

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΟΜΗΣ ΤΗΣ
ΣΥΜΠΛΗΡΟΥΣ ΤΡΙΜΟΥΣΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΑΔΥΝΑΜΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΟΜΗΣ ΤΗΣ
ΣΥΜΠΛΗΡΟΥΣ ΤΡΙΜΟΥΣΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Τεκ. αριθ. 700
Κατηγορία 1E
Εισ. αριθ. 6

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Αριθ. 3099

11,2

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Π.Ε.Κ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Αριθμ. 9/1782

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΤΡΙΚΟΠΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ
ΜΕΤΑ ΠΡΟΛΟΓΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

274

*Καλλίωτην παιδείαν ἤγητέον πρὸς ἀληθινὸν
βίον τὴν ἐκ τῆς πραγματικῆς ἰστορίας προεπι-
γρομένην ἐμπειρίαν· μόνη γὰρ αὕτη ζωὴς βλά-
βη ἀπὸ παντὸς καιροῦ καὶ περιστάσεως κοινὰς
ἀληθινὸς ἀποτελεῖ τοῦ βελτίονος.*

Ἐκ τῶν τοῦ Πολυβίου.

ΕΚΔΟΤΗΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ ΑΘΗΝΑΙ

1925

Ε. Ζηκουράκης

ΒΙΒΛΙΟΥΣ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ ΚΡΑΚΛΕΙΟΥ

Ἀριθ. αἰ. 792

Κατηγορ. 65167

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΟΥ

Ἡ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Σπυροΐδανος Τρικούπη ἐπρόκειτο νὰ ἐκδοθῇ εἰς νέαν πολυτελεῖ ἐικονογραφημένην ἔκδοσιν ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Καταστήματος, κατὰ πιστὴν ἀνατύπωσιν ἐκ τῆς δευτέρας ἐκδόσεως τοῦ Λονδίνου, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ παρηγηρισμοῦ τῆς Ἐκατονταετηρίδος τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν Παλιγγενεσίας τῷ 1921.

Ἔχομεν κρίνη τότε, ὅτι τὸ ἄριστον ἐπίκαιρον ἀνάγνωσμα διὰ τὴν νέαν ἑλληνικὴν γενεάν, τὴν ἐνδόξως συμπληρώσασαν τὸ ὑπὸ τῶν πάππων αὐτῆς ἀρξάμενον ἔργον διὰ τῶν βαλκανικῶν πολέμων τοῦ 1912-1913 καὶ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸν πανευρωπαϊκὸν πόλεμον τοῦ 1914-1918, ἦτο ἀκριβῶς ἡ ἐλοποιῖα τῶν προγονικῶν ἀγῶνων.

Ἡ Ἱστορία τοῦ Τρικούπη, ἐκδοθεῖσα ἐν Λονδίῳ τῷ 1853-57 καὶ τὸ δεύτερον τῷ 1861-62, ζῶντος τοῦ συγγραφέως, ἐξεδόθη τὸ τρίτον ἐν Ἀθήναις τῷ 1888 μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Κατέστη δὲ ἀπὸ ἐτῶν δυσεύρητος, ἐξαντληθεισὴν καὶ τῶν τριῶν αὐτῆς ἐκδόσεων. Ἐπομένως εἰς τὴν σύγχρονον νέαν γενεάν καὶ εἰς τὴν σπουδάζουσαν γυμνασιακὴν καὶ παρειακὴν νεότητα εἶναι βιβλίον κατὰ τὸ πλεῖστον ἀγνωστον, ἐξαιροῦσαι τῶν ὀλίγων ἐκείνων, οἵτινες εἶχον τὴν καλὴν τύχην ν' ἀνεύρουσιν ἀτίτυπον αὐτοῦ εἰς τὴν πατρικὴν βιβλιοθήκην.

Ἔτι δὲ μᾶλλον ἀγνωστον εἶναι τὸ ἔθνικὸν αὐτὸ ἀνάγνωσμα εἰς τοὺς ἐν τῇ ἀλυτρώτῳ Ἑλλάδι γεννηθέντας καὶ ζήσαντας, διὰ τοὺς ὁποίους ἀπετέλει καρπὸν ἀπηγορευμένον καὶ επικίνδυνον καὶ ἡ ἀπλή ἀνάγνωσις του.

Περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου ὡς ἱστορικοῦ καὶ λογοτεχνικοῦ συγγρόνου περὶτενεῖ πᾶς λόγος ἐνταῦθα. Ἔχει ἤδη λάβη ἀδιάσειστον κῦρος, μεθ' ὅλας τὰς σχετικὰς ἀτελείας καὶ ἐνδεχομένας ἀνακριθείας του, τὰς ὁποίας ἄλλως ὁ ἴδιος συγγραφεὺς ἀνομολογεῖ εἰς τὰ Προλεγόμενα τῆς πρώτης ἐκδόσεως λέγων: «Ἄν ἔσφαλα δὲν ἔσφαλα ὡς σύγχρονος, ἀλλ' ὡς πάσης ἄλλης ἐποχῆς ἄνθρωπος, καθ' ὅσον μάλιστα ἡ ἱστορικὴ αὐτῆ ὕλη ἦτο καὶ εἶναι εἰσέτι ἀσύντακτος καὶ ἀκαθόριστος». Ἄλλως δὲ ἀπομένει μέχρι τῆς σήμερον ἡ Ἱστορία Τρικούπη, τὸ μοναδικὸν πλήρες ἱστορικὸν ἔργον περὶ τῆς Ἐπαναστάσεως τὸ συγγραφέν ὑπὸ Ἑλλήνου, οὐδεὶς ἄλλου ἀποτολμήσαντος καὶ περαιοῦσαντος τὴν συγγραφὴν ὁμοίου. Ἀλλὰ καὶ ἂν τελειότεραι ἱστορίαι τοῦ Μεγάλου Ἀγῶνος συγγραφῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι, τοῦ Τρικούπη ἡ Ἱστορία θὰ ἀναγνωσθεῖται πάντοτε, διότι εἶναι βιβλίον

έμπνευσθὲν ἐξ αὐτῆς τῆς ζωῆς κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ ὄχι ἀπλοῦν ἀπάνθισμα μελέτης καὶ ἐρεῦνης. Καὶ θ' ἀναγινώσκειται εὐχαρίστως καὶ ἀκόπως χάρις εἰς τὸ ὕψος τοῦ ποιητοῦ συγγραφέως, τοῦ θέλγοντος καὶ παρασύροντος τὸν ἀναγνώστην, ὥστε νὰ σπεύδῃ ἐκ τοῦ τέλους τῆς μιᾶς σελίδος εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπομένης, ἀνυπομονῶν διὰ τὴν συνέχειαν τῆς διηγήσεως.

Τὰ ἀλλεπάλληλα ἐθνικὰ γεγονότα καὶ ἡ μοιραία μεταστροφή τῆς μοίρας, ἥτις ἐπέφερε δεινὰς δοκιμασίας εἰς τὸν ἐλεύθερον καὶ τὸν ἀλύτρωτον Ἑλληνισμόν, κατὰ τὴν ἐπίστην ἀκριβῶς σιγμῆν τῆς προσδοκωμένης ἐκπληρώσεως τῶν προαιωνίων πόθων, ἀνέσειλαν τὸν πανηγυρισμὸν τῆς Ἐκατονιαετηρίδος καὶ μετ' αὐτοῦ τὴν ἡμετέραν ἔκδοσιν.

Ἄλλὰ τώρα, ὅτε ἡ δεινὴ τοικυμία ἐκόπασε, καὶ τὸ Ἔθνος συνελθὼν ἐκ τῆς συμφορᾶς ἀρχίζει πάλιν νὰ ἀναθαρσῇ, καὶ περισυλλέγον τὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ θωρακίζονται διὰ τῆς καρτερίας καὶ τῆς αὐτοπεποιθήσεως, ἐνατερίζει πρὸς τὸ ἄστρον τῆς Ἀθανασίας, ἀπὸ τοῦ ὁποίου δὲν ἀπέσπασαν τὰ βλέμματά των γενεαὶ γενεῶν—τώρα ἐκρίναμεν πλέον ἢ ποτε ἐπίκαιρον τὴν ἔκδοσιν τῆς **Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως**.

Θὰ εἶναι αὕτη τὸ ἄριστον ἐνδυναμωτικὸν τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς, διδάσκουσα ἀκριβῶς διὰ τίνων ὑπερανθρώπων θυσιῶν ἐξηγοράσθη τὸ πρῶτον πυρκαυστον καὶ αἱματόβροκτον τεμάχιον γῆς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστήθη ἡ σημαία τῆς Ἐλευθέρας Πατρίδος. Καὶ καθ' ἣν ὥραν περισφιγγόμεθα ὑπὸ τοῦ κλοιοῦ τῶν κηρυγμάτων τοῦ ζοσμοπολιτισμοῦ, τῶν καταργούντων τὰ ὅρια τῶν πατριδῶν, καὶ ὑπὸ τὴν ἀπατηλὴν γοητείαν τῆς ἀπολύτου ἀτομικῆς ἐλευθερίας, ἀπειλούντων τὴν ὑποδούλωσιν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων εἰς τὴν στυβαρότητα τῶν μυῶνων, καὶ τὴν θυσίαν τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν σκυδικὴν βαρβαρότητα, τί ἄλλο περισσότερον ἀπὸ τὴν ἐξιτόρησιν τῶν μεγαλορρημάτων τοῦ Καραϊσκάκη, τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Μιαούλη, τοῦ Μπότσαρη, τοῦ Διάκου, τοῦ Κανάρη δύναται ν' ἀντιδράσῃ εἰς τὸν κίνδυνον αὐτόν;

Οἱ ἔργονοι τοιοῦτων πάμπων πῶς δύναται ν' ἀπαρηγοῦν τὴν ἐθνικὴν των πίστιν; Οἱ ἀπόγονοι τῶν μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας, ἥτις εἶχεν ὡς θείαν ἀποστολὴν τὴν ἀπελευθερῶσιν τῆς Πατρίδος, πῶς δύναται νὰ γίνονιν σύντροφοι τῶν ἀπαρηγῶν τῆς Πατρίδος;

Διὰ πάντα τὰ ἀνωτέρω προέβημεν εἰς τὴν ἔκδοσιν ταύτην, ὄχι ὡς εἰς συνήθη ἐκδοτικὴν ἐπιχείρησιν, ἀλλ' ἐν πλήρει συνειδήσει, ὅτι ἐπιτελοῦμεν ἐθνικὸν καθήκον, συμβάλλοντες κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν εἰς τὴν κραταίωσιν τοῦ ἀπειλουμένου ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ τὴν διάσωσιν τῆς πατροπαράδοτου ἐλληνικῆς φιλοπατρίας.

Ἐν Ἀθήναις 24 Μαΐου 1925

Ο ΕΚΔΟΤΗΣ

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ

Ὁ Σπυρίδων Τρικούπης γεννήθηκε, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ποιητής. Τὰ περιστατικὰ τῆς ζωῆς του, οἱ καιροὶ ποῦ, συχνότατα, μᾶς ὑπαγορεύουν ἐκεῖνοι μόνον τοὺς κανόνες τοῦ βίου μας, κάτι ἀπορηματικὸ καὶ δισταχτικὸ στὴν πνευματικὴν τοῦ ἰδιοσυγκρασία τὸν ἀνάγκασαν νὰ τὴν σταματήσῃ τὴν ὀρμὴν τῆς ποιητικῆς του ἀγάπης, νὰ τὸν ἀλλάξῃ τὸ δρόμο του, νὰ τὸν κάμῃ μιὰ κίνησι καὶ μιὰ προσπάθεια μονάχα ἐρασιτεχνικῆ. Ἀντίθετα μὲ τίς μοῖρες ἄλλων, ποῦ μᾶς δείχνονται ἀκούραστα καὶ ἀσυγκράτητα ἐργάτες τῆς ποιητικῆς τέχνης, καὶ μὲ ἀξιώσεις, ἐνῶ δὲν εἶναι, ἂν κανεὶς τοὺς καλοεξετάσῃ, παρὰ ἀπλοὶ καὶ ρηχοὶ ἐρασιτέχνες. Νεώτατος στὰ 1821 πρωτοφαίνεται μὲ τὸ «Δῆμος», τὸ ποίημα τὸ τυπωμένο στὰ Παρίσια, ποῦ εἶναι σὰ νὰ προετοιμάξῃ τὸν κόσμον καὶ τῶν ἀναγνωστῶν νεοελληνικῶν στίχων καὶ τῶν ἐνδιαφερομένων τότε κ' ἐνθουσιασμένων ἀπὸ τὸ πολεμιστήριον ξύπνημα τῆς φυλῆς, σὰ νὰ τὸν προετοιμάξῃ νὰ δεχτῆ, καθὼς τῆς ἀξίξε, τὴν ἔκδοσιν, στὰ 1824, ἀπὸ τὸ μεγάλο μας Φωριέλ, τῶν περιλαμπρῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν μας. Ὁ «Δῆμος» εἶναι ὁ πρόδρομος ὀλοκλήρου κύκλου νεοελληνικῶν τραγουδιῶν, ποῦ θὰ μπορούσαν νὰ βαθμολογηθοῦν μὲ ὅλους τοὺς τύπους τῶν ἐκπαιδευτικῶν νομοθετημάτων, ἀπὸ τὰ κακὰ καὶ μέτρια ἴσα μὲ τὰ ἄριστα: μέσα του βρίσκονται τὰ σπέρματα ποῦ θ' ἀνάδιναν καρποὺς ἀξιοσημειώτους μὲ τὰ θέματα καὶ μὲ τοὺς στίχους Ζαλακώστηδων καὶ Βαλαωρίτηδων. Φημισμένος κρητικὸς ὁ Villemain ἀναφέρει στὸ μελέτημά του γιὰ τὸν Λόρδο Βύρωνα ἕναν «νέον Ἕλληνα», τὸ Σπυρίδωνα Τρικούπη, ποῦ ἀποχαιρέτισε τὸ νεκρὸ τοῦ τρισένδοξου ποιητῆ στὸν τόπον τῆς θανάτου του, στὸ ὅμοιον τρισένδοξο Μεσολόγγι. Τὸν ἐπικίθειο τοῦ Τρικούπη «εἰς τὸν Λόρδον Νεὸν Μπαίρων, ἐκφωνηθέντα ἐν Μεσολογγίῳ τὴν 10 Ἀπριλίου 1824» τὸν ξεχωρίζει περισσότερον ἀπὸ τὴν ρητορικὴν φαντασίαν ἢ φαντασίαν ἢ ποιητικὴν ποῦ σὰ νὰ γυρεύῃ πῶς πολὺ νὰ συγκινήσῃ μὲ τὴν ἔκστασιν, καὶ ὄχι, καθὼς τὸ θέλει ἡ πρώτη καὶ τὸ ἀναφέρει ὁ ἀρχαῖος τεχνογράφος, μὲ τὴν πειθῶν. Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο ἐμπνευσμένοι, καθὼς τὸ δείχνει καὶ ἡ γλῶσσα τους καὶ ἡ φράσι τους, καὶ οἱ ἄλλοι του λόγοι, οἱ ἐκφωνημένοι μέσα στὴ φωτιὰ τοῦ ἱεροῦ μας Ἀγώνα, ὁ λόγος τῆς 24 τοῦ Μαΐου 1825, ἕνα λυρικὸ ἀλλάγμα γιὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐκεῖ κοντὰ στὸν Καφηρέα, ὁ λόγος τοῦ Ναυπλίου

στά 1825 πάλι, για τη χαρά που προξενούσε το γεγονός μιας άμνηστείας, γεγονός που ξυπνούσε το έλπιδοφόρο όνειρο, αλλοίμονο! μιας πανελληνίας όμόνοιας: ο λόγος για τη νίκη της Αράχωδας, ο λόγος για το θάνατο του Καραϊσκάκη. Έξαιρετικά για τους καιρούς εκείνους, μαζί με τους Ύμνους του Σολωμού και με τις Ώδές του Κάλθου, κατορθώματα: μας θυμίζουν πόσο είναι, συχνότατα, δυσκολοδιάκριτα τα σύνορα ενός λυρισμού που καλά και σωστά ρητορικός ονομάζεται, και μιας ρητορείας έκτακτα ευτυχισμένης, που άκριβως για τοπο υψώνεται ίσα με την ποίηση.

Ο Σπυρίδων Τρικούπης από τη νεότητά του ίσα με τα γεράματα, πολιτικός, διπλωματικός, ιστορικός, και σταδιοδρόμος πολυμέριμος, και αναπαυμένος ύστερα και πονεμένος από τα χρόνια του και από τα πένθη του, απόμεινε, και σιγαλά και μακρὰ από το θόρυβο του κόσμου, ποιητής. Ένας, και φίλος και μαθητής και συνεχιστής του ποιητικού του ταλάντου, ο Δημήτριος Βικέλας, που κληρονόμησε του στίχου του και την απλότητα και τη δημοτικότητα και την προσήλωσή στα πάτρια, επιγράφει ένα του ποίημα «Είς Σπυρίδωνα Τρικούπην.» Στο ποίημα σημειώνεται η χρονολογία του. Γραμμένο στὸ 1860. Ο Τρικούπης βρισκόταν στὸ Λονδίνο, τὰ νιάτα του τὸν εἶχαν ἀποχαιρέσει, τὸν ἀπασχολοῦσαν τὰ πρεσβευτικὰ του καθήκοντα, καὶ τὸ δεύτερο ξανατύπωμα τῆς «Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης.» Ὁ Βικέλας δὲν προσέχει σ' αὐτὰ δὲν κοιτάζει παρὰ τὸν ποιητὴ, καὶ στὸ ποίημα πὸν εἶναι ἡ συνομιλία δυὸ ποιητῶν «για ποίηση, για γλῶσσα, για ἄρμονία.» νὰ πῶς τὸν παρουσιάζει:

*Ἄσπρες οἱ τρίχες τοῦ ἐνὸς πλὴν νέα ἡ καρδιά του
τὴν ἐννοίωσε νὰ τοῦ κτυπᾷ ποιητικὰ στὰ στήθη,
ἀπ' τὴ στιγμή πὸν ἡ πατρὶς μὲ δόξαν ἀνεστήθη
καὶ ἀπὸ τότε ἄρμονικὴ ἀκούσθηκε ἡ λαλιά του,
κι' ἀκόμη ὡς τώρα ἄρμονικὰ κι' ὠραῖα τραγουδαίει,
καθὼς τὸ γέρο πλάτανο, πὸν βγάζει κάθε Μάϊ
πράσινα φύλλα δροσερὰ στὰ γέροκα κλαδιά του.*

Και στὰ 1860, καθὼς στὰ 1821, ὁ Τρικούπης ἐξακολουθεῖ νὰ γράφει στίχους. Φίλος τοῦ Σολωμοῦ στὰ πρῶτα λιτὰ τραγούδια ἐκείνου θὰ ζέστανε τὴ δροσάτη Μοῦσα του. Σ' αὐτὸν χρωστοῦμε, κατὰ μέγα μέρος τὸ Σολωμό, ἂν εἶναι αὐτός, καθὼς, νομίζω, ἀναφέρει ὁ Πολυλάς, πὸν τὸν ἐπεισε παρατώντας τὰ ἰταλόγλωσσα σχέδιά του, νὰ γράφει ἑλληνικά, καὶ τὴ δημοτικὴ νὰ τὴν ἀνεβάσει στὴν περιωπὴ πὸν γνωρίζουμε.

Χειρόγραφο πὸν εἶχε τὴν καλωσύνη κάποτε νὰ μοῦ ἐμπιστευθῆ συμπαθητικώτατος τῶν Τρικούπηδων ἀπόγονος, ὁ μακαρίτης Κώστας

Τρικούπης, ἐπιγράφεται «Σπυρίδωνος Τρικούπη ποιήματα» με χωριστὸ σ' ἓνα χαρτάκι μολυβοχάραχτο τὸ σημεῖωμα: «Τελευταία ποιήματα Σπυρίδωνος Τρικούπη εὑρεθέντα ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Σοφίας Τρικούπη μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς.» Ἀπὸ τὸ τετράδιο λείπουν σελίδες, δὲν ξέρω ἂν ἄγραφες ὅλες ἢ ἂν γραμμένες. Τὸ πρῶτον ἐπιγράφεται «Εἰς Αἰκατερίνην Τρικούπη ἐκπνεύσασαν ἐν Αἰγίνῃ τὴν 15 Ἰουλίου 1871 καθ' ἣν ὥραν ἐθαλασσολοῦετο ὁ ἀπαρηγόρητος σύζυγος.» Καὶ τὸ τελευταῖο, τὸ μακρότατο τῆς συλλογῆς, τιτλοφορεῖται «Ἡ ἐν Αἰγίνῃ θερινὴ διατριβὴ μου τῷ 1868.» Ὁ περίφημος Σίλλερ σὲ κάποιαν ἀπὸ τὶς καλολογικὰς πραγματεῖες του προσπαθεῖ νὰ διαίρεση τὰ εἶδη τῆς ποιητικῆς παραγωγῆς οὐσιαστικώτερα ἀπὸ τὴ γνωστὴ διαίρεση σὲ ἐπικά, λυρικά, δραματικά: ἀποφαίνεται πῶς κάθε ποίηση πὸν ἀξίζει τ' ὄνομα θὰ εἶναι, ἀναγκαστικά, ἢ σάτιρα ἢ ἐλεγεία ἢ εἰδύλλιο. Καὶ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς τύπους μᾶς κάνει νὰ τοὺς ἀντιληφθοῦμε τὸ ξεφύλλισμα τοῦ τετράδιου. Ἡ σάτιρα βογγᾷ στοὺς δεκαεξασύλλαβους σιγουργημάτων, καθὼς «Αἰ Πολιτεῖαι», ὁ «Δυνάστης», ὁ «Θρασύβουλος», τονισμένων στὰ μέτρα, στὴν γλῶσσα καὶ τὸ ὕφος τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου. Ἀκολουθοῦν τὰ «Ἐλεγεία» ὅπου στέκεται ἡ σουτσικὴ μονοῦδία «Φιλίππου Βασιλέως τῶν Γάλλων, ἦτοι περιπέτεια τοῦ πολιτικοῦ βίου» μακρότιτλη, παράπλευρα τῆς «Νύφης στὸν Ἄδη» καὶ πολλῶν ἄλλων τραγουδιῶν πὸν τὰ σαλεύει καὶ τὰ δροσίζει ἢ ἐπτανησιακὴ πνοὴ ὅπωςδὴποτε μετὰ τὴ γλῶσσα τῆς καὶ τὴ μελωδία τῆς, για νὰ κατισχύσει στὰ «Σύμμικτα» ὁ πατριωτικὸς ὀργασμὸς, κινημένος ἀπὸ τὴν Κρητικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1866, τὸ φόρο του πληρώνοντας «Στὴν εἰκοστὴ Πέμπτη Μαρτίου», ὑψωνόμενος μετὰ τὴ μετάφραση τῆς τελευταίας ᾠδῆς τοῦ Βύρωνος. Καταλήγει ὁ ποιητὴς μετὰ θρήνους στὸ θάνατο τῆς Ἀγλαΐας, περιπόθητῆς του κόρης, καὶ σὲ μεταφράσματα τῶν πολεμικῶν ἐμβατηρίων τοῦ Τυρταίου καὶ τοῦ Καλλίνου, συμκερασμένων με κομμάτια ἀπὸ εἰδύλλια τοῦ Βίωνος καὶ τοῦ Μόσχου. Ἡ ποίηση τοῦ Σπυρίδωνος Τρικούπη ἀξίζει, βέβαια, νὰ γνωριστῆ, ὅχι τόσο γιατὴ λογοτεχνικὴ τῆς ἀξία πὸν ὑπολείπεται, πὸν μένει πίσω ἂν ἴσως μετρηθῆ μετὰ τὸν πήχη πὸν μετροῦνται τὰ ζωτικὰ ἔργα τῆς τέχνης, καὶ τῶν σύγχρονων καιρῶν κ' ἐκείνων πὸν τὰ γέννησε, ὅσο γιατὴ τὴ σημασία τῆς τῆς ἱστορικῆς ὅσο γιατὴ βοηθοῦν τὸ χαρακτηρισμὸ μᾶς φυσιογνωμίας: τὸ ξεσκάλισμα ἐνὸς διαλεχτοῦ καὶ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς Πολιτείας, ἐνὸς διανοουμένου, πόσο πολῦτιμου μάλιστα στοὺς καιροὺς πὸν τὸ Ἔθνος κινηγοῦσε μετὰ τὸ κερί ν' ἀνακαλύψῃ καὶ νὰ συγκεντρώσῃ τοὺς ἀνθρώπους πὸν τοῦ χρειάζονταν: ἐνὸς συγγραφέα πὸν ἔγραφε καὶ πὸν ἔδρασε. Μ' ἔλ' αὐτὰ ὁ Σπυρίδων Τρικούπης σεβαστὸς ἀπομένει στὴ μνήμη μας ὡς ὁ ποιητὴς τῆς κλέφτικης παλληκαριᾶς πὸν καθρεφτίζεται στὸ διηγηματικὸ τρα-

γούδι του «Δήμου»· και πολύ περισσότερο ως ο φάλαγγς της «λίμνης του Μεσολογγίου»· είναι το ποίημα που ξεχωρίζει με τη μυστική του χάρη ως γνήσιο λουλούδι της φαντασίας. Και ακόμα μας είναι ο δεξιός έρμηνευτής με τη νέα Έλληνική γλώσσα του θουρίου του Τυρταίου. Και άπανου άπ' όλα ο Σπυρίδων Τρικούπης είν' εκείνος που γέννησε το Χαρίλαο και τη Σοφία· τὰ ωραιότερα ποιήματά του θά ζούν ακόμα, ύποθέτω, πόσοι τεχνουργίτες της ζωής για να βεβαιώσουν το λόγο μου.

*
* *

Νομίζεις πώς ή «Ιστορία της Έλληνικής Έπαναστάσεως» πηγάζει άπό τους στίχους του Τυρταίου που αρχίζουν έτσι:

*Τι τιμή στο παλληκάρι όταν πρώτο στη φωτιά
σκοιτωθή για την πατρίδα με τη σπάθα στη δεξιά!*

και πώς θά ήμπορούσαν κάλλιστα, στίχοι του Τυρταίου να χαραχτούνε στα προπύλαια του έργου συμπληρώνοντας το ρητό του Πολυβίου που διαβάζουμε στο έξώφυλλο. Ο ιστορικός τρέφει την πεποίθηση πώς συγγράφει αλήθη και άμερόβληπτη την ιστορία του έθνους του, καθώς, λέγει, χρέος έχει καθέννας ιστορικός καθένος έθνους σε κάθε καιρό να είπη την αλήθεια, πολύ δέ και άσυγκρίτως περισσότερο, προσθέτει, ο Έλλην εκείνος που συγγράφει στους σημερινούς καιρούς την ιστορία της Έλληνικής Έπαναστάσεως για να δείξη με τὰ πράγματα τι πρέπει να προκρίνωμε και τι να επαινούμε, και τι να αποφεύγωμε και τι να κατακρίνωμε· και την κάπως άφελή αυτήν αντίληψη της ιστοριογραφίας, μάλιστα επιχειρημένης άπό Έλληνα που έζησε μέσα στα πράγματα αυτά που άγωνίζεται να ξεδιαλύνη, να περιγράψη και να χαρακτηρίση, πόσο και στις ήμέρες μας και για πολλόν καιρό ακόμα δυσκολοξεδιάλυτα και δυσκολοιστόρητα, την αντίληψή του αυτή τη στερεώνει ένας και άπό φιλοπατρία μεστός και άπό ρωμαντικό θάμποςια στεφανωμένος ένθουσιασμός προς τὰ κατορθώματα που άλλα με τὰ μάτια του αντίκρισε και άλλων τόν αντίχτυπο άπό την άκοή του στα βάθη της καρδιάς του αισθάνθηκε να κατασταλάζη: «Τοιοῦτοι ήσαν οί άνδρες, ανακράζει τερματίζοντας το κεφάλαιο για τους πολεμιστές και τους μάρτυρες που στο Μεσολόγγι μέσα φύτρωσαν, ών τους άλλους τους καθ' όλον τόν Έλληνικόν άγώνα παντός άλλου λαμπρότερους, και σούδενός τών έν ταις αρχαίαις και μεταγενεστέραις πολιορκίαις φημιζομένων ύποδεστέρους, έτίμησαν έπαξίως ή φθόη τών ποιητών, ή ενγλωττία τών ρητόρων, και ή ευφημία τών λαών.» Άπό τόν ωραίο αυτό πανηγυρικό έπίλογο λείπει ακόμα μια φράση: «Και ή έτυμηγορία τών ιστορικών.» Γιατί ή κρι-

τική του ιστοριογράφου, ξεσκάλισμα που χρειάζεται μια έπιστημονική, ως την είποῦμε, ματιά, μέθοδο, αντικειμενικότητα, για να είναι με όλο της το κύρος άποτελεσματική, και όμως άπό το φυσικό της, τρόπον τινά, είναι προσκολλημένη πολύ σφιχτότερα στην καλλιτεχνικήν ώριμότητα και τόλμη και ύποκειμενικότητα όσο δέν είναι στα λογής γυαλιά και τὰ λογής έφόδια της άτάραχης και της άπρόσωπης πολυμάθειας, ή κριτική του ιστοριογράφου για να εκδώση την έτυμηγορία της, πόσα εμπόδια δέν αναγκάζεται να πηδά κάθε λίγο και λιγάκι! Και για τη συγγραφή μας «Ιστορίας της Έλληνικής έπαναστάσεως» τὰ εμπόδια φράχτες και τοίχοι, σαν άνυπέρβλητα. Ο Τρικούπης ο ίδιος άποκρινόμενος σε μια σφοδρή επίθεση του άγγλου ιστοριογράφου τών ελληνικών κατορθωμάτων Φίνλαϋ που μεταξύν άλλων τόν κατηγορεί ότι άποσιωπά πηγές άπό τις όποιες άντλει τὰ ιστορούμενα, αναγκάζεται εκεί που αίτιολογεί του είδους τούτου την άποσιώπηση, ύψώνοντας λιγάκι το παραπέτασμα της εργασίας του, να μας δείξη κάποιον μέρος του ιστοριογραφικού του μηχανισμού. Στόν ιστορικό, θέλει να μας είπη, τών συγχρόνων γεγονότων ή μαρτυρία του άπό που παρίζεται την ύλη του είναι κάτι άδύνατο· «διότι πορίζεται εκ πολλών στομάτων, και ή άξιοπιστία καταντά άνεξέλεγκτος, διότι οί λόγοι είναι πτερόεντες· έγγύησις δέ της άκριθείας τών ιστορουμένων είναι κυρίως ο χαρακτήρ του ιστορικού.»

Άλλά μπορούμε να προσθέσουμε: ο χαρακτήρ του ιστορικού που έγγυάται για την άκριθεία τών ιστορουμένων δέ γίνεται τόσο άπό το προσεχτικό, το μη σάξξη και μη βρέξξη, το με ως είδος μικροσκοπιο παρατηρημένο και σκαμμένο και ξεσκαλισμένο γύρεμα μιας ιστορικής τελειωτικής τών πραγμάτων άκριθείας που την ιστορία την πλησιάζει και την άνταμώνει προς την έπιστήμη και που είναι της ιστορίας το ιδανικό, ή κορυφή δηλονότι που όλοι προς εκείνη τείνουμε και που κανέννας δέν την ανεβαίνει· όσο γίνεται άπό την οδηγημένη βέβαια άπό τη γνώση, αλλά πολύ περισσότερο ένοραματική, δύναμη· αυτή κάνει τόν ιστορικό να τρέχη το κατόπι της ιστορικής αλήθειας πάντα· όμως ή αλήθεια αυτή μοιάζει παρά πολύ με την ποιητική αλήθεια. Δέν πρέπει τάχα ο ιστορικός να κρίνεται, όχι άπό την ως τελειωτική παριστάμενη αντικειμενικότητα τών μαρτυριών του (ή ιστορία καταλήγει σε τίποτε τελειωτικό και καθαρά αντικειμενικό· ζήτημα)· άλλ' άπό τη ζέση και την ειλικρίνεια και την αγάπη που κάνουντάς τον να σκύψη και να εγκύψη στο ξεδιάλεμα του άμορφου περιεχομένου του, του δίνει τη μορφή που κλειεί μέσα της την πνοή της ζωής. Μια φράση ρητορική άπό την ιστορία του Τρικούπη «Ήρωες αυτόχρονα άνεδείχθη πäs πολεμιστής της Κλεισσοβάς» μ' ένθουσιάζει μέχρι του να μην ξετάζω ποιά πηγή συλλογισμών ιστο-

ρικῶν τῇ γέννησε. Καί μιὰ εἰκονογραφία τοῦ Κολοκοτρώνη σὰν αὐτή: «Ὅσον διέπρεπεν ὁ Κολοκοτρώνης μεταξύ τῶν πολιτικῶν, τόσον ὁ Κολοκοτρώνης, γόνος καί ἀπόγονος τουρκομάχων καί μαχίμων ἀνδρῶν, διέπρεπε μεταξύ τῶν πολεμικῶν· νέος ὢν ἔμαθε τὰ κοινὰ γράμματα καί, εἰς ἐνδειξιν τῆς διαθέσεώς του πρὸς οὓς καί περὶ ὧν ἔγραφε κατὰ τὰς ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκστρατείας του, συνέθετιζε διαφοροτρόπως νὰ υπογράψῃ τὸ ἀρκτικὸν τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματός του, τὸ Θ, μέγα μὲν ἀγανακτῶν ἢ ὀργιζόμενος, μικρὸν δὲ ἰλαρῶς ἢ φιλικῶς διακεῖμενος, ἀγρίαν εἶχε τὴν ὄψιν, ἀλλ' ἤμερον τὴν καρδίαν· εὐφυῶς ἐξηγεῖτο διὰ παραβολῶν καί μύθων· πολλὴ ἦ πρὸς αὐτὸν ὑπόληψις τῶν λαῶν τῆς Πελοποννήσου, καί πατρικὴ ἢ περὶ τοῦ λαοῦ τούτου φροντίς του· εἴτε ὡς κλέπτῃς εἴτε ὡς ἀρματοῦλός πλανώμενος ἐν Πελοποννήσῳ, ἢ ὑπὸ ξένην ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ ὑπηρετῶν σημαίαν, κατὰ νοῦν εἶχε τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος καί ἀπεποιεῖτο νὰ στρατεύῃ εἰς τόπους ὅθεν δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ τὰ δεινὰ τῆς· οὔτε ἐν ταῖς ἐπιτυχίαις του ὑψηλοφρόνει, οὔτε ἐν ταῖς ἀποτυχίαις του ἐταπεινοῦτο· κατηγορεῖτο ὡς μηδέποτε ἐκστρατεύσας πέραν τοῦ ἰσθμοῦ, ἀλλὰ πολλοὺς πολλάκις ἀπέστειλεν εἰς βοήθειαν τῶν ἐκεῖ ἀγωνιζομένων· ἔρρεπεν εἰς ταραχὰς καί ἠγάπα ὡς οὐδεὶς τῶν πολιτικῶν ν' ἀναμιγνύεται εἰς τὰ πολιτικά, ἐν οἷς οὐδέποτε εὐδοκίμησεν, ἀγόμενος διὰ τὴν ἀγνοίαν του, ἀν καὶ νοῦνεχῆς, ὑπὸ ἰδιοτελῶν καί δοκησισόφων μικρὰν ἐπὶ τῇ θανάτῳ του ἀφήσας περιουσίαν, ἀν καὶ ὀλιγοδάπανος, ἔφθευσε τὴν κοινὴν δόξαν ὅτι ἀγνὰς ἀρπαγῆς δὲν εἶχε τὰς χεῖρας. Δύο ἦσαν, ἔλεγε, τὰ κατορθώματά του ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος· συνείθισε τοὺς χωρικοὺς τῆς Πελοποννήσου νὰ μὴ φεύγωσι βλέποντες Τούρκους καί νικῶμενοι νὰ μὴ προσκυνῶσι.» Εἰκονογραφίας τέτοιας τὸ φῶς καί ἡ σκιά ἀποτελοῦν ἀχώριστα συμπλέγματα, ὥστε τὸ ἓνα φαίνεται πὼς γεννᾷ τὸ ἄλλο, καί τὰ δύο, γὰρ νὰ ὑπάρχουν, ἀναγκαῖα, μαζὶ μὲ τὸ ἀνέκασμα ποὺ κάνει μιὰς φυσιογνωμίας τῆς φυλῆς μας ὑπέροχης σὲ τύπο ποὺ συμβολίζει στὴν ἐντέλεια τὸ Γένος μας καί μεταμορφῶναι τὸν Κολοκοτρώνη σὲ Ὀδυσσεῖα μετεμψυχωμένο ποὺ τοῦ λείπει ἓνας Ὀμήρος. Τὰ χρέη τῶν Ὀμήρων ἐκπληρῶνουν οἱ ἱστορικοί. Καί δὲν ἔχει πολὺ ἄδικον ὁ γερμανὸς ἐκεῖνος καλολόγος τῶν ρωμαντικῶν καιρῶν σπὸν περασμένον αἰῶνα, Ἐρδερ ἢ Σίλλερ ἢ Σλέγκελ, καλὰ δὲ θυμοῦμαι, ποὺ, μιλώντας γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν στοὺς νεώτερους χρόνους τῶν ποιητικῶν εἰδῶν, δυὸ σημείωσε ἀντικαταστάτας τοῦ ἔπους: τὴ μυθιστορία καί τὴν ἱστορία.

Διαπρεπῆς μου φίλος ζώντας κάποτε στὴ Λόντρα, σὲ κύκλο μέσα διαβασμένων ἀκουσε κάποιον νὰ λέη: «Ὁ Μακώλαβι δὲν ἔγραψε τὴν ἱστορία τῆς Ἀγγλίας, ἔγραψε τὸ μυθιστόρημα τῆς Ἀγγλίας». Καί οὔτε λησιμονῶ τὸ στοχασμὸ ἐνδὲς κοινωνιολόγου ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέ-

ρους, τοῦ Tarde, πρὸ χρόνων, πάντα στὶς ἡμέρες μας, ξεστομισμένο: «Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασι δὲν ἀπόχτησε ὡς τὴν ὥρα τὴν ἱστορία τῆς». Γνωρίζουμε ὅλοι πὼς γερμανοὶ ἱστορικοί, καί ἀπὸ τοὺς περιφημότερους, τὴν ἱστορικὴ τους εὐσυνειδησία τὴν πούλησανε στὴν πολιτικὴ σκοπιμότητα. Ὁ σκεπτικισμὸς ποὺ καταντᾷ σὲ τίποτε νὰ μὴν πατᾷ στερεὰ, βέβαια μεγαλοποίησε τὸ μέρος ποὺ παίζει ὁ ὑποκειμενισμὸς, ἢ φαντασία ἢ καλλιτεχνικὴ, στὸ κοίταγμα καί στὴν εὕρεση τοῦ ἱστορικοῦ ὅσο καί ἀν τὸν ὑποπτεύονται, γιὰ τὴν ἀλήθεια ψάχνει, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, καί ὄχι γιὰ τὴν ὁμορφιά. Ἄν γυρίσουμε τὴν προσοχή, ὄχι πρὸς τὸν κόσμον τῶν ἱστορικῶν, γενικώτατα, καί πρὸς τῆς ἱστορίας τὴν ἀφηρημένην ὑπόστασι, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἱστορία καί πρὸς τοὺς ἱστορικοὺς μας τοῦ 1821 καί τοῦ ἐναγώνιου δρόμου τῆς νέας μας πολιτείας λ.χ. ὅσα μὲ τὸ θάνατο τοῦ Καποδίστρια, βλέπει ὅτι ἀπὸ τότε ποὺ ἀρχισαν χρονογράφοι καί ἱστοριογράφοι τοῦ Ἀγῶνα μας νὰ μιλοῦνε γιὰ πράγματα καί γιὰ πρόσωπα, νὰ τὰ χαρακτηρίζουν καί νὰ τὰ τοποθετοῦν, καμιά τους ὀμιλία σχεδόν, χαρακτηρισμὸς κανεὶς καί κανένα τοποθέτημα δὲν ἔλειψε ποὺ νὰ μὴν ἔχη τὸν ἀντίλογόν του παράλληλα στὸ λόγο του. Πρόσωπα καί πράγματα εἶναι ἀντιλεγόμενα σημεῖα, ἐδῶ σημαντικὰ κ' ἐκεῖ ἀσήμαντα, ἐδῶ ἐξηγημένα καί ἐκεῖ νοθευμένα, ἐδῶ ἤρωες, ἐκεῖ ἐπιτήδευοι, ἐδῶ ὑπέριμαχοι, ἐκεῖ προδότες, Κολοκοτρώνηδες ἄς εἶναι καί Καραϊσκάκηδες. Ἱστορικοὶ τῆς ἐπαναστατικῆς ἐποποιίας μας, Τρικούπηδες καί Παπαρηγόπουλοι, ἐκρίθησαν κατὰ καιροὺς ὄχι ἀπὸ τὸ κύρος τῆς σκέψης των, τὴν καθαρότητα τῆς ματιᾶς των, τὸν τόνο τῆς κριτικῆς των, τὴ χάρη τοῦ λόγου των, ποὺ τοὺς κάνει, ἀντικρουμένους ἀπὸ μιὰν ἀπόστασι βέβαια καί στὸ συνολικὸ βάρος τῆς ἐργασίας των, σημαντικοὺς καί ξεχωριστοὺς γιὰ μᾶς θιασῶτες τῆς ἱστορικῆς Μούσας, παραστάθηκαν μπρὸς στὰ μάτια τῶν ἐνδιαφερομένων γιὰ τούτην ἢ γιὰ κείνη τὴ λεπτομέρεια, τῶν ἢ ἀπὸ συμφέρον ἢ ἀπὸ πίστιν ἢ ἀπὸ ματαιότητα φανατικῶν τούτου ἢ ἐκεῖνου τοῦ περιστατικοῦ, τούτου ἢ ἐκεῖνου τοῦ καπετάνιου, ὡς ἄνθρωποι ποὺ καί νὰ ἐξιστορίσουν τὰ γεγονότα εἶναι ἀνίκανοι καί μὲ σκοπὸ τὴ διαστρέφουν τὴν ἀλήθεια. Ἀφίνω δὲ τὴν καταφρόνησιν χρονογράφων καί σύγχρονων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καί μεταγενέστερων καί ποιητῶν καί πεζογράφων, καί τοὺς ἐπικριτῆς καί τοὺς σατιριστῆς, καί μὲ τὸ γραπτὸ λόγο, καί μὲ τὴ συζήτησιν στὸ πόδι τὴν τόσο ἀγαπητὴ μας, - ἀγωνιστῶν καί πρωταγωνιστῶν, καί ἄς ὀνομάζωνται Ὑψηλάντης, Μπότσαρης, Κολοκοτρώνης, Καραϊσκάκης! Ὁ δὲ λεγόμενος ἱστορικὸς ὕλισμὸς ποὺ ἔχει, ἀναμφίβολα, κι αὐτὸς τὴν ἀλήθειαν του, ὄχι βέβαια ὡς ἢ κατεξοχὴν ἢ ὡς μονάκριβη δύναμις, ἀλλὰ καί τὸ φαινόμενο τοῦτο ὡς ἓνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς παράγοντες ποὺ τὴ δημιουργοῦν τὴν ἱστορία, ὁ ἱστορικὸς ὕλισμὸς δὲν πρέπει νὰ μᾶς τρομάζῃ σὰ νὰ εἴτανε σκιά-

χτρο. Ἐνας ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὲς τῆς νεώτερης ἐπιστημονικῆς ψυχολογίας εἶπε: «Γιὰ κείνον ποὺ τὰ πράγματ' ἀντικρύζει ἀπὸ τὴν ἐξέλιξή του, ὅτι ἐνδιαφέρει, ὅτι ἔχει σημασία, δὲν εἶναι ἡ ἀρχὴ ποὺ γεννᾷ τὰ πράγματα, εἶναι ἡ κορυφή, εἶναι τὸ ὕψος ποὺ φτάνουν τὰ πράγματα.» Ἄν, καλὰ κακὰ, ξαναβγῆκε ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία, καὶ μὲ ὅλα τῆς τὰ ἐλαττώματα, στὸν ἥλιο καὶ στὴ ζωή, καὶ μὲ μόνο τὸ κίνητρο τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων, εὐλογημένος ὁ ἱστορικὸς ὕλισμός!

Ὁ Σπυρίδων Τρικούπης, ἐπαναλαμβάνω, γεννήθηκε ποιητής. Ἡ ζωὴ τὸν ἔσυρε στὴν πολιτικὴ, τὸν ἔφερε πρὸς τὴν ἱστορία. Φύλαξε ὅπου στάθηκε τὴν ποιητικὴ του σφραγίδα ἀμίαντη. Τὴ φύλαξε ἴσα μὲ τὴν κάποια ἀντιπάθεια ποὺ ἔδειχνε πρὸς τὴν καθαρῆς τῆ γραπτῆ μας γλῶσσα ποὺ τὸ σύνθημα τῆς ἔδωκεν ὁ Κοραΐς καὶ τὴν ἔσυρε, λογικώτατα, σὺν ἀπόκρημνες ἄκρες ποὺ ξέρουμε, ὁ Κόντος. «Λυπηρόν, γράφει ὁ Τρικούπης σ' αὐτὰ τὰ προλεγόμενα τῆς ἱστορίας του, ὅτι οἱ πλείστοι τῶν ἡμετέρων λογίων, γοητευόμενοι ὑπὸ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἀττικῶν συγγραφέων καὶ παραγνωρίζοντες ἢ ὀλιγορῶντες τὸν χαρακτήρα τῆς γλώσσης των, ἐξέκλιαν τῆς ὁδοῦ. . . Ἡ ἄσκεπτος αὐτῆ ροπῇ εἰς τὸ ἀττικίζειν εἶναι ἔτι μᾶλλον λυπηρὰ, διότι ἀπομακρύνει εἴπερ τι ἄλλο τῆς καθομιλουμένης τὴν γραπτὴν γλῶσσαν. . .» Ἀλλὰ ὁ Τρικούπης, πάντα κλίνοντας πρὸς τὴ συντηρητικότητα, δίχως νὰ αἰσθάνεται μέσα του ζωηρὸ τὸ ἀντιδραστικὸ αἰσθημα, καὶ προκρίνοντας ἀπὸ τὴ ρωμαντικὴ ἀλυγισία τῶν ποιητῶν τὴν πραχτικὴ σκοπιμότητα τῶν πολιτικῶν, καλλιέργησε, βαστώντας πάντα κάποια τῆς δικῆς του ἐπίνοιας χαλινάρια, τὴν καθαρῆς. Εἶναι ὡς πρὸς τοῦτο τὸ σημεῖο ὁ πρόδρομος τοῦ Βερναρδάκη καὶ τοῦ Ροῦδη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

Περὶ συγχρότων ἱστοριῶν καὶ συλλογῆς τῆς ὕλης τοῦ συγγράμματος.—	
Περὶ τῶν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος κακῶν πράξεων Ἑλλήνων καὶ Τούρκων.	1
— Περὶ τῆς σημερινῆς γλώσσης.	1

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Αἴτια τῆς ἑλληνικῆς ἐλαστικότητος	7
-----------------------------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἐταιρία τῶν Φιλικῶν καὶ διάδοσις αὐτῆς.— Ἀποκρήσεις τοῦ Ἀλήπασα Τελελενλή	14
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης καθίσταται ἐπίτροπος τῆς Ἀρχῆς τῆς Ἐταιρίας τῶν Φιλικῶν.— Ἐνέργειαι αὐτοῦ καὶ προετοιμασίαι εἰς ἐπαρτάσεις τῆς Ἑλλάδος	23
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἀποστασία Θεοδώρου Βλαδιμιρέσκου.— Μετάβασις Ὑψηλάντου εἰς Μολδοβλαχίαν, καὶ τὰ κατ' ἐκείνας τὰς ἡγεμονίας συμβάντα μέχρι τῶν ἀρχῶν Ἀποιλίου	34
--	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐτοιμία τῆς Πελοποννήσου καὶ κατάστασις αὐτῆς ἐπὶ τῶν παρονοῶν τῆς ἐπανάστασεως	42
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐπαρτάσεις τῆς Πελοποννήσου	51
-----------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ.

Τουρκικὰ συμβάντα ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαγὴ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας	63
--	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ διαγωγή τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὸν Ὑψηλάντην	81
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Τὰ κατὰ τὸν Ὑψηλάντην διατρέβοντα ἐν Κολωνίῳ.— Φυγὴ τοῦ ἡγεμόνος Σούτσου.— Τὰ κατὰ τὸν Πεντεδέξαν.— Μετάβασις Ὑψηλάντου εἰς Τυργόβιστον.— Συμβάντα ἐν Μολδαβίᾳ. Μάχη Γαλατσίου	84
--	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Εἰσόδος Τουρκικῶν δυνάμεων εἰς Βουκουρέσιον.— Ἐπιβουλὴ Σάββα.— Φόνος Βλαδιμιρέσκου ὡς προδότη.— Μάχη Νουτσέιου καὶ Δραγασαίου.— Ἀπέλευσις Ὑψηλάντου.— Οἱ ἐναπομείναντες ὀπλασχηγοί.	
---	--

—Τὰ κατὰ τὴν Μολδαυίαν.—Θάνατος Γεωργίου Ὀλυμπίου.—Ἐπιθεώρησις τῆς διαγωγῆς τοῦ Ὑψηλάντου 92

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Κατάστασις τῶν νήσων, Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Φαρῶν.—Αἷτια τῆς εὐτυχίας τῶν.—Ἀποστασία αὐτῶν καὶ τῶν τοῦ Αἰγαίου πελάγους.—Ἐκπλοῦς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου 110

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Κατάστασις τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος 123

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

Ἀποστασία Φωκίδος καὶ Βιωτίας.—Ἐκστρατεία εἰς Παρουσίαι.—Ἀποστασία Ἀττικῆς.—Περιγραφή καὶ ἀποστασία Θεσσαλομακεδονίας καὶ Εὐβοίας.—Ἀποστασία Μακεδονίας καὶ Κρήτης 129

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ.

Διασκορπισμὸς τῶν περὶ τὴν Καρύταιναν Ἑλλήνων.—Συγκρούσεις Τούρκων καὶ Ἑλλήνων περὶ τὴν Τριπολιτσάν.—Ἀπόβασις τοῦ κεχαγῆ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Πελοποννήσου εἰς Πάτρας καὶ εὐτυχῆς αὐτοῦ ἀνοδος εἰς Τριπολιτσάν.—Μάχαι Βυλκετοῦ καὶ Δολιανῶν 152

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ.

Μάχαι Θερμοπυλῶν καὶ Γραβιάς 165

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ.

Πτώσις Ἀντώνη Οὐρονόμου.—Πλοῦς ἑλληνικῆς μοίρας πρὸς τὸν Ἑλλησποντιον καὶ ἄλλης εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον.—Ἐμπρησμός τουρκικοῦ δικροῦτον ἐν Ἐρισῶ.—Καταστροφή Κυδωνιῶν 172

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ.

Παθήματα τῶν Συμνοταίων, Κυπρίων καὶ Κῶν Χριστιανῶν 182

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ.

Ἐπανάστασις τῆς Αἰτωλοακαρνανίας.—Εἰσβολὴ Ἑλλήνων εἰς Βραχῶρι καὶ νυκτεῖσις αὐτοῦ, τοῦ Τερέ, τῆς Πλαγιάς καὶ τοῦ Ζαπαντίου.—Μάχαι Μακρονόρους καὶ Πέια.—Καταστροφή Καλαβρυτιῶν καὶ Συράκου.—Τὰ κατὰ τὸ Καρπενήσι καὶ τὸ Ἀσπροπόταμον.—Ἀποτυχία τῆς πρὸς ἐλευθέρωσιν τῆς Πάτρας ἐκστρατείας 189

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ.

Οἱ Δαλιῶται.—Ἀπόβασις Ἐπιανησίων εἰς Γαστούνην.—Μάχαι.—Μετάβασις Δαλιωτῶν εἰς Πάτρας.—Πολιτικὴ τῆς ἀγγλοτουρκικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὴν Ἑλλάδα 203

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ.

Συνέλευσις ἐν Καλιτεταῖς καὶ σύστασις πελοποννησιακῆς γερονσίας.—Ἐλευσις τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου εἰς Ἑλλάδα καὶ διεξέξει αὐτοῦ καὶ τῆς γερονσίας 216

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ 223

ΕΙΚΟΝΕΣ

ΧΡΩΜΑΤΙΣΤΑΙ ΟΛΟΣΕΛΙΔΟΙ

	Σελ.	α'
Σπυρίδων Τρικούπης	»	17
Χαῖρε ὦ χαῖρε Ἐλευθερίᾳ (εἰκὼν Γ. Ἰακωβίδου)	»	33
Ἡ θυσία τοῦ Σαμουήλ (εἰκὼν Π. Μαθιοπούλου)	»	49
Ὁ Ρήγας φάλλον τὰ θούρια ἄσματά του (εἰκὼν Ἔσος)	»	65
Ὁ ὄρκος τῶν Φιλικῶν (εἰκὼν Σ. Βικάτου)	»	81
Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἀναλαμβάνων τὴν ἀρχιστρατηγίαν (εἰκὼν Ἔσος)	»	113
Ὁ Π. Πατρῶν Γερμανὸς εὐλογῶν τὴν σημαίαν τῆς Ἐλευθερίας (εἰκὼν Ἔσος)	»	129
Ὁ νεκρὸς τοῦ Γρηγορίου Ε' ριπτόμενος εἰς τὴν θάλασσαν (εἰκὼν Ἔσος)	»	145
Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς εἰς τὴν μάχην τοῦ Βαλτεταίου	»	161
Ὁ Γιακουμάκης Τομπάζης πυρπολῶν τουρκικὸν δίκροτον	»	193
Ἡ Μπουμπουλίνα πρὸ τοῦ Ναυπλίου	»	209
Ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς εἰς τὴν μάχην τοῦ Λάλα	»	

ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

	Σελ.	8
Μωάμεθ ὁ Πορθητὴς	»	10
Κλέπτει καὶ Ἀρματωλοὶ	»	12
Ἡ Τουρκία κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν (χάρτης)	»	14
Σύμβολα καὶ κρυπτογραφήματα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας	»	16
Κατηγορητὴς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας	»	17
Ἐμμανουὴλ Ξάνθος	»	19
Χριστόφορος Περραιβὸς	»	20
Γεώργιος Λεβέντης	»	21
Παναγιώτης Σέκερης	»	22
Ὁ Ἀλήπασας	»	23
Ὁ πατὴρ Ὑψηλάντης	»	26
Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης	»	28
Γρηγόριος Δικαῖος ἢ Παπαφλέσας	»	31
Τὸ Αἶγιον	»	33
Αἱ ὄχθαι τοῦ ποταμοῦ Προύβου	»	

Μιχαήλ Σούτσος	Σελ.	35
Τὸ Γαλάτσιον	»	36
Τὸ Βουκουρέστιον	»	38
Αἱ Πάτραι	»	43
Θ. Κολοκοτρώνης	»	46
Γερμανὸς Π. Πατρῶν	»	47
Ἡ Μονὴ τῆς Ἁγίας Λαύρας	»	48
Τὸ Λάβαρον τῆς Ἁγίας Λαύρας	»	49
Δεσποτικὸς σάκκος τοῦ Π. Πατρῶν	»	50
Ι. Παπαδιαμαντόπουλος	»	53
Αἱ Καλάμαι	»	56
Τὸ Ἄργος	»	59
Ἡ Κωνσταντινούπολις	»	64
Εἰσπλους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν	»	66
Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε'	»	68
Ὁ Γαλατᾶς	»	72
Κ. Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων	»	73
Ὁ Βόσπορος	»	74
Φαναριωτικὸν μέγαρον	»	75
Ἡ Σμύρνη	»	76
Ἀλέξανδρος Α'	»	83
Ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία (χάρτης)	»	86
Γ. Ὀλύμπιος	»	88
Γ. Μάνος	»	89
Θάνατος τοῦ Γ. Ὀλυμπίου	»	107
Ὁ τάφος τοῦ Γρηγορίου Ε'	»	109
Ἡ νῆσος Ὑδρα	»	111
Ὁ Ἀντώνιος Οἰκονόμου κηρύττων ἐν Ὑδρᾷ τὴν Ἐπανά- στασιν	»	116
Γιακουμάκης Τομπάζης	»	120
Τύπος τρικρότου κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν	»	123
Τὸ Βαθὸ τῆς Σάμου	»	125
Σουλιώτης	»	127
Σουλιώτισσα	»	128
Ἀθανάσιος Διάκος	»	131
Ἀποφίς τῆς Ἀκροπόλεως κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν	»	134
Ἐσωτερικὸν τῆς Ἀκροπόλεως	»	136
Ἄνθιμος Γαζής	»	137
Ὁ Βῶλος	»	138
Ἡ πύλη τοῦ φρουρίου Χαλκίδος	»	139
Ἡ Θεσσαλονίκη	»	142

Αἱ Καρυαὶ	Σελ.	145
Τὰ Σφακιά	»	147
Ἡλίας Μαυρομιχάλης	»	152
Ἡ Καρύταινα	»	154
Μπουμπουλίνα	»	158
Αἱ Θερμοπύλαι	»	165
Ι. Δουβουνιώτης	»	166
Ὁ Ἀνδρούτσος χορεύων	»	169
Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς: Ἀναμνηστικὴ στήλη	»	170
Σφραγίς Γενικοῦ Ταχυδρομείου 1821	»	171
Ὁ Τσεσμές	»	175
Δ. Παπανικολής	»	176
Ἡ Ναύπακτος	»	180
Ἡ Λευκωσία τῆς Κύπρου	»	185
Ἡ Λάρναξ τῆς Κύπρου	»	187
Σφραγίς Γερουσίας τῆς Δ. Ἑλλάδος 1821	»	188
Τὸ Μεσαλόγγιον	»	190
Θ. Γρίβας	»	191
Τὸ Καρπενήσιον	»	197
Γεώργιος Βαλτινὸς	»	198
Ι. Ράγκος	»	200
Ἡ Πάργα	»	201
Ἡ Ζάκυνθος	»	207
Κ. Μεταξᾶς	»	212
Σφραγίς Θ. Κολοκοτρώνη	»	215
Δ. Ὑψηλάντης	»	219
Σφραγίς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας 1821	»	222

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Περὶ συγχρόνων ιστοριῶν καὶ συλλογῆς τῆς ὅλης τοῦ συγγράμματος.—Περὶ τῶν ἐπὶ τοῦ Ἀγῶνος κακῶν πράξεων Ἑλλήνων καὶ Τούρκων.—Περὶ τῆς σημερινῆς γλώσσης.

ΠΟΛΛΑΚΙΣ ἀνέγνωσα καὶ ἤκουσα, ὅτι εἰς ἄκρον δύσκολον, ἀνὸχι καὶ ἀδύνατον, εἶναι τὸ ἔργον τοῦ ἐπιχειροῦντος νὰ συγγράψῃ ἀπαθῶς τὴν ιστορίαν τῶν συγχρόνων του, καὶ μάλιστα τῶν πρὸς οὐς ἔτυχε, δι' ἣν ἔλαχε μεταξύ αὐτῶν θέσιν, νὰ σχετισθῇ ἢ ν' ἀντιπολιτευθῇ. Ὁ λόγος οὗτος δὲν μ' ἐφάνη ἰκανὸς εἰς ἀποτροπὴν τοῦ ἔργου μου. Παρατήρησα, ὅτι ὁ Θουκυδίδης, περιττὸν ν' ἀναφέρω ἄλλους, συνέγραψεν ὄχι μόνον τὴν ιστορίαν τοῦ καιροῦ του, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων, μεθ' ὧν ἐπολιτεύθη καὶ ἐπολέμησε, καὶ ὕψ' ὧν ἔπαθε καὶ ἠττήθη· καὶ ὅπως ὅλοι ὁμόφρωνος, τῷ ἀπέδωκαν τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ φιλοδικαίου ιστορικοῦ, ὡς προτιμῶντι τὴν ἀλήθειαν τῶν συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν του. Δὲν εἶναι ἄρα ὁ συγχρονισμὸς ὁ βλάπτων τὴν οὐσίαν τῆς ιστορίας, ὃ ἐστὶ τὴν ἀλήθειαν. Ἀλλὰ, καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι προέρχεται ἐντεῦθεν ζημία εἰς τὴν εὐρεσιν ἢ τὴν διήγησιν τῆς ἀληθείας, δὲν ἀναπληροῖ ταύτην ἡ ἀφέλεια ἢ ἐκ τῆς καθαρᾶς προερχομένη γνώσεως, ἣν ὁ σύγχρονος ιστορικὸς ἔχει καὶ τῶν ἀνθρώπων μεθ' ὧν ἔζησε καὶ εἰργάσθη, καὶ τῶν πραγμάτων, ὅσα εἶδεν αὐτοψί, ἢ ἔμαθε παρ' αὐτόπτου; Ἐξαιρετικὸν καὶ μέγιστον πλεονέκτημα τοῦ συγχρόνου ιστορικοῦ, καὶ μάλιστα ὁμοεθνoῦς καὶ συνεργασθέντος ἐν οἷς ιστορεῖ, εἶναι ἢ οὕτως εἰπεῖν σύνενσάρκωσις του, διότι ἐξ αὐτῆς ἀπορρέει ζῶσα καὶ ἀκμαία ἢ ἀφήγησις τῶν γεγονότων. Ἡ σύγχρονος ιστορία ἔχει καὶ ἄλλο μέγα καλόν· ἀναγινώσκεται καὶ ἐπικρίνεται παρὰ τῶν εἰδόντων ὅσα ἀναφέρει, καὶ μάλιστα παρ' αὐτῶν τῶν προσώπων τοῦ ιστορικοῦ δράματος, μέγιστον συμφέρον ἔχόντων ν' ἀνακαλύπτωσι τὰ λάθη τῆς, καὶ ὅλων τῶν εἰς διόρθωσιν εὐπορούντων ἐξ ὧν οἱ ἴδιοι καὶ εἶδον καὶ ἤκουσαν καὶ ἐπραξάν καὶ ἔπαθον. Ἡ σφαιλερὰ ἄρα ἐκθεσις τῶν συμβάντων πηγάζει ἐκ τῆς κακῆς διαθέσεως καὶ μεροληψίας τοῦ γράφοντος, ἐξ ὧν ἀπαντὰ δυσκολιῶν εἰς εὐρε-

σιν τῆς ἀληθείας, καὶ ἐκ τῆς ἀνικανοτητός του ἢ τῆς σφαλερᾶς του καὶ ἀδυνατίου κρίσεως. Ἄλλ' ὁ κίνδυνος οὗτος, κίνδυνος τῶ ὄντι πραγματικός, δὲν εἶναι μόνον τῆς συγχρόνου ἀλλὰ καὶ παντός ἄλλου καιροῦ ἱστορίας, ὡς προερχόμενος ἐκ τῆς φύσεως, τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων ὅλων τῶν καιρῶν.

Ἐπίκειται καὶ ἄλλος κίνδυνος ὡς πρὸς τὴν ἔκθεσιν τῆς ἀληθείας. Πᾶς ἄνθρωπος ἔχει τὰς πολιτικὰς του δοξασίας, ὥστε δύσκολον γράφων νὰ μὴ ἐπηρεάζεται ἐντεῦθεν ἀνεπαισθήτως. Ἄλλὰ καὶ ὁ κίνδυνος οὗτος προέρχεται ἐκ τῶν φρονημάτων τῶν ἀνθρώπων παντός καιροῦ, καὶ ὄχι ἐκ τῶν περιστάσεων μόνον καθ' ἃς τὰ ἱστορούμενα συνέβησαν.

Ἄν ἀφήσωμεν μόνους τοὺς μεταγενεστέρους νὰ συγγράψωσι τὴν σημερινὴν ἱστορίαν, δὲν δύναται νὰ τὴν συγγράψωσι θεβαίως ἐκ προσωπικῶν γνώσεων, ὡς μὴ σύγχρονοι, ἀλλ' ἐκ παραδόσεως καὶ ἀπλῆς ἀκοῆς· οἱ δὲ μέλλοντες νὰ ἐπικρίνωσι τὴν συγγραφὴν ταύτην, ἢ σύγχρονοι θὰ εἶναι τοῦ μεταγενεστέρου τούτου συγγραφέως, ἢ μεταγενέστεροι αὐτοῦ· ὃ ἐστὶν οὐδεὶς ἐκ τῶν αὐτοπτῶν. Δύναται νὰ συγγράψωσιν οἱ μεταγενέστεροι τὴν ἱστορίαν καὶ ἐκ τῶν σωζομένων ἐγγράφων τοῦ καιροῦ τούτου. Ἀλλὰ τίς ἀγνοεῖ ὅτι τὰ ἐγγράφα ταῦτα, ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων, διηγούνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄλλ' ἀντ' ἄλλων, ποτὲ μὲν ἐν γνώσει, ποτὲ δὲ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀληθείας! Ποίᾳς λοιπὸν πίστεως ἀξία ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἱστορία γραφεῖσα τοιουτοτρόπως, ὃ ἐστὶν ἀνεξέλεγκτος, ἀναπόδεικτος καὶ ὑποπτος;

Ταῦτα πάντα λαβὼν ὑπ' ὄψιν, δὲν ἐδίστασα νὰ ἐπιχειρήσω τὴν συγγραφὴν τῆς συγχρόνου μου ἐπαναστάσεως, καὶ τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον εἴκοσι καὶ τριάντα ἐτῶν παρέλευσις, ἀφ' ὅτου τὰ ἱστορούμενα συνέβησαν, ἀρκεῖ καὶ τὸν σάλον τὸν παθῶν, ὅσα διῆγειραν οἱ καιροὶ ἐκεῖνοι, νὰ κατευνάσῃ, καὶ τὴν ἐπὶ τῶν συμβάντων τούτων παθοῦσαν, ἴσως καὶ νοσήσασαν, τοῦ ἀνθρώπου κρίσιν σώαν καὶ ὑγιᾶ ν' ἀποκαταστήσῃ. Ἄν ἐσφαλα, δὲν ἐσφαλα ὡς σύγχρονος, ἀλλ' ὡς παντός καιροῦ ἄνθρωπος, καθ' ὅσον μάλιστα ἡ ἱστορικὴ αὐτὴ ὕλη ἦτο καὶ εἶναι εἰσέτι ἀσύνακτος καὶ ἀκαθάριστος.

Ἐρχομαὶ τώρα νὰ εἶπω καὶ ποίᾳς ἀρχᾶς ἠκολούθησα ὡς πρὸς τὴν εὔρεσιν καὶ ἔκθεσιν τῆς ἀληθείας.

Ὅσον μεμπτόν εἶναι νὰ παραβάλλωνται οἱ μικροὶ πρὸς τοὺς μεγάλους, τόσον ἐπαινετόν νὰ τοὺς μιμῶνται. Ὁ μέγας ἱστορικός, ὃν ἀνέφερα πρὸ ὀλίγου, διηγούμενος ἐν τῶ ἀξιοθαυμάστῳ προοιμίῳ του πόθεν καὶ πῶς συνέλεξε τὴν ὕλην τῆς ἱστορίας του, λέγει·

«Τὰ δὲ ἔργα τῶν πραχθέντων ἐν τῶ πολέμῳ οὐκ ἐκ τοῦ παρατυχόντος πυνθανόμενος ἠξίωσα γράφειν, οὐδ' ὡς ἐμοὶ ἐδόκει, ἀλλ' ὡς οἷς τε αὐτὸς παρὴν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ὅσον δυνατόν ἀκριβεῖα

«περὶ ἐκάστου ἐπεξελθὼν ἐπιτόνωσ δὲ εὐρίσκετο, διότι οἱ παρόντες τοῖς ἔργοις ἐκάστοις οὐ ταῦτα περὶ τῶν αὐτῶν ἔλεγον, ἀλλ' ὡς ἐκατέρων τισ εὐνοίας ἢ μνήμης ἔχοι.»

Τοὺς λόγους τούτους τοῦ ἱστορικοῦ εἶχα καὶ ἐγὼ παντοτεινὸν ὁδηγὸν μου συγγράφων· τούτους παρακαλῶ καὶ τὸν ἀναγνώστην νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν, ὡς ἂν τύχῃ ν' ἀκούσῃ αὐτόπτας ὧν διηγεῖται ἡ παρούσα ἱστορία ἔργων μὴ λέγοντας τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν.

Πᾶς ὁ καλὰ πράττων εἶναι ἀξιόπαινος, καὶ πᾶς ὁ κακὰ πράττων ἀξιόμεμπτος· καὶ χρέος δικαίου ἱστορικοῦ εἶναι τὰς μὲν καλὰς πράξεις νὰ ἐπαινῇ, τὰς δὲ κακὰς νὰ κατακρίνῃ, εἴτε φίλος εἴτε ἐχθρὸς εἶναι ὁ πράξας· Ἐντεῦθεν ὀρμώμενος ἐπέκρινα ἀμερολήπτως τὰς πράξεις τῶν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Ἄλλὰ, ἂν ἦναι δίκαιον νὰ ἐπικρίνωνται οἱ ἄνθρωποι καθ' ἣν ἔλαβον ἀνατροφὴν, καθ' ἃς ἀπέκτησαν γνώσεις, καθ' οὓς ἐζησαν καιροῦς, κατὰ τοὺς σκοποὺς πρὸς οὓς ἀρμήθησαν, καὶ καθ' ἃς περιστάσεις εὐρέθησαν, ἂν ἦναι ἀληθές, ὅτι τὰ ἀθεμιτοῦργήματα τῶν καταστρεφουσῶν τὰς κυβερνήσεις ἐπαναστάσεων εἶναι καρποὶ τῶν καταστρεφόμενων κυβερνήσεων, ὀφείλομεν νὰ μὴ μετῶμεν διὰ τοῦ αὐτοῦ μέτρου τὰς κακὰς πράξεις τῶν καταθλιβόντων ἀρχόντων καὶ τῶν ἐξανισταμένων ὑπεξουσίων, μηδὲ νὰ ζητῶμεν παρὰ τοῖς δούλοις τῶν δούλων τοῦ κορανίου τὰς ἀρετάς, δι' ὧν ἐδοξάσθησαν οἱ γεννηθέντες, τραφέντες καὶ ἀποθανόντες ὑπὸ τὴν νομοθεσίαν τῶν Λυκούργων καὶ τῶν Σολῶνων. Τὰ ἀθεμιτοῦργήματα τῶν Ἑλλήνων εἶναι μαθήματα τῆς τουρκικῆς σχολῆς καὶ ἀποκυήματα τῆς δουλείας· τὰ δὲ τῶν Τούρκων εἶναι ἔργα τῆς θελήσεως καὶ τῆς ἐξουσίας των, καὶ ὡς τοιαῦτα ἀσυγκρίτῳ λόγῳ ἀξιόμεμπτότερα· διὰ τοῦτο δίκαιον νὰ κατακρίνωνται ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀθεμιτοῦργημάτων οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ κύριοι μᾶλλον ἢ οἱ διδασκόμενοι καὶ οἱ δούλοι. Ἄν χρέος ἀπαραίτητον πάσης κυβερνήσεως ἦναι νὰ καθοδηγῇ τὸν λαόν τῆς εἰς τὰ ἠθικὰ καθήκοντά του, ἂν ἀξιοκατάκριτος ἦναι πᾶσα κυβέρνησις ἀμελοῦσα τὸ πρῶτιστον τοῦτο πρὸς τὸν λαόν τῆς χρέος, δὲν εἶναι ἄρα πολλῶ μᾶλλον ἀξιοκατάκριτος ἢ δίδουσα ἐκ συστήματος ἢ ἰδίᾳ διὰ τῶν βδελυρῶν καὶ ἀπανθρώπων πράξεων τῆς τὸ αἰσχιστον παράδειγμα πάσης πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀκολασίας; Τοιαύτη ἦτο ὁμολογουμένως ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις μῆτε θεῖα τιμῶσα μῆτε ἀνθρώπινα, καὶ ὡς τοιαύτη ἀξία πάσης κατακρίσεως· διότι, ἀντὶ νὰ ἐξημεράνῃ, ἐξηγγίωσεν αὐτοθελήτως τὸν φανατικὸν λαόν τῆς, καίτοι ζῶσα ἐν μέσῳ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ φιλανθρωπισμοῦ.

Νομίζω ἀναγκαῖον νὰ εἶπω ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τῆς σημερινῆς

γλώσσης, καθ' ὅσον μάλιστα ἔλαβον ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἀνά χειρας συγγραφῆς νὰ μελετήσω τὰ κατ' αὐτὴν βαθέως.

Τὴν μέσην ὁδόν, τὴν μεταξὺ, λέγω, τῶν χυδαῖζόντων καὶ τῶν ἑλληνιζόντων, ἐβουλήθην συγγράφων νὰ βαδίσω, διότι ἐθεώρησα καὶ θεωρῶ ὅτι ἐν τῇ μέσῃ ὁδῷ κεῖνται τὰ εἰσέτι ἀφανῆ ὄρια τῆς γλώσσης, ἂν θέλωμεν, οὐδ' ἠμποροῦμεν νὰ μὴ θέλωμεν, νὰ καταστήσῃ ἡ λαλουμένη καὶ ἡ γραφομένη γλῶσσα μία καὶ ἡ αὐτή.

Πολλὰς χάριτας ἔχει ἡ κοινὴ γλῶσσα, καὶ ἀφιλόκαλος εἶναι ὅστις δὲν τὰ αἰσθάνεται καὶ δὲν εὐφραίνεται ἀναγινώσκων τὰ ἐν αὐτῇ καθαρῶς γραφόμενα. Ἡ γλῶσσα αὕτη δὲν εἶναι θυγάτηρ τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς, ὡς ἡ ἰταλικὴ τῆς λατινικῆς· εἶναι αὕτη ἡ παλαιά, ἣς τὸ ἀπαράμιλλον κάλλος παρήλλαξεν ὀλίγον ὁ πολὺς χρόνος· ἔλαβε δ' ἐπὶ τοῦ Ἀγῶνος καὶ λαμβάνει καθ' ἐκάστην τόσῃ ἀνάπτυσιν ἕνεκα τῶν πολυειδῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἀναγκῶν, ἃς ἐγέννησεν ἡ νέα τάξις τῶν πραγμάτων ἐν τῇ ἐλευθερωθείσῃ Ἑλλάδι, καὶ ἕνεκα τῆς ἀφθονοπαρόχως διαδιδόμενης γνώσεως τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς καὶ τῆς μελέτης τῶν ἐπιστημῶν, ὥστε κατέστη ἤδη ἰκανὴ καὶ ὅλα τὰ διανοήματα τοῦ ἀνθρώπου νὰ διερμηνεύῃ, καὶ ὅλα τὰ πάθη του νὰ ἐκφράξῃ, ὅπως καὶ αἱ τῶν ἄλλων ἐθνῶν σοφαὶ γλῶσσαι· ἀλλὰ χρειάζεται, νομίζω, εἰς τὸ ἐξῆς πολλὴ προσοχὴ μὴ ἀπομακρυνθῶμεν τῆς κοινῆς γλώσσης πέραν τοῦ δέοντος, ὑπερἑλληνίζοντες, καὶ μὴ καταστήσωμεν ἀνεπαισθήτως νὰ ἔχωμεν διττὴν γλῶσσαν, τὴν μὲν τοῦ λαοῦ, τὴν ἰδὲ τῶν λογίων, ὡς εἶχον οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι διττὰ γράμματα, τὰ μὲν ἱερά, τὰ δὲ δημοτικά.

Σφάλλει ὅστις φρονεῖ, ὅτι ἀρκεῖ μόνον νὰ καταλαμβάνῃ ὁ λαὸς ὅ,τι λαλεῖ καὶ ὅ,τι γράφει ὁ πεπαιδευμένος. Ὁ λαὸς ἀνάγκη πᾶσα νὰ λαλῇ καὶ νὰ γράφῃ ὅπως λαλεῖ καὶ ὅπως γράφει ὁ πεπαιδευμένος. Δὲν λέγω ὡς πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν οὗτος ἐκφράζεται, διότι τοῦτο εἶναι ἔργον τῆς τριβῆς του, τῆς παιδείας του καὶ τῆς μελέτης του, οὐδ' ὡς πρὸς ἃς λέξεις μεταχειρίζεται, διότι δὲν ἔλαβεν ἐκεῖνος τὴν ἀνατροφὴν τούτου· ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν σχηματισμὸν καὶ τὰς κλίσεις τῶν μερῶν τοῦ λόγου. Ἄς παρατηρήσωμεν ὅτι, ἂν καὶ διαφοροτρόπως ἐκφράζωνται οἱ πεπαιδευμένοι καὶ οἱ ἀπαιδευτοὶ τῶν καθ' ἡμᾶς σοφῶν ἐθνῶν, μίαν ὅμως καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουν γραμματικὴν, οἱ μὲν θεωρητικῶς, οἱ δὲ πρακτικῶς, συντάττοντες, κλίνοντες καὶ σχηματίζοντες καθ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον ὅλοι καὶ ὀνόματα καὶ ῥήματα. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ὀλίγον ὠφελεῖ τὸν λαὸν ἀναγινωσκομένη ἢ ἀκουομένη γλῶσσα, ἣτις δὲν τὸν θέλγει· καὶ δὲν τὸν θέλγει βεβαίως, ἢ εἰς τὴν ἀκοὴν του ἀσυνήθης.

Λυπηρὸν ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἡμετέρων λογίων, γοητευόμενοι ὑπὸ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἀττικῶν συγγραφέων, καὶ παραγνωρίζοντες

ἢ ὀλιγωροῦντες τὸν χαρακτήρα τῆς γλώσσης των, ἐξέκλιναν τῆς ὁδοῦ ταύτης μετασχηματίζοντες ἐπὶ τὸ ἀττικώτερον τὴν αἰολοδωρίζουσαν γλῶσσάν των, ὡς ἂν δὲν ἦσαν οἱ αἰολοδωρισμοὶ τῆς ἑλληνισμοί. Ἡ ἄσκεπτος αὕτη ῥοπή εἰς τὸ ἀττικίζειν εἶναι ἔτι μᾶλλον λυπηρά, διότι ἀπομακρύνει ὑπὲρ τι ἄλλο τῆς καθομιλουμένης τὴν γραπτὴν γλῶσσαν μῆτε πλουτίζουσα μῆτε καθαρίζουσα αὐτὴν ὡς μηδεμίαν χρεῖαν ἔχουσαν τοιοῦτου καθαρισμοῦ. Τοιαύτη ῥοπή, μὴδὲν ὠφελοῦσα καὶ πολὺ βλάπτουσα, ἔχει κατ' ἐμὲ ἀνάγκην ἀναστολῆς, ὡς ἀδίκως καὶ παραλόγως τοὺς ἐν κοινῇ χρήσει ἰδιωτισμοὺς ἑλληνικῆς καὶ ζώσης διαλέκτου εἰς τοὺς μὴ ἐν κοινῇ χρήσει ἰδιωτισμοὺς ἄλλης ἑλληνικῆς καὶ μὴ ζώσης διαλέκτου μετατρέπουσα. Ἄλλ' ὁ τρόπος οὗτος τοῦ ἀττικίζειν τόσον ἐπλεόνασεν ὥστε καὶ ἐγώ, ἂν καὶ τὸν ἀποδοκιμάζω, ἠναγκάσθην, ὡς ἐπικρατήσαντα παρὰ τοῖς λογίοις, νὰ τὸν ἀκολουθήσω πολλάκις παρὰ τὰς ἀρχάς, ἃς θεωρῶ μόνως ὑγιεῖς. Ἀλλὰ πάλιν τὸ λέγω, τὸ «μὴ περαιτέρω» φαίνεται ὀρθὸν καὶ σωτήριον παράγγελμα, ὅχι βεβαίως ὡς πρὸς τὸν πλουτισμὸν τῆς κοινῆς γλώσσης, ἣτις καλὸν νὰ πλουτίζεται ἀφθόνως ἐκ τῶν θησαυρῶν τῆς παλαιᾶς, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν μηχανισμὸν καὶ τὸν ἰδιωτισμὸν τῆς. Δυσκολεύεται ὁ λαὸς ν' ἀλλάξῃ τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν σύνταξιν τοῦ λόγου του, ἀλλὰ δὲν δυσκολεύεται νὰ μανθάνῃ λέξεις τῆς προγονικῆς τῆς γλώσσης μὴ τὴν σήμερον ἐν χρήσει. Ἐπὶ τῇ παρατηρήσει ταύτῃ συνεισέφερα καὶ ἐγώ πλουσιοπαρόχως διὰ τῆς ἀνά χειρας συγγραφῆς εἰς τὸν ὑλικὸν τοῦτον τῆς σημερινῆς γλώσσης πλουτισμὸν· ἀλλὰ ἐτήρησα ὅσον ἔπρεπε τὸν τρόπον τοῦ σχηματίζειν καὶ συντάττειν τὰ μέρη τοῦ λόγου κατὰ τὴν κοινῶς ἐπικρατοῦσαν τάξιν. Ἡ γλῶσσα εἶναι κτῆμα ὅλου τοῦ ἔθνους, καὶ ὅσον ἀξιώμενος εἶναι ὁ πλουτίζων τὸ ἔθνικόν τοῦτο κτῆμα, τόσον ἀξιόμεμπτος σφετεριστῆς εἶναι ὁ μεταποιῶν καὶ διαχειριζόμενος αὐτὸ κατὰ τὴν ὄρεξιν του. Ὁ τοιοῦτος, ἀντὶ νὰ ἐπιταχύνῃ, παρεμποδίζει τὴν τελειοποίησιν τῆς γλώσσης του καὶ ἀναστέλλει, ἀντὶ νὰ ἐνισχύῃ, τὴν διανοητικὴν πρόοδον τοῦ ἔθνους του. Ἄς ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι ὁ Δάντης καὶ οἱ σοφοὶ τοῦ καιροῦ του, οἱ πατέρες τῆς ἰταλικῆς φιλολογίας, εὐρεθέντες ὡς πρὸς τὴν γλῶσσάν των εἰς ἃς εὐρισκόμεθα καὶ ἡμεῖς περιστάσεις σήμερον ὡς πρὸς τὴν ἡμετέραν, ἐπλούτισαν, ἐλάμπρυναν, ἐκαθάρισαν καὶ ἐκανόνισαν τὴν τόσῃ μητρῶζουσαν γλῶσσάν των· ἀλλ' ἀκριβῶς ἐτήρησαν τὸν ἰδιάζοντα χαρακτήρα τῆς, καὶ δὲν ἀπεπλανήθησαν ἐπὶ λόγῳ τῆς πρὸς τὴν μητέρα τῆς στενῆς συγγενείας τῆς.

Αὐτὰ ταῦτα ἐπράξαν καὶ οἱ σοφοὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ὧν ἡ γλῶσσα ἔχει τὴν αὐτὴν τῆς ἰταλικῆς παραγωγὴν. Καὶ αὐτὸς ὁ ἀείμνηστος Κοραῆς, ὁ φιλολογώτερος καὶ κριτικώτερος τῶν σιμερινῶν Ἑλλήνων, ὁ τὰ περὶ γλώσσης ὑπὲρ τινα ἄλλον καὶ μελετήσας καὶ

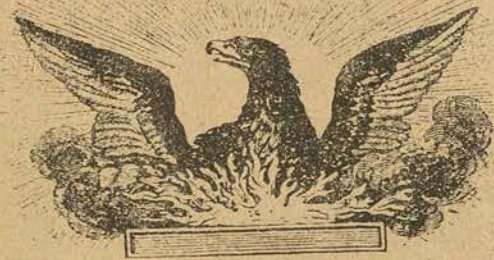
διδάξας, τὴν αὐτὴν ἐβάδισεν ὁδόν, καὶ τὴν αὐτὴν ὁδὸν νὰ βαδίσωμεν καὶ ἡμεῖς μεγάλη τῆ φωνῆ μᾶς ἐσυμβούλευσεν.

Ἐπὶ τῆ βάσει λοιπὸν τῶν ἀρχῶν τούτων, ἃς θεωρῶ μόνας ὑγιεῖς, συνέταξα κ' ἐγὼ τὸ σύγγραμμά μου, καὶ πᾶσαν κατέβαλα φροντίδα ὥστε ὁ λόγος μου νὰ ἴηται καθαρὸς, εὐληπτός, ὁμαλός, ὁμοίμορφος καὶ κανονικός, μὴ ἀποχωριζόμενος τῆς κοινῆς συνηθείας εἰμὴ καθ' ὅσῃν ἔλαβεν ἤδη ἀνάπτυξιν ἡ γλῶσσα, καὶ δεχόμενος μετὰ πολλῆς συστολῆς τοὺς παλαιοὺς ἑλληνισμοὺς ὅσων ἐθεώρησα τὴν γλῶσσαν δεκτικὴν.

Μέμφονται τινες τῶν καθαριστῶν τὴν κοινὴν γλῶσσαν ὡς γαλιζούσαν ἐν πολλοῖς ἢ ἰταλίζουσαν. Χάρις τῷ Θεῷ, ἡ γλῶσσα ἐκαθαρίσθη ἤδη ὅλων τῶν ξένων λέξεων· ἀλλὰ ποία γλῶσσα εἶναι ἀμικτος ξένων ιδιωτισμῶν; μήπως καὶ αὐτὴ ἡ ἄττικὴ καθαρεύει; ἰδοὺ τί λέγει περὶ αὐτῆς ὁ ἄττικώτατος Ξενοφῶν. «Φωνὴν δὲ τὴν πᾶσαν «ἀκούοντες οἱ Ἀθηναῖοι ἐξελέξαντο τοῦτο μὲν ἐκ τῆς, τοῦτο δὲ ἐκ «τῆς· καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἰδίᾳ μᾶλλον καὶ φωνῆ καὶ διαίτη καὶ «σχῆματι χρώνται· Ἀθηναῖοι δὲ κεκραμένη ἐξ ἀπάντων τῶν Ἑλλη- «νων καὶ βαρβάρων.» Τὸ περιεργὸν δὲ ὅτι λέγει ταῦτα ὁ Ξενοφῶν πρὸς ἔπαινον τῆς ἄττικῆς φωνῆς του· ἀλλ' ἡμεῖς οἱ μὴ ἄττικοὶ θέλομεν νὰ φανῶμεν καὶ τῶν ἄττικῶν αὐτῶν ἄττικώτεροι.

Κάπου ἀνέγνωσα καὶ πολλάκις ἤκουσα, ὅτι οἱ εἰσαγόμενοι σήμερον εἰς τὴν γλῶσσαν ἀσυνήθεις ἑλληνισμοὶ θὰ καταντήσουν μετὰ πενηκονταετίαν χυδαῖσμοι. Ἀλλοίμονον ἂν, ἐλευθέροι ὄντες καὶ ἐλευθέρως φιλολογοῦντες, φιλοσοφοῦντες καὶ πολιτευόμενοι ἐν τοῖς κόλποις τοῦ σημερινοῦ φωτός τοῦ φωτίζοντος τὸν κόσμον ὅλον, δὲν ἀξιοθῶμεν ν' ἀποκτήσωμεν πρὸ τῆς λήξεως τῆς θαυματουργοῦ ταύτης ἐκαντοταετηρίδος συγγραφεῖς ἀξίους νὰ μᾶς εἴπωσιν ἀποφθεγματικῶς, «ἰδοὺ ἡ ὁδός,» καὶ τὴν ὁδὸν αὐτῶν ἀπαρεγκλίτως ὅλοι νὰ βαδίσωμεν.

Ἰδοὺ, φιλόστορον ἀναγνώστα, ὅσα ἐνόμισα σκόπιμον νὰ εἴπω προομιᾶζων περὶ τοῦ ἀνά χειρας συγγράμματος· διερχόμενος δὲ σὺ αὐτό, φανοῦ ἐπιεικῆς πρὸς τὰς ἀτελείας τοῦ συγγραφέως, συλλογιζόμενος ὅτι μεταξὺ τόσων σοφωτέρων καὶ ἱκανωτέρων μου, ἀλλ' ὄχι, τολμᾷ εἰπεῖν, καὶ ἀπροσώποληπτοτέρων μου, μόνος ἐγὼ ἀνεδέχθην καὶ ἔφερα εἰς πέρας τὴν γενικὴν ἐξιστόρησιν τῶν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος μεγάλων συμφορῶν καὶ μεγάλων ἀνδραγαθημάτων τῶν συγχρόνων ὁμογενῶν, ἃν ἡ μνήμη, δι' ὅσα ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως τῆς πατρίδος καρτεροψύχως ἐπέμειναν ἢ φιλοκινδύνως κατάρθωσαν, διαμένει ἐν γενεαῖς, καὶ τὸ ὄνομα ζῆ ἐν εὐλογίαις.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Αἴτια τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως (α).

ΔΥΝΑΤΟΝ νὰ διατηρηθῇ ἀμετάβλητος ἡ πολιτικὴ θέσις δύο ἔθνων, κατοικούντων ἐνα καὶ τὸν αὐτὸν τόπον, ὅταν τὸ μὲν δεσπότην διαμένῃ στάσιμον, τὸ δὲ δεσποζόμενον προοδεύῃ. Ἡ πολιτικὴ τῶν ἔθνων τούτων μεταβολὴ καθίσταται ἔτι μᾶλλον βεβαία, ἂν τὰ ἔθνη ταῦτα ἔχωσι διάφορον καταγωγὴν, πρεσβεύωσι διάφορον θρησκείαν, λαλῶσι διάφορον γλῶσσαν, ζῶσι μακρὰν πάσης πρὸς ἀλλήλα συγγενικῆς ἐπιμιξίας, θεωρῶνται ἀμοιβαίως ὡς βέβηλα καὶ μισῶνται.

Τοιαύτῃ ἦτον ἡ θέσις τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλους· ἡ δὲ ταχεῖα ἢ βραδεῖα φορὰ τῆς μεταβολῆς ἀπέκειτο εἰς τὸν καιρὸν καὶ εἰς τὰς περιστάσεις. Σημειώσεως ἄξιον, ὅτι ἡ Ἑλλὰς, πεσοῦσα ὑπὸ τοὺς Τούρκους, δὲν ὑπέστη β.τι ὑπέστησαν τὰ ὑπὸ ξένην Ἀρχὴν πεσόντα ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν βαρβάρων εὐρωπαϊκῶν ἔθνη, ὅπου δορυκτῆτορες καὶ δορυκτῆται συνεμίγησαν ὑπὸ τὴν αὐτὴν θρησκείαν καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, καὶ ἀποκατέστησαν, τοῦ καιροῦ προϊόντος, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἔθνος ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κλήσιν. Ἦκμαζεν ὁ ἰσλαμισμὸς μέχρι φανατισμοῦ ὅτε ἡ Ἑλλὰς ἔπεσεν εἰς χειρας τῶν πρεσβευόντων τὰ τοῦ κορανίου, ἐν ᾧ ἡ εἰδωλολατρεία τῶν ἔθνων, ὅσα διεχύθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἦτον εἰς τὴν παρακ-

(α) Παραπομπαὶ εἰς σχετικὰς σημειώσεις προσηγορημένας εἰς τὸ τέλος ἐκάστου τόμου. Σ. Ε.

μήν της δε την υπέταξαν· διὰ τοῦτο ἐπὶ μὲν τούτων ὑπερίσχυσε ὁ χριστιανισμὸς καὶ συνέχεε κρατοῦντας καὶ κρατουμένους, ἐπὶ δ' ἐκείνων δὲν ὑπερίσχυσε, καὶ Μωαμεθανοὶ καὶ Ἕλληνες διέμειναν ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος ἀμικτοὶ διὰ παντός, οὐδὲ τὴν αὐτὴν ἐβάδισαν ὁδὸν ὡς πρὸς τὴν κοινωνικὴν ἀνάπτυξίν των. Τῷ ὄντι οἱ Τούρκοι οὐδὲν ἔμαθαν καὶ οὐδὲν ἀπέμαθαν ἀφ' οὗ

Μωάμεθ ὁ Πορθητής.

Ἐκ τῆς εἰκόνης τοῦ Μπελλίνη.

ἐκυρίευσαν τὴν Ἑλλάδα· ἀφιλέμποροι, ἀβιομήχανοι, ἀμαθεῖς, οἰηματῖαι καὶ καταφρονῆται πάσης εὐρωπαϊκῆς βελτιώσεως καὶ ἦσαν καὶ διέμειναν, διότι ἡ ἀντικοινωνικὴ θρησκεία των ἐθεωρεῖτο πρόσκομμα πάσης κοινωνίας πρὸς τὰ ἑτερόθρησκα ἔθνη τὰ μισούμενα παρ' αὐτῶν καὶ καταφρονούμενα. Διὰ τοῦτο διέβησαν δι' αὐτοὺς ὡς τέσσαρες ἡμέραι οἱ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τέσσαρες θαυματουργοὶ αἰῶνες, οἱ διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων καὶ διὰ τῆς προόδου τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων μετενεγκόν-

τες τὴν Εὐρώπην ἐκ τῆς βαρβαρότητος εἰς τὸν πολιτισμὸν, οἱ βελτιώσαντες τὰ πολιτικὰ συστήματά της, οἱ εἰσαγαγόντες τὴν τακτικὴν εἰς τὰ στρατεύματα καὶ εἰς τὸ ναυτικὸν της καὶ οἱ καταστήσαντες τὸν πόλεμον τέχνην, καθ' ἣν ἡ καλλιέργεια τοῦ νοῦς νικᾷ τὴν ἰσχύν τοῦ σώματος.

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες, κύψαντες ὡς νενικημένοι τὸν αὐχένα ὑπὸ τοὺς Τούρκους ὡς νικητάς, δὲν ὑπεδούλωσαν ὀλοτελῶς καὶ τὸν νοῦν των· πρεσβεύοντες θρησκείαν διδάσκουσαν τὴν ὑψηλὴν ἀρχὴν καὶ τὸ ὑψηλότερον τέλος τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ συντελοῦσαν θαυμασίως εἰς τελειοποίησιν τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς, δὲν ἔπαυσαν πλατύνοντες, ὅσον ἐπέτρεπεν ἡ δουλικὴ των κατάστασις, τὸν κύκλον τῶν ἰδεῶν των· καταγόμενοι δὲ καὶ ἐκ μεγάλων προπατόρων, ὧν τὰ συγγράμματα καὶ τὰ ἔργα οὐδέποτε τοῖς ἦσαν ὀλοτελῶς ἀγνωστα, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φανῶσι διόλου ἀνάξει τῆς λαμπρᾶς καταγωγῆς των· Κινούμενοι ἐκ τῶν δύο τούτων ὑψηλῶν ἀρχῶν, τῆς θρησκευτικῆς, λέγω, καὶ τῆς γενεαλογικῆς, ὠφελούμενοι καὶ ἐκ τῆς νωθρότητος, τῆς ἀβελτηρίας καὶ τῆς ἀπρονοησίας τῶν κρατούντων, ἐσχετίζοντο πρὸς τὰ σοφὰ καὶ βιομήχανα ἔθνη διὰ τῆς ναυτιλίας τῆς τόσον καταλλήλου εἰς τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος, καὶ διὰ τοῦ ἐμπορίου, πλουτοῦντες ὕλικῶς καὶ φωτιζόμενοι νοερῶς. Σοφώτεροι οἱ κρατούμενοι Ἕλληνες τῶν κρατούντων Τούρκων ὡς ἐκ τῆς σχέσεώς των πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους καὶ τῆς πρὸς τὰ γράμματα κλίσεώς των, εὐκαμπτοὶ καὶ ὑπουλοὶ ὡς ἐκ τῆς πολιτικῆς θέσεώς των, προσεκτικοὶ καὶ ἐπιτήδειοι νὰ ὠφελῶνται ἐκ τῶν συμπιπτουσῶν περιστάσεων, καὶ ἔχοντες συνήγορον ἣν αἰσθάνεται ἀνάγκη ὁ ἠθικῶς κατώτερος ἀνθρώπος τῆς συνδρομῆς τοῦ ἠθικῶς ἀνωτέρου, παρειαδέδυσαν κατ' ὀλίγον καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πολιτικὰ συμβούλια τῶν κρατούντων ὑπὸ διαφόρους ὑπηρεσίας, ἀν καὶ πάντοτε ὑποβλεπόμενοι καὶ κινδυνεύοντες.

Ἡ ἀγάπη τῆς ἐλευθερίας εἶναι ἔμφυτος ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων· καὶ ὁσάκις ἡ κοινωνία δὲν παρέχει ἀποχρώσας ὑπὲρ αὐτῆς ἐγγυήσεις, ὁ κοινωνικὸς βίος κατανατᾷ ζυγὸς βαρῦς. Πολλοὶ τότε, προτιμῶντες παντὸς ἄλλου καλοῦ τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ἐλευθερίας ἀν καὶ ἀγρίας καὶ ἀκανονίστου, ἀπαρνοῦνται οἰκαιοθελῶς πᾶσαν συμβίωσιν μετὰ τῶν ὁμοίων, καὶ πλανώμενοι ἡμέραν καὶ νύκτα εἰς ἀγρίους τόπους, κατανατοῦν διὰ τὴν συντήρησιν τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς φυσικῆς ὑπάρξεως λυμεῶνες καὶ ὄλης τῆς κοινωνίας. Τοιαύτη κατάστασις τῆς κοινωνικῆς ἐλευθερίας, ἐπικρατήσασα ἐν Ἑλλάδι, ἀφ' οὗ ἡ Ἑλλάς ὑπεδουλώθη, προήγαγε τάξιν ἀνθρώπων γνωρίζομένων ὑπὸ τὸ ὄνομα Κλεπτῶν. Ἡ τάξις αὕτη διεκρίνετο τῶν ἄλλων Ἑλλήνων διὰ τὸν ἰδιαιτερόν πολεμικὸν χαρακτήρα, ὡς ἔχουσα μόνον τὸ ὄπλον καὶ πόρον καὶ δόξαν καὶ ἀσφάλειαν. Ἄλλὰ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἔργον τοῦ κλέπτου παρὰ τοῖς νεωτέροις, καθὼς τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἔργον τοῦ ληστοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὄχι μόνον δὲν ἐθεωρεῖτο αἰσχρὸν (β), ἀλλ' ἐνομιζέτο καὶ ἐνδοξον, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν διαπρεφάντων μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τούτων μετεδίδοντο εὐσεβάστως ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, καὶ τὰ ἀθλά των ἦσαν ἣ

γλυκεῖα ᾠδὴ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, θεωρούντων πάντοτε τὴν τάξιν ταύτην τῶν ὁμογενῶν ὡς ἀγκυραν ἐλπίδων πρὸς τὴν μέλλουσαν πολιτικὴν ἀναγέννησίν των.

Ἡ τάξις τῶν Κλεπτῶν, ὅ ἐστιν, ἐνόπλων Χριστιανῶν βλαπτόντων τοὺς τόπους οὓς περιέτρεχαν καὶ ἐνοχλοῦντων καὶ τοὺς ἐγκατοίκους, προήγαγεν

Κλέπται καὶ Ἀρματωλοί.

Σχεδιογράφημα Π. Ρούμπου.

ἄλλην ὁμοίαν, τὴν τῶν Ἀρματωλῶν, ὅ ἐστιν, ἐνόπλων καὶ αὐτῶν Χριστιανῶν ταττομένων ὑπὸ τῶν ἰδίων τουρκικῶν Ἀρχῶν εἰς προφύλαξιν τῶν τόπων καὶ τῶν ἐγκατοίκων ἀπὸ τῆς κακώσεως τῶν Κλεπτῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἐπολλαπλασιάζοντο οἱ ἐνοπλιοὶ Χριστιανοί, ἐγυμνάζοντο τὰ τοῦ πολέμου, καὶ ὕψουτο ὁ νοῦς των ὑπεράνω τῆς δουλικῆς καταστάσεώς των.

Ἵψουτο ὁ νοῦς καὶ πολλῶν μὴ ἐνόπλων Χριστιανῶν ὑπεράνω τῆς δουλικῆς καταστάσεώς των ἐξ αἰτίας τοῦ δημογεροντικῆς συστήματος, διαμείναντος ἐν ἰσχύϊ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἐκτὸς τῆς Κρήτης, ἐπὶ τουρκοκρατίας, χάρις εἰς τὴν ἀμάθειαν, τὴν ὀκνηρίαν καὶ τὴν ὑπεροψίαν τῶν κρατούντων. Τὸ σύστημα τοῦτο, ὅπερ δύνανται τις εὐλόγως νὰ ὀνομάσῃ ἡμῶν το-

νομίαν, ἰσχυροποίει τοὺς εἰρηνικοὺς προὔχοντας τῶν πόλεων καὶ χωρίων ἐνώπιον τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας καὶ ἐξωποίει ὅπως οὖν τὸν τόπον ἐν μέσῳ τοῦ πολιτικοῦ θανάτου (γ).

Ἀτενίζων ὁ παρατηρητὴς εἰς τὴν ὕλικὴν καὶ νοερὰν βελτίωσιν τοῦ ἀδικουμένου καὶ προοδείουτος ἔθνους ἀπέναντι τοῦ ἀδικουμένου καὶ μὴ προοδείουτος, προέβλεπε πρὸ πολλοῦ καὶ προέλεγε τὴν πολιτικὴν σύγκρουσίν των, καὶ τὴν μεταβολὴν τῆς τύχης των. Ἐδόθησαν δὲ καὶ περιστάσεις καθ' ἃς ἐγείναν καὶ ἀπόπειραι καὶ κινήματα ἐνοπλια τῶν ἀδικουμένων κατὰ τῶν ἀδικούντων ἐπὶ μεταβολῇ τῆς πολιτικῆς θέσεώς των· ἀλλ' ὄχι μόνον δὲν εὐδοκίμησαν, ἀλλὰ καὶ μυρία δεινὰ ἐπροξένησαν, διότι οὔτε ἡ πρόοδος ἐκείνων οὔτε ἡ στασιμότης τούτων ἦσαν τοιαῦται, ὥστε νὰ φέρωσι τὴν ἐκ τῆς νοερᾶς καὶ ὕλικῆς καταστάσεως ἐκατέρων πολιτικὴν μεταβολὴν (δ). Ἄλλ' ἀφ' οὗ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ὅ ἐστιν, ὁ ἀπαιτούμενος βαθμὸς τῆς προόδου τοῦ ἑνὸς καὶ τῆς στασιμότητος τοῦ ἄλλου τῶν δύο συζώντων ἀλλὰ μὴ συμμιγνυομένων ἔθνων, τότε οὔτε ἡ τελεία ἀποτυχία τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος κατὰ τὰς παραδουναβίους ἡγεμονείας (ε), οὔτε ἡ ἀποκλήρυξις τῆς Ῥωσίας, οὔτε ἡ κατάκρισις τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, οὔτε οἱ ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης ἀφορισμοὶ καὶ αἱ κατάραι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, οὔτε οἱ ἐπὶ τῆς Ἐπαναστάσεως μέγιστοι κίνδυνοι, οὔτε αἱ παντὸς εἶδους στερήσεις ἀνέστειλαν τὴν πρόοδον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως· διότι ὁσάκις ἡ πάσχουσα ἀνθρωπότης, αἰσθανομένη τὴν κάκωσίν της συναισθάνεται καὶ τὴν δυνάμιν της, ἡ ὁρμὴ της εἰς βελτίωσιν τῆς καταστάσεώς της κατατᾶ ἀκράτητος. Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ μεταβολὴ τῆς Ἑλλάδος ἐπήγαγε μᾶλλον ἐκ τῆς στασιμότητος τῶν Τούρκων ἢ ἐκ τῆς προόδου τῶν Ἑλλήνων. Ἡ παρατήρησις αὕτη εἶναι πολλοῦ λόγου ἀξία, ὡς μόνη δυναμένη νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ πολλὰ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως συμβάντα, μὴ ἐξηγούμενα ἢ παρεξηγούμενα ἂν ἄλλως πως θεωρηθῶσιν.

Ἄφ' οὗ δὲ ὁ πολὺς καιρὸς καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι ἀρμόδιαι περιστάσεις προετοιμάσωσι τὴν πολιτικὴν μεταβολὴν ἔθνους τινός, χρειάζεται καὶ ἀφορμὴ τις εἰς τὴν πρώτην κίνησιν. Τὴν ἀφορμὴν ταύτην, ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴν μεταβολὴν τῆς Ἑλλάδος, ἔδωκεν ἡ σύστασις τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας, ἧς ἐρχόμεθα τώρα νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πρόοδον. Διὰ τῆς ἐξετάσεως δὲ ταύτης, δι' ἧς ἀνακαλύπτεται ἡ μυστηριώδης ἀλήθεια καὶ τῆς εὐτελοῦς τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν εὐτελεστερῶν τῆς τρόπων, δι' ὧν προήχθησαν ἀποτελέσματα τόσον γιγαντιαία, ὅ μὲν εὐλαβῆς θὰ ψηλαφήσῃ τὸν δάκτυλον τοῦ Θεοῦ, οὗ ἡ δύναμις ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται· ὁ δὲ πολιτικὸς θὰ παρατηρήσῃ, ὅτι μικρὰ ἀφορμὴ ἀρκεῖ ν' ἀνατρέψῃ ἐκ θεμελίων πολυχρόνιον Ἀρχὴν μὴ ἔχουσαν βάσιν τὴν δικαιοσύνην, ἀλλ' ἐξουθενοῦσαν καὶ καταθλίβουσαν τὸ ὑπῆρσον.

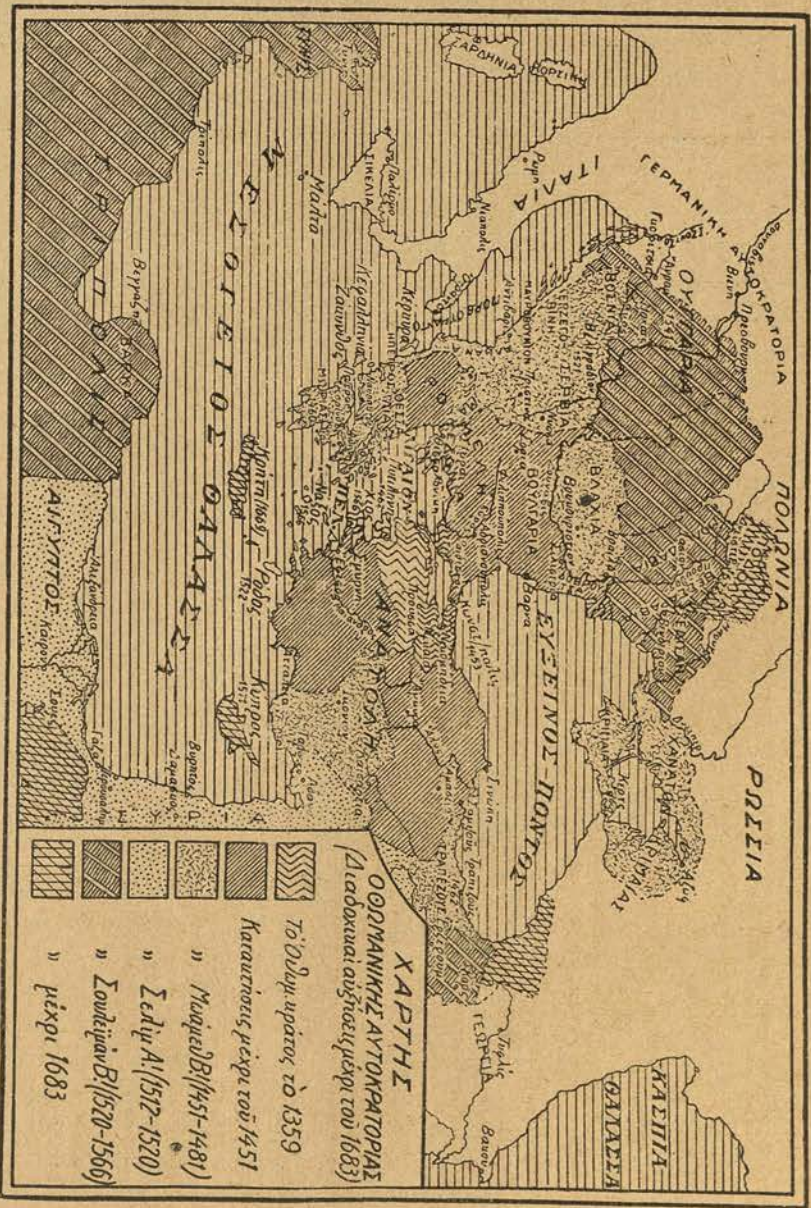
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Ἑταιρία τῶν Φιλικῶν καὶ διάδοσις αὐτῆς.— Ἀποκήρυξις τοῦ Ἀλήπασα Τεπελενλή.

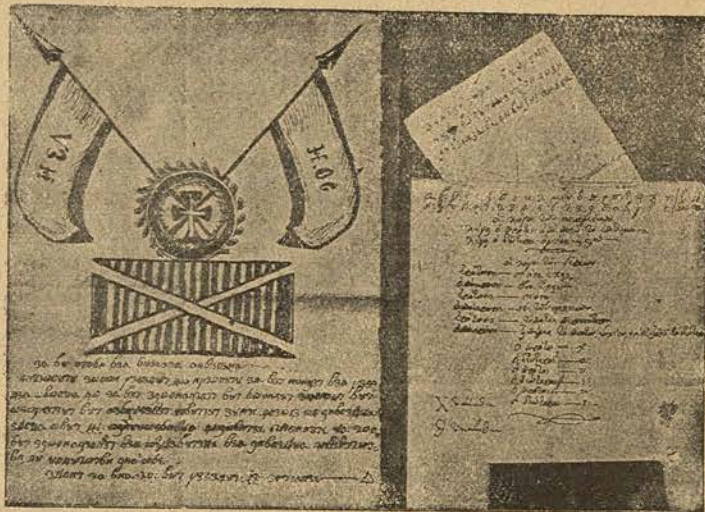
ΠΕΡΙ τὸ 1813 ἤκμαζεν ἡ ἐν Ἀθήναις Φιλόμουσος Ἑταιρία, ἣς κύριος σκοπὸς ἦτον ἡ διατήρησις τῶν φθειρομένων ὑπὸ τὴν τότε ἄμουςον κυβέρνησιν ἀρχαιοτήτων, καὶ ἡ νοερά καὶ ἠθικὴ βελτίωσις τῆς ἐλληνικῆς νεολαίας διὰ τῆς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ συστάσεως σχολείων. Ὁ φιλομαθὴς καὶ οὐδόλως πολιτικὸς σκοπὸς τῆς καὶ τὸ λαμπρὸν ὄνομα τῆς γῆς ὅπου ἔλαβε τὸ εἶναι, τὴν διέδωσαν ταχέως καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ἐν μέσφ καὶ τῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν δεσποτικῶν ἐπικρατειῶν. Τῷ ὄντι, εὐγενεῖς καὶ σοφοί, ὑπουργοὶ καὶ βουλευταί, ἡγεμόνες καὶ βασιλοπαιδεῖς, ὅλοι ἐσεμνύνοντο φοροῦντες τὸ χαλκοῦν ἢ τὸ χρυσοῦν δακτυλίδιον, τὸ γινώρισμα τῶν συνηγόντων ἢ τῶν εὐεργετῶν τῆς Φιλομούσου Ἑταιρίας.

Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ 1814 Νικόλαός τις Σκουφᾶς, ἐξ Ἄρτης, ἀνθρωπος τιμίῳ χαρακτήρῳ, πολὺπειρος, ἀλλ' ὀλίγης παιδείας καὶ μικρᾶς σημασίας, ὑπάλληλος ἄλλοτε ἐμπορικοῦ οἴκου, συνέλαβε πρῶτος ἐν Ὁδησσῷ τὴν ἰδέαν συστάσεως πολιτικῆς ἑταιρίας, ἣν ὠνόμασεν «Ἑταιρίαν τῶν Φιλικῶν»: ἀρκεῖ δὲ μόνῃ ἡ ὀνομασία αὐτῆ, ἵνα δείξῃ ἣν εἶχε μικρὸν γινῶσιν καὶ αὐτῆς τῆς μητρικῆς γλώσσης του. Ὁ ἀσήμαντος οὗτος θεμελιωτῆς ἀσημάντους παρέλαβε συμπράκτορας κατ' ἀρχάς (α) καί, ἀφ' οὗ τοῖς ἀνεκάλυψε τὸν σκοπὸν του, συνενόηθη περὶ τοῦ τρόπου τῆς προόδου του. Ἡ ὑποπτος δὲ αὐτῆ καὶ ἐπικίνδυνος Ἑταιρία συνεχέετο ἐπιτηδεῖως ἐνώπιον πολλῶν μετὰ τῆς ἀνυπόπτου καὶ ἀκινδύνου τῶν Φιλομούσων· ὁ δὲ Ἰωάννης Καποδίστριας, ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου καὶ πασίγνωστος προστάτης τῆς Φιλομούσου Ἑταιρίας, ἐψιθυρίζετο ἐπιτηδεῖως ὡς μυστικὸς καὶ ταύτης προστάτης. Ἄν καὶ ἡ Φιλόμουσος Ἑταιρία οὐδένα ἔτρεφε κρυπτόν σκοπόν, οἱ φροντίζοντες τὴν διάδοσιν τῆς Φιλικῆς διέδιδαν, ὅτι ἔτρεφεν ὃν ἐπεχείρησε νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτῆ· ὥστε ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς πρώτης ἀνεφαίνετο ἡ δευτέρα καὶ ἠβξάνεν ὡς παραφυᾶς. Τοιοῦτοτρόπως ἡ σύμπτωσις αὐτῆ καὶ ἡ μυστηγορία συνέτρεξαν ὄχι ὀλίγον κατ' ἀρχάς εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς μυστικῆς ταύτης Ἑταιρίας. Ἄλλ' ὅτι πρὸ παντὸς ἄλλου ἐκράτινε τὴν ὑπόληψίν τῆς καὶ συνετέλεσεν εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἦτο τὸ ἐξῆς.

Ἡ Τουρκία κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανδστασίαν.

Θρησκευτική ὁμοδοξία καὶ ἄσπονδον μίσος πρὸς τοὺς Τούρκους συνέδεαν πάντοτε Ἕλληνας καὶ Ῥώσους. Ἡ ἐκκλησία τῶν Ἑλλήνων ἐθεώρει δικαίως ὡς προστάτριάν της τὴν Ῥωσικὴν αὐλήν. Ὑπὸ τὴν Ῥωσικὴν σημαίαν οἱ ναῦται Ἕλληνες, διαρκούσης τῆς δουλείας, των, εὗρισκαν πολλὰς ὠφελείας, καὶ οἱ ἔμποροι ἐντὸς τῆς πατρίδος των ἰσχυρὰν προστασίαν, οἱ δὲ μεταναστεύοντες εἰς Ῥωσίαν πάντοτε ἄσυλον καὶ παραμυθίαν, πολλὰς δὲ τιμὰς καὶ πλοῦτη. Παραδόσεις, Ἀποκαλύψεις καὶ Ἀγαθὰγγελιοι πρόελεγαν σωτήρα τῆς Ἑλλάδος τῶν Ξανθῶν τὸ γένος, καὶ οἱ συχνοὶ καὶ εὐτυχεῖς πόλεμοι τῶν Ῥώσων κατὰ τῶν Τούρκων ἀνεπτέρουν πάντοτε τὰς ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τῆς ἐλπίδας. Ἄν καὶ συνέπεσεν ἐκ περιστάσεως

Σύμβολα καὶ κρυπτογραφήματα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας.

νὰ λάβῃ τὴν ὑπαρξιν της ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία ἐντὸς τῆς Ῥωσσίας, συνέτρεξε τοῦτο μέγαν εἰς διάδοσίν της· οἱ δὲ πρῶτοι συστηταὶ της, ὄντες ὅποιοι ἦσαν, ἡσθάνθησαν ὅτι δὲν ἐνέπνεαν παραμικρὰν πίστιν, καὶ ἔθεσαν τὴν Ἐταιρίαν ὑπὸ τὸ μυστηριῶδες ὄνομα ἀγνώστου καὶ ἀνυπάρχτου ὑπερτάτης Ἀρχῆς, ὑπαινιττόμενοι τὴν αὐλήν τῆς Ῥωσσίας. Ἄνευ τοῦ συνετοῦ τούτου στρατηγήματος, ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία θὰ διέμενεν ὅτι ἦτο, μηδὲν. Συνέτρεξαν δὲ πολλὰ καὶ εἰς πιθανολογίαν τῆς ὑποτιθεμένης ὑψηλῆς καταγωγῆς της. Πρῶτον, ἡ ἐπικρατοῦσα παλαιόθεν γενικὴ ἰδέα, ὅτι ἡ Ῥωσσία ἔμελλε ν' ἀπελευθερώσῃ μίαν ἡμέραν τὴν Ἑλλάδα· δεῦτερον, ἡ σύστασις τῆς Ἐταιρίας ἐντὸς τῆς Ῥωσσίας· τρίτον, ὁ συνεταιρισμὸς τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα προξένων Ῥώσων· τέταρτον, ἡ ἐν Ῥωσσία ὑψηλὴ πολιτικὴ θέσις τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου, θεωρουμένου ὡς συνδέσμου ταύτης καὶ τῆς

Ἑλλάδος καὶ τελευταίον, ἡ ἐπὶ τῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων ἀρχηγία στρατηγῶν καὶ ὑπασπιστοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδεξάνδρου.

Ἄλλ' ὅπως καὶ ἂν θεωρήσῃ τις τὴν Φιλικὴν Ἐταιρίαν, οἰαδήποτε καὶ ἂν ὑπολάβῃ τὰ αἷτια ἐξ ὧν κινούμενοι οἱ συστηταὶ της συνέλαβον καὶ ἐπραγματοποίησαν τὴν ἰδέαν τῆς συστάσεώς της, καὶ ὅποια τεχνάσματα εἰς διάδοσιν αὐτῆς καὶ ἂν μετεχειρίσθησαν, ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι συνέδεσεν αὕτη ὄλην τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ της, καὶ προητοίμασε καὶ ἤνοιξε τὸν Ἀγῶνα διὰ τῆς μυστηριώδους συνεργείας της.

Ἡ Ἐταιρεία αὕτη καθ' ἑαυτὴν οὐδὲν εἶχεν ἀξιούστατον. Ὁ ὀργανισμὸς της ἦτον ἀσύνετος καὶ ἀνεπιτήδειος. Εἶχεν ἑπτὰ βαθμοὺς (β') τῶν δλάμδων (ὡς ἂν δὲν εἶχεν ἡ γλῶσσα τὴν λέξιν «ἀδελφοποιητῶν»), τῶν συστημένων, τῶν ἱερέων, τῶν ποιμένων, τῶν ἀρχιποιμένων, τῶν ἀφιερωμένων καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἀφιερωμένων. Τῶν ἑπτὰ δὲ τούτων βαθμῶν οἱ δύο τελευταῖοι ἐθεωροῦντο ὡς στρατιωτικοὶ καὶ ἐσυστήθησαν μετὰ ταῦτα.

Ἄν ἡ βαθμολογία εἰσῆχθη διὰ τὴν κατὰ τοὺς βαθμοὺς ἀνακάλυψιν τοῦ μυστηρίου, δὲν φαίνεται ὅτι διὰ ταύτης ἐπληροῦτο ὁ σκοπὸς τῆς Ἐταιρίας. Οἱ τῶν κατωτέρων τάξεων Φιλικοὶ ἐγνώριζαν ὅσα οἱ τῶν ἀνωτέρων· διότι ὁ μὲν βλάμης κατηχούμενος παρηγγέλλετο νὰ ἔχῃ ἔτοιμα τὰ ὅπλα του καὶ 50 φουσέκια ἐν τῇ κιβωτίῳ του εἰς χρῆσιν, ὅταν προστάξῃ ὁ ἀρχηγός του· ὁ δὲ συστημένος μυσταγωγούμενος ἤκουε «μάχου ὑπὲρ πίστεως» καὶ ὑπὲρ πατρίδος, νὰ μισήσῃς, νὰ καταδιώξῃς, καὶ «νὰ ἐξολοθρεύσῃς τοὺς ἐχθροὺς τῆς θρησκείας, τοῦ ἔθνους καὶ τῆς πατρίδος σου»· τὸ δὲ δίπλωμα ἔφερεν ἐπὶ κορυφῆς σταυρὸν ἐφιστάμενον ἡμισελήνου κάτω κυπτούσης· ὁ δὲ ἱερεὺς κατηχούμενος ἐμάνθανεν, ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς Ἐταιρίας ἦτον ἡ ἐλευθερία τοῦ ἔθνους· τὰ αὐτὰ ἐμάνθαναν καὶ οἱ τῶν ἀνωτέρων τάξεων μέχρι τοῦ ἀρχηγῶν τῶν ἀφιερωμένων. Καθ' ἣν δὲ ὥραν κατηχεῖτο οὗτος, τῇ ἐνεχειρίζεν ὁ κατηχητὴς σπάθην καὶ τῇ ἔλεγεν, «ἡ πατρίς σου σοὶ τὴν δίδει διὰ νὰ τὴν μεταχειρισθῆς δι' αὐτήν.»

Ἡ τάξις τῶν ἱερέων ἦτο πολυπληθής. Ὁ ἱερεὺς εἶχεν ἐξουσίαν νὰ εἰσποῖ ἄδελφούς καὶ ἀπονέμῃ καὶ αὐτὸν τὸν βαθμὸν τοῦ ἱερέως· καὶ ἐπειδὴ οἱ μυσταγωγούμενοι ὀφείλαν νὰ παρακαταθέτωσι χρήματα εἰς χεῖρας τοῦ κατηχητοῦ, πολλοὶ ἐλάμβαναν τὸν βαθμὸν τοῦ ἱερέως ἐπὶ ἀργυρολογίᾳ, καὶ ἐντεῦθεν προῆλθε κυρίως ἡ τόσῃ πλημμύρα κατηχούντων καὶ κατηχουμένων. Ἄν ἀσύνετος ἦτο ἡ κατήχησις θεωρουμένη πολιτικῶς, τερατώδης μίγμα ἀληθείας καὶ ψεύδους, εὐσεβείας καὶ ἀσεβείας ἦτο θεωρουμένη θρησκευτικῶς· διότι, ἐν ᾧ ὁ Ἀγὼν ἦτο ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως καὶ ὑπὲρ πατρίδος, καὶ οἱ ὅρκοι ἐγίνοντο ἐπὶ τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ἢ ἐπὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων, ὁ κατηχῶν ἱερεὺς ἔλεγε τῷ κατηχουμένῳ, ὅτι τὸν παρεδέχετο καθ' ἣν τῇ ἔδωκαν δύναμιν οἱ μεγάλοι ἱερεῖς τῶν Ἐλευσινίων. Ἡ

Ἐταιρία τῶν Φιλικῶν καθὼς καὶ ὅλαι αἱ μυστικαὶ ἑταιρίαι, εἶχε σημεῖα καὶ λέξεις εἰς ἀναγνώρισιν τῶν συναπαντωμένων μελῶν· εἶχε δὲ καὶ μυστικὰ γράμματα εἰς χρῆσιν τῶν ἀπόντων· ἀλλὰ μόνοι οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ τῶν ἀνωτέρων τάξεων τὰ ἐγνώριζαν· εἰς ἀποφυγὴν δὲ προσωπικῶν κινδύνων ὑπεγράφοντο ὑπὸ πλαστὰ ὀνόματα καὶ ὑπὸ τινα σύμβολα. Τόσαι δὲ ἦσαν αἱ ἐπι-

Κατηχητὴς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας.

Σχεδιογράφημα Δ. Μπισκίνη.

στημονικαὶ γνώσεις τῶν συστητῶν καὶ ὀργανιστῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας, ὥστε οἱ κατηχούμενοι ἠρωτῶντο παρὰ τοῦ κατηχητοῦ ἂν ἐγνώριζαν ἐφεύρεσιν τινα ἀκοινολόγητον. Ἠρωτῶντο δὲ τὴν ἀλλόκοτον ταύτην ἐρώτησιν, διότι οἱ συστηταὶ τῆς Ἐταιρίας ἐπίστευαν τὴν ὑπαρξίν τοῦ φιλοσοφικοῦ λίθου, καὶ κατεγίνοντο εἰς τὴν ἀλλοίωσιν τῶν ποταπῶν μετάλλων εἰς πολύτιμα.

Ἀφ' οὗτου ἡ Ἐταιρία ἐσυστήθη μέχρι τοῦ 1817 ὀλίγον προώδευσεν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ἐντὸς δὲ αὐτῆς ἔμεινεν ὀλοτελῶς ἀγνωστος, καὶ ἐκινδύνευσεν ἐν τῇ προόδῳ τῆς διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν.

Νικόλαός τις Γαλάτης, Ἰθακήσιος, νέος πνευματώδης ἀλλ' ἄσωτος καὶ κορμπαστῆς, ἀπερχόμενος εἰς Πετροῦπολιν πρὸς εὔρεσιν τύχης, διέβη τὸ 1816 διὰ τῆς Ὀδησσοῦ, ὅπου ὁ θεμελιωτὴς τῆς Ἐταιρίας Σκουφᾶς, ὅστις, ἀναθὰς εἰς Μόσχαν ἐπὶ τῇ συστάσει τῆς Ἐταιρίας πρὸς διάδοσιν αὐτῆς,

«Χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθερία».

Εἰκὼν Γ. Τακωβίτου.

εἶχεν ἐπανέλθει εἰς Ὀδησσὸν τὸ ἔτος τοῦτο, ἐπροθυμήθη νὰ τὸν μυσταγωγῆσῃ ὄχι μόνον τὰ τῆς Ἐταιρίας, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς Ἀρχῆς, ὃ ἔστι, τὸν παρέλαβε μέλος τῆς Ἀρχῆς. Ὁ Γαλάτης ὄλως ἐνθουσιῶν, καὶ θεωρῶν ὅτι τῷ ἀνεκαλύφθη ὡς συντελεστικὸν εἰς εὖρεσιν τῆς τύχης, ἦν ἐθήρευεν, ἐνήργει ἐντὸς τῆς Πετροπόλεως ἀπερισκέπτως ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῆς Ἐταιρίας, ἕως οὗ ἡ ῥωσικὴ κυβέρνησις, λαβοῦσα γνώσιν τῶν ἐνεργουμένων, τὸν ἐξώρισε, καὶ διέταξε τὸν ἐν Βλαχία πρόξενόν τῆς, ὅπου μετέβαινε, νὰ ἐπιτηρῇ τὴν διαγωγὴν του.

Ἀρχομένου δὲ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1818 μετέβη ὁ Σκουφᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου αὐτὸς καὶ οἱ ἐκεῖ συμμυσταί του ἤρχισαν σπουδαιότερον καὶ εὐτυχέστερον νὰ ἐργάζωνται ὑπ' αὐτὴν τὴν ὀθωμανικὴν ἐξουσίαν τυφλώττουσαν περὶ τὰ τοιαῦτα, ὡς μὴ ἔχουσαν ἀστυνομίαν πρὸς ἀνακάλυψιν. Ἐν ᾧ δὲ διέτριβεν ὁ Σκουφᾶς ἐν Ὀδησσῷ, ἔτυχε νὰ διαβῶσιν ἐκεῖθεν, ἀπερχόμενοι εἰς Πετρούπολιν ἐπὶ ἀντιμισθίᾳ τῶν κατὰ τὴν Ἐπτάνησον στρατιωτικῶν ὑπηρεσιῶν των, καθ' ὃν καιρὸν ἐτέλει αὐτὴ ὑπὸ

τοῦς Ῥώσους, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Πεῤῥαιβός, ὁ Χρυσοσπάθης, ὁ Π. Δημητρόπουλος καὶ ὁ Ἰ. Φαρμάκης, οἵτινες κατηχήθησαν ὑπὸ τοῦ Σκουφᾶ ἐπὶ δὲ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπανόδου των ἐνεπιστεύθησαν καὶ τὸ ἀποστολικὸν ἔργον ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἐχειροτονήθησαν μετὰ ταῦτα ἀπόστολοι καὶ ὁ Καμαρινός, ὁ Πελοπίδας καὶ ἄλλοι. Διασπαρέντες οὗτοι, οἱ μὲν ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ ἐκτὸς ὅπου ἦσαν Ἕλληγες, καὶ κατηχούντες ὅλοι ὑπὸ τὸ μυστηριώδες ὄνομα τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς, διέδιδαν κατὰ πρῶτον προσεκτικῶς καὶ συνεσταλμένως τὸ μυστικόν· ἀλλ' εὐτυχῆσαντες κατὰ τὰς πρώτας δοκιμὰς, ἔγιναν θαρῤῥαλεώτεροι, ἐνήργουν ἀπερισκέπτως, ἐχειροτόνουν καὶ διέσπειρον ἄλλους ἀποστόλους, καὶ οὗτοι ἄλλους, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου ἡ Ἐταιρία ἦτο τὸ κοινὸν θέμα τῶν λόγων καὶ τῶν σκέψεων τῶν Ἑλλήνων, πιστευόντων ὅτι δάκτυλος ῥωσικὸς διέταττε τὰ πάντα ἀοράτως.

Ἐμμανουὴλ Σίνθος

Ἐκ τῶν κορυφαίων Φιλικῶν.

Ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου τοῦ δυνάστου τῶν Ἰωαννίνων ἡ Ἐταιρία ὀλίγον προώδευσε ἐν τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι· ἀλλ' ἡ Πελοπόννησος, ὅπου δὲν ἐπέεζε τόσον τὸ ὑπήκοον ἢ σιδηρὰ χεῖρ τοῦ δεσποτισμοῦ, καὶ αἱ νῆσοι, ὅπου οὔτε Ἀρχαὶ οὔτε κάτοικοι Τούρκοι ἦσαν, ἐγέμισαν Φιλικῶν ὥστε ὁ ἐνθουσιασμός πολλῶν, ἡ ἀκρισία καὶ ἡ ἀθυροστομία τῶν πλείστων καὶ ἡ ἀτιμωρησία ὄλων ἐβαλαν πολλάκις εἰς κίνδυνον τὴν ἀδελφότητα. Ἐν τοσοῦτῃ οὔτε Ἀρχὴ οὐδαμοῦ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου ἢ τῶν νήσων εἰς συστολὴν τῶν ὑπερπλεονασάντων καταχραστῶν ἐφαίνετο, οὔτε κανονισμός τις ὑπῆρχε εἰς τακτικὴν τοῦ ἔργου πρόοδον· διὰ τοῦτο οἱ φρονιμώτεροι καὶ ἐλυποῦντο καὶ ἀνησύχαζαν. Ἦρχισαν δὲ καὶ τινες, ἐξ ὧν ἐβλεπαν, νὰ διαστάξωσι καὶ περὶ τῆς Ἀρχῆς, ἀν' ἣτο τῷ ὄντι ὁποῖα ὑπετίθετο.

Ἦδη κατὰ τὸ 1819 κατηχηθεὶς ὁ ἡγεμὼν τῆς Μάνης Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης τὰ τῆς Ἐταιρίας ὑπὸ τοῦ γνωρίμου του Καμαρινοῦ, καταβάντος ἐξ Ὀδησοῦ καὶ Κωνσταντινουπόλεως, ἀπέστειλε τὸν αὐτὸν κατηχητὴν εἰς Πετροῦπολιν πρὸς τὸν Καποδίστριαν, ὃν ἐπίστευαν ἀμφότεροι Ἀρχὴν τῆς Ἐταιρίας, καὶ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον, ὃν ὑπέθεταν ὑποκινούντα τὸν ἀγῶνα δι' ὧν δὲ γραμμάτων ἐφωδίασε τὸν ἀποστελλόμενον ἐμαρτύρει τὴν ἀφοσίωσίν του εἰς τὸν μελετώμετον ἀγῶνα καὶ ἐξήτει τὰ εἰς ἐξόπλισιν καὶ ἐκστρατείαν τῶν Μανιατῶν ἀναγκαῖα. Ὁ Καποδίστριας, ἀναγνώσας τὰ γράμματα, δὲν ἐδίστασε καὶ τὸν Καμαρινὸν νὰ εἰδοποιήσῃ καὶ τὸν Μαυρομιχάλην δι' αὐτοῦ ἐγγράφως νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι οὔτε ὁ αὐτοκράτωρ οὔτε αὐτὸς ἐνεῖχοντο εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ σχέδια, οὐδὲ τὰ ἐνέκριναν. Ἐξ ὅσων δὲ ἤκουσεν ὁ Καμαρινὸς ἐνόησε τὴν ἀπάτην, εἰς ἣν καὶ αὐτὸς ἔπεσε καὶ τὸν Μαυρομιχάλην παρέσυρε, καὶ ἔσπευσε νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς φωτισμὸν τῶν ἄλλων λέγων ἀνυποκρίτως καθ' ὁδὸν ὄλην τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐπισφραγίζων τοὺς λόγους του δι' ὧν ἔφερον ἀπαντήσεων τοῦ Καποδιστρίου. Τοῦτο μαθόντες οἱ μὴ θέλοντες τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας ἀρχηγοὶ τῆς Ἐταιρίας, ὡς ἀνατρεπτικὴν τῶν σχεδίων των, καὶ ἀναλογοισθέντες ὅτι, ἀν' ἤκουοντο ἐν Ἑλλάδι οἱ λόγοι τοῦ φιλαλήθους Καμαρινοῦ, καὶ ἀνεγινώσκοντο αἱ ἀπαντήσεις τοῦ Καποδιστρίου, θὰ ἐθεατρίζετο τὸ ψεῦδος καὶ θὰ ἐματαιοῦντο οἱ σκοποὶ τῆς Ἐταιρίας, ἐδολοφόνησαν τὸν Καμαρινὸν καθ' ὁδὸν, ἠφάνισαν καὶ τὰ γράμματα καὶ οὕτω διέμειναν οἱ περὶ τὸν ἡγεμόνα ἐν σκότει καὶ ἀπάτῃ, ὡς καὶ πρότερον.

Ἀρχομένου δὲ τοῦ 1820, συνήλθαν εἰς Τριπολιτσάν πολλοὶ τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου διὰ κοινὰς ὑποθέσεις μεμνημένοι τὰ τῆς Ἐταιρίας. Ἡ συνέντευξις αὕτη τοῖς ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ συσκεφθῶσι καὶ περὶ τῆς ὑπενεργουμένης πολιτικῆς μεταβολῆς. Πατριωτισμὸς καὶ ἀδελφικὴ ἀγάπη διέκριναν τὴν πρώτην συνέντευξίν των. Ἐπειδὴ οἱ προὔχοντες Τούρκοι ἦσαν εἰς δύο κόμματα διηρημένοι, διηρημένοι εἰς δύο κόμματα ἦσαν καὶ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προὔχοντες Χριστιανοί. Ἀλλ' ὁ δεσμός τῆς Ἐταιρίας καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ μεγάλου ἀγῶνος ἀπῆλθον τὴν ἔνωσιν ὄλων τῶν εἰς Χριστὸν πι-

στευόντων καὶ τὴν ἀπὸ τῶν Τούρκων ἀπόσπασίν των. Ἠσθάνθησαν οἱ συνελθόντες τὴν ἀνάγκην ταύτην, καὶ ἀφήσαντες τὰ τοπικὰ καὶ προωπικὰ, ἠνώθησαν ὅλοι διὰ τοῦ ἐν Χριστῷ ἀσπασμοῦ, καὶ ὠρκίσθησαν κρυφίως καὶ τὰς διχονοίας των νὰ λησμονήσωσι, καὶ ἀπὸ τῶν ἀλλοπίστων ν' ἀποσπασθῶσι συμβοηθούμενοι εἰς τὸ ἐξῆς ὡς ἀδελφοί. Τοῦτου δὲ γενομένου, ἀπεφάσισαν νὰ στείλωσιν εἰς Ῥωσίαν ἄνδρα τῆς ἐμπιστοσύνης των εἰς ἀνίχνευσιν τῆς ὑψηλῆς καὶ ἀγνώστου Ἀρχῆς, εἰς κοινοποίησιν πρὸς αὐτὴν τῶν ἰδεῶν των περὶ τοῦ μελετωμένου ἀγῶνος, καὶ εἰς αἴτησιν τῶν διαταγῶν καὶ ὁδηγίων τῆς ἡγῆρας δὲ ὡς τοιοῦτον τὸν Ἰωάννην Παπαῤῥηγόπουλον, καὶ τῷ ἐνεπίστευσαν καὶ δύο ἐγγράφα, ἅτινα, ἀφ' οὗ ὑπέγραψαν, ἀπέστειλαν μυστικῶς τῷ τρόπῳ εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ τὰ συνυπέγραψαν καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχιερεῖς καὶ προεστώτες· καὶ τὸ μὲν συνίστα παρὰ τῇ ὑπερτάτῃ Ἀρχῇ τὸν ἀποστελλόμενον καὶ ἐξήγει τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του· τὸ δὲ ἦτον ἄγραφον, ἵνα ἐγγράψῃ ὁ ἀποστελλόμενος, ἐπὶ τῇ εὐθύνῃ ὧν ἔφερε τὴν ὑπογραφήν, ὅτι ἡ περίστασις τὸν ὠδήγει, ἀφ' οὗ ἀνεκάλυπτε τὴν ἀληθινὴν Ἀρχὴν, τὰ σχέδιά της καὶ τοὺς πόρους της.

Πρὸ τίνος δὲ καιροῦ, πρὶν ἀποφασισθῆ ἡ παρούσα ἀποστολή, ὁ Ἀλήπασας, ὑποπτεῖων καταδρομὴν, ἐπεθύμει νὰ σχετισθῆ πρὸς τὴν Ῥωσίαν ὡς τὴν ἀδιάλλακτον πάντοτε ἐχθρὰν τῆς Πύλης· καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ἄλλοτε τὸν Παπαῤῥηγόπουλον, τελούντα ἔργα διερμηνέως παρὰ τῷ ἐν Πάτραις Ῥώσῳ προξένῳ, διενεούσῃ νὰ κοινοποιήσῃ δι' αὐτοῦ τοὺς στοχασμούς του πρὸς τὴν αὐτὴν τῆς Ῥωσίας, καὶ τὸν ἐκάλεσεν εἰς Πρέβεζαν, ὅπου διέτριβεν. Ὁ Παπαῤῥηγόπουλος ὑπῆγε καὶ συνδιελέχθη, ἀλλὰ δὲν ἐδέχθη τὴν πρότασιν ἐπὶ λόγῳ ὅτι εἰς μάτην ἠλπίζε τὴν προστασίαν τῆς Ῥωσίας κινούμενος κατὰ τοῦ κυριάρχου του· ἐπανελθὼν δὲ εἰς Πάτρας, εἰδοποίησε τὸν ἀρχιεπίσκοπον Γερμανόν, συνεταῖρον, περὶ τούτων. Ὁ Γερμανὸς ἐθεώρησεν, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἀπελεισθῆ ὁ Ἀλῆς, καὶ παρεκίνησε τὸν Παπαῤῥηγόπουλον ν' ἀναδεχθῆ τὴν ἀποστολήν. Ὁ Παπαῤῥηγόπουλος ἐπέστη καὶ εἰδοποίησε τὸν Ἀλῆν ὅτι, καθ' ἃς ἐπανελθὼν εἰς Πάτρας ἔλαβεν εἰδήσεις, ἐφῆρα-

Χριστόφορος Περραιδὸς

Ἐκ τῶν κορυφαίων Φιλικῶν

νει ὅτι ἡ ῥωσικὴ αὐλή, ἂν ἔβλεπε σταθερὰν τὴν ἐπιμονὴν του κατὰ τοῦ Σουλτάνου, ἦτο πολὺ πιθανὸν νὰ τὸν βοηθήσῃ, καὶ ὅτι ἔτρεφε τόσον χρηστάς ἐλπίδας περὶ τούτου, ὥστε ἔτοιμος ἦτο ν' ἀναδεχθῆ ἢν ἀπεποιήθη πρὸ ὀλίγου ἀποστολῆν. Ἐχάρη ὁ Ἄλῃς ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ, καὶ πλήρης ἐλπίδων τῷ ἔστειλεν ὁδηγίαν περὶ τῆς εἰς Πετροῦπολιν ἀπελεύσεώς του· ὥστε ὁ ἀπόστολος οὗτος τῶν Πελοποννησίων πρὸς τὴν Ἀρχὴν, ἦτο καὶ ἀπόστολος τοῦ Ἄλῃ πρὸς τὴν ῥωσικὴν αὐλήν, ἀγνοοῦντος τὴν ἄλλην ἀποστολῆν. Αἱ

Γεώργιος Λεβέντης

Ἐκ τῶν κορυφαίων Φιλικῶν

δὲ προτάσεις τῆς πελοποννησιακῆς ὁμηγύρευς διὰ τοῦ ἀποστόλου τούτου ἦσαν ἐν περιλήψει αἱ ἑξῆς.

A. Ἡ Ἀρχὴ νὰ διορίσῃ ἐφορίαν ἐκ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἀδελφῶν ἐνεργούσαν ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς Ἀρχῆς, καὶ πληροφοροῦσαν αὐτὴν περὶ πάντων.

B. Νὰ διατάξῃ ὅλους τοὺς ἀδελφοὺς νὰ πείθωνται καὶ ἀναφέρωνται εἰς τὴν ἐφορείαν περὶ παντός, καὶ νὰ μὴ ἐνεργώσι τι ἄνευ ἀδείας αὐτῆς ἐπιποινῇ ἀποβολῆς ἐκ τῆς Ἐταιρίας.

Γ. Νὰ δώσῃ διαταγὴν νὰ συναθῶσιν εἰς κοινὸν ταμεῖον ἐν Πελοποννήσῳ, ὑπὸ τὴν φροντίδα τιμίων ἀνδρῶν, ὅλαι αἱ συνεισφοραὶ τῶν ἐν Πελο-

ποννήσῳ ἀδελφῶν καὶ αὐτῶν τῶν ἐν ταῖς Ἰονίοις, νήσοις εἰ δυνατόν, καὶ νὰ μὴ δαπανᾶται τι ἄνευ τῆς γνώμης τῶν προκρίτων ἀδελφῶν καὶ ἄνευ ἀδείας τῆς Ἀρχῆς.

Δ. Νὰ διαταχθῆ τις τῶν ἐν Ἰδρῶ ἀδελφῶν ὅπως φροντίξῃ περὶ τῆς ἀσφαλοῦς ἀλληλογραφίας τῆς Ἀρχῆς καὶ τῆς συστηθησομένης πελοποννησιακῆς ἐφορίας.

Τοιοῦτοτρόπως ἐφωδιασμένος ὁ Παπαρρηγόπουλος καὶ παραγγεῖλιαν ἔχων ἰδιαιτέρως νὰ φροντίσῃ καὶ περὶ ἀνακαλύψεως τῆς μυστηριώδους Ἀρχῆς ἀπεδήμησεν.

Ἐν τοσοῦτῃ ἡ ἀνάγκη συστάσεως ἐφοριῶν εἰς συστολῆν καὶ ἐπιτήρησιν τῆς διαγωγῆς τῶν ἀδελφῶν, ἦν ἡσθάνθησαν οἱ Πελοποννήσιοι, ἔγεινε διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ἐπαισθητὴ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις· καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς

Ἐταιρίας, πρὶν λάβωσι τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος προσκλήσεις, ἔσπευσαν νὰ τὰς συστήσωσι κατὰ τόπους μυστικῶς.

Ἄλλ' ὅσον προῦδευεν ἡ Ἐταιρία καὶ ἐπλησίαζεν ἡ ὥρα τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος, τόσον ἡσθάνοντο οἱ πατέρες αὐτῆς τὴν ἀνάγκην ν' ἀνατεθῆ ἡ ἀρχηγία εἰς ἀνθρωπὸν ἱκανὸν νὰ ἐμπνεύσῃ θάρρος καὶ σέβας, καὶ ἔστειλαν ἓνα ἐξ αὐτῶν, τὸν Ἐμμανουὴλ Ξάνθον, εἰς Πετροῦπολιν διατάξαντές τον νὰ δοκιμάσῃ τὴν περὶ τούτου γνώμην τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου, καὶ τῷ προσφέρῃ τὴν ἀρχηγίαν, ἂν τὸν εὕρισκεν εὐδιάθετον, ἐκθέτων αὐτῷ τὰς μεγάλας προόδους τῆς Ἐταιρίας ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐσκέπτοντο καὶ ἐνήργουν περὶ τούτου, παρενέπεσε τὸ ἀκόλουθον μέγα πολιτικὸν συμβάν ἐπιταχύναν τὸν μελετώμενον ἀγῶνα.

Συντελεστικὸν εἰς στερέωσιν τοῦ κλονιζομένου ὀθωμανικοῦ κράτους ἐθεώρησεν ὁ Σουλτάνος τὴν ἐξόντωσιν τῶν δυνατῶν τοπαρχῶν του· ἐπηρεάζετο δὲ πρὸς τοῦτο ὄχι μόνον ὑπὸ τῆς πολιτικῆς του, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς σφοδρᾶς ἐπιθυμίας του νὰ σφετερισθῆ τοὺς θησαυροὺς των.

Ὁ Ἄλῃς ἦτο καὶ δυνατὸς καὶ πλοῦσιος· πλήρης δὲ καὶ τόλμης, ἦν ἐμπνέει ἡ εὐτυχία, καὶ σύστημα ἔχων ν' ἀπαλλάττεται ἐχθρῶν καὶ ἀντιζήλων διὰ παντός θεμιτοῦ ἢ ἀθεμιτοῦ τρόπου δὲν ἐβράδυνε νὰ δώσῃ τῷ καιροφυλακτοῦντι κυριάρχῃ του δικαίαν ἀφορμὴν τῆς μέχρι θανάτου καταδρομῆς του διὰ τοῦ ἑξῆς τολμήματος.

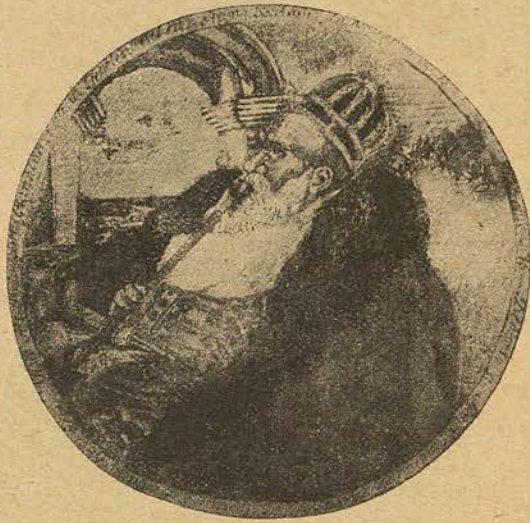
Ἐπεσεν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ σατράπου τούτου καὶ καταδιώκετο μέχρι θανάτου ὁ συγγενὴς του καὶ ἄλλοτε ἐπιστήθιος φίλος του καὶ συνεργὸς τῶν σκοπῶν του Ἰσμάηλπεγης ὁ καὶ Πασόμπεγης. Κατέφυγεν ὁ μπέγης οὗτος πρὸς ἀποφυγὴν τῶν δεινῶν του εἰς πολλὰ μέρη, ἀλλὰ παντοῦ ἐκινδύνευσε· μετέβη ἐπὶ τέλους εἰς Κωνσταντινούπολιν διψῶν ἐκδίχησιν κατὰ τοῦ θανασίμου ἐχθροῦ του, καὶ εὐτύχησε νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ συμβούλια τῆς Πύλης ὡς καπουτσήμπασης, νὰ κερδίσῃ τὴν εὐνοίαν καὶ νὰ κινήσῃ κατὰ τοῦ Ἄλῃ τὴν

Παναγιώτης Σίνερης

Ἐκ τῶν κορυφαίων Φιλικῶν

δργήν τοῦ τότε παντοδυνάμου Χαλέτ-εφέντη. Ὁ Ἀλῆς κατεταράχθη μαθὼν τὴν ὑψωσιν τοῦ ἐχθροῦ του, καὶ ἔτι μάλλον, ἀφ' οὗ εἶδε μετ' ὀλίγον, ὅτι ὁ δευτερότοκος υἱὸς του, Βελήπασας, ἡγεμὼν τῆς Λαρίσσης, μετετέθη ἐκ τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης ἡγεμονείας εἰς τὴν ποταπὴν τῆς Ναυπάκτου διὰ τῆς παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ἐνεργείας τοῦ Χαλέτη. Ἀκολουθῶν δὲ τὴν ἐπίβουλον καὶ ἀσυνείδητον πολιτικὴν του ἀπεφάσισε νὰ δολοφονήσῃ τὸν Πασόμπεην ἐντὸς τῆς

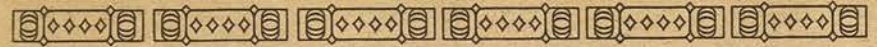

Ὁ Ἀλήπασας

κατ' αὐτοῦ, ὡς ἀπειθοῦς καὶ ἀποστάτου, καὶ ἀνέδειξε τὸν Πασόμπεην ἀρχιστράτηγον τῶν κατ' αὐτοῦ δυνάμεων καὶ ἡγεμόνα Ἰωαννίνων καὶ Δελβίου.

Κατετάραξε τὴν Ἑλλάδα τὸ κατὰ τοῦ Ἀλῆ κίνημα, καὶ ὤπλισε τοὺς Ἕλληνας, τοὺς μὲν ὑπὲρ αὐτοῦ, τοὺς δὲ κατ' αὐτοῦ. Οἱ δὲ διευθύνοντες τὰ τῆς Ἐταιρίας ἐθεώρησαν τὴν περίστασιν τῆς τουρκικῆς ταύτης ἀλληλομαχίας ἀρμοδίαν εἰς ἐναρξίν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, καὶ δὲν ἐσυλλογίσθησαν ὅτι τὰ πάντα ἦσαν ἀνέτοιμα, οὐδὲ πόσον ἐναντία πρὸς τὸν μελετώμενον σκοπὸν ἐφαίνοντο αἱ ἐξωτερικαὶ περιστάσεις, καθ' ὃν καιρὸν ἡ ἱερὰ συμμαχία, καταπτοηθεῖσα δι' ὅσα ἐνήργησεν ὁ καρβοναρισμὸς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ εἰς ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων, ὅχι μόνον ἐκινήθη ἔνοπλος κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ ἐκηρύχθη καὶ ἐπισήμως κατὰ πάσης πολιτικῆς καινοτομίας γινομένης παρὰ γνώμην τῶν κρατούντων, οἰαδῆποτε καὶ ἂν ἦσαν τὰ κινουντα αἴτια, καὶ πρὸς οἰονδῆποτε σκοπὸν καὶ ἂν ἀπέβλεπαν.

βασιλευούσης, καὶ ἐμίσθωσεν ἐπὶ τούτῳ τρεῖς Ἀλβανούς, οἵτινες καιροφυλακῆσαντες τὸν ἐπιστόλισαν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐβλάψαν, καὶ συλληφθέντες ὠμολόγησαν, ὅτι ἦσαν ὄργανα τῆς θελήσεως τοῦ Ἀλῆ. Καὶ οὗτοι μὲν ὡς κακούργοι ἐκρεμάσθησαν, ὁ δὲ Ἀλῆς μετεπέμφθη ἐντὸς ῥητῆς προθεσμίας εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἀπολογηθῇ. Παρήκουσε, καὶ ἡ Πύλη ἐκίνησεν ὄπλα

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης καθίσταται ἐπίτροπος τῆς Ἀρχῆς τῆς Ἐταιρίας τῶν Φιλικῶν.—Ἐνέργειαι αὐτοῦ καὶ προετοιμασίαι εἰς ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος.

ΕΠΙΠΑΜΕΝ, ὅτι οἱ διευθύνοντες τὰ τῆς Ἐταιρίας ἔστειλαν ἓνα ἐξ αὐτῶν, τὸν Ξάνθον, πρὸς τὸν Καποδίστριαν προσφέροντές τῳ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ἐταιρίας. Ἀλλ' ὁ ἀπόστολος οὗτος ὅχι μόνον δὲν ἤυρεν εὐμενῆ ὑποδοχὴν παρὰ τῷ Καποδίστρῳ, ἀλλὰ καὶ κακῶς ἀπεπέμφθη ὡς συνεργῶν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ ἔθνους του, καὶ ἠναγκάσθη νὰ στρέψῃ πρὸς ἄλλον τὰ βλέμματά του.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἔζη ἐν Ῥωσίᾳ ἤτο βλαστὸς λαμπρᾶς οἰκογενείας καὶ υἱὸς ἡγεμόνος καταδιωχθέντος ὑπὸ τῆς Πύλης καὶ πρόσφυγος εἰς Ῥωσίαν· διέπρεψε μαχόμενος ὑπὸ τὴν Ῥωσικὴν σημαίαν· ἐν δὲ τῇ μάχῃ τῆς Δρέσδης ἀπεκόπη καὶ ἡ δεξιὰ του. Ἐφερε τίτλον πρίγκηπος καὶ βαθμὸν στρατηγού, καὶ ἐδείκνυε πάντοτε πολλὴν φιλογένειαν καὶ μέγαν ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος. Τοιαῦτα χαρακτηριστικὰ ἐθεώρησεν ὁ πρὸς τὸν Καποδίστριαν ἀποσταλεὶς καὶ ἀποβληθεὶς Ξάνθος ἄξια τῆς γενικῆς ἀρχηγίας τῆς Ἐταιρίας. Ὡς μυστικὸς δὲ καὶ αὐτὸς ἀρχηγὸς αὐτῆς

Ὁ πατὴρ Ὑψηλάντης
διατελέσας ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας

δὲν ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην τῶν συναρχηγῶν του ἔφερον ὑπογεγραμμένην παρ' αὐτῶν σύμβασιν, ἣν ἔπρεπε νὰ προσυπογράψῃ ὁ Καποδίστριας, ἂν ἐδέχετο τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν (α). Κατ' αὐτὴν ὤφειλεν ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς νὰ συμβουλευέται καὶ αὐτοὺς περὶ πάντων. Ὁ ἀποσταλεὶς, εὐρῶν τὸν Ὑψηλάντην πρόθυμον νὰ τὴν προσυπογράψῃ, τὸν ἐχειροτόνησεν ἐπίτροπον τῆς Ἀρχῆς ὁ δὲ Ὑψηλάντης, λαθῶν ἐντεῦθεν τὴν ἀπαιτουμένην ἐξουσίαν, καὶ κατανοήσας ὅποιοι ἦσαν οἱ συνιστῶντες τὴν Ἀρχήν, ἐσφετερίσθη ἕλῃν τὴν ὑπερτάτην διοίκησιν τῶν πραγμάτων, ὀλιγωρήσας μὲν τοὺς ἀρχηγούς τῆς Ἐταιρίας καὶ δοτήρας τῆς ἐξουσίας του, καὶ θεωρήσας τὴν ὑπογραφεῖσαν πράξιν ὡς χαρτίον ἄγραφον, προσποιούμενος δὲ πάντοτε, ὅτι ἐνήργει ὑπὸ διαταγὰς ἀνωτέρων εἰς πλάνην τῶν μὴ εἰδῶτων τὸ μυστήριον τῆς ἀνυπάρχου Ἀρχῆς ἀνέλαβε δὲ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τὴν 20 Ἰουνίου 1820, καὶ ἤρχισεν ἔκτοτε νὰ ἐνεργῇ ἐντὸς τῆς Ῥωσσίας ὅ,τι ἐνόμιζεν ὠφέλιμον πρὸς τὸν σκοπὸν του.

Ὁ δὲ Γαλάτης μετὰ τινα διατριβὴν ἐν Βλαχίᾳ, ὅπου πρῶτος εἰσήξε τὴν Ἐταιρίαν, ἀφίχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὑποπεύσαντές τον οἱ ἐκεῖ συνάδελφοί του ὡς ἐπίδουλον, ἢ ὡς προσπαθοῦντα νὰ σφετερισθῇ τὴν Ἀρχήν, τὸν ἔπεισαν ν' ἀπέλθῃ, ἐπὶ προετοιμασίᾳ δῆθεν τοῦ Ἀγῶνος, εἰς Πελοπόννησον ἐν συνοδίᾳ τινῶν συνεταίρων ἄλλὰ φθάσας παρὰ τὴν Ἐρμιόνην (Καστρί) ἀντικρὺ τῶν Ἐπιτοχῶν ἐδολοφονήθη παρ' αὐτῶν, ὑπερμεσοῦντος τοῦ ἔτους. Τόσον δὲ ὁ ζῆλος τῆς Ἐταιρίας κατέτρωγε τοὺς μύστας αὐτῆς, ὥστε ἐπλήγασέ τις αὐτῶν καιρῶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν Ἀναγνώστην Δηληγιάννην ἐν ὧς ἀποδοκιμάζοντα τὰς τῆς Ἐταιρίας.

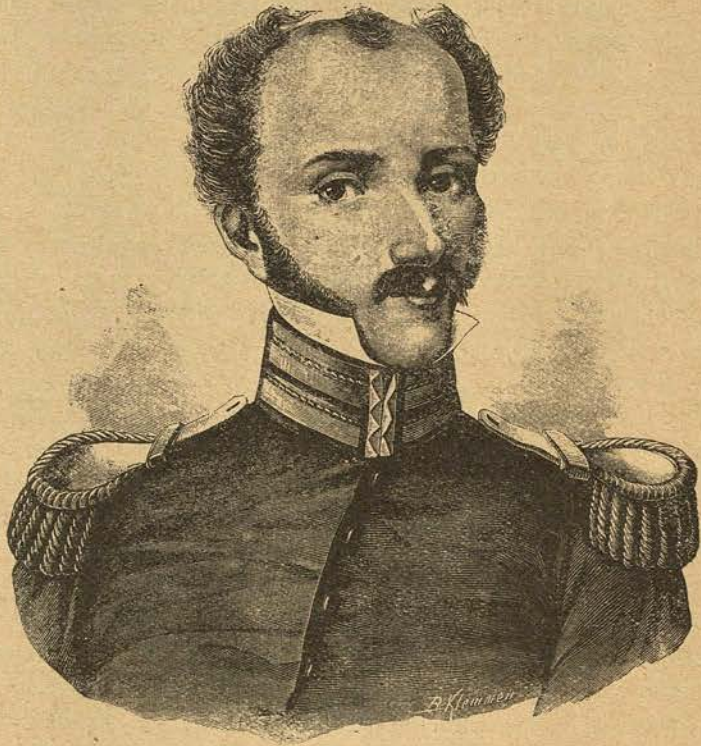
Ἐν τούτοις, ὁ Παπαῤῥηγόπουλος ἀφίχθεις εἰς Κωνσταντινούπολιν παρέστη ἐνώπιον τῶν ἐκεῖ ἐφόρων τῆς Ἐταιρίας, καὶ ἀπεστάλη εἰς Πετροῦπολιν πρὸς συνέντευξιν τοῦ Ὑψηλάντου, ὅπως μυσταγωγηθῇ δῆθεν παρ' ἐκείνου τὰ τῆς Ἀρχῆς καὶ τῆ ἐγχειρίσει τὰ πρὸς αὐτὴν γράμματα. Ὡς δὲ διπλοῦς ἀπόστολος, ἐπεσεκέφθη καὶ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπίτροπον τοῦ Ἀλῆ πρὸς ὃν ἦτο συστημένος, καὶ δι' αὐτοῦ ἐθάῤῥυεν αὐτῆς τὸν Ἀλῆν νὰ ἐπιμείνῃ εἰς ἣν ἐμελέτα πρὸς τὸν Σουλτάνον ἀντίστασιν, καὶ νὰ ἐλπίζῃ πάντοτε εἰς τὴν Ῥωσικὴν ὑπεράσπισιν τὰ αὐτὰ τῆ ἐγνωστοποίησε καὶ ἀφ' οὗ ἔφθασεν εἰς Πετροῦπολιν, καὶ τῆ προανήγγειλεν ὡς ἄφευκτον τὸν πρὸς τὴν Πύλῃν Ῥωσικὸν πόλεμον. Μὴ εὐρῶν δὲ τὸν Ὑψηλάντην ἐν Πετροῦπόλει, ἔτρεξε κατόπιν του εἰς Μόσχαν, ἀκείθεν εἰς Ὀδησσόν, ὅπου τὸν συνήντησε καὶ τῆ ἀνεκάλυψε τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του. Ἐρωτήσας δὲ αὐτὸν καὶ περὶ τῆς Ἀρχῆς, πρὸς ἣν ἐστέλλετο, ἤκουσεν, ὅτι ἦτο ἀφανής, ὅτι αὐτὸς ἦτον ὁ πληρεξούσιός τῆς, καὶ ὅτι αὐτῆ ἔπρεπε τὰ πρὸς αὐτὴν γράμματα νὰ ἐγχειρίσῃ, καὶ τοὺς στοχασμούς του νὰ ἀνακοινώσῃ, καὶ ὅτι διὰ τοῦ πληρεξούσιου τῆς θὰ ἐμάνθανεν ἡ Ἀρχὴ τὰ πάντα καὶ δι' αὐτοῦ θὰ ἔδιδε τὰς ἀναγκαῖας διαταγὰς. Ὁ Παπαῤῥηγόπουλος τῆ ἔδωκεν ἐπὶ τοῖς λόγοις τούτοις τὸ συστατικὸν τῶν Πελοποννησίων, τῆ εἶπεν ὅτι οἱ Ἕλληνας ἀνέμεναν ὅλα τὰ τοῦ πολέ-

μου παρὰ τῆς Ἀρχῆς, καὶ τὸν ἐπληροφόρησεν ἀκριβῶς περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων καθ' ἕλῃν τὴν Ἑλλάδα. Ἠπόρησεν ὁ Ὑψηλάντης ἀκούσας, ὅτι οὔτε στρατεύματα ἦσαν μυστικῶς προωργανισμένα, οὔτε χρήματα ἀποτεταμειμένα, οὔτε πολεμοφόδια οὐδαμῶς συσσωρευμένα. Εἰς τόσην δὲ ἀπάτην τὸν ἔβριψαν οἱ ἀπόστολοί του, ὥστε ἐδίσταζε νὰ πιστεῦσῃ ὅσα ἀληθῶς τῆ ἔλεγεν ὁ Παπαῤῥηγόπουλος, ὅστις θεωρήσας ἔθνοφθόρον τὸν δισταγμὸν του ἔγραψε δι' ἄλλης χειρὸς ἐπὶ τοῦ ἀγράφου καὶ παρὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων τῆς Πελοποννήσου ὑπογεγραμμένου χαρτίου ὅσα ἐνόμιζε συντελεστικά εἰς παῦσιν τοῦ δισταγμοῦ καὶ εἰς ἀναίρεσιν τῶν ψευδολογιῶν, ἐφ' ὧν ὁ ἀτυχῆς πληρεξούσιος ἐσάλευε τὰς ἐλπίδας του καὶ ἔβριψοκινδύνευε τὴν ὑπαρξίν του ἔθνους του ἄλλ' οὐδ' αὐτὰ τὸ ἔγγραφον ἴσχυσε νὰ ἀπαλλάξῃ τὸν Ὑψηλάντην τῆς ἀπάτης του.

Τὸ φθινόπωρον τοῦ 1820 ἐπανῆλθεν ὁ Παπαῤῥηγόπουλος εἰς Πάτρας καὶ ἐνεχείρισε τῆ Παλαιῶν Πατρῶν (6) τὰ παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου ὡς πληρεξούσιου ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς ἀποκριτικὰ γράμματα πραγματοποιοῦντα τὰς αἰτήσεις τῆς πελοποννησιακῆς δημηγύρεως δι' ἀδείας ἐγκαταστάσεως γενικῆς ἐφορίας διοικούσης ἐν Πελοποννήσῳ τὰ τῆς Ἐταιρίας ὑπὸ τὴν Ἀρχὴν καὶ ἐχοῦσης τὴν ἀπαιτουμένην ἰσχὺν ἐφ' ὅλων τῶν ἀδελφῶν, καὶ διὰ συστάσεως γενικοῦ ταμείου τῶν κατὰ τὴν Πελοπόννησον, καθ' ἕλῃν τὸ Αἰγαῖον καὶ κατὰ τὴν Ἐπτανήσον συνεισφορῶν αὐτῶν. Τὰ αὐτὰ γράμματα ἀνήγγελλαν ὡς ἐξ ὀνόματος τῆς Ἀρχῆς καὶ τὴν ἀναγόμευσιν τοῦ Ὑψηλάντου ὡς πληρεξούσιου αὐτῆς. Οἱ Πελοποννήσιοι λαβόντες ταῦτα, ἀκούσαντες καὶ τοὺς θαῤῥυτικὸς λόγους τοῦ ἀποστόλου τῶν ὑποπεύσαντος τὰ τοῦ Ὑψηλάντου ὡς σαθρά, ἀλλὰ μὴ στηλιτεύσαντος αὐτὰ, καὶ ἀναγνώσαντες μάλιστα καὶ φράσιν τῶν πρὸς αὐτοὺς γραμμάτων λέγουσαν, «ἐζήτηθη καὶ ὅθεν ἔδει ἡ ἀνήκουσα βοήθεια καὶ ὑπεράσπισις καὶ ἐχορηγήθη ἀφθόνως», ἐθαῤῥύθησαν καὶ ἐσύστησαν τὴν ἐφορίαν, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἰωάννου Βλασοπούλου προζένου τῆς Ῥωσσίας, ἐκ τῶν ἀρχιερέων: Π. Πατρῶν Γερμανοῦ, Μονεμβασίας Χρυσάνθου, Χριστιανουπόλεως Γερμανοῦ, καὶ ἐκ τῶν προκρίτων Ἀσημάκη Ζαΐμη, Σωτήρη Χαραλάμπη καὶ Θεοδώρου Ῥέντη διώρισαν δὲ καὶ ταμίαις τὸν Ἰωάννην Παπαδιαμαντόπουλον καὶ τὸν Παναγιώτην Ἀρθάλην. Ἡ ἐκλογὴ αὕτη ἐψύχρανέ τινας μὴ συμπαραληφθέντας ἐν τῇ ἐφορίᾳ, καὶ ἐντεῦθεν ἀνεφύη ἔρις καὶ ἀντίπραξις πρὶν ἀρχίσῃ ὁ Ἀγὼν, καὶ ἡ ἐφορία ἔμεινεν ἐξ αὐτῆς τῆς συστάσεώς τῆς νεκρά.

Ἐν τῆ μεταξὺ δὲ τούτῳ ὁ ἐν Ῥωσσίᾳ Ὑψηλάντης ἤτησε παρὰ τῆς Ῥωσικῆς κυβερνήσεως ἀδειαν ἀπουσίας, καὶ μετέβη εἰς Βεσσαραβίαν, ὅπου πολλὰκις διελέχθη μετὰ διαφόρων μελῶν τῆς Ἐταιρίας ἐλθόντων πολλαχόθεν εἰς ἐντεῦξίν του, προετοιμάζων τὰ πάντα πρὸς ἐναρξίν τοῦ Ἀγῶνος. Οἱ ἀπόστολοι τῆς Ἐταιρίας, οἱ γενικῶς τὴν ταχείαν ἐναρξίν τοῦ Ἀγῶνος ἐπιθυμοῦντες, τοὺς μὲν Ἕλληνας, πρὸς οὓς ἐστέλλοντο, ἐβεβαίουν, ὅτι πᾶσα βοήθεια θὰ ἤρχετο ἐξωθεν ἅμα ἤρχιζεν ἐντὸς ὁ Ἀγὼν, τὸν δὲ Ὑψηλάντην

ἐθάβρυναν λέγοντες, ὅτι τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἐζήτουν εἰ μὴ ἀρχηγὸν ἔξωθεν εἰς ἔναρξιν. Ὁ Ὑψηλάντης ἐπίστευεν ὅσα τῷ ἔλεγον, διότι ἦσαν ὅσα ἐπεθύμει, καὶ ἐνόμιζεν ὅτι δὲν ἐπρόκειτο ν' ἀνεγείρη θρόνον, ἀλλὰ νὰ καθήσῃ ἐπὶ ἤδη ἀνεγερθέντος. Ἄν δέ τις τῷ ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν, δὲν ἐπιστεύετο· τόσον ἐφάνη εὐαπάτητος. Ἀπεφάσισε δὲ ἐν πρώτοις νὰ κατέλθῃ εἰς Ἑλλάδα, καὶ ἔστειλε καὶ τινὰς

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης

φέροντας μυστικά γράμματα εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα, καὶ ἔχοντας ἐντολὴν νὰ προκηρύξωσι τὴν ταχεῖαν ἔλευσίν του καὶ προετοιμάσωσι τὴν ὁδὸν του· διανοεῖτο δὲ ἄγνωστος νὰ καταβῆ εἰς Τεργέστην, ὅπου θὰ τὸν περιέμενεν ἑλληνικὸν πλοῖον περὶ τὴν 20 Νοεμβρίου, καὶ ἄγνωστος νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὰ παράλια τῆς Μάνης, ὅθεν ἐμελέτα ν' ἀρχίσῃ τὸ ἔνοπλον κινήματά του τὴν 25 Μαρτίου, ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ὡς εὐαγγελιζομένην τὴν πολιτικὴν λύτρωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους· ἀλλ' ἐν ᾧ κατεγίνετο παρασκευάζων τὴν εἰς Ἑλλάδα κατάβασίν του, τινὲς τῶν περὶ αὐτὸν ὑπερίσχυσαν συμβουλευόντες τον νὰ μεταβῆ εἰς Μολ-

δοβλαχίαν, καὶ ἐκείθεν ν' ἀρχίσῃ τὸν Ἀγῶνα. Εἰς ὑποστήριξιν δὲ τῆς γνώμης των τῷ ἔλεγον, ὅτι αἱ δύο αὗται ἡγεμονεῖαι ἐθεωροῦντο ὡς ἄλλη Ἑλλάς, διότι καὶ ἡγεμόνες καὶ αὐλικοὶ ἦσαν Ἕλληνες, καὶ ὁ λαὸς ὡς ὁμόδοξος ἦτο πρόθυμος νὰ συναγωνισθῇ τὸν ὑπὲρ πίστεως ἀγῶνα, ὅτι ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαυίας τὸν ἐδέχετο προθύμως, ὅτι ἡ ἡγεμονεῖα τῆς Βλαχίας, χηρεύουσα διὰ τὸν μεσοῦντος τοῦ Ἰανουαρίου θάνατον τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ἐτέλει ὑπὸ ἀδύνατον μεσηγεμονίαν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀναρχίαν, ὅτι εὐρίσκειτο ἐν ταῖς ἡγεμονεῖαις μέγας ἀριθμὸς Φιλικῶν, ὅτι Τούρκοι δὲν εὐνῶντο, ὅτι ὁ τόπος εἶχεν ἀφθότους τροφὰς εἰς διατήρησιν πολυπληθῶν στρατευμάτων, καὶ ὅτι τὸ ταμεῖον τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας δὲν ἦτο κενόν. Τὸν ἐβεβαίουν δὲ ἐξ ὧν εἶχαν πληροφοριῶν, ὅτι ἔτοιμοι ἦσαν νὰ συναγωνισθῶσιν οἱ Ἀρβάνοι. Ἀρβανίται δὲ ἐλέγοντο οἱ ἐν ταῖς δύο ἡγεμονεῖαις σύμμικτοι Ἕλληνες, Βούλγαροι καὶ Σέρβοι συνδεόμενοι διὰ τοῦ αὐτοῦ δόγματος καὶ ποριζόμενοι τὰ πρὸς τὸ ζῆν δι' ὀπλοφορίας, τινὲς δὲ διὰ μισθώσεως προσόδων. Οἱ Φαναριῶται ἀθένται, ἐξ ὅτου ἡ ἡγεμονία μετέπεσεν εἰς χεῖράς των, τοὺς μετεχειρίζοντο εἰς ἰδίαν φρουρὰν καὶ εἰς δημοσίαν ὑπερῆσιαν. Τὸ παράδειγμα τῶν ἀθηνῶν μιμούμενοι οἱ ἐντόπιοι ἄρχοντες εἶχαν καὶ οὗτοι Ἀρβανίτας καὶ εἰς ὑπηρεσίαν των καὶ εἰς φύλαξιν τῶν γαιῶν των. Οἱ σύμμικτοι δὲ οὗτοι, πολεμικώτεροι τῶν ἐντοπίων, ἐλογίζοντο τῷ καιρῷ ἐκείνῳ τετρακισχίλιοι. Ἐθάβρυναν τὸν Ὑψηλάντην, ἵνα μεταβῆ εἰς τὰς ἡγεμονεῖας, καὶ οἱ ἐξῆς λόγοι.

Διέτριβαν ἐν Βλαχίᾳ δύο σημαντικοὶ ὀπλαρχηγοὶ Ἕλληνες, ὁ Γεωργιάκης Ὀλύμπιος, ὑπηρετήσας ἄλλοτε ὑπὸ τοὺς Ῥώσους, καὶ ὁ Πάτριος Σάββας Καμινάρης, ἔχοντες ἀμφοτέρωθεν ἱκανὸν ἀριθμὸν ὀπλοφόρων· καὶ ὁ μὲν Ὀλύμπιος, νυμφευθεὶς τὴν χήραν τοῦ περιφήμου Σέρβου Χαϊδούκου Βέλκου καὶ πολεμήσας ἄλλοτε ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν Σερβίᾳ, εἶχεν ἐκεῖ μέγα κόμμα· ὁ δὲ Σάββας εἶχε πολλὴν ἐπιβρόχην ἐν Βουλγαρίᾳ· ἀμφοτέρωθεν δὲ οὗτοι, μέλη ὄντες τῆς Ἐταιρίας τῶν Φιλικῶν, εἰδοποίησαν τὸν Ὑψηλάντην, ὅτι ἦσαν καὶ ἔτοιμοι καὶ εὐέλπιδες νὰ κινήσωσιν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς τόπους ἐκείνους. Ἐκτὸς τούτου, ἀπηγορεύετο κατὰ τὰς συνθήκας Τουρκίας καὶ Ῥωσσίας πᾶσα εἰσβολὴ τουρκικῶν στρατευμάτων εἰς τὰς ἡγεμονεῖας ἄνευ προηγουμένης συγκαταθέσεως τῆς Ῥωσσίας, καὶ εὐλόγως ἐσυλλογίζετο ὁ Ὑψηλάντης ὅτι, ἂν ἐτάραττε τὰς ἡγεμονεῖας, ἡ Πύλη μανθάνουσα τὰς ταραχὰς ἢ θὰ ἔστειλεν ἀμέσως διὰ τὸ κατεπεῖγον τῆς περιστάσεως κατὰ τῶν ἀποστατῶν δυνάμεις ἄνευ προηγουμένης συγκαταθέσεως τῆς Ῥωσσίας, καὶ τότε παρέβαινε τὰς συνθήκας καὶ εἶδε δικαίαν ἀφορμὴν πολέμου, ἢ θὰ ἐζήτηι τὴν συγκατάθεσίν της εἰς ἀποστολὴν στρατευμάτων, καὶ τότε παρήρχετο πολὺς καιρὸς· ὥστε ἐδύνατο ὁ Ὑψηλάντης ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ, μένων ἀνεπηρέαστος, νὰ ὀργανίσῃ ἱκανὰς δυνάμεις ἐν ταῖς ἡγεμονεῖαις καὶ εὐτυχῶς νὰ προσδεύσῃ· ἐπίστευε δὲ ὡς κατορθωτὸν καὶ σχεδὸν τι σταλὲν παρὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐφορίας καὶ ἐπιδιορθωθῆν καὶ ἐγκριθῆν παρ' αὐτοῦ, καθ' ὃ ἡ Κων-

σταντινούπολις ἐν ρητῇ ἡμέρᾳ θὰ ἐκαίετο, ὁ Σουλτάνος θὰ ἐφρονεύετο, ὁ στόλος θὰ ἐκυριεύετο ἢ θὰ κατεστρέφετο, καὶ οἱ βασιλικοὶ θησαυροὶ θὰ διηρπάζοντο. Τιοῦτοι λόγοι ἔπεισαν τὸν Ὑψηλάντην νὰ προτιμήσῃ τὴν εἰς τοὺς παραδουναβίους τόπους μετάδασιν ἐπὶ σκοπῇ πάντοτε νὰ μὴ διαμείνῃ ἐν Μολδοβλαχίᾳ, Σερβίᾳ ἢ Βουλγαρίᾳ, ἀλλὰ νὰ καταβῇ εἰς Ἑλλάδα ἀνάπτων παντοῦ καθ' ὁδὸν τὴν φλόγα τῆς ἀποστασίας. Ἐπετάχυναν δὲ τὴν ἔναρξιν τοῦ Ἀγῶνος πρὸς τῆς προσδιορισθείσης ἡμέρας τῆς 25 μαρτίου αἱ ἐξῆς αἰτίαι.

Μεταξὺ τῶν ἀποστόλων, οὓς ὁ Ὑψηλάντης ἔπεμψεν εἰς διάφορα μέρη φέροντας τὰς περὶ τῆς ἀποστασίας ἐντολάς του, ἦσαν καὶ ὁ Δημήτριος Ὑππατρος Μετσοβίτης, καὶ ὁ Ἀριστείδης Παπᾶς ἢ Πῶπ Θεσσαλός, καὶ οἱ δύο ἄλλοτε κληρικοὶ. Τούτων ὁ μὲν πρῶτος διέβη εἰς Θεσσαλονίκην φέρων γράμματα τοῦ Ὑψηλάντου, ἐν οἷς καὶ ἰδιόχειρα αὐτοῦ, πρὸς πολιτικούς καὶ πολεμικούς τῶν μερῶν ἐκείνων καὶ σκοπεύων ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἡπειρον· ὁ δὲ δεύτερος ἐστέλλετο εἰς Σερβίαν φέρων καὶ αὐτὸς γράμματα πρὸς ἐπανάστασιν τῆς ἡγεμονείας ἐκεῖνης. Ἀμφοτέροι δὲ συλληφθέντες καθ' ὁδόν, ἀρχομένου τοῦ Ἰανουαρίου ἐφρονεύθησαν, καὶ τὰ γράμματα ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας. Ὁ Ὑψηλάντης ἐν ἀγνοίᾳ εἰσέτι τῶν κατὰ τὸν Ἀριστείδην, ἀλλ' ἐν πλήρει γνώσει τῶν κατὰ τὸν Ὑππατρον, κατεθορυβεῖτο ἀναλογιζόμενος ὅτι, ἂν ἡ Πύλη ἔστειλε τὰ γράμματα ταῦτα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον παραπονουμένην, ὅτι στρατηγός

Γρηγόριος Δικαῖος
ἢ Παπαφλέσσας

τοῦ ὠργάνιζεν ἐπανάστασιν ἐντὸς τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ἀπαίτουσα τὴν ματαίωσιν τοῦ σχεδίου του, θὰ ἠναγκάζετο ὁ αὐτοκράτωρ νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ ἐκ Βεσσαραβίας καὶ νὰ τὸν καταστήσῃ διόλου ἄχρηστον ἀρθέντος δὲ αὐτοῦ ἐκ μέσου, ἐματαιοῦντο ὅλα τὰ σχέδια τῆς Ἐταιρίας. Ἐκτὸς τοῦ δεινοῦ τούτου συμβάντος, ἐγνώσθη ὅτι καὶ τις Ἀσημάκης Θεοδώρου Πελοποννήσιος ἐπρόδωκε τὴν Ἐταιρίαν τῷ Σουλτάνῳ, καὶ τις Διόγος Ἐπτανήσιος, μέλος τῆς Ἐταιρίας, τὴν ἐπρόδωκε καὶ αὐτὸς τῷ Ἀλῆ, οὗτος δὲ τὴν ἀνεκάλυψε τῷ κυριάρχῃ του ἐπ' ἐλπίδι νὰ εὕρῃ χάριν ἐνώπιόν του· ἔλαβε δὲ καὶ ἐξ Ἑλλάδος ὁ Ὑψηλάντης κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας γράμματα λέγοντα, ὅτι ἡ Ἐταιρία ἦτο πασίγνωστος, ὅτι τὸ ἔθνος εὕρισκετο ἐπὶ τοῦ χείλους τῆς ἀβύσσου ἐξ αἰτίας τῆς ἀνακαλύψεως τῆς, καὶ ὅτι ὤφειλε νὰ καλέσῃ τοὺς λαοὺς ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀναβολῆς εἰς τὰ ὄπλα.

Λήγοντος δὲ τοῦ Δεκεμβρίου του αὐτοῦ ἔτους, κατέβη εἰς Πελοπόννησον ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὑψηλάντου ὁ ἐκ τῆς ἐπαρχίας τοῦ Λεονταρίου ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαῖος Φλέσσας, ὁ κατ' ἀρχὰς ἀπόστολος καὶ μετὰ

ταῦτα μέλος τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς, ἦτοι εἰδὼς τὸ μυστήριον τῆς ἀπάτης, ἀνθρώπος νεωτεριστῆς, μεγαλότολμος καὶ πνευματώδης, ἀλλ' ἀνίκανος νὰ ἐμπνεύσῃ σέβας διὰ τοῦ χαρακτήρος του ἢ τῆς διαγωγῆς του· διὰ ταῦτα, καὶ διότι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προσετώτες τῆς Πελοποννήσου, γινώσκοντές τον πρὸ ὀλίγου μικρόν, τὸν εἶδαν διὰ μιᾶς μέγαν, κακίστην ἐπροξένησεν ἐνώπιωσιν ὁ ὑψηλὸς διορισμὸς του ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων.

Ἡ δὲ ἐν Πελοποννήσῳ τουρκικὴ ἐξουσία εἶχε συλλάβει πρὸ τινος καιροῦ μεγάλας ὑποψίας περὶ τῶν μελετωμένων. Πᾶσα ἄλλη ἐξουσία θὰ ἐξιχνίαζεν ἀκόπως καὶ ἀκριβῶς ὅλην τὴν ἀλήθειαν ἐξ ὅσων ἀσυστόλως ἐλέγοντο καὶ ἐνηργοῦντο καθ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου· ἀλλ' οἱ ὑπὸ τὴν Πύλην ἡγεμόνες, καταγινόμενοι εἰς τὸ ν' ἀργυρολογῶσι μᾶλλον ἢ νὰ διοικῶσιν, ἔχοντες δὲ καὶ ἐξιν νὰ σφάζωσι καὶ καταστρέφωσι ὅσας τις συνελάμβαναν πολιτικὰς ὑποψίας, συγχέοντες πταίστας ὑπόπτους καὶ ἀθώους, δὲν ἐφρόντιζαν συνήθως νὰ προσασφαλίζωσι τὴν ἐπικράτειαν καθ' οὓς ἀπαιτεῖ ἡ προνοητικὴ πολιτικὴ τρόπος. Τὴν φύσει δὲ τυφλὴν ὡς πρὸς τὰ τοιαῦτα τουρκικὴν ἐξουσίαν ἀπετύφλωσε ἡ ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ, ἣν δρᾶξαντες ὡς ἀφορμὴν οἱ Ἕλληγες διέσπαιραν ἐπιτηδεῖως παντοῦ, ὅτι ὁ Ἀλῆς, ὃν παρωνόμαζαν ἐπνοειδίστως Καραλῆν, ἠρέθειζε τὴν Πελοπόννησον, καὶ ὅτι ἀρχιερεῖς καὶ ἄρχοντες κατεγίνοντο εἰς ματαίωσιν τῶν σχεδίων του. Ἀλλὰ μόλις διεσκαδάζοντο αἱ ἐπικρατοῦσαι ὑποψίαι, καὶ ἀνεφύοντο τὴν ἐπαύριον νέαι ἰσχυρότεραι, ὥστε οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι, ἔχοντες ἄλλα συμφέροντα παρὰ τὰ τῶν ἡγεμόνων, ἦσαν πάντοτε ἔμφοβοι. Διὰ τὰς αἰτίας ταύτας, καὶ πρὸς ἀκριβῆ γνώσιν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Δικαίου, καὶ σπουδαίαν σύσκεψιν περὶ τοῦ πρακτέου, συνήλθαν εἰς Βοστίτσαν, ὡς εἰς ἀπόκεντρον μέρος, ἀρχιερεῖς τινες καὶ προσετώτες συναινέσει καὶ τῶν μὴ παρόντων, εἰς ἀποφυγὴν ὑποψιῶν. Θέλοντες δὲ νὰ κρύψωσι καὶ οἱ ὀλίγοι οὗτοι τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῆς συνελεύσεως, διέδοσαν ὅτι συνείρχοντο κατὰ διαταγὴν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας πρὸς ἐπιτόπιον ἐπιθεώρησιν ἀγροῦ τινος σταυροπηγιακοῦ διαφιλονεικουμένου. Ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦτο συνεδρίασαν κατὰ πρώτην φοράν τὴν 26 Ἰανουαρίου, καὶ ἠχροάσθησαν τὸν Δικαῖον διαδίδοντα ἀσκέπτως καὶ ἀσυστόλως ἐπὶ τῆς εἰς Ἑλλάδα καταβάσεώς του καὶ τῆς εἰς Βοστίτσαν ἐλεύσεώς του, ὅτι ἠγγιζεν ἡ ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος, καὶ ὅτι ἐστέλλοντο ἐξωθεν ἀφθονα καὶ πολυειδῆ πολεμικὰ βοηθήματα. Ἐδειξε δὲ ἐν Βοστίτσει καὶ τὰς ὁδηγίας του καὶ τὰ πιστωτήριά του, δι' ὧν ἀπεκαλεῖτο παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου «ἄλλος ἐγώ..». Εἰς ἀπόδειξιν δὲ τῆς πολλῆς ἀπάτης τοῦ Ὑψηλάντου περὶ τῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ τῆς σφαλερᾶς κρίσεώς του, σημειοῦμεν ἐκ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ὁδηγιῶν τὰ ἀκόλουθα.

«Ἄρθρ. β'. Οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ δημογέροντες τῆς Πελοποννήσου νὰ ἐκλέξωσιν ἀπὸ ἕλον τὸ σύστημα τῶν προσετώτων δύο τοὺς «δοκιμωτέρους καὶ ὑποληπτικωτέρους, οἱ ὅποιοι καθ' ἡμέρας εἰς Τριπολιτσάν νὰ θεωρῶσι τὰς συμπιπτούσας κοινὰς τῆς πατρίδος ὑποθέσεις

«μὲ καθαρὰν συνείδησιν, οἱ δὲ λοιποὶ νὰ διοργανίσωσιν εἰς τὰς ἐπαρχίας τὸ «πρᾶγμα εὐτάκτως καὶ ταχέως.

«Ἄρθρ. γ'. Τὸ στρατιωτικὸν νὰ διοργανισθῆ εὐτάκτως· ἡ εὐταξία φέ-
«ρουσα τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ὅπλων, τότε θέλει φυλαχθῆ, ὅταν καθ'
«ὄλας τὰς ἐπαρχίας διορισθῶσι χιλιάρχοι οἱ πλέον φρόνιμοι καὶ δόκιμοι εἰς
«τὸ νὰ ὀπλοφορῶσι καὶ νὰ διοικήσωσι στρατόν. Πρέπει νὰ γενῆ κατὰ ἐπαρ-
«χίαν ἡ ἐκλογή ἐνὸς χιλιάρχου ἔχοντος τὴν ἄδειαν νὰ στρατολογήσῃ καὶ
«νὰ ἐπιστήσῃ κατὰ τὴν τάξιν τῆς χιλιαρχίας τοὺς ἀξιωματικούς, ἦτοι ἐκα-
«τοντάρχους, πνιτηκοντάρχους καὶ δεκάρχους. Εἰς αὐτοὺς θέλει ὑπόκειται νο-
«μίμως διοικούμενος ὁ στρατός.

«Ἄρθρ. στ'. Ὁ γενικὸς ἐφορος (Ἰψηλάντης) δὲν κρίνει εὐλογον νὰ
«ἀρματωθῆ ὁ τυχὼν διὰ τὴν προξενουμένην σύγχυσιν καὶ ζημίαν ἀπὸ τὴν
«ἀπειρίαν τοῦ ὄχλου. Νὰ ἐκλεχθῶσι δὲ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον ὄλην εἰκοσι
«πέντε μόνον χιλιάδες στρατός ἀπὸ ἀνδρας ἐκλεκτοὺς
«καὶ ἐμπείρους εἰς τὰ ὅπλα, διὰ νὰ ὀδηγηθῶσι τακτικῶς ἀπὸ τοῦ-
«τον μὲ τὴν ἀνήκουσαν ὑπακοὴν εὐθύς ὅπου φανῆ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

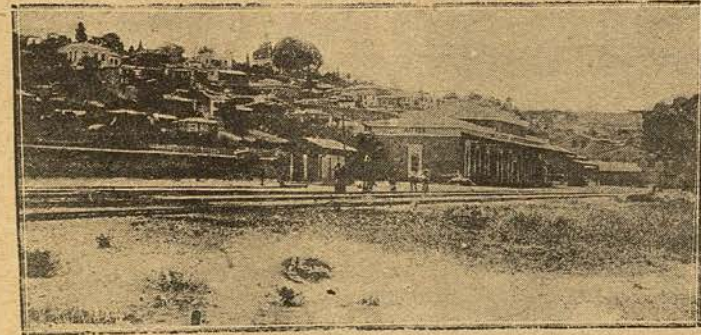
«Ἄρθρ. η'. Ἀνάγκη πᾶσα νὰ γίνῃ κατάλογος καθαρὸς τῆς ἀδελφότη-
«τος ὄλης διὰ νὰ ἐξετασθῆ ἡ κατάστασις τοῦ καθ' ἐνὸς καὶ νὰ ὑποχρεωθῆ
«νὰ συνεισφέρῃ ἀναλόγως, ὥστε ἡ καταβολὴ νὰ γενῆ ἐπέκεινα τοῦ ἐνὸς μι-
«λιονίου. Αὕτη εἶναι ἡ γνώμη τοῦ γενικοῦ ἐφόρου καὶ τῆς σέβαστης Ἄρχης.

«Ἄρθρ. θ'. Οἱ χιλιάρχοι καὶ ἀξιωματικοὶ ἔχουν χρέος νὰ ὀρκίσωσι τοὺς
«στρατιώτας τῶν ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κ.τ.λ.»

Κατὰ τὰς ὀδηγίας ταύτας ὁ Ἰψηλάντης ἐπίστευεν ὅτι ἡ Τριπολιτσά,
καθέδρα τῆς Πελοποννήσου, ὄλη σχεδὸν ὑπὸ Τούρκων κατοικουμένη καὶ ὑπὲρ
πᾶσαν πελοποννησιακὴν πόλιν φρουρουμένη, ἦτον ὁ καταλλήλότερος τόπος
εἰς ἐγκατάστασιν ἐπαναστατικῆς Ἄρχης καὶ εἰς μυστικὴν διεξαγωγὴν τῶν
συμπιπτουσῶν τῆς πατρίδος ὑποθέσεων, καὶ ὅτι δυνατὸν ἦτο νὰ ἐκλεχθῶσι
μεταξὺ τῶν Πελοποννησίων, ἀνθρώπων καταγινομένων εἰς εἰρηνικὰς ἐργασίας,
νὰ ὀργανισθῶσι μυστικῶς καὶ ὀρκισθῶσιν ἐνώπιον τῆς ἀκμαζούσης τουρκικῆς
ἐξουσίας στρατεύματα εἰκοσι πέντε χιλιάδων ἐξ ἐμπειροπολέμων ἀνδρῶν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἔλεγαν αἱ ὀδηγίαι. Ὁ δὲ ἄλλος ἐγὼ Δικαῖος ἐπρόσθε-
τεν, ὅτι ἡ Ρωσσία ἐκίνει τὸν Ἰψηλάντην, ὅτι θὰ ἐκήρυτε πόλεμον κατὰ τῆς
Πύλης ἅμα ἤρχιζεν ὁ Ἀγὼν ἐν Ἑλλάδι, καὶ ὅτι θὰ ἔστελλε τότε καὶ στόλους
καὶ στρατεύματα καὶ πολεμοφόδια καὶ θησαυρούς. Ἰδὼν δέ, ὅτι ὅσα ἐκομπορ-
ρημόναι δὲν ἐπιστεύοντο, δὲν ἐσυστάλη νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ἐφθασεν ἤδη εἰς
Ἰδραν ἱκανὴ ποσότης καὶ ὅπλων καὶ χρημάτων καὶ πολεμοφοδίων ἐκ τῆς
Ρωσσίας, καὶ ὅτι ἠτοιμάζοντο τὰ πλοῖα τῆς νήσου ἐκεῖνης εἰς ἐκπλουν. Ἠγα-
νάκτησεν ἡ συνέλευσις διὰ τὰς ἀναιδεῖς ψευδολογίας τοῦ Δικαίου, τὸν ἐπέ-
πληξεν αὐστηρῶς καὶ τὸν ἐφοβέρισεν, ὅτι θὰ τὸν ἐφυλάκιζεν, ἂν δὲν ἔπαυεν
ἐρεθίζων τὰ πνεύματα, διαδίδων τόσῃ ψευδεῖς φήμας καὶ ριψοκινδυνεύων τὴν
ὑπαρξίν τοῦ ἔθνους. Πάντα ταῦτα ἔδωκαν κακίστην ἰδέαν καὶ περὶ τοῦ προ-

σωπικοῦ καὶ περὶ τῶν πόρων τῆς Ἄρχης. Ὅχι ὀλιγώτερον εἶχε κλονίσει
τὴν πεποίθησιν τῶν συναλλόντων καὶ ἡ πρό τιος καιροῦ γενομένη καὶ ἀπορ-
ριφθεῖσα ἀπαίτησις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει γενικῆς ἐφορίας τοῦ ν' ἀνα-
στείλωσιν οἱ Πελοποννήσιοι ἐκεῖ κατὰ διαταγὴν τῆς Ἄρχης ὄλας τὰς συν-
εισφοράς τῶν. Ἀλλά, καὶ ἂν ὑπόπτουσαν ὅτι αἱ μεγάλα ἐλπίδες, ἃς συνέλα-
βαν, ἦσαν ἀπατηλαί, δὲν ἐδύναντο μῆτε αὐτοὶ νὰ ὀπισθοδρομήσωσι μῆτε τὴν
ὀρμὴν τῶν πολλῶν ἐνθουσιῶντων νὰ ἀναστείλωσιν. Πεντάκις δὲ συνεδριάσαν-
τες διέλυσαν τὴν συνέλευσιν ἀποφασίσαντες τὰ ἑξῆς:

Τὸ Αἴγιον (Βοστίτσα)

«Ὁ Δικαῖος ν' ἀναχωρήσῃ εἰς τὰ ἴδια καὶ νὰ ἠσυχάσῃ. Νὰ γένῃ
φροντίς περὶ καταγραφῆς καὶ συλλογῆς τῶν συνεισφορῶν, καὶ νὰ κατατεθῶσι
παρὰ τῆ ἐν Πάτραις γενικῆ ταμίᾳ Παπαδιαμαντοπούλῳ. Ἡ Πελοπόννησος
νὰ μὴ κινήθῃ μὴδὲ ἀφ' οὗ ἔλθῃ ὁ προσδοκώμενος πληρεξούσιος, ἂν δὲν κι-
νηθῶσι προηγουμένως τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Νὰ ἐξιχνιασθῆ διὰ νέας
ἀποστολῆς εἰς Ρωσσίαν καὶ Πίσαν, ὅπου διέτριβεν ὁ μητροπολίτης Ἰγνάτιος,
ὅποια ἡ γνώμη τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ὡς πρὸς τὸν μελετώμενον
Ἀγῶνα, καὶ ποῖαν βοήθειαν ἐδύναντο οἱ Ἕλληνες νὰ προσδοκῶσιν ἐκεῖθεν.
Νὰ ἐξετασθῆ ἡ διάθεσις τῶν προκρίτων Ἰδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν ὡς
πρὸς τὸν Ἀγῶνα. Νὰ ἀποποιηθῶσιν εὐσχήμως οἱ προεστώτες τὴν εἰς Τριπο-
λιτσάν ἀπέλευσίν των ἂν ἐκαλοῦντο παρὰ τῆς ἐξουσίας· καί, ἂν αὕτη ἐπέ-
μενε, νὰ μεταθῶσιν εἰς τὰς Κυκλάδας ἐπὶ λόγῳ μὲν ὅτι ἀπῆρχοντο εἰς Κων-
σταντινουπόλιν, ἐπὶ σκοπῇ δὲ νὰ ἀναμείνωσιν ἐκεῖ τὰς ἐξωθεν ἀπαντήσεις
καὶ ὀδηγηθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου.»

Ταῦτα ἐβουλεύθησαν, καὶ παρηγγέλθησαν καὶ τινες αὐτῶν, ἐπανερχό-
μενοι εἰς τὰ ἴδια, νὰ τὰ κοινοποιήσωσι τοῖς πλησιεστέροις συναδέλφοις των,
διέταξαν δὲ καὶ τὸν μεγασπηλαιώτην Ἰερόθεον νὰ περιέλθῃ τὴν Πελοπόν-
νησον μυστικῶς ἐπὶ καταγραφῇ καὶ εἰσπράξει τῶν συνεισφορῶν. Τοιαῦται
ἦσαν αἱ περιστάσεις καὶ αἱ διαθέσεις τῶν ἐν Ἑλλάδι, ὅτε ὁ Ἰψηλάντης
ἀπεφάσισε νὰ κινήσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἐν ᾧ δὲ κατεγίνετο προετοιμά-
ζων καὶ προετοιμαζόμενος, συνέβη τὸ ἑξῆς εἰς ἐπιθάβρυνσίν του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

Ἀποστασία Θεοδώρου Βλαδιμιρέσκου.— Μετάβασις Ὑψηλάντου εἰς Μολδοβλαχίαν, καὶ τὰ κατ' ἐκείνας τὰς ἡγεμονείας συμβάντα μέχρι τῶν ἀρχῶν Ἀπριλίου.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ τις, γεννηθεὶς ἐν τινὶ χωρίῳ τῆς μικρᾶς Βλαχίας, καὶ, ἐξ οὗ ἔφερε παρασήμου τοῦ ἁγίου Βλαδιμίρου παρονομαζόμενος Βλαδιμιρέσκος ἐστράτευσεν ὑπὸ τοὺς Ῥώσους ἐπὶ τοῦ ἐν ἔτει 1812 παύσαντος ἑξαετοῦς Τουρκοῤῥωσικοῦ πολέμου· μετὰ δὲ τὴν γενικὴν ἀμνηστειάν διωρίσθη, ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας Ἰωάννου Καρατσᾶ, κατὰ σύστασιν τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ γενικοῦ προξένου τῆς Ῥωσσίας τοῦ προστατεύοντος αὐτόν, Ὑποθεματάρχης, καὶ ὡς τοιοῦτος διετέλει καὶ ἐπὶ τοῦ διαδεχθέντος τὸν Καρατσᾶν Ἀλεξάνδρου Σούτσου, γνωστὸς διὰ τὸν φιλαυτοχθονισμόν του καὶ τὴν ἀνδρίαν του.

Ὁ Θεόδωρος οὗτος μετέβη δι' ἰδιαιτέρας τοῦ υποθέσειε εἰς Βουκουρέστι καθ' ὃν καιρόν, ἐξ αἰτίας τῆς ἀναφύσεως ἀλληλομαχίας τῆς Πύλης καὶ τοῦ Ἀλῆ, ἐφαίνετο ἐγγίζουσα ἢ ἐναρξίς τοῦ ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος καὶ οἱ ἐν Βουκουρεστίῳ Φιλικοὶ κατεγίνοντο πρετοιμάζοντες τὸν Ἀγῶνα κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη δι' ἐσωτερικῶν ταραχῶν ὑπ' ἄλλο πρόσχημα. Ὁ καταλληλότερος ταραξίας τοῖς ἐφάνη ὁ Βλαδιμιρέσκος, καὶ ὁ ἀρμοδιώτερος τῶν ταραχῶν καιρὸς ἢ συμπεσοῦσα μεσηγεμονία. Μεταξὺ τῶν ἐν Βλαχίᾳ σημαντικῶν Φιλικῶν διέπρεπεν ὁ ὄπλαρχηγὸς Γεωργάκης Ὀλύμπιος διὰ τὸν πατριωτισμόν, τὴν σύνεσιν, τὴν ἀνδρίαν, καὶ τὴν ἐπιβρόχην του. Ὁ ὄπλαρχηγὸς οὗτος, ὁ ὑπὸ τὸν τίτλον γκιουλέρ-ἀγασή ὑπηρετῶν παρὰ τῇ ἡγεμονίᾳ Σούτσῳ, κατήχησε πρὸ τινῶν μνηῶν διὰ προτροπῆς τῶν Φιλικῶν τὸν Βλαδιμιρέσκον τὰ τῆς Ἑταιρίας ἐπὶ τῇ βεβαιώσει ῥωσικῆς συμπράξεως, καὶ τὸν ἐβεβαίωσεν ὡς φιλόπατριν ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας ἦτο νὰ ἐπαναστατήσῃ καὶ ἐλευθερώσῃ ὅλους τοὺς ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν χριστιανικοὺς λαοὺς ὁποῖα καὶ ἂν ἦσαν φυλῆς. Συμβάντος δὲ τοῦ θανάτου τοῦ Σούτσου, τὸν ἐσυμβούλευσε ν' ἀπέληθῃ εἰς μικρὰν Βλαχίαν, νὰ κινήσῃ τὸν λαόν της εἰς τὰ ὄπλα, καὶ μὴ ἀνακαλύπτων ὅλον τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τοῦ κινήματός του νὰ κηρύξῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὅτι ἐκινεῖτο εἰς ἀπόσεισιν τῆς φαναριωτικῆς ξενοκρατίας καὶ ἀνάκτησιν τῶν ἀρχαίων προνομίων τῆς πατρίδος του ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν πάντοτε τοῦ Σουλτάνου. Ὁ Βλαδιμιρέσκος, σεβόμενος εἰς ἄκρον τὸν κατηχητήν του, ἐδέχθη προθύμως τὰς συμβουλὰς του, ἔλαθε παρ' αὐ-

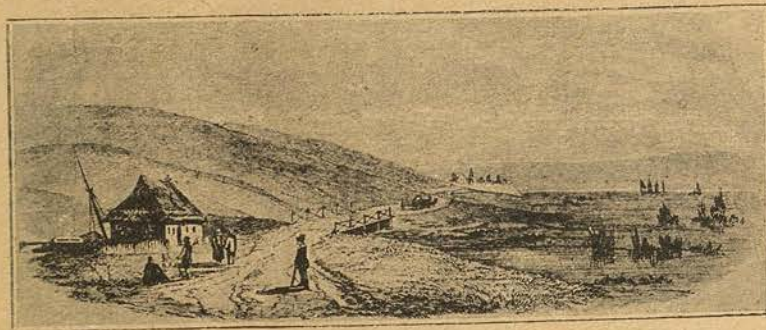

Ἡ θυσία τοῦ Σαμουήλ εἰς τὸ Κούγγι τοῦ Σουλίου

Εἰκὼν Π. Μαθιοπούλου

τοῦ ὄχι πλειοτέρους τῶν 30 στρατιωτῶν καὶ τινὰ χρήματα παρὰ τῆς ἐφορίας, ἐπανήλθεν εἰς μικρὰν Βλαχίαν, ἐκάλεσε τὸν λαὸν εἰς τὰ ὄπλα καὶ διέδωκεν ὅτι ἦτο πιστὸς ὑπὲρ τῆς μεγάλης καὶ κραταιᾶς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ὅτι δὲν ὠπλίσθη εἰ μὴ εἰς παύσιν τῶν καταχρήσεων καὶ εἰς ἀνάκτησιν τῶν ἀρχαίων προνομίων τῆς πατρίδος του, καταπατηθέντων ἢ εἰς ὠφέλειαν μόνον τῶν ἀρχόντων ἀποθάντων, καὶ ὅτι ἐπάναγκες ἐθεώρει νὰ στείλωσιν αἱ ἐπαρχίαι πρὸς αὐτὸν πληρεξουσίου εἰς σύσκεψιν περὶ τοῦ κοινοῦ καλοῦ· ἐξέδωκε δὲ καὶ προκηρύξεις καὶ ἀπέστειλε καὶ ἰκετήριον ἀναφορὰν πρὸς τὸν Σουλτάνον τῆς αὐτῆς ἐννοίας.

Διάδοχος τοῦ ἀποθανόντος ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας διορίσθη ὁ Σκαρλάτος Καλλιμάχης. Οὗτος ἀκούσας, ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔτι διατρίβων, τὰ κατὰ τὸν Βλαδιμιρέσκον ἔστειλεν ἀμέσως ἀνθηγεμόνας, τὸν Ἰωάννην Σαμουρκάσην, τὸν Κωνσταντῖνον Νέγγην καὶ τὸν Στέφανον Βογορίδην πρὸς

Αἱ ὄχθαι τοῦ ποταμοῦ Προῦθου.

καθησύχασιν τῆς ταραχθείσης ἡγεμονείας του. Φθάσαντες οἱ ἀνθηγεμόνες εἰς Βουκουρέστι ἔστειλαν τὸν Γεωργάκην καὶ τὸν φίλον του καὶ συστρατιώτην Φαρμάκην Μακεδόνα μετὰ 600 κατὰ τοῦ Βλαδιμιρέσκου, τὸν δὲ Σάββαν ἐκράτησαν παρ' αὐτοῖς ὡς ἀρχηγὸν τῆς φρουρᾶς τῆς πρωτεύουσας, ἀγνοοῦντες ὅτι οἱ ὄπλαρχηγοὶ οὗτοι ἦσαν μέλη τῆς Ἐταιρίας. Ἐπιστρατεύσαντες οἱ περὶ τὸν Γεωργάκην καὶ τὸν Φαρμάκην, ἀντὶ νὰ κατατρέξωσι τὸν Βλαδιμιρέσκον, τὸν συνέτρεχαν κρυφίως δίδοντές τῳ πᾶσαν εὐκαιρίαν ὑπὸ διαφόρους προφάσεις νὰ ἐνδυναμωθῇ ἔτι μᾶλλον καὶ προσδεύσῃ. Φθάσαντες δὲ εἰς Κραϊόβαν, πρωτεύουσαν τῆς μικρᾶς Βλαχίας, ἤρσαν ἐτοίμους νὰ κινηθῶσιν ἐπὶ τὸν Βλαδιμιρέσκον, κατὰ διαταγὴν τῶν ἀνθηγεμόνων, τὸν Ἰωάννην Σολωμὸν καὶ τὸν Διαμαντῆν Σιρδάρην μετὰ πολλῶν στρατιωτῶν· ἀλλ' ὁ φιλόπατρις Γεωργάκης κατήχησε καὶ αὐτοὺς τὰ τῆς Ἐταιρίας καὶ τοὺς οὐδετέρωσεν. Ἐν τοσούτῳ ὁ Βλαδιμιρέσκος, ἀσφαλισθεὶς τοιοιτοτρόπως ἀπὸ πάσης προσβολῆς, ἔχων ἱκανὸν ἀριθμὸν Πανδούρων (α) καὶ συλλέξας καθ' ὁδὸν πλῆθος ἄλλων ὀπλοφόρων καὶ ῥοπαλοφόρων, ὤδευεν ἀφόβως εἰς Βου-

κουρέσι. Ἡ εὐτυχής καὶ ἀκώλυτος πρόοδος του καὶ ἡ προσέγγισίς του εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἠνάγκασαν τοὺς ἄρχοντας νὰ καταφύγωσιν εἰς Τρανσυλβανίαν, τοὺς δὲ ἀνηγγεμόνας εἰς Ῥουτσούκι, παραδουναβειὸν πόλιν τῆς Τουρκίας. Ἀπομακρυνόμενοι δὲ οὗτοι τῆς πρωτεύουσας, διέταξαν τὸν Σάββαν, θεωρούμενον πιστόν, ν' ἀσφαλίσῃ τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ ἀποστάτου. Ἐν τοσοῦτῳ ὁ Βλαδιμρέσκος ἐφθασε παρὰ τὸ Βουκουρέσι τὴν 15 Μαρτίου μέγας καὶ πολὺς, καὶ κατέλυσε ἐν Κοτροσανίῳ, μοναστηρίῳ τοῦ ἁγίου Ὁρους, ἡμίωριον πρὸς δυσμὰς ἀπὸ τῆς πόλεως. Τὴν δὲ 17 ἐξέδωκε κήρυγμα πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ Βουκουρεστίου (β) λέγων ὅσα ἔλεγε καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοιπορίας του, καὶ προσθέτων, ὅτι εἰς εὐδῶσιν τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ σκοποῦ του συνήχθησαν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του δεκαεξακισχίλιοι ὀπλοφόροι, ὅτι ἡ ὑψηλὴ Πύλη ἐσκόπευε νὰ στείλῃ ἀντιπρόσωπόν της εἰς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων, καὶ ὅτι ἀναγκαῖον ἦτο νὰ στείλωσι καὶ οἱ λαοὶ πρὸς αὐτὸν πληρεξουσίου, νὰ ἐνωθῶσιν ὡς Χριστιανοὶ μετὰ τοῦ κινήθεντος πλήθους ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ καλοῦ, καὶ νὰ ἐτοιμάσωσι καὶ τὰ ἀναγκαῖα καταλύματα. Κατόπιν τοῦ Βλαδιμρέσκου ἀφίχθησαν εἰς Βουκουρέσι ὁ Γεωργάκης καὶ ὁ Φαρμάκης, καὶ κατέλυσαν ἐντὸς τῆς πόλεως, ὅπου διέτριβε καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς Σάββας· ὅλοι δὲ οἱ ἐντὸς καὶ οἱ ἐκτὸς ἤρχοντο συχνάκις εἰς λόγους χωρὶς νὰ συγκρούωνται.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν διετάραττεν ὁ Βλαδιμρέσκος τὴν Βλαχίαν, ὁ Ὑψηλάντης, ἔχων ἐν τῇ συνοδίᾳ του τοὺς δύο νεωτέρους ἀδελφούς του, Νικόλαον καὶ Γεώργιον, τὸν συνταγματάρχην τοῦ ἐλαφροῦ ῥωσικοῦ ἵππικοῦ Γεώργιον Καντακουζηνόν (γ), τὸν ταμίαν του, Γεώργιον Μάνον, ἀξιωματικὸν τινα Πολωνόν, Γαρνόφσκην, καὶ δύο ὑπηρέτας, ἐπέρασεν ἐν ῥωσικῇ στολῇ τὸν Προῦθον τὴν 22 Φεβρουαρίου περὶ τὴν ἡμέραν μετὰ μεσημβρίαν, καὶ ὑποδεχθεὶς ἐπὶ τῆς ἀποβάσεώς του καὶ συνοδευθεὶς παρὰ τινων στρατιωτῶν εὐρεθέντων ἐκεῖ διὰ τῆς μυστικῆς ἐνεργείας ὁπαδῶν του προσταλέντων ἐπὶ τούτῳ εἰς Ἰάσι, εἰσῆλθε, δύνοντας τοῦ ἡλίου, εἰς τὴν πόλιν καὶ ἔστησε τὸ στρατοπεδαρχεῖόν του ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς Καντακουζηνῆς, αὐτὸς δὲ κατέλυσε ἐν τῇ μοναστηρίῳ τοῦ Γαλατᾶ κειμένῳ ἐπὶ λόφου εἴκοσι λεπτὰ μακρὰν τῆς πόλεως. Μόλις δ' ἐφθασε, καὶ ὅλοι οἱ ἐν τῇ πόλει ὀπλοφόροι Ἀρδανίται, ὄντες μυστικῶς προωργανισμένοι, ἀφήκαν πᾶσαν ὑπηρεσίαν κοινὴν καὶ ἰδιωτικὴν, καὶ ἐτάχθησαν διὰ μιᾶς ὑπὸ τὰς διαταγὰς του. Ἐτάχθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του καὶ ἄλλοι, καὶ πολλοὶ τῶν μαθητῶν αὐτοπροαίρετοι καὶ ἐνθουσιῶντες.

Καθ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἠγεμόνευεν ἐν Μολδαυίᾳ ὁ Μιχαὴλ Σούτσος πρὸ ὀλίγων μόνον ἐβδομάδων κατηχηθεὶς τὰ τῆς Ἐταιρίας. Ὁ κατηχητής του, εἴτε θέλων νὰ τὸν ἐκλύσῃ, εἴτε ἀγνοῶν καὶ αὐτὸς τὰ σχέδια τῆς Ἐταιρίας, τὸν ἐβεβαίωσεν, ὅτι μήτε αἱ ἠγεμονεῖαι θὰ ἐταράττοντο μήτε ἡ ἐπανάστασις θὰ ἐξεργηγνύετο ἐν Ἑλλάδι πρὸ τοῦ 1825. Ὁ Σούτσος θεωρῶν τὸ τέρμα τοῦτο βραχύ, ἐπρότεινε διὰ τοῦ κατηχητοῦ του τῇ ὑπερτάτῃ Ἀρχῇ

παράτασιν μέχρι τοῦ 1827, καὶ ἔγραψε τὰ αὐτὰ κατ' εὐθείαν τῇ Ὑψηλάντῃ διατρίβοντι ἐν Βεσσαραβίᾳ. Ὁ Ὑψηλάντης, ὑποπεύσας ὅτι διὰ τῆς προτάσεως ταύτης ὁ Σούτσος διενόητο ν' ἀποκαρπιθῇ ἐν ἀνέσει τὴν ἐπταετὴ ἠγεμονίαν του, καὶ φοβούμενος μὴ τὸν εὐρῆ ἀντίπαλον ἂν ἠγαντιοῦτο, ὑπέκρυψε τοὺς ἀληθεῖς σκοπούς του· ὥστε ὁ Σούτσος ἠπόρησε καὶ ἐταράχθη ὅτε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἔμαθε τὴν 21 Φεβρουαρίου κατὰ πρῶτον, ὅτι ὁ Ὑψηλάντης θὰ ἐπέρα τὸν Προῦθον τὴν ἐπαύριον· ἀλλ' οὔτε ἀντεῖπεν οὔτε ἀντέπραξεν· ἐξ ἐναντίας ἔδωκε πᾶσαν βοήθειαν, πιστεύων καὶ αὐτὸς ἀδιστακτως, ὡς καὶ οἱ λοιποί, ὅτι ἡ Ῥωσσία τὸν ὑπεκρίνει. Ἡ διαγωγὴ αὐτῆ τοῦ ἠγεμόνος ἔπεισε τοὺς ἐντοπίους ἄρχοντας, ὅτι τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου δὲν ἦτον ἀπροστάτευτον ἐξῶθεν, καὶ ὅτι προανήγγελλε ταχεῖαν εἴσοδον εἰς τὰς ἠγεμονεῖας ῥωσικῶν δυνάμεων, καὶ μεταβολὴν τῆς πολιτικῆς τύχης των, διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ οὔτε ἀντεῖπαν οὔτε ἀντέπραξαν. Ἀλλ' ἐβλαψαν τὸν Ἀγῶνα ἐξ αὐτῶν τῶν προσιμίων του αὐτοὶ οἱ ἀγωνισταί. Τὰ πλεῖστα τῶν ἐπὶ τῶν ὀρίων τῶν ἠγεμονειῶν φρουρίων ἦσαν καὶ ἀνώχυρα καὶ ἀπροφύλακτα καὶ ἀνεφοδίαστα ἐξ αἰτίας τῆς συνήθους ἀμελείας τῶν Τούρκων ἐνισχυομένης ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τῆς ἐπικρατούσης τότε βαθείας εἰρήνης· διὰ τοῦτο ἦσαν εὐάλωτα, προσβαλλόμενα αἰφνης. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ προσβληθῇ αἰφνης καὶ ἀλωθῇ ἡ Βρατῖλα, ὡς ἔχουσα μικρὰν καὶ ἀδύνατον φρουράν, ὁ διατελὼν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ὑψηλάντου Βασίλης Καραβιάς, ὀπλαρχηγὸς καὶ αὐτὸς τῶν ἐν ταῖς ἠγεμονεῖαις μὴ ἐντοπίων, ἐξύπνησε τοὺς Τούρκους, πράξας ἔμπροσθεν οὕτως εἰπεῖν τῶν πυλῶν τοῦ φρουρίου τούτου πράξιν ἀπολίτευτον, ἀπάνθρωπον καὶ ἀδικαιολόγητον.

Καθ' ὅλας τὰς πόλεις τῆς Μολδοβλαχίας, ὅπου ἐσύχναζαν Τούρκοι, ὡς διαβάται ἢ ὡς ἔμποροι, διέτριβεν ἀξιωματικὸς Τούρκος, ἔχων παρ' ἑαυτῷ καὶ τινες στρατιώτας πρὸς συστολὴν τῶν ἀτακτούντων ὁμοπίστων του μὴ σεβομένων συνήθως τὴν χριστιανικὴν φρουράν. Τοιοῦτός τις διέτριβε καὶ ἐν Γαλατσίῳ, παραδουναβειῷ ἐμπορικῇ πόλει τῆς Μολδαυίας, ὅπου ἦσαν καὶ τινες Τούρκοι φιλήσυχοι καὶ φιλέμποροι. Τὸν ἀξιωματικὸν τοῦτον, τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ ὅσους ἐκ τῶν ἐμπορευομένων Τούρκων ἐδυνήθη νὰ συλλάβῃ ὁ Καραβιάς, ὁ ὡς ἀρχιχωροφύλαξ ἐκεῖ σταθμεύων, ἐφόνευσε σχεδὸν ὅλους ἐπιπεσῶν αἰφνης ἄνευ διαταγῆς τοῦ Ὑψηλάντου τὴν προτεραίαν τῆς εἰς Μολδαυίαν περαιώσεώς του. Ἐναθρονόμενος δὲ ἐπὶ τῇ κατορθώματί του ἐσόδει

Μιχαὴλ Σούτσος

ἠγεμὼν τῆς Μολδαυίας.

διὰ τῆς ἀγορᾶς φορῶν τὴν μηλωτὴν τοῦ φονευθέντος ἀξιωματικοῦ ὡς τὴν λεοντὴν ὁ Ἡρακλῆς.

Ἡ εἶδησις τῆς αἰμοσταγοῦς ταύτης πράξεως, τῆς πρώτης πράξεως τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ εὐνομίας ἀγῶνος, ἔφθασεν εἰς Ἰάσι καθ' ἣν ἐσπέραν εἰσῆλθεν ὁ Ὑψηλάντης, καὶ τὴν διεδέχθη ἄλλη ὁμοίας φύσεως ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ τοῦ Ὑψηλάντου. 40 Τούρκοι ὑπὸ Ὀθωμανὸν ἀρχιφρούραρχον τῆς ἡγεμονείας διέτριβαν ἐν Ἰασίῳ δι' οὗς λόγους διέτριβαν τοιοῦτοι καὶ ἐν Γαλατσίῳ καὶ ἄλλοι. Εἰσελθόντος τοῦ Ὑψηλάντου, οἱ Τούρκοι οὗτοι ἀφωπλίσθησαν κατὰ διαταγὴν τοῦ ἡγεμόνος καὶ ἐφυλακίσθησαν· ἐφυλακίσθησαν καὶ 30 ἔμποροι Ὀθωμανοὶ εὐρισκόμενοι ἐν τῇ αὐτῇ πόλει· ἀλλὰ τὴν

Τὸ Γαλάσιον.

νύκτα οἱ πλείστοι ἐφονεύθησαν ἀνηλεῶς καὶ ἀναιτίως. Αἱ δύο δὲ αὗται πράξεις δεῖξασαι ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς, ὅτι οὔτε σύνεσις ὠδήγει τοὺς ὀπλαρχηγούς, οὔτε πειθαρχία ἐπεκράτει, δυσηρέστησαν εἰς ἄκρον καὶ τὸν ἡγεμόνα καὶ τοὺς αὐλικούς καὶ τοὺς ἐντοπίους ἄρχοντας. Ἀλλ' ὁ Ὑψηλάντης, ἀντὶ νὰ ἐκφράσῃ πανδήμως τὴν δυσαρέσκειάν του καὶ ἐλέγξῃ ἂν ὄχι καὶ παιδεύσῃ τοὺς αἰτίους, περὶ μὲν τῶν ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς του συμβάντων ἐσιώπησε, περὶ δὲ τῶν ἐν Γαλατσίῳ ἐξέδωκεν ἡμερησίαν διαταγὴν εὐφημῶν τὴν ἀθέμιτον πράξιν τοῦ Καραβιά ὡς λαμπρὸν κατόρθωμα. Παρόμοιοι πράξεις ἐξ αἰτίας τῆς τοιαύτης διαγωγῆς τοῦ Ὑψηλάντου πρὸς τὸν Καραβιαν ἐπαναληφθεῖσαι καὶ ἀλλαγῶς τῆς ἡγεμονείας ἠῦξησαν ἔτι μᾶλλον τὴν γενικὴν καὶ δικαίαν δυσαρέσκειαν, καὶ ἐσύστησαν κάκιστα ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τὸν Ἀγῶνα. Ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς ὁ Ὑψηλάντης ἔπεσε καὶ εἰς ἄλλο ἄτοπον. Ἦκουσεν ὅτι πολλὰ χρήματα τῆς Ἐταιρίας κατετέθησαν παρὰ τῷ ἐν Ἰασίῳ τραπεζίτῃ Παύλῳ Ἀνδρέου. Διατεινομένου δὲ τούτου, ὅτι τὸ ἄκουσμα ἦτο ψευδές, διέταξεν ὁ Ὑψηλάντης οὗτος μὲν καὶ ὁ παραυιός του νὰ φυλακι-

σθῶσι, τὰ δὲ βιβλία του νὰ ἐξετασθῶσι. Γενομένης δὲ τῆς ἐξετάσεως ἀπεδείχθη τὸ ἄκουσμα πάντῃ ψευδές. Ἀλλ' ὁ Ὑψηλάντης δὲν ἀπεφυλάκισε τοὺς ἀδίκως φυλακισθέντας εἰμὴ ἐπὶ πληρωμῇ γροσίων 60000 εἰς χρῆσιν τοῦ στρατοῦ. Ἡ βία καὶ ἡ ἀρπαγὴ αὕτη ἔβαλαν εἰς ἀνησυχίαν τοὺς πλουσίους τῆς ἡγεμονείας καὶ συνήργησαν μεγάλως εἰς τὴν μετ' ὀλίγας ἡμέρας συμβῆσαν αἰφνίδιον φυγὴν τοῦ Ροσνοβάνου καὶ τοῦ Στούρτσα Σαντουλάκη, δύο τῶν πρωτίστων ἀρχόντων τῆς Μολδαυίας· ἀνεκάλυψαν δὲ καὶ τὴν μηδαμινότητα τῶν πόρων τοῦ Ὑψηλάντου καὶ διήγειραν πολλὰς ἀμφιβολίας περὶ τῆς πιστευομένης ὑποκινήσεως τῆς Ρωσσίας, ἣτις, ἂν ἐνείχeto, δὲν θ' ἄφινε τὸν Ὑψηλάντην ἄπορον. Ἴδου καὶ ἄλλο κακὸν χεῖρον τῶν πρώτων. Ὁ Ὑψηλάντης ἦλθε ν' ἀνοίξῃ τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα ἐντὸς ξένων τόπων χωρὶς νὰ ἔχῃ προεσχεδιασμένον τί νὰ πράξῃ ὡς πρὸς τοὺς ἐγκατοίκους. Πασίγνωστον εἶναι, ὅτι ἐν ταῖς ἡγεμονείαις λαὸς δὲν ὑπάρχει· ὑπάρχουν μόνον αὐθένται καὶ δούλοι· οἱ δὲ δούλοι τόσον ἐξευτελίσθησαν ἐκ τῆς δουλείας, ὥστε ἔχασαν καὶ αὐτὸν τὸν πόθον τῆς ἐλευθερίας. Ὁ Ὑψηλάντης, ἀντὶ νὰ ἐγκολπωθῇ τὴν ἰσχυρὰν μερίδα, τὴν τῶν ἀρχόντων, καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν νὰ ἐνισχύσῃ τὸν Ἀγῶνα, ἐμελέτησε νὰ καταργήσῃ τὰ πρόνομιά των καὶ νὰ κηρύξῃ πολιτικὴν ἰσότητα, ὅ ἐστι, νὰ ἐφελευκώσῃ τὴν ἀγανάκτησιν τῶν δυνατῶν χωρὶς καὶ νὰ ὠφελήσῃ ἢ νὰ προσοικειωθῇ τοὺς δούλους ὄντας ὁποίους τοὺς ἐδείξαμεν· ἀλλὰ πεισθεὶς περὶ τῆς δεινότητος τῶν ἀποτελεσμάτων τοιαύτης πράξεως κλητήθη, δὲν ἐξέδωκεν ἦν ἐμελέτα προκήρυξιν, ἀλλ' ἐξέδωκεν ἄλλην τὴν ἐπιούσαν τῆς ἀφίξεώς του, δι' ἣς, ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς Μολδαυούς, τοῖς ἔλεγεν, ὅτι διέδαινε ἀπλῶς πορευόμενος εἰς Ἑλλάδα, ὅπου τὸν ἐκάλει ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ δρᾶξαντος τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ τυράννου, καὶ τοὺς ἐθάβρυνε ν' ἀσχολῶνται ἀφόβως εἰς τὰ εἰρηνικά ἔργα των καὶ νὰ ὑπακούωσι τὸν ἡγεμόνα καὶ τοὺς νόμους των· ἐπρόσθετε δέ, ὅτι, ἂν τινες ἀπηλιπισμένοι Τούρκοι ἐτόλμων νὰ πατήσωσι τὸ ἔδαφος των, «Ἴσχυρὰ Δύναμις εὐρίσκειτο ἐτοίμη νὰ τιμωρήσῃ «τὴν τόλμην των.» Τὴν δὲ 24 Φεβρουαρίου ἐξέδωκεν ἄλλην προκήρυξιν ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς παρεπιδημούντας Ἑλληνας, λέγουσαν πρὸς τοὺς ἄλλοις, «Κινηθῆτε, καὶ θέλετε ἰδεῖ μίαν κραταίαν Δύναμιν «νὰ ὑπερασπισθῇ τὰ δίκαιά μας,» ἀνιττόμενος τὴν Ρωσσίαν. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατὰ προτροπὴν αὐτοῦ ὁ αὐθέντης Σούτσος, συγκαλέσας τὸ συμβούλιον, ἀνήγγειλεν, ὅτι ὁ πρίγκηψ Ὑψηλάντης διέδαινε μόνον ἀπερχόμενος εἰς Ἑλλάδα, ἀλλ' ὅτι ἐνδεχόμενον ἢ Πύλην ὀργισθεῖσα νὰ στείλῃ στρατεύματα καὶ ἀφανίσῃ τὸν τόπον· διὰ τοῦτο ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἰκετεύσωσι τὴν προστάτριαν Δύναμιν, ἵνα μὴ ἐπιτρέψῃ εἰσβολήν. Τὸ συμβούλιον ἔγραψε τὴν προβληθεῖσαν ἀναφορὰν συστηθεῖσαν καὶ δι' ἰδιαιτέρας τοῦ ἡγεμόνος πρὸς τὸν διατρίβοντα τότε ἐν Λαυδάχῃ αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον, ἔγραψε πρὸς αὐτὸν καὶ ὁ Ὑψηλάντης ὑποστηρίζων τὴν αἴτησιν τοῦ κοινοῦ, ὁμολογῶν, ὅτι τῷ ὄντι ἀνεδέχθη τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος ἀ-

γῶνα καὶ ἐκθέτων τοὺς λόγους. Τὴν δὲ 26 ἐξέδωκε στρατιωτικὸν ὀργανισμόν, καθ' ὃν ἐπλάττοντο στρατηγοὶ σωματάρχαι, ὡς τοὺς ἐκάλει ὁ ὀργανισμός, στρατηγοὶ φαλαγγάρχαι, στρατηγοὶ ταγματάρχαι, χιλίαρχοι, συνταγματάρχαι, ἐκατόνταρχοι καὶ τοιοῦτοι· ἔταξε δὲ εἰς τὴν πρώτην τάξιν τοὺς δύο ἀδελφούς του καὶ τὸν Καντακουζηνόν, οὐδένα εἰς τὴν δευτέραν, εἰς τὴν τρίτην τὸν Ὀρφανὸν καὶ τὸν Δουκαν, καὶ εἰς τὰς κατωτέρας ἄλλους. Ἐτοιμασθεὶς δὲ νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Βλαχίαν διέταξε καὶ ἐψάλη τὴν 28 ἐν τῷ ναφῶ των τριῶν ἱεραρχῶν δοξολογία, ἐν ἣ παρέστη ὁλος ὁ στρατὸς καὶ αὐτὸς ὡς ἀρχιστράτηγος. Κατὰ τὴν τελετὴν δὲ ταύτην ὁ μητροπολίτης τὸν ἔξωσε τὴν σπάθην εἰπὼν μεγαλοφώνως τὸ προφητικὸν λόγιον «Περίζωσε τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μῆρόν σου, δυνατέ, τῇ ὠραϊότητι σου καὶ τῇ κάλλει σου, καὶ ἔντεινε καὶ κατευοδοῦ καὶ θασίλευε.» Ἐβλόγησε δὲ καὶ τὴν σημαίαν του φέρουσαν ἔνθεν μὲν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, τὰ ὁμοιώματα τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τῆς ἁγίας Ἐλένης καὶ τὸ «ἐν τούτῳ νίκα»· ἔνθεν δὲ τὸν φοίνικα καὶ τὸ «ἐκ τῆς κόνεώς μου ἀναγεννώμαι». Ὅλοι δὲ ὠρκίσθησαν πανδήμως τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ὅρκον.

Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, ἀφ' οὗ διέτριψεν ἕξ ἡμέρας ἐν Ἰασίῳ, καὶ διένειμε χρήματα εἰς τοὺς στρατιώτας, ἐξεστράτευσεν εἰς Βουκουρέστι μετὰ 800 ἰππέων προδιατάξας νὰ ἐτοιμασθῶσι παντοῦ τροφαὶ εἰς χρῆσιν δεκακισχιλίων στρατιωτῶν. Ἄλλ' ἢ ἐν Ἰασίῳ ἐξαήμερος διατριβὴ του οὔτε τὸ ἐπιχειρημὰ του ἐσύστησεν οὔτε αὐτὸν ὑψωσεν ἐξ αἰτίας τῆς ἀναξίας ὑπαλληλίας του καὶ τῆς κακοηθείας τοῦ συρφετώδους στρατοῦ, ὅστις ἀχαλίνωτος εἰς τὰς ὁρέξεις του ἔπραττε παντὸς εἶδους καταχρήσεις ἀυστόλως καὶ ἀφόβως ὑπὸ τὰς ὄψεις τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ ἐκίνηε μέγαν γογγυσμόν· μόνῃ ἢ ἰδέα τῆς βωσσικῆς ὑποκινήσεως διεσώζετο καὶ κατεῖχε τὴν γενικὴν καὶ δικαίαν ἀγανάκτησιν. Πολλοὶ δὲ τῶν κατοίκων τῆς Βλαχίας, μαθόντες ὅτι τὰ ἄτακτα ταῦτα στρατεύματα μετέβαιναν ἐκεῖ, ἐφοβήθησαν μὴ πάθωσιν ὅσα οἱ Μολδαῦοι καὶ ἐφυγαν. Τοῦτο μαθὼν ὁ Ὑψηλάντης καθ' ὁδόν, ἐξέφρασε πρὸς τὸν μητροπολίτην καὶ τοὺς συγκροτοῦντας τὴν Ἀρχὴν προκρίτους τῆς Βλαχίας τὴν ἀπορίαν του, ὡς διατηρουμένης, κατὰ τὸ λέγειν του, αὐστηρᾶς εὐταξίας ἐν Μολδαυατοῖς ἔστειλε δὲ, ἐπ' ἐλπίδι νὰ τοὺς καθησυχάσῃ, καὶ τὰς πρὸς τοὺς Βλάχους προκηρύξεις του εἰς δημοσίευσιν, καὶ τοῖς ἔλεγεν ὅτι ἡ προστατεύουσα τὰς Ἡγεμονεῖας μεγάλη Δύναμις θὰ ἐμπόδιζε τὴν εἰσβολὴν τῶν θαρβάρων· εἰς πίστωσιν δὲ τούτου ἐπρόσθετεν, ὅτι ὁ στρατηγὸς Βιγενστέης διετάχθη νὰ φέρῃ ἐπὶ τῶν ὁρίων τὰ ἐν Βεσσαραβία στρατεύματα, καὶ ὅτι οὐδ' αὐτὸς θὰ διέμενεν ἐν τῇ Βλαχίᾳ· τοὺς διέταττε δὲ νὰ ἐτοιμάσωσιν εἰς χρῆσιν τῶν μεγάλων δυνάμεών του τροφὰς καὶ καταλύματα ἐπὶ τῆς διαβάσεως.

Μετὰ ἑπταήμερον δὲ ὁδοιπορίαν ἔφθασεν εἰς Φωξάνην, πόλιν ἐπὶ τῶν ὁρίων Μολδαυίας καὶ Βλαχίας, ὅπου ἤυρε τοὺς ὀπλαρχηγούς Ἀναστάσην Ἀργυροκαστρίτην καὶ Καραβιᾶν ἀναμένοντάς τον. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἔφερεν ἐκ Γαλατσίου δύο κανόνια καὶ ἔσυρε κατόπιν του καὶ πολὺν ὄχλον, ὃν

ὀπλίσας διὰ τοῦ παρατυχόντος, καὶ παρατάξας καθ' ἣν ὥραν εἰσῆρχετο ὁ Ὑψηλάντης ἐφείλκυσε τόσον τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ὡς ἄνθρωπος μεγάλης ἀξιότητος, ὥστε ἀνεδείχθη στρατηγὸς ταγματάρχης (ε). Ἐπτὰ ἡμέρας διέμεινεν ὁ Ὑψηλάντης ἐν Φωξάνῃ καθ' ἧς κατεγίνετο γυμνάζων κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν τάξιν πολλοὺς νέους, πεπαιδευμένους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ἀγαθῶν γονέων, συβρέοντας καθ' ἡμέραν πολλαχόθεν ὑπὸ τὰς σημαίας του, ἐξ ὧν συνεκροτήθη τάγμα ἐπονομασθὲν «ἱερὸς λόχος.» Ἐλέγοντο δὲ οἱ ἱερολοχίται οὗτοι καὶ μαυροφορίται, διότι ἐμελανοφόρου· ἔφεραν δὲ ἐπὶ τοῦ πύλου κατὰ μέτωπον ὁμοίωμα κρανίου ἐπὶ δύο κοκκάλων ἐν χιαστῷ σχήματι ὑφ' ὃ ἐπιγραφῆ «Ἐλευθερία ἢ θάνατος»· ἔφορον δὲ καὶ ἐθνόσημον τρίχρουν.

Τὸ Βουκουρέστιον.

Ἐκστρατεύσας ὁ Ὑψηλάντης ἐκ Φωξάνης ἔφθασε τὴν 16 Μαρτίου εἰς Βουζέον, πόλιν παρὰ τὸν ὁμώνυμον ποταμόν, κακεῖθεν ἐπροχώρησεν εἰς Πλοέστι, ὅπου διέμεινεν ὡς δέκα ἡμέρας. Τὴν δὲ 28 ἐστρατοπέδευσεν ἐν Κολεντίνῃ ἡμιώριον ἀπὸ Βουκουρεστίου· ὥστε ἐχρονότριψε καθ' ὁδόν ἀπὸ Ἰασίου εἰς Κολεντίναν τέσσαρας ἑβδομάδας. Ἡ τόση χρονοτριβὴ καθ' οὗς καιροὺς ἢ ταχύτης συντελεῖ τὰ μέγιστα εἰς πρόοδον τοιούτων τολμημάτων, ἐπήγασε κυρίως ἐξ ὧν ἐλάμβανεν ἐπὶ τῆς ὁδοιπορίας του μυστικῶν εἰδήσεων, ὅτι ὁ μὲν Βλαδιμιρέσκος ἐμελέτα κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλὴν, ὁ δὲ Σάββας ἐκλονίζετο· διὰ τοῦτο ὁδοιπορῶν ἐταλαντεύετο ἂν ἔπρεπε νὰ ὑπάγῃ εἰς Βουκουρέστι, ὅπου ἦσαν ὁ Βλαδιμιρέσκος καὶ ὁ Σάββας ἔχοντες ἱκανὰς δυνάμεις, ἢ νὰ στρατοπεδεύσῃ ἐν Τυρκοβίστιν, ἀρχαίᾳ μητροπόλει τῆς ἡγεμονείας.

Τὸ Βουκουρέστι ἔκειτο ὑπὸ στρατιωτικὴν μάστιγα καθ' ὃν καιρὸν προσήγγισεν ὁ Ὑψηλάντης· διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι ἐχάρησαν ἐπὶ τῷ ἐρχομῷ του ἐλπίζοντες ἀνακούφισιν τῶν δεινῶν, οἱ δὲ σημαντικώτεροι τῶν ἐναπομεινάντων ἀρχόντων, ἐν οἷς καὶ ὁ μητροπολίτης, ὑπῆγαν εἰς προὔπαντήσιν του παρακαλοῦντές τον νὰ ἔμβῃ εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθησαν δι' ἧς συ-

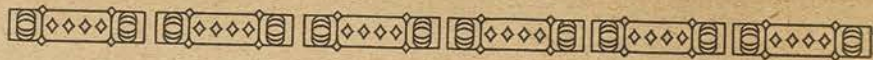
νέλαθεν ὑποψίας. Ἐκ δὲ τῶν ὄπλαρχηγῶν ὁ μὲν Γεωργάκης προϋπήνησε τὸν Ὑψηλάντην κατὰ τὴν Μενζίλην, τὸν συνώδευσε εἰς Κολεντίναν καὶ διέμεινε παρ' αὐτῆ καὶ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ μετὰ τῶν στρατιωτῶν του· ὁ δὲ Βλαδιμιρέσκος καὶ ὁ Σάββας δὲν προσήλθαν οὐδ' ἀφ' οὗ ἔφθασεν εἰς Κολεντίναν. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἐστάλη πρὸς τὸν Σάββαν ὁ ἐξ ἀπορρήτων τοῦ Ὑψηλάντου Λασσάνης εἰς γνῶσιν τῆς αἰτίας. Ὁ Σάββας ὑπεκρίθη κατ' ἀρχὰς τὸν ἄρρωστον, ἀλλ' ἀναγκασθεὶς νὰ ἐξηγηθῆ σαφέστερον ὁμολόγησεν, ὅτι τὸ κίνημα τοῦ πρίγκηπος δὲν ἦτον ὅποιον ἐφημίζετο, ὅτι ἐπὶ τῇ βεβαιώσει ῥωσικῆς συμπτύξεως ἀνεδέχθησαν ὅλοι τὸν Ἀγῶνα, ὅτι παρήλθαν πέντε ἑβδομάδες, ἀφ' οὗ ὁ πρίγκηψ ἐπέρασε τὸν Προῦθον, καὶ ῥωσικὴ σύμπραξις δὲν ἐφάνη, ὅτι ἔδλεπεν ἀφρευκτὸν τὸν ἀφανισμόν τῶν δύο ἡγεμονειῶν καὶ τὸν παντελῆ ὄλεθρον τῶν πρωταγωνιστῶν, καὶ ὅτι ἐδίσταζε περὶ τοῦ πρακτέου. Ὁ Λασσάνης ἐπροσπάθησε νὰ τὸν θαρρύνῃ εἰπὼν ὅτι αἱ ἐλπίδες τῆς ῥωσικῆς συμπτύξεως ἦσαν βάσαιμοι, ἀλλ' ἡ ὥρα δὲν ἦλθε, διότι δὲν εἰσέβαλαν εἰς τὰς ἡγεμονείας τουρκικὰ στρατεύματα, ὥστε νὰ λάβωσιν ἐντεῦθεν ἀφορμὴν νὰ ἐσβάλωσι καὶ ῥωσικὰ. Διὰ τούτων καὶ τοιούτων λόγων ἔφερε τὸν Σάββαν ὁ Λασσάνης πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ὅστις τὸν ἐδέχθη φιλοφρονέστατα καὶ ὑπεστήριξε καὶ αὐτὸς τὰς δοθείσας αὐτῷ ἐλπίδας. Γενομένου δὲ λόγου περὶ τοῦ Βλαδιμιρέσκου, ὁ Ὑψηλάντης ἐξεμυστηρεύθη ὅσας ὑποψίας συνέλαβε κατ' αὐτοῦ, προσθέσας, ὅτι δις ὑπήγεν ὁ Γεωργάκης νὰ τὸν φέρῃ εἰς Κολεντίναν καὶ ἀπέτυχε. Ὁ Σάββας ἀνεδέχθη νὰ τὸν πείσῃ, καὶ τῷ ὄντι τὸ κατώρθωσε μείνας ἐν τῇ στρατοπέδῳ τοῦ Βλαδιμιρέσκου εἰς ἀσφάλειαν αὐτοῦ μέχρι τῆς ἐπανόδου του. Ὁ δὲ Βλαδιμιρέσκος, παραστάς ἐνώπιον τοῦ Ὑψηλάντου, ὑπεκρίθη τελείαν ἀφοσίωσιν εἰς αὐτὸν καὶ ζῆλον πρὸς τὸν Ἀγῶνα· ἐξέφρασε δὲ ἐπιθυμίαν νὰ μείνῃ αὐτὸς ὡς ὀπισθοφυλακὴ ἐν Βλαχίᾳ, ὁ δὲ Ὑψηλάντης νὰ μεταβῇ εἰς Βουλγαρίαν, ὡς προεσχεδιάσθη· ἐπέμενε δὲ τόσῳ μᾶλλον εἰς τὸ νὰ προχωρήσῃ ὁ Ὑψηλάντης ὅσον τάχιον, καθ' ὅσον εἶχεν ἔλθει εἰδησις, ὅτι ἡ Βουλγαρία ἐτοιμὴ ἦτο νὰ δράξῃ τὰ ὅπλα ἐπὶ τῷ ἐμφανισμῷ αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἐπὶ τῇ σκοπῇ τούτῳ ἐστάλη ἐκείθεν καὶ ἔφθασεν ἤδη εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως ἀντικρὺ τοῦ Σιστόβου Ζέμνισταν ὁ Χρῖστος Πάγκας, εἰς τῶν ὄπλαρχηγῶν τῆς Βουλγαρίας, μετὰ 400 στρατιωτῶν καὶ τῶν εἰς περὰ τῶν τοῦ στρατοῦ ἀναγκαίων πλοιαρίων. Ἀλλ' οἱ λόγοι τοῦ Βλαδιμιρέσκου δὲν ἴσχυσαν· καὶ αὐτὸς μὲν ἐπανήλθεν ἀδολοχῶς εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ Σάββας ἀπελύθη εὐφημούμενος διὰ τὸν ζῆλόν του.

Ὅσον δὲ τὸ σχέδιον τοῦ Ὑψηλάντου ἦτον ἐξ ἀρχῆς σαθρόν, τόσον ἡ θέσις του καθίστατο καθ' ἡμέραν κινδυνωδεστέρα. Συνέρρευσαν ὑπὸ τὰς σημαίας του καὶ καθ' ὁδὸν καὶ ἐν Κολεντίνῃ πολλοὶ ἔνοπλοι, καὶ ἐλογίζοντο ὅλοι τρισχίλιοι· ἀλλ' ἄτακτοι ἐν γένει καὶ καταχρασταί· καὶ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ σκανδαλῶδες παράδειγμα τῶν πλείστων ὄπλαρχηγῶν, ὧν τὰ ἐν Βλαχίᾳ ἀθεμιτοῦργήματα ὑπερέβησαν καὶ αὐτὰ τὰ ἐν Μολδαυίᾳ, ἐγίνοντο ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ἔτι μᾶλλον ἀκράτητοι. Μεταξὺ δὲ τῶν τριῶν ὄπλαρχηγῶν, τῶν ἐχόν-

των καὶ ἐπιρροὴν καὶ ἰκανότητα καὶ τὰ ἀνδρειότερα καὶ πολυπληθέστερα σώματα, πιστὸς ἦτο καὶ πιστὸς διέμεινε μέχρι τέλους ὁ Γεωργάκης, ἀλλ' ὁ Σάββας καὶ ὁ Βλαδιμιρέσκος ἦσαν ἐπίβουλοι καὶ προδόται. Οἱ ἐντόπιοι ὅλοι ἠχθρεύοντο τὸν Ὑψηλάντην, διότι ὁ Ἀγῶν ἦτον ἐπ' ὠφελείᾳ ξένης γῆς καὶ ἐπὶ φθορᾷ τῆς πατρίδος τῶν· πᾶσα δὲ ἠθικὴ δύναμις, ἐξ ὧν ἐβλεπαν καὶ ἔπασχαν, ἐξέλειπεν ὥστε ἡ τελεία καταστροφή τοῦ Ἀγῶνος ἐφαίνετο ἀφευκτος, ἐπερχομένης ἐχθρικῆς δυνάμεως.

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ κατὰ τὴν Βλαχομολδαυίαν, ἀρχομένου τοῦ Ἀπριλίου. Ἐρχόμεθα τώρα νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἔποψις τῆς Πελοποννήσου καὶ κατάστασις αὐτῆς ἐπὶ τῶν πραγμάτων τῆς ἐπαναστάσεως.

ΚΑΘ' ὅλα τὰ μέρη τῆς ἑλληνικῆς γῆς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐντοπίων Χριστιανῶν ἦτο ἀνώτερος τοῦ τῶν ἐντοπίων Τούρκων. Ἄλλ' ἡ Πελοπόννησος, ἐκτὸς τοῦ γενικοῦ τούτου πλεονεκτήματος, εἶχε καὶ ἰδιαιτέρα. Περιεῖχε χριστιανικὸν λαὸν πολυπληθέστερον, εὐπορώτερον, ἐμπορικώτερον καὶ βιομηχανικώτερον ἀναλόγως τῶν ἄλλων λαῶν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, διότι καὶ ὁ τουρκικὸς ζυγὸς ἦτον ἐλαφρότερος. Οἱ στελλόμενοι εἰς Πελοπόννησον ἡγεμόνες συχνάκις ἀλληλοδιεδέχοντο, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἢ ἐπὶ τοῦ τόπου ἰσχύς τινος πολλῆ δὲν ἦτον. Ἐφορευόμενοι δὲ ὑπὸ τῶν διατριβόντων ἐν τῇ βασιλευσῆ ἀντιπροσώπων τῆς Πελοποννήσου ἐσυστέλλοντο ἔτι μᾶλλον ἐν ταῖς κακουργίαις τῶν. Οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προεστώτες εἶχαν μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ὁμοπίστων αὐτῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἦσαν ἰσχυροὶ παρὰ τῇ ἐξουσίᾳ συνήρχοντο δὲ περὶ τῶν κοινῶν ὑποθέσεων εἰς τὴν πρωτεύουσιν τῆς Πελοποννήσου δις τοῦ ἔτους, συνενισχυόμενοι ἐνώπιον τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας. Ἄν καὶ γενικῶς οἱ λαοὶ τῆς Πελοποννήσου, καταγινομένοι εἰς εἰρηνικὰ ἔργα, δὲν ἦσαν μάχιμοι, διέπρεπαν ὅμως μεταξὺ αὐτῶν ἄνδρες ἐκ τῆς τάξεως τῶν κλεπτῶν φημιζόμενοι ἐπ' ἀνδρία καὶ πολεμικῇ ἐμπειρίᾳ. Ἐξῆ καὶ λαὸς πρὸς τὴν μεσημβρινὴν ἄκρην αὐτῆς διασώσας πολλὰ λείψανα τῆς σπαρτιατικῆς καταγωγῆς του. Ἐπιτηδειοτάτη εἰς ἀμυντικὸν πόλεμον εἶναι ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Θαλασσοτείχιστος ἢ χώρα αὕτη παρέχει μόνον τὸν στενὸν Ἴσθμὸν εἰς εἰσβολὴν ἐχθρικῶν στρατευμάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν βουνώδη πρὸς τὴν Μεγαρίδα καὶ δυσπρόσιτον. Βουνώδη καὶ δυσπρόσιτα εἶναι καὶ πάμπολλα ἐντὸς αὐτῆς μέρη. Τὰ μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἄργους στενὰ τὰ κοινῶς λεγόμενα Δερβενάκια καὶ τὸ Ἄγιονόρι, τὸ μεταξὺ Ἄργους καὶ Τριπολιτσᾶς Παρθένι, τὸ μεταξὺ Τριπολιτσᾶς καὶ Καλαμιάτας Μακρυπλάγι, τὸ μεταξὺ Ἀρκαδίας καὶ Πύργου Κλειδί, τὰ μεταξὺ Κορίνθου καὶ Βοστίτισης στενὰ τῆς Ἀκράτας, τὰ μεταξὺ Πατρῶν καὶ Βοστίτισης Σελλά, ὁ διατέμνων τὴν Μάνην Ταύγετος καὶ τόσαι ἄλλαι ὄρειναι καὶ δύσβατοι θέσεις εἶναι εὐυπεράσπιστοι, καὶ δι' ὀλίγων ἐπιτηδείαται εἰς παρεμπόδισιν τῆς ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταβάσεως πολλῶν φρουρεῖται δὲ ἡ χερσόνησος αὕτη ἀπὸ μεγάλων προμαχῶνων, ἔνθεν μὲν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ἔνθεν δὲ τῶν ναυτικῶν νήσων καὶ τῆς Κρήτης βοηθεῖται

καὶ ὑπὸ τῆς παραλίου περιφερείας τῆς εἰς εἰσαγωγὴν ἄλλοθεν τῶν ἀναγκαίων. Ὅλα ταῦτα ἀνεδείκνυαν τὴν Πελοπόννησον, ἣν δικαίως θεωρεῖ ὁ Στράβων ἀκρόπολιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος, τὴν καταλληλοτέραν καὶ ἀσφαλεστέραν βᾶσιν τοῦ μελετωμένου ἐπαναστατικοῦ κινήματος.

Δύο ἦσαν αἱ ἐν αὐτῇ ἐστὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ Ἀχαΐα καὶ ἡ Μάνη· ἐκεῖνη μὲν πολιτικῆ, αὕτη δὲ πολεμικῆ.

Ἡ πόλις τῶν Πατρῶν ἤκμαζεν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τῆς Πελοποννήσου διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὸ πολύτιμον προῖόν τῆς σταφίδος· εὐρωπάϊζε δὲ καὶ ὑπὲρ τὰς ἄλλας διὰ τὴν συχνὴν μετὰ τινων παραθαλασσίων τῆς Εὐρώπης πόλεων ἐξ αἰτίας τοῦ ἐμπορίου ἐπιμιξίαν καὶ διὰ τὴν ἐν αὐτῇ διαμονὴν προ-

Αἱ Πάτραι.

ξένων ἰσχυόντων παρὰ ταῖς τουρκαῖς Ἀρχαῖς καὶ πολλὰς σχέσεις πρὸς τοὺς ἐντοπίους ἐχόντων· εἶχε καὶ φιλομούσους καὶ φιλοκάλους πολίτας Χριστιανούς καὶ ἡμέρους πολίτας Τούρκους. Τρεῖς πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Ἀχαΐας, ὁ Π. Πατρῶν Γερμανός, ὁ Ἀνδρέας Ζαήμες, προεστὼς τῶν Καλαβρύτων, καὶ ὁ Ἀνδρέας Λόντος, προεστὼς τῆς Βοστίτισης, ἦσαν εἰλικρινῶς συνδεδεμένοι πρὶν ἔτι γνωσθῶσιν ἐν Πελοποννήσῳ τὰ τῆς Ἐταιρίας. Οἱ συνετοὶ δὲ καὶ φιλοπάτριδες οὗτοι ἄνδρες ἐν πολλῇ ὄντες ὑπολήψει ἴσχυαν ἐξ αἰτίας τοῦ δεσμοῦ τῶν καὶ τῆς ἀξίας τῶν καὶ παρὰ τοῖς τοπικοῖς συμβουλοῖς καὶ παρὰ τοῖς γενικοῖς· ἔμειναν δὲ μέχρι τέλους ζωῆς, ἐν μέσῳ τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν περιπετειῶν τοῦ Ἀγῶνος, πιστοὶ πρὸς ἀλλήλους πολιτευόμενοι πάντοτε τὴν αὐτὴν πολιτικὴν. Ἡ ὑπόληψις τῶν τριῶν τούτων ἀνδρῶν συνέτεινεν ὄχι ὀλίγον εἰς τὸ νὰ κατασταθῇ ἡ πόλις τῶν Πατρῶν πολιτικὸν κέντρον τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ Μάνη, ἐξ αἰτίας τῆς ὀρεινῆς θέσεως καὶ τῆς ἀκαρπίας τῆς γῆς, δὲν ἔπεσεν εἰς τὰς αὐτὰς πολιτικὰς περιπετείας, οὔτε διήγειρε τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὴν πλεονεξίαν τῶν δορυκτητόρων, ὡς ἡ λοιπὴ Πελοπόννησος. Ὁ λαὸς τῆς πτωχός, ὡς ὁ τόπος, ὃν κατοικεῖ, ἀφιλέμπορος, ἀδιομήχανος, ἄμικτος, καὶ διαδίων ἐν σκληραγωγίαις καὶ τῇ χρήσει τῶν ὄπλων, ἐθήρευε πολλάκις τὰ πρὸς τὸ ζῆν δι' ἀρπαγῶν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Οὔτε Ἀρχὴν τουρκικὴν, οὔτε κατοίκους Τούρκους εἶχε ποτε ἡ Μάνη· ἀπελάμβανε δὲ πλήρη αὐτονομίαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ κατὰ καιροὺς καπητάμπασα ἐπὶ ἐτησίῳ φόρῳ, σπανίως καὶ αὐτῷ ἀποδιδόμενῳ, τεσσάρων μὲν χιλιάδων γροσίων κατ' ἀρχάς, δεκαπέντε δὲ μετὰ ταῦτα. Εἶχεν ἑπτὰ ἀρχιερεῖς· καὶ ἀρχῆθεν μὲν διηγεῖτο εἰς ὀκτὼ καπητανάτα, ἔπειτα δὲ εἰς ἔνδεκα· πᾶς δὲ καπητάνος ἦτο σχεδὸν ἀνεξάρτητος, καὶ διεδέχετο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν ἀξίαν τοῦ ὀκληρονόμος του· ἀνεδεικνύετο δὲ εἰς ἐξ αὐτῶν ἀνώτερος τῶν ἄλλων, παρ' αὐτῶν μὲν κατ' ἀρχάς, φέρων τὸν τίτλον Μπάς-καπητάνος, μετὰ δὲ τὸ 1770 παρὰ τοῦ κατὰ καιροὺς καπητάμπασα ὑπὸ τὸν τίτλον Μπάς-μπογούς, ἀλλ' ἔκτοτε κοινῶς προσαγορευόμενος «Μανιατμπέης»· δικαίως δὲ ἐθεωρεῖτο ὁ τόπος διὰ τὰ πλεονεκτήματά του πολεμικὸν κέντρον τῆς Πελοποννήσου· ἐπρόκειτο δὲ νὰ κινηθῶσιν οἱ κάτοικοι τοῦ πρὸ τῶν ἄλλων, διότι εἰς ἐκείνους ἀπέβλεπαν κυρίως οἱ λοιποὶ λαοὶ τῆς Πελοποννήσου διὰ τὴν φήμην τῆς ἀνδρίας των. Ἀλλ' ἡ Ἀρχὴ τῆς Ἑταιρίας, καίτοι θεωρούσα καὶ αὕτη τὸν τόπον τοῦτον ἐστὶν τῆς ἐπαναστάσεως, οὔτε ὄπλα, οὔτε τροφάς, οὔτε πολεμφοδία, οὔτε χρήματα ἐναποταμίευσεν, ἀλλ' ἔστειλε μόνον κατηχητάς καὶ ἔδωκεν ὑποσχέσεις (α).

Τὸν δὲ Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους κατέβη εἰς τὴν Πελοπόννησον ὡς ἡγεμὼν αὐτῆς ὁ Χουρσὴδπασας, ἀνθρωπος μεγαλοπρεπῆς ὡς σουλτάνος, σκληροκάρδιος, πολυδάπανος ὡς οὐδεὶς ἄλλος τῶν ἡγεμόνων τῆς Πελοποννήσου καὶ τρόμον τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἐμπνέων (β)· διέπρεψε δὲ καὶ ἐπὶ τῶν λαμπροτέρων ὑπουργιῶν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ ὑπηρέτησε καὶ ὡς μέγας βεζίρης· ἐστάλη δὲ εἰς τὴν Πελοπόννησον κυρίως πρὸς παρατήρησιν τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τοῦ τόπου καὶ τοῦ πνεύματος τῶν κατοίκων, καὶ διετάχθη, ἂν εὕρισκεν ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύσῃ ὅτι ἐμελετᾶτο τι κατὰ τοῦ κράτους, νὰ ἐνεργήσῃ τρία τινά· τὴν ἀφόπλισαν τῶν Χριστιανῶν, τὴν μεταπεμφῖν εἰς Τριπολιτσάν τῶν ἀρχιερέων καὶ προεστώτων καὶ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον στρατευμάτων πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐξουσίας. Πολλὰ ἐθρυλλοῦντο κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ὅτε ἔφθασεν ὁ Χουρσὴδης εἰς τὴν Πελοπόννησον· ἀλλ' αὐτὸς οὔτε πίστιν οὔτε προσοχὴν πολλὴν ἔδωκε· καὶ ἐκ τούτου φαίνεται, ὅτι ἡ Πύλη εἶχε μέχρι τοῦδε ἀπλᾶς μόνον ὑποψίας, ἀποδίδουσα ἴσως καὶ αὕτη τὴν φαινομένην ἀνησυχίαν καὶ κίνησιν τῶν ἐλληνικῶν πνευμάτων εἰς τὰς ῥαδιουργίας τοῦ ἀποστάτου Ἀλήπασα. Ἀλλ' ὁ ἄγριος χαρακτήρ τοῦ νέου τούτου ἡγεμόνος, ἡ αἰμοβόρος διάθεσίς του καὶ ἡ δραστηριότης του διέσπειραν τόσον φόβον, ὥστε ἡ Πελοπόννησος ἢ δὲν θὰ ἐκι-

νεῖτο καθ' ὄλην τὴν διάρκειαν τῆς ἡγεμονίας του, ἢ, ἂν ἐκινεῖτο, θ' ἀπετύγγανεν ἀφεύκτως, παρόντος αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ Πύλη, δυσαρεστηθεῖσα ἐπὶ τῇ διαγωγῇ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κατὰ τοῦ Ἀλή ἐκστρατείας, ἀνέθεσε τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἐκείνην εἰς τὸν Χουρσὴδην, ὅστις ἐξῆλθε τῆς Πελοποννήσου ὀλίγας ἑβδομάδας ἀφ' οὗ εἰσηλθεν. Ἐκλήθη δὲ ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου ὁ οἰκείος του Κιοσὲ Μεχμέτπασας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς συνηκολούθησε τὸν Χουρσὴδην, ὥστε ἡ ἡγεμονεῖα ἔμεινεν ὑπὸ διοίκησιν ἀνηγεμόνος, τοῦ Μεχμέτ-Σαλήχαγα, μήτε πολλὴν ἰκανότητα ἔχοντος, μήτε τὴν προσήκουσαν συστολὴν ἐμπνέοντος. Τόσον δὲ ἀνύποπτοι ἦσαν πρὸς ὅσα συνέδησαν μετ' ὀλίγον ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ὁ Χουρσὴδης καὶ ὁ Μεχμέτης, ὥστε ἀμφότεροι ἀφῆκαν ἐν Τριπολιτσᾷ καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ πλούτη των ὡς ἐν τόπῳ ἀσφαλεῖ καὶ ἠσύχῳ· θέλοντες δὲ νὰ καθησυχάσωσι τὰ πνεύματα τῶν ἐντοπίων Τούρκων, ὑποπτευόντων καὶ φοβουμένων, ἀπέστειλαν εἰς Πελοπόννησον μετὰ τὴν ἐξοδὸν των χιλίους στρατιώτας πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐξουσίας καὶ ματαιώσιν ἐνδεχομένου ἀνιάρου συναντήματος. Τιοιουτοτρόπως ἡ Πελοπόννησος ἠλευθερώθη τοῦ Χουρσὴδης, καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἀνέπνευσαν. Ἀλλ' οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι ἦσαν πάντοτε ἔμφοβοι, σχεδιάζοντες πῶς νὰ ματαιώσωσι τὰς βουλὰς τῶν Ἑλλήνων· ἐφοβοῦντο δὲ πρὸ παντὸς ἄλλου τοῦς λεγομένους Κλέπτας, ὧν ἐσώζοντο λείψανα ἐν Πελοποννήσῳ· διὰ τοῦτο ἠξέυροντες, ὅτι ὁ ποτὲ κλέπτης Ἀναγνωσταρᾶς εἶχεν εἰσέλθει πρὸ τινος καιροῦ κρυφίως εἰς Πελοπόννησον, καὶ ὅτι ὑπενήργει τι ἐν ταῖς Μεσσηνιακαῖς ἐπαρχίαις, βουλὴν ἔβαλαν ἢ νὰ τὸν συλλάβωσιν ἢ νὰ τὸν φέρωσιν εἰς Τριπολιτσάν διὰ φιλικῶν τρόπων, ἀλλ' ἀπέτυχαν. Βουλὴν ἔβαλαν νὰ συλλάβωσι καὶ τοῦς τῆδε κάκεισε ὀλίγους ἄλλους καπητάνους, ὡς τοῦς Κουμανιώτας καὶ τοῦς Πετμεζάδας· καὶ διαδόσαντες ἐπιτηδεῖως καὶ πανούργως ὅτι τινὲς τῶν ἀγάδων τοῦ Λάλα, ἀπειθήσαντες εἰς τὰς διαταγὰς τῆς ἐξουσίας, ἐξωπλίσθησαν, διέταξαν τοῦς ῥηθέντας νὰ ἐπιστρατεύσωσιν ἐπὶ μισθῷ, σκοπὸν ἔχοντες νὰ τοῦς συλλάβωσιν ἀπροφυλάκτους ἢ νὰ τοῦς δολοφονήσωσιν. Ἀλλ' οἱ ἐπιβουλευόμενοι δὲν ἐπαγιδεύθησαν. Ἡ ἀπίθεια καὶ ἡ προφύλαξις τῶν Ἑλλήνων ἀνησύχαζαν ἔτι μᾶλλον τοῦς Τούρκους· ἀλλ' ὅτι ὑπερηύξησε τὴν ἀνησυχίαν των ἦτο τὸ ἐξῆς.

Ὁ μέχρι θανάτου καταδιωκόμενος ὑπὸ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, καὶ καταφυγὼν πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς Ἑπτάνησον, ἦλθε τὴν 6 Ἰανουαρίου εἰς τὴν Μάνην τὴν γενναίως καὶ φιλοφρόνως τοῦς καταδιωκομένους ὁμογενεῖς καὶ ὁμοπίστους ἀείποτε δεχομένην. Ἡ εἶδησις τοῦ ἐρχομοῦ του κατὰ τὰς περιστάσεις ἐκείνας ἐφάνη τρανὸν προμήνυμα ταραχῶν, καὶ ἡ τουρκικὴ ἐξουσία ἠρώτησε τὸν Μαυρομηχάλην περὶ αὐτοῦ καὶ τὸν παρεκίνησε νὰ τὸν συλλάβῃ ἢ ἀποδιώξῃ ὡς κακεντρεχῆ καὶ ἐπικίνδυνον, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσε, καὶ ὁ Κολοκοτρώνης καθήμενος ἐκεῖ ἄφοβος μέχρις οὗ ἐξέσπασεν ἡ ἐπανάστασις, δὲν ἔπαυεν ἀνταποκρινόμενος μετὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ οἰκείων του, καὶ προδιαθέτων αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ δράζωσι τὰ

δπλα τὴν 25 Μαρτίου, καθ' ἣν, ὡς προεσχεδιάσθη, θὰ ἐκινεῖτο ἡ Μάνη πρὸ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου εἰς ἐμφύχωσιν καὶ παράδειγμα αὐτῶν. Ἄλλ' ὅσον παρήρχοντο αἱ ἡμέραι, τόσον τό πρᾶγμα ἐγένετο σπουδαιότερον· δὲν ἔλειπαν δὲ καὶ περιστάσεις εἰς αὐξήσιν τῶν ὑποψιῶν τῶν Τούρκων, καὶ ἡ ἀκόλουθος ὄχι ὀλίγον τοὺς ἐτάραξε.

Θ. Κολοκοτρώνης.

Διάφοροι νερόμυλοι ἦσαν πρὸ πολλῶν ἐτῶν κατηδαφισμένοι ἐν Δημισάνῃ, κωμοπόλει τῆς Καρυταίνης. Οἱ ἀδελφοὶ Σπηλιωτόπουλοι ἀνήγειράν τινας, καὶ φέροντες ἄλλοθεν ὕλην ἤρχισαν νὰ κατασκευάζωσι κρυφίως πυρίτιδα. Ἀνεκάλυψε τοῦτο ἡ τουρκικὴ Ἀρχὴ τῆς Καρυταίνης ἀρχομένου τοῦ Φεβρουαρίου, κατεταράχθη, ἐπάτησε τὰ ὑποπτα μέρη, ἐν οἷς, ἂν δὲν ἦνρε πυρόκονιν, ἦνρε τὰ εἰς κατασκευὴν τῆς, καὶ ἀνέφερε τὰ πάντα εἰς τὸν ἐν Τριπολιτσᾷ ἀνθηγεμόνα, ὅστις διέταξε καὶ κατη-

δαφίσθησαν οἱ ἀνεγερθέντες ὑποπτοι μύλοι.

Ἡ τουρκικὴ Ἀρχὴ, ὡσάντις συνελάμβανε πολιτικὰς ὑποψίας, συνείθιζε ν' ἀσφαλίζεται λαμβάνουσα ὀμήρους· ἐν τῇ παρουσίᾳ ὅμως περιστάσει φοβηθεῖσα τὴν παρακοὴν τῶν Χριστιανῶν ἠρκέσθη εἰς τὴν ὑπ' ἄλλην πρόφασιν κλησιν εἰς Τριπολιτσάν ἐν πρώτοις μὲν τῶν προεστώτων, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν ἀρχιερέων προσκαλουμένων συνήθως ὡσάντις ἡ πόλεμος ἐξωτερικὸς ἐπέκειτο, ἢ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ ἀνεφύοντο. Σκοπὸς δὲ τῆς ἐξουσίας ἦτο μηδενὸς νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐξοδὸν καὶ νὰ ματαιώσῃ τοιοῦτοτρόπως ὅ,τι ἐτεκταίνοτο. Ἡ συγγάλεσις αὐτῇ κατεθορύθησεν ὄλους συνειδότας τὴν ἐνοχλήν καὶ εἰκάζοντας τὴν αἰτίαν. Μέχρι τινὸς ἀμφέβαλλαν περὶ τοῦ πρακτέου· εἶχαν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐν Βοστίτση συνελεύσεως τοῦ νὰ μὴ ὑπάγωσιν εἰς Τριπολιτσάν προφασίζόμενοι ἄλλ' ἂντ' ἄλλων· ἀλλ' ἐσυλλογίζοντο ἐν ταύτῃ ὅτι, ἂν πάρῃκουαν, ἔσχιζον τὸ προσωπεῖον, καὶ ὤφειλαν νὰ ὀπισθῶσιν ἀμυνόμενοι, καὶ τοὶ ἀνέτοιμοι, ἀνεφοδίαστοι, διεσκορπισμένοι ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ μῆτε κἂν νὰ συνεννοηθῶσι δυνάμενοι διὰ τοὺς εἰς σύλληψιν ἀποστόλων ἢ γραμμάτων παραφυλάττοντας Τούρκους· διὰ τοῦτο νομίσαντες ἀδύνατον ἢ ὀλεθρίαν τὴν ἀντίστασιν, ἀπεφάσισαν νὰ ὑπακούσωσιν, ἐλπίζοντες διὰ τοῦ ἐμφανισμοῦ τῶν νὰ ἐμπνεύσωσι θάρρος καὶ διασκεδάσωσι τὰς ὑποψίας. Ἠγγίξε δὲ καὶ τὸ Πάσχα, καθ' ὃ ἐπανήρχοντο συνήθως εἰς τὰ ἴδια, ὥστε ἤλπιζαν καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν νὰ μὴ μείνωσιν ἐν Τριπολιτσᾷ εἰμὴ ὀλίγας ἡμέρας. Οἱ Τούρκοι ἠθέλησαν νὰ λάθωσι τὰ πιστὰ καὶ παρὰ τῆς Μάνης, ἦν ὑπὲρ πάσαν ἄλλην ἐπαρχίαν ὑπώπτευαν· ἀλλ' ἡ Μάνη δὲν ἐκρέματο ἀπὸ τῆς τουρκικῆς Ἀρχῆς τῆς Πελοποννήσου· διὰ τοῦτο ὁ Πετρόμπεης πα-

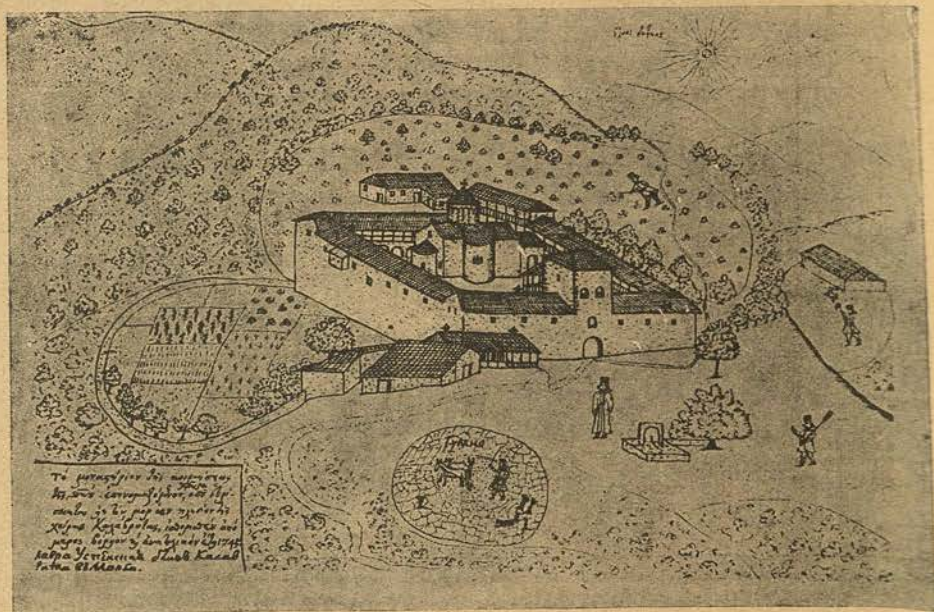
ρηγγέλη περιποιητικῶ τῷ τρόπῳ ν' ἀναβῆ καὶ αὐτὸς ὡς πιστὸς ὑπήκοος εἰς Τριπολιτσάν πρὸς διασκέδασιν διὰ τῆς παρουσίας τοῦ τῶν πρὸς βλάβην αὐτοῦ καὶ τοῦ τόπου τοῦ φημιζόμενων. Ὁ Πετρόμπεης ἀπεποιήθη εὐσχήμως ν' ἀπέλθῃ, ἀλλ' ἔστειλε, λήγοντος τοῦ Φεβρουαρίου, ἓνα τῶν υἱῶν του, τὸν Ἀναστάσην, καὶ ἓνα τῶν ἀνεψιῶν του, τὸν Πανάγον Πικουλάκην (γ), ὧν ἡ ἐν Τριπολιτσᾷ παρουσία ἐνέπνευσε μέγα θάρρος. Τὸ θάρρος τοῦτο ἠύξησεν ἐτι μάλλον ἡ κατόπιν ἀλληλοδιάδοχος εἰσὸδος ἀρχιερέων καὶ προεστώτων, ὑποκρινόμενων ὄλων ὅτι τὰ πάντα ἦσαν ραδιουργίαι τοῦ Καραλή.

Οὐδεμία ἐπαρχία ἦτο τόσον τεταραγμένη ὅσον ἡ τῶν Πατρῶν. Τούρκοι καὶ Χριστιανοὶ ὑπέβλεπαν καὶ παρετήρουν ἀλλήλους. Λόγοι ἀπειλητικοὶ παρ' ἐκείνων καὶ ὑποπτοι παρὰ τούτων ἐλέγοντο συχνάκις, καὶ τὸ πᾶν ἐπρομήγυε ταχείαν καὶ βαρεῖαν ῥῆξιν καὶ ἄλλοι μὲν τῶν Πατρῶν Χριστιανῶν μετέφεραν τὰ φίλτατά των εἰς τὰ χωρία, ἄλλοι δὲ τὰ διεδίδασαν εἰς τὴν Ἐπτάνησον. Οἱ δὲ Τούρκοι, περιφερόμενοι ἐνοπλοι, τοὺς ἐμπόδιζαν, καὶ ἐντεῦθεν συνέβαιναν λογοτριβαὶ καὶ συγχύσεις. Ἀνίκανος ὁ Π. Πατρῶν νὰ καθησυχάσῃ τοὺς τεταραγμένους Τούρκους, καὶ φοβούμενος ῥῆξιν ἀνετοίμων τῶν Ἑλλήνων ἐτι ὄντων, ἐκάλεσε τὸν ἐν Βοστίτση φίλον του Λόντον εἰς σύσκεψιν, καὶ τὴν ἐπαύριον τῆς ἀφίξεώς του ἐπεσεκέφθησαν ἀμφότεροι τὸν διοικητὴν τῶν Πατρῶν Σεκίηραγαν, ἐντόπιον, καὶ ἦνραν παρ' αὐτῷ πλήρη συνέλευσιν τῶν ἐντοπίων ἀγάδων σκεπτομένων περὶ τῶν πραγμάτων. Ὁ Λόντος ἐνόησεν ὅτι οἱ Τούρκοι ἦσαν μάλλον φοβισμένοι ἢ ὠργισμένοι· διὰ τοῦτο τοῖς ἐλάλησε θαρράλῶς. « Ἀγάδες, τοῖς εἶπεν, ἐπανάστασις τῶν βραγιάδων δὲν γίνεται χωρὶς νὰ θέλωμεν ἡμεῖς, οἱ πρόκριτοι· καὶ ἡμεῖς, χάρις εἰς τὸν μεγαλοδύναμον Θεὸν καὶ εἰς τὸν πολυεύσπλαγγχον αὐθέντην μας, εἴμεθα πλούσιοι καὶ κτηματῖαι ὡς καὶ σεῖς. Ἡμεῖς ἐνθυμούμεθα ὅτι ἔμειναν γυμνοὶ καὶ πεινῶντες οἱ ἀποστατήσαντες πρὸ τινῶν ἐτῶν πατέρες μας, καὶ δὲν ἐπιθυμούμεν νὰ πάθωμεν τὰ αὐτά. Ἐπειτα τότε ἤκμαζεν ὁ πρὸς τὴν ὑψηλὴν Πύλιν ῥωσικὸς πόλεμος, σήμερον ἐξ ἐναντίας εἶναι παντοῦ βαθεῖα εἰρήνη καὶ καταδίωξις τῶν ἀποστατούντων. Ὁ ἀποστάτης Ἀλῆς, Ἀγάδες, κινεῖ τὰς ταραχάς, καὶ σεῖς, χρεωστῶ νὰ εἶπω, τὰς υποθερμαίνετε δι' ὧν πράτετε, ἂν καὶ ἐν ἀγνοίᾳ. Ἰδοῦ, ἐσκορπίσθη ὁ βραγιάς· πῶς θὰ πραγματοποιηθῇ ἡ εἰσπραξις τῶν βασιλικῶν εἰσοδημάτων; Ἄν δὲν ἀλλάξετε διαγωγὴν, ἡμεῖς οἱ προεστώτες δὲν ἐγγυώμεθα τὴν ἡσυχίαν τοῦ τόπου· καὶ ἐπειδὴ χρεωστοῦμεν καὶ ἡμεῖς λόγον τῇ ὑψηλῇ Πύλῃ περὶ τούτου, ἴσως ἀναγκασθῶμεν ν' ἀπολογηθῶμεν κατ' εὐθείαν καὶ νὰ φανερώσωμεν τοὺς αἰτίους».

Γερμανὸς Π. Πατρῶν.

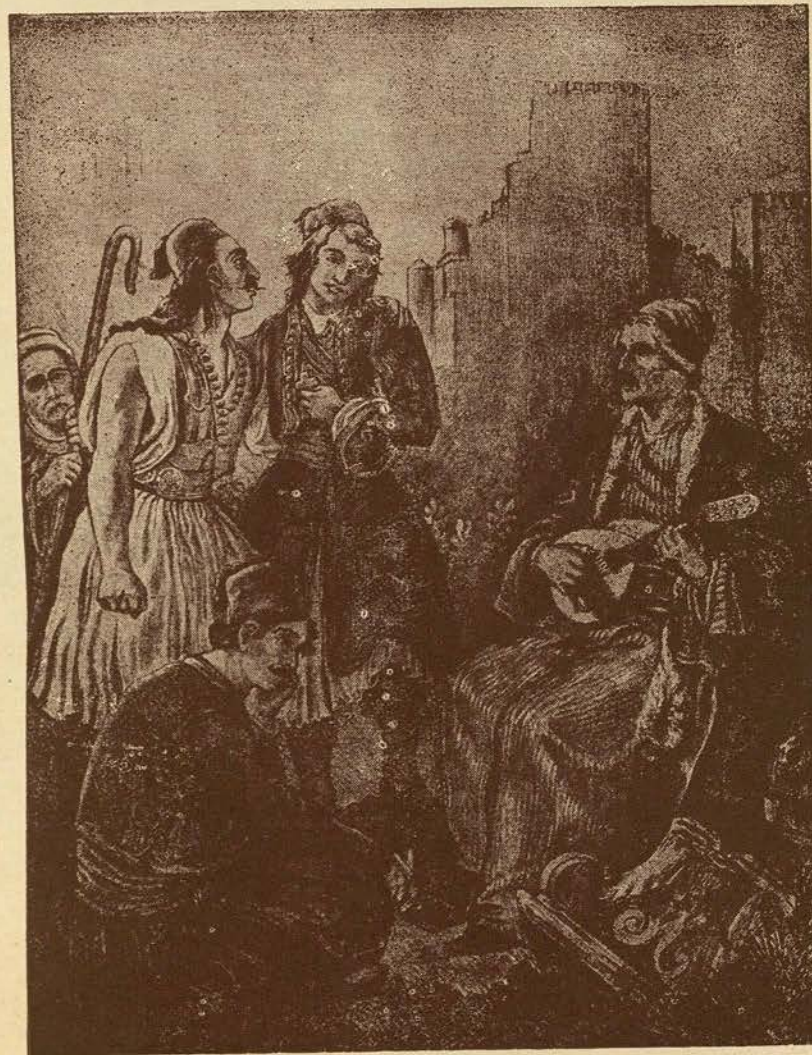
Οἱ Τοῦρκοι ὄχι μόνον δὲν ὠργίσθησαν ἀκούσαντες τοὺς ἀποτόμους τοῦτους λόγους ἐκ στόματος βασιᾶ, ἀλλὰ καὶ ἐζήτησαν εὐμενῶς τὰς συμβουλὰς αὐτοῦ. « Ἀγάδες, » ἐπανελάθεν ὁ Λόντος, « μὴ περιφέρεσθε ἔνοπλοι ἀφήσατε τοὺς βασιλιάδας ἐλευθέρους νὰ μεταφέρωσι τὰς οἰκογενείας καὶ τὰ πράγματα τῶν ὅπου εὐαρεστοῦνται, καὶ ἡμεῖς σὰς ἐγγυώμεθα τὴν ἡσυχίαν τοῦ τόπου, καὶ σὰς προσφέρωμεν καὶ πᾶσαν συνδρομὴν εἰς τὴν εἰσπραξίν τῶν βασιλικῶν εἰσοδημάτων, κινδυνευόντων νὰ χαθῶσιν ». Οἱ Τοῦρκοι εἰσήκουσαν τοὺς λόγους τοῦ Λόντου, καὶ ἐφάνησαν ἀνυποπτότεροι μαθόντες μετ' ὀλί-

Ἡ μονὴ τῆς Ἁγίας Λαύρας.

Κατὰ παλαιὸν σχεδίασμα.

γον, ὅτι ἀρχιερεῖς καὶ προεστώτες ἄλλων μερῶν τῆς Πελοποννήσου ἀπήρχοντο πρόθυμοι εἰς Τριπολιτσάν, καὶ ὅτι καὶ οἱ τῆς Ἀχαΐας ἐμελέτων καὶ αὐτοὶ ν' ἀπέλθωσι. Τῷ ὄντι καὶ ὁ Π. Πατρῶν καὶ ὁ Λόντος ἐκίνησαν πρὸς τὴν Τριπολιτσάν, ἀφ' οὗ ἔμαθαν ὅτι ἀπήρχοντο ἐκεῖ οἱ ἄλλοι, καὶ ἀνέβησαν καὶ εἰς Καλάβρυτα· ἀλλὰ συσκεφθέντες μετὰ τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν προεστώτων τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης, δὲν ἤθραν εὐλογον νὰ ὑπακούωσι τὴν πρόσκλησιν τῆς ἐξουσίας, διότι οἱ σκοποὶ τῆς ἐφαίνοντο ὀλέθριοι. Ἐφρόνουν δὲ ὅτι ἡ παρακὴ τῶν θά ὠφέλει μᾶλλον ἢ θά ἔβλαπτε καὶ τοὺς ἤδη προαπελθόντας, διότι θά ἐσυστέλλοντο οἱ Τοῦρκοι, ἐν ὧσιν ἔμεναν οὗτοι ἔξω, νὰ κατοικήσωσι τοὺς ἔσω, φοβούμενοι δικαίως μὴ τοὺς ἐρεθίσωσι, καὶ συμβῆ ὅ, τι ἐπροσπάθουν νὰ ἐμποδίσωσιν. Ἐπεθύμουν δὲ νὰ λάθωσι καὶ τὰς ἔξωθεν ἀπαν-

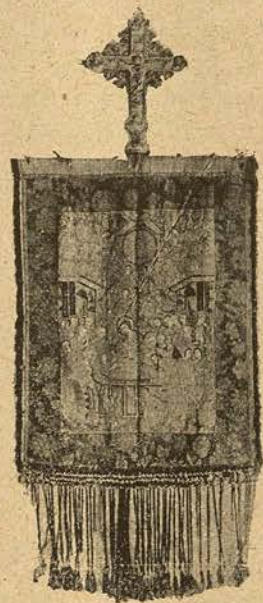

Ὁ Ρήγας ψάλλων τὰ θούρεια ἄσματά του.

Εἰκὼν Ἔσς

τήσεις, ὡς προεσχεδιάσθη, καὶ νὰ πράξωσιν ἔπειτα ὅ,τι θὰ τοὺς ὑπηγόρευεν ἢ περίστασις· ἀλλὰ δὲν ἤθελαν καὶ νὰ σχίσωσιν εἰσέτι τὸ προσωπεῖον ἔθεν ἐμεθοδεύθησαν τὸ ἀκόλουθον τέχνασμα. Ἐπλασαν ἐπιστολὴν ἀνώνυμον ὡς στελλομένην πρὸς αὐτοὺς παρὰ τινος τῶν ἐν Τριπολιτσᾷ Τούρκων φίλων των καὶ λέγουσαν, ὅτι θάνατος τοὺς ἀνέμενεν ἐν Τριπολιτσᾷ, καθὼς θάνατος ἀνέμενε καὶ τοὺς προεισελθόντας· διέταξαν δὲ τὸν κομιστὴν νὰ προπορευθῆ κρυφίως κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ ἐπανεέλθῃ εἰς ἀπάντησίν των ὡς ἐρχόμενος ἐκ τῆς πόλεως ἐκείνης. Ταῦτα προετοιμάσαντες ἀπεχαιρέτησαν τὸν διοικητὴν τῶν Καλαβρύτων, συμπαρέλαβαν δύο τρεῖς Τούρκους καὶ ἀνεχώρησαν τὴν 9 Μαρτίου ὡς εἰς Τριπολιτσάν. Ἦσαν δὲ ὁ Π. Πατρῶν, ὁ ἐπίσκοπος Κερνίτης Προκόπιος, ὁ Ζαήμες, ὁ Χαλαλάμπης, ὁ Λόντος, ὁ Φωτίλας καὶ ὁ Θεοχαρόπουλος. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπληρίσασαν ταῖς Κατσάναις ἀπήντησαν, ὡς προεσχεδιάσθη, τὸν ἐπιστολιοφόρον καὶ ἔλαβαν τὴν ἐπιστολὴν παρόντων τῶν συνακολουθούντων Τούρκων, ἣν ἀγαγνώσαντες εἰς ἐπήκοον πάντων, ὑπεκρίθησαν ὅτι ἠγανάκτησαν καὶ ὑπῆγγαν ὅλοι ὁμοῦ εἰς Καρνεῖα ἐκείθεν ἀγγέγειλαν τοῖς ἐν Τριπολιτσᾷ καὶ τῇ διοικητῇ τῶν Καλαβρύτων ὅσα τοῖς ἐκοινοποιήθησαν καθ' ὁδὸν, παραπονούμενοι διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἄδικον ἀπιστίαν τῶν ἀγάδων, καὶ ζητοῦντες ἄδειαν νὰ μένωσιν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις των ὡς φοβούμενοι, ἔτοιμοι πάντοτε νὰ ἐκτελέσωσιν ὅσα κοινῇ γνώμῃ τῶν συνελθόντων θ' ἀπεφασίζοντο ἐν Τριπολιτσᾷ. Τὴν δὲ ἐπισύσαν μετέβησαν εἰς τὴν μονὴν τῆς ἁγίας Λαύρας, καὶ ἀπέστειλαν εἰς Κωνσταντινούπολιν καλόγηρον φέροντα πρὸς τὸν πατριάρχην γράμματα εἰς καθησύχασιν τῆς Πύλης, ἂν τυχὸν διεβάλλοντο παρὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ τουρκικῶν Ἀρχῶν ὡς ἀπειθεῖς καὶ κακὰ βουλευόμενοι. Διὰ τοῦ αὐτοῦ ρραμματοκομιστοῦ ἐκοίνωσαν καὶ τοῖς ἐφόροις τῆς Ἐταιρίας τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τῶν πραγμάτων αἰτούμενοι τὰς ὁδηγίας των. Λαβόντες οἱ ἐν Τριπολιτσᾷ ἀγάδες τὰ πρὸς αὐτοὺς γράμματα τῶν Ἀχαιῶν δὲν τὰ ἐξέλαβαν ὡς ἀπατηλά, καὶ κατεταράχθησαν, ζητοῦντες νὰ μάθωσι τίς ἐφόβησε τοὺς γράψαντας, ὑποθέτοντες ὅτι ἦτο Τούρκος. Ἐν τούτοις ἐστάλη πρὸς αὐτοὺς διατρίβοντας ἐν τῇ ἁγίᾳ Λαύρᾳ ἀπάντησις τῶν ἀγάδων, τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν προεστώτων λέγουσα ὅτι ἦσαν ὅλα ψευδῆ, καὶ θαρβύνοῦσα αὐτοὺς νὰ σπεύσωσιν εἰς Τριπολιτσάν ἀνυπόπτως. Αὐτὰ ταῦτα τοῖς ἔγραψε καὶ ὁ διοικητὴς Καλαβρύτων· ἀπεστάλη δὲ πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ τῇ αὐτῇ σκοπῇ παρὰ τῶν ἐν Τριπολιτσᾷ καὶ ὁ Ἀνδρέας

Τὸ λάβαρον
τῆς ἁγίας Λαύρας

Καλαμογάρτης ἀναβάς εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην καθ' ὃν χρόνον ἀνέβησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προεστώτες. Ἄλλ' αὐτοὶ καὶ τὸν πρέσβυν ἀπέστειλαν ἄπρακτον, καὶ ἐπανέλαβαν ὅσα καὶ πρότερον, προσθέσαντες, ὅτι ἐνόμιζαν ἀναγκαῖον κατὰ τὴν παρούσαν ταραχὴν τῶν πνευμάτων ν' ἀποσταλῶσιν εἰς τὰς ἐπαρχίας των καὶ οἱ ἐν Τριπολιτσᾷ ἀρχιερεῖς καὶ προεστώτες πρὸς καθησύχασιν τοῦ λαοῦ, πρὸς εἰσπραξίν τῶν βασιλικῶν φόρων καὶ πρὸς εὐδωσίαν τῆς λοιπῆς ὑπηρεσίας. Ἀφ' οὗ δὲ ἔστειλαν τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος γράμματα καὶ ἀπέπεμψαν καὶ τὸν Καλαμογάρτην μὴ ὄντα ἐκ τῶν Φιλικῶν, ἐπέμειναν ἐπὶ τῇ προτέρᾳ γνώμῃ, ἧ ἔστι, μήτε νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν, μήτε νὰ ἐπιτεθῶσιν, ἕως οὗ ἔλθωσιν αἱ ἐξωθεν ἀναμενόμεναι ἀπαντήσεις. Ὑποπτεύοντες δ' ἔνοπλον καταδίωξιν διὰ τὴν παρακοήν, ἀπεφάσισαν νὰ στρατολογήσωσι μυστικῶς εἰς ὑπεράσπισιν, ἂν ἡ χρεῖα τὸ ἐκάλει. Ἐπειδὴ δὲ ἀσύμφωνον ἐνόμισαν νὰ συνδιατρίβωσιν ὅλοι, μὴ τύχη αἴφνης καὶ συλληφθῶσι, διεχωρίσθησαν· καὶ ὁ μὲν Π. Πατρῶν καὶ ὁ Ζαΐμης ἀπῆλθαν εἰς Νεζερᾶ, ὁ δὲ Κερνίτσης καὶ Φωτίλας εἰς Κερπινήν, ὁ δὲ Χαραλάμπης καὶ Θεοχαρόπουλος εἰς Ζαροῦχλαν, ὁ δὲ Λόντος εἰς Διακοφτόν. Ἀνεκλήθη παρ' αὐτῶν καθ' ὁδὸν καὶ ὁ εἰς Τριπολιτσάν ἀπερχόμενος Γεώργιος Σισίνης προεστὼς τῆς Γαστούνης. Οἱ δ' ἐν Τριπολιτσᾷ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Καλαμογάρτου καὶ τὴν παραλαβὴν ὧν ἀνεφέραμεν γραμμάτων ἔστειλαν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς δεύτερον πρέσβυν, τὸν Νικόλαον Μοθωνιόν, καὶ δεύτερα γράμματα, δι' ὧν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προεστώτες τοὺς ἐβεβαίουν περὶ τῆς ἀσφαλείας των ὡς ἂν ἦσαν οἱ δυστυχεῖς ἀσφαλεῖς αὐτοί· ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ δεύτερα αὕτη ἀποστολὴ εὐτύχησεν, οὔτε οἱ πρὸς οὓς ἔγεινεν ἀπῆντησαν, διότι δὲν συνδιέτριβαν· καὶ ὁ πρέσβυς Μοθωνιὸς ἰδὼν τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων οὐδ' αὐτὸς ἐπανῆλθεν εἰς Τριπολιτσάν (δ).

Δεσποτικὸς σάκκος τοῦ Π. Πατρῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου.

ΟΤΑΝ ὅλη εὐφλεκτος συσσωρευθῆ, σπινθήρ ἀρκεῖ νὰ πέσῃ καὶ τὴν ἀνάπτει. Τοιοῦτόν τι συνέβη, ἐν Πελοποννήσῳ παρὰ τὴν θέλησιν καὶ τὴν ἀπόφασιν ὄλων.

Ὁ γέρον Ἀσημάκης Ζαΐμης, προεστὼς τῶν Καλαβρῦτων καὶ πατὴρ τοῦ Ἀνδρέου, εἶχε παρ' αὐτῷ δύο παλαιούς κλέπτας, τὸν Χονδρογιάννην καὶ τὸν Πετιώτην, οὓς ἄλλοτε λυτρώσας τοῦ θανάτου ἠγάπα, ἐπιστεύετο, κατήχησε τὰ τῆς Ἐταιρίας καὶ προπαρεσκευάζεν εἰς τὸν μελετώμενον ἀγῶνα. Τὴν 15 Μαρτίου, ἐν ᾗ ἐγευματίετο μόνος ἐν τῷ χωρίῳ του, τῇ Κερπινῇ, ὑπηρετούντων τοῦ Χονδρογιάννη καὶ τοῦ Πετιώτη, τοὺς ἠρώτησε «τί νέον;» Ἐκεῖνοι ἀπεκρίθησαν, ὅτι τὴν ἐπαύριον ἀνεχώρει εἰς Τριπολιτσάν, φέρων χρήματα τοῦ δημοσίου, ὁ Σεηδῆς Λαλιώτης, σπαῆς, καὶ ἔτι, ἂν τοῖς ἐδίδοε τὴν ἀδειαν, ἔτοιμοι ἦσαν νὰ τὸν κτυπήσωσι καθ' ὁδόν, καὶ ἀρπάσωσι καὶ φέρωσι τὰ χρήματα πρὸς τὸν αὐθέντην των ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ γένους. Ὁ γέρον Ζαΐμης, δολιγολογώτερος καὶ αὐτῶν τῶν παλαιῶν Σπαρτιατῶν, τοὺς ἐκύτταξεν ἀσακαρδὰ μνηκτὶ, τοῖς ἔνευσε νὰ τὸν κερᾶσωσι, καὶ ἀφ' οὗ ἔπειν εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος, ἔκαμε τὸν σταυρόν του καὶ τοῖς εἶπε, «ὁ τὴν εὐχὴν μου παιδιὰ» (α). Οἱ δύο κλέπται, λαβόντες τὴν εὐχὴν τοῦ ἀρχοντος καὶ παραλαβόντες καὶ τινὰς ἄλλους, παρεμόνευσαν ἐπὶ τῆς εἰς Τριπολιτσάν ὁδοῦ κατὰ τὴν Χελονοσπηλιάν, καὶ ἐτουφέκισαν τὸν Σεηδῆν διαβαίνοντα ἀνύποπτον καὶ ἔχοντα συνοδὸν τὸν Ταμπακόπουλον ἀναβαίνοντα καὶ αὐτὸν δι' ὑποθέσεις του εἰς Τριπολιτσάν. Ὁ Σεηδῆς δὲν ἐβλάβηθη, καὶ ἔφιππος ὢν ἔφυγε καὶ διεσώθη εἰς Τριπολιτσάν διασώσας καὶ ὅσα ἔφερε χρήματα· διεσώθη ἀβλαβῆς καὶ ὁ συνοδοιπόρος του Ταμπακόπουλος, ἀφαρκασθέντος μόνον τοῦ σκευοφόρου ἵππου του. Ἐτυχε δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ν' ἀναχωρήσῃ εἰς Τριπολιτσάν καὶ ὁ διοικητὴς τῶν Καλαβρῦτων Ἰβραήμης Ἀρναούτογλους. Ὁ δὲ καταλυματίας του, προπορευόμενος εἰς ἀριστοποίησιν, καὶ πλησιάσας ὅπου ἐτουφεκίσθη ὁ Σεηδῆς, ἔμαθε τὸ γεγονός, καὶ φοβηθεὶς κατὰ τοῦ αὐθέντου του ἐνεδραν ἐπέστρεψεν ἐντρομος καὶ διγγῆθη ὅσα συνέβησαν αὐθημερόν. Ὁ Ἀρναούτογλους, πλήρης καὶ πρότερον ὑποψιῶν, ἐθορυβήθη ἀκούσας τὸ γεγονός, ὠπισθοδρόμησεν εἰς Καλάβρυτα, ἐφώδισε τοὺς ἐντοπίους Τούρκους παραστήσας τὸ τὸλμημα ὡς ἐπαναστατικὸν μάλλον ἢ ληστρικόν, καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς ἐκλήσθη καὶ ὠχυρώθη ἐντὸς τριῶν δυνατῶν πύργων τῶν Καλαβρῦτων, ὡς ἂν ἤρ-

χοντο κατόπιν του έχθροί. Συγχρόνως έφονεύθησαν και δύο σπαχίδες Τριπολιτωται κατά τὸ Λιδάρτσι, χωρίον τῶν Καλαβρύτων. Ἡγουμένου δὲ τοῦ Νικολοῦ Σολιωτῆ έφονεύθησαν τινες γυφτοχαρτασίδες κατά τὸ Ἀγρίδι, χωρίον τῆς αὐτῆς έπαρχίας, και τρεῖς κομισταὶ γραμμιάτων τοῦ τοποτηρητοῦ τῆς Τριπολιτσᾶς πρὸς τὸν Χουρσήδην· έκτυπήθησαν και τινες ἄλλοι Τούρκοι ἀποδιδασθέντες ἐκ Σαλῶνων εἰς Ἀκράταν και ἀπερχόμενοι εἰς Τριπολιτσάν, ἐξ ὧν οἱ μὲν έφονεύθησαν οἱ δὲ συνελήφθησαν. Τὰ συμβάντα ταῦτα, ἂν και μὴ έπαναστατικά, ἠῤῥησαν τὰς δικαίας ὑποψίας τῶν Ὁθωμανῶν.

Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν εκλείσθησαν οἱ περι τὸν Ἀρναούτογλου εντὸς τῶν πύργων, οἱ πριεστώτες τῶν Καλαβρύτων ἀπουσίαζαν. Πρῶτος τῶν ἄλλων, ὁ Χαραλάμπης, μαθὼν τὸ γεγονός και ἀγνοῶν ὅτι φοβηθέντες οἱ περι τὸν Ἀρναούτογλου εκλείσθησαν εἰς ἄμυναν μάλλον ἢ εἰς βλάβην, παρέλαθεν ὅσους ἐδυνήθη ἐκ τοῦ προχείρου ἐνόπλους ὑπὸ τοῦς Πετμεζάδας, εἰσήλθεν εἰς τὴν πόλιν και ἐπολιόρκησε τοὺς ἐν τοῖς πύργοις κλεισθέντας, ὅτινες παρεδόθησαν. Γενομένου δὲ γνωστοῦ τοῦ συμβάντος τούτου, ὅπερ και ἡ φήμη και οἱ επικρατοῦντες φόβοι ἐμεγάλυναν, οἱ μὲν ἐν Βοστίτῃ Τούρκοι διεπορθημέθησαν ὅλοι ἀθλαβεῖς και ἀνεμπόδιστοι σὺν γυναίξι και τέκνοις εἰς Γαλαξειδί, και κατέφυγαν εἰς Σάλωνα ὅπου ἦσαν ἱκανοὶ Τούρκοι· οἱ δὲ ἐν Πάτραις, οἵτινες, και ἀφ' ὅτου ἔμαθον, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ ἀπεπειθήθησαν νὰ μεταδώσιν εἰς Τριπολιτσάν, εἶχαν ἀρχίσει νὰ μεταφέρωσι τὰς γυναίκας και τὰ τέκνα των εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ἐγκατέλειψαν τὴν πόλιν και συνεχλείσθησαν τὴν 21 Μαρτίου, μήτε πολεμοῦντες μήτε πολεμούμενοι. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀνέδησαν ἐνόπλοι ἔως 100 Τούρκοι ἐκ τοῦ Ῥίου εἰς τὴν πόλιν τουφεκίζοντες· τινὲς δὲ αὐτῶν ἐμβάντες εἰς τι βρακοπωλεῖον κατὰ τὴν ἐνορίαν τῆς ἁγίας Τριᾶδος, ἀφ' οὗ ἐμέθυσαν, ἔχυσαν βράχην ἐν τινι λεκάνῃ, και ἐμβάψαντες τὰ παρευρεθέντα παλαιόπανα, τὰ ἀναψαν, και δι' αὐτῶν ἔκαυσαν τὸ βρακοπωλεῖον· ἐφόνευσαν δὲ και τὸν βρακοπώλην· ἐκείθεν ὑπήγαν νὰ πατήσωσι τὴν οἰκίαν τοῦ Παπαδιαμαντοπούλου, ἀλλ' εὐρόντες ἀντίστασιν αὐτοὶ μὲν τὴν ἐπολέμουν κάτωθεν, οἱ δὲ ἐν τῇ ἀκροπόλει τὴν ἐκανονοβόλουν ἄνωθεν. Ἐν τούτῳ, αἱ φλόγες τοῦ βρακοπωλείου διεδόθησαν και πολλὰ οἰκίαι ἐκάησαν. Ἦσαν παμπολλοὶ Ἑπτανήσιοι ἐν τῇ πόλει, ἐξ ὧν πολλοὶ Φιλικοί. Οὗτοι ἀκούσαντες τὸν τουφεκισμόν και βλέποντες τὰς φλόγας, ὠπλίσθησαν και ἔτρεξαν εἰς διάφορα μέρη· τινὲς δὲ αὐτῶν, παραλαβόντες και τινὰς Πατρεῖς, ἐπροχώρησαν εἰς τὸ Τάσι, ὅπου συνήθως συνηθροίζοντο οἱ Τούρκοι· ἐκεῖ συνεκρούσθησαν κατὰ πρώτην φοράν, και ἐσκοτώθη ὁ Κεφαλλῆν Βασίλης Ὁρκουλάτος. Ἐκείθεν ἀπεσύρθησαν οἱ Ἑπτανήσιοι πρὸς τὴν ἐνορίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου κατοικουμένην ὅλην ὑπὸ Χριστιανῶν κατὰ τὰ ἄκρα τῆς πόλεως, ὅπου ἦσαν τὰ Προξενεῖα. Τὸ δ' ἐσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ πρόξενος τῆς Ῥωσσίας Βλασσάπουλος, και ὁ πρόξενος τῆς Σουηδίας Στράνης, κατοικοῦντες ὄχι μακρὰν τῆς ἀκροπόλεως και φοβούμενοι τὴν ὀργὴν τῶν Τούρκων ὑποπτευόντων αὐτούς, και δικαίως, ὡς συνωμότας, ἐγκατέλιπον τὰς οἰκίας των και διεσώθη-

σαν εἰς τὰ πλοῖα· ἀπέπλευσαν δὲ μετ' ὀλίγας ἡμέρας, και συναπέπλευσε και ὁ πρόξενος τῆς Πρωσσίας Κοντογούρης, φίλος και αὐτὸς τοῦ Ἀγῶνος. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἦλθεν εἰς τὸ μέσον ἐνόπλος ὁ ἐντόπιος Παναγιώτης Καρατσᾶς, ἀπλοῦς τεχνίτης ἔως τότε, και πολλὴν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ κινήματος ὑπόληψιν ἀποκτήσας διὰ τὴν ἀνδρίαν και τὸν πατριωτισμόν του. Οὗτος, θέλων νὰ δώσῃ καιρὸν νὰ παραμερίσωσιν οἱ Πατρεῖς τὰ φίλτατα και τὰ πράγματά των διὰ νυκτός, συνεννοηθεῖς και μετὰ τοῦ Ν. Γερακάρη, ἐνὸς τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἑπταννησίων, διέσπειρεν ἀνθρώπους εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως φωνάζοντας δι' ὅλης τῆς νυκτός, «γρηγορεῖτε», ἐπὶ σκοπῇ νὰ ὑποθέτωσιν οἱ Τούρκοι, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν πολλοὶ και προσεκτικοί, και νὰ μὴ τολμήσωσι νυκτικὴν ἐπέξοδον. Τοιούτῳ τρόπῳ κατωρθώθη ὁ φιλάνθρωπος οὗτος σκοπός. Τὴν δὲ ἐπαύριον (22 Μαρτίου) οἱ Τούρκοι εὐρέθησαν ὅλοι συνηγμένοι ἐν τῇ ἀκροπόλει, ὅπου διέμεναν κανονοβολοῦντες τὴν πόλιν. Ἐν τούτῳ οἱ περίεξ σημερινοὶ Ἀχαιοὶ, μαθόντες τὰ ἐν Πάτραις συμβάντα, ἐ-

Ι. Παπαδιαμαντόπουλος.

σπευσαν νὰ εἰσέλθωσι συμπαραλαβόντες ὅσους ἐδυνήθησαν ἐκ τοῦ προχείρου ὀπλοφόρους· και πρῶτος μὲν εἰσήλθε περι τὴν μεσημβρίαν ὁ Παπαδιαμαντόπουλος· μετ' αὐτὸν δὲ ὁ Λόντος ὑπὸ ἐρυθρὰν σημαίαν, ἣν κατεσκεύασεν ὡς ἔτυχε και ὡς ἤθελε τὴν ὥραν ἐκείνην, ἔχουσιν ἐν τῷ μέσῳ μέλανα σταυρὸν ἐφ' ἐνὸς μόνου προσώπου. Ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ χρώματος τῆς σημαίας οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ Τούρκοι ἐξέλαβαν τοὺς εἰσερχομένους ὡς Λαλιώτας Τούρκους, διότι ὁ ἐπὶ τοῦ ἐνὸς προσώπου τῆς σημαίας σταυρὸς δὲν ἐφαίνετο ἐκ τῆς ἀκροπόλεως· τοὺς ἐχαιρέτησαν δὲ και ὡς συναδέλφους των κανονοβολοῦντες. Εἰσήλθον τὴν αὐτὴν ἡμέραν και ὁ Π. Πατρῶν, ὁ Κερνίτσης, ὁ Ζαήμες, και ὁ Ρουφος, ἐπισύροντες πλήθη ὀπλοφόρων και βροπαλοφόρων ἐπὶ δὲ τῆς εἰσόδου οἱ Πατρεῖς και οἱ παρεπιδημοῦντες Ἕλληνες ἐκραύγαζαν ἐνθουσιῶντες, Ζήτω ἡ ἐλευθερία· ζήτωσαν οἱ ἀρχηγοί· και εἰς τὴν Πό-

λιν νὰ δώσῃ ὁ Θεός. Εἰσελθόντες δὲ οἱ ἀρχηγοὶ κατέλαβαν τὸ δυτικὸν μέρος τῆς πόλεως, τὸ πρὸς τὸν ἅγιον Γεώργιον, ὅπου ἦσαν οἱ Ἑπτανήσιοι. Ὁ δὲ Π. Πατρῶν διέταξε καὶ ἔστησαν ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ ἁγίου Γεωργίου σταυρόν, ὃν ἔτρεχαν καὶ ἠσπάζοντο οἱ παρευρεθέντες, ὀρκιζόμενοι τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ὄρκον. Ἐμοίρασαν δὲ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ἐθνόσημα ἐξ ἐρυθροῦ ὑφάσματος φέροντα σταυρόν κυανόχρουν, διέταξαν καὶ τοὺς ἱστοποιούς νὰ τυπώσωσι σημαίαις πρὸς χρῆσιν τῶν παρόντων ὀπλοφόρων, καὶ ἀποστολῆν εἰς ἄλλα μέρη, ἐξέδωκαν παντοῦ ἐπαναστατικὰς προκηρύξεις, ἔγραψαν τοῖς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου νὰ δρᾶξωσι τὰ ὄπλα, καὶ ἔστειλαν πρὸς τοὺς ἐν Πάτραις ἐδρεύοντας Προξένους τὴν ἀκόλουθον ἐγκύκλιον.

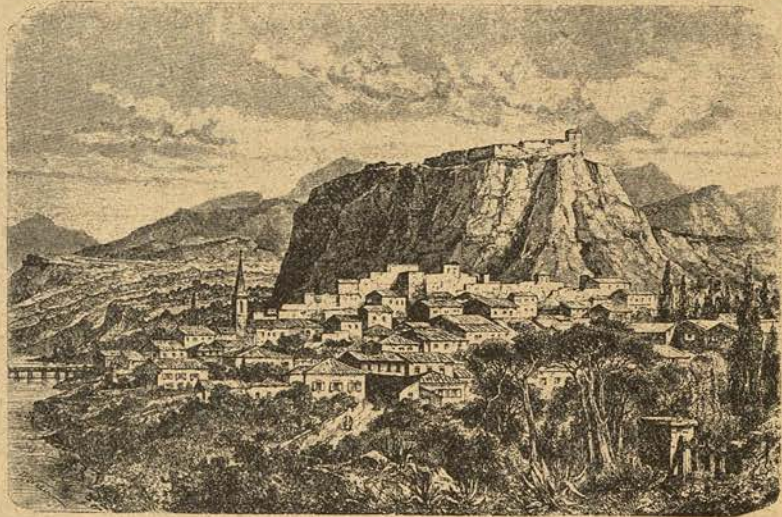
«Ἡμεῖς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος τῶν Χριστιανῶν, βλέποντες ὅτι μᾶς καταφρονεῖ τὸ ὀθωμανικὸν γένος, καὶ σκοπεύει ὀλεθρον ἐναντίον μας πότε μ' ἔνα πότε μ' ἄλλον τρόπον, ἀπεφασίσαμεν σταθερῶς ἢ νὰ ἀποθάνωμεν ὅλοι ἢ νὰ ἐλευθερωθῶμεν, καὶ τούτου ἕνεκα βαστοῦμεν τὰ ὄπλα εἰς χεῖρας ζητοῦντες τὰ δικαίωμάς μας. Ὅντες λοιπὸν βέβαιοι ὅτι ὅλα τὰ χριστιανικὰ βασίλεια γνωρίζουν τὰ δίκαιά μας, καὶ ὅχι μόνον δὲν θέλουν μᾶς ἐναντιωθῆ, ἀλλὰ καὶ θέλουν μᾶς συνδράμει, καὶ ὅτι ἔχουν εἰς μνήμην ὅτι οἱ ἔνδοξοι πρόγονοί μας ἐφάνησαν ποτε ὠφέλιμοι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, διὰ τοῦτο εἰδοποιούμεν τὴν ἐκλαμπρότητά σας, καὶ σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ προσπαθήσετε νὰ ἤμεθα ὑπὸ τὴν εὐνοίαν καὶ προστασίαν τοῦ μεγάλου κράτους τούτου.»

Ἄν καὶ οἱ ἐν Πάτραις Τούρκοι καὶ προσέβλεπαν καὶ προέλεγον τὰς ταραχάς, ἠμέλησαν διόλου τὸ φρούριόν των ἐξ αἰτίας τῆς συνήθους ἀπρονοησίας των, καὶ μηδὲ τὰς δεξαμενάς του κἂν ἐφρόντισαν νὰ καθαρίσωσι καὶ γεμίσωσιν ὥστε μετὰ δύο ἡμέρας ἀφ' οὗ ἐκλείσθησαν, ἐδίψασαν, διότι οἱ Ἕλληνες ἔκοψαν τὸ ὑδραγωγεῖον, ἐκυρίευσαν καὶ τὰς παρά τὸ φρούριον τουρκικὰς οἰκίας, καὶ δὲν τοὺς ἄφιναν μῆτε νὰ προκύπτωσι μῆτε τὰ κανόνια νὰ γεμίζωσιν εἰμὴ ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτός. Διεκρίνετο ὡς τολμηρότερος τῶν ἄλλων ὁ Καρατσᾶς τὰ μέγιστα δὲ διέπρεψε καὶ ὁ Σταμάτης Κουμανιώτης, θύμα πεσὼν τῆς τόλμης του τὴν ἡμέραν τῆς εἰς τὴν πόλιν εἰσόδου. Τολμηροὶ οἱ Ἕλληνες τὰς πρώτας ἡμέρας καὶ ἐνθουσιῶντες ἔστησαν κατὰ τοῦ φρουρίου ἐξ κανόνια μετακομισθέντα ἐκ τῶν ἐν τῇ λιμένι Ἴονίων πλοίων, καὶ ἤρχισαν νὰ ὑπονομεύωσι μετὰ πολλῆς προθυμίας καὶ ἐπιτυχίας εἰς ἀνατροπὴν του ἀλλὰ μαθόντες οἱ ἔμμετροι ἐν καιρῷ πρὸς ποῖον μέρος διηυθύνετο ἡ ὑπόνομος, τὴν ἐματαίωσαν δι' ἀνθυπονόμου ὀλίγον ἀπέχουσαν τῶν βάθρων τοῦ φρουρίου (β). Πρὶν δὲ ματαιωθῆ τὸ ἐπιχειρήμα τούτο, οἱ ἀρχηγοὶ ἔλαβαν γράμματα τοῦ Πανουργιά, ἐνὸς τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, λέγοντα, ὅτι ἐφόνευσε καθ' ὁδὸν ταχυδρόμον τοῦ ἐκ Σεβρῶν Ἰσούφη, ἡγεμόνος τῆς Εὐβοίας ἐπανερχαμένου ἐξ Ἰωαννίνων εἰς τὴν ἡγεμονεῖαν του, καὶ ἀνέγνωσε τὰ πρὸς τὰς τουρκικὰς Ἀρχὰς τῆς νήσου ἐκείνης γράμματα τοῦ διαλαμβάνοντα, ὅτι φθάσας εἰς Βραχῶρι ἔμαθε τὰ ἐν Πάτραις συμβάντα,

καὶ ὅτι διέκοπτε τὴν ὁδοπορίαν του καὶ μετέβαινε ἐκεῖ εἰς ὑπεράσπισιν τῶν ὀμοπίστων του. Κατεταράχθησαν ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ οἱ Ἀχαιοί, τὴν ἐφύλαξαν μυστικῶς, ἵνα μὴ φοβίσωσι τοὺς ὀπαδοὺς των, καὶ ἔσπευσαν νὰ εἰδοποιήσωσι τὸν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Ζυγοῦ περιφερόμενον ὡς κλέπτῃν Μακρῆν καὶ νὰ τὸν παρακινήσωσιν ἐν ὀνόματι τῆς Ἀρχῆς, νὰ κτυπήσῃ τὸν Ἰσούφην διαβαίνοντα τὰ πρὸς τὴν Ναύπακτον στενά. Ὁ Μακρῆς ἀπεκρίθη, ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ πράξῃ τι ἄνευ τῆς γνώμης τῶν προεστώτων τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας· ἀλλ' ὁ Ἰσούφης κατήλθε μετὰ τριακοσίων ὀπλοφόρων εἰς Μεσολόγγι, καὶ κατέπλευσεν εἰς Ἀντίρριον, ὅθεν ἔστειλεν εἰς Πάτρας τὸν κεχαγῆν του ὑπ' ἄλλο ὄνομα πενιχροφοροῦντα, νὰ μὴ κακοπάθῃ γνωρισθείς. Ἐφερε δὲ αὐτὸς πρὸς τινὰς τῶν προσέξων γράμματα τοῦ πασᾶ αἰτοῦντος τὴν σύμπραξιν των εἰς κατάπαυσιν τῶν ταραχῶν, καὶ εἶχεν ἐντολὴν νὰ καθηουχάσῃ τοὺς Χριστιανούς, ἐπὶ ὑποσχέσει, ὅτι θὰ ὑπεστήριζεν ὁ πασᾶς ἐντόνως τὰ δίκαια παράπονά των κατὰ τῶν ἐντοπίων Τούρκων.

Ὁ πρέσβυς αὐτὸς ἀνέβη ἀβλαβῶς ὑπὸ συνοδίαν Ἑλλήνων εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ἐν τῇ πόλει ἀνόδου Πρωστικὸν προξενεῖον, ὅπου ἀνεγνωσθήσαν τὰ γράμματα τοῦ ἀλλ' ἀπεπέμφθη ἀπρακτος καὶ ἀνενόχλητος, ἀποκριθέντων τῶν Ἑλλήνων ὅτι ἐχλεύαζαν τὰς ὑποσχέσεις, κατεφρόνου καὶ τὰς ἀπειλὰς τοῦ πασᾶ του. Ὁ πασᾶς ἀκούσας τὴν ἀπόκρισιν τῶν Πατρῶν διεβιδάσθη εἰς Ρίον, ὅπου διέμεινε δύο ἡμέρας ἀγνοῶν τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Μαθὼν δὲ τὰ πάντα καὶ ὅτι τὸ φρούριον ἐπιπτε διὰ λειψυδρίαν, ἂν δὲν ἐπρόφθανε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν, ἐκίνησε τὴν κυριακὴν τῶν Βαῖων πρωτῆ (3 ἀπριλίου), καὶ εἰσῆλθεν ἀνεμπόδιστος, διότι οἱ ἐπὶ τῆς μεταξὺ ὁδοῦ τοποθετηθέντες ὑπὸ τὸν Ροδόπουλον Βοστανιᾶνοι εἰς ἐμπόδιον τῆς μεταβάσεως ἔφυγαν ἀμαχητί, οἱ δὲ λοιποὶ οἱ πρὸς τὸ Βλατερόν, τὸ κάτω μέρος τῆς πόλεως, ἐγκατέλειψαν τὰς θέσεις των καὶ εἰσῆλθον ἐπὶ λεηλασίᾳ εἰς τὴν πόλιν, ὅπου οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι, καθ' ἣν ἡμέραν κατέφευγαν ἐν βίᾳ εἰς τὸ φρούριον, ἀφήκαν τὰ δισκόμιστα πράγματα των. Εἰσελθὼν δὲ ὁ πασᾶς ἤυρε τοὺς Τούρκους ἐν ἄρχῃ ζιμηχανία, τοὺς ἐνεθάβρυνε, καὶ ἐπειδὴ ἡ λύσις τῆς πολιορκίας ἦτον ἡ μόνη σωτηρία των, τοὺς παρέλαβεν ὅλους, καὶ ἐξεληθὼν ἤρχισε νὰ καίῃ πρῶτον τὰ πρὸς τὸ φρούριον ἄκρα τῆς πόλεως, καὶ πολεμῶν νὰ προχωρῇ καὶ νὰ καίῃ καὶ τὰ ἐνδότερα. Οἱ δὲ ὀπλοφόροι χωρικοί, ὅλοι ἀπειροπόλεμοι, ἀφιλότιμοι καὶ κωφεύοντες εἰς τὰς πατριωτικὰς φωνὰς τῶν ἀρχηγῶν, ἔφυγαν αἰσχροῦς ἀπέμπροσθεν τοῦ ἐχθροῦ, ἀφήσαντες καὶ τὴν πόλιν καὶ τὰ κανόνια καὶ αὐτὰ τὰ πολεμεφόδια εἰς χεῖράς του. Μόνοι οἱ ἀδελφοὶ Κουμανιώται καὶ οἱ παρευρεθέντες Ἐηρομερίται Χασαπαῖοι ἐκλείσθησαν μετ' ὀλίγων ἐντὸς τινῶν οἰκιῶν πρὸς τὴν Ἀλεξιούτισσαν καὶ τὴν ἁγίαν Παρασκευῆν, καὶ ἀφ' οὗ ἐπολέμησαν γενναίως καὶ εὐτυχῶς φανεύσαντες τινὰς ἐχθρούς, ἔφυγαν ἀβλαβεῖς. Οἱ δὲ ἀρχηγοὶ, βλέποντες τὴν λιποταξίαν τῶν οἰκείων καὶ τὴν πρόοδον τῶν ἐχθρῶν, ἐγκατέλειψαν καὶ αὐτοὶ ἣν κατεῖχαν

θέσει κατά τὸν ἅγιον Γεώργιον, καὶ κατέλαβαν ἄλλην κατὰ τὴν Ὁδηγήτριαν, ματαίως προσπαθοῦντες νὰ συγκεντρώσωσι τινὰς· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔφυγαν καὶ ἐκεῖθεν ἔμφοβοι καὶ περίλυποι διὰ τὴν ἀτυχῆ ἔναρξιν τῶν ἀγώνων των, καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τὴν πολεμικὴν ἀπειρίαν καὶ τὴν ἐντεῦθεν δειλίαν τῶν χωρικῶν, διὰ τὴν φιλάρπαγα καὶ ἀφιλότιμον διάθεσιν των, καὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς ἀπειθείαν των. Τὸ ἑσπέρας δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐφάνη ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος τῶν Πατρῶν πλοῖον τουρκικόν, ἐχαιρέτησε τὸ

Αἱ Καλάμαι.

φρούριον, ἀντεχαιρητήθη, καὶ ἠῤῥησεν ἔμπροσθεν τὸν πανικὸν φόβον. Τοιοῦτοτρόπως ἢ ἐμπορικωτέρα καὶ πλουσιωτέρα πόλις τῆς Πελοποννήσου, ἢ μία τῶν δύο επαναστατικῶν ἐσπιῶν, καθ' ἣν πρῶτον ὑψώθη τὸ σύμβολον τῆς ἐλευθερίας, κατεστράφη ἐκ πρώτης ἀφρηρίας παραδοθεῖσα εἰς τὸ πῦρ καὶ εἰς τὴν λεηλασίαν· καὶ οἱ μὲν δυστυχεῖς κάτοικοι, ἄλλοι ἠχμαλωτίσθησαν, ἄλλοι ἐσφάγησαν, καὶ ἄλλοι διεσώθησαν φεύγοντες γυμνοὶ καὶ ἄποροι εἰς Ἑπτάνησον. Οἱ δὲ ὀλίγοι Τούρκοι, νικηταὶ τόσου πλήθους, διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ χωρία, συλλαμβάνοντες καὶ φονεύοντες τοὺς φεύγοντας, καὶ φρικτὴν διασπείροντες (γ).

Ἐπὶ τῶν δεινῶν δὲ τούτων περιστάσεων τινὲς τῶν προξένων, καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ τῆς Γαλλίας Πουκεβίλλος, ἐφάνησαν ἄξιοι παντὸς ἐπαίνου, καὶ ἐτίμησαν τὰς σημαίας των ἀνοίξαντες τὰς οἰκίας των εἰς καταφυγὴν καὶ σωτηρίαν πλήθους ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καταδιωκομένων καὶ κινδυνευόντων, καὶ εἰς διάσωσιν τῆς περιουσίας των. Ἄλλ' ἐνῷ αὐτοὶ ἐφέροντο τόσον γενναίως καὶ φιλανθρώπως πρὸς τοὺς πάσχοντας, τινὲς, ἀπορρήματα τῆς Ἰτα-

λίας καὶ τῆς Ἑπτάνησου, ὀπλισθέντες δῆθεν ὑπὲρ ἐλευθερίας, κατήντησαν εἰς τόσην κακοήθειαν, ὥστε ἐφέροντο πρὸς τοὺς ἀθλίους Πατρεῖς ὡς Τούρκοι. Ἄλλοι δὲ, ἂν καὶ ὑπὸ γαλλικὴν προστασίαν, ἠσέβησαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν προστατίαν σημαίαν, ἠγγωμόνησαν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν εὐφρεγῆτην Πουκεβίλλον, ἤρπασαν παρῆρσι τὴν διασωθεῖσαν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Τούρκων καὶ διατηρουμένην ἐν τῇ προξενείῳ περιουσίαν τῶν Πατρῶν, καὶ ἠνάγκασαν καὶ αὐτὸν τὸν Πουκεβίλλον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ προξενεῖον καὶ καταφυγῇ εἰς τι ἀγγλικὸν πλοῖον εὑρεθὲν ἐν τῷ λιμένι τῶν Πατρῶν, αἶροντες μισαιφόνον χεῖρα καὶ κατ' αὐτοῦ.

Ἄν καὶ ἀπέτυχε τὸ ἐν Πάτραις πρῶτον τοῦτο επαναστατικὸν κίνημα, ἢ επανάστασις διεδόθη ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Πελοποννήσου. Πρώτη ἢ Μάνη, μαθοῦσα τὰ συμβάντα ταῦτα, ἐχύθη τὴν 23 μαρτίου εἰς Καλαμάταν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Πετρόμπεης, ἀνδρὸς ἀξιοσεβάστου διὰ τὰς κοινωνικὰς ἀρετὰς του καὶ τὴν ἐπ' ἀγαθῇ τῆς Ἑλλάδος χρῆσιν τῆς ἡγεμονίας του. Ἐξεπλάγησαν οἱ ἐν Καλαμάτῃ Τούρκοι ἰδόντες ἐν τῇ πόλει τόσα πλήθη ἐνόπλων, καὶ, μαθόντες τὸν σκοπὸν τῆς ἐκστρατείας, παρέδωκαν τὰ ὅπλα καὶ τὰ πράγματά των, παρεδόθησαν καὶ αὐτοὶ ἐπὶ ἀσφαλεῖα ζωῆς καὶ τιμῆς καὶ δὲν ἐκακόπαθον. Τούτου δὲ γενομένου, ἐψάλη ἀνδραγαθία ἐπὶ τὸν παραρρέοντα ποταμὸν, καὶ ἐγείνε δέησις πρὸς τὸν Κύριον τῶν Δυναμίμων ὑπὲρ ἐνισχύσεως τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατριδος ἀγωνιζομένων. Διεσπάρησαν δ' ἐκεῖθεν διάφοροι ὀπλαρχηγοὶ εἰς διάφορα μέρη. Ὁ δὲ Πετρόμπεης, θεωρούμενος ὡς ὁ γενικὸς ἀρχηγός, ἐκάθησεν ἐν τῇ πόλει ἐκεῖνη, ὅπου ἐσυστήθη τοπικὴ διοίκησις (Γερουσία), ἣτις συνεδρίασε κατὰ πρώτην φοράν τὴν 28 μαρτίου, καθ' ἣν ἐξέδωκε κήρυγμα πρὸς τὴν Εὐρώπην, ἐν ᾧ ἐξέθετε τὰ αἷτια τῆς επαναστάσεως καὶ τὰς ἐπὶ τὴν συνδρομὴν τῆς Εὐρώπης ἐλπίδας τῆς ἀναδεχθείσης τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα Ἑλλάδος (δ).

Ἄφ' οὗ ἢ φωνῆ τῆς ἐλευθερίας ἤχησε καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον, οἱ ἐνδιατρίβοντές Τούρκοι, πτοηθέντες καὶ ὑποπτεύοντες ξένην χεῖρα ὑποκινούσαν τοὺς Ἕλληνας, ἐγκατέλειψαν τὰς ἀτειχίστους πόλεις, καὶ ὑπὸ μηδενὸς καταδιωκόμενοι ἔτρεχαν εἰς τὰ διάφορα φρούρια σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις πρὸς ἀσφάλειαν.

Οἱ κατοικοῦντες τὰ Μπαρδουνοχώρια τῆς Λακεδαιμονίας Τούρκοι εἶχαν μεγάλην καὶ δικαίαν φήμην ἀνδρίας, ἐτάρατταν συχνὰ τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐφόβιζαν καὶ αὐτὰς τὰς τουρκικὰς Ἀρχάς, ἄλλοτε ὡς ἀντιπολιτεύομενοι, ἄλλοτε ὡς ἀντάρται, ἐνίστε δὲ καὶ ὡς λησταί. Ἀλλὰ κατὰ ταύτην τὴν περίστασιν φόβος πανικὸς κατέλαβεν αὐτοὺς ὅλους. Εἶχαν πολλοὺς καὶ δυνατοὺς πύργους καὶ τροφὰς ἀφθόνους· ἀλλ' εἰς οὐδὲν τὰ ἐλιγίσθησαν ἐξ αἰτίας τοῦ ἀκολούθου περιστατικοῦ.

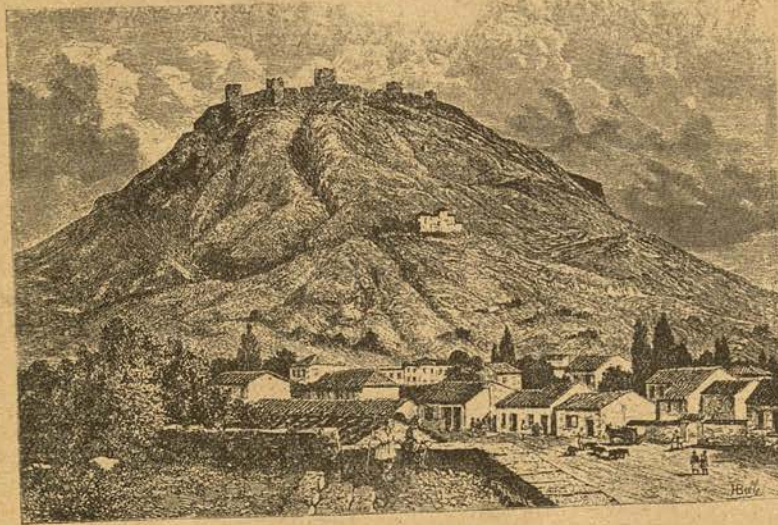
Παρευρέθησαν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας πλοῖα τινὰ ἑλληνικὰ ἐμπορίου χάριν ἐν Μαρθωνήσι. Ὁ Κυριακούλης Μαυρομηχάλης, ὅστις εἶχε σχέσεις πρὸς τοὺς Μπαρδουνοῦτας καὶ δὲν ἔπαυε γράφων αὐτοῖς, ἀρξαμένης τῆς ἐπα-

ναστάσεως, ὅτι ἤρχετο ἡ Φραγκιά νὰ κυριεύσῃ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὅτι Φράγκοι ἐκίνησαν τὴν ἐπανάστασιν, διέτριβεν ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας ἐν Μα-
ραθωνησίῳ, καὶ κραιπαλῶν διέταξε τὰ πλοῖα νὰ κανονοβολήσωσιν. Ἀκού-
σαντες οἱ Μπαρδουνιώται τὸν βρόντον, καὶ ἔμφοβοι δι' ὅσα ἐμάνθαναν περὶ
ἐπεμβάσεως τῆς Φραγκιάς, ἠρώτησαν τοὺς διαβαίνοντας τί ἐσήμαιναν
οἱ τόσοι κανονοβολισμοί. Ἀγωγιᾶται τινες, ἐρχόμενοι ἐκ Μαραθωνησίου, τοῖς
εἶπαν, ὅτι ὁ Φραγκιάς ἐκανονοβόλει· Φραγκιάς δ' ἐλέγετο ὁ διοικητὴς ἐνδὸς
τῶν ἐν τῇ λιμένι τοῦ Μαραθωνησίου πλοίων, Μυκωνίος. Οἱ Τούρκοι, ἢ κα-
κῶς ἀκούσαντες, ἢ παρεξηγήσαντες τὴν ἀπόκρισιν τῶν ἀγωγιᾶτῶν, καὶ προ-
διατεθειμένοι εἰς φόβον, καὶ ὑποπεύοντες ἐρχομὸν Φράγκων, ἐπίστευσαν
ἀκούσαντες τὸ ὄνομα τοῦ πλοιάρχου, ὅτι ἦλθε τῇ ὄντι Φραγκιά εἰς ὑποστή-
ριξιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, καὶ ὅλοι, μικροὶ μεγάλοι, γυναῖκες ἄνδρες, νέοι
γέροντες, φωνάζοντες «Φραγκιά μᾶς ἐπλάκωσε,» ἐγκατέλειψαν οἰ-
κίας καὶ περιουσίαν καὶ ἔτρεχαν εἰς Τριπολιτσάν μὴ τοὺς προφθάσωσιν οἱ
Φράγκοι καθ' ὁδόν. Ὅδοιποροῦντες δὲ ὅπως ἔτυχεν, ἐκλείσθησαν ἐν Τριπο-
λιτσᾷ τὴν 27 μαρτίου. Πρὸ τῆς ἐκεῖ δὲ καταφυγῆς τῶν ἐπρόλαβον καὶ κα-
τέφυγαν εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν καὶ οἱ Λεονταρίται Τούρκοι. Οἱ δὲ Καρυτινοὶ
φοβηθέντες μὴ συλληθῶσι καθ' ὁδόν, ἀπερχόμενοι εἰς Τριπολιτσάν, δὲν με-
τετόπησαν.

Οἱ δὲ Κορίνθιοι Τούρκοι, ἰδόντες ὅτι ἐκινήθησαν οἱ ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ Δερ-
βενοχωριται, οἱ εἰς τὴν ὀπλοφορίαν ἐξ αἰτίας τῆς τοποθεσίας καὶ τῆς ὑπη-
ρεσίας τῶν ἡσχημένοι, συμπαρέλαθον τὴν μητέρα τοῦ Κιαμήλιμπεη ἀπόντος
εἰς Τριπολιτσάν καὶ λοιποὺς οἰκείους του, καὶ ἀνέβησαν ὅλοι ἔντρομοι εἰς
τὴν Ἀκροκόρινθον, ὅπου ἐλθόντες τὴν ἐπαύριον οἱ Δερβενοχωριται καὶ ἄλλοι
ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους τοὺς ἐπολιόρησαν ἡγουμένου τοῦ Ἀναγνώστη Πετμε-
ζᾶ. Ἐξ μόνον ἐκλείσθησαν ἐν τινι πύργῳ ἐπὶ τῆς ἀναβάσεώς των καὶ πα-
ρεδόθησαν.

Οἱ δὲ Ἀργεῖοι Τούρκοι, ταλαντευόμενοι μέχρι τινός, ἐκυριεύθησαν καὶ
αὐτοὶ ὑπὸ πανικοῦ φόβου, πεσοῦσης κατὰ περίστασιν ἐν τῇ πόλει μιᾶς καὶ
μόνης πιστολίας, καὶ μετέφερον τὰς οἰκογενεῖας των εἰς Ναυπλίον· αὐτοὶ δὲ
διημέρευαν ἐνοπλοὶ ἐν Ἀργεῖ, καὶ διενυκτέρευαν ἐν Ναυπλίῳ. Εἰς πλειοτέ-
ραν δὲ ἀσφάλειαν, ἔβαλαν κατὰ νοῦν νὰ μεταφέρωσιν εὐσχήμως εἰς Ναύ-
πλιον τὰς οἰκογενεῖας τῶν προκρίτων Χριστιανῶν, καὶ ἦλθαν μιᾶ τῶν ἡμέ-
ρων 150 ἵππεις ἐνοπλοὶ εἰς Ἀργος ἐκ Ναυπλίου ἐπὶ σκοπῇ νὰ τοὺς βιάσω-
σιν, ἂν δὲν τοὺς ἐπειθῶν. Οἱ πρόκριτοι εὐχαρίστησαν ὑποῦλως τοὺς Τούρκους
διὰ τὴν περὶ αὐτῶν φροντίδα, καὶ ὑπεσχέθησαν προθύμως νὰ ἐτοιμασθῶσιν
αὐθημερὸν καὶ μεταφέρωσι τὰ φίλτατά των τὴν ἐπαύριον εἰς Ναυπλίον. Οἱ
Τούρκοι, πιστεύσαντες τοὺς ἀπατηλοὺς λόγους των, ἐπέστρεψαν εἰς Ναύ-
πλιον, σκοπεύοντες νὰ ἐπανέλθωσι τὴν ἐπαύριον εἰς Ἀργος καὶ νὰ τοὺς
συνοδεύσωσιν· ἀλλ' οἱ πρόκριτοι ἐδραπέτευσαν τὴν νύκτα σὺν γυναίξιν καὶ
τέχνους, καὶ διασπαρέντες εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἐνώπιον τοὺς ἐπαρχιώτας. Θέ-

λοντες δὲ νὰ διακόψωσι πᾶσαν συγκοινωνίαν Ἀργους καὶ Ναυπλίου ἔστειλαν
τὴν 2 Ἀπριλίου διὰ νυκτὸς ἱκανοὺς ἐνόπλους εἰς τὸ μεταξὺ τῶν δύο τούτων
πόλεων χωρίον, τὴν Δελαμανάραν, ὅπου φθάσαντες ἐκ Ναυπλίου οἱ Τούρκοι
τὴν ἐπαύριον, εἶδαν αἴφνης πολλῶν τουφεκιῶν στόματα πρὸς αὐτοὺς ἐστραμ-
μένα, καὶ ἤκουσαν καὶ φωνὴν λέγουσαν, πίσω ἀγάδες, πίσω Χρι-
στιανοὶ καὶ Τούρκοι· δὲν συζοῦν πλέον. Οἱ Τούρκοι ἐστράφησαν
ὀπίσω καὶ δὲν ἐδοκίμασαν ἔκτοτε νὰ μεταβῶσιν εἰς Ἀργος. Ἐπανήλθαν τότε

Τὸ Ἀργος

καὶ οἱ πρόκριτοι εἰς τὴν πόλιν, ὕψωσαν λευκὴν σημαίαν ὡς σημαίαν ἐλευ-
θερίας, καὶ ἤρχισαν νὰ φροντίζωσι περὶ πολιορκίας τοῦ Ναυπλίου.

Οἱ δὲ Γαστουναῖοι Τούρκοι ἀνεχώρησαν πανοικί τὴν 27 Μαρτίου· εἰδο-
ποιηθέντες δὲ καθ' ὁδόν ὅτι δὲν ἦσαν δεκτοὶ εἰς τὸ Λάλα, διότι οἱ ἐκεῖ
Τούρκοι ὑπόπτευσαν μὴ, ἀποκλεισθέντες τόσῳ πολλοί, ἀποθάνωσι τῆς πείνας·
ἐστράφησαν πρὸς τὸ Χλουμουτσί, παλαιὸν φρούριον παρὰ τὴν Γλαρέντσαν,
ἄφρουρον καὶ διόλου ἀκατοίκητον. Φθάσαντες δὲ εἰς τὰ χωρία Σαβάτια καὶ
Ῥουδιάτα μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Γαστούνης ἐκτυπήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλή-
νων, ἀλλ' ὑπερίσχυσαν καὶ ἔφθασαν ἀδλαβεῖς εἰς τὸ φρούριον, ὅπου τοὺς
ἀπέκλεισαν οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σισίνη καὶ τοῦ Χαραλάμπεη
Βιλαέτη. Ἀλλ' οἱ Λαλιῶται Τούρκοι προβλέποντες, ὅτι οἱ κλεισθέντες ἐν
Χλουμουτσί θὰ παρεδίδοντο μετ' ὀλίγον δι' ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων, ἐξε-
στράτευσαν εἰς βοήθειάν των, ὡς 400, ὑπὸ τὸν Κουτσοραῖπαγαν καὶ ἔλυσαν
διὰ μιᾶς τὴν πολιορκίαν, καταδιώξαντες κακῶν κακῶς τοὺς Ἕλληνας μέχρι
θαλάσσης, ὅπου τινὰς ἐπὶνήγησαν. Λυθείσης τοιοῦτοτρόπως τῆς πολιορκίας τοῦ

Χλουμουτσίου, οί ἐν αὐτῇ Τούρκοι μετέδρασαν ὄλοι εἰς Ηάτρας, ὅπου εὐρόν-
τες καλὴν ὑποδοχὴν διέμειναν μέχρι τέλους.

Οἱ δὲ Ἀρχάδιοι Τούρκοι (ε), ἀκούσαντες ὅτι Ἕλληνες ἑνοπλοὶ ὑπὸ
σταυροφόρους λευκὰς σημαίας συνήχθησαν εἰς Κεφαλάρι τοῦ Σουλιμά, ὅτι
διήρπασαν τὰς ἀποθήκας, ὅτι ἐγκακοποίησαν τοὺς ἐπιστάτας τῶν χωρίων, καὶ
ὅτι ἐμελέτων νὰ πέσωσι τὴν νύκτα τῆς 25 (στ) εἰς τὴν πόλιν, ἀνεβίβασαν
αὐθεσπερὶ τὰς οἰκογενεῖας τῶν εἰς τὸ παλαιοφρουρίον τῶν πρῶτας δὲ γενο-
μένης μετέφεραν αὐτὰς εἰς Μεθώνην καὶ Νεόκαστρον μῆτε ἐνοχλοῦμενοι ἐπὶ
τῆς μεταβάσεως, μῆτε ἐνοχλοῦντες τοὺς Χριστιανούς, οὓς καὶ ἐπαρηγόρουν
ὑποκρινομένους, ὅτι ἐλυποῦντο ἐγκαταλειπόμενοι. Ὁπλίσθησαν τῇ ὄντι οἱ τοῦ
τμήματος τοῦ Σουλιμά Χριστιανοί, ἀλλ' εἰς ἄμυναν διότι ἐξ ὅσων ἔλεγον
παρῆρξαι οἱ Ἀρχάδιοι Τούρκοι, ἐφοβήθησαν, ὅτι ἐμελέτων οὗτοι νὰ ἐξέλ-
θωσιν εἰς τὰ χωρία, νὰ σφάζωσι καὶ νὰ καταστρέψωσιν. Ἐφοβήθησαν δὲ οἱ
τοῦ τμήματος τοῦ Σουλιμά μᾶλλον ἢ οἱ τῶν ἄλλων τῆς ἐπαρχίας τμημάτων,
διότι ἐπ' αὐτοὺς κυρίως, ὡς πολεμικωτέρους, ἐλέγετο ὅτι θὰ ἐπιπτεν ἡ αἰ-
μοχαρῆς ὀργὴ τῶν Τούρκων.

Τὴν δὲ 26 ἐκίνησαν πρὸς τὴν Τριπολιτσάν οἱ Φαναριῖται Τούρκοι, σὺν
γυναίξει καὶ τέκνοις, μεθ' ὧν καὶ οἱ τοῦ Ζούρτσα τῆς ἐπαρχίας τῆς Ἀρχα-
δίας ὡς γειτνιαζόντες ἦσαν δὲ ὄλοι 2600 ψυχαί.

Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ὁ καθήμενος καὶ καιροφυλακτῶν ἐν τῇ Μάνῃ,
ἐθεωρεῖτο δικαίως ὡς ἐν τῶν στοιχείων τῆς πελοποννησιακῆς ἐπαναστάσεως
διὰ τὴν πολεμικὴν ἐμπειρίαν καὶ φήμην του. Οὗτος συνώδευσε τοὺς Μανιά-
τας κατελθόντας εἰς Καλαμάταν· ἐκεῖθεν, λαθὼν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του 300
ἐξ αὐτῶν, ἐστράτευσε τὴν 24 πρὸς τὴν Σκάλαν, 4 ὥρας ἀπέχουσαν τῆς Κα-
λαμάτας. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν Χριστιανῶν ἐπὶ τῆς πορείας αὐτοῦ ἦτο μέγας.
Ἄνδρες καὶ γυναῖκες τὸν ὑπεδέχοντο διαβαίνοντα εὐφημοῦντες· οἱ δὲ ἱερεῖς
τὸν προῦπήγτων φέροντες εἰκόνας καὶ θυμιάματα καὶ ψάλλοντες τὸ «Δόξα
ἐν ὑψίστοις Θεῷ.» Ὁ Κολοκοτρώνης φθάσας τὸ ἑσπέρας εἰς Σκάλαν
ἔμαθεν, ὅτι οἱ Καρυτινοὶ Τούρκοι καὶ ὁ διοικητὴς τῶν Ἐμβλακίικων Μουστα-
φᾶς Ριζιώτης ἐκλείσθησαν ἐν τῇ παλαιοφρουρίῳ τῆς κώμης ἐκείνης ἐκτὸς
ὀλίγων ἀπομεινάντων ἐν τῇ κώμῃ. Προχωρήσας ἐκεῖθεν, διεγείρων παντοῦ
τὸν λαόν, θαρρόνων αὐτὸν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ στρατολογῶν ἐκ τῶν συμ-
πατριωτῶν του Καρυτινῶν ἔφθασε τὴν ἐπαύριον εἰς Τετέμπεη, χωρίον με-
ταξὺ Λεονταρίου καὶ Καρυταίνης, ὅπου τῇ ἐδόθη γράμμα εὐρεθὲν παρὰ τινι
πεζῷ στελλομένῳ παρὰ τῶν Φαναριτῶν Τούρκων πρὸς τοὺς Καρυτινοὺς καὶ
συλληφθέντι. Τὸ γράμμα τοῦτο ἔλεγε, ὅτι οἱ Φαναριῖται θὰ διέβαιναν τὴν
ἐπαύριον διὰ τῆς Καρυταίνης, καὶ ὅτι ἤλπιζαν νὰ εὐρωσιν ἐτοιμοὺς καὶ τοὺς
ἐκεῖ Τούρκους πρὸς ἀσφαλῆ συμπορείαν εἰς Τριπολιτσάν, διότι ὁ Κολοκοτρῶ-
νης ἐστράτευσε μετὰ πολλῶν χιλιάδων Μανιατῶν ἐπὶ σκοπῇ νὰ τοὺς κτυπήσῃ
καθ' ὁδόν. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ὁ Κολοκοτρώνης κατέλαβε τὴν ἐπιούσαν
τὴν δίοδον· ἀλλὰ μὴ φανέντων τῶν ἐχθρῶν, ἐπορεύθη πρὸς τὴν Καρύττιναν,

ἐξ ἧς οἱ ἐναπομείναντες ὀλίγοι Τούρκοι, ἰδόντες αὐτὸν ἐρχόμενον, ἔφυγαν
ῥαυχῶς καὶ ἐκλείσθησαν καὶ αὐτοὶ ἐν τῇ παλαιοφρουρίῳ τῶν.

Τὴν δὲ ἐπαύριον ὁ Κολοκοτρώνης, ἀφήσας ὀλίγους συντρόφους τοῦ ἐν
τῇ κώμῃ, μετέδρα τὰ χαράγματα εἰς τὸ πρὸς τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον στενόν,
παραφυλάττων τοὺς ἀναμενομένους ἐχθρούς. Οἱ ἐχθροὶ ἐφάνησαν μετ' ὀλίγον
ἐρχόμενοι καὶ ἀποτελοῦντες μακρὰν γραμμὴν ἐξ αἰτίας τοῦ πλήθους τῶν φορ-
τωμάτων καὶ τῆς στενοτοπίας. Ἰδόντες δὲ μακρόθεν ὅτι οἱ Ἕλληνες προκα-
τέλαβαν τὴν δίοδον, ἤλθαν ἐμπροσθεν ὄλοι οἱ ἑνοπλοὶ, καὶ πλησιάζαντες ἐμά-
χοντο ἐξ ὥρας. Αὕτη ἦτον ἡ πρώτη ἐν τάξει μάχη τῆς πελοποννησιακῆς
ἐπαναστάσεως μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, καὶ συνεκροτήθη κατὰ τύχην
ὑπὸ τὸν πολέμαρχον τῆς Πελοποννήσου Κολοκοτρώνην.

Οἱ Τούρκοι ἐπολέμησαν γενναίως εἰς σωτηρίαν τῶν γυναικῶν καὶ τέ-
κνων, καὶ εἰς διαφύλαξιν τῆς περιουσίας. Οἱ Μανιάται διέπρεψαν ἐπίσης πο-
λεμοῦντες ὀλίγοι πρὸς πολλούς· μέχρι δὲ τῆς μεσημβρίας ἐσκοτώθησαν 15
Τούρκοι καὶ 6 Μανιάται ἐπληρώθησαν καὶ ἐκ τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν ὁ Βοῦ-
δῆς καὶ ὁ Δουράκης. Οἱ Μανιάται, καταλάωσαντες περὶ τὴν μεσημβρίαν τὰ
φυσικά των, ἀφήκαν ἦν ἕως τότε κατειχαν θέσιν καὶ ἀπεσώθησαν εἰς τὴν
παρκαίμενον πετρώδες ὑψωμα παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ ποταμοῦ· τινὲς δὲ
αὐτῶν ἀνεχώρησαν συνοδεύοντες τοὺς πληρωθέντας εἰς τὰ ἴδια. Οἱ Τούρκοι
διέβησαν τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν θέσιν, καὶ συναχθέντες ὄλοι εἰς τὸ Κομ-
μένον Τσαμί, ἐπροχώρουν εἰς τὴν γέφυραν· ἀλλ' οἱ ἐπὶ τοῦ ὑψώματος
ὀλίγοι Ἕλληνες, προμηθευθέντες πολεμοφοδίων, δὲν τοὺς ἀφήκαν νὰ περά-
σωσι τουφεκίζοντές τους. Τότε οἱ Τούρκοι ὠπισθοδρόμησαν, ἐπανῆλθαν εἰς
τὸ Κομμένον Τσαμί, ἐπὶ σκοπῇ νὰ περάσωσι διὰ τοῦ πρὸς τοῦ Χα-
λούλαγα καλοκαιρινοῦ πόρου· ἀλλ' ἔφθασαν οἱ ἀδελφοὶ Πλαπούται, Γεωρ-
γάκης καὶ Δημήτρης, μετὰ 400 καὶ τοὺς ἐκτύπησαν· τοὺς ἐκτύπησαν τότε
ἐνωθέντες μετὰ τῶν περὶ τοὺς Πλαπούτας ἀναφανδὸν καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Νικολὸν
Ζαριφόπουλον καὶ Τσανέτον Χριστόπουλον Φαναριῖται, συνακολουθοῦντες ἐξ
ἀρχῆς μακρόθεν τοὺς συμπατριώτας τῶν Τούρκους ὑπὸ πρόσχημα φίλων
κατ' αἰτησιν αὐτῶν δι' ἀσφάλειαν τῶν ἐπὶ τῆς πορείας. Ἐπειδὴ δὲ μόνη σω-
τηρίας ὁδὸς ἦτο ἡ ποταμοπορία, ἐβρίφθησαν εἰς τὸν πόρον ἐν πρώτοις ὄλοι,
οἱ ἄσπλοιοι, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία, ἄλλοι ἔφιπποι καὶ ἄλλοι πεζοί· ἐβρί-
φθησαν καὶ τὰ πλείστα τῶν φορτηγῶν ζώων, οἱ δὲ ὀπλοφόροι ἔμειναν ὀπι-
σθεν μαχόμενοι καὶ ὑπερασπιζόμενοι τὴν περαιοσίαν. Ἐν τῇ δὲ ἐποταμιόπορῳ
τουφεκίζόμενοι καὶ φονευόμενοι, κατέβησαν οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι ἄνωθεν τοῦ
παλαιοφρουρίου, ἀπεδίωξαν τοὺς ἀπομεινάντας ἐν τῇ κώμῃ ὀλίγους Ἕλλη-
νας, καὶ ἤλθαν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ προστατεύοντες τοὺς συναδέλ-
φους των. Ὑπὸ τοιαύτης περιστάσεως διεπέρασαν οἱ δυστυχεῖς Φαναριῖται εἰς
τὴν Ρουφιάν. Ἐκατὸν σχεδὸν ἐσκοτώθησαν, πλείοτεροι ἐπνίγησαν, μάλιστα
γυναῖκες, παιδία καὶ γέροντες, καὶ πολλὰ ζῶα ἐξωγρήθησαν. Ἐπειδὴ δὲν
τοὺς ἐχώρει ὄλους τὸ παλαιοφρούριον, διέμειναν οἱ πλείστοι ἐξω συσσωρευτοί.

Τὸ δὲ ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἔφθασεν ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης μετὰ διακοσίων ἔφθασε τὴν ἐπαύριον καὶ ὁ Κανέλλος Δηληγιάννης μετ' ἄλλων τόσων ἔφθασαν κατόπιν αὐτῶν καὶ ἄλλοι καὶ πλήθη χωρικῶν ὥστε τὴν 29 ἦσαν ἑξῶθεν τῆς Καρυταίνης ἑξακισχίλιοι ὄπλοφόροι ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν. Καὶ οἱ μὲν Τούρκοι, φοβούμενοι νὰ μείνωσι πλέον ἐν τῇ κώμῃ, κατέφυγαν ὅλοι περὶ τὸ παλιοφρούριον, ὅπου οὔτε τροφή οὔτε πόσις σχεδὸν ἦτον· οἱ δὲ Ἕλληνες κυκλώσαντες αὐτοὺς ἀνέμεναν ὦρα τῇ ὦρα τὴν παράδοσίν των. Τόσον δὲ τοὺς ἔστενοχώρησαν καὶ τοὺς ἀπήλπισαν, ὥστε τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἔλθωσιν εἰς συνθηκολογίαν.

Τοιοῦτοτρόπως οἱ κατοικοῦντες τὰς ἀτειχίστους πόλεις καὶ τὰ χωρία τῆς Πελοποννήσου Τούρκοι, κυριευθέντες ὑπὸ πανικοῦ φόβου, ἐγκατέλειψαν τὰς ἐστίας των καὶ συνεσωρεύθησαν ἐντὸς τῶν φρουρίων ἐν διαστήματι τριῶν ἑβδομάδων, ἀφ' οὗ τρεῖς τέσσαρες ὄπλοφόροι Καλαβρυτινοὶ ἔστησαν ἐνεδραν. Μόνοι δὲ οἱ Λαλιῶται, μέγα φρονούντες ἐπὶ τῇ ἀνδρίᾳ των, διέμειναν τρεῖς μῆνες ἐν τῇ κωμοπόλει των πλήρεις θάρρους καὶ ἐλπίδων, λεηλατοῦντες καὶ καταστρέφοντες τὰ περίχωρα (ζ).

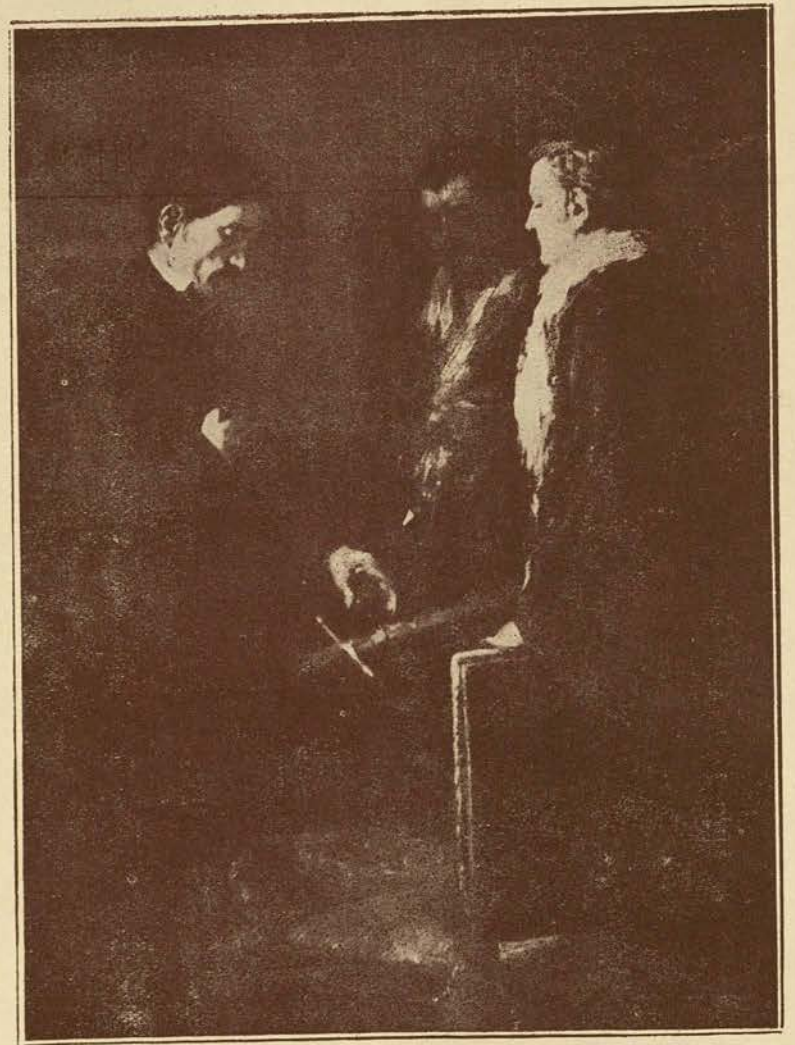
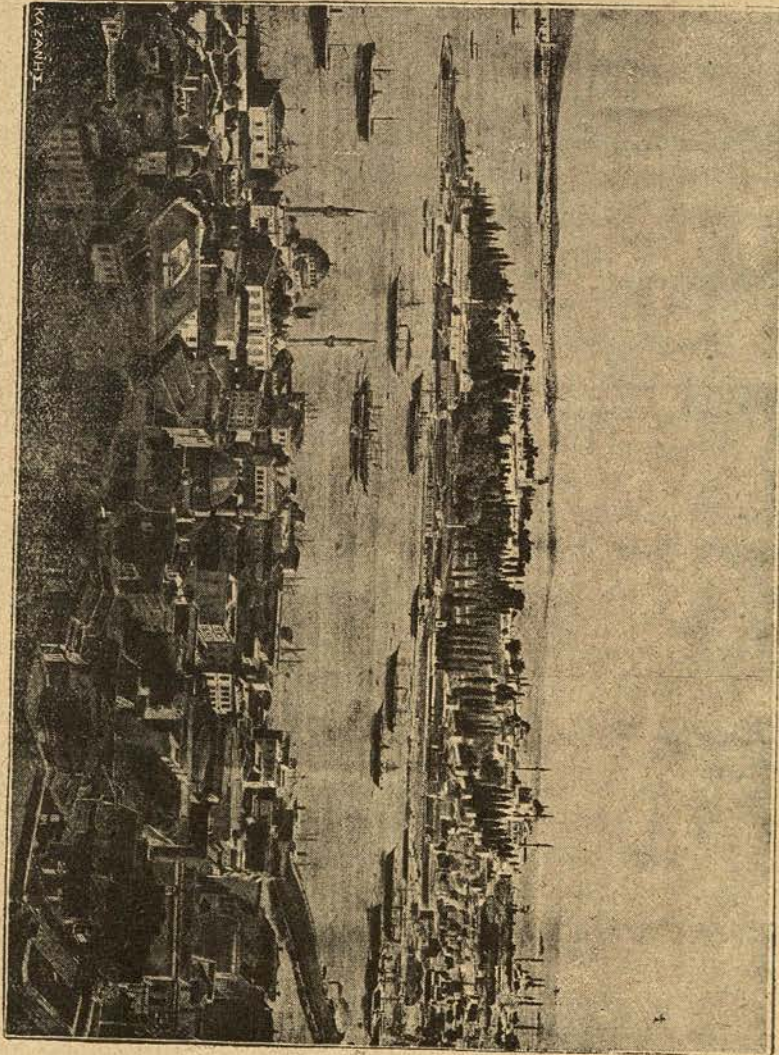
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄

Τραγικὰ συμβάντια ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαγῆ τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας

Η ΠΥΛΗ εἶχεν ἀπὸ τινος καιροῦ ἀτελεῖς καὶ συγκεχυμένας ἰδέας περὶ τῆς Ἐταιρίας καὶ ἀπέδιδεν ἴσως τὴν φαινομένην ἀνησυχίαν τῶν ἑλληνικῶν πνευμάτων εἰς τὰς βραδουρίας τοῦ ἀποστάτου Ἀλή· ἀλλὰ τὰ συλληφθέντα γράμματα τοῦ Ὑψηλάντου, ὧν κομισαὶ ἦσαν ὁ Ὑπάταρος καὶ ὁ Ἀριστείδης, δὲν ἀφῆκαν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς Ἐταιρίας καὶ περὶ τῆς ὅσον οὐπω ἐνάρξεως τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος. Ἀλλὰ τόση ἦτον ἡ ἀπάθειά της, ὥστε, ἀν καὶ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος γράμματα συλληφθησάν περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου τοῦ 1821, δὲν ἔδωκε σημεῖα τῆς συνήθους θηριώδους πολιτικῆς της εἰμῆ ἀρχομένου τοῦ Μαρτίου. Ὅ,τι δέ, ὡς φαίνεται, τὴν κατετάραξε καὶ τὴν ἠρέθισεν ὑπέρμετρα ἦτον ἡ ἀνακάλυψις τοῦ σχεδίου τῶν Φιλικῶν εἰς καταστροφὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐξ αἰτίας τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης ἐδόθη προσταγὴ νὰ φύγωσιν ἐκεῖθεν ὅσοι τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦσαν ἐγκαταίκοι· ἔγειναν δὲ καὶ κατ' οἴκους ἔρρευσις εἰς εὔρεσιν κρυπτομένων, ὡς ὑπόπτευσεν ἡ Ἀρχή, ὄπλων καὶ πολεμοφοδίων· παρετηρήθησαν καὶ διάφορα μέρη τῆς πόλεως, ὅπου ἐπιθυρίζετο ὅτι ὑπεσκάφησαν ὑπόνομοι, ἐν οἷς ἄνθρωποι ἐκρύπτοντο, καὶ ὄπλα ἀπεταμιεύθησαν εἰς χρῆσιν, δοθέντος τοῦ σημείου· τόσος φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τὴν Πύλην· καὶ ἐντεῦθεν, φαίνεται, προήλθε κυρίως ἡ ἀπληστος αἱμάτων παραρροσύνη της. Τὸ πρωὶ τῆς 1 Μαρτίου ἔφθασεν ἐκ Μολδαβίας ἑκτακτὸς ταχυδρομὸς πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν τῆς Ῥωσσίας, ὅστις ἐκινεποίησε τῇ Πύλῃ αὐθημερὸν τὰ κατὰ τὴν 22 Φεβρουαρίου ἐν τῇ ἡγεμονείᾳ ἐκεῖνη συμβάντια· αὐθεσπερὶ δὲ τῇ ἐδόθη διὰ τῶν τακτικῶν ταχυδρόμων ἡ αὐτὴ εἶδησις καὶ κατ' εὐθείαν. Τὴν ἐπαύριον ἔφυγαν κρυφίως σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις εἰς Ὀδησσὸν οἱ ἐπίτροποι τοῦ αὐθέντου τῆς Μολδαβίας Νικόλαος Σούτσος ἀδελφὸς του καὶ Ἰωάννης Σχινᾶς ἐξ ἀδελφῆς γαμβρὸς του καὶ τινες ἄλλοι. Τὴν 3 Μαρτίου ἀνέγνωσεν ὁ μέγας διερμηνεὺς ἐν τῇ οἰκουμένικῃ πατριαρχείᾳ ψιφιδίον διαλαχιδάνιον, ὅτι ἡ ὑψηλὴ Πύλη, μαθοῦσα τὴν κατὰ τὴν Μολδαβίαν στάσιν τινῶν ἀπογενομένων τοὺς ἐλπίζειτο καὶ παρεκίνησε τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν νὰ συμβουλευθῆ τοῦς ὑπὸ τὴν ποιμαντορίαν της πιστοὺς ὑπηκόους τῆς κρατικῆς βασιλείας νὰ μὴ ἀποπλανηθῶσι καὶ πέσωσιν εἰς τὴν

Κωνσταντινούπολις.

Ο όρκος τῶν Φιλικῶν.

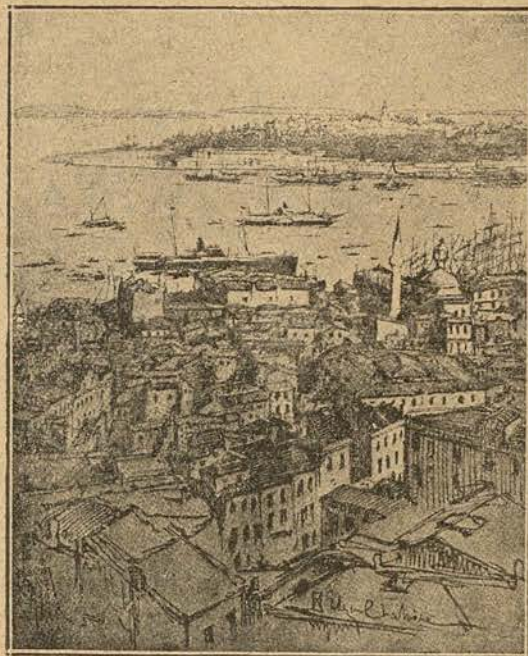
Εἰκὼν Σ. Βικάτου

δικαίαν καὶ ἀδυσώπητον ἀγανάκτησιν καὶ αὐτῆς καὶ τῶν πιστῶν Ὀθωμανῶν. Κατὰ τὴν βασιλικὴν ταύτην διαταγὴν ἐξέδωκεν ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία συνοδικὰ καὶ πατριαρχικὰ ἔγγραφα (α) καταρωμένη καὶ ἀφορίζουσα τὸν Ὑψηλάντην καὶ τὸν Σούτσον ὀνομαστί, καὶ παραινοῦσα πατρικῶς τοὺς λοιποὺς Χριστιανοὺς ὅπως οἱ μὲν πιστοὶ ἐμμείνωσι καὶ τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν πρὸς τὸν Σουλτάνον πίστιν, οἱ δὲ ἀποπλανηθέντες ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν προτέραν ὑποταγὴν· ἀπέλυσε δὲ καὶ τοὺς Φιλικοὺς τοῦ πρὸς τὴν Ἐταιρίαν ὄρκου ὡς ἀσεβοῦς καὶ ὀλεθρίου. Τὰ κεραυνοφόρα δὲ ταῦτα ἔγγραφα ὑπεγράφησαν εἰς πλειοτέραν φρίκην ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης καὶ ἐστάλησαν δι' ἐξάρχων εἰς τὰς ἐπαρχίας· καὶ ἐν μὲν ταῖς ἡγεμονείαις ἔφεραν ἀποτέλεσμα, ἀλλ' ὄχι καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι· τοιαῦτα ἔγγραφα ἐκίνησαν ἄλλοτε τοὺς εὐλαβεῖς λαοὺς τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῶν κλεφτῶν· ἀλλ' οἱ καιροὶ δὲν ἦσαν οἱ αὐτοί, καὶ ὁ σημερινὸς Ἄγων ἦτο ὑψηλῆς φύσεως· διὰ τοῦτο οὔτε αἱ ἐκκλησιαστικαὶ αὐταὶ παραινήσεις ἠσύχασαν ὡς ἄλλοτε τοὺς Ἕλληνας, οὔτε αἱ ἀπειλαὶ τοὺς ἐτάραξαν, οὔτε οἱ ἀφορισμοὶ καὶ αἱ κατάρται τοὺς ἀφώπλισαν. Τινὲς δὲ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει βλέποντες τὴν διαγωγὴν τῆς Πύλης προεῖδαν τί τοῖς ἔμελε καὶ ὅτι ἡ φυγὴ ἦτο ἡ σωτηρία τῶν.

Τὴν 5 Μαρτίου ἔφυγεν ὁ πρῶν αὐθέντης Ἀλέξανδρος Χαντσερῆς πανοικί καὶ κατέφυγεν εἰς Ὀδησσόν. Πανοικὶ ἔφυγαν τὴν 6 καὶ κατέφυγαν εἰς τὸν αὐτὸν τόπον καὶ ὁ Γεώργιος υἱὸς τοῦ πρῶν αὐθέντου Καρατσά, ὁ ἔμπορος Γεώργιος Χρηστέπουλος καὶ ἄλλοι. Τὴν 8 ἀνεγνώσθη μυστικὸν φερμάνι καθ' ὅλα τὰ τζαμιά τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δι' οὗ παρηγγέλλοντο ὅλοι οἱ πιστοὶ νὰ ἦναι διὰ παντὸς ἄγρυπνοι καὶ ἔτοιμοι πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ κράτους ἐμφωλευόντων ἐχθρῶν, καὶ οἱ μὴ ἔχοντες ὄπλα ν' ἀγοράσωσι παλοῦντες καὶ αὐτὰ τὰ σκεπάσματά των, διότι ὁ κίνδυνος ἦτο περὶ τῶν ὅλων. (β) Τὴν 9 διετάχθη ὁ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης διὰ φερμανίου νὰ στείλῃ εἰς τὴν Πύλην τινὰς τῶν ἐγκρίτων ἀρχιερέων, χωρὶς νὰ αἰτιολογηθῇ ἡ διαταγὴ αὐτῇ· ἐστάλησαν δὲ ὁ Ἐρέσου Διονύσιος, ὁ Δέρκων Γρηγόριος, ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος, ὁ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ, ὁ Τυρνόβου Ἰωαννίκιος, ὁ Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεος ὁ καὶ Πρώιος, καὶ ὁ Ἀγχιάλου Εὐγένιος. Παρασταθέντες οἱ ἀρχιερεῖς οὗτοι ἐνώπιον τοῦ Ῥεῖζ-ἐφέντη ἀπεστάλησαν εἰς ὀθωμανικὴν τινα οἰκίαν ὑπὸ φύλαξιν, ἔχοντες μὲν τὰς ἀναπαύσεις των, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν ἀδειαν νὰ βλέπωσιν ἄλλους εἰμὴ τοὺς διακόνους των ὡς ὑπηρέτας. Συγχρόνως ἡ ἐξουσία ἔφερεν εἰς τὴν βασιλεύουσαν πλῆθος Ἀσιανῶν στρατιωτῶν καὶ τὴν 14 διέταξε νὰ ὀπλισθῶσι καὶ ὅλοι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ὀθωμανοί. Ἀφ' οὗ δὲ ἔστησε παντοῦ φυλακὰς, ἐκίνησεν ἀμέσως χεῖρα βαρεῖαν καὶ μαιφόνον καθ' ὅλων τῶν σημαντικῶν Ἑλλήνων ἀνεξετάστως καὶ ἀκρίτως αἱ οἰκίαι καὶ οἱ γυναικωνίται των ἐπατήθησαν, αἱ φυλακαὶ ἐγένισαν ὑπόπτων, αἰμοχαρεῖς Ἀσιανοὶ σείοντες γυμνάς τὰς ῥομφαίας καὶ φρυάττοντες περιέτρεχαν πλῆθηδὸν τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς ἀγορὰς θύοντες καὶ ἀπολύοντες ἄσους τοῦ κοινοῦ λαοῦ ἀπὴντων, ἀνεὶ ἀδείας τῆς κυ-

θερνήσεως, ἀλλὰ καὶ ἀνευ κωλύματος ἢ πολιτικῆ δὲ λύσσα συνώμισε μετὰ τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ κατὰ τῶν ἀποστατῶν καὶ τῶν ἀπίστων. Ἄνευ ἀποδείξεων ἢ ἐνδείξεων ἄλλ' ἐπὶ ἀπλή ὑποψίᾳ εἴλκυαν κατὰ δικταγὴν τῆς ἐξουσίας τοὺς γνωστοὺς Χριστιανοὺς εἰς σφαγὴν καὶ εἰς ἀγχόνην ἄλλους

ἔσφαζαν ἐπὶ τῶν ὁδῶν, ἄλλους ἐκρέμων ἀπὸ τῶν παραθύρων τῶν οἰκιῶν των καὶ ἔμπροσθεν τῶν συγγενῶν των, ἄλλους πκρέδιδαν εἰς τὰ βασιανιστήρια ἐκκλησίας ἐμίαιναν καὶ ἐγύμνωσαν, οἰκίας κατηδάφιζαν, περιουσίας ἐδήμιεαν, γυναῖκας καὶ κοράσια ἤρπαζαν, πλοια ὑπὸ εὐρωπαϊκῆν σημαίαν ἐπεσκέπτοντο, καὶ τοὺς εἰς αὐτὰ καταφυγόντας Ἕλληνας ἔσυραν εἰς τὴν ξηρὰν ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν πρέσβεων.

Εἰσπλους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἕλλήνων τὴν 22 Μαρτίου, καθ' ἣν ἀπεκεφαλίσθησαν ὁ Νικόλαος Σκαναβῆς, ὁ Μιχαὴλ Μάνος πρῶτην διερμηγεὺς τοῦ στόλου καὶ γαμβρὸς τοῦ Σκαναβῆ, ὁ Θεόδωρος Ρίζος καὶ ὁ Ἀλέκος υἱὸς τοῦ Φωτεινοῦ, ἀρχιατροῦ τοῦ αὐθέντου τῆς Μολδαβίας. Τὰ πρῶτα ταῦτα σφάγια τῆς σουλτανικῆς μανίας διεδέχθησαν ἄλλα τὴν 26 καὶ 27, ἦγον ὁ Λεβίδης ὁ καὶ Τσαλίκης, ὁ Στεργιαννάκης Τσορπατσόγλου, τρεῖς καλόγηροι, τρεῖς ταχυδρόμοι τοῦ αὐθέντου τῆς Μολδαβίας καὶ ὀκτὼ ἄλλοι ὀλίγον γνωστοί. Τὴν 3 Ἀπριλίου ἐφθασε ταχυδρόμος ἐξ Ἀθηνῶν ἀναγγέλλων δι' ὧν ἔφερε γραμμάτων, ὅτι ἀπεστάτησεν ὅλη ἡ Πελοπόννησος. Παράφρων ἔτι μᾶλλον ἐγενεῖν ὁ Σουλτάνος ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ, καὶ ἤρχιζε νὰ φονεύῃ ἀπονώτερον.

Μέγας διερμηγεὺς τῇ καιρῷ ἐκείνῳ ἦτον ὁ Κωστάκης Μουρούζης, οὐτινος ὁ φιλογενέστατος οἶκος διηγεκὲς καὶ προσφιλές ἔργον εἶχε τὸν φωτισμὸν τῶν ὁμογενῶν του. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ἂν καὶ κατεῖχεν ὑψηλὴν θέσιν καὶ

ὑπὸ τὴν μάχαιραν ἔκειτο τοῦ δημίου, εἰς οὐδὲν τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐλογίσθη, προκειμένης τῆς ἀναστάσεως τῆς πατρίδος. Ἐν ᾧ δὲ εἰσῆρχετο μίαν τῶν ἡμερῶν εἰς τὴν Πύλην κατὰ τὸ σῆμα, τῇ ἐδόθη παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν γράμμα τοῦ Ὑψηλάντου λέγον τὰ κατὰ τὰς ἡγεμονείας συμβάντα, καὶ θαρβύρον αὐτόν, ὡς μεμυημένον τὰ τῆς Ἐταιρίας, εἰς τὸν Ἀγῶνα. Ὁ Μουρούζης λαθὼν τὸ γράμμα παρ' ἀγνώστου καὶ ἐνώπιον πολλῶν, καὶ νομίσας ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ ἀποκρύψῃ μήπως κινήσῃ ὑποψία, τὸ ἐκοινοποίησε τῷ Ρελῆς-ἐφέντῃ ἀποδίδων αὐτὸ εἰς ραδιουργίαν, καὶ ἐπανήλθεν εἰς τὴν οἰκίαν ἀνενόχλητος ἄλλὰ τὴν 4 Ἀπριλίου μεταπεμφθεὶς παρὰ τῷ Ρελῆς ἐφέντῃ καὶ ἀποσταλεὶς παρ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἀπήχθη ἐκεῖθεν εἰς τὸ Μπάμπι-Χουμαϊοῦν, καὶ ἐκεῖ ἀπεκεφαλίσθη φερῶν τὴν στολὴν του. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπεκεφάλισεν ἡ Πύλη καὶ τὸν Ἀντωνάκη Τσιράν ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας του ἐκρέμασε καὶ ἄλλους ὀκτὼ ἐν οἷς καὶ τὸν τραπεζίτην τοῦ πρῶτην αὐθέντου Ἀλεξάνδρου Σούτσου Δημήτριον Παπαβῆγγόπουλον ἀπὸ τοῦ παραθύρου τῆς οἰκίας του τὴν δὲ ἐπαύριον ἀπεκεφάλισε τὸν γαμβρὸν τοῦ Παπαβῆγγόπουλου (γ) Δημήτριον Σκαναβῆν, τὸν Παναγιωτάκη Τσιγκῆν καὶ τὸν πρῶτην διερμηγεὺς τοῦ στόλου Μιχαλάκη Χαντσερῆν ἐκρέμασε δὲ καὶ τὸν Γεώργιον Μαυροκορδάτον καὶ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ παραθύρου τῆς οἰκίας του (δ). Τὴν 8 ἀπεκεφάλισε τρεῖς νεροκράτας ὡς μελετώντας δῆθεν νὰ φαρμακεύσωσι τὰ νερά τῆς βασιλευσῆς. Τὴν δὲ 9, ἦτοι τὸ μέγα Σάββατον, ἀπεκεφάλισε δύο ἐφημέριους τῆς μεγάλης ἐκκλησίας φύλακας τῆς δομνίτης Εὐφροσύνης Μουρούζη φυγούσης. Τὴν δὲ ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας διεσκορπίστησαν καθ' ὅλην τὴν ἐνορίαν τοῦ πατριαρχείου, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Φαναρίου, πεντακισχίλιοι ὀπλισμένοι γενίτσαροι μηδενὸς εἰδότος τὴν αἰτίαν. Οἱ γενίτσαροι περιεφέροντο καθ' ὅλην τὴν νύκτα εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Φαναρίου μέχρι τῆς ἐνορίας τοῦ ἁγίου Δημητρίου τῆς Ξυλόπορτας καὶ τοῦ Μπαλατὰ μηδὲνα ἐνοχλοῦντες. Πρὸς δὲ τὸ μεσονύκτιον ἔκραζεν ὁ κράκτης τῆς ἐκκλησίας, καὶ οἱ Χριστιανοί, ἂν καὶ ἔμποροι, συνήλθαν ἀκωλύτως καὶ ἀνενοχλήτως διὰ μέσου τοῦ πλήθους τῶν γενιτσάρων εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ πατριαρχείου. Ἐλειτούργησεν ὁ πατριάρχης μετὰ τῶν δώδεκα ἀρχιερέων κατὰ τὴν συνήθειαν, καὶ ἀπολύσεως γενομένης, ἀνεχώρησαν ὅλοι εἰς τὰ ἴδια ὡς καὶ ἄλλοτε ἀνενόχλητοι. Ἀνέβη καὶ ὁ πατριάρχης εἰς τὰ πατριαρχεῖα, ἐν ᾧ ἤρχιζε νὰ φωτίσῃ. Ἀλλὰ, μόλις ανέβη, καὶ εἰδοποιήθη ὅτι ὁ Σταυράκης Ἀριστάρχης, ὁ διαδεχθεὶς τὴν προτεραίαν τὸν ἀποκεφαλίσθηνα μέγαν διερμηγεὺς Μουρούζην, ἦρχετο εἰς τὸ πατριαρχεῖον (ε). Ὁ πατριάρχης διέταξε νὰ τὸν εἰσαξῶσιν εἰς τὸ ἰδιαίτερον δωμάτιόν του ἄλλ' ὁ Ἀριστάρχης ἀπεκρίθη, ὅτι ἐπρότιμα νὰ εἰσαχθῇ κατ' εὐθείαν εἰς τὸ Συνοδικόν, ὅπου καὶ εἰσῆχθη. Εἰσῆχθη μετ' ὀλίγην ὥραν εἰς τὸ Συνοδικόν καὶ τις Ὁθωμανὸς γραμματεὺς τοῦ Ρελῆς-ἐφέντη, καὶ μετ' αὐτὸν εἰσῆλθε καὶ ὁ πατριάρχης εἰς ἐντευξίν των. Ἀφ' οὗ δὲ ἐχαιρετήθησαν καὶ ἐκάθησαν καὶ οἱ τρεῖς, ὁ μέγας διερμηγεὺς εἶπεν ὅτι ὁ γραμματεὺς ἔφερε φερμάνι καὶ εἶχε δικταγὴν νὰ τὸ

ἀναγνώσῃ αὐθωρεὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἀρχιερέων, τῶν προϋχόντων καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν συντεχνιῶν. Ὁ πατριάρχης διέταξε νὰ συνέλθωσιν οἱ βῆθέντες καὶ εἰς ἐπήκοον τῶν συνελλόντων ἀνεγνώσθη τὸ φερμάνι λέγον, «Ἐπειδὴ ὁ πατριάρχης Γρηγόριος ἐφάνη ἀνάξιος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἀχάρι-

Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄.

Κατὰ παλαιὰν λιθογραφίαν.

» στος καὶ ἀπιστος πρὸς τὴν Πύλιν καὶ βραδουργός γίνεται ἐκπτώτος τῆς
» θέσεώς του, καὶ τῇ προσδιορίζεται διαμονὴ τὸ Καδίικοι μέχρι δευτέρας
» διαταγῆς». Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν συνοδευόμενος ὁ πατριάρχης ὑπὸ τοῦ
Νικηφόρου, τοῦ πιστοῦ τοῦ ἀρχιδιακόνου, ἀπήχθη, παρὰ τὴν φράσιν τοῦ φερ-
μανίου καὶ κατὰ διαταγὴν, ὡς φαίνεται, μυστικῆν, εἰς τὸ δεσμωτήριον τοῦ
Μποσταντοῦμπαση. Ἐξελλόντος δὲ τοῦ πατριάρχου ἐκ τοῦ Συνοδικοῦ, ἀνε-
γνώσθη ἄλλο φερμάνι ἔχον οὕτως. «Ἐπειδὴ ἡ ὑψηλὴ Πύλι δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ
» στερήσῃ τοὺς πιστοὺς τῆς ὑψηλοῦς τῆς πνευματικῆς κηδεμονίας τοῦ κοι-

» νοῦ πατρὸς των, διατάττει νὰ ἐκλέξωσι πατριάρχην κατὰ τὴν ἀνάκαθεν
» συνήθειαν». Ἐπὶ τῇ διαταγῇ ταύτῃ ἤρχισεν ἡ συζήτησις περὶ ἐκλογῆς
πατριάρχου, σιωπῶντων καὶ τοῦ διερμηνεύου καὶ τοῦ γραμματέως, καὶ ἀπε-
φασίσθη νὰ ἀνακληθῇ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ὁ ἐν Ἀδριανουπόλει δια-
μένων πρῶην πατριάρχης Κύριλλος· ἀλλ' ὁ γραμματεὺς ἀκούσας τὴν ἐκλο-
γὴν εἶπεν ὅτι δὲν ἦτο δεκτὴ, ἀπόντος τοῦ ἐκλεχθέντος, διότι ἡ ὑψηλὴ Πύλι
δὲν ἐπεθύμει κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις μηδὲ μίαν ὥραν νὰ μείνῃ ὁ
πατριαρχικὸς θρόνος κενός, καὶ ἀπήτει νὰ ἐκλέξωσιν ἐκ τῶν παρόντων
ἄποιον ἤθελαν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον μετὰ δευτέραν μακρὰν καὶ ἐπίσης ἀνε-
πηρέαστον συζήτησιν ἐπεσεν ἡ ψῆφος ἐπὶ τὸν Πεισιδίας Εὐγένιον, ὃν ὁ μέ-
γας διερμηνεύς καὶ ὁ γραμματεὺς ἀπέστειλαν ἀμέσως εἰς τὴν Πύλιν κατὰ
τὴν συνήθειαν· οὗτοι δὲ ἀπέμειναν ἐν τῇ πατριαρχείῳ καθὼς καὶ ὅλοι οἱ
συνελθόντες ἀναμένοντες τὴν ἐπὶ κίνου του. Μετὰ παρέλευσιν δὲ τινῶν ὡρῶν
ἐπανήλθεν ὁ πατριάρχης ὑπὸ λαμπροτέραν παρὰ τὴν συνήθη πομπήν.

Διήκει ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος τελετῆ, ὅτε ἐξήχθη τῆς φυλακῆς ὁ Γρηγό-
ριος, ὅστις νοήσας ἐκ τινῶν σημείων ὅτι ἤγγιζεν ἡ ὥρα τοῦ θανάτου του,
προητοιμάζετο ἀδιαλείπτως προσευχόμενος· ἐμὲ δὲ εἰς πλοιάριον ἀπεβιβά-
σθη εἰς τὸ παράλιον τοῦ Φαναρίου. Ἐκεῖ ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανόν, ὅπου
ἔμελλε ν' ἀναβῇ μετ' ὀλίγον, ἔκαμε τὸν σταυρόν του, ἐγονάτισε καὶ ἔκλι-
νε τὴν μεσότριχα κεφαλὴν του ὑπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ δημίου· ἀλλ' ὁ δῆμιος τὸν
ἀνήγειρεν εἰπὼν αὐτῷ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, διότι δὲν ἦτον ἐκεῖνος ὁ τόπος
τῆς ποινῆς του. Ὁδεύοντες ἐκεῖθεν ἔφθασαν εἰς τὰ πατριαρχεῖα. Ἐκεῖ ὁ δῆ-
μιος τὸν ἐκρέμασε προσευχόμενον ἀπὸ τοῦ ἀνωφλίτου τῆς μεγάλης πύλης μετὰ
τὴν μεσημβρίαν τῆς κυριακῆς τοῦ Πάσχα· ὥστε, καθ' ἣν ὥραν ἐφήμιζαν
ἄνωθεν τοῦ πατριαρχείου καὶ ἐπολυχρόνον τὸν νέον πατριάρχην οἱ τρισά-
θλιοι Χριστιανοὶ φάλλοντες τὸ εἰς πολλὰ ἔτη δέσποτα, ἐκρεμῆτο κά-
τωθεν ὡς ληστής καὶ κακούργος ὁ προκατόχος αὐτοῦ, ὅστις πρὸ ὀλίγων ὡρῶν,
προσφέρων τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων, εὐλόγει
τοὺς πιστοὺς ἀσπαζομένους ἐν εὐλαβείᾳ καὶ κατανύξει τὴν ἐν τοῖς ἀγίοις τῶν
ἁγίων ἀγιασθεῖσαν καὶ ἀγιαζούσαν δεξιάν του. Αἱ τελευταῖαι στιγμαὶ τοῦ Γρη-
γορίου ἐφάνησαν στιγμαὶ ἀχραινοῦς πίστεως καὶ ἀνεξικακίας, ὁποίας προ-
τοιμάζει ἀκηλίδωτος συνείδησις, ἀγαθοποιὸς καρδιά, παράβλεψις τῆς προ-
σκαίρου ζωῆς καὶ προσδοκία τῆς μελλούσης. Τὸ δὲ ἐπὶ τοῦ λειψάνου ἐγγρα-
φον τῆς καταδίκης ἔλεγε τὰς αἰτίας, δι' ἃς ἐκρίθη ἄξιος θανάτου. Ἴδου τὸ
ἐγγραφον, τὸ τουρκιστὶ λεγόμενον «Γιαφτάς.»

«Χρέος τῶν ἀρχηγῶν τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν μου διαφόρων λαῶν εἶναι
» νὰ ἐπαγρυπνώσῃ νύκτα καὶ ἡμέραν τοὺς ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν των, νὰ παρατη-
» ρῶσι τὴν διαγωγὴν των καὶ ν' ἀνακαλύπτωσι καὶ ἀναφέρωσιν εἰς τὴν κυ-
» βέρνησίν μου τὰς ἀθεμίτους πράξεις των. Οἱ δὲ πατριάρχαι, ὡς ἀρχηγοὶ τῶν
» βασιμῶν ζώντων ἐν ἀσφαλείᾳ ὑπὸ τὴν σιάν τῆς αυτοκρατορικῆς μου ἐξου-
» σίας, ὀφείλουσιν νὰ ἴναι ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἀνεπίληπτοι, τίμιοι, πιστοὶ καὶ

«εὐλικρινεῖς. Ἐχοντες δὲ τὰς ἀρετὰς ταύτας ὀφείλουσιν, ὡς ἂν παρατηρήσουσιν
«κακὰς κλίσεις τοῦ λαοῦ τῶν, νὰ τὰς ἐμποδίζωσιν δι' ἀπειλῶν καὶ συμβου-
«λῶν, ἢ, ἂν ἀναγκαῖον, καὶ διὰ ποινῶν κατὰ τὰ ἔθιμα τῆς θρησκείας τῶν,
«καὶ τοιοῦτοτρόπως νὰ φαίνωνται εὐγνώμονες ἐν μέρει πρὸς τὴν ὑψηλὴν
«Πύλιν δι' ἧς ἀπολαμβάνουν χάριτας καὶ ἐλευθερίας ὑπὸ τὴν ἀγαθοποιῶν
«σκιάν τῆς.

«Ἄλλ' ὁ ἄπιστος πατριάρχης τῶν Ἑλλήνων, ὁ δώσας ἄλλοτε δείγματα
«τῆς εἰς τὴν ὑψηλὴν Πύλιν ἀφοσιώσεώς του, ἀδύνατον νὰ θεωρηθῆ ἄλλο-
«τριος τῶν στάσεων τοῦ ἔθνους του, ἧς διάφοροι κακότετροποι καὶ ἀναίσθητοι,
«παρασυρόμενοι ὑπὸ χιμαιρικῶν καὶ διαβολικῶν ἐλπίδων, διήγειραν καὶ
«χρέος του ἦτο νὰ διδάξῃ τοὺς ἄπλους, ὅτι τὸ τόλμημα ἦτο μάταιον καὶ
«ἀτελεσφόρητον· διότι τὰ κακὰ διαβόλια δὲν εἶναι δυνατὸν ποτε νὰ εὐδοκι-
«μήσωσιν κατὰ τῆς μωαμεθανικῆς ἐξουσίας καὶ θρησκείας, αἵτινες ἔλαβαν
«ὑπαρξίν θεοθεν πρὸ ὑπερχιλίων ἐτῶν, καὶ θὰ διατηρηθῶσιν μέχρι τῆς συν-
«τελείας τοῦ αἰῶνος, καθὼς μᾶς βεβαιοῦν αἱ ἀποκαλύψεις καὶ τὰ θαύματα
«ἄλλ' ἐξ αἰτίας τῆς διαφθορᾶς τῆς καρδίας του, ὅχι μόνον δὲν εἰδοποίησεν
«οὐδ' ἐπαίδευσεν τοὺς ἀπατηθέντας, ἀλλὰ καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα ἦτο
«καὶ αὐτός, ὡς ἀρχηγός, μυστικὸς συμμέτοχος τῆς ἐπανάστασεως, καὶ ἀδύ-
«νατον νὰ μὴ ἀφανισθῆ καὶ πέσῃ εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ ὅλον σχεδὸν τὸ
«ἔθνος τῶν Ἑλλήνων, ἂν καὶ ἐν αὐτῷ εἶναι καὶ πολλοὶ ἀθῶοι.

«Καθ' ὃν καιρὸν ἐγνώσθη ἡ ἀποστασία, ἡ ὑψηλὴ Πύλη, συμπάθειαν
«λαβοῦσα πρὸς τοὺς ἀθλίους βασιλέας τῆς, ἠσχολήθη νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς
«πλανηθέντας διὰ τῆς γλυκύτητος εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, καὶ ἐπὶ τῷ
«σκοπῷ τούτῳ ἐξέδωκε πρόσταγμα διατάττουσα καὶ συμβουλεύουσα τὸν πα-
«τριάρχην τὰ δεόντα, καὶ προσκαλοῦσα αὐτὸν ν' ἀφορίσῃ ὅλους τοὺς ἀποστα-
«τήσαντας βασιλέας ὅπου καὶ ἂν ἦσαν ἄλλ', ἀντὶ νὰ δαμάσῃ τοὺς ἀποστά-
«τας καὶ δώσῃ πρῶτος τὸ παράδειγμα τῆς εἰς τὰ καθήκοντα ἐπιστροφῆς
«τῶν, ὁ ἄπιστος οὗτος ἔγεινεν ὁ πρωταίτιος ὅλων τῶν ἀναφυσίῶν ταραχῶν.
«Ἐἴμεθα πληροφορημένοι ὅτι ἐγενήθη ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ὅτι εἶναι συνέ-
«νοχος ὅλων τῶν ἀταξιῶν, ὅσας οἱ ἀποπλανηθέντες βασιλεῖς ἐπραξάν κατὰ
«τὴν ἐπαρχίαν τῶν Καλαβρύτων. Οὗτος λοιπὸν εἶναι ὁ αἷτιος τοῦ θεία βοη-
«θεία ἐπιεικισμένου παντελοῦς ἀφανισμοῦ τῶν ἀποπλανηθέντων βασιλέων.

«Ἐπειδὴ πανταχόθεν ἐβεβαιώθημεν περὶ τῆς προδοσίας του ὅχι μόνον
«εἰς βλάβην τῆς ὑψηλῆς Πύλης, ἀλλὰ καὶ εἰς ὄλεθρον αὐτοῦ τοῦ ἔθνους του,
«ἀνάγκη ἦτο νὰ λείψῃ ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, καὶ
«διὰ τοῦτο ἐκρεμάσθη πρὸς σωφρονισμὸν τῶν ἄλλων.»

Δύο αἰτίαι τῆς καταδίκης τοῦ πατριάρχου ἀναφέρονται ἐν τῷ ἐγγράφῳ
τούτῳ· ἡ μὲν «ὅτι δὲν ἐκίνησε τὰ πνευματικά του ὅπλα κατὰ τῶν ἀποστα-
τῶν», ἡ δὲ «ὅτι καὶ αὐτὸς ἦτο συμμέτοχος τῆς «ἀποστασίας.»

Ὀλίγον ἄνωτέρω διηγῆθημεν, ὅτι ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς Πύλης καὶ τοὺς
ἀρχαιοποστίας ὁ πατριάρχης ἀφώρισε καὶ ἀνεθεμάτισε, καὶ τοὺς ὑπὸ τὴν

ποιμαντορίαν του λαοῦ εἰς τὴν προτέραν τῶν πρὸς τὸν Σουλτάνον ὑποταγὴν
ἀνεκάλεσε, καὶ τοὺς Φιλικοὺς τοῦ πρὸς τὴν Ἐταιρίαν ὄρκου ὡς ἀσεβοῦς καὶ
ὄλεθρίου ἀπέλυσε. Σῶζονται δὲ καὶ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος συνοδικὰ ἐγγράφα,
ὥστε ἡ αἰτία αὕτη στηλιτεύεται ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων πάντῃ ψευδῆς.
Πάντῃ ἀναπόδεικτος καὶ ἀνυπόστατος εἶναι καὶ ἡ ἄλλη αἰτία, δηλαδή, ὅτι
ὁ πατριάρχης ἦτο συμμέτοχος τῆς ἀποστασίας. Τρία τινὰ ἐπιφέρει τὸ ἐγ-
γραφον εἰς ἀπόδειξιν τῆς αἰτίας ταύτης, «ὅτι ὁ καταδικασθεὶς εἰς θάνατον
«ἦτο καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα μυστικὸς συμμέτοχος τῆς ἀποστασίας, ὅτι
«ἡ Πύλη πολλαχόθεν ἐβεβαιώθη περὶ τῆς ἐνοχῆς του, καὶ ὅτι ἐγεννήθη
«ἐν Πελοποννήσῳ, ὅπου κατὰ πρῶτον ἐξεβρόχη ἡ ἐπανάστασις.»

Πρὸς Θεοῦ! οἱ λόγοι οὗτοι «καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα, — πολλαχόθεν ἐβε-
«βαιώθη, — ἐγεννήθη ἐν Πελοποννήσῳ,» εἶναι λόγοι σπουδαῖοι; εἶναι ἀπο-
δείξεις; δικαιοῦν τοιοῦτον τόλμημα; Ἄν εἶχεν ἡ Πύλη ἀποδείξεις τῆς ἐνο-
χῆς τοῦ θύματός της, ὡς διεταίνετο, διατί δὲν τὰς ἐδημοσίευσεν; διατί δὲν τὰς
ἐκοινοποίησεν ταῖς πρεσβείαις κατὰ τὴν ῥητὴν ἀξίωσιν τοῦ παρ' αὐτῇ πρέ-
σβευς τοῦ αυτοκράτορος τῆς Ρωσίας εἰς δικαιολογίαν τῆς καὶ ἀποτροπὴν
τόσων δεινῶν, ἐξ ὧν περιστοιχίζετο; Οἱ λόγοι οὗτοι δὲν ἀποδεικνύουν μάλ-
λον τὸ μέγα ἀνόμημα τοῦ τιμωρήσαντος ἢ τὸ μέγα ἐγκλημα τοῦ τιμωρηθέν-
τος; Ὁ πατριάρχης ἐγνώριζεν ἀναμφιβόλως τὰ τῆς Ἐταιρίας, οὐδ' ἦτο ду-
νατὸν ν' ἀγνοῇ ὁ πνευματικὸς πατὴρ ὅλων τῶν Ἑλλήνων ὅτι πλήθη πά-
σης τάξεως ἐγνώριζαν ἄλλ' ἑταίρους, ὁ ἔστω συνωμότης κατὰ τῆς τουρκικῆς
ἐξουσίας, δὲν ἦτο· καὶ ὅχι μόνον οὐδόλως ἐθάρρυνε τὴν ἑλληνικὴν ἐθνεγε-
σίαν, ἀλλὰ καὶ πάντοτε ἀπέτρεπε τοὺς πρὸς οὐς διελέγετο φιλεπικραστίας,
θεωρῶν ἔθνοφθόρον τὸ τοιοῦτον τόλμημα, καὶ τὸν πρὸς ὃν ἔτεινε σκοπὸν
ἀνεπίτευκτον. Μάρτυρες τῶν λεγομένων εἶναι οἱ αὐτήκοοι τῶν λόγων τοῦ
ἀγίου ἀνδρός, ὧν τὴν ἀξιόπιστον μαρτυρίαν παρελάβομεν καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ
στόματος αὐτῶν, καὶ παραδίδομεν ὅπως τὴν παρελάβομεν εἰς τὴν ἱστορίαν·
δὲν κατεμήνυσε δὲ ὅσα πνευματικῶ τῷ τρόπῳ ἐγνώριζε, διότι ἐθεώρησεν
ἀναμφιβόλως τὴν καταμήνυσιν καὶ ἀναξίαν τοῦ χαρικτηρός του, καὶ ἐναν-
τίαν τοῦ πνευματικοῦ καθήκοντός του, καὶ ἱκανὴν νὰ προκαλέσῃ τὸν ὄλε-
θρον τῶν ὁμογενῶν του ἐνόχων καὶ μὴ.

Ἐπὶ ταύταις ταῖς αἰτίαις ἐξετελέσθη ἡ καταπλήξισα καὶ καταταράξισα
τὸν χριστιανικὸν ὅλον κόσμον μαιφονία τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκ-
κλησίας τὸ ἑβδομηκοστὸν ἔτος διανύοντος.

Τούτου δὲ γενομένου, ἀνεχώρησαν ἐκ τῶν πατριαρχείων ὁ μέγας διε-
ρμηνεύς, ὁ γραμματεὺς καὶ οἱ λοιποί. Τὸ δὲ δειλινὸν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ
Μπεντερλῆ· Ἀλήπασας, ὁ πρὸ ὀλίγου διορισθεὶς ἀρχιεπίσκοπος, (ε), διέβη διὰ
τοῦ Φαναρίου μετ' ἐνός μόνου ὑπάσπιστοῦ, καὶ ἐκάθησε πέντ' ἕξ λεπτά ἀν-
τικρὸ τοῦ κρεμαμένου πατριάρχου, θεωρῶν αὐτὸν καὶ λαλῶν πρὸς τὸν ὑπά-
σπιστήν του. Διέβη ἐκεῖθεν μετὰ μίαν ὥραν παρενδεδυμένος καὶ ὁ Σουλ-
τάνος καὶ ἔρριψε καὶ αὐτὸς τὸ βλέμμα ἐπὶ τὸν πατριάρχην. Τρεῖς ἡμέρας

ἔμεινε τὸ λείψανον κρεμάμενον τὴν δὲ τετάρτην τὸ καθεῖλεν ὁ ἀγγονιστὴς ἐπὶ σκοπῇ νὰ τὸ ρίψῃ εἰς τὴν θάλασσαν, διότι οἱ κατὰ διαταγὴν τῆς ἐξουσίας κρεμάμενοι ἢ ἀποκεφαλίζόμενοι δὲν ἀξιούνται ταφῆς. Ἦλθαν τότε πρὸς τὸν ἀγγονιστὴν Ἑβραῖοι καὶ λαβόντες τὴν ἀδειάν του, κατὰ τινας δὲ καὶ φιλοδωρήσαντες αὐτόν, ἔδεσαν τοὺς πόδας τοῦ λειψάνου, τὸ ἔσυραν ἀπὸ τῶν πατριαρχείων μέχρι τοῦ αἰγιαλοῦ τοῦ Φαναρίου χλευάζοντες καὶ βλασφημοῦντες, καὶ τὸ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν ἐγχειρίζοντες τὸ σχοινίον τῆ ἀγγονιστῆ, ἀναμένοντι ἐν πλοιαρίῳ. Ἀπομακρυνθεὶς οὕτως τῆς ξηρᾶς σύρων καὶ τὸ ἐπὶ τῆς θαλάσσης λείψανόν, καὶ φθάσας ἐν μέσῳ τοῦ Κερκτιῦ κόλ-

Ὁ Γαλατῆς.

που μεταξὺ Φαναρίου καὶ ναυστάθμου ἀπήρτησεν ἀπὸ τοῦ λειψάνου πέτραν εἰς καταποντισμόν του· ἀλλὰ τὸ λείψανον δὲν συγκατεποντίσθη, διότι δὲν ἦτον ἡ πέτρα ἰκανῶς βαρεία. Ἐπέστρεψε τότε ὁ ἀγγονιστὴς εἰς τὴν ξηράν, καὶ λαβὼν ἄλλας δύο πέτρας ἐπανήλθεν ὅπου ἐκυματίζετο τὸ λείψανον, προσεπιτυνέδεσε καὶ αὐτάς, τὸ ἐλόγγευσε δις καὶ τρίς εἰς ἀπορρόφῃσιν νεροῦ, καὶ οὕτω κατεδυθίσθη. Μεθ' ἰκανᾶς δὲ ἡμέρας ἀνεράνη πρὸς τὸν Γαλατᾶν μεταξὺ δύο πλοίων ἐλλιμενιζόντων ἔμπροσθεν τοῦ Καρακιοῦ, τοῦ μὲν Σλαβονικοῦ τοῦ δὲ Κεφαλληνίου. Πρῶτος ὁ Σλαβὸνος πλοίαρχος εἶδε τὸ λείψανον, καὶ τὸ ἐσκέπασεν ἐπιρρίψας ψάθην, ἐπὶ σκοπῇ, ὅταν νυκτώσῃ, νὰ τὸ ἀνεγκύσῃ καὶ τὸ θάψῃ οὕτως καὶ ἂν ἦτον, ὡς φιλόχριστος. Γενομένης δὲ ἐσπέρας, ἐπρόλαβεν ὁ ἄλλος πλοίαρχος, ὁ Κεφαλλῆν, Σκλάβος ὀνόματι, καὶ τὸ ἀνείλικυσε. Ἰδὼν δὲ ἐκ τῆς γενειᾶδος καὶ τῆς ἀξυρίστου κεφαλῆς, ὅτι ἦτο λείψανον ἱερωμένου, ἔφερε τὴν ἐπαύριον εἰς τὸ πλοῖόν τινας ἔξωθεν κρυφίως, καὶ βεβαιωθεὶς ὅτι ἦτο τὸ τοῦ πατριάρχου, τὸ ἐσαβάνωσε, τὸ μετοκόμισεν εἰς Ὀδησσόν, καὶ τὸ ἀπέθεσεν ἐν τῇ λοιμοκαθατηρίῳ. Ἐξετασθὲν δὲ αὐτόθι καὶ ἐκ δευτέρου κατὰ διαταγὴν τοῦ διοικητοῦ ἀπεδείχθη καὶ τότε ὅτι ἦτο τῆ ὄντι τὸ τοῦ πατριάρχου.

Δοθείσης δὲ τῆς εἰδήσεως εἰς Πετροῦπολιν, ἐξεδόθη διάταγμα ἵνα ἀπο-

δοθῶσιν εἰς τὸν νεκρὸν δημοσίως ὄλαι αἱ προσήκουσαι τιμαί. Συνέδραμε καὶ ἡ ἱερὰ σύνοδος τῆς Ῥωσσίας εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν λαμπρότητα τῆς κηδεείας, καὶ τὴν 17 Ἰουνίου συνήχθησαν εἰς τὸ λοιμοκαθατηρίον αἱ πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ Ἀρχαὶ τοῦ τόπου, οἱ δύο μητροπολιταὶ : ὁ Σιλιστρίας Κύριλλος καὶ ὁ Ἱεροπόλεως Γρηγόριος, ὁ ἐπίσκοπος Μπεντερίου καὶ Ἀκερμανίου Δημήτριος, ὁ κληρὸς ὅλης τῆς ἐπαρχίας, οἱ δυστυχεῖς πρόσφυγες Ἕλληνες καὶ μέγα πλῆθος λαοῦ, καὶ ὑπὸ τὸν νεκρώσιμον ἦχον τῶν ἐκκλησιαστικῶν κωδῶνων, τῶν ψαλμοῦδιων, τῶν πυροβόλων, τῆς στρατιωτικῆς μουσικῆς, καὶ ὑπὸ τὰς ἀδιαλείπτους εἰς τὸν Ἰψιστον εὐχάς, συνώδευσαν τὸ ἱερὸν λείψανον ἀλώδιτον καὶ ἄσδομον εἰς τὴν μητροπόλιν τῆς Ὀδησσοῦ, ὅπου διέμεινε τρήμερον μέχρι τῆς 19, καθ' ἣν, ἀπ' οὗ ἐψάλη πάλιν ἡ νε-

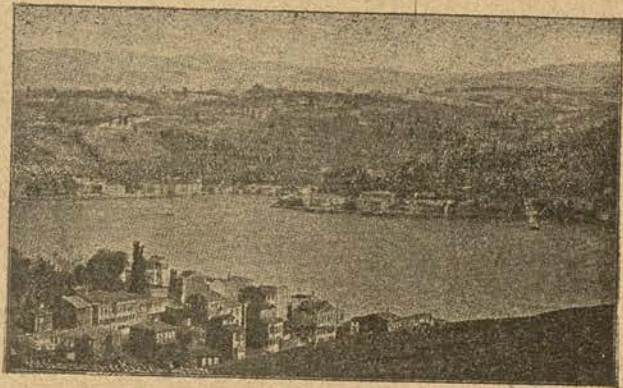
Κ. Οἰκονόμου ὁ ἐξ Οἰκονόμων.

κρώσιμος ἀκολουθία, καὶ ἐξεφωνήθη πρὸς τὸν ἱεροκήρυκα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου Κωνσταντίνου Οἰκονόμου κατανοητικὸς λόγος, μετεκομίσθη ἐν μεγάλῃ καὶ αὐθις πομπῇ καὶ παρατάξει εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἀπετέθη ἐν μνηματικαῖν ἢ ἐντὸς τοῦ ἁγίου βήματος πρὸς τὴν ἀρκτικὴν πλευρὰν τῆς ἀγίας τραπέζης ὡς λείψανον ἱερομάρτυρος.

«Τοιοῦτοτρόπως,» λέγει ἡ ἡμεπίσημος ἐφημερὶς τῆς Πετροῦπόλεως, «ἀπεδόθησαν, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ εὐλαβεστάτου αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν Ἀλεξάνδρου τοῦ Α', αἱ νενομισμένα τιμαὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης εἰς τὸν Γρηγόριον, τὸν ἅγιον πατριάρχην τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τῶν Ἑλλήνων, τὸν ὑπομείναντα τὸν θάνατον «τοῦ μάρτυρος.»

Τὴν αὐτὴν δὲ κυριακὴν τοῦ Πάσχα ἐκρέμασεν ἡ Πύλη καὶ τρεῖς τῶν

φυλακισθέντων ἀρχιερέων, τὸν Ἐφέσου, τὸν Ἀγχιάλου καὶ τὸν Νικομηδείας. Ὁ τελευταῖος οὗτος, ὑπέργηρος ὢν, πρὶν φθάσῃ εἰς τὸν τόπον τῆς ποι- νῆς, πεσὼν κατὰ γῆς ἐξεψύχησεν, ἀλλὰ καὶ νεκρὸς ἐκρεμάσθη τόσον δὲ ἐλύσων οἱ Τούρκοι κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, ὥστε ὄχι μόνον ἐφόνευαν σω- ρηθὸν αὐθαιρέτως καὶ ἀφόβως ὅσους ἀπήντων Ἕλληνας, ἀλλὰ καί, ὡς ἂν δὲν ἤρκου εἰς χορτασμόν τὰ αἵματα τῶν ζώντων, ἐπιστόλιζαν, περιφερόμε- νοι ἀχαλινώτως, καὶ αὐτοὺς τοὺς κρεμαμένους, καὶ διεμέλιζαν καὶ τοὺς ἐπὶ γῆς νεκρούς. Περιήρχοντο δὲ τὰς ὁδοὺς καὶ τινες ζητοῦντες ἀντιμισθίαν εἰς ἀπαγωγὴν τῶν ἐν αὐταῖς πτωμάτων. Οὐδαμοῦ δὲ τῆς πόλεως ἐτόλμα Χρι- στιανὸς νὰ φανῇ, ἢ τῶν παραθύρων νὰ προκύψῃ. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἐφαίνετο μᾶλλον καταγώγιον ληστῶν καὶ αἰμοδόρων θηρίων, ἢ καθέδρα βα- σιλέως καὶ διαμονὴ εὐρωπαιῶν πρέσβειων. Πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐδραπέ-

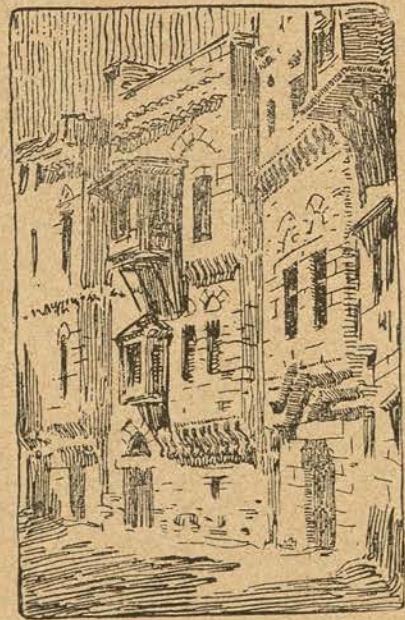

Ὁ Βόσπορος

τευαν καὶ κατέφευγαν ὑπὸ τὴν γενναίαν καὶ φιλόχριστον περίθαλψιν τῆς Ρωσσίας εἰς ξένην γῆν ἀφανεῖς καὶ γυμνοὶ οἱ πρῶην ἐπιφανεῖς καὶ βαθύ- πλουτοι.

Ὁ μανιώδης ὄχλος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξεμάνη καὶ κατ' αὐτῶν τῶν ἱερῶν ναῶν τῶν Χριστιανῶν. Τὴν 22 Ἀπριλίου συνήχθησαν πρὸς τὰ χα- ράγματα νεανῖαι Τούρκοι κατὰ τὸ Ἐδρηλέκαπη, ἠνώθησαν καὶ τινες ἠλι- κιωμένοι, καὶ εἰσήλθαν ὅλοι εἰς τὴν ἐκεῖ ἐκκλησίαν διὰ τῆς βίας, ἐσύντρι- ψαν τὰ στασίδια καὶ ἤρπασαν τὰ ἀσημικά, τὰ σκεύη τῆς καὶ τὰ ἄμφια τῶν ἑφημερίων τῆς. Παρεκάθητο φυλακὴ καὶ τοὺς εἶδεν, ἀλλ' οὔτε τοὺς ἐπέπλη- ξεν, οὔτε τοὺς ἐμπόδισεν. Θαρρύνθentes οἱ ἄτακτοι, συμπαραλαβόντες καὶ ἄλ- λους ὁμοίους τῶν, καὶ φέροντες ἐπὶ δοκαρίων ἐν εἰδεί σημαιῶν τὰ φελώνια, τὰ ἐπιτραχήλια καὶ ἄλλα ἱερά ἄμφια, ἀλαλάζοντες καὶ χλευάζοντες, ὑπήγαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἐγγρίκαπη, ὅπου ἐσύντριψαν τοὺς πολυελαίους, ἔρρι- ψαν κατὰ γῆς τὰ εἰκονοστάσια, ἔσπασαν τὰς εἰκόνας, ἐποδοπάτησαν τὰ ἱερά

σκεύη, καὶ ἤρπασαν τὰ ἀσημικά· ἐκείθεν μετέβησαν εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας τοῦ Μουχλιού, τῆς Ξυλόπορτας, τοῦ πατριαρχείου τοῦ ἁγίου Γά- φρου καὶ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Μπαλατᾶ ἀθεμιτουργοῦντες· ἐκείθεν ἐκίνη- σαν πρὸς τὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, ὅπου φθάσαντες ἤρραν τὰς πύ- λας κλειστάς καὶ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ τὰς ἀνοίξωσιν οὔσας σιδηράς· δύο δὲ ἑφημερίους, παρευρεθέντας ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ πατριαρχείου, οἱ μανιώδεις οὗτοι ἐσκότωσαν. Τὸ συμβᾶν τοῦτο ἰδοῦσαι γυναῖκες ἐκ τῶν πέραξ οἰκιῶν ἤρχισαν νὰ ὀλολύξωσιν ὑποθέσασαι, ὅτι ἡ Πύλη ἀπεφάσισε γενικὴν σφαγὴν, ὡς ἐψι- θυρίζετο· γενικὸς δὲ φόβος κατέλαβεν ὅλην τὴν ἐνορίαν τοῦ πατριαρχείου, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Φαναρίου, ὥστε δὲν ἤκούοντο εἰμὴ ὀλολυγμοὶ Χριστια- νῶν, καὶ στασιώδεις καὶ φονικαὶ κραυ- γαὶ ὑπερδιακοσίων Τούρκων. Οἱ Τούρ- κοι, μὴ δυνήθentes νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὤρμησαν εἰς τὰ πα- τριαρχεῖα καὶ τὰ ἐγύμνωσαν οἱ δὲ εὐρεθέντες ἐν αὐτοῖς καλόγηροι δι- σκορπίστησαν, καὶ πολλοὶ ἀνέβησαν ἐπὶ τῆς στέγης καταφεύγοντες εἰς τὰς ὀπισθεν ὀθωμανικὰς οἰκίας· Ὁ δὲ νεοχειροτόνητος πατριάρχης κα- τέφυγε πρὸς τὸ μέρος τοῦ κοινοῦ τοῦ πατριαρχείου, ὅπου εὐρόντες τὸν οἱ κακοῦργοι, οἱ μὲν τὸν ὕβριζαν καὶ τὸν ἐφοβέριζαν, οἱ δὲ τὸν ἐπροστά- τευαν λέγοντες, ὅτι ἦτο πιστὸς· τὸν συνώδευσαν δὲ καὶ εἰς τὴν ἀστυνο- μίαν τοῦ Φαναρίου ὅπου ἤρρεν ἐπὶ τέλους ἄσυλον. Αἱ υκηναὶ αὐταὶ ἤρ- χισαν περὶ τὸν ὄρθρον, καὶ μόλις ἔ- παυσαν τὴν δ' ὥραν μετὰ μεσημ- βριαν διὰ τῆς ἐνόπλου ἐπεμβάσεως

Φαναριωτικὸν μέγαρον.

τοῦ γενιτσάραγα. Τὴν δὲ ἐπιούσαν ἡ Ἐξουσία ἔστειλεν εἰς τὸ πατριαρχεῖον βσα τῶν διαρπαγέντων ἐδυνήθη νὰ διασώσῃ.

Μαινόμενος ὁ ὄχλος κατηδάρισε καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας τοῦ Μπαλουκλή διαφερόντως τιμωμένην διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ἁγίασμα.

Ἡ λύσσα δὲ τῆς Ἐξουσίας δὲν ἦτο μετριωτέρα τῆς τοῦ ὄχλου. Ἄν καὶ ἐφάνη ὅτι ἀπεδοκίμαζε τὰς προϊστορηθείσας κατὰ τῶν ἱερῶν ναῶν τοῦ ὄχλου πράξεις, οὔτε τινὰ τῶν ἀτάκτων ἐπαίδευσεν, οὔτε αὐτὴ ἔπαυσε χέουσα, ὡς καὶ πρότερον, τὸ αἷμα τοῦ κλήρου καὶ τῶν κοσμικῶν. Ἐν ᾧ δὲ ἐφριττεν ὅλη ἡ Εὐρώπη δι' ὅσας προανεφέραμεν μαιφόνους πράξεις τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας, ὁ Σουλτάνος ἐκάθηρε τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μπεντερλή· Ἀλλή-

πασαν, διότι, ὡς διελάμβανε τὸ ἔγγραφο τῆς καθαιρέσεως, (στ) ἐφείδετο τοῦ αἵματος τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἀντικατέστησε τὸν Σαλήχπασαν. Τὴν τρίτην δὲ τοῦ Μαΐου, ὅ ἐστι, τὴν ἡμέραν τοῦ διορισμοῦ τοῦ νέου ἀρχιεπίσκοπου καὶ τὴν δωδεκάτην ἀφ' ἧς ἐθεδηλώθησαν οἱ νόμοι καὶ ἐγχευάσθησαν πανδήμως τὰ ἱερά, ἀπεκεφάλισεν ἡ Πύλη τὸν ὑπερεκχονοταετῆ ἐπίσκοπον Μυριουπόλεως, καὶ τὸν ἐννεακαιδεκαετῆ υἱὸν τοῦ πρώτου ἀρχοντος τῆς Ροδοστοῦ. Τὴν δὲ ἐπαύριον διέταξε νὰ κρεμασθῶσι καὶ οἱ λοιποὶ φυλακισθέντες ἀρχιερεῖς, ὁ Δέρκιων, ὁ Ἀδριανουπόλεως, ὁ Τυρνόδου καὶ ὁ Θεσσαλονίκης. Οἱ φιλόχριστοι οὗτοι ἀρχιερεῖς, ἐν ᾧ μετεκομίζοντο εἰς τὸν τόπον τῆς ποινῆς ἐντὸς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πλοιαρίου, προητοιμάσθησαν πλήρεις πίστεως καὶ εὐλαδεῖας εἰς ἀποθίωσιν, ἐψάλαν οἱ ἴδιοι τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν, ἐκέτευσαν τὸν Θεὸν τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκὸς ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν αὐτῶν, καὶ εὐλόγησαν ἀλλήλους εἰπόντες τὸ «Μακαρία ἡ ὁδὸς ἡ πορεύῃ σήμερον.» Ἀφ' οὗ δὲ προσώρμισε τὸ φέρον αὐτοὺς πλοιαρίον εἰς τὸ Ἀρναούτκισι, ὁ ἀγχιονιστὴς, συμπλωτὴρ καὶ αὐτός, διέταξε τὸν Τυρνόδου ν' ἀποδῆ καὶ νὰ τὸν παρακολουθήσῃ. Ὁ Τυρνόδου κλίνας τὴν κεφαλὴν ἀπεχαιρέτησε τοὺς ἐν τῇ πλοιαρίῳ συναδέλφους καὶ συλλειτουργοὺς, τοὺς ἠσπᾶσθη τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν, τοῖς εἶπεν ἐν συντριβῇ καρδίας «καλὴ ἀντάμωσις ἀδελφοί εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν,» καὶ παρακολουθήσας τὸν ἀγχιονιστὴν ἐκρεμάσθη ἀπὸ τοῦ ἀνωρλίου τῆς οἰκίας παρκακισμένου τινὸς κουρείου. Ὁ δὲ μέλας τὴν μορφὴν καθῶς καὶ τὴν καρδίαν ἀγχιονιστῆς, ἐπανελθὼν εἰς τὸ πλοιαρίον, μετέφερε τὰ ἐν αὐτῇ ἀπολειφθέντα θύματα εἰς Μέγα-ρέυμα, ὅπου ἐκρέμασε τὸν Ἀδριανουπόλεως· ἐκεῖθεν μετέδῃ εἰς Νεοχώρι, ὅπου ἐκρέμασε τὸν Θεσσαλονίκης, κἀκεῖθεν εἰς Θεραπειὰ πρὸς ποινὴν τοῦ Δέρκιων. Ὁ ὑπεργήρως οὗτος ἀρχιερεὺς, ὁ ὑπὲρ πάντα ἄλλον τιμώμενος διὰ τὴν ἐμβρίθειαν, τὴν πολλὴν ἐλευθεροστομίαν καὶ τὴν γενναίω καρδίαν του, φθάσας εἰς τὸν πυλῶνα τῆς μητροπόλεως του, ὅπου ἐμελλε νὰ κρεμασθῆ, ἐξήτησεν ἄδειαν νὰ προσευχήθῃ· προσευχήθῃ, παρελάσει τὸν ἀγχιονιστὴν νὰ μὴ τοῦ δέσῃ τὰ χεῖρας, καὶ λαθὼν ἦν ἐκράτει ἐκεῖνος θηλειάν, τὴν εὐλόγησε τρεῖς σταυροειδῶς ἐκφωνήσας τὸ «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ «Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος,» καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν ἀγχιονιστὴν, εἶπε βαρεῖα τῇ φωνῇ, «ἐκτέλεσε τὴν ἐντολὴν τοῦ ἀσεβοῦς κυρίου σου.» Εἶπε, καὶ ἡ ἐντολὴ τοῦ ἀσεβοῦς ἐξετελέσθη.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐκρέμασεν ἡ Πύλη καὶ τὸν πιστὸν ἀρχιδιάκονον τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Νικηφόρον, καὶ τινὰς κοσμικοὺς· μαθοῦσα δέ, ὅτι καὶ οἱ ἐν τῇ στόλῃ ὑπηρετοῦντες Ὑδραῖοι ἐβουλεύοντο τὸν ἐμπρησμόν του, τὸν μὲν ἀρχηγὸν αὐτῶν Κωνσταντῖνον Γκιούστον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἀδελφοὺς καὶ συγγενεῖς του ἀπεκεφάλισεν ἐπὶ τῆς δεξιμενῆς τοῦ ναυστάθμου, τοὺς δὲ λοιποὺς τοὺς μὲν ἐκρέμασε, τοὺς δὲ ἐπνιξε. Μεληδὼν κατέκοψεν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ ναυστάθμου μετὰ τινὰς ἡμέρας καὶ τὸν διερμηγέα τοῦ στό-

λου, Νικόλαον Μουρούζην, νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ προαποκεφαλισθέντος μεγάλου διερμηγέως. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν μεγίστων τούτων κακῶν, πολλοὶ ἐξωρίζοντο, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐξορίᾳ κατέστρεψεν ἡ Πύλη τινὰς τῶν ἐπισημοτέρων, ἐν οἷς καὶ τὸν πρὸ ὀλίγου αὐθέντην τῆς Βλαχίας ἀναδειχθέντα Σκαρλάτον Καλλιμάχην. Ἐγένοντο δὲ καὶ φόνοι, ἄλλοι ἀντ' ἄλλων, παρὰ τὴν διαταγὴν καὶ εἰς ἐμπαιγμὸν αὐτῆς τῆς Πύλης.

Ἐκ τῶν ἐξορισθέντων ἦσαν καὶ ὁ πρῶτον μέγας διερμηγεὺς Γιάγκος Καλλιμάχης, ὁ Εὐστάθιος Ἄγας καὶ ὁ Γεώργιος Βογορίδης. Ἡ Πύλη διέταξε ν' ἀποκεφαλισθῶσιν οἱ τρεῖς οὗτοι. Φθάσας ὁ δῆμιος εἰς Καισάρειαν, ἀπεκεφάλισε τὸν Γιάγκον Καλλιμάχην· ἀλλὰ μὴ εὐρῶν τοὺς δύο ἄλλους, καὶ ὀφείλων νὰ φέρῃ τρεῖς κεφαλὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν, συναπεκεφάλισε τοὺς δύο ὑπηρέτας τοῦ Γιάγκου Καλλιμάχης, καὶ ἔφερεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, ὡς κεφαλὰς τοῦ Ἄγα καὶ τοῦ Βογορίδου. Καὶ ὁ μὲν Βογορίδης ἀπέθανεν ἐν τῇ ἐξορίᾳ μετὰ ταῦτα· ὁ δὲ Ἄγας, ὁ λογιζόμενος μεταξὺ τῶν νεκρῶν, ἐξεφανερῶθη μετὰ τὴν κάθοδον τῶν ἐξοριστῶν ἐν μέσῳ τῶν ζώντων, καὶ, ἐξετάσεως γενομένης, ἀνεκαλύφθη καὶ ἀπεδείχθη τὸ ἀνοσιούργημα τοῦ δημίου.

Ἐν ᾧ δὲ οἱ φόνοι ἦσαν ἀδιάλειπτοι ἐντὸς τῆς βασιλευσύσης, οὐδένα Ἕλληνα ἄφινεν ἡ ἐξουσία νὰ φύγῃ ἐκεῖθεν. Ἐπ' αὐτῇ τούτῳ τὴν 8 Μαΐου ἀνεγνώσθη φερμάνι ἐν τῇ πατριαρχείῳ διατάττον τὸν πατριάρχην νὰ προσκαλέσῃ ὅλους τοὺς ὀμοπίστους τοῦ βασιλιάδας, καὶ νὰ λάβῃ ἐγγύησιν τῆς μὴ φυγῆς τῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως· νὰ τοὺς ὑποχρεώσῃ δὲ καὶ νὰ ἀλληλεγυθῶνται πέντε συνάμα, ὥστε, ἂν εἰς ἕκ τῶν πέντε ἐφευγεν, οἱ λοιποὶ τέσσαρες νὰ ἴναι ἔνοχοι θανάτου. Τοιοῦτατρόπως οἱ ἐν τῇ βασιλευσῇ δυστυχεῖς Ἕλληνες ἐκινδύνευαν πάντοτε· διότι ἢ ἐφονεύοντο ἂν δὲν ἐφευγαν, ἢ, ἂν ἐφευγαν εἰς, ἐκινδύνευαν νὰ φονευθῶσι τέσσαρες ἀντ' αὐτοῦ.

Παύοντες τὴν αἰμοσταγῆ διήγησιν τῶν τραγικῶν συμβάντων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν ἧ καὶ μόνῃ δεκαεσχίλιαι Χριστιανοὶ ἐθυσιάσθησαν, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ θαυμάσωμεν τὸν μέγαν χαρακτήρα, ὃν ὁ κλήρος, ὁ θεῖος τῷ ὄντι κλήρος, καὶ οἱ ἄρχοντες ἐπὶ τῆς καταδιώξεως τῶν ἔδειξαν. Ἐν μέσῳ τῶν δεσμῶν καὶ τῶν βασάνων, κατέμπροσθεν τῆς ἐπονειδίστου ἀγχιόνης καὶ ὑπὸ τὴν ἀνθρωποκτόνον ἀξίνην, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν παρωρμῶντο ν' ἀρνηθῶσι τὸν Χριστὸν πρὸς διαφύλαξιν τῆς ζωῆς καὶ ἀπόλαυσιν πολλῶν ἄλλων ἐπιγείων ἀγαθῶν, ἀλλ' ὅλοι μέχρις ἐνὸς ἐπροτίμησαν τὰς βασάνους καὶ τὸν θάνατον.

Ὅτε ἐν τῇ βασιλικῇ καθέδρᾳ ἐχέετο ποταμηδὸν καὶ ἀνηλεῶς τὸ αἷμα τοῦ ἱεροῦ κλήρου, τῶν ἀρχόντων, τῶν ἐμπόρων, τῶν τεχνιτῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ ὄχλου· ὅτε διὰ μόνης τῆς φυγῆς, καὶ αὐτῆς ἐπὶ θανατικῇ ποινῇ ἀπηγορευμένης, οἱ μὲν ἄνδρες ἠλπίζαν ν' ἀποφύγῃσι τὰς βασάνους καὶ τὸν θάνατον, αἱ δὲ γυναῖκες τὴν ἀτιμίαν· ὅτε τὰ ἄγια τῶν ἁγίων ἐμαίοντο, καὶ ὅ,τι ἐσέθετο καὶ ἐπροσκύνει ὁ Χριστιανὸς ἐσυντριβέτο, ἐποδοπατεῖτο ἢ ἐγχευάζετο·

ὅτε αἱ οἰκίαι ἐπατοῦντο καὶ αἱ ἰδιοκτησίαι ἠρπάζοντο· ὅτε ὅλα ταῦτα ἐπράττοντο ὑπὸ τὰς ὄψεις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀλλῶν καὶ τὰ πλεῖστα διὰ τῶν διαταγῶν αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου, εὐκολοὶ εἶναι· νὰ συμπεράνη τις τὰς αἱματοχυσίας καὶ τὰ παντὸς εἶδους παθήματα τῶν δυστυχῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰ ἄλλα μέρη τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας. Ὅπου Τούρκοι καὶ Ἕλληγες, ἐκεῖ καὶ σφαγαὶ καὶ ἄρπαγαὶ καὶ ἀτιμίαι· ἐκορυφῶντο δὲ τὰ κακὰ ταῦτα ἔπου τυχὸν συνηθροίζοντο καὶ στρατεύματα.

Ἡ Σμύρνη, ἡ δευτερεύουσα πόλις τοῦ κράτους, ἐκινδύνευσε νὰ χαθῆ ὅλη τὸν καιρὸν ἐκεῖνον. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως Τούρκοι, οἱ διὰ τὴν ἡσυ-

Ἡ Σμύρνη.

χίαν καὶ ἀσφάλειάν τῆς ἀφοπλισθέντες πρὸ πολλοῦ, ἐξωπλίσθησαν ὅλοι, ἔτοιμοι, ἀφορμῆς δοθείσης, νὰ καταστρέψωσι τοὺς Χριστιανούς. Ὅ,τι δὲ ἐβρίσκεινδύνευσεν ἔτι μᾶλλον τὴν πόλιν ἦτον ἡ συβροή πλῆθους ἐνόπλων Τούρκων εἰς τὰ περίεξ, ἐπὶ σκοπῶν νὰ πέσωσιν ἐκεῖθεν ὅπου ἐξεβράγγη ἢ ἐπανάστασις. Ὁ ἔνοπλος οὗτος ὄχλος, αἰσχος πάσης κυβερνήσεως καὶ θανάσιμος πληγῆ πάσης κοινωνίας, ἐζήτει ἀναφανδὸν τὴν γενικὴν σφαγὴν τῶν ἐν Σμύρνη Χριστιανῶν· ἀλλ' οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι, ἔχοντες ἐν τῇ πόλει τὰς οἰκογενείας τῶν καὶ μὴ φοβούμενοι τοὺς Χριστιανούς, ἀόπλους ὄντας, δὲν ἐπέτρεψαν τὴν εἰσοδὸν αὐτοῦ εἰς τὴν εἰρηγικὴν πόλιν. Ἀλλ' οὗτος ἐπὶ τῇ ἀπαγορεύσει ταύτῃ ἐξηγγριώθη καὶ ἔπεσεν εἰς τὰ περίεξ τῆς πόλεως χωρία, ὅπου, μηδενὸς ἐναντιουμένου, ἐσφάζοντο οἱ ἀπροστάτευτοι χωρικοὶ ὡς πρόβατα. ἠτιμάζοντο αἱ γυναῖκες καὶ ἠρπάζετο ἡ περιουσία. Ἐντὸς δὲ τῆς πόλεως, ἀν καὶ ἦτον ἰκανὴ ἐκτελεστικὴ δύναμις ὀθωμανικῆ, φόνοι σποράδιον καὶ ἀταξίαι συνέβαιναν καθ' ἡμέραν, καὶ καθ' ἡμέραν φόβος ἦτο γενικῆς σφαγῆς. Οὐδεὶς Χριστιανός

νός ἐτόλμα ν' ἀντείπῃ πρὸς Τούρκον ὅ,τι καὶ ἂν ἤκουεν, οὔτε νὰ ἐξέλθῃ τὴν νύκτα τῆς οἰκίας ὅ,τι καὶ ἂν ἐχρειάζετο. Οἱ Τούρκοι θεωροῦντες ἑαυτοὺς ἐμπολέμους (σεφερλίδας) ἐνόμιζαν ὅτι ὅλα ἦσαν συγχωρητά. Τόσον δὲ ἐθρασύνθησαν, ὥστε δὲν ἐυστάλησαν νὰ ἐξυβρίσωσι καὶ κρατήσωσιν ὑπὸ φύλαξιν ὀλοουκτικῶς καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τῆς γαλλικῆς μοίρας καὶ δύο ἀξιωματικούς συναπαντηθέντας καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως τὴν νύκτα πρὸς τὴν διαταγὴν, ἀν καὶ ἐφόρων τὴν στολὴν τῶν ἄλλ' ἢ θρασύτης αὐτῇ τοῖς ἀπέβη εἰς κακόν. Τολμηροὶ καὶ ἀλαζόνες ἐνώπιον ἀόπλων, ἐφάνησαν δειλοὶ καὶ οὐτιδανοὶ ἐνώπιον ὀλιγων εὐρωπαϊῶν ἐνόπλων. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς γαλλικῆς μοίρας, ἀπαιτῶν τὴν ἐπιρροὴν ἰκανοποίησιν δι' ὅσα ἐπαθεν, ἔφερε τὸ πλοῖόν του ἀπέναντι τοῦ διοικητηρίου ἔτοιμον εἰς προσβολήν. Ἡ πολεμία αὕτη ἐπίδειξις ἤρκετε μόνη καὶ τοὺς ἐπ' ἀνδρία ἐπαιρομένους Τούρκους νὰ βάλῃ ὅλους εἰς φόβον καὶ πολλοὺς εἰς φυγὴν, καὶ ἡ ζητηθεῖσα ἰκανοποίησις ἐν τῇ ἅμα νὰ δοθῇ. Ἀλλ' ὁ κίνδυνος τῶν δυστυχῶν Χριστιανῶν ἐφαίνετο καθ' ἡμέραν ἐγγύτερος.

Ὅσάκις τὰ πνεύματα εἶναι ἠρηθισμένα καὶ ἐπιβρεπῆ εἰς φόβον, μικρὰ ἀφορμὴ ἀρκεῖ νὰ φέρῃ τὸ πᾶν ἄνω κάτω.

Τὴν νύκτα τῆς 30 Μαρτίου ἔπεσε κατὰ περίστασιν ἐν τῇ πόλει τουφεκία. Φωναὶ ἠκούσθησαν ἐν τῇ ἅμα λέγουσαι «ἔθ' ἄλαν σπαθί.» Αἱ φωναὶ αὗται ἐπανελήφθησαν, ἐπιστεύθησαν, καὶ ὅλοι οἱ κάτοικοι Χριστιανοὶ ἐχύθησαν εἰς τὸ παραθαλάσσιον πρὸς διάσωσιν εἰς τὰ πλοῖα· τινὲς δὲ ἐξ αἰτίας τοῦ κυριεύοντος αὐτοὺς φόβου ἐβρίβθησαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγησαν, ὡς ἂν τοὺς κατεδίωκαν τῶ ὄντι φονεῖς· ἀλλ' ἡ πόλις διεσώθη ὡς ἐν θαύματος κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν.

Δεινὰ παθήματα ἔπαθε καὶ ἡ Ἀδριανούπολις. Διέτριβεν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ὁ πρῶτος οἰκουμενικὸς πατριάρχης Κύριλλος, μακρὰν τῶν πολιτικῶν θορύβων, φυλάττων τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ καὶ μελετῶν τὰς ἱερὰς γραφάς· ἡ ὑπόληψις δὲ, ἣν ἀπελάμβανε, τὸν ἀνέδειξεν, ὡς εἶδαμεν, καὶ ἀπόντα ἄξιον τῆς ὁμοφώνου ἐκλογῆς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησιαστικῆς καὶ κοσμικῆς ὁμηγύρεως εἰς τὴν ἐκ δευτέρου πλήρωσιν τοῦ χηρεύσαντος πατριαρχικοῦ θρόνου· ἀλλ' αὕτη ἡ ὑπόληψις τὸν ἀνέδειξεν ἐνώπιον τῆς Ἐξουσίας, τιμωρούσης τὴν ἀρετὴν, ἄξιον θανάτου, καὶ ἀντὶ νὰ τὸν ἀναδιβάσῃ εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον κατὰ τὴν αὐθόρμητον θέλησιν ὄλων, τὸν ἀνεδίβασεν εἰς τὸ πῆγμα τῆς ἀγχόνης κατὰ τὴν αὐθαίρετον προσταγὴν τῆς Ἐξουσίας. Ἐζήτησεν ὁ ἱερός ἀνὴρ ὀλίγας στιγμὰς νὰ προσευχηθῇ· προσευχήθη μυστικῶς, εἶπε μεγαλοφώνως τὸ «Μνήσθητί μου Κύριε ἐν τῇ βασιλείᾳ σου,» καὶ παρέδωκε τὸ πνεῦμα εἰς χεῖρας τοῦ Πλάστου. Συγχρόνως ἐκρεμάσθησαν καὶ οἱ προκριτώτεροι Χριστιανοὶ, καὶ ἡ μεγαλόπολις ἐπένηθη πένθος μέγα.

Οἱ δὲ κάτοικοι τῆς Αἴνου ἔπαθαν ἄλλου εἶδους πάθημα. 800 Τούρκοι ὀπλοφόροι, σαλέντες ἐκεῖ ἐξ Ἀδριανουπόλεως κατέλαβαν ἐν πρώτοις τὸ

φρούριον καὶ ἔξωσαν τοὺς ἕως τότε ἐνοικοῦντας Χριστιανούς· μετὰ τοῦτο ἀφώ-
πλισαν ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως, τοὺς ἐπῆραν ὅ,τι καὶ ἂν εἶχαν, καὶ
πρὸς ἐξευτελισμὸν διέταξαν τοὺς προϊσταμένους νὰ φορέσωσιν ἀντὶ κληπα-
κίου μαύρην προβίαν, καὶ σγκαούνιον ἀντὶ τοῦ συνήθους ἐπανωφορίου· τοῖς
ἔλεγον δέ, ὅτι τοιοῦτον ἦτο τὸ φόρεμα τῶν πιστῶν ῥαγιαδῶν.

Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον τὰς ἡμέρας ἐκεί-
νας ὅλων τῶν μερῶν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ὅπου συνέζων αἱ δύο ἐτερό-
θρησκοὶ καὶ ἐτερογενεῖς φυλαί. Καὶ ταῦτα πάντα ἐπασχαν οἱ δυστυχεῖς Χρι-
στιανοὶ ὄχι διότι ἐπεβουλεύθησαν τὸν Σουλτάνον, ἢ τὸν παρῆκουσαν, ἢ τὸν
ἐπολέμησαν, ἀλλὰ διότι ἄλλοι, κατοικοῦντες ἄλλα μέρη τῆς ἐπικρατείας του,
τυχόντες νὰ ἦναι ὁμογενεῖς των καὶ ὁμόθρησκοι, ἐκίνησαν ὄπλα κατ' αὐτοῦ.

Ἀλλά, καθὼς ἄλλοτε ἡ χύσις τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων ἐστερέωσε
τὴν καταδιωκομένην τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν, οὕτω καὶ τὰ δεινὰ παθήματα
τόσων ἀθῶων ὁμογενῶν καὶ ὁμοπίστων ἐστερέωσαν καὶ σήμερον τὴν ἐπανά-
στασιν τῆς Ἑλλάδος, διότι ἐξῆψαν ἐτι μᾶλλον ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀγωνι-
ζομένων τὸ πρὸς τοὺς τυράννους μῖσος, καὶ τοῖς εἶπαν, ὅτι ἡ μάχαιρα ἦτον
μόνη ἐλπίς καὶ μόνη καταφυγή· ὥστε ἡ Πύλη λυσσῶσα καὶ μαινομένη ὑπε-
στήριξε τὸν κλονιζόμενον ἐλληνικὸν ἀγῶνα δι' ὧν τρόπων ἐπεχείρησε νὰ
τὸν πολεμήσῃ, ἐκίνησε τὴν συμπάθειαν ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ὑπὲρ
τῶν καταδιωκομένων, ἠνάγκασε καὶ αὐτὰς τὰς φιλικὰς τῆς Δυνάμεις νὰ ὁ-
μολογήσωσιν ὅτι Τούρκοι καὶ Ἕλληγες δὲν ἦτο δυνατόν εἰς τὸ ἐξῆς νὰ συ-
ζήσωσι, καὶ ἐπιθανολόγησε καὶ τὸν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Ρωσσίας πόλεμον,
ἐφ' ὃν οἱ ἀγωνιζόμενοι Ἕλληγες ἐσάλευσαν τὰς ἐλπίδας των. Τοιοῦτοτρόπως
ἡ Θεία Πρόνοια διὰ τῶν ἀνεξερευνήτων βουλῶν τῆς ῥίπτει ἐπὶ τὴν κεφαλὴν
τῶν ἀπάνθρωπα πραττόντων τὰς ἀπανθρωπίας των, καὶ προετοιμάζει ἀκα-
ταλήπτως πῶς τὸ εὐτυχὲς μέλλον τῆς ἀδίκως πασχούσης ἀνθρωπότητος ἐν
μέσῳ αὐτῶν τῶν δυστυχημάτων τῆς.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἀναλαμβάνων τὴν
ἀρχιστρατηγίαν.

Εἰκὼν Ἔσς

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ

*Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ διαγωγὴ τῆς
Ρωσσίας πρὸς τὸν Ὑψηλάντην.*

ΣΥΓΝΕΔΡΙΑΖΕΝ ἡ Ἱερὰ Συμμαχία ἐν Λαυδάχῃ, ἔχουσα προσηλωμένην ὅλην τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὰ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Εὐρώπῃ μεγάλα πολιτικὰ συμβάντα, ὅτε ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος. Ἡ συμμαχία αὕτη συστηθεῖσα ἐν Παρισίοις τὸ 1815, ἂν καὶ ὅλη πολιτικὴ, εἶχε πρόσημα θρησκευτικόν. Τὸ δεύτερον ἄρθρον τῆς συνθήκης τῆς ἔλεγεν.

«Οἱ ἀνακτες Αὐστρίας, Πρωσσίας καὶ Ρωσσίας ὁμολογοῦν, ὅτι ὁ χριστιανικὸς κόσμος, οὗτος καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ λαοὶ τῶν εἶναι μέλη, δὲν ἔχει «κυρίως βασιλέα εἰμὴ τὸν Παντοκράτορα, τὸν Ἰῶν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, «τὸν Σωτῆρα ἡμῶν καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν διότι ἐν αὐτῷ καὶ μόνῳ ἀποταμιεύονται ὅλοι οἱ θησαυροὶ τῆς ἀγάπης, τῆς γνώσεως καὶ τῆς σοφίας.»

Τὸ γράμμα τῆς συνθήκης ἀπέκλειε πασιφανῶς τῆς Συμμαχίας τὴν ὀθωμανικὴν Ἀρχὴν ὡς ἀλλόθρησκον καὶ ἀσεβῆ, καὶ ἐθάρρυνε τοὺς ὑπ' αὐτὴν πιστεύοντας εἰς Χριστὸν λαοὺς· ἀλλ' αἱ πραγματικαὶ ἀρχαὶ τῆς ἐφάνησαν ἐπὶ τῶν προρρηθέντων πολιτικῶν συμβάντων οὕσαι ἢ ἀναλλοίωτος διατήρησις τῶν καθεστώτων παντὸς κράτους ἀνεξαιρέτως ὑπὸ οἰοδηποτε θρησκευτικὸν σύμβολον καὶ ἂν διετέλει, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ παραδοχὴ πολιτικῶν μεταβολῶν τότε μόνον, ὅτε αὐταὶ ἐνηργοῦντο διὰ τῆς αὐθορμήτου θελήσεως τοῦ ἀνακτος. Πραγματοποιήσασα ἡ Συμμαχία διὰ στρατιωτικῆς ἐπεμβάσεως τὰς ἀρχὰς ταύτας ἐν Ἰταλίᾳ, τὰς ἐκήρυξε καὶ ἐγγράφως εἰς γνώσιν ὅλου τοῦ κόσμου καὶ τὰς ἐφήρμοσε καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἑλλάδος. Τοιοῦτοτρόπως, σεμνολογουμένη «Ἱερὰ,» ὡς δῆθεν ἐνεργοῦσα ὑπὸ τὸ σωτήριον κράτος τῆς ἀδελφικῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης καὶ τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος, ἐγκατέλειπε καὶ κατέκρινεν ὀλόκληρον χριστιανικὸν λαόν, ὡς ἐπιχειρήσαντα ν' ἀποτινάξῃ ἀλλόπιστον καὶ μισόχριστον ζυγόν, ὃν πρὸ αἰῶνων ἐστέναζε.

«Χρήσιμοι», ἐκήρυξεν ἡ Συμμαχία ἐν Λαυδάχῃ τὴν 30 Ἀπριλίου 1821, «χρήσιμοι ἢ ἀναγκαστικὰ μεταβολαὶ ἐν τῇ νομοθεσίᾳ ἢ ἐν τῇ διοικήσει τῶν «ἐπικρατειῶν πρέπον εἶναι νὰ πηγάζωσιν ἐκ τῆς ἐλευθέρως θελήσεως καὶ «τῆς πλήρους πεποιθήσεως τῶν θεόθεν τὴν ἐξουσίαν ἐμπειπιστευμένων. «Πάν ὅ,τι παρεκτρέπεται τῆς ἀρχῆς ταύτης φέρει ἐξ ἀνάγκης τοὺς λαοὺς «εἰς ἀταξίαν, εἰς κλονισμοὺς καὶ εἰς δεινὰ βαρύτερα παρ' ὅσα προτίθεται

«νά θέραπεύση. Οἱ ἄνακτες, αἰσθανόμενοι βαθέως τὴν ἀναλλοίωτον ταύτην «ἀλήθειαν, δὲν ἐδίστασαν νὰ κηρύξωσι παρρησίᾳ, ὅτι σεβόμενοι τὰ δίκαια «καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν ὅλων τῶν νομίμων ἐξουσιῶν ἐθεώρησαν ὡς νομίμως «μὴ ὑπάρχουσιν καὶ ὡς μὴ συνάδουσιν πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ δημοσίου δι- «καίου τῆς Εὐρώπης πᾶσαν λεγομένην μεταρρυθμισὶν ἐνεργουμένην δι' ἀπο- «στασίας καὶ δι' ὅπλων. Ὡς τοιαύτης φύσεως ἐθεώρησαν ὄχι μόνον ὅσα «συνέβησαν ἐν τοῖς βασιλείοις τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Σαρδηνίας, ἀλλὰ καὶ «ὅσα (ἦτοι τὰ τῆς Ἑλλάδος), λαβόντα ἀρχὴν ἐκ μηχανορραφίας «ἐπίσης ἐγκληματικῆς, ἀν καὶ ὑπὸ πολλὰ διαφορετικὰς «περιστάσεις, κατέστησαν ἐσχάτως τὸ ἀνατολικὸν μέρος «τῆς Εὐρώπης θέατρον ἀπεράντων κακῶν.»

Ἐς συμβιβάσῃ ὅστις ἡμπορεῖ τὴν πολιτικὴν ταύτην καὶ τὰς χριστιανι- «κὰς ἀρχὰς, ἅς ἡ Ἱερὰ συμμαχία ἐκήρυξε παρρησίᾳ ὅτι ἐπρέσβευεν.

Τυφλὴ καὶ ἀξιοκατάκριτος εἶναι ἡ πολιτικὴ, ὁσάκις δὲν χειραγωγεῖται ὑπὸ τῆς ἠθικῆς· ἀλλὰ καθίσταται καὶ βδελυρά, ὁσάκις περιβάλλεται τὴν ἱε- «ράν θρησκείαν, ὅ ἐστι, τὴν ὑψίστην ἠθικὴν, εἰς καταπίεσιν τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος. Ὁμολογῆσαντες οἱ τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας ἐν τῇ ἐπὶ τῆς συ- «στάσεώς τῆς κηρύγματι, ἐν κατανύξει καὶ ταπεινότητι καρδίας, ὡς παμβα- «σιλέα τῶν τῶν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐχρεώσθων βεβαίως νὰ ὑπο- «τάσσωνται εἰς τὰς ἐντολάς τοῦ παμβασιλέως τῶν, καθὼς τοῦλάχιστον ἀπῆ- «τουν νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τὰς διαταγὰς αὐτῶν τῶν μὴ παμβασιλέων οἱ λαοί.

Τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον δὲν ἐθεωρήθη ποτὲ σχολεῖον δεσποτισμοῦ καὶ δου- «λείας, ἀλλὰ μάθημα πραότητος, ἀγάπης καὶ παραμυθίας τῶν πασχόντων, καὶ βιβλίον ἐλευθέρων ἀνδρῶν καὶ ἰσοτίμων. Ἐνήργουν ἄρα οἱ ἄνακτες παρὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ γράμμα τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου, κανόνος κατ' αὐτοὺς τῆς πολιτικῆς τῶν, κατακρίνοντες παρρησίᾳ τοὺς πιστεύοντας εἰς Χριστόν Ἑλ- «ληνας ὡς μὴ θέλοντας νὰ διαμείνωσι δούλοι καὶ ὑπὸ τὴν μάχαιραν μισοχρί- «στων δεσποτῶν. Πασίγνωστον εἶναι, ὅτι οἱ Τούρκοι ἐθεώρουν καὶ μετεχειρί- «ζοντο τοὺς Ἑλληνας ὡς δούλους, ὄχι δι' ἄλλο εἰμὴ διότι ἦσαν Χριστιανοί. Πασίγνωστον ἐπίσης εἶναι, ὅτι οἱ ἀνδῆροτε στιγμὴν ἀπεφάσιζαν οἱ Ἑλληνας Χριστιανοὶ νὰ τουρκεύσωσιν, ἐγίνοντο ἐν τῇ ἁμῇ ἐλεύθεροι καὶ καθ' ὅλα ἰσότημοι τῶν Τούρκων, καθὼς ἐγίναν ἐλεύθεροι καὶ καθ' ὅλα ἰσότημοι αὐ- «τῶν οἱ ἄλλοτε Χριστιανοὶ καὶ σήμερον Μωαμεθανοὶ Ἀλβανοί, οἱ τυραν- «νούντες ἡμᾶς διαμείναντας Χριστιανούς. Διὰ τριῶν τρόπων ἐδύναντο οἱ Ἑλ- «ληνες Χριστιανοὶ ν' ἀπαλλαχθῶσι τῆς δουλείας· ἢ δι' αὐθορμήτου θελή- «σεως καὶ πλήρους πεποιθήσεως, κατὰ τὴν φράσιν τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας, τοῦ Σουλτάνου, ἢ δι' ὅπλων, ἢ δι' ἀρνησιθρησκείας. Οὐδεὶς βεβαίως, σῶας ἔχων τὰς φρένας, ἠλπίζε ποτε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων Χριστιανῶν ἀπὸ αὐθορμήτου θελήσεως καὶ πλήρους πεποιθήσεως τοῦ Σουλτάνου· ἢ χρησὶς ὅπλων κατεκρίνετο καὶ αὕτη καὶ κατετρέχετο ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας· δὲν ἔμενεν ἄρα ἄλλος τρόπος ἀπελευθερώσεως παρὰ τὴν ἀρνησιθρησκείαν.

Τοιοῦτος ἦτον ὁ πολιτικὸς φανατισμὸς τῆς συμμαχίας· ἤθελε τοὺς ἀθλίους Ἑλληνας ἢ Μωαμεθανοὺς συνδεσπόζοντας, ἢ Χριστιανοὺς δουλεύοντας!

Ἐν ᾧ δὲ οἱ συστηταὶ τῆς ἐκήρυξαν ταῦτα κατὰ τῶν Ἑλλήνων, διέτα- «ξαν καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἡγεμονείαις ἐδρεύοντας προξένους τῶν ν' ἀναχωρήσω- «σιν ἐκ τῶν μεμολυσμένων ἐκείνων τόπων.

Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, ἐν πολλὰ δειγμάτων τοῦ ἐλληνικοῦ Ἀγῶνος ἀπεκαθίστων, ἀν καὶ ἀδίκως, ὑποπτον πρὸς τοὺς συμμάχους του, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῶν πρὸς αὐτὸν ἀναφορῶν τοῦ Ὑψηλάντου, τοῦ Σούτσου καὶ τῶν Μολδαυῶν, ἐκήρυξεν, ὅτι ἐθεώρει τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ διακρίνοντος τὸν καιρὸν ἐκείνον φιλοταράχου πνεύματος, καὶ τῆς ἀπειρίας καὶ κουφότητος τῆς νεαζούσης ἡλικίας του· τὸν ἀπέβαλε δὲ καὶ τῆς ὑπηρεσίας του καὶ τὸν εἰ- «δοποίησεν, ὅτι ἀπεδοκίμαζε τὸ ἐπιχείρημά του, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ προσδοκᾷ παραμικρὰν βοήθειαν παρὰ τῆς Ρωσσίας, καὶ ὅτι ὤφειλε νὰ ἐγκαταλείψῃ καὶ τὸν Ἀγῶνα καὶ τοὺς τόπους ἐκείνους (α') διέταξε δὲ συγχρόνως τὸν μὲν ἀρχηγὸν τῶν κατὰ τὸν Προῦθον καὶ τὴν Βεσσαραβίαν δυ- «νάμεών του Βιτγενστέην νὰ διατηρῇ αὐστηράνδουδετερότητα καὶ νὰ μὴ βοηθῇ τὸν ἐλληνικὸν Ἀγῶνα, τὸν δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν του νὰ κοινο- «ποιήσῃ ταῦτα πάντα τῷ Σουλτάνῳ, καὶ νὰ προσφέρῃ αὐτῷ ὄχι μόνον πᾶσαν ἠθικὴν συνδρομὴν, ἀλλὰ καὶ στρατιωτικὴν βοήθειαν πρὸς κατάπαυσιν τῶν ἐν ταῖς δύο ἡγεμονείαις ταραχῶν. Ὅ,τι δὲ πρὸ πάντων παρώργισεν ὑπέρ- «μετρα τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ δικαίως, καὶ διήγειρε κατ' αὐτοῦ ὑποψίας παρὰ τῇ Ἱερᾷ συμμαχίᾳ ἦτον ἡ ἐν τῇ πρὸς τοὺς Ἑλ- «ληνας προκηρῦξις αὐτοῦ τοῦ Ὑψηλάντου φράσις λέγουσα, «κινήθητε, καὶ θέλετε ἰδεῖ μίαν κραταιὰν Δύναμιν νὰ ὑπερασπισθῇ τὰ δίκαιά μας.» Τοι- «ουτοτρόπως ἐματαιώθησαν ὅλαι αἱ ἐξωτερικαὶ ἐλπίδες τοῦ Ἀγῶνος.

Ἀλέξανδρος Α'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Τὰ κατὰ τὸν Ὑψηλάντην διατρέβοντα ἐν Κολεντίνῃ. — Φυγή τοῦ ἡγεμόνος Σούτσου. — Τὰ κατὰ τὸν Πεντεδέκαν — Μετάβασις Ὑψηλάντου εἰς Τυργόβιστον. — Συμβάντα ἐν Μολδαυτῇ. — Μάχη Γαλατσίου.

ΜΟΛΙΣ ἔφθασεν ὁ Ὑψηλάντης εἰς Κολεντίναν περιστοιχιζόμενος ὑπὸ καταχραστῶν, ἀπειθῶν καὶ ἐπιβούλων, καὶ ἰδοὺ ἔπεσαν εἰς τὴν κεφαλὴν του οἱ τρεῖς ἀπροσδόκητοι κεραυνοί· ὁ μὲν πνευματικός, ὃ ἔστιν, αἱ κατάραι καὶ οἱ ἀφορισμοὶ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας· οἱ δὲ δύο πολιτικοί, ἦτοι ἡ κατάκρισις τοῦ Ἀγῶνος παρ' ὅλης τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας, καὶ ἡ ἀποκήρυξις καὶ καθάρσις αὐτοῦ παρὰ τοῦ αυτοκράτορος τῆς Ρωσσίας. Καὶ ἡ μὲν πνευματικὴ πράξις ἀπέσπασε πολλὰς εὐλαβεῖς καρδίας θεωροῦσας αὐτὸν εἰς τὸ ἐξῆς ἀφωρισμένον καὶ κατηραμένον· ἡ δὲ πολιτικὴ, ἡ τῆς Ρωσσίας, ἦν ἐδημοσίευσεν ὁ ἐν Ἰασίῳ γενικὸς αὐτῆς πρόξενος καθ' ἣν ἡμέραν ἐστρατοπέδευεν ὁ Ὑψηλάντης ἐν Κολεντίνῃ, ἐστηλίτευσεν ἐπισήμως τὸ ψεῦδος, καὶ ἕκαστος ἐφρόντιζεν ἕκτοτε πῶς νὰ σωθῆ. Οἱ ἄρχοντες τῶν δύο ἡγεμονειῶν, οἱ μὲν ἔφευγαν, οἱ δὲ συνενοοῦντο μυστικῶς μετὰ τῶν Τούρκων. Φόβος μέγας ἐπεκράτει παντοῦ, καὶ ἐσωτερικῶς ἐξ αἰτίας τῆς παντελοῦς ἀταξίας καὶ ἀναρχίας, καὶ ἐξωτερικῶς ἐξ αἰτίας ἐπαπειλουμένης εἰσβολῆς Ὀθωμανῶν. Ὁ δὲ Μιχαὴλ Σούτσος, ἰδὼν ἐξ ὧν ἔλαβεν ἀπικνήσεων εἰς τὰς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἀναφοράς του, ὅτι ἡ ἐλπίς τῆς ρωσικῆς συμπαράξεως, ἡ μόνη ἀπομένουσα ἐλπίς, ἐφ' ἣς καὶ αὐτὸς στηριζόμενος ἐγένετο συμμετοχὸς τοῦ Ἀγῶνος, ἐματαιώθη, ὑποπτεύων καὶ τὰς μυστικὰς σχέσεις τῶν ἐντοπίων πρὸς τοὺς Τούρκους, καὶ βλέπων ὅτι ὁ τόπος ἦτον εἰς τὴν διάκρισιν ἐχθρῶν, προδοτῶν καὶ ἐπιβούλων, καὶ ὅτι οὐδεμίαν εἶχε πλέον ἰσχύν, ἀπεφάσισε, φοβούμενος μὴ κρατηθῆ καὶ παραδοθῆ, νὰ φύγῃ κρυφίως καὶ μεταβῆ εἰς Βεσσαραβίαν, ὅπου, ὡς εἰδοποιήθη, ἐδόθησαν διαταγαὶ εἰς ὑποδοχὴν του· ἔφυγε δὲ διὰ νυκτὸς τὴν 30 Μαρτίου ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἀρχόντων τοῦ τόπου, προὔπογράφας καὶ σφραγίσας διπλώματα εἰς σύστασιν ἀνθηγεμονίας ἐκ τῶν μελῶν τοῦ ἐντοπίου συμβουλίου, διαρκούσης τῆς προσωρινῆς, ὡς ἔλεγεν, ἀπουσίας του, καὶ εἰς ἀντικατάστασιν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτοχθόνων ἀντὶ τῶν Ἑλλήνων αὐλικῶν του παρακολουθησάντων ὅλων· ἔστειλε δὲ τοὺς διορισμοὺς, ἀφ' οὗ διέδη τὸν Προῦθον, πρὸς τὸν Μητροπολίτην, ὅπως ἐνεργηθῶσιν. Ἐγνώσθη τὴν ἐπαύριον ἡ φυγὴ τοῦ ἡγεμόνος, ἐγνώσθησαν καὶ οἱ διορισμοί, ἀλλ' ἔλο-

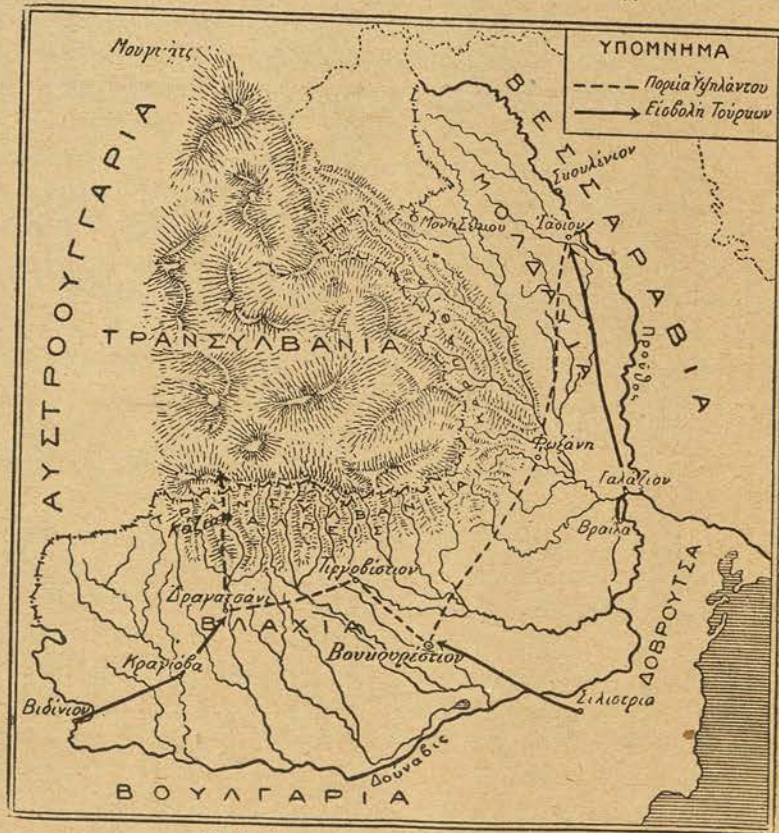
γίσθησαν διορισμοὶ ὄχι ἡγεμόνος ἀπόντος, ἀλλ' ἀποστάτου καὶ φυγάδος· διὰ τοῦτο συνελθόντες οἱ ἔχοντες δικαίωμα ψήφου ἐσύστησαν ἀνθηγεμονίαν, ὅπως συνειθίζετο ὁσάκις ἐχθρεύεν ἡ ἡγεμονία. Σύστηθεισα ἡ νέα Ἀρχὴ ἔσπευσε νὰ προσφέρῃ τὴν ὑποταγὴν τῆς τῆς Σουλτάνῃ, ἀπεφυλάκισε καὶ ὥπλισε ὀλίγους Τούρκους, οὓς ἐκράτει ὑπὸ φύλαξιν ὁ Σούτσος, ἵνα μὴ κακοπάθωσι καὶ οὗτοι ὡς οἱ ἄλλοι (α), καὶ διέταξε νὰ καταδιώκωνται ὡς ἐχθροὶ ὅσοι τῶν περὶ τὸν Ὑψηλάντην διέμεναν ἐντὸς τῆς ἡγεμονείας ἐπέκεινα ρητῆς προθεσμίας. Ἀλλ' ἂν ἡ ἐντόπιος ἀνθηγεμονία παρέλαβε τὴν ἀρχὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν, δὲν ἐφάνη ἀξία καὶ νὰ τὴν φυλάξῃ παραληφθεῖσαν.

Καθ' ἧς ἡμέρας ἐσύστηθη αὕτη, ἔφθασεν εἰς Ἰάσι ὁ Πεντεδέκας σταλεῖς παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου, ἀγνοοῦντος εἰσέτι τὴν φυγὴν τοῦ Σούτσου, ἐπὶ χρηματολογία καὶ ἀποστολῇ εἰς τὸ γενικὸν στρατόπεδον τῶν προσερχομένων καθ' ἡμέραν ἐξωθεν ἐθελοντῶν. Φθάσας ὁ Πεντεδέκας εἰς Ἰάσι, ἀντὶ φιλικῆς ἡύρε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἐχθρικὴν κυβέρνησιν· καὶ ἀμέσως συνέλεξεν ὅσους Ἑλληνας καὶ ἄλλους ἐδυνήθη ἐν τῇ πόλει, ὡς 200, καὶ πλήρης τόλμης ἐκυρίευσεν διὰ τῆς μικρᾶς ταύτης δυνάμεως, μεσοῦντος τοῦ Ἀπριλίου, τὸ ἀνάκτορον, καὶ ἔλαβε μόνος αὐτὸς ὅλην τὴν πραγματικὴν δύναμιν.

Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, φοβούμενος εἰσβολὴν ἐχθρῶν, ἐπειράθη νὰ τὴν ἐμποδίσῃ, καὶ εἰδοποίησε τοὺς ἀνθηγεμόνας τῆς Βλαχίας, ὅτι ἐπληροφόρησε τὸν αυτοκράτορα τῆς Ρωσσίας περὶ τῶν κινήματων του, περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, καὶ περὶ τοῦ ἐπαπειλοῦντος τὰς δύο ἡγεμονείας κινδύνου, ἂν ἐγίνοντο κέντρον ἐνώσεως ἐχθρικῶν στρατοπέδων καὶ θέατρον πολέμου. ὅτι ὁ αυτοκράτωρ πρὸς διατήρησιν τῆς γενικῆς εἰρήνης καὶ τῶν σχέσεών του τῇ παρήγγειλε μὲν διὰ γράμματος τοῦ Καποδιστριαίου (β) ὅτι ἔκρινεν εὐλογον εἰς παῦσιν τοῦ κινήματος τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ τῇ ἐγνωστοποίησε συγχρόνως ὅτι εὐηρεστήθη νὰ προτείνῃ τῇ Πύλῃ φιλελληνικὰς προτάσεις· ὅτι ἄνευ τῆς παραδοχῆς τῶν προτάσεων τοῦ αυτοκράτορος δὲν κατέθετε τὰ ὅπλα· ὅτι σκοπὸν δὲν εἶχε νὰ προσβάλῃ πρῶτος τοὺς Τούρκους, καὶ ὅτι ἐπεθύμει μὴδ' αὐτοὶ νὰ προσβάλωσιν, ἵνα μὴ πάθῃ ὁ οὐδέτερος τόπος.

Τοιαῦτα ἔγραψεν ὁ Ὑψηλάντης, ἀλλ' οὐδὲν ἀφελήθη· διαμείνας δὲ ὡς μίαν ἑβδομάδα ἐν Κολεντίνῃ, ἀνεχώρησε πάνστρατιᾷ τὴν 4 Ἀπριλίου, καὶ τὴν ἐπαύριον ἐστρατοπέδευεν ἐν Τυργόβιστῃ, ὅπου καὶ ὠχυρώθη· κατέλαβε δὲ διὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Νικολάου καὶ τὸ Κυμπουλοῦγγι, τὸ ἐπὶ τῶν Καρπαθίων ὄρεων, ἐτοποθέτησε καὶ τὸν Γεωργάκη κατὰ τὸ Πιτέστι, τὸ ἐπὶ λοφώδους θέσεως μετὰ τῶν Τυργόβιστου καὶ τοῦ ποταμοῦ Ὀλτου· τὸν δὲ Κωνσταντῖνον Δοῦκαν ἀπέστειλεν εἰς Πλοέστι. Ἀλλ' αἱ τέσσαρες αὗται θέσεις ἦσαν τόσῃ μακρὰν ἢ μία τῆς ἄλλης, ὥστε καὶ δυσκόλως συνεδοηθῶντο, καὶ εὐκόλως διεκόπτοντο. Ὁ Ὑψηλάντης διατρέβων ἐν Τυργόβιστῃ ἠύξησεν εἰς 450 τὸν ἱερὸν λόχον, ὠργάνισε καὶ μικρὸν πυροβολικόν, καὶ ἱππικὸν ἐκ διακοσίων, καὶ ἔταξε τὴν δύναμιν ταύτην ὑπὸ τὸν Καντακουζηνόν. Ἀλλὰ τὸ

στρατόπεδον ἔπασχεν ἔλλειψιν πολεμοφοδίων, πρὶν ἔτι ἀρχίσῃ νὰ πολεμῇ. Ἐξ αἰτίας τῆς αὐστηρᾶς ἀπαγορεύσεως τῆς αὐστριακῆς Ἀρχῆς εἰς μάτην ἐπροσπάθησεν ὁ Ὑψηλάντης νὰ μεταφέρῃ πολεμοφοδία ἐκ Τρανσυλβανίας· εὐτύχησεν ὁμως νὰ συλλάβῃ πυρίτιδα δισχιλίας ὀκάδας στελλομένην ἐξωθεν πρὸς τὸν Βλαδιμρέσκον κρυφίως· παρά τινων φίλων του, ἦν ἐκράτησεν εἰς χρῆσιν του ὀλιγωρήσας τὰ πικρὰ παράπονα τοῦ πρὸς ὃν ἐστέλλετο· μετεποίησε δὲ εἰς βόλια καὶ τὴν μολυβδίνην σκέπην τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ ναοῦ

Ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαυία.

τῆς πόλεως. Δὲν ἔπασχε δὲ τὸ στρατόπεδόν του ὀλιγωτέρων ἔλλειψιν τροφῶν. Τῷ ὄντι, τόση ἦτον ἡ ἀταξία, ἡ παράλυσις, ὁ σφετερισμὸς καὶ ἡ ἀπρονοησία, ὥστε ἐν μέσῳ τῶν εὐφορωτέρων τόπων τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἔθεν ἐτρέφετο κυρίως ἡ Κωνσταντινούπολις, ὁ πρὸς τὸν Ὑψηλάντην μικρὸς ἀριθμὸς ἐπεινά. Ἄλλ' ὅτι κατετάραττε πρὸ παντὸς ἄλλου τὸν Ὑψηλάντην ἦτον ἡ πρὸς αὐτὸν ἐπίβουλος διάθεσις τοῦ Βλαδιμρέσκου καὶ τοῦ Σάββα, ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ἀναπτυσσομένη καὶ λαμβάνουσα ἐπίφοδον χαρακτήρα. Οὐ-

δένα λόγον ἔχομεν νὰ ὑποπτεύσωμεν τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ Βλαδιμρέσκου κατ' ἀρχὰς τοῦ κινήματός του. Δὲν ἔλαβεν αὐθόρμητος τὰ ὄπλα, ἀλλὰ κατὰ πρότασιν καὶ διὰ συνδρομῆς τοῦ Γεωργάκη, τοῦ πιστοῦ ὄπαδου τῆς Ἐταιρίας καὶ τοῦ Ὑψηλάντου· μετέβαλεν ὁμως σχέδια, ὅτε εἶδεν ὅτι ὁ Ὑψηλάντης εἶχε μᾶλλον νὰ ἐλπίσῃ καὶ νὰ φοβηθῇ παρ' αὐτοῦ, ἢ αὐτὸς παρ' ἐκείνου· Ἐκτοτε κατεγίνετο σπουδαίως νὰ πραγματοποιήσῃ ὅ,τι ὡς πρόσχημα τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ του ἄλλοτε παρεδέχθη, ὅ ἐστι, τὴν αὐτονομίαν τῆς πατρίδος τοῦ ὑπ' αὐτόχθονας αὐθέντας. Ἄφ' οὗ δὲ ἠσθάνθη τὰς δυνάμεις του, καὶ εἶδεν ὁ μικρὸς οὗτος τὴν ὑψηλὴν ἀριστοκρατίαν τῆς πατρίδος του φεύγουσαν ἀπέμπροσθέν του, συνέλαβε τὴν ἰδέαν καὶ νὰ αὐθεντεύσῃ, καὶ ἠγάπα νὰ λέγεται Δομοθεόδωρος ἐνεργῶν τὰ πάντα ἡγεμονικῶς διὰ τοῦ μητροπολίτου καὶ τῶν ἐναπομεινάντων ἀρχόντων συνεδριάζόντων παρὰ τῇ μητροπολίτι, ὃν φοβηθέντα καὶ ἀναχωρήσαντα ἐπανεφέρει βίβη εἰς τὴν πόλιν. Ἄλλ' ὅ,τι τὸν καταδικάζει εἶναι ἡ ὑπουλόγη καὶ ἡ ἀπιστία του. Ὑπεκρίνετο τὸν ὄπαδόν τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ συνοεῖτο κατ' αὐτοῦ κρυφίως μετὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες κολακεύοντες τὴν φιλαυτίαν του τὸν παρέσυραν εἰς τὰ συμφέροντα των καὶ εἰς τὸν ὀλεθρόν του. Οὐδεμία ἔμεινεν ἀμφιβολία περὶ τῆς ἀπιστίας του, ἄφ' οὗ οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην συνέλαβαν δύο ταχυδρόμους ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς μεταξὺ Βουκουρεστίου καὶ Γυργέβου, πόλεως ἐπὶ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Δουναβέως, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἐστέλλετο παρὰ τοῦ Βλαδιμρέσκου πρὸς τὰς τουρκικὰς Ἀρχάς, ὁ δὲ ἤρχετο ἐκεῖθεν πρὸς αὐτόν, φέροντες ἀμφοτέροι γράμματα μαρτυροῦντα τὴν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἀπιστίαν τοῦ καὶ τὴν ἐπὶ λόγῳ ἀμοιβῆς ἀπαίτησιν τῆς ἡγεμονίας τῆς πατρίδος του. Συνέλαβαν καὶ τὸν ἱατρὸν Θεοδοσίον ἐπανερχόμενον εἰς Βουκουρεστίον ἐκ τῆς ἐν Τρανσυλβανίᾳ Στρεφανουπόλεως, ὅπου ἐστάλη εἰς προτροπὴν τῶν ἐκεῖ καταφυγόντων ἀρχόντων Βλάχων ὅπως γράψωσι τῷ Σουλτάνῳ κατὰ τῆς φαναριωτοκρατίας, καὶ ζητήσωσιν αὐθέντην τὸν Βλαδιμρέσκον.

Ὁ δὲ Σάββας, ἐπίσης καὶ αὐτὸς ἀπιστος πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ἐφάνη ὑπουλότερος τοῦ Θεοδώρου ὡς πνευματωδέστερος καὶ ἐπιτηδείότερος. Ἐν ᾧ ὁ Ὑψηλάντης διέτριβεν ἐν Βεσσαραβίᾳ, ὁ Σάββας τὸν ἐθάρρυνεν, ὡς εἶδαμεν, νὰ μεταβῇ εἰς τὰς ἡγεμονείας, ὑποσχόμενος νὰ κινήσῃ εἰς ἐπανάστασιν διὰ τῆς ἐπιτροπῆς του καὶ τῆς παρουσίας του τὴν Βουλγαρίαν· δὲν εἶχε δὲ τότε ὑπηρεσίαν παρὰ τῷ αὐθέντῃ Ἀλεξάνδρῳ Σούτσω, καὶ ἐθήρρευε τύχην· ἀλλ' ἀποθανόντος τούτου κατέστη ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς τοῦ Βουκουρεστίου· εἶχε δὲ καὶ παλαιὰς σχέσεις πρὸς τὸν νέον ἡγεμόνα Καλλιμάχην καὶ ἠλπίζε βεβαίως βελτίωσιν τῆς τύχης του· καὶ οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι ἐντεῦθεν ἐπήγγασεν ἡ πρώτη μεταβολὴ τοῦ φρονήματός του· ἀλλ', ἄφ' οὗ ἡ αὐτοκρατορικὴ ἀποκήρυξις τοῦ Ὑψηλάντου ἐστηλίτευσε τὰς ἀπατηλὰς ὑποσχέσεις τῆς Ἐταιρίας, ἐμελέτησε καὶ προδοσίαν ἐπ' ἐλπίδι νὰ εὕρῃ πλειοτέρων χάριν παρὰ τῇ ὀθωμανικῇ ἐξουσίᾳ.

Τοιοῦτοι ἐφάνησαν κατὰ δυστυχίαν οἱ δύο ἐκ τῶν τριῶν ἰσχυροτέρων

όπλαρχηγῶν τοῦ κατὰ τὰς ἡγεμονείας ἀγῶνος. Ἐν ᾗ δὲ οἱ δύο οὗτοι ἐπεβουλεύοντο τὸν Ὑψηλάντην ἐν ἀγνοίᾳ ὁ εἰς τοῦ ἄλλου, ἐπεβουλεύοντο καὶ ἀλλήλους ἀντιφερόμενοι θανασίμως διὰ παλαιὰ πάθη καὶ ἀνθυποβλεπόμενοι.

Ἐν τοσοῦτῳ ἡ Πύλη, μαθοῦσα τὰ κατὰ τὰς ἡγεμονείας, ἤρχισε νὰ στέλλῃ ἰκανὰς δυνάμεις πρὸς τὰ παραδουνάβεια φρούρια διαπραγματευομένη ἐν ταύτῃ καὶ παρὰ τῷ αὐτοκράτορι τῆς Ρωσσίας τὴν μετάδρασιν αὐτῶν εἰς τὰς ἡγεμονείας. Ὁ αὐτοκράτωρ, ἀγωνιζόμενος παντοιοτρόπως νὰ βεβαιώσῃ τὴν Πύλην καὶ τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐτὰς ὅτι δὲν ἐνείχето εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα, συγκατένευσε προθύμως εἰς τὴν περὶ τῆς στρατιωτικῆς εἰσβολῆς αἰτήσιν τῆς Πύλης, καὶ οὕτως ἐκίνησαν τὰ στρατεύματά της. Καὶ ἐν πρώτοις, μεσοῦντος τοῦ Ἀπριλίου, ἐπέρασαν δισχίλιοι στρατιῶται ἐκ Σιλιστρίας εἰς Καλαράσι, πρὸς τὴν ἀντικρὺ τῆς Σιλιστρίας ὄχθην τοῦ Δουνάβεως, καὶ διὰ τὸν ὀλίγον ἀριθμὸν τῶν νάβεως, καὶ διὰ τὸν ὀλίγον ἀριθμὸν τῶν διέμειναν ἐντὸς τοῦ θέματος τῆς Γαλαμνίτας, οὕτινος τὸ Καλαράσι εἶναι ἡ πρωτεύουσα, συνάζοντες τροφὰς ἀλλὰ μηδαμῶς ἐνοχλοῦντες τοὺς κατοίκους· ἄλλο δὲ μικρὸν σῶμα ἐξ 150 εἰσέβαλε μετ' ὀλίγον ἀπὸ τοῦ Ροστσουκίου ἐπὶ λεηλασίᾳ καὶ ἐπροχώρησε καὶ εἰς Ρουσεδεβέδην ἐπὶ τοῦ

Γ. Ὀλύμπιος.

ποταμοῦ Βέδη, ὅπου 200 στρατιῶται ἐκ τῶν τοῦ Γεωργάκη ἐπιπεσόντες ἀφινδίδως τὴν 23 Ἀπριλίου, τοὺς μὲν ἐφόνευσαν τοὺς δὲ ἠχμαλύτευσαν. Τὴν δὲ 30 Ἀπριλίου ὁ φρούραρχος τῆς Βραΐλας, Ἰσοῦφπασας Περκοφτσαλης, ἐξεστράτευσε εἰς Γαλάτσι μετὰ 3000 ἰππέων καὶ 1500 πεζῶν.

Ἐμπροσθεν τοῦ Γαλατσίου ἦσαν τρεῖς προμαχώνες ἐγερθέντες παρὰ τῶν Ρώσων ἐπὶ τοῦ τελευταίου πολέμου, ἐξ ὧν ὁ πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς Βραΐλας ἦτον ὁ ὀχυρώτερος. Πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀποσταλεῖ ἐκεῖ παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς φρούρησιν τῆς πόλεως ὁ Θανάσης Τουφεκτοῆς Καρπενησιώτης, ἀνὴρ γενναῖος καὶ μέχρι τοῦδε προσοδώνης. Οὗτος, ἀναχωρήσας ἐκ Τυργοβίστου, εἶχε μόνον 60 στρατιώτας· ἀλλὰ φθάσας εἰς Γαλάτσι τοὺς ἠῤῥξῆσεν εἰς 600, ἐν αἷς καὶ πολλοὶ τῶν πληρωμάτων τῶν ἐν τῇ λιμένι 15 πλοίων, ἅτινα ὑπὸ τουρκικὴν ὄντα σημαίαν καὶ τουρκικὴν ἰδιοκτησίαν ἐκράτησεν ὁ Καραβιάς ἐπὶ τῆς κυριεύσεως τοῦ Γαλατσίου. Οἱ 600 οὗτοι, ἂν καὶ ὀλίγοι, ἀπεφάσισαν νὰ ἀντιπαραταχθῶσι· καὶ καθ' ἣν ἡμέραν ἐξῆλθαν οἱ ἐχθροὶ τῆς Βραΐλας, ὁ Θανάσης καὶ ὁ Γεώργης Παπᾶς ὑποπλαρχηγός του, ὀλίγους ἔχοντες ἰππεῖς, ἐπῆγαν μέχρι τῶν πλησίων τοῦ Γαλατσίου εἰς τὸν Δουνάβιν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Σερέτη πρὸς σκόπευσιν τοῦ προσερχομένου ἐχθρικοῦ στρατεύματος, καὶ ἀκροβολισθέντες ἐπανῆλθαν αὐθημερὸν εἰς τοὺς προμαχώνας. Τὴν δὲ ἐπιούσαν (1 Μαΐου) ἐπῆλθαν οἱ ἐχθροί. Τούτους ἰδόντες μύ-

νον ἐπερχομένους οἱ κατέχοντες τοὺς δύο ἀνωχύρους προμαχῶνας ἐλειποτάκτησαν ἐν τῇ ἄμα καὶ συνελειποτάκτησαν καὶ οἱ πλείστοι τῶν ἐν τῇ ὀχυρῇ· ἐναπέμειναν δὲ ὁ Θανάσης, ὁ Παπᾶς καὶ 43 στρατιῶται, καὶ ἐπολέμησαν γενναίως ὅλην τὴν ἡμέραν ἀπυθόντες εὐτυχῶς τοὺς πολλὰς ἐφορμῶντας ἰππεῖς. Ἐπελθούσης δὲ τῆς νυκτός, ἐπαυσεν ἡ μάχη· καὶ ἐπειδὴ οἱ ἐγκλισσοὶ δὲν ἔβλεπαν ἄλλον τρόπον σωτηρίας παρὰ τὴν φυγὴν, δύο ὥρας πρὶν φέξῃ ἔρριψαν ἐν πρώτοις ἔξω τοῦ προμαχῶνος τοὺς ἐπενδύτας τῶν, οὓς οἱ Τούρκοι ἐκλαβόντες ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτός ὡς αὐτοὺς τούτους, ἐτουφέμισαν· πρὶν δὲ προφθάσῃ καὶ γειμῶσιν ἐκ δευτέρου τὰ τουφέκια, ἐξεπῆδησαν οἱ ἐγκλισσοὶ, ἀφ' οὗ ἐγέμισαν τὰ ἐντὸς δύο εὐχρηστα κανόνια καὶ ἔθεσαν ἐπὶ τῆς ὀπῆς αὐτῶν μακρὰ φυτίλια, ὥστε ν' ἀνάψῃ τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου μετὰ τὴν φυγὴν τῶν, καὶ οὕτω νὰ ὑπολάβωσιν οἱ ἐχθροὶ ὅτι ἀπέμειναν καὶ ἄλλοι ἐν τῇ προμαχῶνι καὶ νὰ μὴ ἐπιπέσωσιν ὅλοι ἐπ' αὐτοὺς φεύγοντας. Τὸ στρατήγημα ἐπέτυχεν, οἱ Τούρκοι δὲν κατεδίωξαν τοὺς φεύγοντας, καὶ οὕτω διεσώθησαν ὅλοι παρὰ τρεῖς ἐπὶ μικρὰς Χερσονήσου πρὸς τὴν συμβολὴν τοῦ Προῦθου καὶ τοῦ Δουνάβεως. Τὴν δὲ ἐπαύριον οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν, τὴν ἐλεηλάτησαν, τὴν ἔκαυσαν, ἐξακοσίους ἐν αὐτῇ Μολδανοὺς ἐφόνευσαν, καὶ τὰ ἐν τῇ λιμένι πλοῖα κατέστρεψαν. Ἐνδιατρίψαντες δὲ τρεῖς ἡμέρας ἐπανῆλθαν εἰς Βραΐλαν φέροντες τὰ λάφυρα. Ὀλίγοι ἰππεῖς καὶ πεζοὶ ἐξεκόπησαν καθ' ὁδὸν καὶ ἐπροχώρησαν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Βλαχίας ἐπὶ λεηλασίᾳ, ἐξ ὧν τινες πεζοὶ ἀφίχθησαν εἰς Ρύμικον τὸ μεταξὺ Φωξάνης καὶ Βουζέου, καὶ, ἰδόντες Ἕλληνας ἐφιππούς ἐπερχομένους, ἐκλείσθησαν χάριν ἀσφαλείας ἐν τινι οἰκίᾳ, ἔφυγαν μετὰ δίωρον μάχην, καὶ κατέφυγαν εἰς τινα μύλον ἔξω τῆς κωμοπόλεως· ἀλλ' οἱ καταδιώκοντες αὐτοὺς ἰππεῖς καὶ τὸν μύλον ἔκαυσαν, καὶ τοὺς πλείστους τῶν ἐν αὐτῇ ἐθανάτωσαν.

Γ. Μάνος

Μετὰ δὲ τὴν φυγὴν τοῦ Σούτσου καὶ τὰ μεταξὺ τῆς ἀθηγεμονίας καὶ τοῦ Πεντεδέκα ἐν Ἰασίῳ παρεμπεσόντα, καὶ πρὶν εἶτι γνωσθῶσι ἐν Τυργοβίστῳ τὰ παθήματα τῶν ἐν Γαλατσίῳ, ὁ Ὑψηλάντης διέταξε τὸν Καντακουζηνὸν νὰ μεταβῇ εἰς Μολδαυίαν ὡς γενικὸς ἀντιπρόσωπός του, νὰ στείλῃ ἐκεῖθεν εἰς τὸ γενικὸν στρατόπεδον στρατιώτας, πολεμοφόδια, χρήματα καὶ τὰ ἐν Γαλατσίῳ κονόνια, καὶ νὰ ἐπανέλθῃ μετὰ ταῦτα καὶ αὐτός· ἐν ἀπουσίᾳ δὲ αὐτοῦ κατέστησεν ἀρχηγὸν τοῦ ἱεροῦ λόχου τὸν Καραβιάν.

Τὴν 9 Μαΐου ἀνεχώρησεν ἐκ Τυργοβίστου ὁ Καντακουζηνός, ἔχων 350 συμμίκτους ὀπλοφόρους. Πλησιάζας εἰς Φωξάνην καὶ εἰδοποιηθεὶς ὅτι ἐνδιέ-

τρίβαν 200 Τούρκοι ἐκ τῶν ἐπὶ λεηλασίᾳ εἰσβαλόντων, διέταξε τοὺς πλείστους τῶν περὶ αὐτὸν νὰ πέσωσι τὴν νύκτα ἐπ' αὐτοὺς κοιμωμένους. Οἱ διατχθέντες εἰσῆλθαν τὴν νύκτα τῆς 14 Μαΐου εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐπροχώρησαν ἠσύχως μέχρι τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, ὅπου οἱ ἐχθροὶ διενυκτέρευαν ἀνύποπτοι· ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ ἐπιτυχία ἦτο σχεδὸν βεβαία, ἔπεσαν εἰς λογοτριβάς, διηρέθησαν, καὶ ἀνεχώρησαν ἄπρακτοι. Τὴν δὲ ὑστεραίαν ἐστράτευσε μετὰ τῶν λοιπῶν καὶ ὁ Καντακουζηνὸς εἰς Φωξάνην ἐνωθεὶς μετὰ τῶν ἄλλων καθ' ὁδόν, καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐξῆλθαν τοῦ μοναστηρίου 100 ἵππεις Τούρκοι εἰς προσβολὴν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐδιάσθησαν μετ' ὀλίγον, ἀποκρουσθέντες, νὰ ἐπανακάμψωσι. Κατόπιν αὐτῶν εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν καὶ οἱ περὶ τὸν Καντακουζηνὸν καὶ κατέσχον μέρος αὐτῆς. Οἱ δὲ ἐχθροὶ φοβηθέντες μὴ προδῶσι καὶ πλησιέστερον, ἔκαυσαν τὰς πέριξ τῶν εἰσελθόντων οἰκίας, τοὺς ἀπεδίωξαν τῆς πόλεως διὰ τοῦ πυρός, καὶ φεύγοντας τοὺς ἐκυνήγησαν· ἐφόνευσαν δὲ καὶ ἐπλήγησαν καὶ τινὰς βοθηθέντες καὶ παρ' ἄλλων ἵππέων εὐρεθέντων ἔξω καὶ συνοδευόντων τροφὰς καὶ ἀποσκευὰς.

Φυγόντες δ' ἐκειθεν οἱ περὶ τὸν Καντακουζηνὸν ἔφθασαν αὐθεσπερὶ εἰς Μύρα, μοναστήριον ἐπὶ ὄχυρὰς θέσεως, καὶ ἐνδιενυκτέρευσαν. Τὴν δὲ ἐπιούσαν πορευόμενοι διὰ τῶν βουνῶν ἔμαθον ὅτι 80 Τούρκοι εὐρίσκοντο ἐν ἄλλῃ τινὶ μοναστηρίῳ ὀλίγας ὥρας ἀπέχοντι, καὶ ἐπεστράτευσαν. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι προειδοποιηθέντες ὑπὸ κατασκόπων ἔφυγαν ἀφήσαντες τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ ζῶα τῶν. Τὴν δὲ 22 Μαΐου ἔφθασεν ὁ Καντακουζηνὸς μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ εἰς Ἰάσι ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν ὅλοι ἐντίμως, καὶ τὸν ἔφεραν κατ' εὐθείαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ἣ ἐψάλη εὐχαριστήριος δοξολογία, ὡς ἂν ἤρχετο νικητῆς, ἐν ᾧ ἔφυγεν ἀπέμπροσθεν τῶν ἐχθρῶν. Ἀφ' οὗ δὲ ἐδημοσίευσεν τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου πληρεξουσιότητα, ἐξέδωκε διαταγὰς περὶ εὐταξίας τοῦ τόπου καὶ ἐπανόδου τῶν φυγόντων εἰς τὰς ἐστίας τῶν, περὶ στρατολογίας καὶ ἐκστρατείας, περὶ προμηθείας τροφῶν καὶ χρηματολογίας, καὶ περὶ κατοχῆς θέσεων τινῶν εἰς προφύλαξιν τῆς πρωτευούσης· ἀλλ' οὐδεὶς ἤκουε τὰς διαταγὰς του. Ὅλοι οἱ ὄπλοφοροῦντες ἐδόθησαν εἰς ἀρπαγὴν, εἰς κραιπάλην, καὶ εἰς ἀταξίαν. Ὅσα ζῶα ἢ προϊόντα ἐσυνάζοντο ἐν ὀνόματι τῆς κυβερνήσεως, ὅλα ἐπωλοῦντο πρὸς ἰδιαιτέραν ὠφέλειαν· πενταπλάσια στρατιωτικὰ σιτηρέσια ἐδίδοτο παρ' ὅσα πραγματικῶς ἐχρειάζοντο· τὰ στενὰ καὶ οἱ δρόμοι ἦσαν ἀφύλακτοι· καὶ ἂν τις ἐξεστράτευεν, ἐπανήρχετο μετ' ὀλίγον εἰς Ἰάσι, ἀφ' οὗ ἐγύμνωνε τοὺς δυστυχεῖς καὶ ἀπροστατεύτους χωρικούς· οὐδεὶς δὲ ἐγνώριζεν ἄλλον ἀνώτερόν του· ἰδοὺ πῶς ὑπεγράφετο ὄπλαρχηγός τις μόνον 12 στρατιώτας ἔχων ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του.

«Γιαννάκης Μπουκουβάλας ἀρχιστράτηγος τοῦ ἐν Χαρλοβία ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, καὶ ναζίρης τῶν πέντε καθ' ἡλικίαν διὰ τὴν εὐταξίαν καὶ καλὴν ἀποκατάστασιν τοῦ τόπου.»

Βλέπων δὲ ὁ Καντακουζηνὸς ὅτι οὔτε τὸν ἤκουε τις, οὔτε τὸν ἐφοβείτο,

οὔτε τὸν ἐσέβετο, καὶ μαθὼν ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Πεντεδέκας ἤρχισε νὰ τὸν ἀντιπολιτεύεται κρυφίως ζητήσαντα λόγον τῶν πράξεών του, φοβηθεὶς δὲ καὶ ἐπιβουλὰς κατὰ τῆς ζωῆς του ἐντὸς τῆς πόλεως, μετέθη μετὰ μίαν ἑβδομάδα εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ Προῦθου χωρίον Στίγκαν, δύο ὥρας μακρὰν τῆς πόλεως, ὅπου καὶ ἐσιθάμειυσεν· 60 δὲ μόνον στρατιῶται τὸν ἠκολούθησαν. Παρηκολούθησαν καὶ 400 παῖδοι καὶ 50 ἵππεις ἐκ τῶν ἐν Γαλασίῳ πολεμησάντων. Οἱ δὲ λοιποὶ ἔμειναν ὅλοι ἐν Ἰασίῳ, ἐν οἷς καὶ ὁ Πεντεδέκας, ἐντρυφῶντες. Δὲν ἔπαυε δὲ ὁ Καντακουζηνὸς παρακινῶν τοὺς ἐν τῇ πρωτευούσῃ στρατιώτας καὶ αὐτὸν τὸν Πεντεδέκαν νὰ συνέλθωσιν ὅπου καὶ αὐτός· ἀλλὰ, μὴ κερδήσας ἐξ ἀρχῆς τὸ σέβας τῶν στρατιωτῶν, κατεφρονήθη ὀλοτελῶς, ἀφ' οὗ ἀνεχώρησεν ἐξ Ἰασίου, διότι οἱ ἐκεῖ ἐπίστευαν καὶ ἔλεγον, ὅτι προητοιμάζετο νὰ φύγῃ, καὶ ὅτι διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπλησίαζε ταῖς ὄχθαις τοῦ ποταμοῦ· ἀλλ' ὁ Πεντεδέκας, μὴ θέλων νὰ ρίψῃ τὸ προσωπεῖον, ἦλθε μετ' ὀλίγον παρ' αὐτῷ καὶ διετάχθη νὰ παραλάβῃ τὸν παρευρισκόμενον στρατηγὸν Σέρβον Μλάδην καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ νὰ τοποθετηθῇ κατὰ τὸ Ῥώμανον, πόλιν ἐπὶ τῆς συμβολῆς τῶν ποταμῶν Μολδάβας καὶ Σερέτη· ἀλλ' ἀπεποιήθη ἐπὶ λόγῳ, ὅτι οἱ στρατιῶται του δὲν τὸν ἠκολούθουν, καὶ ἀνεχώρησε μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ὀλίγων κατὰ προτροπὴν καὶ αὐτοῦ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὅστις ἐφοβήθη ἀκούσας αὐτοὺς λέγοντας κατὰ πρόσωπόν του, ὅτι δὲν τὸν ἐγνώριζαν ἀρχηγόν, καὶ ὅτι τὸν ἐθεώρουν προδότην. Συνέβη δὲ καὶ ἄλλο τι εἰς ἐπαύξησιν τῆς ἐπικρατοῦσης ἀπειθείας καὶ ἀταξίας. Ἐτυχε νὰ εὐρεθῇ ἐν Ἰασίῳ ἑπταννήσιός τις· οὗτος μετονομασθεὶς κόμης Καποδίστριας ἐκήρυττεν ὅτι ἐπέλλετο παρὰ τῶν συμμάχων Δυνάμεων, ἵνα ὀργανίσῃ πολιτικῶς τὴν Μολδαυίαν, καὶ ὅτι ἐνέκρινε νὰ μὴ μετατοπήσῃ ὁ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἑλληνικὸς στρατός· ὕβριζε δὲ ἀναφανδὸν τὸν Καντακουζηνὸν ὡς Μολδαυὸν καὶ ὡς προδότην τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων· τόσῃ δὲ ἰσχυσαν οἱ λόγοι τοῦ ἐπιτηδεῖου τούτου ἀγύρτου μέχρι τινός, ὥστε ὅλον τὸ στρατιωτικὸν τὸν ἠθελεν ἀρχηγόν. Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῆς Μολδαυίας καθ' ἣν ὥραν ἐπέκειτο εἰσβολὴ ἐχθρῶν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ

Εἴσοδος Τουρκικῶν δυνάμεων εἰς Βουκουρέστι. — Ἐπιβουλὴ Σάββα. — Φόνος Βλαδιμιρέσκου ὡς προδότου. — Μάχαι Νουτσέτου καὶ Δραγασανίου. — Ἀπέλευσις Ὑψηλάντου. Οἱ ἐναπομειναντες ὄπλαρχηγοί. — Τὰ κατὰ τὴν Μολδαυίαν. — Θάνατος Γεωργαίου Ὀλυμπίου. — Ἐπιθεώρησις τῆς διαγωγῆς τοῦ Ὑψηλάντου.

Η ΕΠΙΒΟΥΛΟΣ διάθεσις τοῦ Σάββα καὶ τοῦ Βλαδιμιρέσκου ἐθάῤῥυνε τοὺς Τούρκους νὰ ἀδεύσωσιν ἀφόβως πρὸς τὸ Βουκουρέστι, ὅπου καὶ οἱ δύο διέτριβαν ἔχοντες μυστικὰς σχέσεις πρὸς αὐτοὺς ἀλλ' ὑποβλέποντες ἀλλήλους. Ὁ πασᾶς τῆς Σιλιστρίας Σελήμ-Μεχμέτης, ἐτοιμάσας διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ πασᾶ τοῦ Γυργέβου ὀκτακισχιλίους ὄπλοφόρους, ἐξαπέστειλεν εἰς Βουκουρέστι, τοὺς μὲν τετρακισχιλίους ὑπὸ τὸν κεχαγιᾶν του Χατση-κκρά-Ἀχμέτ-ἐφέντην τὸν καὶ ἀρχηγὸν ὄλου τοῦ στρατοῦ, τοὺς δὲ λοιποὺς ὑπὸ τὸν κεχαγιᾶν τοῦ πασᾶ τοῦ Γυργέβου· οὗτε δὲ ὁ εἰς οὗτε ὁ ἄλλος ἀπήντησαν καθ' ὁδὸν ἐχθρόν, καὶ εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν, ὁ μὲν ἀρχηγὸς τὴν 15, ὁ δὲ ὑπαρχηγὸς τὴν 17 Μαΐου. Ὁλίγας δὲ ὥρας πρὶν εἰσελθῆναι ὁ ἀρχηγός, ἐξῆλθεν ἡσύχως ὁ ἐν τῇ πόλει ἐστρατοπεδευμένος φρούραρχος Σάββας λέγων, ὅτι δὲν εἶχεν ἀποχωρῶσαι δύνανται ν' ἀντισταθῆναι, καὶ ὅτι ὁ Βλαδιμιρέσκος ἀπεποιήθη τὴν σύμπραξίν του· ὑποκρινόμενος δὲ πάντοτε τὸν ὀπαδὸν τοῦ Ὑψηλάντου ἐτοποθετήθη ἐν τῇ μοναστηρίῳ τοῦ Βακαρεστίου δύο ὥρας μακρὰν τοῦ Τυργοβίστου, ὅπου σκεπτόμενος πῶς νὰ εὕρῃ χάριν ἐνώπιον τῶν μυστικῶν φίλων του ἐμεθοδεύθη νὰ παγιδεύσῃ τὸν Ὑψηλάντην διὰ τοῦ ἀκολούθου τεχνάσματος.

Ὁ Ὑψηλάντης, ἀφ' ὅτου ἐφθασεν εἰς Κολεντίναν, δὲν ἔπαυσε προτρέπων τὸν Σάββαν νὰ κηρύξῃ ἐγγράφως, ὅτι ἔλαβε τὰ ὄπλα ὑπὲρ τοῦ ἐλληνικοῦ Ἀγῶνος κατὰ τῆς τουρκοκρατίας. Μὴ θέλων δὲ νὰ δεῖξῃ, ὅτι ὑποπτεύων αὐτὸν ἐζήτησε ἐγγράφον τὴν πολιτικὴν του ταύτην ὁμολογίαν, τῇ ἔλεγεν ὅτι πολλάκις ἐζήτησε παρόμοιον ὁμολογίαν παρὰ τοῦ Βλαδιμιρέσκου, ὃν ὁ Σάββας ἔλεγε πάντοτε ἐπίβουλον, καὶ πάντοτε ἀπέτυχε, διότι ὁ Βλαδιμιρέσκος ἀπεκρίνετο ὅτι, ἐν ὅσῳ ἐσιώπα ὁ ἐχθρὸς του Σάββας, ἦναγαζέτο καὶ αὐτὸς νὰ σιωπᾷ. Ὁ πονηρὸς Σάββας ἐβλεπεν, ὅτι τοιαύτη πράξις ἀνέτρεπε τὰς ἀρτιγενεῖς μυστικὰς του σχέσεις πρὸς τοὺς Τούρκους, καὶ τὴν ἀπεποιεῖτο ὑπὸ διαφόρους προφάσεις· ἀλλ' ἀφ' οὗ οἱ Τούρκοι εἰσῆλθαν εἰς Βουκουρέστι, αὐτὸς δὲ ἐτοποθετήθη ἐν τῇ μοναστηρίῳ τοῦ Βακαρεστίου, καὶ ἐσχετίσθη πρὸς

τοὺς Τούρκους στενότερον, καὶ συνενόηθη ἀναμφιβόλως καὶ περὶ οὗ ἐμελέτα νὰ πράξῃ, ἐπαναληφθείσης τῆς προτάσεως, ὑπέγραψε καὶ ἐξέδωκε τὴν πρᾶξιν εἰς χαρὰν καὶ ἐμψύχωσιν τοῦ Ὑψηλάντου· τὴν δὲ ἐπαύριον ὑπέγε πρὸς αὐτὸν αὐτεπάγγελτος, συνέφαγε, καὶ τὸν ἐκάλεσε καὶ αὐτὸς εἰς γεῦμα τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν καὶ εἰς ἐπιθεώρησιν τοῦ ἵππικοῦ του τῷ ὄντι λαμπροῦ. Τόσον δὲ θάρρος ἐνέπνευσε δι' ὧν εἶπε καὶ ἔπραξεν, ὥστε ὁ Ὑψηλάντης ὑπεσχέθη νὰ μεταβῆ εἰς τὸ μοναστήριον κατὰ τὴν πρόσκλησίν του· ἀλλὰ λαθῶν μετὰ ταῦτα αἰτίαν νὰ ὑποπτεύσῃ δολιότητα, ὑπεκρίθη τὸν ἀσθενῆ καὶ ἔστειλε μόνον τινὰς τῶν ἐπιτελῶν του.

Ὁ δὲ παρὰ τὸ Βουκουρέστι ἐστρατοπεδευμένος Βλαδιμιρέσκος διέμεινεν ἐν τῇ στρατοπέδῳ του ὅλην τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ Τούρκοι εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν, μὴτε φανεράν συγκοινωνίαν λαθῶν, μὴτε κηρυχθεῖς ὑπὲρ αὐτῶν, τρέφων ὅμως ἐπιβούλους σκοποὺς κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ προσπαθῶν νὰ τοὺς πραγματοποιήσῃ ἐπιτηδεύων εἰς παντελεῖ ὄλεθρόν του· τὴν δὲ ἐπιούσαν ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν μικρὰν Βλαχίαν μὴ προειδοποιήσας τὸν Ὑψηλάντην.

Μεταξὺ τῶν ὄπλαρχηγῶν τοῦ Βλαδιμιρέσκου ἦσαν τινες καὶ τὴν ἐπίβουλον διαγωγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν κατακρίνοντες, καὶ ἄλλην ὁδὸν παρὰ τὴν τοῦ Γεωργαίου νὰ βαδίσωσι μὴ θέλοντες. Διὰ τὸν διττὸν τοῦτον λόγον ἦσαν ὑποπτοὶ παρὰ τῷ Βλαδιμιρέσκῳ, ὅστις, σκληρὸς καὶ αἰμοδόρος καὶ ἐξ ἀνατροφῆς καὶ ἐκ προαιρέσεως, ἐπεχείρησε ν' ἀπαλλαχθῆ τῶν ὄπλαρχηγῶν του ὅσους ὑπόπτει, καὶ ἤρχισε καθ' ὁδὸν νὰ τοὺς φονεύῃ ἀδίκως καὶ ἀνεξετάστως. Αἱ φονικαὶ αὗται πράξεις δυσηρέστησαν καὶ ἐφόβησαν εἰς ἄκρον τοὺς ἐπιζῶντας κινδυνεύοντας νὰ πάθωσι τὰ αὐτὰ ἐξ αἰτίας τῶν ὑποψιῶν, ἃς ἐδύνατο νὰ συλλάβῃ καὶ κατ' αὐτῶν· διὰ τοῦτο ἀποφασίσαντες νὰ πράξωσι πρὶν πάθωσιν, ἐξεμυστηρεύθησαν τῷ Γεωργαίῳ τοὺς φόβους τῶν καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν σύμπραξίν του εἰς ἀσφάλειάν τῶν, χρείας τυχεύσης.

Ἐν τούτοις ὁ πανουργὸς Σάββας, εἰδὼς ἐξ ὧν εἶχε μυστικῶν σχέσεων πρὸς τοὺς Τούρκους τὰ σχέδια τοῦ Βλαδιμιρέσκου, τὰ ἀνεκάλυψε τῷ Ὑψηλάντῃ, ἵνα μὴ χαρῆ ὁ ἐχθρὸς του τὰς πρώτας τιμὰς τῆς προδοσίας, ἃς αὐτὸς ἐπεθύμει. Τὰ ἀνακαλυφθέντα δὲ σχέδια ἦσαν, ὅτι ὁ Βλαδιμιρέσκος ὤθευε πρὸς τὴν μικρὰν Βλαχίαν εἰς προκατάληψιν τῶν ἔμπροσθεν καὶ ὡς ἐμπόδιον τῆς ἐκεῖθεν τοῦ Ὀλτου διαβάσεως τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοπέδου, καὶ ὅτι οἱ Τούρκοι ἐμελέτων, ἀφ' οὗ ὁ Βλαδιμιρέσκος ἐτοποθετεῖτο ὅπου ἔπρεπε, νὰ κινήσωσι καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸ Τυργοβίστον καὶ νὰ πέσωσιν ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Ὑψηλάντην ὀπισθεν, ὥστε αὐτὸν μὲν νὰ φονεύσωσιν ἢ νὰ συλλάβωσι, τὸ δὲ στρατόπεδον νὰ ἀφανίσωσιν. Ὁ Ὑψηλάντης ἐκοινοποίησε τῷ Γεωργαίῳ διαμένοντι ἐν Πιτεστίῳ τοὺς λόγους τοῦ Σάββα, καὶ τῷ παρήγγειλε νὰ ματαιώσῃ τὰ ὀλέθρια σχέδια τοῦ Βλαδιμιρέσκου καθ' οἷουσδήποτε ἐνόμιζε καταλληλοτέρους τρόπους· διέταξε δὲ καὶ τὸν ἐν Κυμπουλουγγίῳ ἀδελφὸν του, ἐξ αἰτίας τοῦ παρακολουθοῦντος τὸν Βλαδιμιρέσκον πλήθους, νὰ καταβῆ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Γεωργαίου πρὸς ἐνδυνάμωσιν

του. Ὁ δὲ Σάββας ἔδραξε τὴν ἀρμοδίαν ταύτην εὐκαιρίαν, ἵνα καὶ τὸν Ὑψηλάντην ἀποκοιμίση, καὶ τὸν ἐχθρὸν τοῦ Βλαδιμιρέσκου βλάβη, καὶ ἔστειλε 400 ἵππεις ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Γεωργάκη. Τὴν 18 Μαΐου ὁ Βλαδιμιρέσκος ἔφθασε πανστρατιᾷ εἰς Γολέστι. Παρὰ τὸ Πιτέστι καὶ ἀπέναντι τοῦ Γολεστιοῦ ῥέει ὁ Ἄρτζησος· τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ τούτου ζευγνύει γέφυρα, ἣν προκατέλαβεν ὁ Γεωργάκης. Εἰδοποιηθεὶς ὁ Βλαδιμιρέσκος, παρεκάλεσε τὸν Γεωργάκην ν' ἀφήσῃ τὸ πέραμα ἐλεύθερον. Ὁ Γεωργάκης ἀνέβαλε τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐπαύριον, καθ' ἣν συνοδευόμενος ὑπὸ 400 ἐκλεκτῶν ἵππέων καὶ πεζῶν ὑπῆγεν εἰς Γολέστι. Ὁ Βλαδιμιρέσκος τὸν ὑπεδέχθη ἐνώπιον τῶν ὀπληρχηγῶν του. Ὁ Γεωργάκης ἤρχισε νὰ τὸν ἐπιπλήτῃ ὡς μὴ ἀντισταθέντα ἐν ᾧ εἰσῆρχοντο οἱ Τούρκοι· εἰς Βουκουρέστι, ὡς ἀθετήσαντα τὰς ὑποσχέσεις του καὶ ὡς παραβάντα τοὺς ὄρκους του. Ὁ Βλαδιμιρέσκος ἠθέλησε νὰ ἐνοχοποιήσῃ περὶ τῆς μὴ ἀντιστάσεώς του τὸν Σάββαν μὴ θελήσαντα νὰ συμπολεμήσῃ· ἀλλ' ὁ Γεωργάκης ἐπανέλαβεν, ὅτι ὁ Πρίγκηψ (Ὑψηλάντης) εἶχεν ἐγγράφους ἀποδείξεις τῶν μυστικῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεως, καὶ ἤξευρεν ὅτι αὐτὸς τοὺς ἐθάῤῥυνε νὰ πατήσωσιν ἐνοπλοὶ τὴν ἡγεμονίαν, ὅτι διὰ τῆς πράξεώς του ταύτης ἠφάνισε τὸν τόπον, καὶ ὅτι εἶχε νὰ δώσῃ λόγον ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· ἐστηλίτευσεν ἔπειτα τὴν πρὸς τοὺς ὀπληρχηγοὺς ἐπίβουλον διαγωγὴν του διὰ τοῦ ἀδίκου θανάτου τινῶν ἐξ αὐτῶν, καὶ παρήγειρεν, ὅτι πᾶσα ἀσφάλεια διὰ τοὺς παρεστῶτας ἐξέλειψεν. Ἀνεγνώσθη δὲ εἰς ἐπήκοον πάντων καὶ μυστικὴ σύμβουσις αὐτοῦ καὶ τοῦ Βλαδιμιρέσκου, γραφεῖσα πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, καὶ ἀποδεικνύουσα ὅτι ὁ Βλαδιμιρέσκος ἐπραξε παρὰ τὰ συνομολογηθέντα. Ὁ Βλαδιμιρέσκος, ὁ ἔχων τὴν διάθεσιν ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ ἐπιβούλου, ἐσκοτίσθη ἐπιπληχθεὶς. Ὁ δὲ Γεωργάκης βλέπων τούτο, καὶ ὅτι πολλοὶ τῶν παρεστῶτων ἐνέκριναν ὅσα αὐτὸς ἔλεγεν, ἐξεκρέμασε τὴν ἐπάνωθεν τοῦ Βλαδιμιρέσκου τοιχοκρεμῆ σπάθην εἰπὼν, ὅτι δὲν ἦτον ἄξιός νὰ τὴν φορῇ, καὶ ὅτι ἤθελε νὰ τὴν στείλῃ πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον. Ἡ τόλμη τοῦ Γεωργάκη καὶ τὸν Βλαδιμιρέσκον κατεπτόση, καὶ οὐδένα τῶν παρεστῶτων παρώργισε. Ὁ Γεωργάκης ἐτόλμησεν ἔτι μᾶλλον· ἤρπασεν ἀπὸ τῆς ζώνης τοῦ Βλαδιμιρέσκου τὰς πιστόλας του, καὶ διέταξε νὰ τὸν μεταφέρωσιν εἰς Τυργόβιστον ἵνα ἀπολογηθῇ ἐνώπιον τοῦ πρίγκηπος. Τότε τὸν συνέλαβάν τινες τῶν παρόντων ὀπαδῶν τοῦ Γεωργάκη παρὰ πάντων ἐγκαταλειφθέντα, τὸν ὠπισθαγκώνισαν, καὶ τὸν ἀπήγαγαν ὑπὸ φύλαξιν εἰς Πιτέστι· ἐκεῖ τὸν παρέλαβεν ὁ Νικόλαος Ὑψηλάντης καὶ τὸν ἔφερον ὑπὸ ἱκανὴν φύλαξιν εἰς Τυργόβιστον, ὅπου ἐπιπληχθεὶς πάλιν πικρῶς παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου, ἀπήχθη ἔξω τῆς πόλεως καὶ κατεκόπη μεληδὸν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ὡς προδότης καὶ ἐπίορκος τὴν 23 Μαΐου, μήτε δικασθεὶς κατὰ τοὺς στρατιωτικὸς νόμους μήτε καταδικασθεὶς ἐν τάξει, ἀλλὰ δυνάμει τῶν ἀναχειρας τοῦ Ὑψηλάντου ἐγγράφων, ἐξ ὧν ἐφαίνετο τῷ ὄντι ἡ προδοσία καὶ ἡ ἐπίορκία του.

Τοιοῦτος ἐφάνη καὶ τοιοῦτον ἔλαβε τέλος ὁ Θεόδωρος Βλαδιμιρέσκος, ἄνθρωπος ὅστις ἐπεθύμει μὲν τὸ καλὸν τῆς πατρίδος του, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἄκρας ἀπαιδευσίας του, τῆς βαρβάρου ἀνατροφῆς του καὶ τῶν κακῶν του ἔξεων ἐθεώρει θεμιτὴν τὴν χρῆσιν τῆς ἐπιβουλῆς, τῆς προδοσίας, τῶν ἀδίκων φόνων καὶ τῆς ἐπίορκίας, δι' ὧν διεκρίθη ἡ τελευταία διαγωγή του.

Μετὰ δὲ τὸν φόνον τούτου ὁ Ὑψηλάντης διώρισεν ἀρχηγοὺς τοῦ στρατεύματός του τοὺς δύο σημαντικωτέρους ὀπληρχηγοὺς αὐτοῦ, τὸν Χατοση-Πρόδαν, Σέρβον, καὶ τὸν Μακεδόνσκη, Βλάχον, φέροντα τὸ ὄνομα τῆς μακεδονικῆς καταγωγῆς του. Συνίστατο δὲ τότε ἡ δύναμις αὐτῆ ἐκ 250 ἵππέων, Σέρβων καὶ Βουλγάρων, 4000 Πανδούρων, καὶ ἐκ 4 κανονίων. Τοὺς διέταξε δὲ νὰ μεταδῶσιν εἰς τὴν μικρὰν Βλαχίαν, νὰ στρατολογήσωσι καὶ νὰ καταλάβωσι τινὰς θέσεις καὶ τὴν κώμην τοῦ Δραγασανίου, διότι ἠκούσθη ὅτι διαχίλιοι ἐχθροὶ ἐξῆλθαν τοῦ Βιδινίου καὶ διεσπάρησαν εἰς τὴν μικρὰν Βλαχίαν. Ὁ δὲ Ὑψηλάντης φοβούμενος ὅτι οἱ ἐν Βουκουρεστίῳ Τούρκοι ἐμελέτων, ὡς προειδοποιήθη, νὰ τὸν κυπήσωσιν ἐν Τυργόβιστῳ, ἀπαλλαχθεὶς καὶ τοῦ κρυφίου ἐχθροῦ τοῦ Βλαδιμιρέσκου, καὶ βλέπων πανταχόθεν τὰς μὲν δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ εἰς κίνησιν, τὰς δὲ ὑπ' αὐτὸν εἰς τελείαν ἀπραξίαν, ἀπεφάσισεν ἐπὶ συμβουλίου τὴν 27 Μαΐου νὰ κινηθῇ καὶ αὐτὸς αὐθημερόν· καὶ ἐπειδὴ οἱ ἐξεληθόντες τοῦ Βιδινίου ἦσαν οἱ ὀλιγαριθμότεροι, ἠθέλησε νὰ ἐπιπέσῃ πορευόμενος διὰ τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν μικρὰν Βλαχίαν Πιτεστιοῦ, ὅπου τὸν ἀνέμενον ὁ Γεωργάκης· διέταξε δὲ νὰ συγκεντρωθῶσιν ἐκεῖ διάφορα σώματα καὶ ἐκάλεσε καὶ τὸν Σάββαν, μὴ ῥίψαντα εἰσέτι τὸ προσωπεῖον, νὰ συνακολουθήσῃ· ἀλλ' οὗτος, ὑποπτεύων μὴ πάθῃ ὅ,τι ἐπαθεν ὁ συνεπιβουλός του Βλαδιμιρέσκος, ἀπεποιήθη εὐσχήμως τὴν πρόσκλυσιν, καὶ ἐτοποθετήθη ἐν τῷ ὄχυρῳ μοναστηρίῳ τοῦ Μαρτσειοῦ. Οἱ δὲ Τούρκοι, ὡς 5000, ἐξεστράτευσαν, καθὼς προεσχεδιάσθη, πρὸς τὸ Τυργόβιστον τὴν 25, καὶ τὸ ἐσπέρας τῆς 26 ἔφθασαν πλησίον αὐτοῦ καὶ διενυκτέρευσαν ἐντὸς τοῦ παρακειμένου δάσους, ἀγνοοῦντων τῶν εἰσέτι ἐν Τυργόβιστῳ Ἑλλήνων, ὅτι οἱ ἐχθροὶ τῶν ἦσαν τόσῳ πλησίον. Τὸ πρωὶ δὲ τῆς 27, ὃ ἐστὶ καθ' ἣν ὥραν ἤρχισαν οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην τὴν πρὸς τὸ Πιτέστι πορείαν, 500 ἵππεις ἀποσπασθέντες τοῦ κατόπιν αὐτῶν ὀδεύοντος τουρκικοῦ στρατεύματος ἐφάνησαν πορευόμενοι εἰς Νοτσέτον κατεχόμενον ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Γιαννάκη Κολοκοτρώνην, ἐξάδελφον τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. Φθάσαντες δὲ εἰς τὴν παρακειμένην μονὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ εὐρόντες ἑλληνικὴν φρουρὰν ὑπὸ τὸν Σαχίνην καὶ τὸν Σφίκαν, ἐφόρμησαν, ἀλλ' ὠπισθοδρόμησαν ἀπρακτοὶ, δεινῆς γενόμενης ἀντιστάσεως. Περὶ δὲ τὸ δειλινὸν συμπληρωθέντες οἱ ἐχθροὶ εἰς 1500 ἵππεις, ἦλθαν εἰς Νοτσέτον, ὅπου εἶχαν ἔλθει πρὸ ὀλίγου εἰς βοήθειαν τῶν ἐκεῖ ὁ Κωνσταντῖνος Δοῦκας καὶ ὁ Γεράσιμος Ὀρφανός, σταλέντες παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου μαθόντος τὰ πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο κινήματα τῶν ἐχθρῶν. Καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Ὀρφανὸν ἐτοποθετήθησαν παρὰ τὴν μονὴν, οἱ δὲ περὶ τὸν Δοῦκαν ἀπίωτερον ἐπὶ τινος λόφου πρὸς τὰ ἀριστερά. Οἱ

ἐν Νοτσέτῳ, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ὀρφανόν, ἐμάχοντο γενναίως προΐουσης καὶ τῆς νυκτός. Σφροδρῶς ἀντίστη καὶ ἄλλο σῶμα ἑλληνικὸν ὑπὸ τὸν Ἀναστάσην Ἀργυροκαστρίτην, κατέχον λοφίσκον προφυλαττόμενον ἐμπροσθεν μὲν ὑπὸ τινος ἐκ τῶν προχείρου ὑψωθείσης λιθίας, ὀπισθεν δὲ καὶ ἐκ τῶν πλαγίων ὑπὸ τοῦ δάτου. Ἄλλ' ὁ Δούκας, ἰδὼν ἀπόσπασμα ἐχθρῶν ἐπερχόμενον, ἐγκατέλειπε τὴν θέσιν του, καὶ διὰ τῆς φυγομαχίας του ἐφόβισε καὶ ἠνάγκασε τοὺς ἄλλους, τοὺς εὐτυχῶς ἕως τότε πολεμήσαντας, νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν περὶ τὸ μεσονύκτιον ὡς νενικημένοι.

Ἄν καὶ ἡ πραγματικὴ βλάβη τῶν Ἑλλήνων ἦτο μικρά, ἡ ἠθικὴ ἀπέδη μείσθη διότι ἔφερεν εἰς μεγάλην ἀταξίαν τὸ παραπορευόμενον ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην στρατεύμα μαθὼν τὸ συμβάν, καὶ ἐξ αἰτίας τούτου ἀποσπάσματά τινα αὐτοῦ διεσκαρπίσθησαν καὶ ἐπλανήθησαν ἐν μέσῳ τοῦ νυκτικοῦ σκότους καὶ τοῦ διαχυθέντος φόβου· ἐχάθησαν δὲ καὶ τινες ἀποσκευαὶ καὶ ἰκαναὶ τροφαὶ ἐπὶ τῆς διαβάσεως τοῦ ποταμοῦ Διμποδίτσας. Ὁ δὲ Δούκας, ἐπανελθὼν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ἐπιπληχθεὶς αὐστηρῶς διὰ τὴν λειποταξίαν του, ἐγκατέλειπε τὰς ἡγεμονείας.

Πρὶν δὲ διαβῶσι τὸν Ὀλτον οἱ περὶ τὸν Μακεδόνσκην καὶ Χατοῦ-Πρόδαν, ὡς διετάχθησαν, οἱ ἐν τῇ μικρᾷ Βλαχίᾳ ἐχθροὶ ἐκυρίευσαν τὴν Κραϊόβαν. Τινὲς δὲ αὐτῶν ἀπήντησαν ἐκτὸς τῆς κώμης τοῦ Σαβιδινίου δύο σῶματα, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Σολωμόν, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀναστάσην Μανάνην τὸν καὶ Μιχάλογλουν, στρατεύοντα πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, τὰ ἐκτύπησεν καὶ τὰ διεσκόρπισεν. 800 δὲ ἄλλοι Τούρκοι ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ ἐπ' ἀνδρῶα γνωστοῦ Καραφειζῆ ἐτοποθετήθησαν ἐν Δραγασανίῳ. Οἱ δὲ περὶ τὸν Μακεδόνσκην καὶ Χατοῦ-Πρόδαν ἦλθαν καὶ αὐτοὶ πλησίον τοῦ χωρίου τούτου τὴν νύκτα τῆς 29 Μαΐου, καὶ ἐπέπεσαν αἰφνης ὅπου οἱ Τούρκοι ἔδοσκον τὰ ζῶα των, ἐξ ὧν συνέλαβαν 70· ἐσκότωσαν δὲ καὶ 5 Τούρκους καὶ ἐξώγησαν 2· ἡκροβολίσθησαν καὶ τὰς δύο ἀκολουθοῦς ἡμέρας μετὰ τῶν ἐν Δραγασανίῳ Τούρκων ἐξεληθόντων εἰς κταδῶξιν των, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπειμακρύνθησαν.

Φθάσας δὲ ὁ Ὑψηλάντης εἰς Πιτέστι ἐμαθεν, ὅτι οἱ ἐπερχόμενοι Τούρκοι ἐκ Βουκουρεστίου εἶχαν φανερόν συναγωνιστὴν τὸν Σάβδαν, καὶ ἀπέστειλεν εὐθὺς τὸν Φαρμάκην μετὰ 300 εἰς Ἀρζησίαν (κόρτε δὲ Ἀρζέσι) ἐπὶ τοῦ ὁμώνυμου ποταμοῦ ἐντὸς ὑψηλῶν ὄρειων, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς θέσεως ἐκεῖνης· αὐτὸς δ' ἐφθάσε τὴν 1 Ἰουνίου εἰς Ῥυμνίκον, πόλιν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ὀλτου, ὅπου ἦλθαν καὶ οἱ ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Μακεδόνσκην, Χατοῦ-Πρόδαν, Διαμαντὴν Σερδάρην, Σολωμόν καὶ Μανάνην· ὥστε αἱ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ὑψηλάντου δυνάμεις τὴν ὥραν ἐκεῖνην ἦσαν 2500 ἵππεις καὶ 4500 πεζοί, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἱεροῦ λόχου, καὶ 4 κανόνια.

Ὁ Ὑψηλάντης διέταξε τὰ πλείστα τῶν σωμάτων νὰ προχωρήσωσι πρὸς τὸ Δραγασάνι καὶ καταλάβωσι θέσεις τινὰς ἕως οὗ φθάσῃ καὶ αὐτός. Τὴν 3 Ἰουνίου ἐκίνησαν τὰ σῶματα ὅπως διετάχθησαν τὴν δὲ 5 παρηκολούθησε καὶ ὁ Ὑψηλάντης μετὰ τῆς ὀπισθοφυλακῆς. Ὁκτὼ ὥρας ἀπέχει τὸ Δραγα-

σάνι τοῦ Ῥυμνίκου· ἀλλὰ τὰ σῶματα ταῦτα ὑπὲρ τὸ σύνθηρες ἠργοπόρησαν, οὐδ' ὁμοῦ ὄλα ἐφθασαν, πεσοῦσης καθ' ὁδὸν βραχδαίας καὶ διαρκοὺς βροχῆς· μόλις δὲ συνήλθαν εἰς τὸν πρὸς ὄρον ἀλληλοδιαδόχως μέχρι τῆς αὐγῆς τῆς 7. Ὁ συστρατεύων Γεωργάκης ἐσκόπευεν, ἐξ αἰτίας τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ν' ἀποκλείσῃ τοὺς ὀλίγους ἐχθροὺς πανταχόθεν, καὶ ἔστειλε διάφορα σῶματα καὶ κατέλαβαν τὰς περὶ τὸ χωρίον ἐπιτηδείας εἰς τὸν σκοπὸν τούτον θέσεις. Ὁ δὲ Καραβιάς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἵππέων καὶ ὁ Νικόλαος Ὑψηλάντης, ὁ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ λόχου καὶ τοῦ πυροβολικοῦ ταχθεὶς ἐσχάτως, ἐτοποθετήθησαν ἐντεῦθεν χαράδρας ἀντικρὺ τοῦ Δραγασανίου, ἧς τὰ δύο χεῖλη συζευγνύει γέφυρα· εἰδοποιήθησαν δὲ ὅλοι νὰ ἐτοιμασθῶσιν εἰς μάχην τὴν ἐπαύριον, καθ' ἣν ἐσκόπευε νὰ παρευρεθῇ καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος μετὰ τῆς ὀπισθοφυλακῆς ἐκ δισχιλίων. Ὁ δὲ Γεωργάκης, ὅστις διέθεσε τὰ πάντα, ἐτοποθετήθη ἀπώτερον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ Ῥυμνίκου, ὅπως διαλεχθῆ πρὸ τῶν ἄλλων μετὰ τοῦ αὐθημερόν ἀναμενομένου ἀρχιστρατήγου. Οἱ ἐν Δραγασανίῳ Τούρκοι, κατέχοντες καὶ τὴν παρακειμένην μονήν, ἤσθάνθησαν πόσον δεινὴ ἦτον ἡ θέσις των καὶ ἐπεχείρησαν, ἀλλ' εἰς ματὴν, νὰ διώξωσι τοὺς περὶ τὸν Ἀργυροκαστρίτην, μεταθάντας ἐκεῖ μετὰ τὰ ἐν τῇ Νοτσέτῳ συμβάντα καὶ καταλαβόντας γήλοφον πλησίον τοῦ χωρίου ἐν μέσῳ ἐλώδους θέσεως· προβλέποντες δέ, ὅτι ἡ μάχη ἦτον ἀφευκτος καὶ ἐγγύς, ἤρχισαν νὰ καίωσι τὰς εὐτελεῖς τοῦ χωρίου οἰκίας ὡς περιττὰς ἢ ἐπιζημίους. Ἄλλ' ὁ θερμουργὸς Καραβιάς ἐθεώρησε τὸν ἐμπρησμόν πρόδρομον φυγῆς, καὶ φοβούμενος μήπως τοῦ φύγῃ ἢ βεβαίᾳ, ὡς ἐφαντάζετο, νίκη ἐξ αἰτίας τῆς ἀπραξίας του, διέβη μετὰ μεσημβρίαν σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν πέραν τῆς χαράδρας πρὸς τὸ χωρίον, μὴ προειδοποιήσας τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, ὡς θέλων νὰ σφετερισθῇ ἑλὴν τὴν δόξαν μόνος αὐτός· παρηκολούθησαν δὲ ἐπὶ τῇ προτροπῇ αὐτοῦ ὁ ἱερός λόχος καὶ τὸ πυροβολικόν. Οἱ Τούρκοι ἐδειλίασαν ὑπολαβόντες, ὅτι θὰ ἐφώρμων οἱ Ἕλληνες ἐκ συνθήματος πανταχόθεν· διὰ τοῦτο, ἐν ᾧ ἤρχισε τὸ πυροβολικὸν νὰ τοὺς κτυπᾷ, δὲν ἐξήλθαν καὶ ἐσκέπτοντο διὰ ποίας ὁδοῦ νὰ φύγωσιν· ἀλλὰ βλέποντες, ὅτι ἄλλοι δὲν ἐκινήθησαν, καὶ ὅτι τὰ κανόνια δὲν τοὺς ἔβλαπταν διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν κανονοβολιστῶν, ἐξήλθαν ἐφιπποὶ καὶ ἔπεσαν ξιφίρεις ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς· καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Καραβιάν ἐλειποτάκτησαν, οἱ δὲ ἱερολοχίται ἐδειξαν ὅτι φλόγες πατριωτισμοῦ ἔκαμαν τὴν καρδίαν των καὶ ἐπέμεναν μαχόμενοι· ἀλλ' ἦσαν ἀπειροπόλεμοι, καὶ τὸ ἵππικὸν τοῦ ἐχθροῦ ἐπιπεσὸν πανορμει διέρρηξε τὰς τάξεις, ἐκυρίευσε τὰ κανόνια, καὶ τοὺς κατέκοψεν. Ἀκουσθείσης τῆς βοῆς τοῦ πολέμου, ἔτρεξαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ὁ Γεωργάκης καὶ τινες ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ μεθ' ὧσιν ἐκινήθησαν ἐκ τοῦ προχείρου, ἐτουφέκισαν τοὺς Τούρκους καταδιώκοντας καὶ κατακόπτοντας ἀνηλεῶς τοὺς ἱερολοχίτας τραπέοντας ἐπὶ τέλους εἰς φυγὴν, καὶ τοιουτοτρόπως ἐλύτρωσαν τῆς σφαγῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας πολλούς, ἐν οἷς καὶ τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ ἀρχιστρατήγου κινδυνεύοντας νὰ συλληφθῶσιν. Ὅλοι δὲ οἱ ἱερολοχίται θὰ ἦφα-

νίζοντο, ἂν δὲν ἐπρόφθαναν οἱ ἐπιβοηθοὶ οὗτοι, ἐν οἷς διέπρεψεν ὁ Βλάχος ὄπλαρχηγὸς Ἰωαννίτσας Χόρκας. Οἱ Τοῦρκοι, καταδιώξαντες τοὺς ἡττηθέντας μέχρι τῆς χαράδρας, ἐπανήλθαν εἰς τὸ χωρίον νικηταί, ἀποροῦντες καὶ αὐτοὶ δι' ὅσα παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα κατώρθωσαν. Ἐπερδιακόσιοι Ἕλληνες ἐφονεύθησαν, ὅλοι σχεδὸν ἱερολοχίται, πεσόντες ὡς εὐθαλεῖς κλάδοι ὑπὸ τὴν κοπτερὰν ἀξίνην σιδαροῦ ξυλοκόπου· ἐφονεύθησαν καὶ οἱ ἐπ' ἀνδρῖα μεταξὺ τῶν ἀνδρείων τούτων διακριθέντες ἑκατόνταρχοι, Δημήτριος Σούτσος καὶ Σπυρίδων Δρακούλης, 40 δὲ ἤχημαλωτίσθησαν. Πανικὸς φόβος κατέλαβε τότε ὅλα τὰ σώματα, καὶ τὰ πλεῖστα ἐν τῇ ἄμα διελύθησαν καὶ κακὴν κακῶς διεσκορπίσθησαν. Ὁ δὲ Ἐψηλάντης ἔμαθε τὸ γεγονός καθ' ὁδὸν τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς θλιβερᾶς σκηνῆς, καὶ ἰδὼν τὸν διασκορπισμὸν τῶν στρατιωτῶν ἐπανερχομένων εἰς Ῥυμνικὸν ὠπισθοδρόμησε, καὶ διέμεινεν ἐκεῖ τὴν νύκτα καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν· τὴν δὲ 9 μετέβη εἰς Κόζιαν, μοναστήριον ἐπὶ τῶν Καρπαθίων ὁρέων δύο ὥρας ἀπέχον τοῦ Ῥυμνικοῦ.

Ἐξ ὅτου ὁ Ἐψηλάντης ἔλαβε τὰς ἀπαντήσεις τῆς αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας εἰς τὰς ἀναφορὰς του, ἔχασε πᾶσαν ἐλπίδα ἐξωτερικῆς πρὸς αὐτὸν βοήθειας ἢ ἐξωτερικῶν προσκομμάτων εἰς τὰ κατ' αὐτοῦ στρατιωτικὰ κινήματα τῆς Πύλης· ἢ δὲ ἐσχάτως συμβᾶσα ἐν Δραγασανίῳ καταστροφὴ κατέστρεψε πᾶσαν προσδοκίαν ἐσωτερικῆς εὐτυχοῦς ἀντιστάσεως· καὶ τὸ χεῖριστον, ὅτι μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην ἐφοβεῖτο ὄχι μόνον τοὺς Τοῦρκους ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς στρατιώτας του, καὶ οὔτε νὰ μείνῃ ἐδύνατο, διότι ἐκινδύνευε νὰ συλληφθῆ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, οὔτε νὰ φύγῃ ἐτόλμα, διότι οἱ ὑπ' αὐτὸν στρατιῶται ἀντέτειναν· τινὲς δὲ αὐτῶν, μαθόντες ὅτι ὁ κεχαγιάμπεης ἐξέδωκε κήρυγμα, δι' οὗ ὑπέσχετο ἀντιμισθίαν πρὸς ὅποιον ἔφερε τὴν κεφαλὴν του, ἐμελέτησαν καὶ ἐπιβουλὴν. Ἐνεκα τούτου συνέλαβεν ὁ Ἐψηλάντης δεινὰς ὑποψίας· ὥστε, τριημερεύσας ἐν τῇ μοναστηρίῳ, ὀλίγους ἐδέχετο ἐντὸς τῆς αὐλῆς, καὶ τὴν νύκτα διέμεινεν αὐτὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν προσεκτικοὶ καὶ ἀγρυπνοὶ, ὡς ἂν ἐφοβοῦντο ἔφοδον ἐχθρῶν. Τῇ ὄντι, τὴν δευτέραν νύκτα τῆς ἐκεῖ ἀφίξεις των ἀνεφάνη πυρκαϊὰ ἐν τῇ προαυλίῳ τοῦ μοναστηρίου ὅπου διενυκτέρευαν στρατιῶται, οἵτινες, ὑποκριθέντες ὅτι ἐφοβοῦντο μὴ καῶσιν, ἀνέβησαν πολλαχόθεν τὰ τεῖχη εἰς ἀποφυγὴν δῆθεν τοῦ κινδύνου. Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν Ἐψηλάντην, εἰδότες προηγουμένως ὅτι οἱ ἐπιβουλεύοντες τὴν ζωὴν του ἐσχεδίασαν τὸ τέχνασμα τοῦτο, τοῖς ἀπηγόρευσαν τὴν εἴσοδον ἐπὶ ποινῇ θανάτου. Ἐν μέσῳ τοιούτων ὑποψιῶν καὶ ἐπιβουλῶν ὁ Ἐψηλάντης ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς ἡγεμονείας. Ἡ γνῶσις, ἣν εἶχε τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἀξίας τοῦ Γεωργάκη, τὸν ἐθάβρυνε νὰ τῷ ἀνακαλύψῃ τὸν σκοπὸν του καὶ ζητήσῃ τὴν εἰλικρινῆ συνδρομὴν του. Ὁ Γεωργάκης οὔτε τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Ἐψηλάντου ἀνάξιος ἐφάνη, οὔτε κωφὸς εἰς τὴν αἴτησίν του, ἂν καὶ τὴν ἐθεώρησε λίαν ἐπιβλαβῆ, καὶ πρὸς τὸν κοινὸν ἀγῶνα καὶ πρὸς ἑαυτὸν· ἀπέπεμψε δὲ τινὰς τῶν ἐκεῖ ὑπόπτων ὄπλαρχηγῶν εἰς κατάληψιν δῆθεν θέσεων τινῶν πολεμικῶν, κυρίως δὲ ἵνα μὴ ἐνοχλήσωσι τὸν Ἐψηλάν-

τὴν ἐπὶ τῆς ἀπελεύσεώς του. Ἄλλ' ὅτι ὁ Ἐψηλάντης ἐμελέτα νὰ πράξῃ ὑποκεκρυμμένως, πάμπολλοι τῶν ὑπ' αὐτὸν ἔπρατταν παρρησίᾳ τρέχοντες μετὰ τὴν ἐν Δραγασανίῳ τροπὴν πρὸς τὰ ὄρια, ὅπως διασωθῶσιν εἰς τὴν Τρανσυλβανίαν. Ἐπειδὴ δὲ πᾶσα αἰδῶς καὶ πᾶς φόβος ἐξέλειψαν, ὁ δυνατὸς κατέθιβε τὸν ἀδύνατον, μῆτε ὡς συναγωνιστὴ συμπαθῶν μῆτε ὡς ὁμοιοπαθεῖ· τινὲς δὲ τὸσον ἐφάνησαν ἀσυνείδητοι καὶ ἀπάνθρωποι, ὥστε, καταλαβόντες τὰ ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Τρανσυλβανίαν πορείας στενά, συνέλαβον, ὡς ἄλλοι Περιφῆται καὶ Κερκύωνες, τοὺς διαβαίνοντας καὶ κυρίως τοὺς ἀξιούς πάσης ἀγάπης καὶ περιθάλψεως ἱερολοχίτας, καὶ ἂν δὲν τοὺς ἐφόνευαν ὡς οἱ παλαιοὶ συντεχνίται των, τοὺς ἐγύμνωναν. Ἐν τοσοῦτῳ ὁ Ἐψηλάντης, προδιαθέτων τὰ εἰς ἀπέλευσίν του, πρῶτον μὲν διέδωκεν, ὅτι ἡ Αὐστρία ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, ἔπειτα δὲ ὑπεκρίθη, ὅτι ἔλαβε γράμματα δηλωτικὰ τῆς ἀφίξεως ἐπὶ τῶν ὀρίων καὶ τῆς εἰς Βλαχίαν ἀνυπερθέτου μεταδόσεως αὐστριακῶν τιμῶν ταγμάτων· πρὸς πίστωσιν δὲ τῶν λεγομένων ἔδωκε πάνδημα δείγματα χαρᾶς διατάξας νὰ τουφεκίσωσι, νὰ φωτίσωσι τὸ μοναστήριον καὶ νὰ εὐθυμήσωσι πίνοντες εἰς ὑγείαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας. Ταῦτα ἔπραξε τὴν ἑσπέραν· τὴν δὲ ἐπαύριον ἐξεστράτευσεν πρὸς τὰ ὄρια εἰπὼν, ὅτι ἔλαβε πρόσκλησιν νὰ μεταβῆ ἐκεῖ εἰς ἔντευξιν ἀξιωματικοῦ σταλέντος παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου πρὸς διευθέτησιν τῶν ἀφορώντων τὴν εἴσοδον τῶν αὐστριακῶν στρατευμάτων. Ἐγγὺς δὲ γενόμενος τῶν ὀρίων ἠναγκάσθη, ἀπειλούμενος, νὰ δώσῃ ἐκ τοῦ ὑστερήματος τῆ Ἀργυροκαστρίτη χρέματα ἐπὶ λόγῳ καθυστερούντων μισθῶν τῶν ὀπαδῶν του, καὶ οὕτω ν' ἀπαλλαχθῆ τῶν χειρῶν αὐτοῦ· ἡμίωριον δὲ πρὶν φθάσῃ εἰς Ῥοτερτούρμην, ὅπου ἐστάθμευεν ἢ ἐπὶ τῶν ὀρίων αὐστριακῆ Ἀρχῆς, ἐστάθη, καὶ ἀπέστειλε τὸν Λασσάνην, ἵνα μάθῃ ἂν ἦτο δεκτὸς ἐπὶ τῆς αὐστριακῆς γῆς· μαθὼν δὲ ὅτι ἦτο δεκτὸς ἀλλ' ὑπ' ἄλλῳ ὀνόματι, μετονομάσθη Ἀλέξανδρος Κομνηνός, καὶ τὴν 14 παρεδόθη εἰς τὰς αὐστριακὰς Ἀρχάς, καὶ παρεδόθησαν καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, ἦγον οἱ δύο ἀδελφοὶ του, ὁ Ὀρφανός, ὁ Λασσάνης, ὁ Γορνόφσκης καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Καβελλαρόπουλος, μετονομασθέντες καὶ οὗτοι, καὶ ἐκεῖθεν μετεκομίσθησαν ὅλοι εἰς Ἀράδην, πόλιν τῆς Οὐγγρίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μαρόσχου, ὅπου διέμειναν ὀκτὼ ἡμέρας προσμένοντες τὰς διαταγὰς τῆς αὐστριακῆς αὐλῆς, καὶ μηδὲν ὑποπτεύοντες ὅσα τοῖς ἐμελλαν, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἐλπίζοντες ἐν πλήρει πεποιθήσει τὴν ἐκ τῆς αὐστριακῆς εἰς ἄλλην ἐλευθέραν γῆν μετάβασίν των καὶ τὴν εἰς Ἑλλάδα ταχέϊαν ἀνάδοδόν των. Ἐν Ἀράδῃ διατρίβων ὁ Ἐψηλάντης ἐξέδωκε τὴν ἀκόλουθον ἡμερησίαν διαταγὴν γραφείσαν ἐν Ῥυμνίῳ τὴν 8 Ἰουνίου.

«Στρατιῶται! Ὅχι! δὲν μολύνω πλέον τὸ ἱερόν, τὸ τίμιον τοῦτο ὄνομα «εἰς τὰ ὑποκείμενά σας. Ἀνανδρὸι ἀγέλαι λαῶν. Αἱ προδοσίαι σας, αἱ ἐπι-
«βουλαί σας μὲ βιάζουσι νὰ σᾶς ἀποχωρισθῶ. Εἰς τὸ ἐξῆς κάθε δεσμὸς με-
«ταξὺ ὑμῶν καὶ ἐμοῦ κόπτεται· βαθεῖαν μόνον εἰς τὴν ψυχὴν μου θὰ φέρω
«τὴν ἐντροπὴν ὅτι σᾶς ἐδιοικοῦσα. Ἐπατήσατε τοὺς ὅρκους σας, ἐπροδόσατε

«Θεὸν καὶ πατρίδα, ἐπροδόσατε καὶ ἐμὲ τὴν σιγμὴν καθ' ἣν ἤλπιζα ἢ νὰ «νικήσω ἢ νὰ συναποθάνω μαζί σας ἐνδόξως. Σὰς ἀπεχωρίζομαι λοιπὸν «τρέξατε εἰς τοὺς Τούρκους τοὺς μόνους ἀξίους τῶν φρονημάτων σας, ἐξέλ- «θετε ἀπὸ τὰ δάση, καταβῆτε ἀπὸ τὰ βουνὰ τὰ ἄσυλα τῆς ἀνανδρίας σας, «καὶ τρέξατε εἰς τοὺς Τούρκους, καταφιλήσατε τὰς χεῖράς των, ἀπὸ τὰς «ὁποίας στάζει ἀκόμη τὸ ἱερὸν αἷμα τῶν κατασφαγέντων ἀπανθρώπως, τῶν «κορυφαίων ὑπουργῶν τῆς θρησκείας, πατριαρχῶν, ἀρχιερέων, καὶ μυρίων «ἄλλων ἀθῶνων ἀδελφῶν σας. Ναί! τρέξατε, ἀγοράσατε τὴν σκλαβίαν σας «μὲ τὴν ζωὴν σας, μὲ τὴν τιμὴν τῶν γυναικῶν καὶ παιδίων σας.

«Σεῖς δὲ σκιαὶ τῶν γησίων Ἑλλήνων ἐκ τοῦ ἱεροῦ λόχου, ὅσοι προ- «δοθέντες ἐπέσατε θύματα διὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πατρίδος, δεχθῆτε δι' «ἐμοῦ τὰς εὐχαριστίας τῶν ὁμογενῶν σας. Ὀλίγος καιρὸς, καὶ στήλη θ' ἀνε- «γερθῆ νὰ δεικνύσῃ τὰ ὀνόματά σας.

«Μὲ χαρακτηριστὰς φλογεροὺς εἶναι ἐγχαραγμένα εἰς τὰ φίλτρα τῆς καρ- «δίας μου τὰ ὀνόματα τῶν φίλων ὅσοι μέχρι τέλους μ' ἐδειξαν πίστιν καὶ «εἰλικρίνειαν. Ἡ ἐνθύμησίς των θὰ εἶναι πάντοτε τὸ μόνον δροσιστικὸν πο- «τὸν τῆς ψυχῆς μου.

«Παραδίδω δὲ εἰς τὴν ἀπέχθειαν τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς τὴν δίκην τῶν «νόμων, καὶ εἰς τὴν κατάραν τῶν ὁμογενῶν τὸν ἐπίσκοπον καὶ προδότην κα- «μινάρην Σάβθαν, τοὺς λειποτάκτας καὶ πρωταιτίους τῆς κοινῆς λειποταξίας «καὶ φυγῆς Κωνσταντῖνον Δούκαν, Βασίλειον Μπαρλάν, Γεώργιον Μάνον «Φαναριώτην, Γρηγόριον Σουτσον Φαναριώτην καὶ τὸν Φαυλόβιον Νικόλαον Σκουφον.

«Καθαρίζω καὶ τὸν Βασίλειον Καραβιάν ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν συστρατιω- «τῶν μου διὰ τὴν ἀπειθειάν του καὶ διὰ τὸ ἀπρεπὲς πολίτευμά του.»

Ἄφ' οὗ δὲ ἦλθαν αἱ διαταγαὶ τῆς αὐστριακῆς αὐλῆς, ἠλλαξάν ὄνομα οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην καὶ ἐκ δευτέρου ἀπαιτεῖται δὲ ἡ μετονομασία τῶν ἐπὶ πολιτικαῖς αἰτίαις φυλακισθέντων ἐν Αὐστρίᾳ, ἵνα μὴδ' αὐτοὶ οἱ φυλάττοντες γνωρίζωσι ποιοὶ οἱ φυλακισμένοι καὶ ὁ μὲν Ὑψηλάντης μετονομάσθη Βαρώνος Σχονδάρδος, οἱ δὲ ἄλλοι ἄλλως, καὶ ἀπεκομίσθησαν νυχθαμαξοποροῦντες εἰς Μουνκάστην, πόλιν τῆς Οὐγγρίας, ὅπου ἐφυλακίσθησαν καὶ ἔπαθαν ὅσα δεινὸν καὶ λέγειν. Ἐν ἔτει δὲ 1823 μετεκομίσθησαν ἐκεῖθεν διὰ τὸ νοσῶδες τοῦ τόπου εἰς Θερεσιενστάδην, πόλιν τῆς Βοεμίας, ὅπου, ἐκτὸς τοῦ Καβελλαρπούλου καὶ τοῦ Γορνόφσκη ἐλευθερωθέντων τὸ 1826, τοῦ μὲν πρώτου ὡς Ἰονίου, τοῦ δὲ δευτέρου ὡς Πολωνοῦ, διέμειναν ἐν φυλακῇ μέχρι τέλους τοῦ 1827, καὶ ἠλευθερώθησαν ὅλοι διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου ἐπὶ λόγῳ τιμῆς τοῦ νὰ διαμείνωσιν, ἕως οὗ ἀπεπερατοῦντο τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐν ὁποίᾳ τῶν τριῶν πόλεων, τῆς Βιέννης, τῆς Βενετίας, ἢ τῆς Βερώνης, εὐηρεστοῦντο· διέμειναν δὲ ἐν Βιέννῃ, ὅπου ὁ Ὑψηλάντης, πάσχων ἐξ ὅσων ὑπέστη ἐν τῇ δεινῇ τοῦ φυλακίσαι, ἀπέθατε τὴν 20 Ἰουλίου τοῦ 1828 περὶ τὸ τριακοστὸν ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας του.

Ἡ δὲ ἀπέλευσις τοῦ Ὑψηλάντου ἐκ τῆς Βλαχίας διέλυσε τὸν πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν τῶν ὀπλαρχηγῶν ἀγῶνα, καὶ ἐκτοτε ἕκαστος ἤγετο καὶ ἐφέρετο ὑπὸ τῆς φυσικῆς ῥοπῆς του καὶ τῶν συμφερόντων του· καὶ οἱ μὲν ἐφυγαν πέραν τῶν ὀρίων, οἱ δὲ ἐκλείοντο ἐντὸς ὀχυρῶν θέσεων, καὶ ἄλλοι περιήρχοντο εἰς ὄρεινὰ μέρη ἀποφεύγοντες τὴν συνάντησιν τῶν δυνατῶν καὶ εὐτυχῶν ἐχθρῶν, οἵτινες διασπαρέντες κατεδίωκαν τοὺς ἐναπολειφθέντας.

Ὁ δὲ Γεωργάκης, ἀφ' οὗ ἀπεχαιρέτησε τὸν Ὑψηλάντην, μετέβη εἰς Ἀρζησίαν ὅπου ἠνώθη μετὰ τοῦ κατέχοντος τὴν θέσιν ἐκείνην Φαρμάκη. Μαθόντες δὲ οἱ δύο οὗτοι ἀρχηγοὶ, ὅτι καὶ οἱ Τούρκοι καὶ οἱ περὶ τὸν Σάβθαν ἐπήρχοντο, ἀνεχώρησαν ἔχοντες 800 ἐπιλέκτους ἵππεῖς, καὶ διαβάντες τὰ μεθόρια ἔπесαν εἰς Τρανσυλθανίαν, καὶ ἐφθασαν εἰς τὸ μολδαυικὸν ὄρος, Βρεάτσαν, ὅπου κείνται δύοσβάτα τινα χωρία, καὶ ἐστρατοπέδευσαν. Ὁ δὲ Γεωργάκης, ἀβρώστησας καθ' ὁδόν, συνῴδευε τὸ στρατεύμα βρασταζόμενος ἐν φορεῖφ πολλὰς ἡμέρας.

Οἱ δὲ Τούρκοι καὶ οἱ περὶ τὸν Σάβθαν, ἀποδιώξαντες πέραν τῶν ὀρίων τὸν δεινότερον τοῦτον ἐχθρόν, ἐκίνησαν κατὰ τοῦ ἐν τῇ μονῇ τῆς Βιστρίτσης, ἢ κατ' ἄλλους τῆς Κόζιαις, ὀχυρωθέντος Διαμαντῆ Σερδάρη. Οὗτος ἀντέστη γενναίως δύο ἡμέρας· τὴν δὲ τρίτην πιστεύσας τοὺς λόγους τοῦ Σάβθαν παρεδόθη ἐπ' ἀσφαλεῖα ζωῆς καὶ διατηρήσει τοῦ βαθμοῦ του· ἀλλ' οἱ Τούρκοι, παρασπονδήσαντες, αὐτὸν μὲν ἀπέστειλαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἀπεκεφαλίσθη, πολλοὺς δὲ τῶν σὺν αὐτῷ ἐθανάτωσαν ἐν τῇ μονῇ. Ὁ Σάβθαν ἐταράχθη ἐπὶ τῇ ἀπιστίᾳ τῶν Τούρκων, καὶ παρεπονέθη ὑποπτειῶν μὴ πάθη καὶ αὐτὸς τὰ αὐτά· ἀλλ' ὁ κεχαριάμπεης τὸν καθησύχασε λέγων, ὅτι ὁ Διαμαντῆς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἔπαθαν ὡς πολεμήσαντες τοὺς Τούρκους, ἐν ᾧ αὐτὸς ἐφάνη πιστὸς καὶ συνεργὸς αὐτῶν θερμώτατος.

Οἱ Τούρκοι ἐξήλασαν πανταχόθεν τῆς Βλαχίας τοὺς ἐναντίους εὐκόλως, ἀλλ' ἤρξαν κάπου ἀντίστασιν· 400 ἀπέκλεισαν 70 ἐν τῇ κατὰ τὴν Σλάτιναν μονῇ, τοὺς ἐπολέμησαν τρία ἡμερονύκτια, καὶ ἀφ' οὗ πολλοὶ ἐν οἷς καὶ ὁ ἀρχηγὸς ἐπρονεύθησαν, ἔβαλαν πῦρ εἰς τὴν μονὴν καὶ ἐφυγαν, καὶ οὕτως ἐλυτρώθησαν οἱ ἐγκλειστοί. Τρεῖς ἡμέρας ἀπέκρουσαν εὐτυχῶς καὶ οἱ περὶ τὸν Μανάκην τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς μονῆς τῶν πεντεκαδελικίων, καὶ τὴν τετάρτην ἐξῆλθαν διὰ νυκτὸς καὶ διεσώθησαν εἰς τὴν Τρανσυλθανίαν.

Ἰερεὺς δὲ τις, κοινῶς καλούμενος Παπᾶ-Σέρβος, γνωστὸς διὰ τὴν ἀνδρίαν του, αὐθόρμητος ἐλθὼν ἐκ Σερβίας ἵνα ἀγωνισθῆ μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου διατρίβοντας εἰσέτι ἐν Τυργοβίστη, συνέλεξεν ἱκανοὺς στρατιώτας, ἐποποθετήθη ἐπὶ τῶν Καρπαθίων ἀνωθεν τοῦ Κυμπουλουγγίου, ἀπέκρουσε τοὺς ἐπεληθόντας, κατέκοψε τὸ ἵπτικόν των διὰ τὸ δύσιππον τοῦ τόπου, καὶ ἐφυγεν ἀβλαβῆς (α). Οἱ δὲ ὀπλαρχηγοὶ Μακεδόνσκη, Χατοση-Πρόδας, Σολωμός, Καραβιάς καὶ ἄλλοι διεσώθησαν φεύγοντες εἰς Τρανσυλθανίαν.

Ὁ δὲ κεχαριάμπεης, ἀφ' οὗ εἶδεν ὄλην τὴν Βλαχίαν ἀπηλλαγμένην τῶν ἐχθρῶν του, ἐκάλεσεν εἰς Βουκουρέστι τὸν Σάβθαν ἐπὶ λόγῳ νὰ τὸν ἀν-

ταμείψη διὰ τὴν πρὸς τὸν Σουλτάνον πιστὴν καὶ πολυωφελεῖ ὑπηρεσίαν του. Ὁ Σάββας ἀφίχθη ὅπου ἐκλήθη ἐν πολλῇ δυνάμει, καὶ παραλαβὼν ἐκλεκτούς τινας στρατιώτας καὶ τοὺς δύο του ὑποπληρχηγούς, Μιχάλην καὶ Γέντην, ὑπήγε τὴν 7 Αὐγούστου εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ κεχαγιάμπεη, καὶ τοὺς μὲν στρατιώτας ἀφήκεν ἐν τῇ προαυλίῳ, αὐτὸς δὲ καὶ οἱ δύο ὑποπληρχηγοί, προχωρήσαντες ἐνδότερον, ἐδολοφονήθησαν πρὶν φθάσωσιν ἐνώπιον τοῦ κεχαγιάμπεη. Τοιαύτην ἀμοιβὴν ἔλαβεν ὁ Σάββας διὰ τὴν ἐπιτορκίαν του πρὸς τὴν Ἐταιρίαν καὶ διὰ τὴν ἐπίβουλον διαγωγὴν του πρὸς τὸν Ἰψηλάντην. Ἡ δολοφονία αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ἀλληλομαχίαν τῶν ἐν τῇ προαυλίῳ στρατιωτῶν τοῦ Σάββα καὶ τῶν Τούρκων, καὶ εἰς χύσιν πολλοῦ αἵματος. Ἐν ᾧ δὲ ἡθεμιουργοῦντο ταῦτα, ἀπειράριθμοι Τούρκοι, οἱ μὲν ἐπιπποὶ οἱ δὲ πεζοί, διαχυθέντες ἀδεία τῆς ἐξουσίας εἰς ἕλην τὴν πόλιν καὶ πατήσαντες πολλὰς οἰκίας ἔπεσαν ξιφίφρεις ἐπὶ τοὺς προστυχόντας Ἀρβανίτας, ἀπροφυλάκτους διὰ τὸ ἀπροσδόκητον, καὶ κόπτοντες τὰς κεφαλὰς των, καθὼς καὶ παμπόλλων ἀθλίων Χριστιανῶν μὴ ἀνηκόντων εἰς τὴν τάξιν ταύτην, τὰς ἐπεσώρευαν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ κεχαγιάμπεη χάριν τῆς παρὰ τοῖς Τούρκοις συνήθους τρισαρδάρου καὶ βδελυρᾶς ἀντιμισθίας. Τόσαι δὲ κεφαλαὶ ἐπεσωρεύθησαν, ὥστε ὁ κεχαγιάμπεης φειδωλευόμενος ἀπεποιήθη τὴν ἀντιμισθίαν, καὶ οὕτως ἔπαυσεν ἡ ἀνηλεὲς ἐκείνη αἱματοχυσία διαρκέσασα τρεῖς σχεδὸν ὥρας. Τόση δὲ κατάχρησις ἔγεινε τῆς φονικῆς ταύτης ἀδείας, ὥστε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποκοπειῶν κεφαλῶν ὑπερέβαινε τὸν γνωστὸν ἀριθμὸν ἕλων τῶν ἐν Βουκουρεστίῳ Ἀρβανιτῶν. Ἐπηρέθη ὁ κεχαγιάμπεης παρὰ τῆς Πύλης ὡς ἀπαλλάξας τὸν τόπον τῶν ὀλετήρων, καὶ ἐπροεδιάσθη εἰς βαθμὸν πασᾶ. Διαρκούσης δὲ τῆς μαιφονίας ταύτης, Θανάσης τις Χειμαριώτης, εἰς καὶ αὐτὸς τῶν περὶ τὸν Σάββαν, καὶ 26 στρατιῶται κατέφυγαν εἰς τὴν ἐν τῇ πόλει ἐκκλησιάν τοῦ Ὀλτενίου· ἐκεῖ ἀπεκλείσθησαν πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι τρεῖς ἡμερονύκτια, ἕως οὗ, φθείραντες τὰ πολεμιεφόδια, ἤνοιξαν τὴν θύραν καὶ ἐξώρμησαν ξιφίφρεις ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν φονεύοντες καὶ φονευόμενοι· τρεῖς δὲ μόνον διεσώθησαν φεύγοντες. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἐν Βλαχίᾳ.

Ὁ δὲ ἐν Μολδαυίᾳ Καντακουζηνός, συγκαλέσας ἀρχομένου τοῦ Ἰουνίου ἐν τῇ χωρίῳ Στίγκκα τοὺς ὀπληρχηγούς καὶ ὑποπληρχηγούς, καὶ εἶτε ἀγανακτῶν δι' ὅσα κατ' αὐτοῦ ἐλέγοντο, εἶτε καὶ ἀπόφασιν ἔχων ἔκτοτε νὰ φύγη, τοῖς ἐπρόβαλε νὰ ἐκλέξωσιν ἄλλον ἀρχηγόν· ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπεκρίθησαν ὁμοφώνως ὅτι αὐτὸν ἤθελαν. Τοῖς ἐκοινοποίησεν ἐν ἐκτάσει τότε ὁ Καντακουζηνός τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του, τοῖς εἶπεν ὅσα τὸν ἐμπόδιζαν νὰ τὸν πραγματοποιήσῃ, καὶ ἐπρόσθεσεν ὅτι κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις ἐλπὶς δὲν ἦτο νὰ ἐνωθῶσι πλέον μετὰ τοῦ Ἰψηλάντου διὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ ὡς προεσχεδιάσθη, καὶ ὅτι ἔκρινεν εὐλογον νὰ μεταβῶσιν εἰς Βεσσαραβίαν, νὰ παραλάβωσι τοὺς ἐκεῖ ἐτοίμους εἰς συνεκστρατείαν, καὶ ἐμβάντες ὅλοι εἰς τὰ ἐν Ἰσμαίλῳ πλοῖα νὰ πλεύσωσιν εἰς τὴν μαύρην θάλασσαν, ν' ἀποβιβάσθωσιν ὅπου θὰ τοὺς ὠδήγηι ἡ περίστασις εἰς ἔντευξιν αὐτοῦ, καὶ οὕτω νὰ

συστηθῇ διὰ τῆς ἐνώσεως ὅλων στρατόπεδον ἀξιόμαχον· ἔλεγε δὲ ὅτι ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ μὴ περάσωσιν εὐθὺς τὸν Προῦθον εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τούτου ὡς φυγόμαχοι, ἀλλὰ νὰ ὀχυρωθῶσι παρὰ τὸ Σκουλένι τὸ τῆς δεξιᾶς ὄχτης τοῦ ποταμοῦ ἀπέναντι τοῦ ῥωσικοῦ λοιμοκαθαρτηρίου, ὅπου εὐκολον ἦτο νὰ λαμβάνωσι τὰ ἀναγκαῖα ἐκ τῆς ἀντικρῆ ῥωσικῆς γῆς· οὕτω δὲ ὀχυρωμένοι, νὰ στέλλωσι μικρὰ σώματα εἰς κατασκοπὴν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐὰν ἐπήρχετο δύναμις ἀνάλογος τῆς δυνάμεώς των, νὰ τὴν πολεμήσωσιν, εἰ δὲ καὶ ἐπήρχετο μεγάλη, ὡς ἐφημίξετο, νὰ μείνωσιν 100 πολεμισταὶ ἐν τῇ ὀχυρώματι καὶ νὰ μὴ ἀφήσωσι τὸν ἐχθρὸν νὰ πλησιάσῃ ἕως οὗ λάθωσι καιρὸν οἱ πολλοὶ νὰ περάσωσιν εἰς τὴν ἀντικρῆ ὄχθην μετατρέροντες ἕλας τὰς πολεμικὰς ἀποσκευὰς ἀκινδύνως· μετ' αὐτοὺς δὲ νὰ διασωθῶσιν ἐκεῖ καὶ οἱ λοιποὶ 100, καὶ οὕτω νὰ ἐνεργηθῇ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον. Ἡ γνώμη αὕτη, σαθρὰ καὶ κούφη, ὡς στηριζομένη ἐπὶ ἀλλοκότου σχεδίου, καὶ ὑποθέτουσα τὴν ῥωσικὴν γῆν σύμμαχον τῶν ὑπὸ τὸν Ἰψηλάντην παρὰ τὰς γνωστὰς καὶ ῥητὰς διαταγὰς τοῦ αὐτοκράτορος, ἐνεκρίθη παρ' ὅλων τῶν παρευρεθέντων, πιστευόντων ὅσα ἤκουαν ὡς εὐκατόρθωτα· ἐστάλησαν δὲ καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Μλάδην καὶ Βασίλην Θεοδώρου, προσελθόντα μετὰ τινων καὶ αὐτὸν, εἰς κατασκοπὴν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἤρχισαν πολλοὶ νὰ ἐργάζωνται εἰς ὀχύρωσιν των ἐν Σκουλενίῳ· ἀλλὰ μόλις ἤρχισαν, καὶ ἔμαθαν τὴν εἰς Ἰάσι κατὰ τὴν 13 Ἰουνίου περὶ τὴν μεσημβρίαν εἴσοδον τῶν ἐχθρῶν μηδενὸς ἐναντιωθέντος. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ὁ Καντακουζηνός διέταξε τοὺς ἐπὶ κατασκοπῇ προαποσταλέντας νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Σκουλένι, ὅπου μετέβη καὶ αὐτὸς τὴν αὐτὴν νύκτα· τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ἐπέρασε τὸν Προῦθον ἐπὶ λόγῳ νὰ ἴδῃ τὴν ἐκεῖ διατρίβουσαν μητέρα του, νὰ τὴν ἀσπασθῇ τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν τόπον τῆς τιμῆς καὶ τοῦ κινδύνου· ἀλλὰ καθ' ἣν ἡμέραν ἐπέρασεν εἰς τὸ ῥωσικὸν λοιμοκαθαρτήριον, προσκαλέσας τοὺς ἐν τῇ Σκουλενίῳ ἀρχηγούς, τὸν Θανάσην, τὸν Κοντογόνην, τὸν Σοφιανὸν καὶ τὸν Σφαέλλον, τοῖς εἶπεν ὅτι δὲν ἔκρινεν εὐλογον ν' ἀντισταθῶσι τόσον ὀλίγοι καὶ ἀνέτοιμοι ἐντὸς τοῦ ἀδυνάτου ὀχυρώματος τοῦ Σκουλενίου, ἀλλὰ νὰ περάσωσιν ὅλοι εἰς Βεσσαραβίαν· αὐτὰ ταῦτα τοῖς παρήγγειλαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι ὁμογενεῖς βλέποντες τὸν ἐπιλείμενον κίνδυνον. Ἄλλ' οἱ ὀπληρχηγοὶ ἀπέρριψαν ὁμογνωμόνως τὰς τοιαύτας προτάσεις, ὡς ἀναξίαι ἀνδρῶν φιλελευθέρων καὶ φιλοτίμων, ἐπανήλθαν εἰς τὸ ὀχύρωμα ὑβρίζοντες τὸν Καντακουζηνὸν ὡς δευλόν, λειποτάκτην καὶ προδότην, ὠρκίσθησαν ν' ἀποθάνωσι πολεμοῦντες, καὶ πλήρεις πατριωτισμοῦ καὶ χριστιανικῆς εὐλαθείας ἔφαγαν ἄγιον ἄρτον, ὡς προετοιμασίαν εἰς θάνατον, εἰπόντες, «αὕτη εἶναι ἡ ὑστερινὴ τροφή μας.» (β)

Σπανίως τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχηγῶν δὲν εὕρισκε μιμητὰς μετὰ τῶν ὁπαδῶν των· 400 ἀπεφάσισαν νὰ συναποθάνωσιν, ἀφ' οὗ οἱ ἀρχηγοὶ ἀνήγγειλαν τὴν ἀπόφασίν των. Τὸ ὀχύρωμα ἦτον ἀσθενέστατον· μόλις αἱ δύο πλευραὶ του ἦσαν ὀπισσοῦν εὐπεράσπιστοι, τὴν δὲ τρίτην ἔσπευσαν νὰ φρά-

ξωσιν ἐπισωρεύοντες ξύλα· ἐπέθεσαν δὲ καὶ ὀκτὼ κανόνια οὐδ' αὐτὰ λίαν εὐχρηστα.

Γνωστῆς δὲ γενομένης τῆς φιλομάχου ἀποφάσεως, συνέβρευσαν πλήθη θεατῶν εἰς τὴν ἀντικρυνὴν ὄχθην τοῦ Προύθου, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ διοικητὴς τῆς Βεσσαραβίας, παρετάχθησαν καὶ στρατεύματα ῥωσικὰ ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς πρὸς διατήρησιν τῆς οὐδετερότητος, ὅλοι αἰσθανόμενοι καὶ δεικνύοντες συμπάθειαν ὑπὲρ τῶν ὀλίγων ἀντιπαρατακτομένων πρὸς πολλούς, ὑπὲρ τῶν χάριν πίστεως, πατρίδος καὶ ἐξευγενισμοῦ μαχομένων πρὸς μισοχριστούς, ἀλλοφύλους, βαρβάρους καὶ τυράννους. Ἡ ἀπόφασις τῶν ἐν Σκουλενίῳ ὀλίγων Ἑλλήνων ἐφάνη ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων σταθερά, καὶ ἡ πολεμικὴ των ζέσις μεγάλη· ἀλλὰ γενικὸν ἀρχηγὸν δὲν εἶχαν· ἕκαστος ἐκινεῖτο ὅπως ἤθελε, καὶ τοῦτο τοὺς ἐβλαψε θανάσιμα.

Τῷ ὄντι, τὴν 15 ἐκίνησαν τινες ἐκ Σκουλενίου πρὸς τὸ Ἰάσι μὴ ζητήσαντες τὴν γνώμην τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἐπανήλθαν ἀπρακτοὶ μετ' ὀλίγον· ἐκίνησαν καὶ ἄλλοι ἐπίσης τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν, καὶ ἐν τῇ ἐπέστρεψαν καὶ αὐτοὶ ἀπρακτοὶ, ἀπήντησαν ἐχθροὺς παρὰ τὸν ποταμὸν Ζίζαν πρὸς τὸ ἐσπέρας, συνεκρούσθησαν, ἐχύθη αἷμα ἐκατέρωθεν, καὶ νυκτὸς γενομένης ἐπανήλθαν εἰς τὸ ὀχύρωμα. Τὴν δὲ 17 περὶ τὴν α' ὥραν ἐφάνη ἔξωθεν αὐτοῦ μικρά τις ἐχθρικὴ δύναμις, καὶ ἐπεξήλθαν τινες τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ἰδόντες, ὅτι ἦτον ἡ προφυλακὴ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου κινηθέντος ὅλου ἐπὶ τοὺς ἐν Σκουλενίῳ, ἐπανήλθαν τουφεκιζόμενοι, καὶ ἠτοιμάσθησαν ὅλοι εἰς μάχην θαρβύροντες ἀλλήλους· ἔκαστος δὲ καὶ παροικοδομήματά τινα, ἵνα μὴ τὰ κυριεύσωσιν οἱ ἐχθροὶ καὶ τοὺς πολεμῶσιν ἐκεῖθεν. Οἱ Τούρκοι ἦσαν ὡς τετρακισχίλιοι ἵππεις καὶ δισχίλιοι πεζοί· ἔσυραν δὲ καὶ ἕξ κανόνια. Πασίγνωστον πόσον εἶναι σφοδρὰ ἡ πρώτη ὀρμὴ τοῦ τουρκικοῦ ἵππικου. Οἱ Ἑλλήνες ἐδειλίασαν· ἀλλ' ἀναθάρσυναντες κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχηγῶν των ἀντέστησαν γενναίως καὶ ἀπέκρουσαν τὴν πρώτην ἐφοδὸν. Οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν δευτέραν, τρίτην καὶ τετάρτην ἐφοδὸν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καθ' ὅλας, ὑπέφεραν πολλὴν φθοράν, καὶ ἀπεσύρθησαν μακρὰν τοῦ ὀχυρώματος ἐξ αἰτίας τοῦ συχνοῦ καὶ εὐτυχοῦς κανονοβολισμοῦ τῶν ἐγκλειστων, οἵτινες, βλέποντες τοὺς ἐχθροὺς ἀποσυρομένους, ἐξήλθαν εἰς καταδίωξίν των ἀλαλάζοντες καὶ φωνάζοντες, ἐτσάκισαν τὰ βρωμόσκυλα ἐτσάκισαν· πάρτε τους, παιδιὰ, πάρτε τους. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐχθρικὸν σῶμα 500 ἵππέων καὶ πεζῶν ἐφορμήσαν, κατέλαβε θέσιν τινὰ πλησίον τοῦ ὀχυρώματος, ἐπέθηκεν ἐξ κανόνια καὶ ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ εὐτυχῶς, καὶ νὰ κατεδαφίξῃ τὸ ὀχύρωμα. Τοῦτο ἰδόντες οἱ ἀποσυρθέντες ἐχθροὶ ἐπανήλθαν ὅλοι, ἀπώθησαν εἰς τὸ ὀχύρωμα τοὺς ἐξελθόντας, ἐφώρμησαν πανταχόθεν, καὶ τὸ ἐκυρίευσαν τὴν γ' ὥραν ἀφ' οὗ ἤρχισεν ἡ μάχη. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ πολλοὶ τῶν ἀξιωματικῶν, πιστοὶ εἰς τοὺς ὄρκους των, ἐνεκαρτέρησαν ὅλοι, ὑπερασπίζοντες τὴν θέσιν των καὶ ἀπέθαναν κινδυνῶντες εἰς ἐκπλήξιν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς διὰ τῶν ἀνδραγαθιῶν

των. (γ) Συναπέθαναν ἐνδόξως καὶ τινες τῶν στρατιωτῶν· οἱ δὲ πλείστοι αὐτῶν ἐβρίφθησαν εἰς τὸν ποταμὸν, καὶ ἄλλοι μὲν ἐπνίγησαν, ἄλλοι δὲ ἐν οἷς καὶ οἱ ὑποπληρηγοὶ Γεώργης Πάπας καὶ Δαλόστρος καταπληγωμένοι, διεσώθησαν εἰς τὴν ἀντίπεραν ὄχθην, ὅπου αἱ ῥωσικαὶ Ἀρχαὶ τοὺς ὑπεδέχθησαν φιλανθρώπως. Χίλιοι Τούρκοι ἔπεσαν, καὶ τριακόσιοι Ἑλλήνες ἐφονεύθησαν καὶ ἐπνίγησαν· οὐδεὶς δὲ αὐτῶν ἠχμαλωτίσθη.

Μετὰ ἡμῶριον ἐφθασαν παρὰ τὸ πεδῖον τῆς μάχης οἱ ἐπὶ κατασκοπῇ προαποσταλέντες ὑπὸ τὸν Μλάδην καὶ τὸν Β. Θεοδώρου 450 ἵππεις, καὶ ἄλλοι τόσοι ὑπὸ τὸν Ἡπειρώτην Γκίκαν καὶ τὸν Σέρβον Σφάτρικον συνενωθέντες καθ' ὁδόν· ἀγνοοῦντες δὲ τὸ γεγονὸς ἔπεσαν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν, ἐπτοήθησαν, καὶ οἱ μὲν ἐτράπησαν, οἱ δὲ ἐπνίγησαν, τινὲς δὲ ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ τινα γλῶσσαν προέχουσαν εἰς τὸν ποταμὸν, καὶ πολεμήσαντες μέχρι τῆς β' ὥρας τῆς νυκτὸς ἀνδρικώτατα, διεσώθησαν εἰς τὴν ῥωσικὴν γῆν ἐπὶ τινῶν πλοιαρίων σταλέντων ἐκεῖθεν. Ἐχάθησαν καὶ κατὰ τὴν μάχην ταύτην 90 Χριστιανοί, καὶ ἄλλοι τόσοι Τούρκοι. Μόνος τῶν ἀρχηγῶν ὁ Μλάδης διήλθε μετ' ὀλίγων ἵππέων διὰ μέσου τῶν νικητῶν ἀβλαβῆς· περιπλανηθεὶς δὲ ἡμέρας τινὰς εἰς συνάντησιν τοῦ Γεωργάκη καὶ ἀποτυχόν, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Σερβίαν.

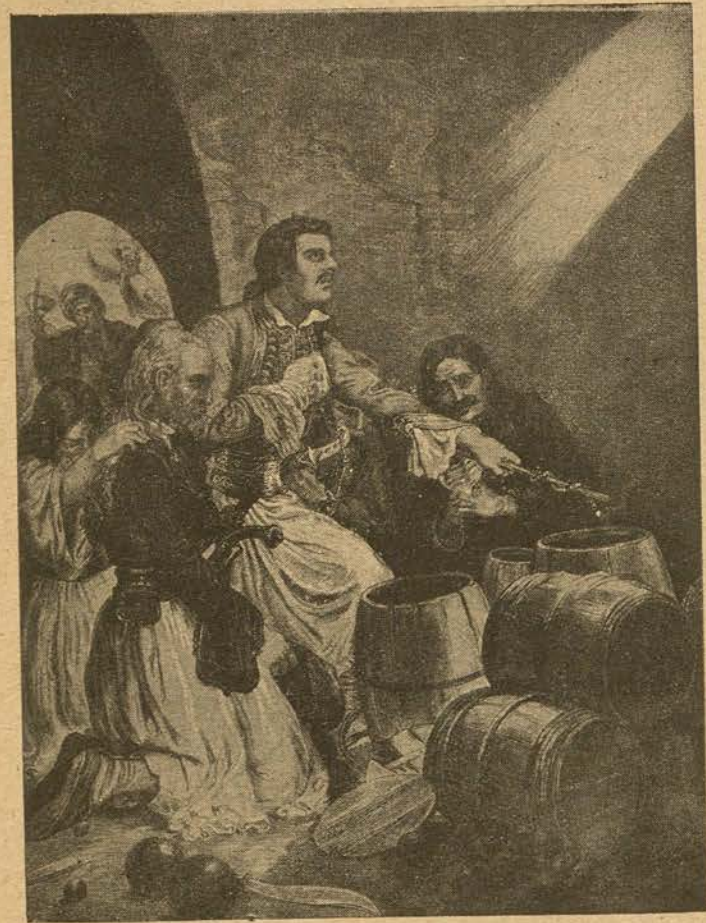
Μετὰ δὲ τὰ συμβάντα ταῦτα ἡ Τουρκικὴ ἐξουσία δὲν εἶχεν ἐντὸς τῶν δύο Ἡγεμονειῶν ἄλλον ἀντίπαλον εἰμὴ τὸν Γεωργάκην, ὅστις διέμεινε μετὰ τοῦ ἀχωρίστου φίλου του Φαρμάκη ἐπὶ τοῦ ὄρους Βρεάτσας μέχρι τέλους Αὐγούστου εἰς ἀνάβρωσιν, διότι ἡ θέσις ἦτον ὀχυρά. Δὲν ἔμεινε ὁμως ἀεργὸς ἐν τῇ μεταξὺ τούτῳ ὡς πρὸς τὰ τοῦ πολέμου, διότι ἐστειλεν ἀποσπάσματα κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὁσάκις τοὺς ἤκουε περιφερομένους πλησίον του, καὶ τοιοῦτοτρόπως καὶ τὸ πῦρ τοῦ πολέμου διετήρει, καὶ τοὺς Τούρκους ἀνησύχαζε. Τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ Σεπτεμβρίου ἀναλαβὼν τὴν ὑγείαν του ἐξεστράτευσε μετὰ τοῦ Φαρμάκη ἐπὶ σκοπῷ νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν Βεσσαραβίαν, ὅθεν ἤλπιζε νὰ προμηθεύεται εὐκολώτερον τὰ εἰς διατήρησιν τοῦ πολέμου· ἀλλὰ πολλοὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν θεωρῶντες ἦν προέθετο πορεῖαν μακρὰν καὶ κινδυνώδη ἐλειποτάκτησαν καθ' ὁδόν, ὥστε ἔμειναν παρ' αὐτῷ 350 ὀπλοφόροι καθ' ἣν ἡμέραν ἐφθασεν εἰς Σέκον, μοναστήριον ἐν τῇ τμήματι τοῦ Νιάμτσου, ἐντὸς στενῆς κοιλάδος ἐστεφανωμένης ὑπὸ συνδένδρων ὀρέων καὶ εἰσατὸν διὰ μιᾶς καὶ μόνης τρίβου, ἣν ὁ Γεωργάκης, προθέμενος νὰ διαμείνῃ ἐν τῇ μοναστηρίῳ τινὰς ἡμέρας, ἀπέκλεισε ταφρεύσας καὶ ἀνεγείρας τοὺς συνήθεις προμαχῶνας, ἐν οἷς ἔταξε τοὺς πλείστους τῶν στρατιωτῶν του· αὐτὸς δὲ καὶ οἱ λοιποὶ ἐτοποθετήθησαν ἐν τῇ μοναστηρίῳ. Τὴν 5 ἐπῆλθαν 1500 Τούρκοι, καὶ εὐρόντες ἰσχυρὰν ἀντίστασιν ἐπὶ τῆς τάφρου ὀπισθοδρόμησαν· Αἰχμαλωτισθέντος δὲ τινος ἐχθροῦ, ἔμαθαν οἱ Ἑλλήνες ὅτι πολυάρθμοι Τούρκοι ἐπήρχοντο. Ὁ Γεωργάκης ἐταλαντεύετο ἀν' ἔπρεπε ν' ἀναμείνῃ τὸν ἐχθρὸν ἐν τῇ κατεῖχε θέσει, ἢ ν' ἀναβῆ διὰ τὸ ἀσφαλέστερον πάλιν εἰς Βρεάτσας· ἀλλὰ μὴ πιστεύων τοὺς λόγους τοῦ αἰχμαλώτου, καὶ λαβὼν τὴν ἐπιού-

σαν γράμματα τοῦ ἐπισκόπου Ῥωμάνου προτρέποντος αὐτόν, μετὰ τὰς συνήθειας εὐχὰς καὶ εὐλογίας, ἐπὶ δολίῳ, ὡς λέγεται, σκοπῇ νὰ μὴ ἀφήσῃ τὸ μοναστήριον ἔχον πάμπολλα κοσμικὰ καὶ ἱερὰ κειμήλια καὶ ἅγια λείψανα νὰ λεηλατηθῇ καὶ βεηλωθῇ, ἀπεφάσισε νὰ μὴ μετατοπίσῃ. Τὴν δὲ 8 συνεωρεύθησαν πάμπολλοι ἐχθροὶ ἐπὶ τῶν ἄνωθεν τῆς κοιλάδος ὄρεων, καὶ ἀφῆσαντες τὴν κοινὴν τρίβον, κατέβησαν διὰ δυσβάτων μονοπατίων εἰς τὴν κοιλάδα ὑπὸ τὴν ὄδηγιαν ἐντοπίων φραστήρων. Τοῦτο ἰδόντες οἱ ἐντὸς τῶν προμαχόνων τοὺς ἐκτατέλειψαν, καὶ οἱ μὲν ἔγειναν ἄφαντοι, οἱ δὲ ἦλθαν ἐντὸς τοῦ μοναστηρίου, ἐν οἷς καὶ ὁ Φαρμάκης, καὶ κατέλαβαν διαφόρους θέσεις. Ὁ δὲ Γεωργάκης μετὰ ἔνδεκα πιστῶν ὁπαδῶν του ἐκλείσθη ἐν τῷ κωδωνοστασίῳ. Ἐπῆλθαν οἱ Τούρκοι καὶ ἤρχισαν νὰ μάχωνται καὶ νὰ καίωσι τὰ ξύλινα παροικοδομήματα. Ὁ δὲ Γεωργάκης, ἰδὼν τὴν ἀπηλπισμένην θέσιν του, καὶ φοβηθεὶς μὴ πέσῃ ζῶν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, Ἐγὼ ῥά καὶ ἡ, εἶπεν εἰς ἐπήκοον τῶν συμπολεμιστῶν του, σεῖς δέ, ἂν θέλετε, φύγετε ἰδοῦ, σὰς ἀνοίγω ἐγὼ τὴν θύραν. Οἱ Τούρκοι, ἰδόντες ὅτι ἤνοιξεν ἡ θύρα, καὶ ἀγνοοῦντες τὴν ἀληθῆ αἰτίαν, διεχύθησαν εἰς τὸ κωδωνοστάσιον, καὶ αἴφνης καπνοὶ καὶ φλόγες ἀνεφάνησαν ἐνδοθεν, τὸ κωδωνοστάσιον ὡς ξύλινον ἔγεινεν ὄλον διὰ μιᾶς σωρός, καὶ οἱ ἐν αὐτῷ, ἐν οἷς καὶ ὁ Γεωργάκης, κατεστράφησαν ἐν μέσῳ τῶν φλογῶν ἐκτὸς ἐνὸς μαρτυροῦντος τὰ γεγονότα· συγκατεστράφησαν δὲ καὶ ἐχθροὶ ὄχι ὀλίγοι.

Μετὰ τὸ συμβῆναι τοῦτο ἔσπευσαν οἱ Τούρκοι νὰ προβάλωσι τοῖς περὶ τὸν Φαρμάκην νὰ προσκυνήσωσιν ἐντὸς τριημέρου ἀνακωχῆς ὑποσχόμενοι ἀσφάλειαν· ἐγένετο δεκτὴ ἡ ἀνακωχὴ· ἀλλὰ, παρελθουσῶν τῶν τριῶν ἡμερῶν, ἤρχισεν ἐκ νέου ὁ πόλεμος, καὶ πάλιν ἐκ διαλειμμάτων ἐπανελαμβάνετο ἐν διαστήματι ἐννέα ἡμερῶν· ἔγεινε καὶ πάλιν μονοήμερος ἀνακωχὴ ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτὴν ἐξήφθη μάχη φονικωτέρα. Τὴν δὲ 22 ἦλθε τσαοῦσμπασης προτείνων ὄρους συνθήκης εὐπροσδεκτοτέρους· συνώδευε δὲ αὐτόν ἐν στολῇ καὶ ὁ γραμματεὺς τοῦ αὐστριακοῦ προξενείου Οὐδρίσκης, ἐχθρὸς ἄσπονδος τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, καὶ ἐγγυήθη τὴν διατήρησιν τῶν ὄρων ἐξ ὀνόματος τῆς αὐλῆς του. ὑπὸ ταύτην τὴν ἀπάτην ἐδέχθησαν οἱ ἐγκλειστοὶ τὴν συνθήκην καὶ ὑπεσχέθησαν νὰ παραδοθῶσι τὴν ἐπαύριον· ἦσαν δὲ τότε ἕως 200, ἐξ ὧν 33 μὴ θελήσαντες νὰ δώσωσι πίστιν ἔφυγαν ξιφῆρεις τὴν αὐτὴν νύκτα καὶ διεσώθησαν ἐπὶ τῆς αὐστριακῆς γῆς ὄλοι ἀδλαθεῖς παρὰ ἓνα πληγωθέντα· οἱ δὲ ἐναπομείναντες παρεδόθησαν τὴν ἐπαύριον, καὶ ὄλοι παρὰ τὴν συνθήκην ἐσφάγησαν ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐκτὸς τῶν ὑποπλαρχηγῶν σταλέντων εἰς Σιλιστριάν, ὅπου ἐθανατώθησαν, καὶ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Φαρμάκη, ὅστις σταλεῖς εἰς Κωνσταντινούπολιν σιδηροδέσμιος ἀπεκεφαλίσθη ἀφ' οὗ σκληρῶς ἐδασανίσθη.

Ἡ μάχη τοῦ Σέκου εἶναι ἡ τελευταία σιχηγὴ τοῦ κατὰ τὰς Δακικὰς ἡγεμονείας πολεμικοῦ δράματος, ἀρξαμένου τὴν 22 Φεβρουαρίου καὶ τελευτήσαντος τὴν 22 Σεπτεμβρίου, ὅ ἐστι, διαρκέσαντος ὄλους μῆνας ἑπτὰ· ἐπε-

σφραγίσθη δὲ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Γεωργάκη, τοῦ ἐνδοξοτέρου πολεμάρχου, τοῦ τιμιωτέρου ἀνδρός, καὶ τοῦ διακαεστέρου καὶ πιστοτέρου φίλου τοῦ ἑπταμηνιαίου ἀγῶνος. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ μέχρι θανάτου πάλη τοῦ ἀνδρός

Θάνατος τοῦ Γ. Ὀλυμπίου.

Εἰκὼν Ἑως

τούτου· ἐδύνατο νὰ καταφύγῃ εἰς ξένην γῆν καὶ νὰ σωθῇ, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ συναγωνισταὶ του, χωρὶς νὰ λογισθῇ φυγόμενος· ἀλλ' ἔμεινε αὐτοπροαιρέτως, ἂν καὶ κατατρυχώμενος ὑπὸ βαρείας καὶ μακρᾶς ἀσθενείας, ἐπὶ τῆς ἐγκαταλειφθείσης παρ' ὄλων τῶν ἄλλων καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ γῆς· δὲν ἔμεινε δὲ οὐδ' ἐπολέμησεν οὐδ' ἀπέθανεν ἐπ' ἐλπίδι νίκης, διότι ἐλπίς νίκης δὲν ὑπῆρχε πλέον, οὐδ' ἠγωνίσθη τὸν ἀγῶνα τοῦ θανάτου εἰς ὑποστήριξιν τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος, διότι ὁ ἀγὼν κατεστράφη· ἀλλ' ἔμεινε, ἐπο-

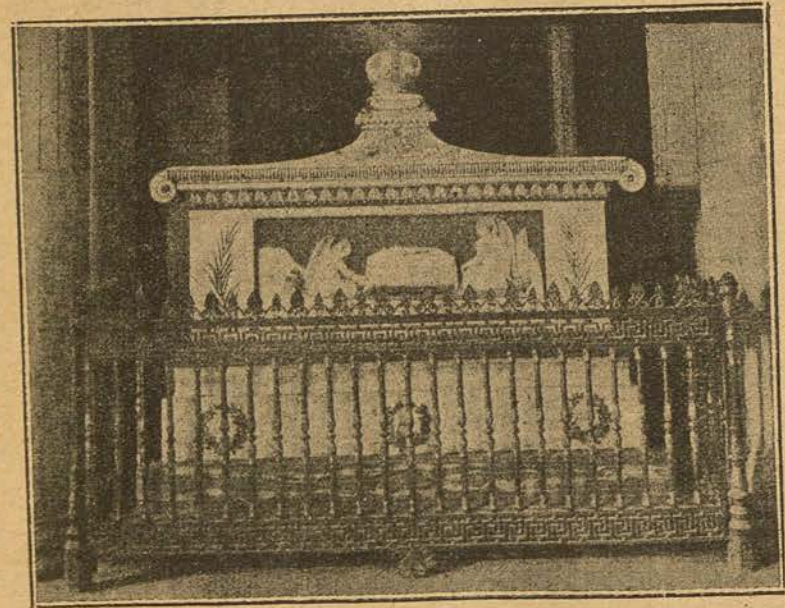

λέμησε καὶ ἀπέθανε διὰ τὴν στρατιωτικὴν τιμὴν του, διὰ τὸν ὄρκον του καὶ διὰ τὸν πατριωτισμὸν του. Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις ἢ ἀνθρωπότης ὑπερβαίνει τὴν ἀσθενῆ φύσιν της.

Ἄφ' οὗ ἐξεθέσαμεν ὅσα συνέβησαν λόγου ἄξια ἐν ταῖς δύο ἡγεμονεῖαις καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ὑψηλάντου, ἐρχόμεθα ἤδη ν' ἀνακεφαλαιώσωμεν ἐν συντόμῳ τὰ τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ θεωρουμένου ὡς ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ νὰ δεῖξωμεν τὰ κύρια αἷτια τῆς ἀποτυχίας του.

Ὅσον ἀσίμαντος ἦτον ἡ μυστηριώδης Ἀρχὴ τῆς Ἑταιρίας τῶν Φιλικῶν, τόσῳ πλείότερος μισθὸς οφείλεται τῷ Ἀλεξάνδρῳ Ὑψηλάντῃ προθυμηθέντι νὰ περικαλύψῃ τὰ ταπεινὰ σπάργανά της ὑπὸ τὴν ἐπισημότητα τοῦ γένους του καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς θέσεώς του· θερμὸς πατριωτισμὸς ἀναμφιδόλως καὶ ὑψηλὴ φιλοδοξία τὸν ἐπεισαν ν' ἀναδεχθῆ τὸν κινδυνωδέστατον ἀγῶνα, ὑπὲρ οὗ καὶ λαμπρὰν θέσιν παρὰ τῷ αὐτοκράτορι πρόθυμος ἐθυσίασε, καὶ τὰ ἐν τῇ Τουρκίᾳ ὑπὸ ρωσικὴν προστασίαν συμφέροντά του ὠλιγόωρησε, καὶ μέγα μέρος τῆς πατρικῆς περιουσίας γενναίως ἐδαπάνησεν. Ἄλλ' ἤττων ἐδείχθη τοῦ δυσχεροῦς ἔργου του εὐαπάτητος καὶ πρόθυμος νὰ πιστεύῃ ὅτι ἐπεθύμει, ἔγεινε παίγιον ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς ἰδιοτελῶν, ραδιούργων, κακοβούλων καὶ προδοτῶν, καὶ ἠναγκάσθη μετ' ὀλίγον νὰ φροντίξῃ καὶ ὑπὲρ αὐτῆς τῆς σωτηρίας του (δ)· ἀναποφάσιτος καὶ ἀνεπίμονος ἐδείχθη καθ' ὅλα τὰ κινήματά του· ἐξῶθεν μᾶλλον ἢ ἔσωθεν ἤλπίζε· παρεγνώρισε δὲ καὶ φύσιν τῶν ἐπαναστάσεων συντηρουμένων ἐκ προουμιῶν καὶ κρατυναμένων δι' ἐπιθέσεως, ἀναστελλομένων δὲ καὶ φθειρομένων δι' ἀμύνης. Αἰσιώτερα ἤυρε τὰ πράγματα ἐν ταῖς ἡγεμονεῖαις παρ' ὅτι ἐδύνατο εὐλόγως νὰ ἐλπίσῃ, διότι καὶ ἡ Μολδαυία καὶ ἡ Βλαχία προθύμως τὸν ἐδέχθησαν, καὶ ὑπὲρ διμηνίαν οὐδαμοῦ Τούρκοι ἐφάνησαν. Ἀλλὰ καὶ αἱ τόσον αἰσiai περιστάσεις, καὶ ὁ τόσῳ πολῦτιμος τῆς ἀνέσεως καιρὸς δὲν τὸν ὠφέλησαν. Ὅλη ἡ δύναμις του ἦτον ἡ ἐπικρατοῦσα ἰδέα ὅτι, ἀναδεχθεὶς παρρησίᾳ τὸν ἀγῶνα, ἀντεπροσώπευε μυστικῶς τὴν Ρωσσίαν· καὶ ὅμως ἐματαιώσεν αὐτὸς τὴν σωτήριον ταύτην πλάνην, κηρύξας ὅτι μεγάλη τις Δύναμις ἐπροστάτευε τὸν ἀγῶνα, καὶ ἀναγκάσας τὴν Ρωσσίαν καὶ τὸ κίνημά του πανδημῶς νὰ κατακρίνῃ καὶ τὴν συναίνεσίν της πρὸς ἀποστολὴν ὀθωμανικῶν δυνάμεων εἰς τὰς ἡγεμονεῖας προθύμως νὰ δώσῃ. Αἱ μάχαι τοῦ Δραχασανίου, τοῦ Σκουλενίου καὶ τοῦ Σέκου, καὶ ἡ γενναία ἀντίστασις τῶσων ἄλλων πολεμιστῶν μετὰ τὴν ἀπέλευσίν του ἀπέδειξαν, ὅτι εἶχεν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του ἄνδρας ἐτοίμους καὶ νὰ τὸν δοξάσωσι καὶ ν' ἀποθάνωσι χάριν τοῦ ἀγῶνος· ἀλλ' εἰς οὐδὲν ὠφελήθη. Ἄφ' οὗ δὲ κατέστη ἡ θέσις του τόσῳ δεινῆ, παρεδόθη ἐπὶ ματαίᾳ ἐλπίδι εἰς ξένην καὶ δυσμενῆ ἐξουσίαν ὑφ' ἣν καὶ ἐτελείωσε πικρῶς τὰς ἡμέρας του. Τὸ κατὰ τὰς ἡγεμονεῖας ὅμως ἀτυχὲς κίνημά του ὠφέλησε τὰ μέγιστα τὴν κινηθεῖσαν Ἑλλάδα, διότι ἔφερε μέγαν στρατιωτικὸν ἀντιπερισπασμὸν καὶ βαρείας πολιτικὰς συγκρούσεις Ρωσσίας καὶ Τουρκίας, παρ' ὀλίγον δὲ καὶ ἐχθροπραξίας. Ἡ δὲ μνήμη

τοῦ Ὑψηλάντου, ὅπως καὶ ἂν τὸν θεωρήσῃ τις, θὰ διαμένῃ παρ' ἡμῖν ἀγήρατος καὶ πολυύμητος δι' ὅσα μεγαλοφρόνως καὶ φιλοκινδύνως ἐπεχείρησε, δι' ὅσα χάριν τῆς πατρίδος ἔπαθε, καὶ διὰ τὴν ἐπὶ τέλους εὐτυχῆ ἐκβασίν τοῦ ἀγῶνος, ὃν πρῶτος ἐκίνησεν. Ἀναπληροὶ δὲ ὁ διακκῆς καὶ εἰλικρινῆς αὐτοῦ ζῆλος ὅλας τὰς πολιτικὰς καὶ πολεμικὰς ἐλλείψεις του.

Ὁ τάφος τοῦ Γρηγορίου Ε'

Ἐν τῇ ναφ' τοῦ Ἀγ. Ἐλευθερίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Κατάστασις τῶν νήσων, Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν.—Αἷτια τῆς εὐτυχίας των.—Ἀποστασία αὐτῶν καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους.—Ἐμπλουσ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.

ΤΡΙΑ ἀσήμαντα νησίδια ἀντιπαρετάχθησαν εὐτυχῶς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ὅλης τῆς Ἑλλάδος πρὸς μεγάλην καὶ παλαιάν αὐτοκρατορίαν, καὶ κατήσχυναν στόλους χιλιάκις καὶ μυριάκις ἀνωτέρας δυνάμειος διὰ μόνων ἐμπορικῶν πλοίων, καὶ διὰ μόνων τῶν χρημάτων τινῶν τῶν κατοίκων. Πῶς ἐφθασαν τὰ νησίδια ταῦτα εἰς τόσην ἰσχὴν καὶ εὐπορίαν;

Οὔτε Τούρκους κατοίκους εἶχαν, οὔτε Τούρκους διοικητάς· ἀλλ' ἔζων αὐτόνομα καὶ αὐτοδιοίκητα ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην δικαιοδοσίαν τοῦ κατὰ καιρὸν καπητάμπασα ἐπὶ τινι κατ' ἔτος φόρῳ καὶ ἐπὶ ἀποστολῇ ἀριθμοῦ τινος ναυτῶν εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλικοῦ στόλου. Τοιοῦτοτρόπως διοικούμενοι οἱ κάτοικοι συμφέρον δὲν εἶχαν νὰ σπουδαρχῶσι, καὶ μακρὰν ἔζων τῆς κακοηθείας καὶ τῆς διαφθορᾶς τῶν κρατούντων. Οὔτε γεωργοὶ ἦσαν οὔτε τεχνίται, ἀλλ' ὅλοι ναῦται καὶ ἔμποροι. Ὀλιγώτατα γράμματα ἤξευραν καὶ αὐτοὶ οἱ πρόκριτοι. Ἐὰ ἦθη των ἦσαν ἀπλὰ καὶ σεμνά, καὶ ἡ πρὸς τὰ θρησκευτικὰ εὐλάβειά των θερμοτάτη. Λιτώτατοι ἦσαν περὶ τὴν διαίτην καὶ τιμιώτατοι περὶ τὰς συναλλαγάς. Εἶχε σπαρτιατικὸν τι ὁ χαρακτήρ των προκρίτων τῆς Ὑδρας· ἦτον ἀγέρωχος καὶ ἐμβριθής. Ἡ νήσος των ἦτον ἡ σημαντικώτερα τῶν τριῶν· ἡ διοίκησίς της ἦτο παλαιόθεν ἀριστοκρατική, καὶ οἱ ἀριστοκράται της ἐγνωρίζοντο ὑπὸ τὸ ὄνομα νοικοκυραῖοι· ἀνήκαν δὲ εἰς τὴν τάξιν ταύτην ὅσοι ἦσαν εὐποροὶ καὶ δὲν ἐθαλασσοπόρουν. Ἀόριστος ἦτον ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, καὶ συχνάκις πλοίαρχοι εἴτε διὰ γῆρατεία, εἴτε δι' ἀσθένειαν, ἢ καὶ διότι εὐτύχησαν, παύοντες τοῦ νὰ ταξειδεύωσι, συγκατετάττοντο. Ἡ τάξις αὕτη συνίστα τὸ ἀνώτατον συμβούλιον, ὅπου πᾶσα ὑπόθεσις κοινῇ ἀνεφέρετο καὶ ἀπεφασίζετο ἀνευ συμπράξεως τοῦ λαοῦ· καθίστα δὲ καὶ τοὺς δημογέροντας τοῦ τόπου ἐκ τῶν μελῶν της, οὓς ἔπαυεν ὁσάκις ἤθελεν. Οἱ πόροι τοῦ κοινοῦ ἦσαν οἱ τοῦ τελωνίου $2\frac{1}{2}$ τοῖς $\frac{0}{10}$, καὶ τρία γρόσια κατ' οἰκογένειαν ἐτησίως· τὰ δὲ ἐλλείποντα εἰς συμπλήρωσιν τῆς δημοσίας δαπάνης κατέθεταν μόνοι οἱ νοικοκυραῖοι ἀναλόγως. Ἀρχομένου δὲ τοῦ 1803 κατέστησεν ὁ καπητάμπασας διοικητὴν τοῦ τόπου κατ' αἴτησιν τῶν νοικοκυραίων ἐπιθυμούντων διοίκησιν ἰσχυροτέραν εἰς διατήρησιν τῆς

κοινῆς ἡσυχίας, ταρτατομένης τότε ὑπεράλλοτε, τὸν συντοπίτην των Γεώργγιον Βούλγαρην, ὅστις διὰ τῆς ἱκανότητος καὶ δραστηριότητός του ἐπανήγαγε τὴν ἡσυχίαν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ τὴν διετήρησε· συναινέσει δὲ καὶ συμπράξει τῶν νοικοκυραίων, ὧν παρὰ γνώμην οὐδὲν ἔπραττεν, μετεβόθημισε τὰ τοῦ τελωνίου, ἔπαυσε τὰς συνεισφορὰς προκαλοῦσας συχνὰς καὶ βαρείας διενέξεις, καὶ εἰς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῆς πατρίδος ἔθεσε φόρον ἢ τοῖς $\frac{0}{10}$ ἐφ' ὅλου τοῦ κέρδους παντὸς πλοίου, ἐμπεριεχομένων καὶ αὐτῶν τῶν μερι-

Ἡ νήσος Ὑδρα.

δίων τῶν ναυτῶν· ἐκανόνισε καὶ τὸν τόκον τῶν κεφαλαίων κατὰ τὰς ἀποστάσεις τῶν τόπων μεθ' ὧν ἐμπορεύοντο, καὶ ὥρισε τὸν ἀριθμὸν τῶν νοικοκυραίων εἰς εἴκοσι τέσσαρας, ἐξ ὧν δώδεκα ἐνήγγιζον κατ' ἔτος. Ἐπειδὴ δὲ ἐκρίθη καὶ περιττὸν καὶ ἐπιζήμιον ὡς πρὸς τὰς ἰδιαιτέρας ὑποθέσεις των νὰ συνέρχωνται καθ' ἡμέραν καὶ οἱ δώδεκα, ὑποδιηροῦντο εἰς τρία, ὥστε τέσσαρες μόνον εἰργάζοντο μετὰ τοῦ διοικητοῦ ὡς δημογέροντες κατὰ τετραμηνίαν διὰ τὰς συνήθεις ὑποθέσεις· ὁσάκις δὲ συνέπιπταν σπουδαιότεραι, ἐκαλοῦντο καὶ οἱ δώδεκα, πολλάκις καὶ οἱ εἴκοσι τέσσαρες, ἐν περιπτώσει δὲ δεινῆς τινος περιστάσεως, καὶ οἱ πλοίαρχοι, οὓς συνερχομένους κατ' ἰδίαν εἰδοποιῶν οἱ νοικοκυραῖοι περὶ ὧν ἐδουλεύοντο καὶ ἐζήτουν τὴν γνώμην των. Τὰ πλοῖα τὰ ὑπὸ τῶν συγκαλουμένων πλοίαρχων κυβερνώμενα ἦσαν κτήματα τῶν νοικοκυραίων, ἐπομένως καὶ ἡ ψῆφος αὐτῶν ψῆφος ἐκείνων. Νόμους εἶχε τὸ κοινὸν τὰ ἔθιμα, τὸν ὀρθὸν λόγον, καὶ τὴν γνώμην τῶν νοικοκυραίων· εἶχε καὶ σφραγίδα τετραμερῆ, ἣς τὸ τεταρτημῆριον ἐκράτει ἕκα-

στος τῶν ἐν ἐνεργείᾳ νοικοκυραίων, οὔτινες συνερχόμενοι ἐσφράγιζαν τὰ βουλευμάτα των ἐπισφραγιζόμενα καὶ ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ.

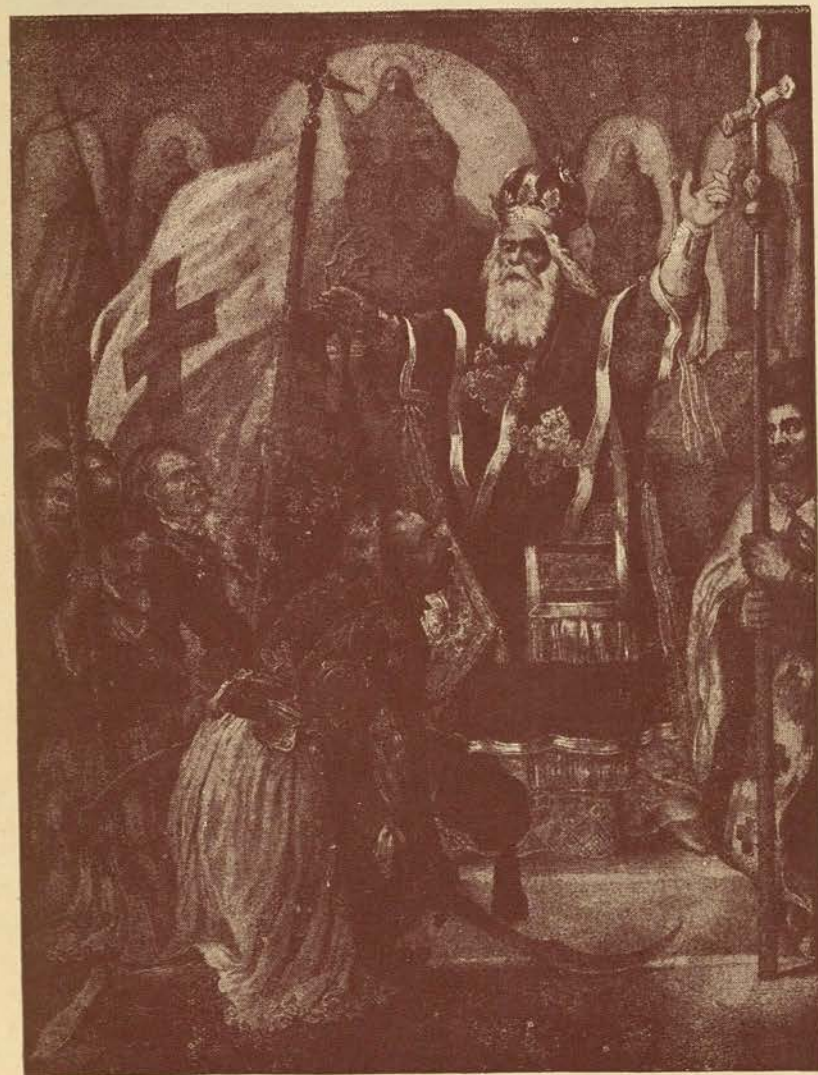
Τὰς αὐτὰς ἀριστοκρατικὰς βάσεις καὶ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν κανονισμοὺς εἶχε καὶ τὸ διοικητικὸν σύστημα τῶν Σπετσῶν.

Τὸ δὲ τῶν Ψαρῶν ἦτο δημοκρατικόν. Συνήρχετο ὁ λαὸς κατ' ἔτος ὄλος καὶ ἐξέλεγε πανδημεί 40 ἐκλέκτορας ἐκ τῶν διαφόρων τάξεων τῶν πολιτῶν οὔτοι δὲ ἐξέλεγαν τρεῖς δημογέροντας, καὶ ἡ ὄλοι ὁμοῦ, ἡ τινὲς αὐτῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ μόνοι οἱ δημογέροντες, κατ' ἐντολήν των ἐκλεζάντων αὐτοῦς, ἐθεώρουν τὴν ληψοδοσίαν τῶν παυόντων δημογερόντων. Ἡ σφραγὶς τοῦ κοινοῦ ἦτο τριμερής· ἕκαστος τῶν δημογερόντων ἐκράτει τὸ τρίτημόριον, καὶ συνερχόμενοι καὶ οἱ τρεῖς ἐσφράγιζαν· ἐπὶ τινῶν δὲ περιστάσεων ἐκάλουν καὶ τοὺς προκρίτους εἰς σύσκεψιν. Εἰσοδήματα τοῦ κοινοῦ ἦσαν τὰ τοῦ τελωνίου, 50 γρόσια κατ' οἰκογένειαν ἐτησίως, καὶ 2 παράδες τὸ κοιλὸν ἐπὶ τῇ ἀνάπλῃ καὶ ἐπὶ τῇ κατάπλῃ ἐκάστου πλοίου.

Τοιοῦτον ἦτον τὸ διοικητικὸν σύστημα τῶν νήσων· μετήρχοντο δὲ τὴν ναυτίλιαν καὶ τὸ ἐμπόριον ὡς ἑξῆς.

Οὔτε ναύτας ἐμίσθοναν, οὔτε τὰ πλοιά των συνήθως ἐναύλοναν (α), ἀλλ' ἐναυτίλλοντο καὶ δι' ἰδίων χρημάτων ἐμπορεύοντο ἐπ' ὠφελείᾳ ἢ ζημίας κοινῇ τῶν κυρίων τῶν πλοίων, τῶν κεφαλαιούχων καὶ τοῦ πληρώματος ὄλου· ἐμοίραζαν δὲ τὰ κέρδη των κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον. Ἀφήρουν ἐν πρώτοις τὰ κεφάλαια, τὸν κανονισμένον τόκον, τὰ τῆς τροφῆς καὶ ἄλλο ἔδαπανον· ἀφήρουν ἔπειτα τὸν δημοτικὸν φόρον· ἀφήρουν καὶ 1 τοις $\frac{1}{10}$ εἰς χρῆσιν τοῦ μοναστηρίου των· μετὰ ταῦτα ἦσαν οἱ ναῦται ἄνευ διακρίσεως ἡλικίας, βαθμοῦ, ἢ ἰκανότητος, τόσα ἐλογίζοντο καὶ τὰ μερίδια, ὅσα ἴσα· ἄλλα τόσα μερίδια ἐλογίζοντο καὶ τὰ τοῦ πλοίου, εἰς ἃ ἐπροστίθεντο δέκα, ἅτινα ἐδίδοντο τῇ πλοίαρχῳ πρὸς ἀντιμισθίαν τῶν ἀνωτέρων καὶ ἰκανωτέρων τοῦ πληρώματος κατὰ τὴν κρίσιν αὐτοῦ. Οὔτε τὰ ἐν τῇ πλοίῳ κεφάλαια ἐνείχοντο εἰς τὰς ζημίας τοῦ πλοίου, οὔτε τὸ πλοιοτὸν εἰς τὰς τῶν κεφαλαίων. Ἡ διανομὴ δὲ ἐγένετο καθ' ὃν εἶπαμεν τρόπον ὁσάκις τὸ μερίδιον τοῦ ναύτου ἐπιπτε τοῦλάχιστον εἴκοσι δίστηλ'· ἀλλ', ἂν ὀλιγώτερον, ἐμετριάζετο ὁ κανονικὸς ἐπὶ τῶν κεφαλαίων τόκος. Τόσον δὲ εὐθεὶς καὶ ἄμεμπτοι ἦσαν εἰς τὰς συναλλαγὰς των, ὥστε ἀμέτρητα ἐπὶ τῆς ἀναγωγῆς τῶν πλοίων παρέδιδαν οἱ κεφαλαιούχοι τὰ εἰς κίνησιν αὐτῶν χρήματα, καὶ ἀμέτρητα τὰ παρελάμβαναν ἐπὶ τῆς καταγωγῆς των· ἀποδεικτικὰ δὲ παραλαβῆς ἢ ἐξοφλητικὰ ἀποδόσεως δὲν ἐδίδαν, θεωροῦντες τοιαῦτα τὸν ἀπλοῦν λόγον, καὶ ἀσφάλειαν τῶν δανειστῶν τὴν τιμὴν τῶν δανειζομένων.

Κατὰ τὸ σύστημα δὲ τοῦτο τῆς κινήσεως τῶν πλοίων, ὁ ἀπλοῦς ναύτης, ἔχων ἀναλόγως τὸ αὐτὸ συμφέρον τοῦ πλοίαρχου καὶ τοῦ κεφαλαιούχου ὡς πρὸς τὴν εὐτυχῇ ἔκβασιν τοῦ ταξειδίου του, ὡς συμμετοχὸς καὶ αὐτὸς τοῦ κέρδους, ἐκοπίαζε προθύμως, ἐρρίψκοινδύνευεν αὐτοπροαιρέτως, καὶ ἐθαλασσομάχει πλήρη ἐλπίδων· διὰ τοῦτο καὶ τὰ ταξειδιά των ἦσαν καὶ συντομώ-

Ὁ Π. Πατρῶν Γερμανὸς εὐλογῶν τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας.

Εἰκὼν Ἐσς

τερα καὶ οἰκονομικώτερα καὶ συχνότερα τῶν ἄλλων, καὶ τὰ πλοῖα τῶν εἰσέ-
πλεαν εὐτυχῶς τοῦς ἀπηγορευμένους ἐν πολέμῳ λιμένας φέροντα τροφὰς ἐπὶ
ὑπερόγκῃ τιμῇ, καὶ λαμβάνοντα ἐκείθεν ἐπὶ μετρία τὰ δυσκόλως ἐξαγόμενα
ἐντόπια προϊόντα. Ἄν καὶ ναυπηγοὶ καὶ πλοίαρχοι καὶ ναύκληροι ἦσαν ὅλοι
ἀνεπιστήμονες καὶ ὅλοι σχεδὸν ἀναγράφητοι, ἢ μακρὰ ὁμῶς πείρα, ἢ καθη-
μερινὴ ἔξις καὶ ἡ ἀδιάλειπτος προσοχὴ ἀνεπλήρουν ἐπιτυχῶς πᾶσαν ἔλ-
λειψιν ἐπιστήμης καὶ τὴν ἀγραμματίαν.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Γαλλίας καὶ οἱ μετὰ ταῦτα εὐρωπαϊκοὶ πόλεμοι
ἐξῆψαν τὴν φιλοκέρδειαν τῶν νησιωτῶν καὶ τοῖς ἔδωκαν ἀφορμὴν καὶ τὸν
ἀριθμὸν τῶν πλοίων ν' αὐξήσωσι, καὶ τὴν κατασκευὴν ἐπὶ τὸ ταχυπλοώτε-
ρον νὰ καλῆτερεύσωσι, καὶ διὰ πολυαριθμοτέρων παρὰ τὸ σῶνηθεῖς πληρω-
μάτων νὰ ταξειδεύωσιν ἐνοχλούμενοι δὲ ὑπὸ τῶν κατ' ἐκείνους τοῦς χρό-
νους μολυνόντων τὴν μεσόγειον Ἀλγερίνων, Τουνεζίνων καὶ Τριπολίτων,
ἠναγκάζοντο νὰ ὀπλίζωσι τὰ πλοῖα πρὸς ἰδίαν ὑπεράσπισιν, ὥστε μετερχό-
μενοι τὸ ἐμπόριον ἐν λιτότητι, προθυμίᾳ καὶ τόλμῃ, καὶ πλοῦτον πολὺν ἔφε-
ραν εἰς τὴν πατρίδα, καὶ εἰς τὰ τοῦ πολέμου ἐγυμνάζοντο, καὶ πλήρεις θάρ-
ρους καὶ αὐτομαθεῖς πολεμικοὶ εὐρέθησαν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἀπέναντι
ἀγυμνάστου καὶ ἀπειροπολέμου ναυτικοῦ.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐξεβράγη ἡ ἐπανάστασις, αἱ τρεῖς νῆσοι εἶχαν 176
πλοῖα (καράδια) φορταγωγὰ, ἅτινα μετεχειρίσθησαν ὡς πολεμικὰ ἐπ' ἀγαθῇ
τῆς κοινῆς πατρίδος. Τὰ πλεῖστα δὲ καὶ μεγαλῆτερα ἦσαν τὰ τῆς Ἰδρας, 92
τὸν ἀριθμὸν 44 ἦσαν τὰ τῶν Σπετσῶν, καὶ 40 τὰ τῶν Ψαρῶν. Τὰ μεγαλῆ-
τερα δὲ τῶν πλοίων τῆς Ἰδρας ἦσαν τρία, τὸ τρικάρταρον τοῦ Τομπάζη 20
κανονίων τῶν 12 λιτρῶν, τὸ τρικάρταρον τοῦ Λελεχοῦ 18 κανονίων τῶν μὲν
τῶν 18 τῶν δὲ τῶν 15 λιτρῶν, καὶ τὸ δικάρταρον τοῦ Μιαούλη 18 κανονίων
τῶν 12 λιτρῶν· τὰ δὲ ἄλλα πλοῖα εἶχαν ἀνὰ 10 ἕως 14 κανόνια συνήθως
τῶν 9 λιτρῶν. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω τριῶν ναυτικῶν νήσων εἶχαν καὶ ἄλλαι
συναποστατήσασαι ὀλίγα πλοῖα, ὡς ἡ Κάσσος καὶ ἡ Μύκωνος, χρησιμεύ-
σαντα καὶ αὐτὰ εἰς τὸν ἀγῶνα. Πλειότερα εἶχε τὸ ἐν τῇ Κορινθιακῇ κόλπῳ
Γαλαξειδί. Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν ἦτο πολλὰ ἀνώτερος παρ'
ὅσον ἐχρειάζετο ἡ κίνησις τῶν πλοίων τούτων, διότι ὅλοι αἱ νῆσοι καὶ ὅλα
τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος ἐδημιούργουν διὰ τῆς ἀκτοπλοῦτος ἀκαταπαύστως
ναύτας. Ἀρκεῖ δὲ νὰ ρίψῃ τις τὸ βλέμμα ἐπὶ τὸν γεωγραφικὸν χάρτην τῆς
Ἑλλάδος ἵνα πεισθῇ, ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων, ὅσον λαμ-
προὶ καὶ ἂν ἦσαν, ἀδύνατον ἦτο νὰ εὐδοκίμησωσιν ἄνευ τῆς εὐτυχοῦς συμ-
πράξεως τοῦ γενναίου τούτου ναυτικοῦ. Ἄλλ' ἡ ὑπηρεσία τῶν ναυτικῶν
τούτων νήσων τιμᾷ αὐτὰς διαφερόντως, διότι ἦσαν σχεδὸν αὐτόνομοι καὶ
αὐτοδιοίκητοι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ οὔτε ἠσθάνοντο τὰ κακὰ τῆς τυ-
ραννίας ὡς τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, οὔτε, εὐδοκιμούντος τοῦ ἀγῶνος,
ἐπροσδόκουν τὴν ἀπόλαυσιν ὧν θ' ἀπελάμβαναν καλῶν ἐκεῖνα· ἐδάστασαν δὲ
καὶ ὅλον τὸν ναυτικὸν ἀγῶνα διὰ τῶν ἰδιοκτῆτων πλοίων, καὶ κατὰ τὰ πρῶ-

τα ἔτη διὰ τοῦ ἰδίου πλοῦτου. Τινὲς τῶν πλουσίων κατοίκων αὐτῶν ἐξ αἰτίας τῶν ὑπὲρ πατρίδος χρηματικῶν θυσιῶν ἐπτώχευσαν, καὶ ὅλοι ἀνεξαιρέτως ἐμίκρυναν τὰς οὐσίας των. Αἱ τρεῖς ναυτικά καὶ νῆσοι ἀπέκτησαν δικαίῳ τῇ λόγῳ μεγίστην ἐπιβρόχην εἰς τὰ πολιτικά συμβούλια τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὴν μετεχειρίσθησαν εἰς ὠφέλειαν τῆς κοινῆς πατρίδος.

Πρώτῃ τῶν νήσων ἀπεστάτησεν ἡ τῶν Σπετσῶν καὶ μηδὲν ἀναμείνασα τὴν ἀπόφασιν τῆς γείτονος καὶ συναδέλφου τῆς Ὑδρας, ἐστόλισε τὴν 26 Μαρτίου κοινῇ γνώμῃ τῶν ἐντοπίων ὄλων τὰ πλοῖα τῆς διὰ τῆς νέας σημαίας. Ἦτο δὲ αὕτη κυανόχρους καὶ ὁ γύρος αὐτῆς ἐρυθρός· ἐν μέσῳ εἶχεν ἡμισελήνον πρὸς τὰ κάτω βλέπουσαν καὶ ἄνωθεν αὐτῆς σταυρόν· δεξιόθεν τοῦ σταυροῦ λόγχην, ἀριστερόθεν ἀγκυραν φέρουσαν ὄφιν περιτετειλιγμένον, καὶ γύπα μεταξὺ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀγκύρας τρώγοντα τὴν γλῶσσαν τοῦ ὄφeos· δεξιόθεν δὲ καὶ ἀριστερόθεν τῆς ἡμισελήνου ἦσαν ἐγκεκαραγμέναι αἱ λέξεις «Ἐλευθερία «ἠ θάνατος.» Ἦσαν δὲ ὅλα τὰ σύμβολα καὶ τὰ γράμματα ἐρυθρόχροα. Ὑπὸ τοιαύτην σημαίαν ἐπλευσαν τῶν Σπετσῶν τὰ πλοῖα τὰ μὲν εἰς πολιορκίαν τῆς Μονεμβασίας πολιορκουμένης ἤδη διὰ ξηρᾶς, τὰ δὲ εἰς τὸν ἀργολικὸν κόλπον, καὶ ἄλλα πρὸς καταδιώξιν ἢ σύλληψιν τῶν χάριν ἐμπορίου περιφερομένων ἐχθρικῶν πλοίων. Τὰ πλεῖστα δὲ τῶν εἰς Μονεμβασίαν καταπλευσάντων μετέπλευσαν εἰς Μῆλον ὅπου ἔκειντο δύο τουρκικά, μία κορβέτα καὶ ἐν βρίκι, ἅτινα συνέλαβαν αἰφνης αὐτανδρα, καὶ μετέφεραν εἰς τὴν πατρίδα των.

Κατόπιν τῶν Σπετσῶν ὕψωσαν τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν τὰ Φαρά κοινῇ γνώμῃ καὶ αὐτὰ τῶν κατοίκων, καὶ ἐπροσιμίαςαν εὐτυχῶς εἰς ὠφέλειαν τῆς κοινῆς πατρίδος κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

Ἄμα γνωστῆς γενομένης τῆς ἀποστασίας τῆς Πελοποννήσου, ἐξέδωκεν ἡ Πύλη προσταγὰς νὰ συναχθῶσιν ὅσον τάχιον στρατεύματα εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας ἐκ τῶν ἐνδοτέρων καὶ διαδιδασθῶσιν εἰς Πελοπόννησον. Συνήχθησαν τρισχίλιοι εἰς τὰ παράλια τῆς Σμύρνης, καὶ ἠτοιμάζοντο νὰ ἐκπλεύσωσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἀναμενομένου ὀθωμανικοῦ στόλου· ἀλλ' οἱ Φαριανοί, μαθόντες τοῦτο, ἔστειλαν 7 πλοῖα εἰς τὰ παράλια ἐκεῖνα ὑπὸ τὸν Νικολῆν Ἀποστόλην, ἅτινα αἰφνιδίως ἐπιπεσόντα ἐθύθισαν ἐν τουρκικὸν καὶ συνέλαβαν 4 φέροντα πολεμικὰς ἀποσκευὰς καὶ 450 στρατιώτας· μετέφεραν δὲ καὶ τὰ πλοῖα καὶ τοὺς στρατιώτας ἀλαβεῖς εἰς τὴν νῆσον των, καὶ ἐκεῖθεν διεσχόρπισάν τινας αὐτῶν εἰς ἄλλας νήσους. Οἱ δὲ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, μαθόντες τὰ παθήματα τῶν συναδέλφων των, διεσχορπίσθησαν, καὶ τοιουτοτρόπως ἐματαιώθη ἡ κατὰ τῆς Πελοποννήσου πρώτη ἐκστρατεία.

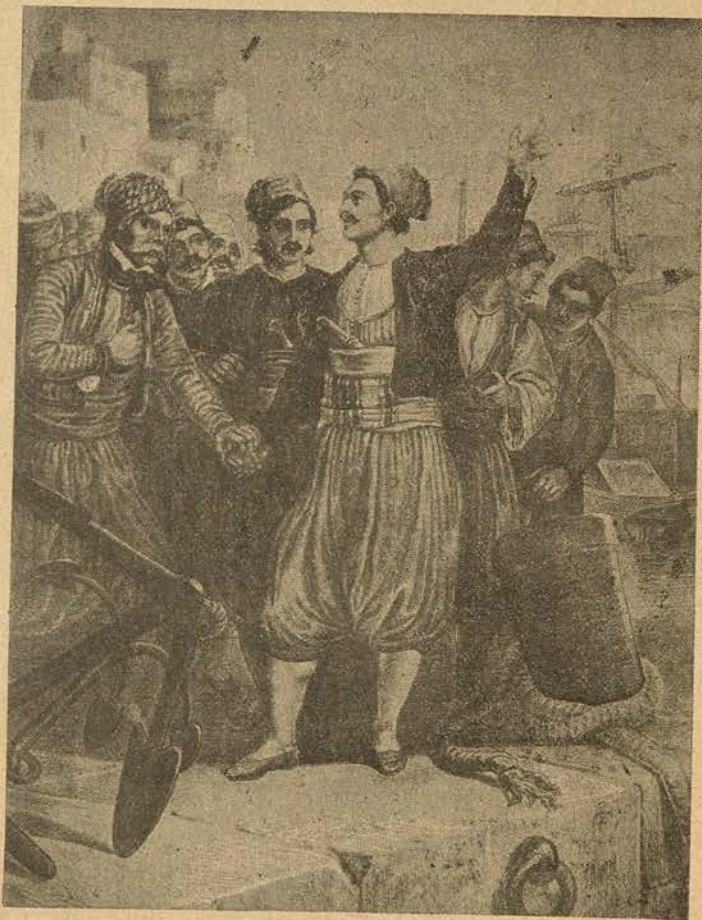
Ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς Αἴνου ἐπὶ νησιδίου ὄχι μακρὰν τοῦ μυχοῦ τοῦ κόλπου, καθὼς καὶ ἐπὶ τῆς ἀντικρῆ ξηρᾶς, ἐσώζοντο κανονοστάσια ἀνεγερθέντα ἄλλοτε καὶ ὀπλισθέντα εἰς προφύλαξιν τῶν φρουρίων τοῦ Ἑλλησπόντου ἀπὸ ἐνδεχομένου ἐχθρικοῦ κινήματος. Οἱ Φαριανοί, πλήρεις τόλμης καὶ ἐνθουσιασμοῦ, καὶ θέλοντες νὰ ὀχυρώσωσι τὴν πατρίδα των, ἔστειλαν 4

πλοῖα ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Γιαννίτσην, ἐξ ὧν ἀπεβιδάσθησαν τὴν 2 Μαΐου ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ ἐπὶ τοῦ νησιδίου τινὲς ὀπλοφόροι· οἱ δὲ φυλάττοντες τὰ κανονοστάσια Τούρκοι, ὡς 70, ἔφυγαν μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν, καὶ οὕτως οἱ Φαριανοὶ μετέφεραν εἰς τὴν πατρίδα των 23 κανόνια, τὰ μὲν τῶν 15, τὰ δὲ τῶν 30 λιτρῶν, 2 βομβοβόλους καὶ ἱκανὰ πολεμοφόδια. Κατ' ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας δύο ἄλλα πλοῖα των καταδιώξαν δύο ἐχθρικά κατὰ τὴν Θεσσαλονίκην, ἅτινα ἐβρίψαν οἱ ἐμπλέοντας εἰς τὰ παράλια τοῦ ἁγίου Ὀρους καὶ τὰ ἔκασαν· αὐτοὶ δὲ διεσώθησαν φεύγοντες. Οἱ Φαριανοὶ μετέφεραν τὰ κανόνια καὶ τῶν πλοίων τούτων εἰς τὴν νῆσον των καὶ περιέπλεον τὰ παράλια τῆς πλησίον Ἀσίας καὶ Εὐρώπης, ὡς ἂν ἦσαν κύριοι τῶν μερῶν ἐκείνων, φοβίζοντες τοὺς κατοίκους των Τούρκους καὶ θαρβύνοντες τοὺς Χριστιανούς.

Ἡ Ὑδρα ὕψωσεν ἡ τελευταία τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν ὑπὸ περιστάσεις ἀξιοσημειώτους, κινήθηεν τοῦ λαοῦ παρὰ γνώμην τῶν προκρίτων.

Εἰς τῶν δευτερευόντων τῆς Ὑδρας πλοίαρχων, ὁ Ἀντώνης Οἰκονόμου, ναυαγῆσας παρὰ τὰ Γάδαιρα, ἐπανήλθεν εἰς τὴν πατρίδα του, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ εὕρῃ χρήματα ἐπὶ κτήσει ἄλλου πλοίου, μετέδῃ πρὸς εὔρεσιν αὐτῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου μυσταγωγῆθεις τὰ τῆς Ἐταιρίας καὶ σχετισθεῖς πρὸς τοὺς ἐνδιατρίβοντας ἐπιτρόπους αὐτῆς ἐπανεστρεφεν εἰς Ὑδραν ἀπρακτος μὲν ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν του, ἀλλὰ ὅλος ἐνθουσιῶν ὑπὲρ τῆς μελετωμένης πολιτικῆς μεταβολῆς. Ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἐν Ὑδρᾷ φιλικοί, καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς τάξεως τῶν πλοίαρχων ἦσαν καὶ τινες νέοι ἐκ τῶν ἀνωτέρων οἰκογενειῶν· ἂν δὲ ἐπεθύμουν καὶ ἐμελέτων τὴν ἀποστασίαν τῆς πατρίδος, ἤθελαν εἰς εὐδωσιν τοῦ κινδυνώδους τούτου τολμήματος νὰ ἐνεργηθῶσι τὰ δέοντα γνώμῃ καὶ συμπράξει τῶν ἰσχυρῶν προκρίτων τοῦ τόπου· ἀλλ' οὗτοι τόσον ἀπειχαν τοῦ σκοποῦ τούτου, ὥστε καὶ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν Σπετσῶν ἔστειλαν εἰς Κωνσταντινούπολιν τοὺς ἐπὶ βασιλικῇ ὑπηρεσίᾳ πεμπόμενους κατ' ἔτος ναύτας, οὓς προφθάσαντες καλῇ τύχῃ εἰς Μῆλον ἐν καιρῷ ἐμπόδισαν, διότι ἄλλως θὰ ἐγίνοντο ὅλοι θύματα, ὡς ἐγένοντο οἱ ἐν τῇ αὐτῇ ὑπηρεσίᾳ συνάδελφοί των. Ὁ δὲ Οἰκονόμος ὑποστηρίζομενος παρὰ τοῦ Γκίκα, ἐνεργούντος ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πατρὸς του, Θεοδώρου Γκίκα, ἐνὸς τῶν προκρίτων, καὶ ἔχων θερμούς συνεργούς τὸν συμπολίτην του Πέτρον Μαρκεζην καὶ τὸν Γεώργην Ἀγαλλόπουλον Πελοποννήσιον κατοικοῦντα ἐν Ὑδρᾷ, ἐπροσπάθει νὰ διαταράξῃ τὸν τόπον καὶ παρὰ θέλησιν τῶν προκρίτων. Νεκρὸν ἦτο τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τὸ ἐμπόριον τῆς Ὑδρας καθὼς καὶ τὸ τῶν ἄλλων ναυτικῶν νήσων, καὶ τὰ πλοῖα των διέμεναν ἐν τῇ λιμένι ἀργά· ὕθεν καὶ πλοίαρχοι καὶ ναῦται συνεσωρεύθησαν εἰς τὰς νήσους των καταστενοχορούμενοι. Ἡ περίστασις αὕτη συνέτρεξε μεγάλως εἰς τὸ νὰ ἀκούσωσιν οἱ πλοίαρχοι καὶ ἄλλοι κατώτεροι· εὐμενῶς τοὺς λόγους τοῦ Οἰκονόμου, δελεαζόμενοι ἐν μέσῳ τῆς δυστυχίας ὑπὸ χρηστῶν ἐλπίδων. Τὰ πνεύματα ἦσαν τοιουτοτρόπως προητοιμασμένα ὅτε τὸ δειλιὸν τῆς 27 Μαρτίου ἔφθασεν εἰς Ὑδραν πλοίαριον ἀναγγέλλον, ὅτι οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Μεγαρεῖς

ἀπέκλεισαν τοὺς Τούρκους ἐν τῇ Ἀκροκορίνθῳ. Ὁ Οἰκονόμος ἐστρατολόγει πρὸ τινων ἡμερῶν ἐν Ἰδρᾷ ἐπὶ σκοπῇ νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Πελοπόννησον, ἧς τὰ κινήματα ἦσαν ἤδη γνωστά· ἀλλ' ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἀγγελία ἐμεγάλυνε ταῦτα, ἐνθουσίασε τὸν λαὸν καὶ τὸν κατέστησεν ἀκράτητον. Ὁ Οἰκονό-

Ὁ Ἀντώνιος Οἰκονόμος κηρύττων ἐν Ἰδρᾷ τὴν ἐπανάστασιν.

Εἰκὼν Ἔσς

μος, ὅστις ἐκαιροφυλάκτει, ἰδὼν τὴν διάθεσιν τοῦ λαοῦ παρήγγησε τὸ σχέδιον τῆς ἐκστρατείας του, καὶ ἀπεφάσισε νὰ διεγείρῃ αὐθημερὸν τοὺς συμπολίτας του εἰς ἐπανάστασιν· καὶ ἅμα ἐνύκτωσεν, ἤρχησεν ὁ λαὸς τῆς πόλεως κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ, καὶ κήρυκες περιέτρεχαν τὰς ὁδοὺς φωνάζοντες «στ' ἄρματα ὄλοι, στ' ἄρματα»· καὶ οἱ μὲν πρόκριτοι ἐφοβήθησαν ἐπὶ τῇ ἤχῃ τοῦ κώδωνος καὶ ἐπὶ τῇ κραυγῇ τῶν κηρύκων καὶ δὲν ἐξήλθαν τῶν οἰκιῶν

δι' ὅλης τῆς νυκτός· ὁ δὲ λαὸς συνήχθη ὅπου ἐκλήθη, καὶ ἀκούσας εἰς τὴν κλήσιν, ὤρμησεν ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Οἰκονόμου καὶ ἐπάτησε τὰ ἐν τῇ λιμένι πλοῖα, ἔδραξε τὰ ἐν αὐτοῖς ὅπλα, καὶ ὁ ἐπιχειρηματίας καὶ μεγαλότολμος Οἰκονόμος, εὐρεθείς τὴν ἐπαύριον ἀρχηγὸς παμπόλλων ὀπλοφόρων, κατέβη εἰς τὸ διοικητήριον καὶ ἐξεθρόνισε τὸν Νικολὸν Κοκοβίλαν διοικητὴν τοῦ τόπου, ἀλαλάζοντος τοῦ λαοῦ. Οἱ δὲ πρόκριτοι τῆς νήσου, Λάζαρος Κουντουριώτης, Δημήτριος Τσαμαδός, Βασίλης Μπουντούρης καὶ Γεώργιος Γκιώνης, οἵτινες συνήλθαν ὡς δημογέροντες τῆς περιόδου ἐκείνης, ἡμέρας γενομένης εἰς τὸ μοναστήριον, ὅπως συσκεφθῶσι περὶ τῶν πραγμάτων, ἀκούσαντες ἐξῶθεν πολλὴν ὀχλοβοήην, καὶ μαθόντες καὶ τὸν ἐκθρονισμόν τοῦ διοικητοῦ, ἐβρίβησαν ἐξω τοῦ μοναστηρίου διὰ τῶν θυρίδων ἐντρομοὶ καὶ διεσκορπίσθησαν· ὥστε πᾶσα ἐξουσία πολιτικὴ, στρατιωτικὴ καὶ ναυτικὴ ἀφέθη εἰς τὸν Οἰκονόμον. Οὗτος ὑπόπτεισεν ἐξ ὅσων εἶδε, μήπως οἱ πρόκριτοι, ὧν ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἀκουσίᾳ ἐκινήθη ἡ ἐπανάστασις, φύγῃσι καὶ στερήσῃσι τὸν τόπον τῆς χρηματικῆς συνδρομῆς των· διὰ τοῦτο τοὺς παρεφύλαττεν ἡξευρεν ὅτι οὔτε αὐτὸν ὡς ὅμοιον κατεδέχοντο, οὔτε πρὸς τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα ἦσαν εὐδιάθετοι, καὶ εἰς ἐπιτυχίαν ἀνέθεσε τὰς ἐλπίδας του εἰς τὸν λαόν, ὃν συνήθροισεν ἐνοπλον ἐκ νέου, καὶ μέγα συμπέρον ἔχων νὰ οἰκαιοποιηθῇ, ἀπήγγει δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῶν προκρίτων ἐν ταῖς οἰκίαις κρυπτομένων χρήματα εἰς διανομὴν ἐντὸς τῆς ἡμέρας. Οἱ πρόκριτοι ἔστειλαν αὐθωρὶ πολλά· «ὃ ἐν μᾶς φθάνου» ἐφώναζαν οἱ ὀπλοφόροι σείοντες τὰς βρομφαίας, «θὲ λ ο μ ε ν καὶ ἄ λ λ α» ἔστειλαν καὶ ἄλλα, καὶ ἄλιν ἄλλα, ἕως οὗ συνεπληρώθησαν ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν δίστηλα 130 χιλιάδες, καὶ οὕτως ἡσύχασε τὸ πλῆθος εὐφημοῦν τοὺς καλοὺς καὶ γενναίους προκρίτους. Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ ἀλαλαγμοῦ καὶ τῆς δημεγερείας ἐφάνησαν ἐξῶθεν τῆς Ἰδρᾶς δύο πλοῖα σπετσιωτικὰ ὑπὸ τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν, ἐξ ὧν τὸ ἐν ἤρχετο νὰ παραλάβῃ τὸν Γιάννην Μέξην πρόκριτον τῶν Σπετσῶν, εὐρεθέντα τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας ἐν Ἰδρᾷ περὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων. Ὁ κυματισμὸς τῆς νεοφανοῦς σημαίας καθ' ἣν ὄραν τὰ πνεύματα ἦσαν τόσον ἐξημμένα ἐνθουσίασεν ἔτι μᾶλλον τὸν ἀτρόμητον τοῦτον λαόν, ὅστις ἀπήγγει νὰ ὀπλισθῶσι καὶ τὰ πλοῖα τῆς πατρίδος του καὶ ἐκπλεύσῃσι ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας. Τὴν 31 Μαρτίου ἐνομιμοποιήθη δι' ἐπισήμου πράξεως ἡ πληρεξουσιότης, ἣν ἤρπασε ὁ Οἰκονόμος διὰ τῆς μαχαίρας του (β)· ἀλλ' ἡ εἰλικρινὴς σύμπραξις τῶν προκρίτων ἦτο πάντοτε ἀναγκαία, καὶ ὁ Οἰκονόμος τὴν ἀπήγγει ἐπιμόνως· οἱ δὲ πρόκριτοι ἀπεκρίνοντο, ὅτι ἔτοιμοι ἦσαν καὶ νὰ συμπράξῃσι καὶ νὰ συγκινδυνεύσῃσι καὶ νὰ θυσιάσῃσι τὰς καταστάσεις των διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔθνους, ἂν ἤθελεν ὁ ἐπαναστάτης νὰ βαδίσῃ ταχτικώτερον καὶ συστηματικώτερον. Ὁ Οἰκονόμος, ὅστις ἐβλεπεν ὅτι οἱ πρόκριτοι δὲν ἦσαν οἱ φυσικοὶ σύμμαχοί του, ἐβλεπεν ἐπίσης, ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ τοὺς παραγκωνίσῃ, διότι ὑπεστηρίζοντο παρὰ τῶν εἰς αὐτοὺς ἀφροσιωμένων κυβερνητῶν τῶν πλοίων των, ἀνδρείων ὡς αὐτόν, ἐπιβροχὴν μεγάλην ἐχόντων ἐπὶ τῶν ναυτῶν, καὶ

ετοίμων νὰ πράξωσιν ὑπὲρ τῶν προκρίτων ὅ,τι διὰ τὸ αἰφνίδιον δὲν ἐπραξάν τὰς πρώτας ἡμέρας. Διὰ τὰ αἷτια ταῦτα ἐδέχθη τοὺς λόγους τῶν προκρίτων, συνηνώθη διατηρῶν πάντοτε τὴν ὑπεροχὴν του, καὶ τὴν Παρασκευὴν τῆς διακαινησίμου, ὅ ἐστι τὴν 15 Ἀπριλίου, συνήχθησαν οἱ πρόκριτοι καὶ ὁ λαὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐψάλη παράκλησις καὶ δοξολογία ὑπὲρ τοῦ ἀρξαμένου ἔθνικοῦ ἀγῶνος, καὶ ὑψώθη κατὰ πρώτην φοράν ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας ἐν μεγάλῃ πομπῇ ὑπὸ τὸν κανονοβολισμὸν τῶν ἐν τῇ λιμένι πλοίων.

Συνενωθεῖσαι αἱ τρεῖς θαλασσοκράτορες νῆσοι ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημαίαν, ἀπεφάσισαν νὰ κινήσωσιν ἐκ συμφώνου τὰς δυνάμεις των εἰς διάδοσιν τοῦ ἀγῶνος, καὶ ὀργανίσωσι καὶ τὸ ναυτικὸν πρεπόντως· καὶ ὡς πρὸς τὸν τελευταῖον τοῦτον σκοπὸν ἐφωδίασαν τὰ πλοῖα διὰ διπλωμάτων ὑπογεγραμμένων παρὰ τῶν τοπικῶν Ἀρχῶν (γ), ἐν οἷς ἐξέθεταν τὰ αἷτια καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ κινήματος, αἰτούμενοι καὶ τὴν συνδρομὴν τῶν οὐδετέρων Δυνάμεων· ὑπέγραψαν ἐν ταύτῃ καὶ διάταξιν περὶ διανομῆς τῶν λειῶν ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν πλοίων, τῶν ναυτῶν καὶ τοῦ κοινῆ (δ), καὶ ἐξέδωκαν καὶ ἐγκυκλίους ὁδηγίας παραγγέλλοντες τοῖς πλοιαρχοῖς νὰ προστατεύωσι παντοῦ τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ σέβωνται τὴν οὐδετέραν σημαίαν ὡς σκεπάζουσαν καὶ αὐτὰς τὰς ἐχθρικὰς πραγματείας, νὰ ἐμποδίζωσι δὲ τὰ ὑπὸ τοιαύτην σημαίαν πλοῖα μόνον ὅταν μεταφέρωσι στρατεύματα ἢ πολεμικὰς ἀποσκευὰς, ἀλλὰ καὶ τότε νὰ λαμβάνωσι μὲν τὰς πολεμικὰς ἀποσκευὰς ἀποδίδοντες τὸν ναῦλον, ν' ἀποπέμπωσι δὲ τὰ ἐχθρικὰ στρατεύματα ἀνενόχλητα ἐπὶ τῶν αὐτῶν οὐδετέρων πλοίων εἰς τοὺς λιμένας ὅπου ἐπεδιδάσθησαν (ε).

Ὡς πρὸς τὴν διάδοσιν δὲ τοῦ ἀγῶνος ἐξέδωκαν ἐπαναστατικὰς προκηρύξεις πρὸς ὅλους τοὺς κατοίκους τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν παραλίων, πρὸς τὸν κληρὸν καὶ πρὸς ὅλον τὸ ἔθνος (στ), λέγοντες ὅ,τι ἐπίστευαν καὶ αὐτοί, δηλαδή, ὅτι ὁ πόλεμος ὀργανίσθη ὑπὸ ἐπισήμων ἀνδρῶν, ὅτι δὲν ἦτο ληστρικός, ἀλλ' ἔθνικὸς καὶ θρησκευτικὸς κατὰ τυράννων καὶ ἀσεβῶν, καὶ ὅτι χιλιάδες καὶ μυριάδες κατέβαιναν ἐκ Δουνάβου εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον πρίγκηπα Ὑψηλάντην πρὸς καταστροφὴν τοῦ θρόνου τοῦ Σουλτάνου· ἐκάλουν δὲ ὅλους εἰς τὰ ὅπλα ἐνθυμίζοντές τους ὅσα ὑπέφεραν ὑπὸ τὸν ἀλλοεθνή καὶ ἀλλόπιστον ζυγόν, καὶ τὰ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν πίστιν ἱερά καθήκοντα, καὶ συμματίζοντες τὸν πρὸς τὸν κοινὸν τοῦτον πόλεμον ἀδιάφορον ὡς ἔθνοκατάρτον καὶ ὡς βδέλυγμα ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένημα λαοῦ. «Ἐνδύσασθε,» ἔλεγον τοῖς κληρικοῖς, «ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν «τοῦ οὐρανοῦ βασιλέως, εὐλογεῖτε, ἐνθαβρύνετε τὸν λαόν, μάχεσθε οἱ ἴδιοι «κατὰ τῶν βλασφημούντων τὸ ὄνομα τοῦ Ὑψίστου, κατὰ τῶν βεβηλούντων «τοὺς θεοὺς ναοῦς του, κατὰ τῶν ἀρπαζάντων τὸν θρόνον, τὸν ὅποιον ἔστη-«σεν ὁ μέγας καὶ εὐσεβέστατος αὐτοκράτωρ τῶν Χριστιανῶν Κωνσταντῖνος, «μμήθητε τὸν Μωϋσῆν τὸν καταβαλόντα τὸν Αἰγύπτιον, τὸν Ἰησοῦν τοῦ «Ναυῆ τὸν καταπολεμήσαντα τοὺς Ἀμαλικήτας, τὸν Θεοδότην Ἥλιον τὸν ἐν «στόματι μαχαίρας ἐξαφανίσαντα τοὺς ἱερεῖς τῆς Αἰσχύνης» δὲν ἔπαυαν δὲ

συμβουλευόντες καὶ τοὺς κοσμικοὺς νὰ ἐνώσωσιν ἀνδρίαν καὶ τιμὴν, δι' ὧν διακρίνονται οἱ ἀληθεῖς φίλοι τῆς ἐλευθερίας, νὰ μὴ ἐνοχλῶσι τοὺς ὀμοπίστους καὶ ὀμογενεῖς καὶ νὰ σέβωνται τῶν ξένων Δυνάμεων τὰς σημαίας καὶ τοὺς ὑπηκόους ἐπὶ ποινῇ τοῦ νὰ λογίζεται ἐχθρὸς τοῦ ἔθνους καὶ τιμωρῆται ὅστις τολμήσῃ νὰ καταδιώξῃ ἀδίκως καὶ ληστρικῶς πλοῖον ἑλληνικὸν ἢ ὑπ' οὐδετέραν σημαίαν, ἢ νὰ πειράξῃ χριστιανόν. Ταῦτα ἔλεγον καὶ ταῦτα ἐφρόνουν αἱ Ἀρχαὶ τῶν ναυτικῶν νήσων ἀρξαμένου τοῦ ἀγῶνος.

Ἡ δὲ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας φωνὴ τῶν ἀντήχησε καθ' ὅλας τὰς Κυκλάδας καὶ πολλὰς τῶν Σποράδων. Μόνοι αἱ καρδίαι τῶν τοῦ δυτικοῦ δόγματος Ἑλλήνων ἐκώφευσαν. Ἐφάνη κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ δόγματος τούτου ὀλη ἢ ἀσχημοσύνη τοῦ φανατισμοῦ προτιμήσαντος τὴν ἡμισέληνον τοῦ σταυροῦ καὶ τὴν δουλείαν τῆς ἐλευθερίας.

Οὐδεὶς τῶν ἐν Πελοποννήσῃ καὶ τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι Ἑλλήνων πρεσβεύει τὸ δυτικὸν δόγμα. Ἐνδεκακισχιλίους τοῦ δόγματος τούτου περιεῖχαν αἱ τέσσαρες νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, Σύρα, Τήνος, Νάξος καὶ Σαντορήνη. Ἐξαιρουμένων δὲ πολλὰ ὀλίγων φανέντων ἀληθῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος, οἱ λοιποὶ καὶ ἀντίπαν καὶ ἀντέπραξαν φανερᾶ καὶ κρυφίως, καὶ σχέσεις ἔλαβαν μυστικὰς πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ ἔθνους, καὶ χαρὰν μεγάλην ἀσυστόλως ἔδειξαν ἐπὶ ταῖς ἀποτυχίαις τῶν ὀμογενῶν. Ἄλλ' ὅποια καὶ ἂν ἦτον ἡ διάθεσις καὶ τυφλότης των πρὸς τὴν ἐθνικὴν τιμὴν καὶ τὰ κοινωνικὰ αὐτῶν συμφέροντα, ἔκλιναν καὶ οὗτοι τὸν αὐχένα ὑπὸ τὴν γενικὴν θέλησιν ὄλων τῶν ὀμογενῶν, τῶν μέχρι θανάτου ἀγωνιζομένων πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς ἐθνικῆς ἰσονομίας καὶ ἰσοτιμίας ἀνευ διακρίσεως δόγματος καὶ μακρὰν πάσης καταθλίψεως συνειδότες. Τόσῃν δὲ κλίσει ἔδειξαν πρὸς τοὺς Τούρκους οἱ δυτικόφρονες ἐν γένει καὶ κατ' ἐξοχὴν οἱ τῆς Σύρας, οὓς εὐτύχησεν ἢ ἐπανάστασις, καὶ τόσον ὀλίγην πεποίθησιν εἶχαν ἐπὶ τῇ εὐδοσίᾳ τοῦ ἔθνικοῦ ἀγῶνος, ὥστε συνεισέφεραν διπλοὺς φόρους, τοὺς μὲν ἐξ ἀνάγκης χάριν τῶν Ἑλλήνων, τοὺς δὲ ἐκ προαιρέσεως χάριν τῶν Τούρκων. Τόσον τὸ μῖσος τῶν αἰρέσεων, σφοδρότερον πολλάκις τοῦ μῖσους τῆς ἑτεροθρησκείας (ζ), σκοτίζει τὸν νοῦν καὶ πνίγει πᾶν αἴσθημα εὐγενές! Μακάριον τὸ ἔθνος τὸ πρεσβεῖον ὅλον ἐν καὶ τὸ αὐτὸ δόγμα. Κάτοχοι, χάρις τῇ Θεῷ, εἴμεθα τοιοῦτου εὐτυχίματος, καὶ ἔθνοκατάρτος ἔστω ὅστις δι' οἰανδήποτε αἷτιαν θελήσει δι' ἑτεροδιδασκαλίας ἢ δι' ἄλλου τρόπου νὰ ἐπιδουλευθῇ τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν ᾧ δὲ ἀκόμη ἀντεφέροντο οἱ πρόκριτοι τῆς Ὑδρας πρὸς τὸν Οἰκονόμον, οἱ στολίσκοι τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Φαρῶν, ἐτοιμασθέντες μετὰ πολλῆς σπουδῆς, ἠγκυροβόλησαν ἀντικρὺ τῆς Ὑδρας ἀναμένοντες καὶ τὸν ὕδραϊκόν, ὅστις συνηνώθη ἀφ' οὗ ἐφωρτάσθη ἢ σύμπνοια τῶν προκρίτων καὶ τοῦ Οἰκονόμου. Ἡ κοινότης τῆς Ὑδρας δὲν διώρισεν ἀρχηγὸν τοῦ στολίσκου τῆς, ἀλλ' ἀφήκε τὴν ἐκλογὴν τοῖς πλοιαρχοῖς του. Ἐξ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Γεακουμάκης Τομπάζης, εἰς τῶν προκρίτων. Τοῦτον αὐθόρμητοι οἱ πλοιαρχοὶ

τοῦ στολίσκου ἀνέδειξαν ἀρχηγόν. Εἶχε δὲ καὶ ἕκαστος τῶν δύο ἄλλων στολίσκων ἀρχηγόν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ἰῶρα εἶχεν ἀδιαφιλονείκητα τὰ πρωτεία, ὁ δὲ Τομπάζης ἐτιμάτο παρὰ πάντων καὶ δικαίως, ἐδόθη αὐτῷ ἡ γενικὴ ἀρχηγία τῆς ναυτικῆς ταύτης δυνάμεως καὶ παρὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν δύο ἄλλων στολίσκων.

Ἐλλιμένιζεν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἔμπροσθεν τοῦ Μούρτου ἀντικρὺ τῆς νήσου τῶν Κορυφῶν ναυτικὴ τις μοῖρα σταλεῖσα πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη παρὰ

Γιακουμάκης Τομπάζης.

τῆς Πύλης ἐπὶ τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἄλγ. Ἡ μοῖρα αὕτη, ἐξ ἧς εἶχεν ἀποσπασθῆ τὸ πρό τινων ἡμερῶν καταπλευσαν εἰς Πάτρας πλοῖον, ἐφαίνετο εὐπρόσδλητος, καὶ ἡ συνενωθεῖσα ἑλληνικὴ δύναμις ἐσκόπευε νὰ τὴν προσβάλῃ. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἐσχεδιάζετο ὁ ἐπίπλους, ἦλθεν εἰς Ἰῶραν ὁ διδάσκαλος Νεόφυτος Βάμβας προβάλλων ν' ἀναβληθῆ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ ἐκτέλεσις τοῦ σχεδίου, καὶ νὰ πλευσῇ ἡ ναυτικὴ ἐκείνη δύναμις εἰς ἐλευθέρωσιν τῆς Χίου, ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ἂν αἱ τρεῖς πλησιόχωροι καὶ σημαντικαὶ νῆσοι, Φαρά, Σάμος καὶ Χίος, ἐτάττοντο ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν, θὰ

ἐχρησίμευαν διὰ τὴν θέσιν, τὰς δυνάμεις καὶ τοὺς πόρους τῶν ὡς ἰσχυρὰ θαλάσσιος προφυλακῆ ὄλης τῆς Ἑλλάδος. Ἡ γνώμη τοῦ Βάμβα ἐνεκρίθη καὶ διὰ τοὺς λόγους τούτους, καὶ διότι οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ κύριοι τῶν πλοίων τῆς Ἰῶρας, διατηροῦντες ἐξ ἰδίων τὸν στόλον ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγῶνος, ἐπέθυμον νὰ συμπαράλῳσι καὶ τὴν πλουσίαν Χίον πρὸς ἀνακούφισιν. Ἀπέπλευσε δὲ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ναυτικὴ δύναμις πρὸς τὴν νήσον ἐκείνην τὴν 22 Ἀπριλίου, καὶ αὐθις περὶ ἡγυροδόλησεν ἔμπροσθεν τῆς Τήνου, ὅπου, δοθεῖσιν ἀφορμῆς, ἐπραγματοποίησε διὰ τῆς ἀκολούθου διαγωγῆς τῆς ὅσα ὑπὲρ τῆς οὐδετέρας σημαίας εἶπαν αἱ νῆσοι δι' ἧς ἀνεφέραμεν προκηρύξεως.

Ἐν τῶν περιπλεόντων πλοίων τῶν Σπετσῶν εὐρεθὲν ἐν Τήνῳ ἐπάτησεν αὐστριακὴν γολέτταν φέρουσαν ἐπιβάτας Τούρκους, ὧν καὶ ἡ ζῶν ἐκινδύνευε καὶ πολλὰ πράγματα ἠρπάγησαν· ἀλλὰ κατ' ἔντονον διαταγὴν τοῦ στόλου καὶ οἱ κινδυνεύοντες ἐπιβάται ἐπροστατεύθησαν καὶ ἀπεπέμφθησαν σῶα ὄλοι καὶ ἀβλαβεῖς ἐπὶ τῆς αὐτῆς αὐστριακῆς γολέττας, καὶ τὰ ἀρπαγέντα πράγματα ἀπεδόθησαν, καὶ ὁ παραβάς τὰς ἐντολάς του πλοίαρχος ἐστάλη εἰς τὴν πατρίδα του ὡς ἀξιοποινός. Ἡ πράξις αὕτη τοῦ στόλου

δεικνύει τὴν διάθεσιν τῶν προκρίτων τῶν ναυτικῶν νήσων καὶ ὡς πρὸς τὴν θαλάσσιον τάξιν καὶ ὡς πρὸς τὸ εἰς τὰς οὐδετέρας σημαίας σέβας. «Βάσιμος σκοπὸς μας εἶναι,» ἔγραψαν οἱ Σπετσιῶται ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, «νὰ διαφυλάξωμεν τὰ δίκαια τῶν ἐθνῶν» (γ). Ἡ διάθεσις αὕτη διέμενε καὶ μετὰ ταῦτα ἡ αὕτη, ἀλλ' ὄχι καὶ ἐπίσης εὐτυχῆς ἐξ αἰτίας τῶν δεινῶν περιστάσεων, αἵτινες καὶ τὴν ἀταξίαν παρὰ τὴν θέλησιν τῶν προκρίτων ἐνεθάρβρυναν, καὶ τὴν ἀτιμωρησίαν τῶν ἀτάκτων ἐπέφεραν.

Διορθῶσας ὁ στόλος τὸ ἀτόπημα τοῦτο, ἀνήχθη τὴν 23. Κατὰ δὲ τὴν ἀναγωγὴν ἔμαθε τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει τραγικὰ συμβάντα καὶ τὴν ἀγχόνην τοῦ πατριάρχου καὶ ἐξηγγιώθη. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπήντησε μετὰ τῷ Τήνου καὶ Μυκῶνου τρία ἑλληνικὰ πλοῖα συλλαβόντα ἐν κρητικῶν ὑπὸ σημαίαν τουρκικὴν καταβαίνον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, μεταφέρον ζυλείαν, καὶ ἔχον 13 ναύτας, ἐξ ὧν 7 Χριστιανούς καὶ 6 Τούρκους· καὶ οἱ μὲν Χριστιανοὶ συμπαρελήφθησαν εἰς τὰ πληρώματα τῶν ἑλληνικῶν πλοίων, οἱ δὲ δυστυχεῖς Τούρκοι ἐφονεύθησαν. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔφθασεν ὁ στόλος εἰς Φαρά, ὅπου διέτριψε μέχρι τῆς 26. Ταῖς δύο δὲ ταύταις ἡμέραις οἱ μὲν ἀρχηγοὶ τοῦ στόλου καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν Φαρῶν συνεσκέπτοντο περὶ τοῦ πρακτέου· πολλὰ δὲ πλοῖα περιέπλεον εἰς καταδίωξιν τῶν ὑπὸ ἐχθρικὴν σημαίαν καὶ τὰ μὲν ὑδραϊκὰ ἐδύθησαν ἐν ἔμπροσθεν τοῦ φρουρίου τῆς Χίου, ὅπου εἶχε καταφύγει φέρον πολεμοφόδια, τὰ δὲ φαριανὰ συνέλαβαν ἄλλο φέρον 250 ἐπιβάτας Τούρκους ἄνδρας καὶ γυναῖκας, ἐν οἷς καὶ 140 προσκυνητάς· καὶ τὸ μὲν πλοῖον ἐκράτησαν, τοὺς δὲ ἐπιβάτας ἀπεδίβασαν βλους σχεδὸν ἀβλαβεῖς εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας. Τὴν 27 ὁ στόλος κατέπλευσεν εἰς τοῦ Πασᾶ τὴν βρῦσιν πρὸς τὸ βόρειον μέρος τῆς Χίου, καὶ τὴν ἐπιούσαν ὁ ναύαρχος Τομπάζης ὠρκίσθη ἐνώπιον τῶν πλοίαρχων τῆς πατρίδος του τὸν ἀκόλουθον ὄρκον.

«Ὁρκίζομαι εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν, τὸν ὑπερασπιζόμενον τὸν δίκαιον, «τὸν ἐκδικούμενον τὸν κακὸν καὶ παραβάτην τῶν ἠθικῶν τοῦ Εὐαγγελίου «ἀρετῶν» ὀρκίζομαι εἰς τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ὀρκίζομαι εἰς τὴν «ἐλευθερίαν καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν τοῦ ἔθνους ἀνέγερσιν, παρόντων τῶν «ἀξιοστῶν καπηταναίων τῆς πατρίδος μου Ἰῶρας, νὰ φυλάξω ὅσα ἀκο- «λουθοῦν.

«αν. Νὰ ἀναδεχθῶ τὴν προσωρινὴν ἀξίαν τοῦ ναύαρχου τοῦ ναυτι- «κοῦ Ἰῶρας ἕως οὗ νὰ τελεώσῃ ἡ ἐκστρατεία μας εἰς τὴν ὁποίαν ἡ πα- «τρις μᾶς ἔστειλε, κατὰ τὴν κοινὴν ψῆφον τῶν συμπατριωτῶν μου καπητα- «ναίων, τὴν ὁποίαν ἀναδέχομαι προθύμως καὶ μετὰ τὴν ἀναγκαίαν φιλο- «γένειαν.

«βον. Νὰ ἀνοῦν τὰς διαταγὰς τῆς Βουλῆς τῆς Ἰῶρας ὅπου ἤθελε τῷ χεῖ νὰ μᾶς πέμψῃ.

«γον. Νὰ κινήσω τὸ ναυτικὸν τῆς Ἰῶρας κατὰ τοῦ βαρβάρου τυράν-

«νου τῆς πατρίδος καὶ τῶν ὁπαδῶν του χωρὶς νὰ βλάψω ἄλλον ὅπου κριθῆ
«εὐλογον ἀπὸ τὸ κοινὸν συμβούλιον.

«δον. Εἰς ἀναποκτῆτους τόπους ἢ εἰς ἐχθρικὸν πλοῖον νὰ σέθωμαι τὴν
«ἰδιοκτησίαν τῶν ἀθῶν ὁμογενῶν μας, τῶν εὐρωπαϊκῶν ὑπηκόων καὶ αὐ-
«τῶν τῶν Τούρκων, ὅταν παραδίδωσι τὰ ὅπλα χωρὶς πόλεμον.

«εον. Ἐπειδὴ τὸ ναυτικὸν μας εἶναι ἐνωμένον μὲ τὰ πλοῖα τῶν ἄλλων
«δύο νησιῶν, νὰ συνεργῶ μετ' αὐτῶν εἰς τὸν κοινὸν σκοπὸν κατὰ τὴν ἀπό-
«φασιν, ἣτις θέλει γίνεται εἰς τὰ πολεμικὰ μας συμβούλια κατὰ καιροῦς.

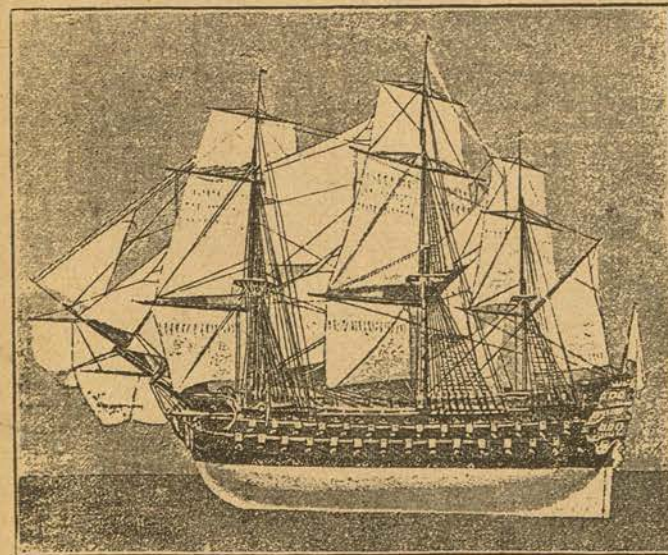
«στον. Νὰ φέρω ἢ νὰ στείλω εἰς Ἰδραν τὸ μέρος τῶν λαφύρων ὅπου
«ὁ παρὼν στόλος ἤθελε κάμει διὰ νὰ τὸ μοιράσῃ ἢ πατρὶς κατὰ τοὺς διο-
«ρισθέντας νόμους.

«ζον. Ἄν δὲ παραβῶ τὸν ἄνω ἐκτεθέντα ὄρκον μου, κηρύττομαι ἀνά-
«ξιος τοῦ ἐμπιστευθέντος μοι ὑπουργήματος καὶ ὑπόχρεως νὰ δώσω λόγον εἰς
«τὸν Θεόν, εἰς τὴν πατρίδα μου καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ γένους.»

Ἄντεγράψαμεν δολόκληρον τὸν ὄρκον ὡς δεικνύοντα πόθεν καὶ ὑπὸ
ποιῶν ὄρων ἔλαβεν ὁ ναύαρχος τὴν Ἀρχὴν, ποῖα τὰ καθήκοντά του, ποῖα
ἢ ἐξουσία του καὶ ποῖα ἢ διάθεσίς του ὄχι μόνον πρὸς τοὺς οὐδετέρους, ἀλλὰ
καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς παραδίδοντας τὰ ὅπλα ἐχθροῦς· ἀλλὰ, ἂν ἢ διάθεσις
ἦτο πρόθυμος εἰς συστολὴν τῶν καταχρήσεων, ἢ χεὶρ ἦτον ἀσθενής.

Τὸ σκοπούμενον δὲ σχέδιον μετὰ τὴν ἀφίξιν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως εἰς
Χίον ἦτο νὰ ἐπαναστατήσωσι τὰ χωρία, καὶ νὰ κινήσωσιν οἱ χωρικοὶ διὰ
ξηρᾶς πρὸς τὴν πόλιν, συγχρόνως δὲ νὰ προσβάλῃ αὐτὴν καὶ ὁ στόλος. Ἐπὶ
τῇ σκοπῇ τούτῳ ἔστειλεν ὁ ναύαρχος ἄνθρωπον εἰς τὰ χωρία φέροντα καὶ
προκήρυξιν τῆς Ἰδρας λέγουσαν, ὅτι ὅλον τὸ ἔθνος ἦτον εἰς τὰ ὅπλα ὑπὲρ
τῆς ἐλευθερίας του· ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι ἀπέκλεισαν ἐν τοῖς φρουρίοις ὅλους
τοὺς Τούρκους, ἀδυνάτους, ἀνετοίμους καὶ περιφόβους· ὅτι πολλὰ τουρκικὰ
φρούρια ἦσαν ἐγγὺς νὰ παραδοθῶσιν· ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στόλος διεσπάρη εἰς
πολλὰ μέρη καὶ ἐμελέτα νὰ κλείσῃ τὰ Δαρδανέλια, ὥστε νὰ μὴ δυνηθῇ νὰ
ἐξέλθῃ ἐχθρική δύναμις· ὅτι αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι δὲν ἐδύναντο νὰ βαστά-
ζωσι μόναι ὅλον τὸ βᾶρος τοῦ στόλου, καὶ ἀνάγκη νὰ συντρέξῃ ὁ εἰς τὸν
ἄλλον κατὰ τὸν ἱερὸν τοῦτον ἀγῶνα, καὶ ὅτι ἡ Χίος, ὡς ἢ πλουσιωτέρα τῶν
ἄλλων νήσων, ἐχρεώσεται νὰ δείξῃ τόσῃν προθυμίαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ
ἔθνους, ὅσην ἔδειξε φιλογένειαν ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ του. Ταῦτα ἔγραψαν οἱ
Ἰδραῖοι πρὸς τοὺς Χίους συγκερῶντες μετὰ τῶν προτροπῶν ἀπειλᾶς. Ἄλλ'
ἐν ᾧ ὁ στόλος ἀνέμενε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς προκηρύξεως, ἦλθεν εἰδησις, ὅτι
οἱ Τούρκοι, ἰδόντες ἐρχόμενα τὰ πλοῖα, κατεταράχθησαν καὶ ἔφεραν ἐνώ-
πιόν των τοὺς δημογέροντας· ὅτι οἱ δημογέροντες ἀπεκρίθησαν ἐρωτηθέντες,
ὅτι οὐδεμίαν εἰδησίην περὶ τοῦ ἐρχομοῦ τῶν πλοίων εἶχαν, οὔτε ἐνοχλὴν οὔδε-
μίαν ὑπώπτευαν τῶν ἐντοπίων Χριστιανῶν· ὅτι ὁ μουτεσελίμης τοῖς παρέ-
στησεν ὡς ἀναγκαῖον νὰ προσκληθῶσι καὶ ἄλλοι πρόκριτοι εἰς σύσκεψιν περὶ
τῆς ἀσφαλείας τοῦ τόπου· ὅτι ἀνύποπτοι οὔτοι περὶ ὧν ἐμελέτα ὁ μουτεσε-

λίμης καὶ πρόθυμοι νὰ ἐξαλείψωσι πᾶσαν ὑποψίαν ἐκάλεσαν ὄσους καὶ ὁποίους
ὑπέδειξεν ὁ μουτεσελίμης ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν ἐντοπίων Τούρκων· ὅτι ἀφ'
οὗ ὅλοι οἱ κλητοί, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀρχιερεὺς Πλάτων, συνήλθαν ἀνυπόπτως, ἀντὶ
νὰ συσκεφθῶσι περὶ ὧν ἐκλήθησαν, μετεκομίσθησαν εἰς τὸ φρούριον ὑπὸ
φύλαξιν ὡς ὁμηροὶ κατὰ τὴν ἐπὶ τῶν τοιούτων περιστάσεων τουρκικὴν συνή-
θειαν, καὶ ὅτι ἄλλοι μὲν τῶν Τούρκων ἠγγρύπνουσαν νύκτα καὶ ἡμέραν εἰς φύ-
λαξιν τοῦ φρουρίου, ἄλλοι δὲ διεσπάρησαν εἰς τὰ χωρία πρὸς ἀφοπλισμὸν
τῶν κατοίκων. Τὴν δὲ 29 ἐπανήλθεν εἰς τὸν στόλον ὁ ἀποσταλεὶς εἰς τὰ χω-

Τύπος τρικρότου κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν.

ρία καὶ ἀνέφερε καὶ αὐτὸς ὅτι μεταξὺ τῶν χωρικῶν ὀλίγην προθυμίαν ἤρε
πρὸς ὅσα ἐμελετώοντο. Διὰ τὰς αἰτίας ταύτας ὁ στόλος, ἐνδιατρίψας ἔνδεκα
ἡμέρας καὶ φορηθεὶς μὴ διακινδυνεύσῃ τὴν ζωὴν τῶν ὁμηρευόντων δημογε-
ρόντων, προκρίτων καὶ τοῦ ἀρχιερέως, ἀπέπλευσεν ἄπρακτος τὴν 7 Μαΐου.
Τοιοῦτοτρόπως ἢ πρώτη ναυτικὴ ἐκστρατεία ἀπέβη ἀνωφελής, παρεκτρα-
πέισα τοῦ ἀρχικοῦ σκοποῦ κατὰ τοῦ ἐν Μούρτιν ἐχθρικοῦ στολίσκου, ὅστις
ἀνετόμος καὶ ἄφροντις δυσκόλως θά διέφευγε τὴν ἄλωσιν ἢ τὸν ἐμπρησμόν.

Ἐν ᾧ δὲ τὸ πλεῖστον τοῦ στόλου ἐλλιμένιζεν ἐμπροσθεν τῆς Χίου, διά-
φορα πλοῖα του περιέπλεαν εἰς βλάβην τῶν θαλασσοπορούντων ἐχθρῶν. Τὴν
28 Ἀπριλίου οἱ ὑπὸ τοὺς πλοιάρχους Λάζαρον Πινότσην καὶ Σαχτούρηγν
πρόπλοι συνέλαβαν ἐχθρικὸν πλοῖον φέρον πολύτιμα δῶρα τοῦ Σουλτάνου
πρὸς τὸν Μεχμέτ-Ἀλῆν, καὶ μεταβιβάζον εἰς Αἴγυπτον πανέστιον τὸν πρὸ
ὀλίγου ἐκπιπτὸν γενόμενον καὶ ἀποπεμπόμενον σεχουλισλάμην, ὡς ἀποποιή-

θέντα, κατὰ τὰ λεγόμενα, τὴν ἔκδοσιν φετρᾶ εἰς γενικὴν σφαγὴν τῶν Ἑλλήνων· καὶ τὰ μὲν ἐν τῇ πλοίῳ πλούτη, ἐν οἷς καὶ τὰ τοῦ σεχουλισλάμη, διήρπασαν οἱ συλλαβόντες τὸ πλοῖον καὶ τὰ ἐμοιράσθησαν μὴ παραλαβόντες συμμετόχους τοὺς ἀπόντας κατὰ τὴν σύλληψιν αὐτοῦ ἄλλους συναγωνιστάς των, μηδὲ χωρίσαντες τὸ κανονικὸν μερίδιον εἰς χρήσιν τοῦ κοινοῦ· τοὺς δὲ ἐπιδάτας Τούρκους, ἐν οἷς καὶ τὸν ἀξιὸν εὐγνωμοσύνης σεχουλισλάμη, ὅλους ἀνηλεῶς κατέσφαξαν δικαιολογούμενοι ἐφ' ὅσων ἔπαθαν οἱ ἄθωοι ὁμογενεῖς των καὶ ὁ πατριάρχης ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς ἂν δικαιολογῆ ἀπάνθρωπος πράξις κατὰ μὴ πταίσαντος ἄλλην ἀπάνθρωπον πράξιν κατ' ἄλλου ἐπίσης μὴ πταίσαντος· σημειωτέον ὅμως, ὅτι πρὸ τῆς ἀγχόνης τοῦ πατριάρχου οἱ Ἕλληνες καὶ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐφέροντο φιλανθρωπότερον πρὸς ὅλους τοὺς συλλαμβανομένους Τούρκους. Ἡ δὲ ἄνω ῥηθεῖσα πλοῦσία λέει σφετερισθεῖσα τοιοῦτοτρόπως ἐκίνησε δίκαια παράπονα καὶ διετάραξε τὰ πληρώματα τῶν ἄλλων πλοίων. Οἱ Ἕλληνες προσέβαλαν τὴν 1 Μαΐου ἐχθρικὴν τινα γολέτταν ἐν τῇ πορθμῷ τῆς Χίου πλέουσιν ἐκ Σμύρνης εἰς Κρήτην· οἱ δὲ ἐν αὐτῇ Τούρκοι ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅσα θὰ ἐπάθαιναν παραδιδόμενοι, ἐπολέμησαν γενναίως καὶ βυθισθέντος τοῦ πλοίου ἐπνίγησαν. Τὴν δὲ 4 κατεδίωξαν οἱ Ἕλληνες ἄλλο μικρὸν πλοῖον, οἱ δ' ἐν αὐτῷ Τούρκοι τὸ ἔρριψαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἀπέφυγαν διὰ τῆς εἰς τὰ ὄρη φυγῆς τὰς φονικὰς τῶν καταδικωκότων χειρας. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν συνέλαβαν δύο ἄλλα πλοῖα, τὸ μὲν φέρον πίσσαν, τὸ δὲ ἐπιδάτας, οὗς ἐθανάτωσαν εἰς ἔξιλέωσιν, ὡς ἔλεγον, τοῦ πατριάρχου. Ἀναχωρήσαντος δὲ τοῦ στόλου ἐκ Χίου, ἐπανέπλευσεν ἐκάστη μοῖρα εἰς τὸν λιμένα της.

Ἡ νῆσος ἢ μετὰ τὰς τρεῖς ναυτικὰς κατὰ τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα διαπρέψασα, καὶ ὑπὲρ πάσαν ἄλλην διὰ τὴν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας θέσιν ὡς προφυλακὴ ὄλης τῆς ἀποστατησάσης Ἑλλάδος ῥιψοκινδυνεύσασα εἶναι ἢ Σάμος.

Ἡ νῆσος αὕτη χωρίζεται ἀπὸ τῆς Ἀσίας διὰ πορθμοῦ ἐνὸς μιλίου ὡς ἔγγιστα τὸ πλάτος· εἶχεν 25 χωρία μικρὰ μεγάλα καὶ ἑξακισχιλίας χριστιανικὰς οἰκογενεὰς· διετελεῖ ὑπὸ τὸν σεχουλισλάμη καὶ ἀπελάμβανεν ἄλλοτε πολλὰ προνόμια διοικουμένη αὐτονόμως παρὰ τῶν αὐτοχθόνων ἐπὶ μικροῖς φόροις. Ἀπὸ τινος δὲ καιροῦ ἐστέλλετο ἀγάς καὶ καθῆς καὶ ἠϋξήθησαν καὶ οἱ φόροι τοῦ χαρακίου, τοῦ οἴνου καὶ τοῦ τελωνίου. Ἐπεκράτουν δὲ ἐν τῇ νήσῳ δύο φατρία ὑπὸ τὸ ὄνομα ἢ μὲν τῶν καλικαντσάρων ἢ τῶν ὀλιγαρχικῶν, ἢ δὲ τῶν καρμανιόλων ἢ τῶν δημοτικῶν ἢ ἐπικρατεστέρα δὲ φατρία ἀρχομένης τῆς ἐπαναστάσεως ἦτον ἢ τῶν καλικαντσάρων.

Τὴν 17 Ἀπριλίου ἔρριψαν ἄγκυραν εἰς τὸ στενὸν τῆς Μυκάλης δύο σπετσιωτικὰ πλοῖα. Ἡ ἐμφάνισις αὐτῶν ὑπὸ τὴν νεοφανῆ σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἔβαλεν ἄνω κάτω τὴν Σάμον ὄλην, καὶ ἔγεινεν ἀφορμὴ ν' ἀποστατήσῃ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὸ Βαθύ. Τὴν δὲ ἐπελθοῦσαν νύκτα ὄρησαν τινες τῶν κατοίκων τῆς κωμοπόλεως ἐκείνης καὶ ἔσφαξαν τοὺς ἐνδιατρίβοντας

χάριν ἐμπορίου φιλησύχους Τούρκους ἀντὶ νὰ τοὺς ἀποβιδάσωσιν ἀδελφεῖς εἰς τὴν ἀντικρὴ ξηρὰν, ὡς μήτε ἀντιτείναντας μήτε ἐπιφόβους ὄντας. Μετὰ δὲ τὴν σκληρὰν ταύτην καὶ ἀδικαιολόγητον πράξιν ἠτομιάσθησαν νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Χώραν, πρωτεύουσαν τῆς Σάμου, κατοικουμένην ὑπὸ 1500 ψυχῶν ἐπὶ σκοπῷ νὰ φονεύσωσι τοὺς ἐνδιατρίβοντας Τούρκους καὶ τὸν ἀγῶνα καὶ τὸν καθῆν. Ἄλλ' οἱ προεστώτες τῆς Χώρας, μὴ θέλοντες τὴν ἐπανάστασιν, καὶ συστήσαντες φρουρὰν ἐξ 100 ὀπλοφόρων, ἐματαίωσαν τὴν ἐπαπειλουμένην εἰσβολὴν καὶ τὴν μελετωμένην φθορὰν τῶν Τούρκων· παρεκά-

Τὸ Βαθὺ τῆς Σάμου.

λεσαν δὲ καὶ τὸν ἐν Κουσαντασίῳ Ἑλέζογλου καὶ τὸν μπέην τῆς Ῥόδου νὰ στείλωσιν, ὁ μὲν πρῶτος χιλιούς στρατιώτας, ὁ δὲ δεύτερος πλοῖον εἰς παῦσιν τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἀναφρεισῶν ταραχῶν καὶ εἰς σύλληψιν τῶν ἀποστατῶν ἰδόντες ὅμως μετ' ὀλίγον, ὅτι τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα διεχέετο καθ' ὄλην τὴν νῆσον, δὲν ἀνέμειναν τὴν ζητηθεῖσαν δύναμιν, ἀλλ' ἀπέπεμψαν τοὺς παρ' αὐτοῖς Τούρκους κρυφίως ἐπὶ τὴν ἀντικρὴ Ἀσίαν εἰς λύτρωσιν ἀπὸ ἀφεικτοῦ καὶ ἀδίκου θανάτου. Τοῦτου γενομένου, ὄλη ἢ νῆσος, καὶ αὕτη ἢ Χώρα, ἦσαν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν εἰς πλήρη ἐπανάστασιν παρὰ γνώμην τῶν προεστώτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄

Κατάστασις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

Η ΣΤΕΡΕΑ Ἑλλάς κατεπιέζετο καὶ ἐξηντλεῖτο πολλὰ ἔτη ὑπὸ τὸν Ἀλῆν. Ὑπὸ διαφοροὺς προφάσεις ὁ πλοῦσιος, εἴτε Τούρκος εἴτε Χριστιανός, ἐγυμνοῦτο, καὶ ὁ δυνατὸς πάντοτε ἐμηδενίζετο, συχνάκις δὲ καὶ ἐφρονεύετο. Ὁ ἀσυνείδητος οὗτος σατράπης ἐκίνησε τοὺς Τούρκους κατὰ τῶν Χριστιανῶν, τοὺς Χριστιανούς κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τοὺς οἰκείους κατὰ τῶν οἰκείων ἐδράβευε τὴν κακίαν, ἐπαίδευε τὴν ἀρετὴν, διέφθειρε τὸν λαὸν ὅλον, καὶ ἐθεώρει καὶ αὐτὴν τὴν οἰκιακὴν τιμὴν τῶν ἀθλίων βασιλέων καθημερινὸν παίγιον τῶν αἰσχυρῶν καὶ ἀπλήστων ἐπιθυμιῶν του· ἐν ἐνὶ λόγῳ οὐδὲν ὄσιον ἐσέβητο, καὶ οὐδὲν ἀνόσιον ἀπεστρέφετο· ἀγωνιζόμενος δὲ πάντοτε νὰ ἐκτείνῃ τὰ ὄρια καὶ τῆς αὐθαίρετου ἐξουσίας του καὶ τῆς τοπαρχίας του, καὶ νὰ βάλλῃ ὑπὸ τὰς θελήσεις του τοὺς ἀπειθεῖς ἢ ἀντιπάλους του, εἶχε πάντοτε περὶ ἑαυτὸν μεγάλας δυνάμεις ὡς ὄργανα τῶν φιλάρχων καὶ πλεονεκτικῶν σκοπῶν του. Ἐπειδὴ ἐξ αἰτίας τῆς τυραννίας ἐπλεόναζεν ἡ ληστεία, ὁ Ἀλῆς εἰς ἐξόντωσιν αὐτῆς εἶχε χρεῖαν μεταβατικῶν ὀπλοφόρων· καὶ ἡ χρεῖα αὕτη διετήρει τὰ πολυθρόλλητα καπητανάτα τῶν μεῶν ἐκείνων. Οἱ κάτοικοι, καταπιεζόμενοι ἐν ταῖς εἰρηνικαῖς τῶν ἐργασίαις, ἠσπάζοντο τὸν στρατιωτικὸν βίον, εὐρίσκοντες ἐν αὐτῷ ἀσφάλειαν, ἄνεσιν, τιμὴν καὶ κέρδος· ὥστε αὐτὸς ὁ δεσποτισμὸς καὶ αὐτὴ ἡ τυραννία τοῦ Ἀλῆ ἐγύμναζαν πολὺ μέρος τῶν κατοίκων εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὄπλων, καὶ προητοίμαζαν ἀγνώστως τὴν εὐτυχῆ ἀνέγερσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ καταδρομὴ του συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς γενικὴν ἐφόπλισιν τῶν βουλομένων καὶ δυναμένων Ἑλλήνων νὰ φέρωσιν ὄπλα, τῶν μὲν ὑπὲρ αὐτοῦ, τῶν δὲ κατ' αὐτοῦ· ὥστε ἡ στερεὰ Ἑλλάς ἐφαίνετο κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ὅλη στρατόπεδον. Οἱ δὲ Ἐταῖροι, δρᾶξαντες ἐπιδειξίως τὴν εὐκκριαν τῆς καταδρομῆς του, καὶ θεωροῦντες τοὺς σκοποὺς τῶν συμβιβαζομένων πρὸς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ, τῷ ἀνεκάλυψαν τὸ μυστήριον τῆς Ἐταιρίας, καὶ τὸν ἐθάβρυναν λέγοντές τῳ, ὅτι δάκτυλος βωσικὸς ὑπεκίνει τὰ πάντα. Ὁ πανουργὸς σατράπης ὑπεκρίθη προθυμίαν καὶ εὐκρίνειαν ἐξ αἰτίας τῆς δεινῆς θέσεώς του· ἀλλ' ἐπιθυμῶν παντοίους τρόποις νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν κυριάρχην του, πρὸς ὃν καὶ ἄλλοτε εἶχεν ἀνακοινώσει ὅσα ἔμαθε περὶ τῆς Ἐταιρίας, τῷ ἐγνωστοποίησε τὰ πάντα, ὑποσχόμενος, ἂν ἀμνηστεύετο, νὰ σέβῃ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τὴν ἀνάφασαν ἐν Πελοποννήσῳ φλόγα τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' ἡ Πύλη ἀπέβριψε τὰς προτάσεις του ἀλαζονευομένη ἐπὶ τῇ ὑπεροχῇ της καὶ ἀπιστοῦσα εἰς τὸν ψευδῆ χαρακτηρὰ

του. Ἄν κατεδέχετο ἡ Πύλη νὰ πολιτευθῇ τὸν Ἀλῆν, ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις θὰ ἐπίνετο ἐν τοῖς σπαργάνοις της, διότι εἶχεν ὁ ἀνὴρ οὗτος τόσιν φήμην, τόσιν ἐπιβρόχον, τόσιν πραγματικὴν ἰσχύον, τόσιν προσωπικὴν γνώσιν καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν τόπων, τὸ ὄνομά του διέσπειρε τόσον τρόμον κατ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ὥστε τὸ πᾶν θὰ ὑπέκυπτεν, ἂν ἐκινεῖτο. Ἡ κατ' εὐτυχίαν ἀπόρριψις τῆς προτάσεώς του ἔφερε τὸ ἐναντίον ἀποτέλεσμα· ἀντὶ πολεμίου τὸν ἀνέδειξε σύμμαχον τῆς Ἑλλάδος· καὶ ἡ ἐξ ἀνάγκης ἀνταρσία του τὴν ὑπέλησε τὰ μέγιστα, διότι κατ' αὐτὴν τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ, κατ' ἣν ὁ Πελοποννήσιος Ἑλληὴν ἦτον εἰσέτι καὶ ἀτολμὸς καὶ ἀπειροπόλεμος καὶ ἀνεφοδιάστος καὶ ἀθέβαιος, ἡ ἀντίστασις του ἀνεχάτισε πολλὰς τῶν ἐν τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι σουλτανικῶν δυνάμεων ἐτοιμούς νὰ πέσωσιν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἱκανὰς νὰ τὴν ὑποτάξωσιν.

Σουλιώτης.

Ἡ Ἐταιρία, ὡς εἶπαμεν, εἶχεν ὀλίγους ὀπαδοὺς κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα διὰ τὸν φόβον τοῦ Ἀλῆ· ἀλλὰ τὰ ὑπ' ὅσιν τῶν στερεοελλαδικῶν μεγάλα κατὰ τὴν Πελοπόννησον, τὴν γείτονά των, συμβάντα ἐφεύκων ἀληθινὴν προσοχὴν των, καὶ τοὺς ἐρέθειζαν ἔτι μᾶλλον αἱ ἀκατάπαυστοι τῶν Πελοποννησίων προτροπαὶ εἰς συμμεθεξιν τοῦ ὑπὲρ πατρίδος ἀγῶνος. Ἡ θέσις τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος δὲν ἦτον ὅποια ἡ τῆς Πελοποννήσου. Ἄν καὶ εἰς ἐνοπλιον κίνησιν ἐξ αἰτίας τῆς ἀλληλομαχίας τοῦ σουλτάνου καὶ τοῦ Ἀλῆ, ἡ ἀθεβαιότης τῆς ἐκθάσεως τοῦ ἐμφυλίου τούτου πολέμου, ὁ εὖλογος φόβος καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα ὑποψία συμβιβασμοῦ τῶν ἀλληλομαχοῦντων, ἱκανοῦ νὰ ἐπιφέρῃ ἀφεύκτως τὴν ἀποτυχίαν παντὸς ἐπαναστατικῆς κινήματος, ἔτι δὲ καὶ ἡ ἐν αὐτῇ παρουσία τῶσιν στρατευμάτων ἦσαν ἰσχυρὰ αἷτια ν' ἀναστελῶσι τὴν εἰς τὴν ἐπανάστασιν ῥοπήν της.

Ὁ Ἀλῆς ἐκυρίευσεν ἐπὶ τῶν λαμπρῶν ἡμερῶν του τὸ Σούλι, καὶ ἠνάγκασε τοὺς Σουλιώτας νὰ καταφύγωσιν εἰς ξένην γῆν καὶ νὰ ψυμοζή-

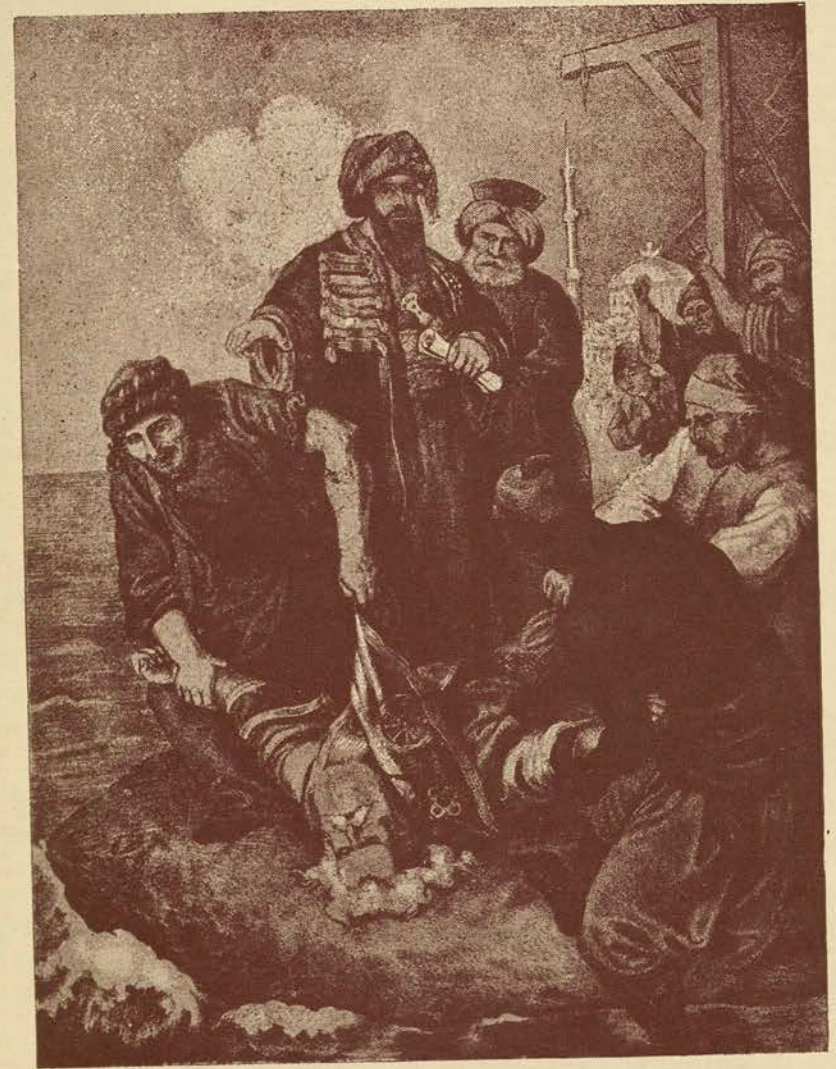
τώσιν. Ὑποχείριόν του ἦτο καθ' ὃν καιρὸν ἀπεκηρύχθη· μεγάλως δὲ θὰ ἐχρησίμευε τῇ Πύλῃ ἢ σύμπραξις τοῦ τολμηροῦ καὶ ἐμπειροπολέμου τούτου λαοῦ, διψῶντος τὴν ἀνάγκησιν τῆς γῆς του, καὶ πνέοντος ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ θανασίμου ἐχθροῦ του Ἀλῆ. Ἀλλ' ὁ ἀρχιστράτηγος αὐτῆς Ἰσμαήλπασας ὁ ἄλλοτε Ἰσμαήλμπηης, ὁ καὶ Πασόμπηης, κάκιστα ἐπολιτεύθη τοὺς

Σουλιώτισσα.

νέους τούτους φίλους τῆς· ἐφωράθη δὲ καὶ ἐπιβουλευόμενος αὐτούς, εἴτε διότι οἱ ἀντίζηλοί των Ἀλβανοὶ ἐβράδιούργησαν, ὥστε νὰ δυσπιστῆ πρὸς αὐτούς, εἴτε διότι ἔκρινε τὴν κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις ὠφέλειαν τῆς ὑπηρεσίας των πολὺ κατωτέραν τῆς πρὸς τὰ τουρκικὰ συμφέροντα μετὰ ταῦτα βλάβης, ἐκ τῆς ἐπανόδου χριστιανικοῦ καὶ ἀνδρείου λαοῦ εἰς τόπον τόσον ὀχυρόν. Ὁ ἄσκνος καὶ προσεκτικὸς Ἀλῆς ὠφελῆθεις ἐκ τῆς πρὸς τοὺς Σουλιώτας κακῆς διαθέσεως τοῦ ἀντιπάλου του, καὶ ἐγκολπωθεὶς αὐτούς, τοῖς ἀπέδωκε τὴν πατρίδα των, τοὺς ἐμίσηθυσεν ὡς συναγωνιστὰς του καὶ ἀντίλλαξεν εἰς ἀμοιβαίαν ἀσφάλειαν καὶ ὀμήρους. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐνηργούντο, οὔτε ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις εἶχεν ἐκραγῆ, οὔτε οἱ Σουλιῶται

ἐγνώριζαν τὰ τῆς Ἑταιρίας· διὰ τοῦτο ἀνεδέχθησαν ἀπλῶς καὶ εἰλικρινῶς ἐπὶ λόγῳ τοπικῶν καὶ ἰδιαιτέρων συμφερόντων τὸν ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ ἀγῶνα· καὶ ἀφ' οὗ ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις, καὶ ἐμυήθησαν τὰ τῆς Ἑταιρίας, οὐδὲ καὶ τότε ἐφάνησαν ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων ἀλλάξαντες σκοπὸν, οὐδὲ σημαίαν ἐθνικὴν ὑψωσαν, ἀν καὶ ἐσωτερικῶς ἐφρόνουσι ὅσα καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληγες ὑπὲρ τῆς γενικῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους. Ὁ ὑπὸ τοιαύτην ὁμῶς μορφὴν ἐνεργούμενος πόλεμος ὑπέβαινε τὸν ἀληθινόν του χαρακτῆρα πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληγας, οἵτινες ἀτενίζοντες μακρόθεν εἰς τὴν ἀκρότομον Κιάφαν πολεμοῦσαν καὶ πολεμουμένην, τὴν ἔβλεπαν διὰ τοῦ λογισμοῦ των ὡς λαμπάδα καιομένην ἐφ' ὑψηλῆς περιωπῆς εἰς φωτισμὸν τῶν ἐν τῷ σκότει τῆς δουλείας καθημένων καὶ εἰς χειραγωγίαν των.

Ὁ νεκρὸς τοῦ Γρηγορίου Ε' ριπτόμενος εἰς τὴν θάλασσαν

Εἰκὼν Ἔσς

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄

Ἐποστασία Φωκίδος καὶ Βοιωτίας. Ἐκστρατεία εἰς Πατραϊκοί.
Ἐποστασία Ἀττικῆς. Περιγραφή καὶ ἀποστασία Θεσσαλο-
μαγνησίας καὶ Εὐβοίας — Ἐποστασία Μακεδονίας καὶ Κρήτης.

ΑΝ καὶ ἀπέναντι τῶν ἐν Πελοποννήσῳ μεγάλων συμβάντων διεγειρόντων ἐν ταῖς καρδίαις τῶν στερεοσλαδιτῶν ἐνθουσιασμόν, ἀμιλλαν καὶ φιλοτιμίαν, ἢ Αἰτωλοακαρνανία δὲν ἠσπάσθη διὰ μιᾶς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, ἐξ αἰτίας τῆς ἐπὶ τῶν πυλῶν τῆς Ἠπείρου, ὅπου ἦσαν τὰ μεγάλα ἐχθρικά στρατόπεδα, θέσεώς τῆς, ἀλλὰ ὁμοῦς τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος μέρη, ἀπώτερον κείμενα, τὸν ἠσπάσθησαν θαρβραλέως· ἀλλ' οὐδ' αὐτὰ ἐκ κοινοῦ συνθήματος ἢ ἐκ κοινῆς προμελέτης, ὡς προεβρέθη, ἀν καὶ λόγος ἐγένετο πολὺς περὶ τοῦτου μυστικῶς παρὰ τοῖς ὀπλαρχηγοῖς καὶ τοῖς προκρίτοις.

Ὀπλαρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας Σαλῶνων ἦτον ὁ Πανουργιάς, ὅστις, ἅμα ἐπολιορκήθη ὑπὸ τῶν βασιλικῶν ὁ Ἄλῆς, ἔφυγεν ἐξ Ἰωαννίνων καὶ ἦλθεν εἰς Σάλωνα. Τὴν 24 Μαρτίου, ὅ ἐστιν ἀφ' οὗ ἔμαθεν ὅτι ἐκινήθη ἡ Ἀχαΐα, διέτριβε μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ 60 ἀρματωλῶν ἐν τῇ μονῇ τοῦ προφήτου Ἡλίου μίαν ἡμισυ ὥραν μακρὰν τῶν Σαλῶνων, ὅπου ἐκάλεσε τοὺς προεστῶτας τῆς πόλεως καὶ τῶν χωρίων εἰς γενικὴν συνέλευσιν, καθ' ἣν ἀπεφασίσθη ὁμοφώνως νὰ προσβάλωσι τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τούρκους. Διέταξε δὲ συγχρόνως τὸν μὲν γαμβρόν του καὶ ὑποπλαρχηγόν του Θανάσῃν Μανίκαν νὰ στρατολογήσῃ κατὰ τὸ τμήμα τῶν Βλαχοχωρίων τοὺς ἱκανοὺς νὰ φέρωσιν ὅπλα, τὸν δὲ ἐξάδελφόν του Γιάννην Γκούραν, ὅστις ἀφανῆς τότε διέπρεψε μετὰ ταῦτα, ν' ἀπέλθῃ εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον ἐπὶ στρατολογίᾳ καὶ νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῶν κοιτίκων τοῦ Γαλαξειδίου, οἵτινες μηδένα ἔχοντες συγκαταίκοι Τούρκων καὶ ἐρεθιζόμενοι καθ' ἑκάστην ὑπὸ τῶν Πατρέων, πολλὴν ἐπιρροὴν παρ' αὐτοῖς ἐχόντων διὰ τὰς πολλὰς ἐμπορικὰς σχέσεις, ἀνυπόμονοι ἦσαν ν' ἀποτινάξωσι τὸν ζυγόν. Ἀφ' οὗ δὲ συνεννοήθησαν, ἐκίνησαν τὴν νύκτα τῆς 26, οἱ μὲν ἐξ ἑνὸς οἱ δὲ ἐξ ἄλλου μέρους, ἐξημερώθησαν εἰς Σάλωνα καὶ ἐπολιορκήσαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πανουργιά τὸ φρούριον, ὅπου ὑποπτεύοντες οἱ Τούρκοι ἐπρόλαβαν καὶ ἐκλείσθησαν ὅλοι σὺν γυναίξϊ καὶ τέκνοις, καὶ συνεχλείσθησαν καὶ ὅλοι αἱ ἐκεῖ μετὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς Αχαΐας μεταβάσαι τουρδικαὶ οἰκογένειαί τῆς Βοστίτης· ἦσαν δὲ μεταξ' ὅλων αὐτῶν 600 ἔνοπλοι.

Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη Ἑλλήνων ἦτο μέγας, κυρίως δὲ ὁ τῶν Γαλαξειδιωτῶν, μεταφερόντων εἰς εὐδῶσιν τοῦ κοινοῦ ἀγῶνος φιλά ὄπλα, πολεμεφόδια καὶ κανόνια ἐκ τῶν πλοίων. Ἄν καὶ οἱ Τούρκοι ἦσαν δυνατοί, οἱ Ἕλληνες ἐπέπεσαν τόσον ὀρμητικῶς, ὥστε ἐκυρίευσαν τὴν πρώτην ἡμέραν τὸ πρὸς τὴν ρίζαν τοῦ φρουρίου νερόν. Οἱ δὲ ἔμφρουροι, ἀπρομήθευτοι τῶν ἀναγκαίων καὶ διψῶντες, ἐξώρμησαν τὴν 8 Ἀπριλίου ἐπ' ἐλπίδι νὰ κυριεύσωσι καὶ τὴν παραρρέουσαν πηγὴν, ἀλλ' ἀπέτυχαν καὶ ἐφονεύθησαν 13, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπ' ἀνδρῶν γνωστός Χαΐδας. Πεινῶντες οἱ δυστυχεῖς καὶ διψῶντες παρεδόθησαν ἐν ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου), ἐπ' ἀσφαλεῖς ζωῆς καὶ τιμῆς, καὶ παρέδωκαν καὶ τὰ ὄπλα τῇ Πανουργιᾷ, ἔμπροσθεν τῆς πόλης κατημένῃ καὶ παραλαμβάνοντι αὐτά· καὶ οἱ μὲν ἔμειναν ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν ἀνεπηρέαστοι, οἱ δὲ εἰς πλειοτέραν ἀσφάλειαν ἠθέλησαν νὰ κατοικήσωσι μεθ' ὧν εἶχαν σχέσεις Χριστιανῶν. Τὸ φρούριον δὲ τῶν Σαλώνων ἦτο τὸ πρῶτον τῶν κυριευθέντων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Γνωσθεῖσης τῆς πολιορκίας τῶν Σαλώνων, ὁ Δῆμος Καλοπᾶς, ὄπλαρχηγός Λιδωρικίου καὶ Μαλανδρινίου, συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Ἀναγνώστη Λιδωρική, τοῦ Παπαῦ Γεωργίου Πολίτη, καὶ λοιπῶν προεστώτων τῶν δύο ἐπαρχιῶν, ἔχων καὶ αὐτὸς 60 ἀρματωλοὺς καὶ συμπραλαθῶν τοὺς δυναμένους νὰ φέρωσιν ὄπλα χωρικοὺς, ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας τὴν 28 Μαρτίου· καὶ αὐτὸς μὲν εἰσῆλθε τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν τυμπάνων εἰς Λιδωρική, ἀπέστειλε δὲ τὸν ὑποπλαρχηγόν του Θεοδώρηγ Χαλβαντσην εἰς Μαλανδρινόν. Οἱ Τούρκοι καὶ οἱ ἐν Λιδωρικίῳ καὶ οἱ ἐν Μαλανδρινῷ ἐκλείσθησαν ἐντός τινῶν οἰκιῶν, καὶ ἀντέστησαν· ἀλλὰ μετὰ δύο ἡμέρας, ἀφ' οὗ ἐφονεύθησαν τινες αὐτῶν, κατέθεσαν τὰ ὄπλα καὶ παρεδόθησαν ὡς καὶ οἱ ἐν Σαλώνοις.

Κατόπιν τῶν ἐπαρχιῶν τούτων ὕψωσε τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν ἡ τῆς Λεβαδείας ὑπὸ τὴν ἐπιβροχὴν τοῦ ὄπλαρχηγοῦ τῆς Θανάση Διάκου, σκοπεύοντος νὰ τὴν ὑψώσῃ πρὸ τῶν ἄλλων συναδέλφων του, ἀλλ' ἐμποδισθέντος διὰ τὰς τῶν προκρίτων τῆς πρωτεύουσας τῆς ἐπαρχίας ἐκεῖνης διχονοίας. Οὗτος, ἔχων 100 συντρόφους καὶ στρατολογήσας καὶ πολλοὺς Ἀραχωθίτας καὶ ἄλλους ἐξ ἄλλων χωρίων τῆς ἐπαρχίας, κατέλαβε διὰ νυκτὸς τὰς θέσεις τοῦ Ζαγαρά καὶ τοῦ προφήτου Ἡλίου ἀνωθεν τῆς πόλεως Λεβαδείας, καὶ ἐκεῖθεν ἔστειλε πρῶτον καὶ ἀπέκλεισε διόδους τινὰς εἰς διακοπὴν πάσης κοινωνίας τῶν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν Τούρκων· ἔπειτα φιλιώσας τοὺς διαφωνοῦντας προεστώτας τῆς Λεβαδείας εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς ἐλευθερίας τὴν 30 Μαρτίου. Ἰδόντες δὲ τὴν ἐνοπλον εἰσβολὴν ταύτην οἱ ἐν τῇ πόλει Τούρκοι, οἱ μὲν ἀνέβησαν σὺν γυναῖκι καὶ τέκνοις εἰς τὸ φρούριον, οἱ δὲ ἐκλείσθησαν ἐν ταῖς δυνατωτέραις οἰκίαις τῆς πόλεως· συνεκλείσθησαν δὲ καὶ οἱ ἐκεῖ εὐρεθέντες πολλοὶ Ἄλβανοί· ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν δυναμένων νὰ φέρωσιν ὄπλα ἐγκατοίκων Τούρκων καὶ τῶν Ἄλβανῶν ἀνέβαιναν εἰς 800. Τὴν 31 συνήφθη μάχη καὶ διήρκεσε πέντε ἡμέρας. Ὁ Ρούκης καὶ τινες

ἄλλοι ἀνέβησαν διὰ νυκτὸς εἰς τὸ φρούριον, ἐλπίζοντες νὰ τὸ κυριεύσωσιν· οἱ Τούρκοι τοὺς ἐνόησαν, τοὺς ἀντέκρουσαν, ἐπλήρωσαν τινὰς καὶ τοὺς ἀπέδωξαν· ἀλλ' ἡ ἔλλειψις τῆς τροφῆς καὶ τοῦ νεροῦ τοὺς ἠνάγκασε μετ' ὀλίγον ν' ἀπλώσωσι λευκὴν σημαίαν, νὰ καταθέσωσι τὰ ὄπλα καὶ νὰ παραδοθῶσιν ὡς καὶ οἱ ἐν Σαλώνοις. Ὁ δὲ Διάκος ἐφάνη ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς πνέων θερμὸν πατριωτισμὸν, καὶ ἀνώτερος παντὸς ὕλικου συμφέροντος· συνάξας τὰ παραδοθέντα ὄπλα καὶ λάφυρα τὰ παρέδωκεν βλὰ εἰς χεῖρας τῶν προκρίτων πρὸς ἀγορὰν τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων τοῦ στρατοῦ, αὐτὸς δὲ ἐξεστράτευσε μετὰ 600 κατὰ τὴν Βοδωνίτσαν καὶ Θερμοπύλας, διότι ἐπιθυροῦντο, ὅτι στρατεύματα ἐχθρικὰ σινηθροῦζοντο ἐν Ζητουνίῳ.

Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἦνοιξε τὸν πόλεμον ἐν Λεβαδείᾳ, διέταξεν ὁ Διάκος καὶ τὸν ἐν τῇ ὑπὸ τὴν ὄπλαρχηγίαν του ἐπαρχίᾳ τοῦ Ταλαντίου Ἀντώνην Κοντουσόπουλον, ἐξάδελφόν του, νὰ πράξῃ καὶ αὐτὸς ἐκεῖ τὰ αὐτὰ συννοηθεὶς μετὰ τῶν προκρίτων τοῦ τόπου. Τὴν 31 Μαρτίου ὑψώθη καὶ ἐκεῖ ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας.

Τὴν δὲ 1 Ἀπριλίου ὁ ὄπλαρχηγός Μπουσγος μετέβη, κατὰ διαταγὴν τοῦ Διάκου εἰς Θήβας, καὶ ἔστησε καὶ αὐτὸς ἐκεῖ τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν ἀμαχητί, διότι οἱ Θηβαῖοι Τούρκοι προβλέποντες ὅτι συνέβη, παρέλαβαν πρὸ τοῦ ἐρχομοῦ του τὰς γυναῖκας, τὰ τέκνα καὶ τὰ πράγματά των καὶ μετέβησαν ἰσχύως εἰς Εὐβοίαν.

Μαθὼν καὶ ὁ ὄπλαρχηγός τῶν ἐπαρχιῶν Ζητουνίου, Βοδωνίτσας καὶ Τουρκοχωρίου, Γιάννης Δουδινιώτης, ὅσα ἐπράχθησαν κατὰ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας καὶ ἔχων 80 συντρόφους ἐστρατολόγησεν ἄλλους 500 ἐκ τῶν κατοίκων τῶν ὑπὸ τὰ ὄπλα του ἐπαρχιῶν, ὕψωσε τῆς ἐπαναστάσεως τὴν σημαίαν, ἂν καὶ ὁ υἱὸς του ἦτον ὑποχείριος τοῦ Ἀλῆ, καὶ τὴν 8 Ἀπριλίου ἐπολιόρησε τὸ φρούριον τῆς Βοδωνίτσας, ὅπου ἐκλείσθησαν αἱ ἐν αὐτῇ 70 τουρκικαὶ οἰκογένεια. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἦλθεν εἰς ἐπικουρίαν καὶ ὁ Κομνᾶς Τράκας, σταλεὶς παρὰ τοῦ Πανουργιά μετὰ 200, καὶ ὁ Διάκος μετὰ τῶν περὶ αὐτόν, καὶ ὄρμησαν ὅλοι ἐπὶ τὸ φρούριον, ὅπερ, ἂν καὶ μικρόν, δὲν ἦτον ἀλώσιμον εἰμὴ διὰ τῆς πείνας ἢ τῆς δίψας ὡς κείμενον ἐπὶ δυνατῆς θέσεως· διὰ τοῦτο οἱ βηθέντες ὄπλαρχηγοί, ἀφήσαντες δυνάμιν τινα εἰς διατήρησιν τῆς πολιορκίας, ἀνεχώρησαν εἰς Ζητοῦνι, καὶ τὴν 10 Ἀπριλίου ἐφθασαν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχίου γέφυραν, ὅπου, δευτέρως σκέψεως γενομένης, ἀπεφάσισαν νὰ μὴ προχωρήσωσι πρὸς τὸ Ζητοῦνι, πρὶν συννοηθῶσι καὶ μετὰ τοῦ ὄπλαρχηγοῦ τῆς ἐπαρχίας τοῦ Πατρατοικίου Μίτσου Κοντογιάννη, ἔχοντος καὶ

Ἀθανάσιος Διάκος.

δύναμιν ἰκανὴν καὶ ἐπιβρόχην· μετέβησαν δὲ ἐκεῖθεν εἰς Κομποτάδας πλησίον τοῦ Πατρατσικίου, ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσαν. Ἦλθεν ἐκεῖ καὶ ὁ Πανουργιάς μετὰ 500, ὥστε, συρρέουσάντων καὶ ἄλλων, ὅλος ὁ στρατὸς συνηριθμεῖτο εἰς 2000. Οἱ ὄπλαρχηγοὶ ἐκάλεσαν τότε τὸν Κοντογιάννην εἰς συνεστρατείαν· δὲν τοὺς ἤκουσε· τὸν ἐκάλεσαν καὶ ἐκ δευτέρου· οὐδὲ καὶ τότε τοὺς ἤκουσεν. Ἡ παρακοή του, ἀφορμὴν ἔχουσα τὸ κινδυνῶδες τοῦ ἐπιχειρήματος, δὲν ἦτον ἄλογος, ἀλλ' ἦτο παράκκιρος καὶ βλαπτικὴ πρὸς τοὺς ἀποστατήσαντας λαοὺς καὶ πρὸς τοὺς συναδέλφους τοῦ ὄπλαρχηγού· τὸν ἐκάλεσαν καὶ ἐκ τρίτου, ἔστειλαν καὶ παραινέτας τὸν Γεώργην Δεσποτόπουλον καὶ τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ Διάκου, Καλύδαν καὶ Μπακογιάννην, οἵτινες τὸν ἀπήντησαν κατὰ τὸν Κοῦκον ἔξ ὧρας μακρὰν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοπέδου· ἀλλ' οὔτε αὐτοὶ τὸν ἔπεισαν· ὥστε τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον ἐκάθητο ἀργὸν ὀκτὼ ἡμέρας. Ἀλλ' ὅ,τι δὲν κατώρθωσαν αἱ προσκλήσεις καὶ παραινέσεις, κατώρθωσαν ὁ ζῆλος καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν ἀνεψιῶν του καὶ ὑποπλαρχηγῶν του, καὶ ἡ γνωσθεῖσα ἀπόφασις τῶν λοιπῶν ὄπλαρχηγῶν νὰ προσδάλωσι τὸ Πατρατσικί καὶ παρὰ γνώμην αὐτοῦ. Ἀφ' οὗ δὲ ἠνώθη καὶ ὁ Κοντογιάννης, οὐδεὶς ὄπλαρχηγὸς τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (α) ἔμνευε ἐκτὸς τοῦ ἀγῶνος, καὶ ἐκ συμφώνου ἀπερσίσθη νὰ κινήθωσιν εἰς ἄλλωσιν τοῦ Πατρατσικίου· καὶ ὁ μὲν Κοντογιάννης νὰ προσδάλῃ διὰ τοῦ δυτικοῦ μέρους, οἱ δὲ λοιποὶ διὰ τοῦ ἀνατολικοῦ. Ἐν τούτοις παρεδόθη τὸ φρούριον τῆς Βοδωνίτης.

Ἀφ' ἧς ἡμέρας οἱ ἐν Πατρατσικίῳ Τούρκοι, ἐν οἷς ἦσαν 800 ὄπλοφόροι, ἐντόπιοι, Ἀλβανοὶ καὶ ἄλλων ἐπαρχιῶν, ἔμαθον τὰ ἐν Σαλώνοις, ἡτοιμάσθησαν εἰς μάχην, ὠχύρωσαν τὰς δυνατωτέρας οἰκίας, τὸ ὠρολογιοστάσιον, τὸ ζαμίον, τὴν ἐκκλησίαν, τοὺς πύργους καὶ ἄλλα μέρη, ἔφραξαν τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς στενωπούς, καὶ ἐξήλθον οἱ πλείστοι πρὸς τὸν ρύακα τοῦ προαστείου τῶν Μπογομύλων προσμένοντες τοὺς ἐχθροὺς ἐντὸς τῶν ἐκεῖ ὀχυρωμάτων. Οἱ δὲ κατὰ τοὺς Κομποτάδας Ἕλληνας ἐπέπεσαν τὴν 18 Ἀπριλίου τόσον ὀρμητικοί, ὥστε διὰ τοῦ πρώτου τουφεκισμοῦ τοὺς ἠνάγκασαν ν' ἀφῆσσι τοὺς Μπογομύλους, καὶ νὰ περιορισθῶσιν, ἐν τῇ πόλει· ἔκαστος δὲ καὶ τὰς οἰκίας τῶν Μπογομύλων καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν πολεμοῦντες καὶ καίοντες. Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐκινήθησαν οἱ ἀνωτέρω ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους, ἐκινήθησαν καὶ οἱ ἐν τῇ μοναστηρίῳ τῆς Ἀγάθωνας ὑπὸ τὸν Κοντογιάννην, καὶ διαδόντες τὸν Ξηριᾶν ἔπεσαν εἰς Μιταλάν, ἀπεδίωξαν τοὺς ἐκεῖ ὀχυρωθέντας Τούρκους καὶ εἰσῆλθον καὶ οὗτοι εἰς τὴν πόλιν πολεμοῦντες καὶ καίοντες· ἀλλ' οἱ κλεισθέντες ἐν τοῖς ὀχυροῖς κτεριοῖς Τούρκοι ἀντειχον γενναίως. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον, καθ' ἣν ὥραν ἐξησθένισεν ὁ πόλεμος, εἶδαν οἱ Ἕλληνας ἐπὶ τῆς πεδιάδος κατὰ τὸ Λιανοκλάδι παμπληθῆ πυρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐλθόντων ἐκεῖ διὰ νυκτός, καὶ φοβηθέντες μὴ ἀποκλεισθῶσιν ὑπὸ τοῦ συνακολουθοῦντος ἵππικοῦ ἀνεχώρησαν τὴν ἐπαύριον, ὁ μὲν Κοντογιάννης εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ λοιποὶ ὄπλαρχηγοὶ εἰς Κομποτάδας, ἀφῆσαντες τὴν πόλιν ἡμίκαυστον. Ἐπὶ τῆς ἐπιδρομῆς δὲ ταύτης ἐσκοτώθησαν 6 Ἑλ-

ληνες καὶ ἐπληρώθησαν ὃ ἐν οἷς καὶ ὁ Ρούκης. Ἐσκοτώθησαν καὶ 10 Τούρκοι καὶ ἐπληρώθησαν ἄλλοι τόσοι.

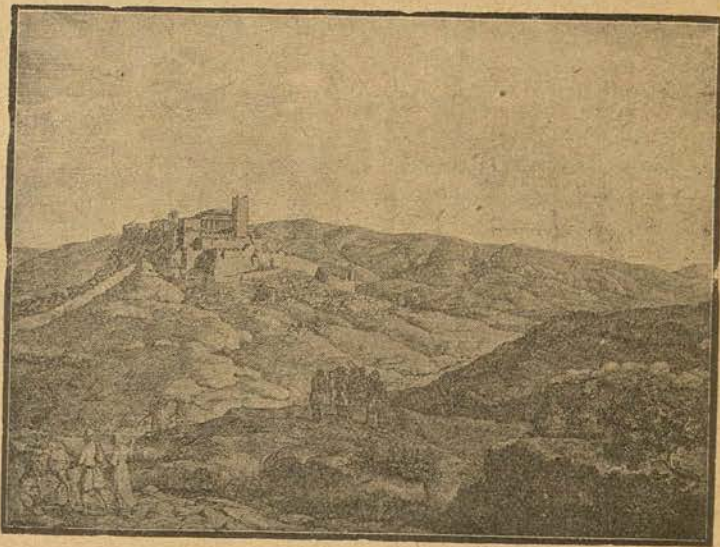
Οὔτε ἡ ἀποτυχία τῆς ἐστρατείας ταύτης, οὔτε ἡ ἐμφάνισις τῶν ἐχθρῶν κατὰ τὸ Λιανοκλάδι ἔστησαν τὴν πρόοδον τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Ἡ Ἀττικὴ ἦτον ἡ μόνη ἐπαρχία ἐκείνου τοῦ μέρους, ἡ ἕως τότε μὴ ἀποστατήσασα. Εἶδαμεν ὅτι αἱ ἐπαρχίαι τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀνηγέρθησαν διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ὄπλαρχηγῶν τῶν ἄλλ' ἡ Ἀττικὴ ἦτον ἡ μόνη τῶν ἐπαρχιῶν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἡ μὴ ἔχουσα ἔκπαλαι ὄπλαρχηγόν, διότι οὔτε ἡ θέσις τῆς οὔτε τὰ βουνά τῆς ἐθεωροῦντο κατὰλληλος φωλεὰ κλεπτῶν καθ' ὃν ἐουστήθησαν τὰ ἄρματοῦλικά· διὰ τοῦτο αἱ Ἀθηναί, ἐν ᾗ ἀπεστάτησαν τὰ γειτονικά μέρη, διέμειναν μέχρι τινὸς ὑπὸ τὴν πλήρη κυριότητα τῶν Τούρκων κυμαίνομεναι μεταξὺ ἐπιθυμιῶν καὶ φόβου.

Ὁ Μελέτης Βασιλείου, κάτοικος τῶν Χασίων, χωρίου τῆς Ἀττικῆς κειμένου, κατὰ τὴν ὀνομασίαν του, ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ παλαιοῦ δήμου τῶν Χαστιῶν καὶ πλησίον τῆς Φυλῆς, ἣν ἄλλοτε κατέλαβον οἱ καταλύσαντες τὴν τυραννίαν τῶν Τριάκοντα. ἄνθρωπος φιλόπατρις, γενναῖος καὶ πολλὴν ἔχων ἐκεῖ ἐπιβρόχην, θέλων ν' ἀπαλλάξῃ τὸ χωρίον του τῶν κακῶν ὅσα ὑπέφερον ὅλη ἡ Ἀττικὴ καὶ παρὰ τοῦ διοικητοῦ τῆς καὶ παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Εὐβοίας, οὔτινος ἡ δικαιοδοσία ἐξετείνετο καὶ εἰς αὐτήν, κατώρθωσεν ἄλλοτε καὶ ἀπέκοψεν αὐτὸ τῆς λοιπῆς ἐπαρχίας ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἦτο δερβένι· ἐξ αἰτίας τῆς ἐπὶ τῆς ἀνάδου τοῦ Πάρνηθος θέσεώς του, καὶ τὸ ἐπροίκισε δι' ὃν προνομίων ἐπροικίζοντο τὰ τῶν τοιοῦτων θέσεων χωρία, ὃν τὴν φύλαξιν ἦσαν ἐμπειπιστευμένοι ἐντόπιοι, ἔχοντες τὴν ἀδειαν τοῦ ὀπλοφορεῖν. Ἡ περίστασις αὕτη ὑπέκρυψεν εὐσχήμως, ὅτε ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς γενικῆς ἐπαναστάσεως, τοὺς ἀληθεῖς σκοποὺς τοῦ Μελέτη, ὅστις, μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας, ἀφ' οὗ εἶδεν ὅσα συνέβησαν ἐν ταῖς πλησιοχώροις ἐπαρχίαις, ὥπλισε τὴν 1 Ἀπριλίου τοὺς χωρικοὺς του ἐπὶ λόγῳ, ὅτι θὰ ὑπεράσπιζε τὸν τόπον του ἀπὸ πάσης ἐνδεχομένης ἐπιδρομῆς κλεπτῶν, ἔστησε τὸ μικρὸν του στρατόπεδον ἐν Μενιδίῳ, συμπαρέλαβε συναγωνιστάς του τοὺς Μενιδιώτας ὑπὸ τὸν χατσῆ· Ἀναγνωστὴν Τσουρματιώτην, καὶ τινὰς Σαλαμινίους ἐλθόντας πρὸς αὐτὸν αὐθορμήτως, καὶ τὴν 18 Ἀπριλίου ἐκτύπησεν ἐν τῇ ἀντικρῷ τῆς Εὐβοίας χωρίῳ τῆς Ἀττικῆς, Καλάμῳ, τοὺς περὶ τὸν Καρύστιον Ὁμέρμπεην μεταδόντας ἐκεῖ ἐξ Εὐβοίας εἰς παρατήρησιν τῶν κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη νεωστὶ συμβάντων. Θέλοντες δὲ ὁ Μελέτης καὶ οἱ λοιποὶ νὰ ἐνωθῶσιν ὑπὸ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀρχηγόν, ἀντιπροσωπεύοντα τὴν Ἐταιρίαν, παρεκάλεσαν τοὺς ἀρχοντας τῆς Λεθαδείας νὰ τοῖς στείλωσι τοιοῦτον. Οἱ ἀρχοντες εὐρόντες κατὰλληλον τὸν Δῆμον Ἀντωνίου, κατηχητὴν πρὸ ὀλίγου τῆς Ἐταιρίας, εὐρωπαϊκὰ ἐνδεδυμένον, τῇ ἔδωκαν ἐπωμίδας καὶ περικεφαλαίαν καὶ τὸν ἔστειλαν εἰς Μενιδί, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν οἱ Ἀττικοὶ ὡς ἄνδρα ὑπερέχοντα ἐξ αἰτίας τῆς ἀσυνήθους στολῆς του, καὶ ἐτέθησαν ὑπ' αὐτὸν μεθ'

δσης άλλοτε ἀφοσιώσεως ἐτέθησαν οἱ Σπαρτιάται ὑπὸ τὸν χωλὸν συμπατριώτην τοῦ Μελέτη Τυρταίου.

Οἱ κάτοικοι Τοῦρκοι τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν 400 οἰκογένειαι παρευρίσκειντο καὶ 60 Ἀλβανοὶ ὡς ἀτυνομική δύναμις. Ἀνησύχαζαν δὲ δικαίῳ τῆς λόγῳ βλέποντες τὰ κινήματα τῶν πλησιοχώριων ἐπαρχιῶν· ἀλλ' ἰδόντες καὶ τὰ χωρία αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας τῶν εἰς ἐνοπλιον κίνησιν, καὶ τοὺς χωρικοὺς ἀρπάζοντας ποίμνια ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως, κατεταράχθησαν καὶ ὠργί-

Ἀποψις τῆς Ἀκροπόλεως κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν.

σθησαν· καὶ κατ' ἀρχάς μὲν συνέλαβαν τὴν κοινήν ἰδέαν νὰ σφάξωσιν ὅλους τοὺς ἐν Ἀθήναις δυναμένους νὰ ὀπλοφορῶσι Χριστιανούς· ἀλλὰ βλέποντες, ὅτι τοῦτο οὔτε πολιτικὸν ἦτον, οὔτε εὐκατόρθωτον, καὶ ὅτι ἐδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ ὅ,τι ἤθελαν ν' ἀποφύγῃσι, παρητήθησαν· ἤρχισαν ὅμως νὰ προετοιμάζωνται ἀνακομίζοντες τροφάς καὶ τὰ πράγματά τῶν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, καθαρίζοντες μίαν τῶν δύο εὐχρήστων ἀλλὰ πρὸ καιροῦ μὴ ἐν χρήσει δεξαμενῶν καὶ μετακομίζοντες ἐκ τῆς πόλεως νερόν. Πεισθέντες δὲ ἐξ ὅσων ἤκουαν καὶ ἔβλεπαν, ὅτι οἱ ἔξωθεν κλέπτει θὰ ἐφόρμων, συνέλαβαν αἰφνης τὴν 11 Ἀπριλίου τοὺς τρεῖς προεστῶτας καὶ 10 ἄλλους περιφερομένους εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, τοὺς ἀνεβίβασαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τοὺς ἐφυλάκισαν. Ἡ σύλληψις αὕτη ἐφόδισε τοὺς ἄλλους προὔχοντας καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ κρυθῶσιν· ἀλλὰ τοὺς ἠνάγκασεν ἐν ταύτῃ καὶ νὰ συνονογηθῶσι κρυφίως μετὰ τῶν ἔξω καὶ τοὺς προτρέψῃσι νὰ ἐμβῶσιν ἐνοπλιοὶ εἰς τὴν πόλιν· ὥστε ὅ,τι ἐπραξάν οἱ Τοῦρκοι εἰς προφύλαξιν τῶν ἀπέβη εἰς βλάβην τῶν.

Ἀπρονόητοι δὲ καὶ ἀσυνεπεῖς, φυλακίσαντες ἐν τῇ ἀκροπόλει τοὺς προεστῶτας καὶ λοιπούς, δὲν ἐφρόντισαν νὰ ἔχωσιν ἱκανοὺς φύλακας ἐν τῇ πόλει, ἐν ᾧ ἔβλεπαν τόσους ὀπλοφόρους Χριστιανούς ἐκτὸς αὐτῆς· ἀλλ' ὅ,τι διακρίνει ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν μωρίαν τῶν εἶναι, ὅτι, ἐξαιρουμένων τῶν πυλῶν τοῦ τείχους φυλαττομένων ὑπὸ Τοῦρκων, ἐφρούρουν τὰ λοιπὰ μέρη αὐτοῦ κατὰ διαταγὴν αὐτῶν Χριστιανοί.

Τὴν νύκτα τῆς 25 Ἀπριλίου συσσωματωθέντες οἱ ἔξωθεν Χριστιανοὶ ἐν Μενιδίῳ, ὡς 600, ἄλλοι φέροντες ὄπλα, ἄλλοι λόγχας, καὶ ἄλλοι βότρυα, ἐστράτευσαν πρὸς τὴν πόλιν δύο ὥρας πρὶν ἐξημερώσῃ, ἀνέβησαν ἠσύχως τὸ μεταξὺ τῶν πυλῶν τῶν ἀγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς Μπουμπουνίστρας τείχους, εἰσεπήδησαν ἀνεμποδίστως, ἐφόρευσαν τοὺς ἐπὶ τῶν δύο πυλῶν ὀλίγους Τοῦρκους, καὶ διεσπάρησαν εἰς τὴν πόλιν τουφεκίζοντες καὶ ἀλαλάζοντες. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Τοῦρκοι ἀνέβαιναν πᾶσαν ἐσπέραν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὀλίγοι εὐρέθησαν ἐν τῇ πόλει, δι' ὃ καὶ ὀλίγοι ἐχάθησαν· 36 δὲ, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, ἐκ τῶν ἐνευρεθέντων κατέφυγαν εἰς τὰ προξενεῖα καὶ διεσώθησαν. Οἱ Ἀττικοί, κυριεύσαντες τὴν πόλιν, ἔστησαν τὴν 28 τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἐπὶ τοῦ διοικητηρίου, ὅπου ἐκάθησαν καὶ οἱ ὀπλαρχηγοί, ἐν οἷς καὶ ὁ πρωταθλητὴς τῆς Ἀττικῆς Μελέτης.

Μόλις διεδόθη εἰς τὰ πέριξ ἢ εἰδησις τῶν συμβάντων τούτων, καὶ συνέβησαν εἰς Ἀθήνας ἱκανὸς ἀριθμὸς Αἰγυπτίων, Κεϊῶν, Θερωτιῶν καὶ Ὑδραίων ὀπλοφόρων. Κατόπιν αὐτῶν ἦλθαν καὶ τινες Κεφαλλήνες (ὁ Μαῖου) φέροντες καὶ κανόνια· ὥστε ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν Ἀθήναις ὀπλοφόρων συνηριθμεῖτο εἰς τρισχιλίους.

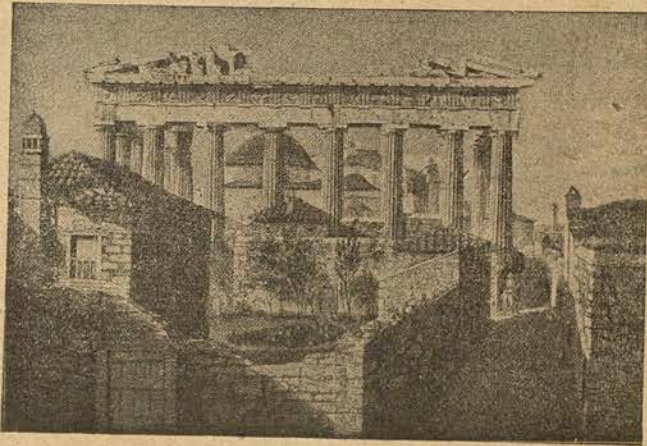
Οἱ ἐγκλειστοὶ Τοῦρκοι, βλέποντες μεταξὺ τῶν πολιορκητῶν πολλοὺς φραγκοενδεδυμένους, τινὰς δὲ φοροῦντας καὶ στολάς, ἠπόρησαν καὶ ἠρώτησαν διὰ γράμματος τοὺς προξένους, ἂν οἱ Φράγκοι βασιλεῖς ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τοῦ σουλτάνου. Οἱ πρόξενοι τοῖς ἔγραψαν τὴν ἀλήθειαν· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, μαθόντες τὰς υποψίας καὶ τοὺς φόβους τῶν, συνέλεξαν ὄσους ἵππους, ὄνους καὶ ἡμιόνους ἤϊραν, καὶ ἄλλοι καθήσαντες ἐπ' αὐτῶν, τῶν μὲν ἐχόντων τῶν δὲ μὴ ἐχόντων ἐπίππια, ἄλλοι δὲ πεζοί, καὶ οἱ πλείστοι φραγκοφοροῦντες καὶ σκιαδοφοροῦντες, περιήλθον μὲν τῶν ἡμερῶν τὴν ἀκρόπολιν ὑπὸ τὸν κρότον εὐρωπαϊκῶν τυμπάνων καὶ σαλπίγγων ἐπιδεικνύμενοι δῆθεν τὸν εὐρωπαϊσμὸν τῶν· ἀλλὰ κανονία, πεσοῦσα ἐκ τῆς ἀκροπόλεως ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ φονεύσασα ἕνα, διέλυσε ἐν τῇ ἄμα τὴν γελίαν ταύτην σκηπνῆν.

Δράξαντες οἱ Ἀθηναῖοι τὰ ὄπλα ἐπεμελήθησαν νὰ τακτοποιηθῶσι πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς ὡς ἐπέτρεπεν ἡ περίστασις· καὶ ἐπειδὴ ἐστειροῦντο πολεμικῆς βλῆς, ἀπέσπασαν τὸν ἐπὶ τῶν θόλων τῶν ἐν τῇ πόλει ζαμίῶν μόλυβδον, ἔχυσαν βόλτια, καὶ ἔβαλαν εἰς κίνησιν καὶ τοὺς σωζομένους πυριτομύλους· ἔστησαν δὲ κατὰ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει διὰ τῆς θερμῆς συνδρομῆς καὶ τῶν ἄλλοθεν ἐλθόντων Ἑλλήνων ἑπτὰ κανόνια ἐπὶ διαφόρων θέσεων, τῆς Πυυκός, τοῦ Μουσειοῦ ὅπου τὸ μνημεῖον τοῦ Φιλοπάππου,

πλησίον τῶν θεάτρων τοῦ Βάκχου καὶ τοῦ Ἡρώδου, καὶ πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Κατ' αἴτησιν δὲ τῶν Ἀθηναίων ἦλθε τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἐνοπλίσεώς των εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ὑδραϊκὸν πλοῖον 11 κανονίων, σταλὲν παρὰ τῶν ἀδελφῶν Κουντουριωτῶν ὑπὸ τὸν Γεώργην Νέγκαν.

Ἐκτὸς δὲ τοῦ κάτωθεν εἰς μίαν τῶν δεξαμενῶν μετακομισθέντος νεροῦ, εἶχαν εἰς χρῆσιν οἱ Τούρκοι καὶ τὸ μόλις πόσιμον ἐνὸς τῶν τριῶν πηγαδίων τῶν ἐν τῇ παρατειχίσματι (σερπεντσέ)· καὶ ἐπειδὴ τὸ τῆς δεξαμενῆς θᾶ κα-

Ἐσωτερικὸν τῆς Ἀκροπόλεως.

τηγαλίσκετο ἐντὸς ὀλίγου, οἱ πολιορκηταὶ ἐπροσπάθουν κατ' ἀρχὰς νὰ σπᾶσσαι διὰ κανονίων τὸ παρατειχίσμα ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὸ κυριεύσῃ καὶ στερήσῃ τοὺς ἐχθροὺς των τοῦ ἐν αὐτῇ νεροῦ, διότι διὰ μόνης τῆς δίψας ἢ τῆς πείνας ἠλπίζετο ἢ κυριεύσει τῆς ἀκροπόλεως. Ἐν τοσοῦτῃ πολιορκηταὶ καὶ πολιορκούμενοι ἐκανονοβόλουν καὶ ἐκανονοβολοῦντο, μήτε βλέπτοντες μήτε βλαπτόμενοι. Ἐρρίπταν δ' ἐνίοτε οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει καὶ βόμβας εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ πάντοτε ἀβλαβεῖς διὰ τὴν ἀνεπιτηδεύτητα τῶν ριπτόντων.

Ἐν τοσοῦτῃ ἢ ἐπανάστασις ἔβασκε κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὡς πυρκαϊὰ καὶ διεχύθη καὶ εἰς Μαγνησίαν.

Ἡ νῦν Μαγνησία, ἢ τὸ πάλαι μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ κοινῶς Σαλαμπριάς ἐκτεινομένη καὶ περιλαμβάνουσα τὴν Ὀσσαν ἦτοι τὸν Κίτσαρον, περιλαμβάνει μόνον τὸ Πήλιον ὄρος, ἦτοι τὸ βουνὸν τῆς Ζαγοράς, καὶ σχηματίζει γλῶσσαν προέχουσαν εἰς τὴν θάλασσαν μεταξὺ τοῦ Θερμαϊκοῦ, ἦτοι τοῦ Θεσσαλονικικοῦ κόλπου, καὶ τοῦ Παγασητικοῦ, ἦτοι τοῦ κόλπου τοῦ Βόλου· ἔχει δὲ πρὸς μὲν ἀρκτον ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ὄρια τὴν μεταξὺ τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὀσσης κοιλάδα, ἦτοι τὸν κάμπον τῆς Ἀγυῖας, πρὸς δὲ δύσιν τὴν Βοιδηῖδα λίμνην, τὴν κοινῶς Κάρλαν, καὶ μικρὰ τινα βίξοβούνια τοῦ Πηλίου, δι' ὧν χωρίζεται ἀπὸ τῆς περιοχῆς τοῦ Βελεστίου καὶ τοῦ Ἀρμου-

ροῦ· διαίρεται δὲ ἐκ φύσεως εἰς ἀνατολικοβόρειον καὶ δυτικόν· τεινον· καὶ ἐκεῖνη μὲν εἶναι ὀρεινοτέρα, κρημνωδεστέρα, κατὰφυτος καστανηῶν καὶ ὀλίγον καρποφόρος· αὕτη δὲ ὀμαλωτέρα καὶ εὐφορωτέρα. Ἐχει δὲ ὀλη ἢ Μαγνησίαν 47 χωρία περιέχοντα κατοίκους 50 χιλιάδας, ἐξ ὧν 1750 Τούρκοι· ὀλα δὲ τὰ χωρία εἶναι χριστιανικὰ πλὴν τοῦ Βόλου καὶ τῶν Λεχωνίων κατοικουμένων τοῦ μὲν ὑπὸ μόνων Τούρκων, τῶν δὲ ὑπὸ Τούρκων καὶ Χριστιανῶν. Τὸ πλῆθος δὲ τῶν κατοίκων δεικνύει πόσον πολυάνθρωπα ἦσαν πολλὰ τῶν χωρίων· τὸ πολυάνθρωπότερον δὲ ἦτον ἢ Μακρυνίτσα. Παρὰ τὴν εἴσοδον δὲ τοῦ κόλπου τοῦ Βόλου καὶ ἐπὶ τῆς παραλίας μικρᾶς χερσονήσου, συνδεομένης ἐν σχήματι ἀγκῶνος μετὰ τῆς νοτιοδυτικῆς ἄκρας τῆς λοιπῆς Μαγνησίας διὰ πετρώδους καὶ δυσπροσίτου ἰσθμοῦ μίᾶς ὥρας σχεδὸν μήκος ἔχοντος, κεῖνται τὰ Τρίκερα ἢ Τρίκερη.

Τὴν 5 Μαΐου ἐφάνησαν πρὸς τὰ παραλία τῶν Τρικέρων καὶ τοῦ Ἀρμυροῦ πλοῖα Ἰδρας καὶ Σπετσῶν.

Ἄνθιμος Γαζῆς.

Πρὸ τινῶν ἐτῶν διέτριβεν ἐν Μαγνησίᾳ, σχολαρχῶν ἐν Μηλιαῖς, ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς, μέλος τῆς Ἀρχῆς τῶν Φιλικῶν, καὶ προετοιμαστὴς κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη τῆς ἐπανάστασεως. Οὗτος καιροφυλακτῶν ἐκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν ἐπὶ τῇ ἐμφανισμῶ τῶν ῥηθέντων πλοίων, ἦτοι τὴν 7 Μαΐου, τοὺς κατοικοῦντας τὴν Μαγνησίαν Χριστιανούς, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἐπροοιμίαςαν σκοτώσαντες τὸν διοικητὴν τινῶν χωρίων ἐπανερχόμενον ἐκ τινος ἐπὶ συλλήψει ὑπόπτων προεστῶτων περιοδίας, οἱ δὲ ἐκινήθησαν ὑπὸ τὸν Κυριακὸν Μπαστέκη κατὰ τῶν κατοικούντων τὰ Λεχώνια Τούρκων, καὶ ὀλους σχεδὸν, ὡς 600, ἐξώλθρευσαν. Πληρωθέντος δὲ τοῦ Μπαστέκη, ἀνεδείχθη διάδοχος τὸ πρωτοκαλλήκαρον τοῦ ὀ Κοντονίκος. Ἐκεῖθεν ἐστράτευσαν οἱ Ἑλληγες εἰς πολιορκίαν τοῦ Βόλου, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν ῥηθέντων πλοίων καὶ τινῶν τρικεριωτικῶν· καὶ οἱ μὲν ἐστρατοπέδευσαν παρὰ τὸ φρούριον, οἱ δὲ ἐπὶ τινος λόφου πυραμοειδοῦς, κοινῶς καλουμένου ἐξ αἰτίας τοῦ σχήματός του «Πιλᾶφ-Τεπέ», σκοπεύοντες νὰ κόψωσι διὰ τῆς κατοχῆς ἐκεῖνης τῆς θέσεως πᾶσαν συγκοινωνίαν τοῦ πολιορκουμένου Βόλου καὶ τοῦ Βελεστίου καὶ Ἀρμυροῦ. Ἐσύστησαν δὲ συγχρόνως καὶ τοπικὴν διοίκησιν, Βουλῆν Θεταλομαγνησίας, ἐδρεύουσαν ὅπου τὸ δεύτερον στρατόπεδον μετ' ὀλίγον δὲ ἐστήσαν καὶ τρίτον πλησιέστερον τοῦ Βελεστίου, ἐν τῇ ἀγίῃ Γεωργίῃ, καὶ πλήρεις θάρρους καὶ ἐλπίδων ὄρμησαν ἄλλοι διὰ τῆς πεδιάδος καὶ ἄλλοι διὰ τῶν βουνῶν εἰς Βελεστίνον, τὸν ἐπάτησαν, τὸν ἔκαυσαν, ἠγάγκασαν τοὺς ἐν αὐτῇ Τούρκους νὰ κλεισθῶσιν ἐντὸς τεσσάρων πύργων, κειμέ-

νων ἐν μέσῳ εὐρυχώρων αὐλογύρων, καὶ μηδενὸς ἐναντιουμένου ἐδόθησαν ὄλοι εἰς ἀρπαγὴν καὶ εἰς κραιπάλην. Κατὰ τὴν ἔφοδον δὲ ταύτην ἐπληρώθη ὁ Κοντονίκος, ὃν διεδέχθη ὁ Παναγιώτης Μπαστέκης. Ἄλλ' οἱ ἐγκλειστοί, βλέποντες τὴν παράλυσιν τῶν Ἑλλήνων, ἐθαβρύνθησαν τόσον, ὥστε 60 μόνον ἔφιπποι ἐξήλθαν, καὶ διαβάαντες διὰ μέσου τῶν Ἑλλήνων χιλιῶν ὄντων ὄλοι ἀδλαβεῖς ἔγειναν ἄφαντοι· μετὰ δὲ τινὰς ὥρας ἢ καθημένη ἐπὶ τινος ὑψώματος ἑλληνικὴ σκοπιὰ ἀνήγγειλεν, ὅτι στράτευμα πολὺ ἐφαίνετο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Λαρίσσης ἐρχόμενον πρὸς τὸ Βελεστίνον. Πανικὸς τότε φόβος κατέλαβε τοὺς Ἑλληνας· ὄλοι ἐγκατέλειψαν τὴν κωμόπολιν καὶ ἔτρεχαν πρὸς τὸ ἐν τῇ ἀγίῳ Γεωργίῳ στρατόπεδον· βλέποντες δὲ καὶ οἱ ἐν τοῖς πύργοις Τούρκοι τοὺς ἐχθρούς τῶν φεύγοντας ἐπέπεσαν, τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τοῦ στρατοπέδου καὶ ἐσκότωσαν 60· οἱ δὲ λοιποὶ, ὑποπτεύοντες ὅτι καὶ ἐν

Ὁ Βῶλος.

τῇ στρατοπέδῳ δὲν ἦσαν ἀσφαλεῖς, διεσκορπίσθησαν κακὴν κακῶς. Μετὰ τέσσαρας δὲ ἢ πέντε ἡμέρας ἐχύθησαν ἐντὸς τῆς Χερσονήσου πολυάριθμα τουρκικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Μαχμούτπασαν Δράμαλην, διέλυσαν τὴν πολιορκίαν τοῦ Βῶλου, κατέστρεψαν τὰ χωρία Κανάλια καὶ Κύπουρνα, ἔπεσαν εἰς Μακρυνίτσαν, ἐκυρίευσαν τὸ ἐπάνω μέρος αὐτῆς φυγόντων τῶν κατοίκων, ἐκυρίευσαν μετὰ ταῦτα καὶ τὸ κάτω, ἐπάτησαν καὶ ἄλλα χωρία, ἔκαυσαν, ἤρπασαν, ἐφόνευσαν, ἠχμάλωτευσαν, καὶ οἱ δυστυχεῖς Χριστιανοὶ κατέφευγαν πανταχόθεν πρὸς τὰ Τρίκερη. Ὁ δὲ Δράμαλης, ἀφήσας στράτευμα εἰς φύλαξιν τοῦ Βῶλου, ἐπανήλθεν εἰς Λάρισσαν· ἀλλὰ, μαθὼν ὅτι ἐσυστήθη ἐκ νέου ἑλληνικὸν στρατόπεδον κατὰ τὸ Μαλάχι πλησίον τῶν Λεχωνίων, ὠπισθοδρόμησε, συνήψε μάχην, ἐνίκησε καὶ κατεδίωξε τοὺς ἐχθρούς του μέχρι τοῦ ἰσθμοῦ τῶν Τρικέρων, ὅπου εὐρῶν ἀντίστασιν ἐπανήλθεν εἰς Λάρισσαν. Μόλις δὲ ἀπηλλάχθησαν οἱ Ἑλληνας τοῦ δεινοῦ τούτου ἐχθροῦ, καὶ ἐσύστησαν πάλιν ἄλλο στρατόπεδον ἐν Λιθοκάστρῳ, πλησίον τοῦ μεγάλου

λου χωρίου τῆς Ἀργαλεστῆς, καὶ ἔμειναν ἔκτοτε ἀνεπηρέαστοι, διότι ὁ Δράμαλης ἐθεώρει τὸ μὲν νεοσύστατον στρατόπεδον μικροῦ λόγου ἄξιον, τὴν δὲ Μαγνησίαν ὑπεξούσιον· καὶ τῷ ὄντι τέσσαρα μόνον χωρία, ὁ Λαῦκος, τὸ Προμίρι, ἢ Ἀργαλεστή καὶ τὸ Τρίκερι· δὲν εἶχαν προσκυνήσει· περιεῖχαν δὲ ψυχὰς ὀκτακισχιλίας.

Ἀπὸ τοῦ πορθμοῦ τῶν Τρικέρων καὶ τοῦ στενίου τοῦ μαλιακοῦ κόλπου, ἀνακρὺ τῆς Λοκρίδος, τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Ἀττικῆς μέχρι τῶν Πρασίων (πύρτο Ῥάφτη) παρατείνεται νοτιοανατολικῶς ἢ μακρὰ καὶ στενὴ νήσος Εὐβοία, κοινότερον Εὐριπος, μῆκος ἔχουσα 160 μιλίων ἀπὸ τοῦ ἀκρω-

Ἡ πύλη τοῦ φρουρίου τῆς Χαλκίδος.

τηρίου Κηναίου (Λιθάδας) μέχρι Γεραιστοῦ, μέγιστον δὲ πλάτος 40 ἀπὸ Χαλκίδος μέχρι Κούμης. Ἡ νήσος αὕτη χωρίζεται τῆς ξηρᾶς διὰ πορθμοῦ, πλάτος ἔχοντος ἐπὶ μὲν τοῦ πρὸς τὸν Γεραιστὸν στόματος 34 μιλίων, ἐπὶ δὲ τοῦ πρὸς τὸ Κήναιον τριῶν. Ὁ τερπνότερος οὗτος καὶ μακρὸς πορθμὸς, ποῦ μὲν πλατύς, ποῦ δὲ στενός, κάπου δὲ φαινόμενος κλειστός καὶ σχηματίζων λίμνην, καθίσταται στενώτατος πρὸς τὴν Χαλκίδα. Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ στενωτάτου τούτου μέρους τοῦ πορθμοῦ ἀναδύει βράχος διχοτομῶν τὸν πορθμόν, ἐφ' οὗ ἐκτίσθη πυργοειδὲς ὄχυρῳμα· καὶ τὸ μὲν πρὸς τὴν Βοιωτίαν εἶναι πλατύτερον καὶ ῥηχότερον, τὸ δὲ πρὸς τὴν Χαλκίδα στενώτερον καὶ βαθύτερον, δι' ὃ καὶ εὐπλευστότερον· ζευγνύεται δὲ ὁ βράχος μετ' ἐκείνης μὲν διὰ λιθίνης γεφύρας, ὡς 70 ποδῶν τὸ μῆκος, μετὰ ταύτης δὲ διὰ ξυλίνης καὶ κινητῆς κατὰ τὸ ἤμισυ μόνον μακρᾶς ἢ ὑποκάτωθεν δὲ ῥύμης τῆς περιφήμου παλιβρόιας κατατέρπει τὴν ὄρασιν καὶ τὴν ἀκοήν. Κεῖται δὲ ἡ πόλις

αὕτη, ἢ θεωρουμένη παρά τοις ἀρχαίοις καὶ παρ' ἡμῖν οὐσα μητρόπολις τῆς νήσου, ἐπὶ τῆς ἀκρας πλατείας γλώσσης, ὅλη περιτετειχισμένη, καὶ φέρουσα εἰσέτι τὰ σύμβολα τοῦ ἁγίου Μάρκου ἐπὶ τοῦ τείχους· καὶ ἡ μὲν ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς χωρίζεται τῆς ξηρᾶς διὰ τινος χαρακώματος, αἱ δὲ τρεῖς ἄλλαι εἶναι θαλασσοδρέκτοι· ἐκεῖθεν δὲ τοῦ προαστείου ὑπὸ Χριστιανῶν κατοικουμένου περιεχαράκωσαν οἱ Τούρκοι ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἱκανὴν γῆν χρῆσιμον εἰς βοσκήν. Τόσῳ δὲ σημαντικῇ ἐθεωρεῖτο πάντοτε ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος πόλις διὰ τὴν θέσιν τῆς, ὥστε πέδον τῆς Ἑλλάδος ἐκάλει ταύτην καὶ τὴν Κόρινθον Φίλιππος ὁ Μακεδών, ἐπιδέσμοις δὲ συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Δημητριάδος, ὡς κυρίας τῶν πρὸς τὰ Τέμπη παρόδων, οἱ μεταγενέστεροι τοῦ Φιλίππου. Ἀντικρὺ δὲ τῆς Χαλκίδος ἐπὶ τῆς Βοιωτικῆς ξηρᾶς καὶ ἐπὶ λόφου 130 ποδῶν ὕψος ἔχοντος κείκει τὸ φρούριον τοῦ Καραμπάμπᾶ, ἐπέχον τόπον ἀκροπόλεως ὡς ὑπερκείμενον τῆς Χαλκίδος. Τῷ ὄντι ὁ κύριος αὐτοῦ εἶναι καὶ κύριος αὐτῆς. Θαυμάσιος εἶναι ὁ ἔμπροσθεν τῆς Χαλκίδος κυκλαειδὴς καὶ ὅλος φαίνόμενος ἀνεῖσοδος λιμῆν. Δύο φρούρια εἶχε πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἢ νήσου, τὸ τῆς Χαλκίδος, καὶ τὸ τῆς Καρύστου τὸ πρὸς τὸν Γεραιστόν, ὑπὸ τὸ ὄρος τῆς Ὀχης, τὸ κοινῶς ἅγιον Ἡλίαν, διὰ τὴν ἐπὶ τῆς κορυφῆς του ἐκκλησίαν τοῦ προφήτου· ἐν οὐδετέρῳ δὲ τῶν φρουρίων ἐπετρέπετο ἐπὶ τουρκοκρατίας διαμονὴ Χριστιανῶν.

Ἐν τῶν σημαντικωτέρων χωρίων τῆς Εὐβοίας εἶναι ἡ Λίμνη, ἀντικρὺ τοῦ Ὀπουντίου κόλπου, ἦτοι τοῦ κόλπου τοῦ Ταλαντίου. Οἱ πρόκριτοι τοῦ χωρίου τούτου ἔχοντες καὶ τινα πλοῖα, καὶ ἄλλων τινῶν χωρίων, μαθόντες τὰ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἀπεφάσισαν νὰ ὑψώσωσι τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν, καὶ συνεννοήθησαν μετὰ τῶν Τρικεριωτῶν. Τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ Μαΐου οἱ καλοὶ οὗτοι γείτονες ἦλθαν εἰς βοήθειάν των, φέροντες τέσσαρα πλοῖα, πολεμefόδια καὶ τινὰς στρατιώτας ὑπὸ τὸν Βερούσην Ἀνδρίτσου. Βλέποντες οἱ ἐν Εὐβοίᾳ Τούρκοι ὅσα συνέβησαν πλησίον αὐτῶν, ὑπώπτευν μὲν ἀπόδασιν εἰς τὴν νήσον των, ἀλλὰ τὸσον δὲν ὑπώπτευν τοὺς ἐντοπίους Χριστιανούς, ὥστε θέλοντες νὰ φυλάξωσι παραλίους τινὰς θέσεις, ὡς τὰ Κανάτια καὶ τὸν ἅγιον Νικόλαον, παρέλαβαν συναγωνιστὰς πολλοὺς Χριστιανούς. Ἰδόντες δὲ ἐρχόμενα τὰ τρικεριωτικὰ πλοῖα πρὸς ἐκεῖνα τὰ παράλια ἤρχισαν νὰ τὰ τουφεκίζωσιν ἀντετουφεκίσαν τότε καὶ οἱ καιροφυλακτοῦντες Λίμνιοι καὶ οἱ τῶν γειτονικῶν χωρίων, καὶ οὕτως ἤρχισε καὶ ἐκεῖ ὁ ἀγὼν. Οἱ Ἑλληγνες ὑπερίσχυσαν κατὰ τὴν πρώτην ταύτην σύγκρουσιν, ἀπέβησαν καὶ οἱ ἐπὶ τῶν πλοίων, συγκατεδίωξαν τοὺς ἐχθροὺς, ἐφόνευσαν ὀλίγους, καὶ ἠνάγκασαν τοὺς λοιποὺς νὰ φύγωσιν. Μετὰ δὲ τὴν φυγὴν των συνήλθαν οἱ πρόκριτοι πολλῶν χωρίων εἰς Ἐγροχώρι, διώρισαν τρεῖς ὄπλαρχηγούς, τὸν Βερούσην, τὸν Νικολὸν Ζαχωριανὸν καὶ τὸν Γιαννιδὸν Χαλκιάν, συνέλεξαν 2000 ἐντοπίους ἐνόπλους καὶ τοὺς ἀπέστειλαν τοὺς μὲν διὰ ξηρᾶς τοὺς δὲ διὰ θαλάσσης εἰς ἀποκλεισμόν τῆς Χαλκίδος διὰ τῆς συμπράξεως καὶ τῶν πλοίων τῶν Τρικέρων καὶ τῆς Λίμνης· ἀλλ' οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ τούτῳ Τούρκοι ἐξήλθαν

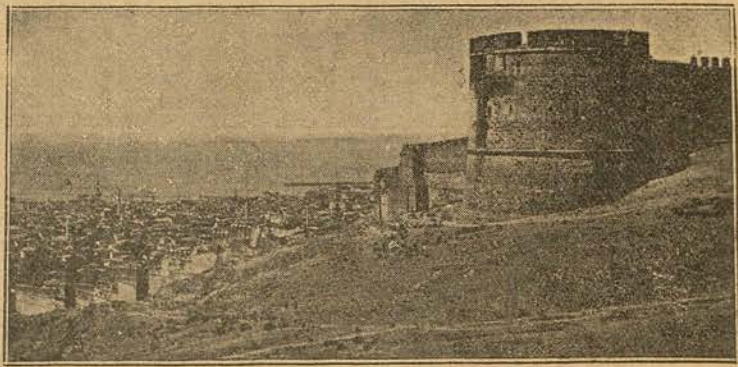
καὶ συνήψαν μάχην κατὰ τὸν Τροχὸν διαρκέσασαν πανήμερον. Οἱ Ἑλληγνες ἐτράπησαν· καὶ πρῶτον μὲν κατέλαβαν τὸ Δερβένι, ἐκεῖθεν δὲ μετέβησαν εἰς τὴν παραθαλάσσιον θέσιν Βρυσάκια, ὅπου καὶ ὠχυρώθησαν· ἔμειναν δὲ εἰς ἀποκλεισμόν τὰ ἐντόπια πλοῖα τῆς Λίμνης· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦσαν μικρὰ καὶ ἀδύνατα, ἐπεκράτει δὲ ἐν τῷ στρατοπέδῳ δυσἀρέσκεια κατὰ τοῦ Βερούση, τοῦτον μὲν ἀπέβαλαν καὶ τὸν ἀντικατέστησαν προσωρινῶς ὑπὸ τοῦ Σταύρου Βασιλείου Τομαρᾶ, μετὰ ταῦτα δὲ ὑπὸ τοῦ συμπολίτου των Ἀγγελῆ Νικολάου, ἀνδρὸς γενναίου, ἐμπειροπολέμου καὶ φιλοπάτριδος· ἐμίσθωσαν δὲ καὶ μετέφεραν ἐκ τοῦ λιμένος τῆς ἁγίας Μαρίνας ὡς δυνατώτερον καὶ καταλληλότερον διὰ τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Χαλκίδος, τὸ πλοῖον τοῦ Ἀλεξάνδρου Κριεζῆ ὕδραίου. Κατ' ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας, ὅ ἐστι τὸν Μαῖον, ἦλθεν εἰς Εὐβοίαν καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀγγελῆ καὶ ὁ Νικόλαος Κριεζώτης Εὐβοεὺς, μετερχόμενος ἐν Ἀσίᾳ τὸ ποιμενικὸν ἔργον.

Ἄν καὶ τὸ κατὰ τῆς Χαλκίδος σχέδιον δὲν εὐδοκίμησεν, ἢ πρὸ μικροῦ ὅμως ἀναφθεῖσα λαμπὰς τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Εὐβοίᾳ δὲν ἐσβέσθη διὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἢ τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ· ὀλίγον ἔμωξ ἔλειψε νὰ σβεσθῆ διὰ τὴν διχόνοιαν τῶν Ἑλλήνων, ἐλθόντων κατ' αὐτὰς τὰς πρώτας ἡμέρας εἰς ἀλληλομαχίαν, διότι ὁ πρὸ ὀλίγου ἀποβληθεὶς τῆς ἀρχηγίας Βερούσης, ξενολογήσας τετρακοσίους, ἦλθεν εἰς Λίμνην ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὴν καύσῃ πρὸς ἐνδίκησιν· ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ ἔφυγε χάρις εἰς τὸν ἀρχηγὸν Ἀγγελῆν καὶ εἰς τὸν συναγωνιστὴν του Κριεζώτην. Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα, ὅ ἐστι κατὰ τὸν Ἰούνιον, οἱ ἐν Χαλκίδι Τούρκοι ἐστράτευσαν πάλιν κατὰ τῶν ἐν Βρυσάκιοις Ἑλλήνων, σύροντες κανόνια, τοὺς συνήντησαν εἰς Μάνικα, παράλιον θέσιν μίαν ὥραν μακρὰν τοῦ φρουρίου, καὶ ἐπολέμησαν ὅλην τὴν ἡμέραν. Οἱ Ἑλληγνες, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν πλοίων, ἔθραυσαν τοὺς ἐχθροὺς φονεύσαντες καὶ πληγώσαντες σχεδὸν 100· ἐξ αὐτῶν δὲ ἐφονεύθησαν 11 καὶ ἐπληγώθησαν 15. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην οἱ μὲν Τούρκοι ἐπανήλθαν εἰς Χαλκίδα, οἱ δὲ Ἑλληγνες εἰς τὸ στρατόπεδον.

Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Εὐβοίας ὅλη ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλάς ἦτον εἰς πλήρη ἐπανάστασιν καὶ εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ἑλλήνων ἐκτὸς τινῶν ἐν αὐτῇ φρουρίων καὶ τῶν πόλεων Πατρασιακοῦ καὶ Ζητουαίου.

Τὰ σπέρματα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας, πεσόντα ἐν καιρῷ εἰς τὴν γῆν τῆς Μακεδονίας, ἐκαρποφόρησαν. Καθ' ὃν χρόνον ἐξεβράγη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἡ Θεσσαλονικὴ ἐτέλει ἐν ἑλλείψει πασᾶ ὑπὸ μουτεσελήμην, τὸν Ἰσοῦμπεην, ἀνθρωπὸν κακεντρεχῆ καὶ αἰμοδόρον. Οὗτος λαθὼν ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύσῃ, ὅτι ἦσαν συνωμόται καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἀγῶνι Ὅρει, ἐκάλυψε τοὺς προσεστώτας τῶν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του ἐπαρχιῶν, σκοπεύων νὰ ζητήσῃ κατὰ τὴν τουρκικὴν συνήθειαν ἀμήρους εἰς ἀσφάλειαν, ἴσως δὲ καὶ νὰ κρατήσῃ αὐτούς· ἀλλ' οἱ προσεστώτες, ἐν γνώσει ὄσων ἐμελετῶντο, δὲν ὑπήγαν· ἀπέστειλαν δὲ δευτερεύοντάς τινὰς, καὶ ἐκ τῆς τάξεως αὐτῶν ἐδόθησαν οἱ ζητηθέντες ὄμηροι. Ταῦτα ἐπηρῆξε

τάς υποψίας τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς. Τὸ μέρος δὲ τὸ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἀνησυ-
χάζον τὸν Ἰσοῦφμεην ἦτο τὸ ἅγιον Ὅρος, ὅπου ὁ Ἐμμανουὴλ Παπάς,
προεστὼς τῶν Σεβρῶν καὶ θερμὸς ὀπαδὸς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας, εἶχε πολ-
λοὺς καὶ ἰσχυροὺς προσηλύτους· ἀλλ' ἐπειδὴ δυνάμει ἀρχαίων προνομίων
ἀπηγορεύετο ἢ εἰσοδος ὀθωμανικῶν στρατευμάτων, ὁ Ἰσοῦφμπεης ἔστειλε
κατ' ἀρχάς στρατεύματα μόνον πρὸς τὸν ἰσθμὸν τοῦ ἁγίου Ὁρους, μεγάλως
ἐνοχλοῦντα τοὺς κατοίκους τῶν μερῶν ἐκεῖνων· ἠθέλησε μετὰ ταῦτα νὰ πιά-
σῃ καὶ τοὺς προεστῶτας τοῦ Πολυγύρου, πρωτεύουσας τῶν Χασικῶν χωρίων,
ὡς ὑποκινούντας ταραχάς, καὶ διέταξε νὰ στρατεύσῃ πρὸς τὴν ῥηθείσαν
κωμόπελιν ὁ μὲν ἀρχηγὸς τῆς πολιτοφυλακῆς τῆς Παζαρούδας, Τσιρίμπα-

Ἡ Θεσσαλονίκη.

σης, μετὰ 500 διὰ τῶν ὁρέων, ὁ δὲ ταμίης τοῦ Ἰσοῦφπασα τῶν Σεβρῶν
Χασάναγας, ὁ διοικῶν τὰ χάσιχα χωρία, μετ' ἄλλων 500 διὰ τῆς πεδιάδος,
καὶ εἰσελθόντες τὴν 17 Μαΐου νὰ συλλάβωσι τοὺς προεστῶτας, ν' ἀφοπλί-
σωσι τοὺς κατοίκους, καὶ νὰ ἐνδιαμείνωσιν. Ἀλλ' οἱ προεστῶτες, μαθόντες
ὅσα ἐτεκταίνοντο, ἐξῆλθον τὴν 16 ἀναθέσαντες εἰς ἄλλους τὴν προμήθειαν
τῶν ἀναγκαίων τροφῶν καὶ καταλυμάτων τοῦ ἐρχομένου στρατοῦ. Τὴν ἐ-
σπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας στρατιῶται τοῦ διοικητοῦ τῆς κωμοπόλεως
περιφερόμενοι ὕβριζαν τοὺς προστυχόντας, καὶ ἐτουφέκισαν καὶ τινὰς νέους.
Τὸ περιστατικὸν τοῦτο καὶ οἱ ἀπειλητικοὶ τῶν Τούρκων λόγοι, ἔτι δὲ καὶ
φόνου συμβάντες σποράδην ἐντὸς τοῦ πασαλῆγιου, ἔδωκαν ἀφορμὴν νὰ πι-
στεύσωσιν οἱ κάτοικοι, ὅτι ὅλοι θ' ἀπέθνησκον ἐν στόματι μαχαίρας ἐπὶ τῆς
εἰσόδου τῶν στρατευμάτων. Εἰς πρόληψιν δὲ τοῦ κακοῦ ἔδραξαν τὰ ὅπλα,
ἐπάτησαν τὸ διοικητήριον τὴν ἐπαύριον, ἐφόνευσαν τὸν διοικητὴν καὶ τοὺς
περὶ αὐτὸν 18 στρατιώτας καὶ ἐστράτευσαν αὐθημερὸν εἰς προφύλαξιν τῆς
κωμοπόλεως, οἱ μὲν κατὰ τοῦ Τσιρίμπασα, οἱ δὲ κατὰ τοῦ Χασάναγα, καὶ
οὕτως ἠνάγκασαν ἀμφοτέρους νὰ ὀπισθοδρομήσωσι. Ταῦτα μαθὼν ὁ μουτε-
σελίμης τῆς Θεσσαλονίκης ἔγεινε θηρίον· ἐσοῦδλισε τοὺς δυστυχεῖς ὁμήρους

τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ἀπεκεφάλισε τὸν ἐπίσκοπον Κυτρῶν, τὸν Χριστόδουλον
Μπαλάνον, τὸν Χρῆστον Μενεξῆν καὶ τὸν Κυθωνιάτην· δισχίλους δὲ ἄλλους
Χριστιανούς ἐφυλάκισεν ἐν τῇ ναφῇ καὶ τῇ αὐλῇ τῆς μητροπόλεως καὶ ἐγύ-
μνωσε πολλὰς οἰκίας. Εἶχαν δὲ οἱ Τούρκοι συμπράκτορας θερμούς ἐν ταῖς
ἀθεμιτοῦργίαις τοὺς κατοικοῦντας τὴν πόλιν πολυαριθμούς Ἑβραίους ὀπλο-
φορήσαντας καὶ αὐτοὺς κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Ἀλλὰ τὰ κακὰ ταῦτα ἐξήψαν
ἀντὶ νὰ σβέσωσι τὴν ἀποστασίαν· διότι κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Πολυγύρου
ἐλα τὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας καὶ ἄλλα κατόπιν αὐτῶν ἔδραξαν τὰ ὅπλα, καὶ
πανταχόθεν συνέβρευσαν στρατεύματα, ἐξ ὧν ἐσυστήθησαν δύο στρατόπεδα,
τὸ μὲν ἐκ Μαδεμοχωριτῶν καὶ Μοναχῶν ἐξεληθόντων τοῦ ἁγίου Ὁρους ὑπὸ
τάς διαταγὰς τοῦ Παπά, ὅστις ἀνηγορεύθη ἀρχηγὸς καὶ προστάτης
τῆς Μακεδονίας, τὸ δὲ ἐκ Χασικοχωριτῶν καὶ Κασσανδρέων ὑπὸ τὸν
ὀπλαρχηγὸν Χάψαν Κασσανδρέα. Τὰ δύο δὲ ταῦτα στρατόπεδα πολλὰκις
ἀψιμαχήσαντα πρὸς τοὺς ἐχθρούς ὑπερίσχυσαν· τὸ ὑπὸ τὸν Χάψαν μάλιστα
ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Καλαμαρίας καὶ κατεδίωξε τοὺς Τούρκους δύο ὥρας
μακρὰν τῆς Θεσσαλονίκης. Μεσοῦντος δὲ τοῦ Ἰουνίου ὁ Μπκηράμπασας,
ἐτοιμαζόμενος νὰ στρατεύσῃ εἰς ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον,
ἔπεσεν ἐν πρώτοις πανστρατιᾷ ἐπὶ τὸν Παπᾶν, ἐστρατοπεδευμένον πρὸς τὸ
βάθος τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου (τῆς Κοντέσσας), καὶ τὸν ἐδίωξε νὰ ὑποχω-
ρήσῃ πρὸς τὰ ὄρη· στραφεὶς δὲ μετὰ ταῦτα καὶ κατὰ τοῦ ἄλλου στρατοπέ-
δου, ἠνάγκασε καὶ αὐτὸ νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὰ ὄρη. Ἐντεῦθεν ἐμψυχωθέν-
τες οἱ ἐν Θεσσαλονικίᾳ Τούρκοι, παραλαβόντες καὶ τοὺς Ἑβραίους, ἐπροχώ-
ρησαν μέχρι τῶν Βασιλικῶν, 4 ὥρας μακρὰν τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου ἦσαν
200 Ἑλληνας ὀπλοφόρους ὑπὸ τὸν Χάψαν. Γενναίως ἐπολέμησαν κατ' ἀρχάς
οἱ ὀλίγοι οὗτοι, ἀλλ' ἐνίκηθησαν διὰ τὸν μικρὸν ἀριθμὸν των, καὶ ἐπὶ τέλους
ἐτράπησαν· ἐφονεύθησαν δὲ 60, ἐν οἷς καὶ ὁ πολλὸς ἐπαῖνου ἄξιος ἀρχηγός·
οἱ δὲ Τούρκοι καὶ οἱ Ἑβραῖοι, ἐμβάντες εἰς τὴν κώμην, τὴν ἔκαυσαν, φον-
εύσαντες καὶ ἀνδραποδίσαντες τοὺς κατοίκους. Ἄλλη μάχη, ἐπίσης δυστυ-
χή, συνέβη μετὰ τινὰς ἡμέρας κατὰ τὴν Γαλάτισταν, 2 ὥρας ἀπέχουσαν
τῶν Βασιλικῶν ἀνατολικῶς. Οἱ Τούρκοι ἔκαυσαν καὶ τὴν κώμην ἐκεῖνην,
τοὺς δὲ ἐν αὐτῇ Χριστιανούς, τοὺς μὲν ἐφόνευσαν, τοὺς δὲ ἠνδραποδίσαν. Οἱ
Ἕλληνες μετὰ τὰ δυστυχήματα ταῦτα ἀπεσύρθησαν, οἱ μὲν εἰς Κασσάνδραν,
οἱ δὲ εἰς ἅγιον Ὅρος, καὶ τινες εἰς τὰ ἐπὶ τῆς Σιδωνίας χωρία, Παρθενῶνα
καὶ Σουκιάν.

Ἡ Χερσονήσος Κασσάνδρα ἢ ἑλληνικώτερον Κασσάνδρεια, εἶναι ἢ τὸ
πάλαι γνωστὴ Πελλήγη καὶ παλαιότερον Φλέγρα· προέχει εἰς τὴν θάλασσαν
μεταξὺ τοῦ θερμαϊκοῦ καὶ τορωναίου κόλπου ὡς 40 μίλια μέχρι τοῦ ἀκρω-
τηρίου Κανάστρου, κοινῶς λεγομένου Παλιοῦρι. Ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ δὲ τῆς Χερ-
σονήσου ταύτης κεῖται τὸ χωρίον Πινάκα, ὅπου ἔκειτο ἄλλοτε ἡ Ποτίδαια.
Ἡ τόσων λογομαχιῶν καὶ κακῶν πρόξενος μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Μακεδό-
νων· τὸ δὲ πλάτος τοῦ ἰσθμοῦ εἶναι περίπου 450 ὀργυίων. Οἱ Ἕλληνες, ἀφ'

οὐ συνηθροίσθησαν ἐντὸς τῆς Χερσονήσου, ἔκοψαν τὸν ἰσθμὸν τοῦτον· ἐντεῦθεν δὲ τῆς τομῆς ὠχυρώθησαν κατ' ἀρχὰς 2700 ὄπλοφόροι ἐντόπιοι στήσαντες καὶ κανόνια ἐκ Φαρῶν μετακομισθέντα· ἐβοηθοῦντο δὲ καὶ ὑπὸ δύο Λιμνίων πλοίων· εἰσῆλθαν μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Χερσονήσον καὶ 400 Ὀλύμπιοι ὑπὸ τοὺς ὄπλαρχηγούς Λιακόπουλον καὶ Μπίνον. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἁγίου Μάμαντος ἀντεστρατοπέδευσαν καὶ ὠχυρώθησαν τριπλάσιοι Τούρκοι, οἵτινες ἀφ' οὐ ἀπαξ ἐπὶ ἀποπείρα ἐφόδου ἐπλησίασαν μέχρι τῆς τομῆς καὶ ἀπεκρούσθησαν, περιωρίσθησαν εἰς ἀκροβολισμούς ἀποβαίνοντας συνήθως πρὸς βλάβην των. Οἱ δὲ ἐντὸς τῆς Χερσονήσου Ἕλληνες, ἔχοντες τὰ ἀνωτέρω πλοῖα καὶ ἱκανὰ πλοιάρια, ἀπέβαιναν συχνάκις εἰς διάφορα μέρη διὰ νυκτὸς καὶ ἠνόχλουν τοὺς ἐχθρούς.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν Μακεδονίαν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ.

Μεταβαίνοντες δὲ ἤδη εἰς τὰ τῆς Κρήτης, κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ θεωρήσωμεν πρῶτον τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν αὐτῆς.

Ὀὐδαμῶς τῆς ἀποστατησάσης Ἑλλάδος ὁ ἀριθμὸς τῶν Τούρκων ὡς πρὸς τὸν τῶν Χριστιανῶν ἦτο τόσον πολὺς, ἢ ὁ χαρακτήρ αὐτῶν τόσον κακοποιός, ἢ τὸ σύστημά των τόσον δλέθριον, ὅσον ἐν Κρήτῃ· 290 χιλιάδες ἐλογίζοντο ἔλοι οἱ κάτοικοι τῆς νήσου, ἐξ ὧν αἱ μὲν 160 ἦσαν Χριστιανοί, αἱ δὲ 130 Τούρκοι (β). Ἄλλ' οἱ Χριστιανοὶ οὐδεμίαν εἶχαν τῶν δημοτικῶν ἐλευθεριῶν, ὧν ἀπελάμβαναν οἱ τῶν ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος ὁμόπιστοὶ των· ὡς εἰλωτες ἐθεωροῦντο, καὶ εἰλωτες ἦσαν· τὰ τέκνα των ἠρπάζοντο καθ' ἡμέραν ἢ εἰς ὑπηρεσίαν τῶν Τούρκων ἢ εἰς θεραπείαν τῶν αἰσχυρῶν ὀρέξεών των, καὶ οἱ ἰδρωτῆς των ἐχρησίμευαν εἰς τροφήν καὶ ἠδυπάθειάν των. Ὑπὸ τρεῖς πασάδας ἐτέλει ἡ νήσος. Τὸ μέγαλον Κάστρον (Ἡράκλειον), ἢ Ρεθύμνη, καὶ τὰ Χανιά (Κυδωνία) ἦσαν αἱ πόλεις ὅπου ἔδρευαν· ἀλλ' οὐδεὶς τῶν τριῶν, ἐξ ὧν ὁ τοῦ μεγάλου Κάστρου ἔφερε τίτλον βεζίρη, ἐξουσίαζε τὴν Κρήτην· τὴν ἐξουσίαζεν ἡ μάχιρα τῶν ἐντοπίων Τούρκων φοβίζουσα πολλάκις καὶ αὐτοὺς τοὺς πασάδας· ὁ τυχὼν Τούρκος, εἰότι ἦτο Τούρκος, ὑβρίζεν, ἐξόλιζεν, ἐπιστόλιζεν, ἐγύμονε τὸν τυχόντα Χριστιανόν, διότι ἦτο Χριστιανός, καὶ ποτὲ δὲν ἐπαιδεύετο ὅσον ἀξιόποιος καὶ ἂν ἦτον ἡ διαγωγή του· οἱ ἀγάδες ἠγρόραζαν διὰ βίου τὰς προσόδους τῶν χωρίων, καὶ ταιουτοτρόπως μετήρχοντο, μηδενὸς ἐναντιουμένου, πᾶσαν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν Χριστιανῶν, ὡς αὐθένται ἐπὶ δούλων (γ)· ἐπὶ τῷ θανάτῳ δὲ τῶν πατέρων διεδέχοντο συνήθως τὴν ἐξουσίαν οἱ υἱοί, ὥστε ἡ δουλεία ἀπέβαινε κληρονομικὴ. Ἐντεῦθεν εὐκόλως δύναται τις νὰ συμπεράνη πόσον ἔπασχεν ὁ χριστιανικὸς λαός. Μόνοι οἱ ὀρεσίτροφοι ἀπέφευγαν τὰ κακὰ ταῦτα· μεταξὺ δὲ τούτων διέπρεπαν οἱ Σφακιανοὶ κατοικοῦντες τραχεῖαν καὶ βουνώδη γῆν ὑπὸ τὰς κορυφὰς τῶν Λευκῶν ὀρέων. Ὁ ὀλίγος οὗτος λαός εἶναι ἀνδρείος καὶ ἐμπειροπόλεμος, ἀλλ' ἀτακτος καὶ φιλόρπαξ, καθὼς ἔλοι οἱ μὴ ζῶντες ὑπὸ νόμον, καὶ μᾶλλον ἀδιείκητος ἢ αὐτοδιεικητος.

Ἡ Κρήτη ἔπαθε θρησκευτικῶς ὅτι δὲν ἔπαθεν ἄλλο μέρος τῆς ἀπο-

Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς εἰς τὴν μάχην τοῦ Βαλιετισίου.

Ε. Ζῶν, Ἔσ.

στατηράσης Ἑλλάδος, διότι οὐδὲν ἄλλο ὑπέστη ὅσα πολιτικά κακὰ ὑπέστη ἡ νῆσος ἐκεῖνη.

Πολλοὺς αἰῶνας πρὸ τῆς πτώσεως τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν, ἐν ἔτει 653 μετὰ Χριστόν, ἐπατήθη ἡ Κρήτη ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Μοάβιον στρατηγὸν τοῦ Ὀσμάν-καλίφη Ἀράβων· κατεξουσιάσθη δὲ ὑπὸ τῶν ἐξ Ἰσπανίας καταδιωχθέντων καὶ κατασταθέντων μέχρι τινὸς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁμοφύλων αὐτῶν μεσοῦντος τοῦ 1' αἰῶνος, καὶ διέμεινεν ὑπεξούσιος ἕως οὗ τοὺς ἐξήλασε Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ, ἐγγόνου Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα. Ὑπὸ τὴν μακρὰν δὲ ταύτην ἀραβικὴν ἢ σαρακινὴν ἐξουσίαν πάμπολλοὶ τῶν ἐγκατοίκων ἠλλαξοπίστησαν, ἀλλ' ἐπα-

Αἱ Καρβαί.

νήθησαν εἰς τὴν ἠρησκείαν τῶν πατέρων τῶν ἐπανελθούσης τῆς πατρίδος τῶν ὑπὸ τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν· ἠλλαξοπίστησαν δὲ πάλιν πεσοῦσης τῆς πατρίδος τῶν ὑπὸ τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν.

Σκληροὶ καὶ αἰμοδόροι πάντοτε οἱ Κρήτες Τούρκοι, καθὼς τοὺς παρεστήσαμεν, εὐκόλον εἶναι νὰ συμπεράνη τις πόσον ἐξεμάνησαν κατὰ τῶν Χριστιανῶν, μαθόντες τὰς ἐν Πελοποννήσῳ ταραχάς. Ὑποπτεύοντες ὅμως ὅτι δάκτυλος ῥωσσοῦς τὰς ὑπεκίνει, δὲν ἐκακοποίησαν τοὺς Χριστιανούς κατ' ἀρχὰς εἰμὴ σποράδην, καὶ ἔβαλαν κατὰ νοῦν νὰ προφυλαχθῶσι μᾶλλον ἢ νὰ βλάψωσι· διὰ τοῦτο ἀφώπλισαν τοὺς κατὰ τὰς πόλεις καὶ τὰ πέριξ χωρία, τοὺς κατεδίκασαν νὰ ἐργάζωνται καθ' ἡμέραν ὑπὸ ἐργοδιώκτας εἰς ἐπισκευὴν καὶ ἐφοδιασμόν τῶν φρουρίων, καὶ μετεκάλεσαν εἰς τὸ μέγαλον Κάπρον τοὺς ἀρχιερεῖς τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν.

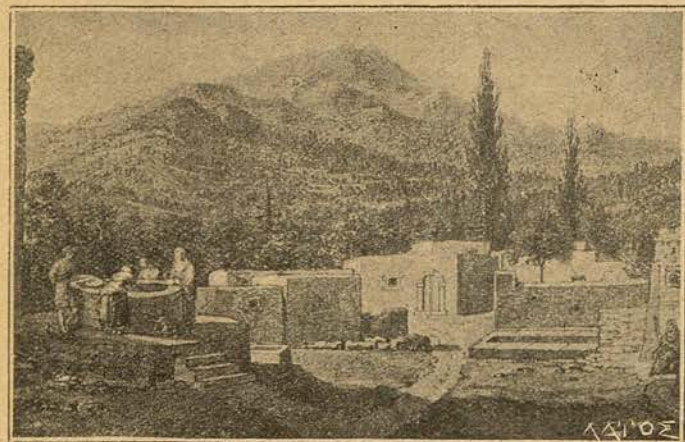
Ἄν καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐξηπλώθη καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ

διεδόθη και εις τὸ Αἰγαῖον, ἂν και πλοῖα ὑπὸ σημαίαν ἑλληνικὴν ἐφαίνοντο κατὰ τὰ παράλια τῆς Κρήτης, οἱ κάτοικοι αὐτῆς Χριστιανοὶ και οἱ ἐπὶ τῶν πεδινῶν και οἱ ἐπὶ τῶν ὄρεινῶν τόπων δὲν ἐσεισθήσαν παντάπασιν· οἱ δὲ ἀρχιερεῖς κατέβαλαν πᾶσαν φροντίδα εἰς διατήρησιν τῆς ἡσυχίας καθ' ἕλλην τὴν νῆσον ἐκδώσαντες ἐγκυκλίους πρὸς τοὺς ὑπὸ τὴν ποιμαντορίαν των, δι' ὧν ἐξυμνοῦν τὰς ἀπείρους πρὸς αὐτοὺς ἀγαθοεργίας τῆς ὑψηλῆς Πύλης, και τοὺς ἐσυμβούλευαν νὰ προσέχωσιν αὐστηρῶς μὴ τύχη και διὰ κακοδούλων και ἀπατηλῶν εἰσηγήσεων ἀποπλανηθῶσιν, ὡς οἱ ἀχάριστοι Πελοποννήσιοι, ἀπὸ τῆς σωτηρίου ὁδοῦ τῆς πρὸς τὴν Πύλιν ὑποταγῆς των ἐνήργουν δὲ ἐν εἰλικρινείᾳ, διότι ἐδλεπαν πᾶν κίνημα ἐπαναστατικὸν τεινον εἰς ἐξολόθρευσιν τῶν Χριστιανῶν, και ἐσπευδαν νὰ μαλάξωσι τὴν σκληρὰν και αἰμοχαρῆ καρδίαν τῶν ἐντοπίων Τούρκων διὰ πλουσίαν δωρεῶν· ἀλλὰ τὰ θηρία δὲν ἀνθρωπίζονται.

Πρὸ τινος καιροῦ εἶχαν συστηθῆ ἐν ταῖς πρωτεύουσαις τῶν Χανιῶν και τῆς Ῥεθύμνης δύο ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα. Ἄν και ἡ περὶ τῆς συστάσεως αὐτῶν ἄδεια ἡγοράσθη δι' ἀδράς δαπάνης, και ἡ διδασκαλία ἦτον ἡ συνήθης, τὰ σχολεῖα ταῦτα ἐθεωρήθησαν σχολεῖα ἀποστασίας και πολέμου, ἐκλείσθησαν μεσοῦντος τοῦ Μαρτίου, και οἱ διδάσκαλοι ἐφυλακίσθησαν. Κατ' αἴτησιν δὲ τοῦ ὄχλου ἐφυλάκισεν ὁ πασᾶς τῶν Χανιῶν, Λατίφης, ἀρχομένου τοῦ Μαΐου, και τὸν ἐπίσκοπον Κισάμου, ὡς δῆθεν ὑποκινούντα εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Χριστιανούς· μετὰ δὲ τινος ἡμέρας, ὀχλαγωγίας δευτέρας γενομένης, φοβηθεὶς παρέδωκε τὸν δυστυχῆ ἐπίσκοπον εἰς τὸν ὄχλον ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὸν καθησυχάσῃ μὴ ἀναλαγισθεὶς ὅτι ὁ ἐνδίδων εἰς παράφορον και μανιώλη ὄχλον τὸν θρασύνει και τὸν φέρει εἰς δεινότερα. Παραλαθὼν ὁ ὄχλος τὸν ἐπίσκοπον, τὸν ἐδασάνισε, τὸν ἐπόμεπυσεν ἡμίγυμνον διὰ τῶν ὁδῶν και τὴν 19 τὸν ἐκρέμασεν ἔξω τῆς πόλεως· ἐκρέμασε συγχρόνως και τὸν διδάσκαλον τοῦ ἀλληλοδιδασκτικοῦ. Τοῦτου δὲ γενομένου ἐξήτει ὁ θηριώδης ὄχλος τὴν ἄδειαν νὰ σφάξῃ και ὄλους τοὺς ἐν τῇ πόλει Χριστιανούς· ἐπελθόντος ὁμοῦς τοῦ ῥαμαζανίου, ἀνεβλήθη ἡ γενικὴ σφαγὴ. Ἀλλὰ τὴν 17 Ἰουνίου ἠνοιχθησαν αἱ ὀπλοθηκαι εἰς ἐφοπλισμὸν τῶν Τούρκων, ὑψώθησαν και περιεφέροντο εἰς ἕλλην τὴν πόλιν σημαῖαι πολέμου, και ἐπροσοίμασε τὴν μέλλουσαν καταστροφὴν ὁ φόνος δυστυχοῦς τινος σιδηρουργοῦ, ἐν ᾧ εἰργάζετο. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν, ὅ ἐστι τὴν τελευταίαν τοῦ ῥαμαζανίου, ἐξεδόθη ὁ πρὸ πολλοῦ ζητούμενος ὀρισμὸς τοῦ πασᾶ και ἀνεγνώσθη και φεφᾶς εἰς ἐξολόθρευσιν τῶν Χριστιανῶν. 30 ἐξ αὐτῶν (διότι οἱ ἄλλοι ἐπρόλαβαν και ἔφυγαν) εἶχαν ἀπομείνει ἐν τῇ πόλει ὑπὸ τὴν προστασίαν ἀγάδων τινῶν, και τοὺς 30 ὁ ὄχλος ἐθανάτωσεν αὐθημερόν, ἐν οἷς και τὸν διερμηγνέα του πασᾶ, ἐγύμνωσε δὲ και τὴν μητρόπολιν ἀρπάσας τὰ ἱερά σκεύη και τὰ ἀμφια. Τὴν δὲ ἐπιούσαν νύκτα ἐξῆλθε τῆς πόλεως, 20 χωρία και πολλὰ μοναστήρια ἔκαυσε, ὅσους Χριστιανούς ἤυρεν ὄλους ἐξωλόθρευσε πνίξας, σφάξας, καύσας και κρεμάσας, και δι' ὄλης δεκαπενθημερίας ἐπώλει ἐν τῇ ἀγορᾷ

τῶν Χανιῶν γυναίκα· ἐν ἐνὶ λόγῳ πᾶσα ἡμέρα ὀλοκλήρου μὴνός ἦτον ἡμέρα φρίκης, και ἡ ἐξοχὴ τῶν Χανιῶν θέατρον καταστροφῆς και ἐρημώσεως (δ).

Ἡ δεινὴ αὐτῆ θέσις τῶν τρισαθλίων Χριστιανῶν ἠνάγκασε πολλοὺς κατοικοῦντας τὰ πεδινὰ ν' ἀναβῶσι χάριν ἀσφαλείας εἰς τὰ ὄρη, και νὰ καταφύγωσι κυρίως εἰς Σφακιά. Ἐφάνη δὲ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐν τῇ νήσῳ τῆς Κρήτης ὅ,τι οὐδαμοῦ ἐφάνη τῆς Ἑλλάδος. Καθ' ὃν καιρὸν οἱ εἰδωλόατραὶ αὐτοκράτορες κατεδίωκαν τοὺς χριστιανούς, πολλοὶ εἰς ἀποφυγὴν βασι-

Τὰ Σφακιά.

ων ἐλάτρευαν παρρησίᾳ τὰ εἰδωλα, ἀλλ' ἐν κρυπτῇ τὸν Χριστόν· τοιοῦτόν τι συνέβη ἐν τῇ Κρήτῃ ἐπὶ τῆς τελευταίας ὑποδουλώσεώς της. Τινὲς τῶν πλουσιωτέρων οἰκογενειῶν τοῦ μεγάλου Κάστρου και τῶν γειτονικῶν αὐτοῦ μερῶν ἐδέχθησαν μὲν ἀναφανδὸν τὸν ἰσλαμισμόν εἰς ἀσφάλειαν ζωῆς, τιμῆς και περιουσίας, ἐπρέσβευαν ὁμοῦς μυστικῶς τὰ τοῦ εὐαγγελίου, και ἀνέτρεφαν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὰ τέκνα των. Τοιοῦτοι ἀνεφάνησαν, ἀρχομένης τῆς ἐπαναστάσεως, εἰς ἕκστασιν Τούρκων και Χριστιανῶν, μεταξὺ ἄλλων και οἱ ἰσχύοντες Κουρμουλαί, ὅτινες ὁμολογήσαντες παρρησίᾳ τὴν ἐν κρυπτῇ χριστιανικὴν θρησκείαν των, και δράξαντες τὰ ὄπλα, μετέβησαν ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς εὐκάρπου πεδιάδος τῆς Μεσαρᾶς χωρίου των Κουσέ εἰς Σφακιά, ἐγκαταλείψαντες ὄλην τὴν πλουσίαν περιουσίαν των, και ἔτοιμοι νὰ χύσωσι τὸ αἷμα των ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ· μετέφεραν δὲ εἰς Σφακιά και ὄλους τοὺς χωρικοὺς των Χριστιανούς. Ἦσαν δὲ οἱ μεταναστάντες ψυχαὶ 1200.

Μόλις τὸν τελευταῖον Μάρτιον ἔλαβαν οἱ Σφακιανοὶ ἀμυδράν τινα ἰδέαν τῆς Ἐταιρίας, ἐλθόντος πρὸς αὐτοὺς Νικολάου τινὸς Βαρελζόγλου ἡ κατ' ἄλλους Καρατσᾶ, ἀποστόλου τῆς Ἐταιρίας. Τοῖς εἶπεν ὁ ἀπόστολος ὅ,τι ἔλεγαν οἱ λοιποὶ, δηλαδὴ ὅτι ὄλα τὰ βοηθήματα θὰ ἤρχοντο ἐντὸς ὀλίγου ἐκ τῆς

Ρωσσίας: διὰ τοῦτο οὐδεμία ἐτοιμασία προὔπηρχεν. Εἶχε καταπλεύσει εἰς Λουβρον, λιμένα τῶν Σφακιῶν, μεσοῦντος τοῦ Ἀπριλίου, πλοῖον φέρον πρὸς αὐτοὺς δωρεάν, ἀλλ' ἐπὶ πλαστῇ πωλήσει διὰ τὸ ἀνυπόπτον, ἱκανὴν ποσότητα πυρίτιδος καὶ μολύβδου· ἀλλὰ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς πολεμικῆς ταύτης ὕλης διεσκορπίσαν οἱ Σφακιανοί, πιστεύοντες ὅσα τοῖς ἔλεγεν ὁ ἀπόστολος. Ἐν τοσοῦτῳ εἶτε ἐτοιμοὶ εἶτε ἀνέτοιμοι δὲν ἠμπόρουσαν νὰ μείνωσιν ἀκίνητοι. Τὰ παθήματα τῶν λοιπῶν Χριστιανῶν τῆς Κρήτης τοῖς ἔλεγαν καθαρά τι θὰ ἐπάθαιναν καὶ αὐτοί· ἤξευραν ὅτι οἱ Τούρκοι ἐμελέτων νὰ πατήσωσιν ἐπὶ τοῦ μπαϊραμίου τὰ βουνά των, ἂν δὲν παρέδιδαν ὡς οἱ ἄλλοι τὰ ἔπλα· ἦσαν δὲ προθύμους συναγωνιστὰς καὶ τοὺς Ριζίτας, ὃ ἔστι τοὺς ἐπὶ τῆς ἀρκυκῆς ὑπαρείας τῶν αὐτῶν βουνῶν Χριστιανούς, ἐν οἷς διέπρεπαν οἱ κατοικοῦντες τὰ σημαντικώτερα δύο χωρία, Λάκκουσ καὶ Θέρισον· συνηνώθησαν καὶ οἱ Μεσαριταί, Ἀποκορωνίται, Ἀγιοβασιλιταί καὶ ἄλλοι, διηρέθησαν εἰς διάφορα σώματα καὶ πρῶτοι οἱ περὶ τὸν Γιάννην Χάλην, τὸν Παπαδανδρέαν καὶ τὸν Μουστογιάννην προσέβαλαν τὴν 14 Ἰουνίου ἐχθροὺς ἐξελθόντας ἐπὶ λεηλασία κατὰ τὸ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Χανιῶν Λουβρον, τοὺς ἐβλαψαν καὶ τοὺς ἔτρεψαν. Τοῦτου γενομένου, ὁ μὲν Γεώργγης Δασκαλάκης ὁ καὶ Τσελεπής, ὁ Σήφακας Κωνσταντουδάκης, ὁ Ἀνδρέας Φασούλης, οἱ κατὰ τὸ Λουβρον ἀριστεύσαντες καὶ ἄλλοι ἐστράτευσαν εἰς Κεραμεῖα, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καὶ αὐτὰ τῶν Χανιῶν, ἐκτύπησαν τοὺς ἐκεῖ ἐχθροὺς καὶ τοὺς διεσκορπίσαν· κατέλαβαν δὲ καὶ διαφόρους πλησιοχώρους θέσεις ἐν αἷς καὶ τὸ ὄρεινόν χωρίον Μαλάξαν, ὅπου πολλὰκις ἐφορμήσαντας τοὺς ἐχθροὺς ἀπέκρουσαν συνεργεία καὶ τοῦ παρασκηνοῦντος Ἀναγνώστη Παναγιώτου. Οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ῥοῦσον Μπουρδουμπάν, τὸν Ἀναγνώστην Παπαδάκη, τὸν Ἀντώνην Μελιδιώνη, τοὺς Δεληγιαννάκας, τοὺς Σουδεροὺς καὶ ἄλλους, ἐν οἷς καὶ ὁ εἰς τῶν δύο ἀδελφῶν Κουρμούλων, ὁ ἄλλοτε Χουσεῖναγας, καὶ νῦν Μιχάλης καὶ οἱ δύο τοῦ υἱοῦ, ἐπάτησαν τὰς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου, Ρεθύμνης καὶ ἁγίου Βασιλείου, ἔπεσαν ἐπὶ τὸ ὄχρῳμα τοῦ Ἄρμουρ καὶ τὸ ἐκυρίευσαν, ἀπέκλεισαν ἐντὸς δυνατοῦ πύργου κειμένου ἐν τῇ Προσνέριῳ ἑκατὸν Τούρκους ὑπὸ τὸν Ἀληθάκη, μετακομίσαντες ἐκ τοῦ Ἄρμουρ καὶ κανόνια, συνήψαν δεινὴν μάχην παρὰ τὰς Καλύδας, ὅπου ἐστάθμευαν ἐχθροὶ ἐξελθόντες τῶν Χανιῶν, ἔπαθον καὶ ἐκινδύνευσαν κατ' ἀρχάς, ἀλλ', ἐπιτεθέντων ὀπισθεν τῶν περὶ τὸν Δασκαλάκη καὶ Σήφακας, ἐκραταίωθησαν καὶ ὑπερίσχυσαν. Οἱ αὐτοὶ ἀπήντησαν μετ' ὀλίγον διακοσίους ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς ἐπὶ κακουργία γνωστοὺς Ἰσμαῆλ Κουντούρη καὶ Γλυμιδὴν κατὰ τὸν Ἀγιάννην (Καυμένον), τοὺς περιεκύκλωσαν, ἐπῆραν δύο σημαίας καὶ ἐσκότωσαν ἀμφοτέρους τοὺς ἀρχηγούς ἀνδρείως μαχομένους. Καὶ ἄλλαι ἄλλων Τούρκων καὶ Χριστιανῶν συγκρούσεις πολλαχού κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς συνέβησαν, ἐν αἷς οἱ Χριστιανοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπερίσχυσαν. Μετὰ δὲ τὴν κατὰ τὸν Ἀγιάννην μάχην ἐπροχώρησαν οἱ νικηταὶ εἰς Ἀμπαδιὰν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀμαρίου, ἔτρεψαν τοὺς ἀγρίους κατοίκους τῶν χωρίων αὐτῆς, συνέλαβαν ζῶντα τὸν ἐπ' ἀνδρία ὄνο-

μαστὸν Ντελῆ-Μουσταφᾶν, τὸν ἐφόνευσαν μὴ θελήσαντα νὰ βαπτισθῆ καὶ ἔκαυσάν τινα τῶν χωρίων. Ἐκεῖθεν ἔπεσαν εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν ἐκ τριακοσίων σχεδὸν οἰκιῶν συγκειμένην, τῶν πλείστων τουρκικῶν, ἔκαυσαν πολλὰς αὐτῶν, ἔκαυσαν τὸ ἐν αὐτῇ ζαμίον καὶ τὴν πλουσίαν τουρκικὴν βιβλιοθήκην καὶ ἐφόνευσαν καὶ τινας· φθάσαντες δὲ εἰς Ἀτσιπόπουλον ἐκυκλώθησαν αἰφνης ὑπὸ δισχιλίων Τούρκων ἐφορμησάντων ἐκεῖθεν, ἐπολεμήθησαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξέλθωσι τοῦ χωρίου, ἀλλ' οὔτε ἀπεμακρύνθησαν, οὔτε ἔπαυσαν ἐνοχλοῦντες τοὺς πλησίον ἐχθροὺς. Παρέπλεαν δὲ καὶ τινα Κάσσια πλοῖα ὑπὸ τὸν Θεοδωρῆν Κανταρτσῆν εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος.

Ἀνίκαιοι δὲ οἱ Χανιώται καὶ οἱ Ρεθύμνιοι Τούρκοι νὰ βλάψωσιν αὐτοὶ μόναι τοὺς ἐχθροὺς των, οὓς ἐφύρατταν βλέποντες ἐξωθεν σχεδὸν τῶν πυλῶν τῶν φρουρίων, ἐπεκαλέσθησαν τὴν σύμπραξιν τῶν Καστριῶν καὶ ἄλλων εἰς καταδίωξιν των.

Ἐμελλεν ἐν τούτοις, ἂψ' οὐ τὸσον ἀθῶον χριστιανικὸν αἷμα ἐχύθη τῆδε κάκεισε ἐντὸς τῆς Κρήτης, νὰ χυθῆ καὶ τὸ ἱερώτερον καὶ πολυτιμώτερον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου θυσιαστήριου, καθ' ἣν ὥραν ἐδοξολογεῖτο ὁ Ὑψιστος.

Ἐδρευαν ἐν τῇ μεγάλῃ Κάστρῳ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς νήσου Γεράσιμος καὶ ὁ ἐπὶ φιλιῇ ὀνόματι ἐπίσκοπος Διουπόλεως· εἶχαν προσέλθει ἐπὶ τῇ προσκλήσει τῆς τουρκικῆς Ἀρχῆς καὶ οἱ ἐπίσκοποι τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν, ὁ Κνωσσῶ, ὁ Χερονήσου, ὁ Λάμπης καὶ ὁ Σιτείας. Ὅλοι δὲ οἱ ἐν τῇ φρουρίῳ Χριστιανοί, κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, μηδ' αὐτῶν τῶν ἀρχιερέων ἐξαιρουμένων, εἰργάζοντο εἰς τὰ τοῦ φρουρίου ὄχι μόνον τὰς καθημερινάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑορτάς· μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας. Τὴν 23 Ἰουνίου πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἐκλείσθησαν αἰφνης αἱ πύλαι, ὤρμησε πλήθος αἰμοχαρῶν Τούρκων φρυαττόντων καὶ ξιφηφορούντων εἰς τὴν μητρόπολιν, καὶ ἀπαντήσαντες καθ' ὁδὸν δύο Χριστιανούς, Χαλκωματάδας ἐπονομαζομένους, πορευομένους καὶ αὐτοὺς εἰς τὸ αὐτὸ μέρος, τοὺς ἐφόνευσαν. Ἐντεῦθεν προσιμάσαντες ἐχύθησαν ἐντὸς τῆς μητροπόλεως· καὶ κλείσαντες τὸν πυλῶνα ἔπεσαν κατὰ τῶν ἐν αὐτῇ Χριστιανῶν ὡς λέοντες ὀρυόμενοι· καὶ πρῶτον μὲν ἐφόνευσαν 75 κοσμικούς, προσμένοντας ἐν τῇ αὐτῇ τοὺς ἀρχιερεῖς, ἵνα συναπέλθωσιν εἰς τὰς συνήθεις ἐργασίας των μετὰ ταῦτα δὲ ἀνέβησαν ἄλλοι μὲν εἰς τὸ ἐπάνω, ἄλλοι δὲ εἰς τὸ κάτω συνοδικόν, καὶ ἐφόνευσαν τὸν ἀρχιεπίσκοπον καὶ τοὺς πέντε ἐπισκόπους. Μεθύσαντες ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτῶν, ἐπάτησαν καὶ αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ ἐψάλλετο ἡ ἀκολουθία, καὶ ὁ τόπος τῶν θείων δοξολογιῶν, τῶν οἰκτιρμῶν καὶ τῆς ἀγιότητος ἔγεινε τόπος βλασφημιῶν, αἱμάτων καὶ πάσης βδελυρίας· εἰσῆλθαν μετὰ ταῦτα εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων καὶ αἱματόβαψαν τὸ ἀναίμακτον θυσιαστήριον, μαχαιροκόψαντες τὸν ἱερούργουντα· καὶ τὰ μὲν σώματα τῶν ἀρχιερέων καὶ λοιπῶν κληρικῶν εἰσέει σπαράττοντα ἔρριψαν εἰς τὰς ὁδοὺς, ἔκοψαν δὲ τὴν γηραιὰν κεφαλὴν τοῦ ἀρχιεπισκόπου, καὶ ἄλλοι μὲν ἐμπήξαντες αὐτὴν ἐπὶ ζύλου τὴν ἐπόμπευσαν διὰ τῆς πόλεως καὶ τὴν ἔφεραν ἐνώπιον τοῦ βεζίρη Σερήφπασα,

ἄλλοι δὲ ἐχύθησαν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως σπῶντες· τὰς θύρας τῶν χριστιανικῶν οἰκιῶν καὶ τῶν ἐργαστηρίων, καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας φονεύοντες, ἐν οἷς καὶ τοὺς δύο ἀδελφοὺς τοῦ ἀρχιεπισκόπου, τὰς δὲ νέας γυναῖκας κατασχύνοντες, πολλὰ δὲ παιδιὰ περιτέμνοντες. Ἡ πόλις ἐν ἐνὶ λόγῳ ὁμοιάζει τρεῖς ὥρας πόλιν δορυάλωτον. Μετὰ ταῦτα ἠνοιχθήσαν αἱ πύλαι καὶ διεσπάρησαν οἱ ἀνθρωποκτόνοι εἰς τὰ χωρία, φονεύοντες ὅλους τοὺς ἄνδρας ὅσοι δὲν ἐπρόφθασαν ν' ἀναβῶσιν εἰς τὰ ὄρη. Σκοπὸς δὲ αὐτῶν ἦτον οὐδ' ἓνα ἄνδρα Χριστιανὸν ζῶντα ν' ἀφήσωσι διὰ τοῦτο καταφθάσαντες 27 ἐν τῷ χωρίῳ Βενεράτῳ, καὶ τοὺς 27 ἐθανάτωσαν. Μόλις τὸ δειλινὸν ἐξέδωκεν ὁ βεζιρῆς ὁρισμὸν νὰ παύσῃ ἡ ἀνθρωποκτονία, καὶ νὰ φυλακισθῶσιν οἱ ἐναπομείναντες Χριστιανοί, ὡς ἀναγκαστοὶ νὰ ἐργάζωνται· ἔκτοτε ἔπαυσαν οἱ ἐν τῇ πόλει φόνοι· ἀλλ' ἡ διαρπαγὴ τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν ἐργαστηρίων διήρκησεν ὅλην τὴν νύκτα καὶ ὅλην τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν. 730 ἐλογίσθησαν οἱ ἐν τῇ μεγάλῃ Κάστρῳ θανατωθέντες κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Πausάτης δὲ τῆς σφαγῆς, ἤρχισεν ἡ φυλάκισις· οἱ κρυπτόμενοι Χριστιανοὶ ἀνευρισκόμενοι ἐσύροντο εἰς τὰς φυλακάς, καὶ τόσον ἀπανθρώπως ἐβράδύζοντο, ὥστε τινὲς ἀπέθαναν πρὶν φυλακισθῶσι· πολλοὶ δὲ τῶν φυλακισθέντων ἐξεψύχθησαν βασιανίζόμενοι.

Τὰ συμβάντα ταῦτα μαθὼν ἀγᾶς τις, ἔχων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ χωρίου τινὰ ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Κρήτης, Σιτεῖα, ὁ Χαταῆ-ἀφεντάκης, ἐμάνδρευσε ἐντὸς τῆς αὐτῆς τοὺς χωρικοὺς τοῦ Χριστιανοῦς ὡς διακοσίους, ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἤθελε νὰ τοῖς λαλήσῃ, καὶ κλείσας τὴν αὐλόθυραν τοὺς ἐφόνευσε, ἔχων συνεργοὺς τοὺς συγγενεῖς του, τοὺς ἐπιστάτας τῶν χωρίων του καὶ ἄλλους Τούρκους· ὁ δὲ πασᾶς, μαθὼν τὸ γεγονός, ὑπερεπήνεσε τὸν πολὺν ζῆλον καὶ τὴν ἀφιλοκέρδειαν τοῦ χριστιανοῦ ἁγᾶ. Μετὰ τινὰς δὲ ἡμέρας ὁ ἐν Ῥεθύμνῃ Ὁσμάλπασας ἐκάλεσε καὶ αὐτὸς τοὺς ἡγουμένους διαφόρων μοναστηρίων καὶ διαφόρους ἱερεῖς τῶν ἐν τοῖς χωρίοις τῶν ἐπαρχιῶν Μυλοποτάμου καὶ Ἀμαρίου, ἐπὶ λόγῳ νὰ διανεῖμῃ δι' αὐτῶν τοῖς ὁμοπίστοις τῶν ἔγγραφα τῶν εἰς ἀσφάλειάν των· συνελθόντας δὲ τοὺς ἐθανάτωσεν ὅλους· ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων μεγάλων συμφορῶν τῶν ἐν Κρήτῃ Χριστιανῶν, χίλιοι τοῦλάχιστον ἄθωοι, ἐν οἷς καὶ ἑπτὰ ἀρχιερεῖς, ἐθανάτωθησαν ταῖς θλιβεραῖς ἐκείναις ἡμέραις.

Οἱ δὲ Ῥεθύμνιοι καὶ Χανιώται Τούρκοι, πάσχοντες διὰ ξηρᾶς, οὐδὲ τὴν διὰ θαλάσσης συγκοινωνίαν εἶχαν ἐλευθέραν, διότι τὴν διέκοπταν παραπλέοντα μεταξὺ τῶν δύο φρουρίων τὰ πλοῖα τῆς Κάσσου. Ἄλλ' εὐρόντες προθύμους ἀντιλήπτορας τοὺς Καστρινούς, τοὺς Κισαμίους καὶ τοὺς Σελινιώτας, ὧν τὴν σύμπραξιν ἐπεκαλέσθησαν, ἀπεφάσισαν νὰ πατήσωσι τὰ Σφακιά οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν. Ὅλιγοὶ ἦσαν οἱ ἐνδιαμέμοντες ὀπλοφόροι Χριστιανοί, διότι οἱ πολλοὶ ἦσαν ἤδη διεσπαρμένοι εἰς ἄλλας θέσεις· διέμεναν δὲ οἱ πλεῖστοι ἐν τῷ χωρίῳ Ἀσκύφῳ, τινὲς κατεῖχαν δὲ καὶ τὸν Καλλικράτην. Ἀρχομένου τοῦ Ἰουλίου ἐξεστράτευσαν πρῶτοι οἱ Καστρινοὶ καὶ οἱ Ῥεθύμνιοι,

συνηνωμένοι, οἷς ἰδόντες ἐφορμῶντας οἱ κατέχοντες τὸν Καλλικράτην, τὸν ἐγκατέλειψαν, οἱ δὲ Τούρκοι τὸν ἔκαυσαν, καὶ καταλαβόντες τὴν ἐπαύριον τὸν Ἀσκύφον κατέστρεψαν τὰ πέριξ. Ἄλλ' οἱ καταλιπόντες τὰ δύο χωρία ὀπλοφόροι Χριστιανοί, ἐνισχυθέντες μετ' ὀλίγον ὑπὸ τινῶν ἄλλων πολλαχόθεν προσελθόντων, τοὺς προσέβαλαν αἴφνης ἐν ἀφρόβῃ διάγοντας καὶ ἀμεριμνίᾳ, καὶ τοὺς ἀπεδίωξαν. Ἐπῆλθαν ἄλλοθεν καὶ οἱ Κισάμιοι καὶ οἱ Σελινιώται, ἀλλ' εὐρόντες ἀντιπάλους κατὰ τὰ Ποροσάλια ἐτρέπησαν καὶ αὐτοί. Τὴν δὲ 4 ἐξεστράτευσαν οἱ Χανιώται ὑπὸ τῶν Ὁσμάλπασαν φέροντες καὶ 4 κανόνια πορευόμενοι δὲ εἰς Λάκκουσ καὶ Θέρισσον ἀπήντησαν τὴν ἐπαύριον λίαν πρῶτ' κατὰ τὸ χωρίον Φουρνές, τοὺς περὶ τὸν Δασκαλάκη, τὸν Βασίλην Σάλην καὶ τὸν Φασούλην, καὶ προχωροῦντες εἰς τὸ δάσος πρὸς τὸ χωρίον Μεσιλά, ἐπολέμου ἀμφιέρεπῃ καὶ δεινὸν πόλεμον μέχρι τοῦ δειλινοῦ· ἀλλ' ἐπελθόντων ἄλλοθεν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν τῶν περὶ τὸν Ἀναγνώστην Παναγιώτου, τὸν Ἀνδρέαν Παπαπολάκη καὶ τὸν Σταμάτην Ἀνωγειανόν, ἠναγκάσθησαν νὰ τραπῶσιν, ἐγκαταλείψαντες ζῶα, πολεμιεφόδια, σημαίας καὶ τὰ 4 κανόνια. Ὑπερτριακόσιοι ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν καὶ 40 ἠχμαλωτίσθησαν· ὅλοι δὲ οἱ αἰχμαλωτισθέντες ἀπέθαναν ἐν στόματι μαχαίρας· ἐφονεύθησαν καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων 20, καὶ ἐπληρώθησαν 40· διεκρίθησαν δὲ ἐπ' ἀνδρῶν οἱ Λακκιῶται, καὶ ἐξ ὅχως ὁ Σαρηδαντώνης καὶ ὁ Νικαλουδάκης· ἦσαν δὲ ὅλοι οἱ συγκρουσθέντες, Χριστιανοὶ μὲν ἐνεακόσιοι, Μωαμεθανοὶ δὲ ὑπερδισχίλιοι. Καὶ οὗτοι μὲν ἐπανήλθαν πανταχόθεν κατησχυμένοι εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ Χριστιανοὶ κατέλαβαν καὶ αὐτὴς τὰς προτέρας θέσεις ἀγαλλώμενοι. Ἐπεχείρησαν πολλοὶ Καστρινοὶ καὶ τινες Ῥεθύμνιοι νέαν ἐκστρατείαν μεσοῦντος τοῦ αὐτοῦ μηνὸς εἰς Σφακιά ὑπὸ τῶν ἐπ' ἀνδρῶν τιμώμενον Καούσην καὶ κατ' ἀρχᾶς μὲν εὐδοκίμησαν καὶ κατέλαβαν τὴν 16 καὶ τὸν Ἀσκύφον· ἀλλὰ δεινῶς προσέληθέντες ὑπὸ τοῦ Πρωτοπαπαδάκη, τοῦ Ρούσου, τοῦ Πωλογιωργάκη, τοῦ Παπαδάκη καὶ τοῦ Δασκαλάκη, ἠναγκάσθησαν νὰ στρέψωσι τὰ νῶτα, καὶ διερχόμενοι τὸ στενὸν τοῦ Κατρέως πολλὰ ἔπαθαν παραλαβόντες δὲ τοὺς ἐν τῇ πύργῳ τοῦ Ἀληδάκη, ὃν οἱ Ἑλληνας μετὰ ταῦτα ἀνέτρεψαν, ἐπανήλθαν εἰς τὰ ἴδια. Παρηκολούθησαν τούτους, ἀρνοῦντες τὴν τροπὴν των, ἄλλοι ἄλλοθεν Καστρινοὶ ὑπὸ τῶν Γερλή-κεχαγιᾶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἠττηθέντες κατὰ τὴν Ἀμπελον, καὶ αἰχμαλωτισθέντες καὶ φονευθέντες τοῦ ἀρχηγοῦ, ἐπαυλιδρόμησαν εἰς τὰ φρούρια. Ἐξώρμησαν τὴν 25 τινὲς τῶν ἐν τῇ φρουρίῳ τῶν Χανιῶν ἐπὶ τοὺς παρασκηνοῦντας Ἑλληνας, ἀλλ' οὐδὲν οὐδ' αὐτοὶ κατώρθωσαν.

Τοιαύτῃ ἦτον ἡ πολεμικὴ θέσις τῶν Κρητῶν λίγοντος τοῦ Ἰουλίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Διασκορπισμὸς τῶν περὶ τὴν Καρύταιναν Ἑλλήνων. — Συγκρούσεις Τούρκων καὶ Ἑλλήνων περὶ τὴν Τριπολιτσάν. — Ἀπόβασις τοῦ κεχαγιά τοῦ ἡγεμόνος τῆς Πελοποννήσου εἰς Πάτρας καὶ εὐτυχὴς αὐτοῦ ἄνοδος εἰς Τριπολιτσάν. — Μάχαι Βαλιεταίου καὶ Δολιανῶν.

ΕΝ ᾧ οἱ Ἕλληνες ἀνέμιεναν, ὡς εἶπαμεν, ὥρα τῆ ὥρα τὴν πτώσιν τοῦ παλιοφρουρίου τῆς Καρυταίνης καὶ διεπραγματεύοντο περὶ τούτου, ἔμαθον οἱ ἐν Τριπολιτσᾷ Τούρκοι τὴν δεινὴν θέσιν τῶν ἐν αὐτῇ παρά δύο χωρικὰ ἐνδιθέντων καὶ διὰ

Ἡλίας Μαυρομιχάλης.

νυκτὸς ἐξεληθόντων ἐκείθεν, ἐξεστράτευσαν 700 ἵπποις καὶ 2000 πεζοὶ τὸ πρωὶ τῆς 30 Μαρτίου, καὶ προχωροῦντες ἔκασαν τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ χωρίον Σάλεσι, δύο ὥρας μακρὰν τῆς Καρυταίνης. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἰδὼν τοὺς καπνοὺς τοῦ καιομένου χωρίου, ἀνέβη εἰς Φλωρίον, καὶ παρατηρήσας διὰ τοῦ τηλεσκοπίου, ὅτι ἤρχοντο ἔχθροί, τὸ ἐγνωστοποίησε διὰ συνθήματος, καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ οἱ περὶ τὴν Καρύταιναν Ἕλληνες, ἂν καὶ ἑξακισχίλιοι, ὅλοι σχεδὸν διεσκορπίσθησαν τρέχοντες εἰς τὰ βουνὰ καὶ εἰς τὰ σπήλαια ὥστε ὁ Κολοκο-

τρώνης καταβάς ἀπὸ τοῦ Φλωρίου γῆρε μόνους ἐγκαρτεροῦντας καὶ πολεμοῦντας ἐντεῦθεν μὲν τοῦ Φρουρίου τοὺς περὶ τὸν Ἡλίου Μαυρομιχάλην, ἐκείθεν δὲ τοὺς ἀδελφούς Πλαπούτας, ἀλλὰ καὶ οὗτοι μετ' ὀλίγον ἀνεχώρησαν. Ἀνεχώρησαν τελευταῖοι καὶ οἱ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην, οἵτινες καὶ συνεπληρώθησαν καθ' ὁδὸν εἰς διακοσίους· ἀπέφυγον δὲ τὸν κίνδυνον κρυπτόμενοι καὶ νυκτοποροῦντες διὰ τινῶν ἀποκρήμνων καὶ ἀγνωστων μονοπατίων, ἀνευρισκομένων παρά τοῦ Κολοκοτρώνη ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς εἰς ἑκασασιν τῶν συνοδοιπόρων του, ἂν καὶ δεκαεπτὰ παρήλθον ἔτη ἀφ' ὅτου εἶχε διαβῆ ἐκείθεν, ὃ ἐστὶν ἀφ' ὅτου ἔπαυσε νὰ περιφέρεται εἰς Πελοπόννησον ὡς κλέπτῃς. Οἱ δὲ Τούρκοι, φθάσαντες εἰς Καρύταιναν, παρέλαβαν ἐν ἡσυχίᾳ ὅλους τοὺς ἐγκλειστούς καὶ τοὺς συνώδυσαν εἰς Τριπολιτσάν· ἐπανερχόμενοι δὲ ἀπὴν-

τησαν πρὸς τὸ Καλογεροβοῦνι τοὺς ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην, τὸν ἀδελφόν του Κωνσταντῖνον καὶ τὸν Νικήταν Σταματελόπουλον, καὶ ἔτρεψαν καὶ αὐτοὺς φονεύσαντες καὶ τὸν γυναικάδελφον τοῦ Γιατράκου. Τόσον δὲ παράλογος τρόμος κατέλαβε τοὺς Ἕλληνας ἐξ αἰτίας τῆς ἐξόδου ταύτης τῶν ἐχθρῶν, ὥστε 17 μόνοι ἑνοπλοὶ Τούρκοι συνώδυσαν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς Τριπολιτσάν 200 τροφοφόρα ζῶα διὰ δυσβάτων καὶ ἐπιφόβων ὁδῶν ἀπὸ τόπου ἀπέχοντος ἐξ ὥρας μὴδένα ἑνοπλον ἀπαντήσαντες Ἕλληνα.

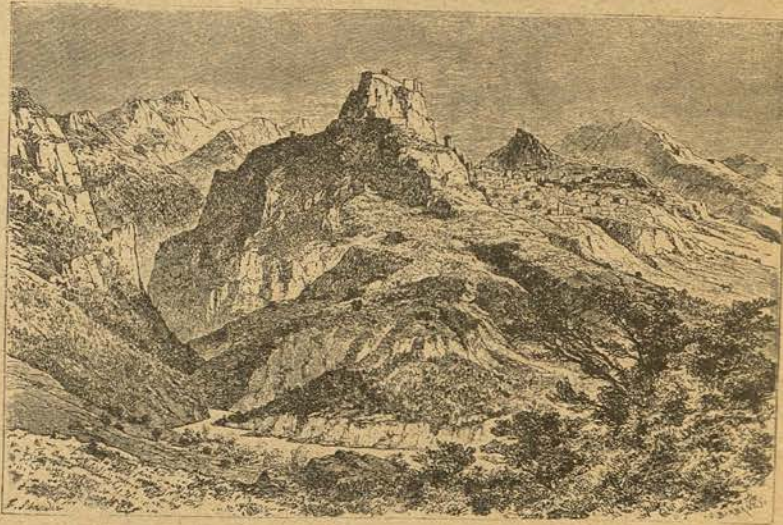
Ἀφ' οὗ δὲ ἡ τόσῃ πληθῆς τῶν περὶ τὴν Καρύταιναν διεσκορπίσθη τόσον αἰσχυρῶς, οἱ ὄπλαρχηγοὶ ἀπομείναντες σχεδὸν ὅλοι ἀνευ ὀπαδῶν συνήλθον οἱ πλείστοι διὰ διαφόρων ὁδῶν εἰς Στεμνίτσαν, ὅπου συνήχθησαν ἐνθεν κάκειθεν καὶ τινες τῶν ὀπαδῶν των, καὶ ὠδευσαν εἰς Χρυσοβίτσι ὅλοι τριακόσιοι, ἐπ' ἐλπίδι νὰ καταλάβωσι τὴν θέσιν Λαγκάδαν καὶ κτυπήσωσι Τούρκους τινὰς ἐπ' ἀνερχομένους διὰ τοῦ μέρους ἐκείνου εἰς Τριπολιτσάν· ἀλλ' οἱ ἑκατὸν ἐλειποτάκτησαν καθ' ὁδόν. Φθάσαντες δὲ οἱ λοιποὶ εἰς Χρυσοβίτσι ἔμαθον, ὅτι οἱ Τούρκοι εἶχαν ἤδη διαβῆ. Τότε πολλοὶ τῶν ὄπλαρχηγῶν ἀπεφάσισαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Λεοντάρι, καὶ ἐκείθεν νὰ καταβῶσιν εἰς Μεσσηνίαν ἐπὶ στρατολογία· παρεκίνουν δὲ καὶ τὸν Κολοκοτρώνην νὰ συνακολουθήσῃ. «Δὲν ἔρχομαι,» τοῖς εἶπεν οὗτος ὅλος περίλυπος, «θέλω νὰ μὲ φάγουν τὰ πουλιὰ πού μὲ γνωρίζουν.» Ἐν τοσοῦτῳ οὔτε ἄνθρωπον εἶχε παρ' αὐτῇ οὔτε κἂν τὸ τουφέκι του, διότι ἔχασε καὶ αὐτὸ ἐπὶ τῆς φυγῆς. Εἶπε τότε ὁ Δικαῖος πρὸς τινὰ τῶν Μανιατῶν· «Μεῖνε μαζὶ τοῦ μὴ τὸν φάγῃ ὁ λύκος.»

Ἀφ' οὗ δὲ ἀνεχώρησαν οἱ ὄπλαρχηγοί, ὁ Κολοκοτρώνης ἐμβῆκεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἔκαμε τὸν σταυρόν του καὶ ἔμεινε πολλὴν ὥραν σύνουος. Ἐπειτα ἀσπασθεὶς τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, «Παναγία μου,» εἶπε, βροήθησε τοὺς Χριστιανούς· τοὺς ἐπήραμε ἴστο λαίμωμάς· καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐκίνησε πρὸς τὴν Πιάναν ὅλος ἀπηλπισμένος συνοδίτην ἔχων μόνον τὸν Μανιάτην του.

Ὁ δὲ Κανέλλος Δηληγιάννης, φεύγων καὶ αὐτὸς ἐκ Καρυταίνης ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, μετέβη εἰς τὴν πατρίδα του, τὰ Λαγκάδια, καὶ γῆρεν ὅλον τὸ χωρίον ἔρημον, καὶ αὐτὴν του τὴν οἰκογένειαν φυγοῦσαν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν τῶν Καλαδρῶτων· ἔδραμε δὲ κατόπιν αὐτῆς πεζὸς καὶ ἀνυπόδητος, τὴν ἐπρόφθασεν εἰς τὸ Σωποτόν, καὶ τὴν συνώδυσεν εἰς μέγα-Σπήλαιον. Ἐκεῖ μαθὼν, ὅτι οἱ ἐπαρχιωταὶ του ἀπελπισθέντες ἀπεφάσισαν νὰ προσκυνήσωσιν, ἀπέστειλεν εἰς πρόληψιν τοῦ κακοῦ τὸν ἀδελφόν του Δημητράκη εἰς Λαγκάδια μετ' ὅσων ἐδυνήθη νὰ συλλέξῃ στρατιωτῶν. Φθάσας ἐκεῖ οὗτος γῆρε τῶς ἐντοπίους Τούρκους συνηθροισμένους ὅλους ἀόπλους ἐν τῇ ἀγορᾷ, διότι τὴν ἡμέραν τῆς ἐπαναστάσεως τοῖς ἀψήρεσαν τὰ ὄπλα οἱ περὶ τὸν Κανέλλον, καὶ τοὺς ἐπεδίκλωσαν, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐφυλάκισαν· γῆρε δὲ σὺν αὐτοῖς καὶ πολλοὺς χωρικοὺς Χριστιανούς ἐτοίμους, ἐπὶ τῇ προτροπῇ τῶν Τούρκων, νὰ προσφέρωσι, διὰ πρεσβείας πρὸς τοὺς ἐν Τριπολιτσᾷ, τὴν ὑποταγὴν τοῦ

λαού. Ὁ Δημητράκης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, διότι πολλοὶ τῶν διεσκορπισμένων συνεπαρχιωτῶν του τὸν ἠκολούθησαν κατ' ὁδόν, περιεκύκλωσαν τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ Τούρκους, τοὺς ἐτουφέκισαν καὶ τοὺς ἐφόνευσαν ὅλους, ἀναγκάσαντες τοὺς συνεπαρχιώτας τῶν νὰ γένωσι· καὶ αὐτοὶ συμμέτοχοι τοῦ φόνου, ὥστε νὰ μὴ τολμήσωσι πλέον καὶ προσκυνήσωσι φοβούμενοι τὴν ἀγανάκτησιν καὶ ἐκδίκησιν τῶν τουρκικῶν Ἀρχῶν. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ διασκορπισμοῦ τῶν περὶ Καρύταιναν καὶ ὡς πρὸς τὸ στρατιωτικὸν καὶ ὡς πρὸς τὸν λαόν.

Ἐν τοσούτῳ, ὅσον ἡ θέσις τῶν Ἑλλήνων ἦτο δεινῆ, τόσῳ προθυμότε-

Ἡ Καρύταινα.

ρον ἠγωνίζοντο οἱ ἀρχηγοὶ νὰ τὴν καλητερεύωσι στρατολογούντες ἀκαμάτως, φαινόμενοι γενναῖοι ἐν μέσῳ τοῦ πανικοῦ φόβου καὶ προκινδυνεύοντες. Τῷ ὄντι διὰ τῶν ἀξιεπαίνων προσπαθειῶν καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐπισκόπου Βρεσθένης Θεοδωρήτου, τοῦ Σαριγιάννη, τοῦ Παναγιώτη Ζαφειροπούλου, τοῦ Κωνσταντίνου Μαυρομηχάλη, τοῦ Κοντάκη καὶ ἄλλων, συνήχθησαν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἕως 1500 ἑνοπλοὶ, Μιστριῶται, Ἁγιοπετριῶται, Τριπολιτσιῶται καὶ Μανιάται· εἰς Βέρβενα, θέσιν βουνώδη καὶ δυνατὴν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ ἁγίου Πέτρου, ὅπου καὶ ὠχυρώθησαν, κτίσαντες τέσσαρας πύργους· συνήχθησαν καὶ ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην ἱκανοὶ εἰς Πιάναν, 3 ὥρας ἀπέχουσαν τῆς Τριπολιτσᾶς· ἀλλὰ θάρρος δὲν ἐλάμβαναν οἱ συναζόμενοι· Τούρκους ἤκουαν καὶ πάραυτα ἐφευγαν. Τὴν 5 Ἀπριλίου οἱ Τριπολιτσιῶται Τούρκοι ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν ἐν Πιάνᾳ, τοὺς διεσκορπίσαν μόλις φανέντες, καὶ ἔκαυσαν τὸ χωριόν· ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ἀπολειφθεὶς μόνος, μετέβη

εἰς τὸ μεταξὺ Ἀλωνίσταινας καὶ Βυτίνας διάσελον· ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ ὑπῆγαν καὶ ἐκεῖ, ἐσκορπίσαν τοὺς συνελθόντας, ἔτρεψαν καὶ αὖθις τὸν Κολοκοτρώνην, ἔκαυσαν τὸ χωριόν καὶ μετέφεραν τὰς ἐκεῖ ἀποτεταμιευμένας τῶν Ἑλλήνων τροφὰς εἰς Τριπολιτσάν. Ἐνήμερα δὲ τοῦ Πάσχα ἐστράτευσαν εἰς Βλαχοκερασιάν, χωριόν 4 ὥρας μακρὰν τῆς Τριπολιτσᾶς, ὅπου κατεῖχαν ὁ Κυριακούλης Μαυρομηχάλης, καὶ ὁ Ἀντώνης Νικολόπουλος Λακεδαιμόνιος μετὰ 800 συντρόφων· ἀλλὰ μόλις ἐπλησίασαν, ἐλειποτάκτησαν ὅλοι οἱ ὑπὸ τὸν Κυριακούλην· οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Νικολόπουλον ἀντέστησαν κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ φονευθέντες αὐτοῦ ἐτράπησαν καὶ οὗτοι καὶ ἀνέβησαν τὰ ὄρη· ἐφονεύθησαν δὲ διαρκούσης τῆς μάχης καὶ ὁ Παναγιῆς Βενετσιάνος, καὶ ἄλλοι. Οἱ δὲ Τούρκοι καύσαντες τὸ χωριόν, ἐπανήλθον εἰς Τριπολιτσάν.

Ἐξ κίτις δὲ τῶν δεινῶν τούτων περιστάσεων συνήλθον κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Κανέλλου Δηληγιάννη, εὐρισκομένων τότε ἐν Μαρχιαῖ, διάφοροι ὄπλαρχηγοὶ εἰς Πάπαρι, 4 ὥρας ἀπέχον τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ κοινῆς σκέψεως γενομένης, συνωμολόγησαν, ὅτι δύσκολος ἦτον ἡ στρατολογία, καὶ ἔτι δυσκολωτέρα ἢ μὴ λειποταξία τῶν στρατολογουμένων. Εἰς διόρθωσιν δὲ τοῦ κακοῦ ἀνηγόρευσαν ὅλοι ὁμογνωμόνως τὸν ἐν Καλαμάτᾳ διατρίβοντα Πετρόμπεην ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου, καὶ τὸν παρεκάλεσαν νὰ συνάξῃ ὅσους ἐδύνατο Μανιάτας, ὑποσχόμενοι αὐτοῖς τροφὰς καὶ μισθοὺς, καὶ νὰ συναναβῇ καὶ αὐτὸς κατ' ἐκείνα τὰ μέρη, ὥστε νὰ βιάσῃ τοὺς χωρικοὺς διὰ τῶν Μανιατῶν νὰ ὀπλοφορήσωσι, νὰ ἐκστρατεύσωσι, καὶ νὰ διατηρήσωσι τὰς θέσεις τῶν. Τούτου γενομένου διελύθη ἡ συνέντευξις· καὶ ὁ μὲν Δηληγιάννης, καὶ ὁ Τσαλαφατίνος ἐτοποθετήθησαν κατὰ τὸ διάσελον τῆς Ἀλωνίσταινας, ὅπου ὑπῆγε μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Πλαπούτας ἐπ' ἐλπίδι νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἐχθρόν, ἂν ἐδοκίμαζε νὰ πέσῃ ἐκεῖθεν εἰς ἄλλας ἐπαρχίας, οἱ δὲ λοιποὶ μετέβησαν εἰς Βαλτέτσι, χωριόν ὄρεινόν, 2 ὥρας ἀπέχον τῆς Τριπολιτσᾶς.

Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας 800 Καλαβρυτιανοὶ ὑπὸ τὸν Χαραλάμπην, καὶ τινες Τριπολιτσιῶται ὑπὸ τὸν Ἀθράλην, μαθόντες τὰ ἐν Καρυταίνῃ δυστυχήματα, ἐστρατοπέδευσαν ἐν Λεβιδίῳ, 5 ὥρας μακρὰν τῆς Τριπολιτσᾶς, εἰς ἐγκαρδίωσιν τῶν ὀλιγοψυχισάντων συναδέλφων, καὶ ἐμπόδιον τοῦ ἐχθροῦ, ἂν ἐπεχειρεῖ νὰ διαβῇ ἐκεῖθεν πρὸς τὰ Καλάβρυτα· ἀλλ' οἱ στρατιῶται Τούρκοι, μαθόντες τὸν ἐρχομὸν αὐτῶν, ἐξεστράτευσαν τὴν 3 διὰ νυκτὸς καὶ τοῖς ἐπλησίασαν ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου. Ἐποτήθησαν οἱ Ἕλληνες πρὶν φθάσωσιν οἱ ἐχθροί, καὶ ἀνέβησαν εἰς τὰς πλησίον ὄρεινὰς θέσεις· μόνος δὲ 60 ὑπὸ τοὺς ὄπλαρχηγοὺς Νικόλαον Σολιώτην, Ἀναγνώστην Στριφτόμυλαν, Γεώργην Κουλοχέρην καὶ Γιαννάκην Πετμεζᾶν, ἐκλείσθησαν ἐντὸς τινῶν οἰκιῶν τοῦ χωρίου καὶ ἐπολέμησαν ἀντέχοντες γενναίως εἰς τὰς ἀλεπαλλήλους προσβολὰς τῶν πολλῶν ἐχθρῶν 7 ὥρας. Ἐν ᾧ δὲ ἐκινδύνευαν, ἦλθον ἐξωθεν εἰς βοήθειάν των ὁ Πλαπούτας, ὁ Τσαλαφατίνος, ὁ Νικόλαος Πετμεζᾶς καὶ ἄλλοι, κατέβησαν καὶ ὀλίγοι ἐκ τῶν καταφυγόντων εἰς τὰ

δρη, καὶ οὕτως ἐλυτρώθησαν οἱ ἐγκλειστοί, προσβληθέντων ὀπισθεν τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀναγκασθέντων νὰ φύγωσιν. Ἐφονεύθησαν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ὁ Στριφτόμπολας, ὁ ὑποπληρχηγὸς Σωτήρης Σολμενίκος καὶ τρεῖς στρατιῶται. Ἡ ἀντίστασις τῶν ὀλίγων τούτων καὶ ἡ γενναιότης τῶν ἐξωθεν ἐπιβοηθησάντων, καθ' ὃν καιρὸν ἡ δειλία κατέλαβε τὰς ψυχὰς ὄλων, εἶναι ἀξία παντὸς ἐπαίνου.

Μετὰ δὲ τὴν Μάχην τοῦ Λεβιδίου ὁ Πλαπούτας καὶ ὁ Τσαλαφάτινος συνενωθέντος καὶ τοῦ Δηληγιάννη μετέβησαν εἰς τὸ διάσελον τῆς Ἀλωνίσταινας καὶ ἐκεῖθεν εἰς Πιάναν, ὅπου ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι τὸν Ἀντώνην Κολοκοτρώνην. Οἱ δὲ λοιποὶ διέμεναν ἐν Βαλτεσίῳ.

Οἱ Τριπολιτσιῶται Τούρκοι ὑπήγαιναν συνήθως εἰς τοὺς μύλους τῆς Δαβιάς καὶ ἄλλων. Τοῦτο παρατηρήσαντες οἱ ἐν Πιάνα καὶ Βαλτεσίῳ Ἕλληγες ἔστειλαν τὸν Ἀντώνην Κολοκοτρώνην μετὰ 80 εἰς ἐνεδραν· ὁ Ἀντώνης ἐνήργησε ὅσα διετάχθη, καὶ εἰς τὴν 18 Ἀπριλίου ἐκτύπησε τοὺς Τούρκους ἐρχομένους πρὸς τοὺς μύλους, ἐφόρευσε 10 καὶ συνέλαβε ὀλίγα ζῆα. Οἱ Τούρκοι ἐξήλθαν ἐν Τριπολιτσᾷ εἰς τιμωρίαν τῶν ὀλίγων ἐκείνων Ἑλλήνων. Βλέποντες αὐτοὺς ἐξερχομένους ἐξήλθαν καὶ οἱ ἐν Πιάνα καὶ Βαλτεσίῳ Ἕλληγες εἰς ὑπεράσπισιν τῶν περὶ τὸν Ἀντώνην καὶ οὕτως συνεκρούσθησαν Ἕλληγες καὶ Τούρκοι πρὸς τὴν Σιλίμναν. Οἱ Ἕλληγες ὑπερίσχυσαν καὶ ἐσκότωσαν 20 Τούρκους, ἐν οἷς καὶ τὸν ἐπ' ἀνδρία φημιζόμενον Ὁμέραγαν Τριπολιτσιώτην· δύο δὲ Ἕλληγες ἐσκοτώθησαν καὶ δύο ἐπληρώθησαν. Μετὰ τὴν σύγκρουσιν ταύτην οἱ μὲν Τούρκοι ἐπανῆλθαν εἰς Τριπολιτσάν, οἱ δὲ Ἕλληγες εἰς Πιάναν καὶ Βαλτεσίον ὅπως θάρραλεώτεροι. Ἐθαβρύνθησαν ἔτι μάλλον μετ' ὀλίγον καὶ διὰ τοῦ ἐξῆς ἀριστεύματός. Ὁ Νικήτας καὶ τινες τῶν ὀπαδῶν του εἶδαν ἐπὶ τῆς πεδιάδος μίαν ὄραν καὶ τέταρτον μακρὰν τῆς Τριπολιτσᾶς 20 Τούρκους, καὶ καταβάντες τοὺς ἐκτύπησαν καὶ ἐφόρευσαν ἕξ, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπώθησαν εἰς τὴν πόλιν φωνάζοντας ὅτι πρὸ τῶν πυλῶν τῆς ἐφονεύοντο Τούρκοι. Ἐξήλθαν ἵππεις πρὸς καταδίωξιν τῶν περὶ τὸν Νικήταν, ἀλλ' οὗτοι σκυλεύσαντες τοὺς φονευθέντας ἀνέβησαν ἀδολαβεῖς εἰς Βέρβεναν, ὅπου τοὺς ἐφύμισε τὸ στρατόπεδον, ὡς τολμήσαντας νὰ φανῶσι κατὰ τὸν δεινὸν ἐκεῖνον καιρὸν τόσον πλησίον τῆς Τριπολιτσᾶς.

Τὴν δὲ 24 ἐξεστράτευσαν οἱ Τούρκοι κατὰ τῶν ἐν Βαλτεσίῳ, τοὺς διεσκόρπισαν καὶ διεσπάρησαν συνάζοντες ζῆα· ἀλλ' ὀπισθοδρόμησαν μετ' ὀλίγον ἀφήσαντες καθ' ὁδὸν τὰ ζῆα, διότι ἐπῆλθαν οἱ ἐν Βερβένοις καὶ Πιάνα. Ἐπανελθόντων δὲ τῶν Τούρκων εἰς Τριπολιτσάν, ὁ μὲν Κολοκοτρώνης ἐσύστησεν ἄλλο στρατόπεδον εἰς Χρυσοβίτσι, ὁ δὲ Γιατράκος, ὀπληρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας τοῦ Μιστρά, εἰς Βέρβεναν, ὅπου ἐψηφίσθη ὁμογνωμόνως τὴν 5 Μαΐου ἀρχηγὸς τοῦ στρατοπέδου ἐκείνου ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ἐπισκόπου Βρεσθίνης· ἄλλοι δὲ ἐκ τῶν ὀπληρχηγῶν μετέβησαν εἰς Λεοντάρι καὶ ἔστειλάν τινες εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅπου ἕκαστος εἶχεν ἐπιβρόχην, ἐπὶ στρατολογία. Οἱ δὲ Τούρκοι, διασκορπίσαντες τὸ στρατόπεδον τοῦ Βαλτε-

ταίου, περιήρχοντο ἀνύποπτοι καὶ ἀνενόχλητοι περίξ τῆς Τριπολιτσᾶς συνάζοντες ζῆα, καὶ ἐπαίζοντες μακρόθεν τοὺς φυγομάχους Ἕλληνας.

Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῶν περὶ τὴν Τριπολιτσάν Ἑλλήνων, ὅτε τοῖς ἦλθεν εἰδήσις, ὅτι ὁ Μουσταφάμπεης, κεχαγιάς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Πελοποννήσου, μετὰ 3500 ἐκλεκτῶν στρατιωτῶν, ὄλων σχεδὸν Ἀλθανῶν, ἀπέβη εἰς Πάτρας.

Ὁ Χουρσήδης, ὡς προείπαμεν, κατεγίνετο εἰς τὸν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πόλεμον καθ' ὃν καιρὸν ἐξεβράγη ἐν Πελοποννήσῳ ἡ ἐπανάστασις. Ἐκτὸς τοῦ πρὸς τὸν σουλτάνον χρέους τοῦ ἀναγκάζοντος αὐτὸν νὰ κινήσῃ δυνάμεις κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν, εἶχε καὶ ἰδιαίτερον αἴτιον ἀφήκεν ἐν Τριπολιτσᾷ ἀναχωρῶν τὰς γυναϊκάς του καὶ τοὺς θησαυροὺς του. Ὁ ἀγέρωχος χαρακτήρ του, ὃν ἐξιστορήσαμεν, ἀρκεῖ νὰ δείξῃ τὴν ἀγανάκτησιν τῆς ψυχῆς του μαθόντος, ὅτι καὶ αἱ γυναῖκες καὶ οἱ θησαυροὶ του ἐκινδύνευαν νὰ πέσωσιν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἀπίστων· μόλις δὲ ἔμαθε τὰ συμβάντα ταῦτα, καὶ ἔστειλεν ἀμέσως τὰς ἀνωτέρω δυνάμεις ὑπὸ τὸν κεχαγιᾶν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Πελοποννήσου, πολλῆς ἰκανότητος ἀνδρα καὶ ἐμπειροπόλεμον, ὅστις ἀπέβη εἰς Πάτρας μεσοῦντος τοῦ Ἀπριλίου, ἐθαβρύνε τοὺς ἐκεῖ ὁμοπίστους του εἰπών, ὅτι παρηκολούθουν καὶ ἄλλαι δυνάμεις, καὶ μετέβη εἰς Βοστίτσαν, ὅπου οὔτε στρατιώτας ἦδρεν, οὔτε κατοίκους, ἀλλὰ πολλὰς τροφὰς ἐτοιμασθείσας πρὸ τῆς ἀποστασίας, ἐπὶ σκοπῷ νὰ σταλῶσιν εἰς τὸ ἐν Ἰωαννίνοις ὑπὸ τὸν Χουρσήδην στρατόπεδον. Διέμεινε δὲ ἐκεῖ μίαν ἐβδομάδα ἐκδίδων ἀμνηστῆρια (συγχωροχάρτια) πρὸς τοὺς Καλαβρυτιανοὺς καὶ Βοσπιτσάνους, ἀλλὰ μὴ εἰσακουόμενος· μαθὼν δὲ ὅτι σῶμα Καλαβρυτιανῶν ὑπὸ τὸν Ζαήμην ἐστάθμευε παρὰ τὴν μονὴν τῶν Ταζιάρχων, ἔστειλε 500, τὸ διεσκόρπισε, καὶ παρὰ μικρὸν ἠχμαλώτισε καὶ τὸν Ζαήμην ἐναπομείναντα μετ' ὀλίγων, διότι οἱ πολλοὶ ἐλειποτάκτησαν· ἔκασαν ἔπειτα τὴν Βοστίτσαν μὴ ἐλθόντων τῶν κατοίκων τῆς εἰς προσκύνησίν του, ἐλεηλάτησε τὰ περίξ, ἤρπασε πολλὰ ζῆα καὶ ὤδευσε πρὸς τὴν Κόρινθον. Ἐκεῖ εἶχε μεταβῆ πρό των ἡμερῶν ὁ Δικαῖος, ἵνα συμπράξῃ εἰς τὴν πτώσιν τῆς ἀκροκορίνθου· ἐπὶ δὲ τῇ ἐρχομῇ τοῦ κεχαγιᾶ ἐπροσπάθησε νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς στρατιώτας εἰς ἀντίστασιν, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσεν· ὄλοι ἀφήκαν καὶ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν πόλιν καὶ ἀνεχώρησαν αἰσχροῦς. Τότε ὁ Δικαῖος ἀπελπισθεὶς ἔκασε τὴν μεγαλοπρεπῆ οἰκίαν τοῦ Κιαμήλμπεη, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Σωφικόν. Ἡ δὲ ἐντὸς τῆς ἀκροκορίνθου μήτηρ τοῦ Κιαμήλμπεη, ἰδοῦσα τὸν ἐμπρησμόν τῆς οἰκίας, ἐφύραξε, καὶ διέταξε ν' ἀποκεφαλίσωσι τὸν διόλου μὴ πταίσαντα Ἀνδρῆικον Νοταρᾶν, ὃν εἶχε συμπαραλάβει ἐν τῇ ἀκροπόλει καθ' ὃν καιρὸν ἐκλείσθη ἐν αὐτῇ. Τόσον δ' αἰφνιδίως εἰσέβαλεν εἰς Κόρινθον ὁ κεχαγιᾶς, ὥστε ὁ ἐν αὐτῇ εὐρεθεὶς ἐπίσκοπος Δαμαλῶν, Ἰωνάς, ἐκινδύνευσε φεύγων νὰ πιασθῇ, ἀποτινάξαντος αὐτὸν τοῦ ζῆου ἐφ' οὗ ἐκάθητο. Συνελήφθησαν δὲ ἕξω τῆς πόλεως καὶ ἐφονεύθησαν ὁ διάκονός του καὶ τις ἡγούμενος. Διατρίψας δὲ ὁ κεχαγιᾶς ἐν Κορίνθῳ μίαν ἡμέραν, ἀφήκεν εἰς ἐνδυ-

νάμωσιν τῆς ἀκροπόλεως τινες τῶν συνακολουθούντων αὐτὸν Ἀλβανῶν, καὶ ἐστράτευσε πρὸς τὸ Ἄργος τὴν 24 Ἀπριλίου, προπορευομένων τῶν πρὸς τοὺς προεστώτας καὶ κατοίκους τῆς πόλεως ἐκείνης ἀμνηστηρίων.

Ἄφ' οὗ οἱ Ἀργεῖοι Τούρκοι περιωρίσθησαν ἐν Ναυπλίῳ, ἦλθαν ἱκανοὶ Κρανιδιώται καὶ Καστριῶται καὶ τὸ ἐπολιόρκησαν μετὰ τῶν ἐν Ἀργολίδι χριστιανῶν. Οἱ Τούρκοι ἐμποδιζόμενοι νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τὴν ξηράν, ἐπεχείρησαν ἐνήμερα τοῦ Πάσχα ἀπόθασιν εἰς τοὺς ἀντικρὺ τοῦ Ναυπλίου μύλους ἐπὶ συλλογῇ τροφίμων· ἀλλ' εὐρόντες τὴν θέσιν ἐκείνην κατεχομένην ἐπέστρεψαν εἰς Ναύπλιον ἀπρακτοί. Ἐξ αἰτίας δὲ τῶν ἡμερῶν τοῦ Πάσχα οἱ διὰ ξηρᾶς πολιορκούντες ἐδόθησαν εἰς τὴν κραιπάλην. Τοῦτο παρατηρήσαντες οἱ Τούρκοι ἐπέπεσαν αἴφνης, ἐσκότισάν τινες, διεσκόρπισαν τοὺς ἄλλους καὶ συλλαβόντες τὸν Κρανιδιώτην Γεώργην Λεμπέσην, τὸν ἐσοῦδλισαν.

Μπουμπουλίνα

Ἐν τῶν ἐπὶ πολιορκίᾳ τοῦ Ναυπλίου καταπλευσάντων πλοίων ἦτο καὶ τῆς χήρας Μπουμπουλίνας, ἐφ' οὗ ἐπέθη καὶ ἡ ἀνδρόφρων αὐτῆ καὶ ἀρειμάνιος γυνὴ, ὀπλοφοροῦσα καὶ ἐνθουσιῶσα ὑπὲρ τοῦ ἀγωνοῦ συνοδευομένη δὲ ὑπὸ τοῦ ἀξίου τοιαύτης μητρὸς υἱοῦ τῆς καὶ ἄλλων συμπολιτῶν τῆς ἀνέθη τὴν τετράδην τῆς διακαινησίμου εἰς Ἄργος, ὅπου ὑπέδεχθη ὡς βασιλίσα· ἀνέθη κατόπιν εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν εὐ-

φημοῦντος τοῦ λαοῦ καὶ ὁ πρόκριτος τῶν Σπετσῶν, Γκίκας Μπότασης, συμπολιορκητῆς καὶ αὐτὸς τοῦ Ναυπλίου. Ἡ ἀνάθασις αὐτοῦ καὶ ἔτι μᾶλλον ἢ πρωτοφανῆς παρουσία γυναικὸς ἐν τῇ σταδίῳ τοῦ πολέμου, καθ' ὃν καιρὸν οἱ ἄνδρες ἔφευγαν ἀπέμπροσθεν τῶν ἐχθρῶν, ἀνεθάρβρυναν τοὺς Ἀργεῖους πρὸς ἐπανάληψιν τῆς λυθείσης πολιορκίας τοῦ Ναυπλίου· τὴν δὲ 23 Ἀπριλίου μαθόντες τὴν θριαμβευτικὴν εἰσοδὸν τοῦ κεχαγιά εἰς Κόρινθον ἠτοιμάσθησαν νὰ τὸν ἀντικρούσωσι ἀναβαίνοντα εἰς Ἄργος (α).

Ὀλίγα βήματα ἔξωθεν τῆς πόλεως πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς Κορίνθου σῶζεται τεῖχος ἐπὶ τῆς κοίτης τοῦ χειμαρρῶδους Χαράδρου, τοῦ κοινῶς Ἐηριά, εἰς προφύλαξιν τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς ἐν καιρῷ χειμῶνος καταφορᾶς τῶν ρευμάτων. Οἱ Ἕλληνες, ἀπειροὶ εἰσέτι, ἐτοποθετήθησαν ὀπισθεν τοῦ τείχους ἀφήσαντες ἀνοικτὰ τὰ πλάγια· τόσῳ δὲ ἦσαν βέβαιοι, ὅτι θὰ ἐνίκων, ὥστε ὅλοι οἱ ἐν τῇ πόλει ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐχύθησαν εἰς τὰ πλησίον ὑψώματα θεωροὶ τῆς νίκης. Οἱ Τούρκοι, ἰδόντες μακρόθεν τόσον λαὸν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων, ὑπέθεσαν, ὅτι ἦσαν τόσοι ὀπλοφόροι καὶ ἐφοβήθησαν. Φθάσαντες δὲ μετὰ πάσης προφυλάξεως εἰς τὴν παρὰ τὸ τεῖχος ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐγνώρισαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἠπόρησαν ἰδόντες τὸ

ὀάβρος τῶν ἐναντίων· διηρέθησαν τότε εἰς τρία· καὶ οἱ μὲν πεζοὶ ἐτάχθησαν ἐν τῷ κέντρῳ, οἱ δὲ ἵππεις ἄλλοι δεξιόθεν καὶ ἄλλοι ἀριστερόθεν, καὶ οὕτως ἐκίνησαν ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὸ τεῖχος ὅλοι ταυτοχρόνως. Οἱ Ἕλληνες, ἀνυπόμονοι νὰ πολεμήσωσι, τοὺς ἐτουφέκισαν πρὶν ἔλθωσιν ἐντὸς βολῆς. Τότε οἱ ἵππεις τῆς δεξιᾶς καὶ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος, κεντίσαντες τοὺς ἵππους καὶ εὐρόντες τὰ πλάγια ἀφύλακτα ἐκύκλωσαν τοὺς πρωτοπέρους Ἕλληνας καὶ τοὺς διεσκόρπισαν φονεύσαντες πολλοὺς, ἐν οἷς καὶ τὸν υἱὸν τῆς Μπουμπουλίνας. Ὁ νέος οὗτος ἔβριψε κατὰ γῆς ἔφιππον Ἀλβανόν, τὸν Βελήμπεην· ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ἐξέτεινε τὴν δεξιὰν εἰς σφαγὴν του, ἔπεσε νεκρὸς ἐπ' αὐτοῦ φονευθεὶς παρ' ἄλλου. Ἡ ἡττα αὕτη ἐπέφερε τὸν διασκορπισμὸν τῶν ἐπαναλαβόντων τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου, καὶ τὴν τροπὴν τῶν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων θεατῶν, ἐξ ὧν ἄλλοι ἠχημαλωτίσθησαν, ἄλλοι εἰς τοὺς μύλους διεσώθησαν, πολλοὶ δὲ οἰκογένειαι καὶ τινες ὀπλοφόροι ἐκλείσθησαν, ἐν τῇ ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν μονῇ τῆς Κεχυρμμένης. Οἱ δὲ Τούρκοι, εἰσελθόντες εἰς τὴν πόλιν τὴν 25 Ἀπριλίου, ἐπολιόρκησαν τοὺς ἐν τῇ μονῇ, προσπαθούντες νὰ τοὺς πείσωσι νὰ παραδοθῶσιν ἐπὶ πλήρει καὶ τελείᾳ ἀμνηστειᾷ· ἀλλ' ἐκείνοι ἐμψυχούμενοι παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ ὀλίγων ὀπλοφῶρων ἀπέβριψαν τὰς πρώτας προτάσεις, καὶ ἀντεστάθησαν εὐτυχῶς τρεῖς ἡμέρας· ἡ ἔλλειψις ὅμως τοῦ νεροῦ τοὺς ἠνάγκαζε νὰ προσκυνήσωσιν. Εἰς τῶν ἐγκλείστων ἦτο καὶ ὁ Κρανιδιώτης Παπα-Ἀρσένιος, ἀνὴρ πλήρης ζήλου καὶ τόλμης, ὅστις, παρευρεθεὶς ἐν τῇ προλαβούσῃ μάχῃ κατὰ τὸ τεῖχος, τόσον διέπρεψεν, ὥστε ὁ κεχαγιάς ἐπαναλαβὼν τὰς προτάσεις του, ἐπέμενε νὰ ἐξαίρεθῇ μόνος αὐτὸς τῆς γενικῆς ἀμνηστίας. Ὁ Ἀρσένιος, ἰδὼν ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς δίψας ἀδύνατον ἦτον οἱ ἐγκλειστοὶ ν' ἀνθέξωσι, τοῖς εἶπε νὰ δεχθῶσιν αὐτὰς καὶ ἀνοίξωσι τὰς πύλας τὴν ἐπικύριον· αὐτὸς δὲ θὰ ἐφρόντιζε περὶ τῆς ἰδίας ἀσφαλείας του. Τῷ ὄντι τὴν νύκτα ἐξῆλθε τῆς μονῆς ξιφῆρης, διέσχισε τοὺς πέριξ ἐχθροὺς καὶ διεσώθη ἀβλαβῆς εἰς τοὺς μύλους. Ὁ δὲ κεχαγιάς ἐδέχθη φιλοφρόνως τοὺς προσκυνήσαντας, καὶ ἐξ αὐτῶν, ἀποδιδόντων τὰ αἷτια τῆς ἀποστασίας εἰς τοὺς ἀπόντας προκρίτους, κατέστησε δύο προεστώτας καὶ τοὺς ἐφόρεσε τὰ συνήθη καδδάδια· ἀπληλευθέρωσε δὲ καὶ ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τῶν συλλαβόντων αὐτοὺς Τούρκων ἐκτὸς πέντε νεανίδων, διακρινομένων διὰ τὸ κάλλος, μὴ δυναθεὶς νὰ τὰς ἀποσπάσῃ ἐκ τῶν χειρῶν τῶν κατεχόντων αὐτὰς Ἀλβανῶν.

Ἐν τῷ δὲ ὁ κεχαγιάς κατεγίνετο νὰ εὐτακτήσῃ τὰ τοῦ Ἄργους, οἱ ἐν Λεβιδίῳ τότε σταθμεύοντες ὀπλαρχηγοί, Σκαλτσᾶς, Τσαλαφατίνος καὶ Μπελιδᾶς, μαθόντες τὴν ἐκ Κορίνθου εἰς Ἄργος ἀνάβασιν του, ἐκίνησαν μετὰ 500, παρέλαβαν καθ' ὁδὸν τὸν Νταγρὲν καὶ ἔφθασαν τὴν 27 Ἀπριλίου ἔξω τοῦ Ἄργους ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἐχθρῶν. Ἄφ' οὗ δὲ ἐνύκτωσεν, ἀπεφάσισαν νὰ εἰσελθῶσιν εἰς τὴν παντέρημον ἀκρόπολιν, ὅπου οὔτε τουρκικὴ οὔτε ἑλληνικὴ ἦτο φρουρά. Ἐκ τῶν 500, μόλις 90 ἐπροθυμήθησαν νὰ συνακολουθήσωσιν· ἀλλ' ἐμβάντες ἀνευ ἀντιστάσεως ἢ συγκρούσεως ἐξῆλθαν πάλιν ἡσύ-

χωσ πρὶν φέξῃ, ὄντες ὀλίγοι, καὶ ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἔξω ἀπομεινάντων. Τὴν δὲ ἡμέραν ἐκείνην, ὅ ἐστι τὴν 28, ἦλθεν ὅπου ἦσαν οἱ προειρημένοι ὁ Σταΐκος Σταϊκόπουλος, ἀνεψιὸς τοῦ Κολοκοτρώνη. Γενναῖος ὁ ἀνὴρ οὗτος καὶ ἐνθουσιώδης (β), ἀπέκτισεν, ἂν καὶ ξένος τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἄργους, τόσῃν ἐπιβρόχῃν διὰ μιᾶς, ὥστε ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του 600 Ἄργεῖοι. Ἡ νέα αὕτη δύναμις ἐθάβρυνε τοὺς ἀπροθύμους ἄλλους στρατιώτας ὥστε, πρὶν βραδυάσῃ, ἀνέβησαν ὄλοι εἰς τὴν ἀκρόπολιν τουφεκίζοντες ἐν ᾧ εἰσήρχοντο. Οἱ ἐχθροὶ ἐφοβήθησαν, καὶ ὑποπεύσαντες νυκτικὴν ἐφοδὸν ὠχυρώθησαν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν καὶ ἔκαυσαν τὴν μητρόπολιν. Τὴν δὲ 30 ἠκούσθη πολὺς τουφεκισμὸς κατὰ τὸ Κουτσοπόδι· ἦσαν δὲ οἱ Πετμεζᾶδες καὶ ὁ Δικαῖος ἐρχόμενοι κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἔχοντες 400 ὄπλοφόρους. Ἄνυπόμονος ὁ μεγαλότολμος Δικαῖος ν' ἀνδραγαθήσῃ παρέλαβε 15 στρατιώτας καὶ ἐκίνησε τὸ καταμεσήμερον πρὸς τὴν ἀκρόπολιν, ὅπου ἀνέβη ἀβλαβῆς ἐν μέσῳ κινδύνων καὶ τουφεκισμῶν. Ἄλλ' ἢ ἀκρόπολις ἦτον ἀπρομήθετος τροφῶν· διὰ τοῦτο οἱ ἐν αὐτῇ, ἐν οἷς καὶ ὁ Δικαῖος, ἐφυγαν ἐκεῖθεν τὴν ἀκόλουθον νύκτα.

Ἐν τοσούτῳ οἱ ἐν Τριπολιτσᾷ Τούρκοι, μαθόντες τὸν ἐρχομὸν τοῦ κεχαγιά, ἔστειλαν 800 ἵππεις εἰς προῦπάντησίν του· ἔφθασαν δὲ εἰς Ἄργος οἱ σταλέντες ἀνενόχλητοι διὰ τοῦ Παρθενίου, καὶ τὴν 1 Μαΐου ἀνέβησαν ὄλοι ὁμοῦ εἰς Τριπολιτσάν διὰ τοῦ Τουρνηκίου ἐπίσης ἀνενόχλητοι. Τόσος δὲ φόβος κατέλαβε τοὺς ἔξωθεν τῆς πόλεως ἐκείνης ἐστρατοπεδευμένους, ὥστε οὐδεὶς ἐτόλμησε κἂν νὰ φανῇ ἐπὶ τῆς ἀναβάσεως τοῦ κεχαγιά κατὰ τὸ Παρθένι ἢ τὸ Τουρνηκι. Μόνος ὁ Νικήτζς, εὐρεθεὶς ἐν Λεονταρίῳ, καθ' ἣν ὥραν ἠκούσθη ἢ ὅσον οὐπω ἀνάβασις αὐτοῦ εἰς Τριπολιτσάν, ἐπροθυμήθη αὐθόρμητος νὰ ὑπάγῃ εἰς κατάληψιν τοῦ Παρθενίου· τῇ ἐδόθησαν δὲ ἐκ τῶν στρατοπέδων καὶ 300 βοηθοί, ἀλλὰ μόνον 150 τὸν ἠκολούθησαν, καὶ ἐξ αὐτῶν οἱ 130 καθ' ὁδὸν ἐλειποτάκτησαν. Τοιαύτη ἦτον ἡ πολεμικὴ διάθεσις τῶν Πελοποννησίων τὰς ἡμέρας ἐκείνας.

Τὰ πρῶτα δοκίμια λαῶν ἀπὸ βαρέος καὶ πολυχρονίου ζυγοῦ αὐθορμήτως ἀνεγειρομένων εἶναι ἄξια πολλῆς προσοχῆς· διὰ τοῦτο ἱστορήσαμεν λεπτομερῶς τοὺς περιστοιχίσαντας τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα ἐπὶ τῆς ἐνάρξεώς του μεγάλους κινδύνους ὡς διδάσκοντας διὰ τῶν πραγμάτων τοὺς ἐπιχειροῦντας τὰ αὐτά, ὅτι δὲν πρέπει μαχόμενοι ὑπὲρ πατρίδος ν' ἀπελπίζωνται ἀποτυγχάνοντες. Ἐνδεκαπλάσιοι τῶν Τούρκων ἦσαν οἱ Χριστιανοὶ (γ) ἐν Πελοποννήσῳ· ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἐξουσίαζαν ὄλα τὰ φρούρια παρέχοντα καὶ ὅπλα καὶ πολεμφοδία καὶ ἀσφάλειαν· ἦσαν παιδιόθεν εἰς τὸ ὄπλοφορεῖν συνεισισμένοι· ἐθεώρουν τὸν Ἕλληνα ὡς οὐτιδανὸν βραγίαν καὶ εἶχαν ἣν δίδει ἢ ἐξουσία ἐπὶ τῶν ἐξουσιαζομένων ὑπεροχὴν. Ἐξ ἐναντίας, οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἐστερημένοι καὶ ὅπλων καὶ πολεμφοδίων· κατεῖχαν ἀτείχιστα καὶ εὐπρόσβλητα μέρη· ἦσαν ἀσυνήθιστοι εἰς ὄπλοφορίαν· ἵππικὸν δὲν εἶχαν ὡς οἱ ἐναντίοι, καὶ ἐθεώρουν τοὺς ἐχθροὺς των ὡς ἀνωτέρους των. Τούρκον ἤκουαν καὶ ἔτρεμαν· τρανώτατα δὲ

Ὁ Γιακουμάκης Τομπάζης πυρπολὸν
τουρκικὸν δίκροτον

Εἰκὼν Ἔσς

μαρτυροῦν τὴν ἀλήθειαν τῶν λεγομένων αἱ δύο ἀδύνατοι εἰσβολαὶ τῶν ἐχθρῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἡ μὲν ὑπὸ τὸν Ἰσούφπασαν, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν κεχαγιάν, καὶ τὰ περὶ τὴν Καρύταιναν συμβάντα. 300 Τούρκοι ὑπὸ τὸν Ἰσούφπασαν μετέβησαν, ὡς εἶδαμεν, ἀπὸ Ῥίου εἰς Πάτρας ἀνενόχλητοι ἐν μέσῳ χιλιάδων Ἑλλήνων, καὶ 3500 ὑπὸ τὸν κεχαγιάν ἀνέβησαν ἐκ τῆς ἐσχατίας τῆς Πελοποννήσου εἰς τὸν ὄμφαλόν τῆς νικηταὶ καὶ τρισευτυχεῖς. 6000 δὲ ὄπλαφοροι Ἕλληνες περὶ τὴν Καρύταιναν, ἰδόντες μόνον τὸν καπνὸν μακρόθεν τινῶν καιομένων καλυβῶν καὶ τινὰς ἐχθροὺς ἐπερχομένους διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ ὄρη ὄλοι, μηδενὸς καταδιώκοντος αὐτοῦς· καὶ σημειώτεον, ὅτι αἱ φυγόντες ἦσαν Καρυτινοί, Λεονταρίται, Μανιάται καὶ Κουτσουμανιώται, ἤγγου ἐκ τῶν ἀνδρειοτέρων λαῶν τῆς Πελοποννήσου. Τόσον ἐπτοήθησαν οἱ Πελοποννήσιοι κατ' ἀρχάς· ἀλλὰ νικῶμενοι ἔμαθαν νὰ νικῶσι χάρις εἰς τοὺς ἀκαμάτους καὶ καρτερικοὺς ἀρχηγούς των.

Οἱ δὲ μεταδάντες εἰς Λεοντάρει καὶ Μεσσηγιάν ὄπλαρχηγοί, στρατολογήσαντες ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ὅπου ἕκαστος ἴσχυεν, συνεινοήθησαν μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐκ νέου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη ἐν Βαλτεσίῳ, ὅπου, φοβούμενοι μὴ πάθωσιν ὅσα ἄλλοτε ὠχυρώθησαν ἐντὸς τεσσάρων λιθοκτίστων προμαχώνων καὶ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας· καὶ ἐντὸς μὲν τοῦ ἐνὸς ἐκλείσθησαν ὁ ἀρχηγὸς Μαυρομιχάλης μετὰ 120, ἐντὸς δὲ τοῦ ἐτέρου ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ἡλίας, οἱ ἀδελφοὶ Φλέσαι, ὁ Σιόρης καὶ ὁ Εὐμορφόπουλος μετὰ 250, κατέλαβαν δὲ τοὺς δύο ἄλλους τὸν μὲν ὁ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης, ὁ Παπατσώνης, ὁ Παναγιώτης Κεφάλας καὶ ὁ Μητροπέτροβας μετὰ 350, τὸν δὲ ὁ Τσαλαφάτινος μετὰ 80, ὠχυρώθη καὶ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ὁ Κατσινὸς καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ Μπουραῖοι μετὰ 80· ὥστε οἱ ἐν Βαλτεσίῳ ἦσαν ὄλοι 880. Ἐκτὸς δὲ τοῦ στρατοπέδου τούτου ὑπῆρχαν, ὡς εἴρηται, ὄχι μακρὰν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τρία ἄλλα μικρά, τὸ μὲν ἐν Χρυσοβιτσίῳ ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Παπαδιαμαντόπουλον, τὸ δὲ ἐν Πιάνῳ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, καὶ τὸ τρίτον ἐν Βερβένοις ὑπὸ τὸν Γιατράκον· ἦσαν δὲ καὶ τὰ τέσσαρα πλησίον τῶν ἐν τοῦ ἄλλου εἰς συμβοήθειαν ἐν καιρῷ ἀνάγκης· εἶχαν δὲ μεταβῆ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας καὶ 350 ὑπὸ τὸν Νικήταν, τὸν Γιάννην Κολοκοτρώνη καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην εἰς Ἄργος, ὅπου ἐσώζοντο δύο δημόσια κτίρια μολυβδοσκεπῆ ἐπὶ μεταφορᾷ εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Βερβένων μέρος τῆς πολεμικῆς ἐκεῖνης βλῆς, ἧς τὸ στρατόπεδον ἔπασχε μεγάλην ἔλλειψιν.

Ὁ δὲ κεχαγιᾶς, φθάσας εἰς Τριπολιτσάν, διέσπειρε διαφόρους ἀποστόλους τοῦ Χριστιανοῦς εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, κηρύττοντας μετάνοιαν καὶ φέροντας ἀμνηστήρια καὶ προτρεπτικὰ εἰς ὑποταγὴν γράμματα τῶν ἐγκλείστων ἀρχιερέων καὶ προεστώτων· παρήγγειλε δὲ καὶ ταῖς τουρκικαῖς Ἀρχαῖς τῆς Πελοποννήσου, ὅπου εἰσηκούοντο αἱ διαταγαὶ του, ἀνοχὴν καὶ φιλανθρωπίαν πρὸς τὸν ῥαγιάν· ἀλλὰ δὲν ἐκέρδισε διὰ τοῦ τρόπου τούτου εἰμὴ τοὺς κατοίκους τινῶν τῶν πέριξ τῆς Τριπολιτσᾶς χωρίων. Τὴν

δὲ 12 Μαΐου ἀνήγγειλαν αἱ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων ἑλληνικαὶ σκοπιαὶ διὰ σημείων, ὅτι οἱ ἔχθροὶ ἐκινούνητο πρὸς τὸ Βαλτέτσι.

Οὔτε τόσον πληθὺς ἐχθρῶν συνεξεστράτευσεν ἐν Πελοποννήσῳ ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος· μέχρι τοῦδε, οὔτε τοιοῦτον πολεμικὸν σχέδιον ἐσχεδιάσθη. Ὁ κεχαγιάς διήρесе τὸν στρατὸν του εἰς τέσσαρα χιλίους ἔστειλεν εἰς τὸ Καλογεροδοῦνι, ἵνα ἐμποδίσῃ δι' αὐτῶν τὸ στρατόπεδον τῶν Βερβένων τοῦ νὰ βοηθήσῃ τὸ τοῦ Βαλτετσίου μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς μάχης· ἐξακοσίους ἔστειλεν ὀπισθεν τοῦ Βαλτετσίου εἰς αἰχμαλωσίαν ἢ ὄλεθρον τῶν Ἑλλήνων φευγόντων, βέβαιος ὢν ἐκ τῶν προηγουμένων περὶ τῆς φυγῆς των φανέντος τοῦ ἐχθροῦ· ἔστειλε καὶ τὸν γνωστὸν ἐπ' ἀνδρῖα καὶ πολεμικῆ ἐμπειρίᾳ Ρουμπῆν Μπαρδουσιώτην μετὰ τρισχιλίων πεντακοσίων ἐπὶ τοὺς ἐν Βαλτετσίῳ αὐτὸς δὲ ἔχων χιλίους πεντακοσίους ἵππεῖς προσεφέδρευεν. Ὁ Ρουμπῆς ὤρμησεν ὡς μαινόμενος ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας τὴν β' ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, οἱ δὲ σημαιοφόροι ἐχύθησαν πρῶτοι, ἀλλὰ 14 ἔπασαν διὰ μιᾶς. Οἱ Ἑλληνες παρὰ τὴν συνήθειάν των καὶ τὴν προσδοκίαν τῶν ἐχθρῶν ὀχι μόνον δὲν ἐλειποτάκτησαν, ἀλλὰ καὶ γενναίως ἀντέστησαν, ἀποκρούοντες εὐτυχῶς τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐφόδους τῶν ἐχθρῶν καὶ συνενισχυόμενοι. Μετὰ μίαν ἡμισυ ὥραν ἔφθασαν ἐπίκουροι ὁ Κολοκοτρώνης, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὁ Πλαπούτας, ἔχοντες ἀμφότεροι 1200, καὶ ἐτοποθετήθησαν ὀπισθεν τῶν ἐχθρῶν κόψαντες τὴν συγκοινωνίαν αὐτῶν. Ὁ κεχαγιάς, βλέπων τὴν ἀπροσδόκητον ἀντίστασιν τῶν ἐν Βαλτετσίῳ καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν ἐπικουρίαν, ἐπλησίασεν ὅπου ἡ μάχῃ ἔλκων δύο κανόνια, καὶ ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ· ἀλλ' ὁ κανονοβολισμὸς ἐξ αἰτίας τῆς θέσεως τῶν κανονίων καὶ τῆς ἀπειρίας τῶν κανονοβολούντων δὲν ἔδραπε τοὺς Ἑλληνας. Ἦλθε μετὰ ταῦτα εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ὄλον τὸ εἰς αἰχμαλωσίαν ἢ ὄλεθρον τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῆς προσδοκούμενης φυγῆς των σταλὲν ἐχθρῖκὸν σῶμα· ἦλθε καὶ τὸ σῶμα τὸ προκαταλαβὸν τὸ Καλογεροδοῦνι, καὶ ὁ πόλεμος διήρκει σφοδρὸς ὄλην τὴν ἡμέραν. Ἐπελθούσης δὲ τῆς νυκτὸς εἰσῆλθαν εἰς τὸ χωρίον ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Πλαπούτας εἰς ἐμφύχωσιν τῶν μαχομένων, ἀλλ' ἐπανῆλθαν ὅπου καὶ πρότερον· καὶ οἱ μὲν Ἑλληνες ἠλπίζαν ὅτι οἱ Τούρκοι ἀποτυχόντες θ' ἀνεχώρουν, οἱ δὲ Τούρκοι ὅτι οἱ Ἑλληνες μὴ ἔχοντες ἄλλον τρόπον σωτηρίας θὰ ἐφευγαν· ἀλλὰ διετήρησαν ἀμφότεροι τὰς θέσεις των πολεμούντες καὶ τὴν νύκτα ὡς ἐπολέμησαν τὴν ἡμέραν. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἐπεδοήθησαν τοὺς Ἑλληνας περίπου ἐξακόσιοι ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῶν Βερβένων ὑπὸ τὸν Ἀντωνάκην Μαυρομιχάλην, τὸν Πέτρον Μπαρμπιτσιώτην καὶ τὸν Σακελλάριον Καλογωνιώτην, καὶ ἐφόδισαν τοὺς ἐχθροὺς τουφεκίζοντές τους ἀπροσδοκῆτως ὀπισθεν· ὁ δὲ Μπαρμπιτσιώτης, ἀναλογιζόμενος ὅτι οἱ ἐν τῷ Βαλτετσίῳ συνάδελφοί του ἦσαν ἀπηυδνημένοι πολεμούντες ἀκαταπαύστως 16 ὥρας, γῆρε 17 στρατιώτας ἀνδρείους ὡς αὐτόν, διέσχισε ξιφίρης τοὺς μεταξὺ σωροὺς τῶν ἐχθρῶν, εἰσῆλθεν ἀδλαδῆς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἰς τὸ χωρίον ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ ἐνδιέμεινε μαχομένος.

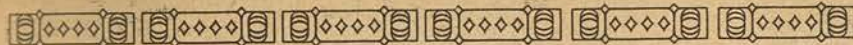
Περὶ δὲ τὰ χαράγματα ἦλθεν ἄλλη ἐπικουρία ἐκ Βερβένων ὑπὸ τὸν Γιατράκον, καὶ ἡ μάχῃ ἐξήφθη ἔτι μᾶλλον. Ἀφ' οὗ δὲ ἐξημέρωσεν, ὁ κεχαγιάς παρετήρησεν, ὅτι ὁ Ρουμπῆς ἦτο πανταχόθεν κατεστενοχωρημένος, καὶ ὅτι οὐδεμίαν ἐλπίδα νίκης εἶχε· διὰ τοῦτο ἐσήμανε περὶ τὴν α' ὥραν τῆς ἡμέρας τὴν ἀνάκλησιν, καὶ ὁ Ρουμπῆς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὤρμησαν νὰ φύγωσι διὰ μέσου τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτο βλέποντες οἱ ἐγκλειστοὶ ἐβρίφθησαν ὄλοι ἐξω τῶν προμαχόνων ἐπὶ τοὺς φεύγοντας κτυποῦντες αὐτοὺς ὀπισθεν, ἐν ᾧ τοὺς ἐκτύπων οἱ ἄλλοι ἐμπροσθεν. Οἱ ἐχθροὶ ἐπιπταν σωρηδόν· καί, ἐπ' ἐλπίδι νὰ μὴ καταδιώκωνται φεύγοντες, ἐβρίπταν ἐμπροσθεν τῶν Ἑλλήνων τὰ χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ των ὄπλα εἰς ἀρπαγὴν. Τὸ τέχνασμα τοῦτο εὐδοκίμησεν ἐν μέρει, καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἔπαθαν οἱ φεύγοντες ὄσην φθορὰν ἄλλως θὰ ἐπάθαιναν. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ ἐχθροὶ κατέβησαν εἰς τὴν πεδιάδα, ἐφάνησαν ἐρχόμενοι πρὸς τὸ πεδῖον τῆς μάχης οἱ ἐπὶ μετακομίσει τοῦ μολύβδου προκαταβάντες εἰς Ἄργος Ἑλληνες, οἵτινες, φθάσαντες τὴν προτεραίαν περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου εἰς Δολιανά, ἔμαθαν καὶ ἤκουσαν τὴν ἐν Βαλτετσίῳ μάχην, καὶ μηδὲως ἀναπαυθέντες ἔτρεξαν ἐκεῖ νυκτοποροῦντες, ἀλλ' ὑστέρησαν. Ἡ μάχῃ διήρκεσεν 23 ὥρας· ἐξακόσιοι ὑπελογίσθησαν οἱ σκοτωθέντες καὶ πληγωθέντες Τούρκοι, τέσσαρες δὲ οἱ σκοτωθέντες καὶ δεκαεπτὰ οἱ πληγωθέντες Ἑλληνες· ἔπασαν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν καὶ πέντε σημαῖαι. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἔφυγαν οἱ Τούρκοι, ἔφθασαν εἰς τὴν Πιάναν ὁ Ζαήμης, ὁ Κκνακάρης, ὁ Χαραλάμης καὶ οἱ Πετμεζάδες μετὰ χιλίων ἐκ Λεβιδίου, ὅπου ἐστρατοπέδευαν εἰς φύλαξιν τῆς θέσεως ἐκείνης· καὶ ἂν δὲν ἀνεχώρουν οἱ ἐχθροὶ, ὁ παντελὴς ἀφανισμὸς των ἦτον ἀφευκτός. Περαιτωθείσης τῆς μάχης ἐδημηγόρησεν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ παρήγγειλε νὰ νηστεύσωσιν ὄλοι τὴν ἡμέραν ἐκείνην, Παρασκευὴν, δοξολογοῦντες καὶ εὐχαριστοῦντες τὸν δοτῆρα τῆς νίκης Θεόν.

Εἶδामεν τοὺς Ἑλληνας ἕως χθὲς διασκορπιζομένους καὶ φεύγοντας ἀπέμπροσθεν τῶν ἐχθρῶν ὀσάκις καὶ ὅπου τοὺς συνήντων· ἐπὶ δὲ τῆς περὶ τῆς ὁ λόγος μάχης βλέπομεν αὐτοὺς τούτους νικῶντας διὰ τῆς ἐπιμονῆς των καὶ γενναιότητος· καὶ τὸ παραδοξότερον, τοὺς βλέπομεν νικῶντας ἀφ' οὗ τρισχιλίοι ἐκλεκτοὶ Ἀλβανοὶ ἐπεδυνάμωσαν τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ἐν ᾧ πρώτην φοράν ἐγένετο πόλεμος ὑπὸ τὴν γενικὴν ὀδηγίαν ἀρχηγοῦ ἐμπείρου καὶ δυναμένου ὡς ἐκ τῆς ὑψηλῆς θέσεώς του νὰ βραβεύσῃ τοὺς νικητάς. Ἡ παράξοδος αὕτη μεταβολὴ δὲν πρῆλθεν ἐξ ἐλλείψεως τῶν Τούρκων, ὧν καὶ τὸ πολεμικὸν σχέδιον ἦτον ὀρθόν, καὶ ἡ γενναιότης μεγάλη· ἀλλ' ὀφείλεται ὄλη εἰς τὴν γενναίαν ἀπόφασιν τῶν ἐν τῷ χωρίῳ ὀλίγων Ἑλλήνων νὰ νικήσωσιν ἢ ν' ἀποθάνωσιν, εἰς τὴν θερμὴν συνδρομὴν τῶν ἐξωθεν ἐπιδοθησάντων, καὶ εἰς τὸ ἐκ τῆς συχνῆς συναντήσεως τῶν ἐχθρῶν γεννώμενον κατ' ὀλίγον θάρβος. Ἡ νίκη αὕτη ἐνίσχυσε τὸν κλωνιζόμενον ἀγῶνα.

Κατησχυμένος ὁ κεχαγιάς δι' ὅσα ἔπαθεν, ἔσπευσε νὰ συνάψῃ νέαν μάχην ἐπ' ἐλπίδι ν' ἀπονίψῃ τὸ αἰσχρὸς του.

Ὅκτῳ ἡμέρας μετὰ τὰ ἐν Βαλτετσίῳ παθήματά του, ὃ ἐστὶ τὴν 23 Μαΐου, ἐξεστράτευσαν τετρακισχίλιοι Τούρκοι ἐπὶ τὸ ἐν Βερβένοις στρατόπεδον σύροντες καὶ κανόνια. Τὴν δὲ προτεραίαν ὁ Κολοκοτρώνης, πρὸ ὀλίγου κληθεὶς ὑπὸ τῶν ἐν Ἄργεῖ νὰ στείλῃ στρατιωτικὴν βοήθειαν καὶ ἀρχηγὸν τῆς πολιορκίας τοῦ Ναυπλίου, διώρισεν ὡς τοιοῦτον τὸν Νικίτην, τῷ ἔδωκε 50 στρατιώτας ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Βαλτετσίου, καὶ τὸν διέταξε νὰ παραλάβῃ καὶ ἄλλους τόσους ἐκ τῶν Βερβένων καὶ καταβῇ εἰς τὸ Ἄργος. Ὁ Νικίτης συμπληρώσας ἐν Βερβένοις τὴν ἀκολουθίαν του εἰς 120, εὐρέθη ἐκεῖθεν τοῦ χωρίου τῶν Δολιανῶν, μίαν ἡμισυ ὥραν ἀπέχοντος τῶν Βερβένων, ὅτε ἤκουσε Τούρκοι, Τούρκοι· ἐπέστρεψε τότε μετὰ τῶν ὀλίγων ὀπαδῶν του εἰς Δολιανά, καὶ ἐκλείσθη ἐντὸς τῶν δυνατωτέρων οἰκιῶν ἕτοιμος εἰς μάχην. Οἱ Τούρκοι διαβάντες ἐκεῖθεν, τινὲς μὲν ἐνδιέμειναν καὶ ἐπολέμουν τοὺς ἐγκλειστούς, οἱ δὲ πολλοὶ ἐξηκολούθησαν τὴν εἰς Βέρβενα πορείαν των. Τὸ στρατόπεδον τῶν Βερβένων συνίστατο τότε ἐκ δισχιλίων πεντακοσίων. Οὗτοι, ἀκούσαντες τὴν ἐν Δολιανῶν μάχην, ἔτρεξαν σχεδὸν ὅλοι πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος· ἀλλ' αἰφνης εὐρέθησαν ἐν μέσῳ τῶν ἔμπροσθεν ἐπερχομένων ἐχθρῶν καὶ πολλῶν ἵππέων προκταλαδόντων ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῶν τὰ ὀπισθεν καὶ παρακολουθούντων. Οἱ Ἕλληνες φοβηθέντες ἔσπευσαν νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὴν θέσιν των, καὶ πολεμοῦντες τοὺς ὀπισθεν ἵππεῖς, μὴ δυναμένους νὰ τοὺς βλάψωσι διὰ τὸ δύσδκτον, ἔφθασαν εἰς Βέρβενα ἀδλαδῶς· οἱ δὲ Τούρκοι ἐλθόντες κατόπιν τοὺς ἀπέκλεισαν, καὶ ὁ ἀνδρεῖόερος τῶν σημαιοφόρων ὀρμήσας ἔστησε τὴν σημαίαν του ἐπὶ τινος τῶν ὄχυρωμάτων τῶν Ἑλλήνων, καὶ τοῖς ἐπροξένησε φόβον μέγαν· ἀλλὰ δύο τολμηροὶ Ἕλληνες ἐξῆλθαν ἔρποντες, ἔρριψαν τὴν σημαίαν καὶ ἐσκότωσαν τὸν σημαιοφόρον. Ἄλλος σημαιοφόρος ἔστησεν ἄλλην σημαίαν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς καὶ ἡ σημαία του ἔπαθαν τὰ αὐτά. Τότε οἱ δειλῶντες Ἕλληνες ἔλαβαν θάρρος, καὶ οἱ θαρράλαιοι Τούρκοι ἐδιλίχσαν, καὶ ἐξέλαδαν τὰ τῶν σημαιῶν οἱ μὲν ὡς καλὸν οἱ δὲ ὡς κακὸν οἰωνόν. Οἱ Τούρκοι δὲν ἤθελαν νὰ παραταῖν ἡ μάχην φοβηθέντες μὴ διὰ τυχούσης ἐπιθέσεως ἄλλων Ἑλλήνων ἐκ τῶν πλησίον στρατοπέδων πάθωσιν ὅσα ἐν Βαλτετσίῳ, καὶ ἤρχισαν ν' ἀναχωρῶσι. Τότε ἐπέπεσαν οἱ ἐν Βερβένοις Ἕλληνες καταδιώκοντές τους μέχρι τῶν Δολιανῶν ἠνώθησαν μετὰ τῶν φευγόντων καὶ οἱ πολεμοῦντες τοὺς περὶ τὸν Νικίτην ἐχθροὶ, ἔφυγαν ὅλοι, ἐγκατέλειψαν τὰ κανόνια, ἔχασαν τρεῖς σημαίας, καὶ τινες φεύγοντες ἔρριπταν, ὡς καὶ ἐν Βαλτετσίῳ, ἔμπροσθεν τῶν καταδιωκόντων αὐτοὺς Ἑλλήνων τὰ πολύτιμα ὄπλα των. Ἐφρονεύθησαν δὲ 70 Τούρκοι, 2 δὲ μόνον Ἕλληνες, ὁ Ἀναγνώστης Ῥόρης Δολιανίτης καὶ ὁ Γεωργάκης Διγενῆς Τσακῶν, καὶ ἐπληρώθησαν 12· ὁ δὲ Νικίτης ἔδωκε τρανὰ δείγματα ἀνδρείας. Τοιοῦτοτρόπως οἱ μὲν Τούρκοι κατησχυμένοι διεσώθησαν ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς εἰς Τριπολιτσάν, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπανήλθον εἰς Βέρβενα ψάλλοντες ἐκ δευτέρου τὰ νικητήρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

Μάχη Θερμοπυλῶν καὶ Γραβιάς.

Ὁ ΔΕ ΧΟΥΡΣΗΔΗΣ, μαθὼν τὰ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐπαναστατικὰ κινήματα, διέταξε τὸν Ὁμέρπασάν Βρυώνην, ἡγεμόνα τοῦ Μπερατίου, καὶ τὸν Κιοσέ-Μεχμέτπασα ἡγεμόνα τῆς Πελοποννήσου, νὰ συνάξωσιν ἐν Ζη-

Αἱ Θερμοπύλαι.

τουνίῳ ὅσον πολυαριθμότερον στράτευμα ἐδύναντο, καὶ νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν ἐπαναστατήσαν Ἑλλάδα· ἠτοιμάσθησαν δὲ μεσουῆτος τοῦ Ἀπριλίου ἑπτακισχίλιοι εἰς ἐστρατείαν. Οἱ ὄπλαρχηγοὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, μαθόντες τὴν μελετωμένην εἰσβολήν, διέταξαν παρὰ τὰς σπονδὰς νὰ φονεύσωσιν ὅλους τοὺς ἐπὶ ἀσφαλείᾳ ζωῆς παραδοθέντας καὶ διασπαρέντας εἰς τὰς ἐπαρχίας Τούρκους, τοὺς δυναμένους νὰ ὄπλοφορῶσι, προφασιζόμενοι, ὡς ἂν ἐλείψαν ποτε προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις, ὅτι ἐπιδραβὲς ἦτο νὰ ἔχωσιν ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἔξωθεν ἐχθρῶν καὶ ἄλλους ἐχθροὺς ἐντός. Κατὰ τὴν ἀπάνθρωπον ταύτην διαταγὴν ὀλίγοι τῶν δυστυχῶν ἐκείνων ἀπέφυγαν τὸν θάνατον, εὐρόντες παρὰ τοῖς δυνατοῖς προστάτας. Οἱ δὲ ὄπλαρχηγοὶ, οἱ μετὰ τὴν κατὰ τὸ

Πατρατσίκι ἀποτυχίαν ὑποχωρήσαντες εἰς Κομποτάδας, θέλοντες νὰ μάθωσιν ἀκριβέστερον τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτοιμῶν νὰ εἰσβάλωσιν ἐχθρῶν, ὑπέπεμψαν τὴν ἐσπέραν τῆς 19, καθ' ἣν ἔφθασαν εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον, τινὰς τῶν τολμηροτέρων στρατιωτῶν ἐπὶ κατασκοπῇ, παραγγείλαντές τοις αὐστηρῶς μὴ τύχη καὶ παροργίσωσι τοὺς ἐχθροὺς τουφεκίζοντας ἢ ἄλλως πῶς ἐνοχλοῦντες αὐτούς, διότι ἤθελαν νὰ λάβωσι καιρὸν καὶ τὰς δυνάμεις τῶν ν' αὐξήσωσι, καὶ θέσειε ὄχυράς νὰ προκαταλάβωσιν. Ἄλλ' οἱ σταλέντες, πλησιάζαντες διὰ νυκτὸς εἰς τὰ ἄκρα τοῦ στρατοπέδου ἀφανεῖς, ἐξώγησαν 2 ἐχθροὺς καὶ 8 ἵππους, καὶ πρὸς τὰ χαράγματα ἐτουφέκισαν καὶ ἐπανήλθαν εἰς τὸ στρατόπεδον καυχώμενοι, ἐπὶ τοῖς ἔργοις τῶν. Οἱ ὄπλαρχηγοί, λυπηθέντες διὰ τὸ γεγονός, μετέβησαν ἐν βίᾳ ὄλο: ἰμοῦ τὴν 20 εἰς Χαλκωμάταν, τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Σαλώνων, ὅπου διηρέθησαν συνυποσχεθέντες νὰ βοηθήσωσιν ὅποιον καὶ ἂν προσέβαλεν ὁ ἐχθρὸς· καὶ ὁ μὲν Πανουργιάς ἔμεινεν ἐκεῖ, καὶ κατέσχε καὶ τὸ χωρίον Μουσταφάμπεη μεθ' ὄλων τῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Σαλωνιτῶν, ὡς 600, ἔχων συναγωνιστὴν καὶ τὸν ἀξιοσέβαστον ἐπίσκοπον Σαλώνων Ἰσαΐαν, ὅστις πλήρης ζήλου ἠκολούθει τὸ στρατεύμα εὐλογῶν καὶ θαρβύρων αὐτὸ εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα· ὁ δὲ Δυοβουνιώτης μετὰ 400 κατέλαβε τὴν γέφυραν τοῦ Γοργοποτάμου, ὁ δὲ Διάκος μετὰ 500 τὴν τοῦ Σπερχεῖου, τὸ κοινῶς γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας, καὶ τὴν ἄγουσαν εἰς Θερμοπύλας ὁδὸν ἀπέναντι τῆς γεφύρας ταύτης πρὸς τὰ Ποριά. Πρὸ τοῦ δὲ προφθάσωσι καὶ ὄχυρωθῶσιν οὗτοι ἐκινήθη τὴν 22 τὸ κατὰ τὸ Λιανοκλάδι στρατόπεδον ἀπὸ πρωῒας, προπορευομένων τῶν πεζῶν καὶ ἀκολουθούντων τῶν ἵππῶν, ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ Βρυώνη· ἐκινήθη καὶ τὸ ἐν Ζητουνίῳ κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ὁδηγίαν τοῦ Μεχμέτη. Τὸ σῶμα τοῦ Δυοβουνιώτη, τὸ πρὸς τὴν γέφυραν τοῦ Γοργοποτάμου, ἰδὼν τοὺς ὑπὸ τὸν

I. Δυοβουνιώτης

Βρυώνη ἐπερχομένους, καὶ ἀνίκανον ν' ἀντιπαραταχθῇ πρὸς τόσον πεζικὸν καὶ ἵππικόν, ὑπεχώρησε καὶ κατέλαβε τὴν στενὴν θέσιν, Δέμα. Ὁ Βρυώνης καταδιώξας τὸ σῶμα τοῦτο ἕως οὗ δὲν ἐδύνατο νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω τὸ ἵππικόν του διὰ τὴν κακοτοπίαν, ὠπισθοδρόμησε· πλησιάζας δὲ εἰς τὸ χωρίον Μουσταφάμπεη τὸ ὑπὸ τοῦ Παπα-Ἀνδρέα Κοκοβιστιανοῦ καὶ τοῦ Κομινᾶ Τράκα, ἀξιωματικῶν τοῦ Πανουργιά, κατεχόμενον, καὶ εὐρῶν τοὺς ἐν αὐτῷ καλῶς ὄχυρωμένους ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, τῆς ἐκκλησίας, καὶ τοῦ μύλου, καὶ ἀπέδους, δὲν τοὺς ἐκτύπησεν· ἀλλὰ ἔμεινεν ὀλίγον

ἐπὶ τῆς πεδιάδος, ὅπου, ἀφ' οὗ συνήλθεν ὄλον τὸ στρατεύμα του, ἀνεγνώσθη ἡ συνήθης προπόλεμος εὐχή, καὶ διηρέθη τὸ στρατεύμα εἰς τρία· καὶ τὸ μὲν

ἔπεσεν ἐπὶ τὸ ἐν Χαλκωμάτα σῶμα ὅπου ἦτο καὶ ὁ Πανουργιάς, τὸ δὲ ἐπὶ τὸ ὑπὸ τὸν Διάκον· ὥστε δὲν ἐδύνατο νὰ δώσῃ βοήθειαν τὸ ἐν τῇ ἄλλῃ· τὸ δὲ τρίτον ἔτρεξε καὶ κατέλαβε τὰ ὄρεινά μέρη. Κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν ἔφθασε παρὰ τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ Σπερχεῖου καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Μεχμέτην πέραν τοῦ ποταμοῦ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, καὶ ἤρχισε νὰ προσβάλλῃ καὶ αὐτὸ τοὺς φυλάττοντας τὴν γέφυραν· ὥστε ἔπεσαν οἱ ἐχθροὶ ἀθρόοι ἐπὶ τὰ ἑλληνικὰ ταῦτα σῶματα. Κατ' αὐτὴν τὴν πρώτην ἔφοδον οἱ ἐν Χαλκωμάτα ἐτράπησαν καὶ ἐκινδύνευσαν καὶ αὐτὸς ὁ Πανουργιάς· συνελήφθησαν δὲ καὶ πολλοὶ καὶ ἐσφάγησαν· ἐσφάγησαν συλληφθέντες καὶ ὁ Σαλώνων Ἰσαΐας, ὁ ἀδελφὸς του καὶ ὁ ἀνεψιὸς του. Ὁ δὲ Διάκος, ἐν ᾗ ἐπολέμει πρὸς τὰ Ποριά, παρετήρει καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γεφύρας κινήματα τῶν συντρόφων του· καὶ ἰδὼν ὅτι ἤρχισαν καὶ οὗτοι νὰ φεύγωσι, διέταξε τὸν Καλύβαν καὶ τὸν Μπακογιάννην ν' ἀπέλθωσιν ἐκεῖ πρὸς ἐμφύχωσιν. Ἔτρεξαν ἀτρόμητοι οἱ δύο οὗτοι ἀξιωματικοί, καὶ ἤρξαν πολλὰ ὀλίγους εἰσέτι μαχομένους· ἀλλὰ καὶ οἱ ὀλίγοι οὗτοι ἔφυγαν. Τότε ὁ Καλύβας, ὁ Μπακογιάννης καὶ δύο ἄλλοι στρατιῶται εἰσπέδησαν εἰς τὸ ἀντικρὺ τῆς γεφύρας ξενοδοχεῖον, ἔκλεισαν τὴν θύραν καὶ ἐτουφέκισαν τοὺς ἐχθροὺς ἐπὶ τῇ ματαιᾷ ἐλπίδι νὰ μὴ ἀφήσωσι τόσῃν δυνάμει νὰ περάσῃ τὴν γέφυραν καὶ πέσῃ καὶ αὕτη ἐπὶ τὸν Διάκον.

Ἐν τοσοῦτῃ ἀπεδειλίασαν καὶ αὐτοὶ οἱ πολεμοῦντες κατὰ τὰ Ποριά, καὶ ἐζήτησαν ἐν τῇ φυγῇ τὴν σωτηρίαν τῶν. Μόνος ὁ Διάκος καὶ ὀλίγοι τῶν ὁπαδῶν του, μιμούμενοι τὸ παράδειγμα του, ἠσθάνθησαν ὅτι ἐκεῖ ἀπέθανεν ὁ Λεωνίδα. Τῇ ὄντι, ὅτε ὁ ψυχουὸς του, βλέπων λειποτακτοῦντας τοὺς ἄλλους, τὸν παρεκίνηε ἐγκαταλειπόμενον νὰ φύγῃ καὶ αὐτὸς εἰς ὠφέλειαν ἐν ἄλλῃ περιστάσει τῆς πατρίδος, καὶ τῷ ἔφερε τὸν ἵππον, ἐκεῖνος ἀπεκρίθη, ὁ Διάκος δὲν φεύγει. Ἐν τοσοῦτῃ ἐπιπίπτουν οἱ ἐχθροί, φονεύεται ἔμπροσθέν του ὁ ἀδελφὸς του, ἐμπλέκεται αὐτὸς ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν καὶ μόλις μετὰ 10 στρατιωτῶν μεταβαίνει εἰς τινὰς τραχείας πέτρας, τὰ Μανδροστάματα τῆς μονῆς τῆς Δαμάστας, ὅπου τοποθετεῖται καὶ μάχεται ὀλόκληρον ὥραν. Φονεύονται οἱ ἀκόλουθοί του ἐκτὸς τοῦ ψυχουῖοῦ του, τραυματίζεται καὶ αὐτὸς εἰς τὸν δεξιὸν ὦμον, πίπτει τὸ τουφέκι του, ἀνθίσταται βασιτῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τὴν πιστόλαν, γνωρίζεται, περικυκλοῦται, καὶ συλλαμβάνεται ζῶν καὶ καταματωμένος.

Οἱ δὲ κλεισθέντες τέσσαρες ἐν τῷ ξενοδοχείῳ καὶ τουφεκίζοντας τοὺς διαβαίνοντας τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν γέφυραν, ἰδόντες μετ' ὀλίγον διὰ τῶν θυρίδων ὅτι οὔτε ὁ Διάκος οὔτε ἄλλος τις ἐφαίνετο, ἤνοιξαν τὴν θύραν καὶ ὤρμησαν ξιφῆρεις διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν θαυμαζόντων τὴν ἀνδρίαν τῶν· εὐρέθησαν δὲ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν νεκροὶ πλησίον τῆς θέσεως, ὅπου ἐπιάσθη ὁ Διάκος. Τριακόσιοι Ἕλληνες ἐσκοτώθησαν τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπληγώθησαν· ὀλιγώτατοι δὲ Τούρκοι ἐχάθησαν.

Τελειωθείσης τῆς μάχης, οἱ πασάδες ὤδευσαν πρὸς τὸ Ζητοῦνι, συνεπάγοντες μετὰ τοῦ ψυχουῖοῦ καὶ τὸν Διάκον, ὃν διέταξαν νὰ ὀδεύῃ πεζὸς ἔμ-

προσθέν των χάριν τῆς κενοδοξίας των. Ἀλλὰ φοβούμενοι μὴ κρυθῆ ἢ φύγη, τὸν ἐκάθησαν μετ' ὀλίγον ἐφ' ἡμίονου πεδικλωμένον· τὴν δὲ νύκτα ἀφ' οὗ ἔφθασαν εἰς Ζητούνην, τὸν ἔφεραν ἔμπροσθέν των, παρόντος καὶ τοῦ ἐντοπίου Χαλήλμπεγ, καὶ ἐζήτησαν νὰ μάθωσι τὰ περὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Διάκος τοῖς εἶπεν ἀφρόως, ὅτι τὸ ἔθνος ἔλον τῶν Ἑλλήνων ἀπεφάσισε νὰ χαθῆ ἢ νὰ ἐλευθερωθῆ. Θαυμάσας ὁ Μεχμέτης τοῦ ἀνδρὸς τὴν παρρησίαν, τῷ εἶπεν, ὅτι πρόθυμος ἦτο νὰ τὸν ἰατρεύσῃ, ἂν ἤθελε πιστῶς νὰ τὸν ὑπηρετήσῃ. «Δὲν σὲ ὑπηρετῶ,» ἀπεκρίθη ὁ Διάκος. «Ἀλλὰ καὶ ἂν σὲ ὑπηρετήσουν, δὲν θὰ σὲ ὠφέλουν.» «Θὰ σὲ σκοτώσω,» ἐπανέλαθεν ὁ πασάς, «ἂν δὲν μὲ ὑπηρετήσῃς.» «Ἡ Ἑλλάς,» ἀπήντησεν ἐκεῖνος, «ἔχει πολλοὺς Διάκους.» Τὴν ἀκόλουθον δὲ ἡμέραν (24 Ἀπριλίου) ἐξεδόθη ἀπόφασις νὰ σουβλισθῆ (α) ὁ δὲ κοινοποιήσας αὐτῇ τὴν σκληρὰν ἀπόφασιν, τῷ ἔδωκεν εἰς χεῖρας καὶ τὸ ἄτιμον καὶ ὀδυνηρὸν ἐργαλεῖον τοῦ θανάτου, καὶ τῷ εἶπε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ βαστῶν αὐτό. Ὁ Διάκος τὸ ἔρριψε κατὰ γῆς ἀγανακτῶν, καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς περιστώτας Ἀλθανούς, «δὲν εὐρίσκεται τις,» εἶπε, «νὰ μὲ σκοτώσῃ; δια τί ἀφίνετε τοὺς Ἀνατολίτας νὰ μὲ παιδεύωσιν; ἐγὼ κακοῦργος δὲν εἶμαι.» Ἀκούσας δὲ ὅτι ἂν ἐτούρκειεν, ἐσώζετο, «Χριστιανός,» ἀπεκρίθη, «ἐγεννήθηκα, καὶ Χριστιανός θ' ἀποθάνω.» Ὁδεύων δὲ εἰς τὸν τόπον τῆς ποινῆς ἐστάθη, καὶ ρίψας τὸ βλέμμα ἐπὶ τὴν γελῶσαν φύσιν κατὰ τὴν ἐαρινὴν ἐκείνην ὥραν, εἶπε τὸ ἐξῆς δίστιχον·

«Γιὰ ἰδὲ καιρὸ τοῦ διάλεξεν ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ
Τώρα π' ἀνθίζουσι τὰ κλαδιά καὶ βγάν' ἡ γῆ χορτάρια.»

Ἠκολούθησε δὲ μετὰ ταῦτα τὴν πορείαν του καὶ ὑπέστη καρτεροψύχως πολυώδυνον θάνατον τρεῖς ὥρας βασανιζόμενος.

Καὶ τὰ μὲν ἐχθρικά στρατεύματα, ἀφ' οὗ ἀνεπαύθησαν ὀλίγας ἡμέρας ἐν Ζητούνην, ἐξεστράτευσαν τὴν 7 Μαΐου ἐπὶ σκοπὴν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς Σάλωνα. Οἱ δὲ ὄπλαρχηγοί, Πανουργιάς καὶ Δουβουνιώτης, ἀφ' οὗ ἔχασαν τὸν συνάδελφον Διάκον, συνήλθαν μετὰ τῶν στρατευμάτων αὐτῶν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Γραβιάς, τὸ ἐπὶ τῆς πρὸς τὰ Σάλωνα δημοσίας ὁδοῦ, καὶ 4 ὥρας ἐκεῖθεν ἀπέχον, ὄλον πλινθόκτιστον· σκοπὸν δὲ συνελθόντες εἶχαν νὰ σκεφθῶσι πῶς νὰ στήσωσι τὴν ὄρμηγν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐμψυχώσωσι τὸ δειλιάσαν στρατιωτικόν. Ἐν ᾧ δὲ συνεσκέπτοντο, ἔφθασαν ἀπροσδοκῆτως πλήρεις ζήλου ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου καὶ ὁ Χρῆστος Κασμάς, ἔχοντες ἀμφοτέρω 120. Ὁ Πανουργιάς καὶ ὁ Δουβουνιώτης ἐγνωμοδότησαν τότε, ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς νὰ κλεισθῆ ἐν τῷ ξενοδοχείῳ ἅμα φανῆ ὁ ἐχθρὸς, καὶ νὰ συμπαραλάβῃ καὶ τοὺς ἀξιωτέρους στρατιώτας, αὐτοὶ δὲ μείναντες ἔξω νὰ καταλάβωσιν ἑκατέρωθεν τὰ στενά τῆς ὁδοῦ εἰς προφύλαξιν αὐτοῦ. Τὴν δὲ 8 περὶ τὴν δ' ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, ἐφάνησαν ὁ Μεχμέτης καὶ ὁ Βρυώνης ὀδεύοντες μετὰ ὀκτακισχιλίων πρὸς τὸ ξενοδοχεῖον· ἐν ᾧ δὲ

ἐπλησίαζαν, συνήλθαν οἱ ὄπλαρχηγοὶ Ἑλληνες ἐκ δευτέρου καὶ ἀπεφάσισαν ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς νὰ εἰσέλθῃ εὐθὺς εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὁ δὲ Πανουργιάς καὶ ὁ Δουβουνιώτης νὰ καταλάβωσι τὰ ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ, ὁ δὲ Κασμάς τὰ δεξιὰ, βοηθῶντες τοιουτοτρόπως τοὺς ἐγκλείστους. Εἶπε τότε πλήρης τόλμης ὁ Ὀδυσσεὺς, «ὅποιος θέλει νὰ μ' ἀκολουθήσῃ, ἄς πιασθῆ κατόπιν μου εἰς τὸν χορόν,» καὶ ἤρχισε νὰ πυρρῆχίζῃ. Ἐπιάσθησαν κατόπιν αὐτοῦ ἑκατὸν, ἐν οἷς καὶ ὁ Γκούρας, ὁ Παπᾶ-Ἀνδρέας, ὁ Τράκας, ὁ Ἀναστάσης Μάρας,

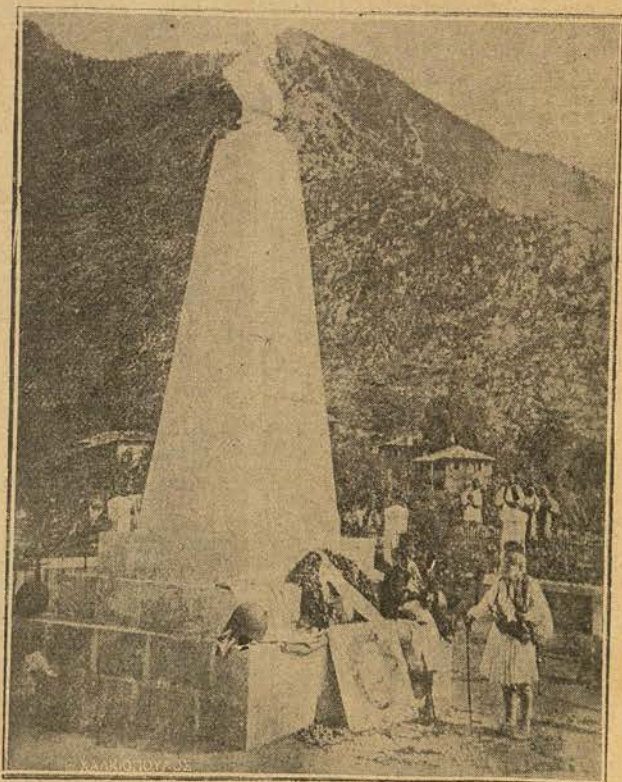
Ὁ Ἀνδρούτσος χορεύων.

Σχεδιογράφημα Δ. Μπισκίνη.

ὁ Ἀγγελῆς Νικολάου, καὶ ὁ Π. Μπουτούνης, ὅλοι ἀξιωματικοί, οἱ μὲν τοῦ Πανουργιά, οἱ δὲ τοῦ Δουβουνιώτη ἐπιάσθησαν καὶ πολλοὶ Γαλαξειδιῶται, καὶ τῷ χειροκρατούμενοι οἱ ἑκατὸν καὶ συγχορευόντες εἰσηλθον εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, προπορευομένου τοῦ Ὀδυσσεὺς, καὶ ἐν ροπῇ ὀφθαλμοῦ ἐπέτρωσαν ἐσωθεν θύρας καὶ θυρίδας, ἤνοιξαν ὀλόγυρα τὰς συνήθεις πολεμιστράς καὶ ἀνέμεναν τὸν ἐχθρὸν ἑτοιμοὶ εἰς μάχην. Κατέλαβαν δὲ καὶ οἱ ἔξω ὄπλαρχηγοὶ τὰς θέσεις των καὶ ὠχυρώθησαν. Ἐν τούτοις ἐπλησίασαν οἱ ἐχθροὶ ἠναγκασμένοι νὰ διαβῶσι παρὰ τὸ ξενοδοχεῖον ἐπὶ τῆς εἰς Σάλωνα πορείας των. Ἐστάθησαν ἐν πρώτοις ὀλίγον, ἀφ' οὗ δὲ ἀνεγνώσθη ἡ προπόλεμος εὐχή, διερέθησαν εἰς τρία, καὶ τὸ μὲν ἐκινήθη πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ ἐπὶ τὸν Πανουργιά καὶ τὸν Δουβουνιώτην, τὸ δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ ἐπὶ τὸν Κα-

σιμῶν, τὸ δὲ τρίτον πρὸς τὸ κέντρον, ὅ ἐστιν ἐπὶ τὸ ξενοδοχεῖον. Μόλις ἤρ-
χισεν ἡ προσβολὴ καὶ διεσκορπίσθησαν οἱ περὶ τὸν Πανουργιᾶν, τὸν Δυο-
βουνιώτην καὶ τὸν Κασμῶν ἀπέμειναν δὲ μόνοι ἐνώπιον ὅλης ταύτης τῆς
δυνάμεως οἱ κλεισθέντες ἐν τῷ ξενοδοχείῳ ἑκατὸν.

Ὁ Ὀδυσσεύς, ὅστις διέταξε νὰ μὴ τουφεκίσῃ τις πρὶν τουφεκίσῃ αὐτὸς,

Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς.

Ἀναμνηστικὴ στήλη ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ.

εἶδε διὰ τινος ὁπῆς προπορευόμενον τοῦ ἐπερχομένου στρατοῦ γηραιὸν Δερ-
δίσην ἔφιππον. Τὸν ἐχαίρετῃσεν ἀλθανιστὶ καὶ ἀντεχαίρετῆθη, τὸν ἐχλεύασε
καὶ ἀντεχλεύασθη, τὸν ὕβρισε καὶ ἀνθυβρίσθη, τὸν ἐτουφέκισε καὶ τὸν ἐσκό-
τωσεν (β). Οἱ διηρημένοι Τούρκοι συνηνώθησαν τότε καὶ ὤρμησαν πανστρα-
τιᾷ ἐπὶ τὸ ξενοδοχεῖον μαινόμενοι διὰ τὸν φόνον τοῦ ἀγίου ἀνδρός. Ὡς ἂν
ἤθελαν δὲ ν' ἀναρπάσωσιν ὅλους τοὺς ἐγκλειστούς, ὥθουν τὰ τοιχία διὰ τῶν
χειρῶν καὶ τῶν ὤμων καὶ τὰ ἐτρέπων καὶ διὰ τῶν μαχαίρων. Ἄφοδοι οἱ
ἐντὸς ἐτουφέκιζαν ἀκαταπαύστως πανταχόθεν ἐπὶ τὸν σωρὸν καὶ ἐφόνευαν

πολλούς, ὥστε οἱ Τούρκοι ἰδόντες τὴν φθορὰν τῶν ἀπεσύρθησαν. Ἐφώρμη-
σαν καὶ δευτέραν καὶ τρίτην φοράν ἡ δὲ τρίτη ἐφορμὴ ἔγεινε τόσον σφο-
δρά, ὥστε κατώρθωσαν νὰ ἐμπήξωσι σημαίας ἐπὶ τῶν τοιχείων. Μετὰ δὲ τὴν
μεσημβρίαν ἰδὼν ὁ Βρυώνης τὴν τόσσην ἀποτυχίαν, συγκαλέσας τοὺς ὀπλαρ-
χηγούς του, τοὺς ἐπέπληξε, τοὺς ἐθάβρυσε καὶ τοὺς ἐκίνησεν ὅλους ἵππεις
καὶ πεζοὺς εἰς νέαν ἔφοδον. Ἀλλὰ καὶ κατὰ ταύτην οἱ ἐχθροὶ κατησχύνθη-
σαν, καὶ τὰ γύρωθεν τοῦ ξενοδοχείου πτώματα συσσωρευόμενα ἐγίνοντο καὶ
αὐτὰ προσκόμματα τῆς ὀρμῆς των. Δύσαντος δὲ τοῦ ἡλίου διέταξαν οἱ πα-
σάδες τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ ξενοδοχείου, καὶ ἔστειλαν καὶ τινὰς εἰς Ζητοῦνι
ἐπὶ μετακομίσει κανονίων πρὸς κατεδαφισμόν του. Ἐν τοσοῦτῃ ἠσύχασαν
καὶ οἱ ἐντὸς καὶ οἱ ἐκτὸς διαρκούσης τῆς νυκτός ὄρθρου δὲ βαθέως, ἐν ᾗ
οἱ ἐχθροὶ ἀπηυδημένοι ἐκοιμῶντο, οἱ ἐντὸς ἐξεπέτρωσαν ἠσύχως τὴν κάτω
θύραν καὶ διήλθαν ἄταράχως ὅλοι ἀβλαβεῖς. Δύο μόνον ἐφονεύθησαν ἐντὸς
ἐπὶ τῶν προσβολῶν, οἱ ἀξιωματικοὶ Θανάσης Καστάνης καὶ Θανάσης Σεφέ-
ρης, καὶ δύο ἐπληγώθησαν. Οἱ ἐχθροὶ διέμειναν μετὰ τὴν μάχην ἐν τῷ ξε-
νοδοχείῳ 8 ἡμέρας πρὸς ἀναψυχήν, θάπτοντες ἐνταυτῇ τοὺς νεκροὺς καὶ
πέλλοντες εἰς Ζητοῦνι τοὺς τραυματίας.

Ἡ τόσον εὐτυχὴς αὐτῇ καὶ ἀπροσδόκητος ἀντίστασις ἑκατὸν φιλοκιν-
δύων ἀνδρῶν πρὸς τόσον ἱππικὸν καὶ πεζικὸν κατ' αὐτὰ τὰ προσίμια τῆς
ἐπαναστάσεως, συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς ἐμφύχωσιν τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐμεγά-
λυσε δικαίως τὸν Ὀδυσσεά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

Πτώσις Ἀντώνη Οικονόμου. — Πλοῦς ἑλληνικῆς μοίρας πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ ἄλλης εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. — Ἐμπερησμός τουρκικοῦ δικρότου ἐν Ἐρισῶ. — Καταστροφή Κυδωνίων.

Η ΠΡΩΤΗ ναυτικὴ ἐκστρατεία ἀφῆκεν ἐν Ἰῶρα τὸν Οἰκονόμον μέγαν καὶ πολύν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῆς δὲν τὸν ἠύρε τοιοῦτον. Εὐδοκίμων δημεγέρται κατὰ τῶν ἰσχυρῶν ἀριστοκρατῶν, ὁσάκις καλοῦν τὸν λαὸν εἰς ἀνάγκησιν τῆς πολιτικῆς του ἰσονομίας, ἢ ἡ ἀριστοκρατία ἀφήρπασεν, ἢ εἰς διανομὴν τῆς κοινῆς γῆς, ἢ ἐσφετερίσθη· ἀλλ' ἡ ἀριστοκρατία τῆς Ἰῶρας ἦτον ἀγαθοποιὸς πρὸς τὸν λαόν, διότι ὄχι μόνον οὐδὲν τοῦ ἀφήρπασεν, ὄχι μόνον δὲν ἐτρέφετο παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς κινήσεως τῶν ἰδιοκτητῶν πλοίων τῆς καὶ διὰ τῆς χρήσεως τῶν διὰ τοῦ ἐμπορίου ἀποκτηθέντων χρημάτων τῆς ἔτρεφεν ὅλον τὸ πλῆθος, πολλοὺς δὲ καὶ εὐτύχει. Ἐπέτυχεν ὁ Οἰκονόμος, διότι τὸ κίνημά του ἦτον ἀπροσδόκητον, καὶ ὁ λαὸς ἤθελε τὴν ἐπανάστασιν, καὶ ἐζήτει νὰ εὕρη ἐν καιρῷ ἀργίας πόρον ὑπάρξεως. Ἄλλ' ἀφ' οὗ καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐξεβράβη, καὶ οἱ πρόκριτοι εἰλικρινῶς τὴν ἠσπάσθησαν, καὶ ὁ πόρος εὐρέθη διὰ τῆς γενναίας αὐτῶν καταβολῆς καὶ διὰ τῆς κινήσεως τῶν πλοίων, ἢ πάλῃ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀριστοκρατῶν ἔπαυσε φυσικῶ τῷ λόγῳ, καὶ ἡ ἐξουσία θὰ ἐπανήρχετο ὅπου καὶ πρῶτον καὶ ὅθεν πρὸς καιρὸν ἀφῆρέθη. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον τὴν ὕψωσιν τοῦ Οἰκονόμου παρηκολούθησεν ἡ πτώσις του. Τὰ ὄργανα τῆς ἐπιβροῆς τῶν προκριτῶν παρὰ τῷ λαῷ ἦσαν οἱ πλοίαρχοί των. Οὗτοι ἦσαν εὐπειθεῖς πρὸς αὐτοὺς καὶ εἶχαν καὶ πιστοὺς τινας ὀπαδοὺς, ὡς οἱ τῆς ξηρᾶς ὀπλαρχηγαί. Ὁ Οἰκονόμος ἐπεχείρησε νὰ βάλῃ ἐπὶ τῶν πλοίων φίλους καὶ ὁμόφρονάς του πλοίαρχους, καὶ δι' αὐτῶν νὰ ἄγῃ καὶ νὰ φέρῃ τοὺς ναύτας. Ἄλλ' οὕτε τὰ πλοία ἦσαν ἔθνηκα, οὕτε οἱ κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Οἰκονόμου ἐξωθούμενοι νόμιμοι πλοίαρχοι ἔστεργαν, διότι ἔχοναν καὶ τιμὴν καὶ ἐπιβροῆν καὶ πόρον. Διὰ τοῦτο ἀπέτυχεν ἡ ἀντικατάστασις αὕτη, καὶ οἱ κινουντες ἐν μέρει τὸν λαὸν πλοίαρχοι, οἷς ἐμελέτα ὁ Οἰκονόμος νὰ παύσῃ, ἔγειναν ὅλοι ἐχθροὶ του. Μερπτὸς δὲν ἦταν ὁ Οἰκονόμος ὡς πρὸς τοῦτο, διότι τὸ ἀπῆτει ἡ θέσις του· ἀλλ' ἀστόχαστος ἐδείχθη ὡς πρὸς τὸ ἐξῆς. Διαρκούσης τῆς πρώτης ναυτικῆς ἐκστρατείας ἐφεράν τινας εἰς Ἰῶραν λείας, ἃς ἠθέλησαν νὰ οικειοποιηθῶσι ἀθετοῦντες τὸν περὶ τῆς διανομῆς κανονισμόν. Οἱ πρόκριτοι παρε-

κίνησαν τὸν Οἰκονόμον, ὡς εἰσακουόμενον, ν' ἀπαιτήσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ κανονισμοῦ. Τὴν ἀπήτησεν· ἀλλ' οἱ ναῦται ὄχι μόνον τὸν παρήκουσαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ὕβρισαν καὶ τὸν ἠπειλήσαν. Τὸ μόνον ὑποστήριγμα τοῦ ἦτον ὁ λαός. Ἀναμφιβόλως ἡ ἀπαίτησις τῆς ἐκτελέσεως τοῦ κανονισμοῦ ἦτο δικαία καὶ ἐπαινετή· ἀλλὰ δὲν ἐσυλλογίσθη ὁ Οἰκονόμος ὀρθῶς, ἀπαιτήσας αὐτὸς τὴν ἐκτέλεσιν του καὶ ψυχράνας τοιοῦτοτρόπως τὸν λαόν. Ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης ἔπεσε, διότι ἔμεινεν ἄνευ ὑποστηρίγματος ἐν μέσῳ τῶν δυαντῶν ἐχθρῶν.

Ἐλαττωθείσης τῆς δημοτικότητός του, δύο μεγαλότολμοι πλοίαρχοι, Ἰῶραιοι, ὁ Λάζαρος Παναγιώτας καὶ ὁ Θεόφιλος Δρένιας, μὴ ἀνεχόμενοι νὰ βλέπωσι τοὺς πρόκριτους, οἷς ἐσέβοντο, περιφρονουμένους, φορολογουμένους καὶ κινδυνεύοντας, οὐδὲ τὴν προτίδρα των εἰς χεῖρας δημεγέρτου, ἀπεφάσιον νὰ τὸν σκοτώσωσι, καὶ μηδενὶ ἀνακαλύψαντες τὴν ἀπόφασίν των ἐκίνησαν τὴν 12 Μαΐου πρὸς τὸ διοικητήριον ὅπου ἦτον ὁ Οἰκονόμος. Καθ' ὁδὸν ἀπήντησαν τὸν Ἀντώνην Κριεζῆν, καὶ τὸν ἐμυσταγώγησαν. Ὁπλισθεὶς ἐν τῷ ἄμα καὶ αὐτός, καὶ ὀπλίσας καὶ δέκα συγγενεῖς του ἔτρεξε κατόπιν. Ἀναβαίνοντες δὲ οἱ δύο πρῶτοι εἰς τὸ διοικητήριον ἀπήντησαν τὸν Οἰκονόμον ἰστάμενον ἄνωθεν τῆς κλίμακος ἐν μέσῳ δώδεκα ὀπλοφόρων, ἐν οἷς καὶ ὁ υἱὸς του καὶ ὁ τολμηρὸς Κολοδήμας. Ὁ Οἰκονόμος ἀπέικασεν εἰς εἰ ὁ ἐρχομὸς των καὶ ἀμέσως ἐπυροβόλησε τὸν Δρένιαν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐπήρε. Μετὰ τὸν πυροβολήσαντα πατέρα ἐπυροβόλησε τὸν αὐτὸν καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸν ἔρριψε νεκρόν. Ἐπυροβόλησαν καὶ οἱ ἄλλοι καὶ ἐπλήγωσαν τὸν Παναγιώταν πυροβολήσαντα καὶ αὐτὸν καὶ πληγώσαντα τὸν Κολοδήμαν. Ἐφθασεν ἐν τούτοις καὶ ὁ Κριεζῆς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ ἔμεινεν ὑπὸ τὸ διοικητήριον πυροβολῶν καὶ πυροβολούμενος, ἀλλὰ μήτε βλέπων μήτε βλέπόμενος. Τὸ κατὰ τοῦ Οἰκονόμου κίνημα ἀνδρῶν ἐχόντων ὑπόληψιν ἀπέσπασε πολλοὺς τῶν ὀπαδῶν του. Βλέπων δ' ἐκεῖνος τὴν δεινὴν θέσιν του, ἐφώνηξε μεγαλοφῶνως· ἔσωθεν τοῦ διοικητηρίου, «β ο ἡ θ ε ι α, π α ι - δ ι α, β ο ἡ θ ε ι α.» Ἐτρεξάν τινας ἐξῶθεν εἰς βοήθειαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Κριεζῆν ἔτρεξαν καὶ ἐκ δευτέρου ἀκούσαντες τὴν αὐτὴν φωνήν, ἀλλὰ καὶ ἐκ δευτέρου ἀπεκρούσθησαν.

Τότε οἱ περὶ τὸν Κριεζῆν ὑποπτεύσαντες μὴ γίνωσιν οἱ ἔξω ὀλίγοι πολ- λοὶ καὶ ὀρμήσωσιν ἐπ' αὐτοὺς ὀλίγους ὄντας, ἀνέβησαν εἰς τὴν παρακειμένην οἰκίαν τοῦ Βούλγαρη καὶ ἐκεῖθεν ἐτουφέκιζαν τὸ διοικητήριον. Συγχρό- νως τὸ ἐτουφέκιζαν καὶ ὁ Μανώλης Τομπάζης καὶ ὁ Ἀναστάσης Κριεζῆς καὶ ὁ Τερσανᾶς ἐκ τῶν οἰκῶν αὐτῶν. Ἐμβὰς καὶ ὁ Γεώργης Σαχτούρης εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Κριεζῆ, προσωρμισμένον εἰς ἐπισκευήν, ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ καὶ αὐτὸς τὸ διοικητήριον, καὶ συνεκανοβοῦλον καὶ δύο ἄλλα πλοία. Ὁ Οἰκονόμος, δεινῶς πολεμούμενος καὶ κινδυνεύων, ἐξῆλθε τοῦ διοικητηρίου διὰ τινος στενωποῦ· ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Κριεζῆν ἐβρίβθησαν κατόπιν καὶ τὸν κατέφθασαν ὑπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Γεώργη Γκιώνη, ὅπου ἐντὸς δέκα βημάτων

τὸν ἐπιστόλισεν ὁ Κριεζῆς συνοδευόμενον ὑπὸ πέντε, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐκτύπησε. Τούτου γενομένου, διεσκορπίσθησαν οἱ ἀκολουθοῦντες τὸν Κριεζῆν. Ὁ δὲ Γκιώνης, ἀκούσας ἄνωθεν τῆς οἰκίας τὸν πιστολισμόν, καὶ ἰδὼν τὸν Κριεζῆν σχεδὸν ἀπομιμονωμένον καὶ κινδυνεύοντα, κατέβη καὶ τὸν ἀνέδρασε εἰς τὴν οἰκίαν του. Τρέχοντες δὲ οἱ περὶ τὸν Οἰκονόμον ἔμφοβοι, διότι ἐπήρχοντο πολλοί, κατέλαβαν οἰκίαν τινὰ ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τῆς πόλεως, καὶ οὕτως οἱ μαχόμενοι διεχωρίσθησαν, καὶ ὁ Κριεζῆς μετέβη εἰς τὴν ἀγοράν, ὅπου ἦρε 500 ἐτοίμους νὰ κινηθῶσι κατὰ τοῦ Οἰκονόμου, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἀναστάσην Τσαμαδόν, τὸν Μανώλην Τομπάζην καὶ τὸν Γεώργγιον Σαχτούρην. Ὁ Οἰκονόμος μαθὼν τὴν κατ' αὐτοῦ ἐκστρατείαν καὶ βλέπων ὅτι δὲν εἶχεν ἐλπίδα σωτηρίας ἐντὸς τῆς νήσου, μετέβη εἰς τὸ Καμίνι, καὶ ἐμβὰς εἰς ἀλιάδα ἐπέβη ἐπὶ τῆς ἐκεῖ εὑρεθείσης ἀνευ ναυτῶν γολέττας τοῦ Τομπάζη καὶ ἀπέπλευσε. Τοῦτο ἰδόντες οἱ καταδιώκοντες αὐτὸν ἔστειλαν εἰς σύλληψιν τῆς γολέττας πλοῖον, ἐφ' οὗ ἐπέβη καὶ ὁ Μανώλης Τομπάζης. Κινδυνεύων τότε ὁ Οἰκονόμος ἐπόδισε κατὰ τὸν Παλαμιδᾶν πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς νήσου, ἐγκατέλειπε τὴν γολέτταν πλέουσαν, ἀπέβη εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἀνέβη εἰς τὸ βουνόν. Ἀλλὰ τὸν ἐκύκλωσαν ἐκεῖ οἱ ἀντίπαλοι του καὶ τὸν προσεκάλεσαν ἐπὶ ποινῇ θανάτου νὰ παραδοθῇ· παρεδόθη, ἐπεδιδάσθη ἐπὶ τινοῦ τῶν ἐν τῇ πορθμῷ τῆς Ἰδρας πλοίων, καὶ ἐκαίθη εἰς λέμβον ἔχουσαν 10 ναύτας διαταχθέντας νὰ τὸν μεταφέρουσιν εἰς τὴν ἀντίπορθμον τῆς Πελοποννήσου γῆν καὶ νὰ τὸν θανατώσωσιν. Ἀλλὰ μετὰ τῶν 10 ναυτῶν ἔτυχαν καὶ συγγενεῖς τοῦ Οἰκονόμου, οἵτινες ὑπερισχύοντες τὸν ἀπέλυσαν ἐπὶ τῆς πελοποννησιακῆς ξηρᾶς ἀβλαβῆ. Τοιοῦτοτρόπως σωθεὶς ὁ Οἰκονόμος κατέφυγεν εἰς Κρανίδι, ὅπου ἦρεν εὐμενῆ ὑποδοχὴν· ἐφοβέριζε δὲ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἰδραν, καὶ νὰ θύσῃ καὶ ἀπολέσῃ.

Ἔτυχε νὰ φθάσῃ κατ' ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας εἰς Ἰδραν ὁ Σωτήρης Θεοχαρόπουλος, ἐπικαλούμενος ἐξ ὀνόματος τῶν Ἀχαιῶν ἀποστολὴν ναυτικῆς δυνάμεως εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον. Οἱ πρόκριτοι ἀπεκρίθησαν, ὅτι, ἐν ὅσῳ ὁ Οἰκονόμος διέτριβεν ἀντικρὺ τῆς νήσου τῶν ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου, ὄχλαγωγῶν καὶ ἀπειλῶν, δὲν ἐνέκριναν ν' ἀπομακρυνθῶσι τὰ πλοῖά των. Ὁ Θεοχαρόπουλος, ἀνὴρ δραστήριος, λαβὼν γράμματα τῶν ἀρχόντων τῆς Ἰδρας πρὸς τοὺς Κρανιδιώτας ἀποποιουμένους ἕως τότε καὶ νὰ παραδώσωσι τὸν Οἰκονόμον καὶ νὰ τὸν ἀποπέμψωσι, μετέβη εἰς Κρανίδι τὸν παρέλαθε καὶ τὸν ἐφυλάκισεν ἐν τῇ μοναστηρίῳ τοῦ Φονιά, ὅπου διέμεινε μονάζων ἐν ῥέσῳ τῶν καλογήρων, καὶ προσποιούμενος μὲν τὸν μετаноοῦντα, παραφυλάττων δὲ τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀναφανῇ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς. Τοιοῦτοτρόπως ἡσχάσεν ἡ Ἰδρα, κινδυνεύουσα νὰ πέσῃ κατ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς δεινὴν ἀλληλομαχίαν. Ἡ πτώσις καὶ ἡ ἀπουσία τοῦ Οἰκονόμου ἀπέδωκαν ἐκ νέου ὄλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς συνετοὺς καὶ φιλοπάτριδας προκρίτους τῆς Ἰδρας μετελθόντας αὐτὴν εἰς πρόσοδον καὶ εὐδωσιν τοῦ ἔθνικοῦ ἀγῶνος.

Μεταξὺ μυρίων ἄλλων ὁμοίων περιστάσεων συντείνει καὶ ἡ τοῦ ἐγκαταλειφθέντος Οἰκονόμου ν' ἀποδείξῃ πόσον ἄστατος εἶναι ἡ εὐνοια τοῦ λαοῦ, τὴν μίαν ἡμέραν θυμιάζοντας τὸ εἶδωλόν του, καὶ τὴν ἄλλην καταρρίπτοντας καὶ συντρίβοντας αὐτό.

Ὁ δὲ ἑλληνικὸς στόλος, ἀφ' οὗ ἐπανήλθεν εἰς τὰ ἴδια μετὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν, ἡτοιμάσθη μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας καὶ εἰς δευτέραν, καὶ ἐξέπλευσε τὴν 18 Μαΐου, διακιρθεὶς εἰς δύο μοῖρας. Συνίστατο δὲ ἡ μία ἐκ 18 πλοίων ὑδραϊκῶν ὑπὸ τὸν Γιακουμάκην Τομπάζην (α), 7 σπετσιωτικῶν ὑπὸ τὸν Γκιάνν Τσοῦπην, 27 ψαριανῶν καὶ τινων μιστικῶν ὑπὸ τὸν Ἀποστόλην, ἐνὸς λιμνίου καὶ ἐνὸς τῆς Αἴνου. Σκοπὸν δὲν εἶχεν ἡ μοῖρα αὕτη νὰ ἐπαναστατήσῃ ὡς ἄλλοτε τόπους, ἀλλὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἔκπλουον ἢ νὰ ματαιώσῃ τὰ σχέδια τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ὅστις ἐτοιμασθεὶς ἐν Κωνσταντινου-

Ὁ Τσεσμές.

πόλει ἐπέλλετο, ἵνα ἐπαναγκάσῃ εἰς τὴν ὑποταγὴν τοῦ σουλτάνου τὸ Αἰγαίον, καὶ προστατεύσῃ τὴν μετέδωκιν τουρκικῶν στρατευμάτων ἐξ Ἀσίας εἰς τὰ ἀποστατήσαντα τῆς Ἑλλάδος μέρη. Ὁ τουρκικὸς στόλος, ἀπειρος εἰσέτι τῆς τόλμης τῶν Ἑλλήνων, ἐπερείδετο δικαίως ἐπὶ τῇ ὕλικῃ ὑπεροχῇ του· οἱ δὲ Ἕλληνες, ἂν καὶ εἶχαν τόλμην, ἦσαν ἐν ἄλλῃ ἀμηχανίᾳ πῶς νὰ τὸν βλάψωσιν.

Τὴν 26 Μαΐου ἡ ἑλληνικὴ μοῖρα ἀπήντησεν ἐχθρικὸν δίκροτον, προφυλακίδα τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου πλέοντος πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας. Τινὰ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων τὸ ἐπλησίασαν καὶ ἐκανονοβόλησαν, ἀλλ' ἀνίκανα ἦσαν νὰ τὸ βλάψωσι. Τὴν ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας τὸ δίκροτον κατέπλευσεν εἰς Ἐρισόν, παρακαλουθούμενον ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων. Ὁ πλοίαρχος αὐτοῦ, φοβούμενος νυκτερινὴν ἔφοδον, παρέλαθε ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἱκανοὺς Τούρκους εἰς ὑπεράσπισίν του. Οἱ δὲ πλοίαρχοι Ἕλληνες συνήλθαν ἐπὶ τῆς ναυάρχιδος εἰς συμβούλιον πεπεισμένοι, ὅτι ὅχι μόνον δὲν ἐδύναντο νὰ βλάψωσι τὸν ἐχθρὸν, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ τὸν φοβίσωσι διὰ τῶν ἀδυνάτων

κανονίων των. Διάφορα τεχνάσματα ὑπεδλήθησαν, ἀλλ' ὄλα ἀπερρίφθησαν. ἢ ὡς ἀνίσχυρα ἢ ὡς παράτολμα. Ὁ δὲ ναύαρχος Τομπάζης εἶπε τότε, ὅτι ὁ διοικητὴς πολεμικοῦ ἀγγλικοῦ πλοίου, ὅπερ ἀπήντησεν ἢ ἑλληνικὴ μοῖρα πρὸς τὸν Καφηρέα, τὸν ἠρώτησεν εἰς τί ἡ ναυτικὴ αὐτῆ ἐκστρατεία καὶ ἀκούσας ὅτι ἀνέβαινε τὸν Ἑλλήσποντον εἰς ἀντιπαράταξιν πρὸς τὸν Τουρκικὸν στόλον, ματαίως, εἶπε, ὅα κοιπάσετε, ἀναμφιδόλως δὲ καὶ θὰ βλαφθῆτε ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης ἀνισότητος τῶν δυνάμεων· ναύτας ἀξίους καὶ τολμηροὺς ἔχετε, μεταχειρίσθητε δι' αὐτῶν κατὰ τῶν ἀνελίων, ἀπειροθαλάσσιων καὶ δειλῶν ἐχθρῶν σας τὰ πυρπολικά, καὶ βεβαίως θὰ ὑπερισχύσετε. Ταῦτα, εἶπεν ὁ Τομπάζης, ἤκουσα, καὶ ταῦτα λέγω, λυπούμενος, ὅτι δὲν ἠρώτησα τὸν Ἄγγλον πλοίαρχον πῶς παρασκευάζονται τὰ περὶ ὧν ἀνέφερε πυρπολικά. Ἐπὶ τούτοις ὁ Ἀποστόλης εἶπεν, ὅτι καὶ ἐν τῇ νήσῳ τῶν Φαρῶν ἐγίνετο λόγος περὶ πυρπολικῶν, διότι ἔζων διάφοροι ναῦται, παρευρεθέντες καθ' ὃν καιρὸν οἱ Ῥώσσοι ἔκαυσαν ἐν τῇ λιμένι τοῦ Τσεσμέ τὸν τουρκικὸν στόλον δι' αὐτῶν ἀλλ' οὐδεὶς ἤξευρε πῶς παρεσκευάζοντο. Ἐν τούτοις ἡ λέξις Μπουρλό-τον ἔτρεχεν ἐξ ἑνὸς εἰς ἄλλο στόμα ἐν τῇ συμβουλίᾳ μηδενοῦ τῶν παρευρισκομένων πλοιάρχων εἰδότες τὰ περὶ παρασκευῆς αὐτοῦ, καὶ ἔφθασε καὶ εἰς τὴν ἀκοήν τῶν μὴ ἐν τῇ συμβουλίᾳ ἀξιωματικῶν. Μετὰ τούτων ἦτο καὶ τις Γιάννης Πάργιος, ἐπονομαζόμενος Πατατοῦκος, κάτοικος Φαρῶν, ὅπου ἐπηγγέλλετο τὸν διδάσκαλον τῆς πρακτικῆς ναυτικῆς. Οὗτος εἶπεν, ὅτι ἤξευρε πῶς παρεσκευάζετο τὸ πυρπολικόν, καὶ παρεσκευάσεν ἐν τῇ ἄμα ἐν τῶν πλοίων τῆς ἐκστρατείας, ὅπερ ἐρρίφθη ἐπὶ τὸ δίκροτον τὴν νύκτα, ἀλλὰ δὲν ἐκόλλησε καὶ ἐκάη εἰς μάτην. Ὁ Πατατοῦκος παρεσκευάσεν ἄλλο σταγὸν ἐπὶ τοιαύτῃ χρήσει ἐκ Φαρῶν, μετεποίησε καὶ ὁ Καλαφάτης Φαριανὸς τὸ πλοῖόν του εἰς πυρπολικόν, καὶ τὴν

Δ. Παπανικολῆς.

27 ἐρρίφθησαν ἀμφοτέρω ἐπὶ τὸ δίκροτον τρίτην ὥραν πρὸ μεσημβρίας, συνοδευόμενα ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς μοίρας κα-
νονοβολούσης αὐτὸ ἐκατέρωθεν. Καὶ τὸ μὲν τοῦ Καλαφάτη, ἀνεπιτηδείως πα-
ρασκευασθέν, ἐκάη ἀνωφελῶς, τὸ δὲ ἄλλο ὑπὸ τὸν Δημήτηρον Παπα-Νικολῆ, Φαριανὸν καὶ αὐτόν, ἔπεσεν ἐπὶ τὴν πρῶραν τοῦ δίκροτου, ἐκόλλησε καὶ με-
τέδωκεν ἐν τῇ ἄμα τὰς φλόγας (β). Μετὰ τρία τέταρτα τῆς ὥρας ἐπυρσοκρότησεν ἢ πυριταποθήκη, τὸ δίκροτον διεβράγη, καὶ αἱ ἐν αὐτῇ ἐπνίγησαν ἐκτὸς ὀλίγων διακυλισθέντων, ἢ ἐμβάντων εἰς τὰς λέμβους. Ἦσαν δὲ ἐπὶ τοῦ δίκροτου καὶ ναῦται Χριστιανοί, οὓς πεσόντας εἰς τὴν θάλασσαν διέσωσαν αἱ λέμβοι τῶν Ἑλλήνων. Τὸ νεοφανὲς τοῦτο καὶ

ὅλως ἀπροσδόκητον κατόρθωμα κατεφόδισε τοὺς Τούρκους, ἐξίππασε καὶ αὐ-
τοὺς τοὺς Ἑλλήνας καὶ ἐπλήρωσε χρηστῶν ἐλπίδων τὰς καρδίας των.

Τὴν δὲ ἀκλόουθον ἡμέραν ἐφάνη πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος ὁ λοιπὸς ἐχθρι-
κὸς στόλος ἐξ ἑνὸς δίκροτου, τριῶν φρεγατῶν, μιᾶς κορβέτας καὶ δύο δικα-
τάρτων. Ἐπέπεσεν ἢ ἑλληνικὴ μοῖρα ἐμψυχωθεῖσα ὑπὸ τῆς προσφάτου ἐπι-
τυχίας· ὁ δὲ στόλος, ἐντρομος δι' ὅσα ἔπαθε τὸ δίκροτον, ἐφυγε πλησίστιος
πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν ἐπαύριον προσωρμίσθη ὑπὸ τὴν προστασίαν
τῶν ἐκεῖ φρουριῶν. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἢ ἑλληνικὴ μοῖρα προσωρμίσθη καὶ
αὐτὴ ἐν τῇ λιμένι τῆς Ἰμβροῦ εἰς ὕδρευσιν.

Ἴδιον τῶν ἀδυνάτων, τῶν δειλῶν καὶ τῶν τυραννικῶν κυβερνήσεων
εἶναι, ὁσάκις δὲν δύνανται νὰ ἐκδικῶνται τοὺς πταίστας, νὰ παιδεύωσι τοὺς
ἄθῳους. Ὅσάκις ἐνίκων οἱ ἔνοπλοι Ἑλλήνες, οἱ ὑπὸ τοὺς Τούρκους ἄοπλοι
καὶ ἀδολοβεῖς ὁμογενεῖς των ἔπασχαν. Τὰ αὐτὰ ἀνομήματα, ἀξιοκατάκριτα
βεβαίως ὅπως καὶ ἀν θεωρηθῶσιν, ἔπραξαν καὶ οἱ Ἑλλήνες· ἀλλ' οὗτοι
ἦσαν εἰς πλήρη ἐπανάστασιν καὶ εἰς ἀναρχίαν. Πότε καταδυναστευόμενον
ἔθνος, λαβὼν ὅπλα κατὰ τοῦ καταδυναστεύοντος, δὲν ἠνόμενεν, ἢ δὲν ἔχου-
σεν αἵματα πταιστῶν καὶ ἀθῳῶν ἀνεξετάστως; Σπανίως κατὰ δυστυχίαν
ὑπέκει εἰς τὰ ἐντάλματα τῆς μετριότητος ἢ αἰχμηλώτος τοῦ πάθους τῆς ἐκ-
δικήσεως ἀνθρώπινος ψυχῆ. Ἄλλ' ὑπὸ τὸ σιγήπτερον τοῦ σουλτάνου, αὐταὶ
αἱ Ἀρχαὶ ἦσαν αἱ χεῖρες τῆς ἀνομίας καὶ τῶν αἱμάτων. Οἱ Μιτωληναῖοι
Χριστιανοὶ καὶ οἱ κατὰ τὰ πλησιόχωρα παράλια τῆς Ἀσίας ὄχι διότι ἦσαν
συμμέτοχοι τοῦ ἐμπρησμοῦ τοῦ δίκροτου, ἀλλὰ διότι ἔτυχε νὰ κατοικῶσι
γῆν, παρ' ἣν τὸ δίκροτον ἐκάη, ἐγείναν οἱ τρισάθλιοι θύματα τῆς μανίας
τῶν τουρκικῶν Ἀρχῶν, σφαζόμενοι ἀνηλεῶς, γυμνούμενοι καὶ πωλούμενοι
ὡς ἀνδράποδα. Ἄλλ' ἡ γειτονία ἐκεῖνη ἐμελλε νὰ γένη συγχρόνως θέατρον
ἄλλων δεινοτέρων συμφορῶν. Πόλις, περιέχουσα ψυχὰς 30 χιλιάδας, ἐμελλε
ν' ἀφανισθῆ ὅλη, ὄχι διότι ἔλαβεν ὅπλα κατὰ τῆς ὑπόπτου ἐξουσίας, οὔτε
διότι ἐφάνη ἄλλως πῶς ἀξία καταστροφῆς, ἀλλὰ διότι ἦτον ὅλη χριστιανικὴ
καὶ ἱκανὴ καὶ τὴν αἰμοχαρῆ δίψαν τῆς ἐξουσίας νὰ σθέσῃ, καὶ τὴν ἐξ ἀδί-
κων πλουτεῖν ἐπιθυμίαν τῆς νὰ πληρώσῃ. Ἡ πόλις αὕτη εἶναι αἱ Κυδωνίαι
γνωσταὶ διὰ τὴν αὐτονομίαν καὶ εὐνομίαν, διὰ τὰ φιλόπρωπα καταστήματα,
διὰ τὸ φιλοσοφικὸν σχολεῖον καὶ τὴν φιλοκαλίαν καὶ εὐζῳίαν τῶν κατοίκων.

Οἱ Κυδωνεῖς, ἐξ αἰτίας τῆς ἐπὶ τῆς Ἀσίας θέσεώς των ἐνώπιον τόσων
μυριάδων Τούρκων, ὄχι μόνον δὲν ἐπεχείρησαν ν' ἀπαλευθερωθῶσιν, ἀλλ'
ἐφρόντουσαν καὶ νὰ καθησυχάσωσι τὰς ὑποψίας τῶν Τούρκων διὰ τῆς διαγω-
γῆς των. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀπεστάτησαν τὰ Φαρά, ἢ τουρκικὴ Ἀρχὴ τῆς
Περγάμου, εἰς ἣν ὑπέκειντο αἱ Κυδωνίαι, ὑποπτεβούσα πόλιν τόσον πολυάν-
θρωπον, καὶ ὅλην χριστιανικὴν, ἔστειλεν εἰς προφύλαξιν τετρακισχιλίους ὀπλο-
φόρους, σιγηώσαντας κατ' ἀρχὰς ἐκτὸς αὐτῆς, ἀλλὰ πολλοὺς μετὰ ταῦτα
παρεισελθόντας. Ὅπου συβρόη τουρκικῶν στρατευμάτων, ἐκεῖ καὶ ἀταξίαι
ἀτιμώρηται ἐν καιρῷ πολέμου· ἠνοχλοῦντο λοιπὸν καθ' ἡμέραν οἱ Χριστιαν-

νοί, καὶ ἐκινδύνευαν παρὰ τὴν θέλησίν των νὰ ταραχθῶσιν ἐξ αἰτίας τῆς διαγωγῆς τῶν εἰς προφύλαξιν ἐλθόντων. Ὁ προεστὼς τῆς πόλεως Χατση-Θανάσης ὑπῆγεν εἰς Πέργαμον ἐπ' ἐλπίδι νὰ πείσῃ τὴν Ἀρχὴν εἰς ἀνάκλησιν τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Τὴν 2 Ἰουνίου ἡ ἑλληνικὴ μοῖρα ἐπλευσεν εἰς τὰ ἔμπροσθεν τῶν Κυδωνιῶν Μοσχονήσια. Ὁ λαὸς τοῦ μόνου κατοικομένου νησιδίου, ὅλος χριστιανικός, ὡς καὶ ὁ τῶν Κυδωνιῶν, εἶχεν ἕνα μόνον Τούρκον, τὸν ἀγὰν, ὃν ἀπεδίωξεν ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων, ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας καὶ κατέλαβε τὸ Κλειδί, ὃ ἐστὶ τὴν συζευγνύουσαν τὸ νησιδίον καὶ τὴν ξηρὰν γέφυραν, εἰς ἔμπόδιον εἰσοβολῆς Τούρκων. Τὸ συμβᾶν τοῦτο ἐξηγρήωσεν ἐτι μᾶλλον τὰ στρατεύματα καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς νέους φόβους καὶ κινδύνους. Οἱ δὲ Κυδωνιεῖς βλέποντες ὅτι θὰ ἐπάθαιναν τὰ πάνδεινα, εἴτε ἡσυχάζοντες εἴτε ἐπαναστατοῦντες, ἀπεφάσισαν νὰ φύγωσι, καὶ ἔστειλαν εἰς τὰ Μοσχονήσια τὸν διδάσκαλον Βενιαμίν, παρακαλοῦντες τὸν ναύαρχον νὰ φροντίσῃ περὶ μεταφοράς τοῦ κινδυνεύοντος λαοῦ εἰς Ψαρά· καὶ ἐπειδὴ πλοῖα δὲν δύνανται νὰ εἰσπλεύσωσι διότι τὰ νερὰ εἶναι ριχὰ παρὰ τὸ λιμενοστόμιον, ἐστάλησαν λέμβοι εἰς τὸ ἀκροθαλάσσιον τὴν 4 Ἰουνίου, καὶ οἱ Κυδωνιεῖς ἤρχισαν νὰ καταβιβάζωσι τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των. Ταῦτα βλέποντες οἱ Τούρκοι καὶ ἐκλαμβάνοντές τα ἴσως ὡς πολεμικὰς προετοιμασίας, ἐμπόδιζαν βιαίως τοὺς φεύγοντας. Οἱ κάτοικοι ἠναγκάσθησαν ν' ἀπουροῦσιν τὴν βίαν διὰ τῆς βίας· αἱ δὲ λέμβοι, ὅσαι εἶχαν κανόνια, τὰ μετεχειρίσθησαν καὶ αὐταὶ κατὰ τῶν ἐνοχλοῦντων τοὺς Χριστιανοὺς Τούρκων, καὶ οὕτως ἤρχισαν ἐντὸς τῆς πόλεως τὴν 4 Ἰουνίου σφαγαί, ἀρπαγαί, αἰχμαλωσίαι, καὶ πυρκαϊαί· τὸ παραθαλάσσιον ἐσκεπάσθη προσφύγων, πολλαὶ γυναῖκες ἐπιπταν εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρας Τούρκων, ἡ πόλις ἐκαίετο, καὶ ὅλαι αἱ λέμβοι καὶ ὅλα τὰ μικρὰ πλοία τῶν Μοσχονησιωτῶν μετέφεραν ἀδιακόπως καὶ ἐπεσώρευαν εἰς τὰ πλοῖα τοὺς δυστυχεῖς Κυδωνιεῖς, βλέποντας φλεγομένης τὰς οἰκίας των καὶ θρηνοῦντας τὴν μεγάλην συμφορὰν των. Ταυτοτρόπως κατεστράφη ἡ λαμπρὰ τῶν Κυδωνιῶν πόλις, καὶ οἱ κάτοικοί τῆς, ὅσοι κατέφυγαν εἰς τὰ πλοῖα, μετεκομίσθησαν καὶ διεσπάρησαν εἰς διαφόρους νήσους, βιοῦντες βίον ἀδίωτον. Κυβέρνησις, ὅχι μόνον μὴ παρέχουσα ἀλλὰ καὶ ἀφαιροῦσα τὰ εἰς προφύλαξιν καὶ διάσωσιν κινδυνεύοντος λαοῦ καὶ καταστρέφουσα ἐπὶ ἀπλαῖς ὑποψίας αὐτόν, εἶναι ἀξία τῆς κατάρας καὶ τοῦ ἀναθέματος ὄλων τῶν ἐθνῶν καὶ ὄλων τῶν αἰώνων.

Ἐπὶ δὲ τῇ συμφορᾷ τῶν Κυδωνιῶν κατεφοβήθησαν ὅλοι οἱ κατοικοῦντες τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας Χριστιανοὶ καὶ κατέβαιναν σωρηδὸν εἰς τὰ παραθαλάσσια, ἵνα διασωθῶσι δι' ὧν ἐδύναντο τρόπων εἰς τινὰς τῶν ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν νήσων. Ἐγκατέλειψαν καὶ οἱ Μοσχονησιῶται τὴν πατρίδα των, καὶ κατέφυγαν καὶ αὐτοὶ ὅπου ἠμπόρεσαν· ὥστε ὅλη ἐκείνη ἡ ἕως χθὲς ἀνθηρὰ ἀκτὴ ἔγεινε τόπος ἐρημώσεως. Τοιαύτη εἶναι ἡ φύσις τῶν δεσποτικῶν, τῶν τυραννικῶν καὶ τῶν βαρβάρων κυβερνήσεων.

Τὰ δ' ἑλληνικὰ πλοῖα, ἀφ' οὗ ἐλύτρωσαν τόσον πλῆθος, ἐπλευσαν πρὸς τὴν Τένεδον τὴν 7 Ἰουνίου καὶ ἐπανάπλευσαν ἐκεῖθεν εἰς τὰ ἴδια κατήγαν δὲ τὴν 12 τὰ ὑδραϊκὰ εἰς τὸν λιμένα των.

Οἱ θρασεῖς ἐνώπιον τῶν ἀδυνάτων εἶναι δειλοὶ ἐνώπιον τῶν δυνατῶν. Ἐν ᾧ τόσα κακὰ ὑπέφεραν οἱ ἄοπλοι Χριστιανοί, αἱ τουρκικαὶ Ἀρχαὶ τῆς Μιτυλήνης τόσον ἐφοβήθησαν τοὺς γείτονάς των Ψαριανοὺς ἐξ αἰτίας τοῦ ἐμπρησμοῦ τοῦ δικρότου, ὥστε τοῖς ὑπεσχέθησαν φόρον, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴ ἐνοχλῶσι τὴν Μιτυλήνην καὶ τὸ μικρὸν ναυτικόν τῆς.

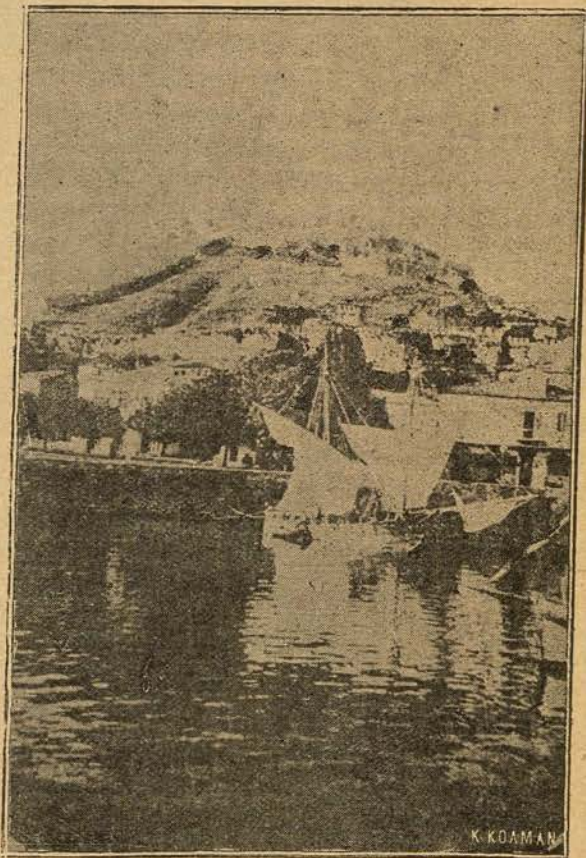
Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῶν μερῶν ἐκείνων μεσοῦντος τοῦ Ἰουνίου.

Ἡ δὲ ἄλλη μοῖρα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου συγκειμένη ἐκ 12 πλοίων, ἦτοι 6 ὑδραϊκῶν ὑπὸ τὸν Δημήτρη Βαῖκον Μιαούλην, καὶ 6 σπετσιοτικῶν ὑπὸ τὸν Νικολὸν Μπότασιν, ἐπλευσεν ἐπὶ τῇ ἐπιμόνῃ αἰτήσῃ τῶν Πελοποννησίων κατὰ τὸν κορινθιακὸν κόλπον πρὸς καταδίωξιν ὀλίγων τουρκικῶν πλοίων ἀποσπασθέντων τῆς ἐν Μοῦρτη ναυτικῆς δυνάμεως καὶ μεταπλευσάντων εἰς τὸν λιμένα τῶν Πατρῶν, καὶ πρὸς ἄλλωσιν τῆς Ναυπάκτου καὶ τοῦ Ἀντιφρόιου διὰ τῆς συμπράξεως καὶ τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων. Ἐκ τῶν 12 δὲ τούτων πλοίων, 2, τὸ τοῦ Ἀναστάση Κολανδρούτσου καὶ τὸ τοῦ Ἀναγνώστη Κουλάτση, ἔμειναν κατὰ τὸν διάπλου ἐμπροσθεν τοῦ Νεοκάστρου καὶ τῆς Κορώνης πρὸς ἀποκλεισμόν τῶν φρουρίων ἐκείνων· τὰ δὲ ἄλλα, προχωρήσαντα κατὰ τὰς Πάτρας, εἶδαν τὴν 20 Μαΐου πλέοντα ἐμπροσθεν τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Πάπα, εἰς ἀποκλεισμόν τῶν Πατρῶν ὑπὸ σημαίαν ἑλληνικὴν 6 δικάτερτα, ἐξ ὧν τὰ 5 γαλαξειδιωτικὰ καὶ τὸ ἐν κεφαλληνιαίον (γ), καὶ 2 κανονοφόρους· εἶδαν καὶ μίαν κορβέταν τουρκικὴν πλέουσαν πρὸς τὰ ἔξω καὶ ἐπέπλευσαν· ἀλλ' αὕτη φοβηθεῖσα ἐστράφη πλησίσιος πρὸς τὴν Ναυπάκτον. Ἀνήχθησαν ἐν τῇ ἡμέρᾳ καὶ τὰ ἐν τῇ λιμένι τῶν Πατρῶν 4 τουρκικὰ δικάτερτα ἐπὶ τῇ διὰ σημείων προσκλήσει τῆς κορβέτας, καὶ κατέφυγαν καὶ αὐτὰ ὑπὸ τὴν Ναυπάκτον. Τόσον δὲ ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τῆς ἑλληνικῆς ταύτης μοῖρας ἐφοβήθη ὁ ἐν Πάτραις Ἰσαύφης, ὥστε ἀγγέγειλε τοῖς εἰσέτι ἐνδιαμένουσι προξένοις, ὅτι δὲν ἠγγυάτο εἰς τὸ ἔξῃς τὴν ἀσφάλειάν των καὶ ἐπαθῆμει ν' ἀναχωρήσωσιν αὐθημερόν, διότι ἠναγκάζετο νὰ καύσῃ τὰς κατοικίας των, μὴ τὰς κατάσχωσιν οἱ ἐχθροὶ του. Ἐπὶ τῇ προσκλήσει ταύτῃ καὶ τῇ ἀπειλῇ οἱ πρόξενοι ἀνεχώρησαν ὅλοι αὐθημερόν ἐμβάντες εἰς τὴν ἐν τῇ λιμένι γαλλικὴν φρεγάταν, Arrière. Τὰ δὲ ἑλληνικὰ πλοῖα, ἃ ἐχαιρέθησαν οἱ Ἕλληνας ἀνωθεν τῶν βουνῶν ἀνάψαντες πυρὰ, διεπέρασαν ἀδλαθῶς τὸ στενὸν στόμιον τοῦ κόλπου ὑπὸ τὸ ἐχθρικὸν πῦρ τῶν φρουρίων, τὰ μὲν κατ' ἴην ἐφθασαν ἐμπροσθεν τῶν Πατρῶν ἐσπέραν, τὰ δὲ τὴν ἐπαύριον ἐπειράθησαν οἱ ἐν αὐτοῖς νὰ βλάψωσι τὰ ἐχθρικά, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθησαν ἐξ αἰτίας τῆς ὑπὸ τὸ πῦρ τοῦ φρουρίου τῆς Ναυπάκτου θέσεώς των, καὶ ἀγκυροβολήσαντες πλησίον ἔστησαν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς τρία κανόνια, δ' ὧν ἐκτύπουν, ἂν καὶ ἀδλαθῶς, καὶ τὴν Ναυπάκτον καὶ τὰ πλοῖα.

Εἶχαν ἤδη καταβῆ πρὸς ἐκεῖνα τὰ παραθαλάσσια ἱκανὰ στρατεύματα

εἰς πολιορκίαν τῆς Ναυπάκτου καὶ τοῦ Ἀντιρρίου. Στερούμενα παντὸς ἐπιτηδείου εἰς προσβολὴν φρουρίων καὶ πρόθυμα νὰ ἐπιχειρήσῃ τι, ἔδραξαν τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐμφανίσεως τῶν ἐλληνικῶν πλοίων, ἤλθαν πλησιέστερον καὶ τῆς Ναυπάκτου τὴν 24 καὶ τὴν ἐπαύριον ἤρχισε σφοδρότατος τουφεκισμὸς καὶ

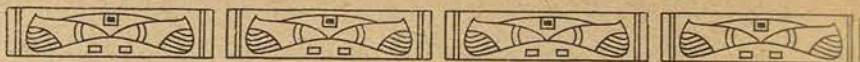
Ἡ Ναύλακτος.

κανονοβολισμὸς διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης· τόσον δὲ ἐφοβήθησαν οἱ Τούρκοι, ὥστε ἔβαλαν πῦρ εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀνέβησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Τὴν δὲ 26 ὑπῆγαν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοπέδου εἰς τὸν στόλον, καὶ, συσκέψεως γενομένης, ἀπεφασίσθη ἡ ἐξ ἐφόδου ἄλωσις τοῦ Ἀντιρρίου. Ἐπὶ τῇ σκοπῇ τούτῃ ἠτοιμάσθησαν ἐπὶ τῶν πλοίων 10 κλίμακες, 10 πηχῶν ἑκάστη, ἃς παραλαβόντες οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοπέδου ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηρὰν. Δευτέρου δὲ συμβουλίου γενομένου, ὤρισθη ἡμέρα ἐφόδου ἡ 6 Ἰουνίου. Προτεινάντος δὲ τοῦ Διαμαντῆ Χορμιάδα, ἐνὸς τῶν ἀρχηγῶν, ν' ἀναβῇ πρῶ-

τος τὸ τεῖχος, καὶ αἰτήσαντος νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν ὅσοι προηρῶντο, ὑπεσχέθησαν 400 νὰ συγκινδυνεύσωσιν. Ἄλλ' ἄφ' οὗ ἤλθεν ἡ ὥρα τῆς ἐφόδου καὶ τοῦ κινδύνου καὶ ἐπλησίασαν τὸ τεῖχος, ὃ μὲν Διαμαντῆς ἀνέβη καθ' ἃ ἐπρότεινε, ἀλλ' ὀλιγώτατοι τὸν ἠκολούθησαν, καὶ ἐφονεύθησαν αὐτὸς καὶ τινες τῶν ὁπαδῶν του. Μετὰ δὲ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην οἱ ναῦται, μιμούμενοι τοὺς ἐν τῇ Ἐρισῇ, ἀπέθεσαν ἕν τινα γαλαξειδιωτικῷ πλοίῳ ἀνεπιτηδείως ὕλας καυστικᾶς, καὶ ἀνάψαντες αὐτὰς τὸ ἔρριψαν τὴν 10 Ἰουνίου ἐπὶ τὰ τουρκικὰ ὑπὸ τὴν ὄδηγιαν ἐνὸς καὶ μόνου ἀνδρὸς βασιτώντος τὸ πηδάλιον· ἀλλὰ πρὶν κολλήσῃ τὸ πλοῖον, περιεφλογίσθη ὁ πηδαλιούχος καὶ ἔπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν, οἱ δὲ ἐχθροὶ, συλλαβόντες αὐτόν, τὸν ἔψησαν ζῶντα ματαίωσαντες καὶ τὸ ἐπιχείρημά του. Μετὰ πέντε δὲ ἡμέρας ἐξέπλευσεν ἡ ἐλληνικὴ μοῖρα, ἀναπλέουσα εἰς τὰ ἴδια, καὶ ἔμειναν ἐντὸς τοῦ κόλπου τὸ κεφαλληναιῶν, τὰ 5 γαλαξειδιωτικὰ, ἕν σπετσιωτικὸν καὶ αἱ κανονοφόροι· διεπέρων δὲ τὰ πλοῖα ταῦτα συχνῶς καὶ ἀφόβως τὸ στόμιον τοῦ κόλπου ἐνισχύοντα ποτὲ μὲν τὰ ἐντὸς, ποτὲ δὲ τὰ ἐκτὸς κινήματα τῶν κατὰ ξηρὰν Ἑλλήνων, ἐκπλέοντα μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Πάπα καὶ ἐμποδίζοντα πολλάκις τὰ ἔξωθεν ἐρχόμενα πρὸς τοὺς ἐν Πάτραις Τούρκους βοηθήματα, καὶ τὴν διάβασιν μάλιστα τῶν Τούρκων εἰς τὰς Ἰονίους νήσους καὶ εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἠπείρου, ἀλλὰ μηδὲν σεβόμενα τὴν ἰόνιον σημαίαν· ἐφ' ἣ ὀργισθεῖσα ἡ ἀρμοστεία ἐξαπέστειλε ναυτικὴν δύναμιν, ἣτις εὐρούσα τὴν νύκτα κατὰ τὴν Γλαρένταν μίαν τῶν δύο κανονοφόρων καὶ αἴφνης ἐπιπεσοῦσα ἐφόνευσε δύο ναῦτας, συνέλαβε δύο ἄλλους καὶ μετέφερεν εἰς Ζάκυνθον καὶ αὐτοὺς καὶ τὴν κανονοφόρον ἐγκυταλειφθεῖσαν ὑπὸ τῶν λοιπῶν ναυτῶν τῆς, εἰς τὴν ξηρὰν διασωθέντων. Μετὰ τρίμηνον δὲ φυλάκισιν ἀπελύθησαν οἱ συλληφθέντες.

Ἄν ἡ εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον ναυτικὴ ἐκστρατεία δὲν ἔφερε τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα, ἐχρησίμευσεν ὁμως μεγάλως εἰς ἐμφύχωσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τρόμον τῶν Τούρκων ἐκείνου τοῦ μέρους, ἐξ αἰτίας τῆς τολμηρᾶς καὶ εὐτυχῆς διαπεραιώσεως τῶν πλοίων διὰ πορθμοῦ, ἐνὸς καὶ ἡμισυ μιλίου πλάτους ἔχοντος, καὶ μεταξὺ δύο φρουρίων ἀκαταπαύστως κανονοβολούντων· συνέτρεξε δὲ τὰ μέγιστα καὶ εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας. Ἐν τούτοις, μαθόντες τὰ τῆς ἐκστρατείας ταύτης οἱ ἐν τῇ κατὰ τὸν Μοῦρτον τουρκικῇ μοῖρα, συνέλαβαν αἴφνης τινὰς ἐμπλέοντας Ὑδραίους καὶ τοὺς ἐθανάτωσαν, ἐν οἷς καὶ τὸν Μανώλην Γκιουστον, τὸν μόνον ἐπιζῶντα ἀδελφόν τῶν ἐν τῷ ναυστάθμῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄλλοτε ἀποκεφαλίσθέντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

Παθήματα τῶν Συμυρναίων, Κυπρίων καὶ Κῶν Χριστιανῶν.

ΚΑΘ' ὃν δὲ καιρὸν αἱ τρισάθλια Κυδωνιαὶ ἐγείναν τόπος ἐρημώσεως, δεινὰ δυστυχήματα ἔπαθεν ἡ Σμύρνη. Ἐφάνησαν τὸν Μάτιον ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει δύο δερβίσαι, αἵτινες περιφερόμενοι τὰς ὁδοὺς καὶ τὰ καφενεῖα καὶ παριστάμενοι ὡς θεόπνευστοι, ἠρέθιζαν τοὺς Τούρκους εἰς καταστροφὴν τῶν Χριστιανῶν, ὡς ἐχθρῶν τῆς πίστεώς των καὶ τοῦ σκήπτρου των. Καλῇ τύχῃ ὁ μουτεσελήμης τῆς Σμύρνης ἀπεμάκρυνε τοὺς ταραξίαις εὐσχήμως. Τὸν αὐτὸν μῆνα συνήθροίσθησαν ἐπὶ τῆς πλησίον τοῦ ἐπιθαλασίου φρουρίου πεδιάδος πάμπολλοι ἄσιανοὶ Τούρκοι, οἱ μὲν ἐπὶ προφυλάξει τοῦ μέρους ἐκείνου ἀπὸ ἐνδεχομένου ἐπαναστατικοῦ κινήματος, οἱ δὲ ἐπὶ μεταβάσει εἰς ἄλλα ἀποστατήσαντα μέρη. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατεύματος τούτου, καθήμενος ἐντὸς τῆς πόλεως, τὸ διέταξε νὰ διαμείνῃ ἐκτός. Ἄλλ' ἐν ᾧ οὗτος ἀπελάμβανε τὰς τρυφὰς τῆς μεγαλοπόλεως ἐκείνης, καὶ εἰς προμήθειαν τροφῶν ἐπέβαλε συχνὰς βαρεῖς φόρους, τὸ στρατευμὰ του ἐλίμωπτε, καὶ ἐκ ταύτης τῆς αἰτίας διέσπαρῃ εἰς ὅλα τὰ περίχωρα, ἐχύθη καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν τὴν 23 Μαΐου παρὰ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀνωτέρου του, ἔτρεξεν εἰς τὰς ἀποθήκας τῶν ἀρτοποιῶν καὶ λοιπῶν τροφοπωλῶν, ἔπραξε παντὸς εἶδους ἀταξίας, ἐφόνευσε δύο Χριστιανούς καὶ ἠπέλει αὐθημερόν γενικὴν καταστροφὴν. Οἱ Χριστιανοί, ἔμφοδοὶ καὶ ἀπροστάτευτοι, ἀφήκαν ὅλοι τὰ ἔργα των, ἄλλοι ἐκλείσθησαν ἐν ταῖς οἰκίαις των, ἄλλοι ἔτρεξαν εἰς τὸ παραθαλάσσιον, καὶ ἡ μεγάλη ἐκείνη πόλις ἐφαίνετο μεγάλη ἐρημία. Τὴν ἑσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας εἰς τῶν περιφερομένων γενιτσάρων, διψῶν χριστιανικὸν αἷμα καὶ μὴ εὐρίσκων Χριστιανὸν ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἔρριψε πιστολίαν ἀπροσέκτως καὶ ἀσκόπως καὶ ἐκτύπησε κατὰ τύχην διαβαίνοντά τινα μωαμεθανὸν Κρητᾶ. Ὁ γενιτσάρος, φοβούμενος μὴ πάθῃ ὡς φονεὺς, ἢ προθέμενος ἴσως τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως, ἐρωτηθεὶς περὶ τοῦ συμβάντος, εἶπεν, ὅτι ἡ πιστολία ἔπεσεν ἐκ τινος χριστιανικῆς οἰκίας. Ἡ ψευδὴς αὕτη μαρτυρία τοῦ ἐνόχου ἤρκεσε νὰ ἐκθέσῃ ἐν τῷ ἅμα εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον τὴν ἐν ἣ ἐγένετο ὁ φόνος συνοικίαν, καὶ τόσος ἦτον ὁ ἐπικρατῶν τρόμος, ὥστε οἰκογένειά τις τοῦ δυτικοῦ δόγματος, ὅ ἐστιν, ὁ ἀνὴρ, ἡ γυνή, ὁ υἱός, τέσσαρες θυγατέρες καὶ βρέφος θηλάζον, φοβούμενοι μὴ πέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν κακούργων, σπώντων τὰς θύρας τῶν γειτονικῶν οἰκιῶν, ἀνέβησαν ἐπὶ τῆς ὀροφῆς τῆς οἰκίας των ὅλοι, καὶ

πηδῶντες ἀπὸ παρωροφίδος εἰς παρωροφίδα ἔφθασαν εἰς τινα ἀπολήγουσαν εἰς στενωπὸν· συνέδεσε τότε ὁ δυστυχὴς πατήρ τὴν παρωροφίδα ταύτην καὶ τὴν ἀπέναντι ἐπιβρίψας σανίδα, καὶ τοιουτοτρόπως τρέμοντες μὴ πέσωσι κάτω καὶ συντριθῶσιν, ἐπέρασαν ὅλοι πατοῦντες ἐπὶ τοῦ σειομένου ἐκείνου συστε, γάσματος, καὶ τουφεκιζόμενοι κάτωθεν ὑπὸ τῶν Τούρκων ὡς πτηνὰ πετῶντα κατήντησαν εἰς τινα εὐρωπαϊκὴν οἰκίαν, ὅπου διεσώθησαν.

Ὁ δὲ διοικητής, ἀφ' οὗ εἶδεν ὅτι αἱ προσταγαὶ καὶ αἱ ἀπειλαὶ του δὲν ἴσχυσαν, ἐξήλθε μεθ' ὅλης τῆς φρουρᾶς εἰς παῦσιν τῶν δεινῶν, καὶ μόλις κατώρθωσε νὰ περιορισθῶσιν οἱ ἄτακτοι ἐντὸς τῆς τουρκικῆς συνοικίας, ἀφ' οὗ τρεῖς ὥρας διήρκεσαν αἱ ἀταξίαι, εἴκοσιν οἰκίαι ἐπατήθησαν καὶ ἐγυμνώθησαν καὶ εἴκοσιν ἄλλοι Ἕλληνες ἐφονεύθησαν. Μετὰ τὰ παθήματα ταῦτα πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν ἤρχισαν νὰ ἐπανέρχωνται εἰς τὰς οἰκίας των, θαρβυθέντες ὑπὸ τῆς καλῆς διαθέσεως τῆς τοπικῆς Ἀρχῆς, ἀλλ' ἔπαθαν μετ' ὀλίγον χειρότερα (α).

Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας διεδόθη φήμη, ὅτι ἡ Ρωσσία ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ ψευδὴς αὕτη φήμη ἔβαλε πάλιν ἄνω κάτω τὴν πόλιν· καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ρωσικὴν προστασίαν, φοδηθέντες, κατέφυγαν οἱ μὲν εἰς ἄλλα προξενεῖα, οἱ δὲ εἰς πλοία· οὐδ' αὐτὸς δὲ ὁ πρόξενος τῆς Ρωσσίας ἦτον ἀσφαλῆς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Οἱ δὲ δυστυχεῖς Ἕλληνες, οὓς ἐθεώρουν οἱ Τούρκοι ὅλους Ρώσσοις, ἐκρύπτοντο ὅπου ἤμπορουν. Δισχιλίας ψυχὰς κατέφυγαν εἰς μόνον τὸ ὑπὸ τὸν γενναῖον καὶ φιλόανθρωπον Δαυῖδ γαλλικὸν προξενεῖον. Μόλις ἐψεύσθη ἡ περὶ τοῦ πολέμου φήμη, καὶ συνέπεσαν κακῇ τύχῃ ἄλλα περιστατικά, ἐξαγριώσαντα πάλιν τοὺς διψῶντας τὴν καταστροφὴν τῶν Χριστιανῶν.

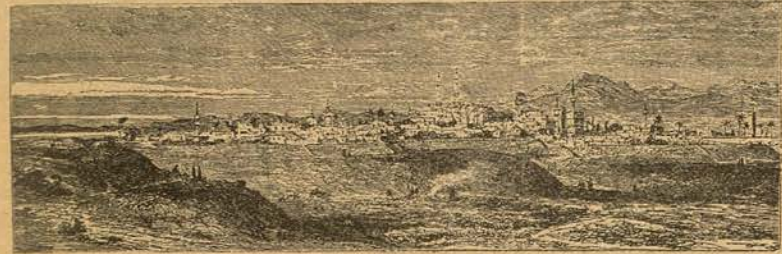
Πρὸ πολλῶν ἡμερῶν εὐρίσκετο ἐν τῇ λιμένι τῆς Σμύρνης ρωσικὸν πλοῖον ἐμπορικόν. Τὴν 3 Ἰουνίου, ὅ ἐστὶ τὰς ἡμέρας τῶν ταραχῶν, τὸ πλοῖον ἠτοιμάσθη εἰς ἀπόπλουν. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ συνήχθησαν οἱ Τούρκοι εἰς τὸν αἰγιαλόν, τὸ ἐμπόδιον λέγοντες, ὅτι μετεκόμιζε πολεμεφθόδια εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐζήτησαν τὴν ἄδειαν νὰ τὸ ἐπισκεφθῶσι· τὸ ἐπισκέφθησαν δις καὶ τρίς· καὶ μὴ εὐρόντες ὅτι ὑπώπτευαν, τὸ ἀπέλυσαν. Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐγνώσθη ὁ ἐν Ἐρισῷ ἐμπρησμός τοῦ δικρότου. Οἱ Τούρκοι ἐξεμάνησαν ἐπὶ τούτῳ, ἐχύθησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως καὶ ἐφόνευαν ἀδιακρίτως τοὺς προστυχόντας Χριστιανούς, ἀνυπόπτως ἐν τῇ πόλει περιφερομένους. Τὴν νύκτα ἦλθεν ἡ εἰδήσις τῆς καταστροφῆς τῶν Κυδωνιῶν. Ἡ εἰδήσις αὕτη ἦλθε παρηλλαχμένη ἢ ἐξ ἀγνοίας ἢ ἐκ κακοβουλίας· ἐλέγετο, ὅτι οἱ Κυδωνιεῖς, βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ, ἔδωκαν τὴν πρώτην ἀφορμὴν σφάζοντας τοὺς ἐν τῇ πόλει Τούρκους καὶ προκαλέσαντες τὴν εἰσβολὴν τῶν ἔξω τουρκικῶν στρατευμάτων. Μόλις ἐξημέρωσε, καὶ ἤρχισε νέα σφαγὴ ἐξ αἰτίας τῆς εἰδήσεως ταύτης, καὶ τόσον αἷμα ἀθῶον ἐχύθη, ὥστε οἱ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἡμερῶν φόνοι ἐφαίνοντο μικροῦ λόγου. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εὐρίσκαν πλέον οἱ δῆμιοι Χριστιανούς ἐν ταῖς ὁδοῖς εἰς σφαγὴν, ὑπῆγάγαν τινες

αὐτῶν νὰ πατήσωσι τὸ ρωσικὸν προξενεῖον. Οἱ δὲ εἰς φύλαξιν αὐτοῦ γενί-
τσαροι ἐφοδῆθησαν καὶ ἔφυγαν ἀφήσαντές το ἀπροστάτευτον. Καλῆ τύχῃ
ἦλθαν λέμβοι ἐνοπλοὶ διαφόρων εὐρωπαϊκῶν πλοίων εἰς ὑπεράσπισίν του,
ἔπασσε καὶ κανονία ἐκ τινος πολεμικοῦ εὐρωπαϊκοῦ πλοίου εἰς ἀπλοῦν φόδον,
καὶ τοιοῦτοτρόπως οἱ μὲν ἀπειλοῦντες τὸ προξενεῖον διεσφορπίστησαν, ὁ δὲ
πρόξενος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν διεσώθησαν εἰς τὰ πλοῖα κακῶς ἔχοντες. Οἱ κα-
κούργοι ὑπῆγαν μετ' ὀλίγον εἰς τὸ γαλλικὸν προξενεῖον ζητοῦντες νὰ τοῖς
παραδοθῶσιν οἱ εἰς αὐτὸ καταφυγόντες δισχιλιοὶ Χριστιανοί. Ἀντίστη ὁ πρό-
ξενος γενναίως· ἦλθαν καὶ ἐνοπλοὶ λέμβοι βασιλικῶν τινος γαλλικοῦ πλοίου
εὐρεθέντος ἐν τῇ λιμένι, καὶ οὕτω διεσώθησαν οἱ κινδυνεύοντες. Μὴ εὐχα-
ριστούμενοι δὲ οἱ ἄνθρωποι τῶν αἱμάτων νὰ φονεύωσι σποράδην, συνέλαβαν
τὴν τρομερὰν ἰδέαν γενικῆς σφαγῆς· ἀλλ' εἰς πραγματοποίησιν τοιοῦτου τολ-
μήματος ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ προκαλέσωσι πράξιν νομιμοποιούσαν τὸ με-
λετώμενον καὶ ὑπῆγαν πρὸς τὸν μουλὰν ζητοῦντες τὸν ἀναγκαῖον φετρᾶν·
ἀνετριχίασεν ὁ εὐσυνειδήτος μουλᾶς ἀκούσας τοιαύτην αἴτησιν, τὴν ἀπέβ-
ρυψε, καὶ τοὺς ἐπέπληξεν. Ἐφρύαξαν οἱ ἐπιπληχθέντες διὰ τὴν παρακοὴν
τοῦ μουλᾶ· καί, ἐν ᾧ αὐτὸς ὁ σουλτάνος σέβεται τὸ τάγμα τῶν ἀνθρώπων
τούτων ὡς τάγμα ὑψηρῶν τοῦ νόμου καὶ τῆς θρησκείας, οὗτοι τὸν ἐσκό-
τωσαν. Μετὰ τὸ μέγα τοῦτο ἀνοσιούργημα ἐσκότωσαν καὶ τὸν ἀγιάνην καὶ
ἄλλους Τούρκους κατακρίνοντας τὰς πράξεις των· ἀδελφεὶς δὲ ἀφῆκαν τὸν
μουτεσελήμην καὶ τὸν ἀρχηγόν των διότι ὁ μὲν πρῶτος, φοβούμενος τὴν
ὀργὴν των, δὲν ἐφέρετο ὡς πρότερον, ὁ δὲ ἄλλος ἐθεωρεῖτο ὡς ὑποκινητὴς
τῶν πραττομένων. Ἐξ ὧσων δὲ συνέβησαν, ἐνόμιζεν ἕκαστος τῶν ἐν Σμύρνῃ,
ὅτι ἔφθασεν ἡ τελευταία ὥρα ὧν ἐκεῖ Χριστιανῶν· ἀλλὰ ἔπαυσαν
παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν οἱ φόνοι περὶ τὴν ἐσπέραν, καὶ ἡ πόλις ἀπέφυγεν
ὡς ἐκ θαύματος τὰ ἐπαπειλούμενα δεινά.

Τὴν δὲ ἐπιούσαν ἠθέλησαν οἱ ἀλιτήριοι νὰ ἐπισκεφθῶσι καὶ τετάρτην
φορὰν τὸ ὑπὸ ρωσικὴν σημαίαν πλοῖον, ἀνακομισθὲν εἰς τὸν λιμένα τὴν πα-
ρελθοῦσαν νύκτα· ἀλλ' οὐδὲ τότε ἤϊραν πολεμοφόδια· ἤϊραν ὁμῶς κατὰ δυ-
στυχίαν ὅθ' ἐπιβάτας Ἕλληνας, ἐν οἷς καὶ τινὰς Ἴονας· καὶ τούτοις μὲν πα-
ρέδωκαν ἀδελφεὶς τῇ προξένῳ τῆς Ἀγγλίας, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπεβίβασαν,
καὶ τοὺς μὲν ἔσφαξαν, τοὺς δὲ ἐδημοπράτησαν.

Μετ' ὀλίγου δὲ ἡμέρας, ἐπειδὴ ἀπηγορεύετο πᾶς εἰσπλους καὶ ἐκπλους,
ἔβρυξαν ἀγκυρὰν ἐκτὸς τοῦ λιμένος πλησίον τοῦ φρουρίου σαρδηνικὸν πλοῖον,
καὶ ἤρχισεν νὰ ἐπιβιβάξῃ κρυφίως ἐπὶ ἀδρᾶ τιμῇ Ἕλληνας, ἵνα τοὺς μετα-
κομίσῃ εἰς τινὰς τῶν ἐλευθέρων νήσων πρὸς ἀσφάλειαν. Ἐμπόδισεν ἡ Πύλη
πρὸ τινων ἡμερῶν διὰ φερμανίου τὴν φυγὴν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἀπηγόρευσε
νὰ δέχωνται τοὺς φυγάδας εὐρωπαϊκὰ πλοῖα· διέταξε δὲ καὶ νηοψίαν καὶ
ἐπέβαλε ποινὴν τὴν δήμευσιν τῶν δεχομένων τοιοῦτους ἐπιβάτας· διέταξε δὲ
ταῦτα πάντα συναινέσει τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβων, οἵτινες ἀπέ-
στειλαν τοιαύτας ὁδηγίας πρὸς ὄλους τοὺς κατὰ τὴν ὀθωμανικὴν ἐπικράτειαν

προξένους· μόνος δὲ ὁ τῆς Ῥωσσίας δὲν συνήνεσεν. Αἱ τουρκικαὶ Ἀρχαὶ ὄλων
τῶν μερῶν τῆς ἐπικρατείας ἐγένωσκαν καὶ τὴν διαταγὴν τῆς Πύλης καὶ τὰς
περὶ τούτου δοθείσας τοῖς προξένοις ὁδηγίας. Δι' ὃ μαθοῦσαι αἱ τῆς Σμύρνῃς,
ὅτι τὸ σαρδηνικὸν πλοῖον μετήρχεται τὸ ἀπηγορευμένον τοῦτο ἔργον, ἔστειλαν
δικάταρτον ἀλγερινὸν εὐρεθὲν ἐν τῇ λιμένι εἰς σύλληψίν του. Τὸ σαρδηνικὸν
εἶχεν ἀνελεύσει τὴν ἀγκυρὰν πρὸ μιᾶς ὥρας, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη ν' ἀπομα-
κρυνθῆ διὰ τὴν ἐπικρατούσαν νηνεμίαν· βλέπον δὲ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον
κατέφυγεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Γαλλικῆς φρεγάτας Jeanne d'Arc. Ὁ
Ἀλγερινὸς ἀπῆτει τὸ πλοῖον· ἀλλ' ὁ διοικητὴς τῆς φρεγάτας ἀνένευεν· ἐπὶ
τέλους ἐνεκρίθη ν' ἀποφασισθῆ τι μέλλει γενέσθαι· παρὰ τοῦ προξένου τῆς
Γαλλίας καὶ τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς τουρκικῶν Ἀρχῶν. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα διεπραγ-
ματεύοντο, οἱ ἐπὶ τοῦ σαρδηνικοῦ πλοίου διακόσιοι ἐπιβάται Ἕλληνες μετε-
κομίσθησαν ἀσφαλείας χάριν εἰς τὴν φρεγάταν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐστάλησαν

Ἡ Δευκωσία τῆς Κύπρου.

εἰς τὸ γαλλικὸν προξενεῖον πρὸς ἀποφυγὴν τῆς εἰς τὸν πλοίαρχον ἐπικειμέ-
νης εὐθύνης. Ὁ δὲ πρόξενος, μὴ δυνάμενος ν' ἀντίπῃ εἰς τὰς ὁδηγίας του,
καὶ πιστεύσας εἰς τὰς ἀπατηλὰς ὑποσχέσεις τῶν τουρκικῶν Ἀρχῶν περὶ τῆς
ἀσφαλείας τῶν ἀνθρώπων, φοβηθεὶς δὲ μὴ πατηθῆ καὶ τὸ προξενεῖον καὶ
δοθῆ ἀφορμὴ νὰ κατῆ ἴσως καὶ ἡ πόλις, καθὼς ἐλέγετο, ἀν' ἐπροστάτευσεν τοὺς
δυστυχεῖς ἐκείνους, ἐνέδωκεν ἐν ἄκρῃ θλίψει, καὶ παρέλαβαν οἱ Τούρκοι τοὺς
ἐπιβάτας καὶ τὸ πλήρωμα τοῦ σαρδηνικοῦ πλοίου· καὶ οἱ μὲν ἐπιβάται, ἄλ-
λοι ἐφρονεύθησαν καὶ ἄλλοι ἐξηγοράσθησαν· ἐκ δὲ τῶν τοῦ πληρώματος, ἐπὶ
μετὰ τοῦ πλοίαρχου, ὑψηλῶν ὄλων ξένης Δυνάμειος, τρεῖς ἀπεκεφαλίσθη-
σαν, δύο κατεσπαράχθησαν, ὁ δὲ πλοίαρχος καὶ εἰς ναύτης ἐκρεμάσθησαν·
εἰς χλευασμὸν δὲ τῆς Εὐρώπης ἔβαλαν ἐν τῇ στόματι αὐτῶν οἱ ἀγκονισταὶ
σγάρον (β). Τοιοῦτον ἔφερον ἀποτέλεσμα ἡ αἰσχρὰ καὶ ἀδικαιολόγητος συν-
αίνεσις εἰς τὰς ὀρέξεις τῆς Πύλης τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβων, κατ-
αισχυνάντων τὰς σημαίας τῶν βασιλέων αὐτῶν ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς καταδιωκο-
μένης καὶ πασχούσης ἀνθρωπότητος. Ἠμάρτησαν οἱ πρέσβεις φιλανθρώπων
καὶ Χριστιανῶν βασιλέων ἡμάρτημα μέγα συντρέξαντες χάριν τῆς Πύλης εἰς
τὰ δεινὰ τῶν ὁμοπίστων αὐτῶν διὰ τῶν πρὸς τοὺς προξένους εἰς χρεῖσιν τοῦ

δικαιώματος τῆς νηροψίας ὁδηγῶν, διότι ἤξευραν, ἐξ ὧν ἤκουαν καὶ ἔβλεπαν, ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς νηροψίας ἦτο παρὰ τοῖς Τούρκοις δικαίωμα σφαγῆς. Χρέος εἶχαν νὰ προστατεύωσιν ἀδιακρίτως ἀθώους καὶ ἀόπλους εἴτε Τούρκους εἴτε Χριστιανούς, μὴ καταδικαζομένους ὑπὸ τινος νόμου, ἀλλὰ προστρέχοντας ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν σημαίων των εἰς ἀποφυγὴν τῆς φανεράς καὶ ἀδίκου σφαγῆς ἢ τοῦ ἀνδραποδισμού.

Ἐκ τῶν ἐν Σμύρνῃ ὁδυνηρῶν συμβάντων μεταφέρομεν τὸν λόγον εἰς τὰ ἐν Κύπρῳ καὶ Κῆ ὁδυνηρότερα· παρατρέχομεν δὲ ἄλλα ἄλλων μερῶν εἰς ἀποφυγὴν ἐπαναλήψεως τῶν αὐτῶν δεινῶν, καὶ διότι ὅσα διηγούμεθα εἶναι ἱκανὰ αὐτὰ μόνον νὰ δεῖξωσιν ὑπὸ ποίας τίγρεις ἐτέλουν οἱ ἄθλιοι Χριστιανοί.

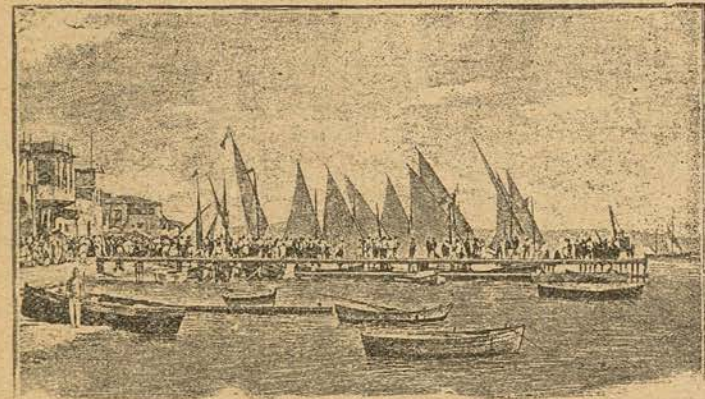
Ἡ Κύπρος εἶχεν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως κατοίκους ἑκατὸν χιλιάδας, ἐξ ὧν εἰκοσακισχίλιοι ἦσαν Τούρκοι, οἱ δὲ λοιποὶ, ἐκτὸς ὀλίγων Ἑβραίων, Χριστιανοί. Δεκακισχίλιους Τούρκους καὶ πεντακισχίλιους Χριστιανούς εἶχεν ἡ Λευκωσία, ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου· ἔδρευε δ' ἐν αὐτῇ ὁ μουτσελέμης τῆς νήσου, ὁ ἀλαήμπεης, ὁ γενιτσάραγας, ὁ μουφτής, οἱ γενικοὶ δημογέροντες καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος ὁ καὶ μακκαριώτατος. Ἡ νήσος εἶχε καὶ ἄλλους τρεῖς ἀρχιερεῖς, τὸν Πάφου, τὸν Κιτίου καὶ τὸν Κυρηναίας ἐδρεύοντας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις των.

Ἡ Πύλη ἐπὶ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως διέταξε τὸν παπὰν τοῦ Ἀκρίου νὰ μεταβιβάσῃ εἰς Κύπρον στρατεύματα καὶ ἔδωκε συγχρόνως πλήρη ἄδειαν τῷ μουτσελέμῃ νὰ σφάζῃ ὅσους τῶν Χριστιανῶν ἔκρινεν ἀξίους σφαγῆς.

Λαθῶν ὁ τότε μουτσελέμης Κουτσούκ-Μεχμέτης τοιαύτας διαταγὰς, τὰς ἐκοινοποίησε τοῖς ἐντοπίοις Τούρκοις ἐπὶ μυστικοῦ συμβουλίου. Πρόθυμοι οὗτοι νὰ θεραπεύωσι τὴν κατὰ τῶν Χριστιανῶν λύσσαν των καὶ ν' ἀσφαλίσωσιν ἴσως, ὡς ἐνόμιζαν, καὶ τὰ συμφέροντα καὶ τὴν ὑπαρξίν των, ἐπήνεσαν ὡς σωτήριον τὴν πρόνοιαν τῆς κυβερνήσεως καὶ ἐγνωμοδότησαν νὰ θυσιασθῶσιν εἰς πλήρη διατήρησιν τῆς ἀσφαλείας τῆς νήσου ὅχι μόνον οἱ τέσσαρες ἀρχιερεῖς καὶ ὀλίγοι τινὲς τῶν ἐγκρίτων Χριστιανῶν κατὰ τὴν πρότασιν τοῦ μουτσελέμη, ἀλλ' ὅλοι ὅσοι, εἴτε διὰ περιουσίαν εἴτε διὰ παιδείαν εἴτε δι' ἄλλην αἰτίαν, εἶχαν ἐπιβρόχην ἐπὶ τῶν ὁμοεθνῶν των καὶ ἐδύναντο νὰ τοὺς ὠθήσωσιν εἰς ἐπανάστασιν. Ἐπὶ τούτοις συνέταξαν μακρὸν κατάλογον προγραφῆς συμπαραλαμβάνοντες ἀναμφιδόλως καὶ ὅσους ἕκαστος ἐμίσει ἢ ὅσων ἐπεθύμει νὰ οἰκαιοποιηθῇ ἐπὶ μικρᾷ τιμῇ τὴν περιουσίαν. Ὁ μουτσελέμης ἤρρεν ὑπέρμεγαν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ καὶ ἀνωφελῆ τὴν θυσίαν πολλῶν ἐξ αὐτῶν ὡς ἀσημάντων· ἀλλ' οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι, ἰδόντες ὅτι ἐδίσταζε, τὸν ἠπέλιγαν λέγοντες, ὅτι ἦτον ὑπεύθυνος, ἂν ἕνεκα τῆς τοιαύτης ἐπεικειᾶς ἀπεστῆται ἡ νήσος. Διαρκούσης δὲ τῆς λογοτριβῆς περὶ τοῦ ποσοῦ καὶ τοῦ ποιῶν τῶν θυμάτων, κατήχθη εἰς τὴν νήσον ὁ ἀρχιμανδρίτης Θεοφύλακτος Θησεὺς Κύπριος, καὶ μείνας ἐπὶ τοῦ πλοίου διέδωκεν ἐπιστολάς καὶ προκηρύξεις προτρεπτικὰς εἰς ἐπανάστασιν. Αἱ προκηρύξεις

ἔπεσαν εἰς χεῖρας τοῦ μουτσελέμη καὶ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ τὸν πείσωσι νὰ ἐκτελέσῃ τὰς διαταγὰς τῆς κυβερνήσεώς του καὶ τὰς ἐπιθυμίας τῶν ἐντοπίων ἀγάδων· ἀλλὰ, φοβηθεὶς μήποτε ἡ θυσία τοσούτων καὶ τοιούτων ἐπιφέρῃ ταραχὴν, ἀνέβαλε τὴν ἐκτέλεσιν μέχρι τῆς ἀφίξεως τῆς ἀναμενομένης στρατιωτικῆς δυνάμεως.

Τὴν 3 Μαΐου ἔφθασαν τετρακισχίλιοι, καὶ μετὰ τὴν ἀφίξιν αὐτῶν ὁ μουτσελέμης ἐκάλεσεν εἰς Λευκωσίαν τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ λοιποὺς προὔχοντας ἐπὶ λόγῳ ὅτι, ἐπαναστατησάντων ἄλλοι τῶν ὁμοθρήσκων των, ἐπάναγκες ἦτο πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν, πιστῶν ὄντων, νὰ στείλωσι κοινὴν ἀναφορὰν εἰς τὴν Πύλην βεβαιούντες τὴν ἀκλόνητον εἰς τὸν θρόνον τοῦ σουλτάνου πίστιν καὶ ἀφοσίωσίν των· ὑπέσχετο δὲ νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ γραφόμενα δι' ἰδιαι-

Ἡ Λάρναξ τῆς Κύπρου.

τέρας του ἀναφορᾶς. Πολλοὶ ἐπίστευσαν τοὺς λόγους του καὶ ὑπῆγαν εἰς Λευκωσίαν· τινὲς δὲ συνετώτεροι ὑπόπτευσαν καὶ κατέφυγαν εἰς Λάρνακα, πόλιν ἔχουσαν ἑξακισχίλιους κατοίκους, τοὺς πλείστους ὁμοθρήσκους, καὶ ἐκρύβθησαν ἐν τοῖς ἐκεῖ προξενείοις. Ὅσοι δὲ προὔχοντες τῆς Λάρνακος καὶ τῆς Λεμισσοῦ δὲν ἔλαβαν τὴν πρόνοιαν νὰ κρυφθῶσιν, συνελήφθησαν ἐξερχόμενοι τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐστάλησαν δέσμοι εἰς Λευκωσίαν. Ὁ δὲ μουτσελέμης, ἀφ' οὗ συνήθροισεν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ὅσους ἠμπόρεσεν, ἔρριψε τὸ προσωπεῖον καὶ ἐφάνερωσε τοὺς φονικούς σκοπούς του, ἂν καὶ οἱ δυστυχεῖς Χριστιανοὶ οὐδεμίαν ἔδωκαν αἰτίαν.

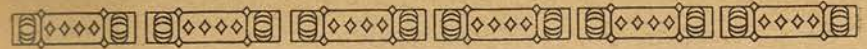
Τὴν 9 Ἰουλίου ἔφεραν οἱ ὑπηρέται τῆς ἐξουσίας εἰς τὴν ἔμπροσθεν τοῦ διοικητηρίου πλατεῖαν τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κυπριανὸν καὶ τοὺς τρεῖς ἄλλους ἀρχιερεῖς· καὶ τὸν μὲν ἐκρέμασαν ἀπὸ τινος δένδρου ἀπέναντι τῆς πύλης τοῦ διοικητηρίου, τοὺς δὲ ἀπενεφάλισαν. Συναπενεφάλισαν καὶ τινὰς τῶν προκρίτων Χριστιανῶν καὶ ἀφήκαν κατὰ γῆς ἐρριμμένα τὰ πτώματα ὅλων ἡμέρας τινὰς· δὲν ἔπαυσαν δ' ἕκτοτε ἐν διαστήματι 30 ἡμερῶν σφάζοντες

καὶ πολλοὺς κόπτοντες μεληδὸν ζῶντας. Διακόσιοι προὔχοντες πόλεων καὶ χωρίων ἐθυσιάσθησαν, καὶ μόνοι σχεδὸν οἱ φυγόντες διεσώθησαν· τὰ δὲ ὑπάρχοντα ὅλων καὶ θανατωθέντων καὶ φυγόντων ἐδημεύθησαν καὶ ἐπωλήθησαν. Φιλανθρωπότεροι ἐφάνησαν ταῖς θλιβεραῖς ἐκείναις ἡμέραις οἱ πρόξενοι, καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ τῆς Γαλλίας Μεγαλῆς, παρέχοντες ἐν πρώτοις τὰ προξενεῖα ἄσυλα τοῖς καταδιωκομένοις, καὶ ἀποπέμποντες αὐτοὺς μετὰ ταῦτα δι' εὐρωπαϊκῶν πλοίων.

Πάνδεινα ἔπαθαν συγχρόνως καὶ οἱ δυστυχεῖς Κῆροι.

Δωδεκακισχίλιοι Τούρκοι καὶ ἑξακισχίλιοι Χριστιανοὶ ἦσαν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης, διεσπαρμένοι εἰς ἕξ μέρη, τὴν κυρίως λεγομένην Χώραν, καὶ τὰ χωρία Κέφαλον, Ἀντιμάχειαν, Πηλείον, Ἀσφενδιὸν καὶ Κερμετήν.

Οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι, ἂν καὶ ὑπερίσχυαν καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ κατ' ἄλλα, μετέφεραν τὸν Ἀπρίλιον εἰς τὴν νήσον ἐκ τῶν τῆς Ἀνατολῆς μερῶν κατὰ διαταγὴν τῆς Πύλης διὰ φόβον ἐνδεχομένης ἐξωτερικῆς ἐπιδρομῆς Ἑλλήνων ἐξακοσίουσ ὀπλοφόρους. Ἀταξίαι, ἀρπαγαὶ καὶ φόνοι σποράδην συνέβαιναν ἕκτοτε καθ' ἡμέραν· ἀλλὰ τὰ κακὰ ἐκορυφώθησαν τὴν 11 Ἰουλίου. Ἐκ μόνων τῶν κατοίκων τῆς Χώρας ἐσφάγησαν 98, ὅλοι δὲ αἱ οἰκίαι ἐγυμνώθησαν, οἱ ναοὶ κατεπατήθησαν καὶ ἐθεδηλώθησαν, τὰ ἱερὰ ἐχλευάσθησαν, αἱ νέαι γυναῖκες, ὅσαι δὲν κατέφυγαν εἰς τὰ ὄρη, ἐκρατήθησαν καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπελύθησαν· πᾶσα αἰδῶς ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐξέλειψε, καὶ πᾶς σπινθὴρ ἐλέους ἐσδέσθη· καὶ ταῦτα πάντα ἐπράχθησαν εἰς βλάβην λαοῦ, ὅχι μόνον ἀθῶου καὶ μὴ ἰδῶσαντος σημεῖον ἐπαναστατικῆς διαθέσεως, ἀλλὰ μήτε ἀκούσαντος ἂν ὑπῆρχε Φιλικὴ Ἐταιρία, μήτε ἔχοντος κἂν ὄπλα, διότι ἀπηγορεύετο ἀνέκαθεν τοῖς ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ Χριστιανοῖς ἢ κτήσεις καὶ χρήσις αὐτῶν.

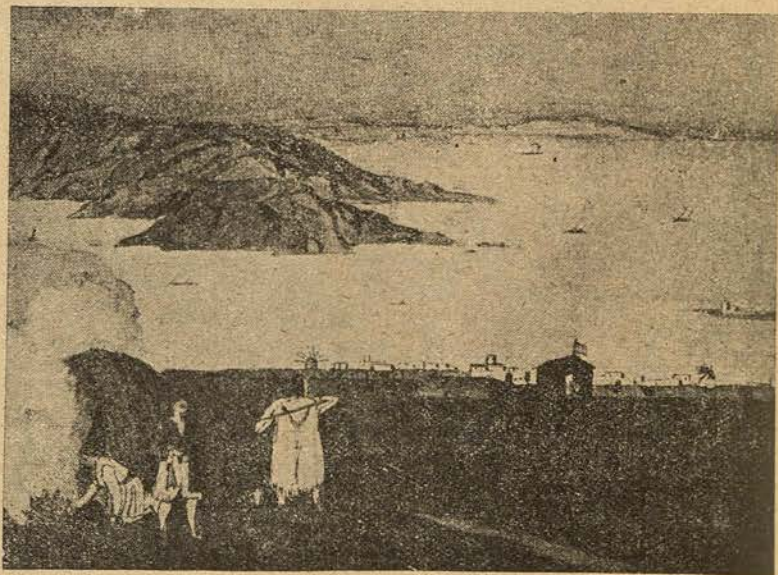
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

Ἐπαναστασις τῆς Αἰτωλοακαρνανίας.—Ἐσβολὴ Ἑλλήνων εἰς Βραχῶρι καὶ κυρίως αὐτοῦ, τοῦ Τεκέ, τῆς Πλαγιάς καὶ τοῦ Ζαπαντίου.—Μάχαι Μακευνόρους καὶ Πεία.—Καταστροφὴ Καλαρῦτων καὶ Συράκου.—Τὰ κατὰ τὸ Καρπενῆσι καὶ τὸ Ἀσπροπόταμον.—Ἀποτυχία τῆς πρὸς ἐλευθέρωσιν τῆς Πάργας ἐκστρατείας.

ΕΠΙΜΕΝ τὰς αἰτίας δι' ἃς ἐθράδυνε νὰ κινηθῇ ἡ Αἰτωλοακαρνανία, ὡς πλησιεστέρα τῶν μεγάλων ἐχθρικῶν δυνάμεων. Τὸ πρῶτον σύμπτωμα τῶν ταραχῶν ἐκείνου τοῦ μέρους ἐφάνη ἀρχομένου τοῦ Μαρτίου. Ἐστέλλετο ἐκ Μεσολογγίου εἰς Ναύπακτον ἐπὶ μετακομίσει εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ συνήθης ἐτήσιος φόρος. Ὁ Μακρῆς, καταλαβὼν τὴν Σιάλαν τοῦ Μαυρομμάτη, στενὴν δίοδον πρὸς τὴν Ναύπακτον, ἐκτύπησε τὴν ὁ Μαρτίου τοὺς συνοδευόντας τὰ χρήματα, καὶ αὐτοὺς μὲν ἐφόνευσε ἐκτὸς ἐνός, ὅστις στραφεὶς εἰς τὸ Μεσολόγγι ἀνήγγειλε τὸ γεγονός, τὰ δὲ χρήματα ἤρπασεν. Ἡ τουρκικὴ Ἀρχὴ τῆς πόλεως ἐθεώρησε τὸ κοινὸν τοῦ Μεσολογγίου ἔνοχον τῆς πράξεως καὶ ὑπεύθυνον τῆς ἀρπαγῆς καὶ ἐλογομάχει μετὰ τῶν προεστώτων ἀρνούμενων πᾶσαν ἔνοχον καὶ ἀποποιουμένων πᾶσαν ἀπόδοσιν. Διήρκει ἡ ἀπαίτησις τῆς Ἀρχῆς καὶ ἡ ἀποποίησης τῶν προεστώτων, ὅτε ἦλθεν εἰδῆσις ὅτι ὁδραιοσπεταιωτικὰ πλοία κατέπλεον ὅσον οὕτω εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον. Ἡ εἰδῆσις αὕτη ἠρέθισεν εἰς ἄκρον τὴν φιλοτιμίαν τῶν εἰσέτι ὑπὸ τὸν ζυγὸν Μεσολογγιτῶν καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ συνέλθωσι μυστικῶς οἱ προεστώτες καὶ συσκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου. Ὁ διοικητὴς ἠθέλησε νὰ συλλάβῃ αὐτοὺς ἐν τῷ διοικητηρίῳ, ὅπου τὸν ἐπεσκέπτοντο συνήθως τὴν πρωτὴν ἐκάστης ἡμέρας· ἀλλ' οὗτοι, ὑποπτεύσαντες, δὲν τὸν ἐπεσκέπτοντο ἕκτοτε ὄλοι ὁμοῦ.

Ἐν τοῖς μεταξὺ Μεσολογγίου καὶ Ναυπάκτου χωρίοις, Γαλατᾶ καὶ Μποχωρίῳ, ἐστάθμευε τουρκικὴ φρουρά. Διεδόθη λόγος ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ὅτι ἤρχετο κατ' αὐτῆς ὁ Κώστας Χορμόδας μεθ' ἱκανῶν παλληκαρίων· ἐπὶ δὲ τῇ λόγῳ ταύτῃ κατέφυγεν αὕτη εἰς Μεσολόγγι. Τὴν ἐπιούσαν διεφθίμωσθη πάλιν, ὅτι τὰ βουνὰ τοῦ Ζυγοῦ ἐσκεπάσθησαν ὑπὸ κλεπτῶν καταθανόντων εἰς κυρίως τοῦ Μεσολογγίου. Ὅστις φοβηθῇ, πιστεύει εὐκόλως ὅτι ἐπίφοβον ἀκούσῃ· οἱ δὲ ἐν Μεσολογγίῳ ὀλίγοι Τούρκοι εὐλόγως ἐφο-

βούντο, διότι είχαν ὑπ' ὄψιν τὰ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι συμβάντα. Τοιοῦτοτρόπως προδικαθεμιμένοι, ἀκούσαντες καὶ πιστεύσαντες τὰ λεγόμενα, παρέλαβαν ἐν εἰρήνῃ καὶ οἱ ἐντόπιοι καὶ οἱ πάροικοι Τούρκοι τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, διεβιάσθησαν διὰ τῆς λίμνης ἀντικρῦ τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ μετέβησαν εἰς Βραχῶρι μὴτ' ἐνοχλοῦντες μὴτ' ἐνοχλούμενοι (α). Κατόπιν αὐτῶν μετέβησαν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος καὶ ὁ διοικητὴς καὶ ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου ἰσχύως, καὶ τὴν 20 Μαΐου, καθ' ἣν ἐφάνησαν εἰσπλέοντα τὸν κόλπον τὰ ἑλληνικὰ πλοία, κατέλαβαν οἱ Χριστιαν

Τὸ Μεσολόγγιον.

Κατὰ παλαιὰν εἰκόνα περιηγητοῦ.

νοὶ τὸ ἐγκαταλειφθὲν διοικητήριον, ἀνεστήλωσαν τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν χαίροντες καὶ ἀλαλάζοντες, ἐκάλεσαν τὸν ἔξω περιφερόμενον Μακρῆν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀνήγγειλαν τοῖς προκρίτοις καὶ ὀπλαρχηγοῖς τῶν ἄλλων μερῶν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος τὰ συμβάντα, προσκαλοῦντες αὐτοὺς νὰ κινηθῶσιν καὶ προκαταλάβωσι τὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρους εἰς ἀντίκρουσιν πάσης δι' ἐκείνου τοῦ μέρους ἐχθρικής εἰσβολῆς. Ἡ πρόσκλησις εἰσηκούσθη, καὶ ὁ μὲν Μακρῆς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν τὸ μεσονύκτιον, καὶ τὴν ἐπαύριον μετέβη εἰς Ἀνατολικόν, ὅπου ἐλθόντες πρὸς αὐτὸν οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι παρέδωκαν τὰ ὄπλα καὶ ἀνεχώρησαν καὶ αὐτοὶ εἰς Βραχῶρι σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις ἀνενόχλητοι. Οἱ δὲ ὀπλαρχηγοὶ καὶ προεστώτες τῶν ἄλλων μερῶν ἠτοιμάσθησαν, οἱ μὲν νὰ καταλάβωσι τὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρους, οἱ δὲ νὰ πέσωσιν ἐπὶ τὴν Βόνιτσαν, καὶ ἄλλοι νὰ ἐκστρατεύωσιν εἰς Βραχῶρι καὶ Ζακάντι κατοικούμενα ὑπὸ πολλῶν Τούρκων.

Τὸ Βραχῶρι, Ἐβραιοχώρι, ἢ Βλωχοχώρι, κείμενον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Βλωχοῦ ἐν μέσῳ πεδιάδος, ἦτον ἡ προτεῦσα τοῦ Καρλελίου, ἦτοι τοῦ πλείστου μέρους τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, καὶ κατοικία πλουσίων καὶ ἰσχυρῶν Τούρκων, ὧν αἱ μεγαλοσπρεπεῖς οἰκίαι περιείχοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐντὸς διπλοῦ, ἐνίοτε δὲ καὶ τριπλοῦ, περιφράγματος· κατέφυγαν δ' ἐκεῖ, καθὼς εἶπαμεν, ὡς εἰς ἀσφαλὲς μέρος, οἱ ἐκ Μεσολογγίου καὶ Ἀνατολικοῦ ἀναχωρήσαντες Τούρκοι καὶ ἄλλοι ἐξ ἄλλων γειτονικῶν μερῶν. Εὐρίσκετο κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ὡς μουτσελήμης καὶ δερβέναγας τῶν Ἐπαρχιῶν τοῦ Καρλελίου, ὁ γνωστὸς Ἀλθανὸς Νούρκας Σέρβανης, ἔχων ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν του πολλὴν καὶ ἐκλεκτὴν φρουρὰν ἐξ Ἀλθανῶν· κατὰ πρόσκλησιν δὲ αὐτοῦ ἀφίχθη ἐκεῖ καὶ ὁ ὁμογενὴς του Ταχτήρ-Παπούλιας, δερβέναγας καὶ αὐτὸς τῶν Κραβδάρων καὶ τοῦ Ἀποκούρου ὥστε ἦσαν ἐν τῇ πόλει, ἐντόπιοι καὶ μὴ, χίλιοι Τούρκοι μάχιμοι, προσεκτικοὶ μὲν καὶ περιποιητικοὶ πρὸς τοὺς ἔξω Ἕλληνας, οὓς ἐφοδοῦντο, βαρεῖς δὲ καὶ ἀπειλητικοὶ πρὸς τοὺς ἐντὸς, οὓς κατεφρόνου. Ὁπλαρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας τοῦ Βλωχοῦ ἦτον ὁ Ἀλεξάνδης Βλαχόπουλος, ὅστις δὲν ἔπαυεν, ἐξ ὅτου ἐξεβράβη ἢ ἐπανάστασις ἐν Πελοποννήσῳ, ἐρεθίζων μυστικῶς τοὺς ὀπλαρχηγούς καὶ

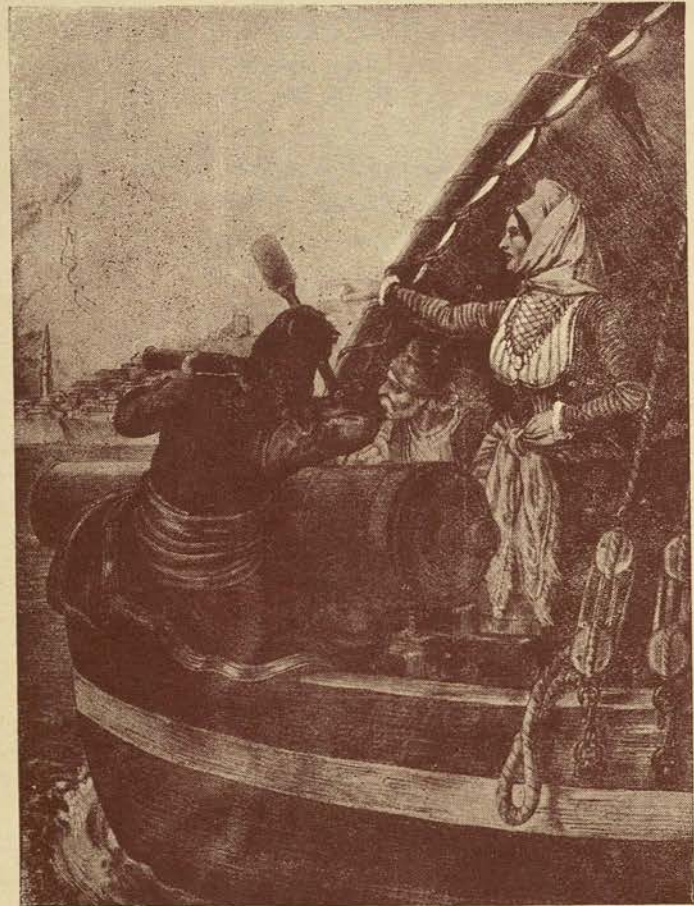

Θ. Γρίβας.

προεστώτας τῶν μερῶν ἐκείνων εἰς τὸ νὰ σχίσωσι τὸ προσωπεῖον. Μετὰ δὲ τὰ ἐν Μεσολογγίῳ συμβάντα καὶ τὰς ἐκεῖθεν προτροπὰς ἀπεφασίσθη ἡμέρα ἐκστρατείας εἰς Βραχῶρι ἢ 28. Κατὰ τὴν ἀπόφασιν δὲ ταύτην ἐπλησίασαν τὴν 26 καὶ 27 οἱ μέλλοντες νὰ ἐφορμήσωσιν ὀπλαρχηγοὶ καὶ ἐτοποθετήθησαν ὁ μὲν Μακρῆς μετὰ 700 Μεσολογγιτῶν, Ἀνατολικιωτῶν καὶ Ζυγιωτῶν παρὰ τὰ γεφύρια τοῦ Ἀλάμπη πρὸς τὴν πόλιν· ὁ δὲ Σαδῆμας, ὀπλαρχηγὸς τοῦ Ἀποκούρου, μετὰ 500 συνεπαρχιωτῶν του, καὶ ὁ Γρίβας μετὰ 200, κατὰ τὸ Δογρὶ· ὁ δὲ Βλαχόπουλος ἐν τῇ παλαιοφρουρίῳ ἄνωθεν τῆς πόλεως μετὰ 500 ἐκ τῆς ἐπαρχίας του καὶ τιῶν ἄλλων ἐκ τῶν ὑπὸ τὸν Τσόγκαν, ὀπλαρχηγὸν τῆς Βονίτσας. Τὴν δὲ 28, πρὶν φέξῃ, εἰσῆλθαν πρῶτοι οἱ ὑπὸ τὸν Μακρῆν καὶ Βλαχόπουλον ἐκ διαφόρων μερῶν κραυγάζοντες καὶ τουφεκίζοντες. Ἦτο ραμαζάνι, καὶ οἱ Τούρκοι ἦσαν ὄλοι ἐξυπνοὶ καὶ ἔτρωγαν ὥστε, ἀφ' οὗ ἠκούσθησαν αἱ κραυγαὶ καὶ οἱ τουφεκισμοί, οἱ κατοικοῦντες τὰ ἄκρα τῆς πόλεως Τούρκοι ἤρπασαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰς τέκνα των καὶ ὑπεχώρησαν εἰς τὰ ἐνδότερα ἀφήσαντες ἐστρωμένας καὶ αὐτὰς τὰς τραπέζας· οἱ δὲ

Ἕλληνες ἤσαν κενὰς τὰς πρώτας οἰκίας, τὰς ἐλαφυραγωγῆσαν καὶ τὰς ἔκαυσαν· προχωροῦντες δὲ καὶ πάντοτε καίοντες ἀπήνησαν οἱ ἐντεῦθεν τοὺς ἐκεῖθεν μετ' ὀλίγον εἰσβαλόντας συναδέλφους των· ἀπήνησαν καὶ τοὺς κατοίκους τοῦ Βραχωρίου Χριστιανοὺς ἐνόπλους κατὰ τὸ μέρος ὅπου προεσχεδιάσθη νὰ εὐρεθῶσι, καὶ ὅλοι ὁμοῦ ἔτρεξαν πρὸς τὸ κέντρον ὅπου ἦσαν αἱ δυνατώτεραι οἰκίαι, καὶ ὅπου ὁ Νούρκας, ὁ Ταχτήρ-Παπούλιας καὶ οἱ μπέηδες τοὺς ἀνέμεναν ἐγκλείστοι. Ἐκεῖ ἤρχισε σφοδρὸς καὶ πεισματώδης ἀμοιβαῖος τουφεκισμὸς· καὶ ἄφ' οὗ ἐξημέρωσεν, εὐρέθησαν τέσσαρες Ἕλληνες νεκροὶ καὶ πολλοὶ τραυματίαι. Οἱ δὲ Τούρκοι τόσοι ἦσαν πλήρεις θάρρους, ὥστε ἤτοιμάσθησαν νὰ ἐπεξέλθωσι ἐρεθιζόμενοι δι' ἀμοιβαίων βδρεων. «Καρτερεῖτέ μας παληοραγιαδες,» ἔλεγον οἱ Τούρκοι. «Ἐλατε βρωμόσκυλα, ἂν ἦσθε πολληκάρια,» τοῖς ἀπεκρίνοντο οἱ Ἕλληνες.

Ἐν ᾧ δὲ ἐλογομάχουν ὁμηρικῶς προκαλοῦντες καὶ προκαλούμενοι, ἤκουσθησαν μακρόθεν πολλοὶ τουφεκισμοὶ περὶ τὴν ἀ' ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου. Ἦσαν δὲ οἱ περὶ τὸν Σαδήμαν καὶ τὸν Γρίβαν φθάσαντες τὴν ὥραν ἐκείνην καὶ τουφεκίζοντες ἐπὶ τῆς εἰσσελεύσεώς των. Οἱ Τούρκοι ἐδειλίασαν, καὶ ἀποροῦντες ἠρώτων τοὺς Ἕλληνας πόθεν τοῖς ἦλθε τόση νέα δύναμις· «ἄλλη τόση θὰ μὰς ἔλθῃ αὔριον,» ἀπεκρίθησαν οἱ Ἕλληνες· «καὶ ἂν δὲν προσκυνήσετε σήμερον, ὅλους θὰ σὰς κόψωμεν αὔριον.» Οἱ Τούρκοι ἐζήτησαν περὶ τὴν μεσημβρίαν νὰ ἔλθωσιν εἰς λόγους μετὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ εἰσακουσθέντες ἔστειλαν ἀξιωματικόν, ὃν οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν φιλοφρόνως, καὶ ἀκούσαντες αὐτὸν λέγοντα ἐξ ὀνόματος τῶν δερβεναγᾶδων καὶ τῶν μπέηδων ν' ἀπομακρυνθῶσι καὶ ἤσυχάσωσιν, «εἰπέ,» ἀπεκρίθησαν, «τῷ δερβέναγα ὅτι ἡμεῖς ἦλθαμεν ν' ἀποδιώξωμεν τοὺς Τούρκους, καὶ ἐπειδὴ ἔχομεν παλαιὰς σχέσεις πρὸς αὐτόν, «εἴμεθα πρόθυμοι νὰ τῷ δώσωμεν συνοδίαν ἕως εἰς τὸ Μακρυνόρος εἰς ἀσφάλειάν του, ἂν θέλῃ φιλικῶς νὰ φύγῃ.» Ἀποτυχούσης τῆς ἐπικηρυκείας, ἡ μάχη ἐξήφθη σφοδροτέρα. Ὁ δὲ Νούρκας καὶ οἱ ἐν τῷ διοικητηρίῳ ἐγκριτώτεροι μπέηδες τόσοι ἐφοβήθησαν ἐπὶ τῇ ἐφορμῇσει, ὥστε ἔφυγαν ὅλοι διὰ τοῦ ὀπισθεν μέρους καὶ ἐκλείσθησαν ἐντὸς τινῶν γειτονικῶν οἰκιῶν· τὸ δὲ ἐγκαταλειφθὲν διοικητήριον ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἐλαφυραγωγῆθη καὶ ἐπυρπολήθη. Ἐγκατελείφθη μετ' ὀλίγον καὶ ὅλη ἡ πόλις, καὶ οἱ Τούρκοι περιωρίσθησαν εἰς πέντε ἢ ἕξ οἰκίας ἀφήσαντες καὶ αὐτὰς τὰς τροφάποθῆκας των. Ἐν τοσούτῳ συνέρβρεαν καθημερινῶς εἰς πολιορκίαν τοῦ Βραχωρίου Βαλτινοὶ καὶ Ἐηρομερίται. Τὴν 30 Μαΐου ἦλθεν ὁ Γιώτης ἀδελφὸς τοῦ ὀπλαρχηγοῦ τοῦ Ἐηρομέρου Γεωργάκη Βαρνακιώτου, τοῦ σημαντικωτέρου τῶν ὀπλαρχηγῶν ὅλης τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος· μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἦλθε καὶ αὐτὸς ὁ Βαρνακιώτης· ὥστε τὴν 3 Ἰουνίου συνηριθμοῦντο 4000 οἱ αὐτόθι ὀπλοφόροι Ἕλληνες· ἀλλ' ἔπασχαν ἔλλειψιν πολεμοφοδίων· ἐστενοχωροῦντο δὲ καὶ οἱ Τούρκοι ἔτι μάλλον καθ' ἡμέραν, πᾶσχοντες καὶ οὗτοι ἔλλειψιν τροφῶν.

Ἡ Μπουμπουλίνα πρὸ τοῦ Ναυπλίου.

Εἰκὼν Ἔσς

Ἐπλεε κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας πρὸς τὸν λιμένα τῶν Πατρῶν ἀγγλικὸν πλοῖον ἐμπορικόν, φέρον ὑπὸ τὴν ἀσφαλῆ σκέπην τῆς οὐδετέρας του σημαίας πολεμφοδία εἰς πώλησιν. Κατὰ τύχην ἔμαθεν ὁ πλοίαρχος ἔξω τοῦ λιμένος τοῦ Μεσολογγίου τὰ τοῦ Βραχωρίου, καὶ ἦν ἐπασχαν οἱ Ἕλληγες ἔλλειψιν πολεμφοδίων, ἔβριψεν ἄγκυραν, ἀπεδίβασε τὰ πολεμφοδιά του καὶ ἐν ἑλαφρὸν κανόνι, καὶ τὰ συνώδευσεν εἰς Βραχωρί ὅπου τὰ ἐπώλησεν. Ἐφοδιασθέντες τοιουτοτρόπως οἱ Ἕλληγες ἐμάχοντο σφοδρότερον. Οἱ δὲ Τούρκοι, μὴ προσδοκῶντες ταχεῖαν ἔξωθεν βοήθειαν εἰς λύσιν τῆς πολιορκίας, διότι ἤκουσαν ὅτι οἱ Ἕλληγες κατέλαβαν τὰ στενὰ τοῦ Μακρυπόρου, καταναλώσαντες καὶ ὄλας σχεδὸν τὰς τροφὰς ἀπεφάσισαν νὰ συμβιδιασθῶσι καὶ ἐζήτησαν δευτέραν συνέντευξιν. Ὁ Νούρκας, ὡς ἄνθρωπος γνωστός, τινῶν δὲ τῶν ὄπλαρχηγῶν καὶ φίλος, ὑπῆγε πρὸς αὐτοὺς καὶ ἐσυμβιδάσθη, αὐτὸς μὲν καὶ οἱ σὺν αὐτῷ Ἄλβανοὶ νὰ ἐξέλθωσι τὴν ἐπαύριον ἀδλαβεῖς καὶ ἐνοπλοὶ ὑπὸ τὴν συνοδίαν καὶ ἐγγύησιν τῶν Ἑλλήνων φέροντες καὶ τὰ πράγματα τῶν, οἱ δὲ λοιποὶ Τούρκοι νὰ συνθηκολογήσωσιν ἰδίως μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ἂν ἤθελαν τοῖς παρέδωκε δὲ ὡς ὄμηρον καὶ τὸν υἱὸν του. Τοιουτοτρόπως ὁ αἰσχρὸς ἀντιπρόσωπος τοῦ σουλτάνου, παραβὰς τὸ πρὸς αὐτὸν χρέος του καὶ καταπατήσας τὴν τιμὴν του, ἐγκατέλειψε τοὺς συμπάσχοντας ὁμοπίστους του ἐπ' ἀσφαλείᾳ καὶ ὠφελείᾳ, μόνον ἑαυτοῦ καὶ τῶν οικείων του. Ἀναιδῆς εἰς τοὺς λόγους του καὶ ἄτιμος εἰς τὰς πράξεις του, εἰδοποίησε τοὺς μπέηδες, ἐπιστρέψας, ὅτι αὐτὸς καὶ οἱ Ἄλβανοὶ του θ' ἀνεχώρουν τὴν ἐπαύριον ἐπὶ συνθήκῃ. « Ἀ μ' ἡ μ ἄ ς π ο υ μ ἄ ς ἀ φ ἰ ν ε ἰ ς ; » τὸν ἠρώτησαν οἱ μπέηδες « Κ ἄ μ ε τ ε , » τοῖς ἀπεκρίθη ψυχρὰ, « ὅ, τ ι σ ἄ ς φ ω τ ῖ σ η ὁ Θ ε ὅ ς , » καὶ διέταξεν αὐτοὺς καὶ τοὺς πλουσίους Ἑβραίους νὰ τῷ φέρωσι τὰ πολυτίμητά των πράγματα καὶ τὰ χρήματα, εἰπὼν ὅτι ἀρεστότερον τοῖς ἦτο νὰ τὰ ἐπάρῃ αὐτὸς ὁ φίλος τῶν σήμερον, ἢ νὰ τὰ ἐπάρωσιν οἱ ἐχθροὶ τῶν αὔριον. Οἱ μπέηδες καὶ οἱ Ἑβραῖοι, ἀκούσαντες τοὺς λόγους τούτους, ἀπηλίπισθησαν, διότι ἔβλεπαν ὅτι ἐπρόκειτο νὰ γυμνωθῶσι σήμερον ὑπὸ τῶν φίλων τῶν, καὶ νὰ πέσωσιν αὔριον γυμνοὶ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν τῶν· ὑπέκοντες δὲ εἰς τὴν ἀνάγκην ἔδωκαν μὲν πολλὰ τῶν πολυτίμων πραγμάτων τῷ Νούρκῃ, ἀλλ' εἰδοποίησαν κρυφίως τοὺς γνωρίμους τῶν ὄπλαρχηγῶν Ἕλληγας διὰ τινος Ἑβραίου, ὅτι ὁ Νούρκας τοὺς ἐπῆρεν ὅσα σκοπὸν εἶχαν νὰ τοῖς δώσωσιν εἰς λύτρωσίν των. Οἱ ὄπλαρχηγοὶ εἰδοποίησαν τὸν Νούρκαν, ὅτι ἔμαθαν τὰς πράξεις του, καὶ διελάλησαν ἐν τῇ πόλει, ὅτι ὅστις Ἄλβανός, μικρὸς ἢ μεγάλος, ἐφωρᾶτο ἐπὶ τῆς ἐξόδου ἀπάγων ὀπκουδήποτε εἶδους πράγματα τῶν ἐνοπίων Τούρκων ἢ Ἑβραίων θὰ ἐφονεύετο ὡς παραβάτης τοῦ συμβιδιασμοῦ. Ὁ Νούρκας ἀπεκρίθη, ὅτι ἔτοιμος ἦτο ν' ἀποδώσῃ αὐτὸς πρῶτος ὅσα ἐπῆρε, καὶ νὰ ὑποβληθῇ καὶ ὑποβάλλῃ καὶ ὄλους τοὺς συντρόφους του τὴν ἐπαύριον ἐπὶ τῆς ἐξόδου εἰς ψηλάφῃσιν· περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἐδραπέτευσε μεθ' ὄλης τῆς συνοδίας του ἀπάγων ὅσα ἤρπασεν. Οἱ μπέηδες ἐγνωστοποίησαν ἀμέσως τὴν δραπέτευσίν του, καὶ οἱ Ἕλληγες ἔστειλαν εἰς καταδίωξιν τὸν Κώσαν

Βλαχόπουλον κατά τὸ Μακρυνόρος. Ὁ Νούρκας ἀνέβη δραμαίως τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Καρπενησίου, προθέμενος νὰ μεταβῇ εἰς Πατρατσίκι, ἀλλ' ἔπεσε καὶ αὐτός, ἔπεσαν καὶ ὅσα ἤρπασεν εἰς χεῖρας τῶν ἀδελφῶν Γιοδασαίων, ὄπλαρχηγῶν τοῦ Καρπενησίου, εἰδοποιηθέντων ἐν καιρῷ περὶ τῆς δραπετεύσεώς του καὶ προκαταλαβόντων τὰς διόδους. Οὕτως ἡ θεία δίκη ἐπαίδευσεν τὸν παραβάτην τῶν καθηκόντων του καὶ τὸν προδότην τῶν ὁμοθησίων του. Οἱ δὲ ἐν Βραχωρίῳ Τούρκοι καὶ Ἑβραῖοι παρεδόθησαν τὴν 9 ἐπὶ ἀσφαλείᾳ ζωῆς καὶ τιμῆς· καὶ οἱ μὲν μπέδες δὲν ἐκακόπαθαν, ὡς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν δυνατῶν ὄπλαρχηγῶν, καὶ οὐδεὶς τῶν ἄλλων Τούρκων ἐφονεύθη· οἱ δὲ Ἑβραῖοι ὑπέφεραν τὰ πάνδεινα, καὶ οἱ πλειστοὶ ἐφονεύθησαν ἀνηλεῶς ἐπὶ προφάσει ὅτι οἱ ὁμόπιστοὶ τῶν ἔσυραν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ σῶμα τοῦ Πατριάρχου, καὶ κατεμήνυαν τοὺς κρυπτομένους Χριστιανούς. Τοιοῦτοτρόπως Χριστιανοὶ καὶ Τούρκοι ἐφάνησαν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως πολλάκις μαθηταὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σχολείου, ἀλλὰ σχολείου τουρκικοῦ διδάσκοντος νὰ παιδεύονται διὰ πταίσματα ἄλλων οἱ μὴ πταίσαντες.

Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἐπάτησαν οἱ Ἕλληγες τὸ Βραχωρί, ἔπεσε καὶ ὁ Τσόγκας αἰφνης ἐπὶ τοὺς ὀλίγους Τούρκους τοὺς κατέχοντας τὰ ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἐσχατίας τῆς Ἀκαρνανίας ἀντικρὺ τῆς ἀγίας Μαύρας τειχίδια τοῦ Τεκῆ καὶ τῆς Πλαγιᾶς, καὶ ταῦτα μὲν ἐκυρίευσεν, τοὺς δὲ ἐν αὐταῖς ἄλλους ἐσκότωσεν, καὶ ἄλλους ἀπέστειλαν εἰς Ἄρταν ἐπὶ ἀνταλλαγῇ προσέβαλε μετὰ ταῦτα καὶ τὴν πόλιν τῆς Βονίτσας καὶ τὴν ἐπάτησεν ἔρημον μείνανσαν, διότι οἱ μὲν κάτοικοι αὐτῆς Χριστιανοὶ ἔφυγαν πρὸ τῆς εἰσβολῆς του, οἱ δὲ Τούρκοι ἐκλείσθησαν ἐν τῇ φρουρῷ τῆς. Μὴ δυνήθεις δὲ νὰ τὴν διατηρήσῃ, ὡς πολεμούμενος ἀνωθεν, τὴν ἐγκατέλειψεν.

Οἱ Ἕλληγες ἀφ' οὗ ἐκυρίευσαν τὸ Βραχωρί, ἐγκατέστησαν προσωρινῶν Ἀρχὴν καὶ ἐστράτευσαν πρὸς τὸ Ζαπάντι, μικρὰν κωμόπολιν, ὅλην ὑπὸ Τούρκων κατοικουμένην καὶ τρία τέταρτα τῆς ὥρας ἀπέχουσαν τοῦ Βραχωρίου. Βλέποντες οἱ ἐν αὐτῇ Τούρκοι τὰ κατὰ τὸ Βραχωρί προεῖδαν τι τοῖς ἐμελλεν· ἀλλὰ προσδοκῶντες πάντοτε βοήθειαν παρὰ τοῦ ἐν Ἄρτῃ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ περιτειχίσθησαν ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ἠτοιμάσθησαν εἰς ἀντίστασιν· ὠχύρωσαν καὶ δύο ζαμίια καὶ τέσσαρας δυνατοὺς πύργους καὶ τοὺς περιετάφρυσαν. Τριακόσιοι ἦσαν οἱ πολεμισταί, ἐν οἷς καὶ τινες Ἄλβανοί, καὶ δις ἀπέβριψαν τὰς περὶ παραδόσεως προτάσεις τῶν Ἑλλήνων. Τὴν δὲ 16 ἐφορμήσαντες οἱ Ἕλληγες ἀπεκρούσθησαν καὶ μεγάλως ἐδλάφθησαν· μετέφεραν τότε δύο κανόνια ἐκ Μεσολογγίου, ἀλλ' οὐδ' ἐξ αὐτῶν ὠφελήθησαν διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν κανονοβολιστῶν καὶ τὴν ἔλλειψιν καταλλήλων σφαιρῶν· μετὰ ταῦτα κατεσκεύασαν πύργον ὑψηλὸν καὶ ἐκείθεν ἐκτύπων τοὺς ἐχθρούς· ἀλλὰ καὶ οὕτως οὔτε τοὺς ἔδλαπταν οὔτε τοὺς ἐφόβιζαν· ἤνοιξαν ὑπόνομον, τὴν ἀναψαν τὴν 18, κατηδάφισαν μέρος τοῦ περιτειχίσματος καὶ ἐφώρμησαν συγχρόνως πολλαχόθεν, ἀλλ' ἀντεκρούσθησαν καὶ τότε ὑπὸ τῶν ὀλίγων ἀντιπάλων, φανέντων τόσον ἀνδρείων, ὥστε μετὰ τὴν ἐφοδὸν καὶ τὴν ἀποτυχίαν τῶν

Ἑλλήνων ἐξήλθαν πολλαχόθεν ξιφῆρεις καὶ ἔτρεψαν οἱ ὀλίγοι τοὺς πολλοὺς εἰς φυγὴν. Κατὰ δὲ τὴν ἐξοδὸν ὁ Βλαχόπουλος, ἀπομείνας μετὰ τινῶν ἐν τῇ θέσει του, εἶχεν ἐμπροσθέν του ἐν μικρὸν κανόνι, καὶ οἱ Τούρκοι ὠρμησαν ὑπὸ τὸν ἀρχηγόν των Ἰσοῦφην Σουλευκάραγαν νὰ τὸ ἀρπάσωσιν· ἦλθαν δὲ τόσον πλησίον, ὥστε ἐφόνευσαν ἓνα ἐκ τῶν φυλασσόντων αὐτό· ἀλλ', ἐν ᾧ κατεινόντο νὰ σκυλεύσωσι τὸν φονευθέντα, ὁ Βλαχόπουλος ἐτουφέκισεν ἐνδοθεν τοῦ προμαχώνος του εὐστόχως καὶ ἔβριψε νεκρὸν τὸν Σουλευκάραγαν, διακρινόμενον διὰ τῆς χρυσοῦς ἐνδυμασίας του. Τότε οἱ πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος Τούρκοι ἐκύκλωσαν τὸν νεκρὸν, ἀγωνιζόμενοί νὰ τὸν σηκώσωσιν ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν, διότι μετὰ τὸ συμβᾶν τοῦτο ἐπανήλθαν τινες τῶν φυγόντων Ἑλλήνων εἰς τὴν κατειχάν οἱ περὶ τὸν Βλαχόπουλον θέσιν καὶ σφοδρῶς κτυποῦντες τοὺς ἐφορμῶντας Τούρκους καὶ φονεύοντες τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἐπανέλθωσιν ἐντὸς τοῦ περιτειχίσματος τῶν ἄπρακτοι· ὑπεχώρησαν δὲ συγχρόνως ἐντὸς αὐτοῦ καὶ οἱ λοιποὶ ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν ἐξ αἰτίας τοῦ συμβάντος τούτου. Πέντε Ἕλληγες ἐφονεύθησαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ δεκατρεῖς ἐπληγώθησαν· ἐφονεύθησαν καὶ δεκαοκτὼ Τούρκοι. Οἱ Ἕλληγες κατὰ τὰ διδάγματα τῶν αὐθεντῶν καὶ διδασκάλων τῶν ἐκύψαν τὰς κεφαλὰς τῶν φονευθέντων καὶ τὰς ἐκρέμασαν ἐξωθεν τοῦ πύργου τῶν κατέναντι τῶν πολιορκουμένων δυστυχῶν συγγενῶν των. Οἱ δὲ Τούρκοι, στερηθέντες τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ μηδεμίαν βλέποντες ἐξωθεν βοήθειαν, ἔχασαν καὶ τὰς ἐλπίδας καὶ τὸ θάρρος καὶ παρεδόθησαν τὴν ἐπαύριον ἐπὶ ἀσφαλείᾳ τιμῆς καὶ ζωῆς, παρέδωκαν καὶ τὰ ὄπλα καὶ δὲν ἐκακόπαθαν· καὶ οἱ μὲν ἐντόπιαι διεσπάρησαν ὅπου ἠθέλησαν, οἱ δὲ Ἄλβανοὶ ἐστάλησαν διὰ τοῦ Μακρυνόρου εἰς Ἄρταν ἀσφαλεῖς, ἀλλ' ἄσπλοι.

Ὁ δὲ Χουρσήδης, λαθῶν γινῶσιν τῶν ἐν Μεσολογγίῳ κατὰ τὴν 20 Μαΐου συμβάντων, διέταξε τὸν Ἰσμάήλπασαν Πλιάσαν νὰ εἰσβάλῃ μετὰ 1800 εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ Μακρυνόρου πρὸς ἀντίληψιν τῶν πασχόντων ὁμοπίστων του. Πύλη τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Ἠπειρὸν εἶναι τὸ Μακρυνόρος· ἔχει δὲ δύο διόδους, τὴν μὲν διὰ τῆς Παλγοκούλιας, τὴν δὲ διὰ τῆς Λαγκάδας, διαχωριζόμενας πρὸς τοὺς πρόποδας παρὰ τινὰ ρύακα διὰ τῆς μεταξὺ τοῦ ὄρους καὶ τοῦ Κομποτίου κοιλάδος βέοντα· κείνται δὲ ἡ μὲν Παλγοκούλια πλησιέστερον τῆς θαλάσσης, ἡ δὲ Λαγκάδα ἀπώτερον.

Μαθὼν ὁ Ἀνδρέας Ἴσκος, ὄπλαρχηγὸς τοῦ Βάλτου, τὴν μελετωμένην εἰσβολὴν καὶ ἀνέτοιμος εἰσέτι, ἔτρεξε μετὰ μόνων 43 πρὸς τὸ Μακρυνόρος ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι θὰ παρηκολούθουν ὁ Βαρνακιώτης καὶ ἄλλοι ὄπλαρχηγοί. Τὴν 27 Μαΐου ἡ προφυλακὴ τοῦ Ἰσμάηλι ἐκ 200 ἀνέβη τὰ στενά τοῦ Μακρυνόρου. Ὁ Ἴσκος, προκαταλαβὼν τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Λαγκάδας δυνατὴν θέσιν, Γυφτοπήδημα, ἀντέστη καὶ ἀπέκρουσεν εὐτυχῶς τὴν προφυλακὴν· μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Παλγοκούλιαν, ἀντέστη καὶ ἐκεῖ καὶ ἐμπόδισε τὴν αὐτὴν προφυλακὴν δοκιμάσασαν νὰ διαβῇ ἐκεῖθεν μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς.

Τούρκοι καὶ Ἕλληγες συνείθιζαν, ἐν ᾧ ἐμάχοντο, νὰ συνομιλῶσι. «Π ο ὁ

πᾶς πασᾶ;» ἐφώναζεν ὁ Ἴσκος ἐκ τῆς θέσεώς του μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἀντίστασιν, «θὰ χαθῆς ὄλον τὸ Κάρλελι ἐπίασε «τ' ἄρματα.» «Ἀλήθεια, καπητᾶν Ἀνδρέα;» τὸν ἠρώτησεν ὁ πασάς, «ἀλήθεια, πασᾶ;» ἀπεκρίθη ὁ Ἴσκος «εἰς τὴν πίστιν σου;» «εἰς τὴν πίστιν μου.» Ὁ Ἰσμαήλης, πιστεύσας τοὺς ἀληθεῖς λόγους τοῦ Ἴσκου, δὲν ἔκρινε πρέπον νὰ ῥιψοκινδυνεύσῃ εἰσβάλλον εἰς τὰ ἐνδότερα, καὶ ἀνδιέδαινε καὶ τὰ στενά τοῦ Μακρυνόρους, διὰ τοῦτο ὠπισθοδρόμησε πανστρατιᾶ αὐθημερόν καὶ ἐστρατοπέδευσε ἐν Κομποτίῳ σκοπεύων νὰ εἰσβάλῃ μετὰ ταῦτα ἐν πολλῇ δυνάμει.

Ἄφ' οὗ δὲ ἀνεχώρησαν οἱ Τούρκοι, μετέβη καὶ ὁ Ἴσκος εἰς Λαγκάδαν, ὅπου ἦλθαν μετ' ὀλίγον ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Γῶγος Μπακώλας. Συνῆλθαν ἐκεῖ καὶ ἄλλοι ἄλλοθεν.

Ἡ φήμη, ἣ πολλὰκις μεγαλύνουσα τὰ συμβάντα, διέδωκεν, ὅτι οἱ Ἕλληγες, ἀφ' οὗ ἀπώθησαν τοὺς Τούρκους, ἐχύθησαν κατόπιν αὐτῶν καὶ κατέλαβαν τὸ Κομπότι. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ Ἕλληγες τινες καὶ ὁ Ἀλθανὸς Σουλεϊμάνης Μέτος, ἐχθρὸς τῆς Πύλης ὡς Ἀληπασίζων, ἤρχοντο πρὸς τὸ Κομπότι ἀνύποπτοι, ἵνα ἐνωθῶσι μετὰ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων. Οἱ ἐν Λαγκάδᾳ τοὺς εἶδαν μακρόθεν ἐρχομένους, ὑπέθεσαν ὅτι ἐλανθάσθησαν, καὶ προϊδόντες τὸν ἀπροσδόκητον κίνδυνόν των ἔδραμαν εἰς βοήθειάν των· ἐπέδραμαν καὶ οἱ ἐν Κομποτίῳ Τούρκοι, καὶ οὕτω συνεκρούσθησαν Ἕλληγες καὶ Τούρκοι κατὰ τὸν Ἄνιον. Ἐσκοτώθησάν τινες ἀμφοτέρωθεν κατὰ τὴν σύγκρουσιν, ἐπληρώθη καὶ ὁ Καραϊσκάκης καὶ μετέβη εἰς Λουτράκι πρὸς ἴασιν.

Τὴν τρίτην δὲ ἡμέραν ἀφ' ἧς οἱ Ἕλληγες ἐκτύπησαν τοὺς ἐν Βραχωρίῳ Τούρκους, οἱ Γιολδαταῖοι καὶ ὁ ὀπλαρχηγὸς τοῦ Σοβολάκου Γιάννης Μπράσας ἐστράτευσαν ἐπὶ τοὺς ἐν Καρπενήσιῳ Τούρκους. Οὗτοι, ὡς 70 οἰκογένεια, ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῶν δυνατωτέρων οἰκιῶν τῆς κωμοπόλεως καὶ ἀντίσταντο γενναίως, εἰδοποιήσαντες κρυφίως τὸ ἐν Ἰωαννίνοις στρατόπεδον περὶ τῆς καταστάσεώς των. Οἱ δὲ πολιορκούντες Ἕλληγες τόσον ἦσαν ἄπλοοι καὶ ἀνείδεοι, ὥστε μετεχειρίσθησαν τὰ ἐξῆς πολεμιστήρια· ἐσχίσαν τὸ στέλεχος ἀγριαπηδιάς καὶ τὸ ἐσκαψαν πλὴν τοῦ κάτω μέρους· συνήνωσαν ἔπειτα τὰς δύο σχίζας καὶ τὰς ἐσιδηρόδεσαν ἐν εἴδει κανονίου εἰς ἐκπόρθησιν τῶν οἰκιῶν· βλέποντες δὲ ὅτι τὸ πυροβόλον τοῦτο ἐκαίετο μάλλον ἢ ἔκαιε, κατεσκευάσαν σιδηρὰς διχάλας, αἷ ἐφαρμόζοντες πεπυρωμένας εἰς τὸ στόμα τῶν τουφεκιῶν ἔρριπταν ἐπὶ τὰς ἐχθρικὰς οἰκίας, ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἔσβεναν τὰ φλογερά ταῦτα βέλη προσάπτοντες ὅπου ἐκόλλων βρεχτὰ ξυλοσπόγγια (β).

Τὴν δὲ 19 Ἰουνίου μαθόντες οἱ πολιορκηταί, ὅτι ἤρχοντο στρατεύματα ὑπὸ τὸν Βελήμπεην Πρεμετινὸν εἰς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων διηγήθησαν· καὶ οἱ μὲν ἔμειναν ὅπου ἦσαν, οἱ δὲ κατέλαβαν τὰ Καγγέλια, βουρὰ δύο ὥρας μακρὰν τῆς κωμοπόλεως, ἀλλ' ἐπελθόντες οἱ Τούρκοι τοὺς ἔτρε-

ψαν φονεύσαντες καὶ τὸν Κατσικογιάννην ἐπορεύθησαν καὶ εἰς τὴν κωμόπολιν καὶ τὴν ἔκαυσαν ἐν μέρει· οἱ δὲ ἐν αὐτῇ Ἕλληγες ἔφυγαν διὰ νυκτὸς καὶ συνήλθαν εἰς τὸ χωρίον, ἅγιον Ἀνδρέαν, τρεῖς ὥρας μακρὰν τοῦ Καρπενήσιου, δημοπρατοῦντες ὅσα ἤρπασαν τοῦ Νούρκα, ὡς ἀν ἦσαν ἐν πλήρει εἰρήνῃ· ἀλλὰ μαθόντες ὅτι παρηκολούθουν οἱ Τούρκοι, κατέλαβαν τὸ ἐπὶ τῆς ἴσου τοῦ Καρπενήσιου χωρίον Μπιάραν, ὅπου προσβαλόντες αὐτοὺς γεν-

Τὸ Καρπενήσιον.

ναίως τοὺς διεσκόρπισαν· διεσκόρπισαν μετ' ὀλίγον καὶ τοὺς κατασχόντας τὰ Καγγέλια. Ἐν ᾧ δὲ ἐπολέμουν, οἱ πολιορκουμένοι μὴ θεωροῦντες ἑαυτοὺς τοῦ λοιποῦ ἀσφαλτεῖς, ἔφυγαν τὴν νύκτα διὰ δυσβάτων ὁδῶν εἰς Ἠπειρον.

Συγχρόνως σχεδὸν ἀπεδίωξαν καὶ οἱ Ἀγραφιῶται τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτῶν ὀλίγους Τούρκους ἀλαβεῖς, καὶ συσσωματωθέντες ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ ὀπλαρχηγοῦ των Σταμιούλη Γάτσου ἔπεσαν εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἔκαυσαν τὰ ἐπὶ τῶν μεθορίων δύο κωμαιοχώρια, Φράγκον καὶ Λοξάδαν. Ἐν ᾧ δὲ ἤτοιμάζοντο νὰ προχωρήσωσι καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα, ἐπῆλθαν οἱ ἐν Λαρίσσει Τούρκοι καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι καὶ ἀναβῶσιν εἰς τὰ χωρία Μπλάζον καὶ Κανάλια· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τοὺς προσέβαλαν καὶ τοὺς ἐνίκησαν· τοὺς κατέδιωξαν καὶ εἰς τὰ χωρία Κερασιὰν καὶ Στουγκον ὅπου ἀπεσφίθησαν, τοὺς ἐπολέμησαν καὶ ἐκεῖ, τοὺς ἀπώθησαν εἰς τὰ ὀρεινότερα μέρη καὶ κατέλαβαν τὴν Ρεντίναν. Μετὰ τινὰς δὲ ἡμέρας κατέβησαν οἱ Ἕλληγες ἀπὸ τῶν ὀρέων, ἐπολιόρκησαν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ λογοθέτου Ζώτου τοὺς καταλαβόντας τὴν Ρεντίναν Τούρκους, καὶ ἔκαυσαν μέρος αὐτῆς· ἀλλ' οἱ Τούρκοι ὑπερίσχυον ἐπὶ τέλους, διεσκόρπισαν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς των, ἠχμαλώτευσαν μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸν Κώσταν Βελήν, ὃν ἀπέστειλαν εἰς

Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐθανατώθη, καὶ διέμειναν ἔκτοτε ἐν Ῥεντίνῃ ἀνενόχλητοι.

Ὁ δὲ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας στρατοπεδεύων ἐν Κομποτίῳ τουρκικὸς στρατός, συμπληρωθεὶς εἰς τετρακισχιλίους ὑπὸ τὸν Ἰσμαήλπασαν Πλιάσαν, τὸν Ἀχμέτπασαν Βρυώνην, τὸν Χασάμπειην, τὸν Μπεκήραγαν Τσογαδόρον καὶ τὸν ἀρχιταμίαν τοῦ Χουρσήδη, ἐστράτευσε τὴν 17 Ἰουνίου πρὸς τὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρους.

Οἱ Ἕλληνες, ἐγκαρδιωθέντες ἐκ τῶν προτέρων κατορθωμάτων, λαβόντες καὶ ἱκανὰ πολεμοφόδια σταλέντα πρὸς αὐτοὺς ἐκ Μεσολογγίου διὰ τοῦ

Γεώργιος Βαλτινός.

Γεωργάκη Βαλτινοῦ, ἠτοιμάσθησαν εἰς ἀντίστασιν. Δύο ἦσαν τότε οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ Μακρυνόρος, ὁ Γῶγος καὶ ὁ Ἰσκος. Οὗτοι δὲν ἤξευραν κατ' ἀρχὰς ἂν οἱ Τούρκοι ἐσκόπευαν νὰ εἰσβάλωσι διὰ τῆς Παληοκούλιας ἢ διὰ τῆς Λαγκάδας· ἀλλ' ἰδόντες αὐτοὺς ὁδεύοντας πρὸς τὴν Παληοκούλιαν, ἐτοποθέτησαν τοὺς πλείστους τῶν στρατιωτῶν ἐκεῖ, τοὺς δὲ λοιποὺς κατὰ τὴν Λαγκάδαν. Οἱ Τούρκοι, προχωρήσαντες πρὸς τὴν Παληοκούλιαν, ἐστράφησαν αἰφνίως εἰς τὸ ἄλλο στενόν, καὶ ἔπεσεν ἡ προφυλακὴ ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ὄχι πλειοτέρους τῶν ἑκατὸν ὑπὲρ τὸν Γῶγον κατὰ τὴν ἀγίαν Παρασκευήν. Ἡ θέσις αὕτη εἶναι πολλὰ στενὴ, καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν

πολλοὶ Τούρκοι νὰ πολεμήσωσι διὰ μιᾶς. Ὁ Γῶγος, ἀρξαμένης τῆς μάχης, ἐφάνη ἀξίως τῆς πολεμικῆς του φήμης, δι' ὃ ἐνέπνευσε τοῖς ὀπαδοῖς του θάρρος ὡς πρόμαχος. Ἐν ᾧ διήρκει ἡ μάχη καὶ οἱ προχωροῦντες ἀλληλοδιαδόχως Τούρκοι ἔπιπταν ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν Ἑλλήνων, ἔπεσε θανασίμως πληρωθεὶς καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς τουρκικῆς προφυλακῆς. Οἱ Τούρκοι, ἰδόντες αὐτὸν πεσόντα καὶ ψυχομαχοῦντα, ἔτρεξαν νὰ τὸν σηκώσωσι, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἐθανατώθησαν. Κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἠκούσθησαν τουφεκισμοὶ μακρόθεν. Οἱ δὲ τουφεκίζοντες ἦσαν οἱ κατέχοντες τὰς ἄλλας θέσεις Ἕλληνες, οἵτινες βλέποντες, ὅτι ὅλοι οἱ Τούρκοι ἔπεσαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἔτρεξαν καὶ αὐτοὶ ἐκεῖ. Οἱ Τούρκοι, ἀψυφήσαντες δι' ἣν ἔπαθον φθορὰν καὶ ὑποθέσαντες ἐκ τοῦ πολλοῦ τουφεκισμοῦ, ὅτι ἐπήρχετο πολλὴ δύναμις, ἐγκατέλειψαν τὸν ψυχομαχοῦντα ἀρχηγὸν καὶ τὰ δύο κανόνια καὶ ὠπισθοδρόμησαν τόσοι πολλοὶ ἀπέμπροσθεν τῶσων ὀλίγων. Οἱ Ἕλληνες ἐσκύλευσαν τοὺς φονευθέντας καὶ ἐπῆραν πάμπολλα φορητὰ ζῶα φέροντα τροφὰς εἰς χρῆσιν τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ δὲ τραπέντες εἰς φυγὴν Τούρκοι τόσοι πόδον. ἐπανελθόντες εἰς τὰ ἴδια, διέσπειραν ὡς πρὸς τὴν διόδον τοῦ Μακρυνόρους, ὥστε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν δεκαπέντε ἀκολούθων μηνῶν Τούρκος μὴδὲ κἀν νὰ φανῇ ἐτόλμησε πρὸς τὸ ὄρος ἐκεῖνο.

Εἶπαμεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, θέλοντες νὰ ἀποκοιμίζωσι τοὺς Τούρκους περὶ ὧν ἐμελέτων ἐπαναστατικῶν κινήματων, διέδιδαν ἐπιτηδεῖας, ὅτι ὁ ἀποστάτης Ἀλῆς ὑπεκίνηει τὰς ταραχὰς διὰ τὰ συμφέροντά του. Ὁ λόγος οὗτος, ἂν καὶ ψευδής, ἐπιστεύετο ἐν γένει καὶ κυρίως ὑπὸ τῶν πολεμούντων κατὰ τὴν Ἠπειρον ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ Ἀλβανῶν, καὶ μάλιστα ἀπ' οὗ οἱ Σουλιῶται ἐπολέμουν ἀναφανδὸν ὑπὲρ αὐτοῦ· τόσοι δὲ ἐπιστεύετο, ὥστε ἅμα ἔμαθον οἱ προύχοντες τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων, ἐσυγχάρησαν τοὺς Σουλιώτας. Μόνος ὁ Ἀλῆς, ἐν γνώσει τῶν τῆς Ἐταιρίας, ἐγίνωσκε τὸν ἀληθῆ χαρακτήρα τῶν ἑλληνικῶν κινήματων· ἀλλὰ δὲν ἔκρινε πρέπον νὰ τὸν ἀποκαλύψῃ· ὥστε οἱ Ἀληπαρίζοντες Ἀλβανοὶ ἔμειναν ὑπὸ τὴν ἀπάτην, θεωροῦντες ὡς συμμάχους τῶν τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἰδίας πατρίδος πολεμούντας Ἕλληνας.

Μετὰ δὲ τὴν λαμπρὰν μάχην τοῦ Μακρυνόρους 200 Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Φλώρον Γρίθαν καὶ τὸν Τραγουδάραν κατέλαβαν τὸ χωρίον τοῦ Πέτα· ἀλλ' ἐπιστρατευσάντων τῶν ἐν Ἄρτῃ Τούρκων, δὲν ἐδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσι τὴν θέσιν των, ἣν μῆτε κἀν νὰ ὀχυρώσωσιν ἐφρόντισαν, καὶ κατέφυγαν κακῶς ἔχοντες εἰς Μακρυνόρος. Ἐφονεύθησαν δὲ καὶ τινες αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ Τραγουδάρας γενναίως μαχόμενος.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ὁ Γῶγος ἐτοποθετήθη μετὰ 250 ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ τοῦ Πέτα. Τὴν δὲ 15 Ἰουλίου ἐπεστράτευσαν πάμπολλοὶ ἐχθροὶ ἐξ Ἄρτης καὶ ἐπεχείρησαν ἐπανειλημμένως κατ' αὐτοῦ ἐφόδους, κατέχοντος ὑψηλὴν θέσιν κατέμπροσθεν τοῦ χωρίου, ἀλλὰ καθ' ὅλας ἀπέτυχαν. Ἡ τόλμη τοῦ ὀπλαρχηγοῦ τούτου τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔφερον εἰς θάμβος καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς του, οὗς, ἐπταπλασίους ὄντας, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν προπορευόμενος ξυφῆρης. Ἐξ αἰτίας δὲ τῶν τόσῳ λαμπρῶν ἀνδραγαθημάτων του ἔλεγον ἔκτοτε καὶ φίλοι καὶ ἐχθροί, ὅτι ὅπου ὁ Γῶγος, ἐκεῖ καὶ ἡ νίκη.

Ἐν τούτῳ ἡ ἐπανάστασις διεδόθη καὶ περαιτέρω. Πρὸς διατήρησιν τῆς ἐλευθερίας κοινωνίας τῶν ἐν Ἰωαννίνοις καὶ Θεσσαλίᾳ στρατοπέδων εἶχαν σταλῆ παρὰ τοῦ Χουρσήδη 750 Τούρκοι ὑπὸ τὸν Ἰβραήμ Πρεμέτην εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ Πίνδου δύο μεγάλας Βλαχοκωμοπόλεις, τὴν τῶν Καλαρῦτων καὶ τὴν τοῦ Συράκου, τρία μίλια ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχούσας, ὧν ἡ μὲν πρώτη περιεῖχε 680, ἡ δὲ δευτέρα 750 οἰκογενείας, ὅλας χριστιανικάς. Οἱ κάτοικοι αὐτῶν, καταθλιβόμενοι, φορολογούμενοι καὶ ὑβριζόμενοι παρὰ τῶν Τούρκων, ὑποκινούμενοι δὲ καὶ ὑπὸ τῶν θελόντων τὴν διάχυσιν τῆς ἐπαναστάσεως προερίτων, Κωνσταντίνου Τουρτούρη, Πρωτοπαπᾶ Σγοῦρου, Ἰωάννου Κωλέττη καὶ Νικολάου Γιαννίκου, βουλὴν ἔβαλαν ν' ἀποστατήσωσι καὶ προσκαλέσαντες κρυφίως εἰς βοήθειάν των τὸν ὀπλαρχηγὸν Γιαννάκη Ράγκον ἀπέκλεισαν δύο περίπου ἑβδομάδας πρὸ τῆς μάχης τοῦ Πέτα τοὺς ὑπὸ τὸν Πρεμέτην ἐντὸς τινῶν οἰκιῶν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν μετὰ δέκα ἡμέρας ν' ἀναχωρήσωσιν ἀβλαβεῖς ὑπὸ συνθήκας (γ). Ἄλλ' οὗτοι ἀπερχόμενοι ἀπήντησαν καθ' ὅδον στρατεύματα ἐρχόμενα εἰς τὰς δύο κωμοπόλεις ἐπὶ τῇ διαταγῇ τοῦ Χουρ-

σήδη, μαθόντος τὰ συμβάντα, καὶ ἐστράφησαν εἰς τὰ ὀπίσω. Οἱ Συρακιώται ἐφύλατταν τὴν πρὸς τὰ Ἰωάννινα ὁδὸν εἰς ἀπόβησιν τῶν ἐπερχομένων· ἀλλ' οὗτοι εὐρόντες προθύμους ὀδηγοὺς τοὺς κατοικοῦντας τὸ χωρίον Γότισταν, 4 ὥρας ἀπέχον τοῦ Συράκου, καὶ νυκτοπορήσαντες διὰ τινος στενοῦ καὶ ἀνυπόπτου μέρους ἐδάρεσαν αἴφνης ὀπισθεν τοὺς φυλάττοντας τὴν ὁδὸν Συρα-

Ἰ. Πάργος.

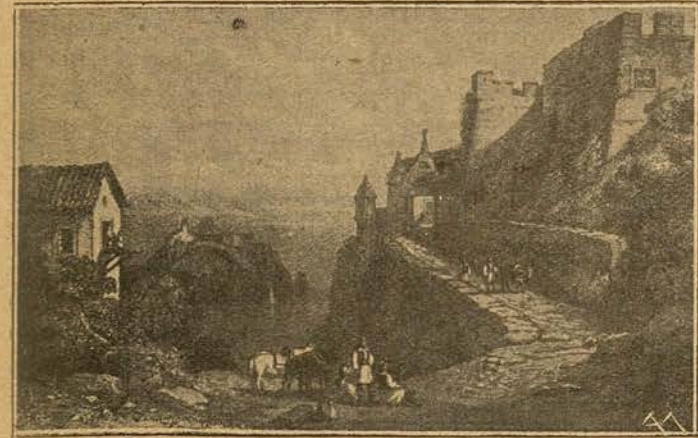
κιώτας καὶ τοὺς ἔτρεψαν· ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ οἱ λοιποὶ κάτοικοι τῶν δύο κωμοπόλεων ἔσπευσαν νὰ μεταφέρωσιν εἰς ἀσφαλὲς μέρος τὰ πολυάριθμα ποιμνιά των καὶ ἐφυγαν καὶ αὐτοὶ ὡς καὶ ὁ ὀπλαρχηγὸς Πάργος, καταφορηθέντες, ἀπελπισθέντες καὶ κακῶς ἔχοντες· μόνος ὁ ὀπλαρχηγὸς Γερομπαλωμένος, Συντεκνιώτης, ἐπέμενε πολεμῶν γενναίως ἑκατὴν ὥραν, ἔχων μόνον 8 παλληκάρια. Τοιουτοτρόπως οἱ ἐχθροὶ ἐκυρίευσαν τὰς

δύο κωμοπόλεις ἀναιμιωτί, τὰς ἔκαυσαν καὶ ἤρπασαν τὰ ἐναπομείναντα πράγματα τῶν φευγόντων, ἐξ ὧν συνέλαβαν μόνον δέκα.

Τὸν αὐτὸν καιρὸν ἔδραξε τὰ ὄπλα καὶ τὸ Ἀσπροπόταμον. Ἡ ἐπαρχία αὕτη ἔχει 67 χωρία μικρὰ μεγάλα, ὅλα χριστιανικά. Γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν ὄπλων τῆς ἐπαρχίας ἦτον ὁ Νικολὸς Στουρνάρης καὶ εἶχεν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του τοὺς ὀπλαρχηγούς των χωρίων, Χριστόδουλον Χατσῆ Πέτρου, Νάσον Μάνταλον, τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, Στέριον, Γεώργιον, Κώσταν καὶ Μῆτρον, καὶ τὸν γαμβρόν του Γρηγόριον Λιακατᾶν, ὀπλαρχηγὸν τοῦ Κλενοβοῦ. Ἄπαντες δὲ οὗτοι ἐστράτευσαν ἀρχομένου τοῦ Ἰουλίου μετὰ τρισχιλίων ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ βασιλικούς στρατιώτας ὅχι φανερᾶ ὑπὸ τὸ σῆμα τῶν ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ἐπὶ λόγῳ ἀληθισμοῦ. Καὶ πρῶτον μὲν ἐφόνευσαν ἀναιμιῶς 66 Τούρκους διεσπαρμένους εἰς τὰ χωρία, ἔπειτα δὲ ἠτοιμάσθησαν νὰ πέσωσι πολλαχόθεν εἰς τὰ Τρίκκαλα καὶ ἐξήτησαν ὡς πρὸς τὴν μελετωμένην ἐκστρατείαν καὶ τὴν σύμπραξιν τοῦ Σταμούλη Γάτσου· ἀλλ' ἐκεῖνος, ἀπαρνηθεὶς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα μετὰ τὰ κατὰ τὰ Ἄγραφα συμβάντα, ἀντέπραξε παρῆρσίᾳ καὶ ἔφερε Τούρκους εἰς προσβολὴν τῶν Ἀσπροποταμιτῶν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον τὸ σχέδιον ἐματαιώθη, καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ τοῦ Ἀσπροποτάμου κατέλαβαν ἐπὶ τῶν ὀρίων τῆς ἐπαρχίας διαφόρους θέσεις πρὸς ἀσφάλειαν. Ἄλλ' οἱ ἐν Τρικκάλαις Τούρκοι, μαθόντες τὰ γενόμενα, ἐκινήθησαν οἱ μὲν κατὰ τοῦ Λιακατᾶ, φυλάττοντος τὰ ἐπὶ τοῦ Κλενοβοῦ στενά, οἱ δὲ κατὰ τοῦ Χατσῆ-Πέτρου, κατέχοντος τὸν Πρόδρομον, καὶ ἄλλοι κατ' αὐτοῦ τοῦ Στουρνάρη, στρατοπεδεύοντος ἐν τῷ χωρίῳ Πόρτα· ἀλλὰ καθ' ὅλας τὰς προσβολὰς των ἀποκουσθέντες ἐστράφησαν κακῶς ἔχοντες.

Ἐν τῷ αὐτῷ οἱ ἐξ Ἰωαννίνων στρατεύσαντες, ἀφ' οὗ κατέστρεψαν τὰς κωμοπόλεις Καλαρῦτων καὶ Συράκου, ἐπορεύθησαν πρὸς τὸ Ἀσπροπότα-

μον καὶ ἐφθασαν ἐπὶ τῶν ὀρίων τὴν 29 Ἰουλίου. Τὴν δὲ ὑστεραίαν ἐξημερῶθησαν αἴφνης κατὰ τὴν Πόρταν ἄλλοι 2000 Τούρκοι ἐκ Τρικκάλων ἵππεις καὶ πεζοὶ ἔλκοντες καὶ δύο κανόνια, ἐπολέμησαν τὸ ἐκεῖ ἐλληνικὸν στρατόπεδον δι' ὕλης τῆς ἡμέρας καὶ τὸ ἔβλαψαν· τὴν δὲ νύκτα πάμπολλοὶ Ἕλληγες ἐλειποτάκησαν. Τοῦτο ἰδὼν ὁ Στουρνάρης ὀπισθοδρόμησε πρὸς τὰ ἐνδότερα τοῦ Ἀσπροποτάμου, καὶ κατέλαβε τὰς δυνατὰς θέσεις τῆς Μαύρης Πούλιας καὶ τοῦ Κόρμπου, 8 ὥρας μακρὰν τῆς Πόρτας. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι, πλήρεις θάρρους διὰ τὴν λειποταξίαν καὶ ὀπισθοδρόμησιν τῶν Ἑλλήνων, ἔδραμαν κατόπιν, καὶ καύσαντες τὰ μεταξὺ χωρία ἐφθασαν εἰς Κόρμπον, ὅπου τοὺς ἐκτύπησαν πάλιν· νυκτὸς δὲ γενομένης ἀνεχώρησαν ἐκείθεν κατὰ

Ἡ Πάργα.

τὴν Πόρταν, φοβούμενοι νὰ ἐνδιανυκτερεύσωσιν ἐξ αἰτίας τῶν στενοτοπιῶν.

Ἐν τῷ αὐτῷ, ἀφ' οὗ κατεστράφησαν αἱ κωμοπόλεις Καλαρῦτων καὶ Συράκου, ἀφ' οὗ ὑπερίσχυσαν οἱ ἐχθροὶ κατὰ τὰ Ἄγραφα, καὶ ἀφ' οὗ τὸ Ἀσπροπόταμον εὐρέθη ἐν μέσῳ δύο ἐχθρικῶν στρατοπέδων, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ διαχυθέντος φόβου ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῶν δύο κωμοπόλεων δὲν εἶχε δύναμιν ἀξιόμαχον ἢ ἀντιτάξῃ, οἱ Ἀσπροποταμίται, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ἐσυμβιβάσθησαν μετὰ τῶν Τούρκων, αὐτοὶ μὲν νὰ ἰσχυράσωσι καὶ νὰ στέλλωσι τοὺς συνήθεις φόρους, Τούρκος δὲ νὰ μὴ πατήσῃ τὰ χῶματά των.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἀπετύγχαναν τὰ ἐπὶ τοῦ Πίνδου κινήματα τῶν Ἑλλήνων, ἠτοιμάζετο ἐκστρατεία εἰς ἀνάκτησιν τῆς Πάργας, ἣς τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους εἶχε πρὸ ὀλίγου ἀποδιώξει πανεστίους ἢ ὑπερίσχυσασα πολιτικῇ τοῦ Ἄλφ.

Ἐφρούρουν τὴν πόλιν ταύτην ταῖς ἡμέραις ἐκείναις 100 Ἄλβανοὶ ὑπὸ τὸν Χουσεϊμπέην Δελιδινιώτην, υἱὸν τοῦ Μουσταφάπασα· 170 δὲ Πάργαιοι,

ἐξ ὧν οἱ πλείστοι ἔφυγαν κρυφίως ἐκ Κορυφῶν, καὶ 50 Σουλιῶται ὑπὸ τὸν φρύραρχον τῆς Ῥενιάσης Παρράιδὸν μετεβιάσθησαν ὅλοι τὴν νύκτα τῆς 24 Ἰουλίου εἰς Παγωνιάν, λιμένα πλησίον τῆς Πάργας, καὶ ἀνέβησαν εἰς τὸ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας ἀπέχον τῆς Πάργας ὄρος, ἀγίαν Ἐλένην, ὅπου ἐκάθησαν ἀφανεῖς ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἀφ' οὗ δὲ ἐνύκτωσαν, εἰσῆλθαν ἡσύχως εἰς τὸ προάστειον καί, εὐρεθέντων τῶν Τούρκων ὄλων ἐν τῇ πόλει ὡς μηδὲν ὑποπευόντων, τὸ ἐκυρίευσαν ἀναμιῶτι καὶ ἐνδιέμειναν πολεμοῦντες καὶ πολεμοῦμενοι. Τὴν δὲ 27 ἐφάνησαν ἔξωθεν τῆς Πάργας ἐχθρικά πλοῖα ἐκ τῆς κατὰ τὸν Μοῦρτον μοίρας καὶ συνέλαβαν 4 μικρὰ ἑλληνικά ἐκ τῶν μεταβιασάντων εἰς τὴν Παγωνιάν τοὺς προθεμένους τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Πάργας· συνέλαβαν δὲ ἐν αὐτοῖς καὶ τινὰς Παργίους. Τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀπέβησαν εἰς τὸν ἀγίον Ἰωάννην 500 Ἀλβανοὶ ἐκ Πρεβέζης, καὶ μετέβησαν εἰς Μαργαρίτι, ὅπου προσῆλθαν αὐθημερόν καὶ χίλιοι Τσάμιδες· ὅλοι δὲ οὗτοι ἐστράτευσαν τὴν ὑστεραίαν πρὸς τὴν Πάργαν. Οἱ δὲ Ἕλληνες, μὴ δυνάμενοι νὰ διατηρηθῶσιν ἐν τῇ προαστείῃ καὶ προσδοκῶντες πάντοτε νέαν βοήθειαν ἐκ Σουλίου, μετέβησαν εἰς ὄρεινὰς θέσεις. Ἄλλ' οἱ ἐχθροὶ ἐπιπεσόντες τοὺς ἔβαλαν εἰς μέγαν κίνδυνον ὀλίγους ὄντας καὶ μήτε ν' ἀνθῆξωσιν εὐτυχῶς μήτε νὰ φύγωσιν εὐκόλως δυναμένους. Καλὴ τύχη ἐφθασαν διαρκούσης τῆς μάχης ὅπισθεν τῶν ἐχθρῶν διακόσιοι Σουλιῶται ὑπὸ τὸν Γιώτην Δαγκλῆν, τὸν Διαμαντῆν Ζέρβαν καὶ τὸν Νάσον Φωτομάραν καὶ τοὺς ἐλύτρωσαν. Τοιοῦτοτρόπως τὸ σχέδιον τῆς ἐνστρατείας ἀπέτυχε παντάπασι. Οἱ δὲ ἐκστρατεύσαντες Παργίοι ἐπανελθόντες εἰς Κορυφούς, ὅπου ἦσαν αἱ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα τῶν, ἀπεπέμψθησαν κατὰ διαταγὴν τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ ἐκδοθεῖσαν τὴν 27 Σεπτεμβρίου καὶ λέγουσαν:

«Οἱ Παργίοι, οἱ παραβάντες τοὺς καθ' ὅλας τὰς εὐνομούμενας ἐπικρατείας ἐν χρήσει νόμους καὶ παρακούσαντες τὴν κυβέρνησιν ὑφ' ἣν ἔζων, ἀποβάλλονται τῆς Ἐπτανήσου· ἀφ' ἧς δὲ ἡμέρας ἐκδοθῆ ἢ παροῦσα, τοῖς δίδεται δεκαήμερος προθεσμία ὅπως συμπαραλάβωσι τὰ πράγματα τῶν καὶ τὰς οικογενεῖας τῶν, ἂν αὐταὶ θέλωσι νὰ συνακολουθήσωσιν· ἂν δὲ τις ἐξ αὐτῶν τολμήσῃ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς νήσους ταύτας, ὑπόκειται εἰς ἅς ὀρίζει ὁ νόμος ποινάς.» Τοιοῦτοτρόπως οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀτυχεῖς Παργίοι οὔτε τὴν πατρίδα τῶν ἀνέκτησαν, καὶ τοῦ τόπου τῆς καταφυγῆς τῶν ἐστερήθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

Οἱ Λαλιῶται. — Ἀπόδασις Ἐπτανήσιων εἰς Γαστούνην. — Μάχαι. — Μετάβασις Λαλιωτῶν εἰς Πάτρας. — Πολιτικὴ τῆς ἀγγλοοικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

ΔΙΗΓΗΘΗΜΕΝ ἤδη, ὅτι μεταξὺ ὄλων τῶν κατὰ τὴν Πελοπόννησον Τούρκων τῶν μὴ κατοικούντων φρούρια μόνοι οἱ Λαλιῶται διέμειναν ἐν τῇ κωμοπόλει τῶν βλάπτοντες τοὺς περιοικούντας Ἕλληνας, καὶ ὅτι, ἂν διὰ τὴν ἐνδεχομένην ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων δὲν ἐδέχθησαν παρ' αὐτοῖς τοὺς Γαστουναίους Τούρκους, ἔτρεξαν ἑμῶς εἰς βοήθειάν των, τοὺς ἐλύτρωσαν πολιορκουμένους ἐν Χλουμουσίῃ καὶ τοῖς ἤνοιξαν τὴν εἰς Πάτρας ὁδόν· ἐπειδὴ δὲ διεκρίθησαν τῶν λαϊκῶν ἐν Πελοποννήσῃ Τούρκων, κρίνομεν δίκαιον νὰ εἴπωμέν τινα περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς καταστάσεως αὐτῶν, ἀρχομένης τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐπὶ τερπνῆς καὶ ὑψηλῆς θέσεως τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Γαστούνης ὄρους τῆς Φολόζης κεῖται ἡ κωμόπολις τοῦ Λάλα, κατοικηθεῖσα ὑπὸ Ἀλβανῶν ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων καθὼς καὶ τὰ Μπαρδουνοχώρια καὶ ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου. Ὀλίγοι ἦσαν οἱ πρῶτοι κάτοικοι· ἄλλ' ἐπὶ τοῦ ἐν ἔτει 1769 Τουρκορῶσσι καὶ πολέμου, καθ' ὃν ἐχύθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον πλήθη Ἀλβανῶν, καὶ κυρίως ἐπὶ τῆς μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου τούτου καταστροφῆς των, ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τοῦ Λάλα ἐπερίσσευσε, διότι κατέφυγαν ἐκεῖ ἱκανοὶ τῶν κατατρεχθέντων.

Ἀφ' οὗτοῦ ἡ Πελοπόννησος ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἡ ἐπαρχία τῆς Γαστούνης ἐκκληρουχίθη εἰς τοὺς ἐκ τῆς σουλτανικῆς γενεᾶς Ὄθωμανίδας. Οἱ δὲ ἐνοικούντες ἄνδρες καὶ ἐμπειροπόλεμοι Λαλιῶται ἔζων κατ' ἀρχὰς ἢ ὡς λησταὶ ἢ ὡς ὑπομίσθιοι αὐτῶν. Ἄλλ' ὁ ἰσχυρὸς ὑπομίσθιος δὲν ἀργεῖ νὰ γίνῃ πρῶτον εὖνους, μετ' ὀλίγον φίλος, ἔπειτα ἰσότιμος, καὶ τελευταῖον, ἀνώτερος τοῦ ἀνισχύρου μισθοδότου. Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἀνέστιοι οὗτοι ἄνδρες, ὧν ἡ τύχη ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐβελτιοῦτο ἐξ αἰτίας τῆς ἀνδρίας καὶ φιλοπονίας αὐτῶν, καὶ τῆς ἡδυπαθείας καὶ ἀκηδίας τῶν Ὄθωμανιδῶν, κατήνησαν καὶ νὰ συγγενεύσωσι καὶ νὰ τοὺς ἀντικαταστήσωσι μεταπεσοῦσης καὶ τῆς ἐπὶ τὰς ἐπαρχίας Γαστούνης καὶ Πύργου ἐξουσίας, μετὰ τὴν ἐξάλειψιν τῶν ἀρρένων τῆς σουλτανικῆς γενεᾶς, εἰς τοὺς διαπρέψαντας ἀδελφοὺς Μορσταφάγαν καὶ Σεῖδαγαν καὶ τὸν περίφημον συγγενῆ των Ἀλῆ-Φαρμάκην, ὡς κληρονόμους ἐξ αἰτίας τῶν ἐκ τοῦ γένους ἐκείνου γυναικῶν των καὶ ὡς

δυνατούς· ἀνγγέρθησαν δ' ἔκτοτε λαμπραὶ καὶ δυναταὶ οἰκοδομαὶ ἐν τῇ κωμοπόλει ἐν μέσῳ εὐρυχώρων περιοχῶν ὥστε αἱ 800 οἰκίαι τοῦ Λάλα περιείχαν πολλὴν γῆν καὶ τὴν γῆν ταύτην ἐσκέπαζαν καρποφόρα δένδρα. Εὐκράεστατος εἶναι ὁ ἀγρὸς τοῦ τόπου τούτου, ὑγιέστατα τὰ νερά, καὶ εὐρωστοὶ καὶ μακρόβιοι οἱ κάτοικοι. Ὀλίγος καιρὸς ἦτον ἀφ' οὗ ἐδόθησαν εἰς τὰς τρυφὰς καὶ εἰς τὰς ἀναπαύσεις ἐξ αἰτίας τοῦ ἐπιβρέυσαντος πλοῦτου· διὰ τοῦτο ἐφύλατταν εἰσέτι ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως διὰ τῆς ἀδιακόπου χρήσεως τῶν ὀπλῶν τῶν πρώτων πολεμικῶν χαρακτηῖρα καὶ ἐφάνησαν ἀξιοὶ τῆς ἀνδρικήs καταγωγῆs των.

Ἡ εὐτυχὴς ἐκστρατεία αὐτῶν εἰς λύσιν τῆς πολιορκίας τοῦ Χλουμουτσίου τοὺς ἐθάρρυνε νὰ ἐπιχειρήσωσι καὶ ἄλλας πλείονος λόγου ἀξίας· καὶ ἐπειδὴ ἦσαν δυνατοί, ἐπλάκωσαν ὅλα τὰ πέριξ τοῦ Λάλα χριστιανικὰ χωρία, παρέλαβαν βίβη 200 ἐκ τῶν ἐγκατοίκων ὡς συναγωνιστάς, καὶ συσσωματωθέντες, ὅλοι ὑπερχίλιοι, ἐστράτευσαν εἰς Πύργον τὴν 2 Ἀπριλίου.

Ἐντὸς τοῦ Πύργου ἦσαν 550 Ἕλληγες ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς, ἐν οἷs διέπρεπαν ὁ Χαραλάμπης Βιλαέτης ἐντόπιος, καὶ ὁ Ἀλέξης Μοσχούλας ἐξ Ἀγουλινίτης· παρευρίσθησαν δὲ καὶ οἱ Ζακύνθιοι Καμποσαῖοι, καὶ οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Κολοκοτρώνη Πάνος καὶ Γιάννης, διαδιδασθέντες ἐκ Ζακύνθου εἰς τὸ Πυργὶ τὴν 25 Μαρτίου καὶ ἀπερχόμενοι πρὸς τὸν πατέρα των· ἦσαν δὲ καὶ χίλια ἀδύνατοι ψυχαί.

Οἱ Ἕλληγες ἀπεφάσισαν νὰ δεῖξωσι στήθος πρὸς τοὺς ἐπερχομένους καὶ ἠθέλησαν ν' ἀντισταθῶσιν ἐκτὸς τῆς πόλεως· καὶ οἱ μὲν Λαλιῶται ἐτοποθετήθησαν, καθ' ἣν ἡμέραν ἐξεστράτευσαν, μίαν ὥραν μακρὰν αὐτῆs καὶ ἐκάλεσαν διὰ γράμματος τοὺς Πυργίους νὰ προσκυνήσωσιν· οἱ δὲ Πύργιοι ἀπεκρίθησαν, ὅτι ἦλθεν ὁ καιρὸς νὰ προσκυνήσῃ ὁ Τούρκος τὸν Χριστιανόν. Διὰ τῆs ἀλληλογραφίας ταύτης διηλθεν ἡ ἡμέρα. Τὴν δὲ ἐπαύριον διηρέθησαν οἱ Λαλιῶται εἰς τρία σώματα, ἔπεσαν ἐπὶ τὰ ἔξω ὄχυράματα, καὶ μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν, 300 Ἕλληγες καὶ διάφοροι ἀρχηγοὶ των ἐδραπέτευσαν καὶ κατέφυγαν εἰς Σκαφιδιὰν καὶ εἰς ἄλλους πλησίον λιμένας κακῶs ἔχοντες, οἱ δὲ λοιποὶ 250 ὑπὸ τὸν Βιλαέτην, τὸν Μοσχούλαν, τοὺς υἱοὺs τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοὺs Καμποσαῖους ἀπεσῦρθησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐκλείσθησαν ἐντὸς διαφόρων δυνατῶν οἰκιῶν, ὅπου τοὺs παρηκολούθησαν οἱ Λαλιῶται καὶ ἔβαλαν πῦρ εἰς διάφορα μέρη φονεύοντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες· ἄλλ' οἱ ὀλίγοι Ἕλληγες διετήρησαν μέχρι τέλους τὴν θέσιν των γενναίως ἐν μέσῳ τῆs πυρκαϊῆs. Ἐπτὰ ὥρας διήρκεσεν ἡ μάχη· καὶ οἱ μὲν Λαλιῶται, μικρὰν παθόντες καὶ πολλὴν προξενήσαντες ζημίαν, ἐπανήλθον εἰς τὰ ἴδια δουλαγωγούντες ὑπὲρ τοὺs 100 καὶ ἀπελαύνοντες ζῶα· οἱ δὲ Πύργιοι ἔμειναν ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων των.

Τὰ εὐτυχεῖα κινήματα τῶν Λαλιωτῶν ἀπέδειξαν ὀφθαλμοφανῶs πόσον ἔσφαλαν οἱ ἐν Πελοποννήσῳ λοιποὶ Τούρκοι, καὶ μάλιστα οἱ Μπαρδουνοχωρίται, ἀφήσαντες δι' ἀπλοῦν φόβον τοὺs τόπους των, ὅθην ἐδύνατο νὰ βλά-

πτῶσι καιρίως τοὺs ἐχθροὺs των. Κλεισθέντες ἐν τοῖs φρουρίοιs ὄχι μόνον δὲν ἐβελτίωσαν τὴν πολεμικὴν κατάστασιν αὐτῶν, ἀλλ' ἐπετάχυναν καὶ τὴν πτώσιν των διὰ τῆs ταχείας καταναλώσεως τῶν ἐν αὐτοῖs τροφῶν.

Ὀλίγαις δὲ ἡμέραις μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἐγνώσθη, ὅτι τὰ μεσημβρινὰ φρούρια Μεθώνης καὶ Νεοκάστρου, στενὰ πολιορκούμενα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἐκινδύνευον νὰ πέσωσιν. Οἱ Λαλιῶται, ἐπληρμένοι ἐπὶ τῇ ἀνδρική καὶ ταῖs ἐπιτυχίαιs των, καὶ ὡs ἂν ἦσαν οἱ γενικοὶ ἀντιλήπτορες τῶν πασχόντων ὁμοθητῶν των, ἀπεφάσισαν νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς λύσιν τῶν πολιορκιῶν ἐκείνων, καὶ διαβάτες τὸν Ἀλφειὸν μεσοῦντος τοῦ Ἀπριλίου ἐκινήθησαν πρὸς τὴν ἐπὶ τῆs ἀριστερῆs ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Ἀγουλινίταν. Ἐμαθῆν οἱ ἐκεῖ Ἕλληγες ἐν καιρῷ τὸ σχέδιον, καὶ ὄχυρώθησαν ὑπὸ τὸν Μοσχούλαν, ἦλθον καὶ ὀλίγοι Ἀρχαῖοι ὑπὸ τὸν πρωτοσύγγελον Ἀμβρόσιον Φραντζῆν καὶ κατέλαβον τὴν δυσδιάβατον θέσιν τοῦ Κλειδίου, δι' ἣs θὰ ἐπέερον οἱ ἐχθροὶ ἀπερχόμενοι πρὸς τὰ φρούρια. Οἱ Λαλιῶται ἐκτύπησαν τοὺs ἐν τῇ Ἀγουλινίτῃ, ἀλλ' ἤγυραν πολλὴν ἀντίστασιν, καὶ ἀπολέσαντες 9, ἐπέστρεψαν αὐθημερόν εἰς τὰ ἴδια, διαδοθέντος ψευδοῦs λόγου, ὅτι ἐπήρηχοτο πλῆθος Ἀρχαδίων.

Ὁ Πύργος εἶχεν, ὡs εἶδαμεν, ἕνα γενναῖον ἄνδρα, τὸν Χαραλάμπην Βιλαέτην, στρατεύσαντα ἄλλοτε ὑπὸ τοὺs ἐν τῇ Ἐπτανήσῳ Γάλλους καὶ Ἄγγλους. Φραγμὸν ἐπεθύμει οὗτος νὰ στήσῃ εἰς τὴν κατὰ τῆs Γαστούνης καὶ τοῦ Πύργου ὁρμὴν τῶν Λαλιωτῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν τὸν ἐβοήθει ἡ μεταξὺ τοποθεσία, οὕσα ὀλη ἐπίπεδος, ἐστρατοπέδευσε μετὰ 500 κατὰ τὸ ἐπὶ ἀκρολοφίας κείμενον καὶ 4 ὥρας ἀπέχον τοῦ Λάλα Στρέφι, καὶ κατέσχευεν ὡs προφυλακὴν καὶ τὸ πλησιέστερον τοῦ Λάλα Λαντσόϊ ἐγκατατάξας ἄλλους 100. Πεδινὸν εἶναι τὸ χωρίον τοῦτο· πεδινὴ καὶ ἡ διαχωρίζουσα αὐτὸ καὶ τὸ Στρέφι γῆ· παρὰ δὲ τὸ Λαντσόϊ πρὸς μεσημβρίαν ῥέει ἐντὸς χάσματος χεῖμαρρος· μετ' αὐτὸν εἶναι ἄμπελοι καὶ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος σειρὰ συνδένδρων· λόφων· ὁ δικαίων δὲ τὴν σειρὰν ταύτην καὶ τὸ Στρέφι τόπος, δύο μίλια πλατύς, εἶναι καὶ αὐτὸς ὁμαλός. Τοιαύτη ἦτον ἡ τοποθεσία τοῦ μικροῦ στρατοπέδου τοῦ Βιλαέτη.

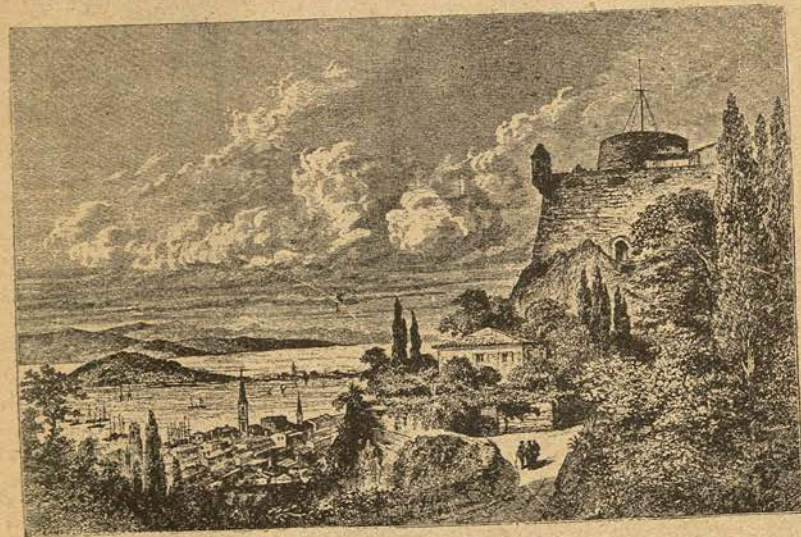
Χίλιοι Λαλιῶται ἐξεστράτευσαν τὴν 2 Μαΐου εἰς Λαντσόϊ, ὅπου φθάσαντες λίαν πρῶτ' καὶ καταλαβόντες οἰκίαις τινὰs ἐπολέμουν τοὺs ἄλλας οἰκίας τοῦ αὐτοῦ χωρίου κατέχοντες Ἕλληγας καιόντες καὶ τὰs μεταξὺ. Ἀκουσθέντος τοῦ τουφεκισμοῦ, εἶπεν ὁ Βιλαέτης ταῖs περὶ αὐτὸν, «ὅποιος εἶναι Χριστιανός καὶ παλληκάρη ἄς μ' ἀκολουθήσῃ,» καὶ ἔδραμε διὰ τῆs πεδιάδος εἰς βοήθειαν τῶν πολεμουμένων πρὸς τὸ μέρος τῶν λόφων, ὅπου ἦτο μύλος δέκα λεπτὰ τοῦ Λαντσότου ἀπέχων. Οἱ Τούρκοι ἰδόντες αὐτὸν ἐρχόμενον ἐξέδραμαν καὶ αὐτοὶ πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος καὶ τὸν συνήτησαν πρὸς τὸν μύλον. Ἐκατὸν μόνον ἀκολούθους εἶχεν ὁ Βιλαέτης καὶ γενναίως ἀντέστη πρὸς ὑπερπεντακοσίους οὓs καὶ ἀπέκρουσεν, ἀλλ' ἐπληρώθη ὁ σηματοφόρος του καὶ ἐφρονεύθη καὶ ὁ Σπῦρος Σαρενίτης, εἰς τῶν ὀπλαρχηγῶν τῶν συμπολεμούν-

των Ἀρχαδίων· αὐτὸς δὲ προχωρῶν καὶ καταδιώκων ἔφθασε παρὰ τὸν χειμαρῶνα, ἀλλὰ μετ' ὀλίγων ὀπλοφόρων, ἀποκόψαντος τοῦ ἐχθρικοῦ ἵππικοῦ τοὺς πλείστους, ἀναγκασθέντας ἐκ ταύτης τῆς αἰτίας ν' ἀναβῶσιν εἰς τινὰς λόφους ἐκείθεν τοῦ χάσματος· ἰδὼν δὲ ὅτι οἱ περὶ αὐτὸν ἦσαν ὀλίγοι, ἤλλαξε σχέδιον καὶ ἔτρεξε νὰ καταλάβῃ ἀμπελὸν τινα ἔχουσαν πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τὸ χάσμα· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ μεταξὺ ἦτο πεδινὸν καὶ ὡς ἐκ τούτου πολλὰ ἐπικίνδυνον, μόνον 26 τὸν ἠκολούθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐλειποτάκτησαν, καὶ ἄλλοι μὲν αὐτῶν διεσώθησαν, ἄλλοι δὲ ἐφονεύθησαν. Ὁ δὲ Βιλαέτης καὶ οἱ 26 κατέλαβαν μὲν τὴν ἀμπελον ἀλλὰ διὰ τὴν ὀλιγότητά των ἀφήκαν τὰ νῶτα ἀφύλακτα ἐλπίζοντες ἴσως καταβῶσιν οἱ ἐπὶ τῶν λόφων Ἕλληγες εἰς φύλαξιν. Ἀλλ' ἐπρόλαβαν οἱ Τούρκοι, τὰ κατέλαβαν καὶ ἐπολέμουν τοὺς ὀλίγους Ἕλληγας ἔμπροσθεν καὶ ὀπίσθεν. Ὁ Βιλαέτης ἐπληγώθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν κεφαλὴν, ἀλλὰ καὶ πληγῶθεις ἐμάχετο θαρρῶνων τοὺς ὀλίγους συμμαχητάς του ἕως οὗ ἐφονεύθησαν αὐτὸς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὅλοι ἐκτὸς ἐνὸς τρωθέντος εἰς τὸν πόδα καὶ κρυβέντος ἐντὸς κουφώματος δένδρου. Οἱ Τούρκοι ἔκοψαν κατὰ τὴν συνήθειαν τὰς κεφαλὰς τῶν φονευθέντων, καὶ στήσαντες ἐπὶ ξύλου τὴν τοῦ Βιλαέτου ἀνεχώρησαν μὴ ἐπιμείναντες εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν ἐν τῇ χωρίῳ καὶ χαίροντες, διότι ἐλυτρώθησαν ἐχθροῦ, γνωστοῦ διὰ τὴν ἐν πολέμῳ ἀφοβίαν καὶ ἐμπειρίαν.

Ἀφ' οὗ δ' ἔλειψεν ὁ ἐχθρὸς αὐτός, οἱ Λαλιῶται ἔγειναν τολμηρότεροι, κατέτρεχαν ὅλα τὰ πέριξ τοῦ Λάλα, τὰ ἐλεηλάτουν, καὶ ἔκαιαν τὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας. Τόσον δὲ ἦσαν ἀφοβοί, ὥστε ἐπροχώρουν θύοντες καὶ ἀπολύοντες καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ὄρια τῆς ἐπαρχίας τῶν Πατρῶν, ὅπου ἦσαν διάφορα σώματα Ἑλλήνων. Μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τούτων ἦτο καὶ ὁ Γεώργιος Γιαννόπουλος Προστοδοιτωίτης, διακρινόμενος διὰ τὴν τόλμην του. Οὗτος, συμπλακείς ἐν τινὶ ἐπιδρομῇ τῶν Λαλιωτῶν πρὸς τὴν Κατσαροῦν, ἐφονεύθη, καὶ συνεφονεύθησαν καὶ 8 σύντροφοὶ του.

Ἡ Ἐπτάνησος (α), ἂν καὶ πολιτικῶς ἀποχωρισμένη τῆς ἀδελφῆς τῆς Ἑλλάδος, ἐπροθυμήθη νὰ βοηθήσῃ τὴν ἐκραγεῖσαν ἐπανάστασιν καὶ διὰ τῶν γενναίων συνεισφορῶν τῆς καὶ διὰ τῶν ἀνδρείων βραχιόνων τῆς. Ἡ κυδερνησίς τῆς, ἢ μετ' ὀλίγων ἐξαγριωθεῖσα, ἐξεθαμνίσθη μόνον κατ' ἀρχὰς, καὶ δὲν ἔδειξε πρὸς τὸν ἀγῶνα κακίην διάθεσιν. Αὐθόρμητοι οἱ Ζακύνθιοι καὶ οἱ Κεφαλλήγες ἀντιλήπτορες τῶν ἀραμένων ὅπλα ὁμογενῶν καὶ ὁμοπίστων, παρωρμήθησαν ἔτι μάλλον καὶ δι' ὧν ἐπιστολῶν ἐπεκαλοῦντο οἱ Πελοποννήσιοι τὴν φιλογενῆ ἀντίληψίν των. Οἱ Ζακύνθιοι ἔτρεξαν πρῶτοι τῶν Ἐπτανησίων εἰς τὴν φωνὴν τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, καὶ οἱ μὲν ἀπέβησαν εἰς τὴν Μεσσηνίαν ὑπὸ τὸν Μερκάτην, οἱ δὲ εἰς τὰ ἀντικρῦ τῆς τερπνῆς καὶ χαριτωμένης πατρίδος των παράλια. Ἐξ αὐτῶν ἕως 150, ὑπὸ τὸν Δημήτριον Παθαμένον, καὶ τὸν Παῦλον Ἀντιστείριον Κεφαληγόν, μετέβησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Πατρῶν, ἄλλοι δὲ 100 ὑπὸ τὸν Γεώργγιον Σολωμόν, Διονύσιον Σεμπρικόν, Ἀναστάσιον Γιαννικέσην καὶ Παναγιώτην Στούρτσαν, ἀπέμειναν

ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Γαστούνης. Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ Ἀπριλίου ἀπέβη πρῶτος ἐκ Κεφαλληνίας εἰς Γλαρέντσαν ὁ Εὐαγγέλης Πανάς μετὰ 100 ὀπλοφόρων, καὶ τὴν 9 Μαΐου ἔφθασαν ἐκείθεν εἰς τὸν αὐτὸν λιμένα ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς, ὁ Κωνσταντῖνος Μεταξᾶς, καὶ ὁ Γεράσιμος Βίκτωρος Φωκᾶς ἐπὶ τοῦ ἐντοπίου τῶν ἐνόπλου πλοίου τοῦ Ἀναστάσιου Φωκᾶ ὑπὸ τουρκικὴν σημαίαν, φέροντος ἱκανὰ πολεμεψόδια καὶ 350 ὀπλοφόρους. Ἀφ' οὗ δὲ ἔλλι· ἐνίσσε τὸ πλοῖον, κατέβασαν οἱ ἐν αὐτῇ τὴν τουρκικὴν σημαίαν, ὕψωσαν τὴν ἐπαναστατικὴν, ἐκανονοδόγησαν, παρετάχθησαν οἱ ὀπλοφόροι ἐπὶ τοῦ καταστρώ-

Ἡ Ζάκυνθος.

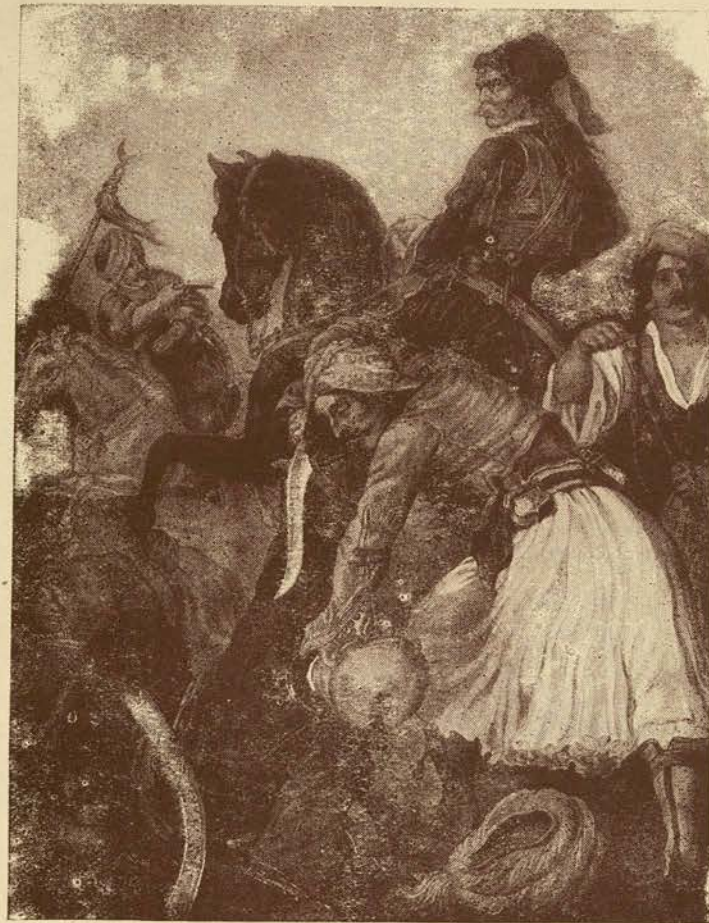
ματος, ἐψάλη ἐπὶ τοῦ πλοίου δοξολογία ὑπὸ δύο ἱερέων ἀκολουθούντων τὸ στρατεύμα, καὶ ἀπέβησαν οἱ ρηθέντες ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ὑποδεχθέντες ὑπὸ τῶν ἐντοπίων φιλοφρονέστατα. Τὴν δὲ ἐπιούσαν διατάξαντες τὸ πλοῖον νὰ παραπλήη τὰς ἀκτὰς τῶν Πατρῶν, καὶ ἀφήσαντες ἐν αὐτῇ 70 ὀπλοφόρους διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον, ἀνεχώρησαν μετὰ τῶν λοιπῶν 280, καὶ ἔφθασαν τὸ ἔσπερας εἰς Μανολάδαν, ὅπου ἤθραν τὸν Σισίνην καὶ τὸν Εὐαγγέλιον Πανάν. Ἡ ὑπεραυξήσασα δὲ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν φήμη διέδωκεν, ὅτι ἦλθαν οἱ ἐπισημότεροι ἄνδρες τῆς Κεφαλληνίας φέροντες πολλὰ βοηθήματα χρηματικὰ καὶ πολεμικά, καὶ ἔβαλεν εἰς νέαν κίνησιν τοὺς κατοίκους τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν, οὓς κατεψόδισαν αἱ ἕως τότε ἀλλεπάλληλοι εὐτυχεῖς ἐπιδρομαὶ τῶν Λαλιωτῶν. Ὑπεστήριξε τὴν φήμην ταύτην καὶ τις πομπώδης προκήρυξις, ἣν ὑπέγραψαν οἱ προϊστάμενοι ἐπονομαζόμενοι ἀρχηγοὶ καὶ στρατηγοὶ τῶν ἠνωμένων δυνάμεων τῆς Ἐπτανήσου. Διακρίνετο δὲ τὸ σῶμα τοῦτο τῶν ἄλλων δι' ἣν ἐτήρει ἐν ταῖς στρατοπεδείαις του τάξιν, ἦτις,

καθ' οὗς καιροὺς μία ἐπωμίς, ἢ μία περικεφαλαία ἐκίνοι: θαυμασιόν, δὲν ἦτον ματαία ἐπίδειξις. Ἰδοὺ δὲ ἡ τάξις. Τὴν γ' ὥραν μετὰ τὴν ὄσιν τοῦ ἡλίου ἐψάλλετο ἢ παράκλησις, ἐκρούοντο τὰ τύμπανα, ἐτάττοντο φυλακαὶ κρᾶζουσαι ἐκ διαλειμμάτων, «γρηγορεῖτε,» ἐπιπτε μία κανονία, καὶ οἱ στρατιῶται ἀπεχώρουν εἰς τὰς θέσεις των· τὸ πρῶτ' ἐψάλλετο πάλιν ἢ παράκλησις, ἐκρούοντο τὰ τύμπανα, ἤχουν αἱ σάλπιγγες καὶ ἐπιπτεν ἄλλη κανονία.

Μεταβαίνον δὲ τὸ σῶμα τοῦτο ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον, ἔφθασε τὴν 26 Μαΐου εἰς Στρέφι καὶ Κούκουρα καὶ διέτριψεν ἐκεῖ μέχρι τῆς 30 ἐτοιμαζόμενον, ὡς πλησίον τοῦ ἐχθροῦ. Ἐκεῖ ἠῤῥησεν ὁ ἀριθμὸς αὐτοῦ, ἐνωθέντων καὶ τῶν Ζακυνθίων καὶ πολλῶν ἐντοπίων. Τὴν δὲ 31 ὤδουσαν ὄλοι πρὸς τὴν Κάπελιν καὶ ἔφθασαν τὸ ἑσπέρας εἰς Γούμερον· ἐπειδὴ δὲ ἐσκοπεύαν νὰ πατήσωσι τὴν ἐπιούσαν τὴν μεγάλην πεδιάδα, ἔστειλαν αὐτονοκτὶ εἰς διαφόρους θέσεις σκοπιάς, καὶ πρῶτας γενομένης ἐξεστράτευσαν ἔχοντες ἐν τῷ κέντρῳ 4 κανονία, τὰ πολεμοφόδια καὶ τὰς ἀποσκευὰς των.

Πρὸς τὴν θέσιν Μποδίνι κεῖται λόφος. Ἐν ᾧ ἔφθασαν εἰς αὐτὸν ἀνώποπτοι, ὡς πεποιθότες ἐπὶ τὰς σκοπιάς των, ἠκούσθησαν αἰφνης πολλὰι τουφεκίαι καὶ κραυγαὶ λέγουσαι, Λαλιῶται, Λαλιῶται· ἐπὶ μόνῃ τῇ κραυγῇ ταύτῃ χωρικοὶ τινες ἐκ τῶν συνακολουθούντων Γαστουναίων ἐτρέπησαν εἰς φυγὴν, οἱ δὲ λοιποὶ καὶ οἱ Ἑπτανήσιοι ἔτρεξαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου, καὶ ἰδόντες τοὺς Λαλιώτας ἐλθόντας εἰς τοὺς πρόποδας, τοὺς ἐκανονοδόλουν προξενούντες φόβον μᾶλλον ἢ βλάβην. Ἦρχισε δὲ μετ' ὀλίγον καὶ ὁ τουφεκισμὸς, καὶ οἱ μὲν Ἑπτανήσιοι καὶ οἱ ἐντόπιοι, τουφεκίζοντες τοὺς Λαλιώτας ἄνωθεν, τοὺς ἔβλαπταν· οὗτοι δὲ ἀντειχαν γενναίως ἂν καὶ ἡ θέσις των ἦτο κακίστη, ἕως οὗ εἶδαν τοὺς ἐχθροὺς των κινουμένους πρὸς τὰ κάτω, καὶ τότε ἐπέστρεψαν διὰ τοῦ Πυρναρίου εἰς Λάλα φεύγοντες, οἱ δὲ Ἑπτανήσιοι τοὺς ἐπεδίωξαν, ἔπεσαν καὶ εἰς τὴν πεδιάδα ἕως οὗ ἐφάνη πληθὸς ὀπλοφόρων τουφεκίζοντων μακρόθεν, καὶ τότε ὑποπτεύσαντες, ὅτι ἦσαν ἐνεδρεύοντες ἐχθροί, ἐστάθησαν καὶ κατέλαβαν τὰ πλησίον δένδρα πρὸς συνασπισμόν· ἀλλ' οἱ τουφεκίζοντες ὀπλοφόροι προχωροῦντες ἐγνώσθησαν, ὅτι ἦσαν Καλαβρυτινοί, ἐρχόμενοι κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ· ἦσαν δὲ ὡς χίλιοι ὑπὸ τὸν Ἀσγμάκην Φωτίλαν, προεστώτα τῶν Καλαβρύτων, τὸν Λεχουρίτην καὶ ἄλλους. Τὸ εὐτυχὲς συμβᾶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐγένεσε χάρας τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐτίμησε δικαίως τοὺς Ἑπτανησίους, διότι ἦτον ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν ἐξ αἰτίας αὐτῶν κατησχύνθησαν οἱ φόβον καὶ τρόμον παντοῦ καὶ πάντοτε ἐνσπείροντες Λαλιῶται.

Ἄφ' ὅτου ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου πολλοὶ Καρυτινοὶ εἶχαν καταλάβει τὰ χωρία, Μπέτσι καὶ Ρένεσι, ὑπὸ τοὺς ἐμπειροπολέμους ἀδελφοὺς Πλαπούτας. Σκοπὸς τῆς κατοχῆς ἦτον ἡ προφύλαξις τῆς ἐπαρχίας των ἀπὸ ἐνδεχομένων ἐπιδρομῶν τῶν γειτόνων Λαλιωτῶν· ἀλλ' ἄφ' οὗ διεσκορπίσθησαν οἱ πολιορκηταὶ τοῦ φρουρίου τῆς Καρυταίνης, διεσκορπίσθησαν καὶ οἱ κατέχοντες τὰ δύο ταῦτα χωρία. Περὶ τὴν 20 ἡμῶς Ἀπριλίου

Ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς εἰς τὴν μάχην τοῦ Λάλα.

Εἰκὼν Ἔσς

διωργάνισεν ὁ Γεώργιος Πλαπούτας πάλιν στρατόπεδον κατὰ τὴν Συκιάν, δύο ὥρας μακρὰν τοῦ Λάλα, ἐκ Καρυτινῶν, Φαναριτῶν καὶ Ἀρκαδίων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Δημητράκη Δηληγιάννη· λήγοντος δὲ τοῦ Μαΐου μετεστρατοπέδευσεν ἐκεῖθεν εἰς Πούσι, ἡμιώριον μακρὰν τοῦ Λάλα, ὅπου ἀφίχθησαν, κατὰ πρόσκλησιν αὐτοῦ, τὴν νύκτα τῆς 1 Ἰουνίου οἱ Ἑπτανήσιοι, οἱ Καλαβρυτινοὶ καὶ οἱ Γαστουναῖοι. Συστρατοπεδεύσαντες δὲ ὅλοι οὗτοι ἤρχισαν τὴν ἐπαύριον νὰ ὀχυρώνωσι τὰς θέσεις των, καὶ ἔστησαν ἐκ τοῦ προχείρου τόσσα καλύβας, ὥστε τὸ ἑσπέρας ἡ βράχης ἐκεῖνη ἐφαίνετο κώμη. Οἱ Λαλιῶται ὠχυρώθησαν καὶ αὐτοὶ ἐκτὸς ἀλλὰ πολλὰ πλησίον τοῦ Λάλα. Τὴν δὲ ἐπιούσαν οἱ Ἕλληγες πλήρεις θάρρους κατέβησαν εἰς τὴν πεδιάδα εἰς χαρτολογίαν καὶ σκόπευσιν. Οἱ Λαλιῶται δὲν ἐκινήθησαν τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην· τινὲς μόνον ἵπποκόμοι καὶ ποιμένες ἐφάνησαν πρὸς τὸ πέραν μέρος τοῦ Λάλα βέσκοντες θρέμματα.

Οἱ Ἕλληγες, ἀσυνήθιστοι ἕως τότε νὰ νικῶσιν, ἐξετίμησαν τὴν ἀνδραγαθίαν των ὑπὲρ τὴν ἀξίαν τῆς, καὶ ἐπίστευσαν τῇ ὄντι, ὅτι κατεπόνεσαν τὰ θηρία τοῦ Λάλα· ἐπὶ δὲ τῇ πίστει ταύτῃ συνέλαβαν ἐλπίδα, ὅτι οἱ Λαλιῶται θὰ ἐπροσκύνουν, καὶ ἀπέστειλαν τὴν 4 Ἰουνίου πρὸς αὐτοὺς τὸν Παναγιώτην Μεσσάρην Κεφαλλῆνα. Οἱ Λαλιῶται βλέποντες τὸν ἀποσταλέντα ἐρχόμενον ὑπὸ λευκὴν σημαίαν τὸν ὑπεδέχθησαν καὶ τὸν ἠρώτησαν εἰς τί ὁ ἐρχομὸς του. Ὁ Μεσσάρης τοῖς ἐνεχείρισε γράμμα τῶν ἀρχηγῶν τῶν Κεφαλλήνων καὶ τῶν Ζακυνθίων λέγον αὐτολεξὶ τὰ ἑξῆς. «Διατεταγμένοι ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν «ἔθνος καὶ ἀπὸ τὸν γενικὸν ἐπίτροπον, πρίγκηπα Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, «ἤλθामεν ἐνταῦθα νὰ σὰς πολεμήσωμεν ὡς ἐχθροὺς τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος· ἀλλ' ὡς ἀνέκαθεν καλοὶ φίλοι σας καὶ γείτονες, σὰς προβάλλομεν, ὅτι, «ἂν θελήσετε νὰ παραδοθῆτε χωρὶς πόλεμον εἰς ἡμᾶς, σὰς ὑποσχόμεθα ἀσφάλειαν ζωῆς, τιμῆς καὶ ἰδιοκτησίας· ἄλλως, ἀρ' οὐ ἐκμάμεν τὸ χρέος μας, «τὸ κρίμα ἂς ἴηαι εἰς τὸν λαμὸν σας.»

Περιποιθέντες οἱ Λαλιῶται τὸν γραμματοφόρον, τὸν ἐξεπροβόδησαν δόσαντές τῃ τὴν ἀκόλουθον ἀπάντησιν.

«Πρὸς σὰς κύρ Μεταξά καὶ λοιποὶ φίλοι μας καπεταναῖοι Κεφαλονήτες καὶ Ζακυνθιοὶ. Ἐλάβαμεν τὸ γράμμα σας καὶ εἶδαμεν ὅσα μᾶς γράφετε· «ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ οἱ μπέηδες καὶ οἱ ἀγάδες εἶναι τριγύρω στοῦ Λάλα μὲ τὰ «ἀσκέρια, δὲν ἡμποροῦμεν νὰ σὰς ἀποκριθῶμεν σήμερον μὲ τὸν ἐδικὸν σας «κύρ Παναγιώτην, ἀλλ' αὐριον μὲ ἐδικὸν μας ξεμοτόχου ἐλτσῆν. Λάβετε ὡς «τόσον ὀλίγα κεράσια τοῦ Λάλα καὶ δύο ρεθανιά διὰ ἀγάπην, καὶ μένομεν.»

Τὸ γράμμα τοῦτο εἶχε τὰ σφραγίσματα ὑποκάτω πρὸς τιμὴν των πρὸς οὓς ἐστέλλετο.

Τὴν δὲ ἐπαύριον ἐφάνη ἵππεὺς ἐρχόμενος ἀπὸ τοῦ Λάλα πρὸς τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον, βαστῶν πρασίνην σημαίαν, καὶ ὠδηγήθη ὅπου ἦσαν οἱ Ἑπτανήσιοι ἀρχηγοί, πρὸς οὓς ἐπέδωκε τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν.

«Πρὸς τοὺς φίλους μας καπεταναῖους Κεφαλονίτας καὶ Ζακυνθίους. Κα-

«θῶς χθές σας ἐγράψαμεν μὲ τὸν ἐδικὸν σας Παναγιώτην, ἰδοὺ ἐξαποστέλλομεν τὸν ἐδικὸν μας Μπέικον Κεχαγιάν, ἀνθρωπὸν ὅστις χαίρει ὅλην τὴν ἐμπιστοσύνην μας διὰ τὸ νὰ σας ὁμιλήσῃ καὶ στοματικῶς ὅσα δὲν ἔχομεν τὸν καιρὸν νὰ γράψωμεν πλατύτερα. Εἶναι ἀλήθεια, καθὼς λέγετε, ὅτι ἐσταθῆκαμεν φίλοι καὶ καλοὶ γείτονες, ἀλλ' ἴσια ἴσια διὰ τοῦτο δὲν ἐλπίζαμεν ποτε, ὅτι πιστεύοντες τὰ ψεύματα τῶν Μωραϊτῶν καὶ ξεχωριστὰ αὐτοῦ τοῦ ψευτο-Γεώργη (ἐνόου τὸν Γεώργην Σισίνην) νὰ ἔλθετε νὰ μας φορτωθῆτε μέσκα εἰς τὰ σπήτια μας. Ὅτι ἐγείνεν, ἐγείνεν ὅσα μᾶς λέγετε εἶναι χάλτσια, τὰ ὁποῖα δὲν στοχαζόμεθα πῶς καὶ ἐσεῖς πιστεύετε διὰ τοῦτο λοιπὸν σας λέγομεν νὰ ἔλθετε εἰς τοῦ Λάλα, ὅπου θέλει σας δεχθούμεν ὡς καλοὺς φίλους, καὶ θέλει σας συνοδεύσομεν ἕως τὸ Κατὰκωλον ἢ τὴν Γλαρέντσαν διὰ νὰ πάτε στὰ σπήτια σας καὶ νὰ μείνωμεν πάντα φίλοι· ἀλλῶς καὶ δὲν ἀκούσατε αὐταῖς ταῖς φιλικαῖς συμβουλαῖς μας, τὸ κρίμα ἄς ἦναι στὸν λαϊμόν σας.

«Λάλα, 6 Ἰουνίου, 1821.»

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἢ μὴ ὁμοιάζουσα τὴν προσταλείουσα κατὰ τὸ ὕψος, δὲν τὴν ὁμοιάζειν οὔτε καὶ κατὰ τὴν θέσιν τῶν σφραγισμάτων ὡς φέρουσα αὐτὰ ἐπὶ κεφαλῆς εἰς ἐνδειξίν, ὅτι ἐγράφετο παρ' ἀνωτέρων πρὸς κατωτέρους. Ἀφ' οὗ δὲ ἀνεγνώσθη, ἔλαβε τὸν λόγον ὁ ἀπεσταλμένος καὶ ἐπανέλαβε τὰ αὐτὰ ἐντόνως, προσθέσας ὅτι, ἂν οἱ Ἐπτανήσιοι ὑπήγγαιναν εἰς τοῦ Λάλα, οἱ μπεήδες καὶ ἀγάδες ἦσαν πρόθυμοι νὰ τοὺς δεχθῶσι καὶ νὰ τοὺς φιλοδώρῃσιν· εἶδὲ καὶ εἶχαν ἀπόφασιν νὰ μείνωσι καὶ νὰ πολεμήσωσι, ἔπρεπε νὰ φέρωσι 40,000 καπέλλα εἰς εὐδῶσιν τοῦ σκοποῦ των. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Ἐπτανήσιοι ἀπεκρίθησαν διὰ στόματος τοῦ Ἀνδρέου Μεταξὰ τὰ ἐξῆς: «Ὡς φίλοι ἐστοχάσθημεν νὰ σας προδάλωμεν νὰ παραδοθῆτε χωρὶς πόλεμον, διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ σας προφυλάξωμεν ἀπὸ τὴν δικαίαν ὀργὴν καὶ ἀγανάκτησιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ μπεήδες καὶ οἱ ἀγάδες μᾶς ἐστοχάσθησαν ποταποὺς καὶ ἀνοήτους, τὸ κρίμα ἄς ἦναι εἰς τὸν λαϊμόν των. Αὕτη εἶναι ἡ ἀπάντησίς μας καὶ αὖριον ἔχομεν πόλεμον.»

Μετὰ τοὺς λόγους τούτους ἀπέπεμψαν οἱ Ἐπτανήσιοι τὸν κήρυκα, δόσαντές τῳ εἰς ἀμοιβὴν τῶν προσταλέτων αὐτοῖς φαγωσίμων γλυκίσματά τινα καὶ ποτὰ τῆς πατρίδος των

Ἀποτυχούσης τῆς διακηρυκείας, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν διαφορῶν ἑλληνικῶν σωμάτων, ἰδόντες ὅτι συνηθροίσθησαν ἐκ διαφορῶν ἐπαρχιῶν πεντακισχίλιοι σχεδὸν ὄπλοφόροι πέριξ τοῦ Λάλα, ἀπεφάσισαν νὰ προκαλέσωσι τὸν ἐχθρὸν εἰς μάχην, καὶ τὴν 6 Ἰουνίου κατέβησαν εἰς τὴν πεδιάδα ἐκ διαφορῶν μερῶν ἕως 300, ἡκροβολίσθησαν μετ' ὀλίγων ἰππέων καὶ πεζῶν ἐπελθόντων, καὶ τὴν ἑσπέραν ἐπανήλθαν εἰς τὸ στρατόπεδον. Οἱ Ἕλληνας ἔδωκαν δευτέρην ἀφορμὴν τὴν ἐπιούσαν, ἀλλ' εἰς μάτην. Θυβρυνθέντες δὲ ἐκ τῆς ἀπραξίας τῶν ἐχθρῶν ἀπεφάσισαν νὰ προσδάλωσιν αὐτὴν τὴν κωμόπολιν τοῦ Λάλα· καὶ ὁ μὲν Γεώργης Πλαπούτας μετὰ τῶν Κερυτινῶν καὶ Φαναριτῶν νὰ

πέσῃ ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ Μπασταρά, οἱ δὲ Καλαβρυτινοὶ καὶ τινες Γαστουναῖοι καὶ οἱ Ἀρκάδιοι νὰ προχωρήσωσι πρὸς τὸ μικρὸν χωρίον Δούκα, οἱ δὲ Ἐπτανήσιοι μετὰ τῶν Πυργίων καὶ λοιπῶν Γαστουναίων νὰ ὀρμήσωσι πρὸς τὸ κέντρον. Ταῦτα ἀποφασίσαντες ἐκίνησαν τὴν 9 Ἰουνίου ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν τυμπάνων καὶ σαλπίγγων ἐπὶ τοὺς ἔξω τῆς κωμοπόλεως προμαχῶνας τοῦ ἐχθροῦ· ὁ ἐχθρὸς ἀπετύρθη εἰς τὴν κωμόπολιν, καὶ ἡ ὀπισθοδρόμησις αὕτη, ἂν καὶ στρατηγηματικῆ, ὑπελήφθη ἀποτελεσμα δειλίας, καὶ ἐθάβρυνε τοὺς Ἕλληνας νὰ προχωρήσωσιν. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐπλησίασαν, ὤρμησαν 200 ἰππεῖς ἐπὶ τοὺς Κερυτινοὺς καὶ Φαναριτάς, καὶ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τοὺς ἔτρεψαν ὅλους εἰς φυγὴν. Ἡ τροπὴ αὕτη ἐματαίωσε τὸ σχέδιον τῆς ἐφόδου, ἔδραλεν εἰς σύγχυσιν ὅλα τὰ σώματα καὶ ἠνάγκασε τοὺς Ἐπτανήσιους νὰ σημάνωσι τὴν ὑποχώρησιν τοῦ κέντρον καὶ τῆς πρὸς τὸ χωρίον Δούκα πτέρυγος, καὶ οὕτως ἀπεμακρύνθησαν ὅλοι οἱ Ἕλληνας ἀδλαβεῖς, ἀλλ' ἀπρακτοὶ καὶ κατησχυμένοι. Ὁ δὲ φιλότιμος Πλαπούτας, ἀπομείνας τελευταῖος καὶ κινδυνεύων νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, τόσον ἔτρεξε καὶ τόσον ἐλυπήθη διὰ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην τροπὴν, ὥστε ἐφθασεν ἡμιθανὴς εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ μετ' ὀλίγον ἐξεψύχησεν.

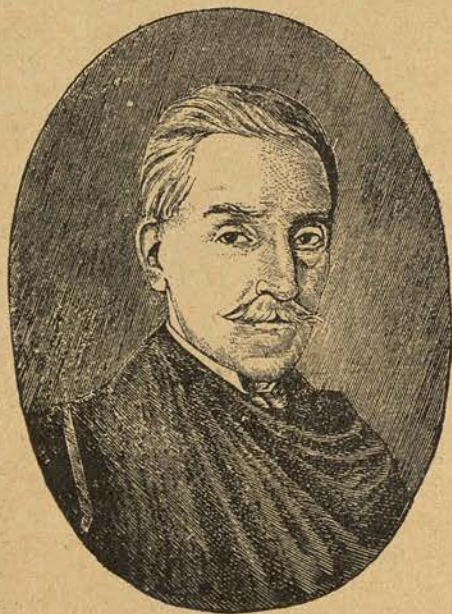
Ὁ θάνατος ἀρχηγῶν ἀτάκτων γίνεται συνήθως πρόξενος τροπῆς ὅλου τοῦ σώματος αὐτῶν. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτῃ συνέβη συγχρόνως καὶ ἡ ἀστυχία τοῦ κινήματος, ἂν καὶ ἐξ οὐδεμιᾶς εὐλογοφανοῦς αἰτίας· διὰ τοῦτο τὴν ἀκόλουθον νύκτα τὰ δύο τρίτα τοῦ στρατοπέδου ἐλειποτάκτησαν.

Τὸν ἄξιον ἀρχηγὸν Γεώργη Πλαπούταν διεδέχθη ὁ ἀξιωτέρος τοῦ ἀδελφοῦ Δημήτρης φθάσας εἰς τὸ στρατόπεδον τὴν 12 Ἰουνίου· ἀλλ' οὔτε ἡ παρουσία τοῦ γενναίου τούτου ἀνδρὸς ἐθάβρυνε τοὺς δειλιάσαντας, τρέμοντας καὶ ἐντὸς τῶν ὀχυρωμάτων ἐκουράσθησαν καὶ οἱ Λαλιῶται πολεμοῦντες καὶ νικῶντες, διὰ τοῦτο ἠσύχαζαν· βεβαιωθέντες δὲ ὅτι οὐκ ἔστι μόνον ὅλη ἡ Πελοπόννησος, ἀλλὰ καὶ ἡ στερεὰ Ἑλλάς καὶ αἱ ναυτικαὶ νῆσοι καὶ ἄλλα μέρη ἐκινήθησαν, καὶ πληροφορηθέντες ὅτι ἑλληνικὸς στόλος ἐφάνη ἔμπροσθεν τῶν Πατρῶν καὶ διέπλευσεν ἀδελφῆς τὸν δυσεῖσδολον κορινθιακὸν κόλπον, ἀπεφάσισαν νὰ μὴ κινδυνεύωσιν ἀνωφελῶς αὐτοὶ μόνον, ἐν ᾧ ὅλοι οἱ συνάδελφοὶ των ἐκλείσθησαν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἐν τοῖς φρουρίαις· διὰ τοῦτο ἀνεχώρησε τὴν 12 ὁ Κουτσοραῖπαγας ἀπὸ τοῦ Λάλα μετὰ 4 μόνον ἰππέων, καὶ φθάσας εἰς Πάτρας ἀνεπηρέαστος καθ' ὅλην τὴν μακρὰν πορείαν του, ἀνεκοίνωσε τῷ Ἰσοῦφῃ τὴν βουλήν των ἀπρωτεϊλάντων αὐτὸν τοῦ νὰ μεταβῶσιν ἐκεῖ καὶ ἐζήτησε βοήθειαν διὰ τὴν ἀσφαλῆ μετακόμισιν τῶν οἰκογενειῶν καὶ τῆς περιουσίας των. Ὁ παστὴρ διέταξεν ἀμέσως νὰ συσκευασθῶσι 700 ἰππεῖς εἰς συνοδίαν τῶν Λαλιωτῶν. Ἡ εἰδησις αὕτη διεδόθη εἰς τοὺς περὶ τὰς Πάτρας Ἕλληνας· ἀλλ' οὗτοι, ἀντὶ νὰ ἐτραυμασθῶσιν εἰς ἀντίστασιν, ἀπεσύρθησαν, καὶ ἀναγγείλαντες τοῖς ἔξω τοῦ Λάλα συναγωγισταῖς των ὅσα ἔμαθον τοῖς παρήγγειλαν νὰ καταλάβωσιν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ὄγυ-

ράς θέσεις και κτυπήσωσι τὸν ἐχθρὸν ἔμπροσθεν, ὑποσχόμενοι νὰ τὸν κτυπήσωσι καὶ αὐτοὶ ὀπισθεν.

Ἐν τοσούτῳ ὁ Ἰσούφης ἐξεστράτευσε μετὰ τῶν 700 ἰππέων τὴν 20 Ἰουνίου καὶ εἰσέβη εἰς τοῦ Λάλα δύνοντος τοῦ ἡλίου, μηδενὸς Ἑλληνοσ καθ' ὁδὸν μὴτ' ἔμπροσθεν μὴτ' ὀπισθεν φανέντος. Προεῖδαν οἱ Ἕλληνες, ὅτι οἱ Λαλιῶται ἐνισχυθέντες διὰ τῆς νέας βοήθειας θὰ τοὺς ἐκτύπουν, καὶ ἀπέστειλαν διὰ νυκτὸς τὸν Κωνσταντῖνον Μεταξᾶν καὶ τὸν Γεώργην Σολομὸν εἰς Τριπλιτῶν αἰτούμενοι ἐπικουρίαν.

Τὴν δὲ 24 Ἰουνίου τὸ πρωὶ ἤρχισαν νὰ ἐξέρχονται ἀπὸ τοῦ Λάλα ἰππεῖς καὶ πεζοί. Οἱ Ἕλληνες ὑπέθεσαν, ὅτι οἱ ἐξεληθόντες ἤρχοντο κατεπάνω των, καὶ ἠτοιμάσθησαν εἰς μάχην· ἀλλ' εἶδαν μετ' ὀλίγον, ὅτι, ἀντὶ νὰ ἔλθωσι πρὸς τὸ Πουσι, ὑπήγγειναν πρὸς τὴν Κάπελιν διὰ τῶν ἀπέναντι λόφων, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὑπέλαβαν, ὅτι ὠδεύαν πρὸς τὰς Πάτρας σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις φέροντες καὶ τὰ ψιλὰ πράγματά των. Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ταύτῃ ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς καὶ ὁ Γεράσιμος Φωκάς, παραλαβόντες ἕως 100 ἐπιλέκτους Ἑπτανησίους καὶ ἱκανοὺς Πελοποννησίους, ἔδραμαν εἰς τὴν κορυφὴν τινος τῶν πλησίον τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοπέδου λόφων πρὸς παρατήρησιν τῶν κινήματων τῶν ἐχθρῶν· καὶ ἰδόντες ἐστημένην

Κωνστ. Μεταξᾶς.

ὄχι μακρὰν μεγάλην σημαίαν καὶ ὀλίγους Τούρκους περίξ ἐπλησίασαν καὶ ἤρχισαν νὰ τουφεκίζωσιν. Οἱ ἐχθροὶ δὲν ἀντετούφεκισαν κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἠκούσθη πολὺς ἀλαλαγμὸς, ἐκινήθη ἡ μεγάλη σημαία, καὶ ἀνεφάνη πλῆθος ἰππέων καὶ πεζῶν ὁρμώντων ἐπὶ τοὺς τουφεκίζοντας. Οἱ Ἕλληνες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, καὶ ἄλλοι μὲν, ἐν οἷς καὶ ὁ Μεταξᾶς καὶ ὁ Φωκάς, ἔδραμαν εἰς τὸ ὄχυρόμα των, ἄλλοι δὲ διεσκορπίσθησαν τῆδε κάκεισε εἰς τὴν πεδιάδα, ἔνθα τινὲς αὐτῶν ἔμειναν δύο ἡμέρας· ἄσπιτοι. Οἱ Τούρκοι ἐπεδίωξαν τοὺς φεύγοντας μέχρι τοῦ στρατοπέδου των ἀνεμπόδιστοι, καὶ ἐκεῖ συνεκροτήθη γενικὴ μάχη, ἐλθόντων καὶ τῶν λοιπῶν Τούρκων διὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Λάλα, καὶ ἐντεῦθεν ἐφάνη, ὅτι οἱ πρὸς τὴν Κάπελιν ὀδεύοντες Τούρκοι ἐμελέτων

νὰ ἐπιπέσωσι δι' ἐκείνου τοῦ μέρους· ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι ἤρχοντο διὰ τοῦ ἔμπροσθεν. Ἀρξαμένης δὲ τῆς μάχης ἐξώρμησε τοῦ ὄχυρόματός του ὁ Λεγουρίτης, ἀλλ' ἀπεκρούσθη, καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐπανέλθῃ εἰσῆλθεν εἰς τὸ τοῦ Πλαπούτα· ἐγκατέλειψαν ἅμα προσβληθέντες τὸ ὄχυρόμα των καὶ οἱ Φαναρίται· ἐν ᾧ δὲ ἔφευγαν διὰ τινος κοιλάδος πρὸς τὴν Κάπελιν, 40 ἐξ αὐτῶν συνελήφθησαν παρὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐσφάγησαν ὅλοι ἐν τῷ ἅμα. Κυριεύσαντες οἱ ἐχθροὶ τὰ δύο ὄχυρόματα, ὥρμησαν πολλάκις ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ τοῦ Ἰσούφη εἰς κυριεῦσιν καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Πλαπούταν καὶ τοὺς Ἑπτανησίους, ἀλλὰ κατησχυμένοι ὠπισθοδρόμησαν· ἐπειδὴ δὲ ἐκκλινεν ἡ ἡμέρα, ἀφήκην ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης ἀκροβολιστὰς τινὰς, τὸ δὲ πλῆθος κατέβη κατ' ὀλίγον εἰς τὴν πεδιάδα, καὶ περὶ τὴν 5 ὥραν μετὰ μεσημέριαν ἐδόθη τὸ σημεῖον τῆς ὑποχωρήσεως, καὶ εἰσῆλθαν ὅλοι εἰς τὴν κωμόπολιν. 70 Ἕλληνες ἐφρονέθησαν καὶ ἐπληρώθησαν, καὶ πενταπλάσιοι ἐχθροὶ, ὡς ὁρμώντες ἀνώχουροι ἐπὶ ὠχυρωμένους. Ἐφρονέθη πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ ὁ Σιλιχτάρης τοῦ Ἰσούφη. Μεταξὺ δὲ τῶν πληρωθέντων Ἑλλήνων ἦσαν διάφοροι ἀξιωματικοί, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς πληρωθεὶς εἰς τὴν χεῖρα, καὶ ὁ Διονύσιος Σεμπρικός. Οἱ Τούρκοι ἦσαν τόσον βέβαιοι ὅτι θὰ ἐνίκων, ὥστε ἔφεραν καὶ σχοινία εἰς δέσμευσιν τῶν αἰχμαλώτων.

Τελειωθείσης τῆς μάχης, οἱ Ἕλληνες εἶδαν, ὅτι δὲν ἐδύνατο πλέον νὰ διατηρήσωσι τὴν θέσιν των· εἶχαν δὲ ἀνάγκην καὶ ἰατρικῆς ἐπισκέψεως οἱ τραυματῆται· ὅθεν, θάψαντες τὴν νύκτα τοὺς νεκροὺς, ἀνεχώρησαν τὴν 4 ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐγκαταλείψαντες καὶ τὰ κανόνια· καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Πλαπούταν ὑπῆγαν εἰς Μπέτσι, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς τὴν μεγάλην Δίβρην, ὅπου ἔμειναν μέχρι τῆς 27, καὶ ἐκεῖθεν διεχωρίσθησαν. Τὴν αὐτὴν δὲ νύκτα, καθ' ἣν ἔφυγαν οἱ Ἕλληνες, ἔκαυσαν καὶ οἱ Λαλιῶται τὰ δυσκόμιστα πράγματά των, καὶ τὰ ἐξημερώματα σουβλίσαντες αἰχμαλώτους τινὰς ἀνεχώρησαν ὅλοι σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς Πάτρας ὑπὸ τὸν Ἰσούφην κατὰ τὸ σχέδιόν των· κείμενοι τὰ καθ' ὁδὸν χωρία· γνωσθείσης δὲ τῆς φυγῆς των, εἰσῆλθαν οἱ πέριξ Ἕλληνες εἰς τὴν κωμόπολιν, τὴν ἐλεηλάτησαν καὶ τὴν ἔκαυσαν.

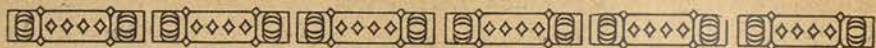
Ἀνεκτικὴ ἐφάνη ἡ ἀγγλοισιλικὴ πολιτικὴ, ὡς προείπαμεν, ἀρξαμένου τοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ δυσμενῆς μετ' ὀλίγον. Ἐκτὸς τῆς γενικῆς τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀποστραφῆς ὄλων τῶν αὐτῶν πρὸς πᾶν ἐπαναστατικὸν κίνημα, ἐπεβρέασαν ἰδίως τὴν ἀγγλοισιλικὴν πολιτικὴν κατὰ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος ὄχι μόνον ἡ παντοτεινὴ ἐπιθυμία τῆς Ἀγγλίας νὰ διατηρηθῇ ἡ ἀκεραιότης τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας ἐθνουσιασμὸς καὶ ἡ θερμὴ συμπάθεια τῶν Ἰόνων πρὸς τοὺς ἀποστατήσαντας, καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα σφοδρὰ ὑπόψια ὅτι δάκτυλος ρωσικὸς ὑπεκίνησε τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπὶ τέλος τὸ ἄσπονδον μῖσος τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ πρὸς τὸν Καποδίστριαν, ὃν ὑποθέτων κρυφίον ἀρχηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως ἤθελε διὰ τῆς ἀποτυχίας αὐτῆς νὰ κατασχύνῃ. Ὅμοια ἡ ἀγγλοισιλικὴ πολιτικὴ πάσης ἄλλης, κρυπτοῦσης τοὺς ἀληθεῖς σκοποὺς τῆς ὑπὸ ἐν ἡ ἄλλο εὐσχημον κάλυμμα, ἐκηρύχθη οὐδετέρως

πρὸς τοὺς ἀλληλομαχοῦντας Ἕλληνας καὶ Τούρκους, ἐκραγείσης τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἡ πρώτη περὶ οὐδετερότητος πράξις τῆς ἐξεδόθη τὴν 9 Ἀπριλίου. Ἡ πράξις αὕτη, ἀποτεينوμένη πρὸς τοὺς διατρίβοντας ὅπου ἐξεβράγγη ἢ ἐπανάστασις Ἴονας, ἔλεγεν, ὅτι ὅστις ἐξ αὐτῶν συνηγωνίζετο, ἐστερεῖτο τῆς ἀγγλοϊονικῆς προστασίας καὶ πάσης ὑπὲρ αὐτοῦ μεσολαθήσεως τῆς κυβερνήσεώς του πρὸς τὰς τουρκικὰς Ἀρχάς, ἂν ἠχημικωτίζετο. Τὴν δὲ 18 Ἰουλίου, ἐξ αἰτίας τῆς μεταβάσεως εἰς Πελοπόννησον τῶν Ζακυνθίων καὶ τῶν Κεφαλλήνων, ἐξεδόθη ἄλλη πράξις λέγουσα, ὅτι πολλοὶ Ἴονες ἐξέδωκαν προκήρυξιν τὴν 1 Ἰουνίου δι' ἧς αὐτωνομάζοντο ὁδηγοὶ τῶν Κεφαλλήνων καὶ τῶν Ζακυνθίων καὶ ἐκτελεστοὶ διαταγῶν τινος ξένου ὅτι ὑπὸ τὸν ψευδῆ τοῦτον καὶ ἐγκληματικὸν χαρακτήρα ἐτόλμησαν μετὰ πολλῶν ἐνόπλων Ἴόνων νὰ συμμεθέξωσι τοῦ πολέμου τῆς Πελοποννήσου, ἐνεργοῦντες τοιοῦτοτρόπως παρὰ τὸ κοινὸν δίκαιον τῶν ἐθνῶν, καὶ παραβαίνοντες τὴν ἀρχὴν τῆς οὐδετερότητος τῆς Ἰονίου κυβερνήσεως· ὅτι, ἂν οἱ ὁδηγοὶ οὗτοι δὲν ἐπανήρχοντο εἰς τὰ ἴδια ἐντὸς 51 ἡμερῶν ἕνα δικασθῶσι, θὰ κατεδικάζοντο εἰς ἀειφυγίαν, καὶ τὰ κτήματά των θὰ ἐδημεύοντο· ἂν δὲ ποτε ἐπιπταν εἰς χεῖρας τῆς κυβερνήσεως, θὰ ἐτιμωροῦντο ὅπως ὄριζαν οἱ νόμοι· ὅσοι δὲ ἠκολούθησαν τοὺς ὁδηγοὺς τοῦτους, καὶ ὅσοι γενικῶς ἐγένοντο συμμετοχοὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, παρηγγέλλοντο νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια, διότι ἄλλως θὰ ἐπαιδεύοντο μετὰ ταῦτα ὡς παραβάται τῆς οὐδετερότητος.

Ἡ πρώτη τῶν ἀνωτέρω δύο πράξεων εἶναι πράξις ἐντὸς τῶν ὅρων τῆς οὐδετερότητος. Σημειωτέον, ὅτι ἡ ἀγγλοϊονικὴ κυβερνήσις δὲν διέταττε δι' αὐτῆς τοὺς Ἴονας νὰ μὴ μεθέξωσι τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ τοὺς προειδοποιεῖ, ὅτι διὰ τοιαύτης διαγωγῆς ἐστεροῦντο τῆς προστασίας τῆς, ὥστε τοὺς ἐθεώρει ἐλευθέρους νὰ πολιτευθῶσιν ὅπως ἤθελαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀγῶνος ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν εὐθύνη· ἔθετε δὲ τὰς αὐτὰς ὑμεις βάσεις, αἷ ἐπὶ τῆς τελευταίας ἀποστασίας τοῦ Καναδά κατὰ τῆς ἀγγλικῆς κυριαρχίας ἐτήρησαν ἀπαρράλλαντος καὶ αἱ ὁμόσπονδοι ἐπαρχίαι τῆς ἀρκτικής Ἀμερικῆς. Κατὰ τὴν ἀποστασίαν ταύτην μέγας ἀριθμὸς πολιτῶν τῶν πλησίον τοῦ Καναδά ἀμερικανικῶν ἐπαρχιῶν ἔτρεχαν καὶ ἠγωνίζοντο μετὰ τῶν λαδόντων κατὰ τῆς ἀγγλικῆς κυριαρχίας τὰ ὅπλα, ἐν ᾧ ἡ κυβερνήσις των ἐκηρύχθη οὐδετέρα. Παρεπονέθη ἡ Ἀγγλίαι· ἀλλ' οὔτε αὕτη ἀπήτησεν, οὔτε ἡ οὐδετέρα κυβερνήσις τῆς Ἀμερικῆς ἐπράξεν ἄλλο, εἰμὴ νὰ κηρύξῃ, ὅτι ὅστις τῶν πολιτῶν τῆς ἠγωνίζετο ὑπὲρ τοῦ Καναδά ἐστερεῖτο τῆς προστασίας τῆς, ἂν ἐπιπταν εἰς χεῖρας τῶν Ἀγγλῶν. Ἡ δὲ δευτέρα πράξις ὑπερέβαινε τοὺς ὅρους τῆς οὐδετερότητος καὶ ἐδείκνυε φανεράν μεροληψίαν ὑπὲρ τῶν Τούρκων, διότι κατεδίωκε καὶ ἐτιμῶρει βαρέως τοὺς ἀγωνιζομένους μετὰ τῶν Ἑλλήνων Ἴονας. Ἀναμιφιδόλως τὰ καθήκοντα τῆς οὐδετερότητος ἀναγκάζουσι τὴν κυβερνήσιν ἢ νὰ μὴ δίδῃ παντάπασι, ἢ νὰ δίδῃ τὰ αὐτὰ βοηθήματα πρὸς τοὺς ἀλληλομαχοῦντας. Ἀλλ' ὁ ὑπὲρ τῆς οὐδετερότητος δυνάμεις δὲν κείται ὑπὸ τὸν αὐτὸν κανονισμόν, καὶ δύναται νὰ βοηθήσῃ ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ εὐθύνη

καὶ διὰ ξίφους καὶ διὰ παντὸς ἄλλου τρόπου τὸν ἀγῶνα τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου τῶν διαμαχομένων· ἀλλὰ, καθὼς οὗτος δὲν ἔχει δίκαιον ν' ἀπαιτήσῃ τὴν προστασίαν τῆς κυβερνήσεώς του ἐν τοιαύτῃ περιστάσει, διότι πολιτεύεται παρὰ τὴν πολιτικὴν αὐτῆς, οὕτω καὶ ἡ κυβερνήσις του δὲν ἔχει ἄλλο τι κατ' αὐτοῦ νὰ πράξῃ εἰμὴ νὰ τὸν ἐγκαταλείψῃ, ἢ καὶ νὰ τὸν παύσῃ τῆς ὑπηρεσίας τῆς, ἂν τύχῃ ὑπάλληλός τῆς. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἶδαμεν ἐπὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος συστηθεῖσας ἀναφανδὸν ἐν πολλαῖς ἐπικρατεῖαις ἐταιρίας ἐξ ἰδιωτῶν εἰς ὑποστήριξιν τοῦ ἀγῶνος δι' ἀποστολῆς εἰς Ἑλλάδα τροφῶν, χρημάτων, ὅπλων, πολεμοφοδίων καὶ πολεμιστῶν, ἐν ᾧ αἱ ἐπικρατεῖαι ἐκείναι ἐπέσβεσαν καὶ ἐτήρουν μετὰ τὸν Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος οὐδετερότητα· εἶδαμεν καὶ πολλοὺς εὐρωπαίους ὑπὸ τὸ ὄνομα Φιλελλήνων ἐλθόντας εἰς Ἑλλάδα καὶ πολεμήσαντας, ἀλλὰ μηδαμῶς κατατρεχθέντας παρὰ τῶν οὐδετέρων κυβερνήσεων των. Ἡ παραβαίνουσα δὲ τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς ὅρους τῆς οὐδετερότητος δευτέρα αὕτη πράξις ἦτον καὶ ὑπὲρ τὸ δέον σκληρὰ καὶ ἀσύνητος, διότι μὴ ἀμνηστεύουσα τοὺς ἐνόχους μήτε καὶ ἂν μετανοοῦντες ἐπανήρχοντο εἰς τὰ ἴδια, ἀλλὰ βάλλουσα καὶ τότε αὐτοὺς ὑπὸ δίκην δὲν ἐθάβρινε τὴν ἐπάνοδόν των, ἣτις ἦτον ὁ κύριος σκοπὸς τῆς. Ὁ λόρδος Βύρων καὶ τόσοι ἄλλοι Ἀγγλοὶ ἠσπασθήσαν τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα παρὰ τὴν οὐδετερότητα τῆς κυβερνήσεώς των· ἀλλ' οὔτε εἰς ἀειφυγίαν κατεδικάσθησαν, οὔτε εἰς δίκην εἰσῆχθησαν, οὔτε τῶν κτημάτων ἐστερήθησαν. Ἡ οὐδετέρα αὐτῆς τῆς Ρωσσίας ἐκάθηρε τὴν Ἰψηλάντην ὡς ὑπάλληλόν τῆς καὶ τὸν ἐγκάτελειψεν ὡς ὑπήκοόν τῆς, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο κατ' αὐτοῦ, ἂν καὶ ἀρχιποστάτου, ἐπράξεν. Ἐπειτα ἀναμιφιδόλως οἱ ὑπογράψαντες τὴν προκήρυξιν Ἴονας ἐπὶνομασθέντες· «ἀρχηγοὶ καὶ στρατηγοὶ τῶν ἠνωμένων δυνάμεων τῆς Ἑπτανήσου», καὶ εἰς φανέρωσιν τῆς ἀληθείας καὶ ἰκανοποίησιν τῆς Πύλης, καθήκον οὐδετέρας Δυνατεως ἐπράξεν ἡ κυβερνήσις των στηλιτεύουσα τὸν ψευδῆ τοῦτον τίτλον· ἀλλ' ὁ μέγας ἀρμολύτης ἠκολούθησεν ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει τὰς ἀρχὰς τῆς ὀργῆς του, καὶ ἐρήμωσε τὸν κώδικα τῶν παθῶν του· καὶ ὁμοῦς οὐδ' αὕτη ἢ πράξις, οὐδ' ἄλλαι μεταγενέστεραι τῆς αὐτῆς ἐνοίαις ἴσχυσαν νὰ μεταβάλωσι τὸ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων φρόνημα καὶ πολιτεύματα τῶν Ἰόνων, ὧν ὁ φιλογενῆς ἔθλος ἔμεινε διακαῆς μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος ἐν μέσῳ ἀπειλῶν, δημεύσεων, καταδιώξεων καὶ τιμωριῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

*Συνέλευσις ἐν Καλτετσιαῖς καὶ αὐτασίαις πελοποννησιακῆς γεροῦ-
σίας.—Ἐλευσις τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου εἰς Ἑλλάδα καὶ
διενέξεις αὐτοῦ καὶ τῆς γεροῦσίας*

ΚΟΙΝΗ ἐπιθυμία συστάσεως γενικῆς Ἀρχῆς εἰς τακτοποίησιν τῶν κατεπει-
γουσῶν ὑποθέσεων ἐπεκράτει ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος· ἀλλ' οὔτε δυνατὴ οὔτε
ὀφελίμος ἦτο καθ' ἣν ὥραν ἔλαβαν οἱ Ἕλληνας τὰ ὄπλα τοιαύτη τακτο-
ποίησις, ὡς τείνουσα εἰς τὸ νὰ ἐλύσῃ πρὸς τὰ πολιτικὰ τὴν προσοχὴν τῶν
δυνατῶν τῆς Ἑλλάδος, ἣν ἀπῆται ὅλην ὁ πόλεμος. Συνήθως ἐπὶ τῶν ἐπα-
ναστάσεων ἀνατρέπονται τὰ ἐνυπάρχοντα πολιτικὰ συστήματα, ἀλλὰ διατη-
ροῦνται τὰ τῆς δημόσιας ὑπηρεσίας, τὰ συντηροῦντα τὴν κοινωνίαν. Ἄλλ'
ἐν τῇ Ἑλλάδι, καθ' ἣν ὥραν κατεστράφη ἡ ἐξουσία τοῦ σουλτάνου, συγκα-
τεστράφη καὶ ὅλη ἡ δημοσία ὑπηρεσία· ὥστε διὰ μόνης τῆς ἐπιβροῆς τῶν
προκρίτων τῶν ἐπαρχιῶν ἀνεπληροῦντο τὰ ἐλλείποντα. Εἶναι δὲ παρατηρή-
σεως ἄξιον, ὅτι ἡ εὐταξία διετηρεῖτο ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, τὰ συμφέροντα τῶν
πολιτῶν δὲν ἐπασχαν καὶ ἡ ὑπηρεσία ἐνηργεῖτο. Ἐπειδὴ δὲ εἰς σύστασιν
τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος Ἀρχῆς οὔτε ἐθνικὴν συνέλευσιν οὔτε τακτικὴν ἐκλογὴν
πληρεξουσίων ἐπέτρεπεν ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων, ἀπεφάσισαν οἱ προ-
κριτότεροι τῆς Πελοποννήσου, ἐκκλησιαστικοί, πολιτικοὶ καὶ πολεμικοί, νὰ
συστήσωσιν προσωρινῶς πελοποννησιακὴν μόνον Ἀρχήν, ἀλλὰ καὶ ταύτην
ὄχι διὰ συνδρομῆς τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. Εἶχε συστηθῆ ἐν Κα-
λαμάτᾳ τὴν 25 Μαρτίου «μεσσηνιακὴ γερούσια» ἀλλ' ἦτο μόνον τοπικὴ τοῦ
μέρους ἐκεῖνου Ἀρχή, καὶ ἐσυστήθη καὶ αὕτη διὰ τοῦ προϊσταμένου τῆς Μά-
νης. Εἰς εὐδόωσιν δὲ τοῦ προκειμένου ἦδη σκοποῦ συνήλθαν διάφοροι πρό-
κριτοι τῶν πλείστων τῆς Πελοποννήσου ἐπαρχιῶν εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ὀρίων τῆς
Λακεδαίμονος μονὴν τῶν Καλτετσιαῶν, ὡς πλησίον τῶν περὶ τὴν Τριπολιτσᾶν
στρατοπέδων, καὶ ἔχοντες τὴν γνώμην καὶ τῶν ἐξ αἰτίας τοῦ πολέμου ἀπόν-
των προκρίτων ὑπέγραψαν τὴν 26 Μαΐου πράξιν, ἣν ἐκδίδομεν ὀλόκληρον,
διότι ὅλα τὰ πρακτικὰ τῆς συνελεύσεως εἶναι αὕτη καὶ μόνη, δεικνύουσα
πρὸς τίνα σκοπὸν συνήλθαν οἱ συγκροτήσαντες αὐτήν, ἐκ τίνων ἐσύστησαν
τὴν Ἀρχήν, ἣν ἐκάλεσαν πελοποννησιακὴν γερούσιαν, ποίαν ἐξουσίαν τῇ
ἔδωκαν καὶ ποίαν διάρκειαν αὐτῆς ὤρισαν.

«Πατρίς·

«Ἡ γενικὴ εὐταξία τῶν ὑποθέσεων τῆς πατρίδος μας Πελοποννήσου,
καὶ ἡ αἰσία ἐχθασίς τοῦ προκειμένου ἱεροῦ ἀγῶνος περὶ τῆς σεβαστῆς ἐλευ-
θερίας τοῦ γένους μας, ἐπειδὴ καὶ ἀναγκαίως ἀπῆτουν τὴν γενικὴν συνέ-
λευσιν καὶ σκέψιν, συναθροίσθημεν ἐπὶ τούτου οἱ ὑπογεγραμμένοι ἀπὸ μέ-
ρους τῶν ἐπαρχιῶν μας, ἔχοντες καὶ τὴν γνώμην καὶ ὅλων τῶν λοιπῶν ἀπόν-
των μελῶν κατὰ τὴν σεβαστὴν μονὴν τῶν Καλτετσιαῶν, κατ' εὐλογον κοινὴν
ἡμῶν γνώμην καὶ ἀπόφασιν καὶ ὅλων τῶν ἀπόντων, ἐκλέξαντες τοὺς φιλο-
γενεστάτους κυρίους τὸν τε ἅγιον Βρεσθένης Θεοδώρητον, Σωτήριον Χα-
ραλάμπην, Ἀθανάσιον Κανακάρην, Ἀναγνώστην Παπαγιαννόπουλον, Θεο-
χαράκην Ρέντην καὶ Νικόλαον Πονηρόπουλον (αι), καθ' ὑπακοὴν καὶ συγ-
κατένευσιν καὶ αὐτῶν εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν ταύτην πρότασιν, τοὺς διορίζο-
μεν διὰ νὰ παρευρίσκωνται μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου κοινοῦ ἀρχιστρατήγου μας
Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, καὶ πάντες οἱ ἄνωθεν ἐπέχοντες τὴν γερούσιαν
ὅλου τοῦ δήμου τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου, προηγουμένου τῆς ἐνδο-
ξότητός του, νὰ συσκέπτωνται, προβλέπωσι καὶ διοικῶσι καὶ κατὰ τὸ μερι-
κὸν καὶ κατὰ τὸ γενικὸν ἀπάσαις τὰς ὑποθέσεις, διαφοράς, καὶ πᾶν ὅ,τι συν-
τείνει εἰς τὴν κοινὴν εὐταξίαν, ἀρμονίαν, ἐξοικονομίαν τε καὶ εὐκολίαν τοῦ
ἱεροῦ ἀγῶνός μας καθ' ὅποιον τρόπον ἢ Θεῖα πρόνοια τοὺς φωτίσει καὶ γνω-
ρίσωσιν ὀφελίμον, ἔχοντες κατὰ τούτο κάθε πληρεξουσιότητα, χωρὶς νὰ εἰμ-
πορῇ τις νὰ ἀνυπεῖνῃ ἢ νὰ παρακούσῃ εἰς τὰ νεύματα καὶ διαταγὰς τῶν.
Καὶ τοῦτο τὸ ὑπόγγυμά των καὶ ἡ ἡμετέρα ἐκλογὴ θέλει διατρέξει καὶ
θέλει ἔχει τὸ κύρος μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ δευτέρας κοι-
νῆς σκέψεως. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἀπὸ τὸ μέρος τῶν εἰλικρινῶν, ἀπαθῶν καὶ
μετὰ τῆς δυνατῆς ἐπιμελείας καὶ σκέψεως εἰς τὸ ἄνωθεν ὑπόγγυμά των
ἐξακολουθίας, καθὼς καὶ τῆς ἀπὸ τὸ μέρος ἡμῶν τε καὶ ὅλων τῶν ἀπόν-
των ὑπακοῆς καὶ ἄνευ τινὸς ἀνθιστάσεως, προφασιολογίας καὶ ἀναβολῆς
τῆς ἐξακολουθίας καὶ ἐνεργείας τῶν νευμάτων καὶ διαταγῶν των, ἐλάβο-
μεν ἀμφοτέρωθεν τὰ μέρη τὸν πρέποντα ὄρκον ἐνώπιον τοῦ ὑψίστου Θεοῦ ἐν
βάρει συνειδότος καὶ τῆς τιμῆς μας, καὶ οὕτως ἐπεδόθη αὐτοῖς τὸ παρὸν
ἐνυπόγραφον ἀποδεικτικὸν καὶ κυρωτικὸν γράμμα μας.»

Πλατυτάτη καὶ πάντη ἀνεύθυνος ἦτον ἡ δοθεῖσα τῇ πελοποννησιακῇ
γερούσιᾳ παρὰ τῆς ἀρχαιρεσιαζούσης συνελεύσεως ἐξουσία, διότι οὔτε ὑπὸ
περιορισμὸν τίνα ἐδόθη, οὔτε ὑπ' εὐθύνην περὶ τῆς χρήσεως αὐτῆς ἐτέθησαν
οἱ ταύτην ἐμπιστευθέντες. «Διοικῆσατε,» τοῖς εἶπαν οἱ ἐντολεῖς των,
«καθ' ὅποιον τρόπον ἢ Θεῖα πρόνοια σας φωτίσει καὶ γνω-
ρίσετε ὀφελίμον» ἐγγύησιν δὲ οὔτε ἐζήτησαν οὔτε ἔλαβαν ἄλλην παρὰ
τὸν εἰς Θεὸν ἐν βάρει συνειδήσεως καὶ τιμῆς ὄρκον· καὶ τὸ περιεργότερον,
ὠρκίσθησαν ταυτοχρόνως καὶ οἱ λαβόντες καὶ οἱ δώσαντες τὴν ἐξουσίαν, ἐκεῖ-
νοι μὲν ἵνα ὑπηρετῶσιν εἰλικρινῶς, ἀπαθῶς καὶ ἐπιμελῶς, οὗτοι δὲ ἵνα ἐκτε-
λῶσιν ἀνεξετάστως τὰς διαταγὰς των καὶ ὑπακούωσιν εἰς τὰ νεύματά των.

Ἡ πρὸς ἀλλήλους αὐτῆ ὀρκοδοσία χαρακτηρίζει τοὺς καιροὺς, καὶ δεικνύει τὴν τότε πρὸς ἀλλήλους πίστιν. Ἄλλ' ὅσον πλατεία καὶ ἀνεύθυνος ἦτον ἡ δοθεῖσα ἐξουσία, τόσον περιωρισμένη καὶ συνετὴ ἐγένετο αὐτῆς χρῆσις, λαβόντων κυρίως ὑπ' ὄψιν τῶν ἀναδεχθέντων ταύτην ὅσα συνέτειναν εἰς ὑποστήριξιν τοῦ ἀγῶνος.

Ἄφ' οὗ δὲ ὑπεγράφη ἡ ἀνωτέρω συστατικὴ τῆς πελοποννησιακῆς γερουσίας πράξις, ἐψάλλη πάνδημος δοξολογία ἐπ' ἐκκλησίας· καὶ, ἀπολύσας γενομένης, ὁ ἐνάρετος, ὁ ταπεινόφρων, ὁ φιλόπατρις ἐπίσκοπος Ἐλους, Ἀνθιμος, ἐπῆρεν ἐκ τῆς ζώνης τοῦ Χαραλάμπη τὰς δύο πιστόλας του, ἕκαμὲ δι' αὐτῶν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τῆς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ, καὶ προτείνας αὐτάς πρὸς τοὺς παρευῆντας εἶπεν ἐνθους καὶ μεγαλοφώνως· «Ἐλλήνες, ὁ Κύριος εὐλόγησε καὶ ἀγίασε τὰ ὄπλα σας». Οἱ φιλοπόλεμοι λόγοι τοῦ ἀγίου ἀνδρὸς ἠλέκτρισαν ὅλον τὸ ἀκροατήριον. Μετὰ ταῦτα ἡ συνέλευσις διελύθη, ἡ δὲ γερουσία μετατόπεν εἰς Στεμνίτσαν, ὅπου συνεδρίασε καὶ ἐξέδωκε τὴν 30 εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου ἐγκύκλιον, δι' ἧς διέταττε τὴν σύστασιν γενικῶν ἐφοριῶν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ πάσης ἐπαρχίας καὶ ὑπεφοριῶν ἐν ταῖς χωρίαις, προσδιώριζε τὰ διοικητικὰ καθήκοντα τῶν δημοτικῶν ταύτων Ἀρχῶν, καὶ εἵλκυε κυρίως τὴν προσοχὴν τῶν εἰς τὴν προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων τοῦ στρατεύματος ἐκάστης ἐπαρχίας. Ἡ τουρκικὴ Ἀρχὴ πρὸ τῆς ἐπικρασίας ἀπεδεκάτονον ὅλα τὰ προϊόντα τῆς γῆς· οἱ δὲ Τούρκοι, οἱ μισθοῦντες τὰ κτήματά των ἀπελάμβαναν τὸ πέμπτον τῶν προϊόντων. Τὰ κανονικὰ δὲ ταῦτα δέκατα καὶ γαιόμορα καὶ τὰ παντὸς εἶδους ζῶα τῶν Τούρκων διέταξεν ἡ γερουσία νὰ λαμβάνωνται εἰς χρῆσιν τοῦ κοινοῦ καθὼς καὶ οἱ καρποὶ ὅλων τῶν τουρκικῶν χωραφίων τῶν εἴτε ὡς παρασπορίων, εἴτε παρ' αὐτῶν τῶν Τούρκων ἐσπαρμένων, ἄφ' οὗ ἐξεπίπτοντο τὰ ἐξόδα τῆς συγκομιδῆς. Ὅλα δὲ τὰ τρόφιμα ταῦτα ἐχρησίμευαν πρὸς διατήρησιν τοῦ στρατεύματος τῆς ἐπαρχίας, διότι πᾶσα ἐπαρχία ἔτρεφε ἐκ τῶν ἰδίων προσόδων τὸ στράτευμά της, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐμισθοδότηι. Μόνοι οἱ Μανιάται ἐτρέφοντο ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν καὶ ἐμισθοφόρου. Ἡ γερουσία ἀπηγόρευσε καὶ τὴν ἐξαγωγὴν ὅλων τῶν τροφίμων καὶ λοιπῶν προϊόντων τῆς Ἑλλάδος, καὶ διέταξε νὰ τρέφωνται παρὰ τοῦ κοινοῦ αἱ γυναικες καὶ τὰ τέκνα τῶν ἀποθηνησκόντων ἐν πολέμῳ, καὶ νὰ καταγράφωνται τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν τῷ κώδικι τῆς ἐπαρχίας· παρήγγειλε καὶ ἐπαγρύπνησιν ἀστυνομικὴν, καὶ τὴν μὴ ἐπέμβασιν τῆς Ἀρχῆς μιᾶς ἐπαρχίας εἰς τὰ τῆς ἄλλης, καὶ ἔδωκεν ἐξουσίαν ταῖς ἐφορίαις νὰ τιμωρῶσι τοὺς πταιστας κατὰ τὰ πταισμάτα των, ἀπαγορεύσασα μόνον τὸν φόνον καὶ τὴν δήμευσιν.

Εἴτε διὰ τὸ κατεπείγον τῶν περιστάσεων, εἴτε διὰ τὴν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν εὐτυχῆ ἀγνοίαν πολιτικῶν θεωριῶν, τὰ μέλη τῆς ἐν Καλυτεταῖς συνελεύσεως καὶ τῆς γερουσίας περιωρίσθησαν δι' ὧν ἔπραξαν εἰς ὅσα ἀπήγεται· τὸ ἀληθὲς συμπέρον τῆς πατρίδος, ἦγον εἰς τὴν πρόοδον τοῦ πολέμου,

καὶ τὰ πάντα ἐφαίνοντο ἡσυχᾶ· ἀλλ' ἡ κατάστασις αὐτῆ διήρκασε μόνον δύο ἑβδομάδας.

Τὴν 7 Ἰουνίου ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης πληρεξούσιος τοῦ αὐταδέλφου

Δημήτριος Ὑψηλάντης.

τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔφθασεν εἰς Ἦδραν ἐκ Τεργέστης. Χαρᾶς καὶ ἐλπίδων ἐπλήρωσε τὰς καρδίας ὅλων τῶν Ἑλλήνων τὸ ἀκουσμα προσδοκῶντων καὶ τὰ τῆς ἀγνώστου Ἀρχῆς παρ' αὐτοῦ νὰ μάθωσι, καὶ τὰ περὶ συμπράξεως τῆς Ρωσσίας νὰ βεβαιωθῶσι, καὶ βοηθήματα νὰ λάβωσιν. Ἐπειδὴ δὲ διαβάς διὰ Σπετσῶν θ' ἀπεβιάζετο εἰς Ἄστρους, κατέβησαν ἐκεῖ ὅλοι οἱ γερουσιασταὶ καὶ οἱ περὶ τὴν Πριπολιτσᾶν εὐρεθέντες σημαντικώτεροι, ἐκκλησιαστικ-

καί, πολιτικοί καί πολεμικοί, τὸν ὑπεδέχθησαν ὡς ἄλλον Μεσσίαν τὴν 9, τὸν ἀνεβίβασαν εἰς τὸν ἄγιον Ἰωάννην, τὸν συνώδευσαν εἰς τὸ ἐν Βερβένοις στρατόπεδον τὴν 10, καί τῷ ἔδωκαν τὴν ἐπαύριον ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ 200 φρουρούς· τὴν δὲ 12 συνήλθαν ὅλοι εἰς τὰ ἀλώνια τῶν Βερβένων, ὅπου ἐδοξολόγησαν τὸν Θεόν, ὡς ἀποστείλαντα τὸν λυτρωτὴν τῶν. Μετὰ δὲ τὴν δοξολογίαν ἀνεγνώσθησαν εἰς ἐπίτησον ὅλων γράμματα, τὰ μὲν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, τὰ δὲ ὡς στελλόμενα παρὰ τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς, δι' ὧν ἐδίδετο τῷ Δημητρίῳ Ὑψηλάντῃ πάσα ἐξουσία. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν εἰς τιμὴν του πυροβολισμῶν καί τῶν ὑπὲρ πατρίδος καί ἐλευθερίας ζητωκραυγῶν ἠκούσθησαν καί φωναὶ λέγουσαι «νὰ μὰς ζήσῃ ὁ ἀφέντης τοῦ τόπου.» Ἄλλ' εὐθὺς ἤρχισαν αἱ λογοτριβαὶ καί αἱ διακρίσεις.

Ὁ Ὑψηλάντης ἤξευρεν ὅτι ἕως τότε ἠγνόουν οἱ Πελοποννήσιοι, δηλαδὴ, ὅτι ἡ πολυθρύλλητος Ἀρχὴ ἦτον ἀπάτη· καί ὅμως ἐν ὀνόματι τῆς ἀπάτης ἀπήτησεν εὐθὺς τὴν κατάργησιν τῆς γερουσίας καί τὴν εἰς χεῖρας του συγκέντρωσιν ὅλης τῆς πολιτικῆς καί στρατιωτικῆς ἐξουσίας. Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι ὅσον ὠφέλιμος καί ἀν ἦτο κατ' ἐκείνας τὰς περιστάσεις ἡ γερουσία, ἡ συγκέντρωσις ὅλης τῆς ἐξουσίας εἰς χεῖρας ἐνός καί μόνου ἦτον ὠφελιμωτέρα, διότι ὅπου ἀπαιτεῖται δραστηριότης, ἡ πολυαρχία εἶναι πρόσκομμα. Ἄλλ' οἱ ἄρχοντες τῆς Πελοποννήσου ἀπέκρουσαν τὴν ἀπαίτησιν ταύτην ὡς ὑποδουλοῦσαν καί ἐξευτελίζουσαν αὐτούς· ἐπροθυμήθησαν ὅμως καί συμπράκτορά τῶν ἐν τῇ γερουσίᾳ νὰ τὸν παραλάβωσι, καί πρόεδρον αὐτῆς νὰ τὸν ἀναγορεύωσι, καί μηδὲν ἔργον νὰ τῇ ἐπιτρέψωσι ἀνευ τῆς γνώμης αὐτοῦ· καί αὐτὸς ὁ Μαυρομιχάλης, ὅστις ἐπρότευνεν, ἔσπευσε νὰ τὸν τιμήσῃ ὡς ἀνωτέρον του· ἀλλ' οὐδεμία τοιοῦτου εἶδους παραχώρησις εὐχαρίσται τὸν Ὑψηλάντην· ἤθελε νὰ ἦναι μόνος αὐτὸς ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία, καί ὅλοι οἱ ἄλλοι ὑπὸ τὰς διαταγὰς του· ἤθελε νὰ ἦναι ἐν τῇ Ἑλλάδι ὅ,τι ἦτον ὁ ἀδελφός του ἐν Βλαχομοδωνά· ἀφ' οὗ δὲ εἶδεν ὅτι ὁ σκοπὸς οὗτος δὲν εὐωδοῦτο, καί ὅτι οἱ γερουσιασταὶ ἐλογομάχουν μετ' αὐτοῦ πικρῶς, τόσον ἠπόρησε καί δυσηρεστήθη, ὥστε ἀνεχώρησεν εἰς Καλαμάταν.

Μεγάλη ἦτον ἡ προδιάθεσις τοῦ κοινῆ ὑπὲρ τῆς Ἀρχῆς τῆς φιλικῆς Ἡταιρίας, καί μεγάλαί αἱ ἐκείθεν προσδοκίαι. Τὸ κοινὸν ἐθεώρησε τὸν Ὑψηλάντην ἐλθόντα ὡς πλήρωμα τῶν προσδοκιῶν του, οἱ δὲ στρατιῶται ὡς δοτήρα μισθῶν, τιμῶν καί βαθμῶν· διὰ τοῦτο ἡ ἀναχώρησις του ἐξηγγίωσε τὸ ἐν Βερβένοις στρατόπεδον, καί τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον διεδόθη λόγος, ὅτι διὰ τὴν δυστροπίαν τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου διενσεῖτο νὰ ἐγκαταλείψῃ ὀλοτελῶς τὴν Ἑλλάδα. Ἠρέθιζαν τὸ στρατιωτικὸν ἔτι μᾶλλον καί τινας τῶν περὶ τὸν Ὑψηλάντην ὥστε καθ' ἣν ὥραν ἦσαν οἱ πλείστοι τῶν γερουσιαστῶν καί ἄλλοι πρόκριτοι συνηγμένοι παρὰ τῷ Μαυρομιχάλῃ, καί ἐσκέπτοντο περὶ τῆς ρήξεως, καί κατεγίνοντο νὰ εἰδοποιήσωσι περὶ τούτου τοὺς γείτονάς τῶν προκρίτους Ἰθρας καί Σπετσῶν, ἦλθαν ἐξωθεν πάμπολλοι στρατιῶται βοῶντες τὰ μύρια κατὰ τῶν προκρίτων, καί ἀπειλοῦντες νὰ τοὺς

σφάζωσιν ὡς ἀποδιώξαντας τὸν σωτήρα τῆς Ἑλλάδος. Εὐρέθησαν καλῆ τύχῃ ἔξω τῆς οἰκίας διάφοροι Μανιάται καί ἄλλοι στρατιῶται ἀκόλουθοι τῶν προκρίτων καί ἐμπόδισαν τὴν πρώτην ὀρμὴν τῶν φιλοταράχων. Ἐξήλθε μετὰ ταῦτα καί ὁ παρευρεθείς Κολοκοτρώνης, τοὺς καθησύχασε, καί τοὺς ἀπέστειλεν εἰς τὰ ἴδια, ὑποσχόμενος τὴν ταχεῖαν ἐπιστροφὴν τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὸ στρατόπεδον. Τῷ ὄντι ἐστάλησαν πρὸς αὐτὸν ἀνυπερθέτως οἱ ὀπαδοὶ του, Ἀναγνωσταρᾶς καί Δικαῖος, οἱ καί ὑποκινήσαντες τὴν στρατιωτικὴν ταραχὴν, τὸν ἐπρόφθασαν εἰς Λεοντάρι, τὸν μετέπεισαν καί τὸν συνώδευσαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Τρικώρφων.

Ἄν ὁ Ὑψηλάντης εἶχε τόσῃν πολιτικὴν τόλμην ὅσην ἔδειξε πάντοτε ἀνδρίαν ἐν πολέμῳ, ἡ περίστασις ἐκείνη ἦτον ἀρμοδιωτάτη νὰ τὸν περιβάλλῃ ἢν ἐπεθύμει ἐξουσία· τὸν ἐτίμων καί τὸν ὑπῆκουον αἱ ναυτικαὶ νῆσοι καὶ ὅλη ἡ στερεὰ Ἑλλάς· τὰ ἐν Τρικώρφοις καί ἐν Βερβένοις στρατόπεδα τὸν ἐχαιρέτησαν ἐπανελθόντα ἀγαλλόμενα καί ἦσαν ὑπὸ τὰ νεύματά του· ὁ λαὸς τῆς Πελοποννήσου τὸν ἠγάπα, καί αὐτοὶ οἱ πρόκριτοι ἤθελαν μόνον νὰ περριστεύωσι τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν του, ἀλλ' ὄχι καί νὰ τὴν καταργήσωσι, διότι ἐφοβούντο τὴν Ἀρχὴν τῆς Ἡταιρίας ἀγνοοῦντες ὅτι ἦτο μύθος· ἐν συντόμῳ πολιτικοί καί πολεμικοί, οἱ τῆς θαλάσσης καί οἱ τῆς ξηρᾶς, μικροὶ καί μεγάλοι, ὅλοι εἰς τὸν Ὑψηλάντην ἠλπίζαν· ἀλλ' ὅλα ταῦτα δὲν τὸν ὠφέλιζαν. Ἐκάθητο ἐπὶ τῶν Τρικώρφων καί ἀνταπεκρίνετο μετὰ τῶν ἀντιπάλων του συνηγμένων εἰς Ζαράκωδον. Σχέδια ὀργανισμοῦ συχνάκις ἀντεπεστέλλοντο, καί οὐδὲν ἀπεφασίζετο· ἐν ἐνὶ λόγῳ ὅ,τι ἔπρεπε ὡς ἐπικρατοῦς καί ἐδύνατο ἐν μέσῳ τόσων εὐτυχῶν περιστάσεων ὡς τολμηρὸς νὰ κατορθώσῃ ἐν μᾶς στιγμῇ, σείων μόνον τὴν σπάθην του καί μηδὲ ρανίδα χύμων αἵματος, ὡς μηδενὸς τολμῶντος ν' ἀντισταθῇ ἐνόπλις, τὸ διεπραγματεύετο ὡς ἀδύνατος συμβιβαστῆς δι' εἰρηνικῶν πρεσβειῶν καί δι' ἀνωφελῶν συζητήσεων. Μὴ δυναθεὶς δὲ νὰ δράξῃ τὴν ἐξουσίαν κατ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τοῦ σταδίου του, μηδὲ εἰς τὸ ἐξῆς τὸ κατώρθωσι καθ' ὅλον τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, πάντοτε ἀντιπολιτευόμενος τὰς κυβερνήσεις, ἃς ἐθεώρει σφετεριστὰς τῆς ἀνηκούσης αὐτῷ ἐξουσίας, καί πάντοτε σχετιζόμενος πρὸς τοὺς στρατιωτικούς κατὰ τῶν ἀντιζήλων του πολιτικῶν· ἀλλὰ καί πάντοτε τρέχων αὐθόρμητος εἰς τοὺς κινδύνους, καί διαπρέπων ἐν πολέμῳ, καί μηδαμῶς φειδόμενος τῆς ζωῆς του διὰ τὴν σωτηρίαν καί τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος του. Κατ' ἐκείνας τὰς περιστάσεις ὑπώπτευσαν πολλοὶ τὸν Ὑψηλάντην ὡς ὑπενεργοῦντα τὸν φόνον τῶν ἀντιπάλων του, διότι ἐφωράθησαν τῷ ὄντι τινὲς τῶν περὶ αὐτὸν ὑποκινούντες χεῖρας μαιφόνους κατ' ἐκείνων. Ἄλλ' ὁ Ὑψηλάντης ἀμέτοχος ἦτο καί ἀμέτοχος παντὸς ἐγκλήματος διέμεινε μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του καί ἐν ἔργῳ καί ἐν λόγῳ.

Ἀφ' οὗ δὲ καί αὐτὸς καί οἱ προεστῶτες τῆς Πελοποννήσου ἐκουράσθησαν ἀνωφελῶς διαπραγματευόμενοι, ἀνέβαλαν τὰς περὶ Ἀρχῆς λογοτριβὰς καί γραφομαχίας εἰς τὴν πτώσιν τῆς Τριπολιτσᾶς, καθ' ἣν ἔπαυε καί ἡ δύ-

ναμὸς τῆς γερουσίας κατὰ τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς τῆς ἐν Καλυπταῖσι συνελεύσεως. Ἐν τοσούτῳ ὁ Ὑψηλάντης ἔπηξε τὴν καλύβην τοῦ ἐπὶ τῶν Τρικώρων καὶ ἔστησεν ἐκεῖ καὶ τὴν ἀρχιγραμματεῖαν τοῦ ὑπὸ τὸν διδάσκαλον Βάμβαν, ἐνεργῶν μὲν ἀδιαφιλονεικῆτως καθ' ὅλην τὴν ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδα ὡς πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς τῆς φιλικῆς Ἐταιρίας, ἀντιφερόμενος δὲ πάντοτε ἐντὸς τοῦ ἰσθμοῦ πρὸς τὴν γερουσίαν καὶ ἀντικρουόμενος ἐν τῇ χρήσει τῆς ἐξουσίας του.

Τοιοτοτρόπως παρίστατο ἐν Πελοποννήσῳ τὸ φαινόμενον δύο ἐνόπλων καὶ ἀντικαταδωκομένων, ἀλλὰ καὶ μὴ ἐνόπλων συγκρουομένων κυβερνήσεων, τῆς μὲν μονοκρατορικῆς, τῆς δὲ ὀλιγαρχικῆς, ἀλλ' οὐδεμιᾶς αὐτῶν δημογενοῦς.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

(α.)

Ὁ πόλεμος τῆς Ἑλλάδος εἶχε καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ ἐπαναστάσεως ὡς ἀνατρέψας τὰ καθεστῶτα, καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ ἀποστασίας ὡς ἀποστήσας τὴν Ἑλλάδα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, εἰς ἣν ὑπέκειτο· διὰ τοῦτο μεταχειρίζομαι ἀδιαφόρως τὰς δύο ταύτας λέξεις, συγχεομένας παρ' ἡμῖν, ἂν καὶ διεκρίνοντο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. (Ὅρα Θουκυδίδη, βιβλίον γ', παράγραφον λθ').

(β.)

Ἄξια προσοχῆς καὶ ἐφαρμοζόμενα εἰς τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος περιστάσεις τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων εἶναι ὅσα ἀναφέρει ὁ Θουκυδίδης ἐν τῷ ἀκολουθῶν παραγράφῳ περὶ τῆς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ληστείας ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων τῆς Ἑλλάδος.

«Οἱ γὰρ Ἕλληνες τὸ παλαιὸν καὶ τῶν βαρβάρων οἳ τε ἐν τῇ ἡπείρῳ «παραθαλάσσιοι καὶ ὅσοι νήσους εἶχον, ἐπειδὴ ἤρξαντο μᾶλλον περαιοῦσθαι ναυσὶν ἐπ' ἀλλήλους, ἐτρέποντο πρὸς ληστείαν, ἡγουμένων ἀνδρῶν αὐτῶν ἀδυνατωτάτων κέρδους τοῦ σφετέρου αὐτῶν ἕνεκα καὶ τοῖς ἀσθενέσι τροφῆς, καὶ προσπίπτοντες πόλεσιν ἀτειχίστοις καὶ κατὰ κόμας οἰκουμέναις ἤρπαζον καὶ τὸν πλείστον τοῦ βίου ἐντεῦθεν ἐποιούντο, οὐκ ἔχοντες πῶ αἰσχύνην τούτου τοῦ ἔργου, φέροντος δὲ τι καὶ δόξης μᾶλλον· ἀηλοῦσι δὲ τῶν τε ἡπειρωτῶν τινες ἔτι καὶ νῦν, οἷς κόσμος καλῶς τοῦτο ἀδρᾶν, καὶ οἱ παλαιοὶ τῶν ποιητῶν, τὰς πύστεις τῶν καταπλέοντων πανταχοῦ ὁμοίως ἐρωτῶντες εἰ λησταὶ εἰσιν, ὡς οὔτε ὧν πυνθάνονται ἀπαξιούντων τὸ ἔργον, οἷς τ' ἐπιμελὲς εἶη εἰδέναί οὐκ ὄνειδιζόντων. Ἑληίζοντο δὲ καὶ κατ' ἡπειρον ἀλλήλους· καὶ μέχρι τοῦδε πολλὰ τῆς Ἑλλάδος τῷ παλαιῷ τρόπῳ νέμεται περὶ τε Λοκροὺς τοὺς Ὀζόλας καὶ Αἰτωλοὺς καὶ Ἀκαρνανὰς καὶ τὴν αὐτὴν ἡπειρον. Τό τε σιδηροφορεῖσθαι «τούτοις τοῖς ἡπειρώταις ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ληστείας ἐμμεμένηκεν.»

(γ.)

Εἰς πλήρη γνῶσιν τοῦ δημογεροντικοῦ τούτου συστήματος παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ ΚΕ Κεφάλαιον τῆς ἱστορίας ταύτης.

(δ.)

Ἡρώτησάν-τινες, διατί-δὲν συμπαρέλαβα ἐν τῇ ἀνά χειρας-ἱστορίᾳ καὶ τὰ κατὰ τὸν Ῥήγαν. Ἴδου ἡ ἀπάντησίς μου.

Συγγραφέων τὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὧφειλα νὰ ἐξετάσω κατὰ πρῶτον τίς ὁ ὀργανίσας καὶ τίς ὁ κινήσας αὐτήν. Τούτου χάριν, ἐνδιέτριψα εἰς τὰ τῆς φιλικῆς Ἐταιρίας, ἥτις τὴν ὀργάνισε καὶ τὴν ἐκίνησεν οὐδεὶς δὲ σύνδεσμος ὑπάρχει αὐτῆς καὶ τῶν κατὰ τὸν Ῥήγαν, οὐδὲ λόγος περὶ τούτων γίνεται ἐν τοῖς ὀργανισμοῖς ἢ ἐν τοῖς ὄρκοις ἐκείνης· μαρτυρεῖ δὲ τὰ λεγόμενα καὶ ὁ συνεταῖρος τοῦ Ῥήγα καὶ ἀπόστολος τῆς Ἐταιρίας Πεῦδαϊβὸς ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασί του. Σχέσιν τινὰ εἶχεν ἡ φιλικὴ Ἐταιρία μόνον πρὸς τὴν ἐν ἔτει 1813 συστηθεῖσαν ἐν Ἀθήναις φιλόμουσον Ἐταιρίαν, καὶ τὴν σχέσιν ταύτην δὲν ἀπεσιώπησα. Οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ, ὅτι τὰ σημερινὰ συμβάντα εἶναι γεννήματα τῶν χθεσινῶν, καὶ ὅτι εἰς ἀκριβῆ γινώσκιν ἐκείνων ἀναγκαῖα ἢ διήγησις τούτων· ἀλλά, ἂν ἕνεκα τούτου χρέος εἶχα νὰ συμπαράλαβω τὰ κατὰ τὸν Ῥήγαν, χρέος διὰ τὸν αὐτὸν λόγον θὰ εἶχα νὰ συμπαράλαβω καὶ τὰ κατὰ τὸν Παπαθύμιον, τοὺς πολέμους Σουλίου καὶ Ἀλήπασα, τὰ ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τούτου, τὰ κατὰ τὸν Λάμπρον Κατσώνην καὶ τὰ ἐπὶ τῆς Αἰκατερίνης, νὰ ῥίψω τὸ βλέμμα εἰς τὰ διάφορα πολιτεύματα τῆς Ἑπτανήσου, νὰ ἐπεξέλθω τοὺς πολέμους Ἐνετῶν καὶ Τούρκων, νὰ διατρέξω τὰ κατὰ τὸν Σκενδέρμπεην, καὶ ἄλλους τοπάρχας, ν' ἀναβῶ εἰς αὐτοὺς τοὺς καιροὺς τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἂν ὄχι ἀπώτερον καὶ νὰ ἐξετάσω ὅποια ἢ ἐν τῷ μεταξὺ τούτω κατάστασις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὅποια ἢ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ πόθεν ἢ πρόοδος ἐκείνου καὶ ἢ παρακμὴ τούτου. Τοιαύτη δὲν ἦτον ἡ πρόθεσίς μου· ὑπαινίττομαι ὅμως ἐν προοιμίῳ τὰ σκοπιμώτερα. Τόσον ἀπῆται ἡ οἰκονομία τοῦ στυγράμματος νὰ εἶπω καθ' οὓς ἔθεσα ὄρους, καὶ τόσον εἶπα.

(ε.)

Ἡγεμονίαν γράφω τὸν ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα τόπον. ἡγεμονίαν δὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγεμόνος πρὸς διάκρισιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

(α.)

Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς Ἀρχῆς δὲν ὠρίσθη, ὡς κοινῶς ἐπιστευέτο, εἰς δεκαεξί. Ἡ ἰδέα αὕτη ἐπεκράτησε, διότι τὸ ἐφοδιαστικὸν τῶν ἱερέων εἶχε 16 στήλας καὶ τὸν δεκαεξί ἀριθμὸν δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν τοῦ ἐν αὐτῷ σημείου τοῦ σταυροῦ, καὶ διότι ἐρωτώμενος ὁ συστημένος ἢ ὁ ἱερεὺς ὑπὸ τινος τῶν συναδέλφων, «πὸς ἔχει» ἀπεκρίνετο, «δεκαεξί,» ἕξ αἰτίας τῶν 16 στήλῶν τοῦ ἐφοδιαστικοῦ τῶν ἱερέων. Ἐκαστον δὲ μέλος τῆς

Ἀρχῆς ἐλάμβανεν ὡς γνώρισμά του τὸ στοιχεῖον Α καὶ ἐν ἄλλο τῶν στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου, τὸ πρῶτον τῶν μὴ εἰσέτι παραληφθέντων. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ἐν τῶν τελευταίων, ἴσως καὶ τὸ τελευταῖον μέλος τῆς Ἀρχῆς, ἐγνωρίζετο διὰ τοῦ στοιχείου τοῦ ἀλφαβήτου Ρ, καὶ ἐντεῦθεν συνάγεται πόσος ἦτον ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς ἀγνώστου Ἀρχῆς, ὃ ἐστὶν ὄσων ἤξευραν, ὅτι ἡ ὑποτιθεμένη Ἀρχὴ ἦτον ἀπάτη.

(β.)

Κατ' ἄλλους μόνον ἕξ, μὴ συμπαραλαμβανομένου τοῦ τῶν ἀρχιποιμένων. Ἐγὼ ἐδέχθην τὴν βαθμολογίαν ταύτην ὡς τὴν κονονικὴν· ἀλλὰ ἤξευρω ὅτι τὸ δίπλωμα τοῦ Γεηγορίου Δικαίου ἔφερε σφράγισμα λέγον ἐπὶ τῆς περιφερείας του «ἀρχιερεὺς δικαιοσύνης.» Τούτο ἀποδεικνύει, ὅτι δὲν ἐφυλάττετο ἀκριβῶς ἡ ὀηθεῖσα βαθμολογία, ἢ τοῦλάχιστον ἡ ὀηθεῖσα ὀνοματοθεσία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

(α.)

Ἴδου τὸ ἔγγραφον:

«Ἀγαθῆ τύχη.

«Οἱ ὑπογράφοντες, κινουῦντες ὄλην τὴν μηχανὴν τῆς φιλικῆς Ἐταιρίας, καὶ μέλλοντες νὰ χωρισθῶσι, καθὼς συμφώνως τοὺς ἐφάνη εἴλογον, λαμβάνων κανεὶς ἑτέραν διεύθυνσιν διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς ἰδίας, κρίνουσι καὶ ἀποφασίζουσι τὰ ἀκόλουθα, τὰ ὅποια θέλει τοὺς χρησιμεύσουσι κανόνες τῶν ἰδίων των πράξεων καὶ τῶν σχέσεών των με τοὺς ἄλλους.

«α^{ον}. Οὐδεὶς ἀπὸ τοὺς κινουῦντας εἰς τὸ ἐξῆς δὲν θέλει ἐνεργεῖ ἢ πράττει πρὸς ἰδιαίτερον τέλος· ἀλλ' ὅλαι αἱ πράξεις του θέλουσι εἶναι ὅλως διόλου διὰ τὴν Ἐταιρίαν. Εἰς αὐτὴν τὴν ὑποχρέωσιν ὑπόκεινται καὶ οἱ ἀπόντες γνωρίζοντες καὶ λαμβάνοντες μέρος ὅπως εἰς τὴν κίνησιν κατὰ τὸ παρόν. Πλὴν πρὸς τελείωσιν καὶ παύσιν τῶν μερικῶν ὑποθέσεών των εἰδίδεται διορία τῶν μὲν Ἀντωνίου Κομιζόπουλου καὶ Ἀθανασίου Σέκερη μῆνας ἕξ, τοῦ δὲ Ἀνθίμου Γαζῆ μῆνας τρεῖς ἀπὸ τὴν σήμερον, οἱ ὅποιοι ἀνίσως δὲν κάμωσι κατὰ ταύτην τὴν ἀπόφασιν θέλει θεωροῦνται εἰς τὸ ἐξῆς ὡς ἀπλᾶ μόνον μέλη· μόνον τοῦ Παναγιώτη Σέκερη, ἐπειδὴ καὶ ἡ παρουσία του εἶναι καλὴ εἰς Κωνσταντινούπολιν, συγχωρεῖται νὰ ἐξακολουθῇ τὸ ἐμπόριόν του ὅπως ὁ ἴδιος τὸ κρίνει εἴλογον.

«β^{ον}. Ὑποχρεοῦνται οἱ κινουῦντες νὰ εἰδοποιῶνται ἀναμεταξύ των διὰ τὰς πράξεις των, διαθέτοντες ἐκ συμφώνου διὰ τὰ χρήματα τῆς Ἐταιρίας πρὸς ὠφέλειαν αὐτῆς, καθὼς καὶ διὰ τὰ γράμματα χωρὶς νὰ ἔχη οὐδεὶς ἐπὶ δικαίωμα νὰ τὰ κατακρατῇ ἢ νὰ τὰ μεταχειρίζεται κατ' ἀρέσκειάν του.

«γ^{ον}. Οὐδεὶς δὲν θέλει φανερώσει τὴν κινήτικὴν Ἀρχὴν μήτε κανένα

«ἀπὸ τοὺς κινούντας, μήτε τὸν ἑαυτὸν του ὡς κινούντα, μήτε ἕτι ἤξεύρει
«τι περὶ τῆς Ἀρχῆς· δὲν θέλει δεχθῆ ἢ κάμει συνθήκην με' ἄλλοθενεῖς·
«δὲν θέλει ἐπιχειρησθῆ τι σχετικὸν ἀποστάσιος γενικῆς ἢ μερικῆς χωρὶς
«τὴν συναίνεσιν καὶ τῶν ἄλλων κινούντων ἱδελφῶν· εἰς περίστασιν διαφω-
«νίας αἱ περισσότεραι γνῶμαι ὑπερισχύουσιν.

«Γίνεται ἐξαίρεσις ὡς πρὸς τὴν φανέρωσιν μόνον τῆς κινήτης Ἀρχῆς
«τοῦ Ἐμμανουὴλ Ξάνθου, ὑπάγοντος εἰς ἀντάμωσιν τοῦ κόμητος Ἰωάννη·
«ἔχων τὴν ἄδειαν νὰ φανερώσῃ τὴν Ἀρχὴν εἰς αὐτὸν μόνον, ὅστις ἐμβαί-
«νων εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν κινούντων θέλει ὑπογράψῃ τοῦτο τὸ ὑποχρεω-
«τικόν, ὑποχρεούμενος ὁμοῦς ὁ Ξάνθος νὰ δώσῃ εὐθύς εἰδήσιν εἰς τὰ πλει-
«στα μέλη τῶν κινούντων ὅλων τῶν σχέσεών του καὶ ἀναφορῶν του με-
«τὸν Κόμητα.

«Ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 22 Σβρίου 1818

«Ἄνθιμος Γαζῆς.

«Ἐμμανουὴλ Ξάνθος.

«Ἀθανάσιος Ν. Τζακάλωφ.

«Παναγιώτης Α. Ἀναγνωστόπουλος.

«Παναγιώτης Σέκερης.

«Νικόλαος Μ. Πατζιμάδης.

«Γεώργιος Λεβέντης.

«Ἀντώνιος Κομιζόπουλος.»

Τὸ ἔγγραφο τοῦτο, ἐν ᾧ φαίνονται ὀκτὼ οἱ προϊστάμενοι τῆς Ἐται-
ρίας, ἀναφέρει τινὰς τῶν ὑπογεγραμμένων ὡς ἀπόντας. Τῷ ὄντι, καθ' ὅν
καιρὸν συνετάχθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ Γαζῆς, ὁ Πατζιμάδης, ὁ Λε-
βέντης καὶ ὁ Κομιζόπουλος δὲν παρῆσαν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ καὶ τὸ ὑπέγρα-
ψαν ὅπου τότε ἕκαστος διέτριβε.

(β.)

Πολλοὶ ἠπόρησαν πῶς ἄνθρωποι νοινεχεῖς καὶ ὑψηλῆς θέσεως ἐν
Ἑλλάδι, ὅποιοι ὁ Π. Πατρῶν, ὁ Ἀνδρέας Ζαήμης, ὁ Πανοῦτσος Νοτα-
ράς, ὁ Ἀνδρέας Λόντος καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι παρεδέχθησαν τὴν Ἐταιρίαν
ἀνεξετάστως. Ἴδου τί ἤκουσα. Ὁ Ἀντώνης Πελοπίδας Καρυτινὸς ἐστάλη
τὸ 1818 παρὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐταίρων εἰς Πελοπόννησον ὡς
κατηχητής. Ἐπειδὴ τινες αὐτῶν ἠγνώριζαν τὸν Π. Πατρῶν καὶ τὸν Ἀν-
δρέαν Καλαμογδάρτην, πρόκριτον τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐσύστησαν αὐτοῖς
τὸν κατηχητὴν Ὁ Πελοπίδας ὑπέδειξε πρῶτον τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστο-
λῆς του τῷ Καλαμογδάρτη, ἀλλὰ μὴ εὐρὼν αὐτὸν εὐδιάθετον ἐδοκίμασε
τὴν διάθεσιν τοῦ Π. Πατρῶν, ὅστις, ἂν καὶ νοινεχῆς καὶ πολυπράγμων,
ἐδέχθη προθύμως τὴν πρότασιν διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν.

Πρὸ τινῶν ἡμερῶν εἶχε λάβει γράμμα τοῦ ἐν Πίση τῆς Τσοκάνης

Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου πολλὰ περιποιητικόν. Διὰ τοῦ γράμματος
τοῦτου ὁ Μαυροκορδάτος τῷ ἔλεγεν, ὅτι ἤλπιζε μίαν ἡμέραν νὰ
ἄξιωθῆ νὰ ἀσπασθῆ τὴν ἱερὰν δεξιάν του ἐπ' ἀγαθῷ τῆς
Ἑλλάδος. Ὁ Μαυροκορδάτος συνώδευσε τὸν αὐθέντην Καρατσᾶν φυ-
γόντα ἐκ Βλαχίας· ὁ δὲ Π. Πατρῶν οὔτε προσωπικῆν, οὔτε ἐξ ἀλληλογρα-
φίας εἶχε πρὸς αὐτὸν σχέσιν· διὰ τοῦτο τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀπροσδόκητον
καὶ αἰνιγματώδες γράμμα τὸν ἔφερεν εἰς πολλοὺς διαλογισμοὺς ἀποροῦντα
πῶς ὁ Μαυροκορδάτος, φυγὰς, ἤλπιζε ν' ἀσπασθῆ τὴν δεξιάν του, ἐν ᾧ
ἦτον ἐπίσης πάντῃ ἀπίθανος ἢ μετάβασις τοῦ Π. Πατρῶν, ὡς ἀρχιερέως,
εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας· ἢ δὲ φράσις «ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλ-
λάδος» τῷ ἐφαίνετο ἔτι μᾶλλον μυστηριώδης. Διὰ τοῦτο μόλις ἤκουσε τὴν
πρότασιν τοῦ Πελοπίδα, ἐνόμισεν, ὅτι ἤρε τὴν λύσιν τοῦ αἰνιγματώδους
τοῦτου γράμματος. Ὑποθέσας δ' ἐντεῦθεν ὅτι οἱ σημαντικότεροι καὶ οἱ
συνετώτεροι τοῦ ἔθνους ἦσαν μέλη τῆς Ἐταιρίας, ἐδέχθη προθύμως τὴν
ἀνακάλυψιν τοῦ μυστηρίου καὶ κατετάχθη ὡς ἱερεὺς ἐν τῷ χορῷ τῶν Φι-
λικῶν· διέταξε δὲ καὶ τὸν Πελοπίδαν νὰ μὴ κατηγήσῃ ἄλλον ἐν Πάτραις
σκοπῶν αὐτὸς νὰ κατηγήσῃ τοὺς ἀξίους· ἀλλὰ νὰ μεταβῆ εἰς Βοστίτσαν
καὶ νὰ κατηγήσῃ τὸν ἐκεῖ προεστῶτα Ἀνδρέαν Λόντον. Οὕτως ἔγεινεν.
Ὁ Ἀλόντος κατηγήθη ἐπὶ τῇ συστάσει τοῦ Π. Πατρῶν, καὶ ἐπὶ τῇ συστά-
σει ἀμφοτέρων κατηγήθησαν οἱ Νοταράδες, οἱ Ζαῆμαι καὶ ἄλλοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

(α.)

Οἱ λεγόμενοι Πανδοῦροι εἶναι χωρικοὶ τῆς μικρᾶς Βλαχίας, ὄπλοφόροι
παιδιόθεν, φιλόθηροι μᾶλλον καὶ ὀκνηροί, ἢ φιλόπονοι καὶ γεωργοί·
στρατολογοῦνται δὲ ἐπὶ μισθῷ εἰς ὑπηρεσίαν καὶ εὐταξίαν τοῦ τόπου· εἶ-
ναι ἐν ἐνὶ λόγῳ τὰ παλληκάρια τῆς Βλαχίας.

(β.)

Κατ' ἄλλους ἐξέδωκεν ὁ Βλαδιμιρέσκος τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος προκήρυ-
ξιν διατριβῶν εἰσέτι ἐν μικρᾷ Βλαχίᾳ· ἐπὶ δὲ τῆς ἐν Κουτροσιανῷ διαμο-
νῆς του ἕψωσε κατὰ πρώτην φορὰν σημαίαν φέρουσαν ἐπὶ κυανοῦ μετα-
ξωτοῦ ὑφάσματος τὰ ὁμοιώματα τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ τῶν μεγαλομαρ-
τύρων Γεωργίου καὶ Δημητρίου, καὶ τὸ «Ζήτω ἡ Ἐλευθερία» χρυσοῖς
γράμμασιν.

(γ.)

Κατ' ἄλλους ὁ Γεώργιος Καντακουζηνὸς ἦλθεν εἰς τὸ Ἰάσι τὴν ἀκό-
λουθον ἡμέραν τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ Ὑψηλάντου.

(ε.)

Ὁ νέος στρατηγὸς ἦρξεν ἐν Φωξάνῃ τρεῖς δυστυχεῖς μεταπράτας Τούρκους· « ἡ βαπτίζεσθε, » τοῖς εἶπεν, « ἡ σὰς σκοτόνω » οἱ δὲ δύο ἐβαπτίσθησαν, ὁ δὲ τρίτος ἐσκοτώθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

(α.)

Πολλοὶ πολλάκις εἶπαν, ὅτι ὁ Πετρόμπεης ἔλαβε σημαντικὰς ποσότητας χρημάτων εἰς προετοιμασίαν τοῦ ἀγῶνος. Ἐρωτήσας αὐτὸν περὶ τούτου ἤκουσα, ὅτι ἑκατὸν μαχουδιέδας ἔλαβεν ἀπαξ διὰ χειρὸς τοῦ Πεῦραιβοῦ καὶ πλεον οὐδέν.

(β.)

Εἰς γνῶσιν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Χουρσήδπασα σημειοῦμεν τὰ ἀκόλουθα ἀνέκδοτα.

Διορισθεὶς ἡγεμὸν τῆς Πελοποννήσου ἦλθε διὰ θαλάσσης εἰς Ναύπλιον· ἐπειδὴ δὲ ἔφερε καὶ ἀμάξας, ἔγινε φροντὶς νὰ ἐξομαλυνθῇ ἡ ἄγουσα εἰς Τριπολιτῶν ὁδός. Ἀλλὰ τὴν νύκτα πρὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἀνέβαιναν, ἔπεσε τόσον ὀαγμαία βροχή, ὥστε μία τῶν ἀμαξῶν του ἐκόλλησε καὶ ἐμπόδισε τὴν πρόοδον ὅλης τῆς συνοδίας. Ὁ Χουρσήδης ὑπολαβὼν ἔνοχον τὸν ἡνίοχον τὸν ἐπιστόλισεν αὐτοχειρὶ ἀνεξετάστως· διανυκτερεύσας δὲ κατὰ τὸν Ἀχλαδόκαμπον ἔμαθε τὴν ἐπαύριον, ὅτι ἐξ αἰτίας πεσοῦσης καὶ αὐθις τὴν νύκτα ὀαγμαίας βροχῆς καὶ τοῦ νυκτερινοῦ ψύχους τινὲς ἀγωγιᾶται ἔφυγαν κρυφίως ἐγκαταλείψαντες τὰ ζῶα τῆς ἐπαρχίας των, καὶ μεταπεμφάμενος αὐθωρεὶ τὸν ἐν Τριπολιτῶν ἀνθηγεμόνα Μουσταφάμπεην τὸν διέταξε ν' ἀποκεφαλίσῃ εὐθις τὸν προεστῶτα τοῦ ἁγίου Πέτρου, Γιαννούλην Καραμάνον, διὰ τὴν φυγὴν τῶν ἀγωγιᾶτων τῆς ἐπαρχίας του. Ἀλλ' ὁ ἀγαθὸς Μουσταφάμπεης ἀνέβαλεν ἐπιτηδείως τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς, ἕως οὗ οἱ προεστῶτες τῆς Πελοποννήσου, λαβόντες καιρὸν, ἐξiléωσαν τὸν ἄγριον πασᾶν δι' ἀδράς δωροδοκίας. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν εἰσήροτο εἰς Τριπολιτῶν ἐφέροτο ἐπὶ λαμπρᾶς ἀμάξης ἐλκομένης ὑπὸ ἑξ λευκῶν ἵππων. Τρία σχεδὸν τέταρτα τῆς ὥρας μακρὰν τῆς πόλεως ἐν τῶν ζῶων τούτων ἀπεξέυχθη, ἀπέπνυσε τοὺς χαλινοὺς καὶ ἔφυγεν. Ὁ Χουρσήδης, ἐλαβὼν τὸ συμβᾶν τοῦτο ὡς κακὸν οἰωνόν, ἔσπασε θυμοῦ πλήρης τὴν ὑαλίνην θυρίδα τῆς ἀμάξης καὶ διέταξε τὴν συνοδίαν νὰ στραφῇ. « Ἀτυχής, » ἐφώνησεν, « εἶνε ἡ ἡγεμονία μου· δὲν θέλω νὰ εἰσέλθω εἰς τὴν πρωτεύουσάν μου ». Ἀλλ' ὁ Σενχουσίπης, ὁ τιμώμενος διὰ τὴν ἀγιότητά του, γονατίσας ἐνώπιόν του τὸν ἔπεισε νὰ παραβλέψῃ τὸν κακὸν οἰωνόν. Εἰσελθὼν δὲ ὁ Χουρσήδης εἰς τὸ παλάτιόν του ἠθέλησε νὰ ἐπισκεφθῇ τοὺς εἰς χρήσιν τῶν αὐλικῶν

του θαλάμου· μὴ παρευρεθέντος δὲ κατὰ τύχην τοῦ κλειδούχου καὶ μετ' ὀλίγον ἐλθόντος διέταξε νὰ τοῦ σπάσωσι τοὺς ἐμπροσθινούς ὀδόντας. Παρατάξως δὲ μεγαλοπρεποῦς γενομένης τὴν ἐπαύριον, ἀφ' οὗ ἀνεγνωσθησαν τὰ ἐγγράφα τοῦ διορισμοῦ του εἰς ἐπήκοον τῶν ἀγάδων καὶ τῶν προεστῶτων, ἔγερθεις τοῦ θρόνου του ἐξῆρψε κύκλω βλοσυρὸν βλέμμα καὶ διέλυσε τὴν συνέλευσιν εἰπὼν βαρεῖα τῇ φωνῇ, « ὁ Θεὸς νὰ λυτρώσῃ τὸν δίκαιον ἐκ τῆς σπάθης μου! » Τοιαῦτα θηρία ἐπέλλοντο νὰ διοικήσωσι τοὺς ἀθλίους Ἕλληνας!

(γ.)

Ἐπέστρεψεν οὗτος μετ' ὀλίγον εἰς Μάνην ἀδεία τῆς ἐξουσίας εἰς ἐξοπλισίαν δῆθεν τῶν Μανιατῶν κατὰ τῶν κακὰ βουλευομένων.

(δ.)

Ψευδὴς εἶναι ἡ ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατοῦσα ἰδέα, ὅτι ἐν τῇ μονῇ τῆς ἁγίας Λαύρας ἀνυψώθη κατὰ πρῶτον ἡ σημαία τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Τὴν ἰδέαν ταύτην ἐξέφρασα καὶ ἐγὼ ἐν τῷ ἐπικηδεῖῳ μου λόγῳ εἰς Ἀνδρέαν Ζαήμεν πρὶν ἐξακριβώσω τὴν ἀλήθειαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

(α.)

Δὲν ἐγνώρισα ἀνθρωπον τόσον ὀλιγόλογον ὡς τὸν Ἀσημάκη Ζαήμεν· τὸν εἶδα πολλάκις ἐν συναναστροφῇ πολλῶν καπνίζοντα καὶ σιωπῶντα σιωπὴν βαθεῖαν καθ' ὅλην τὴν ὁμιλίαν.

(β.)

Ὁ διερμηνεὺς τοῦ Ἀγγλικοῦ προξενείου, Βαρθόλδης Σταυροδρομίτης, κατηγορήθη ὡς προδόσας τὴν ὑπόνομον. Τὸν δὲ ἐν τῇ πόλει τῶν Πατρῶν πρόξενον τῆς Ἀγγλίας οἱ πολιορκοῦντες καὶ πολεμοῦντες τοὺς ἐκεῖ Τούρκους Ἕλληνες ἐθεώρησαν πάντοτε ὡς ἐχθρὸν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος καὶ ὡς βοηθοῦντα ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς οὐδετερότητος τοὺς Τούρκους δι' ὅσων ἐδύνατο τρόπων· διεμαρτυρήθησαν δὲ καὶ κατὰ τῆς διαγωγῆς του. Ἀλλ' ὁ πρόξενος ἀπηνήθη πᾶσαν ἔνοχην. Ὅρα Green's Sketches on the War in Greece.

(γ.)

Πλησίον τοῦ χωρίου τῆς Μανολάδας κατέφθασαν οἱ ἐχθροὶ τὸν δυστυχῆ Ἀναστάση Χαματσόπουλον φεύγοντα, τὸν ἔφεραν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὸν ἐλίανισαν.

(δ') Προκήρυξις.

«Πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς ἐκ μέρους τοῦ φιλογενοῦς ἀρχιστρατή-
«γου τῶν σπαρτιατικῶν στρατευμάτων Πέτρου Μαυρομιχάλη, καὶ τῆς
«μεσσηνιακῆς γερουσίας τῆς ἐν Καλαμάτῃ.

«Ὁ ἀνυπόφορος ζυγὸς τῆς ὀθωμανικῆς τυραννίας εἰς τὸ διάστημα
«ἐνὸς καὶ ἐπέκεινα αἰῶνος κατήτησεν εἰς μίαν ἀκμήν, ὥστε νὰ μὴ μείνῃ
«ἄλλο εἰς τοὺς δυστυχεῖς Πελοποννησίους Ἑλληνας εἰμὴ μόνον πνοή, καὶ
«αὐτὴ διὰ νὰ ὤθῃ κυρίως τοὺς ἐγκαρδίους ἀναστεναγμοὺς των. Εἰς τοι-
«αύτην ὄντες ἀθλίαν κατάστασιν, στερημένοι ἀπὸ ὅλα τὰ δίκαιά μας, μὲ
«μίαν γνώμην ὁμοφώνως ἀπεφασίσαμεν νὰ λάβωμεν τὰ ἄρματα καὶ νὰ
«ὀρμήσωμεν κατὰ τῶν τυράννων. Πᾶσα πρὸς ἀλλήλους φατρία καὶ διχό-
«νοια, καρποὶ τῆς τυραννίας, ἀπερῶφθησαν εἰς τὸν βυθὸν τῆς λήθης, καὶ
«ἅπαντες πνέομεν πνοὴν ἐλευθερίας. Αἱ χεῖρές μας ὅπου ἦσαν δεδεμέναι
«μέχρι τοῦ νῦν ἀπὸ τὰς σιδηρᾶς ἀλύσους τῆς βαρβαρικῆς τυραννίας ἐλύ-
«θησαν καὶ ἔλαβον τὰ ὄπλα κατὰ τῶν τυράννων. Οἱ πόδες μας, οἱ περι-
«πατοῦντες ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ εἰς τὰς ἀγκαρεύσεις τῆς ἀσπλαγχνίας, τρέ-
«χουν εἰς ἀπόκτησιν τῶν δικαιωμάτων μας. Ἡ κεφαλὴ μας, ἡ κλίνουσα
«τὸν αὐχένα ὑπὸ τὸν ζυγόν, τὸν ἀπειτίναξε καὶ ἄλλο δὲν φρονεῖ εἰμὴ τὴν
«ἐλευθερίαν. Ἡ γλῶσσά μας, ἡ ἀδυνατοῦσα εἰς τὸ νὰ προφέρῃ λόγον,
«ἐκτὸς τῶν ἀνωφελῶν παρακλήσεων πρὸς ἐξιλέωσιν τῶν τυράννων, τώρα
«μεγαλοφώνως φωνάζει καὶ κάμνει νὰ ἀντηχῇ τὸ γλυκύτετον ὄνομα τῆς
«ἐλευθερίας. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀπεφασίσαμεν, ἢ νὰ ἐλευθερωθῶμεν, ἢ νὰ ἀπο-
«θάνωμεν. Διὸ καὶ παρακαλοῦμεν τὴν συνδρομὴν ὄλων τῶν ἐξευγενισμένων
«εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, ὥστε νὰ δυνηθῶμεν νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν ἱερὸν καὶ
«δίκαιον σκοπὸν μας καὶ νὰ λάβωμεν τὰ δίκαιά μας καὶ νὰ ἀναστήσωμεν
«τὸ τεταλαιπωρημένον ἑλληνικὸν γένος μας. Δικαίῳ τῷ λόγῳ ἡ μήτηρ μας
«Ἑλλάς, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ σεῖς ἐφωτίσθητε, ἀπαιτεῖ ὅσον τάχιστα τὴν
«φιλάνθρωπον συνδρομὴν σας, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἡμεῖς θέλομεν δεῖξει
«ἐν καιρῷ πραγματικῶς τὴν εὐγνωμοσύνην μας.

«Ἐν τῷ σπαρτιατικῷ στρατοπέδῳ τῆς Καλαμάτας τῇ 25 Μαρτίου 1821.

«Πέτρος Μαυρομιχάλης, ἡγεμὼν καὶ ἀρχιστράτηγος, καὶ ἡ μεσσηνιακὴ
«Γερουσία ἢ ἐν Καλαμάτῃ».

(ε')

Οἱ κάτοικοι τῆς παλαιᾶς Ἀρκαδίας ἐλέγοντο Ἀρκαδες· ἀλλὰ ἡ καθ' ἡμᾶς Ἀρκαδία δὲν εἶναι ἡ παλαιά, καὶ Ἀρκαδιοὶ ἢ Ἀρκαδινοὶ λέγονται οἱ κάτοικοι αὐτῆς· διὰ τοῦτο ἐπροτιμήθη τῆς παλαιᾶς ἢ νέας ὀνομασία «Ἀρκαδιοὶ.»

(στ')

Αἱ νύκτες μνηολογοῦνται ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ὅπως αἱ προη-
«γούμεναι αὐτῶν ἡμέραι κατὰ τὴν παρ' ἡμῖν συνήθειαν· φέρ' εἰπεῖν, νύ-
«κτα τῆς 25 Μαρτίου λογίζομαι τὴν νύκτα τὴν μετὰ τὴν ἡμέραν τῆς 25.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

(α.)

Ἔπονται τὰ ἔγγραφα:

«Γρηγόριος ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώ-
«μης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

«Οἱ τῷ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτῳ, πατριαρχικῷ, ἀποστολικῷ καὶ οἰκουμε-
«νικῷ θρόνῳ ὑποκείμενοι ἱερώτατοι μητροπολίται καὶ ὑπέροιστοι καὶ θεο-
«φιλέστατοι ἀρχιεπίσκοποι τε καὶ ἐπίσκοποι, ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητοὶ
«ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοί, καὶ ἐντιμώτατοι κληρικοὶ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ
«Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ ἐκάστης ἐπαρχίας· εὐλαβέστατοι ἱερεῖς
«καὶ ὁσιώτατοι ἱερομόναχοι, οἱ ψάλλοντες ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Πόλεως,
«τοῦ Γαλατᾶ καὶ ὄλου τοῦ Καταστένου καὶ ἁπανταχοῦ, καὶ λοιποὶ ἀπα-
«ξάπαντες εὐλογημένοι Χριστιανοί, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητά, χάρις
«εἰη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία καὶ συγ-
«χώρησις! Ἡ πρώτη βᾶσις τῆς ἠθικῆς, ὅτι εἶναι ἢ πρὸς τοὺς εὐεργετούμην-
«τας εὐγνωμοσύνη εἶναι ἡλίου λαμπρότερον· καὶ ὅστις εὐεργετούμενος
«ἀχαριστεῖ εἶναι ὁ κάκιστος τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὴν τὴν κακίαν βλέπομεν
«πολλαχοῦ στηλιτευομένην καὶ παρὰ τῶν ἱερῶν γραφῶν καὶ παρ' αὐτοῦ
«τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀσυγχώρητον, καθὼς ἔχομεν τὸ πα-
«ράδειγμα τοῦ Ἰούδα. Ὅταν δὲ ἡ ἀχαριστία ἦναι συνωδευμένη καὶ μὲ
«πνεῦμα κακοποιῶν καὶ ἀποστατικῶν ἐναντίον τῆς κοινῆς ἡμῶν εὐεργετι-
«δος καὶ τροφῆς, κραταιᾶς καὶ ἀηττήτου βασιλείας, τότε ἐμφαίνει καὶ
«τρόπον ἀντίθεον, ἐπεὶδὴ οὐκ ἔστι, φησί, βασιλεία καὶ ἐξουσία εἰμὴ ὑπὸ
«Θεοῦ τεταγμένη· ὅθεν καὶ πᾶς ὁ ἀντιταττόμενος αὐτῇ τῇ θεόδθεν ἐφ' ἡμᾶς
«τεταγμένη κραταιᾷ βασιλείᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκε. Καὶ τὰ
«δύο ταῦτα οὐσιώδη καὶ βᾶσιμα ἠθικὰ καὶ θρησκευτικὰ χρέη κατεπάτη-
«σαν μὲ ἀπαραδειγματίστον θρασύτητα καὶ ἀλαζονείαν ὃ τε προδιωρι-
«σθεῖς τῆς Μολδαβίας ἡγεμῶν, ὡς μὴ ὤφειλε, Μιχαήλ, καὶ ὁ τοῦ γνω-
«στοῦ ἀγνώμονος καὶ φυγάδος Ὑψηλάντου ἀγνώμων υἱὸς Ἀλέξανδρος
«Ὑψηλάντης. Εἰς ὅλους τοὺς ὁμογενεῖς μας εἶναι γνωστὰ τὰ ἄπειρα ἐλέη,
«ὅσα ἡ ἀένναος τῆς ἐφ' ἡμᾶς τεταγμένης κραταιᾶς βασιλείας πηγὴ ἐξέχεεν
«εἰς τὸν κακόβουλον αὐτὸν Μιχαήλ· ἀπὸ μικροῦ καὶ εὐτελοῦς τὸν ἀνύψω-
«σεν εἰς βαθμοὺς καὶ μεγαλεῖα· ἀπὸ ἀδόξου καὶ ἀσήμου τὸν προήγαγεν
«εἰς δόξας καὶ τιμὰς· τὸν ἐπλούτισε, τὸν περιέθαλψε, τέλος πάντων τὸν
«ἐτίμησε καὶ μὲ τὸν λαμπρότατον τῆς ἡγεμονίας αὐτῆς θρόνον καὶ τὸν
«κατέστησεν ἄρχοντα λαῶν. Αὐτὸς ὅμως, φύσει κακόβουλος ὢν, ἐφάνη τέ-
«ρας ἐμπυχον ἀχαριστίας καὶ συνεφώνησε μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψη-
«λάντου, υἱοῦ τοῦ δραπέτου καὶ φυγάδος ἐκείνου Ὑψηλάντου, ὅστις πα-
«ραλαβὼν μερικοὺς ὁμοίους του βοηθοὺς ἐτόλμησε νὰ ἔλθῃ αἴφνης εἰς
«τὴν Μολδαβίαν, καὶ ἀμφοτέροι ἀπονενομημένοι ἐπίσης, ἀλαζόνες καὶ δο-

«ξομανεῖς, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ματαιόφρονες, ἐκήρυξαν τοῦ γένους ἔλευθε-
 «ρίαν καὶ μὲ τὴν φωνὴν αὐτὴν ἐφείλκυσαν πολλοὺς τῶν ἐκεῖ κατοικήθεις καὶ
 «ἀνοήτους, διασπείραντες καὶ ἀποστόλους εἰς διάφορα μέρη διὰ τὰ ἑξα-
 «πατήσωσι καὶ τὰ ἐφελκύνωσιν εἰς τὸν ἴδιον τῆς ἀπωλείας κρημνὸν καὶ
 «ἄλλους πολλοὺς τῶν ὁμογενῶν μας. Διὰ τὰ δυνηθῶσι δὲ τρόπον τινὰ τὰ
 «ἐνθαῤῥύνωσι τοὺς ἀκούοντας μετεχειρίσθησαν καὶ τὸ ὄνομα τῆς ὥσσι-
 «κῆς δυνάμεως, προβαλλόμενοι, ὅτι καὶ αὕτη εἶναι σύμφωνος μὲ τοὺς
 «στοχασμοὺς καὶ τὰ κινήματά των· πρόβλημα διόλου ψευδὲς καὶ ἀνύπαρ-
 «κτον, καὶ μόνον τῆς ἰδικῆς των κακοβουλίας καὶ ματαιοφροσύνης γέν-
 «νημά τε καὶ ἀποκύημα· ἐπειδὴ, ἐν ᾧ τὸ τοιοῦτον εἶναι ἀδύνατον ἠθικῶς
 «καὶ πολλῆς πρόξενον μομφῆς εἰς τὴν ὥσσικὴν αὐτοκρατορίαν, καὶ ὁ ἴδιος
 «ἐνταῦθα ἑξοχώτατος πρόςβυς αὐτῆς ἔδωκεν ἔγγραφον πληροφορίαν, ὅτι
 «οὐδεμίαν ἢ εἶδῃσιν ἢ μετοχὴν ἔχει τὸ ὥσσικὸν κράτος εἰς αὐτὴν τὴν
 «ὑπόθεσιν, καταμεμφόμενον μάλιστα καὶ ἀποτροπιαζόμενον τοῦ πράγμα-
 «τος τὴν βδελυρίαν· καὶ προσεπιπλέον ἢ αὐτοῦ ἑξοχότες εἰδοποίησεν ἕξ
 «ἐπαγγέλματος τὰ διατρέχοντα, ὑπομνήσας τὸ βασιλεῖον κράτος, ὅτι ἀνάγκη
 «πᾶσα νὰ φροντίσῃ εὐθύς ἕξ ἀρχῆς τὸν ἀποσκορακισμόν καὶ τὴν διάλυ-
 «σιν τῶν τοιούτων κακῶν· καὶ τόσον ἐκ τῆς εἰδοποιήσεως ταύτης, ὅσον
 «καὶ ἀπὸ τὰ ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα ἐπιάσθησαν ἀπὸ μέρους τῶν μοναρχί-
 «σιδων τῶν βασιλικῶν σερχατίων, καὶ ἀπὸ ἄλλους πιστοὺς ὁμογενεῖς
 «ἐπαῤῥησιάσθησαν, ἔγεινε γνωστὴ εἰς τὸ πολυχρόνιον κράτος ἡ ὄψις
 «καὶ ἡ βᾶσις ὅλου αὐτοῦ τοῦ κακοήθους σχεδίου. Μὲ τοιαύτας ῥαδιουργ-
 «γίας ἐσχημάτισαν τὴν ὀλεθρίαν σκηνὴν οἱ δύο οὗτοι καὶ οἱ τούτων
 «συμπράκτορες φιλελεύθεροι, μᾶλλον δὲ μισελεύθεροι καὶ ἐπεχείρησαν εἰς
 «ἔργον μισῶν, θεοστυγῆς καὶ ἀσύνητον, θέλοντες νὰ διαταράξωσι τὴν
 «ἄνεσιν καὶ ἡσυχίαν τῶν ὁμογενῶν μας πιστῶν ῥαγιαδῶν τῆς κραταιᾶς
 «βασιλείας, τὴν ὁποῖαν ἀπολαμβάνουσι ὑπὸ τὴν ἀμφιλαφὴ αὐτῆς σκιᾶν
 «μὲ τόσα ἔλευθερίας προνόμια, ὅσα δὲν ἀπολαμβάνει ἄλλο ἔθνος ὑποτελὲς
 «καὶ ὑποκείμενον, ζῶντες ἀνενόητοι μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των,
 «μὲ τὰς περιουσίας καὶ καταστάσεις, καὶ μὲ τὴν ὑπαρξίν τῆς τιμῆς των,
 «καὶ κατ' ἑξοχὴν μὲ τὰ προνόμια τῆς θρησκείας, ἧτις διεφυλάχθη καὶ
 «διατηρεῖται ἀσκανδάλιστος μέχρι τῆς σήμερον ἐπὶ ψυχικῇ ἡμῶν σωτηρίᾳ.
 «Ἄντι λοιπὸν φιλελευθέρων ἐφάνησαν μισελεύθεροι, καὶ ἄντι φιλογενῶν
 «καὶ φιλοθρησκῶν ἐφάνησαν μισογενεῖς, μισόθρησκοι καὶ ἀντίθεοι, διορ-
 «γανίζοντες, φεῦ, οἱ ἀσυνείδητοι μὲ τὰ ἀπονεννημένα κινήματά των τὴν
 «ἀγανάκτησιν τῆς εὐμενοῦς κραταιᾶς βασιλείας ἐναντίον τῶν ὁμογενῶν
 «μας ὑπηκόων τῆς, καὶ σπεύδοντες νὰ ἐπιφέρωσι κοινὸν καὶ γενικὸν τὸν
 «ὀλεθρὸν ἐναντίον παντὸς τοῦ γένους. Καὶ ἀγκαλὰ εἶναι γνωστόν, ὅτι,
 «ὅσοι εἶναι κατηρητισμένοι τῷ ὄντι εἰς τὴν εὐσέβειαν, ὅσοι νουνεχεῖς καὶ
 «τίμιοι καὶ τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ θεῶν νόμων ἀκριβεῖς φύλακες δὲν
 «θέλουν δώσει εὐηκοίαν εἰς τὰς ψευδολογίας τῶν ἀχρεῶν ἐκείνων καὶ

«κακοβούλων· ἐπειδὴ ὁμως εἶν' ἐνδεχόμενον νὰ συνηρπάσθησάν τινες καὶ
 «παρασυρθῶσι καὶ ἄλλοι, διὰ τοῦτο προκαταλαμβάνοντες ἐκ προνοίας ἐκ-
 «κλησιαστικῆς ὑπαγορεύομεν πᾶσιν ὑμῖν τὰ σωτήρια, καὶ γράφοντες μετὰ
 «τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων συναδελφῶν, τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου
 «τῶν Ἱεροσολύμων, τῶν ἐκλαμπροτάτων καὶ περιφανεστάτων προυχόντων
 «τοῦ γένους, τῶν τιμιωτάτων πραγματευτῶν, τῶν ἀφ' ἑκάστου ἰουρφετίου
 «προκριτωτέρων καὶ ὄλων τῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ ὀρθοδόξῳ μελῶν ἐκά-
 «στης τάξεως καὶ ἐκάστου βαθμοῦ, συμβουλευόμεν καὶ παραινῶμεν καὶ
 «ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομεν πᾶσιν ὑμῖν τοῖς κατὰ τόπον ἀρχιερεῦσι,
 «τοῖς ἡγουμένοις τῶν ἱερῶν μοναστηρίων, τοῖς ἱερεῦσι τῶν ἐκκλησιῶν,
 «τοῖς πνευματικοῖς πατράσι τῶν ἐνοριῶν, τοῖς προεστῶσι καὶ εὐκαταστά-
 «τοις τῶν κωμοπόλεων καὶ χωριῶν, καὶ πᾶσιν ἁπλῶς τοῖς κατὰ τόπον
 «προκρίτοις νὰ διακηρύξετε τὴν ἀπάτην τῶν εἰρημένων κακοποιῶν καὶ
 «κακοβούλων ἀνθρώπων, καὶ νὰ τοὺς ἀποδείξετε καὶ νὰ τοὺς στηλιτεύσετε
 «πανταχοῦ ὡς κοινούς λυμεῶνας καὶ ματαιόφρονες, καὶ νὰ προσέχετε ὅσον
 «τὸ δυνατόν εἰς τὰς ἀπάτας αὐτῶν καὶ ὀργδιουργίας, γινώσκοντες, ὅτι ἡ
 «μόνη ἀπόδειξις τῆς ἀθωότητός των εἶναι νὰ ἐμφανίσωσιν ὅσα γράμματα
 «λάβωσι τυχόν εἰς χεῖρας περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, ἢ εἰδήσεις μάθωσι,
 «καὶ νὰ παῤῥησιάσωσιν οἱ μὲν ἐνταῦθα ἐν βασιλευούσῃ πρὸς ἡμᾶς, οἱ δ'
 «ἐν τοῖς ἕξω μέρεσιν εἰς τοὺς κατὰ τόπον ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς διοριζομέ-
 «νους παρ' ἡμῶν ἐκκλησιαστικοὺς ἐξάρχους καὶ τοὺς βασιλικοὺς ἐξουσια-
 «στάς καὶ διοικητάς, δηλοποιοῦντες καὶ παραδίδοντες καὶ ἐκείνους τοὺς
 «ἁπλουστέρους, ὅσοι ἤθελον φωραθῆ ὅτι ἐνεργοῦν ἀνοικεῖα τοῦ ῥεαγια-
 «δικοῦ χαρακτῆρος· καθότι οἱ τοιοῦτοι διαταράττουσι τὴν γενικὴν ἡσυχίαν,
 «καὶ κατακρημνίζουσι τοὺς ἀδυνάτους καὶ ἀθῶους ὁμογενεῖς μας εἰς τῆς
 «ἀπωλείας τὸ βάραθρον. Καὶ τόσον ὑμεῖς οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ μοναστηριακοί,
 «οἱ ἱερωμένοι, καὶ οἱ προεστῶτες καὶ εὐκατάστατοι καὶ πρόκριτοι ἐκάστοι
 «τόπου μὲ τὴν ἀγρυπνον προσοχὴν σας, ὅσον καὶ οἱ λοιποὶ ἐκάστης τά-
 «ξεως καὶ βαθμοῦ ἄνθρωποι μὲ τὰς ἐκ μέρους σας ἀδιαλείπτους συμβου-
 «λάς καὶ νοουθεσίας, καὶ κατὰ τὰς πατρικὰς καὶ προνοητικὰς ἐκκλησιαστι-
 «κὰς ἡμῶν ὁδηγίας καὶ παραινέσεις νὰ γενῆτε ἔδραιοι καὶ ἀμετακίνητοι
 «ἐπὶ τοῦ κέντρου τοῦ ῥεαγιαλικίου, καὶ ἕξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας σας νὰ
 «διαφυλλάττετε τὴν πίστιν καὶ κάθε ὑποταγὴν καὶ εὐπίθειαν εἰς αὐτὴν
 «τὴν θεοφθὲν ἐφ' ἡμᾶς τεταγμένην κραταιὰν καὶ ἀήττητον βασιλείαν,
 «καὶ νὰ ἀποδεικνύετε ἐντελῶς μὲ ὅλα τὰ πραγματικὰ τῆς εἰλικρινείας
 «σημεῖα· καθότι ἡ μετ' εὐχαριστίας καὶ εἰλικρινείας ὑποταγὴ χαρακτηρί-
 «ζει καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην καὶ πίστιν, καὶ τὴν πρὸς τὰς θείας αὐ-
 «τοῦ ἐντολὰς καὶ τὰς ὑπαγορεύσεις τῶν θεῶν νόμων καὶ ἱερῶν κανό-
 «νων ὑπακοήν, καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς καρδίας ἡμῶν διὰ τ' ἀπειρα-
 «ἔλην, ὅπου ἀπολαμβάνομεν παρὰ τῆς βασιλικῆς φιλανθρωπίας. Ἐπειδὴ
 «δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐγένετο γνωστόν, ὅτι οἱ τὸ σανανικὸν τῆς δημεγεροσίας

«φρόνημα ἐπινοήσαντες, καὶ ἑταιρίαν τοιαύτην συστησάμενοι πρὸς ἀλλή-
 «λους, συνεδέθησαν καὶ μετὸν δεσμὸν τοῦ ὄρκου, γινωσκέτωσαν, ὅτι ὁ
 «ὄρκος αὐτῆς εἶναι ὄρκος ἀπάτης, εἶναι ἀδιάκριτος, καὶ ὅμοιος μετὸν
 «ὄρκον τοῦ Ἡρώδου, ὅστις, διὰ τὸ μὴ φανῆ παραβάτης τοῦ ὄρκου του,
 «ἀπεκεφάλισεν Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν. Ἄν ἤθελεν ἀθετήσῃ τὸν παρά-
 «λογον ὄρκον του, τὸν ὁποῖον ἐπενόησεν ἡ ἄλογος ἐπιθυμία του, ἔζη βέ-
 «βαια τότε ὁ θεὸς πρόδρομος ὥστε ἐνὸς ἀπλοῦ ὄρκου ἐπιμονὴ ἔφερε
 «τὸν θάνατον τοῦ προδρόμου. Ἡ ἐπιμονὴ ἄρα τοῦ ὄρκου εἰς διατήρησιν
 «τῶν ὑποσχεθέντων παρὰ τῆς φαιρίας αὐτῆς, πραγματευομένης οὐσιωδῶς
 «τὴν ἀπώλειαν ἐνὸς ὀλοκλήρου γένους, πόσον εἶναι ὀλεθρία καὶ θεομίση-
 «τος εἶναι φανερόν· ἐξ ἐναντίας ἡ ἀθέτησις τοῦ ὄρκου αὐτοῦ ἀπαλλάτ-
 «τουσα τὸ γένος ἐκ τῶν ἐπερχομένων ἀπαραμυθῆτων δεινῶν, εἶναι θεο-
 «φιλῆς καὶ σωτηριώδης. Διὰ τοῦτο τῇ χάριτι τοῦ παναγίου Πνεύματος
 «ἔχει ἡ ἐκκλησία αὐτὸν διαλελυμένον, καὶ ἀποδέχεται καὶ συγχωρεῖ ἐκ
 «καρδίας τοὺς μετανοοῦντας καὶ ἐπιστρέφοντας, καὶ τὴν προτέραν ἀπά-
 «την ὁμολογοῦντας, καὶ τὸ πιστὸν ἑραγιαλίαι αὐτῶν ἐναγκαλιζομένους
 «εἰλικρινῶς. Ταῦτα ἀμέσως νὰ κοινολογήσετε εἰς ὅλους τοὺς γνωστοὺς
 «σας, καὶ νὰ κατασταθῆτε ὅλοι προσεκτικώτεροι, ἀνατρέποντες καὶ δια-
 «λύοντες ὡς ἀραχνιώδη ὑφάσματα, ὅσα ἡ ἀπάτη καὶ ἡ κακοβουλία τῶν
 «πρωταιτίων ἐκείνων καθ' οἰονδήποτε τρόπον συνέπλεξε. Ἐπειδὴ, ἐάν, ὁ
 «μὴ γένοιτο, δὲν ἤθελε καθαρισθῆ ἡ θανατηφόρος αὐτῆ λύμη, καὶ φω-
 «ραθῶσί τινες τολμῶντες εἰς ἐπιχειρήματα ἐναντία τῶν καθηκόντων τοῦ
 «ἑραγιαλικίου, κοντὰ ὁποῦ οἱ τοιοῦτοι ἔχουσι νὰ παιδευθῶσι χωρὶς ἐλέους
 «καὶ οἰκτιρῶν, (μὴ γένοιτο, Χριστὲ βασιλεῦ!) ἀμέσως θέλει ἐξαφθῆ ἡ
 «δικαία ὀργὴ τοῦ κράτους του καθ' ἡμῶν, καὶ ὁ θυμὸς τῆς ἐκδικήσεως
 «γενικὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν, καὶ θέλου ἐκχυθῆ τὸσων ἀθῶν αἵματα
 «ἀδίκως καὶ παραλόγως, καθὼς ἀπροκριματίστως ταῦτα πάντα διεσάλπι-
 «σεν ἡ κραταιὰ καὶ ἀήττητος βασιλεία διὰ τοῦ ἐκδοθέντος καὶ ἐπ' ἀκροά-
 «σει κοινῇ ἡμῶν ἀναγνωσθέντος ὑψηλοῦ βασιλικοῦ προσκυνητοῦ ὀρισμοῦ.
 «Ἐκείνους δὲ τοὺς ἀσεβεῖς πρωταιτίους καὶ ἀπονενομημένους φυγάδας καὶ
 «ἀποστάτας ὀλεθρίους νὰ τοὺς μισήτε καὶ νὰ τοὺς ἀποστρέψετε καὶ δια-
 «νοία καὶ λόγῳ, καθότι καὶ ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ γένος τοὺς ἔχει μεμισημέ-
 «ρους, καὶ ἐπισωρεύει κατ' αὐτῶν τὰς παλαμναιοτάτας καὶ φορικωδεστά-
 «τας ἀράς ὡς μέλη σεσηπότα, τοὺς ἔχει ἀποκεκομμένους τῆς καθαρᾶς
 «καὶ ὑγιαινούσης χριστιανικῆς ὀλομελείας ὡς παραβάται δὲ τῶν θεῶν νό-
 «μων καὶ κανονικῶν διατάξεων, ὡς καταφρονηταὶ τοῦ ἱεροῦ χρήματος
 «τῆς πρὸς τοὺς εὐεργέτας εὐγνωμοσύνης καὶ εὐχαριστίας, ὡς ἐναντίοι
 «ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ὄρων, ὡς τὴν ἀπώλειαν τῶν ἀθῶν καὶ ἀνευθύ-
 «νων ὁμογενῶν μας ἀσυνειδήτως τεκταινόμενοι, ἀφωρισμένοι ὑπάρχειεν
 «καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι, καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτοι, καὶ τῷ
 «αἰώνιῳ ὑπόδικοι ἀναθέματι, καὶ αὐτοί, καὶ ὅσοι τοῖς ἔχουσιν αὐτῶν κα-

«τηκολούθησαν ἢ κατακολούθησιν τοῦ λοιποῦ, ἂν μὴ θελήσωσιν ἐν-
 «νοῆσαι τὴν ἀρπαγὴν καὶ ἀπάτην, καὶ ἐπιστραφῆναι τε καὶ βαδίσαι τὴν
 «εὐθείαν τῆς σωτηρίας ὁδόν, ἂν δὲν ἀναλάβωσιν, ὁ ἔστι, τὸν ἐντελῆ χα-
 «ρακτῆρα τοῦ ἑραγιαλικοῦ αὐτῶν ἐπαγγέλματος. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ κατὰ
 «τῆς ἀρχιερωσύνης σας καὶ ἱερωσύνης σας ἐπανατείνομεν, ἐὰν μὴ βαδίσετε,
 «εἰς ὅσα ἐν Πνεύματι ἀγίῳ ἀποφαινόμεθα διὰ τοῦ παρόντος ἐκκλησιαστι-
 «κῶς, ἐὰν δὲν δεῖξετε ἐν ἔργῳ τὴν ἐπιμέλειάν σας καὶ προθυμίαν εἰς τὴν
 «διάλυσιν τῶν σκευωριῶν, εἰς τὴν ἀναστολὴν τῶν καταχρήσεων καὶ ἀτα-
 «ξιῶν, εἰς τὴν ἐπιστροφήν τῶν πλανηθέντων, εἰς τὴν ἄμεσον καὶ ἔμμεσον
 «καταδρομὴν καὶ ἐκδίκησιν τῶν ἐπιμενόντων εἰς τὰ ἀποστατικά φρονή-
 «ματα, ἐὰν δὲν συμφωνήσετε τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ, ἐν ἐνὶ λόγῳ,
 «ἐὰν καθ' οἰονδήποτε τρόπον δολιευθῆτε καὶ κατενεχθῆτε κατὰ τῆς κοινῆς
 «ἡμῶν εὐεργέτιδος κραταιᾶς βασιλείας, ἔχομεν ὑμᾶς ἀργοὺς πάσης ἱερο-
 «πραξίας, καὶ τῇ δυνάμει τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκπτώτους τοῦ βαθ-
 «μοῦ τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ ἱερωσύνης καὶ τῷ πυρὶ τῆς γεένης ἐνόχους,
 «ὡς τὴν κοινὴν τοῦ γένους ἀπώλειαν προτιμήσαντας. Οὕτω τοῖνυν γινώ-
 «σκοντες, ἀνάηψατε πρὸς Θεοῦ καὶ ποιήσατε καθὼς γράφομεν ἐκκλη-
 «σιαστικῶς καὶ γενικῶς παρακελευόμεθα, καὶ μὴ ἄλλως ἐξ ἀποφάσεως,
 «ὅτι περιμένομεν κατὰ τάχος τὴν αἰσίαν τῶν γραφομένων ἀποπεράτωσιν,
 «ἵνα καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἀπειρον ἔλεος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.
 «αὐκά ἐν μηνὶ μαρτίῳ.

«Υπεγράφη συνοδικῶς ἐπάνωθεν τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου παρὰ τῆς
 «ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς μακαριότητός του καὶ πάντων τῶν συναδέλ-
 «φων ἁγίων ἀρχιερέων.

- «Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἀποφαίνεται.
- «Ὁ Ἱεροσολύμων Πολύκαρπος συναποφαίνεται.
- «Ὁ Καισαρίας Ἰωαννίκιος.
- «Ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος.
- «Ὁ Δέρκων Γρηγόριος.
- «Ὁ Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεος.
- «Ὁ Βιζύης Ἱερεμίας.
- «Ὁ Σίγνου Καλλίνικος.
- «Ὁ Ἡρακλείας Μελέτιος.
- «Ὁ Νικαίας Μακάριος.
- «Ὁ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ.
- «Ὁ Βερόδοις Ζαχαρίας.
- «Ὁ Λυδιμοτείχου Καλλίνικος.
- «Ὁ Βάρνης Φιλόθεος.
- «Ὁ Ρέοντος Διονύσιος.
- «Ὁ Κυζίκου Κωνσταντῖος.

- «Ὁ Χαλκηδόνος Γρηγόριος.
 «Ὁ Τουρνόβου Ἰωαννίκιος.
 «Ὁ Πισειδίας Ἀθανάσιος.
 «Ὁ Δρύστας Ἀνθιμος.
 «Ὁ Σωζοπόλεως Παΐσιος.
 «Ὁ Φαναρίου καὶ Φερσάλων Δαμασκηνός.
 «Ὁ Ναυπάκτου καὶ Ἀρτης Ἀνθιμος.»

«Γρηγόριος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώ-
 μης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

«Ἰερώτατε μητροπολίτα. . . . . ὑπέριμε καὶ ἔξαρχε πλαγηνῶν,
 «ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελφέ, καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριό-
 «τητος, Κύριε (ὁ δεῖνα) χάρις εἴη σου τῇ ἱερότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ
 «Πόσον διετάραξε τὰς καρδίας οὐ μόνον τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἀλλὰ
 «καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ κατοίκων ὁμογενῶν ἀπὸ μικροῦ ἕως
 «μεγάλου τὸ ἀπροσδόκητον ἀποστατικὸν αὐτόθι κίνημα, ἀδυνατοῦμεν
 «γραφεῖ παραδοῦναι ὅλοι πενθοῦντες καὶ σκυθρωπάζοντες μένομεν ἐκ-
 «στατηρότες, ὅτι καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς θεοῦ ἐφ' ἡμᾶς τειραγμέ-
 «νης κραταιᾶς καὶ ἀηττήτου βασιλείας ἐφθασεν ἐπὶ τοσοῦτον ἀγνώμων
 «καὶ ἀχάριστος νὰ φανῇ ὁ ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν αὐτὴν, ὡς μὴ ὤφειλε, προ-
 «αχθεῖς Μιχαήλ, καὶ μετὰ τὸ πρόσχημα τῆς ἐλευθερίας νὰ κηρυχθῇ τῷ
 «πράγματι καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἐχθρὸς τοῦ γένους ἐπίσημος, συμφωνήσας τῷ
 «φυγαδί ἐκείνῳ, καὶ ἐπίσης ἀγνώμων Ἀλεξάνδρῳ τῷ Ὑψηλάντῃ. Αὐτοὶ
 «μῆτε τὰ πρὸς Θεὸν ὅσια, μῆτε τὰ πρὸς ἀνθρώπους δίκαια διατηρήσαν-
 «τες, καταπατήσαντες καὶ θρησκοεντικά καὶ ἠθικά, οὐ μόνον ἐξηπάτησαν
 «τοὺς αὐτόθι οὐτιδανούς καὶ ἀφελεστέρους, ἀλλὰ καὶ τὸ γένος ὅλον ἀσυ-
 «νειδότης ἐσυκοφάντησαν, προβαλλόμενοι τὸ κακοηθέστατον σχέδιον αὐτὸ
 «ὡς ἐθνικόν. Ἄλλ' ἡ θεία πρόνοια καὶ ἡ ἐπαγρύπνησις τῆς κραταιᾶς καὶ
 «ἀηττήτου βασιλείας, διὰ τῶν κατὰ τόπους φωραθέντων γραμμάτων, καὶ
 «ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπαγγελματικῆς δοθείσης εἰδοποιήσεως τοῦ ἐξοχωτάτου
 «πρόεσβως τῆς Ῥωσσίας, ἀνεκάλυψε τὴν σκηνὴν, καὶ ἐγνώσθη ἡ βᾶσις
 «καὶ ἡ ἀρχὴ πόθων, καὶ ἐφωράθη τὸ ψεῦδος τοῦ προβλήματος καὶ ἡ
 «ἀπάτη, τὴν ὁποίαν ἀναισχύντως μεταχειρίζονται, ὡς ἔχοντες δῆθεν συν-
 «εργὸν εἰς τοιοῦτους σκοποὺς ὀλεθρίους τὴν ὀψοσικὴν Δύναμιν, καθὼς
 «ταῦτα πάντα διεκηρύχθησαν καὶ διὰ τοῦ ἐπίτηδες ἐπ' αὐτῇ τῇ ὑποθέσει
 «ἐκδοθέντος καὶ σήμερον ἐπ' ἀκροῶσαι κοινῇ πάντων ἡμῶν ἀναγνωσθέν-
 «τος, ὑψηλοῦ βασιλικοῦ προσκυνητοῦ ὄρισμοῦ.

«Τὸ βασιλικὸν κράτος ἐπεχείρησεν εὐτάκτως τὴν ἀνατροπὴν τοῦ κα-
 «κοήθους σχεδίου, καὶ ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία κατὰ χρέος ἀπαρά-
 «τητον ἐπαγρυπνοῦσα ὑπὲρ τῶν ἀπανταχοῦ ὁμογενῶν, ἐξέδωκε γράμματα

«καὶ διένειμε δι' ἐξάρχων, ὑπαγορεύουσα τοῖς ὁμογενέσι κοινῶς τε καὶ
 «κατὰ μέρος τὰ σωτήρια καὶ στηρίζουσα πάντας εἰς τὸ πιστὸν τοῦ ἁγια-
 «λικίου καὶ τὰ χρεὴ τῆς εἰλικρινοῦς εὐπειθείας καὶ ὑποταγῆς ἐκείνους δὲ
 «τοὺς πρωτουργοὺς καὶ τοὺς ἀμεταμελήτως αὐτοῖς κατακολουθοῦντας καὶ
 «συμφωνοῦντας ἀραιῶς ἀλύτοις καθυποβάλλει καὶ ἀναθέμασιν, ὡς προφα-
 «νῶς ὀλετήρας καὶ τὴν ἐκχυσιν τόσων καὶ τόσων ἀθῶων αἱμάτων ὁμογε-
 «νῶν ἀσπλάγγως καὶ ἀπανθρώπως ἐπιθυμήσαντας. Τοιαῦτα γράμματα
 «στέλλονται προσφόρως καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς ἱερότητός σου, καὶ τῶν
 «θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων σου, ἐκ τῶν ὁποίων γραμμάτων καὶ ἀκριβέ-
 «στερον πληροφοροῦσαι ἰδίως δὲ γράφοντες καὶ διὰ τῆς παρουσίας ἐντελ-
 «λόμεθά σοι ἐκκλησιαστικῶς νὰ δασαλίσης εἰς ὅλους τοὺς ὑπὸ τὴν πνευ-
 «ματικὴν σου προστασίαν Χριστιανοὺς τὰς ἐννοίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν
 «μας γραμμάτων, νὰ ἀγωνισθῇς ἐκ παντὸς τρόπου εἰς τὸ ν' ἀποδείξης τὴν
 «πλάνην, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται, νὰ διαλύσης τοὺς ματαίους στοχα-
 «σμούς των, καὶ τέλος πάντων ν' ἀποδείξης, ὅτι μετὰ τὴν ἐπιμονὴν αὐτῶν
 «εἰς τὸ ἀπονενομημένον τοῦτο κίνημα διοργανίζουσι τὸν ὄλεθρον ὅλου τοῦ
 «γένους, νὰ πληροφορήσης αὐτούς, ὅτι, ἂν δὲν διορθώσωσι τὸ σφάλμα με-
 «μίαν τελείαν καὶ εἰλικρινῆ μεταμελείαν, ἡ ἐκκλησία τοὺς ἔχει ἀποκεκομ-
 «μένους τῆς τῶν πιστῶν ὀλομελείας καὶ ἀποβλήτους καὶ ἐνόχους τῷ αἰω-
 «νίῳ ἀναθέματι.

«Πρὸ πάντων δὲ προσεκτικώτατος ἔσο ἡ ἱερότης σου, ἀγαπητὴ ἀδελφέ!
 «ἐνόησον ὅτι ἔχεις νὰ δῶς ἀπολογίαν ἐπὶ τοῦ ἀδεκάστου βήματος τοῦ
 «Κυρίου ἡμῶν ἐν τῇ φοβερᾷ ἐκείνῃ ἡμέρᾳ τῆς ἐτάσεως περὶ ὅλων τῶν
 «αὐτόθι ὁμογενῶν καὶ τῶν ἀλλαχοῦ εὐρισκόμενων καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῶν
 «κακόν τι ὑποσησομένων. Ἐκ τῆς χειρὸς σου ἐκζητηθήσεται τὸ αἷμα αὐ-
 «τῶν, ἂν μὴ καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ δὲν προφθίσῃς τὴν ἀναγκαίαν θερα-
 «πείαν καὶ διόρθωσιν, ἂν δὲν ἐκτελέσῃς τὸ ἀρχιερατικὸν χρεὴ σου, μετα-
 «πείθων τοὺς ἔξαπατηθέντας, ἀποδεχόμενος καὶ συγχωρῶν τοὺς μετανό-
 «οῦντας, καὶ τῶν ὄρκων ἐκείνων τῶν σατανικῶν ἀπαλλάττων, μισῶν, ἀπο-
 «στρεφόμενος, καταδιώκων καὶ κατατρέχων τοὺς λειποτακτῆσαντας, καὶ
 «κατὰ πάντα συμφρονῶν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ ἐφ' ἡμᾶς θεο-
 «δότῳ κραταιᾷ βασιλείᾳ καθότι, ἐάν, ὁ μὴ γένοιτο, ἀντιδιατεθῆς καὶ
 «ἄλλα παρὰ τὰ ἐκκλησιαστικῶς γραφόμενα ἐπιχειρήσῃς, ἢ λόγῳ ἢ ἔργῳ ἢ
 «διανοίᾳ, σὲ ἔχομεν ἐξ ἐκείνης τῆς ὥρας ἐκπτωτὸν τοῦ ἀρχιερατικοῦ βαθ-
 «μοῦ, αυτοκατάκριτον, καὶ μέλος ἀλλότριον καὶ ξένον τῆς ἐκκλησίας τοῦ
 «Θεοῦ, καὶ καθαιρέσει ἀμετακλήτῳ ἔνοχον. Διό, περιπόθητε ἀδελφέ! ἀγω-
 «νίσθητι ὅσον τὸ δυνατόν, διὰ ν' ἀποφύγῃς τὸν ψυχικὸν κίνδυνον, ὅτι ἐν
 «ὄχτοις δακρύων καὶ τὸ στελλόμενόν σοι συνοδικὸν γράμμα ἐπὶ τοῦ θείου
 «ὑπεγράφη θυσιαστηρίου οὕτως ἕξακαῦθη ἡ δικαία τῆς ἐκκλησίας ἀγανά-
 «κτησις κατὰ τῶν κοινῶν φθορέων καὶ λυμεόνων. Περιμένομεν νὰ χαρο-
 «ποιηθῶμεν μετὰ τὰς ταχείας ἀποκρίσεις σου, δηλωτικὰς τῆς αἰσίας τῶν

«γραφομένων αποπερατώσεως διὰ τὸ νὰ σὲ καταστέψωμεν καὶ μὲ τὰς κοινὰς
«ἡμῶν εὐχὰς καὶ εὐφημίας· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μετὰ τῆς ἀρχιερωσύ-
«νης σου.

«Ὁ Κωνσταντινοπόλεως ἐν Χριστῷ Ἀδελφός.

«αὐτῶν μαρτίου ἰά.»

«Γρηγόριος ἐλέω Θεοῦ, ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώ-
«μης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

«Ἰερώτατε μητροπολίτα . . . . . ὑπέριτε καὶ ἔξαρχε πλαγηνῶν, ἐν
«ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελφὴ καὶ συλλειτουργέ, καὶ εὐγενέστατοι ἄρ-
«χοντες οἱ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ, ἀυτόχθονές τε καὶ ἡμεδαποί, τιμώτατοι
«πραγματευταί, χρησιμώτατοι πρόκριτοι τῶν αὐτόθι εὐλογημένων ἱεροφει-
«τίων (συντεχνιῶν), καὶ λοιποὶ ἀπαξάπαντες εὐλογημένοι Χριστιανοὶ ἐκά-
«στης τάξεως καὶ βαθμοῦ, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητά, χάρις εἴη ὑμῖν
«καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ.

«Ἡ πρώτη βᾶσις τῆς ἠθικῆς ὅτι εἶναι ἡ πρὸς τοὺς εὐεργετοῦντας εὐ-
«γνωμοσύνη, εἶναι ἡλίου λαμπρότερον, καί, ὅστις εὐεργετούμενος ἀχαρι-
«στεῖ, εἶναι ὁ κάκιστος πάντων ἀνθρώπων. Αὐτὴν τὴν κακίαν βλέπομεν
«πολλαχοῦ στηλιτερομένην παρὰ τῶν ἱερῶν γραφῶν καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ
«κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀσυγχώρητον, καθὼς ἔχομεν τὸ παράδειγμα
«τοῦ Ἰούδα. Ὅταν ἡ ἀχαριστία ἦναι συνωδευμένη καὶ μὲ πνεῦμα κακο-
«ποιὸν καὶ ἀποστατικὸν ἐναντίον τῆς κοινῆς ἡμῶν εὐεργετίδος καὶ τροφοῦ
«κραταιᾶς καὶ ἀητήτου βασιλείας, τότε ἐμφαίνει καὶ τρόπον ἀντίθεον,
«ἐπειδὴ οὐκ ἔστι, φησί, βασιλεία καὶ ἐξουσία εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ τεταγμένη,
«καὶ πᾶς ὁ ἀντιτασσόμενος αὐτῇ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκε. Αὐτὰ τὰ
«δύο οὐσιώδη καὶ βᾶσιμα ἠθικὰ καὶ θρησκευτικὰ χρέη κατεπάτησαν μὲ
«ἀπαρδειγματίστον θρασύτητα καὶ ἀλαζονείαν ὅτε προδιορισθεὶς τῆς
«Μολδαυίας ἡγεμῶν, ὡς μὴ ὄφειλε, Μιχαὴλ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάν-
«της. Εἰς ὅλους τοὺς ὁμογενεῖς μας εἶναι γνωστὰ τὰ ἄπειρα ἐλέη, ὅσα ἡ
«ἀένναος τῆς ἐφ' ἡμᾶς τεταγμένης κραταιᾶς βασιλείας πηγὴ ἐξέχεεν εἰς
«τὸν κακόβουλον Μιχαήλ. Ἀπὸ μικροῦ καὶ εὐτελοῦς τὸν ἀνύψωσεν εἰς
«βαθμοὺς καὶ μεγαλεῖα· ἀπὸ ἀδόξου καὶ ἀσήμου τὸν προήγαγεν εἰς δόξας
«καὶ τιμὰς· τὸν ἐπλούτισε· τὸν περιέθαλψε· τέλος πάντων τὸν ἐτίμησε
«καὶ μὲ τὸν λαμπρότατον τῆς ἡγεμονείας αὐτῆς θρόνον καὶ τὸν κατέστη-
«σεν ἄρχοντα λαῶν. Αὐτὸς ὁμοῦς, φύσει κακόβουλος ὢν, ἐφάνη τέρας ἐμψυ-
«χον ἀχαριστίας, καὶ συμφωνήσας μετὰ τοῦ δραπέτου καὶ φυγάδος Ἀλε-
«ξάνδρου Ὑψηλάντου, ἀμφότεροι ἀπονειομένοι, ἐπίσης ἀλαζόνες, δοξο-
«μανεῖς, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ματαιόφρονες, ἐκήρυξαν ἐλευθερίαν τοῦ γένους,
«καὶ μὲ τὴν φωνὴν αὐτὴν ὑφέικυσαν καὶ πολλοὺς τῶν αὐτόθι, διασπείραν-
«τες καὶ ἀποστόλους εἰς διάφορα μέρη διὰ τὸ νὰ ἐξαπατήσωσι καὶ νὰ ἐφελέκω-

«σωσιν εἰς τὸν ἴδιον τῆς ἀπωλείας κρημνὸν καὶ ἄλλους πολλοὺς τῶν ὁμο-
«γενῶν μας. Διὰ τὸ νὰ δυνηθῶσι δὲ τρόπον τινὰ νὰ ἐνθαρρύνωσι τοὺς ἀκού-
«οντας, μετεχειρίσθησαν καὶ τὸ ὄνομα τῆς ὥσοικῆς Δυναμείας, προβαλ-
«όμενοι, ὅτι καὶ αὐτὴ εἶναι σύμφωνος μὲ τοὺς στοχασμοὺς καὶ τὰ κινή-
«ματά των, πρόβλημα διόλου ψευδὲς καὶ ἀνύπαρκτον, καὶ μόνως τῆς ἰδι-
«κῆς των ματαιοφροσύνης ἀποκύημα· ἐπειδὴ, ἐνῶ τὸ τοιοῦτον εἶναι ἀδύ-
«νατον ἠθικῶς, καὶ πολλῆς πρόξενον μομφῆς εἰς τὴν ὥσοικὴν αὐτοκρα-
«τορίαν, καὶ ὁ ἴδιος ἐνταῦθα ἐξοχώτατος πρέσβυς αὐτῆς ἔδωκεν ἔγγραφον
«πληροφορίαν, ὅτι οὐδεμίαν ἢ εἶδισιν, ἢ μετοχὴν ἔχει τὸ ὥσοικὸν κρά-
«τος εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν, καταμεμφόμενος μάλιστα καὶ ἀποτροπιάζο-
«μενος τοῦ πράγματος τὴν βδελυρίαν. Μὲ τοιαύτας ἠραδιουργίας ἐσημά-
«τισαν τὴν ὀλεθρίαν σκηνὴν οἱ δύο οὗτοι, καὶ οἱ τοῦτων συμπράκτορες
«φιλελεύθεροι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν μισελεύθεροι, καὶ ἐπεχείρησαν εἰς ἔργον
«μαρόν, θεοστυγὲς καὶ ἀσύνητον, θέλοντες νὰ διαταράξωσι τὴν ἄνεσιν
«καὶ ἡσυχίαν τῶν ὁμογενῶν μας, πιστῶν ἁγιάδων τῆς κραταιᾶς βασι-
«λείας, τὴν ὁποίαν ἀπολαμβάνουσιν ὑπὸ τὴν ἀμφιλαφῆ σκιάν αὐτῆς μὲ
«τόσα προνόμια ἐλευθερίας, ὅσα δὲν ἀπολαμβάνει ἄλλο ἔθνος ὑποτελὲς καὶ
«ὑποκείμενον, τὰ τε ἄλλα καὶ εἰς τὰ τῆς θρησκείας μας κατ' ἐξοχὴν, ἥτις
«διεφυλάχθη καὶ διατηρεῖται ἀσκανδάλιστος μέχρι τῆς σήμερον ἐπὶ ψυχικῇ
«ἡμῶν σωτηρίᾳ. Ἀντὶ λοιπὸν φιλελεύθεροι ἐφάνησαν μισελεύθεροι· ἀντὶ
«φιλογενεῖς καὶ φιλόθρησκοι ἐφάνησαν μισογενεῖς, μισόθρησκοι καὶ ἀντί-
«θεοι, διοργανίζοντες, φεῦ, οἱ ἀσυνειδητοὶ μὲ τὰ ἀπονειοημένα κινήματά
«των τὴν ἀγανάκτησιν τῆς εὐμενοῦς κραταιᾶς βασιλείας ἐναντίον τῶν ὑπη-
«κόων τῆς ὁμογενῶν μας, καὶ σπεύδοντες νὰ ἐπιφέρωσι κοινὸν καὶ γενι-
«κὸν τὸν ὀλεθρον ἐναντίον παντὸς τοῦ γένους.

«Τοιαῦτα τοίνυν ἀκούσαντες ἡμεῖς τε καὶ πᾶσα ἡ περὶ ἡμᾶς ἱερὰ ἀδελ-
«φότης, καὶ ὅλα τὰ ἐνταῦθα μέλη τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν γένους ἐκάστης τά-
«ξεως, κατηφείας ἐπλήσθημεν πολλῆς καὶ καιρίας ὀδύνης, καὶ προήχθη-
«μεν ὑπὸ φιλοστοργίας πατρικῆς καὶ προνοίας ἐκκλησιαστικῆς ἀμέσως
«εἰς τὸ νὰ ἐμνεύσωμεν ὑμῖν τὰ σωτήρια. Καὶ δὴ γράφοντες ἐντελλόμεθα
«καὶ παραγγέλλομεν τῇ ἀρχιερωσύνῃ σου, καὶ ὁ ἴδιος ἀμέσως καὶ διὰ τῶν
«ὑπαλλήλων σοι ἡγουμένων, ἱερομονάχων καὶ πνευματικῶν κατέρων νὰ
«διακηρύξῃς τὴν ἀπάτην τῶν εἰρημένων κακοβούλων ἀνθρώπων, καὶ νὰ
«καταρτίσῃς τοὺς ὑπὸ τὴν πνευματικὴν προστασίαν σου Χριστιανοὺς ἐκά-
«στης τάξεως εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ πιστοῦ ἁγιασμοῦ, καὶ τῆς ἄκρας
«ὑποταγῆς καὶ δουλικῆς εὐπειθείας πρὸς αὐτὴν τὴν θεόθεν ἐφ' ἡμᾶς τε-
«ταγμένην κραταιὰν βασιλείαν· νὰ διαλύσῃς μὲ τὰς πραγματικὰς ἀποδεί-
«ξεις τῆς ἀληθείας τὰς πλεκτάνας τῶν ὀλεθρίων ἐκείνων ἀνθρώπων καὶ νὰ
«τοὺς ἀποδείξῃς κοινούς λυμεῶνας καὶ ματαιόφρονες, χωρὶς μήτε ἡ ἀρχιε-
«ρωσύνη σου, μήτε τὸ λογικόν σου αὐτὸ ποίμνιον νὰ δώσῃτε εἰς τοὺς λό-
«γους των καὶ εἰς τὰ κινήματά των καμμίαν προσοχὴν· μάλιστα δὲ νὰ τοὺς

«μισήτε καὶ νὰ τοὺς ἀποστρέψετε, καθότι καὶ ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ γένος
 «τοὺς ἔχει μεμισημένους, καὶ ἐπισωρεύει κατ' αὐτῶν τὰς παλαμναιοτάτας
 «ἄρας, ὡς μέλη σεσηπῶτα τοὺς ἔχει ἀποκεκομμένους τῆς καθαρᾶς καὶ ὑγι-
 «αινούσης χριστιανικῆς ὀλομελείας. Ὡς παραβάται τῶν θείων νόμων καὶ
 «ἀποστολικῶν διατάξεων, ὡς καταφρονηταὶ τοῦ ἱεροῦ χρήματος τῆς πρὸς
 «τοὺς εὐεργετήσαντας εὐγνωμοσύνης καὶ εὐχαριστίας, ὡς ἐναντίοι τῶν
 «ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ὄρων, ὡς τὴν ἀπώλειαν τῶν ἀθῶνων καὶ ἀνευθύ-
 «νων ὁμογενῶν μας ἀσυνειδότως τεκταινόμενοι, ἀφωρισμένοι ὑπάρχουσι
 «καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι καὶ ἄλλοι μετὰ θάνατον, καὶ τῷ αἰῶ-
 «νίφ ὑπόδικοι ἀναθέματι καὶ τυμπανιαῖοι· αἱ πέτραι, τὰ ξύλα καὶ ὁ σίδη-
 «ρος λυθείησαν, αὐτοὶ δὲ μηδαμῶς· σχισθεῖσα ἡ γῆ καταπίοι αὐτούς, οὐχ
 «ὡς τὸν Δαθὰν καὶ Ἀβειρών, ἀλλὰ τρόπῳ δῆ τιμι παραδόξῳ, εἰς θαῦμα καὶ
 «παράδειγμα· πατάξει Κύριος αὐτοὺς τῷ ψύχει, τῷ πυρετῷ, τῇ ἀεμοφθο-
 «ρία καὶ τῇ ὄχρᾳ· γενηθήτω ὁ οὐρανός, ὁ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν, χαλ-
 «κοῦς, καὶ ἡ γῆ, ἡ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν, σιδηρᾶ· ἐκκοπέησαν ἄωρος τῆς
 «παρούσης ζωῆς καὶ προσζημιωθείησαν καὶ τὴν μέλλουσαν· ἐπιπεσάτωσαν
 «ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν κεραυνοὶ τῆς θείας ἀγανακτήσεως· εἶησαν τὰ κτή-
 «ματα αὐτῶν εἰς παντελῆ ἀφανισμόν καὶ εἰς ἐξολόθρευσιν· γενηθήτωσαν τὰ
 «τέκνα αὐτῶν ὄρφανὰ καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν χῆραι· ἐν γενεᾷ μιᾷ ἐξαλειφ-
 «θεῖη τὸ ὄνομα αὐτῶν μετ' ἤχου, καὶ οὐ μὴ μένη αὐτοῖς λίθος ἐπὶ λίθου·
 «ἄγγελος Κυρίου καταδιώξει αὐτοὺς ἐν πυρίνῃ ὄμοφαίᾳ, ἔχοντες καὶ τὰς
 «ἄρας πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀγίων καὶ τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέ-
 «ρων, καὶ αὐτοὶ καὶ ὅσοι τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῖς κατηκολούθησαν ἀμεταμελή-
 «τως, ἢ κατακολουθήσουσι τοῦ λοιποῦ. Τοιαῦτα ἀπαρώμεθα κατ' αὐτῶν,
 «κρουνοὺς δακρῶν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἀφίεντες καὶ πλήρεις ἀγανα-
 «κτῆσεως δικαίας ὑπάρχοντες. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐγνώσθη ὅτι οἱ
 «τὸ σατανικὸν τῆς δημεγερασίας φρόνημα νοήσαντες καὶ ἑταιρίαν τοιαύτην
 «συστησάμενοι πρὸς ἀλλήλους συνεδέθησαν καὶ μετὸν δεσμόν τοῦ ὄρκου,
 «γινωσκέτωσαν, ὅτι ὁ ὄρκος αὐτὸς εἶναι ὄρκος ἀπάτης, εἶναι ἀδιάκριτος
 «καὶ ἀσεβής, ὅμοιος μετὸν ὄρκον τοῦ Ἡρώδου, ὅστις, διὰ νὰ μὴ φανῆ
 «παραβάτης τοῦ ὄρκου τοῦ, ἀπεκεφάλισεν Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν· ἂν
 «ἤθελεν ἀθετήσῃ τὸν παράλογον ὄρκον, τὸν ὁποῖον ἐπενόησεν ἡ ἄλογος
 «ἐπιθυμία του, ἔζη τότε βέβαια ὁ θεὸς πρόδρομος, ὥστε ἐνὸς παραλόγου
 «ὄρκου ἐπιμονὴ ἔφερε τὸν θάνατον τοῦ προδρόμου· ἢ ἐπιμονὴ ἄρα τοῦ
 «ὄρκου εἰς διατήρησιν τῶν ὑποσχεθέντων παρὰ τῆς φάτρως αὐτῆς, πραγ-
 «ματευομένης οὐσιωδῶς τὴν ἀπώλειαν ἐνὸς ὀλοκλήρου γένους, πόσον εἶναι
 «ὄλεθρία καὶ θεομίσητος, εἶναι φανερόν· ἔξ ἐναντίας ἢ ἀθέτησις τοῦ ὄρ-
 «κου αὐτοῦ, ἀπαλλάττουσα τὸ γένος ἐκ τῶν ἐπερχομένων ἀπαραμυθῆτων
 «δεινῶν, εἶναι θεοφιλῆς καὶ σωτηριώδης. Διὰ τοῦτο τῇ χάριτι τοῦ πανα-
 «γίου Πνεύματος ἔχει ἡ ἐκκλησία διαλελυμένον τὸν ὄρκον αὐτῶν καὶ ἀπο-
 «δέχεται καὶ συγχωρεῖ ἐκ καρδίας τοὺς μετανοοῦντας καὶ ἐπιστρέφοντας

«καὶ τὴν προτέραν ἀπάτην ὁμολογοῦντας καὶ τὸ πιστὸν τοῦ ἁγιαλικίου
 «αὐτῶν ἐναγκαλιζομένους ἐλικρινῶς· ἀποτείνοντες δὲ τὸν λόγον ἰδίως καὶ
 «πρὸς τὴν ἀρχιερωσύνην σου ἀποφαινόμεθα, ἐὰν μὴ βαδίσης εἰς ὅσα ἐν
 «πνεύματι ἀγίῳ παραινῶμεν διὰ τοῦ παρόντος ἐκκλησιαστικῶς, ἐὰν δὲν
 «δείξης ἐν ἔργῳ τὴν ἐπιμέλειάν σου καὶ προθυμίαν εἰς τὴν διάλυσιν τῶν
 «σκευωριῶν, εἰς τὴν ἀναστολὴν τῶν καταχρήσεων καὶ ἀταξιῶν, εἰς τὴν
 «ἐπιστροφὴν τῶν πλανηθέντων, εἰς τὴν ἄμεσον καὶ ἔμμεσον καταδρομὴν
 «καὶ ἐκδίκησιν τῶν ἐπιμενόντων εἰς τὰ ἀποστατικὰ φρονήματα, ἐὰν δὲν
 «συμφρονήσης τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐνὶ λόγῳ, ἐὰν καθ' οἷονδῆποτε τρόπον κα-
 «τενεχθῆς κατὰ τῆς νοιῆς ἡμῶν εὐεργέτιδος κραταιᾶς βασιλείας, σὲ ἔχομεν
 «ἄργον πάσης ἀρχιεροπραξίας, καὶ τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκ-
 «πτωτον τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ τῶν ἱερῶν περιβόλων ἀπό-
 «βλητον καὶ τῆς θείας χάριτος γεγυμνωμένον καὶ τῷ πυρὶ τῆς γεέννης ἐνο-
 «χον, ὡς τὴν ἀπώλειαν τοῦ γένους ἡμῶν αἰρετισάμενον καὶ προτιμήσαντα.

«Οὕτω τοίνυν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἀνανήψατε πρὸς Θεοῦ καὶ ποιήσατε
 «καθὼς ἐκκλησιαστικῶς ὑμῖν γράφοντες κελυόμεθα, ὅτι περιμένομεν κατὰ
 «τάχος τὴν αἰσίαν τῶν γραφομένων ἐκτέλεισιν, ἵνα καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις
 «καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

«αὐκὰ ἐν μηνὶ μαρτίῳ.

«Ἐπεγράφη συνοδικῶς ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης παρὰ τῆς ἡμῶν με-
 «τριότητος, καὶ τῆς μακαριότητός του καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀρχιερέων.

«ὁ Κωνσταντινουπόλεως ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ἀποφαίνεται.

«ὁ Ἱεροσολύμων ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ συναποφαίνεται.

«ὁ Καισαρείας ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ.

«ὁ Ἡρακλείας ΜΕΛΕΤΙΟΣ.

«ὁ Κυζίκου ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ.

«ὁ Νικομηδείας ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

«ὁ Νικαίας ΜΕΛΕΤΙΟΣ.

«ὁ Χαλκηδόνος ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ.

«ὁ Δέρκων ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ.

«ὁ Θεσσαλονίκης ΙΩΣΗΦ.

«ὁ Τυρνόβου ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ.

«ὁ Ἀδριανουπόλεως ΔΩΡΟΘΕΟΣ.

«ὁ Προύσσης ΜΕΛΕΤΙΟΣ.

«ὁ Λυδιμοτείχου ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ.

«ὁ Ἀγκύρας ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

«ὁ Ναξίας ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ.

«ὁ Σίφνου ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ.

«ὁ Φαναρίου καὶ Φερσάλων ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ. κτλ. κτλ.

(β.)

Ἴδου δύο ἄλλα νεώτερα ἔγγραφα τοῦ σουλτάνου περὶ τῶν αὐτῶν, τὸ μὲν πρὸς τὸν κεχαγιαμπεην, τὸ δὲ πρὸς ὅλον τὸ ἔθνος τῶν Μουσουλμάνων. Τὸ πρὸς τὸν κεχαγιαμπεην ἔλεγεν·

«Οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὰ κατὰ τὰς ἐπαρχίας τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαυίας ἐσχάτως συμβάντα, καὶ τὴν παντοτεινὴν τοῦ ἔθνους τῶν Ἑλλήνων ἀπιστίαν. Ἄς ἐλπίσωμεν εἰς τὸν Θεὸν ὅτι ἡ ἡσυχία θὰ ἐπανέλθῃ. Εἶνε ὅμως ἀναγκαῖον νὰ φέρεται εἰς τὸ ἐξῆς ἕκαστος Μουσουλμάνος ἀξίως τῶν σημερινῶν περιστάσεων, αἵτινες ἀπαιτοῦν τὴν ἀπάρνησιν πάσης τρυφῆς, ἣτις τοὺς ἠχμαλώτευσεν, τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν ἐν τοῖς στρατοπέδοις ζωὴν ὡς ἀνέκαθεν καὶ τὴν κατ' ὀλίγον μίμησιν τῶν ἡθῶν τῶν προγόνων μας. Εἶνε ἐπίσης ἀναγκαῖον καὶ οἱ ὑπουργοὶ τοῦ κράτους καὶ οἱ ὑπάλληλοι καὶ οἱ γραφεῖς ν' ἀπαρνηθῶσι πᾶσαν ἡδυπάθειαν καὶ νὰ ἐτοιμασθῶσιν εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος μεταβολὴν τῶν ἡθῶν ἀγοράζοντες ὄπλα καὶ ἵππους».

Ἴδου τὸ πρὸς τὸ ἔθνος τῶν Μουσουλμάνων.

«Οἱ ἄπιστοι, μάρτυρες τῶν ἀκολασιῶν τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ κράτους μου, καὶ προβλέποντες ὅτι οὗτοι δὲν ἦσαν ἱκανοὶ ν' ἀντισταθῶσιν, ἐτόλμησαν νὰ κινήσωσιν ἔνοπλον χεῖρα. Ἡξεύρουσιν τοῦτο ὅλοι οἱ μεγιστᾶνες, οἱ ὑπουργοὶ καὶ οἱ ὑπάλληλοι τοῦ κράτους μου καὶ ὅμως οὐδεὶς δεικνύει τὸν πρέποντα ζῆλον· μόλις οἱ γραφεῖς ἔρχονται εἰς τὰ ἔργα τῶν τῆν γ' ὥραν· αἱ ὑποθέσεις δὲν διεξάγονται πρεπόντως κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον· ὅλοι αἱ ὧραι δὲν εἶναι ὧραι τρυφῆς. Ἴδου τὰ ἔλεεινὰ ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης ζωῆς. Ἐψυχράνθησαν οἱ Μουσουλμάνοι. Τινὲς κακεντρέχεις δὲν παύουν χλευάζοντες καὶ κατηγοροῦντες τοὺς ἄλλους· διὰ τοῦτο δὲν θὰ συμβουλευῶ εἰς τὸ ἐξῆς, ἀλλὰ θὰ παραδίδω εἰς τὰς χεῖρας τοῦ δημίου τοὺς ζῶντας ταύτην τὴν ζωὴν, τοὺς ὀλιγοροῦντας τὴν ἐντολὴν τοῦ νὰ θεωρῶσιν ὡς ἀδελφοὺς τοὺς ἄλλους, τοὺς τρέφοντας μῖσος κατ' αὐτῶν, τοὺς μὴ φροντίζοντας διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων, τοὺς ἐρχομένους παρ' ὧραν εἰς τὰ ἔργα τῶν καὶ τοὺς κακολογοῦντας ἀλλήλους. Ἄς ἀνοιξῶσιν οἱ τοιοῦτοι καλὰ τὰ ὄμματά τῶν. Αἱ σημεριναὶ περιστάσεις δὲν εἶναι ὡς αἱ παρελθούσαι. Πρόκειται περὶ θρησκείας. Ὁ αὐτοκρατορικὸς σκοπός μου εἶναι νὰ κερδίσω τὰς καρδίας τῶν ἀληθῶν πιστῶν καὶ νὰ ἐνισχύσω τὸν νόμον τοῦ Μωάμεθ. Εἶθε νὰ φανῆτε ὅλοι ἄγρυπνοι! Ἀμήν!»

Σημειωτέον, ὅτι ὅσα Τουρκικὰ ἔγγραφα ἐκδίδω μετεφράσθησαν ὅλα ἐκ γαλλικῶν μεταφράσεων.

(γ.)

Μετά τινος ἡμέρας ἀπεκεφάλισεν ἡ Πύλη καὶ ἓνα τῶν υἱῶν καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Παπαδόηγοπούλου.

(δ.)

Ἵδιον ἀκρίτως καὶ ἀνεξετάτως καὶ ἐπὶ ἀπλῇ ὑποψίᾳ ἐφόνευαν οἱ Τοῦρκοι τοὺς Χριστιανούς, ἀρκεῖ ν' ἀναφέρω, ὅτι τὸ ἔγγραφον τῆς καταδίκης τοῦ Γεωργίου Μαυροκορδάτου ἔλεγεν, ὅτι «κατεδικάσθη εἰς θάνατον, διότι μετέφερεν ἔξωθεν κανόνια ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας του εἰς ἀνατροπὴν τῆς τουρκικῆς Ἀρχῆς». Ἡ δὲ παραμορφωθείσα ἀλήθεια ἔχει οὕτως. Ἡ οἰκία του ἦτο παραθαλάσσιος, καὶ ἔμπροσθεν αὐτῆς ἠγκυροβόλουν πλοῖα ἀποβιβάζοντα συνήθως χάριν ἐπισκευῆς τὰ κανόνιά των.

(ε.)

Ἐξωρίσθη καὶ ὁ μέγας οὗτος διερμηνεὺς καὶ κληθεὶς εἰς γεῦμα ἐπὶ τῆς ἐξουσίας του παρὰ τῷ διατρέιβοντι ἐν τῇ ἐξοχῇ διοικητῇ ἐδολοφονήθη καθ' ὁδὸν ὑπὸ τινῶν τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ τοῦ διοικητοῦ ὑποκριθέντων ὅτι ἦσαν λησταί.

(ε δις.)

Ἴδου αἱ ὁδηγίαι, δι' ὧν ὁ σουλτάνος ἐφωδίασε τὸν νέον ἀρχιβεζίρη Μπεντερλή-Ἀλήπασαν:

«Ἀλήπασα.

«Σὺ, ὁ εὐνυπόληπτος ἀρχιβεζίρης μου καὶ ὁ γενικὸς ἐπίτροπός μου, μετὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χαιρετισμούς μου μάθε, ὅτι ὁ προκατόχος σου Σαῖδ-Ἀλήπασας δὲν ἔδειξε τὴν ἀναγκαίαν σταθερότητα· ἡγάπα τὰς ἀναπαύσεις καὶ τὰς τρυφὰς καὶ δὲν ἦτον ἀνθρώπος τῶν σημερινῶν περιστάσεων, διὰ τοῦτο τὸν ἔξωσα· ἤψωσα δὲ εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ ἐπιτρόπου μου σέ, τὸν διακρινόμενον μεταξὺ τῶν βεζιρῶν μου διὰ τὸν ζῆλον σου, τὴν ἀνδρείαν σου, τὴν πρὸς ἐμὲ πίστιν σου καὶ τὴν εὐθύτητά σου, καὶ τὸν δόσαντά μέχρι σήμερον δείγματα φρονήσεως διὰ τῆς διαγωγῆς σου καθ' ὡς σοὶ ἐνεπιστεύθη ὑποθέσεις· ἀναμένω δὲ νὰ ἴδω καὶ τὰς πράξεις σου ἐν τῇ σημερινῇ ὑπηρεσίᾳ σου. Ὁ σημερινὸς καιρὸς δὲν ὁμοιάζει τοὺς ἄλλους. Παράστησε διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου σου, διὰ τῆς τιμιότητός σου καὶ διὰ τοῦ πρὸς τὴν θρησκείαν ζήλου σου, ὅτι εἶναι ἐπάναγκες ὅλοι οἱ πιστοὶ νὰ ἐνωθῶσιν κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἱερὸν ἠτήτων τοῦ κορανίου, «ὁ δὲ Θεὸς βλέπει ἰλαρῶς τοὺς πιστοὺς τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ὑπὸ τὸ δένδρον καὶ τοὺς ἀξίους τῆς θείας χάριτος. Διάταξε τοὺς ἀγαπητοὺς μου οὐλεμάδας, τοὺς βεζίρας καὶ ὑπουργοὺς τῆς αὐτοκρατορίας μου, τοὺς ἀρχηγούς τῶν γενιτσάρων νὰ ζῶσιν ἐν ὁμοιοῖα καὶ νὰ μὴ κατηγορῇ ὁ εἰς τὸν ἄλλον· οἱ ὑπουργοί, οἱ μεγιστᾶνες, οἱ ἀγάδες τῶν γενιτσάρων, οἱ ἀπυρρέται μου ἐν γένει ὀφείλουσιν ν' ἀφήσωσιν εἰς τὸ ἐξῆς πᾶσαν ἡδυπάθειαν καὶ πολυτέλειαν καὶ ἐν γένει τὸν συνήθη τρόπον τοῦ ζῆν, μόνον ἀνεκτὸν ἐν καιρῷ εἰρήνης· μήτε δὲ ν' ἀσωτεύωσι πρέπει ἢ ν' ἀργῶσιν· ἀλλά, καθὼς διατάττει ὁ νόμος τοῦ προφήτου, νὰ προσεύχωνται οἱ μὲν μεγιστᾶνες τῆς αὐτοκρατορίας μου ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, ὁ δὲ κοινὸς λαὸς

«ἐν τοῖς τζαμίοις καὶ τοῖς εὐκτηρίοις. Προμήθευσε δὲ πρὸ πάντων τὴν βα-
 «σιλεύουσαν παντὸς εἴδους τροφῶν καὶ ἐπαγρύπνει μεθ' ὅλων τῶν ὀρθῶς
 «φρονούντων καθὼς καὶ μετὰ τῶν ὑπουργῶν καὶ λοιπῶν ὑπαλλήλων τὴν
 «ἀσφάλειαν τῆς βασιλευούσης καὶ τῶν ὀρίων. Κοινοποίει μοι πᾶσαν ὑπό-
 «θεσιν ἕξιαν λόγου ὥστε οὐδεμία ν' ἀμελῆται ἢ ν' ἀναβάλλεται.

«Εἶθε ὁ Παντοδύναμος νὰ εὐλογῆσῃ καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ
 «μέλλοντι ὅλους ὅσοι σὲ συνδράμουν καὶ ὅσοι ὑπακούσουν τὴν θεῖαν φω-
 «νὴν τὴν λέγουσαν ἔσω ταπεινὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ εὐπειθῆς εἰς τὸν
 «προφήτην. Αὕτη εἶναι ἡ δοθεῖσα πρώτη ἐντολή»

(στ')

Ἴδου τὰ χᾶτι σερίφη περὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ Μπεντερλῆ-Ἀλήπασα
 καὶ περὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ διαδόχου του Σαλήπασα·

«Σαλήπασα·

«Δέξου τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χαιρετισμούς μου καὶ μάθε, ὅτι ἀφ' ὅτου
 «ἔγινε φανερὸν ἡ ἀπροσδόκητος ἀποστασία τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων,
 «ὄλοι οἱ βεζίραι, ὄλοι οἱ ἄνθρωποι τοῦ νόμου, ὄλοι οἱ Μουσουλμάνοι
 «εἶναι ἀδελφοί, ἠνώθησαν χάριτι θεῖα καὶ ἀγρυπνοῦν ἔνοπλοι νύκτα καὶ
 «ἡμέραν εἰς ἀπόσβεσιν τῆς ἀποστασίας παιδεύοντες τοὺς πρωταίτιους τῆς·
 «ἀλλ' ὁ προκάτοχός σου Μπεντερλῆ-Ἀλήπασας, ὅστις ἐφάνη ἕξ αὐτῆς τῆς
 «ἀρχῆς τῆς ὑπηρεσίας του μήτε τῶν νόμων τῆς αὐτοκρατορίας μου, μήτε
 «τῶν αἰτιῶν τῆς ἀποστασίας γνῶσιν ἔχων, ἠθέλησε νὰ φεισθῆ τῆς
 «ζωῆς τῶν Ἑλλήνων, ὧν ἡ προδοσία εἶναι πασίγνωστος, μὴ κατα-
 «νοήσας τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνακαλυφθείσης ἀποστασίας. Τολμηρὸς ἐδεί-
 «χθη ἕξ αἰτίας τῆς ἀγνοίας του καὶ ἐπολιτεύθη ὅπως δὲν ἔπρεπε· παρα-
 «δείγματος χάριν, ἐτόλμησε νὰ ἐναντιωθῆ εἰς τὴν τιμωρίαν τοῦ ἀξιοκατα-
 «φρονήτου τούτου ἔθνους, νὰ ψυχράνῃ τὸν ζῆλον τῶν Μουσουλμάνων, νὰ
 «διαλύσῃ τὴν ὑπάρχουσαν ἀγάπην καὶ ὁμόνοιάν των καὶ νὰ σπείρῃ μετα-
 «ξὺ ὅλων τῶν κλάσεων τὰ ζιζάνια τῆς διαφωνίας. Ἐπειδὴ τοιαύτη δια-
 «γωγὴ ἐδύνατο νὰ φέρῃ ἀποτελέσματα ἐλεεινά, ἐκρίθη ἀναγκαῖον ὅχι μό-
 «νον νὰ μὴ ἀναβληθῆ ἢ πτώσις του, ἀλλὰ καὶ ν' ἀπομακρυνθῆ καὶ μείνῃ
 «ἐκτὸς πάσης ὑπηρεσίας.

«Ἐπειδὴ σὺ εἶσαι ἐκ τῶν παλαιότερων ὑπουργῶν μου καὶ γνωρίζεις
 «ἐπίσης καλῶς καὶ τὰς αἰτίας καὶ τὰ ἀποτελέσματα παντὸς ἔργου, προσ-
 «δοκῶ παρὰ σοῦ τιμότητα καὶ ζῆλον· δι' ὃ καὶ σὲ ἀνέδειξα ἀρχιβεζίρη.
 «Φανοῦ λοιπὸν τοιοῦτος ὁποῖον σὲ νομίζω· πολιτεύσου μετὰ τῆς συνήθους
 «σου τιμότητος καὶ τοῦ ζήλου σου· ἐνώσου μετὰ τῶν βεζιρῶν μου, τῶν
 «ὑπηρετῶν τοῦ νόμου, τῶν ὑπουργῶν τῆς αὐτοκρατορίας μου καὶ τῶν
 «ἀρχηγῶν τῶν στρατευμάτων μου κατὰ τὴν ἐντολήν τοῦ προφήτου, καὶ
 «πρόσεχε μηδεμίαν ὑπόθεσιν ν' ἀμελῆται, ἀναφέρων πρὸς ἐμὲ ταχέως τὰς
 «κατεπειγούσας διατάξεις δὲ ὅλους τοὺς Μουσουλμάνους ν' ἀπαρηθῶσι

«τὴν ἡδυπάθειαν, τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν ἀσωτίαν, μεταβάλλοντες τὴν
 «κατάστασιν τῆς εἰρήνης εἰς κατάστασιν πολέμου καὶ πράττοντες κατὰ
 «τοὺς νόμους τοῦ προφήτου. Φρόντισε νὰ ἐνεργηθῶσι τὰ διαταττόμενα.

«Εἶθε ὁ Παντοδύναμος ν' ἀνταμείψῃ καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ
 «μέλλοντι ὅλους τοὺς μὴ τὴν παροῦσαν ἀποστασίαν ὡς ἀσήμαντον ἐκλαμ-
 «βάνοντας, τοὺς θεωροῦντας τὸ βασίλειόν μου ὡς βασίλειον τοῦ Μωάμεθ,
 «τοὺς πεπεισμένους ὅτι τὸ συμφέρον ὅλων τῶν Μουσουλμάνων κρέμαται
 «ἀπὸ τῆς εὐκρινεῖς ἐνώσεως ὅλων καὶ τοὺς ἐνεργοῦντας ἐκ συμφώνου
 «καὶ σεβομένους τὰς διαταγὰς σου. Αὕτη εἶναι ἡ ἐπιθυμία μου!»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

(α.)

Ἴδου τὸ αὐτοκρατορικὸν κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου διάταγμα :

«1. Ὁ Πρίγκηψ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἀποβάλλεται τῆς ὑπηρεσίας
 «τῆς Ῥωσσίας.

«2. Νὰ τῷ γνωστοποιηθῆ, ὅτι ὁ μεγαλειότατος αὐτοκράτωρ ἀποδοκι-
 «μάζει ἐπισήμως τὸ ἐπιχειρημᾶ του καὶ ὅτι εἰς ὑποστήριξιν αὐτοῦ μηδε-
 «μίαν ἔπρεπε ποτε νὰ προσδοκᾷ συνδρομὴν παρὰ τῆς Ῥωσσίας.

«3. Νὰ σταλῶσι ῥηταὶ διαταγαὶ πρὸς τὸν κόμητα Βιγενστέην, γενικὸν
 «ἀρχηγὸν τῶν ἐπὶ τοῦ Προούθου καὶ ἐν Βεσσαραβία ὠσσοικῶν στρατευ-
 «μάτων, ὅπως διατηρῆ αὐστηροτάτην οὐδετερότητα καὶ ἀμεροληψίαν ὡς
 «πρὸς τὰς ἐκτραγείσας ἐντὸς τῶν ἡγεμονιῶν ταραχάς.

«4. Νὰ κοινοποιηθῶσιν αἱ ἀποφάσεις αὗται τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει
 «πρέσβει τῆς Ῥωσσίας, ὅπως τὰς γνωστοποιήσῃ τῇ ὑψηλῇ Πύλῃ ἐπανα-
 «λαμβάνων ἐν ταῦτῳ τὰς εὐκρινεῖς καὶ καθαρὰς διαβεβαιώσεις τὰς παρ'
 «ἡμῶν ἐπὶ τῆς ἀποστασίας τῶν ἡγεμονιῶν δοθείσας· νὰ ἀναγγεῖλῃ δὲ
 «αὐτῇ ῥητῶς, ὅτι ἡ πολιτικὴ τοῦ μεγαλειοτάτου αὐτοκράτορος εἶναι καὶ
 «θὰ εἶναι ἄλλοτριὰ τῶν ῥαδιουργιῶν, δι' ὧν ἐπαπειλεῖται ἡ ἡσυχία ὁποι-
 «ουδήποτε τόπου· ὅτι πᾶσα τοιαύτης φύσεως ἐνοχὴ ἀντίκειται εἰς τὴν εὐ-
 «θύτητα τῶν σκοπῶν του, καὶ ὅτι περὶ τῶν πρὸς τὴν Πύλην σχέσεών της
 «ἡ μεγαλειότης του δὲν τρέφει ἄλλον σκοπὸν οὐδ' ἄλλην ἐπιθυμίαν παρὰ
 «τὴν διατήρησιν καὶ τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν συνθηκῶν τῶν δύο Δυνά-
 «μεων».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

(α.)

Ἀφ' οὗ ὁ Πεντεδέκας ἤρπασε τὴν ἐξουσίαν, οἱ ἀρχοντες τῆς Μολδα-
 «ίας διέσωσαν τοὺς ὀρθέντας Τούρκους στείλαντές τους εἰς Βεσσαραβίαν.

(β.)

Ὑπαινίττεται ὁ Ὑψηλάντης τὸ πρὸς αὐτὸν ἕξ ὀνόματος τοῦ αὐτοκρά-

τορος γράμμα τοῦ Καποδιστριαίου καταχωριζόμενον ἐν ταῦθα ὅπως ἐδημοσιεύθη τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις.

«Ἐν Λαυβίχῃ τὴν 14 Μαρτίου τοῦ 1821 ἔτους.

«Κομισάμενος τὴν ἀπὸ 24 Φεβρουαρίου ἐπιστολὴν σας ὁ Αὐτοκράτωρ ἔδοκίμασε λύπην τοσοῦτον μάλλον βαθεῖαν, ὅσον ἔτιμα τὸ εὐγενὲς τῶν αἰσθημάτων σας, τῶν ὁποίων ἐδώκατε πείραν ἐν ὑπηρεσίᾳ τῆς μεγαλειότητός του. Ἡ αὐτοκρατορικὴ μεγαλειότης του ἦτο λοιπὸν μακρὰν παντός φόβου, ὅτι ἠδύνασθε ποτὲ αἴφνης νὰ παρασυρῆτε ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος τῆς σκοτοδιναίσεως, ὅπερ φέρει τοὺς ἀνθρώπους τοῦ αἰῶνός μας νὰ ζητήσωσιν εἰς τὴν λήθην τῶν πρώτων χρεῶν των ἐν ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε τις δύναται νὰ τὸ ἐλπίσῃ εἰ μὴ μόνον ἀπὸ μιᾶς ἀκριβοῦς διατηρήσεως τῶν κανόνων τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς. Τὸ λαμπρὸν τοῦ γένους σας, ἡ ὁδός, τὴν ὁποίαν ἠρχίσασθε, ἡ δικαία ὑπόληψις, τὴν ὁποίαν ἀπεκτήσατε, ὅλα αὐτὰ σὰς ἐχορήγουν τὴν περιστάσιν καὶ τὰ μέσα νὰ φωτίσητε πρὸς τὰ συμφέροντα αὐτῶν τοὺς τὰ πρῶτα φέροντας τῶν Γραικῶν, οἱ ὅποιοι σὰς ἔδειχναν μίαν τόσον δικαίαν ἐμπιστοσύνην. Βέβαια ἀνθρώπινον εἶναι ἡ ἔφεσις τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης του· βέβαια παλαιαὶ περιστάσεις ἐμπνέουν εἰς τοὺς Γραικοὺς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ μὴ μείνωσιν ἀλλότριον εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν τύχην. Ἄλλὰ διὰ τῆς ἀνταρσίας τάχα καὶ δι' ἐμφυλίου πολέμου δύναται νὰ ἐλπίσωσι τὴν ἀφίξιν τοῦ μετεώρου σκοποῦ των; μήπως διὰ σκοτεινῶν ὑπωρῦχων καὶ ζοφωδῶν βραθμῶν τῶν ἀνεξαρτήτων ἐθνῶν; ὁ Αὐτοκράτωρ δὲν τὸ φρονεῖ· ἔσπευσε ν' ἀσφαλίσῃ εἰς τοὺς Γραικοὺς τὴν ὑπεράσπισίν του διὰ τῶν μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ Πόρτας γεννηθειῶν συνθηκῶν. Τὴν σήμερον αἱ εἰρηνικαὶ αὐταὶ ὠφέλειαι εἶναι ἠθετημέναι, καὶ νόμιμοι ὁδοὶ ἐγκαταλελειμμέναι, καὶ φαίνεται, ὅτι θέλετε νὰ προσηλώσητε τ' ὄνομά σας εἰς συμβεβηκότα, τὰ ὁποῖα ἀδύνατον ἄλλως ἢ ἀπαράδεκτα νὰ ἦναι τῇ μεγαλειότητί του τῷ αὐτοκράτορι πασῶν τῶν Ἑλλήνων. Ἡ Ἑλλάς εἶναι εἰς εἰρήνην μετὰ τῆς ὀθωμανικῆς μοναρχίας. Ἡ εἰς τὴν Μολδαυίαν διαδόξαίσις δημογεγονῆσάντων δὲν δύναται κατ' οὐδένα λόγον νὰ δικαιώσῃ διάδοξιν μεταξὺ τῶν δύο Δυνάμεων. Ὅθεν ἤθελεν εἰσθαι διάδοξιν μετὰ τῆς ὀθωμανικῆς διοικήσεως, ἤθελεν εἰσθαι τρόπος ἐχθρικός πρὸς αὐτήν, ἤθελεν εἰσθαι ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀθέτησις τῆς πίστεως τῶν συνθηκῶν, βοηθοῦντες καὶ τοι διὰ σιωπῆτος αἰσθήματος μίαν ἀποστασίαν, τῆς ὁποίας τὸ σκοπούμενον εἶναι νὰ καταστρέψῃ μίαν Δύναμιν, πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλάς ἐκίρυσσε καὶ κηρύττει ὅτι ἔχει στερεὰν ἀπόφασιν νὰ διαφυλάττῃ σταθερὰς σχέσεις εἰρήνης καὶ φιλίας.

«Ἄλλως, ὁποῖον καιρὸν ἐξελέξατε νὰ πολεμήσητε τὴν Πόρταν; αὐτὴν τὴν ἰδίαν στιγμὴν, καθ' ἣν αἱ πραγματεῖαι καθημέραν εὐφορώτεραι μετ'

«εὐτυχῶν ἀποβάσεων ἐπεριτριγύριζον αὐτὴν τὴν εἰρήνην μὲ νέας ἐγγυήσεις τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν αἱ ἀπαιτήσεις τῆς οἰκογενείας σας ἐμελλον νὰ εἰκανοποιηθῶσιν. Ἡ ἐκλαμπρότης σας ἐξεύρετε, ὅτι ὁ σουλτάνος ἐσκόπευε νὰ σὰς ἀποδώσῃ μίαν πλήρη καὶ ἐντελὴ δικαιοσύνην. Ἰδόντες τὰς περιστάσεις ταύτας, καὶ γνωρίζοντες τὰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι ἔχουσι νὰ εὐθύνηται πάντοτε τὴν πολιτικὴν τῆς μοναρχίας, πῶς ἐτολμήσατε νὰ ὑποσχεθῆτε εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἡγεμονιῶν τὴν ὑποστήριξιν μιᾶς μεγάλης Δυνάμεως; ἂν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἠθελήσατε νὰ στήσητε τὰς ὄψεις των, οἱ συμπατριῶταί σας θὰ τὴν ἴδωσιν ἀκίνητον, καὶ μετ' ὀλίγον θὰ αἰσθανθῆτε πίπτουσαν ἐπάνω σας μ' ὅλον της τὸ βάρος τὴν ἀπολογία μίᾶς ἐπιχειρήσεως, τὴν ὁποίαν τὰ ἐν μανίᾳ πάθη μόνον ἐδύναντο νὰ ὑπαγορεύσωσι. Μολοντοῦτο δὲν εἶναι ποτὲ πολλὰ ἀργὰ ν' ἀποδώσητε τὸ ἀνηκόν σέβας εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ εἰς τὴν ἀλήθειαν· εἰσέτι εἰς χεῖρας σας ἔχετε τὴν σωτηρίαν τῶν περιστοιχούντων σας πεπλανημένων ἀνθρώπων, δύνασθε νὰ τοὺς φέρετε εἰς ἀναγνώρισιν τῶν ἐπακολουθημάτων τοῦ σκοποῦ των καὶ τοῦ ἰδικοῦ σας. Ἐπανέλθετε ἐκ ταύτης τῆς ὀλεθρίας τυφλότητος· δύνασθε νὰ τοὺς ἀποσύρητε καὶ ν' ἀποφύγητε ὁ ἴδιος ἐκ τῆς ἐδικήσεως μιᾶς διοικήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ πολυτιμότερά της συμφέροντα ὑπαγορεύουσι νὸ ἐκδέσῃ κατὰ σοῦ καὶ κατ' αὐτῶν μίαν δικαιοτάτην αὐστηρότητα. Οὐδεμία βοήθεια ἄμεσος ἢ ἕμμεσος δὲν θέλει σὰς χορηγήθῃ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος· ἐπειδὴ, ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι ἀνάξιον εἶναι νὰ ὑποσκάπτωμεν τὰ θεμέλια τῆς ὀθωμανικῆς μοναρχίας διὰ τῆς καίσιμου καὶ ὑπευθύνου ἐνεργείας μιᾶς μυστικῆς Ἑταιρίας. Ἄν ἡ Ἑλλάς εἶχε μέμψεις ἐννόμους κατὰ τῆς Πόρτας, καὶ ἡ Πόρτα ἀπέφευγε νὰ δικαιώσῃ αὐτάς, ἂν ἐν ἐνὶ λόγῳ ἢ χρῆσις τῆς δυνάμεως τῶν ὄπλων κατὰ τὴν ἀφύγη, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας σχέσεις διόλου εἰρηνικαὶ συνίστανται μεταξὺ τῶν δύο Δυνάμεων, καὶ αἱ πραγματεῖαι, τὰς ὁποίας οἱ ὑπουργοὶ των ἤρχισαν, ἐπιβεβαιούσι καθημέραν ἐπὶ πλείον τὴν ἐλπίδα τῶν εὐτυχιστέων ἀποτελεσμάτων.

«Σταθμίσατε, πρίγκηψ μου, τὰς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος προτειθειμένας σοι παρατηρήσεις πρὸς ἀπόδοσιν τῆς τελευταίας ἀποδείξεως τῆς πρὸς τὴν ἐκλαμπρότητά σας καλοκαγαθίας του, ὠφελήθητε ἀπὸ μιᾶς σωτηρίου ὑποθήκης, διορθώσατε τὸ κακόν, ὅπερ ἤδη ἐπράξατε, προλάβετε τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν μέλλετε νὰ ἐπισύρητε ἐπὶ τὴν καλὴν καὶ δυστυχῆ πατρίδα σας. Ἄν μᾶς ἐνδείξητε τὰ μέσα νὰ καταπαύσωσιν αἱ ταραχαὶ χωρὶς νὰ χαλασθῶσιν αἱ ὑπάρχουσαι συνθηκαὶ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ τῆς ὀθωμανικῆς Πόρτας, χωρὶς νὰ ἐπιφερῆ ἢ παραμικρὰ παρέκβασις εἰς οὐδὲν τῶν συμφωνηθέντων, ὁ Αὐτοκράτωρ δὲν ἀποφεύγει νὰ μεσιτεύσῃ πρὸς τὴν ὀθωμανικὴν διοίκησιν νὰ τὴν ὑποχρεώσῃ νὰ λάβῃ μέτρα συνεντά, τὰ ὁποῖα νὰ μεταφέρωσιν εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν τὴν γαλήνην, τῆς ὁποίας αὐταὶ αἱ ἐπαρχαίαι ἔχουσι τόσην ἀφεύκτως ἀνάγκην· εἰς πᾶσαν δὲ

«ἄλλην ὑπόθεσιν, ἢ Ῥωσσία θέλει εἶσθαι θεατῆς τῶν συμβεβηκότων, καὶ «τὰ στρατεύματα τοῦ αὐτοκράτορος ἔσονται ἀσάλευτα.

«Μῆτε ἢ ἐκλαμπρότης σας, μῆτε οἱ ἀδελφοί σας εἶσθε πλέον εἰς τὴν «ὑπηρεσίαν τῆς αὐτοκρατορικῆς του μεγαλειότητος. Ἡ πριγκηπέσσα Ὑψη-«λάντη θέλει εἶσθαι ὁμως ὑπὸ τὴν ὑπεράσπισίν του· ἀλλ' εἰς ὅ,τι ἀποβλέ-«πει τὸ ὑποκείμενόν σας, ὁ αὐτοκράτωρ δὲν συγχωρεῖ ἐπ' οὐδεμιᾷ ὑποθέ-«σει νὰ ἐπανέλθῃτε εἰς τὴν Ῥωσσίαν.

«Αὕτη ἢ ἐπιστολὴ θέλει σᾶς ἀποσταλῆ διὰ τοῦ βαρώνου κύριου Στρο-«γανόφ, ὅστις ἀφ' οὗ τὴν κοινοποιήσει εἰς τὴν Πόρταν, εἶναι προσταγμέ-«νος νὰ σᾶς τὴν ἐξαποστείλῃ· εἰς αὐτὴν προσθέτει συμβουλὰς, τὰς ὁποίας «ὁ αὐτοκράτωρ σᾶς παρακινεῖ καὶ πάλιν νὰ τὰς ἀκολουθήσῃτε.

«Ἴσον ἀπαράλλακτον

«Ἀλέξανδρος Πίνης.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

(α')

Ἄ Παπᾶς οὗτος κατέφυγεν εἰς τὸ αὐστριακὸν λοιμοκαθαρτήριον, καὶ ἀποβλήθεις ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν Τούρκων ἐπανῆλθεν εἰς Βλαχίαν, ἐσυλ-«λήφθη μαχόμενος καὶ ἐστάλη εἰς Σιλιστρίαν, ὅπου καὶ ἐκρεμάσθη. Ὁ ἀν-«δρεῖος οὗτος ἀλλὰ κουφόνους παπᾶς ἠγάπα νὰ κρεμᾷ ἐπὶ τοῦ στήθους του πολλοὺς σταυροὺς ὡς παράσημα.

(β')

Τὰ περιστατικὰ ταῦτα μᾶς ἐνθυμίζουν τὰς πρὸ τοῦ θανάτου ἐν Θερ-«μοπύλαις ἐτοιμασίας τῶν περὶ τὸν Λεωνίδα.

(γ')

Ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ Θανάσης Καρπενησιώτης, ὁ Κοντογόνης Πελοπον-«νήσιος, ὁ Σοφιανὸς Κεῖος, οἱ δύο ἀδελφοὶ Μιγγλιάραι Κεφαλῆνες, ὁ Στανράκης Ἀγιομαυρίτης, ὁ Ἰντσές, ὁ Τρύφων Κλήρης καὶ ὁ Πέτρος Καρβουνώφ. Δηγούμενος ὁ Ῥίξος τὰ ἐν Σκουλενίῳ συμβάντα λέγει· «Εἰ-«δα τὸν στρατιωτικὸν διοικητὴν τῆς Βεσσαραβίας ἐπιστρέφοντα ἀπὸ τοῦ «λοιμοκαθαρηθρίου, ὅπου ὑπῆγε καὶ αὐτὸς εἰς θέαν τῆς μάχης, καὶ ἤκου-«σα παρ' αὐτοῦ, ὅτι ἂν ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἦτο τόσῳ τυχερὸς ὥστε «νὰ ἔχη ὑπὸ τὰς ὀδηγίας του δεκακισχιλίους ὁμοίους τῶν μαχητῶν τοῦ «Σκουλενίου, ἠμπορεῖ εὐκόλως ν' ἀνθέξῃ ἐναντίον τετραπλασίων Τούρκων».

(δ')

Ἄ Ὑψηλάντης κατηγορήθη ὅτι ἐν τῇ κατὰ τὸ Τεργόβιστον κατοικίᾳ του ἔστησεν ἰδιαίτερον κλίμακα ἄγουσαν κατ' εὐθείαν εἰς τὰ δωμάτια του πρὸς χρῆσιν μόνον τῶν ἀδελφῶν του καὶ τῶν τιτλοφόρων· ἀλλ' ἐγὼ ἐβε-«βαιώθην, ὅτι ἢ κοινὴ χρῆσις τῆς κλίμακος ταύτης ἀπυρορρέετο ἐπὶ μόνῳ

τῷ σκοπῷ νὰ ἐμποδίζετο ἢ δι' αὐτῆς εἰς τὰ ἰδιαίτερα δωμάτια ἀνάβασις ὑπόπτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

(α')

Τὸ περὶ τῆς κινήσεως τῶν πλοίων διαγραφόμενον σύστημα εἶναι ἀ-«κριβῶς τὸ τῆς Ὑδρας· τοιοῦτον ἦτο καὶ τὸ τῶν Σπετσῶν. Τὸ δὲ τῶν Ψα-«ρῶν διέφερε, καὶ τὰ πλοῖα αὐτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐναυλῶνοντο.

(β')

Ἴδου τὸ ἔγγραφο τῆς πληρεξουσιότητος:

«Δηλοποιεῖται διὰ τοῦ παρόντος κοινοῦ ἐσφραγίστου τε καὶ ἐνυπο-«γράφου γράμματις ὅτι, συνελεύσεως κοινῆς γενομένης διὰ τὴν καλὴν «σύστασιν τῆς πατρίδος μας, ἐκρίναμεν ἄξιον διὰ νὰ ἀναδεχθῇ τὴν φρον-«τίδα τῆς τοπικῆς διοικήσεως τὸν τιμιώτατον πατριώτην μας κύριον κα-«πητᾶν-Ἀντώνιον Οἰκονόμου, τῷ ὁποίῳ δίδομεν πᾶσαν πληρεξουσιότητα «εἰς τὸ νὰ διοικῇ μετὰ τῶν κατὰ καιρὸν συμπηφισθέντων προεστώτων «προκρίτων, κάτωθεν ὑποσημειωμένων, τὴν πολιτείαν ταύτην, κρίνων καὶ «ἀνακρίνων πᾶσαν ἐπιτυχοῦσαν ὑπόθεσιν πολιτικὴν τε καὶ ἐμπορικὴν.

«Ὁ ἀναγορευθεὶς κοινῇ ψήφῳ διοικητῆς κύριος καπητᾶν-Ἀντώνιος «θέλει ἔχει μεθ' ἐαυτοῦ καὶ δώδεκα συμβούλους ἐκλελεγμένους ὑπ' αὐτοῦ· «οἱ μὲν δύο θέλει ἔχουσιν εἰς πᾶσαν συνέλευσιν ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον «καὶ τὴν ψῆφον ἰσοδύναμον τοῖς κατὰ καιρὸν προεστώσι προκρίτοις, οἱ «δὲ δύο μόνην τὴν αὐτοπρόσωπον παράστασιν πρὸς ἡσυχίαν τοῦ λαοῦ.

«Ὁ δὴθεὶς διοικητῆς καπητᾶν-Ἀντώνιος ἔχει ἀπόλυτον ἐξουσίαν, «χρείας τυχοῦσης, νὰ ἐκστρατεύσῃ διὰ ξηρᾶς τε καὶ θαλάσσης κατ' ἀρέ-«σκεῖαν πᾶσαν ἀναγκαιοῦσαν δύναμιν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας δύναται νὰ «ἀπέλθῃ καὶ ὁ ἴδιος ὄψε ποτε βουληθῇ. Ἡμεῖς δὲ οἱ κάτωθεν γεγραμ-«μένοι προεστώτες οἱ φέροντες τὸ πρόσωπον τοῦ κοινοῦ τούτου ὑποσχό-«μεθα ἐτόιμως καὶ ἀναντιρρόητως προμηθεῖσαι τὴν τοιαύτην δύναμιν καὶ «τὴν ἔξοδον τοιαύτης ἐκστρατείας.

«Ἡ ἀναγκαία κουστωδιά τῆς πατρίδος θέλει εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν «αὐτοῦ διοικητοῦ κυρίου καπητᾶν-Ἀντωνίου καὶ θέλει εἶναι εἰς χρέος δι' «αὐτῆς νὰ διατηρῆται ἡ εἰρήνη, δικαιοσύνη καὶ ἡ καλὴ διαγωγή πάντων «αὐτῶν κατοίκων χωρὶς νὰ παραβλέπεται ἢ παραμικρὰ ἀταξία.

«Οἱ κατὰ καιρὸν προεστεύοντες θέλουσιν εἶναι ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τοῦ «διοικητοῦ κυρίου καπητᾶν-Ἀντωνίου.

«Οὕτως εὐχαριστήσῃ ἡμῶν τελεία συνεφωνήθη, διὸ καὶ εἰς τὴν περὶ «τούτου ἐνδειξὴν ὑπογραφόμεθα αὐτοχειρὶ πάντες.

«Ὑδρα 31 Μαρτίου 1821»

(γ.)

«Ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ Παντοκράτορος.

«Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος βεβαρυμένον πλέον νῦν στενάζει ὑπὸ τὸν σκληρὸν ζυγόν, ὑπὸ τοῦ ὁποίου τέσσαρας περίπου αἰῶνας καταθλίβεται ἐπονειδιστικῶς, τρέχει μὲ γενικὴν καὶ ὁμόφωνον ὁρμὴν εἰς τὰ ὄπλα, διὰ τὰ κατασυντριβήν τὰς βαρείας ἀλύτους τὰς ὑπὸ τῶν βαρβάρων Μωαμεθανῶν περιτεθείσας εἰς αὐτό. Τὸ ἱερὸν ὄνομα τῆς ἐλευθερίας ἀντηγεῖ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, καὶ πᾶσα ἑλληνικὴ καρδιά ἀναφλέγεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ πολύτιμον τοῦτο δῶρον τοῦ Θεοῦ, «ἢ νὰ ἀπολεσθῇ εἰς τὸν ὑπὲρ τούτου ἀγῶνα.

«Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Ὑδρας δὲν θέλουν μείνει ὀλιγώτερον πρόθυμοι εἰς τὸν εὐγενῆ τοῦτον ἀγῶνα· ἀλλὰ καταφρονοῦντες πάντα κίνδυνον διὰ τὰ καταστρέφωσι τοὺς τυράννους τῶν, θέλουν μεταχειρισθῆ τούτο «τὸ μόνον μέσον, τὸ ὁποῖον ἡ φύσις τῆς τοπικῆς αὐτῶν θέσεως δίδει εἰς αὐτοὺς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἡμεῖς οἱ προὔχοντες, οἱ συγκροτοῦντες τὴν διοίκησιν τῆς νήσου ταύτης, ἐπιτρέπομεν εἰς τὸν καπητᾶν—Γιακουμάκην Νικολάου Τουμπάζη, τοῦ πλοίου ὁ Θεμιστοκλῆς, τὸ ὁποῖον «ἔχει κανόνια δέκα ἕξ καὶ ἄλλα πολεμικὰ ὄπλα ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν, νῦν ὑπάγη μετὰ τοῦ πλοίου τούτου ὅπου ἤθελε κρίνει ὠφέλιμον «καὶ ἀναγκαῖον εἰς τὸν κοινὸν ἀγῶνα, καὶ νὰ ἐνεργῇ κατὰ τῶν ὀθωμανικῶν δυνάμεων διὰ ξηρᾶς τε καὶ θαλάσσης πᾶν ὅ,τι συγχωρεῖται εἰς νόμιμον πόλεμον ἕως οὗ ἡ ἐλευθερία καὶ ἀνεξαρτησία τοῦ ἑλληνικοῦ γένους «νὰ ἀποκατασταθῇ μὲ στερέωσιν.

«Παρακαλοῦμεν τοὺς ἄρχοντας τῶν θαλασσιῶν καὶ ἡπειρωτικῶν Δυναμίσεων πασῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐξουσιῶν, ὅχι μόνον νὰ μὴ ἐπιφέρωσι «κανένα ἐμπόδιον εἰς τὸ πλοῖον τοῦτο καὶ εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ προσφέρωσι πᾶσαν βοήθειαν καὶ ὑπεράσπισιν «συγχωρημένην ἀπὸ τὴν οὐδετερότητα αὐτῶν. Ταῦτα ἐλπίζομεν ἐκ μέρους «τῆς γενναιότητος τῶν πολιτευμένων ἔθνων, καὶ ἠθέλεν εἶσθαι ὕβρις πρὸς «αὐτοὺς ἐὰν ἀμφιβάλλαμεν κἄν μίαν στιγμὴν περὶ τῆς προθύμου αὐτῶν «εὐνοίας εἰς τοῦτον τὸν ἀγῶνά μας, ὅστις γίνεται ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων «τῆς ἀνθρωπότητος.

«Οἱ ἀπόγονοι τῶν ἐνδόξων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐτίμησαν τὸ ἀνθρώπινον γένος μὲ τὰς ὑψηλὰς αὐτῶν ἀρετὰς καὶ ἐφώτισαν τὸν κόσμον, «μάχονται ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐναντίον εἰς τοὺς τυράννους τῶν βαρβάρους ἀπογόνους τοῦ βαρβάρου Ὄσμανου, τοὺς ἐξολοθρευτὰς τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν καὶ ἐχθροὺς τῆς ἱερᾶς θρησκείας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. «Τίς θέλει εἶσθαι ποτε τοσοῦτον ἀπάνθρωπος, ὥστε νὰ γένη ὀχληρὸς εἰς «τὴν φοβερὰν ταύτην περίστασιν μας, ἢ νὰ μὴ εὐχεται ὑπὲρ ἡμῶν;

«Ἐξεδόθη εἰς τὴν καγγελαρίαν τῆς νήσου Ὑδρας, τὴν 16 Ἀπριλίου «1821.

«Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Ὑδρας».

(δ.)

«Διάταξις περὶ διανομῆς τῶν λειῶν :

«Α'. Ἡ διανομὴ τῶν θαλασσιῶν λειῶν θέλει γίνεσθαι ὡς ἀκολούθως. «Τὸ ἐν τρίτον ἐκ τούτων θέλει μερίζεσθαι εἰς τὰ διαμαχόμενα πλοῖα, τὸ «ἕτερον τρίτον εἰς τοὺς ναύτας, καὶ τὸ διαμένον ἐν τρίτον θέλει ἀποταμύεσθαι εἰς τὸ κοινὸν τῆς πολιτείας. Τὰ δὲ λάφυρα, ὅπου ἤθελε πορισθῶσιν οἱ ναῦταί μας εἰς τὴν πρώτην κατὰ τοῦ ἐχθροῦ προσβολήν, ὡσὰν «ἄρματα, ἡσῶχα καὶ ἄλλα τοιαῦτα μικρὰ πράγματα, μὴ ὑπερβαίνοντα τὴν «ποσότητα τῶν ἑκατὸν γροσίων, αὐτὰ ἀναλογοῦν εἰς ἐκεῖνα μόνον τὰ καράβια, ὅπου ἠθέλαν ἐφορμήσει κατὰ τῶν ἐχθρικών πλεουμένων.

«Β'. Τὰ πλοῖα, ὅπου παραδίδονται χωρὶς πόλεμον, αὐτὰ λογίζονται «κοινά, καὶ οὐδεὶς ἐκ τῶν μαρινάρων ἐκείνων τῶν καραβίων, ὅπου θέλει «κάμουν τὴν τοιαύτην λείαν, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ τὸ παραμικρὸν πρᾶγμα, ἀλλ' ὅλα θέλει εἶναι τῆς κοινότητος.

«Γ'. Διὰ τὰ ὑπάρχη εὐταξία καὶ σύμπνοια εἰς ὅλα τὰ καράβια μας, «ὅπου δουλεύουν τὴν πατρίδα, ἀπεφασίσαμεν ὡς δίκαιον καὶ νόμιμον, «ὅσαι λείαι γίνονται, αὐταὶ νὰ ἦναι κοιναὶ εἰς ὅλα τὰ ἐφωτισμένα πλοῖα «διὰ τὴν μάχην, τὰς πολιορκίας καὶ καταδρομὰς, ἐξαιρούμενα ὅσα μένουσιν «ἀκίνητα εἰς τὸν λιμένα, ἢ εἰς κανένα ἄλλο μέρος.

«Δ'. Κρίνομεν ὡσαύτως νόμιμον, ὅσα καράβια περιφέρονται διὰ καταδρομὴν, μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς μηνὸς νὰ ἐπιστρέφουν εἰς τὴν πατρίδα «διὰ νὰ ἀλλάσσουν τὸ διαβατήριόν των, διευθυνόμενα ἐκ νέου ὅπου τὰ «προσδιορίζουν οἱ ἐφοροί. Ἄν δὲ καὶ δὲν ἐπιστρέφουν εἰς τὴν αὐτὴν προθεσμίαν ἄνευ λόγου, θέλει λογίζονται οἱ πλοίαρχοι τούτων ὑπεύθυνοι.

«Ε'. Ὁφείλουσα ἡ πατρις νὰ ἀντιβραβεύῃ τὸν συμπολίτην, ὅστις «ἠθέλε πάθει μαχόμενος εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο στάδιον, κρίνομεν δίκαιον νὰ «ἀζωτρεφέται διὰ βίου ἀπὸ τὸ κοινὸν ταμεῖον, καὶ ἂν θανατωθῇ, νὰ τρέφεται διὰ κοινῶν ἐξόδων ἢ ὀρφανῇ οἰκογένειά του, καταγράφοντες εἰς «τὸν κώδικα τῆς πολιτείας τὸ ὄνομα ἑνὸς ἐκάστου, διὰ νὰ μακαρίζεται ἀπὸ «τὰς ἐπερχομένας γενεάς, καὶ νὰ τιμῶνται οἱ τούτων ἀπόγονοι.

«ΣΤ'. Ἐπειδὴ καὶ ὁμοφώνως οἱ καπητᾶνοι εὐρῆκαν εἰλόγον νὰ μερίζωνται ἐκ τρίτου μὲ τοὺς ναύτας τῶν τὰς λείας τῶν ὅσα πλοῖα ἐξέπλευσαν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος, οἱ ἴδιοι καπηταναῖοι κρίνουσιν «ὀρθὸν καὶ δίκαιον νὰ δουλεύωσιν οἱ αὐτοὶ ναῦται χωρὶς νέον μισθὸν «ἕως νὰ τελειώσουν τὰ δύο μηνιαῖα ὅπου ἐπληρώθησαν, καὶ εἰς τὸ τέλος «αὐτῶν τῶν δύο μηνῶν τότε ἐπιστρέφοντα ἐδῶ τὰ καράβια νὰ μερίζονται «καὶ λείαι, καὶ νὰ γίνεσθαι δευτέρα σκέψις παρὰ τῶν ἐφόρων διὰ τὴν νέαν

«ἔξοδον τῶν αὐτῶν караβίων καὶ περὶ τοῦ τρόπου ὅπου μέλλουν νὰ εὐ-
«χαριστήσουν τοὺς ναύτας των.

«Σπέτσαις τῆ 22 Ἀπριλίου 1821.»

(ε.)

«Ἐντιμότατοι κύριοι καπητάνοι τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

«Ἡ ἔγερσις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τῶν τυράννων του καὶ ἡ ἀπο-
«στολή τοῦ στόλου μας γίνεται μόνον ἐπὶ σκοπῶ νὰ βλάψωμεν τὸν κοινὸν
«ἐχθρόν. Ἔως οὖ νὰ ἀποκτήσωμεν τὰ δίκαιά μας καὶ τὴν ἐλευθερίαν μας
«ὄλαι αἱ φροντίδες μας πρέπει νὰ ἦναι προσηλωμένοι εἰς τοῦτο τὸ τέλος,
«τοῦ ὁποίου τὴν ἔκβασιν ἐπιθυμοῦμεν καὶ βέβαια θέλομεν ἀπολαύσει, ἐὰν
«ὀδηγηθῶμεν μὲ φρονήματα ἄξια ἐλευθέρων ἀνδρῶν.

«Τὰ πολιτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης θέλουν βέβαια εὐφημήσει τὴν
«ἀπόφασίν μας· πρέπει ὅμως καὶ ἡμεῖς νὰ πορευθῶμεν πρὸ αὐτὰ μὲ ὄλην
«τὴν ὑπόκλισιν, σεβόμενοι τὰ δικαιώματά των καὶ προσφέροντες ἀνήκου-
«σαν εὐλάβειαν εἰς τὴν οὐδετερότητά των.

«Ἀνάγκη λοιπὸν εἶναι νὰ σᾶς ἐνθυμίσωμεν, ὅτι ἡ οὐδετέρα σημαία
«σκεπάζει καὶ διαφυλάττει τὰς ἐχθρικὰς πραγματείας· μάλιστα δὲ σᾶς διο-
«ρίζομεν νὰ ἀπέχητε ἀπὸ κάθε πράξιν, ἡ ὁποία ἤθελεν ἐπιφέρει σύγχυσιν
«ἢ δυσαρέσκειαν εἰς τοὺς καπηταναίους τῶν ἐμπορικῶν караβίων φερόν-
«των σημαίαν τινὸς τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων· νὰ μὴ συγχωρήσητε νὰ
«τοὺς γίνεται βίβλιτα βιαστικῶς, οὔτε νὰ τοὺς ζητῆτε τὰ χαρτῖα των διὰ νὰ
«τὰ ἐξετάσητε· ἡ μόνη προσοχή σας θέλει περιορίζηται νὰ βεβαιωθῆτε ἐὰν
«τοιαῦτα καράβια μετακομίζον πολεμικὰ ἐφόδια καὶ στρατεύματα ἐχ-
«θρικά, καὶ εἰς αὐτὴν μόνην τὴν περίστασιν θέλετε ἐμποδίσαι τὴν πρόο-
«δὸν των καὶ θέλετε παραλάβαι τὰ ἐφόδια, πληρώνοντες τὸν ναῦλον, ἢ ἐὰν
«φέρουν στρατεύματα, νὰ διορίσητε νὰ ἐπιστραφοῦν εἰς τὸν τόπον ἀπὸ
«τὸν ὁποῖον τὰ ἐπαράλαβαν. Ὑγιαίνετε.

«Ὑδρα 19 Ἀπριλίου 1821.

«Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Ὑδρας.»

(στ.)

«Πανοσιώτατοι ἱερεῖς καὶ ὁσιώτατοι μοναχοὶ τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθο-
«δόξων Χριστιανῶν.

«Ἡ φιλογενεστάτη πατρίς μας, βλέπουσα τὴν γενικὴν κίνησιν τῶν
«ὁμοπίστων καὶ ὁμογενῶν εἰς τὸ νὰ ἀποσεῖσιν τὸν ἀσεβῆ καὶ τυραννικὸν
«ζυγόν, ἐκινήθη καὶ αὐτὴ μὲ ὄλας τῆς τὰς δυνάμεις, ὕψωσε μὲ ἱερὰν καὶ
«δημοσίαν τελετὴν τὴν πανευφρόσυνον σημαίαν τῆς ἐλευθερίας τοῦ γένους
«αὐτῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, καὶ προσκαλεῖ μετὰ τῆς κοινῆς
«πατρίδος ὅλους εἰς τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἱερὸν πόλεμον. Ἄνδρες θεῖοι, μεσί-
«ται Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, γένητε τώρα συνελευθερωταί· ἐνδύσασθε τὴν

«πανοπλίαν τοῦ οὐρανοῦ Βασιλέως καὶ τὰ ἐπίγεια ὄπλα ὁμοῦ κατὰ τῶν
«βλασφημούντων τὸ πανάγιον ὄνομα τοῦ Ὑψίστου, κατὰ τῶν βεβηλούν-
«των τοὺς θεοὺς του ναοῦς, κατὰ τῶν ἀσεβεστάτων καὶ τυραννικωτάτων
«Ὀθωμανῶν. Αἱ ἱεραὶ χεῖρές σας, αἱ εὐλογοῦσαι τοὺς ὀρθοδόξους Χρι-
«σιανούς, ἄς λάβωσι τώρα μάχαιραν καὶ πῦρ κατὰ τῶν τυραννούντων
«τοὺς ὀρθοδόξους. Μιμήθητε τὸν Μωϋσῆν, τὸν καταβαλόντα τὸν Αἰγύ-
«πτιον. Τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ τὸν καταπολεμήσαντα τοὺς Ἀμαλικίτας.
«Τὸν Θεοσβίτην Ἥλιαν, τὸν ἐν στόματι μαχαίρας ἐξαφανίσαντα τοὺς ἱερεῖς
«τῆς αἰσχύνης· ἐγέρθητε, Χριστιανοὶ ἥρωες. Ὁ Κύριος τῶν Δυνάμεων εἶναι
«μεθ' ὑμῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας τοῦ γένους ὁ ἀγών· ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πί-
«στεως μάχεσθε, εὐλογεῖτε, ἐνθαδῶνεσθε, κανεῖς ἄς μὴ μείνη ἀργὸς εἰς
«τὸν ἱερὸν τοῦτον πόλεμον. Παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς ἰδοποιῆτε περὶ τῶν
«νικητικῶν προόδων σας.

«Ἐξεδόθη ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν στόλον, συναινέσει τῶν προϋχόντων
«τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν.»

«Προκήρυγμα ἔθνικόν.

«Γενναῖοι ἀδελφοί, φιλελεύθεροι Ἕλληνες, ἐφθασε τὸ τέλος τῶν στε-
«ναγμῶν σας διὰ τὰς ἀδικίας, τὰς ὕβρεις, τὰς ἀτιμίας καὶ τ' ἄλλα ἀπειρα
«κακά ὅπου ἐπάσχετε. Ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἐξ ὕψους ὁ Σωτὴρ ἡμῶν. Εἰς
«ὄλους ἐνέπνευσεν ὁ Θεὸς ἀμετάτρεπτον ἐνθουσιασμόν τοῦ νὰ ἀποτεινά-
«ξωμεν τὸν σκληρότατον καὶ ἀνυπόφορον ζυγόν τῶν βαρβάρων καὶ ἀσε-
«βῶν τυράννων μας. Χιλιάδες ἀνδρεῖοι ἀδελφοὶ μας μὲ τὸν ἀριστοτάτηγον
«πρίγκηπα Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην προχωροῦν καὶ καταβαίνουν μὲ γι-
«γαντιαῖα βήματα ἀπὸ τὸν Δούναβιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ
«καταβάλωσιν ἐκ θεμελίων τὸν τύραννον, ὁποῦ ἤδη κλονεῖται. Ἡ Πελο-
«πόννησος καὶ ὅλη ἡ Ἑλλὰς ἐσῆκωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας καὶ ὁ
«σταυρὸς τώρα βασιλεύει. Εὐσεβεῖς ἀπόγονοι ἀνδρειοτάτων προγόνων, κά-
«τοικοι τῶν νήσων καὶ τῆς ξηρᾶς, ὅσοι μένετε ἀκόμη εἰς τὸν τουρκικὸν
«ζυγόν, σηκωθῆτε, πιάσετε τὰ ὄπλα διὰ τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν· ὅσοι ἔχετε
«καράβια μικρὰ καὶ μεγάλα ἀρματώσατέ τα καὶ ἐνωθῆτε μὲ τὸν ἑλληνικὸν
«στόλον, ὁποῦ συγκροτεῖται ἀπὸ τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τῶν Ὑδριωτῶν,
«Σπετσιωτῶν καὶ Ψαριανῶν, καὶ σᾶς ὑπόσχεται τὴν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ
«Ἀρχιπελάγους. Μὴ δειλιάσετε, ἀπόγονοι τοῦ Μιλτιάδου καὶ Θεμιστοκλέους·
«μὴ φανῆτε ἀνάξιοι τῆς ἐλευθερίας σας. Ὁ πόλεμος γίνεται διὰ τὴν πίστιν
«καὶ τὴν πατρίδα. Συλλογισθῆτε πόσα κακά, πόσας τυραννίας ὑποφέρετε
«ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Συλλογισθῆτε πόσα κακά θέλουν κάμει, ἐὰν (ὄπερ
«μὴ γένοιτο) ξαναπιάσωσι τὰ ἄρματα. Δὲν πρέπει νὰ λυπηθῆτε μήτε ἄσπρα,
«μήτε κορμιά, μήτε κανὲν ἄλλο πράγμα, διὰ νὰ κερδίσητε καὶ ζῶην καὶ
«ἐλευθερίαν. Τώρα εἶναι καιρὸς εἰς τὸν ὁποῖον ὅποιος θέλει νὰ σώσῃ τὴν

«ψυχὴν του, πρέπει νὰ τὴν ἀπολέσῃ. Ὅποιος ἡμπορῶν νὰ συναγωνισθῇ
«καὶ νὰ συντρέξῃ μὲ ὅποιον τρόπον ἡμπορεῖ, ἤθελεν εἶναι ἀδιάφορος εἰς
«τὸν κοινὸν πόλεμον τοῦ ἔθνους, ὁ τοιοῦτος εἶναι ἔθνοκατάρτος, βδέ-
«λυγμα ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένημα λαοῦ. Ἄλλὰ μὴ γένοιτο νὰ φανῇ κα-
«νεὶς τοιοῦτος· ἀνδρίζεσθε λοιπὸν ἀδελφοί· σηκωθῆτε ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ
«καρδίας· πιάσετε τὰ ὄπλα καὶ κατακόψετε τοὺς τυράννους, διὰ νὰ λά-
«βητε τὴν ἐλευθερίαν ὅπου ὅλοι κοινῶς ἐπιθυμοῦμεν.

«Διαδίδεται διὰ μέσου τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.»

«Προκήρυγμα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

«Φίλοι ὁμογενεῖς προεστῶτες τῶν ἑλληνικῶν νήσων καὶ παραλίων,
«καὶ λοιποὶ κάτοικοι αὐτῶν.

«Ὅμογενεῖς, οἱ προεστεύοντες τῶν ἑλληνικῶν νήσων καὶ ὅλοι οἱ κά-
«τοικοὶ αὐτῶν. Ὁ πόλεμος, τὸν ὅποιον κάμνομεν κατὰ τῶν ἀσεβῶν τυ-
«ράνων, δὲν εἶναι κλέπτικος, ἀλλ' ὅλου τοῦ ἔθνους μας, ἀποφασισμένος
«Θεόθεν καὶ ὀργανισμένος ἀπὸ μεγάλους ἀνδρας. Ζητοῦμεν τὴν ἀνεξαρ-
«τησίαν τοῦ γένους μας. καὶ δι' αὐτὴν συνεισφέρομεν ὅλοι καὶ ὄπλα καὶ
«πλοῖα καὶ σώματα. Πρέπει λοιπὸν νὰ προσέχωμεν εἰς ὅλα μας τὰ κινή-
«ματα· νὰ ἔχωμεν ἐνωμένην τὴν ἀνδρίαν μὲ τὴν τιμὴν, τὰ ὁποῖα χαρα-
«κτηρίζουν τοὺς ἀληθινούς φίλους τῆς ἐλευθερίας· νὰ μὴ ἐνοχλῶμεν τοὺς
«ὁμοπίστους καὶ ὁμογενεῖς μας ἐξ ἐναντίας μάλιστα πρέπει καὶ νὰ βοη-
«θῶμεν τὴν ὑπὲρ τοῦ γένους ἀγαθὴν προθυμίαν τῶν ὁμοίως πρέπει νὰ
«σέβησθε καὶ τῶν ἄλλων Δυνάμεων τὰ πλοῖα καὶ τοὺς ὑπηκόους. Ἡμεῖς
«δὲν πολεμοῦμεν παρὰ μόνους τοὺς τυράννους μας Ὁθωμανούς, τὰς δὲ
«ἄλλας Δυνάμεις σεβόμεθα καὶ τιμῶμεν. Προσέχετε λοιπὸν, ἀδελφοί, νὰ
«μὴ πειράξῃ κανεὶς οὔτε ἀνδρα ὁμογενῆ οὔτε πλοῖον ἑλληνικόν, ἀλλὰ νὰ
«φέρησθε ὅλοι πρὸς ἀλλήλους μὲ ἀγάπην καὶ φιλανθρωπίαν· κατὰ δὲ τοῦ
«τυράννου μὲ ἀμετάτρεπτον ἐνθουσιασμόν. Ὅστις ἤθελε τολμήσῃ νὰ πει-
«ράξῃ ἀδίκως καὶ ληστρικῶς πλοῖον ἑλληνικόν, ἢ ἀνδρα Χριστιανόν, ἢ
«ἄλλης Δυνάμεως οὐδαιέρας, ὁ τοιοῦτος θέλει κρίνεται ἐχθρὸς τοῦ γένους
«καὶ ὡς τοιοῦτος θέλει κατατρέχεται.

«Υγιαίνειτε εὐτυχοῦντες ἐν ἀδελφικῇ ἀγάπῃ καὶ ὁμονοίᾳ κατὰ τοῦ
«κοινοῦ ἐχθροῦ.

«Ἐξεδόθη ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν στόλον συναίνεσι τῶν τριῶν νήσων
«Ἐδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν.»

(ζ.)

Τυφλότερον καὶ φονικότερον εἶναι τὸ πρὸς ἀλλήλους μῖσος τῶν ὁμο-
«θρήσκων καὶ μὴ ὁμοδόξων παρὰ τὸ μεταξὺ ἀλλοθρήσκων. Ἀπόδειξις
«τρανῆ τῶν λεγομένων εἶναι ὅσα κακὰ ὑπέφεραν οἱ Λουθηροκαλβῖνοι ὅπου

ἐπεκράτει τὸ δόγμα τῆς ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης. Ἴδου ἐν φρικτὸν ἄκου-
«σμα.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Φίλιππος ὁ β' ἐγγυήθη τοῖς Μωαμεθα-
«νοῖς τῆς Γρενάδας τὰ τῆς θρησκείας των, ἀφ' οὗ ἔγειναν ὑπήκοοί του·
«ἀλλὰ τοὺς Λουθηροκαλβίνους Χριστιανούς τῶν Κάτω-Χωρῶν, τοὺς πρὸ
«πολλοῦ πιστοὺς καὶ ὠφελίμους ὑπηκόους του, τόσον κατετυράνησε, διότι
«δὲν ἐπρέσβευαν τὸ δόγμα τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ὅπερ ἐπρέσβευεν αὐτός,
«ὥστε τοὺς ἐβίασε νὰ κινήσῃ καὶ εἰς φανεράν ἀποστασίαν. Ὁ χριστια-
«νικώτατος οὗτος βασιλεὺς ἐσύστησεν ἐν τῇ Ἰσπανίᾳ δεκαοκτὼ δικαστήρια
«καταγινόμενα ἀκαταπαύστως νὰ καταδικάζωσιν εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνα-
«τον ὅλους τοὺς μὴ δεχομένους τὸ ῥωμαϊκὸν δόγμα Χριστιανούς. Δεκατρεῖς
«ἐκάησαν μίαν ἡμέραν ἐνώπιόν του, καὶ ὄχι μόνον δὲν ἐκινήθη εἰς συμπά-
«θειαν, ἀλλ' εἶπε παρρησίᾳ πρὸς τινὰ τῶν εὐγενῶν ἐλκόμενον εἰς τὴν πυ-
«ρᾶν καὶ ἐπικαλούμενον τὸ ἔλεός του, ὅτι ἔτοιμος ἦτο νὰ καύσῃ διὰ τῶν
«ιδίων χειρῶν καὶ αὐτὸν τὸν υἱόν του, ἂν ἦτον αἰρετικὸς. Τόσον αἰ αἰρέ-
«σεις ὑπὸ τὰς ἀντιχριστοὺς μάλιστα εἰσηγήσεις φανατικῶν κληρικῶν νο-
«θεύουν τὸ ἐπικεκτὸ πνεῦμα τοῦ θείου χριστιανισμοῦ!

(η.)

Ἴδου τί ἔγραφαν συγχρόνως καὶ οἱ Ὑδραῖοι πρὸς τὸν στόλον: «Προ-
«σέξαιτε, ἀδελφοί, πάντες ἀκριβῶς, καὶ τοῖς Ψαριανοῖς καὶ λοιποῖς Ἑλ-
«λησι παραγγείλατε, νὰ μὴ ἐνοχληθῇ οὐδεὶς ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἔθνων,
«διότι ἀντιπράττοντες θέλετε ὑποπέσει εἰς τὴν ἀγανάκτησιν καὶ ἐκείνων
«καὶ τοῦ γένους μας.

«Ἐδρα 20 Ἀπριλίου 1821.

«Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Ἐδρας.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

(α.)

Ζήτει τὴν σημασίαν τῶν ὀνομασιῶν ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἑλλάδος
ἐν τῷ ΚΕ' κεφαλαίῳ.

(β.)

Κατὰ τινὰς τῶν ἐντοπίων, οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἐλογίζοντο, χριστια-
«νοὶ μὲν 200,000, τοῦρκοι δὲ 150,000.

(γ.)

Ὅστις ἀμφιβάλλει περὶ ὧν διηγοῦμαι, ἄς ἀναγνώσῃ τὸ περὶ Κρήτης
ἐν ἔτει 1837 ἐκδοθὲν σύγγραμμα τοῦ Ἄγγλου περιηγητοῦ Πασλέη
(Pashley), ὅπου εὐρίσκεται ἡ ἐπικύρωσις τῶν λεγομένων ὄχι μόνον ἐκ

τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀποσπασμάτων ἐπισήμων γραμμάτων τῶν τότε ἐν Κρήτῃ προξένων Γαλλίας καὶ Αὐστρίας.

(δ.)

Ὅρα τὰ ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Πασλέη ἐπίσημα ἔγγραφα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

(α.)

Ἀκούσαντες οἱ ἐν Ἄργει τὰ περὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ κεχαγιάμπεη καὶ θέλοντες νὰ βεβαιωθῶσιν ἂν οὕτως εἶχαν, ἔστειλάν τινα συμπατριώτην τῶν ἔφιππον εἰς κατασκοπὴν δόσαντές τῷ καὶ γράμμα πρὸς τὸν Δικαῖον, ἂν τὸν ἀπήντα. Ὁ σταλεὶς ἔτυχε νὰ ἦναι οἰνοπότης καὶ δὲν ἔπαισε πίνων, ἐν ᾧ ᾤδευε πρὸς τὴν Κόρινθον, ἕως οὗ ἐμέθυσε· φθάσας δὲ τὴν νύκτα ἔπεσεν εἰς τὴν ἐχθρικὴν φυλακὴν. «Ποῖος εἶσαι;» τὸν ἠρώτησεν ὁ φύλαξ· «ἐγὼ εἶμαι, ἀδέλφια» ἀπεκρίθη, νομίζων ὅτι ἦτο μεταξὺ φίλων. «Χριστὸς ἀνέστη καὶ τοῦ χρόνου τὰ κόκκινα αὐγά.» Τότε ὁ φύλαξ τὸν ἐξεπέ-
ξευσε καὶ τὸν ἔφερεν ἐνώπιον τοῦ κεχαγιάμπεη τραυλίζοντα καθ' ὁδὸν ἐκ τῆς μέθης τὰ ἑξῆς: «Δόξα σοὶ ὁ Θεός! τὸ κερδίσαμε, ἀδέλφια, τὸ ὀω-
μαίικο, τὸ κερδίσαμε.» Ἴδὼν δὲ τὴν γενειάδα τοῦ κεχαγιάμπεη τὸν ὑπέ-
λαβεν ὡς ἀρχιερέα καὶ τῷ εἶπε: «προσκυνοῦμεν ἀφέντη δεσπότη.» Ἄλλ' ὁ κεχαγιάμπεης, λαβὼν γνῶσιν τοῦ γράμματος, τὸν ἔξέλαβεν ὡς ὑποκρι-
νόμενον τὸν μεθυσμένον καὶ διέταξε νὰ σουβλισθῆ καὶ νὰ ψηθῆ.

Τὸ κωμικοτραγικὸν τοῦτο ἀνέκδοτον διηγήθησαν μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Τριπολιτσᾶς Ἄλβανοὶ ἐκ τῶν ἐκστρατευσάντων μετὰ τοῦ κεχαγιάμπεη.

(β.)

Τόση ἦτον ἡ πολεμικὴ φήμη τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀρχομένου τοῦ ἀγῶ-
νος, ὥστε ὁ Σταΐκος εἰς σύστασιν τῆς ὑπολήψεώς του ὑπεγράφετο Κολο-
κοτρώνης.

(γ.)

Σημειῶν ἐνταῦθα τὸν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως κατ' ἐπαρχίαν ἀριθμὸν τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἑλλήνων καθ' ὃν κατάλογον οἱ πρόκριτοι τῆς Πε-
λοποννήσου κατέστρωσαν ἐπὶ τοῦ κυβερνήτου Καποδιστριαίου κατ' αἴτησιν τῶν εἰς Πόρον συνελθόντων πρέσβων τῶν τριῶν συμμάχων Αὐλῶν.

Ἐπαρχία.	κάτοικοι Χριστιανοί.	κάτοικοι Τούρκοι.
Κόρινθος καὶ Δερβενοχώρια	38,000	2,000
Βοστίτσα	10,000	300
Καλάβρυτα	40,000	450
Πάτραι καὶ Ῥίον	30,000	3,500
Γαστούνη, Πύργος καὶ Λάλα	40,000	5,000
Φανάρι	13,000	2,500
Ἄρκαδία	26,000	3,000
Νεόκαστρον	3,000	1,000
Μεθώνη	6,000	2,500
Κορώνη	12,000	1,000
Καλαμάτα	12,000	50
Ἐμπλάκικα	15,000	
Ἄνδρούσα καὶ Νησί	10,000	750
Μικρομάνη	2,000	
Λεοντάρι	13,000	1,500
Καρύταινα	40,000	200
Μιστρᾶς καὶ Πραστός	60,000	6,000
Τριπολιτσά	25,000	7,000
Μονεμβασία	8,000	1,500
Ἅγιος Πέτρος	10,000	
Ἄργος	18,000	1,000
Ναύπλιον καὶ Κάτω-Ναχαγιές	10,000	3,500
Μάνη	30,000	
	<u>471,000</u>	<u>42,750</u>

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

(α.)

Τὸ ὄημα «σουβλίζω» εἶναι ὡς εἰκάζω, τὸ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις «ὀβε-
λίω» ὀλίγον παρηλλαγμένον· τὸ ἐπρωτίμησα δὲ τοῦ πάντη ἀσυνήθους
ταῦτοσήμου ὄηματος «ἀνασκολοπίζω» ὡς συνθηθέατον παρ' ἡμῖν.

(β.)

Κατ' ἄλλους ὁ φονεύσας τὸν δερβίσην ἦτον ὁ παρακολουθῶν πάν-
τοτε τὸν Ὀδυσσεά μωαμεθανὸς Μουσταφᾶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

(α.)

Ἐπὶ τῆς πρώτης ἐκστρατείας, ὡς εὔδαμεν, ὁ Γιακουμάκης Τομπάζης
κατέστη ἀρχηγὸς τοῦ ὑδραϊκοῦ στόλου ὑπὸ τῶν πλοιαρχῶν τοῦ στόλου· ἐπὶ
δὲ τῆς δευτέρας ταύτης ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῆς Ὑδρας.

(β.)

Εἶχαν καὶ οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες τὰ πυρπολικά των. Ὁ Θουκυδίδης ἐν τῇ Ζ' Συγγραφῇ, ὅπου ἀναφέρει, ὅτι οἱ Συρακούσιοι καὶ οἱ σύμμαχοί των ἐνίκησαν κατὰ θάλασσαν τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐκυρίευσαν 18 πλοιά των, προσθέτει· «Καὶ ἐπὶ τὰς λοιπὰς (ναῦς), ἐμπρῆσαι βουλόμενοι, ὀλκάδα παλαιὰν κληματίδων καὶ δαδὸς γεμίσαντες (ἦν γὰρ ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους ὁ «ἄνεμος οὐριος) ἀφείσαν τὴν ναῦν πῦρ ἐμβαλόντες. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δέσσαντες περὶ ταῖς ναυσὶν ἀντεμχανίσαντό τε σβεστήρια κωλύματα, καὶ «παύσαντες τὴν φλόγα καὶ τὸ μὴ προσελθεῖν ἐγγὺς τὴν ὀλκάδα τοῦ κινδύνου ἀπηλλάγησαν.»

Κατεσκεύασαν τοιοῦτόν τι πλοῖον καὶ οἱ Τύριοι ἐπὶ τῆς πολιορκίας των· ἰδοὺ πῶς περιγράφει τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ ὁ Ἀρῶριανός :

«Οἱ δὲ Τύριοι πρὸς ταῦτα ἀντιμχανῶνται τοῖόνδε. Ναῦν ἰσπαγωγὸν «κλημάτων τε ξηρῶν καὶ ἄλλης ὕλης εὐφλέκτου ἐμπλήσαντες, δύο ἰστοὺς «ἐπὶ τῇ πρῶρα καταπηγνύουσι, καὶ ἐν κύκλῳ περιφράσσουσιν ἐς ὅσον μακρότατον, ὡς φορυτόν τε ταύτη καὶ δᾶδας ὄσας πλείστας δέξασθαι. Πρὸς «δὲ πίσσαν τε καὶ θεῖον καὶ ὄσα ἄλλα ἐς τὸ προκαλέσαι μεγάλην φλόγα «ἐπὶ ταύτη ἐπεφόρησάν. Παρέτειναν δὲ καὶ κεραῖαν διπλὴν ἐπὶ τοῖς ἰστοῖς «ἀμφοτέροις, καὶ ἀπὸ ταύτης ἐξήρτησαν ἐν λέβησιν ὄσα ἐπιχυθέντα ἢ ἐπι«βληθέντα ἐπὶ μέγα τὴν φλόγα ἐξάψειν ἔμελλεν. Ἐρματα τε ἐς τὴν πρῶ«μναν ἐνέθεσαν τοῦ ἐξᾶραι εἰς ὕψος τὴν πρῶραν πιεζομένης κατὰ πρῶ«μναν τῆς νεῶς· ἔπειτα ἄνεμον τηρήσαντες ὡς ἐπὶ τὸ χῶμα ἐπιφέροντα, «ἐξάπαντες τριήρεσι τὴν ναῦν κατ' οὐρὰν εἴλκον. Ὡς δὲ ἐπέλαζον ἤδη τῷ «τε χῶματι καὶ τοῖς πύργοις, πῦρ ἐμβαλόντες εἰς τὴν ὕλην, καὶ ὡς βιαϊό«τατὰ ἅμα ταῖς τριήρεσιν ἐπανεγκύσαντες τὴν ναῦν ἐνσείουσιν ἄκρῳ τῷ «χῶματι. Αὐτοὶ δὲ οἱ ἐν τῇ νηὶ καιομένη ἤδη ἐξενήξαντο οὐ χαλεπῶς· καὶ «ἐν τούτῳ ἦ τε φλόξ πολλὴ ἐνέπιπτε τοῖς πύργοις, καὶ αἱ κεραῖαι περι«κλασθεῖσαι ἐξέχεαν εἰς τὸ πῦρ ὄσα ἐξᾶψιν τῆς φλογὸς παρεσκευασμένα «ἦν. Οἱ δὲ ἀπὸ τῶν τριηρῶν πλησίον τοῦ χῶματος ἀνακωχέοντες, ἐτό«ξευαν ἐς τοὺς πύργους ὡς μὴ ἀσφαλὲς εἶναι πελάσαι ὅσοι σβεστήριόν τι «τῇ φλογὶ ἐπέφερον. Καὶ ἐν τούτῳ κατεχομένων ἤδη ἐκ τοῦ πυρὸς τῶν «πύργων, ἐκδραμόντες ἐκ τῆς πόλεως πολλοὶ καὶ ἐς κελήτια ἐμβάντες ἄλλη «καὶ ἄλλη ἐποκείλαντες τοῦ χῶματος, τὸν τε χάρακα οὐ χαλεπῶς διέσπασαν «τὸν πρὸ αὐτοῦ προβεβλημένον καὶ τὰς μηχανὰς ξυμπάσας κατέφλεξαν ὄσας «μὴ τὸ ἀπὸ τῆς νεῶς πῦρ ἐπέσχευαν.»

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις πυρπολικῶν. Περὶ δὲ τῶν κατ' ἡμᾶς ἐκθέτω ἐνταῦθα χάριν τῶν περιέργων ὄσα ἐπορίσθη ἐκ τῶν ἀνεκδότων ὑπομνημάτων τοῦ πυρπολητοῦ Κωνσταντίνου Νικοδήμου πρὸς γνῶσιν τῆς παρασκευῆς, τῆς ἐφοπλίσεως καὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν.

Τὸ μεταποιοούμενον εἰς πυρπολικὸν πλοῖον ἔπρεπε νὰ ἔχη δύο πατώματα· τὸ ἐπάνω, ἦγουν τὸ κατάστρωμα ἢ κατάφραγμα, καὶ τὸ κάτω ἢ

ὑπόφραγμα, τὸ κοινῶς λεγόμενον κοραδοῦρον· ὁσάκις δὲ τὸ πλοῖον ἐξ αἰτίας τῆς μικρότητός του εἶχε μόνον τὸ ἐπάνω, κατεσκευάζετο τὸ κάτω ἐκ τοῦ προχείρου, διότι ἐπ' αὐτοῦ παρεσκευάζοντο τὰ εἰς ἐμπρησμόν ἀναγκαῖα. Γύρωθεν τῶν ἄκρων τοῦ ἐπάνω πατώματος καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ κατὰ μῆκος ἠνοίγοντο κατὰ σειρὰν στόμια, κοινῶς λεγόμενα ρούπιοι. Ὁ ἀριθμὸς των ἦτον ἀνάλογος τοῦ μήκους τοῦ πλοίου, τὸ σχῆμα τετραγώνον, αἱ δὲ πλευραὶ δύο γαλλικῶν ποδῶν. Ἦνοίγοντο δὲ καὶ τέσσαρα στόμια δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν τοῦ καταρτίου τῆς πρῶρας· καὶ ὑποκάτω μὲν αὐτῶν καὶ δύο τριῶν ἄλλων ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς μέσης τοῦ πλοίου ἐτίθετο ἐσχάρα ὑπὸ τεσσάρων δοκῶν βασταζομένη ἐπὶ τῶν τεσσάρων γωνιῶν τοῦ στομίου προσηλωμένων καὶ ἐπὶ τοῦ κάτω πατώματος στηριζομένων· ἐτίθετο δὲ καὶ ἐπιστόμια εἰς προφύλαξιν ἀπὸ τῆς βροχῆς καὶ τῆς θαλάσσης μὴ ἀφαιρούμενα εἰμὴ καθ' ἣν ὥραν ἐπρόκειτο νὰ καῖ τὸ πλοῖον· ἐπὶ δὲ τοῦ κάτω πατώματος προσηλοῦτο γύρωθεν ὅλου τοῦ πλοίου ἀπὸ τῆς μιᾶς θυρίδος τῆς πρύμνης μέχρι τῆς ἄλλης ἀσκεπῆς τετραπλευρῶς σωλῆν ἐκ σαινίδων, δύο δακτύλων ἔχων ὕψος καὶ πλάτος δύο ἥμισυ· ἀπὸ τοῦ σωλῆνος δὲ τούτου ἐξεπορεύοντο ἄλλα ταυτόσημα σωληνάρια ἀπολήγοντα ὑπὸ τὰς ἐσχάρας καὶ πίδαυς· τὸ δὲ ἐφόλκιον (ἐφόλκιον δὲ καλῶ ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ τὴν λέμβον τοῦ πυρπολικοῦ) ἐσύρετο πάντοτε ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ εἰς προφύλαξιν αὐτοῦ ἀπὸ πάσης ἐχθρικῆς βολῆς ἠνοίγοντο συνήθως ἐκατέρωθεν τῆς πρύμνης δύο θυρίδες, καὶ δι' αὐτῶν ἐσύρετο τὸ ἐφόλκιον κατὰ τὰς περιστάσεις ποτὲ δεξιᾶ καὶ ποτὲ ἀριστερᾶ διὰ σχοινίων δεδεμένων πρὸς τὴν πρῶραν τοῦ πλοίου· ἠνοίγοντο δὲ καὶ ἄλλαι θυρίδες ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ πλοίου εἰς ἐπιτυχεστέρην φλόγισιν αὐτοῦ ἐν καιρῷ δι' εἰσαγωγῆς ἀέρος καὶ εἰς ταχυτέραν διάδοσιν τῶν φλογῶν πρὸς τὰ ἔξω. Αἱ εἰς χρῆσιν δὲ ὕλαι ἦσαν ἢ πυρῖτις, τὸ οἰνόπνευμα βαθμῶν 36 μέχρι 42, ἢ νάφθα, τὸ θεῖον, οἱ κληματάνθρακες, ἢ πίσσα, ἢ ρητίνη, αἱ δᾶδες καὶ τὰ ἐχινοπόδια (εἶδος φρυγάνων). Ἐκ τῶν πέντε δὲ πρῶτων εἰδῶν κατεσκευάζοντο φλογιστικαὶ σφαῖραι κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον· ἐρῶριπτετο ἐν ξυλίνῳ ἀγγεῖῳ ποσότης τις πυρῖτιδος, ἐπεχέετο οἰνόπνευμα καὶ νάφθα, καὶ ἀφ' οὗ ἐπινεν ἢ πυρῖτις τὰ ἄνω ταῦτα, ἐρῶριπτοντο ἐν τῷ ἀγγεῖῳ θεῖον καὶ κληματάνθρακες τριπτοί, συνεμιγνύοντο ὅλα ταῦτα τὰ εἶδη, ἐρῶριπτοντο καὶ αὐθις εἰς ζύμωσιν οἰνόπνευμα καὶ νάφθα, καὶ ἐκ τῆς συμπεφυρμένης ταύτης φλογώδους ὕλης ἐσχηματίζοντο αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος σφαῖραι καὶ ἐξηραίνοντο ἠλιαζόμεναι. Τὸ δὲ ἐσωτερικὸν τοῦ πλοίου, δηλαδὴ τὸ κάτω πάτωμα καὶ τὸ πρὸς αὐτὸ βλέπον πρόσωπον τοῦ ἐπάνω πατώματος καὶ αἱ πλευραὶ αὐτοῦ, ἠλείφοντο διὰ πίσεως, ῥητίνης, οἰνοπνεύματος, θεῖου καὶ νάφθας. Καὶ αὐταὶ μὲν ἦσαν αἱ πρὸ τῆς ἀναγωγῆς τοῦ πυρπολικοῦ παρασκευαί.

Μετὰ δὲ τὴν ἀναγωγὴν ἐβάλλετο κατὰ πρῶτον ἐν ἐκάστη τῶν πρὸς τὴν πρῶραν ἐστιῶν 15 ἕως 20 ὀκάδων πυρῖτις ἐντὸς τῶν τρουπημένων πί-

θων ἢ καὶ πλειότερα κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ πλοίου, ἤλαττοῦτο δὲ βαθμηδὸν ἢ ῥιπτομένη ποσότης ἐν ἐκάστη τῶν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐπάνω πατώματος ἄλλων ἐστιῶν ἀναλόγως τῆς ἀποστάσεως αὐτῶν ἀπὸ τῆς πρῶρας, καὶ ἀπετίθεντο ὑφ' ἐκάστην τῶν λοιπῶν δύο ἢ τρεῖς φλογιστικαὶ σφαῖραι καὶ ἐπ' αὐτῶν μέχρι τῆς ἐσχάρας μεταξὺ τῶν τεσσάρων δοκῶν ἐχينوπόδια, ἐπὶ δὲ τῆς ἐσχάρας δῆδες· ἐξῆραντίζοντο δὲ αὐταὶ καὶ τὰ ἐχينوπόδια διὰ νάφθας ἢ οἶνοπνεύματος. Ἐν ᾧ δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐπλησίαζε τὸν ἐχθρικόν, ἐξῆριπταν πυρίτιδα εἰς τὸν μέγαν σωλῆνα ἀπὸ τῆς μιᾶς μέχρι τῆς ἄλλης ἄκρας, προσέχοντες μὴ τύχη καὶ μείνη κενόν τι μέρος αὐτοῦ· ἐξῆριπταν πυρίτιδα καὶ εἰς τὰ σωληνάρια, ἐξεσκέπαζαν τὰ ἐπὶ τοῦ ἐπάνω πατώματος στόμια, καὶ ἐπέθεταν πίθους τρυπητοὺς ὑποκάτωθεν, ἀνοικτοὺς ἐπάνωθεν καὶ περιέχοντας ἀνὰ 40 ἢ 50 σφαῖρας καὶ ὀλίγην πυρίτιδα· ἐκρέμων δὲ ἐπὶ τοῦ δόλωνος (μπομπρέσου) καὶ πίθον φέροντα τοιαύτας ὕλας· ἔβαλλαν καὶ ἐπὶ διαφόρων μερῶν τοῦ ἐπάνω πατώματος ἄσκους πλήρεις πίσης καὶ ῥητίνης καὶ ἄγγεϊα πλήρη οἶνοπνεύματος καὶ νάφθας· ἐτύλιζαν ὄπισθεν τοῦ πηδαλιούχου τοὺς κάλωας εἰς προφύλαξιν αὐτοῦ· μετεβίβαζαν εἰς τὸ πλησιέστερον πολεμικὸν πλοῖον τὰς τροφάς, τὰ φορέματα καὶ ὅ,τι περιττόν, καὶ ἠρώτα ὁ πλοίαρχος τοὺς ναύτας του, ἂν τις ἐξ αὐτῶν μικροψυχήσας ἐνώπιον τοῦ κινδύνου ἐπεθύμει νὰ μεταβιβασθῆ εἰς ἄλλο πλοῖον.

Ἐψομένου δὲ τοῦ σημείου τῆς μάχης παρὰ τοῦ ναυάρχου, ἐκρέμων οἱ πυρποληταὶ ἐπὶ τῶν ἀκροκεραίων ἄρπαγας (τοιγκέλια) πρὸς ἀντιλάβην, καὶ εἰσῆρχοντο τινες τῶν ναυτῶν εἰς τὸ ἐφόλιον ἔχον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δύο κανόνια, τὸ μὲν ἐπὶ τῆς πρύμνης τὸ δὲ ἐπὶ τῆς πρῶρας, καὶ ἐτοιμάζοντες ἐν αὐτῷ τὰ πάντα εἰς πλοῦν καὶ εἰς κωπηλασίαν ἀναπταν πῦρ ἐν σιδηρᾷ σκάφῃ ἐπὶ τῆς πρῶρας αὐτοῦ κειμένη καὶ τὸ μετέφεραν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἄλλο μέρος τοῦ πλοίου κατὰ τὰς περιστάσεις μὴ πάθη τι πυρβολούμενον, διότι δι' αὐτοῦ ἤλπιζαν τὴν σωτηρίαν των.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὄραμα τὸ πυρπολικὸν ἐν μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ὑπὸ τὴν ἀδιάκοπον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κανονοβολίην καὶ τουφεκοβολίην τοῦ ἐχθροῦ. Ἐπολέμουν δὲ καὶ οἱ ἐν τῷ πυρπολικῷ ἔχοντες συνήθως δύο κανόνια πρὸς τὴν πρύμνην. Συνέβαιναν ἐνίοτε γαλήνη, καὶ τὰ τουρκικὰ πλοῖα ἔστελλαν τοὺς δρούμωνας (κατσαμπάσια) εἰς σύλληψιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπέστρεφαν συνήθως ἄπρακτοι ἐξ αἰτίας τῆς τόλμης καὶ τῆς ἐπιδειξιότητος τῶν Ἑλλήνων.

Καθ' ἣν δὲ στιγμήν ἐπρόκειτο νὰ ριφθῆ τὸ πυρπολικὸν ἐπὶ τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον, ἐπεθεωροῦντο τὰ πάντα ἂν ἦσαν ἐν τάξει, ἐνδιέμεναν ὁ πλοίαρχος καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρες ναῦται, καὶ οἱ λοιποὶ κατέβαιναν εἰς τὸ ἐφόλιον· οἱ δὲ μείναντες, ἀφ' οὗ ἐκόλλων τὸ πυρπολικόν, ἔδεναν τὸ πηδάλιον ὅπου ἔπρεπε καὶ ἐξῆριπτοντο καὶ οὗτοι εἰς τὸ ἐφόλιον, ὕστερος δὲ πάντων ὁ πλοίαρχος, καὶ τότε ὁ ἰστάμενος παρὰ τὴν καιομένην ἀνθρακίαν ἐντὸς τοῦ ἐφολίου ἐξῆριπτεν αὐτὴν διὰ χαλκίνης κυψέλης ἔσω τῶν ἐπὶ τῆς πρύ-

μνης ἢ τῶν πλευρῶν τοῦ πυρπολικοῦ θυρίδων, δηλαδὴ ὅθεν ὁ κίνδυνος ἦτον ὀλιγότερος, καὶ ἀμέσως ἀπεμακρύνετο τὸ ἐφόλιον καὶ διεσώζοντο οἱ ἐν αὐτῷ ἐπὶ τοῦ πολεμικοῦ πλοίου παρακολουθοῦντος ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦτο ὅσον ἐδύνατο πλησιέστερον τὸ πυρπολικόν. Ὁ κυριεῦον δὲ φόβος τοὺς Τούρκους ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ πλησιάζοντος πυρπολικοῦ καὶ ἡ ἐντεῦθεν σύγχυσις καὶ ταραχὴ ἦσαν ἀνέκφραστα.

(γ.)

Περὶ τοῦ πλοίου τούτου ὄρα κεφάλαιον ΙΗ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ.

(α.)

Εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μεγάλου φόβου, ὃν συνέλαβαν οἱ πρόξενοι τῶν εὐρωπαϊκῶν αὐλῶν καὶ πρὶν συμβῶσι τὰ δυστυχήματα ταῦτα, ἐκδίδω τὸ ἀκόλουθον γράμμα σταλὲν παρ' ὄλων ὁμοθυμαδὸν μεσοῦντος τοῦ Μαΐου πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ τόπου. Ἐντεῦθεν φαίνεται ἡ δεινὴ θέσις τῆς Σμύρνης:

«Ἐπιστεῦμαμεν ὅλοι ἀδιστακτικῶς τὴν πλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεών σας· ἀλλὰ παρὰ τὰς διαβεβαιώσεις σας τὰ κακὰ ὄχι μόνον δὲν ἐπαισαν, ἀλλὰ καὶ ἠΰξησαν· συνηύξησαν διὰ τοῦτο καὶ οἱ φόβοι τῶν γυναικῶν μας καὶ τῶν τέκνων μας. Πιστεύομεν, ὅτι ἐνηργήσατε ὅ,τι ἐδυνήθητε. Ἀλλὰ δὲν εὐρίσκειται τάχα τρόπος συντελεστικώτερος πρὸς πληρωσιν τῶν ὑποσχέσεών σας; ὕβρεις καὶ ἀπειλαὶ ἐξερεῦγονται καθ' ἡμέραν ἀπὸ τοῦ συναθροισμένου ὄχλου διασπείρουσαι τόσον τρόμον εἰς τὴν ἐνορίαν τῶν Φράγκων, ὥστε τὸ μᾶλλον κινδυνεῦον αὐτῆς μέρος κατέφυγεν εἰς τὸ ἄλλο. Τοιαύτη κατάστασις πραγμάτων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαρκέσῃ. Οἱ Φράγκοι εὐρίσκονται ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν συνθηκῶν· ὁ σουλτάνος τοὺς ἔθεσε πάντοτε ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἀνδρείων του γενιτσάρων· αἱ συνθήκαι τοῖς ὑπόσχονται ἀσφάλειαν· ἂν ἐναντίον τῶν ἱερῶν τούτων δικαίων δὲν παύσωσιν αἱ κατ' αὐτῶν ὕβρεις καὶ οἱ μέχρι θανάτου φοβερισμοὶ ἐξ αἰτίας πάλης ἄλλοτριᾶς θ' ἀναγκασθοῦν νὰ μεταχειρισθῶσιν εἰς ἀσφάλειάν των τὸ ναυτικὸν των καὶ νὰ φύγωσι διὰ παντὸς ἐκ πόλεως, ἥτις τόσον ἤκμαζε πρὸ ὀλίγου ἐξ αἰτίας τῆς ὁμονοίας τῶν ἐγκατοίκων, καὶ τὴν σήμερον καταπατᾷ ὅλα τὰ καθήκοντα τῆς φιλοξενίας. Τί θὰ καταντήσῃ ἡ πόλις αὕτη, ἂν πέσῃ τὸ ἐπὶ τόσους αἰῶνας πλουτίσαν αὐτὴν ἐμπόριον; τί θὰ καταντήσωσιν αἱ περίεξ πεδιάδες της, ἂν οὐδεὶς ἀγοράσῃ πλέον τὰ προϊόντα της; μὴ λησμονήσετε, ὅτι διὰ τοιαύτας αἰτίας παλαιαὶ καὶ πλούσιαι πόλεις ἔπεσαν. Ἐξ αἰτίας τῆς παύσεως τοῦ ἐμπορίου τῆς Σμύρνης ἔπαισαν ἀπὸ τοῦδε τὸ εἰσοδήματα τοῦ τελωνείου. Πολλὰ χιλιάδες κατοίκων εἶναι ἀργοί. Ἡ φήμη τῶν τωρινῶν κακώσεων θὰ διαδοθῆ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ θὰ φθάσῃ καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ὅσοι ἔμελλαν νὰ φέρωσιν ἐδῶ πλοῦτη δὲν ἔρχονται πλέον, καὶ τὰ ἔξωθεν εἶδη

«θ' ἀκριβύνουν διπλάσιον ἢ καὶ τετραπλάσιον. Ἄνδρεῖοι γενίτσαροι, φρό-
 «νιμοὶ γέροντες, ἀρχηγοὶ στρατιωτικοὶ οἱ ἔχοντες τὰ ὄπλα, μεταχειρισθῆτέ
 «τα εἰς παῦσιν τῆς γενικῆς δυσπιστίας· ἐπαγρυπνεῖτε τοὺς ραγιαδάς σας,
 «ἀφοπλίσατέ τους, ἀλλὰ μὴ στερεῖσθε τῶν διὰ σᾶς ἐργαζομένων χειρῶν·
 «καὶ πρὸ πάντων μὴ συγγέετε ἡμᾶς καὶ ἐκείνους· ἐστὲ βέβαιοι, ὅτι ἂν εἶχαν
 «οἱ ἡμέτεροι κακοὺς σκοπούς, ἡμεῖς πρῶτοι θὰ τοῖς ἐμποδίζαμεν. Δὲν ἔχο-
 «μεν ὀλιγώτερον συμφέρον. Τὸ συμφέρον τῶν Φράγκων εἶναι τὸ συμφέ-
 «ρον τῶν Μουσολμάνων. Μὴ ἐπιτρέπετε λοιπὸν νὰ συμπεριλαμβάνασι
 «καὶ ἡμᾶς οἱ μὴ εἰδότες τὰ πράγματα εἰς τὰ ἐκδικητικὰ των οχέδια· ἐμ-
 «ποδίσατέ τους ἐπίσης νὰ παιδεύωσι τοὺς ἀθῶους διὰ τὰ πταίσματα τῶν
 «ἀποστατῶν. Οἱ ἀποστάται μόνοι εἶναι ἄξιοι τιμωρίας, καὶ ἡ τιμωρία των
 «δὲν θὰ ἀργήσῃ· διδάξατε τοὺς ἀμαθεῖς, φωτίσατε τοὺς τυφλοὺς τοὺς βάλ-
 «κλονιάς σας εἰς κίνδυνον, εἴπατέ τοις νὰ μὴ πιστεύωσιν, ὅτι ἔχετε φρο-
 «νίαν διατάττον τὸν ἔξολοθρευμὸν ὅλων τῶν Χριστιανῶν. Ἄν μᾶς ἀσφα-
 «λίσετε τὴν ζωὴν, δὲν θὰ παύσωμεν φέροντες εἰς τὴν πόλιν σας πλοῦτον
 «καὶ ἀφρονίαν· ἀλλ' ἂν δὲν παύσωσιν οἱ ἴβρεις καὶ αἱ ἀπειλαί, σᾶς λέ-
 «γομεν, ὅτι ἀναχωροῦμεν εἰς τὰ ἴδια.»

(β.)

Ἄν ὑπόθεσις τις ὅτι ἐνοχοποιῶ τοὺς Τούρκους ὑπὲρ τὸ δέον, τὸν
 παραπέμπω εἰς τὸ XI κεφάλαιον τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστά-
 σεως τοῦ Ῥαφενέλου, συγγραφῆς ἄλλοεθνοῦς καὶ καθολικοῦ, ἀλλ' αὐτό-
 πτου ὅσων διηγεῖται περὶ Σμύρνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

(α.)

Ἐναπέμεινάν τινες γυναῖκες μετὰ τῶν τέκνων, ὡς ἀπόντων τῶν
 ἀνδρῶν.

(β.)

Παρόμοιον τι ἔπραξαν καὶ οἱ Πέρσαι ὅτ' ἐπολιόρκουν τὰς Ἀθήνας.
 Ἴδου τί διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος β:βλ. Η' :

«Οἱ δὲ Πέρσαι ἰζόμενοι ἐπὶ τὸν καταντίον τῆς ἀκροπόλιος ὄχθον,
 «τὸν Ἀθηναῖοι καλέουσι Ἀρήϊον πάγον, ἐπολιόρκεον τρόπον τοιόνδε·
 «ὄκως σαυπεῖον περὶ τοὺς δῖστοις περιθέντες ἄψειαν, ἐτόξευαν εἰς τὸ
 «φράγμα.»

(γ.)

Ἄξιαν σημειώσεως κρίνω τὴν πρὸς τὸν πρόκριτον τῶν Καλαῶδῶτων
 Κωνσταντίνου Τουρτούρηνη ἀκόλουθον ἐπιστολὴν ἀπαιδευτοῦ τινὸς Ἀλβα-
 νοῦ, τοῦ Ἰβραῆμ-Προμέτη, διὰ τὰ ἐν αὐτῇ ὑγιῆ καὶ γενναῖα φρονήματα.
 Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἦν ἀντέγραφα ἐκ τοῦ πρωτοτύπου ταῦτολεξεί, χρησι-

μεύει καὶ ὡς παράδειγμα τοῦ ἐν κοινῇ χρήσει ὕφους τοῦ γράφειν παρὰ
 τοῖς πλείστοις τῶν ἐν τοῖς πράγμασις ἡμπαιδεῦτων ἐπιστολογράφων ἐπὶ
 τῆς ἡγεμονίας τοῦ Ἀλήπασα Τεπελενλή :

«Κατὰ πολλὰ ἡγαπημένε μου κύρ Κωσταντῆ σὲ χαιρετῶ ἀδελφικὰ
 «καὶ σοῦ φιλῶ τὰ μάτια.

«1821, Ἰουλίου 4, Καλαρούτες.

«Ἐλαβα τὸ ἀγαπητόν μου γράμμα σου καὶ εὐχαριστῶ τὴν ἀδελφι-
 «κὴν ἀγάπην σου καὶ φιλίαν· εἶδα καὶ τὰ ὅσα φιλικὰ μοῦ λέγεις καὶ τὰ
 «ἐκατάλαβα, διὰ τοῦτο σοῦ ἀποκρίνομαι. Ἐγώ, φίλε μου, καλὰ ἠξεύρεις.
 «ὅτι ἐστάλθηκα ἐδῶ ἀπὸ τοὺς πολυχρονεμένους βεζιράδες μου διὰ φύλα-
 «ξίν σας, μαντὰμ ὁποῦ τὰ ταξεράτια τοῦ πολέμου ἔτσι εἶναι, φίλε μου,
 «ἐγὼ δὲν ἔλαβα τὴν χώραν σας οὔτε ἐλτιζάμι, οὔτε βρηβοδαλίκη, μὲ ὅλον
 «ὁποῦ ἦλθα καθὼς ἐδῶ καὶ ἔφαγα ψωμί εἰς τὴν χώραν σας, δὲν σᾶς ἀγά-
 «πησα τὸ ζαράρι, ἀμὴ ἔβανα τὸ κεφάλι μου διὰ τὸ διαφορόν σας καὶ διὰ
 «τὴν ἀγάπην σας. Ὅμως τὸ ἐπήρετε λάθος καὶ ἔπρεπε νὰ μᾶς τὸ εἰπῆτε
 «ἐσκερέ, ὅτι ἡμεῖς ἄξιοι διὰ πόλεμον δὲν εἴμασθαν, καὶ ἡ αὐθεντία σας
 «νὰ πάρετε τὰ μέτρα σας· τότε ἡμεῖς ἀληθινὰ ἐπέρναμεν τὰ μέτρα μας
 «καὶ δὲν ἀκολουθοῦσαν αὐτὰ ὅπου ἀκολούθησαν· τὰ ταξεράτια τοῦ πολέ-
 «μου ἔτσι εἶναι· διὰ δὲ τὸ νὰ μοῦ γράψης ὅτι εἴμεσθαν πέντε ἀδέλφια
 «καὶ ὅλα εἰς τὸν πόλεμον, εἶναι ἀλήθεια, καὶ ἐγὼ ὁποῦ ζῶ μὲ ἔδωσεν ὁ
 «Θεὸς καὶ βιὸ καὶ τσευτλήκια καὶ ἡμπορῶ νὰ ζήσω ἀφεντικά· μαντὰμ ὁ
 «ἄνθρωπος εἰς τοῦτον τὸν ψεύτικον τὸν τουνιά μίαν φορὰν θὰ ἀποθάνῃ,
 «καθὼς μίαν φορὰν γεννᾶται, ὅμως πρέπει, φίλε μου, νὰ ἀποθάνῃ μὲ πί-
 «στιν, μὲ τιμὴν καὶ μὲ ὑπόληψιν, καὶ ἰταέτι εἰς τὰς βασιλικὰς προσταγὰς·
 «καὶ ὅποιος ἀπεθένει ἔτσι, αὐτὸς εἶναι τιμημένος εἰς τοῦτον τὸν τουνιά.
 «Ἐγὼ φίλε μου στοχαζομαι πῶς ἔχω πίστιν, τιμὴν, ὑπόληψιν καὶ ἰταέτι
 «εἰς τὸ δεβλέτι, καὶ δὲν κάμνω αὐτό, ὅτι ἐγγίζω τὴν πίστιν μου καὶ τιμὴν
 «μογ, καὶ ἔχω ἀπόφασιν μαζὶ μὲ τὸν Χουσεῖναγα καὶ Ματούσιαγα νὰ
 «σταθοῦμεν κατὰ τὴν τιμὴν μας καὶ νὰ ἀποθάνωμεν μὲ αὐτὴν. Ἡμεῖς
 «διὰ αὐτὴν τὴν τιμὴν ἀποφασίζομεν νὰ πολεμήσωμεν ἀνδρειωμένα ἕως
 «ὁποῦ ἔχομεν ζαερέν, καὶ ἔπειτα ὅπως μᾶς τὸ ἔχει ὁ Θεὸς ταξεράτι. Δὲν
 «ἔπρεπε νὰ κάμετε αὐτὸ τὸ λάθος, μάλιστα ὁ ἀδελφός σου, ὅταν ἐκινή-
 «σαμεν ἀπὸ τὰ Γιάννινα, μοῦ ἔδωσεν ὅλην τὴν πίστιν του καὶ ἔδωσα ὅλην
 «τὴν πίστιν μου, ὁποῦ ἔξω ἀπὸ μίαν πίστιν τὸν ἔκαμα ἀδελφόν, καὶ διὰ
 «τοῦτο δὲν ἔπρεπε αὐτὸς νὰ κάμῃ αὐτὸ τὸ λάθος καὶ νὰ ἐγγίξῃ τὴν τιμὴν
 «του εἰς ἐμένα καὶ νὰ ἀκολουθήσουν αὐτὰ ὁποῦ ἀκολούθησαν· καὶ μά-
 «λιστα εἶσαι βέβαιος ὡς μοῦ τὸ γράφεις ὁποῦ εἰς ἕναν χρόνον μοῦ ἠκο-
 «λουθήσαν τόσα ταξεράτια. Λιακήμ, φίλε μου, ἂν ἀποφασίσετε νὰ χαλά-
 «σετε ἐπτακόσους Ἀρβανίτας, μὴ στοχασθῆτε νὰ σώσετε τὴν Ἀρβανι-
 «τιάν, καὶ ὅποιος ἠθέλεν αὐτὰ τὰ ἀνακατώματα καὶ αὐτὰ τὰ κακά, ἄς τὸ
 «ἔβρη ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἐγὼ κάνω τέλος εἰς τὸ γράμμα μου μὲ τοῦτο, ὅτι

«μὴ στοχαστῆτε ὅπου ἐκλεισθήκαμεν ἡμεῖς· διότι ὅποιος ἤξεύρει ἀπὸ του-
«φέκι, τὸ στοχάζεται ὅτι κλείονται καὶ ὄρηγάτα διὰ τὴν τιμὴν τους καὶ βε-
«ρέδες γίνονται καὶ εἰς τοὺς βασιλιάδες, καὶ ἐντροπὴ δὲν εἶναι. Φίλε μου,
«ἐγὼ θέλω ἀνταμώσω καὶ τὸν Χουσεΐναγα καὶ τὸν Ματούσιαγα νὰ τοὺς
«εἶπῶ τοὺς χαιρετισμούς σου νὰ μοῦ δώσουν τὴν γνώμην τους, καὶ νὰ
«ἔχω τὸ τσεβάπι σου, καὶ ὑγίαινε.

«Ὁ φίλος Σας
«Ἰμπραήμ Πρεμέτης.»
(Τ. Σ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ΄

(α.)

Ἡ λέξις «Ἐπτάνησος» ἐγράφετο ἕως χθὲς διὰ δύο ν· καὶ οἱ περιώ-
νυμοι Ἐὐγένιος, Θεοτόκης καὶ Κοραῆς διὰ δύο ν τὴν ἔγραφαν καὶ αὐτοί.
Οἱ πλεῖστοι σήμερον τὴν γράφουν δι' ἑνὸς θεωροῦντες ἴσως ἀδικαιολό-
γητα τὰ δύο· ἀλλ' ἰδοὺ τὴν λέγει ὁ Στράβων ἐν βιβλίῳ ΙΓ' περὶ τοῦ πλεο-
νάζοντος ν.

«Κατὰ δὲ τὸν πορθμόν, τὸν μεταξὺ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Λέσβου, νη-
«σία ἔστι περὶ εἴκοσιν. . . . Καλοῦνται δ' Ἐκατόννησοι συνθέτως, ὡς
«Πελοπόννησος, κατὰ ἔθος τι τοῦ ν γράμματος πλεονάζοντος ἐν τοῖς
«τοιούτοις, ὡς Μυόννησος καὶ Προκόνησος καὶ Ἀλόννησος, ὥστε Ἐκα-
«τόννησοί ἐστιν, οἷον Ἀπολλωνόννησοι.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ΄

(α.)

Ἀνηγορεύθησαν μετὰ ταῦτα μέλη τῆς γερουσίας ὁ Π. Πατρῶν Γερ-
μανὸς καὶ ὁ Ἀσημάκης Ζαήμης.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΤΡΙΚΟΠΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ
ΜΕΤΑ ΠΡΟΛΟΓΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

*Καλλίστην παιδείαν ήγειρόν προς άληθινόν
βίον την εκ της πραγματικής ιστορίας περιγι-
γνομένην άμειωτήν· μόνη γάρ αύτη χωρίς βλάβης
άπό παιός καιρού και περιστάσεως κρι-
τάς άληθινούς άποτελεί το βέλτιστον.*

Εκ των του Πολυβίου.

ΕΚΔΟΤΗΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ ΑΘΗΝΑΙ

1926

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ.

Πρόσδος τῶν Τούρκων ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καὶ κυρίως τῆς πό-
λεως καὶ τοῦ φρουρίου Λεβαδείας.—Συγκρούσεις κατ' ἐκείνα τὰ μέ-
ρη.—Εἰσβολὴ τοῦ Ὁμέρπασα Βου ὄνη εἰς Εὐβοίαν καὶ Ἀττικὴν.—
Λύσις τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν.—Ἀποτυχία τῆς εἰς
Κάρυστον ἐκστρατείας τῶν Ἑλλήνων..... 1

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ.

Συνάθροισις τουρκικῶν στρατευμάτων ἔξωθεν τοῦ Κουσαντασίου καὶ πα-
θήματα τῶν Χριστιανῶν κατοίκων τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν πέριξ.
—Πλοῦς τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐπὶ τὴν Σάμον καὶ ἀποτυχοῦσα ἀπό-
βασις.—Ἐμφανισμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐν τῷ μεταξὺ Σάμου καὶ
Ἀσίας πορθμῷ, καὶ ἐμπρησμὸς ἐννέα φορητῶν πλοίων τουρκικῶν.
—Ματαίωσις τῆς τουρκικῆς ἐκστρατείας.—Πόλεμος Τουρκίας καὶ Πε-
οσίας..... 11

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ.

Τὰ μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας.—Ἀναχώρησις τοῦ ἐν Κωνσταντινου-
πόλει πρέσβεως τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου..... 17

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ.

Παράδοσις Μονεμβασίας.—Μετάβασις τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ Τούρκων εἰς Νεό-
καστρον καὶ παράδοσις αὐτοῦ..... 36

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ.

Τριπολιτῶν καὶ πολιορκία αὐτῆς.—Μάχη Βασιλικῶν.—Ἐμφανισμὸς τουρ-
κικοῦ στόλου κατὰ τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου.—Λύσις τῆς πολιορ-
κίας Κορώνης.—Συμβάντα ἐν Καλαμάτᾳ καὶ περὶ τὰς Πάτρας.—Κα-
ταστροφή Γαλαξειδίου.—Ναυμαχία ἐμπροσθεν Ζακύνθου.—Διαγωγή
τοῦ μεγάλου ἄρμοστοῦ πρὸς τοὺς λαοὺς τῶν Ἰονίων νήσων.—Ἀλω-
σις Τριπολιτσᾶς.—Δευτέρα εἰσβολὴ Τούρκων εἰς Σφακιὰ καὶ ἄφιξις
εἰς Κρήτην τοῦ Μιχαὴλ Ἀφεντούλη ὡς ἀρχηγῶν..... 42

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ.

Σχεδιασθεῖσα καὶ μὴ ἐνεργηθεῖσα ἐκστρατεία τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς Πά-
τρας.—Ἀναχώρησις ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τῶν τουρκικῶν
στρατευμάτων.—Εἴσαδος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν.
—Δημογεροντικὸν σύστημα πρὸς τῆς ἐπαναστάσεως.—Ἀλέξανδρος

Μαυροκορδάτος, Θεόδωρος Νέγρης και άλλοι έξωθεν έλθόντες Έλλη-
νες.—Σύστασις κεντρικῶν Ἀρχῶν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος και τῆς Πε-
λοποννήσου.—Συνάθροισις τῶν πληρεξουσίων ἐν Ἀργεῖ.—Ἑλλη-
νοαλβανική συμμαχία και λύσις αὐτῆς..... 68

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ.

Ναύπλιον και ἀτυχῆς ἀπόπειρα ἐφόδου.—Τὰ κατὰ τὰς Πάτρας συμβάν-
τα.—Φόνος Ἀντιῶνῃ Οἰκονόμου.—Μετάβασις τῶν πληρεξουσίων εἰς
Πιάδαν παρὰ τὴν Ἐπίδαυρον.—Παράδοσις τῆς Κορίνθου..... 82

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ.

Ἐπιθρόῃ τῶν ἀρχόντων και τῶν δπλαρχηγῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις και διε-
ρέξεις αὐτῶν.—Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ πρώτη ἐθνική συνέλευσις.—Πολιτι-
κά συστήματα.—Ἀντιπροσωπική κυβέρνησις και καθέδρουσις αὐτῆς ἐν
Κορίνθῳ..... 91

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ.

Ἀτυχῆς ἐκστρατεία εἰς Καρυστίαν και θάνατος Ἡλίου Μαυρομιχάλη.—
Ἐκπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου και ἀπόβασις στρατευμάτων εἰς
Πάτρας.—Ναυμαχία ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν.—Τὰ μεταξὺ τοῦ με-
γάλου ἀρμοστοῦ τῶν Ἰονίων νήσων και τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου.—Ἐκ-
στρατεία ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην εἰς πολιορκίαν τῶν Πατρῶν... 99

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ.

Καταστροφή τῆς Κασσάνδρας.—Ὑποταγὴ τοῦ ἀγίου Ὁρους.—Καταστρο-
φὴ τῆς Ναούσης και τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος καθ' ἕλην τὴν Μακεδο-
νίαν..... 115

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ.

Καταστροφή τοῦ Ἀλήπασα.—Πολεμικαὶ προετοιμασίαι Τοῦρκων και Ἑλ-
λήνων.—Χίος και καταστροφή αὐτῆς.—Κατορθώματα τοῦ ἐλληνικοῦ
στόλου..... 123

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ.

Περὶ τῶν κεντρικῶν Ἀρχῶν τῆς Πελοποννήσου και τῆς στερεᾶς Ἑλλά-
δος και τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὴν Κεβέρνησιν.—Ἐκστρατεία Ὑψη-
λάντιου εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.—Ἀτυχὴ κινήματα εἰς ἄλωσιν Ζη-
τουρίου και Πατρασιαίου.—Ἐκστρατεία Μαυροκορδάτου εἰς Δυτικὴν
Ἑλλάδα.—Τὰ κατὰ τὴν Κρήτην μετὰ τὴν ἐκεί ἀφίξιν τοῦ Ἀφεντούλη
μέχρι Μαΐου και θάνατος Βαλέστου..... 142

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ.

Τὰ μεταξὺ Ἀργίου Πάγου και Ὀδυσσεύς.—Φόνος Νούτσου και Παλά-
σα.—Ἀνάκλησις Ὑψηλάντιου.—Ὀργὴ τῆς Κυβερνήσεως κατὰ τοῦ
Ὀδυσσεύς 153

Παράδοσις τῆς ἀζροπόλεως Ἀθηνῶν..... 159

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ.

Ἐξοδος τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐπὶ στρατο-
λογία.—Σύστασις βουλευτικῆς ἐπιτροπῆς.—Βάπτισις Μωαμεθανῶν.—
Σύμβασις περὶ παραδόσεως Ναυπλίου.—Ἰδιαιτέρα και μυστικὴ αἴτη-
σις ἀγγλικῆς προστασίας ὑπὲρ τῆς Πελοποννήσου.—Λύσις πολιορ-
κίας Πατρῶν..... 165

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ.

Ἐκστρατεία Ἀλβανῶν εἰς Σοῦλι.—Πιῶσις αὐτοῦ και ἀποκλεισμός Κιά-
φας.—Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτον πέραν τοῦ Μακρονόρους.
—Φθορὰ τῆς ὑπὸ τὸν Πασάνον μικρῆς ναυτικῆς δυνάμεως ἐν τῷ Ἀμ-
βρακικῷ κόλπῳ.—Μάχη Κομποτιοῦ, Πιλάζας, Φαναρίου, και θάνα-
τος Κυριακούλη Μαυρομιχάλη.—Μάχη τοῦ Πέτα 170

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΣΤ.

Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Μαχμούδπασαν Δράμαλην εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλ-
λάδα και τὴν Πελοπόννησον και ἀποτυχία αὐτῆς.—Τὰ κατὰ τὴν Εὔ-
βοιαν και Κρήτην..... 183

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ.

Τὰ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς πο-
λιορκίας Μεσολογγίου και ἡ ἐν τούτοις παράδοσις τῆς Κιάφας... 205

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΗ.

Συγκρούσις κατὰ ξηρὰν ἐπιπροσθεν Ναυπλίου.—Ναυμαχία ἐν τῷ Ἀργο-
λικῷ κόλπῳ και ἀνάπλους τοῦ τουρκικοῦ στόλου.—Ἐμπρησμός δι-
κρότου ἐν Τενέδῳ.—Παράδοσις Ναυπλίου 212

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ.

Τὰ κατὰ τὸν Ὀδυσσεᾶ.—Ἀδιοκέλευτος ἐν Ἀθήναις συνέλευσις τῆς Ἀνα-
τολικῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ἐξεῖθεν διάβασιν τοῦ Δράμαλη.—Τὰ κατὰ
τὸν Ἀργεῖον Πάγον.—Κατηγορία τοῦ Ἰωάννου Δογοθέτου μέλους τοῦ
ρομοτελεστικοῦ ἐπὶ πολιτικῷ ἐγκλήματι.—Νέα εἰσβολὴ ἐχθρῶν ὑπὸ
τὸν Κιοσὲ-Μεχμέτπασαν εἰς τὴν Ἀιαιτικὴν Ἑλλάδα και ἀναχώρη-
σις αὐτῶν..... 226

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ.

Περιγραφή Μεσολογγίου και πολιορκία αὐτοῦ.—Ἀποτυχία τῆς ὑπὸ τὸν
Βρυώνην ἐκστρατείας εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα..... 234
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ..... 247

EIKONES

ΧΡΩΜΑΤΙΣΤΑΙ ΟΛΟΣΕΛΙΔΟΙ

Ἡ καταστροφή τῆς Χίου (εἰκὼν Δελακροά)	Σελ.	1
Ὁ Δ. Ὑψηλάντης πρὸ τῶν Ἀργείων εἰκὼν Ἔσς)	»	33
Τοῦρκοι πυροβολοῦντες ἀγίαν εἰκόνα (κατὰ παλαιὸν περιγηγητήν)	»	65
Ὁ Κολοκοτρώνης ἐν μέσῳ τῶν στρατιωτῶν του (εἰκὼν Ἔσς)	»	113
Ὁ Κανάρης εἰς τὴν Χίον (εἰκὼν Ἔσς)	»	145
Ἑλληνόπαις ὑπερασπιζόμενος τὸν πατέρα του ἐκ παλαιᾶς εἰκόνας)	»	193
Ὁ Σταϊκόπουλος κυριεύων τὸ Παλαμήδιον (εἰκὼν Ἔσς)	»	225
Ὁ Κανάρης καὶ ὁ Πιπίνος (μαρμάρινον ἀγαλμα ἐν Πανόρμῳ τῆς Σικελίας)	»	273

ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Ἡ Λεβαδία	Σελ.	2
Ἡ Μονὴ τοῦ Ὁσίου Λουκά	»	4
Ἀθηναία χωρική	»	7
Ἀθηναία νύμφη	»	9
Λυκοῦργος Λογοθέτης	»	12
Τομὴ πυρπολικῶν	»	15
Τύποι πλοίων κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν	»	16
Ἡ Ἁγία Σοφία	»	19
Ἡ πύλη τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ	»	23
Ἡ Μονὴ τοῦ Παμμκαρίστου	»	27
Ὁ πρόγκηψ Μέττερνιχ	»	34

Ἡ Μονεμβασία	Σελ.	37
Ἡ Μεθώνη	»	39
Ἡ Τρίπολις	»	43
Θωμάς Γόρδων	»	46
Γενναῖος Κολοκοτρώνης	»	50
Βασιλεῖος Πετμεζᾶς	»	52
Ἡ Κορώνη	»	53
Ὁ Καρα-Ἀλῆς	»	55
Τὰ Κύθηρα	»	57
Ἀναστάσιος Μαυρομιχάλης	»	59
Ἡ Κρήτη	»	64
Σφραγίς «Ἀθηναίων Ἐλευθερία»	»	67
Ὁ Μαραθῶν	»	69
Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος	»	73
Ἡ γέφυρα τῆς Ἄρτας	»	77
Ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος	»	80
Ὑπογραφή Π. Πατρῶν Γερμανοῦ	»	81
Τὸ Ναύπλιον	»	82
Ὁ Ἰταλὸς φιλέλλη γανίας	»	84
Συνοικία Ναυπλίου κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν	»	85
Ἡ Ἐπίδαυρος	»	88
Ἀκροκόρινθος	»	90
Ἰωάννης Ὀρλάνδος	»	96
Κυριακούλης Μαυρομιχάλης	»	100
Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσός	»	103
Ἡ ναυμαχία τῶν Πατρῶν	»	105
Ἡ Κέρκυρα	»	107
Ἀναγνώστης Δηληγιάννης	»	110
Ὑπογραφή τοῦ Πετρόμπεη	»	114
Ἡ Σκιάθος	»	116
Ὁ Ἄθως	»	117
Ὁ Ὀλυμπος	»	120
Ἡ Σκόπελος	»	122
Ἡ μονὴ τοῦ Ἁγ. Παντελεήμονος ὅπου ἐθανατώθη ὁ Ἀληπασᾶς	»	123

Τὸ μέγαρον τοῦ Ἀλῆ εἰς τὸ Σοῦλι	Σελ.	124
Ἡ Χίος	»	126
Ἡ Χίος (ἐκ τῆς Τουρλωτῆς).	»	129
Ἡ Χίος μετὰ τὴν καταστροφὴν	»	134
Ἡ πυρπόλησις τῆς Τουρκικῆς Ναυαρχίδος	»	138
Κωνσταντῖνος Κανάρης	»	140
Ἡ καρδιά τοῦ Κανάρη	»	141
Τὰ Χανιά	»	148
Σφραγίς Θηβαίων 1822	»	152
Χρῆστος Παλάσκας	»	153
Ὑπογραφή καὶ σφραγίς τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου	»	158
Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν	»	160
Ὁμοίωτον ὑποσχετικῶν διὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκρο- πόλεως	»	161
Ὁμοίωτον συνθήκης διὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκροπό- λεως	»	163
Ἡ Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ	»	164
Τὸ Μπουρτζι τοῦ Ναυπλίου	»	167
Ἡ Κιάφα	»	171
Μάρκος Μπότσαρης	»	176
Κόμης Νορμάννος	»	177
Σφραγίς «Μινιστέριον τοῦ Πολέμου»	»	182
Αἱ Θῆβαι	»	184
Τὰ Καλάβρυτα	»	186
Ὁ Μυστράς	»	187
Ἰωάννης Μαυρομιχάλης	»	188
Τὰ Δερβενάκια (τοπογραφικὸς χάρτης)	»	194
Ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὰ Δερβενάκια	»	197
Θ. Κολοκοτρώνης	»	198
Θεόκλητος Φαρμακίδης	»	200
Ὁ λιμὴν τῆς Σούδας	»	201
Τὸ Μεσολόγγιον	»	208
Αἱ Σπέτσαι	»	213
Ὁ λιμὴν τῶν Σπετσῶν	»	215
Γυνὴ τῆς Μυκόνου	»	218

Μαντῶ Μαυρογένους	Σελ.	219
Ἡ πεδιάς τῶν Μεγάρων	»	220
Τὸ Παλαμῆδι	»	224
Γυνὴ ἐκ Τανάγρας	»	231
Χάρτης Μεσολογγίου	»	235
Ἀνδρέας Ζαΐμης	»	243

Ἡ καταστροφή τῆς Χίου.

Εἰκὼν Δελακροῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

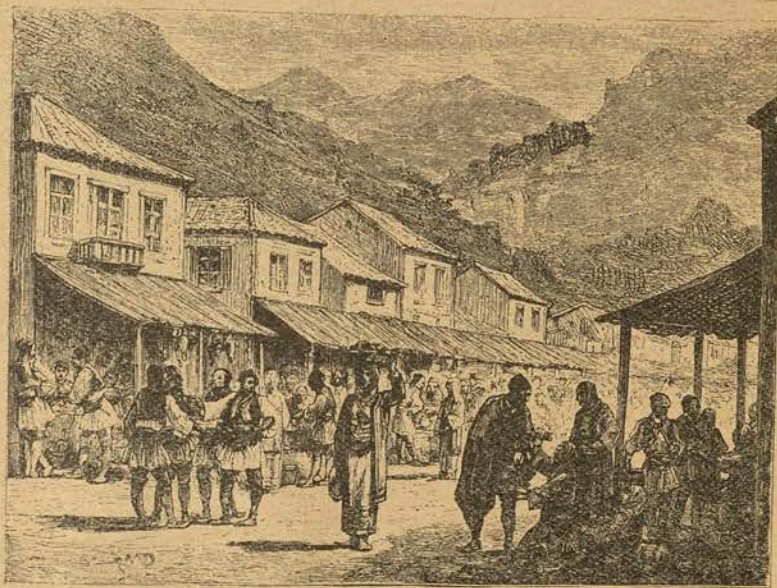
Πρόδος τῶν Τούρκων ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καὶ κυρίως τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου Λεβαδείας. Συγκρούσεις κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη.— Εἰσβολὴ τοῦ Ὁμέρπασα Βρυώνη εἰς Εὐβοίαν καὶ Ἀττικὴν.— Δύοις τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν.— Ἀποτυχία τῆς εἰς Κάρυστον ἐκστρατείας τῶν Ἑλλήνων.

ΔΙΑΤΡΙΨΑΝΤΕΣ δὲ οἱ Τούρκοι ὀκτὼ ἡμέρας ἐν Γραβιά μετέβησαν εἰς Βοδωνίτσαν· οἱ δὲ περὶ τὸν Ὀδυσσεῖα κατέλαβαν τὸ ἐπὶ τῆς εἰς Λεβαδείαν ὁδοῦ χωρίον, Καστράκι, διότι πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος ὤδευαν οἱ πασάδες. Προτιθέμενοι δὲ οἱ Ἕλληνες πάντοτε νὰ ματαιώσωσι τὴν τουρκικὴν ταύτην ἐκστρατείαν, δέον ἔκριναν ἐν ᾧ οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεῖα κατείχαν τὸ Καστράκι, οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ νὰ κτυπήσωσιν ἐκ δευτέρου τὸ Πατρατσίκι καὶ νὰ ἀναγκάσωσι τὸν ἐχθρὸν νὰ στραφῇ εἰς τὰ ὀπίσω. Καὶ ὁ μὲν Γκούρας, ὁ Σκαλτσᾶς καὶ ὁ Σαφάκας, ὀπλαρχηγὸς τῶν Κραβδάρων, ἔχοντες οἱ τρεῖς 1200 συνήλθαν εἰς τὸν Ἀετὸν ἄνωθεν τοῦ Πατρατσικίου ἐπὶ τῆς Οἴτης, ἵνα πέσωσιν ἐκεῖθεν εἰς τὴν πόλιν, συνεννοηθέντες καὶ μετὰ τοῦ Μήτσου Κοντογιάννη. Ἄλλ' οἱ Πατρατσικιώται Τούρκοι, μαθόντες τὴν ἐκεῖ ἀφίξιν των, ἐξεστράτευσαν ὑπερδισχίλιοι διὰ νυκτὸς ἀπροσδοκῆτως ὑπὸ τὸν Ντελιχαφέζον, καὶ ἀπέκλεισαν τοὺς περὶ τὸν Σκαλτσᾶν καὶ τὸν Γκούραν ἀκούσας ὁ Σαφάκας, ὅστις ἔτυχε νὰ ἦναι ἐστρατοπεδευμένος ὀλίγον ἀπώτερον τῶν ἄλλων, τὸν αἰφνίδιον τουφεκισμὸν ἔτρεξεν, ἔλυσε τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ ἔδωκεν εὐκαιρίαν τοῖς συναδέλφοις του νὰ φύγωσιν ἀβλαβεῖς. Τοιοῦτοτρόπως ἐματαιώθη τὸ σχέδιον τοῦ ἀνυπερισπασμοῦ.

Διαμείναντες δὲ οἱ πασάδες ἡμέρας τινας ἐν Βοδωνίτση ἐστράτευσαν πρὸς τὴν Λεβαδείαν. Τέσσαρας ὥρας ἀπέχει τῆς Βοδωνίτσης τὸ Καστράκι, ὅπου ἦσαν οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεῖα. Οἱ Τούρκοι, πρὶν προχωρήσωσιν, ἠθέλησαν νὰ διασκορπίσωσι τοὺς ἐκεῖ· οὗτοι δὲ βλέποντές τους ἐπερχομένους ἀπήλθαν ἀμαχητί. Ἀλλὰ προτοῦ ἦλθεν εἰς λόγους ὁ Ὀδυσσεὺς ἔξωθι τοῦ Δαδίου μετὰ τοῦ γνωστοῦ του Χατσῆ-Ἀχμέταχα, Κρητῆς, ἄλλοτε διαιρητοῦ τῆς Λεβαδείας καὶ ἀκολουθοῦντος ἤδη τὸν Κιοσέ-Μεχμέτπασαν. Ἡ μυστικὴ αὕτη συνέντευξις ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύωσιν τινες τὴν πρὸς τὸν ἀγῶνα διαθέσειν τοῦ Ὀδυσσεῖως, ὅτε τὸν εἶδαν ἀπομακρυνόμενον ἀμαχητί τοῦ Καστρακίου, ὅπου ἦτο καλῶς ὠχυρωμένος· ἀλλ' ἡ λαμπρὰ ἀντίστασις του ἐν Γραβιά ἀπεδείκνυε τὰς ὑποφίας ταύτας ἀλόγους. Ἐν τσοῦτῃ, οἱ Τούρκοι, φθά-

σαντες ἔξωθεν τῆς Λεβαδείας τὴν 25 Ἰουνίου, παρήγγειλαν τοῖς ἐν αὐτῇ νὰ προσκυνήσωσιν ὑποσχόμενοι ἀμνηστειάν, καὶ μὴ εἰσακουσθέντες ἔπεσαν τὴν ἀκόλουθον αὐγὴν εἰς τὴν πόλιν, τὴν ἐκυρίευσαν καὶ ἔκαυσαν μέρος αὐτῆς. Πολλοὶ ἀξιοματικοὶ καὶ στρατιῶται τοῦ Ὀδυσσεύς, ὄντες ἐν τῇ πόλει, ἀνέβησαν ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Τούρκων εἰς τὸ φρούριον καὶ ἐκλείσθησαν· ἐκεῖ κατέφυγαν καὶ πολλοὶ κάτοικοι· οἱ δὲ μείναντες ἐν τῇ πόλει ἐπροσκύνησαν καὶ δὲν ἐκακοποιήθησαν. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν, ὁ Ὀδυσσεύς κατέλαβε μετὰ χιλίων τὸ ἄνωθεν τῆς Λεβαδείας χωρίον Σουρπι, ὅπου ἦλθε καὶ ὁ Γκούρας.

Ἡ δὲ πρόοδος τῶν ἐχθρῶν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ἐφόδισεν εἰς ἄκρον

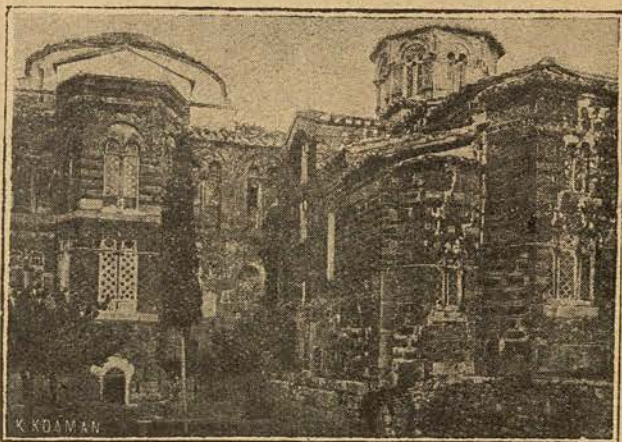
Ἡ Λεβαδεία

τοῦς Πελοποννησίους, διαδοθέντος λόγου ὅτι ἐσκόπευαν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς Πελοπόννησον καὶ ν' ἀναβῶσι καὶ εἰς Τριπολιτσάν πρὸς διασκορπισμὸν τῶν περὶ αὐτήν. Εἰς ἐμπόδιον δὲ τοῦ κακοῦ τούτου ἀπεσπάσθησαν τῶν στρατοπέδων τῆς Πελοποννήσου ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Νικήτας· οὗτοι, φθάσαντες εἰς τὸν ἰσθμὸν καὶ μαθόντες, ὅτι οἱ ἐχθροὶ διέτριβαν εἰσέτι ἐν Λεβαδείᾳ ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιστάσεως τῶν ἐν τῇ φρουρίῳ, παρέλαβαν ἐκ τῶν πολιορκούντων τὴν Κόρινθον τοὺς Ὑδραίους, τοὺς Ποριώτας, καὶ τινὰς τῶν Δερβενωχωριτῶν, καὶ ἐπορεύθησαν εἰς Γρανίτσαν, χωρίον κείμενον ἄνωθεν τῆς Λεβαδείας καὶ ἀνατολικώτερον τοῦ Σουρπίου. Φιλότιμοι καὶ φιλοκίνδυνοι οἱ δύο Πελοποννήσιοι ἀρχηγοὶ ἠθέλησαν νὰ διακριθῶσιν ἐξ αὐτῆς τῆς

ἀρχῆς διὰ τινος ἀνδραγαθήματος, καὶ χωρὶς νὰ προειδοποιήσωσι τὸν Ὀδυσσεά ἔπεσαν ἐπὶ τοὺς ἐν Λεβαδείᾳ ἐχθρούς, ἀλλ' ἀντὶ νὰ βλάβωσιν, ἐδλάφθησαν μεγάλως ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ καὶ ἐφρονεύθησαν 20 τῶν περὶ αὐτούς, ἐν οἷς καὶ ὁ Κυριακὸς Δουζίνας· θὰ ἐδλάπτοντο δὲ ἐτι μάλλον, ἂν ὁ Ὀδυσσεύς καὶ ὁ Γκούρας, ἰδόντες τὴν συμπλοκὴν, δὲν κατέβαιναν ἀπὸ τοῦ χωρίου, ὅπου ἐστρατοπέδευαν, καὶ δὲν τοὺς ὠπισθοφυλάκουν. Μετὰ τὴν αὐτῆς ταύτην συμπλοκὴν μετέβησαν οἱ Πελοποννήσιοι εἰς Σουρπι, ὅπου ἀνέβησαν καὶ οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεά καὶ Γκούραν. Τὴν δὲ ἐπιούσαν ἦλθεν ἄλλη πελοποννησιακὴ βοήθεια ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην καὶ τὸν Τσαλαφατῖνον· καὶ οὗτος μὲν ἐτοποθετήθη ὅπου ἦσαν οἱ λοιποὶ Πελοποννήσιοι, ὁ δὲ Κυριακούλης κατέλαβε τὴν Πέτραν δύο ὥρας ἀπέχουσαν τῆς Λεβαδείας ἐπὶ τῆς μεταξὺ ταύτης καὶ τῶν Θηβῶν ὁδοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη νὰ ἐνδιαμείνῃ, ἐπελθόντων τῶν ἐχθρῶν, καὶ μετέβη εἰς τὰ χωρία τῶν Θηβῶν, Κρεκοῦκι καὶ Κόκλα. Τὸ σχέδιον τῶν ἔξωθεν τῆς Λεβαδείας Ἑλλήνων ἦτο νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τῶν ἐν τῇ φρουρίῳ, καὶ νὰ πέσωσιν αἰφνης οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει ἐχθρούς. Συνεξεστράτευσεν μετὰ τῶν Τούρκων ὁ ὀπλαρχηγὸς Χρήστος Μπαλάσкас, εἰς ὃν καὶ οἱ ἐκτὸς τῆς πόλεως Ἕλληνες καὶ οἱ ἐν τῇ φρουρίῳ, ἔχοντες πλήρη πίστιν, ἀνεκάλυπταν τὰ σχέδιά των· ἀνταπεκρίνοντο δὲ καὶ δι' αὐτοῦ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν Τούρκων καὶ ἐδέχοντο τὰς συμβουλὰς του πάντῃ ἀνυπόπτως. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεφάσισαν νὰ ἐφορμήσωσιν ὅλοι ἐκ συμφώνου ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς ἐν ῥητῇ νυκτὶ, ἐπλησίασαν ἡσυχῶς οἱ ἔξωθεν πρὸς τὴν πόλιν διηρημένοι εἰς διάφορα σώματα καὶ ἐκ διαφόρων μερῶν· ἀλλ' αἰφνης ἔπεσαν τουφεκίαι, μηδενὸς εἰδότης πόθεν καὶ πῶς. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἀνέβαλε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τῆς ἐπιθέσεως εἰς ἄλλην νύκτα· ἀλλ' οἱ πασάδες, μαθόντες τὴν ἐπαύριον τὰ τῆς νυκτός, ἔπεσαν εἰς Σουρπι πρὶν φέξῃ, κοιμωμένων ἀνυπόπτως τῶν Ἑλλήνων, ἐσκότωσαν τοὺς ἐμπροσθεν τοῦ χωρίου σκοπούς, ἐπάτησαν τὸ χωρίον, διεσκόρπισαν τοὺς ἐκεῖ καὶ τοὺς ἠνάγκασαν ν' ἀναβῶσιν εἰς τὸ ἄνωθεν αὐτοῦ ὄρος. Καθ' ἣν δὲ ὥραν οἱ Τούρκοι ὤρμησαν εἰς τὸ χωρίον, οἱ ἐν τῇ φρουρίῳ στρατιῶται πάσχοντες πρὸ ἡμερῶν σιτοδείαν, ἔδραξαν τὴν εὐκαιρίαν, καὶ ἐξῆλθαν δρομαίοι· οἱ δὲ ἐναπομείναντες, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ, παρεδόθησαν διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Μπαλάσκα. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὸ φρούριον (α). Οἱ δὲ ἐκ Σουρπίου διωχθέντες κατέφυγαν ὅλοι εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ βαίου Λουκά καὶ ἐκεῖθεν διεχωρίσθησαν· καὶ ὁ μὲν Ὀδυσσεύς ὠδεύσε τὴν ὁδὸν τοῦ Ζητουνίου ἐπὶ λόγῳ νὰ ἐμποδίσῃ τὰς ἐκεῖθεν μετακομιζόμενας τροφάς, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι μετέβησαν εἰς Κρεκοῦκι καὶ Κάζαν, καὶ ἐνεσκήνωσαν φοβούμενοι μὴ προχωρήσωσιν οἱ ἐχθροὶ πρὸς τὸν ἰσθμὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ φρουρίου τῆς Λεβαδείας. Διὰ τὸν αὐτὸν φόβον συνέβησαν ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ καὶ ἄλλα πελοποννησιακὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Πάνον Κολοκοτρώνην, τὸν Σολιώτην, τὸν Δικαῖον καὶ τὸν Ἀντωνάκην Μαυρομιχάλην· συνηγάθη μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Κυριακούλης ἀφίσσας ἐν Κρε-

κουκίφ ὡς προφυλακὴν τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Ἡλίου, τὸν Ἰσαλαφατῖνον καὶ τοὺς πρὸ ὀλίγου ἐλθόντας Πετμεζάδας.

Μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου τῆς Λεβαδείας, οἱ Τούρκοι βουλὴν ἔβαλαν νὰ προσελκύσωσι τοὺς Ἕλληνας φερόμενοι φιλανθρώπως ἐπ' ἐλπίδι νὰ σθέσωσι τὴν φλόγα τῆς ἐπαναστάσεως· διὰ τοῦτο δὲν ἐπέπραξαν τοὺς προσκυνήσαντας, κατέστησαν ἐν τῇ πόλει τὰς συνήθει· Ἀρχάς, ἤγγουν τὸν βοϊδόδαν, τὸν καθὴν καὶ τοὺς προεστώτας, καὶ διέσπειραν ἀμνηστήρια εἰς τὰ περίξ χωρία. Τὴν αὐτὴν πολιτικὴν ἐπολιτεύθησαν καὶ πρὸς τοὺς κατοικοὺς τῆς ἐπαρχίας τῶν Θηβῶν· ἐφρόντισαν δὲ συγχρόνως νὰ διαλύσωσι καὶ τὰ

Ἡ Μονὴ τοῦ Ὁσίου Λουκά.

ἄλλα ἐνυπάρχοντα ἑλληνικὰ στρατόπεδα καὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν σύστασιν νέων. Ἐπὶ τῇ σκοπῇ τούτῃ ἐνεκρίθη ὁ μὲν Μεχμέτπασας νὰ μείνῃ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Λεβαδείας καὶ Θηβῶν καὶ νὰ διατηρῇ ἐλευθέραν τὴν κοινωνίαν τῶν μερῶν ἐκείνων καὶ τῶν ἔξω εἰς ἀνεπηρέαστον εἰσβολὴν νέων δυνάμεων καὶ εἰς τροφαγωγίαν, ὁ δὲ Βρυώνης νὰ μεταβῇ εἰς Εὐβοίαν πρὸς ἀναδόλωσιν τῆς, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀθήνας πρὸς λύσιν τῆς πολιτορκίας τῆς κινδυνευούσης ἀκροπόλεως. Κατὰ τὸ σχέδιον δὲ τοῦτο ἔστειλεν ὁ Μεχμέτης στρατεύματα ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὸ Κρεκοῦκι Ἕλληνας καὶ τοὺς ἀπεδίωξεν ἐπὶ τῆς πρώτης ὁρμῆς. Οἱ Ἕλληνες ἐπανήλθαν εἰς τὸ χωρίον μετ' ὀλίγον, ἐπολέμησαν, καὶ πλήρεις θάρρους κατέβησαν πολεμοῦντες καὶ εἰς τὴν πεδιάδα, ὅπου τὸ ἔχθρικόν ἱππικὸν τοὺς ἔτρεψε πάλιν εἰς φυγὴν καὶ ἐσκότωσεν 27.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας οἱ αὐτοὶ Τούρκοι ἐκτύπησαν τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ἡλίου, τὸ ἀντικρὺ τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν, κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν· ἔκαυσαν ἔπειτα τὴν Βίλιαν καὶ ἐξηχόντισαν τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνας· ἐκίνησαν μετὰ ταῦτα κατὰ τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Μελετίου κατεχομένου ὑπὸ Ἑλλήνων. Ἀνωθεν αὐτοῦ ἐκλείσθησαν 70

Ἕλληνας ἐντὸς προμαχώνας· καὶ ἐπειδὴ ἐκ τῆς κατοχῆς αὐτοῦ ἐκρέματο ἡ ἀσφάλεια τοῦ μοναστηρίου, ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης, ὅστις κατεῖχεν ἄλλην θέσιν καὶ ἐπολέμει εὐτυχῶς, φοβηθεὶς μὴ δειλιάσωσιν οἱ ἐντὸς αὐτοῦ πολεμοῦντες, ἔτρεψε διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν ξιφήρης, εἰσεπήδησεν εἰς τὸν προμαχῶνα, καὶ οὕτω καὶ ὁ προμαχῶν διετηρήθη, καὶ οἱ Τούρκοι, πῦρ βαλόντες εἰς τὸ μοναστήριον, ἔφυγαν· ἔφυγαν μετὰ ταῦτα καὶ οἱ Ἕλληνες. Ἐν τούσῳτῃ βλέποντες οἱ Πελοποννήσιοι ὅτι αὐτοὶ μὲν ἀπέμειναν ὀλίγοι, οἱ δὲ ἐχθροὶ ἦσαν καὶ πολλοὶ καὶ δυνατοὶ ὡς ἔχοντες καὶ ἱππικόν, ὠπισθοδρόμησαν πρὸς τὸν ἰσθμὸν πλησίον τῶν ἐκεῖ σταθμευόντων συναδέλφων των, καὶ ἔπαυσεν ἔκτοτε πᾶσα Τούρκων καὶ Ἑλλήνων σύγκρουσις κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη. Καὶ ταῦτα μὲν ἔπραττε τὸ ὑπὸ τὸν Μεχμέτην ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Θηβῶν καὶ Λεβαδείας μείναν στρατεύμα· ὁ δὲ Βρυώνης μετέβη μετὰ δισχιλίω εἰς Εὐβοίαν.

Ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς νήσου ταύτης καὶ ἀντικρὺ τῆς νήσου Σκύρου κεῖται ἡ Κούμη (Κύμη). Ἄν καὶ μακρὰν τῶν ἀποστατησάντων μερῶν τῆς Εὐβοίας, ἔδραξαν τὰ ὄπλα καὶ αὐτὴ καὶ τὰ περίξ χωρία μετὰ τινὰς ἡμέρας, ἀφ' οὗ ἀπεστάτησεν ἡ Λίμνη. Κατ' ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας περιήρχετο τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου ὁ ἐπίσκοπος Καρύστου Νεόφυτος, στρατολογῶν καὶ προετοιμάζων ναυτικὴν δύναμιν εἰς ἐπανάστασιν τῆς ἐπισκοπῆς του. Οἱ Κοιμιώται μαθόντες ὅτι ὁ Καρύστιος Ὁμέρμπεης ἠτοιμάζετο νὰ κινηθῇ κατ' αὐτῶν, ἔγραψαν τῷ ἐπισκόπῳ νὰ τοῖς στείλῃ δύναμιν. Οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀνδρου, ὅπου εὐρέθη τότε ὁ ἐπίσκοπος, διατηροῦντες δύο πλοῖα ἐν τῇ μεταξὺ Καφηρέως καὶ τῆς νήσου των πορθμῷ πρὸς φύλαξιν ἀπὸ ἐνδεχομένης μεταβιβάσεως τουρκικῶν δυνάμεων ἐκ Καρύστου εἰς τὴν νήσον, τὰ διέταξαν ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ ἐπισκόπου νὰ μεταβιβάσωσιν εἰς Κούμην τινὰς στρατιώτας εὐρισκομένους ἐν Γαβριεῖ, κύμη καὶ λιμένι τῆς νήσου των, τοὺς πλείστους Ἀνδρούς, ἐν οἷς καὶ τινες μοναχοί. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἔπλεον οὗτοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐπισκόπου πρὸς τὴν κινδυνεύουσαν κωμόπολιν, ὁ Ὁμέρμπεης ἐκτύπησε τοὺς Κοιμιώτας κατὰ τὰ Λέπουρα, τοὺς ἐνίκησε, τοὺς διεσκόρπισεν, ἐφόβησε τὸν γενναῖον ἀρχηγόν των Γεωργάκην Ἰωάννου Παπα, ἔκαυσε καὶ ἐλεηλάτησε τὴν Κούμην, καὶ οὕτως οἱ ἐκπλεύσαντες ὑπὸ τὸν ἀτυχῆ ἐπίσκοπον ἐπανήλθαν ἄπρακτοι εἰς τὸν Γαύρειον.

Ὁ δὲ Βρυώνης ἐστράτευσε τὴν ἐκπύριον τῆς εἰς Χαλκίδα εἰσόδου του, ὃ ἐστὶ τὴν 15 Ἰουλίου, ἐπὶ τοὺς ἐν Βρυσσακίαις ὠχυρωμένους. Πολλοὶ ἦσαν οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες· ἀλλὰ τὴν παραμονὴν τῆς μάχης ὁ ἀρχηγὸς Ἀγγελῆς, διαλέξας 300 τοὺς ἀνδρειότερους, τοὺς ἐκράτησε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπέστειλεν εἰς ἄλλην ἀκινδυνότεραν θέσιν. Πρὸς ἐνδυνάμωσιν δὲ τῶν Βρυσσακίων ἐλλιμένιζαν ἐκεῖ πλοῖα τῆς Λίμνης καὶ τὸ ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Ἀλέξανδρον Κριεζῆν Ἰδρακίον, ἐξ οὗ ἀπεβιβάσθη ἐν κανόνι. Ἡ θέσις αὕτη ἦτο καταλληλοτάτη εἰς ἀσφάλειαν τῶν Ἑλλήνων, παρόντων πλοίων διότι καὶ ἂν ὑπερίσχυεν ὁ ἐχθρὸς, κατέφευγαν εἰς αὐτά· διὰ τοῦτο, ἂν καὶ ἦσαν τόσον ὀλίγοι,

ἐνδιέμειναν ἀκλόνητοι καὶ ἀφοβοὶ, ἀπ' οὗ εἶδαν παμπληθεῖς ἐχθροὺς ἐπερχομένους καὶ σύροντας κανόνια εἰς καταστροφὴν τῶν ὀχυρωμάτων. Ὁ Ἀγγελῆς εἶχε δώσει ἄλλοτε δείγματα ἀνδρείας, ὡς εἰς τῶν αὐτοπροκρίτους κλεισθέντων καὶ ἀνδραγαθησάντων ἐν τῇ ξενοδοχείῃ τῆς Γραβιάς. Οὗτος, διαθέσας τὰ τῆς μάχης ὡς ἔπρεπε, καὶ παρῶν ὅπου ἦτο ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος, ἐνέπνεε μέγα θάρρος καὶ ἐδίδοε χρηστάς ἐλπίδας. Ἐν τῇ μεταξὺ δὲ τῆς μάχης οἱ ἱερεῖς φοροῦντες τὰς στολὰς τῶν καὶ ἱστάμενοι ἐν μέσῳ τῶν πολεμιστῶν ἐδέοντο ψάλλοντες μεγαλοφώνως τὸ «Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου.»

Οἱ Τούρκοι ἀπηλπίσθησαν τοῦ νὰ διασκορπίσωσι τοὺς ὀλίγους Ἕλληνας· καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ ἐφρονέοντο ὡς ἐκτεθειμένοι, καὶ οὐδένα τῶν Ἑλλήνων ἐφόνευαν ὡς ὑπὸ τὴν σκέπην ὀχυρωμάτων, ἐστράφησαν μετὰ δίωρον μάχην εἰς τὰ ὀπίσω ἀπρακτοί, κατησχυμμένοι καὶ καταδιωκόμενοι, ἀφήσαντες καθ' ὁδὸν δύο κανόνια.

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι Τούρκοι, ἀπ' οὗ ἀπεκλείσθησαν ἐν τῇ Ἀκροπόλει, εἶδαν, ὅτι μόνῃ ἐλπίς πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας ἦτον ἡ ἐξῴθεν βοήθεια. Ἐπὶ τῇ σκοπῇ τούτῃ 15 τῶν ἐγκλείστων ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ ἐπ' ἀνδρεία γνωστοῦ Μεχμετάκου ἐξήλθαν κρυφῶς διὰ νυκτὸς τὴν 15 Μαΐου, διέβησαν ἀταράχως καὶ ἀβλαβῶς διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν, κοιμωμένων καὶ μὴ ἐχόντων νυκτοφυλακὰς, κατέβησαν εἰς τοὺς τρεῖς Πύργους, καὶ διεβιάσθησαν εἰς Κάρυστον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Χαλκίδα, ὅπου παρέστησαν τὴν δευτὴν θῆσιν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἐξήτησαν τὰ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἐν αὐτῇ. Ἡ δὲ ἐλπίς τῆς ἐξῴθεν βοήθειας ἐθάβρυνε τοὺς ἐγκλείστους εἰς τὸ ν' ἀντέχωσι καὶ νὰ μὴ εἰσακούωσι τοὺς ἐχθροὺς προσκαλοῦντας αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσιν.

Ἀρξάμενου δὲ τοῦ ραμαζανίου, ὃ ἔστι τὴν 27, ἐπραξάν οἱ ἐγκλείστοι ἔργον φιλάνθρωπον· ἀπέλυσαν 30 Ἑλληνίδας καὶ ἐξήτησαν εἰς ἀνταλλαγὴν τοὺς ἐν τοῖς προξενείοις οἰκείους τῶν· ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθησαν, διότι οἱ Ἕλληνες ἀπέδωκαν τὴν ἀπόλυσιν εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ ἀκροπόλει σπάνιν τῶν τροφῶν μᾶλλον ἢ εἰς φιλάνθρωπίαν. Τὴν 30 οἱ Τούρκοι ἐξήλθαν εἰς ἀπραγὴν τροφῶν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐφονεύθησαν ἐξ αὐτῶν δύο.

Εἶπαμεν, ὅτι τὸ συντελεστικώτερον εἰς τὴν πτώσιν τοῦ φρουρίου τῶν Ἀθηνῶν ἦτον ἡ ἀφαίρεσις τοῦ ἐν τῇ παρατειχίσματι νεροῦ· ἐπειδὴ ἡ χρῆσις τῶν κανονίων ἐδείχθη ἀνωφελής, οἱ Ἀθηναῖοι ἔσκαψαν ὑπὸ τὸ παρατειχίσμα ὑπόνομον, καὶ τὴν 9 Ἰουνίου, καθ' ἣν ἀπεφάσισαν νὰ τὴν ἀνάψωσιν, ἐχύθη ὅλη ἡ πόλις ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς εἰς θέαν τῆς ἐκραγῆς. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, πρωτόπειροι τῶν τοιούτων ἐργασιῶν, ἀνάψαν τὴν ὑπόνομον πρὶν τὴν ὑποσκάψωσιν ὅσον ἔπρεπε, καὶ ἡ ἐκραγὴ δὲν ἐπῆλθεν· ἐπὶ τῇ ἀποτυχίᾳ δὲ ταύτης ἐπεχείρησαν νὰ ὑποσκάψωσιν ἄλλην· ἀνησύχαζαν δὲ μεγάλως μαθόντες τὴν εἴσοδον τῶν τουρκικῶν δυνάμεων εἰς Βοιωτίαν, διότι ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἤρχοντο καὶ εἰς Ἀθήνας· διὰ τοῦτο κατεγίνοντο παντοίοις τρόποις νὰ κυριεύσωσιν ὅσον τάχιον τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἀσφαλισθῶσιν ἐν αὐτῇ.

Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας ἡ χαροποιὰ εἰδήσις τῆς ἀποβάσεως τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου εἰς Πελοπόννησον.

Ἀδιαφιλονείκητος αὐθέντης τοῦ τόπου ἕθεωρεῖτο ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου ὁ Ὑψηλάντης, ὡς ἀνεφέραμεν. Ἄν δὲ καὶ ὁ ἀτυχὴς ἀδελφός του Ἀλέξανδρος μετὰ τὰ ἀλλεπάλληλα παθήματά του εἶχε φυλακισθῆ, ἐφημιζέτο πανταχόθεν καὶ ἐπιστεύετο, ὅτι παντοῦ κατετρόπως τοὺς ἐχθροὺς, ὅτι ἐκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς λαοὺς Σερβίας καὶ Βουλγαρίας, ὅτι ἐπέρασε τὸν Δούναβιν, ὅτι ἐκυρίευσεν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ὅτι ἦτο πρὸ τῶν θυρῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ μυριάδων. Ἡ ψευδὴς αὕτη ἀλλὰ σωτήριος κατ' ἐκείνας τὰς περιστάσεις φήμη καὶ τὸν ἀγῶνα εἰς ἄκρον ἐνίσχυε, καὶ τὸ Ὑψηλάντικὸν ὄνομα ὑπερμεγάλυνε. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἔσπευσαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ στείλωσι πρὸς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην πρέσβεις προσφέροντες αὐτῷ τὴν ὑπόκλησιν τῶν καὶ αἰτούμενοι ἀντιπρόσωπόν του ὡς διοικητὴν τοῦ τόπου. Ὁ διορισμὸς ἐν ἐκείνοις τοῖς καιροῖς διοικητοῦ ἦτο τόσο ἀναγκασιώτερος καθ' ὅσον ἀνεφύησαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Χατση-Μελέτη τοιαύτης φύσεως ἐριδες καὶ διαφρέσεις, ὥστε κίνδυνος ἦτο μὴ ἐπέφεραν ἐγχώριον σύγκρουσιν. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Ὑψηλάντου ἔπεσεν ἐπὶ τὸν Λιβέριον Λιβέρπουλον, ὅστις ἀναχωρήσας ἐκ Τρικέρων ὡς πληρεξούσιος τοῦ πληρεξουσίου τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς, ἐφθάσε τὴν 29 εἰς Πειραιᾶ, ὅπου κατέβησαν πρὸς ὑποδοχὴν του καὶ οἱ πολῖται καὶ τὰ στρατεύματα, καὶ τὸν συνώδευσαν εἰς τὴν πόλιν φοροῦντα τὴν ἱερολογητικὴν στολὴν, ἣν ἐφόρουν ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὅλοι οἱ ὀπαδοὶ του. Ταυτῆ δὲ ἦτον ἡ τότε ὀνόματι τοῦ Ὑψηλάντου ἐνεργουμένη ἐξουσία ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, ὥστε ὁ Χατση-Μελέτης, ὁ πρὸ μιᾶς ἡμέρας ἀπειλῶν νὰ θύσῃ καὶ ἀπο-

Ἀθηναία χωρική.
Ἐκ λευκώματος περιηγητοῦ.

λέση, ἄμκ ἔλαβε τὴν διαταγὴν τοῦ Λιβερίου, ἐξεστράτευσεν εὐπειθέστατος εἰς Θήβας πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ πρὸς τὴν Ἀτυκὴν προχωροῦντος ἐχθροῦ.

Δίμηνον μὲν παρήλθεν, ἀφ' οὗ ἀπεκλείσθησαν οἱ Τούρκοι ἐν τῇ Ἀκροπόλει, καὶ ἡ τροφή καὶ ἡ πόσις, αἱ εἰσομισθεῖσαι ἀρξαμένου τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἐξέλειψαν. Μὴ ἔχοντες δὲ κοινωνίαν μετὰ τῶν ἔξω, καὶ ἀκούοντες τοὺς Ἕλληνας μεγαλοῤῥημονοῦντας ἐφοβοῦντο ξένων ἐπέμβασιν καὶ ἦσαν εἰς ἄκρον περίλυποι. Τόσον δὲ ὑπόπτειαν ὅτι ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων ἐστηρίζετο ὑπὸ τῶν εὐρωπαϊῶν, ὥστε, βλέποντες μετὰ τῶν πολιορκητῶν πολλοὺς φραγκοφοροῦντας, δις ἠρώτησαν τοὺς ἐν τῇ πόλει προξένους, ἂν οἱ Φράγκοι βασιλεῖς ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας· ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν οὔτε τὰς ἐν τῇ γειτονείᾳ προόδους τῶν ὁμοπίστων αὐτῶν ἐγίνωσκαν. Ἐστερημένοι τροφῶν καὶ εἰδήσεων ἐξήλθαν τὴν νύκτα τῆς 2 Ἰουλίου ἐπὶ ἀρπαγῇ τροφῶν καὶ ἐπὶ αἰχμαλωσίᾳ τινὸς εἰς γῶσιν τῶν πραγμάτων, καὶ ἔπεσαν ἐν πρώτοις ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὸ ἀντικρὺ τοῦ θεάτρου τοῦ Βάκχου κανονοστάσιον Κεῖους, μετὰ ταῦτα ἐπὶ τοὺς Αἰγινίτας καὶ τελευταῖον ἐπὶ τοὺς ἀνωθεν τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου Ὑδραῖους. Καὶ οἱ μὲν Κεῖοι διεσκορπίσθησαν, ἔχασαν τὴν σημαίαν τῶν καὶ μετέβησαν εἰς Κερατιᾶν ἀντικρὺ τῆς πατρίδος τῶν ἔπαθον καὶ οἱ Αἰγινίται, καὶ ἔχασαν καὶ αὐτοὶ τὴν σημαίαν τῶν, ἀλλὰ τὴν ἀνέκτησαν καὶ διετήρησαν τὴν θέσιν τῶν. Μόνοι οἱ Ὑδραῖοι ὑπερίσχυσαν καὶ ἀπώθησαν τοὺς ἐχθροὺς. Κατὰ δὲ τὴν ἐξοδὸν ταύτην ἐφρονεῦθη ἀνδρεῖός τις καὶ ὀρμητικὸς ἄραψ, οὐτινος τὴν κεφαλὴν ἔκοψαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν βάρβαρον τουρκικὴν συνήθειαν καὶ ἀνεστήλωσαν ἐπὶ τοῦ Μουσείου χαίροντες· ἀλλ' ἡ χαρὰ ἐτράπη εἰς λύπην· διότι οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει Τούρκοι, ἀγανακτήσαντες ἐπὶ τῇ θεάματι, ἀνεβίβασαν ἀπὸ τῆς φυλακῆς τὴν αὐτὴν ὥραν τοὺς 10 Χριστιανούς, οὓς ἄλλοτε ἀπήγαγαν εἰς τὸ φρούριον, ἔκοψαν τὰς κεφαλὰς τῶν καὶ τὰς ἀνεστήλωσαν κατέναντι τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες ἐμάνησαν ἰδόντες τὸ γεγονός, καὶ μὴ δυνάμενοι ν' ἀποκεφαλίσωσι τοὺς ἀποκεφαλίστας τῶν συγγενῶν καὶ φίλων ὤρμησαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ αὐστριακοῦ προξένου, Γροπίου, οὐτινος ἡ φιλανθρωπία διεφύλαττον ἀβλαβεῖς 15 Τούρκους ἀνδρας καὶ γυναῖκας παραδοθέντας αὐτῷ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἑλλήνων παρὰ τῶν προεστώτων τῶν Ἀθηνῶν. Ἀντίστη ὁ γενναῖος καὶ συνετὸς πρόξενος (β), ἔφθασεν ἐν καιρῷ καὶ ὁ Λιβέριος, καὶ τὸ πλῆθος καθυσόχασε βεβαιωθὲν ὅτι οἱ προεστώτες, οἱ ἄλλοτε εἰς τὸ φρούριον ἀναβιβάσθηντες, δὲν ἦσαν μετὰ τῶν ἀποκεφαλισθέντων.

Ἡ βδελυρὰ πράξις τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ καὶ ἡ βδελυρωτέρα τῆς θεατρικῆς ἐπιδείξεως τῆς ἀποκοπίσης κεφαλῆς ἐπροξένησαν τὸν ἄδικον καὶ ἀπρομελέτητον ἀποκεφαλισμὸν 10 Ἑλλήνων παρ' ὀλίγον δὲ καὶ πολλῶν ἄλλων ἀθῶων.

Τὴν δὲ 9 ἔμαθον οἱ Ἕλληνες, ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐξεστράτευσαν εἰς Ἀθήνας. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία ἐσκέπασαν τὴν πρὸς τὸν Πειραιᾶ ὁδὸν καταφυγόντες εἰς τρία ἐν τῇ λιμένι ἐμπορικὰ πλοῖα ὑπὸ σημαίαν

ἑλληδικήν, καὶ εἰς ἐν ὑπὸ ἑλληνικὴν, καὶ ἀποκομισθέντες οἱ μὲν εἰς Σαλαμίνα, οἱ δὲ εἰς Αἴγινα. Οἱ Ὑδραῖοι μετέφεραν καὶ οὗτοι ἐπὶ τοῦ πλοίου τῶν τὸ ἐπὶ τοῦ Μουσείου κανόνι καὶ οὐδεὶς εἶχε διαθέσιν ν' ἀνισταθῇ. Οἱ δὲ ἐν τῇ Ἀκροπόλει πεινῶντες καὶ διψῶντες Τούρκοι ἔβλεπαν τὴν κίνησιν ἀλλ' ἠγγύουσαν τὴν μέλλουσαν εὐτυχίαν τῶν ἐφοβοῦντο δὲ καὶ ἂν ἦρχετο ἐξωθεν βοήθεια, μὴ δὲν τοὺς ἐπρόφθανε ζῶντας· διὰ τοῦτο ἠθέλησαν νὰ ὠφελήθωσαν ἐκ τῆς ἀνω κάτω κινήσεως τῶν ἐχθρῶν, καὶ τὴν 14 δύο ὥρας πρὸ τῆς μεσημβρίας ἠνοιξάν τινα πυλίδαν καὶ ἐξήλθαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἰλισσοῦ ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία ἐπὶ ἀρπαγῇ τροφῶν· οἱ πλείστοι δὲ ἔπεσαν εἰς τὰ ἄλωνα πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὅπου ἦσαν αἱ θημωναί· καὶ οἱ μὲν ἐπροχώρησαν εἰς τινὰ κήπον πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, τινὲς δὲ εἰσῆλθαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν. Οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ἠτοιμάζοντο νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πόλιν, ἰδόντες ὅτι οἱ Τούρκοι τοὺς κατεπρόνουν καὶ παρόντας, ἐπέπεσαν φιλοτιμηθέντες, καὶ τουφεκίζοντες τοὺς ἠνάγκασαν νὰ καταφύγωσι πάλιν διὰ τῆς αὐτῆς πυλίδος εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὅπου πολλοὶ μετέφεραν ἐπὶ τῶν ὤμων γεννήματα καὶ ὀπώρας. Οἱ Τούρκοι ἔκανσαν συγχρόνως τὴν ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ Βάκχου ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ συνέκαυσαν τοὺς ἐν αὐτῇ ὀλίγους Ἕλληνας φρουροὺς προτιμήσαντας ν' ἀποθάνωσιν ἐν μέσῳ τῆς φλογὸς ἢ νὰ παραδοθῶσιν· ἐφρονεῦθησαν δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην 30 Τούρκοι, ἐξ ὧν οἱ πλείστοι γυναῖκες καὶ παιδία καὶ 7 Ἕλληνες· ἐπληγῆθη εἰς τὸν πόδα καὶ ὁ Δῆμος Βασιλείου μαχόμενος γενναίως· μετακομισθεὶς δὲ εἰς Αἴγινα πρὸς θεραπείαν ἀπέθανε.

Μετὰ δὲ τὴν μάχην τῶν Βρυσακίων ὁ Βρυώνης δὲν ἠθέλησε νὰ χρονοτριβίσῃ ἐν Εὐβοίᾳ ἐξ αἰτίας τῆς δεινῆς θέσεως τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, καὶ συμπαραλαβὼν τὸν Ὀμέρμπεην ἐλθόντα εἰς Χαλκίδα, ἀφ' οὗ κατηρήμωσε τὴν Κούμην, ἐξεστράτευσεν εἰς Ἀθήνας τὴν ἐπαύριον τῆς μάχης τῶν Βρυσακίων καὶ ἔφθασε τὴν 17 εἰς Λιάταν 8 ὥρας μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου καὶ διενυκτέρευσε· ἡ δὲ προσέγγις του ἀπεδίωξε τοὺς εἰς ἀντίστασιν προκαταλαβόντας τὴν θέσιν ἐκείνην Ἕλληνας. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν

Ἀθηναία νύφη.
Ἐκ λευκώματος περιηγητοῦ.

ἐπήρασαν οἱ Αἰγυπτῆται τὸ κανόνι των καὶ ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια. Τὴν δὲ 19 ἡ πόλις ἐγκατελείφθη ἐκτὸς τινων δυστυχῶν γερόντων καὶ γραιῶν, μὴ δυναμένων διὰ τὴν προδεδηκυῖαν ἡλικίαν των νὰ μετατοπίσῃσι. Τὴν 20 οἱ Τούρκοι ἐστρατοπέδευσαν ἐν τῇ παρὰ τὴν πόλιν θέσει τῶν Πατησίων, καὶ ἔστειλαν ἱππεῖς πρὸς κατασκόπευσιν τῆς πόλεως, ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν τῶν πρό τινας καιροῦ ἐπὶ βοήθειᾳ μεταδάντων ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως εἰς Εὐβοικὴν Ἀθηναίων Τούρκων. Κατόπιν αὐτῶν εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁ πασᾶς καὶ ὁ μπέης καὶ ὅλα τὰ στρατεύματα, ἅτινα διόλου ἀχαλίνωτα ἔκαιον ὑπὸ τοῦς ὀφθαλμοῦς τῶν ἀρχηγῶν, ἐλαφραγώγουν, ἔσφαζαν καὶ οὐδ' αὐτὰ τὰ προξενεῖα ἐσέθεντο, ἂν καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐκυμάτιζεν ἡ σημαία τῶν βασιλέων των.

Τοιοῦτοτρόπως ἐλύθη ἡ πρώτη πολιορκία τῶν Ἀθηῶν διαρκέσασα ἀπὸ τῆς 25 Ἀπριλίου μέχρι τῆς 20 Ἰουλίου καὶ οἱ Ἀθηναῖοι οἱ μὲν κατέφυγαν εἰς Αἴγινα καὶ Σαλαμίνα, οἱ δὲ μετέβησαν εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ στρατόπεδα.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν διέτριβεν ἐν Ἀθήναις ὁ Ὁμέρμπεης, ὁ ἄοκνος ἐπίσκοπος Νεόφυτος ἀπέπλευσε τοῦ Γαβριεῦ εἰς κυρίευσιν τῆς Καρύστου μετ' ἱκανῶν ἀκολουθῶν· προσορμηθεὶς δὲ εἰς Ἀλιβέρι, χωρίον ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ μεταξὺ Καρύστου καὶ Χαλκίδος, ἠνώθη μετὰ τῶν ἐκεῖ συνηγμένων Κουμισιῶν καὶ ἄλλων· καὶ αὐτὸς μὲν ἀνεχώρησεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Βρυσακίων πρὸς σύσκεψιν, τὸ δὲ στρατεύμα διετάχθη νὰ μεταβῇ εἰς Στούρα (Στύρα) καὶ ὀχυρωθῇ μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του. Ἄλλ' ὁ Ὁμέρμπεης, μαθὼν τὰ κινήματα ταῦτα, μετέβη μετὰ 300 ἐπιλέκτων εἰς Χαλκίδα καὶ ἐκείθεν εἰς Κάρυστον. Ἡ εἶδησις τοῦ ἐρχομοῦ του διέλυσεν, αὐτῇ καὶ μόνῃ, τὸ διὰ τόσων μόχθων τοῦ ἐπισκόπου συναχθῆν κατὰ τὰ Στούρα στρατεύμα· καὶ οἱ μὲν νησιῶται ἐπέβησαν εἰς τὰ πλοῖα, οἱ δὲ λοιποὶ ἀνέβησαν εἰς τὰ ὄρη· ἀλλὰ φιλοτιμηθέντες οὗτοι ἐπανήλθον μετ' ὀλίγον εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, καὶ οἱ εἰς ἄκρον πρὸ μικροῦ δειλοὶ ἐφάνησαν ὑπὲρ τὸ δέον τολμηροὶ ἕνεκα τῆς ἀπειρίας των· ὥστε, ἀντὶ νὰ προφυλάττωνται πολεμοῦντες ὀπισθεν πετρῶν κατὰ τὴν ἑλληνικὴν συνήθειαν, ὄρμησαν κατὰ πρόσωπον τοῦ ἐχθροῦ ἐρχομένου τουρκίζοντες καὶ ἀλαλάζοντες. Οἱ ἐχθροὶ τοῦς ἔτρεψαν, τοῦς κατεδίωξαν, καὶ τοῦς ἠνάγκασαν νὰ βιβθῶσιν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ διασωθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα· 30 ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν καὶ ἐπνίγησαν, 15 δὲ μόνοι Σλαβούνοι, ὀχυρωθέντες ὡς ἔπρεπεν, ἐπέμειναν πολεμοῦντες καὶ ἀδλαβεῖς μέχρι τέλους διέμειναν, χάρις εἰς τὸν ἐμπειροπόλεμον αὐτῶν ἀρχηγόν, τὸν μονόφθαλμον Ῥάδον. Ἡ τροπὴ αὐτῇ τῶν Ἑλλήνων συνέβη τὴν 12 Αὐγούστου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Συνάθροισις τουρκικῶν στρατευμάτων ἐξωθεν τοῦ Κουσαντασίου καὶ παθήματα τῶν Χριστιανῶν κατοίκων τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν πέριξ. — Πλοῦς τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐπὶ τὴν Σάμον καὶ ἀποτυχούσα ἀπόβασις. — Ἐμφανισμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐν τῷ μεταξὺ Σάμου καὶ Ἀσίας πορθμῷ, καὶ ἐμπρησμὸς ἐννέα φορηγῶν πλοίων τουρκικῶν — Ματαίωσις τῆς τουρκικῆς ἐκστρατείας — Πόλεμος Τουρκίας καὶ Περσίας.

ΑΙ εἰς τὰ ἀντικρυνὰ παράλια τῆς Ἀσίας τολμηροὶ ἀποβάσεις τῶν Σαμιῶν καὶ οἱ εἰς τὰ ἐνδότερα εὐτυχεῖς ἐπιδρομαὶ των ἠνάγκασαν τὴν Πύλην νὰ κινήσῃ κατὰ τῆς νήσου ἐκείνης δυνάμεις καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης· διότι, ἐκτὸς τῶν εἰς καθυπόταξιν τῆς ἄλλων αἰτιῶν, οἱ Ἀσιανοὶ Τούρκοι ἐδυσκολεύοντο νὰ ἐκστρατεύσῃσιν εἰς τὰ ἐν ἐπαναστάσει ἀπώτερα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἂν δὲν ἀπυλλάττετο πρῶτον ὁ τόπος των τοῦ πρὸ τῶν θυρῶν δεινοῦ τοῦτου ἐχθροῦ, δεινοτέρου ἡμέρα τῇ ἡμέρα καθισταμένου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατέβαιναν ἀντικρὺ τῆς Σάμου πολλὰ στρατεύματα, καὶ ἀνεμένετο καὶ ὁ ὀθωμανικὸς στόλος.

Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ Ἀπριλίου ὁ Γεώργιος Λογοθέτης, ὁ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως μετονομασθεὶς Λυκούργος, πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν διατρίβων ἐν Σμύρῃ, ἐπανήλθεν εἰς τὴν πατρίδα του, τὴν Σάμον. Ἄνθρωπος δραστήριος καὶ ἐπιχειρηματίας, ἔχων γνῶσιν καὶ γραμμάτων καὶ πραγμάτων, ἐτέθη διὰ μιᾶς ὑπεράνω τῶν συμπατριωτῶν του καὶ ἠσχολήθη νὰ ὀργανίσῃ τὸ πολιτικὸν καὶ τὸ στρατιωτικὸν, καταστήσας ἐν μὲν τοῖς χωρίοις ἐφόρους ἐπέχοντας καὶ τόπον εἰρηνοδικῶν, ἐν δὲ τῇ πρωτεύουσῃ βουλὴν ἐξ ἀντιπροσώπων παντὸς χωρίου καὶ τρεῖς γενικοὺς ἐφόρους ἐκπληροῦντας καὶ τὰ καθήκοντα γενικοῦ δικαστηρίου· ὠργάνισε καὶ τέσσαρας χιλιαρχίας. Ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ ἐκπλήξῃ τὸν λαὸν καὶ διεγείρῃ καὶ ἀμύλλαν παρὰ τοῖς φιλοτιμοτέροις τῶν Σαμιῶν, διέταξεν ἔλοι οἱ ἀξιωματικοὶ νὰ φορῶσι διακριτικὰ σημεῖα, οἱ δὲ χιλιαρχοὶ χρυσοῦς ἐπιμίδας.

Ἐν τοσούτῳ συνήχθησαν κατὰ τὴν δοθεῖσαν διαταγὴν ἀντικρὺ τῆς Σάμου πάμπολλα στρατεύματα διὰ τὴν μελετωμένην ἐκστρατείαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Βλέζογλου, διοικητοῦ τῆς παραλίου πόλεως τοῦ Κουσαντασίου καὶ τῶν περιχώρων. Θέλουσα δὲ νὰ ἐξάψῃ ἡ Πύλη ἔτι μᾶλλον τὸν φανατισμὸν τῶν πιστῶν καὶ ἐρεθίσῃ τὴν ἀπληστον πλεονεξίαν των καὶ τὴν αἵμο-

χαρή δίψαν των εξέδωκεν, ως ἐλέγετο, προσταγήν νὰ φονεύσωσιν ὅλους τοὺς ὑπεροκταεῖς ἄρβενας τῆς Σάμου, καὶ νὰ τουρκίσωσιν ὅλους τοὺς ἐντὸς τῆς ἡλικίας ταύτης, τὰς δὲ γυναῖκας ὅλας ν' ἀνδραποδίσωσιν· ἀλλ' ἐβράδυνε νὰ φανῇ ὁ εἰς μεταδίβασιν τουρκικὸς στόλος· ὁ δὲ συναχθεὶς ἀχαλίνωτος ὄχλος ἐπραττεν ἐν τῇ μεταξὺ τούτῳ τὰ πάνθεινα ὅπου συνηθροίσθη, ἀν·καὶ τὰ ὑπεξούσια τῆς Πύλης ἐκεῖνα μέρη ἦσαν ἀτάραχα.

Μεταξὺ δὲ τῶν συναχθέντων τούτων ὀπλοφόρων περίεξ τοῦ Κουσαντασιού ἦσαν καὶ οἱ μετὰ τὴν παύσιν τῶν ἐν Σμύρνῃ δεινῶν ἐξωσθέντες ἐκεῖ-

Λυκοῦργος Δογοθέτης.

θεν κακοῦργοι. Οὗτοι, εὐρόντες ὁμόφρονας τοὺς λοιποὺς ἐκεῖ συναχθέντας, ἐπραξαν παντὸς εἶδους ἀνομήματα ἐν τοῖς ἐξω τοῦ Κουσαντασιού χωρίοις, σφάζοντες, ἀτιμάζοντες, λεηλατοῦντες καὶ βιάζοντες ὅλους νὰ θεωρῶσι τὴν φυγὴν σωτηρίαν. Τὰ αὐτὰ ἐπεθύμουν νὰ πράξωσι καὶ ἐν τῇ πόλει, ὅπου ἐμβάντες ὕβρισαν, ἔδειραν Χριστιανούς καὶ ἐφόνευσαν ἕνα. Ὁ Ἐλέξογλος, ἀνθρωπος φιλοδίκαιος καὶ δραστήριος, ἐπαίδευσεν ἀμέσως διὰ κεφαλικῆς ποινῆς τὸν φονέα. Τὴν δικαίαν ταύτην πράξιν ἐθεώρησαν ὡς ἄδικον οἱ μισοῦντες τὴν

δικαιοσύνην καὶ ἠγειραν γενικὸν γογγυσμὸν κατ' αὐτοῦ. Οἱ δὲ δυστυχεῖς Χριστιανοί, πάσχοντες καθ' ἡμέραν καὶ βλέποντες ἀδύνατον νὰ λάβωσι παρὰ τοῦ καλοκάγαθου ἀλλ' ὄχι καὶ ἰσχυροῦ διοικητοῦ τὴν ἀπαιτουμένην προστασίαν, οἱ μὲν κατέφευγαν εἰς τὰς ὑπὸ ἐλληνικὴν σημαίαν νήσους, οἱ δὲ αἰκούρουν. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Τούρκοι ἦσαν τόσοι ἠρεθισμένοι, καὶ οἱ Χριστιανοὶ τόσοι ἔμφοβοι, ἐτόλμησέ τις τῶν Χριστιανῶν πεινῶν νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας εἰς εὐρεσιν τροφῆς· κατὰ κακίην τοῦ τύχην ἀπήντησε τρεῖς Τούρκους, ἐξ ὧν ὁ εἰς ἀμέσως τὸν ἐπιστόλισεν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἔδραψεν· ἐπέπεσε τότε ὁ Χριστιανός, τοῦ ἤρπασε τὴν ἄλλην πιστόλαν καὶ τὸν ἐσοκώτισεν· οἱ δύο δὲ ἄλλοι Τούρκοι δειλιάσαντες ἔφυγαν· ἀλλὰ φεύγοντες ἐφώναζαν «οἱ ἄπιστοι σκοτώνουν τοὺς πιστούς.» Ἀκουσθεῖσης τῆς φωνῆς ταύτης, φωνῆς ἱκανῆς νὰ φέρῃ τὴν καταστροφὴν ὅλης τῆς πόλεως, ἔσπασαν οἱ φιλάτακτοι τὰς θύρας οἰκιῶν καὶ ἐργαστηρίων, ἤρπασαν πράγματα, ἐφόνευ-

σαν ἀνηλεῶς ὄσους συνήντησαν, ἠνδραποδίσαν γυναῖκας, ἔβαλαν πῦρ εἰς τὴν πόλιν καὶ μόλις ἔσωσαν μέρος αὐτῆς οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι. Ἡ δὲ Πύλη, μαθούσα τὰ δυστυχήματα τῆς πόλεως ἐκεῖνης, κατέκρινε καὶ μετέθεσε τὸν φιλοδίκαιον Ἐλέξογλον ὡς ἐρεθίσαντα τοὺς πιστοὺς διὰ τῆς καταδίκης τοῦ φονέως.

Τὴν δὲ β' Ἰουλίου ὁ τηλέγραφος τῆς Σάμου ἐσήμανε τὸν ἐμφανισμὸν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου πλέοντος πρὸς τὴν νήσον ἐκ πλοίων 36, ἐν οἷς 4 δίκροτα καὶ 6 φρεγάται ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον Καρᾶ· Ἀλῆν. Πηλοσιάσας ὁ στόλος συνέλαβε πλοιάριον Σάμιον ἔχον τρεῖς ναύτας καὶ τὸν κυβερνήτην· καὶ τοῦτον μὲν καὶ ἕνα τῶν ναυτῶν ἔστειλεν ὁ ὑποναύαρχος εἰς Σάμον προσκαλῶν διὰ γραμμάτων τοὺς προεστώτας νὰ ἔλθωσιν εἰς προσκύνησίν του, καὶ δεχθῶσιν ἀγᾶν καὶ καδῆν, ἀν ἤθελαν νὰ μὴ καταστραφῇ ὁ τόπος τῶν τοῦ δὲ λοιποὺς ἐκράτησε· τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ στόλος ἐλλίμενισεν ἔμπροσθεν τῆς Χώρας. Ὁ λαὸς τῆς Σάμου, ἰδὼν κατὰ πρώτην φεγγὰν ἐχθρικὸν στόλον, ἐδειλιάσε, καὶ οἱ μὲν ἀνέβησαν εἰς τὰ ὄρη, οἱ δὲ διεβιάσθησαν εἰς τὰς πλησιοχώρους νήσους πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου. Ἄλλ' αἱ Ἀρχαὶ τοῦ τόπου καὶ ὁ Λυκοῦργος ἐδειξαν ἄκραν ἀφοδίαν, κατεβίβασαν τὸ προοργανισθὲν στράτευμα εἰς τὸ παράλιον ἀντικρὺ τοῦ στόλου καὶ τὸ ἠτοίμασαν εἰς ἀντίκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ, ἀν ἐπεχείρει ἀπόδασιν.

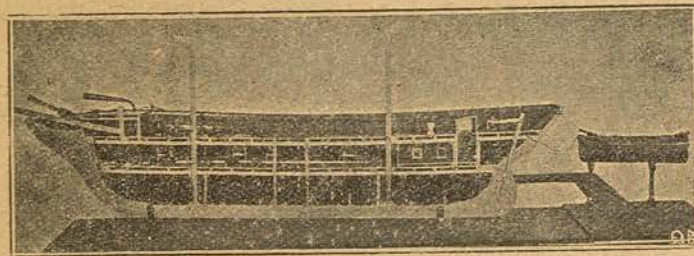
Τὴν δὲ ὑστεραίαν ὁ στόλος παρετάχθη ἔμπροσθεν τῶν μεσημβρινῶν παραλίων τῆς Σάμου καὶ ἐκανονιοδόκει σφοδρῶς εἰς ἀπομάκρυνσιν τοῦ στρατεύματος τῶν Σαμίων. Τὸ πρωτόπειρον στράτευμα φοβηθὲν ἀπεμακρύνθη καὶ ἐκρύβη ὀπισθεν τῶν παρακειμένων οἰκιῶν, καὶ οἱ Τούρκοι, βλέποντες ὅτι οἱ ἐναντίοι τῶν ἔγειναν ἄφαντοι, ἐκίνησαν πρὸς τὴν ξηρὰν ἐπὶ τῶν λέμβων· ἀλλ' ὁ Λυκοῦργος καὶ οἱ χιλιάρχοι Σταματίης Γεωργιάδης, Μανουὴλ Μελαχρινός καὶ τινες ἄλλοι ἀξιωματικοί, ἀπομείναντες ἐπὶ τῆς παραλίας, ἴθυσαν τόσοι εὐστόχως πέντε κανόνια, ὥστε ὅλα σχεδὸν αἱ σφαῖραι ἔπεσαν ἐντὸς τῶν λέμβων καὶ ἐπροξένησαν πολὺν φόνον. Οἱ ὀλίγοι οὗτοι ἐδυνήθησαν διὰ τούτου καὶ μόνου τοῦ τρόπου νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην τὴν ἀπόδασιν, διότι ὁ Καρᾶ· Ἀλῆς ὑπέωπτευσεν ὅτι τὸ φοβηθὲν καὶ ἀπομακρυνθὲν ἀπὸ τῆς παραλίας ἐλληνικὸν στράτευμα παρεφύλαττεν, ἵνα ἐπιπέσῃ. Ὁ παράλογος δὲ οὗτος φόβος τῶν Τούρκων ἐθάρρυνε τὸ περμαρηθῆναι στράτευμα τῶν Σαμίων νὰ ἐπικέληθῃ ὅπου ἦσαν οἱ ἀρχηγοὶ του καὶ ἐνδοξαμίην ἄφοβον, ἀν καὶ ἀκαταπόστως, πλὴν ἀδραδίως, κατ' ὄλον τὸ ἡμερονοκτιον ὑπὸ τοῦ στόλου κανοιοδολούμενον. Τὴν δὲ ἐφεξῆς ἡμέραν ἀπέδθησαν 300 Τούρκοι κατὰ τὴν ἀγίαν Παρασκευὴν, ὅπου ἦσαν οὕτω Ἕλληνες μόνον εἰς σκοπὴν, διότι δὲν ὑπέωπτευν ἀπόδασιν εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος. Ἄλλ' ὁ χιλιάρχος Γεωργιάδης, μαθὼν τὸ γεγονός, πηρέλαθεν ὄσους ἠῦρα προθύμους, ὤρμησε πρῶτος αὐτὸς μετὰ τῶν ὀλίγων ἀκολουθῶν του, ὤρμησαν κατόπι καὶ πολλοὶ ἄλλοι· ἐπὶ τοὺς ἀποθάντας τόσοι μανικεῖ, κατὰ τὸ περᾶδειγμα τοῦ γενναίου ἀρχηγῶ των, ὥστε οὐδένα σχεδὸν ἐχθρὸν ἀρχικὴν ζῶντα. Ἐράμιλλοι τῶν Σαμίων

ἐφάνησαν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ καὶ τινες παρευρεθέντες Κρήτες, ὧν ὁ ἀρχηγὸς Χατση Γεώργης Μουριώτης ἐφημίσθη διὰ τὰς ἀνδραγαθίας του. Ἐν τῇ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἐπλησίασαν εἰς τὸ αὐτὸ παράλιον 40 λέμβοι φέρουσαι ἄλλους στρατιώτας· τὸσον δὲ εὐστόχως καὶ τὸσον σφοδρῶς ἐτουφέκισαν καὶ αὐτοὺς οἱ Ἕλληγες, ὥστε τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ποδίσωσι. Τότε ὁ τρισάμβραρος καὶ ἀνδρὸς Καρᾶ-Ἀλῆς, ἐκδίκησιν πνέων, ἐπίσσωσε τοὺς δύο δυστυχεῖς καὶ ἀθώους ναύτας τοῦ συλληφθέντος Σαμίου πλοιαρίου, τοὺς ἐκρέμασεν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος του κατακέφαλα καὶ τοὺς ἔκαυσε κατέναντι τῶν συγγενῶν καὶ συμπατριωτῶν αὐτῶν εἰς αἰώνιον στίγμα τῆς βδελυρᾶς μνήμης του. Μετὰ τὴν πράξιν ταύτην ἐστειλεν ἀντικρὺ 9 φορτηγὰ πλοῖα ἐπὶ μεταφορᾷ ἄλλων στρατευμάτων· τὴν δὲ 6, 7 καὶ 8, ὁ στόλος διέμεινεν ἀπρακτος ἐμπροσθεν τῆς Σάμου ἀναμένων τὸν ἀνάπλου τῶν φορτηγῶν.

Ἡ εἶδησις τοῦ ἐκπλου τοῦ στόλου τούτου ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους, καὶ τὴν 4 Ἰουλίου ἐξέπλευσαν τὰ Ἰδραϊκὰ καὶ Σπετσωτικὰ πλοῖα καὶ ἠνώθησαν μετὰ τῶν Φαριανῶν· συνηριθμοῦντο δὲ ὅλα 90, ἐν οἷς καὶ τινὰ τῆς Κάσου. Δὲν ἤξευραν κατ' ἀρχὰς ποῦ ἔπλεεν ὁ ἐχθρικός στόλος· ἀλλ' ἔμαθαν μετ' ὀλίγον, ὅτι διέπλευσε τὸ στενὸν τῆς Χίου κατευθυνόμενος εἰς τὰ ἀντικρὺ τῆς Σάμου παράλια· τὴν δὲ 8 εἶδαν ἐν τῇ μεταξὺ Σάμου καὶ μικρᾶς Ἀσίας πορθμῷ ὑπὸ τὸ Ἰσιαγκλί τὰ 9 φορτηγὰ, ἐφ' ὧν ἐπεδιβάλλοντο τὰ στρατεύματα, ἐπέπλευσάν τινὰ αὐτῶν καὶ τὰ ἔκαυσαν ἐνώπιον τοῦ συρρεῦσαντος ἐπὶ τῆς παραλίας ἐχθρικοῦ πλήθους καὶ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, θεωροῦντος αὐτὰ καιόμενα τὸσον πλησίον καὶ μὴ τολμῶντος νὰ κινήθῃ· καὶ τὰ μὲν πλήθη διεσκορπίσθησαν ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἐμπρησμοῦ, ὁ δὲ στόλος ἀπεμακρύνθη καὶ αὐτός, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐματαιώθη ἡ μεγάλη ἐκστρατεία, καθ' ἣν ἡ Πύλη, ἐν ἣ ἔβουλήθη νὰ παιδεύσῃ τοὺς ἀποστάτας Σαμίους, κατέστρεψε τοὺς ἐν Κουστανταίῳ καὶ ἐν τοῖς πέριξ ἡσυχούς ὑπηκόους τῆς.

Οἱ δὲ Ἕλληγες αὐτόπται τοῦ θαύματος τῶν πυρπολικῶν ἐπὶ τῆς τελευταίας ναυτικῆς τῶν ἐκστρατείας, ἠτοίμασαν 4 καὶ ἐπὶ τῆς παρουσίας. Τὴν 11 Ἰουλίου ἀπηντήθησαν οἱ δύο στόλοι ἐν τῇ μεταξὺ Βουδρουμίου καὶ Κῶ πορθμῷ ἀλλὰ δὲν ἐναυμάχησαν. Ἐντὸς τοῦ πορθμοῦ εὐρέθησαν καὶ τὸ πρῶτ' τῆς ἐπαύριον ἐν ἄκρῳ νηγεμιά· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔπνευσεν ἄνεμος σφοδρός, καὶ ὁ ἑλληνικός εὐρεθεὶς ὑπήνεμος τοῦ τουρκικοῦ ἐφοδῆθη διὰ τὴν κινδυνώδη θέσιν του καὶ ἔσπευσε νὰ ἐκπλεύσῃ. Ὁ δὲ τουρκικός ἔπλεεν οὐροδρομῶν καὶ βλέπων αὐτὸν φεύγοντα ἔλαβε θάρρος καὶ προσέπλευσε. Τὰ εὐτελέστερα τῶν ἑλληνικῶν πλοίων καὶ τὰ βραδυπλωότερα ἦσαν πάντοτε τὰ πυρπολικά, ὧς καταδεδικασμένα εἰς φθοράν· διὰ τοῦτο τὰ 4 πυρπολικά ἀπελείφθησαν, καὶ, ἐπειδὴ ἐκινδύνουν νὰ πέσωσιν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, ἔβαλαν εἰς αὐτὰ πῦρ οἱ ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμβάντες εἰς τὰ ἐφόδια διεσώθησαν ὅλοι· ἀδλαβεῖς εἰς τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ πλοῖα· καὶ τὰ μὲν τρία τῶν πυρπολικῶν τούτων ἐκάησαν, τὸ δὲ τέταρτον ἐκυριεύθη πρὶν ἀνάψῃ· κατεδίωξε δὲ καὶ ὁ

τουρκικός στόλος τὸν ἑλληνικόν. Τὴν δὲ νύκτα ἐπῆλθε τρικυμία καὶ διεσκορπίσθη ὁ ἑλληνικός· καὶ μέρος μὲν αὐτοῦ ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ τὴν Κάλυμνον, μέρος δὲ ὑπὸ τὴν Λέρον καὶ Σάμον· ἠγκυροβόλησε καὶ ὁ τουρκικός ὑπὸ τὴν Κῶν, ὅπου συνηνώθησαν μία φρεγάτα καὶ 13 μικρότερα πλοῖα πολεμικὰ τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ ὑπὸ τὸν Ἰσμαήλ Γιβραλτάρην ἔχοντα 800 Ἀλβανούς εἰς ἀπόβασιν. Ἐκτοτε διεχωρίσθησαν οἱ στόλοι· καὶ ὁ μὲν τουρκοαιγυπτιακὸς ἔπλευσε πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, ὁ δὲ ἑλληνικός συνήχθη ὅλος εἰς Σάμον, καὶ τὴν 22 ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ τὸ Γιαλί, ὅπου ἦλθαν ἐξ Ἰδρας καὶ Σπετσῶν τινὲς τῶν προκρίτων, ἵνα θεωρήσωσιν ὑποθέσεις τοῦ στόλου καὶ πείσωσι τοὺς θέλοντας νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς νήσους τῶν ναύτας εἰς τὸ νὰ παρατείνωσι τὴν ἐκστρατείαν. Ἐν ἣ δὲ διέμεινεν ἐκεῖ ὁ στόλος, ἐπέστη ἀπρο-

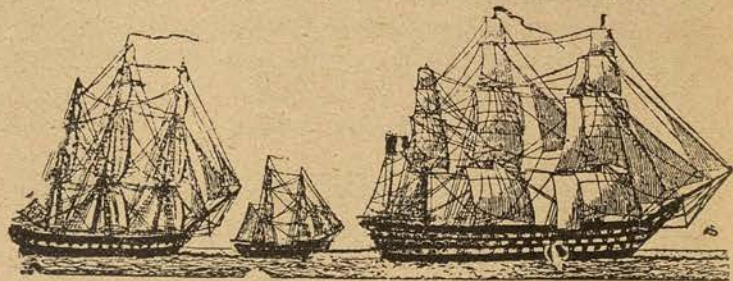

Τομῆ πυρπολικῶ.

δοκῆτως ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ἀποδημήσας ἐκεῖθεν ἐξ αἰτίας τῶν ταραχῶν ἐπὶ σκοπῇ νὰ ἰσχυράσῃ ἐν Πατρὶδι τοῦ. Ὁ ἐμφανισμὸς ἐν μέσῳ τοῦ χριστιανικοῦ στόλου ἑνὸς τῶν κορυφαίων τοῦ κλήρου τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἐπραξένησε πολλὴν χαρὰν, καὶ οἱ εὐλαβεῖς ναῦται ἔτρεξαν ὅλοι νὰ φιλήσωσι τὴν δεξιάν του καὶ νὰ λάβωσι τὴν εὐλογίαν του. Ὁ ἱερός οὗτος ἀνὴρ διέμεινεν ἡμέρας τινὰς ἀγχιῶν, νοσητῶν καὶ θαρρόνων τοὺς στρατιώτας τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος εἰς τὸν ἀγῶνα· καὶ ἐπειδὴ ἦσαν αἱ παραμοναὶ τῆς νηστείας τοῦ δεκαπενταγούστου, ἐσυγχώρησε νὰ καταλύσωσιν οἱ ἀγωνιζόμενοι Χριστιανοὶ καὶ ταύτην καὶ ὅλας τὰς ἄλλας τεσσαρακοστὰς διαρκούντος τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου. Τὴν δὲ 9 Αὐγούστου ὁ ἑλληνικός στόλος ἐπανέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια.

Τὰ δὲ κακὰ, ὅσα ἀδίκως καὶ παραλόγως ὑπέφεραν οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι Χριστιανοὶ τοῦ Κουστανταίου καὶ τῶν περιχώρων, ἠνάγκασαν μετὰ ταῦτα τοὺς κατοικοῦντας τὰ χωρία Δωμάτια, Τσακλή, Ἀνίκιοι, Κελεμπέση καὶ Γέροντα, τοὺς δευὰ πάσχοντας καὶ ταῦτὰ φοβουμένους, νὰ ζητήσωσι καταφύγιον ἄλλοδ'· τούτου χάριν συνεννοήθησαν μετὰ τῶν γειτόνων τῶν Σαμίων, οἵτινες ἀπέβησαν εἰς τὴν ἀντικρὺ παραλίαν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἐπὶ τῆς νήσου τῶν μετοικήσεως αὐτῶν· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπήγαγον εἰς Δωμάτια, δύο ὧρα μακρὰν τῆς θαλάσσης· διασκορπίσαντες δὲ τὴν ἐνδιαμένουσαν τουρ-

κικὴν φρουρὰν μετέβησαν εἰς τὰ λοιπὰ χωρία ἀπέχοντα τὸ ἐν τοῦ ἄλλου ὃ ἕως 8 ὥρας, καὶ οὕτω μετεκομίσθησαν εἰς Σάμον ἀδλαθεῖς 800 οἰκογένειαι. πολλοὶ τῶν μετοικησάντων, ὄντες γεωργοί, κατετάχθησαν ἐν τῇ στρατῷ τῶν Σαμίων, ὅστις ἀξήθει εἰς αἰτίας ταύτης εἰς 4000 διεχέετο εἰς τὰ ἀντικρῶ παράλια, ἐπάτει χωρία κατοικοῦμενα ὑπὸ Τούρκων, τὰ ἐλαφραγωγίαι καὶ μετέφερον εἰς τὴν νῆσον τὰ θρέμματά των. Διὰ τὰς συχνὰς δὲ ταύτας καὶ καταστρεπτικὰς ἐπιδρομὰς οἱ Τούρκοι ἀφήκαν τὰ παράλια χωρία τῶν ἔρημα,

Τύποι πλοίων κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

καὶ ἀπεμακρύνθησαν χάριν ἀσφαλείας εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, ὥστε δὲν ἔμειναν ἐπὶ τῶν παραλίων ἐκείνων Τούρκοι εἰμὴ ἐντὸς τοῦ Κουσαντασιῦ ὡς ἔχοντος δυνατὸν φρούριον.

Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν συνέδησαν νέαι ταραχαὶ ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ, κινήθησαν τῶν Βεχαθητῶν κατὰ τῶν πόλεων Μεδίνης καὶ Μένκας, καὶ λαθόντων ὅπλα τῶν Δρούζων καὶ τῶν Μαρωνιτῶν. Αἱ ταραχαὶ αὗται μετ' ὀλίγον καθησύχασαν. Εἶχε δ' ἐκτραγῆ καὶ πόλεμος μεταξὺ Τουρκίας καὶ Περσίας τὸ θέρος τοῦ ἔτους τούτου, καὶ περσικὰ στρατεύματα ἐπάτησαν τὰ τουρκικὰ χῶματα· ἀλλ' ἐπειδὴ μικρὰ ἦτον ἡ δύναμις αὕτη, μικρὰν ἐκίνησε καὶ ἡ Πύλη πρὸς τὰ καταπατηθέντα ὄριά της, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἤρπεν ἡ Ἑλλάς ὀλίγην ἀνακούφισιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας. — Ἀναχώρησις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβευος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου.

Ἡ πολιτικὴ τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐφαίνετο ἀντιφατικὴ. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς μέλος τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, κατέκρινε παρρησια τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, διότι, καθ' οὗς συνέδεσε πολιτικούς δεσμούς, ὄφειλε νὰ κατατρέχη πᾶν κίνημα λαοῦ τείνον εἰς ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν οὗτος, ἀν καὶ ἀπεδοκιμάζετο, ὄφειλε τὰ μέγιστα τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσσίας ἀνέκαθεν προθεμένην, παρὰ τὴν πολιτικὴν τῶν ἄλλων αὐτῶν, τὴν διὰ παντὸς τρόπον ἐξασθένωσιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Εἶχε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ καὶ συνθήκας μετὰ τῆς Πύλης, ἃς αὕτη παρέβη, καὶ ἐκεῖνος ἐδύνατο δικαίως ὡς παραβάτιδα νὰ τὴν τιμωρήσῃ· δὲν ἐμποδίζετο δὲ οὐδ' ἀπὸ τῶν κατὰ τὰ 1814 καὶ 1815 μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν αὐτῶν συνομολογηθέντων, διότι ἡ Τουρκία οὐτε ἐμπεριελαμβάνετο οὐτε κἂν ἐμνημονεύετο· ἀλλ' ἡ τοιαύτη τιμωρία ἀντέβαινε πρὸς τὴν ἐν Ἀπυδάχῃ κηρυχθεῖσαν πολιτικὴν ἀρχήν, καὶ ἐντεῦθεν προήρχετο ἡ κατ' ἐπιφάνειαν ἀντίφασξις τῆς Ῥωσσιακῆς πολιτικῆς. Ἡ παρατήρησις αὕτη εἶναι προσοχῆς ἀξία, διότι αὕτη καὶ μόνη ἐξηγεῖ τὴν ροπὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου σήμερον εἰς τὴν εἰρήνην καὶ αὐριον εἰς τὸν πόλεμον, ὃν ὑπερεπεθύμει ὅλος ὁ λαὸς του. «Μεταξὺ ὄλων τῶν Ῥωσσιων,» ἔλεγεν ὁ Ἀλέξανδρος, «εἶμαι ὁ μόνος ὁ μὴ ἀσπαζόμενος τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.» Δὲν ἤθελε τὸν θρίαμβον αὐτοῦ, διότι τὸν ἐθεώρει θρίαμβον ἐπαναστατικῶν κινήματων, ἅτινα καταδίδωκεν· ἀλλὰ δὲν ἤθελε καὶ τὴν καταστροφὴν του, διότι τὴν ἐθεώρει καταστροφὴν λαοῦ, μεθ' οὗ οὐράνιοι δεσμοὶ τὸν συνέδεαν. Συνέτρεξε δὲ ὄχι ὀλίγον εἰς τὸ νὰ περιπέξῃ ἔτι μάλλον τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσσίας καὶ ἡ σφοδρὰ καὶ ὄχι ἄλογος ὡς ἐκ τῶν φαινομένων ὑποψία τῆς Πύλης περὶ τῆς ἐνοχίας τῆς Ῥωσσιακῆς αὐτῆς εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἡ Πύλη ἤξευρεν, ὅτι οἱ Ἕλληνας ἀπέβλεπαν πάντοτε εἰς τὴν Ῥωσσίαν πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ζυγοῦ· ὅτι ἔλαβαν ὅπλα ἐπὶ τῶν Ῥωσσιακῶν πολέμων κατ' αὐτῆς· ὅτι ἡ Ῥωσσία ἐπροσπάθει πάντοτε νὰ προστατεύῃ ὅσον καὶ ὅπως ἐδύνατο τοὺς Ἕλληνας· ὅτι ἡ ἐπαναστατικὴ Ἑταιρία ἔλαβε τὸ εἶναι ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ· ὅτι ὁ πρῶτος ἐπαναστάτης Ὑψηλάντης, ὑπηρέτης τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, ἐκήρυξεν ὅτι ἐκινήθη ὑπὸ τὴν Ῥωσσιακὴν προστασίαν καὶ ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ ἐκάλει εἰς ἀποστασίαν ὄλην τὴν Ἑλλάδα· ὅτι ὁ Μίχαηλ Σούτσος καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἤθραν ἄσυλον ἐπὶ τῆς φυγῆς των

και περιποίησιν ἐν τῇ ρωσικῇ γῇ, και ὅτι ἐπὶ μόνῃ τῇ συμπράξει τῆς Ρωσσίας στηριζόμενοι οἱ Ἕλληνες και ἤρχισαν και διετήρουν τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα. Ὅλα ταῦτα ἦσαν βεβαίως ἱκανὰ νὰ κλείσωσι τὰ ὦτα τῆς Πύλης πρὸς τὰς εἰλικρινεῖς και εἰρηνικὰς διαθεβαιώσεις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ρωσικῆς πρεσβείας και νὰ φέρωσι και τὰς ἄλλας Δυνάμεις εἰς δισταγμὸν.

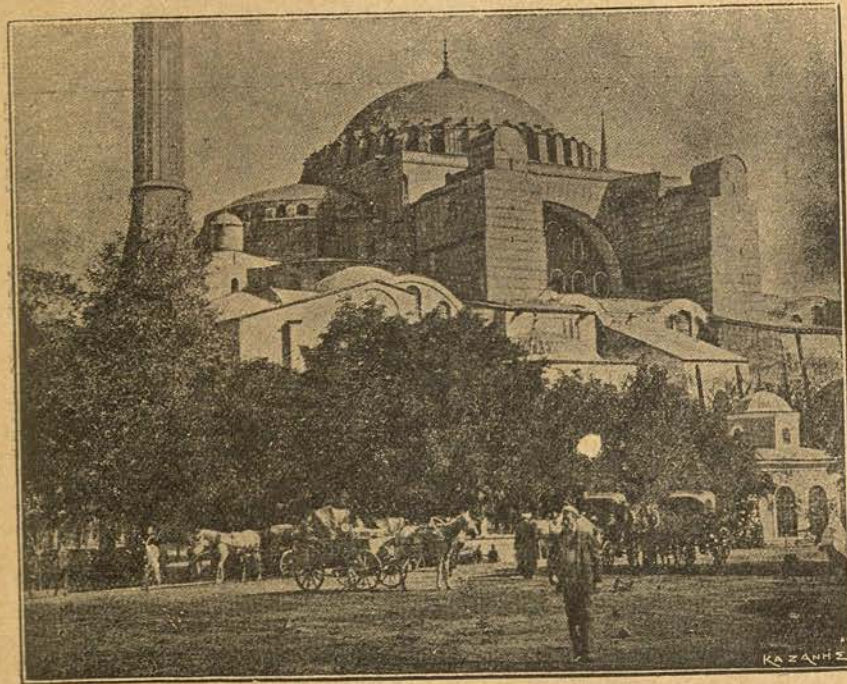
Διττὸν χαρακτήρα, πολιτικὸν και θρησκευτικὸν, εἶχεν ὁ μεταξὺ Ἑλλήνων και Τούρκων πόλεμος· και ὡς πρὸς μὲν τὸν πολιτικὸν ἢ Πύλην ἐδύνατο βεβαίως νὰ ἐνεργῇ κατὰ τὴν πλήρη κυριαρχίαν τῆς και τόσο ἀνεξαρτήτως τῆς Ρωσσίας, ὅσον και πάσης ἄλλης Δυνάμεως· ἀλλ' ὄχι και ὡς πρὸς τὸν θρησκευτικὸν, διότι κατὰ τὴν ἐν Καϊναρτσίου συνθήκην τῆς 10 Ἰουλίου 1774, ὑπεχρεοῦτο νὰ προστατεύῃ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν και τὰς ἐκκλησίας τῆς· ὅθεν αἱ μέχρι θανάτου, και θανάτου ἀνόμου και ἐπονειδίστου, καταδιώξεις τοῦ κλήρου, αἱ βεδηλώσεις, αἱ γυμνώσεις, οἱ κατεδαφισμοὶ τῶν ἐκκλησιῶν, και οἱ ἐν ταῖς τριβόσις αὐτῆς τῆς βασιλευούσης ἐμπαιγμοὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων και οἱ θεατρικοὶ τῶν ἱερῶν ἀμφίων ἦσαν φανεραὶ παραβάσεις τῆς συνθήκης, δι' ἧς ἡ Πύλη ἦτον ὑπόλογος πρὸς τὴν Ρωσίαν (α).

Ἀλλὰ, ἂν ἡ Πύλη δὲν εἶχε πρὸς τὴν Ρωσίαν ὑποχρεώσεις πολιτικὰς ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα, εἶχε τοιαύτας διὰ συνθηκῶν ὡς πρὸς τὰς δύο ἡγεμονείας, και κατ' αὐτὰς ὄφειλε ν' ἀκούῃ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν φωνὴν τῆς Ρωσσίας (β).

Ὅτε ἐξερρήραγη ἐν ταῖς ἡγεμονείαις ἢ ἐπανάστασις, ὁ Ἀλέξανδρος συνέτεινε μεγάλως εἰς τὸ νὰ ἐπανελέθωσιν αὐτὰ· εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Πύλης· διότι και τὸν Ἑψηλάντην ἐπαίδευσεν, και τὰς προκηρύξεις του ὡς ψευδεῖς ἐστηλίτευσεν, και τὴν Πύλην ἐλευθέραν ἀφῆκε νὰ στείλῃ εἰς αὐτὰς στρατεύματα. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ὁ πόλεμος ἔπαυσεν ὀλοτελῶς, ἡ Ρωσία ἀπῆτει τὴν πολιτικὴν ἀποκατάστασιν αὐτῶν ὡς και πρότερον και τὴν ἀνάκλησιν τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, ὧν ἡ εἰσβολή, καθὼς ἄλλοτε διηγῆθημεν, ἐπέφερε μύρια δεινά (γ)· ἀλλ' οὐδεμίαν ἀχρόασιν ἐδίδεν ὁ Σουλτάνος. Ἐκτὸς τῶν μεγάλων τούτων αἰτιῶν ἡ Πύλη ἐδωκε και ἄλλας αἰτίας διενέξωσιν.

Κατὰ διαταγὴν τῆς ἀπηγορευέτο, ὡς προείρηται, ὁποιασδήποτε σημαίας πλοῖον νὰ δέχεται τοὺς πειρωμένους ἀνευ ἀδείας τῆς νὰ διαφύγωσι τὰς μικροφόνους και ἀτιμωτικὰς χεῖρας τῆς, και ἐπεβλήθη ποινὴ ἢ δήμευσις παντός πλοίου, ἂν ὁ κυβερνήτης του ἀπεδεικνύετο παρήκοος τῆς διαταγῆς τῆς· ἀπήτησεν ἡ Πύλη και τὸ δικαίωμα τῆς νηοψίας εἰς σύλληψιν τῶν κρυπτομένων ὑπηκόων τῆς, ἐγκλημα θανάτου θεωροῦσα τὴν ἀπλήν φυγὴν των και ἐγκληματίας και αὐτὰς τὰς γυναῖκας. Εἶπαμεν, ὅτι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις ὄλων τῶν Δυνάμεων ὄχι μόνον συγκατατέθησαν, ἀλλὰ και δι' ὧν ἐξέδωκαν ἐγκυκλίων πρὸς τοὺς καθ' ὄλην τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν προξένους συνέτρεξαν εἰς τὰς ὁρέξεις τῆς Πύλης, και ὅτι μόνος ὁ πρέσβυς τῆς Ρωσσίας Στρογονόφης δὲν ἤσχυεν διὰ τῆς συγκαταθέσεως του τὴν αὐλήν του. Ἀλλ' ἡ Πύλη εἰς οὐδὲν ἐλογίσθη τὴν ἀντίρρησην και τὰς διαμαρτυρήσεις αὐτοῦ και ἐπάτησεν ὄλας ἀνεξαίρετως και ἀνεξετάστως τὰς ση-

μαίας. Συνέβη δὲ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας και ὁ ἐν Βουκουρεστίῳ τραπεζίτης Σακελλάριος νὰ διατάξῃ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐμμανουὴλ Δανέζη νὰ πληρώσῃ τὴν νεοδιορισθέντι ἡγεμονί τῆς Βλαχίας και εἰσέτι διατρίβοντι ἐν Κωνσταντινουπόλει, Σκαρλάτῳ Καλλιμάχῃ, χρήματά τινα· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔγραψεν, ἐξ αἰτίας ἴσως τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς ἡγεμονείας, νὰ μὴ τὰ πληρώσῃ, και ἐπὶ τῇ δευτέρῃ ταύτῃ παραγγελίᾳ ὁ Δανέζης

Ἡ Ἁγία Σοφία.

ἀπεποιήθη τὴν πληρωμὴν ἐπρόκειτο δὲ νὰ μεταβιβασθῶσι τὰ χρήματα ταῦτα εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Πύλης. Ἄν και πάντοτε ὁ ἐκδίδων συναλλαγματικὴν εἶναι ὑπόλογος και ὄχι ποτὲ ὁ μὴ ἀποδεχόμενος, ἡ Πύλη ἀπῆτει τὴν ἐξαργύρωσιν τῆς παρὰ τοῦ Δανέζη. Ὁ Δανέζης ἦτο τραπεζίτης τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ρωσικῆς πρεσβείας, και ὡς τοιοῦτος ἐλογίζετο ὑπὸ ρωσικὴν προστασίαν· ἀλλ' ἦτο γέννημα τῆς Κρήτης, και ὡς τοιοῦτος ἦτο ραγιαῖς. Οἱ ἐν ὑπηρεσίᾳ πρεσβείας ραγιαῖδες ἦσαν ἄλλοτε ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς αὐτῆς πρεσβείας, ἀλλὰ τὰ προνόμια ταῦτα εἶχαν πρό τινας καιροῦ καταργηθῆ· ὥστε ὁ πρέσβυς τῆς Ρωσσίας δὲν ἐδύνατο νὰ προστατεύῃ δικαιοματικῶς τὸν τραπεζίτην του, και ὁ συνετὸς Δανέζης φοβηθεὶς ἐκρύβη. Ἀλλ' ἡ Πύλη συνέλαβε και πολιτικὰς ὑποψίας κατ' αὐτοῦ· τὸν ἐθεώρει ὡς συνωμότην και ὡς διαδιβάζοντα χρήματα εἰς τοὺς ἀποστάτας· και ἐπειδὴ ἐγνώ-

ριζε τὰς πρὸς τὴν ρωσικὴν πρεσβείαν, ἣν πάντοτε ὑπόπτειε, τραπέζικὰς του σχέσεις, ἐφαντάζετο ὅτι δι' αὐτοῦ ὑπεστήριζεν ἡ Ρωσία τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα χρηματικῶς. Διὰ τὰς πολιτικὰς καὶ σφαιερὰς ταύτας ὑποψίας μάλλον ἢ διὰ τὴν ἐξαργύρωσιν τῆς συναλλαγματικῆς ἐξήτει ἡ Πύλη νὰ πιάσῃ τὸν Δανέζην, ὃν ὁ πρέσβυς τῆς Ρωσίας, πεποιθὼς ἐπὶ τὴν ἰσχὺν του, ἐπεισε νὰ φανερωθῇ ἀφόδως, ὑποσχόμενος αὐτῇ τὴν ἑρμῆν ὑπεράσπισίν του. Τὴν 20 Ἀπριλίου ὁ Δανέζης ὑπήγεν αὐτόκλητος εἰς τὴν Πύλην συνωδευμένος ὑπὸ τοῦ διερμηγέως τῆς πρεσβείας· ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τοῦ πρέσβεως ἐκρατήθη καὶ ἐφυλακίσθη. Ἀπήτησε τὴν ἐπιούσαν ὁ πρέσβυς τὴν ἀπόλυσίν του ὡς ὑπηκόου ρώσου καὶ ὡς τραπέζιτου του· ἀλλ' ὁ ρεῖζ-ἐφέντης ἀπέβριψε τὴν ἀπαίτησιν ἀποτόμως, εἰπὼν, ὅτι ὁ Δανέζης ἦτο ραγιαῖς. Ἐστάλη τότε πρὸς τὸν ρεῖζ-ἐφέντην ὁ σύμβουλος τῆς πρεσβείας Δασκώφης συνωδευμένος ὑπὸ δύο διερμηγέων. Ὁ ρεῖζ-ἐφέντης τὸν ἀφήκεν εἰς τὰ ἀντίθυρα πολλὴν ὥραν, καὶ ἀρῶν τὸν ἐδέχθη, τῇ εἶπεν ὅτι ὁ Δανέζης ἦτο ραγιαῖς καὶ δὲν ἀπελύετο. Ὁ Δασκώφης εἶχε παραγγεῖλιν νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πρεσβείαν ἄνευ τοῦ Δανέζην· διὰ τοῦτο ἔμεινε παρὰ τῷ ρεῖζ-ἐφέντῃ καὶ ἀπέστειλεν ἓνα τῶν σὺν αὐτῷ εἰδοποιῶν τὸν πρέσβυν περὶ τῆς ἀποτυχίας τῆς ἀποστολῆς του. Ὁργισθεὶς ὁ πρέσβυς ὑπῆγε πρὸς τὸν ρεῖζ-ἐφέντην αὐθημερόν, καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ κατορθώσῃ τὸ ποθεύμενον ἐπισκέψθη τὸν ἀρχιεπίσκοπον· ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῷ ἀπέτυχε καὶ ἤκουσεν, ὅτι ἡ Πύλη ἐθεώρει τὸν Δανέζην ὄχι μόνον ραγιαῖν ἀλλὰ καὶ ἔνοχον ἐσχάτης προδοσίας, καὶ ὅτι εἶχε καὶ ἀποδείξεις τῆς ἔνοχῆς του· οὐδεμίαν ἔμωξ ἔδειξεν. Ὁ πρέσβυς, βλέπων ὅτι ὁ Δανέζης, πεποιθὼς ἐπὶ τοὺς ἐνθαβρυντικὸς λόγους του, ἐκινδύνευε, κατήτησε νὰ ζητήσῃ τὴν ἀπόλυσίν του ὡς χάριν, ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν εἰσῆκουσθη· παρεκάλετο τότε τὸν ἀρχιεπίσκοπον νὰ διαδιδάσῃ ἀναφορὰν τοῦ πρὸς αὐτὸν τὸν Σουλτάνον, ἀλλὰ καὶ ἡ παράκλησις του αὐτῇ ἀπεβρίφη, καὶ ὁ πρέσβυς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν κατοικίαν του ἀπρακτος καὶ βαρῦμηνις. Τὴν ἐπαύριον, ἐπανελάβε τὰ αὐτὰ διὰ τοῦ διερμηγέως τοῦ Φοντώνη πρὸς τὸν ρεῖζ-ἐφέντην ἐπ' ἐλπίδι νὰ δεχθῇ οὕτως τὴν πρὸς τὸν Σουλτάνον ἀναφορὰν του· ἀλλ' ἐκώφευσε καὶ ὁ ρεῖζ-ἐφέντης. Τότε ὁ Φοντώνης ἐστάθη εἰς ἣν διερχετο ὁδὸν ὁ Σουλτάνος ἐπανερχόμενος ἀπὸ τοῦ δζαμίου ὅπου προσήρχετο, ὕψωσε τὴν ἀναφορὰν ὡς ποταπὸς ραγιαῖς, καὶ παρὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς ἀδλῆς του ἐφώνησε τουρκιστί, «Ἀναφορὰ τοῦ ἐκτάκτου πρέσβεως καὶ πληρεξουσίου ὑπουργοῦ τοῦ μεγαλειοτάτου αυτοκράτορος πασῶν τῶν Ρωσσιῶν πρὸς τὸν μεγαλειότατον Σουλτάνον Μαχμούτην». Δις ἐπανελάβε τοὺς λόγους τούτους μιθόλωρ κινήσας τὴν προσοχὴν τοῦ Σουλτάνου· τὴν δὲ τρίτην φορὰν ἐπέβριψεν ὁ Σουλτάνος βλοσυρὸν βλέμμα, ἐπρόσταξε νὰ λάβωσι τὴν ἀναφορὰν του, καὶ ἀπεδοκίμασεν ἐγγράφως τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὴν αἴτησίν του, ὥστε εἰς μάτην ἐξώκειλεν ἡ πρεσβεία εἰς τὴν πράξιν ταύτην (δ).

Ἐδόθη κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας καὶ ἄλλη αἰτία διενέξεων σοβαρωτέρων

τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος, ὡς ἀφορώσα τὰ κατὰ τὴν Μαύρην θάλασσαν ἐμπορικὰ συμφέροντα. Ἡ Πύλη, ἐπὶ λόγῳ σιτοδείας ἐν τῇ βασιλευσῆσῃ ἐξ αἰτίας τῶν ἐπικρατουσῶν ταρχῶν ἐν Βλαχομολδαυία, ὅθεν ἐστέλλετο τακτικῶς μεγάλη ποσότης σίτου, ἐκράτησεν ὅλα τὰ ὑπὸ ρωσικὴν σημαίαν διαπλέοντα ἀπὸ τῆς Μαύρης εἰς τὴν Ἀσπρὴν θάλασσαν σιτοφόρα πλοία, καὶ πολλὰ αὐτῶν ἐξεφόρτωσε παρὰ γνώμην τῶν πλαιάρχων καὶ ὤρισεν αὐθαίρετως καὶ τὴν τιμὴν τῶν φορτίων. Ἡ αὐθαίρεσις αὕτη ἦτο φανερὰ παράβασις τῆς ἐμπορικῆς συνθήκης 10 Ἰουνίου 1783, καθ' ἣν (ε) ὤφειλεν ἡ Πύλη νὰ δίδῃ τὰ ἀναγκαῖα φερμάνια εἰς ἐλεύθερον ἐκπλῆν καὶ εἰς ἐλευθέραν σιταγωγίαν· ἀπηγορεύετο δὲ ῥητῶς ἢ διὰ βίας ἐπὶ τοῦ διαπλοῦ ἀποδίδασαι εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ ἄλλου τῶν φορτίων. Ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ ὁ πρέσβυς κατέκρινε τὴν πράξιν ὡς αἰθαίρετον καὶ παράσπονδον, διεμαρτυρήθη καὶ ἐκήρυξε τὴν Πύλην ὑπεύθυνον πρὸς τὸν αυτοκράτορα καὶ ὑπόλογον πρὸς τοὺς ζημιουμένους ἐμπόρους. Ἀλλ' αὕτη τόσον κατεφρόνησε τὰς ἀπειλάς του, ὥστε οὔτε ἀπαντήσας τὸν ἤξιωσεν. Ἄν τῷ ὄντι ἡ Πύλη ἐφοβείτο σιτοδείαν, ἐδύνατο βεβαίως νὰ κρατῇ εἰς χάρισίν της, καὶ ἄκοντος τοῦ πρέσβεως, τὰς μετακομιζόμενας ὑπὸ ξένας σημαίας τροφάς· ἀλλ' ὤφειλε τότε ν' ἀποζημιωτοῦ ἐντελῶς καὶ τοὺς ἐμπόρους καὶ τοὺς πλοιάρχους, καὶ ὄχι νὰ ὀρίξῃ αὐτῇ αὐθαίρετως τὰς τιμὰς· ἀλλ' ἡ Πύλη δὲν εἶχε, καθὼς ἐφάνη, τόσῃν χρείαν τροφῶν, ὅσην εἶχεν ἐπιθυμίαν, καθὼς ἐπροδόθη ἡ ἰδία, νὰ ἐμποδίσῃ τὴν μετακομίσιν των εἰς τοὺς ἀποστατήσαντας τόπους (στ).

Ἐν τοσούτῳ ὁ πρέσβυς Στρογονόφης προσεῖδεν ὅτι ὄχι μόνον αἱ πρὸς τὴν Πύλην σχέσεις του θὰ διεκόπτοντο, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸς θὰ ἐδιόχετο ν' ἀναχωρήσῃ, διότι παρεδαίνοντο αἱ συνθήκαι, ὑβρίζετο ἡ σημαία τοῦ αυτοκράτορος καὶ ἐκινδύνευε καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ του· τόσον δὲ ἐμαίνετο ὁ φανατικὸς ὄχλος, ὥστε ἠναγκάσθη ἡ Πύλη κατ' αἴτησιν τοῦ πρέσβεως νὰ στείλῃ καὶ ἄλλον λόγον γενιτσάρων πρὸς φρούργιον τοῦ πρεσβείου. Διὰ τὰ περιστατικὰ ταῦτα μετέφερον ὁ Στρογονόφης ἐκ τῆς Μαύρης θαλάσσης εἰς Μπουγιόκνυντερέν, ὅπου διέτριβε, μικρὸν πλοῖον πολεμικὸν ὑπὸ τὴν ἐμπορικὴν σημαίαν τῆς Ρωσίας. Ἡ νεοφανὴς καὶ ἀσυνήθης παρουσία πολεμικοῦ ξένου πλοίου, ἂν καὶ μικροῦ, ἐμπροσθεν τῆς βασιλευσῆσῃ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Πύλης, ἦτο βεβαίως παρὰ τὰς συνθήκας καὶ ἰκανὴ καὶ ὑποψίας τὴν ὥραν ἐκείνην νὰ διεγείρῃ, καὶ τὴν Πύλην καὶ τὸν ὄχλον νὰ παροργίσῃ· καὶ τῇ ὄντι ἔφερε κοινὴν ταραχὴν καὶ νέας λογοτριβὰς αὐτῆς καὶ τοῦ πρέσβεως, ὅστις, ὀργισμένος καὶ ἐκ τῶν προτέρων αἰτιῶν καὶ ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης, τῇ ἀνήγγειλεν, ὅτι ἀνέφερε τὰ πάντα εἰς τὸν αυτοκράτορα, καὶ ὅτι μέχρη τῆς ἀπαντήσεως του διέκοπτε πᾶσαν μετ' αὐτῆς ἀνταπόκρισιν.

Ἡ Πύλη ἐφοβήθη ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ, καθ' ἣν ὅσον μάλιστα ἐμάνθανεν ὅτι ρωσικὰ στρατεύματα συνηθροῦζοντο καθ' ἡμέραν πρὸς τὸν Προῦθον, καὶ ἔσπευσε νὰ πέμψῃ τὴν 27 Ἰουνίου ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πρέσβεως πρὸς τὸν ἀρχιγραμματεῖα τοῦ αυτοκράτορος Νεσελρόδον ἐγγραφον φέρον τὴν ὑπογραφήν

του ἀρχιεπισκόπου. Τὸ ἐγγράφον τοῦτο ἐκδίδομεν ἐνταῦθα παραλείποντες τὰ μὴ οὐσιώδη (ζ) καὶ ἀποσιωπῶντες ὁλοτελῶς εἰς ἀποφυγὴν ἐπαναλήψεως ἄλλα τινὰ προγενέστερα τῆς αὐτῆς ἐννοίας μεταξὺ τοῦ βεγγέ-ἐφέντη καὶ τοῦ πρέσβειος κατ' ἐκεῖνον τον καιρὸν τῆς κρίσεως καὶ τῶν πειρασμῶν.

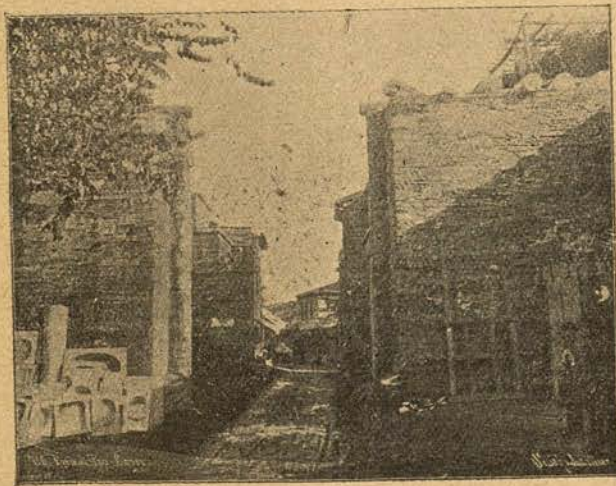
«Ὁλος ὁ κόσμος γινώσκει, ὅτι ἡ Πύλη ἐφάνη πάντοτε πιστὴ εἰς τὰς «μετὰ τῶν ἄλλων αὐτῶν συνθήκας τῆς καὶ ἰδίως εἰς τὰς μετὰ τῆς αὐτῆς τῆς «Ῥωσσίας» καὶ ὅτι τόσον περὶ πολλοῦ ποιεῖται τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις τῆς, «ὥστε πολλάκις εἶναι εὐνοϊκωτέρα παρ' ὅσον ἀπαιτοῦν αἱ συνθήκαι. Ἡ δια- «γωγὴ τῆς πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Ῥωσσιακῆς αὐτῆς εἶναι μία τῶν πολλῶν «ἀποδείξεων τοῦ εὐνοϊκοῦ τῆς τούτου συστήματος, διότι ὅχι μόνον τὸν ἐτί- «μησε πάντοτε καθ' ὅσον ὤφειλεν, ἀλλὰ πολλάκις ἐπέδραμεν ἰλαρῶ ὄμματι: «καὶ εἰς πολλάς του πράξεις, εἰς ἃς τὸν ἐξέριψεν ἡ ὁρμὴ καὶ ἡ σκαιότης τοῦ «χαρακτήρος του παρὰ τὰ εἰρηνικὰ καθήκοντα ὑπουργοῦ φιλικῆς Δυνάμεως.

«Τὸ σκοπούμενον τῆς τόσῃ φιλικῆς διαγωγῆς τῆς Πύλης πρὸς τὸν πρέ- «σβυν ἦτον ἡ ἡσυχία τῶν ὑπηκόων ἀμφοτέρων τῶν αὐτοκρατοριῶν. Οὐδέ- «ποτε ἔπαυσε ἡ Πύλη παιδεύουσα τοὺς ἀτάκτους, καὶ οὐδέποτε παύει θεω- «ροῦσα ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην τοὺς ὑπ' αὐτὴν διαφόρους λαοὺς ὑπερα- «σπίζουσα καὶ εὐεργετοῦσα αὐτοὺς ἐπέκεινα τοῦ καθήκοντος καὶ χαρίζουσα «αὐτοῖς ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ ὅσῃν ἐλευθερίαν συγχωρεῖ ὁ ἱερὸς νόμος. «Ἄλλ' ἐν ᾧ ἠλπίζεν ἡ Πύλη ὅχι μόνον νὰ μὴ μεμφθῶσιν αἱ ξένοι Δυνάμεις «ὅσα ἔπραξεν ἐξ ἀνάγκης εἰς κατάπαυσιν τῆς γενικῆς καὶ ἀπροσδοκίτου «ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων, ἦν ἐκίνησεν ἡ κακοβουλία, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπαι- «νέσωσι, καὶ μάλιστα ὅσα ἐξ αὐτῶν συνεδέθησαν ἐν Λαυδίαχῃ ὑπὲρ τῆς κοι- «νῆς εἰρήνης, ἡπόρησε μαθοῦσα ὅτι συμβαίνει τὸ ἐναντίον καὶ ἐπειδὴ εἶναι «φανερὸν ὅτι τὸ αἷτιον τῆς διαστροφῆς εἶναι αἱ ἀναφοραὶ τοῦ πρέσβειος Στρο- «γονώφου πρὸς τὴν αὐτὴν του εἰς δικαιολογίαν τῆς μεμπτῆς διαγωγῆς του, ἡ «Πύλη ἐθεώρησε πρέπον νὰ γνωστοποιήσῃ κατ' εὐθείαν τῇ αὐτοκρατορικῇ «αὐτῇ τὰ συμβάντα εἰς τρανὴν ἀπόδειξιν τοῦ ζήλου τῆς ὑπὲρ τῆς διατηρή- «σεως τῆς εἰρήνης τῶν δύο Δυνάμεων.

«Τὸ ἀχάριστον ἔθνος τῶν Ἑλλήνων συνέλαβε πρὸ καιροῦ σχέδιον ἀπο- «στασίας ἀνώτερον τῆς δυνάμεώς του καὶ ἐπὶ ματαίων ἐλπίδων. Μετὰ τὸν «θάνατον τοῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας, Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ὁ Θεό- «δωρος Βλαδιμιρέσκος, ὑπὸ ἡγεμονίαν Ῥώσσο, ἐτόλμησε πρῶτος ὑπὸ ἄλλο πρό- «σχῆμα νὰ ὑψώσῃ σημαίαν ἐπαναστάσεως, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ ἐπίβουλος υἱὸς «τοῦ Ὑψηλάντου, στρατηγὸς τῆς Ῥωσσίας, ἐξεληθὼν ἐκεῖθεν, ἐπάτησε τὴν «Μολδαυίαν, καὶ ἐθανάτωσεν ἀδίκως ὅλους τοὺς ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς ἡγε- «μονείας ἐκεῖνης Μουσουλμάνους. Καὶ ὁ ἄλλος προδότης, Μιχαὴλ Σούτσος, «ὁ τότε ἡγεμὼν τῆς Μολδαυίας, ἐθανάτωσεν ἐπίσης πολλοὺς Μουσουλμάνους «ἐν Γαλατσίῳ.

«Οἱ βεγγέντες κακοῦργοι ἐτόλμησαν νὰ κηρύξωσι παντοῦ, ὅτι οἱ Ἕλλη- «νες ἐτοιμοὶ νὰ βάλωσιν εἰς πρᾶξιν τὸ πρὸ πολλοῦ σχέδιον τῆς ἀποστασίας

«των, σκοπὸν εἶχαν νὰ κινηθῶσιν ὅλοι διὰ μιᾶς καθ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς «ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ὅτι ἡ αὐτὴ τῆς Ῥωσσίας ἐνέκρινε καὶ «ἐπροστάτευε τὸ σχέδιον. Αἱ βραδιουργίαι αὗται ἐγένον γνωσταὶ τῇ Πύλῃ «καὶ ἄλλοθεν καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ πρέσβειος τῆς Ῥωσσίας, ὁμολογήσαντος «πολλάκις ὑπὸ πρόσχημα εἰλικρινείας ὅτι ἡ αὐτὴ του ἀπεδοκίμαζε τὰ τοι- «αῦτα, ὅτι ἐθεώρει καὶ τὸν Θεόδωρον καὶ τὸν Ὑψηλάντην πταίστας καὶ διὰ «τοῦτο ἐκάθηρε τὸν Ὑψηλάντην, ὅτι ἔπρεπε νὰ κινηθῇ ἀμέσως καὶ μετ' ἱκα-

Ἡ πύλη τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ

«νῶν δυνάμεων ἡ Πύλη εἰς τιμωρίαν τῶν δύο τούτων ἀποστατῶν καὶ τῶν «ὀπαδῶν των, καὶ ὅτι ἐτόλμη ἦτον ἡ Ῥωσσία νὰ τῇ χορηγήσῃ πᾶσαν ἡθι- «κὴν ἀντίληψιν, ἀφοῦ ἡ Πύλη δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ τὴν πραγματικὴν. «Ἄλλ' ἐν ᾧ ἠτοιμάσθησαν δυνάμεις ἱκαναὶ εἰς ἀφανισμόν τῶν ἀποστατῶν, «ὁ μητροπολίτης καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς Βλαχίας ποτὲ μὲν ἐπρόβαλαν νὰ κι- «νηθῶσιν αὐτοὶ κατὰ τοῦ Θεοδώρου μετὰ τῶν ἐγγχωρίων δυνάμεων, ποτὲ δὲ «συνίστων τὰς αἰτήσεις τοῦ Θεοδώρου ὡς ὠφελίμους. Ὁ δὲ ἐκεῖ πρόξενος «τῆς Ῥωσσίας ἐμπόδισε καὶ αὐτὸς μέχρι πολλοῦ τὴν εἰσβολὴν τῶν στρατευ- «μάτων ὑπὸ διαφόρους αἰτίας καὶ ἔδωκε καιρὸν νὰ ἐνδυναμωθῶσιν οἱ ἀπο- «στάται. Ἐν ᾧ δὲ τὰ στρατεύματα τῆς Πύλης ἐφιλοπολέμουν, ὁ πρέσβυς τῆς «Ῥωσσίας ἐζήτει τὴν ἄφασιν τοῦ πταίσματος τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἐπρόβαλεν «εἰς κατάπαυσιν τῶν ταραχῶν νὰ ἐπιτραπῇ ἡ ἀπέλευσις τῶν δύο ἀρχηγῶν «τῆς ἀποστασίας καὶ τῶν ὀπαδῶν των ἀπὸ τῶν ἡγεμονειῶν ἔλεγε δέ, ὅτι ἡ «ἀπόβρυξις τῆς προτάσεως ταύτης καὶ ἡ εἰσβολὴ τῶν στρατευμάτων ἦσαν «ἐπιζήμια. Ἡ Πύλη ἐφρόντισε ν' ἀποκριθῇ τὰ δέοντα περὶ τούτων καὶ νὰ

«παρυστήση, ὅτι ἂν ἀπύρηντο ὁ Ἰψηλάντης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀτιμώρητοι,
 «δὲν θὰ ἐπανήρχετο ἡ ἰσχυρία εἰς τὰς ταραχθείσας ἐπαρχίας ἀνήγγειλε δὲ
 «καὶ ὁ πρέσβυς τῆς Αὐστρίας, ὅτι ποτὲ ἡ Δύναμις ἐκεῖνη δὲν θὰ ἐπέτρεπε
 «νὰ πατήσωσιν οἱ ἀποστάται τὰ χῶματά της, καὶ ὅτι, ἂν ἐπιπταν εἰς χεῖράς
 «της, θὰ τοὺς ἐκρέμα. Ἡ Πύλη φρονεῖ ὅτι πρὸ πάντων ἀναγκαῖον εἶναι ὁ
 «Μιχαὴλ Σούτσορ καὶ ὅσοι κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως κατέφυγαν
 «ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ὀδησπὸν νὰ παραδοθῶσι (γ) κατὰ τὰς συνθή-
 «κας, διότι ἡ ἐξοδος τῶν κακούργων ἐκ τῆς Ρωσσίας καὶ ἡ ἐκεῖ καταφυγή
 «των ἐτάραξαν καὶ ταραττοῦν τὰ πνεύματα τῶν Μουσουλμάνων ὥστε, καὶ
 «ἂν ἡ Πύλη δὲν ἐδυσπίσται ὡς πρὸς τὴν εἰλικρινεῖαν τῆς Ρωσσίας, ἀδύνατον
 «ἦτον, ὅσον ὑπάρχουν αἱ περιστάσεις αὗται, νὰ καθησυχάσῃ τὸ ἔθνος τῶν
 «Μουσουλμάνων διὰ τοῦτο ἡ Πύλη ἐπιμένει εἰς τὴν παράδοσιν τῶν φυγά-
 «δων καὶ ἐπειδὴ ὁ πρέσβυς ἐκήρυξεν, ὅτι ἡ αὐτὴ του πρόθυμος ἦτο νὰ δώσῃ
 «πᾶσαν βοήθειαν, ἡ Πύλη θεωρεῖ ὡς συντελεστικωτέραν πράξης ἄλλης τὴν
 «παρὰ τῆς ρωστικῆς αὐτῆς πλήρωσιν τῶν συνθηκῶν καὶ τὴν κατ' αὐτάς πα-
 «ράδοσιν τῶν φυγάδων.

«Διὰ τὸ κατεπεῖγον τῶν περιστάσεων ἡ Πύλη εἰσεβίβασεν ἱκανὰ στρα-
 «τεύματα εἰς τὰς ἡγεμονείας ὑπὸ ἀξίους ἀρχηγούς καὶ δὲν ἔλειψε νὰ εἰδο-
 «ποιήσῃ φιλικῶς τὸν πρέσβυν περὶ ὧν ἐπραξε, διατηροῦσα πάντοτε ἀπαρά-
 «δοκτα τὰ προνόμια τῶν μερῶν ἐκείνων. Ἄλλ' ὁ ρηθείς πρέσβυς, πάντοτε
 «δυστροπῶν, δὲν ἐπικυσε διαστρέφων τὰ πάντα καὶ δίδων ἀφορμὴν διὰ τοῦ
 «πολιτεύματός του νὰ θεωρῆται καὶ αὐτὸς κοινωνὸς τῆς ἀποστασίας τῶν ὑπη-
 «κόων τῆς Πύλης.

«Δὲν κινεῖται εἰς γενικὴν ἐπανάστασιν ἔθνος εἰμὴ διὰ τῆς μουσικῆς ἢ
 «τῆς φανεράς προτροπῆς τῶν προκρίτων αὐτοῦ, ἢ τουλάχιστον διὰ τῆς συγ-
 «καταθέσεως αὐτῶν. Ἡ Πύλη καὶ ὅλα τὰ δίκαια καὶ ὅλους τοὺς τρόπους
 «εἶχε νὰ ἐξολοθρεύσῃ ὅλον τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων ἄλλ' εὐσπλαγχνος καὶ
 «τότε, καθὼς ἐφάνη πάντοτε, πρὸς τὸ ὑπήκοόν της ἐξέδωκε διαταγὴν ἐλευ-
 «ρουσα τὴν προσοχὴν τοῦ πατριάρχου εἰς τὴν κινδυνώδη θέσιν ὅλου τοῦ ἐλ-
 «ληνικοῦ γένους καὶ εἰδοποιούσα, ὅτι, ἂν οἱ Ἕλληνες ἔμεναν πιστοί, δὲν εἰ-
 «χάν τι νὰ φοβηθῶσι δι' ὅσα ἐσχέδισαν κατ' αὐτῆς καὶ δὲν ἐπραγματοποιή-
 «σαν. Γνωστὸν εἶναι, ὅτι τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων παραδέχεται προθύμως ὅσα
 «παραγγέλλει ὁ πατριάρχης διὰ τοῦτο διετάχθη ν' ἀναθεματίσῃ ὅλους τοὺς
 «ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ ἀποστατήσαντας καὶ νὰ τοὺς συμβουλεύσῃ
 «νὰ ἐπανελλθῶσιν εἰς τὴν προτέραν ὑποταγὴν. Ὁ πατριάρχης ἀπήντησεν ὅτι
 «ἐνήργησε πάντα ταῦτα, καὶ ὅμως οἱ ῥαγιαδες τῆς ἐν Πελοποννήσῃ ἐπαρ-
 «χίας τῶν Καλαβρύτων, πατρίδος τοῦ βῆθέντος πατριάρχου, ἀπεστάτησαν
 «μετ' ὀλίγον (θ) καὶ ἐσφαζαν τοὺς Μουσουλμάνους, ἀπεστάτησαν καὶ ὅλοι αἱ
 «ἄλλοι ἐπαρχίαι τῆς Πελοποννήσου, ἀπεστάτησαν καὶ αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου,
 «ἐξέπλευσαν καὶ τὰ θεόργιστα πλοῖα των καὶ ἐφόρευσαν οἱ μὲν ἐπὶ τῆς θα-
 «λάσσης οἱ δὲ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς μέγαν ἀριθμὸν Μουσουλμάνων πεσόντων εἰς χεῖ-

«ράς των, καθὼς ἦτο προωρισμένον, καὶ ἐμίαναν καὶ τοὺς ἱεροὺς τόπους. Διὰ
 «τοῦτο ἡ Πύλη ἐκινήθη καὶ αὐτὴ εἰς ἐξολοθρευσιν τῶν κακούργων καὶ κατὰ
 «ξηρὰν καὶ κατὰ θάλατταν. Ἄν δὲ οἱ ἐσχάτως τιμωρηθέντες δὲν ἦσαν ἐνο-
 «χοι, καθὼς ἀπεδείχθησαν, οὔτε οἱ ἄλλοι Ἕλληνες θὰ ἐτόλμων νὰ πράξω-
 «σιν ὅσα κακὰ ἐπραξαν, οὔτε ἡ Πύλη θὰ εὐρίσκετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τοὺς
 «παιδεύσῃ. Ἡ Πύλη δὲν ἔλειψεν ἐξ ἀρχῆς νὰ συμβουλεύσῃ τὸν πατριάρχην
 «καὶ δι' αὐτοῦ τοὺς μητροπολίτας καὶ τοὺς ἄλλους ἀρχηγούς τοῦ ἔθνους σω-
 «τηριώδεις συμβουλίας. Ὁ πατριάρχης καὶ ἂν δὲν ἦτο συνωμότης, δὲν ἐδύ-
 «νατο ν' ἀγνοῇ τὴν βδελυρὰν συνωμοσίαν, καὶ εἰς ἀμοιβὴν τῶν μεγάλων πρὸς
 «αὐτὸν εὐεργεσιῶν τῆς Πύλης ὄφειλε διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν νοουθεσιῶν του
 «νὰ ἐπαναγγεῖν τὸ ἔθνος του εἰς τὴν ὑποταγὴν καὶ διασκεδάσῃ τὴν συνωμο-
 «σίαν πρὶν ἐκραγῆ ἄλλ' ὄχι μόνον δὲν ἐνουθέτησεν ὡς ἔπρεπε τὸ ἔθνος του,
 «ἀλλ' ἦτον αὐτὸς ὁ πρῶτος συνωμότης. Διὰ τοῦτο ἡ Πύλη ἐξετάσασα (ι) καὶ
 «ἀποδείξασα τὸ ἐγκλημὰ του δι' ὅσων ἔλαβε πληροφόριον καὶ ἐντὸς τῆς
 «Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐξώθεν, τὸν ἐπαίδευσεν ἀξίως τοῦ ἐγκλήματός του,
 «καὶ ὄχι διὰ θρησκευτικὴν τινα αἰτίαν. Ἦτο δὲ τὸ ἐγκλημὰ του τὸ βαρύτε-
 «ρον ὅλων, ὡς ἐγκλημὰ ἐπαναστατικῆς συνωμοσίας καὶ ὅσοι εἶναι ἐνοχοὶ
 «τοιούτου ἐγκλήματος, εἴτε μεγάλοι εἴτε μικροί, εἶναι ἐπίσης ἀξιοποῖνοι διὰ
 «τοῦτο καὶ οἱ διεγείραντες ἀποστασίας ἐπαυδαύθησαν πάντοτε ἀνηλεῶς, καὶ
 «ὅσοι ἀνέγνωσαν τὴν ἱστορίαν τῆς Ρωσσίας, ἔμαθον, ὅτι τὸ 1715 ἔτος ἀπὸ
 «Μεσίου ὁ αὐτοκράτωρ Πέτρος ἐκάθηρε καὶ ἐθανάτωσε τὸν κληρικόν, ὅστις
 «ἔτυχε τότε πατριάρχης τῆς Ρωσσίας, ὡς ἐνοχον καὶ αὐτὸν τῆς συνωμοσίας
 «τοῦ υἱοῦ του, καὶ κατήργησεν ἔκτοτε τὴν πατριαρχίαν. Ἡ δὲ διὰ τῆς ἀγ-
 «χόνης ποινὴ τοῦ πατριάρχου καὶ τὰλλα περιστατικὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης
 «δὲν ἐλογίσθησαν εἰς ὕβριν τῆς θρησκείας. Ὡσαύτως ἐτιμωρήθησαν δικαίως
 «καὶ οἱ μητροπολίται καὶ οἱ ἄλλοι προύχοντες τοῦ ἔθνους διὰ τὰ συλληφθέντα
 «στασιαστικὰ ἐγγραφὰ τῶν (κ). Ὅλοι δὲ αἱ Δυνάμεις ὁμολογοῦν, ὅτι ἀπόκειται
 «εἰς πᾶσαν ἀνεξάρτητον κυβέρνησιν νὰ πράττῃ ὅτι στοχάζεται καλὸν ἐντὸς
 «τῆς ἐπικρατείας της, καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ προστατεύῃ ξένη κυβέρνησις
 «ἀποστάτας ὑπηκόους ἄλλου κράτους ὑπὸ μόνην πρόφασιν ὁμοδογματίας. Ὁ
 «πρέσβυς δὲν παύει λέγων, ὅτι ἡ ποινὴ τοῦ πατριάρχου ἦτον ὕβρις πρὸς τὴν
 «θρησκείαν ἱκανὴ νὰ κινήσῃ τὴν ἀγανάκτησιν ὅλων τῶν Χριστιανῶν βασι-
 «λέων ἄλλ' ἡ Πύλη τὸν ἐβεβαίωσεν, ὅτι οἱ πρέσβεις τῶν ἄλλων αὐτῶν ὠμισ-
 «λόγησαν, ὅτι εἶχε δίκαιον νὰ πράξῃ ὅσα ἐπραξε: μόνος δὲ αὐτὸς δὲν θέλει
 «ἐκ συστήματος νὰ πεισθῇ, κωφεύων εἰς τὰς φιλικὰς ἐξηγήσεις της καὶ δι-
 «δων διὰ τῆς διαγωγῆς του ἀφορμὴν νὰ πιστεύσῃ πᾶς τις, ὅτι ἐγραφε περὶ
 «τούτου πρὸς τὴν κυβέρνησιν του ὅσα δὲν ἔπρεπεν.

«Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς συνωμοσίας οἱ Μουσουλμάνοι ἐξωπλίσθησαν
 «ἐξ ἀνάγκης ἄλλ' οὔτε τὴν ῥωσικὴν πρεσβεῖαν οὔτε τοὺς ὑπὸ ῥωσικὴν
 «προστασίαν ἐμπόρους ἐπέεραξαν ἐξ ἐναντίας ἐφρόντισαν καὶ νὰ τοὺς προσ-
 «τατεύσωσι κατὰ τὰς συνθήκας. Ἄλλ' ὁ πρέσβυς, μεγαλύνων τὰ μικρά, ἠνό-

«χλει τὴν Πύλην καὶ ἐθάρρυνε τὴν φυγὴν τῶν ὑπὸ τὴν ῥωσικὴν προστασίαν
 «ἐμπόρων καὶ τῶν βραχάδων, οὓς ἐπροστάτευε, προξενῶν ἐνταύτῃ δυσκολίας
 «ὁσάκις ἡ Πύλη ἐπεχειρίζε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν φυγὴν των. Ὁ πρέσβυς εἶπεν,
 «ὅτι διέταξε τοὺς προξένους τῆς αὐλῆς του νὰ φέρωνται καθὼς ἀπήτει ἡ
 «τῶν δύο Δυνάμεων φιλία, καὶ ὅτι ἔστειλεν εἰς περιοδίαν ἕνα του ὑπάλλη-
 «λον φέροντα τοιαύτας ὁδηγίας μετὰ τὴν ἀποστασίαν τῆς Μολδοβλαχίας.
 «Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀποστολὴ καὶ ἡ περιοδία τοῦ ὑπαλλήλου καὶ αἱ ὁδηγίαι δὲν
 «φαίνεται ὅτι ἔφεραν ἄλλο ἀποτέλεσμα εἰμὴ τὴν διάδοσιν τῆς ἐπαναστάσεως
 «ὑπὸ τὴν διασπαρείσαν φήμην ῥωσικῆς συμπτύξεως, καὶ τὴν φυγὴν τῶν
 «προξενῶν μετὰ τῶν ἀποστατῶν ἢ διαγωγῇ τοῦ ἐν Πάτραις προξένου ἀντί-
 «κειται βεβαίως πρὸς τὴν ἐνυπάρχουσαν τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν φιλίαν
 «διότι καθ' ὃν καιρὸν εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην τὰ στρατεύματα πρὸς
 «τιμωρίαν τῶν ἀποστατῶν οὐδεὶς τῶν ἄλλων προξενῶν μετετόπησε· μόνος ὁ
 «τῆς Ῥωσσίας τοὺς συνώδευσε καταφεύγοντας εἰς τὰ πλοιάρια καὶ ὕψωσε τὴν
 «ῥωσικὴν σημαίαν. Ὅλοι δὲ οἱ κατὰ τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν πρό-
 «ξενοι κρέμανται ἐκ τῶν διαταγῶν τῶν πρέσβειν τῶν αὐτῶν των· διὰ τοῦτο
 «ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τοῦ ἐν Πάτραις προξένου καὶ ἡ φυγὴ τινῶν ἄλλων, ὡς
 «ἂν εἶχε κηρυχθῆ ὁ πόλεμος, ἀποδίδονται βεβαίως εἰς τὰς ὁδηγίας τοῦ πρέ-
 «σβευς. Αἱ περιστάσεις αὗται διήγειραν τὰς δικαίας τῶν Μουσουλμάνων καὶ
 «τῶν Δυνάμεων ὑποψίας ὡς πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς Ῥωσσίας. Ὁ δὲ πρέσβυς
 «ἔχει μόνον δὲν ἔδωκε τῇ Πύλῃ ἢ ὑπεσχέθη ἠθικὴν συνδρομήν, καθὼς ἀπή-
 «τει ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ τῶν δύο Δυνάμεων φιλία, καὶ δι' ἧς ἐδύνατο νὰ κα-
 «θησυχάσῃ τὰς ἀναφύεσας ὑποψίας, ὅχι μόνον δὲν μετεχειρίσθη φιλικὸν καὶ
 «εἰρηρικὸν ὕφος, ἀλλ' ἐπραξε τὸ ἐναντίον· διότι τὴν φυγὴν τῶν ὑπηκόων τῶν
 «δύο Δυνάμεων, ὡς ἀνωτέρω ἐῤῥέθη, ἐθάρρυνε, καὶ ὅτι οὐδ' αὐτὸς ἦτον
 «ἀσφαλῆς ὑπεκρίθη· ἀλλ' ἡ Πύλη ἔσπευσε ἐπανειλημμένως νὰ τὸν καθη-
 «συχάσῃ στείλασα εἰς φρούρησιν τοῦ πρεσβείου καὶ ἄλλον λόγον. Ὁ πρέ-
 «σβυς μετέφερε πρὸς τούτοις ἐξ Ὀδησσοῦ πλοῖον τοῦ ῥωσικοῦ στόλου, περὶ
 «οὗ ἐρωτηθεὶς ἀπεκρίθη, ὅτι τὸ ἔστειλαν οἱ ἐν Ὀδησσοῦ φίλοι του μαθόντες
 «τὰς ταραχάς, ἀλλ' ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ τὸ ἀποπέμψῃ· ἐπρόσθεσε δὲ, ὅτι ἡ
 «αὐτὴ του ἐπεθύμει νὰ συστήσῃ μετὰ τὸν Κωνσταντινουπόλεως καὶ Μαύρης
 «θαλάσσης ταχύπλοα, καὶ ὅτι ἐν ἐξ αὐτῶν, ἐρχόμενον εἰς Βουγιουκντερέν,
 «ἦτο πλησίον τοῦ πορθμοῦ. Ἡ Πύλη ἀπεκρίθη ἐπισήμως, ὅτι ἀπηγορεύετο
 «ὁ διάπλους παντὸς ξένου πλοίου μὴ ἐμπορικοῦ, ὅτι ἐδύνατο ὁ πρέσβυς ἄλ-
 «λως πῶς νὰ ἀνταποκρίνεται μετὰ τῆς αὐλῆς του, ὅτι ἡ Πύλη ἐφοβείτο μή-
 «πως ἡ ἐμφάνισις τοιούτων πλοίων ἐρέθειε τὸν λαόν, καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκά-
 «ζετο νὰ μὴ συγκατατεθῆ· ἀλλ' ὁ πρέσβυς ἤγειρε τὸν τρόπον καὶ ἔφερον ἐν
 «τῶν τοιούτων ἔμπροσθεν τοῦ παλατιοῦ του. Ἡ Πύλη ἐδικαιοῦτο νὰ τὸ ἀπο-
 «πέμψῃ διὰ τῆς βίας, ἀλλ' ἔκρινε πρὸς χάριν τοῦ πρέσβευς καταλληλότε-
 «ρον νὰ τὸ ἀποπέμψῃ ἀταράχως αὐτὸς· ὁ πρέσβυς ὅμως ἀψηφῶν τοὺς λό-
 «γους τῆς, εἰσεβίβασε πράγματά του, καὶ τὸ ἐπεσκέφθη πολλακίς, φαινόμε-

«νος ὅτι ἀνέμενε δεξιὸν ἄνεμον εἰς ἀπόπλουν. Ἡ Πύλη ἐπανελάβε τὴν αἰ-
 «τησίαν τῆς συνέπεσαν καὶ ἄλλα περιστατικά. καθ' ὃ ὁ πρέσβυς ἐφάνη δυ-
 «σαρεστηθεὶς καὶ εἰδοποίησε τὴν Πύλην, ὅτι ἀνέφερε τὰ πάντα εἰς τὴν αὐλὴν
 «του καὶ ὅτι μέχρι τῆς ἀπαντήσεως τῆς διέκοπτε πᾶσαν σχέσιν.

«Τοιαύτη εἶναι ἡ διαγωγὴ τοῦ πρέσβευς, πρὸς ὃν οὐδέποτε ἔπαυσε ἡ
 «Πύλη προσφέρουσα τὰς ὀφειλομένας τιμὰς· ἀλλ' ὅποια καὶ ἂν ἦναι αἱ κοι-
 «νοποιήσεις του, ἡ Πύλη, ἐρειδομένη ἐπὶ τῇ συνέσει τῆς ῥωσικῆς αὐλῆς
 «καὶ τῇ κοινῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς διατηρήσεως τῶν φιλικῶν σχέσεων, ἔχει πεποι-
 «θησιν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν θὰ τὰς ἀκούσῃ καὶ θὰ πιστεῦσῃ μᾶλλον αὐτὰ

Ἡ Μονὴ τῆς Παμμοκαρίστου.

«τὰ πράγματα καὶ τὴν ἀμερόληπτον μαρτυρίαν φιλαληθῶν φίλων. Ἡθέλησε
 «δὲ καὶ αὐτὴ νὰ γνωστοποιήσῃ διὰ τῆς παρουσίας ἐκθέσεως τὴν ἀλήθειαν
 «ὥστε, ἂν ἡ αὐτὴ τῆς Ῥωσσίας τὴν πιστεῦσῃ, καὶ δι' ἀναλόγων ὁδηγιῶν ἐπα-
 «ναφέρῃ τὸν πρέσβυν τῆς, τὸν αἴτιον ὅλων τῶν πολιτικῶν καὶ μὴ ἀναγκαίων
 «διενέξεων, εἰς τὰ καθήκοντα ὑπουργοῦ φιλικῆς Δυνάμεως, ὁ αὐτοκράτωρ θὰ
 «κερδίσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν ὑπόληψιν τῆς Πύλης. Ἄν δ' ἐξ ἐναντίας ἐγκρίνῃ
 «τὴν διαγωγὴν του, τότε ἡ Πύλη, ἢ μηδέποτε ἀπομακρυνθεῖσα τῆς εὐθύτη-
 «τος καὶ εὐκρινείας, εἶναι ἀπηλλαγμένη πάσης εὐθύνης παρασπονδῆσεως,
 «καὶ ἐπειδὴ πάντοτε πέποιθεν ἐπὶ τὴν θεῖαν βοήθειαν, τὴν πηγὴν τῆς δυ-
 «νάμεως τῆς, ἡ τοιαύτη περίστασις δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ τὴν ταραξῇ.

«Ἡ Πύλη ἐπαναλαμβάνει καὶ ἔτι ὅτι, ἂν καὶ δὲν προσυπέγραψε τὴν
 «παρ' ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων συνυπογραφείσαν ὑπὲρ τῆς γενικῆς
 «εἰρήνης συνθήκην, ἔχει πάντοτε πραγματικῶς τὴν αὐτὴν ἐπιθυμίαν· καὶ κα-
 «θὼς ἕως σήμερον ἐφρόντισεν, οὕτω φροντίζει νὰ διατηρήσῃ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς

«τοὺς δεσμοὺς τῆς εἰρήνης μετ' ἄλλων τῶν φίλων Δυνάμεων καὶ κατ' ἐξοχὴν
 «μετὰ τῆς φίλης καὶ γειτονῆς Ῥωσσίας, τιμῶσα αὐτὰς προσήκόντως καὶ πο-
 «λιτευομένη κατὰ τὰς συνθήκας. Αἱ δὲ ἐξ ἀνάγκης ἐτοιμασίαι καὶ κυρίως ἡ
 «ἐμόψυχος κίνησις καὶ ἐξόπλισις ἄλλων τῶν Μουσουλμάνων, οἵτινες ἀντὶ κα-
 «τοίκων πόλεων κατήντησαν κάτοικοι στρατοπέδων, ἐγένοντο καὶ γίνονται,
 «διότι δὲν εἶναι ὅλοι συνηνωμένοι ὡς οἱ ὑπήκοοι τῶν ἄλλων Δυνάμεων, ἀλλὰ
 «δισπαρμιμένοι καθ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους, ζῶντες ἀνάμικτοι μετὰ
 «τῶν μὴ Μουσουλμάνων, καὶ μάλιστα τῶν Ἑλλήνων, οὗς γενικῶς δὲν ἐμπι-
 «στεύονται. Ὅλα δὲ ταῦτα τὰ κινήματα ἀποβλέπουν μόνον τὸ ἐσωτερικόν
 «καὶ ὄχι τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις, μόνους τοὺς Ἕλληνας καὶ ὄχι ἄλλα ἄθῳα
 «γένη ὑπήκοα καὶ αὐτὰ τῆς Πύλης, οὐδενὸς δὲ τὴν θρησκείαν. Ἐπομένως
 «οὔτε ἡ αὐτὴ τῆς Ῥωσσίας, οὔτε αἱ ἄλλαι Δυνάμεις θὰ πιστεύσουν ὅσα εἰς
 «βλάβην τῶν πρὸς τὴν Πύλιν σχέσεών των διακρίνει ἡ κακοβουλία, οὔτε ὅσα
 «τυχῶν γράφονται ὑπὸ τινων ὁμοίων τοῦ πρέσβειος τῆς Ῥωσσίας τὰ δίκαια
 «τῶν Δυνάμεων παραγνωρίζοντες καὶ τὰ καθήκοντα εἰρηνικοῦ πρέσβειος
 «ὀλιγορῶντες.»

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσα διελάμβανεν, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πρέσβειος Στρογονώφου,
 τὸ πολυθρύλλητον καὶ διεξοδικώτατον ἔγγραφον τῆς Πύλης πρὸς τὴν αὐτὴν
 τῆς Ῥωσσίας. Τὴν 6 Ἰουλίου ὁ πρέσβειος οὗτος ἔλυσε τὴν μετὰ τὴν διακο-
 πλὴν τῶν σχέσεών του σιωπὴν.

Γνωστοποιήσαντες τὸ ἀνωτέρω πρὸς τὴν αὐτὴν τῆς Ῥωσσίας ἔγγραφον
 συνοπτικῶς ἀλλ' ἀποκρώντως εἰς πλήρη κατάληψιν τῶν διαφορῶν τῶν δύο
 αὐτοκρατοριῶν κατὰ τὴν παράστασιν τῆς Πύλης, κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ γνω-
 στοποιήσωμεν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ τοῦ πρέσβειος πρὸς τὴν Πύλιν
 εἰς πλήρη κατάληψιν τῶν ἰδίων διαφορῶν κατὰ τὴν παράστασιν τῆς αὐτῆς
 τῆς Ῥωσσίας.

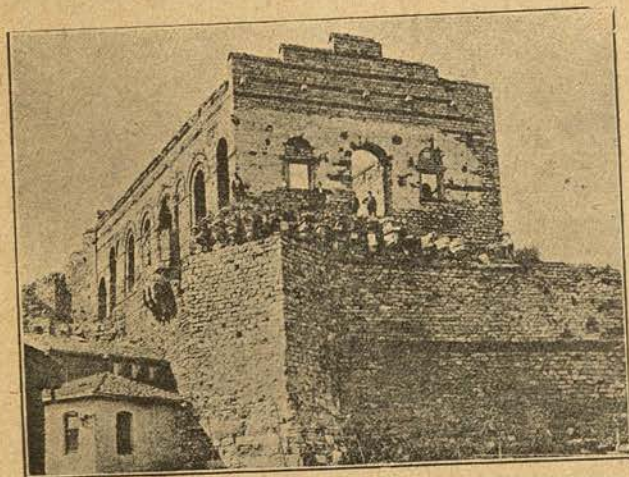
«Μόλις ἀνεφάνησαν τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς ἀποστασίας κατὰ τὴν
 «Μολδοβλαχίαν, καὶ ἡ Ῥωσσία ἐσπευσε νὰ κηρύξῃ παρβρησίᾳ πόσον κατέ-
 «κρινε τοὺς πρωταίτιους, καὶ νὰ προτρέψῃ τὴν Πύλιν εἰς κατάπαυσιν τοῦ
 «κακοῦ ἐπὶ τῇ ἐμφανισμῷ του. «Ἡ ἀρχὴ καὶ αἱ πρόοδοι του ἐφαίνοντο ἐπι-
 «σης ἐπιφόδοι. Ἡ Πύλη δὲν ἐδύνατο νὰ παραγνωρίσῃ τὰ αἷτια τοιαύτης πο-
 «λιτικῆς. Τὴν ὑπαρξίν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἡ Ῥωσσία θεώρει ὡς
 «ἐν τῶν εἰς διατήρησιν καὶ παγίωσιν τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης στοιχείων· διὰ
 «τοῦτο ὀφείλει νὰ καταδικάσῃ πᾶν ἐπιχείρημα τεινον εἰς βλάβην αὐτῆς·
 «ὄφειλε δὲ νὰ πράξῃ τοῦτο ἐτι μάλλον ὡς Δύναμις πάντοτε εὐκρινῆς καὶ
 «ἀφιλοκερδῆς πρὸς ἐπικράτειαν, ἣν παρεκίνει πρὸ πάντε ἐτῶν νὰ περιστοι-
 «χισθῇ ὑπὸ τῶν ἐγγυήσεων, ἃς παρέχει ἡ ἀκριβὴς τήρησις τῶν συνθηκῶν
 «καὶ ἡ ἔλλειψις πάσης ἀφορμῆς διενέξεων. Ἡ Ῥωσσία ἐσπευσε νὰ τῇ προσ-
 «φέρῃ καὶ τὴν φιλικὴν σύμπραξίν τῆς (λ), ἣς καὶ ἡ ὀφέλεια δὲν ἦτον ἀμ-
 «φίβολος, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοιοῦτον ὥστε νὰ περιστείλῃ πάραυτα τὸ μί-
 «σμα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ νὰ προλάβῃ τὰ μεγάλα δυστυχήματα ὅσα ἐπα-

«θεν ὁ λαὸς τῆς Μολδοβλαχίας, ὅστις δὲν ἔπαυσε δίδων ἀποδείξεις ἀθωότη-
 «τος καὶ πίστεως. Κατὰ τὴν γνώμην τῆς Ῥωσσίας ἡ δύναμις τῶν ὀπλων ἦτον
 «ἡ μόνη ἱκανὴ ν' ἀπαλλάξῃ τὰς δύο ἡγεμονείας ἀπὸ τῶν ταραξάντων τὴν
 «ἐσωτερικὴν των ἡσυχίαν ἀλλ' ἡ δύναμις αὐτῆ ἐπρεπε νὰ ἔχῃ σωτήριον
 «σκαπὸν ἐπρεπε νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἐνίσχυσιν τῶν νόμων καὶ νὰ τεθῇ ὑπὸ
 «ὀδηγίαν συντελοῦσαν εἰς ἐπανόρθωσιν τοῦ τόπου καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τῶν
 «συνθηκῶν, ἐφ' ὧν σαλεύει τὸ δημόσιον δίκαιον τῆς Μολδοβλαχίας, καὶ ὄχι
 «ποτὲ ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ φανατισμοῦ οὐδ' ἐπρεπε νὰ συντελέσῃ εἰς θερα-
 «πείαν τῶν ἐκ φανατισμοῦ παθῶν. Ἐλυπήθη εἰς ἄκρον ἡ Ῥωσσία, διότι
 «ὀλιγόωρησε τὰς περὶ τοῦτου προτάσεις τῆς ἡ Πύλης δείξασα, ὅτι δὲν ἠσθά-
 «νετο πόσον τῇ ἐχρησίμειε νὰ καταπαύσῃ τὰς ταραχὰς ἀνεπιστρεπτί, καὶ
 «μὴ προιδούσα ὅτι δι' οὗ παρεδέχθη συστήματος θὰ ἐκίνει ὑπὲρ τῶν προσ-
 «βαλόντων τὴν ἐξουσίαν τῆς τὰ αἰσθήματα, δι' ὧν τιμῶνται ὅλοι οἱ λαοί,
 «αἰσθήματα θρησκείας, πατρίδος καὶ συμπαθείας, ἅτινα ἐμπνέει ἔθνος περὶ
 «εἰς ἐσχάτην ἀπόγνωσιν. Ὅτι πρὸ παντός ἄλλου ἐφοβεῖτο ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο
 «κμήπως ἡ Πύλη, ἐνισχύουσα διὰ τῆς διαγωγῆς τῆς τὸ ἐπιχείρημα τῶν πρω-
 «ταϊτῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐνομιμοποιεῖ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἐνοπλον ἀντίστα-
 «σιν εἰς ἀποτροπὴν τοῦ παντελοῦς ἀφανισμοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς
 «θρησκείας, ἣν πρεσβεύει. Οἱ φόβοι τοῦ αὐτοκράτορος ἐπραγματοποιήθησαν.
 «Αἱ ἐπαρχίαι, ὅπου ἀνεφάνησαν ἐσχάτως τὰ πρῶτα πολεμικὰ κινήματα κατὰ
 «τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας, ἐγένον καὶ ἄλλοτε θέατρον τοιοῦτων κινήματων
 «ἀλλ' οὐδέποτε ἡ κυβέρνησις ἐξώπλισε κατὰ τῶν κατοίκων τῶν τόπων ἐκεί-
 «νων ὅλους τοὺς ὑπηκόους τῆς Μουσουλμάνους ἐν ὀνόματι τῆς κινδυνευού-
 «σης θρησκείας των. Κίνδυνοι ὄχι ὀλιγώτερον δεινοὶ ἠπειλήσαν ἄλλοτε τὴν
 «Πύλιν καθ' οὗς μάλιστα καιροῦς ἐξωτερικοὶ πόλεμοι ἀπεκαθίστων δεινοτέ-
 «ραν τὴν θέσιν τῆς καὶ ὁμοῦ οὐδέποτε ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ γε-
 «νικὴ προγραφή ἐπεσεν ἐπὶ ὀλόκληρον ἔθνος, οὔτε τόσον ἀναισχύοντως ἐξυ-
 «δρίσθη ἡ χριστιανικὴ θρησκεία. Δὲν ὑπῆρχε κατ' εὐτυχίαν (μ) παράδειγμα,
 «ὅτι πατριάρχης τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὑπέφερε φρικτὸν θάνατον ἐπὶ
 «τοῦ τόπου ὅπου ἱεραύρει, καὶ ἐν ἡμέρᾳ, ἣν ὅλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος
 «τιμᾶ, καὶ μάλιστα ἐν ᾧ ὁ ἱερὸς ποιμὴν ἐπλήρωσε τὸ μέτρον τῆς πίστεως
 «καὶ τῆς ὑποταγῆς πρὸς τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν· δὲν εἶδεν ἄλλοτε ἡ Εὐ-
 «ρώπη τεθλιμμένη ὅλους τοὺς πνευματικούς καὶ κοσμικούς προϊσταμένους
 «χριστιανικοῦ ἔθνους, μάλιστα τοὺς μεγάλους ὑπηρεσίας προσενεγκόντας τῇ
 «ὀθωμανικῇ Πύλιν, ἀποθνήσκοντες ὑπὸ τὴν χεῖρα τοῦ δημίου, τὰ λειψανά
 «των ἐξυβριζόμενα, τὰς οἰκογενείας των ἀναγκάζομενας νὰ φεύγωσιν ἐκ τῆς
 «γῆς τῶν συμφορῶν, καὶ τὰς ἰδιοκτησίας ἀφανίζομενας. Δὲν εἶδε πρὸ τσο-
 «σάρων αἰῶνων τὸν πόλεμον κηρυχθέντα κατὰ τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ
 «διὰ τοῦ θανάτου τῶν ὑπηρετῶν τῆς, διὰ τοῦ κατεδαφισμοῦ τῶν ναῶν τῆς
 «καὶ διὰ πολλῶν ὕβρεων πρὸς τὰ σύμβολα τῆς θείας τοῦ πίστεως. Εὐκόλως
 «δύναται ἡ Πύλη νὰ αἰσθανθῇ τὰς συνεπειὰς τοιοῦτου συστήματος, ἀν τὸ

«ἐξακολουθήσῃ καὶ δὲν ἐπανορθώσῃ τὰ δυστυχή ἀποτολέσματά του· θὰ εὐ-
 «ρεθῇ δὲ ἐξ ἀνάγκης καὶ παρὰ τὰς πρὸς αὐτὴν εὐνοϊκὰς διαθέσεις ἄλλων τῶν
 «εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων εἰς θέσιν πολέμιον πρὸς τὸν χριστιανικὸν κόσμον.
 «Ἡ ἀλήθεια αὕτη, ἣν ὁ αὐτοκράτωρ σπεύδει νὰ διατρανώσῃ, εἶναι τόσω
 «μᾶλλον ἀναντίρρητος, καθ' ὅσον τὴν ἠσθάνθησαν οἱ προκάτοχοι τοῦ σήμε-
 «ρινοῦ Σουλτάνου. Κυριεύσαντες οὗτοι τόπους ἐν Εὐρώπῃ καὶ προθέμενοι νὰ
 «ἐγκατασταθῶσιν ἐφάνησαν πεπειθότες δι' ὧν συνυπέγραψαν συνθηκῶν μετὰ
 «χριστιανικῶν Δυνάμεων ὅτι ἡ ἐγκατάστασις των δὲν ἔπρεπε νὰ ἦναι ση-
 «μεῖον πολέμου καὶ ἀτιμίας τῆς θρησκείας αὐτῶν τῶν Δυνάμεων, οὔτε οἰώ-
 «νός ἐξολοθρεύσεως λαοῦ συνηνωμένου δι' ἄλλων τῶν δεσμῶν τῆς θρησκείας,
 «τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἀναμνήσεων. Σήμερον ἀπαιτεῖται καὶ τι πλέον· νὰ συν-
 «τρέξῃ ἡ Πύλη εἰς τὴν παγίωσιν τῶν ὑπαρχουσῶν σχέσεων μετὰ τῶν
 «τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπικρατειῶν καὶ νὰ προσπαθῆσῃ διὰ τῆς ὁμοφροσύνης
 «ν' ἀποκαταστήσῃ τὰς σχέσεις ταύτας ἡμέρα τῇ ἡμέρα στενοτέρας καὶ διαρ-
 «κεστέρας. Ἄλλ' ἂν πρόκειται νὰ ἐξακολουθήσωσιν αἱ ἀταραξίαι, ἣ εἶναι
 «ἀνεπίδεκτοι διορθώσεως, ἡ Ἑρσσία ὄχι μόνον δὲν θὰ θεωρήσῃ ὡς ἐχέγ-
 «γυον εἰρήνης τὴν διάρκειαν τοῦ ὀθωμανικοῦ βασιλείου, ἀλλὰ θὰ εὐρεθῇ καὶ
 «ἠναγκασμένη νὰ προστατεύσῃ τὴν θρησκείαν τῆς ὑδριζομένην, τὰς συνθή-
 «κας τῆς παραβαινομένης καὶ τοὺς ὀμοθρήσκους τῆς καταδιωκομένου.
 «Ἐγνώρισεν ἡ Πύλη ἀναμφιβόλως, δι' ὧν ἔλαβεν ὁμοφώνων διπλωματικῶν
 «κοινοποιήσεων, ὅτι ἡ ὑπόθεσις, ὑπὲρ ἧς συνηγορεῖ ἡ Ἑρσσία, εἶναι ὑπόθε-
 «σις ὅλης τῆς Εὐρώπης. Οἱ χριστιανοὶ μονάρχαι δὲν δύνανται νὰ παραβλέ-
 «ψωσι τὰς ὕβρεις, ἃς ὑπέστη ἡ πίστις των, ἂν δὲν δοθῇ πάνδημος ἰκανο-
 «ποίησις. Ἐπίσημα ἐγγράφα καταδικάζουν εἰς ποινὰς καὶ εἰς θάνατον λαὸν
 «προστατευθέντα μέχρι τῆς σήμερον ὑπὸ ῥητῶν συνθηκῶν καὶ ὑπὸ τοῦ σιω-
 «πηλοῦ μὲν ἀλλ' ἀναποφεύκτου σεδικμοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐ-
 «ρώπης. Περιττὸν εἶναι ν' ἀναφέρωμεν τὰ σουλτανικὰ διατάγματα τὰ ἐπικυ-
 «ροῦντα τὰ λεγόμενα· βέβαιον κατὰ δυστυχίαν εἶναι, ὅτι ἡ Πύλη δὲν κατα-
 «διώκει μόνον τοὺς ταραχοποιούς καὶ τοὺς ὀπαδούς των, ἀλλὰ ἄλλον τὸ ἐλλη-
 «νικὸν ἔθνος, ὡς καὶ αὐτὰς τὰς πηγὰς τῆς ὑπάρξεώς του καὶ τῆς ἐκ νέου
 «παραγωγῆς του καὶ ἀναγκάζει τὴν χριστιανωσύνην νὰ ἐκλέξῃ ἓν ἐκ τῶν
 «δύο· ἢ νὰ μὴ μὲν ἀκίνητος θεατὴς τῆς ἐξολοθρεύσεως χριστιανικοῦ λαοῦ,
 «ἢ νὰ ἀνέχεται κατὰστασιν πραγμάτων τείνουσαν εἰς διατάραξιν τῆς εἰρήνης,
 «ἣν ἠγγόρασε διὰ τόσων θυσιῶν. Πεισιμένη ἡ Ἑρσσία ὅτι αἱ ἀξιώσεις τῆς
 «εἶλικρινείας τῶν σκοπῶν τῆς δὲν ἠθέλησε μέχρι τοῦδε, προθεμένη τὴν ὑπε-
 «ράσπισιν τοῦ γενικοῦ συμφέροντος, ν' ἀναφέρῃ τὰς πρὸς αὐτὴν ἰδιαιτέρας
 «ὑποχρεώσεις τῆς Πύλης, ἐφ' ὧν ἐδόνατο νὰ στηρίξῃ τὰ κατ' αὐτῆς κινή-
 «ματα. Εἰς αὐτὴν ὅμως ἀπέκειτο νὰ ἐπικαλεσθῇ τοὺς ὄρους τῆς συνθήκης
 «τοῦ Καϊναρτσίου, καὶ τὸ ἐντεῦθεν κεκτημένον δικαίωμα τῆς προστασίας τῆς
 «ἐλληνικῆς θρησκείας καθ' ἄλλην τὴν τουρκικὴν ἐπικράτειαν. Ἄλλ' ἡ Ἑρσ-

«σία θέλει τὴν σήμερον νὰ ἐκλύσῃ ἄλλην τὴν προσοχὴν τῆς Πύλης εἰς παρα-
 «τηρήσεις ἐπὶ τῶν ἀμοιβαίων ὑποχρεώσεων ἄλλων τῶν χριστιανικῶν Δυνά-
 «μεων πρὸς διατήρησιν τῆς πρὸς ἀλλήλας ἐνώσεως καὶ εἰλικρινείας.

«Ὅσα ἐπράχθησαν μέχρι τῆς σήμερον δὲν ἴμποροῦν νὰ θεωρηθῶσιν
 «εἰμὴ ὡς ἀποτελέσματα ἢ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως τῆς Πύλης καὶ προμελε-
 «τημένου σχεδίου, ἢ συστήματος, εἰς ὃ αἱ περιστάσεις καὶ ὁ φανατισμὸς τι-
 «νων κακοβούλων ὠθουν τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν παρὰ γνώμην τῆς. Ὁ
 «αὐτοκράτωρ ἐλπίζει ὅτι ἡ τελευταία ὑπόθεσις εἶναι ἡ μόνη ὀρθή, ἀλλὰ ζητεῖ
 «νὰ βεβαιωθῇ. Ἄν τὰ κακὰ, δι' ἃ στενάζουν ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἀνθρωπότης,
 «πράττωνται παρὰ γνώμην τῆς Πύλης, ἐπιθυμεῖ ὁ αὐτοκράτωρ νὰ δείξῃ αὕτη,
 «ὅτι ἔχει τὴν δύναμιν ν' ἀλλάξῃ σύστημα μὴ ἐπιτρέπον νὰ διαπραγματεύων-

Τὸ Τεκὺρ - Σαράϊ.

«ται ἢ συνθηκολογῶσιν αἱ χριστιανικαὶ κυβερνήσεις μετ' αὐτῆς. Ἄν οὕτως
 «ἔγῃ, ἃς ἀποκατασταθῶσιν αἱ κατεδαφισθεῖσαι ἢ γυμνωθεῖσαι ἐκκλησίαι χρή-
 «σιμοι εἰς τὴν ἱερὰν αὐτῶν ὑπηρεσίαν ἃς ἀποδώσῃ ἡ Πύλη τὰ ὀφειλόμενα
 «εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν προστατεύουσα καὶ συντηροῦσα αὐτὴν ἀνε-
 «πηρέαστον, ὡς καὶ πρότερον, καὶ παρηγοροῦσα τοιοῦτοτρόπως τὴν Εὐρώ-
 «πην διὰ τὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου καὶ διὰ τὰς ἐπισυμβάσας βεβηλώσεις
 «ἃς γίνῃ συνετή καὶ δικαία διάκρισις τῶν πρωταϊτίων τῶν ταραχῶν, τῶν ὀπα-
 «δῶν των καὶ τῶν ὅσοι διὰ τὴν ἀθωότητά των δὲν εἶναι ἀξιοποῖνοι, καὶ ἃς
 «ἀνοιχθῇ τοιοῦτοτρόπως μέλλον εἰρήνης καὶ ἡσυχίας χάριν τῶν θελόντων ἐν
 «ῥητῇ προθεσμίᾳ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Πύλης Ἑλλήνων
 «ὅπως καὶ ἂν ἦναι, ἃς διακρίνεται ὁ ἀθῶος τοῦ πταίστου καὶ εἰς ἀπόδειξιν
 «τῆς μεταβολῆς τῆς διαγωγῆς τῆς ἃς δεχθῇ ἡ Πύλη τὰς ἄλλοτε γενομένας
 «αὐτῇ πράξεις, νὰ συντρέξῃ δηλαδὴ καὶ ἡ Ἑρσσία κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν

«συνθηκῶν εἰς τὴν εἰρηνοποίησιν τῶν ἡγεμονιῶν τῆς Βλαχομολδαυίας. Ἐς
 «γένη μόνον φροντίς νὰ τεθῶσιν ἐπὶ σταθερῶν βάσεων ἢ κοινῇ εὐταξίᾳ καὶ
 «ἢ ἡσυχίᾳ τῶν μερῶν ἐκείνων· ἐν ἐνὶ λόγῳ, τὸ παράδειγμα τῶν ἡγεμονειῶν
 «ἄς ἦναι τοιοῦτον ὥστε νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς τὴν ὑποταγὴν ὅλους τοὺς ἀγαπῶν-
 «τας εἰλικρινῶς τὴν πατρίδα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ αὐτοκράτωρ δὲν παραδέχε-
 «ται τὴν πρώτην ὑπόθεσιν· ἀλλ' ἂν παρὰ τὴν προσδοκίαν τοῦ ἢ τουρκικῆ,
 «κυβέρνησις δείξῃ ὅτι πράττει αὐτὴ ἀνεπιηρέατως τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος κακῶς.
 «δὲν μένει τότε παρὰ νὰ εἰδοποιηθῇ ἀπὸ τοῦ νῦν ὅτι καθίσταται φανερῶς πο-
 «λέμιος πρὸς ὅλον τὸν χριστιανικὸν κόσμον, ὅτι νομιμοποιεῖ τὴν ἰδίαν ὑπε-
 «ράσπισιν τῶν Ἑλλήνων πολεμούντων εἰς ἀποφυγὴν τῆς ἀφεικτοῦ φθορᾶς
 «των, καὶ ὅτι ἢ Ῥωσσία ἐξ αἰτίας τοῦ χαρακτήρος τοῦ ἀγῶνος ἀναγκάζεται
 «νὰ τοῖς προσφέρῃ ἄσυλον διότι καταδιώκονται, καὶ προστασίαν διότι ὀφεί-
 «λει αὐτοῖς ἀντίληψιν μεθ' ὅλης τῆς χριστιανωσύνης, ὡς μὴ δυναμένη νὰ
 «ἐγκαταλείψῃ τοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφούς της εἰς τὴν διάκρισιν τυφλοῦ φανα-
 «τισμοῦ. Μετὰ τὴν καθαρὰν ταύτην ἐξήγησιν ὁ αὐτοκράτωρ νομίζει ὅτι ἐξε-
 «πλήρωσε πρὸς τὴν Πύλῃν ἀκριβέστατα ὅτι ὀφείλει. Ἐδύνατο νὰ ὠφελήθῃ
 «ἴσως ἢ Ῥωσσία ἀπὸ τοῦ ἐπιχειρήματος τῶν ἐπαναστατῶν, ἂν ἢ πολιτικῇ
 «τῆς ἦτο ὀλιγώτερον εἰλικρινῆς. Ὁ αὐτοκράτωρ κατεδίκασε παρρησίᾳ τὸ
 «ἐπιχειρήμα των· ἂν δὲν ἦσαν οἱ σκοποὶ τοῦ εὐθεῖς, θὰ περιωρίζετο μόνον
 «εἰς τὴν καταδίωξιν· ἀλλ' ἔδειξε συγχρόνως καὶ τὸν τρόπον, καὶ ἂν ἐδύνατο
 «νὰ προλάβῃ ἢ τουρκικῆ κυβέρνησις τὰς προόδους καὶ τὰς συνεπείας τῶν
 «ταραχῶν· ἀπέδειξε δὲ ὅτι ἦτο πιστὸς πρὸς τὰς συνθήκας καὶ ὅτι ἐπεθύμει
 «εἰλικρινῶς τὴν συντήρησιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους, διότι καὶ τὸν τρόπον
 «πῶς νὰ σωθῇ εἶπε καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ συντρέξῃ εἰς τὴν σωτηρίαν
 «αὐτοῦ ἔδειξε. Νέαν ἀπόδειξιν δίδει σήμερον, διότι γνωστοποιεῖ τῇ Πύλῃ τοὺς
 «τρόπους δι' ὧν καὶ μόνων δύναται ν' ἀποφύγῃ τὴν παντελῆ φθορὰν τῆς
 «καὶ τὴν προαιδοποιεῖ ὅτι, ἂν ἐπιμένῃ ἐνεργοῦσα τὸ καταστρεπτικὸν σχέδιόν
 «τῆς, ἀναγκάζει τὴν Ῥωσσίαν ἢ νὰ διατηρήσῃ ἢ νὰ παραβλέψῃ τὰ καθή-
 «κοντά της, ἀναμφίβολον δὲ τί θὰ προτιμήσῃ ἐν τιοαύτῃ περιπτώσει. Ζητεί-
 «ται δὲ ἀπόκρισις ἐντὸς ὀκτῶ ἡμερῶν. Ἐν ἢ τουρκικῆ κυβέρνησις εἰσακούσῃ
 «ὅλας τὰς εὐχὰς καὶ πραγματοποιήσῃ ὅλας τὰς ἐλπίδας τοῦ αὐτοκράτορος
 «παραδεχομένη τὰς προτάσεις τοῦ δίδεται αὐτῇ νέα προθεσμία ἵνα δείξῃ διὰ
 «τῶν πράξεών της, ὅτι ὄχι μόνον δέχεται τοὺς ἀνωτέρω ὅρους, δι' ὧν μαρτυ-
 «ραίται ἢ ἐπ' ἀντιθέσει της εἰς ἀρχὰς συνειωτέρας, ἀλλ' ὅτι καὶ σπεύδει νὰ τοὺς
 «ἐκπληρώσῃ, καὶ ὅτι ὄχι μόνον δὲν θέλει τὸ κακόν, ἀλλ' ὅτι καὶ δύναται
 «καὶ ἡξεύρει νὰ τὸ ἐμποδίσῃ. Τοῦτου μὴ γενομένου εἰδοποιεῖται, ὅτι διατά-
 «χθη ὁ πρέσβυς ν' ἀναχωρήσῃ μεθ' ὅλης τῆς αὐτοκρατορικῆς πρεσβείας.»

Καὶ ταῦτα μὲν ἀνήγγειλε κατὰ διαταγὴν ὁ πρέσβυς· ἐξέλαβε δὲ ὅλη ἢ
 Ἐυρώπη τὴν ἀγγελίαν, καὶ δικαίως, ὡς προαγγελίαν τοῦ πολέμου· τῇ ὄντι
 ἢ Ῥωσσία ἔλεγε τῇ Πύλῃ, ἢ ἐκουσίως καταδιώκει τὴν Ἑκκλησίαν τοῦ
 Χριστοῦ καὶ παρασπονδεῖ καὶ πράττει τὰ ἀνοσιουργήματα, ἢ ἀκουσίως·

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης πρὸ τοῦ Ἄργους.

Εἰκὼν Ἑσς.

ἂν ἐκουσίως, ἐγὼ κινῶ τὰς δυνάμεις μου κατὰ σοῦ, διότι δὲν σὲ ἀφίνω νὰ ἐξολοθρεύῃς τοὺς ὁμοπίστους μου Ἑλληνας, μηδὲ νὰ ὑβρίζῃς τὴν θρησκείαν των· ἂν ἀκουσίως, ἀπόδειξέ το καὶ δι' ἄλλων πράξεών σου καὶ διὰ τῆς ἀνορθώσεως τῶν κατεδαφισθέντων χριστιανικῶν ναῶν, διὰτι ἄλλως ἐγὼ κινῶ πάλιν τὰς δυνάμεις μου κατὰ σοῦ.

Αὐτόχειρ γίνεται ἡ ὁμολογοῦσα κυβέρνησις ὅτι, παρασυρομένη ὑπὸ τοῦ ἀτάκτου ὄχλου τῆς, ἐνεργεῖ παρὰ τὴν θέλησίν τῆς καὶ ἂν τῇ ὄντι οὕτως ἔχη. Ἄλλ' ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος περιστάσει ἀπήτει ἡ Ῥωσσία νὰ πράξῃ ἡ φανατικὴ Πύλη ὅ,τι ἀντέβαινε φανερᾶ πρὸς τὴν θρησκείαν τῆς, ὅ ἐστι ν' ἀνορθώσῃ τοὺς κατεδαφισθέντας ναοὺς. Ἐξευρεν ἀναμφιβόλως ἡ Ῥωσσία, ὅτι ἐξήτει τὰ ἀδύνατα ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς δικαιοσύνης, καὶ διὰ τοῦτο ὄλοι ἐπίστευαν ὅτι ἀπεφάσισε νὰ κηρύξῃ πόλεμον, καὶ ἡ Εὐρώπη κατεταράχθη. Οἱ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τῶν ἄλλων αὐτῶν, πρὸς οὓς ὁ τῆς Ῥωσσίας ἐκοινοποίησε τὰς διαταγὰς τῆς αὐτῆς του, ἐπροσπάθησαν παντοίως τρόποις καὶ ὑπεράλλοτε, εἰς ἀποφυγὴν τῆς ἐπαπειλουμένης καταγίδος, νὰ μεταβάλωσι τὴν διαγωγὴν τῆς Πύλης ἐπὶ τὸ μετριώτερον· ἐφοβοῦντο δὲ μὴ ἐξ αἰτίας τοῦ φανατισμοῦ κακοπάθῃ καὶ αὐτὸς ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, καὶ δοθῇ νέα καὶ βαρεῖα ἀφορμὴ ἀλληλομαχίας, ἀλλ' ἡ Πύλη οὔτε τρόπον οὔτε γλῶσσαν ἤλλαξεν. Παρελθούσης δὲ τῆς ὀκταήμερου προθεσμίας, ἐπειδὴ ἀπόκρισις δὲν ἐδόθη, ἐπέδῃ ὁ Στρογωνώφης εἰς τὸ ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου τοῦ Ῥωσσιακῶν πλοῖον, ἀλλὰ δὲν ἀπέπλευσεν εὐθὺς διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀντίπνοιαν. Ἐν τοσούτῳ οἱ πρέσβεις τῶν ἄλλων αὐτῶν κατέπεισαν τὴν Πύλην ν' ἀποκριθῇ· ἀπεκριθῇ· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκπρόθεσμος ἐδόθη ἡ ἀπόκρισις, ὁ πρέσβυς δὲν τὴν ἐδέχθη καὶ ἀπέπλευσε, πνεύσαντος ἐπιτηδείου ἀνέμου, τὴν 29 Ἰουλίου ἀνεμπόδιστος καὶ ἀνενόχλητος, καὶ τὴν 1 Αὐγούστου κατευοδῶθη εἰς Ὀδησσὸν καὶ ἐπῆλθεν εἰς ἔντευξιν τοῦ αὐτοκράτορος· συναπέπλευσε δὲ καὶ ὄλη ἡ πρεσβεία· ἀνεχώρησαν καὶ οἱ πρόξενοι τῆς Ῥωσσίας ἀπὸ τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας ὡς ἀπὸ ἐχθρικοῦ τόπου. Ἡ δὲ Πύλη, ἀφ' οὗ ὁ πρέσβυς δὲν ἐδέχθη τὴν ἀπάντησίν τῆς, τὴν ἔστειλε πρὸς τὸν Νεσελρόδον. πρὸς ὃν ἔγραψε κατ' εὐθεΐαν καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος· ἐπανελάμβανε δὲ ἐν τῇ πρὸς τὸν πρέσβυν γραφῇ τῆς καὶ ὅσα καὶ προτοῦ· δηλαδὴ, ὅτι οὐδέποτε ἐπηρέασε τὰ θρησκευτικὰ τῶν Χριστιανῶν, ὅτι οὐδὲν ἔπραξε πρὸς ἐξουθενισμόν τῆς πίστεώς των, ὅτι οὐδεμίαν κατηδάφισεν ἐκκλησίαν, καὶ ὅτι αἱ πρὸς αὐτὰς ὑβρεῖς ἦσαν κινήματα ἀτάκτων· ἐξῆμνει δὲ τὴν καθ' ὅλους τοὺς καιροὺς καὶ καθ' ὅλας τὰς ὑποθέσεις πολιτικὴν πρὸς τὰς αὐτὰς εὐθύτητά τῆς καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀχαρίστους ὑπηκόους τῆς Χριστιανούς μεγαλοψυχίαν καὶ εὐσπλαγχνίαν τῆς, καὶ δυσχυρίζετο ὅτι καὶ ὁ πατριάρχης καὶ ὄλοι οἱ θανατωθέντες ἦσαν ἄξιοι τῆς ποινῆς των· ἀνέφερε δὲ θανάτους καὶ ἄλλων πατριαρχῶν καὶ ἐπανέλαβε καὶ τὸν τοῦ τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τοῦ μεγάλου Πέτρου ὡς συνωμότου· ἔλεγε καὶ περὶ τῶν ἡγεμονειῶν, ὅτι διετήρει ἐν αὐταῖς τὰ στρατευματὰ τῆς, διότι δὲν ἀπηλλάγησαν εἰσέτι τῶν κακούργων· ἀλλ'

ὅτι μήτε τὰ καθεστῶτα ἐμιλέτα νὰ μεταβάλῃ, μήτε τὰ προνόμιά των νὰ καταπατήσῃ, καὶ ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ στείλῃ τοὺς αὐθέντας, ἅφ' οὗ ἀπηλλάττοντο οἱ τόποι ἐκεῖνοι τῶν κακούργων, καὶ ἅφ' οὗ παραδίδοντο ἢ ἐπιμωρῶντο πρὸς παραδειγματισμὸν ἐνώπιον τῶν ἀντιπροσώπων τῆς οἰκίας τῆς Ῥωσσίας καταφυγόντες· τὴν δὲ κίνησιν καὶ ἐφόπλισιν τῶν Μουσουλμάνων ἐδικαιολογεῖ διὰ τῆς εἰς αὐτὴν προσφυγῆς καὶ μὴ ἀποδόσεώς των, καὶ διὰ τοῦ

Ὁ πρίγκηψ Μέττερνιχ.

ἑσωτερικοῦ κινδύνου τοῦ κράτους· μεμφομένη δὲ πικρῶς τὴν διαγωγὴν τοῦ πρέσβειος Στρογονόφου, καὶ ὡς ψευδεῖς παριστῶσα τὰς πρὸς τὴν Ῥωσικὴν αὐλὴν ἀναφορὰς τοῦ ἔφερον εἰς μαρτυρίαν τοὺς λοιποὺς πρέσβεις ὡς ὁμολογούντας, ὅτι ἡ Πύλη εἶχε δίκαιον νὰ πράττῃ ὅσα ἔπραττε καὶ νὰ πολιτευέται ὅπως ἐπολιτεύετο· ἠρνεῖτο δὲ ὅτι παρέβη τὴν συνθήκην τοῦ Καϊναρτσίου, ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἡ συνθήκη ἐπροσέταυε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἣν οὐδεὶς κατεδίωκε, ἀλλ' ὄχι τοὺς ἐγκληματίας.

Ἡ δὲ πρὸς τὸν Νεσελρόδον γραφὴ ἐδικαιολογεῖ τὴν ἀναβολὴν τῆς πρὸς τὸν πρέσβην ἀπαντήσεώς τῆς, μεμφομένη τοὺς διεργηγεῖς τῆς πρεσβείας μὴ ἐλθόντας τὴν ἐπαύριον τῆς οὐατημερίας νὰ τὴν λάβωσιν, ἂν καὶ ἐκλήθηνσαν, ἐνοχοποιεῖ δὲ καὶ τοὺς παρ' αὐτῇ πρέσβεις τῶν ἄλλων αὐλῶν λέγουσα, ὅτι κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν ἢ διαγωγὴ τῆς δὲν ἐδύνατο νὰ βλάβῃ τὰς πρὸς τὴν αὐλὴν τῆς Ῥωσσίας φιλικὰς σχέσεις τῆς, καὶ ὅτι, ἂν ὁ πρέσβης αὐτῆς ἀνεχώρησεν, ἄλλος θὰ τὸν διεδέχετο.

Ἄν οἱ τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὴν Πύλην λόγοι ἦσαν φιλοπόλεμοι, οὐδὲ οἱ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν τῆς Πύλης ἦσαν διαλλακτικοί· διότι, ἐν ᾧ ἡ Ῥωσσία ἀπήτει ἀπειλητικῶς τὴν παραδοχὴν ὅλων τῶν προτάσεών τῆς, ὄχι μόνον οὐδεμίαν αὐτῶν παρεδέχετο ἢ Πύλη, ἀλλὰ καὶ ἀπήτει ἄλλ' ἀντ' ἄλλων μόλις δέ, ἐπὶ τῇ προτροπῇ τῶν παρ' αὐτῇ πρέσβειων ἀπαύστως συμβουλευόντων ἐξ ὀνόματος τῶν αὐλῶν νὰ φέρεται μετριώτερον, ἠξίωσε νὰ ἐκδώσῃ φερμάνια εἰς προστασίαν δῆθεν τῶν ἀθῶων, ὡς ἂν δύναται ποτε ὁ φανατικὸς, ὁ βάρβαρος καὶ ὁ αἰμώδης νὰ διακρίνῃ τὸν ἀθῶον τοῦ πταίστου, καὶ ὡς ἂν δὲν ἐκρέμα καὶ δὲν ἀπεκεφάλιζεν αὐτῇ ἐντὸς τῆς βασιλευούσης τοὺς ἀθῶους ὡς πταίστας. Ἐξέδωκε κατὰ διαταγὴν τῆς Πύλης καὶ ὁ νέος πατριάρχης ἐγκύκλια ἔγγραφα, προσκαλῶν τοὺς Ἕλληνας εἰς μετάνοιαν καὶ ὑποταγὴν καὶ ἐκθειάζων, ἐνώπιον τῆς ἀγχόνης τοῦ προκατόχου του, τὴν ἀπειρον μακροθυμίαν καὶ τὴν ἀπαραδειγματίστον μεγαλοψυχίαν τῆς ὑψηλῆς Πύλης.

Κοινοποιήσας δὲ ὁ Ἀλέξανδρος τοῖς συμμάχοις τοῦ ὅσα διὰ τοῦ πρέσβειος τοῦ ἀνήγγειλε τῇ Πύλῃ, καὶ ἀναφερόμενος εἰς τὴν πρὸς αὐτοὺς εἰλικρινῆ πολιτικὴν του ἀπήτει ὡς ἀμοιβὴν τρία τινὰ τὴν ὑποστήριξιν τῶν πρὸς τὴν Πύλην προτάσεών του, τὴν εἰς πᾶν ὅ,τι θὰ ἠναγκάζετο νὰ πράξῃ ἐπὶ τῇ παρακοῇ τῆς Πύλης συνδρομήν των, καὶ τὴν εἰς εἰρηνοποίησιν τῆς Ἑλλάδος συνδιάσκεψίν των. Προθύμως ἐδέχθη καὶ τὰ τρία ἢ Πρωσσία, τὰ ἐδέχθη καὶ ἡ Γαλλία· ἀλλ' ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Αὐστρία δὲν ἐδέχθησαν εἰμὴ τὸ πρῶτον, οὐδ' ὑπεστήριξαν παρὰ τῇ Πύλῃ εἰμὴ τινὰς προτάσεις τῆς Ῥωσσίας. Δόγμα πολιτικῆς πίστεως ἐθεώρουν αἱ δύο αὗται αὐλαὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, καὶ εἰς συντήρησιν αὐτῶν συνήλθον εἰς Χανόβρην ὁ Μέττερνιχος καὶ ὁ Καστλερῆχος, καὶ συσχεψάμενοι περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἀπεφάσισαν νὰ παρεμποδίσωσι πᾶσαν Ῥωσικὴν ἐπέμβασιν. Δυσηρεστήθη ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τὴν μὴ παραδοχὴν ὅλων τῶν προτάσεών του παρ' ὅλων τῶν συμμάχων του, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν διενεόθη νὰ κατάρχη τὴν Μολδοβλαχίαν εἰς πειθανάγκασιν τῆς παρηνόου Πύλης, ἀλλ' ἐπὶ τέλος ἐπέστη νὰ δεχθῇ τὴν παρέμβασιν τῶν συμμάχων ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μὴ λάβῃ ἢ παρέμβασίς των χαρακτῆρα μεσιτείας· ἀπήντησε δὲ ἐπὶ τῇ προτροπῇ αὐτῶν εἰς τὸ ἔγγραφο τῆς Πύλης ἀπαρνούμενος τὴν ἀπόδοσιν τῶν προσφύγων καὶ λέγων, ὅτι, ἂν ἐλάμβανε τὰ πιστὰ ὡς πρὸς τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τῶν συνθηκῶν, ὡς πρὸς τὸ ὀφειλόμενον εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν σέβας καὶ ὡς πρὸς τὴν μὴ καταδίωξιν τῶν ὁμοθρήσκων του, δὲν θὰ ἐνήργει ὅσα ἢ μέχρι τοῦδε διαγωγὴ τῆς τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐνεργήσῃ. Ἄλλ' οὔτε ἡ ἐντονος τοῦ αὐτοκράτορος φωνή, οὔτε αἱ φιλικαὶ τῶν συμμάχων αὐλῶν συμβουλαὶ εἰσηκούοντο.

Ἐν τούτῳ ἡ Ἑλλάς ὠφελεῖτο τὰ μέγιστα, διότι μόνος ὁ φόβος τοῦ ἐπικειμένου Ῥωσικοῦ πολέμου ἀπησχόλαι ἱκανὰ τουρκικὰ στρατεύματα ἐνεῦθεν καὶ ἐκείθεν τοῦ Δουνάβεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

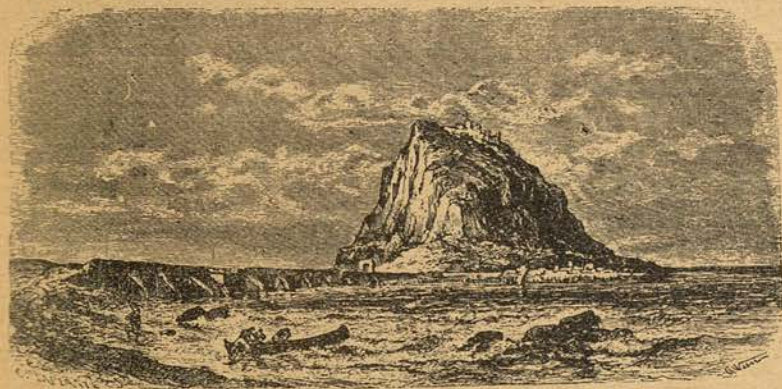
Παράδοσις Μονεμβασίας. — Μετάδοσις τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ Τούρκων εἰς Νεόκαστρον καὶ παράδοσις αὐτοῦ.

Οὶ δὲ Τούρκοι τῆς Πελοποννήσου ἀφ' οὗ ἐκλείσθησαν καὶ ἀπεκλείσθησαν ἐν τοῖς ἀπρομηθεύτοις τροφῶν φρουρίοις, ἐπόμενον ἦτο νὰ πεινάσωσιν. Οἱ ἐν τῇ τῆς Μονεμβασίας ἡσθάνθησαν πρῶτοι τὰ ἐντεῦθεν κακὰ, διότι ἐξ αὐτῆς σχεδὸν τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἐπικναστῆσεως ἀδιακόπως ἐπολιορκούντο διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης.

Τὸ φρούριον τοῦτο, πόλις καὶ ἀκρόπολις, κεῖται ἐπὶ νησιδίου προσγείου συνδεομένου μετὰ τῆς ἀντικρῦ λακωνικῆς γῆς διὰ γεφύρας κατὰ τὴν δυτικὴν αὐτοῦ ἄκρην, ὅθεν καὶ καλεῖται Μονεμβασία, ὡς μίαν καὶ μόνην διὰ ξηρᾶς ἔμβασιν ἔχον. Ἀπόρητον ἐξ αἰτίας τῆς φυσικῆς θέσεώς του εἶναι τὸ φρούριον τοῦτο, εἶναι δὲ καὶ δυσλίμενον. Ἡ πόλις εἶναι περιτειχισμένη ὑπέρικται δὲ ἐπὶ ἀκροτόμου πέτρας ἢ ἀκρόπολις τῆς, ἔχουσα μίαν καὶ μόνην καὶ αὐτὴ ἀνάβασιν, καὶ ταύτην κρημνώδη καὶ ὑπὸ τὸ πῦρ τῆς φρουρᾶς.

Ἰδόντες οἱ ἔγκλειστοι Τούρκοι ἐξώθεν ἐπελθόντα πλήθη Μανιατῶν καὶ Πρασιωτῶν τόσοσιν ἐφοβήθησαν, ὥστε μετὰ τινος ἀκροβολισμοῦ ὀλιγοπλαθεῖς ἔκοψαν τὴν γεφυραν καὶ ἀπεμονώθησαν κανονιοβολούντες μόνον. Καὶ οὗτοι καὶ οἱ ἐν τοῖς λοιποῖς φρουρίοις Τούρκοι τῆς Πελοποννήσου ἀνέμεναν ἐξώθεν βοήθειαν εἰς λύσιν τῶν πολιορκιῶν· αἱ δὲ ἐλπίδες τῶν ἐν Μονεμβασίᾳ τόσοσιν ἀνεπετερώθησαν μαθόντων τὴν εἰς Τριπολιτῶν εὐτυχὴ εἴσοδον τοῦ Κεχαγιάμπεγ, ὥστε 150, οἱ τολμηρότεροι αὐτῶν, μετεδιδάσθησαν κρυφίως διὰ νυκτὸς εἰς τὴν παλαιὰν Μονεμβασίαν ἐπὶ σκοπῇ νὰ πέσωσιν αἴφνης ὀπισθεν τῶν Ἑλλήνων, καὶ βοηθοῦμενοι συγχρόνως καὶ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει συναδέλφων των νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἀνεκαλύφθη ἐν καιρῷ, καὶ οἱ πολιορκηταί, προκαταλαμβάνοντες τὴν παλαιὰν Μονεμβασίαν, ἐκύκλωσαν τοὺς ἐκεῖ ἀνυπόπτως ἐλθόντας, τοὺς συνέλαβαν καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐθανάτωσαν. Ἀνοηταίνοντες οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει Τούρκοι ἐκράτησαν ἐπὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ των τοὺς συγκατοίκους των Χριστιανούς, ὥστε καὶ τὰ σχέδια καὶ ἡ κατάστασις των ἀνεκαλύπτοντο δι' αὐτῶν τοῖς ἐχθροῖς των, καὶ αἱ τροφαὶ τεχύτερον κατηναλίσκοντο. Μέχρι τινὸς ἡ κοινωνία των ἐν τῇ πόλει καὶ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει ἦτον ἐλευθέρη· ἀλλ', ἐξ αἰτίας τοῦ αὐξάνοντος καθ' ἡμέραν κινδύνου καὶ τῆς ἀβεδικιότητος τῆς ἐξώθεν βοηθείας, οἱ σημαντικώτεροι Τούρκοι παραλαμβάνοντες τὰς πλείετας τῶν τροφῶν ὡς ἰσχυρότεροι ἀνέβησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὅπου ἔδρευε καὶ ὁ φρούραρχος καὶ ἐκλείσθησαν, ἀφήσαντες τοὺς ἄλλους κάτω. Κάτω ἀφήσαν καὶ τοὺς συγκα-

τοίκους των Χριστιανούς, οἵτινες ἐκ ταύτης τῆς περιστάσεως ἐσχετίσθησαν στενότερον ὡς ὁμοιοπαθεῖς πρὸς τοὺς ἐκεῖ Τούρκους, φιλοφρονούμενοι παρ' αὐτῶν φοβουμένων τὴν μετ' ὀλίγον παράδοσίν των καὶ ἐλπίζόντων διὰ τῆς μεσολαθήσεως τούτων ὠφέλιμον συμβιβασμόν. Μετ' ὀλίγου δὲ ἡμέρας, ἀφ' οὗ οἱ Τούρκοι διεχωρίσθησαν, ἐδιδάσθησαν οἱ κάτω δι' ἔλλειψιν τροφῶν νὰ ἔλθωσιν εἰς λόγους συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν πολιορκητῶν· ἀλλ' ἰδόντες τὴν πολιορκίαν καὶ μὴ ἐμπιστευόμενοι τοῖς εἶπαν, ὅτι ἂν ἤρχετο τις τῶν ἐπισή-

Ἡ Μονεμβασία.

μων Ἑλλήνων εἰς παραλαβὴν τοῦ φρουρίου, παρεδίδοντο. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ ἀπεστάλη κοινὴ γνώμη ὁ καταβάς εἰς Ἑλλάδα μετὰ τοῦ Δημητρίου Ἰψηλάντου Ἀλέξανδρος Καντακουζηνός, ἀδελφὸς τοῦ ἐπὶ τῇ μεταδόσει τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἰψηλάντου εἰς Βλαχομολδαυτὴν συμμεταβάτος Γεωργίου. Ὁ Ἰψηλάντης, ὅστις ἤθελε νὰ ἐνεργῇ ὡς ὑπέρτατος ἀρχὸν τοῦ τόπου, ἐπρόβαλε νὰ παραδοθῇ τὸ φρούριον ἐπὶ τῇ ὀνόματι του, «Ὅχι· Ὅχι·» ἐφώνησαν οἱ Ἕλληνας, «ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.» Ὁ δὲ Καντακουζηνός, οὐτινος ἡ παρουσία ἐμπροσθεν τῆς Μονεμβασίας ἐχρησίμευσε διὰ τὴν συνετήν καὶ τιμίαν διαγωγὴν του, ἤγρε τοὺς κάτω Τούρκους ἀντιφερομένους πρὸς τοὺς ἄνω, καὶ τούτους μὲν μὴ θέλοντας, ἐκείνους δὲ θέλοντας νὰ παραδοθῶσι, διότι οἱ μὲν εἶχαν τροφάς, οἱ δὲ ἀπέθνησκον τῆς πείνας· διὰ τοῦτο ὁ Καντακουζηνός τοῖς εἶπεν, ὅτι δὲν ἐσυμβιδάξεται, ἂν ὅλοι οἱ πολιορκούμενοι δὲν συνευδύκουν· ἐν τοσούτῳ ἐπεχείρησε συγχρόνως νὰ τοὺς φοβίσῃ δι' ἐνόπλιον τινῶν πλήν ματαίων δοκιμῶν. Ἡ ἀνάγκη ἐφευρίσκει τρόπους· οἱ κάτω Τούρκοι, μὴ δυνάμενοι νὰ πείσωσι τοὺς ἄνω εἰς τὸ νὰ παραδοθῶσι, τοὺς ἠπάτησαν διὰ τοῦ ἐξῆς τεχνάσματος. Τοῖς ἐκοινοποίησαν, ὅτι ὁ Καντακουζηνός ἐπέστη νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τῶν κάτω, καὶ ὅτι ἐγράφη καὶ ἡ συνθήκη· ἀλλ' εἰς ἀνεπηρέαστον ἐπέτελεσιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἄνω, ἀπήται νὰ τὴν ἐγκρίνωσι καὶ ἐκεῖνοι ἐγγράφως. Οἱ ἄνω ἔστειραν καὶ ἤνοιξαν τὴν πύλην εἰς ἀνάβα-

σιν τῶν φερόντων τὴν συνθήκην ἐπὶ προσυπογραφῇ· Ἐπὶ ἦσαν οἱ ἀναβάντες ἄλλ' ἅμα ἀνέβησαν καὶ ἐκράτησαν τὴν πύλιν ἀνοικτὴν διὰ τῆς βίας, καὶ ἀνεβίβασαν κάτωθεν καὶ ἄλλους παραφυλάττοντας. Τοῦτο ἰδόντες οἱ ἄνω, καὶ μῆτε τροφὰς ἔχοντες ἱκανὰς εἰς τροφήν ὄλων, μῆτε θέλοντες νὰ καταντήσωσιν εἰς ἐμφύλιον πόλεμον, συνυπέγραψαν ὅλοι τὴν 21 Ἰουλίου τὴν συνθήκην ἐπὶ ἀσφαλεῖς ζωῆς καὶ τιμῆς, ἐπὶ παραδόσει παντὸς εἶδους ὅπλων, ἐπὶ διατηρήσει τῆς κινητῆς των περιουσίας καὶ παντὸς ἐπὶ τῶν ἰδιοκτητῶν ὅπλων ἀργυρώματος καὶ ἐπὶ ἀναύλω μεταβιβάσει αὐτῶν εἰς Κύθηρα, ἢ εἰς Ἀσιατικὰ παράλια. Κατὰ τὴν συνθήκην δὲ ταύτην παρέδωκαν οἱ Τούρκοι τὴν 23 τὴν πόλιν, τὴν ἀκρόπολιν καὶ ὅλα τὰ ὅπλα των καὶ ἐπέδωκαν ἐπὶ τῶν πολιορκούντων πλοίων ὅλοι σχεδὸν ἀβλαβεῖς, ἀλλὰ στερηθέντες τῶν πολυτιμωτέρων πραγμάτων διαρπαγέντων παρὰ τοὺς ὄρους τῆς συνθήκης· ἀπεβιβάσθησαν δὲ ἀσφαλῶς εἰς τινὰ νῆσον πλησίον τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας, ὅθεν μετέβησαν εἰς τὸ Κουσαντάσι.

Πολλοὶ Ἀρκαδιοὶ, ὡς ἤδη εἶπαμεν, εἶχαν καταφύγει σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις εἰς Νεοκάστρον καθ' ἣν ὄραν πανικὸς φόβος κατέλαβε ὅλους τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκους· σκοπὸν δὲ εἶχαν, ἀσφαλίσαντες τὰς οἰκογενεῖας των, νὰ ἐπανέλθωσι τὴν ἐπαύριον εἰς Ἀρκαδίαν. Τοῦτου χάριν ἀφήσαν καὶ φρουρὰν προσωρινὴν 100 ὄπλοφόρων ἐπὶ τοῦ παλαιοφρουρίου εἰς προφύλαξιν τῆς πόλεως μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς των καὶ πολλὰ τῆς κινητῆς των περιουσίας ἐν ταῖς οἰκίαις των. Ἄλλ' οἱ ἐν τῇ πόλει ἐπὶ τῆς φυγῆς τῶν Τούρκων ἀπομείναντες πρόκριτοι χριστιανοί, διασπείραντες ἐπιτηδεῖως φήμας ὅτι ῥωσικὰ στρατεύματα ἀπέδωκαν εἰς Καλαμάταν, ἔτρεψαν μετ' ὀλίγας ὥρας διὰ μόνου τοῦ φόβου τὴν φρουρὰν εἰς φυγὴν.

Ἀφοῦ προηγουμένως ἐκενώθη ἀπροσδοκῆτως ὅλη ἡ πόλις τῆς Ἀρκαδίας, εἰσῆλθον σωρηδὸν οἱ χωρικοὶ καὶ ἔπεσαν εἰς διαρπαγὴν τῶν οἰκιῶν· ἔτρεχε δὲ ἕκαστος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀγαθου, θεωρῶν αὐτὴν ὡς ἰδιοκτησίαν ἐπὶ λόγῳ ὅτι διὰ τῶν ἰδρώτων του ἐκτίσθη καὶ ἐστρώθη.

Τὴν δὲ ἐπαύριον (27 Μαρτίου) ἦλθεν εἰς Ἀρκαδίαν ὑπὸ ἐνοπλον συνοδίαν, μετὰ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ καὶ Κεφάλαι, ὁ Δικαίος· οὗτος, ἀφ' οὗ, ὡς πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς, εἰς μάτην ἀπήτησε τὴν ἀπόδοσιν εἰς χρῆσιν τοῦ κοινου τῶν διαρπαγέντων, ἐγκατέστησεν ἀρχηγούς πολεμικούς καὶ πολιτικούς καὶ ἀνεχώρησε μετὰ τῆς συνοδίας του εἰς τὸ Φωινάρι καὶ ἐκεῖθεν εἰς Καρύταιναν.

Τὴν δὲ 29 ἐστράτευσαν οἱ Χριστιανοὶ πρὸς τὸ Νεοκάστρον. Ἰδόντες οἱ Τούρκοι τὴν προφυλακὴν ἐρχομένην ἐξήλθον καὶ ἠεροβολίσθησαν πρὸς τὸ Σωινάρι, ἐσπέρας δὲ γενομένης ἐπέστρεψαν· ἐξήλθον καὶ τὴν ἐπιούσαν, ἐπολέμησαν, ἔτρεψαν κατ' ἀρχὰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τῶν Ἑλλήνων καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταλάβωσι καὶ τὰ νηῖά των καὶ νὰ τοὺς ἀφανίσωσιν· ἀλλ' οἱ τοῦ κέντρου ἀντέστησαν γενναίως καὶ τοὺς ἀπώθησαν φονεύσαντες καὶ πληγώσαντές τινὰς αὐτῶν.

Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην οἱ Ἕλληνες κατέλαβον τὸ Μεσοχώρι, μίαν ὄραν μακρὰν τῆς Μεθώνης, εἰς περιορισμὸν τῶν ἐν αὐτῇ. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἦλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον ὁ περιφερόμενος εἰς τὰ περίχωρα τῆς Μεθώνης ἐπίσκοπος τῆς ἐπαρχίας Γρηγόριος, στρατολογήσας καθ' ὁδὸν μίαν ἑκατοστὴν χωρικῶν, καὶ ἀνεδείχθη γενικὸς ἀρχηγός. Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἦλθε νὰ συναγωνισθῇ, ἔχων μίαν ἑκατοστὴν Μανιατῶν, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Πιεράκος Μαυρομιχάλης.

Ἐν τούτῳ, οἱ ἐν τῇ Νεοκάστρῳ Τούρκοι δὲν ἔπαυαν ἐξερχόμενοι

Ἡ Μεθώνη.

συνεχῶς καὶ πολεμοῦντες. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς ἐγγιζούσης ἑορτῆς τοῦ πάσχα, οἱ ἐπὶ τῆς πολιορκίας χωρικοὶ ἀφήσαντες τὰς θέσεις των διὰ νυκτὸς διασπάρησαν εἰς τὰ χωρία· ἐναπέμειναν δὲ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ὀλίγοι ἄλλοι. Τοῦτο μαθόντες οἱ Τούρκοι ἐξώρμησαν πανστρατιᾶ τὴν δευτέραν τῆς διακαινησίμου (11 Ἀπριλίου) ἐπὶ τοὺς ὀλίγους τούτους, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἔτρεψαν ἐνισχυθέντες μεγάλως παρὰ τῆς κατεχούσης τὸ Μεσοχώρι φρουρᾶς. Μετὰ δὲ τὰς τρεῖς ἡμέρας τῆς λαμπρᾶς ἐπανήλθον οἱ χωρικοὶ εἰς τὰς θέσεις των, καὶ ἐδυνάμωσαν πάλιν τὸ στρατόπεδον. Ἄλλ', ἐν ὅσῳ ἡ θάλασσα ἦτον ἀνοικτὴ καὶ ἡ διὰ θαλάσσης κοινωνία Νεοκάστρου καὶ Μεθώνης ἐλευθέρα, ἡ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς δύναμις τῶν Ἑλλήνων ἐχρησίμευε μᾶλλον εἰς προφύλαξιν τῶν χωρίων ἀπὸ τινος ἐχθρικής ἐπιδρομῆς ἢ εἰς βλάβην τοῦ ἐχθροῦ.

Συστηθέντος δὲ περὶ τὰ μέσα Μαΐου θαλασσίου αποκλεισμοῦ, ἤρχισαν αἱ ὁδῶναι τῶν Τούρκων, διότι τὴν στέρησιν τῶν γλυκῶν νερῶν, κοπέντος τοῦ ὑδραγωγείου, καὶ τὴν χρῆσιν τῶν γλυκῶν τῶν ἐν τῇ φρουρίῳ πηγῶν παρεμποδίσθησαν σιτοδεία· ἔπαυσαν ἔκτοτε καὶ αἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἐξοδοί των, καὶ αἱ πρὸς τοὺς ἐν Μεθώνῃ, ὅθεν ἄλλοτε ἐλάμβαναν τροφὰς διὰ θαλάσσης, σχέσεις των διεκόπησαν· ἐν δὲ τοῦ σφοδροῦ καύσωνος τοῦ θέρους ἐστέρησαν σχεδὸν καὶ τὰ πηγὰδικα των· κατήνησαν δὲ εἰς τοιαύτην σιτο-

δείαν μετ' ὀλίγον ὥστε περὶ πολλοῦ εἶχαν τὰς σάρκας καὶ αὐτῶν τῶν ἀκαθάρτων ζώων. Ἐνεκα τούτου ὁ γογγυσμὸς τῶν πεινῶντων καὶ διψῶντων καὶ ὁ κλαυθμὸς τῶν γυναικῶν καὶ παιδίων ἤρξαντο ἡμέρα τῆ ἡμέρῃ καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἀρχηγοὺς ν' ἀνοίξωσι δις τὸν Ἰούλιον τὴν πύλην τοῦ φρουρίου, ἵνα ἐξέλθωσι καὶ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς ἐχθροὺς οἱ θέλοντες ν' ἀπαλλαγῶσι τῶν δεινῶν τῆς πολιορκίας· ἐξῆλθαν 185, οἱ πλεῖστοι γέροντες, γυναῖκες καὶ παιδία· καὶ ἄλλοι μὲν διεσπάρησαν εἰς τὰ χωρία, ἄλλοι δὲ ἀπεβίβασθησαν εἰς Χελωνάκι, ἐρημιόνησον ἐντὸς τοῦ λιμένος, ἐπὶ ὑποσχέσει καθημερινῆς τροφοδοσίας μέχρι τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου· μετεκομίσθησαν δὲ καὶ 16 ἄνδρες ἐξ αὐτῶν ἐν τῇ παλαιοφρουρίῳ τῆς Ἀρκαδίας, ἀλλ' ἐβρίβησαν ὅλοι διὰ νυκτὸς κατὰ γῆς ἀνωθεν καὶ ἐσυντρίφθησαν. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐξελλθόντων ἦσαν καὶ οἱ περὶ τὸν Μεχμέταγαν Καστρινὸν καὶ τὸν μουλᾶ-Χαλίλην, στενοὺς φίλους πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ ἐπισκόπου Μοθώνης, οἵτινες ἠῦραν παρ' αὐτῷ φιλάνθρωπον ὑποδοχὴν. Τὴν δὲ 8 Ἰουλίου κατεβίβασαν διὰ νυκτὸς οἱ πολιορκούμενοι δύο τῶν τολμηροτέρων ὄπισθεν τοῦ φρουρίου καὶ τοὺς ἀπέστειλαν διὰ θαλάσσης εἰς Μοθώνην αἰτούμενοι τροφὰς καὶ εἰδήσεις περὶ τοῦ ἀναμενομένου τουρκικοῦ στόλου. Ἐγέμισαν τροφῶν οἱ Μοθωναῖοι ἐν μονοκάρτων εὐρισκόμενον ἐν τῇ λιμένι των, ἐπεβίβασαν 150 ὀπλισμένους καὶ τὸ ἐξεκίνησαν τὴν νύκτα τῆς 22. Καὶ ἐπιτηδεϊότητα καὶ ἀνδρίαν πολλὴν ἔδειξαν οἱ ἐν αὐτῷ, παραπλέοντες τὴν ξηράν· ἀλλ' ἡ ἐπιτηδεϊότης καὶ ἡ ἀνδρία τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν ἐμβάντων πρὸς ἀντίκρουσιν εἰς τινα ἀλιάδα καὶ εἰς τὰς λέμβους, ὅχι πλειόνων τῶν 80, ὑπερίσχυσαν. Πολλὴν βλάβην ὑπέφεραν οἱ Τούρκοι, καὶ ἔδραψαν καὶ αὐτοὶ τοὺς Ἑλληνας φονεύσαντες καὶ πληγῶσαντες 15, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐπανάπλευσαν εἰς Μοθώνην ἄπρακτοι. Πέντε πλοῖα ἐχθρικά ἀπέπλευσαν ἐκ Μοθώνης καὶ τὴν 31 συνοδεύοντα τὸ αὐτὸ μονοκάρτιον φέρον τροφὰς· ἀλλ' ἐπιπλευσάντων τῶν ἐν Χελωνάκι ἑλληνικῶν πλοίων, ἐπανάπλευσαν καὶ αὐτὰ εἰς Μοθώνην ἄπρακτα.

Ἀποτυχόντες οἱ Μοθωναῖοι διὰ θαλάσσης, ἐξεστράτευσαν πανστρατιᾶ εἰς βοήθειαν τῶν συναδέλφων των. Ἀντέστησαν οἱ Ἑλληνας καὶ τοὺς ἀπώθησαν· ἀλλ' ἔχασαν δύο μαχίμους ἄνδρας λαμπρῶς ἀθλήσαντας, τὸν Κωνσταντῖνον Πιεράκον Μαυρομυχάλην καὶ τὸν Μητρον Χαλαζονίτην (β)· κατεδίωξαν δὲ τοὺς ἐχθροὺς μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Μοθώνης καὶ ἐπάτησαν καὶ τινὰς οἰκίας τοῦ προαστείου, ὅπου ἐφονεύθη εἰς ἐξ αὐτῶν τουφεμισθεὶς ἀνωθεν τοῦ φρουρίου. Μονογενὴς υἱὸς ἐκ τοῦ χωρίου τῶν Μουριατάδων ἦτον ὁ φονευθεὶς· ὁ δὲ ὀγδοηκοντούτης πατήρ του, ἐλθὼν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ παραμυθούμενος ἀπεκρίθη· « ἄς ἰπάγη τὸ παιδί μου στὴν εὐχὴν μου, δόξτε μου τ' ἄρματά του, θὰ πιάσω ἐγὼ τὸν τόπον του ».

Ἐν τούτοις ἐπηύξαν τὰ κακὰ τῆς πολιορκίας καὶ βοήθεια οὐτ' ἐφαίνετο οὐτ' ἠκούετο. Διὰ τὰ αἴτια ταῦτα, ἠναγκάσθησαν οἱ ἐν τῇ φρουρίῳ νὰ ζητήσωσι, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Μονεμβασίων, τινὰ τῶν ἐν Τρικόρφωις

σημαντικῶν εἰς συμβιβασμόν. Εἶχαν ἤδη καταβῆ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐκεῖθεν ὁ Γεώργιος Κοζάκης Τυπάλδος ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ ὁ Νικόλαος Πονηρόπουλος ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς πελοποννησιακῆς γερουσίας· ἀλλ' ἡ διαπραγματεύσις κατ' ἀρχὰς δὲν εὐδοκίμησε καὶ διὰ τὸ δυσσυμβίβαστον τῶν ὅρων καὶ διὰ τινὰ προϋπάρχουσαν σύμβασιν μεταξὺ τῶν διὰ θαλάσσης καὶ τῶν διὰ ξηρὰς πολιορκουόντων, καθ' ἣν ὄφειλε νὰ γίνῃ ἡ τουρκικὴ ἰδιοκτησία ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ φρουρίου τριμοῖρια εἰς ὠφέλειαν τῶν ναυτῶν, τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ κοινοῦ. Ἐνεκα τούτου οἱ Ἑλληνας ἠτομιάσθησαν εἰς ἔφοδον· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔγεινε προφορικὸς συμβιβασμὸς, οἱ μὲν πολιορκούμενοι νὰ παραδώσωσι τὸ φρούριον καὶ τὰ ὄπλα των, οἱ δὲ πολιορκηταὶ νὰ τοὺς μετακομίσωσιν ὅλους σώους καὶ ἀναύλους μετὰ τῆς περιουσίας των, τοὺς μὲν εἰς Αἴγυπτον, τοὺς δὲ εἰς Τούνεξι· τρέφοντές τους μέχρι τῆς ἀποβάσεως· μετέβη δὲ καὶ ὁ Τυπάλδος εἰς Καλαμάταν πρὸς ναύλωσιν δύο ἑπταννησιῶν πλοίων ἐκεῖ ἐλλειμενίζόντων· ἀλλ' ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ, δευτέρως συνδιαλέξεως γενομένης, ὑπεγράφη τὴν 7 αὐγούστου συνθήκη ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὅρων (β). Ὑπογραφείσης δὲ τῆς συνθήκης, εἰσέπλευσαν τὰ ἔξω τοῦ λιμένος φυλάττοντα δύο ὑπὸ ἑλληνικὴν σημαίαν πλοῖα καὶ τὸ ζακύνθιον τοῦ Δενδρολιθιάνου εἰς παραλαβὴν τῶν παραδοθέντων, ὅλων ψυχῶν 134 (γ). Οἱ Τούρκοι ἠναίξαν τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν πυλίδα, ἐπεβίβασαν τὰ πράγματά των καὶ ἐξῆλθαν τοῦ φρουρίου ἀναμένοντες τὰς λέμβους εἰς ἐπιβίβασιν.

Δισχίλιοι περίπου καὶ διακόσιοι, ἐν οἷς καὶ 180 Ζακύνθιοι ὑπὸ τὸν Μερκάτην, ἦσαν οἱ συνήθως πολιορκούντες τὰ φρούρια τοῦ Νεοκάστρου καὶ τῆς Μοθώνης, ἀλλ' ὑπερηξήθη ὁ ἀριθμὸς των ἐπ' ἐλπίδι λαφυραγωγίας ἐγγιζούσης τῆς παραδόσεως τοῦ Νεοκάστρου. Ἐν ᾧ δὲ ἀνέμεναν οἱ Τούρκοι τὰς λέμβους εἰς ἐπιβίβασιν, ἐπεχείρησάν τινες τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὰ συνομολογηθέντα νὰ ψηλαφήσωσι δύο τρεῖς αὐτῶν φέροντας πολύτιμα εἶδη· τούτο ἰδόντες οἱ πολλοὶ τοὺς ἐμιμήθησαν καὶ τοὺς ὑπερέβησαν· καὶ πρῶτον μὲν ἐδόθησαν εἰς τὴν ἀρπαγὴν ὧν ἔφεραν οἱ παραδοθέντες, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ εἰς γενικὴν σφαγὴν ἀρρένων καὶ θηλέων πάσης ἡλικίας, τοὺς δὲ ἀποφυγόντας τὴν ἀνηλεῆ μάχαιραν ἀφήρπασαν ὡς λάφυρα, ἐκτὸς ὀλίγων, οὓς διέσωσε τοῦ θανάτου καὶ τῆς δουλείας ἡ φιλάνθρωπος παρέμβασίς τινων τῶν σημαντικῶν Ἑλλήνων. Ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα ἐξωλόθρευσαν καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ Χελωνακίου πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου ἀποβάντας Τούρκους ὑπὲρ τοὺς 60, ἀπανθρώπως ἐγκαταλειφθέντας.

Μετὰ δὲ τὰς βδελυρὰς ταύτας καὶ παρασπόνδους ἀθεμιτουργίας συμπαρέλαβαν οἱ ἐπὶ τῆς πολιορκίας πλοίαρχοι τὸν ἐπίσκοπον Μοθώνης καὶ τὸν πρωτοσύγγελον Φραντσην εἰς διανομὴν τῶν τουρκικῶν πραγμάτων καὶ ἀπέπλευσαν ἐν βίᾳ φοβηθέντες μὴ προφθάσῃ ὁ ἀναμενόμενος ἐχθρικός στόλος καὶ ἀποκλείσῃ τὰ πλοῖα ἐντὸς τοῦ λιμένος.

Παραδοθέντος τοῦ Νεοκάστρου ἐλύθη καὶ ἡ πολιορκία τῆς Μοθώνης.

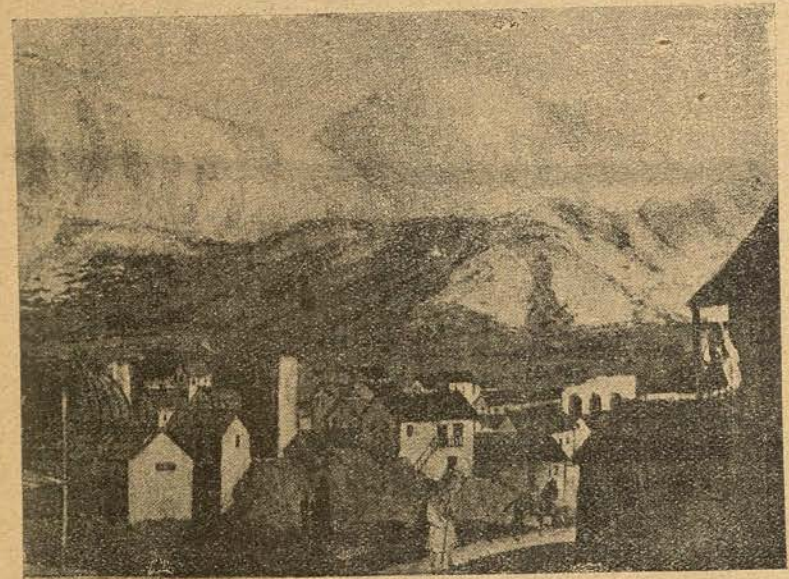

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'

Τριπολιτικά και πολιορκία αὐτῆς.—Μάχη Βασιλικῶν.—Ἐμφανισμὸς τουρκικοῦ στόλου κατὰ τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου.—Δύσεις τῆς πολιορκίας Κορώνης.—Συμβάντα ἐν Καλαμάτῃ καὶ περὶ τὰς Πάτρας.—Καταστροφή Γαλαξειδίου.—Ναυμαχία ἐμπροσθεν Ζακύνθου.—Διαγωγή τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ πρὸς τοὺς λαοὺς τῶν Ἰονίων νήσων.—Ἄλωσις Τριπολιτσᾶς.—Δευτέρα εἰσβολὴ Τούρκων εἰς Σφενιά καὶ ἄφιξις εἰς Κρήτην τοῦ Μιχαὴλ Ἀφεντούλη ὡς ἀρχηγοῦ.

ΠΡΟΣ τὸ μέρος τῆς ἐν τῇ κέντρῳ τῆς Πελοποννήσου πελάγῃ Ἀρκαδίας τὸ πρὸς τὴν Ἀργολίδα, τὸ ἄλλοτε κατεχόμενον ὑπὸ Τεγεατῶν καὶ Μαντινέων, ὅπου συνήλθεν ἔνοπλος ὄλη σχεδὸν ἡ Ἑλλάς καθ' ὃν καιρὸν διεμάχοντο περὶ πρωτείων Βοιωτοὶ καὶ Σπαρτιᾶται, κεῖται σήμερον ἡ Τριπολιτσά, ἡ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου, πρὸς τὴν ἄκραν πλατείαν καὶ γυμνῆς πεδιάδος, 2152 πόδας ὑπεράνω τῆς θαλάσσης καὶ περικλειομένης ὑπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Μαινάλου τοῦ Παρθενίου καὶ τοῦ Ἄρτεμισίου. Ἡ πόλις αὕτη εἶναι ὄλη νέα· ἐκλήθη δὲ Τρίπολις, καὶ κοινότερον Τριπολιτσά, ὡς διαδεχθεῖσα τὰς τρεῖς πόλεις τῆς Τεγέας, τῆς Μαντινείας καὶ τῶν Ἀμυκλῶν (Μουχλιοῦ) ἢ τοῦ Παλλαντίου· ἦτο δὲ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ὄλη περιτειχισμένη καὶ ἐπτάπυλος. Τὸ τείχος τῆς εἶχε δεκαεσσάρων ποδῶν ὕψος, πάχος δὲ ἕξ πρὸς τὰ κάτω καὶ τριῶν πρὸς τὰ ἄνω, περιφέρειαν δὲ δύο μιλίων· πρὸς δὲ τὴν δυτικὴν ἄκραν ἐπὶ θέσεως ὑψηλοτέρας ἔσωθεν τοῦ τείχους ἦτο μεγάλη λεγομένη *Τάπια*, φαινόμενη ὡς Ἀκρόπολις. Πυργωτὸν ἦτο γύρωθεν τὸ τείχος, εἶχε διπλᾶς πολεμίστρας ἐπιτηδείας εἰς τουφεκοπόλεμον καὶ 30 κανόνια ἕξ ὧν ὀλίγα εὐχρηστά. Ἡ πόλις, μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως εἰς αὐτὴν καταφυγὴν τῶν κατοικούντων διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου Τούρκων καὶ τὴν εἴσοδον τῶν ὑπὸ τῶν Κεχαγιάμπην ἐλθόντων, περιεῖχε ψυχὰς 30,000 συναριθμουμένων καὶ ὀλίγων Χριστιανῶν, καὶ ὀλιγοτέρων Ἑβραίων. Δεκακισχίλιοι ἦσαν οἱ ἐν αὐτῇ ὀπλοφόροι, Ἄλβανοί, Ἀσιανοὶ καὶ Πελοποννήσιοι. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς εἰς γενικὴν συνέλευσιν συγκαλέσεως κατὰ τὸν Μάρτιον τῶν προκρίτων Χριστιανῶν καὶ Τούρκων εὕρισκοντο ἐν τῇ πόλει οἱ σημαντικώτεροι ὄλης τῆς Πελοποννήσου Τούρκοι, ἐν οἷς διέπρεπαν ὁ Μουσταφᾶ-

μπηγὴς κάτοικος τῶν Πατρῶν ὁ καὶ Ἀναπλιώτης, ὡς ἔχων πατρίδα τὸ Ναύπλιον, ὁ Δεφτερδάρης, ὁ Κορίνθιος Κιαμίλμπηγης καὶ ὁ Σέιχ-Νετσάπ-ἑφένης. Ἡ πόλις, ἀρξαμένου τοῦ ἀγῶνος, ἐτέλει ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ Καϊμακάμη καὶ τοῦ κεχαγιάμπη καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιβρόχην τῆς γυναικὸς τοῦ Χουρσήδη, ἧς ἡ ἀτυχία δὲν ἐταπείνωσε τὸ φρόνημα· εἶχε δὲ ὀλίγας τροφὰς ἐξ αἰτίας τῆς ὥρας τοῦ ἔτους καὶ τῆς ἀπροσδοκίτου σὺρροῆς τόσοσ πλῆθους· ἂν δὲ καὶ πολλὰ ἐψιθυρίζοντο περὶ τῆς μελετωμένης ἀποστασίας, οὐ-

Ἡ Τρίπολις.

δεμῖα ἐγένετο φροντίς ἐν καιρῷ περὶ σιταγωγίας. Οἱ Ἕλληγες ἔκοψαν τὰ ὄδραγωγεία, ἀλλ' ἡ πόλις εἶχε πηγαδῆσια νερὰ καὶ ἄφθονα καὶ πόσιμα. Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῆς Τριπολιτσᾶς.

Μεγά θάρρος ἔλαβαν οἱ λαοὶ τῆς Πελοποννήσου, ἀφ' οὗ κατήσχυαν τοὺς ἐχθροὺς τῶν ἐν ταῖς μάχαις τοῦ Βαλτετσίου καὶ τῶν Δολιανῶν, καὶ ἐλθόντες ἐγγύτερον τῆς Τριπολιτσᾶς κατέλαβαν ὄρεινὰς θέσεις.

Οἱ Τούρκοι ἔβασκαν συνήθως τοὺς ἵππους τῶν ἔξωθεν τῆς Τριπολιτσᾶς. Τινὲς τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Καλλιακούδαν τὸν ἕξ Ἀλωνισταίνης ἐνεδρεύσαντες τὴν 24 Μαΐου συνέλαβαν τινὰς αὐτῶν. Οἱ Τούρκοι ἐξήλθαν εἰς καταδίωξιν τῶν καὶ ἐπλήρωσαν τὸν Καλλιακούδαν· κατέβησαν τότε πολλοὶ Ἕλληγες καὶ ἤρχισε κατὰ τὸν ἅγιον Βλάσην, ἡμιώριον μακρὰν τῆς πόλεως, γενικὸς τουφεκισμὸς, ὃν ἔπαυσεν ἡ ἐσπέρα. Οἱ Ἕλληγες εὐδοκίμησαν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ πολεμήσαντες ἐκτὸς τῶν προμαχώνων. Τὴν δὲ 26 ἐξεστράτευ-

σαν οἱ Τούρκοι πανστρατιᾷ ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι μόνη ἡ παρουσία τῶσαν ἐνόπλων ἐφίππων καὶ πεζῶν θὰ ἔτραπεν ὡς ἄλλοτε τοὺς Ἑλληνας εἰς φυγὴν· ἀλλ' ἡ ἐλπίς των ἐματαιώθη καὶ ἐπανήλθαν μὴ συγκρουσθέντες. Ἐξεστράτευσαν καὶ τὴν ἡ Ἰουνίου, καθ' ἣν ἐφρονεύθησάν τινες ἐκατέρωθεν, ἐν οἷς καὶ ὁ Κώστας Μπούρας. Ἐκτοτε συνεστρατοπέδευσαν οἱ ἐν τοῖς περιχώροις τῆς Τριπολιτσᾶς Ἑλληνας ἐπὶ τῆς κατωφερείας τῶν Τριχώρων (α).

Πολλὰ καὶ ὑπὸ πολλοὺς ἀρχηγοὺς ἦσαν τὰ συνελθόντα στρατεύματα, ἀλλ' ὅλα συνήρτων τέσσαρα μεγάλα σώματα σχηματίζοντα ἡμικύκλιον. Κατεῖχαν δὲ τὸ μὲν ἀριστερὸν κέρας 2500 ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην, τὸ δὲ δεξιὸν 1500 ὑπὸ τὸν Γιατράκον, τὸ δὲ κέντρον 1000 ὑπὸ τὸν Ἀναγνωσταρᾶν, τὰ δὲ ὀπισθεν τοῦ κέντρου καὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος 1500 ὑπὸ τὸν Πατρόμπεην. Ὁ δὲ Ὑψηλάντης εἶχε τὴν σκητὴν τοῦ ἀνωθεν τῶν ὑπὸ τὸν Ἀναγνωσταρᾶν. Ἐφυλάττοντο δὲ καὶ αἱ εἰς Ἄργος καὶ Λεοντάρι ἀγροὺς οἰοῦσιν, αὕτη μὲν ὑπὸ 150, ἐκείνη δὲ ὑπὸ 300.

Συνεχεῖς συγκρούσεις συνέβαιναν προκαλούμεναι κυρίως ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων ἐκδρομῶν τῶν πολιορκουμένων κατὰ τῶν πολιορκούντων, καὶ ἐντεῦθεν προήρχοντο φόνοι. Οἱ Ἑλληνας, ὡσάντις ἤρχετο κατ' αὐτῶν τὸ πεζικὸν τῶν ἐχθρῶν, κατέβαιναν θαρραλέως καὶ ἐπολέμουσαν πολλάκις ἀπερικάλυπτοι ἐπὶ τῆς πεδιάδος· ὡσάντις δὲ ἤρχετο τὸ ἵππικόν, ἀπεσύροντο πρὸς τὰς ρίζας τῶν βουνῶν καὶ ἠσφαλίζοντο ὀπισθεν τῶν πετρῶν ἀπὸ τῆς ὀρμῆς τῶν ἵππεων, μὴ δυναμένων ν' ἀναβῶσι τὰς πετρώδεις θέσεις· τοιοῦτοτρόπως ἔδραπαν μᾶλλον ἢ ἐδλάπτοντο· ἡ δὲ τελευταία ἐκδρομὴ τῶν πολιορκουμένων συνέβη τὸν Αὐγούστον, καὶ εἶναι ἀξιοδιήγητος διὰ τὰ περιστατικὰ καὶ ἀποτελέσματά της.

Διεδόθη φωνὴ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, ὅτι ὁ ἐν Τριπολιτσᾷ Κιαμύλμπεης, ἐμελέτα νὰ μεταβῇ εἰς Κόρινθον πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς κινδυνουοῦσης ἐκείνης φρουρᾶς. Ὁ ἀγρυπνὸς καὶ ἐπιδέξιός Κολοκοτρώνης διέταξε καὶ ἠνοιζαν τάφρον κατὰ τὸν Μύτικαν μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Τριπολιτσᾶς πρὸς ἐνεδραν. Ἡ διαδοθεῖσα φωνὴ ἐψεύσθη, ἀλλ' ἡ τάφρος ἐχρησίμωσε, καὶ ἰδοὺ πῶς. Τὴν 10 Αὐγούστου ἐξήλθαν ὑπερτετρακισχίλιοι πεζοὶ καὶ ἵππεις Τούρκοι, διεσπάρησαν εἰς τὰ πέριξ χωρία ἐπὶ καρπολογίᾳ, καί, συναντήσαντες ἐν τῇ χωρίῳ τοῦ Λουκά τοὺς περὶ τὸν Νταγρέν, τοὺς διεσκόρπισαν φρονεῦσαντές τινες αὐτῶν· ὀλίγον δ' ἔλειψε νὰ συλλάβωσι καὶ τὸν ἀρχηγὸν ἐν τινι σπηλαίῳ μετὰ τεσσάρων κλεισθέντα καὶ διὰ τῆς ἐπικουρίας ἄλλων ἄλλοθεν ἐλθόντων Ἑλλήνων λυτρωθέντα. Ἐπὶ δὲ τῇ εἰς Τριπολιτσᾶν ἐπιστροφῇ των οἱ πλείστοι, συνοδεύοντες μέγα πλῆθος ζώων τροφοφόρων, ἐπλησίασαν τὴν τάφρον, ἐκλαβόντες αὐτὴν ὅχι ὡς εἰς πολεμικὴν χρῆσιν προπαρασκευασθεῖσαν, ἀλλ' ὡς ὄριον ἰδιωτικῶν τινος χωραφίου. Φθάσαντες δὲ ἀνύποπτοι πρὸς τὸ χεῖλος ἐτουφεκίσθησαν αἰφνης ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ ἀφανῶς παραφυλακτῶντων Ἑλλήνων, καὶ πολλοὶ ἐχάθησαν ὡς ἀπρόσεκτοι καὶ ἀπροφύλακτοι, οἱ δὲ λοιποὶ διεσώθησαν, οἱ μὲν πεζοὶ διαδάντες διὰ τοῦ πλῆσιον τῆς ρίζης τοῦ

βουνοῦ ἀκμάπτου μέρους, οἱ δὲ ἵππεις ὑπερπηδῶντες τὴν τάφρον μὴ ἰκανῶς πλατύναν· ὅλα δὲ τὰ κομίζοντα τὰς τῶσαν ἀναγκαίως ταῖς ἡμέραις ἐκείναις εἰς χρῆσιν τῶν πεινώντων Τούρκων τροφᾶς ζῶα ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Τὸ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν συμβὰν ἔφεραν εἰς ἀπόγνωσιν τοὺς πολιορκουμένους διὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν τροφῶν καὶ ἐθάβρυνε τοὺς Ἑλληνας νὰ στήσωσι τοὺς συνήθεις προμαχώνας 900 ὀργυῖας ἀπὸ τῆς πολιορκουμένης πόλεως.

Ἐξ ἀρχῆς τῆς πολιορκίας εἶχαν οἱ πολιορκηταὶ τινα κανόνια, ἀλλὰ μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Μονεμβασίας μετέφεραν ἐκεῖθεν καὶ τρεῖς βομβοδόλους, ἠγνῶν ὅμως τὴν χρῆσιν αὐτῶν. Περιεφέρετο ἐν τῷ στρατοπέδῳ Ἰταλὸς τις, Τάσης, τερατολόγος μᾶλλον ἢ ἀρχιπυροβολιστής, ὡς ἐπηγγέλετο· οὗτος ἀνεδέχθη τὴν χρῆσιν αὐτῶν, καὶ τὰς ἔστησε πρὸς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ 700 ὀργυῖας ἀπὸ τῆς πόλεως. Παρασκευασθείσης μιᾶς αὐτῶν, συνήχθη ἐπὶ τῶν πλησίον ὑψωμάτων μέγα πλῆθος πολιορκητῶν χάριν τοῦ νεοφανοῦς θεάματος· ἀλλ' ἡ βομβοδόλος, ἀντὶ νὰ ἐνεργήσῃ τὰ προσδοκώμενα τεράστια, ἔσπασε κατασχύνασα τὸν ἀρχιπυροβολιστὴν.

Τὸ ἔργον τοῦ ἀμαθοῦς Τάσης, ὅστις φοβηθεὶς ἔγεινεν ἀφαντος, ἀνέλαβεν ὁ γνώσις περὶ τὰ τοιαῦτα ἔχων Γάλλος· Ρεῦδῶς, 200 ὀργυῖας μακρὰν τῆς πόλεως πρὸς τὸ μέρος τῆς μεγάλης Τάπιας κείνται παραρριζώματα τινα τῶν βουνῶν. Ὁ Ρεῦδῶς ἔστησεν ἐπὶ τοῦ κέντρου αὐτῶν τὰς δύο βομβοδόλους, ἀλλ' ἀνωφελῶς καὶ αὐτός, ἂν καὶ τὰς ἀνέδειξε διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός του εὐχρηστους. Δεξιόθεν δὲ καὶ ἀριστερόθεν αὐτῶν κατέσκευάσθησαν δύο κανονοστάσια, εὐχρηστα μὲν καὶ αὐτά, ἀλλ' ἐπίσης ἀνωφελῆ· ὀπισθεν δὲ τῶν παραρριζωμάτων ἐτοποθετήθησαν 800 ὀπλοφόροι ὑπὸ τὸν Γιατράκον, τουφεκίζοντες ἐπιδειξίως διὰ τῶν κανονοστῶν καὶ ἐνοχλοῦντες τοὺς ἐχθρούς. Ἐστησαν οἱ Ἑλληνας καὶ ἄλλο κανονοστάσιον πρὸς τὴν πύλην τοῦ Ἄργους μικρᾶς καὶ αὐτὸ ὠφελείας. Οἱ δὲ Τούρκοι ἔπεσαν εἰς πολλὴν ἀδράνειαν, καὶ τὴν 24 Αὐγούστου 500 Ἑλληνας τῶσαν ἐπλησίασαν πρὸς τὸ μέρος τῆς μεγάλης Τάπιας, ὥστε κατέλαβάν τινες κεκαυμένας οἰκίας ἔμπροσθεν μιᾶς τῶν πυλῶν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ διετήρησαν αὐτὰς εὐτυχῶς δύο ὥρας πολεμουμένοι ἔσωθεν· ἀλλ' ἀπόσπασμα ἵππικῶν ἐξήλθε τῆς πόλεως ἄλλοθεν, ἔπεσεν ὀπισθεν, τοὺς ἐκακοποίησε καὶ τοὺς ἠνάγκασε ν' ἀπομακρυνθῶσιν.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἦλθεν εἰς Τρίορφα ὁ Σκῶτος, Θωμᾶς Γόρδων, μεταβιβάσας ἐπὶ τοῦ πλοίου του ἐκ Μασσαλίας Ἑλληνας καὶ φιλέλληνας καὶ φέρων ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς Ἑλλάδος, ὑπὲρ ἧς καὶ αὐτός καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἦλθαν ν' ἀγωνισθῶσι, τρεῖς βομβοδόλους καὶ ἐξακόσια τουφέκια. Οἱ Ἑλληνας ἐδέχθησαν φιλοφρόνως καὶ εὐγνωμόνως τὸν γενναῖον τοῦτον φιλέλληνα, ἀναδεχθέντα προθύμως νὰ ὀργανίσῃ ἐξ ἰδίων σώμα τακτικὸν ἐξ Ἑλλήνων καὶ φιλελλήνων.

Ἐν τούτῳ ἡ κατάστασις τῶν Τούρκων ἐχειροτέρευεν ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ὅχι μόνον διὰ σπάνιν τροφῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἐλλειψιν ἵπποδοσκήης, διότι, μὴ

τολμῶντες νὰ βοσκήσωσιν ὡς ἄλλοτε ἐκτὸς τῆς πόλεως τοὺς ἵππους, δὲν ἐδύναντο νὰ τοὺς μεταχειρισθῶσιν ὡς καὶ πρότερον, ἐξασθενήσαντες ἐκ τῆς ἀτροφίας.

Αἱ μακροχρόνιοι πολιορκίαι διὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἀκαθάρσιαν τῶν πολιορκουμένων, διὰ τὴν κακὴν ποιότητα τῶν τροφίμων, διὰ τὴν κακουχίαν καὶ συσσώρευσιν πολλῶν ἀνθρώπων καὶ ζώων ἐντὸς στενῆς περιφερείας φέρουν συνήθως ἐπιδημίας. Τὸ κακὸν τοῦτο δὲν ἐδράδυνε νὰ προστεθῇ εἰς τὰ ἄλλα κακὰ τῶν πολιορκουμένων· αὐτὰ δὲ τὰ θύματα τῆς ἐπιδημίας ἔτρεφαν τὴν ἐπιδημίαν. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἀρμοδίαν ἐθεώρησεν ὁ Ὑψηλάντης τὴν περίστασιν νὰ προβάλλῃ τοῖς πολιορκουμένοις συμβιβασμὸν εἰς παράδοσιν τῆς πόλεως ὑπ' ὠφελίμους ὄρους· ἀλλ' ἀπερρίφθη ὑπεροπτικῶς ἢ πρότασις του.

Φοβούμενοι δὲ οἱ Ἕλληνες μὴ φέρῃ ἢ ἀναβολὴ ἐπιβόηθειαν πρὸς τοὺς πολιορκουμένους, ἠθέλησαν γὰρ ἐπιχειρήσωσιν ἔφοδον, καὶ διετάχθη ὁ ἀρχιπροβολιστὴς νὰ διαβρῆξῃ τὸ τεῖχος· ἀλλ' ὅλοι του οἱ ἀγῶνες ἀπέδωσαν μάταιοι διὰ τὴν μηδαμνότητα τοῦ πυροβολικοῦ. Ἐν ᾧ δὲ ἀνεμένετο ἡμέρα τῆ ἡμέρα ἢ πτώσις τῆς πόλεως, ἦλθεν εἰδησις ὅτι ὁ ὀθωμανικὸς στό-

λος ἐφάνη ἐξωθεν τῶν μεσημβρινῶν παραλίω τῆς Πελοποννήσου τὴν 26.

Εἶδαμεν, ὅτι οἱ στόλοι διεχωρίσθησαν μετὰ τὰ κατὰ τὴν Σάμον συμβόλιντα καὶ ὅτι ὁ μὲν ἑλληνικὸς κατέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ τουρκαιγύπιος εἰσέπλευσε τὸν Ἑλλάσποντον. Ὁ στόλος οὗτος ἀνέπλευσε μετὰ τινὰς ἡμέρας κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Πρὸ τινῶν δὲ ἡμερῶν εἶχε συναχθῆ τουρκικὸν στρατεύμα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Ζητουρίου, σκοπεῖον νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, νὰ ἐνωθῆ μετὰ τῶν ἐνδιακριθέντων τουρκικῶν στρατευμάτων καὶ νὰ εἰσβάλῃ εἰς Πελοπόννησον πρὸς λύτρωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς βοηθούμενον καὶ παρὰ τοῦ στόλου, μελετώντος, ἀφ' οὗ ἐπεσίτιζε τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια, νὰ εἰσπλεύσῃ τὸν κορινθιακὸν κόλπον.

Μαθόντες οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὰ περὶ τῆς νέας ταύτης ἐκστρατείας ὑπὸ τέσσαρος πασάδας, τὸν Μπαυράμπασαν, τὸν καὶ ἀρχιστράτηγον, τὸν Χατοῦ-Μπεκήρπασαν, τὸν Μεμήσπασαν, καὶ τὸν Σιαχτή-Ἀλήπασαν, συνήλθαν εἰς Ἐργίτι, χωρίον τῆς Βοιωτίας, ὅπου ἐνέκριναν τὴν θέσιν τῆς Φοντάνας ὡς τὴν καταλληλοτέραν πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ. Μόνος ὁ Δουβουνιώτης ἀνέτεινε καὶ ἐπρόβαλε νὰ καταλάβωσιν ἀνευ ἀνάβολῆς τὰ ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Λεβαδείαν λεωφόρου Βασιλικὰ, ὀρθῶς συλ-

Θωμᾶς Γόρδων.

λογηθεῖς, ὅτι τόσοι πασάδες δὲν θὰ κατεδέχοντο ν' ἀφήσωσι τὴν πλατυτέραν θέσιν τῶν Βασιλικῶν καὶ νὰ διέλθωσι τὴν στενωτέραν τῆς Φοντάνας. Ἡ γνώμη τοῦ Δουβουνιώτου, ἀπολαμβάνοντος ὑπόληψιν ἐμπειροπολέμου ἀνδρός, ὑπερίσχυσε, καὶ μετέβησαν οἱ Ἕλληνες εἰς Βασιλικὰ· καὶ ὁ μὲν Παπᾶ-Ἀνδρέας Κοκοβιστιανὸς μετὰ 300 ἑτοποθετήθη ἀφανῆς ἐντὸς τοῦ παρὰ τῇ εἰσόδῳ τῆς κοιλάδος πυκνοῦ δάσους· ὁ δὲ Ἀντώνης Κοντοσόπουλος καὶ ὁ Κωσταντῆς Καλύδας μετὰ 600 κατέλαβαν τὰ ἐνδότερα τῆς κοιλάδος· ὁ δὲ Δουβουνιώτης, ὁ υἱὸς του, ὁ Νάκος Πανουργιάς καὶ ὁ Γκούρας μετὰ 1100 τὰ πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς κοιλάδος.

Τὴν 24 Αὐγούστου οἱ πασάδες, ἐκτὸς τοῦ Χατοῦ-Μπεκήρη ἀποθανόντος αἰφνης ἐν Ζητουρίῳ, ἦλθαν μετὰ ἑπτακισχιλίων ἵππέων καὶ πεζῶν εἰς Πλατανιά, ὅπου καὶ διενυκτέρευσαν· τὴν δὲ ἐπαύριον ἔστειλαν διαχιλίους ἵππαις εἰς σκόπευσιν, οἵτινες ἐπροχώρησαν ὅπου ἐφύλατταν ὁ Κοντοσόπουλος καὶ ὁ Καλύδας. Ἀντέστησαν οὗτοι κατ' ἀρχὰς μόνοι καὶ διετήρησαν τὴν θέσιν των, ἕως οὗ ἦλθαν καὶ οἱ κατὰ τὴν ἔξοδον τῆς κοιλάδος εἰς ἐπικουρίαν των, καὶ τότε ἀπόθησαν ὅλοι ὁμοῦ τοὺς ἐχθροὺς φονεύσαντες καὶ πληγώσαντες 50 καὶ ζωρήσαντες 15 ἵππους. Τὴν δὲ ἐπιούσαν, ὅ ἐστι τὴν 26, ἀφίσας ὁ Μπαυράμπασας φρουρὰν ἐν Πλατανίᾳ εἰς φύλαξιν τῶν ἀποσκευῶν, ἐκίνησε πανστρατιᾶ, καὶ, προχωρήσας εἰς τὴν πεδιάδα παρὰ τὴν εἰσόδον τοῦ στενοῦ διέταξε ν' ἀναγκώσωσι τὴν συνήθη προπύλεμον εὐχλὴν καὶ νὰ κανονισθῶσι καὶ τουφεκίσωσι. Τούτου γενομένου, ὠρμησεν ὁ στρατὸς ἀλαλάζων ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Κοντοσόπουλον καὶ Καλύδα· ἔτρεξαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν οἱ Δουβουνιώται, ὁ Πανουργιάς καὶ ὁ Γκούρας, κατέφθασε καὶ ὁ Μπουσγος μετὰ 300, καὶ ἐξίφθη διακαίς μάχη. Ἐπειδὴ ἡ θέσις ἦτο στενή, δασώδης καὶ ἀπόκρημνος, οὔτε ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν πεζῶν, οὔτε τὸ πολὺ ἵππικὸν τῶν ἐχθρῶν ἐχρησίμευε· ὥστε μὴ δυνάμενοι ν' ἀπωθήσωσι τοὺς Ἕλληνας, ἀν καὶ τὸσον πολλοί, καὶ ἀνοίξωσι τὴν εἰσόδον ἔστρεψαν τὰ νῶτα. Τότε ἐξώρμησαν οἱ ὑποδενδριάζοντες περὶ τὸν Παπᾶ-Ἀνδρέαν καὶ κατέλαβαν τὴν εἰσόδον, ὥστε ὁ ἐχθρὸς ἐκτυπᾶτο ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν. Ὅλοι οἱ ὀπλαρχηγοὶ Ἕλληνες διέπρεψαν τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην, ὁ δὲ Παπᾶ-Ἀνδρέας κατεδίωξε τοὺς ἐχθροὺς ἕως οὗ ἐδασίλευσεν ὁ ἥλιος. Ἐκτὸς τῶν πληγωθέντων, ὧν ἀγνωστος ὁ ἀριθμὸς, ὑπερχίλιοι ἐχθροὶ ἔπεσαν, καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὁ Μεμήσπασας φονευθεὶς, ὡς ἐλέγετο, αὐτοχειρὶ ὑπὸ τοῦ Γκούρα, ἐξαργρήθησαν δὲ καὶ 100· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐσκοτώθησαν 10 καὶ ἐπληγώθησαν 30, ἐν οἷς καὶ ὁ Κοντοσόπουλος. Πάμπολλα καὶ πλουσιώτατα ἦσαν τὰ εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων πεσόντα λάφυρα, ἐν οἷς καὶ 800 ἵπποι, 2 κανόνια καὶ 18 σημαῖαι. Μετὰ τὴν μάχην, οἱ μὲν ἐχθροὶ συνηνώθησαν πάλιν εἰς Πλατανιά, ἐνδιενυκτέρευσαν, καὶ τὴν ἐπιούσαν ἐπανέκαμψαν εἰς Ζητοῦνι τὸσον ἔμφοβοι, ὥστε ἐκοψαν ἐπὶ τῆς φυγῆς τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχειοῦ. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐκίνησαν κατ' αὐτῶν τὴν ἐπαύριον, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐπρόφθασαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐν Δαμιάτῃ. Εἰς τὴν δὲ ἀταξίαν ἔπεσαν οἱ ἐχθροὶ φεύγοντες, ὥστε οἱ

λαφυραγωγούντες Ἕλληνας εὗρισκαν καὶ τὰς ἀκολούθους ἡμέρας τῆς μάχης περιπλανωμένους ἀνθρώπους καὶ ζῶα. Τοιοῦτοτρόπως ἐματαιώθη ἢ κατὰ τῆς Πελοποννήσου αὕτη ἐκστρατεία.

Ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος, ἀφ' οὗ ἐτροφοδότησε τὴν Μεθώνην, ἐπλευσε πρὸς τὴν Κορώνην.

Ἡ Κορώνη ἐπολιορκεῖτο διὰ ξηρᾶς ἀφ' οὗ οἱ διαχυθέντες εἰς Καλαμάταν Μανιάται διεσπάρησαν ἐκεῖθεν εἰς διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου· μετέβη καὶ ὁ Ἀντώνης Μαυρομιχάλης μετὰ τινων ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Κορώνης ὡς ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας· μετέβη κατόπιν αὐτοῦ καὶ ὁ ἀδελφός του Γιάννης, ὁ καὶ Κατσης· συνηνώθησαν καὶ οἱ ἐντόπιοι καὶ ἄλλοι γείτονές των ὑπὸ τοὺς ἀδελφούς Καραπαύλους καὶ τὸν Γεώργην Δαρειώτην, καὶ κατέλαβαν ὅλοι ὁμοῦ τὴν 25 Μαρτίου τὰ Βουνάρια, θέσιν μίαν ὥραν ἀπέχουσαν τοῦ φρουρίου, καὶ ἠκροβολίσθησαν ἀθήμερον κατὰ τὸ Χαρκοπιὸν μετὰ τῶν ἐπεξεληθόντων Τούρκων. Μετὰ δὲ τὸν ἀκροβολισμόν ἦλθαν οἱ Ἕλληνας πλησιέστερον τοῦ φρουρίου· καὶ πρῶτον μὲν κατέλαβαν τὰ χωρία, Ἄγιον Δημήτριον καὶ Τσεφέρογλι· ἔπειτα δὲ ἔπесαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν τῆς Κορώνης· ἐνδιαμείναντες δὲ δέκα ἡμέρας ἀνεχώρησαν τὴν μεγάλην Παρασκευὴν εἰς τὰ ἴδια χάριν τῶν ἑορτῶν, ἀλλ' ἐπανῆλθαν τὴν δευτέραν τῆς διακαινησίμου καὶ κατέλαβαν τὴν θέσιν Μακρὸν Ἄμμον, ὅπου ἐζώγρησαν δι' ἐνέδρας 10 Τούρκους καὶ τοὺς ἐφόνευσαν· εἰσῆλθαν δὲ καὶ δευτέραν φοράν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν διετήρουν, ἀκροβολιζόμενοι συχνάκις μετὰ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει· ἀλλὰ φανέντος τοῦ στόλου ἔφυγαν, ἐλύθη ἡ πολιορκία, καὶ οἱ Τούρκοι ἔκασαν τὴν πόλιν ἵνα μὴ ἐπανελθόντες οἱ Ἕλληνας τὴν καταλάβωσιν· ἐθρασύνθησαν δὲ τὸσον ἰδόντες τὸν στόλον, ὥστε ἀπεκεφάλισαν τὸν ἐπίσκοπον Κορώνης Γρηγόριον, καὶ ἐκ τῶν προκρίτων τὸν Κωσταντὴν Λαχανᾶν καὶ τὸν Γεώργην Τσαπόπουλον, οὓς κατοικοῦντας τὴν πόλιν εἶχαν μεταφέρει ἐπὶ τῆς πρώτης εἰσβολῆς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀκρόπολιν· βέβηψαν δὲ ἐξω τῶν τειχῶν τὰ πτώματά των.

Ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος, ἀφ' οὗ ἐτροφοδότησε τὴν Κορώνην, ἐπλευσε τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς Καλαμάταν. Φόδος μέγας κατέλαβε τοὺς ἐκεῖ, καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ φόδου οἱ ἐπὶ τῆς κυριεύσεως τῆς Καλαμάτας παραδοθέντες Τούρκοι ὡς ἑκατόν, στελλόμενοι δῆθεν χάριν ἀσφαλείας εἰς Μάνην, ἐμιαυρήθησαν καθ' ὁδὸν ἐπὶ προφάσει μὴ λάθωσιν ὅπλα ἐπὶ τῆς ἀφίξεως τῶν συναδέλφων των.

Πρὸ τινων ἡμερῶν ὠργανίζετο ἐκεῖ τακτικὸν σῶμα συστηθὲν κατὰ πρῶτον ἐν Βερβένοις ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἰψηλάντου δι' ὧν ἔφερεν ἀπὸ Τεργέστης ὀπλισμῶν καὶ δι' ὧν ἐχορήγησεν ὀλίγων χρημάτων· τὸ πλεῖστον δὲ μέρος τοῦ τακτικοῦ τούτου συνίστατο ἐκ προσφύγων Κυθωνίων, ἐγυμνάζετο παρὰ τοῦ Γουβερνάτου Ἰταλοῦ, εἶχεν ἀξιωματικούς Ἕλληνας καὶ φιλέλληνας καὶ διετέλει ὑπὸ τὸν Βαλέστον διορισθέντα παρὰ τοῦ Ἰψηλάντου συνταγματάρχην.

Ὁ συνταγματάρχης οὗτος, Γάλλος τὸ γένος, ὑπηρέτησε τὴν πατρίδα του στρατιωτικῶς μέχρι τῆς εἰρήνης τοῦ 1814· ἔκτοτε μετέβη εἰς Κρήτην, ὅπου διέμεινεν ἕξ ἔτη πλησίον τοῦ μετερχομένου τὸ ἐμπόριον πατρός του καὶ ἐντεῦθεν ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ διδαχθῇ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ γνωρίσῃ τὰ ἑλληνικὰ ἔθνη· διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, καὶ ἐτι μᾶλλον διὰ τὰς στρατιωτικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀρετὰς του, εὐδοκίμησεν ἀγαπώμενος παρὰ πάντων καὶ τιμώμενος. Εὐρίσκετο κατὰ περίστασιν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν Τεργέστη ἐπὶ τῆς ἐκεῖθεν εἰς Ἑλλάδα καταβάσεως τοῦ Ἰψηλάντου καὶ τὸν ἠκολούθησεν ὡς συναγωνιστής του. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἐπλευσεν ὁ ἐχθρικός στόλος εἰς Καλαμάταν, εἶχε μόλις 250 στρατιώτας καὶ αὐτοὺς ἀρχαίους· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸσον ὀλίγων καὶ τὸσον ἀγυμνάστων δὲν ἐδίστασε νὰ παραταχθῇ ἀπόβως ἐπὶ τῆς παραλίας κατέμπροσθεν τοῦ ἐχθροῦ μελετώντος ἀπόβασιν· εἶχε καὶ δύο κανόνια καὶ συμβοηθῶς μίαν ἐκκοστὴν Μανιατῶν καὶ ἐντοπίων· τὴν ἀκόλουθον αὐγὴν ἐπλησίασαν πρὸς τὴν ξηρὰν πλοία τοῦ στόλου διὰ τὴν μελετωμένην ἀπόβασιν. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἰδόντες τὴν τάξιν τοῦ σώματος τούτου, ἀκούσαντες καὶ τὸν ἦχον τῶν σκληπίγων, ἀγνοῦντες ἴσως καὶ τὸν μικρὸν ἀριθμὸν του ἀνεχώρησαν ἄπρακτοι.

Ἐκείναις δὲ ταῖς ἡμέραις εὐρέθησαν τὰ πρὸ ὀλίγου πολιορκουμένη τὸ Νεόκαστρον δύο σπεταιωτικὰ πλοία ἐν τῇ λιμένι τῶν Κυτρίων ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς Καλαμάτας. Εἰσπλεύσας ὁ στόλος τὰ ἀπέκλεισε καὶ τὰ ἐκανονοδόκησεν ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὰ συλλάβῃ ἢ νὰ τὰ κάψῃ· ἀλλ' οἱ αὐταὶ αὐτῶν ἀπεβίβασαν κανόνια, ἀντέστησαν γενναίως, διεφύλαξαν τὰ πλοία καὶ καιροφυλακτήσαντες τὰ μετέφεραν εἰς τὴν νησὸν τῶν ἀδελφῶν.

Ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος, ἀπὸ διέτριψε μίαν ἐδομαδὴν κατὰ τὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας, ἀπέπλευσε πρὸς τὰς Πάτρας.

Διαδοθείσης τῆς εἰδήσεως ταύτης, διεδόθη συγχρόνως, ὅτι ὁ στόλος ἔφερε δεκακισχιλίους εἰς ἀπόβασιν, ἐν ᾧ εἶχε μόλις χιλίους Ἀλβανούς. Ὁ λόγος οὗτος κινετάρχεως τοῦς πολιάρχητάς τῆς Τριπολιτιτσᾶς φοβηθέντας μὴ ἀποβῶσι τὰ στρατεύματα ταῦτα εἰς τι παράλιον τῆς Πελοποννήσου καὶ στρατεύσασιν πρὸς λύτρωσιν τῆς κινδυνεύουσης πόλεως· ἐκρίθη δὲ ἀναγκαῖον νὰ ἐκστρατεύσῃ μέρος τοῦ πολιορκουμένου στρατοῦ κατὰ τὰς Πάτρας. Αὐθόρμητος ἐξεστράτευσεν ὁ Ἰψηλάντης παραλαβὼν τοὺς ὑπὸ τὸν Βαλέστον τακτικούς ἐλθόντας ἐκ Καλαμάτας εἰς Τριπολιτσάν καὶ 500 ἀκολούθους τοῦ Κολοκοτρώνη ὑπὸ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Ἀποστόλην καὶ τοὺς δύο υἱούς του, τὸν Πάνον ἀναβάτα εἰς Τριπολιτσάν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ, καὶ τὸν Γενναῖον (α).

Ἐν τούτοις ὁ ἐχθρικός στόλος ἠγκυροβόλησεν ἐμπροσθεν τῆς Ζακύνθου, ὑπεδέχθησαν αὐτὸν φιλικώτατα αἱ οὐδέτεραι τοῦ τόπου ἐκεῖνου Ἀρχαί, ἐπρομηθεύθη τροφῶν, καὶ τὴν 7 Σεπτεμβρίου κατέπλευσεν εἰς Πάτρας ὅπου ἦλθαν καὶ συνηνώθησαν καὶ τινα τῶν ἐν τοῖς ἠπειρωτικαῖς παραλίοις πλοίων, περὶ ὧν ἄλλοτε ἀνεφέραμεν, καὶ τινα Ἀλγερινά· συνηριθμοῦντο δὲ ὅλα 60,

ἐν οἷς τρία δίκροτα καὶ ἑπτὰ φρεγάται.

Οἱ δὲ ἀτυχεῖς ἀρχηγοὶ τῆς Ἀχαΐας μετὰ τὰ ἐν Πάτραις πρῶτα παθήματα τῶν ἔσπευσαν νὰ στρατολογήσῃσι καὶ καταλάβωσι διαφόρους θέσεις, ἂν ὄχι εἰς βλάβην, τούλάχιστον εἰς συστολὴν τῶν ἐχθρῶν ἐνδυναμωθέντων διὰ τῶν ἐκεῖ μεταδάντων Λαλιωτῶν, καὶ διὰ 1500 Ἀλβανῶν ἀποσταλέντων παρὰ τοῦ Χουρσίδη ὑπὸ τὸν ἀρχιπυροβολιστὴν Ἀσλανάκη· ἦσαν δὲ οἱ ἐν Πάτραις Τούρκοι πάντοτε κύριοι τῶν πέριξ τῆς πόλεως καὶ ἐξήρχοντο ἐλευθέρως ἀπάγοντας ζῶα καὶ ξυλευόμενοι· πολλὰκις δὲ ἐπροχώρουσαν καὶ

Γενναῖος Κολοκοτρώνης.

ἐπύλατταν οἱ Ἕλληνες καὶ ἠκροβολίζοντο, πάντοτε ὑπερέχοντες· κατὰ τοὺς ἀκροβολισμοὺς δὲ τούτους διεκρίνετο ὁ Παναγιώτης Καρατσᾶς, ὁ τολμηρότερος τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν ἐκείνου τοῦ μέρους, ὅστις ὄχι μόνον ἐπολέμει τοὺς Τούρκους ἐπὶ τῶν πεδινῶν τόπων, ἀλλὰ ἐπέπιπτε τὴν νύκτα καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν. Αἱ Πάτραι δὲν ἦτο δυνατόν τὰ πέσωσι εἰμὴ διὰ τῆς πείνας, καθὼς διὰ τῆς πείνας ἔπεσαν καὶ τὰ ἄλλα φρούρια· ἀλλ' ὁ ἀποκλεισμός τῶν πάντοτε ἀνεπαρκῆς διὰ ξηρᾶς, ἐγένετο ἀνεπαρκέστερος, ἀφοῦ τόσον ἐδυναμώθη ἡ

φρουρά τῶν διὰ θαλάσσης δὲ ἐκ διαλειμμάτων μόνον καὶ σπανίως ἀπεκλείοντο, ὥστε ὄχι μόνον τῶν πρὸς τὴν τροφὴν ἐπρομηθεύοντο ἀφθόνως ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς τρυφήν.

Δὲν εἶναι πολλοῦ λόγου ἄξιοι οἱ μετὰ τὰ πρῶτα κατὰ τὰς Πάτρας συμβάντα συχνοὶ ἐκεῖ ἀκροβολισμοί, διότι οὔτε ἀποτέλεσμα ἔφεραν, οὔτε διὰ τινος περιέργου συμβάντος, ἐκτὸς ὀλίγων φόνων, διεκρίθησαν. Τόσον ἀνετόχλητοι συνήθως ἔμεναν οἱ Τούρκοι, ὥστε τὴν 28 Ἰουνίου ὑπῆγαν καὶ ἔκασαν τὸ μοναστήριον τοῦ Ὀμπλοῦ, τρεῖς ὥρας μακρὰν τῶν Πατρῶν. Τὴν δὲ 3 Ἰουλίου ἐπροχώρησαν καὶ εἰς τὰ Μαύρα Βουνὰ καὶ ἐκτύπησαν τὸ καλῶς ὠχυρωμένον Σπηλαιωτικὸν μετόχι. Ἄλλ' ὀλιγώτατοι στρατιῶται ἐγκλεισθέντες καὶ καλόγηροι οὔτε τὰς ἐπιβρίπιτομένας κανονοσφαίρας καὶ βόμβας, οὔτε δισχιλίων καὶ πεντακοσίων ὀπλοφόρων ἀκατάπαυστον καὶ παλῶρον τουφεκισμὸν ἐφοβήθησαν. Μεσούντος δὲ τοῦ Ἰουλίου οἱ Ἕλληνες ἐτοπότητήθησαν πλησιέστερον τῶν Πατρῶν καὶ ἤρχισαν ἕκτοτε νὰ ἐμπνέωσι φόβον ἐρχόμενοι εἰς μάχην μετὰ τῶν ἐχθρῶν· ἡ φονικωτέρα συνέβη τὴν νύκτα τῆς 2 Αὐγούστου καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν, περνευθέντων ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Γρίδα καὶ τοῦ Καρατσᾶ. Οἱ δύο αὐτοὶ φιλοπόλεμοι νέοι, ἐν ᾗ ἦσαν οἱ Ἕλληνες ἐστρατοπεδευμένοι ἐν τῇ χωρίῳ τῆς Γλυκάδας, ἔπεσαν αἴφνης τὴν ῥηθείσαν νύκτα ἐπὶ τοὺς κατέχοντες τὸ μοναστήριον τοῦ Γηροκομείου ἐχθροὺς πολλὰ πλησίον τῆς πόλεως κείμενον. Ἀκούσαντες τὸν τουφεκισμὸν οἱ ἐν αὐτῇ

Τούρκοι ἐξεστράτευσαν ὅλοι εἰς βοήθειαν τῶν πασχόντων ἀδελφῶν τῶν ἐξώρμησε καὶ ὅλον τὸ ἐν τῇ Γλυκάδᾳ ἑλληνικὸν στρατεύμα, καὶ οὕτως ἡ μάχη ἐγένετο γενικὴ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, καὶ οἱ Ἕλληνες κατεδίωξαν τοὺς ἐπεληθόντας ἕως εἰς τὰ ἄκρα τῆς πόλεως. Ἐλέγετο δὲ ὅτι κατὰ τὴν μάχην ἐκεῖ τὴν ἐσκοτώθησαν 100 Τούρκοι· ἐσκοτώθησαν καὶ 20 Ἕλληνες, ἐν οἷς καὶ ὁ ἄξιος μαχητὴς Καλαδρυτινὸς Μπενιζέλος.

Οἱ δὲ Τούρκοι, προθέμενοι ν' ἀπομακρύνωσι τῆς πόλεως ὡς καὶ πρότερον τοὺς Ἕλληνας, ἐξεστράτευσαν τὴν 5 πανστρατιᾶ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Ἰσοῦπασα σύροντες τέσσαρα κανόνια καὶ μίαν βομβοδόλον, καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐκτὸς τοῦ Γηροκομείου. Οἱ Ἕλληνες κατείχαν τότε τὸ χωρίον Ῥωμανοῦ, τὸν λιμὸν τοῦ Χουσεϊνχᾶ καὶ τὰ πέριξ. Τρία ἡμερονύκτια ἐπολέμησαν οἱ Τούρκοι τοὺς ἐν τῇ λιμῇ τοῦ Χουσεϊνχᾶ ἐπὶ σκοπῇ νὰ τοὺς διασκορπίσωσιν, ἀλλὰ, χάρις εἰς τοὺς ἐκεῖ εὑρεθέντας, Γρίδαν, Φωκᾶν, Γκεντιλίην καὶ Καρατσᾶν, ἀπεκρούσθησαν, ἐγκατέλειψαν καὶ αὐτὴν τὴν θέσιν τοῦ Γηροκομείου καὶ εἰσῆλθαν κατασχυμένοι εἰς τὸ φρούριον. Ἡ θάλασσα ἐν τοσούτῳ ἦτο ἀνοιχτή, καὶ τροφαὶ ἐκομίζοντο εἰς τὰς Πάτρας ἐλευθέρως· καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀποκλεισμοὶ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἀνεγνωρίζοντο εἰσέτι, πολεμικὰ εὐρωπαϊκὰ πλοῖα ἐπροστάτευαν ἀναφανδὸν τὰ εἰσπλέοντα ὑπὸ τὰς σημαίας τῶν βασιλέων αὐτῶν τροφοφόρα. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ὀπωσοῦν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καλὴ κατάστασις τῶν Ἑλλήνων πολλὰ ὀλίγον διήρκεσεν ἐξ αἰτίας τῶν ἀναφυσῶν διχονοιῶν καὶ διαίρεσεων μεταξὺ τῶν προκρίτων καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν. Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐδολοφονήθη καὶ ὁ ἄριστος Καρατσᾶς. Τὸ πρῶτον τοῦτο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς δολοφονίας ἀνοσιούργημα, πραχθὲν ἐν τῇ μοναστηρίῳ τοῦ Ὀμπλοῦ τὴν 4 Σεπτεμβρίου ὑπὸ τῶν Κουμανιωτῶν δι' ἀντιζηλίαν, ἀφῆρσε τὴν ἀμοιβαίαν πίσυν, διήγειρε φόβους καὶ συνέτρεξεν εἰς τὴν ἐν μέρει διλλισιν τῶν ἐκεῖ ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν περὶ τὰς Πάτρας ἐστρατοπεδευόντων ὅτε ὁ ἐχθρικός στόλος ἐφάνη ἐμπροσθεν τῆς πόλεως ἐκείνης.

Ὅ, τι ἤρχισε νὰ ἐνεργῇ ὡς πρὸς τὴν διάλυσιν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἡ διχνομία καὶ ἡ δολοφονία, τὸ ἀποτελείωσε ἡ ἀφίξις τοῦ στόλου.

Τὴν 9 Σεπτεμβρίου οἱ ἐν Πάτραις Τούρκοι συμπαραλαβόντες καὶ τινὰς τῶν ἐπὶ τοῦ στόλου εἰς ἀπόδασιν Ἀλβανῶν ἐστράτευσαν, ὡς χίλιοι, ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὰς τρεῖς μακρυνὰς θέσεις, τὴν τοῦ Σαραβαλίου ὑπὸ τοὺς Πετμεζάδας καὶ Κουμανιώτας, τὴν τοῦ Πουρναροκάστρου ὑπὸ τὸν Ζαήμηγν, καὶ τὴν τοῦ Μετοχίου τοῦ Ὀμπλοῦ ὑπὸ τὸν Σισίνην. Οἱ ἐν Σαραβαλίῳ ὅλοι ἐφυγαν τὴν προτεραίαν νύκτα ἰδόντες τὸν στόλον· ἀνεχώρησαν ἀμαχητὶ καὶ εἰ ἐν Πουρναροκάστρῳ δὲν ἀντέστησαν οὐδ' οἱ ἐν Μετοχίῳ καὶ ἐγκατέλειψαν τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ δύο κανόνια ἀνέβησαν εἰς τὰ ὀρεινότερα μέρη καταδιωκόμενοι καὶ ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐγγύς ὄντων νὰ ζωγράφωσι καὶ τὸν Σισίνην φεύγοντα.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας τὸ πλείστον μέρος τοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Γιδραλ-

τάρηγ, φέρον εἰς ἀπόβασιν τὸν Ἰσοῦφασαν καὶ 700 Ἀλβανούς, μετέβη εἰς Βοστίτσαν, ἣν ἤγρε παντέρημον καὶ τὴν κατέκλυσε, καυθεῖσαν, ὡς εἶδαμεν ἤδη, καὶ ἐπὶ τῆς ἐκεῖθεν διαβάσεως τῶν περὶ τὸν Κεχαγιάμπεγν' διεσπάρησαν δὲ οἱ ἐχθροὶ εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν τῆς Βοστίτσας λαφυραγωγῶντες καὶ ἀπάγοντες ζῶα. Τὴν δὲ 19 ἐπλευσεν ὁ στόλος εἰς τὴν ἀντίπορθμον ξηράν, ἐκα-

Βασίλειος Πετμεζάς.

νονοβόλησεν ἀδραδῶς τὴν Βετρινίτσαν καὶ παρέστη ἔμπροσθεν τοῦ Γαλαξειδίου.

Ἡ κωμόπολις αὕτη κεῖται ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἄκρας τοῦ Κρισσαίου κόλπου ἢ κόλπου τῶν Σαλώνων, οὕτως ὀνομαζομένου, διότι ὀλίγον ἐνδότερον τοῦ μυχοῦ αὐτοῦ κείνται ἡ Κρίσσα πόλις τῶν ἀρχαίων, καὶ τὰ Σάλωνα πόλις τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Εἶχε δὲ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως 700 οἰκίας, καὶ 40 πλοῖα (καράβια), ἐκτὸς πολλῶν μικρῶν, πλέοντα ὅλην τὴν Μεσόγειον ἔχει καὶ λιμένα ἀξιόλογον.

Οἱ κάτοικοι, ὑποπτεύοντες διὰ θαλάσσης προσβολήν, εἶχαν ὀχυρώσει διὰ κανονίων τὸ ἐξωθεν τοῦ λιμένος νησιδίον εἰς προφύλαξιν τῶν πλοίων καὶ τῆς κωμοπόλεως, καὶ ἀνέστησαν τὴν πρώτην ἡμέραν ἐπιτυχῶς πρὸς τὸν ἀδιακόπως κανονοβουλοῦντα στόλον. Ἦσαν δὲ καὶ 200 στρατιῶται ἐπὶ τῆς ξηρᾶς εἰς ἐμπόδιον τῆς μελετωμένης ἀποβάσεως· ἀλλὰ τὴν ἐπιληθοῦσαν νύκτα ἔγειναν ἄφαντοι. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ἀπεβιδάθησαν 1000 Τούρκοι εἰς τὴν ξηράν, ἐκυρίευσαν τὰ πλοῖα, ἐξ ὧν 13 ἦσαν ἐνοπλά, ἐκυρίευσαν καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ ἐξωθεν τοῦ στόματος τοῦ λιμένος νησιδίου κανονοστάσιον καὶ αὐτὴν τὴν κωμόπολιν, ἔσφαξαν πεντῆξ ἑναπομείναντας γέροντας καὶ γράϊας, κατ' ἀφυγόντων τῶν κατοίκων τῆς εἰς τὰ ἐνδότερα, ἔκλυσαν τὴν κωμόπολιν, καὶ παραλαβόντες 34 πλοῖα, τὰ ὀγκωδέστερα καὶ εὐχρηστώτερα, ἐν οἷς καὶ τὰ μετακομίσαντα εἰς Πελοπόννησον τοὺς περὶ τὸν Μετῆξιν καὶ Μερκάτην δύο ἰόνια, κούσαντες ὅλα τᾶλλα, μικρὰ μεγάλα, ἐπκνέπλευσαν εἰς Πάτρας.

Εὐδοκίμησεν ὁ στόλος ἐν τῇ περιπέτῃ τούτῃ, διότι καὶ τὰ φρούρια Μοθωνῆς καὶ Κορώνης ἐπεσίτισε, καὶ τὰ ἐκτὸς τῆς Κορώνης καὶ τῶν Πητρῶν ἑλληνικὰ στρατόπεδα φανεῖς διέλυσε, καὶ ὅλην τὴν ἐν τῇ Κορινθιακῷ κόλπῳ ἑλληνικὴν ναυτικὴν δύναμιν, τὴν ἐνοχλοῦσαν τὰ ἐκεῖ φρούρια, κατέστρεψεν. Ὁ κύριος σκοπὸς του ἦτο νὰ διευκολύνῃ τὴν μετάβασιν τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τῆς ἀντικρῆ στερεᾶς εἰς Πελοπόννησον· ἀλλ' ἡ ἐκστρατεία ἔματαιώθη ἐν τῇ μάχῃ τῶν Βασιλικῶν· διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην καὶ διὰ τὴν προσεγγίζουσαν ὥραν τοῦ χειμῶνος, καθ' ἣν οἱ ἀπειροθάλασσοι Τούρκοι ἀγχοῦν νὰ διαχειμάζωσιν ἐντὸς ἀσφαλῶν λιμένων, ὁ στόλος, σύρων καὶ τὰ ἐν τῇ Γαλαξειδίῳ ἄλωθέντα πλοῖα, ἀπέπλευσε τῶν Πατρῶν καὶ τὴν 24, 25 καὶ 26 κατέπλευσεν ὅλος πάλιν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ζακύνθου, ὅπου αἱ

οὐδέτεροι Ἀρχαὶ τὸν ἐδέχθησαν ὡς καὶ τὴν πρώτην φοράν εὐμενέστατα.

Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, διαβὰς διὰ τῶν Καλαβρύτων, συμπαρέλαβε χιλίους ὑπὸ τὸν Χαραλάμπην, τοὺς Πετμεζάδας καὶ τὸν Σολιῦτην· ἀλλὰ δὲν ἔφθασεν εἰς Βοστίτσαν εἰμὴ ἄφ' οὗ ἀπέπλευσεν ὁ ἐχθρικός στόλος· ὁδεύων δὲ παρὰ τὴν παραλίαν πρὸς τὸν Ἰσθμὸν καὶ φθάσας εἰς τὴν μονὴν τῆς ἁγίας Εἰρήνης, ὀλίγα ὥρα· ἀπέχουσαν τῆς Βοστίτσας, εἶδεν ἀντίπεραν κειόμενον τὸ Γαλαξειδίον· τὴν δὲ 22 Σεπτεμβρίου ἔφθασεν εἰς τὰ Βασιλικὰ (Σικυώνα).

Ἐν ᾧ δὲ ὁ ἐχθρικός στόλος διέπλεε τὴν ἑλληνικὴν θάλασσαν καὶ κα-

Ἡ Κορώνη.

τέστρεφεν, ὁ ἑλληνικός διέμενον ἄπλους. Τὰ πλοῖα, ὡς ἰδιοστόλα, ἦσαν δικίῃ τῇ λόγῳ καὶ δυσκίνητα· ἀλλ' ὁ μέγας κίνδυνος τῆς πατρίδος ἔπεισε καὶ ταύτην τὴν φοράν τοὺς γενναίους νησιώτας εἰς νέας χρηματικὰς καταβολὰς, δι' ὧν ἐφοδιασθέντα 35 ἐξέπλευσαν πρὸς τὰ δυτικὰ τῆς Πελοποννήσου εἰς συνάντησιν τῶν ἐχθρικών· συνεξέπλευσε κατὰ πρώτην φοράν καὶ ὁ Ἀνδρέας Βῆκος, ὁ καὶ Μισούλης, ὡς ἄπλους πλοίαρχος. Ὁλίγον διέμεινεν ὁ ἐχθρικός στόλος ἐν Ζακύνθῳ, καὶ ἀπέπλευσε διευθυνόμενος εἰς Κωνσταντινούπολιν καθ' ὃν καιρὸν ἔπλεε πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ὁ ἑλληνικός. Ἀφικθέντος δὲ τούτου ἐκτὸς τῆς Ζακύνθου, ἔστειλαν οἱ ἀρχηγοὶ ἀξιωματικῶν εἰς τὸ ὑγειονομεῖον ἵνα μάθῃ τι περὶ τοῦ ἐχθρικοῦ· ἀλλ' αἱ Ἀρχαὶ ἀπέπεμψαν τὸν ἀποσταλέντα ἐχθρωδῶς ἀπαγορεύσασαι αὐτῷ πάσαν συνέντευξιν μετὰ τῶν ἐπὶ ξηρᾶς καὶ πάσαν ἀγοράν. Ἡ διαγωγὴ αὕτη τῆς ἀγγλοῦνικῆς κυβερνήσεως ἦτο φανερὰ παράβασις τῆς οὐδετερότητος, ἣν ἐπιγγέλλετο. Ἀφ' οὗ ἐδέχθη δις ὀλόκληρον θωμανικὸν στόλον, πῶς ἀπέπεμπε μίαν ἑλληνικὴν λέμβον· Πλέων δὲ ὁ ἑλληνικός μεταξὺ Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας ἔμαθεν ὅτι ἐπεθύμει παρὰ τινῶν θλασσοπορούντων καὶ ἐστράφη πρὸς τὰς Σπέτσας καὶ τὴν Ὑδραν ὑποπτεύσας μὴ ὁ ἐχθρικός τὰς προσβάλλῃ ἐπὶ τοῦ διαπλοῦ. Ἀλλ' οὗτος ἤγρε τόση σφοδρὰν ἀντίπνοιαν ἐξωθεν τῶν μεσσηνια-

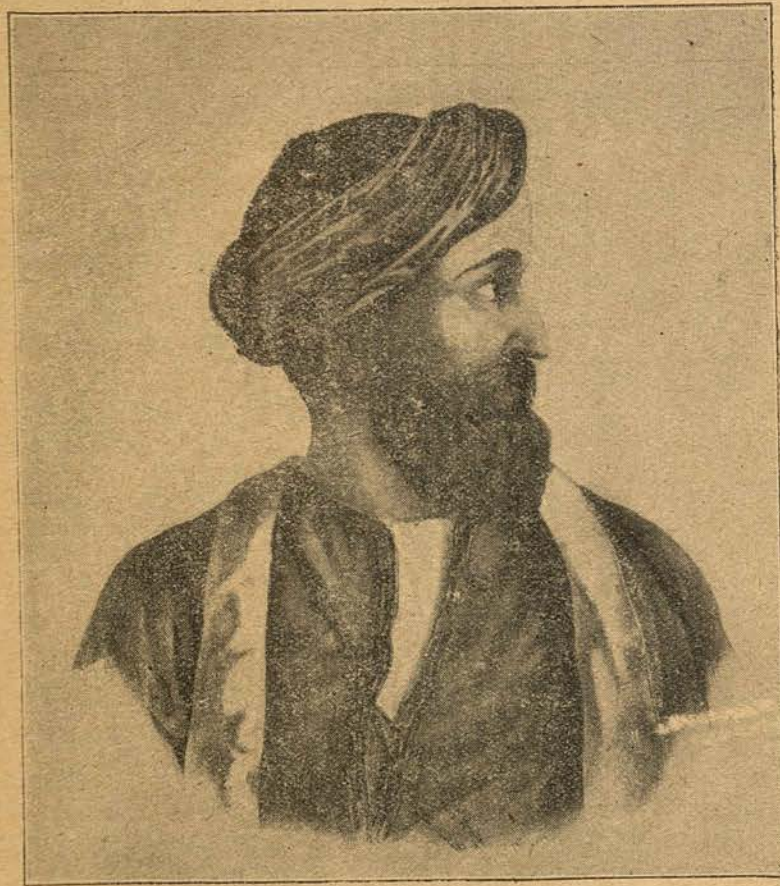
κῶν φρουρίων, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ποδίσῃ πρὸς τὴν Ζακύνθον. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς ἀνεμοζάλης ἀπεμακρύνθη ἐν δικάκτρτον Ἀλγερινὸν 20 κανονίων, καὶ ἐμπροσθὶν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον, καὶ πολεμοῦμενον πανταχόθεν, ἀντέστη κατ' ἀρχὰς γενναίως, ἀλλὰ μὴ βλέπον τρόπον σωτηρίας καὶ καταδιωκόμενον ὑπὸ τῶν πλοίων τοῦ Σαχίνη καὶ τοῦ Ῥαφαλιᾶ ἐβρίβη πρὸς τὰ νότια τῆς Ζακύνθου εἰς τόπον λεγόμενον Ὑψόλιθρον, σχεδὸν ἡμίκαυστον καὶ ἐσυντρίβη· 20 τῶν ναυτῶν τοῦ ἐφρονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν, καὶ 40 ἀδελφεὶς διεσώθησαν.

Ἄνεφεραμεν ἤδη πόσον ἀνεφλέχθη τὸ πνεῦμα τῶν Ἑπταννησίων ἀρξαμένου τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος· δὲν ἰσχῦσαν δὲ νὰ σθέσωσι τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνθουσιασμόν των οὔτε ὁ ἀνυπόκριτος φιλοτουρκισμὸς οὔτε ἡ σιδηρὰ χεὶρ τοῦ τότε μεγάλου ἀρμοστοῦ Θωμᾶ Μαιτλάνδου, ἀξίου ἀνδρός, ἀλλὰ τόσον δεσποτικῶς, ὥστε αὐτοὶ οἱ συμπατριῶταί του τὸν παρωνόμαζαν Σουλτάν-Θωμᾶν (King Tom). Εἰς μάτην ὁ ἀρμοστής οὗτος ἐκήρυττεν οὐδετερότητα καὶ ἐπηγρύπνει εἰς τὴν μὴ παράδοσιν τῆς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων· εἰς μάτην ἐδῆμιεν ὑπάρχοντα καὶ κατεδίκαζεν εἰς ἀειφυγίαν· οἱ Κεφαλλῆνες καὶ οἱ Ζακύνθιοι καὶ τὰς προκηρῦξεις τοῦ ἐποδοπάτου, καὶ τὰς ποινὰς τοῦ ὠλιγόρου, καὶ τὰς ἀπειλὰς τοῦ ἐχλεύαζαν, καὶ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ὑπεστήριζαν διὰ παντός τρόπου καὶ δι' αὐτῶν τῶν ἐπ' ἐκκλησίας πανδήμων δεήσεων ὑπὸ τὸν βροντώδη ἦχον τῶν κωδῶνων εἰς ἐπήκουον τῆς δυσμενοῦς Ἀρχῆς.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, εὐκόλον εἶναι νὰ συμπεράνῃ τις πόσον ἐξήφθη ὁ φύσει ἐνθουσιώδης λαὸς τῆς Ζακύνθου, ὅτε εἶδεν ὅχι μόνον τὴν ἐθνικὴν του σημαίαν κυματίζουσαν, ἀλλὰ καὶ τὸν τυραννόμενον ἀδελφόν του μαστίζοντα κατὰ τὸν Ὑψόλιθρον τὸν ἀλλογενῆ καὶ ἀλλόπιστον τύραννόν του. Χωρὶα ὀλόκληρα ἐκενώθησαν, καὶ οἱ κάτοικοί των ἔτρεξαν ἐνοπλοὶ ὅπου ἔπεσε τὸ τουρκικὸν πλοῖον· ἔτρεξαν συγχρόνως εἰς τὸν αὐτὸν τόπον καὶ 20 στρατιῶται Ἀγγλοὶ πρὸς διατήρησιν τῶν ὑγειονομικῶν διατάξεων. Μεγάλῃ λογομαχίᾳ ἐπῆλθε κατ' ἀρχὰς μεταξὺ τοῦ Ἀγγλοῦ ἀξιωματικοῦ καὶ τινῶν ἐκ τῶν χωρικῶν. Ἐπροσπάθει ὁ ἀξιωματικὸς νὰ τοὺς ἐπαναγάγῃ εἰς τὰ χωρὶα των· ἀλλὰ μὴ εἰσακουόμενος ἐκτύπησεν ἓνα δι' ἧς ἐδάσταζεν ἱπομάστιγος. Ἐντεῦθεν ἔλαβαν ἀφορμὴν οἱ εὐερέθιστοι χωρικοὶ νὰ τουφεκίσωσι τὴν φρουράν, ἐσχότωσαν ἓνα στρατιώτην, καὶ ἐπλήγωσαν δύο καὶ τὸν ἀξιωματικόν· τοὺς ἀντετουφεκίσει καὶ ἡ φρουρά· ἀλλὰ ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῆς ἦτον ἀνίκανος ν' ἀντισταθῇ ἐπὶ πολὺ πρὸς τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν χωρικῶν· διὰ τοῦτο ὑπεχώρησεν εἰς τοὺς πλησίον πύργους· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τὴν ἐκτύπησαν τὴν νύκτα οἱ χωρικοί.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα συνέβαιναν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Ζακύνθου, πλοῖα τοῦ πρὸς τὴν Ὑδραν καὶ Σπέτσας πλέοντος ἑλληνικοῦ στόλου ἔπεσαν ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ μεταξὺ Ζακύνθου καὶ Γλαρέντας καὶ ἐκινδύνευσαν. Ἀλλὰ παρευρεθεὶς ὁ Μιαούλης ἐφάνη αὐτοφυῆς

ναύαρχος· ἔφερε τὰ πλοῖα ὅσον ἐδύνατο πλησιέστερον τῆς πελοποννησιακῆς ξηρᾶς, διέταξε νὰ παραπλέωσι, καὶ τοιουτοτρόπως τὰ μεγάλωσυμα ἐχθρικὰ μὴ δυνάμενα νὰ πλεύσωσιν εἰς ὀλιγοβαθῆ νερά, ἐκανονοβόλουν μακρόθεν ἔλον τὸ νυχθήμερον ἐπὶ ματαίῳ. Τὴν δὲ ἐπελήθουσιν νύκτα διεξέπλευσαν τὰ ἑλληνικὰ σῶα· μόνον τὸ τοῦ Θεοδωρῆ Γ. Μέξη καθήσαν, ἐκυρίευσαν οἱ ἐχ-

Καρά-'Αλῆς.

θροὶ καὶ ἔσθεσαν ἦν ἀναψαν φλόγα οἱ ναῦταί του ἀποδάντες ὅλοι ἀδελφεὶς εἰς τὴν ξηράν.

Μετὰ τὴν ναυτικὴν ταύτην ἀψιμαχίαν, ὁ ὀθωμανικὸς στόλος εἰσέπλευσεν αὐθις τὸν λιμένα τῆς Ζακύνθου, παρέλαβε τοὺς διασωθέντας ναύτας τοῦ Ἀλγερινοῦ πλοίου, καὶ ἀπέπλευσε τὴν 3 Ὀκτωβρίου βλάβας δὲ κατὰ τὸν πλοῦν του τὴν μηδεμίαν αἰτίαν παρασχοῦσαν Σαμοθράκη, εἰσῆλθεν εἰς

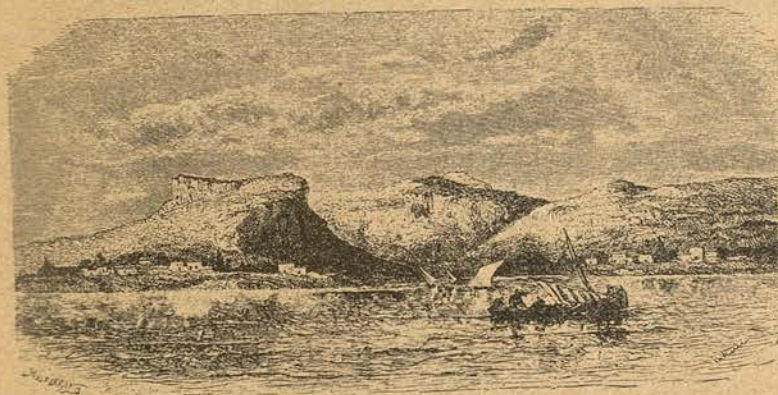
Κωνσταντινούπολιν τὴν 12 Νοεμβρίου, ἐπιδεικνύων τὰ συλληφθέντα τοῦ Γαλαξειδίου πλοία, καὶ κρεμάσας ἐπὶ τῶν καταρτίων αὐτῶν 30 ἀθλοῦς ναύτας αἰχμαλωτισθέντας, ὡς ἔλεγον οἱ τοῦ στόλου ἐν Γαλαξειδίῳ· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εὐρέθη ψυχὴ ζῶσα ἐπὶ τῆς εἰς τὴν κωμόπολιν ἐκείνην ἀποδόσεώς των, ἐπιστεύετο, ὅτι οἱ κρεμασθέντες ἦσαν ἐκ τῶν δυστυχῶν Χριστιανῶν τῶν πληρωμάτων αὐτοῦ τοῦ στόλου. Ὁ δὲ Καρὰ-Ἀλῆς προήχθη διὰ τὸν ἐπισιτισμὸν τῶν φρουρίων καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ Γαλαξειδίου εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Καπητάμπασα.

Τὸ δὲ κατὰ τὸν Ὑψόλιθρον συμβάν ἠνάγκασε τὸν ὑπαρχον Ζακύνθου νὰ βάλῃ χωρὶα τινὰ ὑπὸ τὸν στρατιωτικὸν νόμον. Ὁ δὲ ἀνθαρμοστής Ἀδὰμ ὄχι μόνον ἐνέκρινε τὸ πραχθέν, ἀλλ' ἐφήρμοσε τὸν νόμον καθ' ὅλην τὴν νῆσον. Πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ αὐτοῦ μετέβη εἰς Ζάκυνθον καὶ διέχυσε μέγαν τρόμον. Πέντε χωρικοὶ ἐκρεμάσθησαν ὡς πρωταίτιοι τῶν κατὰ τὸν Ὑψόλιθρον συμβάντων, ὁ Θεόδωρος Πέτας Γλάφας, ὁ Διονύσιος Κοντονίγης, ὁ Παναγιώτης Ρουμελιώτης, ὁ Ἀντώνης Ζούκας καὶ ὁ Γιάννης Κλαδιάνης· τὰ σώματα δὲ αὐτῶν ἐτέθησαν ἐντὸς κλωβίων ὑψωθέντων ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν πέριξ τῆς πόλεως καὶ τοῦ λιμένος βουνῶν εἰς φρίκην τῶν θεατῶν· ὅλοι δὲ οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἀφωπλίσθησαν, καὶ 100 πάσης κλάσεως, ἐν οἷς καὶ ἱερεῖς, ἀπήχθησαν εἰς τὸ φρούριον ὡς ἔνοχοι, ὡς ὑποπτοὶ ἢ ὡς ἀπειθεῖς.

Τὸν νόμον τούτον ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ κηρύξῃ ἰσχύοντα καὶ ὁ ὑπαρχος Κυθήρων ἐν τῇ χωρίῳ τῶν Καθάνων ἐκηρύχθη δὲ ἰσχύων μετ' ὀλίγον καὶ καθ' ὅλην τὴν νῆσον· ἐκηρύχθη δὲ ἐν τῇ χωρίῳ τῶν Καθάνων, διότι οἱ κάτοικοι του, παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ πρὸς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα ἐνθουσιασμοῦ, συνέλαβαν 50 Τούρκους, ἀνδρας γυναίκας καὶ παιδία, πλέοντας εἰς Κρήτην καὶ ὀρμισθέντας ἐκ περιστάσεως πρὸς τὴν νῆσον, καὶ τοὺς ἐξωλόθρευσαν ἀνηλεῶς καὶ ἀναιτίως, τοὺς μὲν φονεύσαντες, τοὺς δὲ βίψαντες εἰς τὴν θάλασσαν· ἀντέστησαν δὲ καὶ πρὸς τοὺς ὑπηρέτας τῆς ἐξουσίας σταλέντας πρὸς σύλληψιν τῶν ἐνόχων· διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν πολλοὶ χωρικοὶ συνελήφθησαν, καὶ δύο ἐξ αὐτῶν ἐθανατώθησαν· οἱ δὲ πρωταίτιοι κατέφυγαν εἰς Πελοπόννησον. Συγχρόνως ἐκηρύχθη ἰσχύων ὁ στρατιωτικὸς νόμος καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ ἐν ἁγίᾳ Μαύρᾳ, καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ νήσῳ τῶν Κορυφῶν· καὶ ἐν μὲν τῇ Κεφαλληνίᾳ κατὰ τὸ λέγειν αὐτοῦ τοῦ ἀνθαρμοστοῦ (β), ἐκηρύχθη ὄχι διότι ἐπραξάν οἱ κάτοικοι τῆς ὅσα οἱ Ζακύνθιοι, ἀλλὰ διότι ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ πράξωσι τοιαῦτα ἐν ὁμοίᾳ περιστάσει· ἐν δὲ τῇ ἁγίᾳ Μαύρᾳ, διότι ἡ νῆσος ἐκείνη, χωριζομένη τῆς ξηρᾶς διὰ στενοῦ καὶ διαδατοῦ πορθμοῦ, ὑπέκειτο εἰς ληστρικὰς ἐκεῖθεν ἐπιδρομάς· ἐν δὲ τῇ νήσῳ τῶν Κορυφῶν, διότι, ἂν καὶ ὁ τόπος ἐκεῖνος διέμεινε ἡσυχος καὶ εὐπειθής, δὲν ἦτον εὐκόλον νὰ ἐξαιρεθῇ τοῦ γενικοῦ κανόνος. Διὰ τοιοῦτους λόγους ἀφωπλίσθησαν τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας συγχρόνως ὅλοι οἱ Ἐπτανήσιοι, πταίσται, ἀθῶοι, φιλοτάραχοι καὶ φιλήσυχοι. Ὀλίγας δὲ ἡμέρας μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα, ἦτοι τὴν 17 Ὀκτωβρίου, ἐξεδόθη ἄλλο κήρυγμα λέγον, ὅτι ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οὔτε ὀθωμανικὰ

οὔτε ἐλληνικὰ πλοία πολεμικὰ ἦσαν δεκτά, εἰμὴ ἐν περιστάσει τρικυμίας, εἰς τοὺς λιμένας τοῦ ἰονίου κράτους, ὅτι μόνον ἀδεία τῶν ἀρμοδίων Ἀρχῶν ἐπετρέπετο ἢ μετὰ τῶν βῆθέντων πλοίων κοινωνία, καὶ ὅτι ὅστις κατοικῶν ἐν τῇ ἰονίᾳ κρᾶτει ἀπαπειράτο νὰ κοινωνήσῃ μετὰ τῶν ἐπὶ τῶν βῆθέντων πλοίων ἀνευ ἀδείας, ἐθεωρεῖτο καὶ ἐπαιδεύετο ὡς ἔνοχος φανεράς παρακοῆς. Τοιαύτη ἦτον ἡ πρὸς τοὺς Ἐπτανησίους διαγωγή τῆς ἀρμοστίας, καὶ τοιαύτη ἡ διάθεσις τῆς πρὸς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα ὑπὸ τὸ ψευδὲς πάντοτε ὄνομα αὐστηρᾶς καὶ ἀμερολήπτου οὐδετερότητος.

Ἐρχόμεθα τώρα νὰ παρασταθῶμεν εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς. Μέγας καὶ πολὺς ἦτον ἐν Τριπολιτσᾷ ὁ Κεχαγιάμπης ἐν ὅσῳ ἐνίκαι·

Τὰ Κύθηρα.

ἀλλ' οὐδεὶς τὸν ἐσέβετο οὐδ' ὑπήκουεν ἀφ' οὗ ἔπαυσε νικῶν. Ἀνηγγέρθησαν τότε, καθὼς συμβαίνει συνήθως ἐπὶ τῶν ἀποτυχιῶν, πολλὰ κεφαλαί· διηρέθησαν δὲ ὅλοι εἰς τρία μεγάλα κόμματα· εἰς τὸ τῶν ἐντοπίων Τούρκων οὗς ἐκίνουν ὁ Κιαμίμπης, ὁ Μουσταφάμπης, ὁ Δεφτερδάρης καὶ ὁ Σέιχ-Νεταίη-πέφεντης· εἰς τὸ τοῦ Κεχαγιάμπη καὶ Καϊμακάμη, ἦτοι τῶν ἄσιανῶν, καὶ εἰς τὸ τῶν συναναβάντων μετὰ τοῦ Κεχαγιάμπη Ἀλβανῶν τῶν ὑπὸ τὸν Ἐλμάμπη. Τὸ πρῶτον κόμμα ἐζήτει ἀσφάλειαν, τὸ δεύτερον τιμὴν, τὸ τρίτον χρήματα. Καὶ τὰ τρία ἐβλεπαν πᾶσαν ἀντίστασιν ματαίαν, ἀφ' οὗ μάλιστα ἐπέστησαν, ὅτι οἱ ἐξῴθεν ἐρχόμενοι εἰς βοήθειαν ὀμώπιστοί των ἠτήθησαν κατὰ τὰ Βασιλικά. Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν Κεχαγιάμπη ἦσαν τῆς γνώμης νὰ μὴ ἐμπιστευθῶσιν εἰς ἐπισφαλὴ συμβιβασμὸν, ἀλλὰ νὰ ἐξέλθωσιν ὅλοι πανέστωι διὰ νυκτός, καὶ διελθόντες τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον νὰ καταφύγωσιν ὅσοι ἐπιζήσωσιν εἰς Ναύπλιον. Ἄν τολμηρὰ ἦτον ἡ γνώμη αὕτη, ἦτον ἡ μόνη παρέχουσα ἐλπίδα σωτηρίας. Ἄλλ' οἱ Ἀλβανοὶ ἤξευραν ὅτι, ἀποχωριζόμενοι τῶν συναδέλφων των, ἐσυμβιάζοντο μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ εὐκόλως καὶ ἐπικερδῶς ὄθεν, ὡς ἄνθρωποι τοῦ συμφέροντος, δὲν ἐπέ-

ήντο να ριψοκινδυνεύσωσιν ἐπ' ὠφελείᾳ ἄλλων. Εἰς τήσῃν δὲ ἀναισχυντίαν περιέπεσαν, ὥστε ἐμονοπώλουν τὰς ἐναπολειφθείσας τροφάς, καὶ ἐπώλουν πολλάκις καὶ αὐτὸ τὸ ἐν τῇ πόλει νερόν· ἀπαιτοῦντες δὲ ἀπειλητικῶς τοὺς ὑστεροῦντας μισθοὺς των, ἀπέκλεισαν καὶ αὐτὸν τὸν Κεχαγιάμπεην ἐν τῇ παλατίῳ του καὶ τοὺς ἔλαθον διὰ τῆς βίας. Οἱ δὲ ἐντόπιοι· Τοῦρκοι εἶχαν ἄλλας αἰτίας νὰ μὴ ἐγκρίνωσι τὸ περὶ τῆς ἐξόδου σχέδιον τοῦ Κεχαγιάμπεη· δὲν ἤθελαν νὰ θέσωσιν εἰς κίνδυνον τὰς οἰκογενείας των· ἔχοντες δὲ σχέσεις πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς Πελοποννήσου ὡς συμπατριώτας των, ἤλπίζαν πάντοτε νὰ συμβιβασθῶσι καὶ λυτρωθῶσι. Τοιαύτη διαφωνία ἐπεκράτει ἐν Τριπολιτσᾷ καθιστώσα τὴν δεινὴν θέσιν τῆς παλῶ δεινοτέραν. Ἡ ἐγγίζουσα δὲ ἐκπολιόρκησις ἔφερον ἐξώθεν τῶν τειχῶν τὸσον πληθὺς ὀπλοφόρων ἐπ' ἐλπίδι λαφυραγωγίας, ὥστε συνηριθμοῦντο τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦλάχιστον 15000· ἐπεκράτει δὲ καὶ τὴσῃ ἀταξία καὶ ἀπροσεξία ἐν τῇ στρατοπέδῳ, ὥστ' ἐλαθροπώλουν τινὲς αἰσχροκερδεῖς πρὸς τοὺς πολιορκουμένους ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς τροφάς. Εἶδοποιήθη δὲ Κυριακούλης ὅτι προσήλθον τινες ἐπὶ τῇ σκοπῇ τούτῳ ὑπὸ τὸ τεῖχος κρυφίως, παρέλαβέ τινας τῶν περὶ αὐτὸν καὶ ἔτρεξε νὰ τοὺς διασκορπίσῃ καὶ τιμωρήσῃ· ἀλλὰ τοὺς υπεράσπισαν οἱ ἔσωθεν τουφεκίζοντες, καὶ ἐξώρμησαν πολλοὶ αὐτῶν εἰς τιμωρίαν τῶν προθυμηθέντων νὰ παύσωσι τὴν ἀθέμιτον ταύτην τροφεμπορίαν· ἔτρεξαν τότε καὶ πολλοὶ Ἕλληνες ἀκούσαντες τὸν τουφεκισμόν, ἔτρεξε καὶ αὐτὸς ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ μετὰ δίωρον μάχην ἠναγκάσθησαν οἱ ἐξορμήσαντες, πολλὰ παθόντες, νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν πόλιν.

Ἐντοσούτῳ, τὸ σχέδιον τοῦ συμβιβασμοῦ ὑπερίσχυεν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τὸ προβάλλῃ ἀναφανδόν. Ἐν ταῖς τοιοῦτοῖς καιροῖς ἰσχύει παρὰ ταῖς Ὀθωμανοῖς πολλάκις τὸ γυναικεῖον φύλον. Ἐν Κωνσταντινουπόλει συχνάκις κινεῖται ὁ ὄχλος τῶν γυναικῶν ἀθροῶς καὶ ἀτιμωρήτως κατὰ τῶν Ἀρχῶν ἐν καιρῷ σιτοδείας· ἐντεῦθεν ὀρμώμενοι καὶ οἱ ἐν Τριπολιτσᾷ, οἱ θέλοντες ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τὸν συμβιβασμόν, ὑπεκίνησαν τὰς Ὀθωμανίδας. Τὴν 6 Σεπτεμβρίου συνήχθησαν κάτωθεν τοῦ παλατίου ἀμυπολλοὶ καὶ ὀδυρόμενα ἐκράυαζαν, ὅτι ἀπέθνησκον τῆς πείνας καὶ τῆς δίψας καὶ ἐπεκαλοῦντο ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ βασιλέως των τὸν ταχὺν συμβιβασμόν μετὰ τῶν πολιορκητῶν, ὡς τὴν μόνην ἀποτροπὴν τοῦ παντελοῦς ὀλέθρου. Συνήλθον τότε εἰς τὸ παλάτιον οἱ πρόκριτοι, καὶ ἐνώπιον τοῦ Κεχαγιάμπεη, μὴ δυναμένου πλέον μὴδ' αὐτοῦ ν' ἀντιτείνῃ, ἐνεκρίθη νὰ γείνωσι πρὸς τοὺς Ἕλληνας προτάσεις συμβιβασμοῦ διὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ προεστώτων.

Τῶν ἀνδρῶν τούτων ὁ ἐν Τριπολιτσᾷ βίος ἦτο μαρτύριον. Κατ' ἀρχὰς ἔζων ὑπὸ ἀπλὴν φύλαξιν, ἀν καὶ πάντοτε ἐν μέσῳ ἀπειλῶν καὶ κινδύνων· ἀλλὰ μόλις ἕνα μῆνα διήρκεσεν ἡ τοιαύτη κατάστασις των.

Ἀρχομένου τοῦ Ἀπριλίου ἀφώπλισεν ἡ ἐξουσία καὶ ἐδέσμευσε 18 ἐνόπλους συναναδάντας εἰς Τριπολιτσάν ὡς σωματοφύλακας αὐτῶν· τὴν δὲ 16 ἔφερον ὁ ὄχλος ἐνώπιον τῆς ἐξουσίας Χριστιανόν τινα Τριπολιτσιώτην ἐπὶ

λόγῳ ὅτι τὸν συνέλαβεν ἐξω τῆς πόλεως στελλόμενον πρὸς τοὺς πολιορκητὰς εἰς ἀνακάλυψιν πολεμικοῦ τινοῦ τουρκικοῦ σχεδίου. Ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ αὐτοῦ ἀπεκεφαλίσθησαν ὁ ἀνεπιθὸς ἐνδὸς τῶν προεστώτων καὶ εἰς τῶν ὑπηρετῶν αὐτῶν ὡς ἀποστείλαντες τὸν συλληφθέντα πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Τοῦτου γενομένου, ἠκούσθη φωνὴ λέγουσα «διατί σκοτόνομεν τοὺς ὑπηρέτας καὶ φυλάτομεν τοὺς κυρίους;» καὶ ἐπὶ τῇ φωνῇ ταύτῃ ὄρμησεν ὁ ὄχλος εἰς σφαγὴν τῶν κυρίων, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῆς φρουρᾶς. Αὐθesperῆ δὲ ἀπεφασίσθη νὰ φυλακισθῶσιν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προεστώτες εἰς καθησύχασιν τοῦ ὄχλου, καὶ ἡ ἀπόφασις ἐξετελέσθη τὴν ἐπαύριον. Μόνοι δὲν ἐφυλακίσθησαν ὁ Κορίνθου Κύριλλος, ὁ Σωτήρης Νοταρᾶς, ὁ Μητρος Ροδόπουλος (γ), ὁ Ἀνδρέας Καλαμογάρτης καὶ ὁ Ἀναστάσης Μαυρομιχάλης, ὡς προστατεύομενοι ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος ὑπὸ τοῦ Κιαμήλμπεη, ὁ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος ὑπὸ τοῦ Μουσταφάμπεη, καὶ ὁ Μαυρομιχάλης ὑπὸ τοῦ Καϊμακάκη. Γενομένης δὲ τὴν ἐπισύσαν νέας ὄχλαγωγίας, ἐφρονεῦθησαν οἱ προδεσμευθέντες 18 σωματοφύλακες. Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς, οἱ προεστώτες καὶ οἱ ὑπηρέται αὐτῶν, ὄλοι 38, σύνεσφωρῆθησαν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ φυλακῇ, τῇ τῶν κακούργων, ἧτις εἶχεν ἐμβαδὸν μόλις 150 πήχεων καὶ ἐν μικρὸν παράθυρον· ἦσαν δὲ ὄλοι ἐκτὸς δύο ὑπηρετῶν, ἀλυσοσύνδετοι ἀπὸ τοῦ τραχήλου οἱ μὲν κύριοι διὰ μιᾶς οἱ δὲ ὑπηρέται δι' ἄλλης ἀλύσειας, ὥστε, ἐνδὸς ἀνισταμένου, ὄλοι ἐξ ἀνάγκης συναρίσαντο· ἔτρεφοντο δὲ ὅσον ἀποζῆν καὶ ἐβίωσαν τὸν πολυώδυνον τοῦτον βίον πέντε μῆνας· οἱ μόνον ἐν τῇ διαστήματι τούτῳ ἐξήχθησαν τῆς φυλακῆς, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπανήχθησαν.

Ἀφ' οὗ δὲ ἐνεκρίθη νὰ μεταχειρισθῶσιν οἱ πολιορκουόμενοι τοὺς ἀνδρας τούτους ὡς ὄργανα τῶν σκοπῶν των, τοὺς ἐξήγαγον τοῦ δεσμοτηρίου, ὅπου εἶχαν ἦδη ἀποθάνει ὁ Μονεμβασιᾶς Χρυσανθὸς καὶ τις διάκονος, ὄλους βαρκενδύτας, ὄζοντας, φθειριῶντας, ἡμιθανεῖς ἐκ τῆς ἀσιτίας καὶ κακουχίας, σκιάς ἀνθρώπων μᾶλλον ἢ ἀνθρώπου. Ἐξ ἀπέθανον ἐν μιᾷ καὶ μόνη ἡμέρᾳ ἐν Τριπολιτσᾷ μετὰ τὴν ἀποφυλάκισιν, ἐν οἷς τρεῖς ἀρχιερεῖς, ὁ Ναυπλίου Γρηγόριος, ὁ Χριστιανουπόλεως Γερμανὸς καὶ ὁ Δημητσάνης Φιλόθεος· δύο δὲ προεστώτες ἐξεψύχησαν καθ' ὁδὸν μετακομιζόμενοι εἰς τὰ ἴδια, ὁ Θεόδωρος Δηληγηάννης καὶ ὁ Ἰωάννης Πεβρούκας. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπεριποιήθησαν οἱ Τοῦρκοι οὐδὲ ἕως χθὲς ἐθάσάνεζαν καὶ ἐδικαιολογήθησαν, ὅτι τοὺς ἐφυλάκισαν εἰς διάσωσίν των ἀπὸ τῆς ὀρμῆς τοῦ ὄχλου, τοὺς διέταξαν νὰ γράψωσι τοῖς πολιορκηταῖς γράμματα ὅπως αὐτοὶ τὰ ὑπηγόρευσαν. Ἦσαν δὲ ἀπειλητικᾶ μᾶλλον ἢ συμβιβαστικά, διότι τοὺς ἐμίμνοντο οἱ γράψαντες διὰ τὴν πρὸς τὸσον εὐμενῆ ἐξουσίαν μεγάλην ἀχαριστίαν των, τοῖς ἔλεγον νὰ ἔλθωσιν εἰς

Ἀναστ. Μαυρομιχάλης.

ἐαυτούς, νὰ γνωρίσωσι τὸ σφάλμα των, νὰ καταθέσωσι τὰ ὄπλα καὶ νὰ ἐπι-
καλεσθῶσι τὸ ἔλεος τοῦ πολυευσπλάγχχνου Σουλτάνου τοῦ ἐξουσιάζοντος τὰ
δύο τρίτα τοῦ κόσμου καὶ τοῦ διὰ μόνης τῆς κατάρτας δυναμένου νὰ τοὺς ἀφα-
νίσῃ· εἰ δὲ καὶ παρήκουαν, τοὺς εἰδοποιοῦν, ὅτι ἐκινδύνευαν νὰ πωληθῶσι· καὶ
αὐτοί, καθὼς ἄλλοτε ἐπωλήθησαν οἱ ὁμοιοὶ των Σέρβοι, πρὸς τρία γρόσια ὁ
ἄνθρωπος· ἐπὶ τέλους δὲ τοὺς ἠρώτων τί ἐξήτουν· ἐρρίφθησαν δὲ τὰ γράμ-
ματα ἔξω τοῦ τείχους. Οἱ πολιορκηταὶ ἀπεκρίθησαν, ὅτι ἐχαρίζετο τοῖς πο-
λιορκουμένοις ἡ ζωὴ, ἡσφαλιζέτο ἡ τιμὴ των, καὶ ἐπατρέπετο καὶ ἡ ἀλλοῦ
μετάβασίς των· ἐπιπλήττοντες δὲ τοὺς γράψαντας ἐπὶ τουρκοφροσύνη, ὡς ἂν
ἦσαν κύριοι νὰ γράψωσιν ὅ,τι ἐνέκριναν, τοὺς ἐσυμβούλευαν νὰ ἀκολουθή-
σωσι τοὺς φίλους των. Οἱ Τούρκοι ἐπρόβαλαν συνέντευξιν πλήρηξουσίων ἐκα-
τέρωθεν καὶ εἰσηκούσθησαν· ἐγένεεν ἀνακωχή, καὶ ἐχύθη ἔξω τῆς πεινώσης
καὶ διψώσης πόλεως πλῆθος γυναικῶν καὶ παιδῶν ἐπὶ φανερῷ κινδύνῳ. Ἄλλ',
ἐν ᾗ ἐξήρχοντο, οἱ ἀσπλαγχνοὶ καὶ ἀίσχροκερδοεῖς Ἀλβανοί, ἰστάμενοι πρὸ
τῶν πυλώνων, τοῖς ἀφήρουν ὅ,τι εἶχαν. Παμπληθῆ στρατεύματα, ὡς εἴπαμεν,
συνέρρυσαν τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας ἐκτὸς τῆς πόλεως, καὶ αὐτὸ τὸ στρατόπεδον
τῶν Ἑλλήνων σχεδὸν ἐπέεινα. Διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην, καὶ εἰς πλειοτέραν στε-
νοχωρίαν τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως ἐχθρῶν, δεχθέντες οἱ Ἕλληνας τοὺς κατὰ
πρῶτον ἐξεληθόντας, δὲν ἤθελαν νὰ δεχθῶσι καὶ τοὺς ἐκ δευτέρου καὶ τοὺς
ἐτουφέκισαν ἐξερχομένους· ἀλλὰ τοὺς ἀπώθουν καὶ οἱ Τούρκοι τουφεκίζον-
τές τους ἄνωθεν τοῦ τείχους. Τότε οἱ Ἕλληνας τοὺς παρέλαβαν ἐξ ἀνάγκης,
τοὺς ἐτοποθέτησαν ὀπισθεν τοῦ στρατοπέδου πρὸς τὴν ὁδὸν τῶν Καλαδρύτων,
καὶ τοὺς ἀφήκαν νὰ τρέφονται ὅπως καὶ ὅθεν ἐδύναντο.

Τὴν δὲ 15 ἐστήθη σκηνὴ ἐπὶ τῆς πεδιάδος ἐξ ἴσου μακρὰν τῆς πόλεως
καὶ τοῦ στρατοπέδου, κατὰ τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον, καὶ δύο ὥρας πρὸ τῆς
μεσημβρίας ἐξήλθαν τῆς πόλεως ἔφιπποι οἱ πληρεξούσιοι τῶν τριῶν κομμά-
των, καὶ ἐκάθησαν ὑπὸ τὴν σκηνήν. Ἦλθαν μετ' ὀλίγον καὶ οἱ τῶν Ἑλλή-
νων. Ἐπροσηκώθησαν οἱ Τούρκοι ἰδόντες τοὺς Ἕλληνας ἐρχομένους, ἀντε-
χαιρετήθησαν ὡς ἰσοῦτοι, καὶ ἤρχισεν ἡ συνδιάλεξις. Οἱ Ἕλληνας, ἐρωτη-
θέντες τί ἐξήτουν, ἐπανελάβαν ὅσα ἐγράψαν καὶ ἐπέμεναν. Οἱ Τούρκοι ὑπε-
σχέθησαν νὰ δώσωσι ταχεῖαν ἀπάντησιν ἄφ' οὗ ἐσυμβουλευόντο καὶ τοὺς ἐν
τῇ πόλει, καὶ οὕτω διελύθη ἡ πρώτη συνέντευξις· ἐγένετο καὶ δευτέρα, κατ'
ἣν ἐπρόβαλαν οἱ Τούρκοι νὰ τοῖς δοθῶσι 1800 ζῶα εἰς μετακόμισιν αὐτῶν
καὶ τῆς περιουσίας των εἰς τοὺς ἀντικρὺ τοῦ Ναυπλίου Μύλους, καὶ 40 εὐρω-
παϊκὰ πλοία, ὅπως διαβιβασθῶσιν εἰς Σμύρνην ἢ εἰς ἄλλον τουρκικὸν τόπον,
νὰ φέρωσι δὲ καὶ τὰ ὄπλα των καὶ νὰ τρέφονται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἄφ' ἧς
ἡμέρας ὑπογραφῆς ἢ συνθήκης μέχρι τῆς εἰς τὰ πλοία ἐπιβιβάσεως των. Οἱ
Ἕλληνας ἀντεπρόβαλαν νὰ τοὺς ἐπιβιβάσωσιν ἀσφαλῶς εἰς τὰ πλοία,
ἀλλ' ἄφωπλισμένους· ἀφίνοντές τοις δὲ σῶαν τὴν περιουσίαν των ἀπήτουν,
ὡς ἀποζημιώσιν δι' ὅσων φθορὰν ἐπροξένησαν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ὡς
ἔξοδα τοῦ πολέμου, ἐπέκεινα τῶν 50000000 γροσίων. Δεινὰς καὶ ἀτελεσφό-

ρους θεώρησαν οἱ Τούρκοι τὰς προτάσεις ταύτας καὶ ἀνέβαλαν τὴν ἀπάντη-
σιν εἰς ἄλλην συνέντευξιν· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τρίτῃ συνεντεύξει δὲν ἐσυμβιβά-
σθησαν, ἢ ἀνακωχὴ ἐλύθη, καὶ αἱ ἐχθροπραξίαι ἐπανελήφθησαν.

Ἐν τούτοις, ὑπέθαλπαν οἱ Ἕλληνας τὸ ἐνυπάρχον σχίσμα τῶν ἐχθρῶν,
συγκαταβατικώτεροι φαινόμενοι πρὸς τοὺς Ἀλβανούς διὰ τὰς ἐξῆς αἰτίας.
Οἱ Σουλῶται, ἄφ' οὗ ἀνέκτησαν τὴν πατρίδα των, ἐκηρύχθησαν, ὡς εἶδαμεν,
ὑπέρμαχοι τοῦ Ἀλῆ καὶ σύμμαχοι τῶν ἀληπασίζόντων Ἀλβανῶν· διαδοθεί-
σης δὲ τῆς εἰδήσεως, ὅτι ἐπνεεν ἡ Τριπολιτὰ τὰ λοιπῶνα, ἀπεστάλησαν
τινες παρὰ τῆς συμμαχίας ταύτης πρὸς τοὺς πολιορκουόντας τὴν πόλιν ἐκεί-
νην εἰς σωτηρίαν τῶν κινδυνευόντων ἐν αὐτῇ Ἀλβανῶν ὡς ὁμοφρόνων. Ἐδέ-
χθησαν εὐμενῶς οἱ πολιορκηταὶ τὴν ἀποστολὴν ταύτην, καὶ ἐπροθυμήθησαν
ἐτι μᾶλλον ν' ἀποσπάσωσι τῶν ἄλλων τοὺς Ἀλβανούς, διότι ἀπέσπων τὴν
κυριωτέραν δύναμιν τῆς πόλεως. Εὐδιάθετοι ἐφάνησαν καὶ οἱ Ἀλβανοί, διότι
ἀποσπώμενοι ἡσφάλιζαν τὰ ὕλικά συμφέροντά των, ἂν καὶ ἐθυσίαζαν τὴν
τιμὴν των. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ Ἑλμάσπεης διεπραγματεύετο κατ'
ἰδίαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιτυχῶς, καὶ ἐλθὼν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην ἐδή-
λωσεν, ὅτι ἔτοιμοι ἦσαν οἱ Ἀλβανοὶ ν' ἀναχωρήσωσιν ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ φέ-
ρωσι τὰ ὄπλα καὶ ὅλα τὰ πράγματά των, νὰ συμπαραλάβωσι τὰς γυναίκας
τῶν πασάδων, τὸν Κεχαγιάμπεην, τὸν Καϊμακάμην, τὸν Μπινα-ἐμίνην, τὸν
Καδῆν καὶ ἄλλους τινὰς μὴ Πελοποννησίους Τούρκους, καὶ νὰ ἐξασφαλισθῶσι
κατὰ τὴν εἰς Ἡπειρον μετάβασίν των ὑπέσχοντο δὲ νὰ συμπολεμήσωσι κατὰ
τῆς Πύλης ἐπὶ τῆς εἰς τὰ ἴδια ἐπανόδου των. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνας ἐδέχθη-
σαν τὰς προστάσεις ταύτας· οἱ δὲ ἐντόπιοι Τούρκοι ἔβλεπαν, ὅτι ἐχάνοντο,
ἂν ἀπεχωρίζοντο αὐτῶν οἱ Ἀλβανοί, διὰ τοῦτο κατέβαλαν πᾶσαν φροντίδα
εἰς διατήρησιν τῆς συνενώσεως. Ἀλλὰ βλέποντες ὅτι οἱ μὲν Ἀλβανοὶ ἐνώ-
φευαν, οἱ δὲ Ἕλληνας ἀπερρίπταν τὰς προτάσεις των, διηρέθησαν καὶ αὐτοὶ
καὶ ἐφρόντιζαν διὰ τὴν ἰδίαν σωτηρίαν διαπραγματευόμενοι εἴτε ἄτομα πρὸς
ἄτομα, εἴτε κοινότητες πρὸς κοινότητας. Ἐν τούτοις οἱ Ἀλβανοί, ἄφ' οὗ
κατὰ τὴν ἐγγράφως γενομένην ἰδιαιτέραν σύμβασιν αὐτῶν καὶ τῶν Ἑλλή-
νων ἐστειλαν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Κολοκοτρώνη τὰ πράγματά των, ἡτοιμά-
σθησαν νὰ ἐξέλθωσι τὴν 23 Σεπτεμβρίου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπρόβαλαν καὶ
οἱ λοιποὶ Τούρκοι νὰ ἐλθῶσιν ἐκ νέου εἰς λόγους μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐν-
τασούτῳ ἡ ἐξοδος τῶν Ἀλβανῶν ἔβλεπεν εἰς κίνησιν ὅλους τοὺς ἐν Τριπο-
λιτῇ ἀπὸ πρῶτα. Τινὲς τῶν Ἑλλήνων παρετήρησαν ὅτι τὸ πρὸς τὴν Πύλην
τοῦ Ναυπλίου κανονοστάσιον ἔμεινεν ἐξ αἰτίας ταύτης ἀφρόρητον, καὶ τρεῖς
ὥρας πρὸς τῆς μεσημβρίας ἀνευ οὐδαμίας προμελέτης ἢ προετοιμασίας ἢ
εἰδήσεως τῶν ἀρχηγῶν ἀνέβησαν ἀλλεπαλλήλως 50 ἐπὶ τῶν ὤμων ὁ εἰς
τοῦ ἄλλου ἐν τάχει, ἐν οἷς καὶ ὁ Παναγιώτης Κεφάλας, εἰσεπήδησαν τὸ τει-
χος, ἤνοιξαν τὴν ἀφρόρητον καὶ ἀτείχιστον ἐκείνην Πύλην, εἰσήγαγον τοὺς
πλησιεστέρους συναγωνιστάς των καὶ ἀνύψωσαν τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν.
Ἰδόντες οἱ Τούρκοι τὸ γεγονός ἐτραξάν πληθῆδὸν ἐπὶ τοὺς εἰσελθόντας του-

φεκίζοντες και τουφεκίζόμενοι. Είδαν οί έξω παρά πᾶσαν προσδοκίαν τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ τοῦ τείχους, ἤκουσαν καὶ τὸν τουφεκισμὸν καὶ ἐφόρησαν ὄλοι πολλαχόθεν ἀναβαίνοντας τὰ τείχη καὶ ἀνοίγοντες καὶ ἄλλας πύλας ὑπὸ τὸν σφοδρὸν τουφεκισμὸν καὶ κανονοβολισμὸν τῶν ἐχθρῶν. Οἱ δὲ Ἕλληνοί, ἔμποδοὶ μὴ ἐμπλεχθῶσι, συνήλθαν ὄλοι εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ παλατιοῦ ὡς ὑπὸ συνθήκην, καὶ ἐπεκαλοῦντο τὴν ἐκπλήρωσίν τῆς, ἀν' ὅχι ὡς πρὸς ὄλους, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς ἐκτούς· ἀλλὰ διὰ τὴν κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον ἄλωσιν τῆς πόλεως οἱ Ἕλληνας ἤθελαν νὰ θεωρηθῆ ἢ συνθήκη ὡς διαλελυμένη· ὁ Κολοκοτρώνης ὁμοῦ καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ ὑπεσχέθησαν ν' ἀσφαλίσωσι μόνους τοὺς Ἕλληνοὺς, καί, ἐν ᾧ Ἕλληνας καὶ Τούρκους ἐμάχοντο ἐντὸς τῆς πόλεως, τοὺς ἀπέπεμφαν ὄλους 1800 ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν τοῦ Πλαπούτα, ὅστις μετὰ τινῶν ἄλλων ὁμήρευσεν παρ' αὐτοῖς ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐγένετο ὁ συμβιβασμός. Ἐξελθόντες δὲ ἀδραβεῖς καὶ ἀνενόητοι οἱ Ἕλληνοί, παρέλαβαν σὺν τὰ διαπιστευθέντα τῷ Κολοκοτρώνη πράγματα των, διενυκτέρευσαν ὑπὸ τὰς σκιὰς του, ἀπέλυσαν ἐπὶ τῇ ἀπικτήσει αὐτοῦ ὄλους ἐντοπίους συμπαρέλαβαν ἐπὶ τῆς ἐξόδου των, ἀνεχώρησαν τὴν ἐπιούσαν, καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν συνοδευσάντων αὐτοὺς μέχρι τῆς Βοστίτης Ἕλληνων διεβιάσθησαν ἀσφαλῶς εἰς Τριζόνια καὶ ὠδοιπόρησαν εἰς Ἡπειρον.

Λατὸς ἀποτινάσσων πολυχρόνιον καὶ βαρὺν ζυγόν, κινεῖται πάντοτε θηριωδῶς κατὰ τῶν δεσποτῶν του· ὁ δὲ ἑπλοφόρος τῆς Ἑλλάδος λαὸς ἦτον ἐτι μᾶλλον ἀκράτητος κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, διότι οὔτε κυβέρνησις ὑπῆρχεν, οὔτε μισθὸς ἐδίδοτο, οὔτε τροφαὶ τακτικῶς διενέμοντο, οὔτε μέλλον ἀσφαλὲς ἐφαίνετο, οὔτε ὁ ἄτακτος ἐπακιδεύετο, οὔτε ὁ σωφρονῶν ἀντημείδετο. Διὰ ταῦτα ἢ ἡμέρα τῆς ἀλώσεως τῆς πρωτεύουσας τῆς Πελοποννήσου ἦτον ἡμέρα καταστροφῆς, πυρκαϊῆς, λεηλασίας καὶ αἵματος. Ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, ὄλοι ἀπέθνησκον (δ), ἄλλοι φονευόμενοι, ἄλλοι εἰς τὰς ἀναφανείσας ἐν τῇ πόλει φλόγας ριπτόμενοι, καὶ ἄλλοι ὑπὸ τὰ καταπίπτοντα στεγάσματα καὶ πατώματα τῶν καομένων οἰκιῶν καταθλιδόμενοι· ἢ δὲ δίψα τῆς ἐκδικήσεως κατεσίγαζε τὴν φωνὴν τῆς φύσεως. Ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἐν ταῖς πλατείαις, παντοῦ δὲν ἤκούοντο εἰμὴ μαχαιροκτυπήματα, πυροβολισμοί, πάταγοι κατεδαφιζομένων οἰκιῶν ἐν μέσῳ φλογῶν, φρυάγματα ὀργῆς καὶ γόοι θανάτου· ἐστρώθη τὸ ἔδαφος πτωμάτων καὶ οἱ περιφερόμενοι περὶ καὶ ἵππεις δὲν ἐπάτουν εἰμὴ ἀποθνήσκοντας ἢ ἀποθανόντας· ἐφαίνοντο δὲ οἱ Ἕλληνας ὡς θέλοντες νὰ ἐκδικηθῶσιν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀδικήματα τεσσάρων αἰῶνων. Οἱ δὲ ἐν Τριπολιτσᾷ Ἑβραῖοι, ἐπὶ λόγῳ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἄλλοῦ κακῆς πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς διαγωγῆς τῶν ὁμοθησκῶν των, ὄλοι κατεστράφησαν, οἱ μὲν διὰ σιδήρου, οἱ δὲ διὰ πυρός, ἐκτὸς τῶν περὶ τὸν Χανὲ γνωστῶν διὰ τὴν ἀγαθότητά του. Ὀλίγοι Τούρκοι ἀπεράσιον νὰ ἐξαγοράσωσι δι' αἵματος τὸ αἷμά των, καὶ κατέλαβαν οἱ μὲν τὴν μεγάλην τάπιαν οἱ δὲ οἰκίαν τινὰ καὶ ἐπολέμουν. Διεκρίθησαν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τινες Δερβίσι, κλεισθέντες ἐν τῷ Τουρκικῷ σχολείῳ καὶ πολεμήσαντες μέχρι τε-

λευταίας προῆς. Οἱ Ἕλληνας ἐκυριευσαν ἀθημερὸν τὰς οἰκίας ὅσας οἱ ἐχθροὶ των κατέλαβαν ἐκτὸς δύο. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἀνεφάνησαν αἴφνης φλόγες ἐν τῇ παλατίῳ, ὅπου διέτριβαν αἱ γυναῖκες τῶν πασάδων, ὡς ἐπὶ τῆς ἐκπορθήσεως τῆς πόλεως παρέλαβεν ὁ Πετρόμπεης. Αἱ γυναῖκες αὐταὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀναφανείσεως φλογὸς μετεκομίσθησαν τὴν νύκτα εἰς τὴν πρὸ ὀλίγου κτισθεῖσαν λαμπρὰν οἰκίαν τοῦ Μουσταφάμπεη ὑπὸ τὴν φύλαξιν πάντοτε τοῦ Πετρόμπεη. Τὴν δ' ἐπαύριον ἐκυριεύθη ἢ μία τῶν μὴ κυριευθεισῶν τὴν προτεραίαν δύο οἰκιῶν, καὶ ἐκάη ἢ ἄλλη καὶ συνεκάησαν καὶ ὄλοι οἱ ἐν αὐτῇ. Οἱ δὲ καταλαβόντες τὴν τάπιαν μῆτε τροφὴν μῆτε πόσιν ἔχοντες παρεδόθησαν ἐπὶ ἀσφαλεῖα ζωῆς τὴν 26. Τρεῖς ἡμέρας διήρκεσαν τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐν τῇ πόλει δεινά. Τὴν δὲ τρίτην ἐθανατώθησαν ἐκτὸς τῆς πόλεως καὶ ὄσοι πεινῶντες καὶ διψῶντες ἐξήλθον πρὸ τῆς ἀλώσεως. Διακόσιοι ἦσαν οἱ ἐν μέσῳ τῆς ἀλληλομαχίας πεσόντες Ἕλληνας, δεκακισχίλιοι δὲ πάσης ἡλικίας οἱ ἀπολεσθέντες Ὀθωμανοί, Ὀθωμανίδες καὶ Ἑβραῖοι· οἱ δὲ λοιποὶ ἠχμαλωτίσθησαν· 40 μόνον ἔνοπλοι διέφυγαν τὰς χεῖρας τῶν Ἕλλήνων καταφυγόντες εἰς Ναύπλιον καὶ μὴ καταδιωχθέντες ἐπὶ τῆς φυγῆς. Οἱ ἐπισημότεροι δὲ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἦσαν ὁ Κεχαγιάμπεης, ὁ Καϊμακάμης, ὁ Κιαμήλμπεης, ὁ Μουσταφάμπεης (ε), ὁ Σείχ-Νετσίη-ἐφέντης, ὁ Δεφ-δερβάρης, ὁ Μπινά-ἐμίνης, καὶ αἱ παρὰ τῷ Μαυρομαγάλῳ γυναῖκες τῶν πασάδων. Ἄπειρα καὶ πολύτιμα ἦσαν τὰ λάφυρα, ἀλλ' ὄλα διηρηπάγησαν ἀνευ παραμικρᾶς ὠφελείας τοῦ κοινοῦ, ἀν καὶ ἠλπίζετο νὰ θεραπευθῶσιν ὀπωσσοῦν ἐκεῖθεν αἱ κατεπίγουσαι ἀνάγκαι τῆς πατρίδος. Τόση δὲ ἦτον ἡ ἐπισυμβᾶσα λεηλασία, ὥστε αἱ πλείστα τῶν οἰκιῶν ἐγυμνώθησαν καὶ αὐτῆς τῆς ξυλώσεως των.

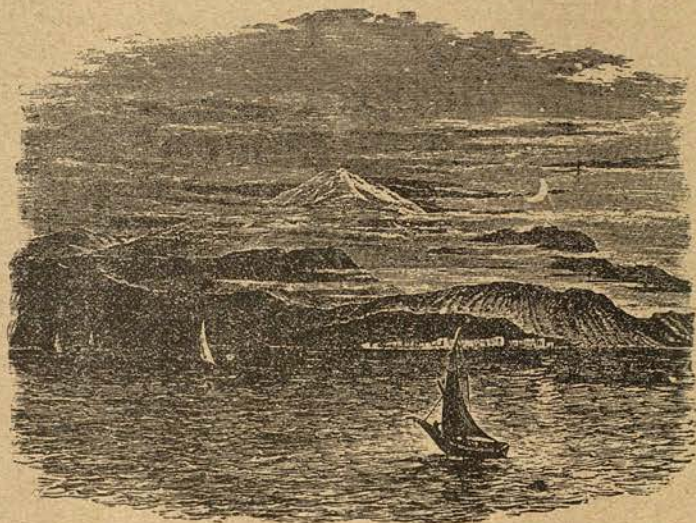
Οὐδαμῶς προτιθέμεθα νὰ δικαιολογήσωμεν τὰς ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς ἀπανθρωπίας τῶν Ἕλλήνων, ὡς ἀπανθρωπίας ὁμογενῶν· ὑπενηθυμίζομεν μόνον, ὅτι παντὸς λαοῦ ἢ ἱστορία, καὶ αὐτῶν τῶν μᾶλλον ἐξευγενισμένων, ἔχει σελίδως ἀπανθρωπίας. Καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἢ Ἰόππη, ἀλωθεῖσα ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἀπέθη εἰς τὴν διαρπαγὴν καὶ εἰς τὴν σφαγὴν 30 ὥρας, καὶ οἱ αἰχμαλωτισθέντες ἀπέθαναν ὄλοι ἐν στόματι μαχαίρας. Δὲν ἐπράχθησαν δὲ τὰ ἐν Ἰόππῃ ὑπὸ τυραννομένων κατὰ τυραννούντων, ὡς ἐν Ἑλλάδι, οὐδὲ παρὰ γνώμην τῶν ἀρχηγῶν ὡς ἐν Τριπολιτσᾷ, ἀλλὰ κατὰ ῥήτην διαταγὴν αὐτοῦ τοῦ Ναπολέοντος παραδεχθέντος, κατὰ τὸν εὐφραδῆ Τίερον, «βάρβαρα ἦθη ἐν βαρβάραις τόποις.»

Ὁ δὲ Ἰψηλάντης, ἐν τοῖς Βασιλικαῖς διατρίβων, ἔμαθε τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ οἱ μὲν σὺν αὐτῷ μὴ τακτικῶς ἔσπευσαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ἀλωθεῖσαν καὶ λαφυραγωγουμένην πόλιν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν τακτικῶν ἐπροχώρησεν εἰς Κόρινθον, καὶ προτείνας τοῖς ἐν τῇ ἀκροπόλει παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου Πετμεζᾶ πολιορκουμένοις νὰ παραδοθῶσι, καὶ μηδὲλως εἰσακουσθεῖς ἀνέδη μέχρι τοῦ Γερανείου, ἐκεῖθεν δὲ ἐπανήλθε τὴν 10 Ὀκτω-

ρίου εις Τριπολιτσάν, όπου τὸν ὑπεδέχθησαν οἱ πορθηταὶ ἀγαλλόμενοι καὶ κανονοβολουῦντες.

Ἐρχόμεθα ἤδη νὰ διηγηθῶμεν καὶ τὰ τῆς Κρήτης μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πρώτου ἔτους τοῦ ἀγῶνος.

Οἱ Τούρκοι καὶ διὰ τὴν στενοχωρίαν, ἣν ἐδοκίμαζαν, καὶ διὰ τὴν καταισχύνῃν ἐπὶ ταῖς ἐπανειλημμέναις ἀποτυχίαις των, καὶ διὰ φόβον ἄλλων

Ἡ Κρήτη.

ἐνδεχομένων κινῶν, ἀπεφάσισαν, συνενώσαντες μεγάλας δυνάμεις πολλαχόθεν, νὰ πετήσωσιν ἐκ νέου τὰ Σφακιά. Τὴν 29 Ἰουλίου γήρλισθη ὁ πασάς τοῦ μεγάλου Κάστρου κατὰ τὴν Ἐπισκοπὴν, ὅπου συνηλίσθη καὶ ὁ τῆς Ρεθύμνης· συνεκστρατεύσαντες δὲ ἀμφότεροι εἰς Ἀρμυρὸν ἔτρεψαν τὴν 5 Αὐγούστου τοὺς ἐκεῖ ὄπλαφόρους Χριστιανοὺς κανονοβολουῦντες καὶ βομβοβολοῦντες καὶ ἐφόνευσαν τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Παπαγιάννην Μουριώτην ἀνδρείως μαχόμενον καὶ τινὰς τῶν περὶ αὐτόν· συνενωθέντων δὲ καὶ τῶν Χανιωτῶν ἐπάτησαν τὴν 6 τὸν Ἀποκόρωνα, παραδώσαντες τὸ πᾶν εἰς σίδηρον καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν· συνηριθμοῦντο δὲ ὅλοι ὑπερδεκακισχίλιοι. Ἐντὸς τῶν Χανιωτῶν, ἀληθοῦς ληστηρίου, ἦσαν δύο εὐσυνείδητοι Τούρκοι, ὁ Τσουρούναγας καὶ ὁ Κασήμαγας, ἰσχυροὶ καὶ οἱ δύο, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐπροστάτευσεν πρὸ τῆς ῥήξεως τοὺς Σφακιανούς, ὁ δὲ δεύτερος ἀντέστη εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν Χριστιανῶν· οἱ δύο οὗτοι ἐθεωρήθησαν ἕνοχοι θανάτου διὰ τὴν πολιτικὴν των φρόνησιν καὶ φιλάνθρωπίαν, καὶ παρηγγέλησαν νὰ συνεκστρατεύσωσιν· ὑπήκουσαν· ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ὑποπετεύσας ὁ Κασήμαγας ἐγένειεν ἄφρατος, ὁ δὲ Τσουρούναγας ἐκρεμάσθη ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ. Τοῦτου δὲ γενομένου ἐξελέχθησαν τρισχίλιοι Καστρινοὶ καὶ προχωρήσαντες ἀνενόχλητοι ἐπάτησαν

Τούρκοι πυροβολοῦντες ἁγίαν εἰκόνα.

Κατὰ παλαιὸν περιηγητὴν.

το Θέρισον, τὸ ἔκαυσαν, ἔκαυσαν καὶ τοὺς Λάκκους, καὶ ἐστρατοπέδευσαν τὴν 13 Αὐγούστου ἐπὶ τῆς πεδιάδος τοῦ Ὀμαλοῦ λεηλατοῦντες καὶ καταστρέφοντες τὰ περίεξ χωρία ἐγκαταλειφθέντα παρὰ τῶν ἐνοικούντων, καὶ ἀναμένοντες νὰ ἔλθωσιν οἱ Χριστιανοὶ καὶ προσκυνήσωσιν. Ἄλλ' οἱ τῆδε κἀκεισε διεσπαρμένοι ἐνοπλοὶ Σφακιανοὶ καὶ Ριζίται συνήλθον πανταχόθεν τὴν αὐτὴν νύκτα ὡς πενταχόσιοι εἰς τὸν Ἐγερόκαμπον, οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Δασκαλάκη, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀναγνώστην Παναγιώτου, καὶ ἔπεσαν, πρῶτας γενομένης, πολλαχόθεν ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς μηδὲν τοιοῦτον ὑποπτεύοντας, καὶ τουφεκίζοντές τους, ἐπὶ τῆς πεδιάδος ἐστρατοπεδευμένους, ἔβλαπταν καὶ δὲν ἔδλάπτοντο. Θορυβηθέντες οἱ πολυάριθμοι Τούρκοι ἐπὶ τῇ αἰψυδίῳ προσβολῇ ἠγωνίζοντο, ἔχοντες καὶ τρία κανόνια, νὰ διασκορπίσωσι διὰ σφοδροῦ πυρὸς τοὺς ὀλίγους ἐχθροὺς των· ἀλλ' οὗτοι διετήρησαν ἀφοβοὶ τὰς θέσεις των, ἐνισχύθησαν καὶ παρ' ἄλλων ἄλλοθεν ἐλθόντων εἰς βοήθειαν διαρκούσης τῆς μάχης, καὶ τόσον ἔβλαψαν καὶ ἐφόδισαν τοὺς ἐχθροὺς, ὥστε τοὺς ἔτρεψαν εἰς αἰσχροὴν φυγὴν. Καὶ οἱ μὲν τῶν Χριστιανῶν τοὺς κατεδίωκαν ὀπισθεν, οἱ δὲ ἄλλην συντομιωτέραν καὶ ὀρεινοτέραν ὁδὸν διελθόντες ἐπρόλαβαν καὶ τοὺς ἀπέκλεισαν ἔμπροσθεν ἐντός τινος στενοτοπίας. Ἐλπίζοντες οἱ Τούρκοι ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν των ἐδοκίμασαν νὰ διαδώσιν, ἀλλ' ἔπεσωρεύοντο πίπτοντες ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν Σφακιανῶν καὶ Ριζιτῶν τουφεκίζόντων θανατηφόρως ὀπισθεν τῶν πετρῶν· βλέποντες δὲ οἱ ἐχθροὶ ἐξ ὧσιν ἔπασχον τὴν παντελῆ σχεδὸν ἐξολόθρευσίν των, καὶ εἰς τὰ ἔμπροσθεν ἂν ἐπροχώρουν, καὶ εἰς τὰ ὀπισθεν ἂν ἐπανήρχοντο, ἐπεχείρησαν πολλοὶ νὰ λυτρωθῶσι φεύγοντες κακίην κακῶς εἰς τὰ τραχέα ὄρη τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς διόδου, ἐγκαταλείψαντες εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ἔπιπλα, πτολεμερόδια καὶ αὐτοὺς τοὺς ἵππους μὴ δυναμένους νὰ ἀναβῶσι τὰ ὄρητα ἐκεῖνα ὄρη. Ὑπερδύκαιοι ἐχάθησαν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην· τινὲς δὲ πεινῶντες καὶ διψῶντες καὶ ἄλλοι περιπλανώμενοι κατέφυγαν εἰς οἰκίας χριστιανικὰς ἐπὶ τῶν ὀρέων ἐπ' ἐλπίδι ἐλέους, ἀλλ' ἔλεος οἱ ἀνηλεεῖς οὐδαμοῦ ἦσαν. Ἐκδίκησιν ἐβόα καὶ ἐν ταῖς φύσει τρυφερωτέραις τῶν γυναικῶν καρδίαις καὶ ἐκδίκησιν ἠῦρε τὸ πρὸ ὀλίγου χυθὲν ἀνηλεῶς ἀθῶον καὶ ἱερὸν αἷμα τῶν ὁμοπίστων ἀδελφῶν των· ὡς καὶ αὐτοὶ οἱ ἱερεῖς, οἱ ὑπηρέται τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐλέους, ἐφάνησαν ὑπηρέται τοῦ Θεοῦ τῶν ἐκδικήσεων· ὅλοι ὅσοι ἔπεσαν διὰ μίαν ἢ ἄλλην περίστασιν εἰς χεῖρας τῶν Χριστιανῶν, ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν, κοσμικῶν ἢ κληρικῶν, ὅλοι ἐν στόματι μαχαίρας ἀπέθαναν· ἐχάθησαν δὲ ἐν τῇ μάχῃ καὶ εἴκοσιν Ἑλληγες, ἐν οἷς καὶ ὁ Στέφανος Χάλης.

Παράφρονες γενόμενοι οἱ Τούρκοι διὰ τὰ δεινὰ παθήματά των ἐστράτευσαν τὴν 29 πανστρατιᾶ εἰς Σφακιά. Δισχίλιοι Χριστιανοὶ συνήλθον εἰς Ἀσκύφον πρὸς ἀντίκρουσιν· ἀλλὰ τὴν 31, καθ' ἣν ἐσχόπευαν νὰ ἐπιπέσωσιν, εἶδαν ὀπισθεν ἐπερχομένους ἐχθροὺς, καὶ, φοβηθέντες μὴ εὐρεθῶσιν ἐν μέσῳ διττοῦ πυρὸς, ἀνέβησαν τὰ ὄρη. Οἱ Τούρκοι εἰσηλθον ἀμαχητὶ εἰς Ἀσκύφον, τὸν ἔκαυσαν, ἔκαυσαν καὶ ἄλλα χωρία, καὶ, μηδενὸς κωλύοντος, ἐπάτησαν

καὶ αὐτὴν τὴν Ἀνάπολιν. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τότε τοὺς Χριστιανούς, καὶ οἱ μὲν κατέφυγαν εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων, οἱ πλείστοι δὲ ἔτρεχαν εἰς τὸν λιμένα, καὶ ἐπιβιβάζομενοι εἰς πλοῖα κατέφευγαν εἰς Γαύδον, παρακείμενον ἐρημιονήσιον, τινὲς δὲ καὶ εἰς τὰ Κύθηρα. Συνέρβυσαν εἰς Λουτρὸν καὶ πολλοὶ λειψοτάκται ἀτακτοῦντες καὶ φορολογούντες ἀσυνειδήτως καὶ ἀναισχύοντες τοὺς ἀδυνάτους πρόσφυγας. Οἱ Τούρκοι περιήλθαν ὅλα τὰ Σφακιὰ μηδένα τῶν κατοίκων ἐντυγχάνοντες· μίαν μόνον γραίαν ἐνέτυχαν, ἣτις, ἐρωτηθεῖσα τί ἔγειναν οἱ κάτοικοι, ἀπήντησεν ὅτι ἤκουσεν αὐτοὺς λέγοντας, ὅτι κατέβαιναν εἰς τὸν αἰγιαλόν, ἵνα μετακομίσωσι τὰ ἀδύνατα μέλη εἰς Γαύδον καὶ πλεύσαντες ἐκείθεν εἰς Μασαράν ἐπιβιβάσωσιν εἰς τὰ πλοῖα τῶν τὰ ἐκεῖ σιτηρὰ ἐν ἀπουσίᾳ τῶν Τούρκων καὶ καύσωσι τὰ χωρία. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Τούρκοι καὶ θεωροῦντες ὅτι ἔσθεσαν τὴν ἐπανάστασιν διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν Σφακιῶν, πάσχοντες δὲ καὶ ἔλλειψιν τροφῶν ἐπανήλθαν εἰς τὰ ἴδια. Ἐπανήλθαν καὶ οἱ τῆδε κἀκείσε διασπαρέντες Χριστιανοὶ εἰς τὰς ἐστίας τῶν καὶ ἐμψυχωθέντες ὑπὸ τινῶν συντοπιτῶν καὶ ἄλλων ὁμογενῶν, ἔξωθεν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀφιχθέντων εἰς συμμέθεξιν τοῦ ἀγῶνος, κατέλαβαν μετ' ὀλίγον διαφόρους θεσεις καὶ πολλοὶ ἐτοποθετήθησαν πλησίον τῶν Χανιῶν, ἔκοψαν τὸ ὑδραγωγεῖον καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐντὸς τοῦ φρουρίου ν' ἀνοιξοσι πηγὰδια· ἀλλὰ τὸ ἐντεῦθεν ἀναβλύζον νερὸν ἦτο κακῆς ποιότητος καὶ ἀπέθνησκαν ὡς 15 τὴν ἡμέραν· τὸσον δὲ ἐπλησίασεν οἱ περὶ τὸν Δασκαλάκην ὥστε ἔκαυσαν καὶ τινὰ παρακείμενα ἐργαστήρια καὶ ἤρπασαν καὶ τὰ ἐντὸς τουφεκοβολῆς βροσκήματα τοῦ Πκτσά. Ἐν τούτοις ἡ πολιτικὴ κατάστασις ἐχειροτέρευεν ἡμέρη τῆ ἡμέρη· σύγχυσις, ἀταξία καὶ ἀναρχία ἐπεκράτει, καὶ ἡ παρουσία ἀρχηγῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν ἐφκίνατο ἀναγκαιοτάτη. Εἶχαν πρὸ καιροῦ αἰσθανθῆ τὴν ἀνάγκην τούτην οἱ Κρήτες καὶ μόλις ἔμαθον τὴν εἰς Πελοπόννησον κατάδυσιν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἔστειλαν ζητοῦντες ἀρχηγὸν καὶ πολεμεφόδια τοὺς συμπατριώτας τῶν Νικόλαον Οἰκονόμου, Ἀναγνώστην Παναγιώτου, καὶ Χατση Νικολὸν Μπενιζέλον. Ὁ Ὑψηλάντης ἔστειλεν ὅ,τι εἶχε, τούτέστιν ὀλίγα πολεμεφόδια καὶ ἀρχηγὸν τὸν Μιχαήλ Ἀφεντούλιον ἢ Ἀφεντούλιον τὸν καὶ Κομνηνὸν (στ), γεννηθέντα ἐν Ῥωσσίᾳ ἐξ Ἑλλήνων. Ὁ ἀρχηγὸς οὗτος κατέπλευσεν εἰς Λουτρὸν, λιμένα τῶν Σφακιῶν, τὴν 25 Ὀκτωβρίου, καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τοὺς Κρήτας, δι' ἧς ἐδικαιολόγει τὴν ἕως τότε ἀναβολὴν ἀποστολῆς ἀρχηγῶν, τοῖς ἔλεγεν ὅτι ἔχειρε πατήσας γῆν ἀκμάσασαν ἄλλατε ὑπὸ τοὺς συνετοὺς νόμους τοῦ Μίνως καὶ ὅτι εἶχεν ἐντολὴν νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν πολιτικὴν ἀναγέννησιν τῶν τοῖς ἀνέφερε δὲ εἰς ἐμψύχωσιν τῶν τὴν παράδοσιν Μοναρχίας καὶ Νεοκράτου, τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ τὰς ἐπιξήρας καὶ θαλάσσης νίκας τῶν Ἑλλήνων, συνίστα τὴν ὁμόνοιαν, τὴν εὐπείθειαν καὶ τὴν καλὴν διαγωγὴν, καὶ τοὺς ἐθάρρουνεν, ἀναδεχόμενος τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγῶνα νὰ ἐγκαρτερήσωσι γενναίως ἐν τοῖς δεινοῖς εἰς ἀπόλαυσιν τῶν οὐρανίων καὶ ἐπιγείων ἀγαθῶν· ἐξέδωκε δὲ καὶ στρατιωτι-

κὸν ὄργανισμόν, κατάλληλον εἰς μόνους τοὺς τακτικῶς τρεφομένους καὶ μισθοδοτούμενους. Οἱ Κρήτες ἐχάρησαν καὶ ἐνθουσιάσθησαν ἐπὶ τῇ ἀφίξει τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ τὸν ἐκάλεσαν εἰς τὰ ὄρη ἐν μέσῳ αὐτῶν, προθέμενοι νὰ ἐκστρατεύωσιν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν του· ἀλλ' οὗτος ἀνέβαλλε ἐπὶ μᾶ ἢ ἄλλῃ αἰτίᾳ τὴν ἀνάβασίν του.

Μετὰ δὲ τὴν εἰς Κρήτην ἀφίξιν του, θαρβύνασαν τὸ ἐμπόριον, κατέπλευσαν εἰς τὸ Λουτρὸν πλοῖα ἐκ διαφόρων μέρων τῆς Εὐρώπης φέροντα τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, ὧν ἡ ἔλλειψις ἐμπόδιζεν εὐκόλως ἕως τότε πᾶν πολεμικὸν κίνημα.

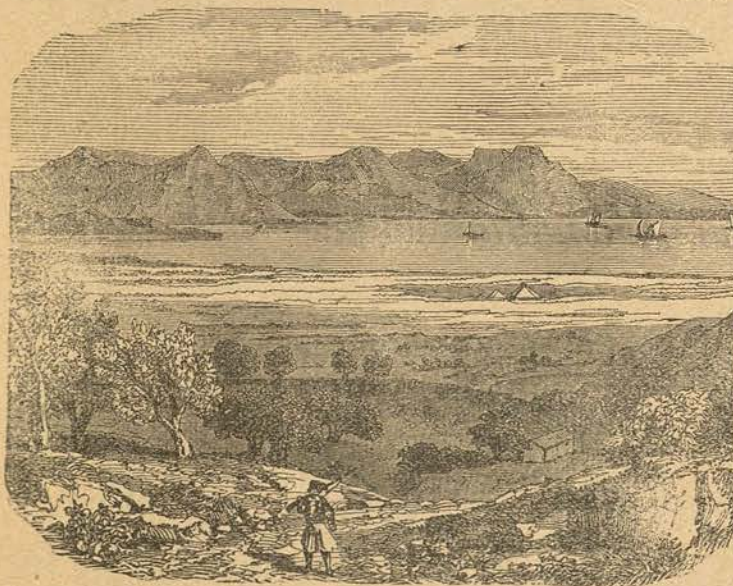

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

Σχεδιασθεῖσα καὶ μὴ ἐνεργηθεῖσα ἐκστρατεία τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς Πάτρας.—Ἀναχώρησις ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων.—Εἴσοδος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν.—Δημογεροντικὸν σύστημα πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως.—Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, Θεόδωρος Νέγρης καὶ ἄλλοι ἔξωθεν ἐλθόντες Ἕλληνες.—Σύστασις κεντρικῶν Ἀρχῶν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου.—Συνάθροισις τῶν πληρεξουσίων ἐν Ἄργει.—Ἑλληνοαλβανικὴ συμμαχία καὶ λύσις αὐτῆς.

Η ΔΕ ἄλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπέφερε τόσον φόβον τοῖς ἐν Πάτραις Τούρκοις, ὥστε ἑκατοστῆς ἔτρεξαν ἐπὶ τῇ ἀκούσματι εἰς τὸ παραθαλάσσιον, ὅπως διασωθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα, μηδενὸς αὐτοῦ καταδιώκοντος. Οἱ ἐκεῖ Ἀλβανοὶ ὄλοι ἐλειποτάκτησαν καὶ διεδιθάστησαν εἰς τὴν ἀντικρὴ ξηράν· οἱ δὲ Λαλιῶται κατέσχον τὴν ἀκρόπολιν καὶ κατήντησαν εἰς τόσῃ ἀναισχυντίαν, ὥστε ἠνάγκασαν τὸν μὲν Ἰσοῦρπασαν, ἀπαρεσκόμενον ἐπὶ τῇ διαγωγῇ των, νὰ καταβῇ εἰς τὸ Ῥίον, τοὺς δὲ ἐγγυρλοὺς Τούρκους, ἀόικους μείναντας, νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ Ἀντίρριον, ὥστε μόνοι σχεδὸν οἰκήτορες ἦσαν 2500 Λαλιῶται, ἐξ ὧν 800 ἔνοπλοι. Γνωστοποιηθέντων δὲ τῶν συμβάντων τούτων τοῖς ἐν Τριπολιτσᾷ, ἐκινήθη ὁ Κολοκοτρώνης κοινῇ γνώμῃ πρὸς τὰς Πάτρας, καὶ ἔχων παλαιὰς σχέσεις πρὸς τοὺς ἐκεῖ Λαλιῶτας εἶχε παποίθησαν ὅτι εἰς αὐτὸν μᾶλλον ἢ εἰς ἄλλους θὰ περεδίδοντο, καὶ μάλιστα ἀφ' οὗ ἐγνώσθη ὅτι διὰ τῶν φροντίδων αὐτοῦ διατηρήθησαν ἀβλαβεῖς οἱ Ἀλβανοὶ ἐν μέσῳ τῆς δεινῆς ἀλληλομαχίας, καθ' ἣν ἐξήλθαν τῆς Τριπολιτσᾶς. Εἰκοσι μόνον σωματοφύλακας εἶχε καθ' ἣν ἡμέραν ἐξεστράτευσε, διότι ὁ ὄπλοφόρος ὄχλος ἀνεχώρησεν εἰς τὰς ἐπαρχίας πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν λαφύρων καὶ τῶν αἰχμαλώτων· πρὶν δὲ φθάσῃ εἰς Μαγούλιαν, ἑπτὰ ὥρας μακρὰν τῆς Τριπολιτσᾶς, συνῆβρυσαν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας του 1200, ἀφ' οὗ δὲ ἔφθασεν εἰς Γαστούνην, ἠριθμοῦντο οἱ ὀπαδοὶ του εἰς τετρακισχιλίους, διότι ἢ προλαβοῦσα νίκη ἐν Τριπολιτσᾷ ἐθάβρυνε, καὶ ἢ μέλλουσα λαφυρκαγωγία εἴλκυε πολλούς. Ἄλλ' οἱ πολιτορχοῦντες τὰς Πάτρας ἀρχηγοὶ τῶν Ἀχαιῶν δυσηρεστήθησαν διὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην καὶ τὴν ἐμπόδισαν δι' ὧν ἔγραψαν τοῖς ἐν Τριπολιτσᾷ· κατὰ πρόσκλησιν δὲ αὐτῶν ὁ Κολοκοτρώνης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ἐκεῖνην ἀπρακτος.

Ἐν τῷ μεταξύ δὲ τούτῳ οἱ ἐμφωλεύοντες ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι Πασάδες, Μεχμέτης καὶ Βρυώνης, ἰδόντες ὅτι ἡ ἐκστρατεία, μεθ' ἧς θὰ συνέπρατταν, ἐμταϊώθη ἐν τῇ μάχῃ τῶν Βασιλικῶν, καὶ ὅτι ἠλώθη ἡ Τριπολιτσά, ἧς ἡ λύτρωσις ἦτον ὁ πρῶτος τῆς ἐκστρατείας σκοπός, ἀπεφάσισαν ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς τὰ ἴδια. Συνέτρεξε δὲ εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ ἡ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας μετάπεμφις τοῦ Βρυώνη εἰς Ἰωάννινα, θέλοντος τοῦ Χουρσῆδῃ νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἐπιβροχὴν τοῦ ἀνδρὸς τούτου εἰς προσέλευσιν τῶν Ἀληπασίζόντων Ἀλβανῶν. Διὰ τοὺς λόγους τούτους (α) ὁ μὲν

Ὁ Μαραθῶν.

Βρυώνης ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν τὴν 28 Σεπτεμβρίου μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ στρατεύματός του, ὁ δὲ δελήμπασῆς του μετὰ τῶν λοιπῶν κατόπιν. Ἠνώθησαν δὲ ἐν Θήβαις οἱ δύο Πασάδες, ἠεροβολίσθησαν μετὰ τῆς κατὰ τὰ Μέγαρα ἑλληνικῆς προφυλακῆς, καὶ, παραλαβόντες τὴν ὀθωμανικὴν φρουρὰν τῆς Λεβαδείας, μετέβησαν διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Ταλαντίου, τῆς μόνης ἀνοικτῆς, ὡς κατεχομένων τῶν ἄλλων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰωάννινα.

Διαρκούσης δὲ τῆς ἐν Ἀθήναις διατριβῆς τοῦ Βρυώνη, οἱ Τούρκοι διέτελεσαν ἀνεπηρέαστοι κύριοι ὅλης τῆς Ἀττικῆς. Δις μόνον ἀπήντησαν ἐν τῇ περιφορᾷ των Χριστιανούς εισδύσαντας εἰς Δραγομάνον, καὶ κτυπήσαντές τους ἀντεκρούθησαν· ἐν τῇ τελευταίᾳ δὲ συγκρούσει παρῆν καὶ ὁ Πασάς, ὃν Ἀθηναῖός τις Δῆμος Ῥομπέσης ἐπιστόλισε καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονεύσῃ· ἀλλ' ἐφρονεῦθη αὐτός· συνεφρονεῦθησαν καὶ δύο ἄλλοι καὶ ἠχμαλωτίσθησαν

τρεις ἐφρονεύθησαν δὲ καὶ Τούρκοι, καὶ εὐρέθη κατὰ γῆς πολῦτιμος σπάθη, ἣτις ἐλέγετο ἔτι ἦτον ἢ τοῦ Πασᾶ.

Ἀναχωρήσαντος δὲ τοῦ Βρυώνη ἐξ Ἀθηνῶν, ἡ πόλις καὶ ἡ ἀκρόπολις ἔμειναν ὑπὸ τὴν φύλαξιν τῶν ἐγγυρίων Τούρκων καὶ τῶν ἐκεῖ προῦπαρχόντων ὀλίγων Ἀλβανῶν, πλήθουςι τροφῶν. Οἱ Χριστιανοί, διεσπαρμένοι εἰς τὰς πλησιοχώρους νήσους, συνήλθαν πρὸς ἀπολύτρωσιν τῆς πατρίδος τῶν καὶ εἰσέβαλαν παμπληθεῖ εἰς τὴν Ἀττικὴν. Τὴν 3 Νοεμβρίου ἐξεληθόντες οἱ Τούρκοι ἔπεσαν ἐπὶ τινὰς Ἑλληνας, ἀπροφυλάκτως περιφερομένους ἐν τῇ πρὸς τὸν Μαραθῶνα ἐλαιῶνι, καὶ συνέλαβαν γυναῖκας καὶ τρεῖς ἀνδρας, καὶ τὰς μὲν ἐκράτησαν, τοὺς δὲ ἀπεκεφάλισαν· ἐξῆλθαν πάλιν καὶ τὴν 4, καὶ συνήντησαν Ἑλληνας κατὰ τὸ Χαλάνδρι, ὅπου, συγκρούσεως γενομένης, οἱ Ἑλληνες ἔτρεψαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως σκοτώσαντες 22. Ἐσχότωσαν καὶ οἱ Τούρκοι ἓνα καὶ συνέλαβαν ζῶντα τὸν Ἀναστάσιον Λέκαν, ὃν ἀνηλεῶς βασανίσαντες ἐθανάτωσαν. Οἱ Ἑλληνες ἠξέυροντες ὅτι οἱ ἔχθροὶ τὴν μὲν νύκτα ἀνέβαιναν ὄλοι εἰς τὴν ἀκρόπολιν, τὴν δὲ ἡμέραν κατέβαιναν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὅτι εἶχαν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἀνοιχτὴν τὴν πύλιν τῆς ἀκροπόλεως διὰ τὴν ἀναγκαίαν συγκοινωνίαν, διανοήθησαν νὰ εἰσέλθωσι τὴν νύκτα εἰς τὴν πόλιν, ἔρημον οὖσαν, καὶ νὰ παραφυλάξωσιν ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν μέχρι τῆς αὐγῆς, ἐπὶ σκοπῇ νὰ ὀρμήσωσι τότε αἴφνης καὶ κυριεύσωσι τὴν πύλιν, ἀνοιγομένην κατὰ τὸ σὺννηθες τὴν ὥραν ἐκείνην. Τολμηρὸν ἦτο τὸ μελετηθέν, ἀλλ' ὅχι καὶ ἀκατόρθωτον διὰ τὴν γνωστὴν νωθρότητα καὶ ἀπροσεξίαν τῶν Τούρκων. Εἰς ἐκτέλεσιν δὲ αὐτοῦ ἐπλησίασαν ἡσύχως πρὸς τὴν πόλιν τὴν νύκτα τῆς 4, ἐπήδησάν τινες ἔσω τοῦ τείχους ἀφανεῖς, καὶ ἀνοίξαντες τὴν πύλιν τῆς πόλεως εἰσήγαγον τοὺς ἄλλους. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἤκουσαν γαυγίσματα ἐν τῇ πόλει παρὰ τὸ σὺννηθες, καὶ, ὑποπτεύσαντες, δὲν ἦνοιξαν, ἡμέρας γενομένης, τὴν πύλιν τῆς ἀκροπόλεως, καὶ τοιουτοτρόπως ἐματαιώθη τὸ σκοπούμενον. Οἱ δὲ Ἑλληνες ἔμειναν ἐν τῇ πόλει, ἀπέκλεισαν τοὺς ἔχθρους καὶ ἤρχισαν δευτέραν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως.

Κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς ἐλευσεως τοῦ Ὑψηλάντου γενομένην ἀπόφασιν τῶν Ἑλλήνων ἡ γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἐπρόκειτο νὰ διατηρηθῆ μέχρι τῆς ἐκπολιορκήσεως τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ μετὰ ταῦτα νὰ συνέλθωσιν οἱ Ἑλληνες εἰς σύστασιν τακτικωτέρας καὶ ἐθνικωτέρας κυβερνήσεως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ὅρος οὗτος ἐπληρώθη ἤδη, καὶ ἡ περὶ τούτου ἀνάγκη ἦτον ἐπαισθητὴ, καὶ ἡ κατάστασις τῆς Πελοποννήσου ἀρμοδία, ἐνεκρίθη νὰ συγκροτηθῆ ὅσον τάχιον ἢ ἐθνικὴ συνέλευσις. Ἡ κατάστασις τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς ἐντὸς τῶν σημερινῶν ὀρίων στερεᾶς Ἑλλάδος ἦτον ἔτι μᾶλλον ἀρμοδία. Αἱ νῆσοι διέμειναν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως παντάπασιν ἀνενόχλητοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐκτὸς τῆς Σάμου, ἀλλὰ καὶ αὕτη πολεμηθεῖσα ὑπερίσχυσε. Τὸ δυτικὸν μέρος τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος διέμενε διόλου ἀνεπηρέαστον ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Μακρυνόρου, τὸ δὲ ἀνατολικὸν ἀπηλλάγη ἐσχάτως καὶ

αὐτό, ὥστε ἐπὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπὸ Μακρυνόρου μέχρι Θερμοπυλῶν δὲν ὑπῆρχε μεσοῦντος τοῦ Ὀκτωβρίου ἐχθρός, εἰμὴ ἐν Βονίτση, Ναυπάκτῳ, Ἀντιρρίφῳ καὶ Ἀθήναις· ἀλλ' αἱ φρουραὶ αὐταὶ μόλις ἦσαν ἱκαναὶ ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὰς προσβολὰς τῶν Ἑλλήνων. Προκειμένης δὲ τῆς συγκαλέσεως τῶν πληρεξουσίων, ὁ Ὑψηλάντης ἀπέστειλεν εἰς τὰς ἐπαρχίας προσαγγελεῖς καὶ ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους, ἐν αἷς ἐθεώρει ἑαυτὸν μὲν ἐθνάρχην καὶ πρόμαχον τῆς εὐνομίας, τοὺς δὲ προεστῶτας ὁμοίους τῶν Τούρκων καὶ ἀξίους τοῦ μίσους τοῦ πάσχοντος λαοῦ. Τόσον βαρεῖα προσβολὴ ἐξηγγρίωσε τοὺς προεστῶτας καὶ ὑπερηύξησε τὴν κατ' αὐτοῦ ἀντιπολιτευσίν των.

Προτοῦ δὲ ἐκλεχθῶσιν ὅπως οὖν τακτικῶς οἱ πληρεξούσιοι, ἐχρειάζετο νὰ ὀργανισθῆ ὁ τόπος.

Τὸ Αἰγαῖον ἔμενε μετὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ὀργανισμένον ὅπως ἦτο καὶ προτοῦ, καὶ χρεῖαν ἰέου ὀργανισμοῦ σχεδὸν δὲν εἶχεν. Ἀλλ' ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἐν τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι, ἀφ' οὗ κατεστράφησαν αἱ τουρκικαὶ Ἀρχαί, ἐπέζων μόνον αἱ ἐγχώριοι ἐπιβροαὶ τινῶν Ἑλλήνων, κυβερνήτων τὰ τῶν ἐπαρχιῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα προεστῶτων καὶ καπητάνων· διότι συνειθισμένοι οἱ λαοὶ νὰ βλέπωσι τούτους ἀνωτέρους των, τοῖς ἐπρόσπεραν αὐτοπροαιρέτως σέβας καὶ ὑπακοήν. Πολλοὶ πολλὰ ἐγραψαν καὶ εἶπαν κατὰ τῶν δύο τάξεων. Ἀναμφιβόλως ἡ τῶν προεστῶτων εἶχε συνήθως τὰ ἐλαττώματα, ἅτινα μεταδίδει διεφθαρμένη ἐξουσία τοῖς ὑπαλλήλοις τῆς, καὶ ἡ τῶν ὀπλαρχηγῶν εἶχε τὰς ἕξεις τῆς μαχαίρας καὶ τῆς ἀνατροφῆς των· ἀλλ' ὁ ἄγων τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τὸν κατὰ ξηρὰν πόλεμον εἶναι κυρίως ἔργον τῶν δύο τούτων κλάσεων, διότι αὐταὶ, ἄγουσαι καὶ φέρουσαι τὸν λαὸν ὅπως ἤθελαν, μετεχειρίσθησαν, καλῇ τύχῃ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν δύναμιν των ἐπ' ἀγαθῇ τῆς πατρίδος· εἶναι δὲ σήμερον ἀποδεδειγμένον, ὅτι ὅχι μόνον οὐδεὶς ἐπλούτησεν, ἀλλ' ὀλιγώτατοι καὶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπέκτησαν, καὶ πολλοὶ εὐποροῦντες ἀπέμειναν σχεδὸν ἄποροι· αἱ δὲ καταχρήσεις τῆς δυνάμεώς των, δι' ἃς κατηγοροῦνται, καὶ πολλάκις δικαίως, ἦσαν ἐφήμεροι καὶ οὔτε ὅσον θεωροῦνται κοινῶς βαρεῖαι, ἐν ᾗ ἢ διὰ τῆς θερμῆς συνεργείας αὐτῶν ἀποκτηθεῖσα ἐθνικὴ ἐλευθερία εἶναι ἀνεκτίμητος καὶ διαμένουσα.

Προτοῦ δὲ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἐκθεσιν τοῦ νέου ὀργανισμοῦ, συμφέρει νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ὑπὸ τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν διοικητικὰ καθήκοντα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ποῖαι αἱ πρακτικαὶ καὶ θεωρητικαὶ γνώσεις αὐτῶν, ἀρχομένου τοῦ ἀγῶνος.

Ἡ Πελοπόννησος ἦτον ὀργανισμένη εἰς κοινὰ, ἢ δήμους κατ' ἐκλογὴν δὲ αὐτῶν διωρίζοντο οἱ δημογέροντες κατὰ πόλεις, κώμας καὶ χωριά. Οὔτε διὰ τὸν ἐκλογέα οὔτε διὰ τὸν ἐκλέξιμον ὑπῆρχε τίμημα· ὥστε ὄλοι οἱ κάτοικοι ἦσαν ἐκλογεῖς καὶ ἐκλέξιμοι, ἀλλ' ἐπροτιμῶντο πάντοτε ὡς ἐκλέξιμοι οἱ εὐπορώτεροι, καὶ οὕτως ἐπληροῦτο ἡ διάταξις τοῦ Σόλωνος ἢ λέγουσα: οἱ μὲν πτωχοὶ νὰ ἐκλέγωσιν, οἱ δὲ πλούσιοι νὰ ἐκλέγωνται. Καὶ οἱ μὲν γενικοὶ δημογέροντες ἐκάστης ἐπαρχίας, οἱ λεγόμενοι κοτσαμπασίδες ἢ προεστῶτες,

ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν κατοίκων τῆς πρωτεύουσας τῆς ἐπαρχίας, οἱ δὲ δημογέροντες τῶν λοιπῶν αὐτῆς μερῶν συνήρχοντο εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ συνέπρατταν μετὰ τῶν κατοίκων τῆς ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τῶν γενικῶν δημογερόνων. Αἱ δημογερονταὶ ἦσαν ὀριστικά. Ἡ δὲ τουρκικὴ ἐξουσία τοῦ τόπου εἰσποιεῖτο ἀπλῶς περὶ αὐτῶν καὶ παρεδέχετο τὴν ψήφον τοῦ κοινοῦ. Ἐνιαύσιοι ἦσαν αἱ ἀρχαιγερονταὶ δικαιοματικῶς, ἀνεβάλλοντο δὲ καταχρηστικῶς καὶ οἱ αὐτοὶ ἄνθρωποι προσέστευαν πολυετῶς ἢ καὶ διὰ βίου· ἀλλ' ὁ ταμίης ἐδίδοε κατ' ἔτος εὐθύνας.

Ἐν ῥητῇ δὲ ὥρᾳ τοῦ ἔτους οἱ γενικοὶ δημογέροντες, ἦτοι οἱ προσετώτεροι ὅλης τῆς Πελοποννήσου, ἀνέβαιναν εἰς Τριπολιτσάν καὶ συνεκρότουσαν γενικὴν συνέλευσιν, καθ' ἣν συμπράξει καὶ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας ὠρίζοντο τὰ ἐνιαύσια ἐξόδα τῆς σατραπείας· ἀλλὰ μόνοι οἱ προσετώτεροι διένεμαν τὸ ὀρισθὲν τῶν ἐξόδων ποσὸν μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν, τηροῦντες τινὰ κανόνα ὡς πρὸς τὴν διανομὴν, οὓς αὐτοὶ ἔθεσαν ἐκ συμφώνου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐπαρχίας καὶ τῶν εἰσοδημάτων αὐτῆς. Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῶν ἐκάλουν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκάστης τοὺς δημογέροντας τῶν ἄλλων αὐτῆς μερῶν, καὶ ἀφ' οὗ ἔβαλλον ὑπ' ὄψιν τῶν τῷ ἐπιβάλλον τῇ ἐπαρχίᾳ μέρος τῶν γενικῶν ἐξόδων τοῦ ἔτους, συμπράξει καὶ συναινέσει αὐτῶν ἐπρόσθεταν καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ τῶν καὶ διένεμαν τὸ σύνολον μεταξὺ τῶν δήμων τῆς ἐπαρχίας, τηρουμένων πρὸς τοῦτο, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς γενικῆς διανομῆς, τινῶν κανόνων· ἐπανερχόμενοι δὲ οἱ δημογέροντες εἰς τοὺς δήμους τῶν συμπαραλαμβάναν συμπράκτοράς τινος ἐγκριτωτέρους τῶν συνδημοτῶν, καὶ προσθέτοντες καὶ τὰ ἰδιαίτερα τοῦ δήμου τῶν ἐξόδα διένεμαν τὰ τῆς ὀλικῆς ἐτησίου δαπάνης μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν τοῦ δήμου τῶν ἀναλόγως τῆς καταστάσεως ἐκάστης, ἣν ἐγνωρίζαν διὰ τὴν μικρότητα τῶν δήμων· οὐδεὶς δὲ τῶν πολιτῶν ὁποιασδήποτε τάξεως καὶ ὁποιοῦσδήποτε βαθμοῦ ἔμεναν ἀφορολόγητος· οἱ αὐτοὶ δὲ δημογέροντες ἐσύναζαν τοὺς φόρους. Τοιοῦτοτρόπως ὁ μὲν γενικὸς φόρος ὠρίζετο ἀπὸ κοινοῦ παρὰ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας καὶ τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν Ἑλλήνων, ὁ δὲ ἐκάστης ἐπαρχίας καὶ ἐκάστου δήμου παρὰ μόνων τῶν Ἑλλήνων. Μόνων τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ἔργα καὶ ἡ ἐπιβολή, ἡ διανομή καὶ ἡ εἰσπραξις ὅλων τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος φόρων, καὶ πηγὰὶ ἐπομένως τοπικῶν γνώσεων.

Τὸ σύστημα τοῦτο τῆς Πελοποννήσου ἐπεκράτει καὶ κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἀλλὰ κατ' ἐπαρχίας μόνον ἐν ἐλλείψει γενικοῦ κέντρου. Πᾶσα δὲ ἐπαρχία καὶ τῆς Πελοποννήσου, πλὴν τῆς Μάνης, καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἶχε διοικητὴν Ὀθωμανόν· ἀλλ' ἡ κοινότης ὠρίζε τὸ ποσὸν τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως καὶ διώριζε καὶ τὸν ἀρχηγόν αὐτῆς· ὁ δὲ διοικητὴς ὤφειλε νὰ μεταχειρίζεται τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος δύναμιν εἰς διατήρησιν τῆς εὐταξίας, εἰς ἀσφάλειαν τῶν πολιτῶν, εἰς σύναξιν τῶν φόρων καὶ εἰς ἐκτέλεσιν τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων· δὲν εἶχε δὲ ἐξουσίαν νὰ τὴν μεταχειρισθῇ πρὸς ἄλλο τι ἄνευ ἀδείας τῆς κοινότητος· ὥστε ὁσάκις ὁ διοικητὴς ὑπε-

ρέθεινε τὰ ὄρια τῆς νομίμου ἐξουσίας του, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως δὲν ἐχρεώσεται ὑπακοήν. Πᾶσα ἐπαρχία εἶχε καθὴν· ἀλλὰ πολλάκις οἱ ἀντιφερόμενοι ἐξισάζοντο διὰ τοῦ ἀρχιερέως, τῶν δημοτικῶν Ἀρχῶν, ἢ καὶ δικαιοτῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ τόσον ἀξιοζήλωτον καὶ τόσον φιλελεύθερον τοπικὸν τοῦτο σύστημα δὲν ἐφυλάττετο ἀμόλυντον ἀπὸ τῆς αὐθαιρέτου παρεμβάσεως καὶ παρεισπράξεως τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας, ἢ καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιβλαβοῦς πολλάκις παρὰ τοῖς κρατοῦσιν ἐπιβρόχης τινῶν τῶν προσετώτων· ἀλλ' οὐδὲν ἦττον οἱ Ἑλληγες, συνδιοικοῦντες τοιοῦτοτρόπως, ἐξηγούοντο καθ' ἡμέραν εἰς τὰ τοπικά τῶν καὶ ἐνισχύοντο ἐνώπιον τῆς τουρκικῆς Ἀρχῆς.

Αἱ δὲ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου εἶχαν σύστημα ἐπιδιδασκαλικῶν καὶ πλείονος ἰσχύος πάροχον, διότι ἦσαν αὐτονομώτερον (β).

Ὅσοι δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐπαιδεύοντο, ἐδιδάσκοντο κυρίως γραμματικά ἢ ἱατρικά, ὀλίγοι δὲ φιλοσοφικά καὶ οὐδεὶς νομικά, διότι ὅπου ἐβασίλευε τὸ κοράνιον καὶ ἐδικάζε καθῆς, ἢ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου δὲν ἐχρησίμευεν. Οἱ δὲ Ἑλληγες, οἱ λεγόμενοι Φαναριῶται, ἐξ αἰτίας τῆς πολιτικῆς θέσεώς τῶν πρὸς τὴν Πύλην καὶ πρὸς τὰς Βλαχομολδαυτικάς ἡγεμονείας, ὡς κατεῖχαν καὶ ἐνέμοντο, κατεγίνοντο εἰς κτήσιν γενικωτέρων πολιτικῶν γνώσεων· ἀλλὰ καὶ αἱ γνώσεις αὐτῶν ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὄχι πολλὰ βαθεῖαι, διότι τοιαῦτα δὲν ἐχρησίμευαν ἐν κράτει ὅπου τὰ κινουόμενα τὴν πολιτικὴν ἦσαν ἢ βασιουργία, ἢ αἰσχροκέρδεια καὶ ἢ ἐπιβροχὴ ἐνός κερκοραστοῦ, ἢ ἐνός κούρέως, καὶ ὅπου οἱ διαπρέποντες εἶχαν πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὸν βρόχον, τὴν μάχαιραν, τὸ κώνειον, τὴν ἐξορίαν καὶ τὴν δήμευσιν.

Δύο τῶν Φαναριωτῶν, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Θεόδωρος Νέγγρης, ἐχρησίμευσαν εἰς τὸν προκείμενον τοῦ τόπου ὄργανισμὸν.

Διέτριβεν ἐν Πίση τῆς Τοσκάνης ὁ Μαυροκορδάτος ὅτ' ἐξεβράχη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, καὶ ἀκούσας τὸ γεγονός ἐπεβίβασεν εἰς τι πλοῖον ἐν τῇ ἐλευθέρῳ λιμένι τῆς Λιδοῦρνου ὄπλα καὶ πολεμικοὺς ἀγροασθέντα δι' ἰδίων του χρημάτων καὶ διὰ συνεισφορᾶς ἄλλων ὁμογενῶν, ἔπλευσεν εἰς Μασσαλίαν, προσεπεβίβασεν ἄλλα, παρέλαβε συμπλωτῆρας Ἑλληνάς τινὰς καὶ φιλέλληνας, καὶ κατέπλευσεν ἀσφαλῶς τὴν 20 Ἰουλίου εἰς Μεσολόγγι, ὅπου

Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

ἔγεινε δεκτὸς φιλοφρενέστατα διὰ τὸ γνωστὸν τῆς οἰκογενείας του ὄνομα, δι' ὅσα ἔφερε βοηθήματα, καὶ διότι οἱ λαοὶ τῆς Ἑλλάδος, πιστεύοντες ὅσα διέσπειραν οἱ ἀπόστολοι τῆς Ἐταιρίας, ἐπροσδόκουν τὴν σωτηρίαν των ἐκ τῶν ἐρχομένων ἔξωθεν ἐκλήθη δὲ καὶ εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ μέρους ἐκείνου παντελῶς ἀνοργανίστου καὶ ἐν πλήρει ἀναρχίᾳ, ἂν καὶ ὁ Ὑψηλάντης εἶχε στείλει πρὸ ὀλίγου ὡς ὀργανιστὴν τὸν Ἰβὸν Ῥήγγαν, ἀγαθὸς ψυχῆς ἀλλ' ὀλίγης ἰκανότητος ἄνθρωπον, ὃν οἱ Αἰτωλοακαρνανεὶς οὔτε ἐτίμων οὔτε ἤκουαν. Ὁ Μαυροκορδάτος οὐτ' ἀπεποιήθη οὐτ' ἐδέχθη τὴν ἀρχηγίαν ἤθελε νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰ γενικὰ πράγματα καὶ τοὺς ἐπισημοτέρους ἄνδρας τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως δὲ τὸν Ὑψηλάντην διὰ τοῦτο ἀνεχώρησε μετὰ τινὰς ἡμέρας εἰς Τρίκορφα, ὑποσχεθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ μετ' ὀλίγον ἀπεδιβάσθη δὲ εἰς Μονοδένδρι ἐπὶ τῆς παραλίας τῶν Πατρῶν.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας τῆς ἀρίξεως τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγι κατέπλευσεν εἰς Νεόκαστρον ὁ ἐν Πίσῃ διατρίβων υἱὸς τοῦ πρώην αὐθέντου τῆς Βλαχίας, Ἰωάννου Καρατσᾶ, Κωστάκης, καὶ μετ' ὀλίγον κατέβη εἰς τὰ παράλια ἐκεῖνα ἐρχόμενος ἐκ Τρικώρφων καὶ ὁ πρὸ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Καρατσᾶ φθάσας εἰς Ἑλλάδα Θεόδωρος Νέγρης, ὁ ὡς ἀντιπρόεδρος τῆς Πύλης παρὰ τῇ γαλλικῇ κυβερνήσει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀποδημήσας, καὶ καθ' ὁδὸν προτιμήσας τὸν ἔθνικὸν ἀγῶνα ἦτο δὲ εἰς ἄκρον δυσηρεστημένος διὰ τὴν ἀκαταστασίαν τῶν πραγμάτων, διὰ τὰς ἔριδας Ὑψηλάντου καὶ Πελοποννησίων, διὰ τὴν διαίρεσιν ὀπλαρχηγῶν καὶ προεστώτων, καὶ διὰ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Ὑψηλάντου νὰ διαικήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν ὀνόματι ἀνυπάρχτου Ἀρχῆς. Οὗτος καὶ ὁ Καρατσᾶς, μαθόντες τὸν εἰς Μεσολόγγι κατάπλου τοῦ Μαυροκορδάτου, διεδιβάσθησαν ἐκεῖ εἰς ἔντευξίν του καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μονοδένδρι ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὸν προφθάσωσιν. Ὁ Μαυροκορδάτος, ὅστις ἀνέδεικνεν ἤδη εἰς Τριπολιτσάν, ἐπέστρεψεν ἐπὶ τῇ προσκήσει αὐτῶν εἰς Μονοδένδρι, καί, ἀφ' οὗ συνδιελέχθησαν, ὤδυσαν καὶ οἱ τρεῖς τὴν εἰς Τριπολιτσάν ὁδὸν καὶ ἀπήντησαν ἐν Καλαβρύτοις τὸν ἐπίσκοπον Ταλαντίου Νεόφυτον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Σακελλίονα ἀναβαίνοντας εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ἐπὶ σκοπῷ νὰ ζητήσωσιν ἐξ ὀνόματος ἐπαρχιῶν τινων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου στρατεύματα, πολεμοφόδια καὶ διοικητήν. Καὶ ὁ μὲν Νέγρης καὶ ὁ Καρατσᾶς ἔμειναν καθ' ὁδὸν ἐν Βυτίνῃ, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἐφθασε τὴν 14 Αὐγούστου εἰς Τρίκορφα, ὅπου συνδιαλεχθεὶς μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἰδὼν ὅτι δὲν ἤθελεν οὐδὲ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀδελφοῦ του νὰ παραιτηθῇ τῶν ἐπὶ τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς τῆς Ἑλλάδος ἀξιώσεών του, εὐρῶν δὲ καὶ τὸν Καντακουζηνὸν ἀντιφερόμενον πρὸς τὸν Ὑψηλάντην καὶ ἀγανακτοῦντα, ἀκούσας καὶ τὰς τῶν Πελοποννησίων προεστώτων καὶ ὀπλαρχηγῶν ἔριδας, καὶ ἐπισκεφθεὶς ἐν τῇ ἀγίᾳ Ἰωάννῃ τοὺς ἐκεῖ μεταδάντας τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας προκρίτους τῆς Ἰδρας ἐπ' ἐλπίδι συστάσεως ἐθνικῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ μηδὲν δυναμένους νὰ κατορθώσωσι διὰ τὰς περιστάσεις, ἐπέστη ὅτι πάντῃ ἀνωφελὴς ἦτον ἢ ἐν Τρικώρφοις διαμονή του.

Ἄλλα ἤλπιζαν καὶ ἄλλα ἠύραν παρὰ τῷ Ὑψηλάντῃ καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ταλαντίου καὶ ὁ Σακελλίων, ὅτε παρεστάθησαν ἐνώπιόν του συμπαρολαβόντες καὶ ἄλλους ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ψευσθέντες τῶν ἐλπίδων των ἀπεφάσισαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα ἐν τῇ συνοδίᾳ τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Καντακουζηνοῦ, τοῦ Νέγρη καὶ τοῦ Καρατσᾶ πρὸς ὀργανισμὸν αὐτῆς, ὡς ἐσχεδιάσθη κατὰ τὴν ἐν Καλαβρύτοις συνέντευξίν των ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρὰ τῷ λαῷ ὑπόληψιν τοῦ Ὑψηλάντου ἐχρειάζετο, τοῦλάχιστον κατ' ἐπιφάνειαν, καὶ ἢ συγκατάθεσις αὐτοῦ ἀλλ' αὐτὸς ἀπεστρέφετο καὶ τοὺς τέσσαρας τούτους ἄνδρας ὡς δυσμενεῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένους καὶ ὡς ἐπιβουλεύοντα ἢν ἀντεπιειτο ἐξουσίαν διὰ τοῦτο, ὅτε οἱ βρῆθέντες πληρεξούσιοι εἶπαν αὐτῷ, «δὸς μας ἀρχηγὸν τὸν Μαυροκορδάτον,» ἀπεκρίθη, «δὲν συμφέρει» «δὸς μας τὸν Καντακουζηνόν» οὐτ' αὐτὸς εἶναι καλός· ἀμὴ ὁ Καρατσᾶς· «καὶ αὐτὸς ὅμοιος των. Ἄς ἔλθῃ ὁ Νέγρης· αὐτὸς εἶναι ὁ χειρότερος ἕλων.» Τοιοῦτοτρόπως οἱ Στερεοελλαδίται, μηδὲν ἐλπίζοντες παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου, ἐπανήλθαν ἀγανακτοῦντες εἰς Βυτίνην, ὅπου διέμεναν ὁ Καρατσᾶς καὶ ὁ Νέγρης, καὶ ὅπου ἦλθαν μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Καντακουζηνός καὶ ὁ Μαυροκορδάτος. Συσκέψεως δὲ γενομένης, ἀπεφάσισαν ὅλοι νὰ φροντίσωσι περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὀλιγορῶντες εἰς τὸ ἔξῃς ἢν ἀντεπιειτο ἐξουσίαν ὁ Ὑψηλάντης. Ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἐξέδωκαν ἐκεῖθεν ἐγκυκλίους συγκαλοῦντες εἰς Σάλωνα τοὺς πληρεξούσιους τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος κατὰ τὴν 14 Σεπτεμβρίου πρὸς σύστασιν τοπικῆς Ἀρχῆς· καὶ ταῦτα πράξαντες ἀνεχώρησαν εἰς Σάλωνα. Αὕτη ἦτον ἡ πρώτη καὶ καιρῖα πληγὴ τῆς ἐξουσίας τοῦ Ὑψηλάντου ἐπὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅπου αὐτοῦ καὶ μόνου ἴσχυαν αἱ διαταγαὶ μέχρι τούδε.

Φθάσαντες δὲ εἰς Καλαβρυτα ἀπήντησαν τὸν Γεώργιον Πραϊδῆν καὶ τὸν Χρήστον Κωλέττην στελλομένους πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον παρὰ τῶν Αἰτωλοακαρνανίων παρακαλούντων αὐτὸν νὰ μεταβῇ ἐκεῖ ἀνυπερθέτως ὡς ὀργανιστὴς καὶ ἀρχηγός. Διηρημένη ἢ Αἰτωλοακαρνανία εἰς ἀνεξάρτητα καπητανάτα, καὶ ὑποκειμένη ἐξ αἰτίας τούτου εἰς πολυαρχίαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀναρχίαν, ἤσθάνετο ὑπεράλλοτε τὴν ἀνάγκην ἐνὸς καὶ μόνου ἀρχηγοῦ, ἀσκέτου μὲν πρὸς αὐτοὺς διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀντιζηλίαν, ἔχοντας ὅμως ἰκανότητα καὶ ὄνομα. Ὁ Μαυροκορδάτος δὲν ἀπεχωρίσθη τῶν συνοδιτῶν του καὶ ὅλοι ὁμοῦ καταδάντες εἰς Βοστίτσαν διέπλευσαν εἰς Γαλαξεῖδι καὶ μετέβησαν ἐκεῖθεν εἰς Σάλωνα, ὅπου ἠύραν τινὰς τῶν πληρεξουσίων συνελθόντας κατὰ τὰς ἐγκυκλίους. Ἄλλ' ἔλειπεν ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς μὴ δυνάμενος ν' ἀφήσῃ τὸ στρατόπεδόν του· διὰ τοῦτο ἀπεφασίσθη ὁ μὲν Νέγρης καὶ ὁ Καρατσᾶς νὰ ὑπάγωσι πρὸς αὐτὸν καὶ λαλήσωσι καὶ μετ' ἄλλων ὀπλαρχηγῶν περὶ τοῦ προκειμένου, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος νὰ μεταβῇ εἰς Μεσολόγγι κατ' ἐπαναληφθεῖσαν αἴτησιν τῶν κατοίκων. Ἠκολούθησε δὲ τὸν Μαυροκορδάτον καὶ ὁ Καντακουζηνός· ἀλλὰ φθάσας εἰς Μεσολόγγι ἀπῆλθε μακρὰν τῆς Ἑλλάδος

ἦσαν δὲ αἱ ἡμέραι, καθ' ἃς ἐφάνη ὁ ἐχθρικός στόλος ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν καὶ κατέστρεψε τὸ Γαλαξείδι.

Κατόπιν τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἦλθαν εἰς Μεσολόγγι ὁ Νέγρης καὶ ὁ Καρατσᾶς τεταραγμένοι διὰ τὰ παθήματα τοῦ Γαλαξειδίου, δι' ἃ οἱ εἰς Σάλωνα συνελθόντες διεσκορπίσθησαν. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ ἐχθρικός στόλος ἀπέπλευσε τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, ὁ μὲν Καρατσᾶς μετέβη εἰς Πάτρας, ὅπου μετέφερε καὶ δύο μικρὰ κανόνια εἰς χρῆσιν τοῦ ἐκεῖ στρατοπέδου, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἀπέμεινεν ἐν Αἰτωλοακαρνανίᾳ, ἐπανήλθε καὶ ὁ Νέγρης εἰς Σάλωνα. Κύριος δὲ σκοπὸς τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Νέγρη ἦτο νὰ φροντίσωσιν ἀμφότεροι περὶ συστάσεως δύο κεντρικῶν Ἀρχῶν καθ' ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, καὶ περὶ ἐκλογῆς πληρεξουσίων διὰ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ συγκροτηθησομένην ὅσον οὕτω ἐθνικὴν συνέλευσιν.

Προθέμενος ὁ Μαυροκορδάτος νὰ συστήσῃ τὴν κεντρικὴν Ἀρχὴν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, προσέθετο ἐν ταύτῃ νὰ συσφίξῃ ἔτι μᾶλλον καὶ τὸν ἐνυπάρχοντα συμμαχικὸν δεσμὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀληπασιζόντων Ἀλθανῶν. Πρὸς ἀνακούφισιν τῆς Ἑλλάδος ἐπάναγκες ἦτο νὰ παραταθῇ ὅσον δυνατὸν μακρότερον ἢ τῆς Πύλης καὶ τοῦ Ἀλῆ ἀλληλομαχία. Εἰς ἐπίτευξιν δὲ τούτου ὤφειλεν ἡ Ἑλλὰς νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν ἀδυνατώτερον, καὶ ἀδυνατώτερος ἦτον ὁ Ἀλῆς ὥστε ἢ τῶν Ἀληπασιζόντων Ἀλθανῶν καὶ Ἑλλήνων συμμαχία εἰς παράτασιν τῆς ἀλληλομαχίας ἦτον ὑγιῆς πολιτικῆ. Δύο δὲ αἰτία ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἐνώσωσι τοὺς ἀλληλομαχοῦντας Τούρκους κατὰ τῶν Ἑλλήνων, τὸ μὲν θρησκευτικόν, τὸ δὲ πολιτικόν. Ἄριστα ὑπέκρυψαν οἱ Ἕλληνες κατ' ἀρχὰς ὅν ἔτρεφαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους σκοπὸν, καὶ οἱ Ἀλθανοὶ τυφλώττοντες ἠγνόουν τὰ ἐν Ἑλλάδι ἐπεκράτει δὲ καὶ ἰδέα ὅτι ὁ Ἀλῆς ὑπεκίνει τὰς ταραχάς, Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἤκουσαν ὅσα οἱ μετὰ τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς Τριπολιτσᾶς ὁμόφυλοί των, ἐπανελθόντες εἰς τὰ ἴδια, τοῖς διηγήθησαν, δὲν ἀμφέβαλλαν περὶ τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐθεώρησαν ἕμως συμφέρον νὰ λύσωσι τὸν συμμαχικὸν δεσμὸν, σκοποῦντες πάντοτε τὴν λύτρωσιν τοῦ κινδυνεύοντος Ἀλῆ καὶ μὴ προσδοκῶντες αὐτὴν εἰμὴ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Χριστιανῶν, ἐκλήθησαν δὲ ὡς συμπράκτορες πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ οἱ Αἰτωλοακαρνανῆες ὄπλαρχηγοὶ καὶ ἐπροθυμήθησαν. Ἀλλὰ θέλοντες τὴν λύτρωσιν τοῦ Ἀλῆ οἱ Ἀλθανοὶ δὲν ἤθελαν τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Ἑλλήνων σκοποῦ. Οἱ δὲ προσκληθέντες Αἰτωλοακαρνανῆες ἤθελαν μὲν τὴν παράτασιν τῆς τουρκοαλθανικῆς ἀλληλομαχίας ὡς συμφέρουσαν πρὸς τὸν ἐθνικὸν σκοπὸν, ἀλλὰ δὲν ἤθελαν καὶ τὴν λύτρωσιν τοῦ Ἀλῆ καλῶς γινώσκοντες τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν πολιτικὴν του ὥστε ἢ συμμαχία αὕτη, εἰλικρινῆς κατ' ἀρχὰς, κατήνησεν ἐπὶ τέλους ἀλληλοπατία, καὶ ὡς τοιαύτη δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαρκέσῃ. Ὑπὸ τοιαύτῃ συμμαχίᾳ ἐσχεδιάσθη κοινὴ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ἄρτης εἰς ἀντιπερίσπασμὸν τῶν πολιορκούντων τὸν Ἀλῆν βασιλικῶν στρατευμάτων.

Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, ἀφ' οὗ ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους συγκαλῶν εἰς Με-

σολόγγι τοὺς πληρεξουσίους τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας πρὸς σύστασιν κεντρικῆς Ἀρχῆς, ἀπέστειλε τὸν Πρατῆδην πρὸς τὸν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἄρτης διατρίβοντα Μάρκον Μπότσαριν παραγγεῖλας αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ τοῖς λοιποῖς Σουλιώταις νὰ θεωρῶσι πάντοτε τὴν παράτασιν τοῦ ἀλθανοτουρκοῦ ἀγῶνος ὡς λίαν ὠφέλιμον, ἀλλὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἀλῆ ὡς ὀλεθρίαν. Ὁ Πρατῆδης ἀπήντησε τὸν Μάρκον ἐν τῇ χωρίῳ τοῦ Πέτα, ὅπου ὑπῆγε νὰ συνδιαλλαγῇ μετὰ τοῦ θανασίμου ἐχθροῦ του, Γώγου, τοῦ ἄλλοτε φανεύσαντος τὸν πατέρα του· διότι, προκειμένης συνεκστρατείας, ἢ

Ἡ γέφυρα τῆς Ἄρτης.

συνδιαλλαγῇ ἐθεωρήθη ἀναγκαία. Ἐγένετο δὲ ἡ συνέντευξις αὕτη ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν. Ὁ Μάρκος ἐκάλεσε τὸν Γώγον πατέρα, ὁ δὲ Γώγος τὸν Μάρκον υἱὸν καὶ τὸν ἐδέχθη πεσόντα εἰς τὰς ἀγκάλας του· ἐφίλησεν ὁ πατὴρ τὸ πρόσωπον τοῦ υἱοῦ καὶ ὁ υἱὸς τὴν χεῖρα τοῦ πατρὸς λησιμονήσας διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος ἐν ποίῳ αἵματι ἢ χεῖρ ἐκείνη ἐδάφη.

Μετ' ὀλίγου δὲ ἡμέρας ἐγένετο ἢ κατὰ τῆς Ἄρτης ἐκστρατεία, καὶ οἱ συνεκστρατεύσαντες Ἀλθανοί, Σουλιῶται καὶ Ἀκαρνανῆες ἐπάτησαν πολεμοῦντες τὴν πόλιν, τὴν ἐκυρίευσαν, τὴν ἐλεηλάτησαν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐν αὐτῇ ἐχθροὺς νὰ συσσωρευθῶσιν ἐντός τινων δυνατῶν κτιρίων καὶ ὀλίγων ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν οἰκιῶν.

Ἐν τούτοις, συνήλθαν εἰς Μεσολόγγι οἱ πληρεξούσιοι τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν καὶ ὁδηγίαν τοῦ Μαυροκορδάτου συνεκρότησαν συνέλευσιν καλέσαντες αὐτὴν «Συνέλευσιν τῆς

δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος», διότι ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἡ κυρίως ἀρκτική Ἑλλάς, διηρέθη εἰς δύο κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Νέγρη· καὶ τὸ μὲν σύνολον τῶν ἐπαρχιῶν πρὸς δυσμὰς τῆς ἐπαρχίας τῶν Σαλῶνων ἐκλήθη δυτικὴ Ἑλλάς, τὸ δὲ τῶν πρὸς ἀνατολὰς ἐμπεριεχομένης καὶ τῆς ἐπαρχίας τῶν Σαλῶνων, ἀνατολικὴ Ἑλλάς. Ἡ συνέλευσις ἤρχισε τὰς τακτικὰς ἐργασίας τῆς τῆν 4 καὶ τὰς ἐτελείωσε τῆν 9 Νοεμβρίου· ἐπραξε δὲ ὅτι ἐπέτρεπεν ἢ περιστασις καὶ ἀπήγει τὸ ἐθνικὸν συμφέρον· δὲν ἐσύστησεν εἰμὴ τοπικὴν καὶ προσωρινὴν Ἀρχὴν εἰς διατήρησιν τῆς κοινῆς ἀσφαλείας καὶ ἡσυχίας, εἰς τακτοποιήσιν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ πολέμου, εἰς κοινωνικήν χρῆσιν τῶν δημοσίων εἰσοδημάτων καὶ εἰς προπαρασκευὴν ἐθνικῆς κυβερνήσεως. Ἐκλήθη δὲ ἡ τοπικὴ αὕτη Ἀρχὴ Γερουσία, συγκειμένη ἐκ τῶσων μελῶν, ἐνιαυσίως ἐκλεγομένων, ὅσαι ἦσαν καὶ αἱ ἀντιπροσωπεύμεναι παρὰ τῆ συνέλευσι· ἐπαρχίαι, ὧν αἱ Ἀρχαὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς ὄφειλε δὲ αὕτη λόγον τῶν πράξεών τῆς τῆ ἐθνικῆς συνέλευσι. Πρόεδρος τῆς Γερουσίας ταύτης ἀνεδείχθη ὁ Μαυροκορδάτος.

Ἡ δὲ συνέλευσις τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπεπεράτωσε καὶ ἐκείνη τὰς ἐργασίας τῆς τῆν 20 ὑπὸ τὴν προεδρίαν καὶ ὁδηγίαν τοῦ Νέγρη καὶ ἐγκατέστησε τοπικὴν Ἀρχὴν (γ). Ἀλλ' ὅσον ἡ ἀδελφὴ τῆς τοῦ δυτικοῦ μέρους προσηλώθη εἰς τὸν κύριον σκοπὸν, τόσον αὕτη ἀπεμακρύνθη. Ὁ ὀργανισμὸς τῆς τοπικῆς Ἀρχῆς, κληθεὶς «νομικὴ διατάξις», εἶναι πολιτικὸς πανδέκτης, ἂν ὄχι καὶ πολιτικὸς κυκεών. Ἡ συνέλευσις, μὴ ἀρκεσθεῖσα εἰς τὴν ἀκαιρον συσσώρευσιν παντὸς εἴδους ὀρισμῶν καὶ διατάξεων, νομοθετήσασα καὶ τὴν ἀνοχὴν ὄλων τῶν γλωσσῶν ἐντὸς τῆς περιφέρειας τῆς, ὡς ἂν κατετρέχοντο αἱ γλώσσαι, καθὼς ἄλλοτε ἄλλου αἱ θρησκείαι, καὶ ἀναγνωρίσασα ὡς ἐπικρατούσαν γλώσσαν τὴν ἑλληνικὴν, ὡς ἂν ἦτο καὶ τοῦτο ἀμφισβητήσιμον, ἐξέτεινε τὰ ὄρια τῆς ἐξουσίας τῆς τόσον, ὥστε, ἀφ' οὗ ὤρισε τὰς δυνάμεις καὶ αὐτῆς τῆς μελλούσης ἐθνικῆς κυβερνήσεως, δὲν ἐδίστασεν ἄλλας αὐτῶν αὐτεξουσίως νὰ οἰκιοποιηθῆ, καὶ ἄλλας κατὰ τὸ δοκοῦν νὰ περιορίσῃ· ἔδωκε δὲ τῇ τοπικῇ Ἀρχῇ, ἣν ἐσύστησε, καὶ δυνάμιν νὰ φέρῃ ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος ξένα στρατεύματα ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἀπεπεράτωσε τὰς ἐργασίας τῆς, παρήτησεν ἐν μέρει διὰ τινος παραρτήματος τοὺς πολιτικούς σφετερισμούς τῆς. Ἐπειδὴ οἱ ἀπικρατικοὶ ἦσαν καὶ ἔφεραν τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅποια παραχώρησις καὶ ἂν ἐγένετο πρὸς ἐκείνους ὑπὲρ τὸ δέον ἦτο συγχωρητὴ διὰ τὰς περιστάσεις· ἀλλ' αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος πολιτικαὶ παρεκτροπαὶ δὲν ἐπήγαζαν ἐκεῖθεν, οὐδ' ἔτειναν πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκείνον· διὰ τοῦτο δὲν δύναται τις νὰ τὰς δικαιολογήσῃ οὐδὲ καὶ ὡς ἔργα ἀνάγκης. Τόσον δὲ πεποιθῆσιν εἶχεν ὁ Νέγρης ὅτι τὸ ἔργον του ἦτον ἀριστον, ὥστε, ἕνα μὴ τυχὸν ἄλλος ἀντιποιηθῆ τὴν ἐντέθεν δόξαν, ἐφρόντισε νὰ παρενείρῃ ἐν τοῖς πρακτικαῖς τῆς συνέλευσεως, ὅτι ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος νομικὴ διατάξις εἰσῆχθη παρ' αὐτοῦ. Δεκατετραμελῆς ὤρισθη ἡ τοπικὴ Ἀρχὴ διαι-

ρεθεῖσα εἰς δύο τμήματα, πολιτικὸν καὶ δικαστικόν· καὶ τῶν μὲν μελῶν ἡ διάρχεια ὤρισθη δωδεκάμηνος, ἡ δὲ τῶν προέδρων πεντηκονταδιήμερος· ἐξελέχθησαν δὲ πρόεδροι τοῦ μὲν πολιτικοῦ ὁ Νέγρης, τοῦ δὲ δικαστικοῦ ὁ ἐπίσκοπος Ταλαντίου· ἐκλήθη δὲ ἡ Ἀρχὴ αὕτη Ἄρειος Πάγος, ἂν καὶ αἱ πρώτισται αὐτοῦ ἐργασίαι ἦσαν πολιτικαὶ (δ). Ἀλλ' ἔπρεπεν ἀκατάλληλος ὀργανισμὸς νὰ λάβῃ καὶ ἀκατάλληλον κλήσιν.

Ἐν ᾧ δὲ ὀργανίζετο ἡ στερεὰ Ἑλλάς, ἐκινεῖτο πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ ἡ Πελοπόννησος. Ἡ Τριπολιτσά, ἂν καὶ ἐκενώθη στρατευμάτων, δὲν ἦτον ἐπιτηδεῖα εἰς συνεδρίασιν τῶν πληρεξουσίων τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην διὰ τὰ ἐπακόλουθα τῆς πολιτορίας καὶ ἀλώσεώς τῆς. Μετέβησαν δὲ κατ' αὐτὰς εἰς Τριπολιτσάν καὶ ἀπεσταλμένοι τῶν ναυτικῶν νήσων προβάλλοντες νὰ συγκαλεσθῆ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις εἰς παραθαλάσσιόν τι μέρος πλησίον Ἰδρας καὶ Σπετσῶν, καὶ ἀπεφασίσθη ὁμογυμνῶνως τὸ Ἄργος· ἐξεδόθησαν καὶ συγκαλητήρια· ἀλλ' ἐπρόκειτο νὰ συστηθῆ πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς γενικῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως ταπικὴ γερουσία καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, καθὼς καὶ ἐν στερεᾷ Ἑλλάδι. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξέλεξαν αἱ ἐπαρχίαι τῆς ἀνὰ ἕξ γενικοὺς ἐφόρους, καὶ ἕνα τῶν ἕξ ὡς μέλος τῆς γερουσίας. Ἀλλὰ τὰ μέλη τῆς μὴ εἰσέτι συγκεκροτημένης γερουσίας ἐκλήθησαν νὰ γράψωσι καὶ τὸν ὀργανισμὸν αὐτῆς, ὅ ἐστι νὰ ὀρίσωσι τὰς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεις. Ἐντεῦθεν ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ πηγάζῃ μεγάλη κατάχρησις· ἀλλὰ καλῆ τύχῃ παρεδέχθησαν τὸν συντετὸν ὀργανισμὸν τῆς γερουσίας τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν ἄλλων διατάξεων. Συστήσαντες δὲ οἱ Πελοποννήσιοι τὴν γερουσίαν τῶν ἐπρόσπεραν τὴν προεδρίαν τῷ Ἰψηλάντῳ θέλοντες ὄχι τόσον νὰ τὸν τιμῶσιν, ὅσον νὰ τὸν ἀπομακρύνωσιν εὐσχήμως τῶν γενικῶν πραγμάτων τῆς ἐθνικῆς συνέλευσεως· ἀλλ' ὁ Ἰψηλάντης ἀπειοίθη τὴν προσφορὰν καὶ ἀνεδείχθη πρόεδρος ὁ ἐπίσκοπος Βρεσθῆνης Θεοδώρητος. Τὰ τοῦ ὀργανισμοῦ δὲ τῆς γερουσίας ταύτης ἤρχισαν ἐν Ἄργει τῆν 1 Δεκεμβρίου καὶ ἀπεπερατώθησαν καὶ ὑπεγράφησαν ἐν Ἐπιδαύρῳ τῆν 27.

Μετὰ δὲ τὰ κατὰ τὴν Ἄρταν συμβάντα ἀναγκαῖον ἐθεώρησαν οἱ εἰσδολόντες σύμμαχοι· Ἑλληνοαῤαβοὶ νὰ σταίλωσι τὸν Ταχὴρ Ἀμπάξην, ἕνα τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἀλβανῶν, πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον εἰς συνδιάλεξιν καὶ συμμέθεξιν ὧν ἔφερον οὗτος βοηθημάτων πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος. Τῷ ἐδόθη δὲ καὶ πληρεξούσιον ἀνοικτὸν φέρον τὰ σφραγίσματα τῶν συναδέλφων του Ἀλβανῶν, ἕνα ἀπέβη εἰς Πελοπόννησον ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτῶν παρὰ τῆ προκειμένη ἐθνικῆς συνέλευσι, ἢ ἀντικαταστήσῃ ἄλλον.

Ἄν καὶ ἐγνώριζεν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐξ ὅσων ἔμαθε παρὰ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπανελθόντων ὁμοφύλων του τίς ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τῶν ἐνόπλων κινήματων τῶν Ἑλλήνων, κατεταράχθη οὐδὲν ἦττον καὶ ἠγανάκτησεν ἀκούσας, ἐν ᾧ διήρχετο τὸ μακρὸν διάστημα ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Μακρυνόρους μέχρι τῆς ἐσχατίας τοῦ Μεσολογγίου, ὕμνους εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν καὶ ὕβρεις εἰς τὴν τουρκοκρατίαν καὶ ἰδῶν πολλαχοῦ τὰ

σύμβολα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνισμοῦ ἐστημένα, τὰ ὑψιπύργια τῶν ὀμοπίστων τοῦ (μιναρῆδας) κατηδαρισμένα, καὶ τοὺς εὐκτηρίους οἴκους μεμασμένους· παρετήρησε καὶ τὴν ἀκαταστασίαν τῶν πραγμάτων, καὶ τὴν ἀπορίαν τῶν ἀγωνιζομένων, πρὸς οὓς ἐφημίζετο ὅτι ἐστάλησαν ἐσχάτως πλούσιαι δωρεαί. ἀλλ' ὑπεκρίθη καὶ ἐπολιτεύθη ἐπιτηδείως, ἀπέφυγε ν' ἀπέλθῃ εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν, ὡς ἐμελέτα, ἀντικατέστησε διὰ τὸ ἀνύποπτον τὸν Μάρκον Δεσπότη τοῦ γράφας ἐπὶ τοῦ ἀνοικτοῦ πληρεξουσίου τῶνομά του, ἔλαβε πολεμφοδία, καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὰ ἴδια ἀσφαλῆς καὶ ἀνενόητος διηγῆθη πρὸς

Ὁ Βερεθίνης Θεοδώρητος.

τοὺς Ἀληπασίζοντας συναδέλφους τοῦ ὅσα εἶδεν, ἤκουσεν, ἐψηλάφησε καὶ ἠσθάνθη (ε). Ἀκούσαντες οὗτοι τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ βλέποντες τοὺς μὲν βασιλικούς καθ' ἡμέραν κρατυνομένους, τὴν δὲ καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ ἀφευκτοῦ καὶ ἐγγύς, καλούμενοι δὲ ὑπὸ τὴν βασιλικὴν σήμαϊαν ἐπὶ πλούσιαις ἀμοιβαῖς παρὰ τοῦ ὀμοφύλου τῶν Βρυώνη, τοῦ κατ' ἀρχάς καὶ αὐτοῦ Ἀληπασίζοντος καὶ μετὰ ταῦτα βασιλίσσαντος, συνήλθαν εἰς συμβούλιον ἐν ἀγνοίᾳ τῶν συμμάχων τῶν Χριστιανῶν περὶ τοῦ πρακτέου· καί, ἀποφασίσαντες νὰ προσκυνήσωσιν, ἀπέστειλαν μυστικὴν πρεσβεΐαν πρὸς τὸν Χουρσῆδην, ὑποσχόμενοι νὰ δικαιώσωσι τὴν πολιτικὴν μετάνοιάν των διὰ θερμῆς συμπαρῆξεως καὶ κατὰ τοῦ ἀποστάτου Ἀλῆ καὶ κατὰ τῶν ἀποστατῶν Ἑλλήνων· ἐπρόβαλαν δὲ συγχρόνως νὰ σταλῶσι στρατεύματα κατὰ μὲν τὸ κρυπτόμενον εἰς ἀνάκτησιν τῆς Ἄρτης, κατὰ δὲ τὸ φαινόμενον εἰς ἀναδοῦλωσιν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας· διενσοῦντο δὲ διὰ τῆς ψευδοῦς ταύτης φήμης ν' ἀναγκάσωσι, καθὼς καὶ ἠνάγκασαν, τοὺς εἰς Ἄρταν συνεχστρατεύσαντας Αἰτωλοακαρνανίας ν' ἀνακάμψωσιν εἰς τὰς ἐστίας των πρὸς ὑπεράσπισίν των. Προθύμως ἐδέχθη ὁ Χουρσῆδης τὴν ὑπόκλησιν τῶν Ἀληπασιζόντων Ἀλθανῶν, τοὺς ἐπεδαψίλευσε τὴν εὐνοϊάν του καὶ ἔστειλε καὶ στρατεύματα κατὰ τὴν πρότασίν των.

Οἱ δὲ Σουλιῶται, ἃ καὶ ἐψιθυρίζετο ἢ πρὸς αὐτοὺς ἀπιστία τῶν συμμάχων τῶν Ἀλθανῶν, δὲν τὴν ἐπίστευαν. Ἀφ' οὗ δὲ εἶδαν ὅτι τὰ ἐχθρικὰ στρατεύματα ἐπλησίαζον τὴν Ἄρταν, ἐξῆλθον τῆς πόλεως διὰ νυκτός, φο-

βηθέντες μὴ ἀποκλεισθῶσι, καὶ ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ τὸ παρακείμενον ὄρος πεποιθότες, ὅτι θὰ παρηκολούθουν καὶ οἱ σύμμαχοί των Ἀλθανοὶ κατὰ τὰ πρὸ τῆς ἐξόδου των συνομολογηθέντα· ἀλλ' οὗτοι δὲν παρηκολούθησαν καὶ τοὺς ἀνήγγειλαν τὴν ἐπαύριον, ὅτι ἦσαν ἕως τότε ὑπηρέται τοῦ Ἀλῆ καὶ σύμμαχοι αὐτῶν ἐπὶ σκοπῇ νὰ ἐλευθερώσωσι μὲν ἐκεῖνον, ἀλλὰ νὰ διαμείνωσιν ὅλοι πάντοτε ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Σουλτάνου· βεβαιωθέντες ὅμως ὅτι καὶ οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ λοιποὶ ὀμόπιστοὶ των ἐμάχοντο ὑπὲρ πίστεως καὶ ἐλευθερίας ἔχοντες συμβοηθὸν καὶ τὸν Ἀλῆν δι' ἰδιαίτερα τέλη, ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ τοὺς εἰδοποιήσωσιν ὅτι ἦσαν Μωαμεθανοὶ καὶ πιστοὶ ὑπήκοοι τοῦ κραταιοτάτου βασιλέως των, καὶ ὅτι ἐθεώρουν τὴν συμμαχίαν των τοῦ λοιποῦ λελυμένην· τοὺς ἐσυμβούλευσαν δὲ φιλικῶς ν' ἀναχωρήσωσιν ὅσον τάχιστον.

Ταῦτα ἀκούσαντες παρ' ἐλπίδα οἱ Σουλιῶται ἀνεχώρησαν αὐθωρεὶ εἰς τὰ ἴδια· καὶ οὕτως ἡ συμμαχία ἐλύθη διαρκέσασα ἐν ἔτος.

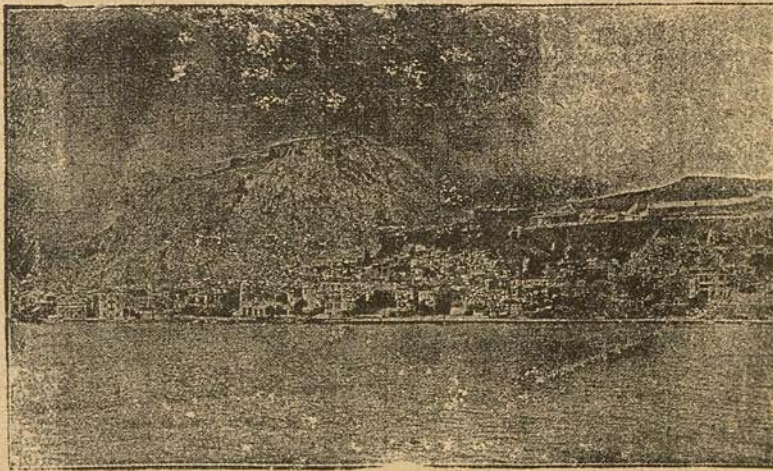
† (Handwritten signature)

Ἐπογραφή τοῦ Π. Πατρῶν Γερμανοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ'

*Ναύπλιον καὶ ἀτυχῆς ἀπόπειρα ἐφόδου. — Τὰ κατὰ τὰς Πάτρις
συμβάντα — Φόνος Ἀντώνη Οἰκονόμου. — Μετάβασις τῶν πλη-
ρεξουσίων εἰς Πιάδα παρὰ τὴν Ἐπίδαυρον. — Παράδοσις τῆς
Κορίνθου.*

ΠΡΟΣ τὸν μυχὸν τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου, δεξιᾷ τοῦ εἰσπλέοντος προέχει
εἰς τὴν θάλασσαν ὀγκώδης καὶ στενὴ γλῶσσα σχηματίζουσα πρὸς ἄρκτον
ἐντὸς τοῦ μεγάλου καὶ πολυκυμάντου Ἀργολικοῦ κόλπου μικρὸν καὶ ἀκύμαν-

Τὸ Ναύπλιον.

τον ὑπόκολπον· ἐν τῇ στόματι δὲ τούτου κεῖται νησιδίων ὄλον πετρῶδες, ὀλί-
γων ὀργυιῶν περιφέρειαν ἔχον, σχεδὸν ἰσοθάλασσαν, ἐπ' αὐτοῦ δὲ πύργος,
κοινῶς λεγόμενος Μ πο Ὑ ρ τ σ ι, εἰς φρούρησιν τῆς εἰσόδου· ἡ δὲ γλῶσσα κό-
πτεται ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ διὰ πλατείας καὶ ξηρᾶς τάφρου, καὶ ζευγνύεται μετὰ
τῆς ἔξω γῆς διὰ κρεμαστῆς γεφύρας· εἶναι δὲ κρημινώδης καὶ ἀπρόσβατος
πρὸς τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τῆς, τὴν πρὸς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀργολικοῦ
κόλπου· πρὸς δὲ τὴν ἀρκτικὴν ἐκτείνεται ὀλίγη ἐπίπεδος γῆ, ἐπὶ ταύτης δὲ
καὶ ἐπὶ τῆς κατωφερείας τῆς αὐτῆς πλευρᾶς κεῖται ἡ πόλις τοῦ Ναυπλίου·

ἐπὶ δὲ τοῦ ὑπεράνω τῆς πλευρᾶς ταύτης ὄροπεδίου ἡ ἀκρόπολις τῆς, ἧτοι ἡ
Ἀκροναυπλία, κοινῶς λεγομένη Ἴ τ σ ι - Κ α λ ῆ ς.

Ἡ πόλις καὶ ἡ ἀκρόπολις περικλείονται ἐντὸς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τεί-
χους· ἀλλ' ἡ πόλις ἐκτείνεται καὶ ἔξω τῶν τειχῶν πρὸς τὴν θάλασσαν ἄρ-
κτικῶς. Τὸ δὲ μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τοῦ θαλασσοπύργου διάστημα εἶναι
στενότερον κανονοβολῆς, καὶ τὰ νερὰ θαλάσσης καὶ πλώμα, τὰ δὲ ἐκείθεν τοῦ
θαλασσοπύργου ῥηγὰ καὶ ἀπλευστα· πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς δὲ χεῖλος τῆς
τάφρου ἀνυψοῦται κοινωειδῶς, 750 πόδας ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, πετρῶδες,
ὀλόγυμνον καὶ ἀπτόμον βουνόν, μόνον κατ' ἀνατολὰς πατητόν· ἐπὶ δὲ τοῦ
ἀκροβουνίου κεῖται τὸ Παλαμίδι, ὀχυρώτατον φρούριον, ἔχον, ἐκτὸς τῆς πρὸς
ἀνατολὰς κοινῆς καὶ φυσικῆς ἀνάσσει, δύο ἄλλας πρὸς τὴν πόλιν, τὴν μὲν
λαξευτὴν καὶ θολοσκέπαστον, ἀλλὰ στενὴν καὶ δύσβατον, πρὸς συγκοινωνίαν
ἐν καιρῷ πολέμου, τὴν δὲ παράπλευρον ἐκείνης, ἀλλ' ἀσκεπὴ εἰς χρήσιν ἐν
καιρῷ εἰρήνης. Τὸ μέγα δὲ τοῦτο φρούριον διὰ τὴν ὑψηλὴν θέσιν τοῦ ἔξου-
σάζει καὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀκρόπολιν. Ὑπερτριακῶσια ἐλογίζοντο, ἀρχο-
μένης τῆς ἐπαναστάσεως, τὰ ἐπὶ τοῦ Παλαμιδίου, τῆς ἀκροναυπλίας, τοῦ θα-
λασσοπύργου καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν κανόνια παντὸς μεγέθους εὐχρηστα καὶ
ἄχρηστα. Οἱ κάτοικοι, πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ἦσαν ὅλοι σχεδὸν Τούρκοι·
ἐπὶ δὲ τῆς ἐπαναστάσεως κατέφυγαν αὐτόθι, ὡς εἶπομεν, καὶ οἱ Ἀργεῖοι,
ὥστε 6000 ἐλογίζοντο τὸν καιρὸν ἐκείνον ὅλοι οἱ ἐγκλειστοὶ Τούρκοι, ἐντό-
πιοι καὶ πρόσφυγες, ἐξ ὧν 1200 ὀπλοφόροι.

Εἶδαμεν ὅτι ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἐπολιορκήθη τὸ Ναύπλιον, καὶ ὅτι
ἡ πολιορκία ἐλύθη ἐπὶ τῆς εὐτυχῆς εἰσβολῆς εἰς Ἀργολίδα τοῦ Κεχαγιά-
μπεη ἀναβαίνοντος εἰς Τριπολιτσάν. Ἐκτοτε οἱ Τούρκοι περιεφέροντο εἰς τὰς
πέριξ πεδιάδας, μηδενὸς ἐναντιουμένου· ἀλλ' ἐπὶ τῆς συγκομιδῆς τῶν καρ-
πῶν συνήλθαν ἐκ νέου Κρανιδιώται, Ἀργεῖοι, καὶ ἄλλοι πρὸς ἐπανάληψιν
τῆς πολιορκίας καὶ κατέλαβον διαφόρους θέσεις· ἐπεξήλθαν οἱ Τούρκοι σύ-
ροντες κανόνια καὶ ἔπεσαν ἐπὶ τινὰ πύργον κατεχόμενον ὑπὸ τῶν περὶ τὸν
Τσόκρην· οὗτοι, ἂν καὶ ὀλίγοι, ἀντέστησαν, καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς καὶ ἄλ-
λων ἐπιπεσόντων ὀπίσθεν τοὺς ἀπέκρουσαν φονεύσαντες καὶ πληγώσαντές τι-
νας αὐτῶν καὶ ἀπελευθερώσαντες ὀλίγους Χριστιανούς, κρατούμενους ἐντὸς
τοῦ Ναυπλίου καὶ συμπαραληφθέντας ὑπὸ τῶν ἐξεληθόντων Τούρκων ὡς ἀχθο-
φόρα ζῶα εἰς μετακόμισιν τῶν καρπῶν. Ἐκτοτε οἱ ἐγκλειστοὶ ἐξήρχοντο
μόνον πλησίον τοῦ φρουρίου εἰς συγκομιδὴν ὅσων εὕρισκαν ἐκεῖ ἀναγκαίων
καὶ ἠκροβολίζοντο. Οἱ δὲ Ἕλληες, μὴ ἔχοντες τὰ εἰς τειχομαχίαν, ἀνέμε-
ναν ἡ πείνα νὰ τοῖς παραδώσῃ τὸ φρούριον διὰ τοῦτο περιορίζοντο εἰς στε-
νὴν διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς πολιορκίαν. Ἀλλ', ἐν ᾧ ἐφαίνετο ἡ ὥρα τῆς
πτώσεως ἐγγύς, διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν διὰ θαλάσσης ἀποκλειστών, ἐν
πλοῖον μαλτεζικὸν καὶ ἔφερε πρὸς τοὺς πολιορκουμένους ἱκανὰς τροφάς. Τὸ
συμῆδαν τοῦτο ἐματαιώσε τὰς προσδοκίας τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ δὲ ἐκ Γενοῦης Ἰλαρχος Δανιάς, εὐτολμότετος φιλέλλη, ἐπρότεινε

τότε τὴν ἐξ ἐφόδου ἀλωσιν τοῦ Ναυπλίου. Ἄν καὶ ἀκατόρθωτον ἐθεωρήθη κατ' ἀρχὰς τὸ προτεινόμενον, ἐνεκρίθη ἐπὶ τέλους, καὶ ὁ Ὑψηλάντης, παραλαβὼν τὸν Κολοκοτρώνην καὶ ἄλλους διατρίβοντας ἐν Ἄργει, μετέβη εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ναυπλίου, ἔπου, συμβουλίου δευτέρου γενομένου, ἀπεφασίσθη ὀριστικῶς ἡ ἔφοδος. Ἐφοδώτερα μέρη ἐκρίθησαν τὰ πρὸς τὸ πα-

Ὁ Ἰταλὸς φιλέλλην Δάνιαις.

ραθαλάσιον καὶ τὴν γέφυραν πρὸς ἔλκυσιν δὲ τῆς πολλῆς δυνάμεως τῶν ἐχθρῶν εἰς ἄλλα μέρη, ὥστε νὰ εὑρωσιν οἱ μέλλοντες νὰ εἰσπηδήσωσιν ὀλιγωτέρην ἀντίστασιν, ἐθεωρήθη ἀναγκαῖον ἑλληνικὰ πλοῖα νὰ κανονοβολήσωσιν ἐπὶ ῥῆγτῇ ὥρᾳ τὸν θαλασσόπυργον καὶ τὸ ἀντικρὺ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς πόλεως κανονοστάσιον τῶν πέντε ἀδελφῶν, στρατιωτικὰ δὲ σώματα ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην νὰ ἐπιχειρήσωσι συγχρόνως πλαστὴν ἔφοδον ἐπὶ τὸ Παλαμίδι τουφεκίζοντα, νὰ ἔλθωσι δὲ καὶ ἄλλα Ὑδραϊκὰ καὶ Σπετσιωτικὰ πλοῖα καὶ πολλὰ Κρανιδιωτικὰ καὶ Καστριωτικὰ τρεχαντήρια καὶ ἰκανοὶ πολεμισταί

ἐξ ἐκείνων τῶν μέρων διὰ τὴν ἐπὶ τὸ παραθαλάσιον τείχος ἔφοδον· διὰ δὲ τὴν ἐπὶ τὸ Παλαμίδι ἡτοιμάσθησαν 1700, ἐν οἷς καὶ οἱ πλείστοι τῶν τακτικῶν καὶ οἱ ὀλίγοι φιλέλληνας.

Ἐν ᾧ δὲ ἡτοιμάζετο ἡ ἔφοδος κατὰ τὸν ῥηθέντα τρόπον, ὁ Βουτιέρος, ἀξιωματικὸς Γάλλος ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὑπηρεσίᾳ, παρετήρησεν ὅτι οἱ κατέχον-

Συνοικία τοῦ Ναυπλίου κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν.

Ἐξ εἰκόνης περιηγητοῦ.

τες τὸν θαλασσόπυργον ἦσαν πάντοτε ὀλίγοι, ὅτι οἱ πλείστοι ἀπήρχοντο τὸ πρωτὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐπανάρχοντο τὸ ἑσπέρας, ὅτι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐλλιμένιζε τὸ εἰσκαμίον τὰς τροφὰς μαλτεζικὸν πλοῖον, ἔχον ὀλίγους μόνον ναύτας ταῦτα παρατηρήσας ἐσχεδίασε νὰ παραλάβῃ, μεσοῦσης τῆς νυκτός, τὸ ναῦταξ, στρατιώτας καὶ φιλέλληνας, ν' ἀποπλεύσῃ ἐπὶ δύο πλοιαρίων ἀπὸ τῶν ἀντικρῶ τοῦ Ναυπλίου Μύλων, καὶ νὰ μεταβιβασθῇ ἀπροσδοκῆτως εἰς τὸ ἔμπροσθεν τοῦ μικροῦ τούτου φρουρίου πλοῖον· ἀφ' οὗ δὲ πειθαναγκάσῃ τὸν πλοίαρχον καὶ τὸ πλήρωμα εἰς σιωπὴν, νὰ διανυκτερεύσωσιν αὐτὸς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐπὶ τοῦ πλοίου ἀφανεῖς καὶ ἀτάραχοι· πρωΐας δὲ γενομένης, καθ' ἣν ὥραν οἱ φρουροὶ ἀπέβαιναν εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὸ σῆμα, τινὲς τῶν περὶ αὐτὸν νὰ φορέσωσι τὰ ἐνδύματα τῶν ναυτῶν τοῦ πλοίου, ν' ἀποδῶσιν

εἰς τὴν ξηρὰν ὡς οἱ ναῦται αὐτοῦ, νὰ κυριεύσῃ τὸν θαλασσοπύργον ἀνυπόπτως καὶ ἀκινδύνως καὶ νὰ ἐμβάσῃ καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ πλοίου λοιποὺς συναδέλφους των. Τὸ σχέδιον τοῦ Βουτιέρου ἐνεκρίθη, καὶ ἦτο τῇ ὄντι ἐπιδέξιον καὶ κατορθωτὸν διὰ τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα συνήθη ἀπροσεξίαν τῶν Τούρκων· ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε καθ' ἣν ὥραν ἐνηργήθη· διότι, ἐν ᾧ τὰ ὑπὸ τὸν Βουτιέρον πλοία ἦλθαν ἐγγὺς τοῦ πλοίου, δὲν ἐφυλάχθη ἡ πρέπουσα σιωπὴ καὶ ἀταραξία παρὰ τῶν πλεόντων, οἵτινες ἰδόντες φῶς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου καὶ νομίσαντες ὅτι τοὺς ἐνόησαν προσερχομένους ἐπανήλθαν εἰς τοὺς Μύλους ἀπρακτοί.

Ἐν τούτῳ πάμπολλοι ὀπλοφόροι συνέβρευσαν ἐξῶθεν τοῦ Ναυπλίου, κατέπλευσαν καὶ 15 Ὑδραϊκὰ καὶ Σπετσιωτικὰ πλοία καὶ πολλὰ Κρανιδιώτικα καὶ Καστριωτικὰ τρεχαντήρια φέροντα 600 πολεμιστὰς διὰ τὴν ἐπὶ τὸ παραθαλάσσιον τεῖχος μελετωμένην ἐφοδὸν· συνηνώθησαν διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ τινες τῶν ἐξῶθεν τοῦ Ναυπλίου. Ἀπεφασίσθη δὲ νὰ κινηθῶσιν ὅλοι πανταχόθεν ἐκ συστήματος τὴν νύκτα τῆς 3 Δεκεμβρίου β' ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Ἐλθούσης τῆς ὥρας, οἱ εἰς ἐφοδὸν προετοιμασθέντες ἐκινήθησαν· ἀλλ' οἱ προπορευόμενοι ἐβρίψαν κατὰ γῆς τὰς κλίμακας καὶ ἔβρισαν ἄφαντοι· ἀπέμεινε δὲ μετ' ὀλίγων ὁ ἀρχηγὸς τῶν προπορευομένων Νικητάς. Ἀνέδῃ κατὰ τὸ σχέδιον καὶ ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ πολλῶν πρὸς τὸ Παλαμίδι, ἐν οἷς καὶ τινες τακτικοί. Δοθέντος δὲ τοῦ σημείου, ἤρχισεν ἡ μάχη· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιπνοῆς ὀλίγα πλοία ἐπλησίασαν καὶ ἐκαυνοδόγησαν τὸν θαλασσοπύργον, τὰ δὲ φέροντα τοὺς εἰς ἀπόδασιν μαχητὰς τρεχαντήρια δὲν ἠμπόρουν νὰ πλησιάσῃ, ὥστε οὔτε κὰν ἀπόπειρα ἔγεινε τῆς ἐπὶ τοῦ παραθαλάσσιου προσχεδιασθείσης ἀποβάσεως. Τρεῖς ὥρας ἐπέμειναν γενναίως μαχόμενοι καὶ πυροβολούμενοι οἱ φιλέλληνες, οἱ τακτικοὶ καὶ τινες τῶν ἄλλων ἐπ' ἐλπίδι νὰ εἰσπλεύσῃ μετ' ὀλίγον ὁ στολισκὸς ὑπὸ τὴν συνήθη ἀπόγειον αὔραν καὶ ἀποδιδάσῃ τοὺς Κρανιδιώτας καὶ λοιποὺς εἰς τὸ παραθαλάσσιον. Ἀλλ', ἄφ' οὗ πᾶσα περὶ ἀποβάσεως ἐλπίς διὰ τὴν πάντοτε ἐπικρατοῦσαν ἀντίπνοιαν ἐφεύσθη, ἐσήμανεν ἡ ἀνάκλησις, καὶ οἱ μαχόμενοι καταλιπόντες τὰς κλίμακας ἀπεχώρησαν. 20 ἐσκοτώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ σημαιοφόρος φιλέλλην Δοράτος καὶ ὁ λοχαγὸς Λίχιγκ, ἀποκοπέντων τῶν δύο ποδῶν του, καὶ 40 ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Γουβερνάτης, ὁ Περσάτης καὶ τις Πελοποννήσιος ὑποπληρχηγὸς Γκαλιπερῆς, ὅστις, κοπέντος τοῦ ποδὸς του, ἀπεκομίσθη εἰς τὸ φρούριον, καὶ παραδοθεὶς εἰς τινὰ Ἑβραίου ἀπέθανε βρασιζόμενος· οἱ πλείστοι δὲ τῶν φονευθέντων καὶ πληγωθέντων ἦσαν τακτικοὶ καὶ φιλέλληνες. Μετὰ τὴν ἀπότυχίαν ταύτην ἐπανήλθαν οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην εἰς Ἄργος, τὸ δὲ Ναύπλιον ἐπολιορκεῖτο ὡς καὶ πρότερον.

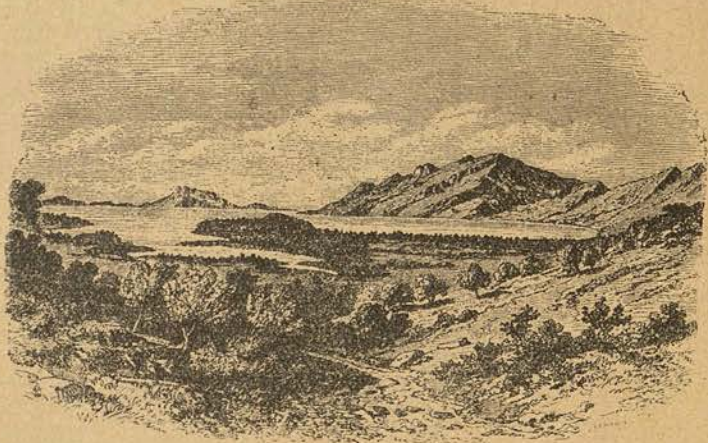
Οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀχαιῶν, ἀφοῦ ἐμπόδισαν τὴν εἰς Πάτρας κατάδασιν τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐπεχείρησαν αὐτοὶ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως θεωρήσαντες τὸν καιρὸν ἀρμόδιον διὰ τὰ ἐν αὐτῇ μετὰ τὴν ἐκπολιορκήσιν τῆς Τριπολιτσᾶς συμβάντα· στρατολογήσαντες δὲ ὑπερτριχιλίους κατέλαβαν ἐν

πρώτοις τὸ Γηροκομεῖον· τὴν δὲ 21 Ὀκτωβρίου περὶ τὰ χαράγματα ἔπεσαν πολλαχόθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐδίασαν τοὺς κατέχοντας αὐτὴν νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν ἀκρόπολιν μετὰ μακρὰν ἀντίστασιν καὶ ὀλίγην αἵματοχυσίαν. Οἱ Ἕλληνες διέμειναν ἐν τῇ πόλει ὅλην τὴν ἡμέραν πολεμοῦντες τοὺς ἐν τῇ ἀκρόπολει καὶ τοὺς κατέχοντας ὀλίγας ὑπ' αὐτὴν οἰκίας. Τόσον δὲ ἐφοβήθησαν οἱ Λαλιῶται, ὥστε ἦλθαν καὶ εἰς λόγους συμβιβασμοῦ. Ἀλλ' οἱ στρατιῶται, ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἀρχηγῶν τῶν διανυκτερευόντων ἐν τῇ Γηροκομείῳ, ἐγκατέλειψαν τὴν νύκτα τὴν πόλιν καὶ διεσπάρησαν εἰς τὰ χωρία πρὸς μετακομιδὴν τῶν λαφύρων· ἐπειδὴ ὁμοῦς ἀφήκαν φῶτα ἐν ταῖς κατοικίαις των, οἱ Λαλιῶται δὲν ἐνόησαν τὴν νυκτερινὴν ἀναχώρησίν των καὶ δὲν κατέβησαν νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν. Οἱ δὲ ἐν τῇ Γηροκομείῳ ἀρχηγοὶ των, μαθόντες τὸ γεγονός, ἐσύναξαν ὅσους ἐκ τοῦ προχείρου ἐδυνήθησαν, καὶ παραλαβόντες καὶ τὸ πρὸ ὀλίγων ὡρῶν φθάσαν ἐκεῖ σῶμα τοῦ Ἀνδρέου Λόντου ἐκ 300 εἰσῆλθαν τὴν αὐτὴν νύκτα εἰς τὴν πόλιν καὶ κατέλαβαν τὴν ἐνορίαν τοῦ ἀγίου Γεωργίου· ἀλλ' ὁ καθήμενος ἐν τῇ Ρίφῃ Ἰσούφης ἔστειλεν ἐν πρώτοις ἐν σῶμα καὶ ἐδίωξε τοὺς κατέχοντας τὴν θέσιν τοῦ τελωνείου ἐχθροῦς του· ἔστειλε καὶ ἄλλο καὶ κατέλαβε τὰ ὑψηλὰ Ἀλώνια· αὐτὸς δὲ μετὰ 400 ἰππέων καὶ πεζῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν πόλιν τὴν 22 Νοεμβρίου, μεσοῦσης τῆς ἡμέρας· ἐξῆλθαν συγχρόνως καὶ οἱ ἐν τῇ φρουρίῳ καὶ ἔπεσαν οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν πόλιν Ἕλληνας, οἵτινες, μὴ προσδοκῶντες τὴν αἰφνίδιον ταύτην ἐπίθεσιν καὶ θορυβηθέντες, ἐτράπησαν μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀπώλεσαν καὶ τὰ πράγματά των. Οἱ δὲ ἐχθροὶ ἀπέκασαν τὴν πόλιν, ἵνα μὴ εἰσερχόμενοι οἱ Ἕλληνες εὐρίσκωσι προμαχώνας.

Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐγνώσθη, ὅτι ὁ Ἀντώνης Οἰκονόμου, ὁ πρὸ τινῶν μηνῶν φυλακισθεὶς ἐν τῇ μονῇ τοῦ Φονιά, ἐδραπέτευσε καὶ μετέβαινε εἰς Ἰθραν διὰ τοῦ Ἄργους. Ἄστατον εἶναι τὸ μίσος τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς προστάτας του, καὶ πολλάκις ἀγαπᾷ ἀπόντα, ὃν ἀποστρέφεται παρόντα. Μετεμνήθη καὶ ὁ λαὸς τῆς Ἰθρας ὅτι ἐγκατέλειψε τὸν προστάτην του ἐπὶ τῆς καταδρομῆς του· ἐπεθύμει δὲ νὰ τὸν ἴδῃ πάλιν εἰς τὸ μέσον του. Ὁ Οἰκονόμου, ἐξ ὧν ἐπαθεν, ἔπνεε καὶ αὐτὸς ἐκδίκησιν. Διὰ τοὺς λόγους τούτους οἱ πρόκριτοι τῆς Ἰθρας ἦσαν ὅλοι ἄνω κάτω καὶ ἔδλεπαν κινδυνεύουσαν καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν των. Μεταξὺ τῶν εἰς Ἄργος συνεληθόντων πληρεξουσίων ἦσαν καὶ οἱ τῆς νήσου ταύτης, οἵτινες ἐταράχθησαν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι προβλέποντες καὶ αὐτοὶ μεγάλα δυστυχήματα ἐπὶ τῆς καθόδου τοῦ Οἰκονόμου εἰς τὴν πατρίδα των· κατ' αἴτησιν δὲ αὐτῶν ἐστάλη ἐξ Ἄργους στρατιωτικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν Εὐδην, ὑποπληρχηγὸν τοῦ Λόντου, εἰς σύλληψιν τοῦ Οἰκονόμου καὶ εἰς φυλάκισίν του ἐν τῇ μεγάλῃ Σπηλαίῳ· παρηγγέθη δὲ ὁ Εὐδης νὰ μεταχειρισθῇ κατ' αὐτοῦ καὶ ὄπλα, ἃν παρήκουε καὶ ἀντίστατο. Φθάσασα ἡ σταλεῖσα δύναμις εἰς Κουτσοπόδι, συνήνησε τὸν Οἰκονόμου ἔφιππον καὶ συνοδευόμενον ὑπὸ τινῶν συμπατριω-

τῶν του' προσκληθέντα δὲ νὰ παραδοθῆ, καὶ μὴ παραδοθέντα, τὸν ἐπυροδόγησε καὶ τὸν ἐφόνευσεν· οἱ δὲ συνοδοιπόροι του ἦλθαν ἀβλαβεῖς καὶ ἀνενόχλητοι εἰς Ἄργος καὶ ἐκεῖθεν διέβησαν εἰς τὴν πατρίδα των, ὅπου οὐδεμία συνέβη ταραχὴ, διότι τὴν ἐπρόλαβεν ὁ φόνος τοῦ ἀρχηγοῦ των. Τοιοῦτον ἔλαβε τέλος ὁ Ἀντώνης Οἰκονόμου, ὁ διὰ τῆς μεγαλοτολμίας του ἀνυψωθείς ὑπεράνω τῆς παντοδυναμίου ἀριστοκρατίας τῆς πατρίδος του, καὶ πρῶτος μεγαλοφρόνως καὶ φιλοκινδύνως ὀδηγήσας εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δόξης λαόν, ὅστις διὰ τῶν κατορθωμάτων του ἀνεκαίνισε τὰ προπατορικὰ τρόπαια τῆς Σαλαμίνας καὶ τῆς Μυκάλης.

Ἐν τούτοις συνήλθαν εἰς Ἄργος ὅλοι οἱ πληρεξούσιοι καὶ ἤρχισαν τὰς

Ἡ Ἐπίδουρος.

προκαταρκτικὰς συνεδριάσεις των· ἄλλ' ἢ συρροὴ τῶσων στρατευμάτων εἰς Ἀργολίδα αἱ συμβαίνουσαι καθ' ἡμέραν ἀταξίαι ἐν τῇ πόλει, αἱ παρά τινων ὑποκινήσεις τοῦ στρατιωτικοῦ κατὰ τῶν ἀρχόντων καὶ διασπαρείς λόγος συνωμοσίας κατ' αὐτῶν ἠνάγκασαν τοὺς πληρεξούσιους νὰ ζητήσωσιν ἄλλον τόπον ἡσυχώτερον καὶ ἀσφαλέστερον διὰ τὰς συνεδριάσεις των, καὶ τοιοῦτος ἐκρίθη τὸ παράλιον χωρίον Πιάδας, ὅπου καὶ μετέβησαν μετονομάσαντές το Ἐπίδουρον, ὡς παραπλήσιον τῆς ἀρχαίας Ἐπίδουρου. Συνέτριξε δὲ εἰς τὴν ἐκεῖ μετὰδασίν των καὶ τὸ ἔξῃς.

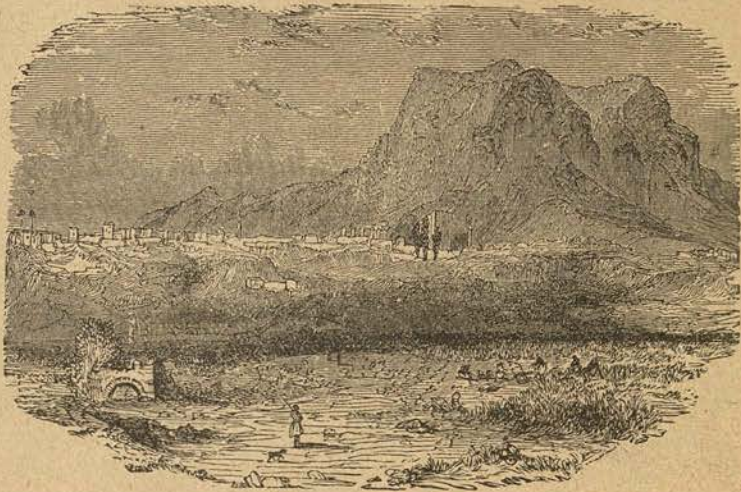
Οἱ πλείστοι τῶν ἐν Ἄργει στρατιωτικῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, μετέβησαν ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις εἰς Κόρινθον ἐπ' ἐλπίδι κυριεύσεως τοῦ φρουρίου ἐκείνου. Μαθόντες οἱ ἐν Ναυπλίῳ Τούρκοι τὴν ἀπὸ τοῦ Ἄργους ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων διὰ τινος αἰχμαλώτου ἀποδράντος, καὶ βεβαιωθέντες ὅτι ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἐναπομείναντες ὀπλοφόροι βουλήν ἔδωκαν νὰ πατήσωσιν ἐξ ἀπροόπτου τὴν πόλιν, καὶ ἐπὶ τῇ σκοπῇ τούτῃ ἐξήλθαν τὴν 14 Δεκεμβρίου 600 σύροντες δύο κανόνια,

ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς παρὰ τῇ ὁδῷ καθημένους ὀλίγους ὀπλοφόρους Ἑλληνας καὶ κατεφόβισαν τοὺς ἐν τῇ πόλει τοῦ Ἄργους· ἀλλὰ, χάρις εἰς τὴν τόλμην τοῦ Νικήτα καὶ τινων Ἑλλήνων καὶ φιλελλήνων παρευρεθέντων, ἠναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι, χωρὶς νὰ πατήσωσι τὴν πόλιν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κίνημα τοῦτο ἀπεδόθη εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ ἀποδράντος αἰχμαλώτου, ἐθεωρήθησαν ὡς συνένοχοι· ὑπὸ τοῦ ὄχλου οἱ ἐν Ἄργει εὐρισκόμενοι αἰχμαλωτοὶ καὶ ἐθανατώθησαν· ἦσαν δὲ οὗτοι ἐκ τῶν ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπιζησάντων.

Ἐκ τῶν ἐπιζησάντων ἦτον, ὡς εἶδαμεν, καὶ ὁ Κορίνθιος Κιαμῆλμπεης. Δι' αὐτοῦ, μετενεχθέντος εἰς Κόρινθον, ἐπροσπάθησαν οἱ Ἑλληνες νὰ πείσωσι τοὺς ἔχθρους εἰς παράδοσιν τῆς Ἀκροκορίνθου. Ἄλλ' οἱ πρὸς τὴν μητέρα του, τὴν γυναῖκά του καὶ λοιποὺς πολιορκουμένους λόγοι τοῦ ἀνδρὸς τούτου κατ' εἰσῆγγῆσιν τῶν Ἑλλήνων δὲν εἰσῆκούοντο, διότι οἱ πολιορκούμενοι, ἂν καὶ ἐτίμων τὰς διαταγὰς του, ἤξευραν ὅτι παρήγγελλεν ὅσα τῇ ὑπαγόρευαν οἱ κατέχοντες αὐτόν. Οἱ Ἑλληνες ἐπέμεναν ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν κυρίευσιν τῆς Ἀκροκορίνθου, διότι ἐπίστευαν ὅτι ἦσαν ἐναποτεταμειυμένοι οἱ θησαυροὶ τοῦ Κιαμῆλ-μπέη, ὃν ὄλιγὴ ἢ Ἑλλάς θεώρει πολυτάλαντον. Οἱ δὲ φρουροὶ ἦσαν ἐντόπιοι, Ἀλβανοί, καὶ τινες Λαλιῶται, ὅλοι 600, πλήρεις ἐλπίδων ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ εἰσέβαλλε καὶ θὰ ἔλυε τὴν πολιορκίαν των ἢ εἰσέτι, ὡς ἐνόμιζαν, διατρίδουσα ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ὀθωμανικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν Βρυώνην καὶ τὸν Μεχμέτην. Ἐν τούτῳ πολιορκουόμενοι καὶ πολιορκούμενοι ἐκανονοβολοῦντο συνεχῶς· καὶ οἱ μὲν πολιορκηταί, μετακομίσαντες ἐξ Ὑδρας δύο κανόνια καὶ ἀναδιβάσαντες αὐτὰ εἰς Πεντεσκούφι (α), ἐμπόδιζαν δι' αὐτῶν πᾶσαν ἔξοδον τῶν πολιορκουμένων καὶ τοὺς ἠνόχλους καὶ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν κανονοβολοῦντες· οὗτοι δὲ, ἂν καὶ ἀνεπιτήδειοι κατ' ἀρχὰς περὶ τὴν χρῆσιν τῶν κανονίων, ἐφάνησαν, καθ' ἃς ἡμέρας κατέβησαν ἐκεῖ ὁ Ὑψηλάντης καὶ οἱ λοιποὶ, ἐπιτηδειότεροι καὶ βλαπτικώτεροι· καὶ ἐντεῦθεν ἔλαβαν ἀφορμὴν οἱ Ἑλληνες νὰ ὑποπτεύσωσιν ὅτι ὁ Κιαμῆλ-μπέης ἐστείλει ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἐπιτήδειον κανονοβολιστὴν ὑπὸ πρῶσχημα ἀπλοῦ γραμματοφόρου. Ἀλλὰ τὸ κακὸν τῆς πείνας ἠῤῥξανε καὶ ἐταλαιπώρει τοὺς ἐγκλειστοὺς, ὧν τινες γῆτομόλουν πρὸς τοὺς Ἑλληνας· γῆτομόλησαν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην ἐπὶ τῇ προτάσει του καὶ οἱ ἐν τῇ φρουρῇ ὀλίγοι Λαλιῶται καὶ δὲν ἐκκοποιήθησαν· γῆτομόλησε μετὰ ταῦτα καὶ τις θερβλίσας, ὅστις ἐκλήφθη ὡς κατάσκοπος ἐτιμωρήθη.

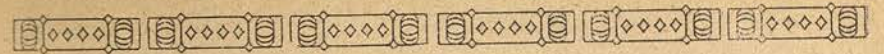
Ἀφ' οὗ δ' ἐβεβαιώθησαν οἱ ἐγκλειστοὶ, ὅτι πᾶσα ἐλπίς ἐπικουρίας ἔξωθεν ἐματαιώθη, οἱ Ἀλβανοὶ πρόθυμοι, ὡς τοὺς εἶδαμεν καὶ ἄλλοτε ν' ἀποχωρίζωνται τῶν ὁμοπίστων ἐπ' ἰδιοτελείᾳ, ἀπεχωρίσθησαν καὶ ἐν τῇ παρουσίᾳ περιστάσει, καὶ τῇ συνεργείᾳ τοῦ Πλαπούτα καὶ τῇ μεσιτείᾳ τοῦ γνωστοῦ αὐταῖς Πανουργιά, εὐρεθέντος ἐν Κόρινθῳ ἐσυμβιβάσθησαν μόνοι, καὶ ἐξήλθαν 150 τὴν 10 Ἰανουαρίου, φέροντες τὰ ὄπλα, τὰς ἀποσκευὰς των καὶ ἀνά χίλια γρόσια· προσδιωρίσθη δὲ ἡ ποσότης αὕτη ὄχι· διότι ἐμελέτων οἱ Ἑλλη-

νες νὰ κρατήσωσι τὰ περισσεύοντα τῆς περιουσίας των, ἀλλ' ἵνα μὴ ἰδιοποιηθῶσιν οὗτοι τὰ τῶν ἄλλων ἐγκλείστων ἐπέβησαν δὲ εἰς τέσσαρα ἑλληνικά πλοιάρια πρὸς διαπόρθμευσιν· ἀλλὰ τὸ ἥμισυ μόνον διεσώθη, καταποντισθέντων ἢ φονευθέντων τῶν ἄλλων περὶ σπόνδως. Ἀπελπισθέντες δὲ οἱ ἐναπομείναντες Τούρκοι ἐσυμβιδάσθησαν καὶ οὗτοι μετὰ τῶν ἐπὶ τῇ σκοπῇ τούτῳ σταλέντων περὶ τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ ὑπὸ τοῦ ὄρους νὰ παραδώσωσι τὴν ἀκρόπολιν, ὅλα τὰ ὅπλα, ὅλην τὴν κινητὴν περιουσίαν ἐκτὸς δύο : τῶν πενήχρο-

Ἀκροκόρινθος.

τέρων ἐνδυμασιῶν, καὶ μικρὰς τινας χρηματικὰς ποσότητας εἰς χρῆσιν ἐκάστου, καὶ νὰ μετακομισθῶσιν ὑπ' οὐδετέραν σημαίαν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Μετὰ τὸν συμβιβασμὸν τούτον εἰσῆλθε τὸ ὑπὸ τὸν Βαλέστον τακτικὸν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τὴν 14 ὑπὸ τὴν εὐλογία τοῦ παρευρεθέντος ἐπισκόπου Δαμαλῶν. Προπορευόμενος δὲ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ βαστῶν ἑλληνικὴν σημαίαν ἐσταύρωσε δι' αὐτῆς τὴν πόλιν καὶ τὴν ἐστήσεν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων ἀφωπλίσθησαν μετὰ ταῦτα οἱ ἐν τῇ φρουρῇ παρέδωκαν καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ πετράδιά των χρησιμεύσαντα εἰς μίσθωσιν τοῦ ναυτικοῦ, καὶ κατέβησαν εἰς τὴν πόλιν ἀναμένοντες τὸ πλοῖον εἰς διαθίχασίν των, ἀλλ' οἱ πλείστοι κατεστράφησαν μετὰ τινας ἡμέρας περὶ τὰ συνομιλογηθέντα καὶ οἱ λοιποὶ τῆδε κάμεισε διεσπάρησαν ἢ ἐδουλώθησαν ὁ δὲ Κιαμὴλ-μπέης, ἐπὶ λόγῳ ὅτι δὲν ἤθελε ν' ἀνακλύψῃ τὰ κατὰ τὴν πάγκοινον γνώμην κρυπτόμενα πλούτη του, ἔπαθε πολλὰ κακὰ, ἀλλὰ δὲν ἐθανατώθη ἐπ' ἐλπίδι ὅτι θὰ τάνεκάλυπτε βραδύτερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'

Ἐπιβόη τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ διενέξεις αὐτῶν. — Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις. — Πολιτικὰ συστήματα. — Ἀντιπροσωπικὴ κυβέρνησις καὶ καθίδρουσις αὐτῆς ἐν Κορίνθῳ.

ΠΡΟ τῆς ἐπαναστάσεως μία τάξις ἰσχυρὰ ὑπῆρχεν ἐν Πελοποννήσῳ, ἡ τῶν πολιτικῶν τάξις δὲ πολεμικῶν δὲν ὑπῆρχεν· ἡ τάξις αὕτη προήχθη καὶ ἐμεγαλύνθη ἐπὶ τῆς ἐπαγαστάσεως ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Ἐν δὲ τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι ἡ τάξις τῶν πολεμικῶν, οὕσα ἡ μόνη ἰσχυρὰ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ἐγεινεν ἰσχυροτέρα, ἀφ' οὗ ἡ ἐπανάστασις ἐξεβράγη· ἡ δὲ ἀνίσχυρος πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως πολιτικὴ ἐγεινεν ἀνίσχυροτέρα ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, διότι ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς τὸ ὄπλον ὑπερισχύει. Ὅπου δύο τάξεις ἀντίζηλοι, ἐκεῖ καὶ διενέξεις· αἱ δὲ διενέξεις τῶν τάξεων εἶναι εἰς ἄκρον βαρεῖαι, ὡς τείνουσαι ὄχι μόνον εἰς ἀλλαγὴν προσώπων, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀνατροπὴν συστημάτων. Κατ' ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως ἐγένετο ἐν Πελοποννήσῳ ὅτι ἤθελαν οἱ ἄρχοντες· ἀλλ' ἡ εὐτυχὴς ἐκδασίς τῶν πολεμικῶν κινήματων ἔδωκε φυσικῇ τῇ λόγῳ μετ' ὀλίγον ἰσχὴν καὶ τοῖς ὀπλαρχηγοῖς· ἡ δὲ διαίρεσις τῶν πολιτικῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ Ἰψηλάντου, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐφθασεν εἰς τὸ μέσον αὐτῶν, τοῦ μὲν οἰκαιοποιουμένου τῶν δὲ μὴ παραχωρούντων ὅλην τὴν ἐξουσίαν, συνέτεινεν ἔτι μᾶλλον εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ὀπλαρχηγῶν. Πάντες οὗτοι ἐπεριποιούντο αὐτὸν ὡς ἀντιφερόμενον πρὸς τοὺς φυσικοὺς ἀντιζήλους των, ἀλλ' ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ὑπεροχὴν του· καὶ αὐτὸς ὁ Κολοκοτρώνης ἐσχετίσθη μὲν ἐξ ἀρχῆς πρὸς αὐτόν, διότι τὸν ὠφέλει ἡ σχέσις ἀνδρὸς ἔχοντος ὄνομα, ἀλλὰ δὲν ἐγινέ ποτε ὀπαδὸς του· μάλιστα ἐπὶ τῶν διενέξεων τῶν ἀρχόντων καὶ αὐτοῦ πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς ὡς πρὸς τὸν γενικὸν ὀργανισμὸν τῆς Πελοποννήσου, ὃ ἐστὶ τῶν περὶ ἐξουσίας, συνυπέγραψε μετὰ τῶν ἀρχόντων κατὰ τοῦ σχεδίου αὐτοῦ· ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐνίσχυεν ὁ Κολοκοτρώνης τὸν Ἰψηλάντην ἐπιθυμῶν νὰ ταπεινώσῃ τὴν ὄφρυν τῶν πολιτικῶν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἤθελεν αὐθὲν τὴν τοῦ τόπου.

Οἱ δὲ πολιτικοί, ἀντιφερόμενοι πρὸς τὸν Ἰψηλάντην, ἐπροθυμήθησαν νὰ ἐγκολπωθῶσιν ἐξ ἀρχῆς τὸν Μαυροκορδάτον, θεωροῦντες αὐτόν ὡς ἀντίζηλον ἐκείνου καὶ ὡς μὴ ἔχοντα τὰς περὶ ὑπεροχῆς ἀξιώσεις του, δι' ἧς ἀνησύχασαν· ἐπεθύμουν δὲ καὶ νὰ ὠφελήθωσιν ἐκ τῶν πολιτικῶν γνώσεων

αὐτοῦ τόσον τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀναγκαίων ὄσων καὶ σπανίων. Οἱ δύο οὗτοι ἀνδρες ἐδιχονόησαν κατ' αὐτὴν τὴν ἐν Τρικώροις πρώτην, ὡς εἶδαμεν, συνέντευξιν. Ὁ Μαυροκορδάτος ἔλεγε τῷ Ὑψηλάντῃ, ὅτι ἡ δοθεῖσα αὐτῷ παρὰ τοῦ γενικοῦ πληρεξουσίου τῆς Ἀρχῆς, πεσόντος ἤδη, πληρεξουσιότης δὲν ἠμπορεῖ νὰ τῷ χρησιμεύσῃ εἰς στήριξιν ἢ ἀντεποιεῖτο ἐν Ἑλλάδι ἐξουσίας, καὶ ὅτι μόνη ἡ ἔθνικὴ θέλησις ἐδύνατο νὰ δώσῃ νόμιμον ἐξουσίαν· ἀλλ' οὗτος διετείνετο ὅτι πᾶσα ἐξουσία ἔπρεπε νὰ πηγάζῃ ἐκ τῆς Ἀρχῆς, ἣτις ἐκίνησε τὴν ἐπανάστασιν, καὶ ὅτι δὲν ἐδύνατο αὐτὸς νὰ καταστρέψῃ τὰ δίκαια τοῦ ἀδελφοῦ του. Διχονοήσαντες δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς καὶ κλίνοντες ὁ μὲν πρὸς τοὺς πολιτικούς, ὁ δὲ πρὸς τοὺς στρατιωτικούς, διέμεναν διχονοοῦντες καὶ ἀντιπολιτευόμενοι μέχρι τέλους.

Ἐπὶ δὲ τῆς ἀρχομένης ἔθνικῆς συνελύσεως τὸ πολιτικὸν κόμμα ἦτον ἀσυγκρίτῳ λόγῳ τὸ ἰσχυρότερον, διότι καὶ τὸ ἰσχυρὸν σῶμα τῶν ἀρχιερέων καὶ ἡ ἰσχυροτάτη μερὶς τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων ἦσαν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὅ,τι δὲ ἤθελαν αἱ ναυτικαὶ νῆσοι ἤθελεν εἶτε ἐκ προαιρέσεως εἶτε ἐξ ἀνάγκης καὶ ἕλον τὸ Αἰγαῖον· ἐνίσχυε καὶ ὅλη ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς τὸ κόμμα τοῦτο, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπιβροχὴν τοῦ ὀργανιστοῦ τῆς καὶ προέδρου τῆς γερουσίας τῆς Μαυροκορδάτου· τὸ πρόσενίσχυε καὶ μέγα μέρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Οἱ δὲ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἀν καὶ ἰσχυροί, οὔτε μετ' ἀλλήλων οὔτε μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου συνεννοοῦντο, καὶ διὰ τοῦτο τὸ στρατιωτικὸν τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχε σχεδὸν σύστημα. Διὰ τοὺς λόγους τούτους τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἔθνικῆς συνελύσεως ἦτο πασίγνωστον ἐκ προσομιῶν, ὅ ἐστιν ὅποιον τὸ ἤθελε τὸ κόμμα τῶν πολιτικῶν· ἀντεφέροντο δὲ οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Πελοποννήσου, διότι ἐκεῖνοι μὲν ἤθελαν νὰ κινῶσι τὰ ὄπλα τῶν ἐπαρχιῶν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν, οὗτοι δὲ ἀντεποιοῦντο τὴν κίνησιν τῶν ὄπλων ὡς ἔργον μόνων αὐτῶν· ἔργον δὲ ἐκείνων ἐθεώρουν τὴν εἰς τὰς ἐκστρατείας προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων.

Διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν δὲ κατ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀταξίαν, διὰ τὸ νεοφανὲς τοῦ πράγματος καὶ διὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἔλλειψιν ὁποιοῦδήποτε περὶ ἐκλογῆς νόμου, αἱ ἐκλογαὶ τῶν ἀντιπροσώπων, λεγομένων τότε παραστατῶν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γένῃσι τακτικά. Ἐκτὸς τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων καὶ τῆς Κόσσου καὶ Σκοπέλου, οὐδεμία τῶν τοῦ Αἰγαίου ἔστειλεν, εἰς τὴν συνέλευσιν πληρεξουσίου. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν συνελθόντων οὐδεμία ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν ἀναλογία ἐφυλάχθη. Ἐν ᾧ ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἔστειλεν 20 ἀντιπροσώπους, ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς ἔστειλεν αὐτῇ μόνη, 26, καὶ μόνον τὸ τρίτον σχεδὸν αὐτῶν ἡ Δυτικὴ. Ὅ,τι δὲ ἐπλήθυνε τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ διέκρινε τὴν ἀντιπροσωπίαν ἐκείνου τοῦ μέρους ἦτον ἡ ἀλλόκοτος εἰσαχθὴς εἰς τὴν συνέλευσιν ἄλλων ἐκτὸς τῶν παραστατῶν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα συνηγόρων, ἰσοδυνάμων μὲν καὶ ἰσοφύφων τῶν ἐπαρχιακῶν παραστατῶν, στελλομένων

ὅμως ὄχι παρὰ τῶν ἐπαρχιῶν ἀλλὰ κατ' εὐθείαν παρὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ὅπως καὶ ἀν ἔχῃ, ἡ συνέλευσις ἐθεωρήθη νόμιμος κατ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, κατ' ὅλους τοὺς καιροὺς καὶ παρ' ὅλων τῶν τάξεων τῶν πολιτῶν ἤρχισε δὲ τὰς ἐργασίας τῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μαυροκορδάτου τὴν 20 Δεκεμβρίου, γράψασα ἐν πρώτοις τὸν κανονισμόν τῆς, δι' οὗ διέταξε νὰ μὴ γίνωνται αἱ συνεδριάσεις τῆς εἰς ἐπήκοον τοῦ κοινοῦ, μηδὲ νὰ δημοσιεύωνται ὅσα λέγονται, εἰμὴ κατ' ἔγκρισιν αὐτῆς· ἀν δὲ καὶ οἱ πληρεξούσιοι ἦσαν σύμφωνοι καὶ ἀντεπροσώπευαν ὅλοι τὸν λαόν, διηρέθησαν εἰς τέσσαρας κλάσεις κατὰ τὰ τέσσαρα τμήματα τῆς Ἑλλάδος, ἦγον τὴν Πελοπόννησον, τὰς Νήσους, τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Δυτικὴν, καὶ διηρημένοι τοιοῦτοτρόπως ἐκάθηντο, ἐψηφοφόρου καὶ ὑπέγραψαν κατ' ἣν ἔλαχαν αἱ κλάσεις διὰ κλήρου τάξιν· συνεδρίαζε δὲ, συνεψηφοφόροι καὶ συνυπέγραφε καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Ἀθηνῶν, ἀν καὶ ἡ ἀθανοελληνικὴ συμμαχία ἦτον ἤδη λελυμένη. Ἡ συνέλευσις διώρισε δωδεκαμελῆ ἐπιτροπὴν, ἣτοι τρία μέλη ἀφ' ἐκάστης τῶν τεσσάρων κλάσεων, εἰς σύνταξιν ὀργανικοῦ νόμου ἐπὶ τῇ βᾶσει συστήματος δημοκρατικοῦ καὶ ἐξέδωκε τὴν 1 Ἰανουαρίου τὸ ἀκόλουθον σύνταγμα καὶ ἐμφαντικὸν κήρυγμα.

«Ἐν ὀνόματι τῆς ἀγίας καὶ ἀδαιρέτου Τριάδος.

«Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὑπὸ τὴν φρικώδη ὀθωμανικὴν δυναστείαν, μὴ δυνάμενον νὰ φέρῃ τὸν βαρύτερον καὶ ἀπαραδειγματίστον ζυγὸν τῆς τυραννίας, καὶ ἀποσεῖσαν αὐτὸν μὲ μεγάλης θυσίας κυρῦττει σήμερον διὰ τῶν «νομίμων παραστατῶν του εἰς ἔθνικὴν συνηγμένων συνέλευσιν ἐνώπιον Θεοῦ «καὶ ἀνθρώπων τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξίν καὶ ἀνεξαρτησίαν».

Ἡ συνέλευσις, θεωρήσασα τὸ σχέδιον τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τῆς ἐπιτροπῆς τῆς, εἰς οὗτινος τὴν σύνταξιν καθὼς καὶ εἰς τὸν μετὰ ταῦτα ὀργανισμόν τῶν γραμματειῶν ἐχρησίμεισε τὰ μέγιστα ὁ εἰδήμων Ἰταλὸς Γαλλίνας, παρεδέχθη τελείαν ἀνεξίθρησκείαν καὶ ἰσοτέλειαν προηγουμένου νόμου περὶ εἰσπράξεως τῶν τελῶν ἐκήρυξεν ὅλους τοὺς Ἑλληνας ἴσους ἐνώπιον τῶν νόμων καὶ δεκτοὺς ἐν πάσῃ ὑπηρεσίᾳ τοῦ κράτους· ἐξησφάλισε τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν ἐκάστου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν νόμων, κατήργησε τὴν δουλείαν, τὰ βασανιστήρια καὶ τὴν δήμευσιν· διέταξε πᾶς φυλακίζόμενος νὰ εἰδοποιῆται ἐντὸς 24 ὥρων περὶ τῆς αἰτίας τῆς φυλακίσεώς του, καὶ νὰ δικάζεται ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν· ἐψήφισε στρατιωτικὸν ὀργανισμόν· ἐχάρισε πρὸ νόμου τοῖς Ἐπιδαυριοῖς, ἐγκατέστησε κυβέρνησιν ἐκ δύο σωμάτων, βουλευτικοῦ ἢ ἀντιπροσωπικοῦ καὶ νομοτελεστικοῦ· διέταξεν ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ βουλευτικοῦ καὶ ὁ τρόπος τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι νὰ ὀρισθῶσι μετὰ ταῦτα· ἐπέτρεψε νὰ προβάλλῃ πᾶς βουλευτὴς διὰ τοῦ προέδρου νομοσχέδια· παρήγγειλε δημοσίας τὰς τακτικάς καὶ ἐκτάκτους συνεδριάσεις τοῦ βουλευτικοῦ, μυστικὰς δὲ μόνον ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ πέντε βουλευτῶν· προσδιώρισε εἰς πέντε τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ βουλευτικοῦ· ἐκτὸς τῶν μελῶν αὐτοῦ, ἔδωκε τῷ νομοτελεστικῷ ἐξουσίαν νὰ κινήσῃ

τάς κατά ξηράν καὶ κατά θάλασσαν δυνάμεις· νὰ εἰσάγη εἰς τὸ βουλευτικὸν νομοσχέδια· νὰ τὸ συγκαλέῃ εἰς ἑκτακτὸν συνεδρίασιν· νὰ ἐκτελέῃ τοὺς νόμους· νὰ φροντίξῃ περὶ τῆς γενικῆς ἀσφαλείας· νὰ ἐνεργῇ ἐκτάκτως τὰ δέοντα εἰς ἀνακάλυψιν προδοσίας, ἀλλὰ καὶ νὰ δικαιολογῇ τὴν πράξιν του παρὰ τῆ βουλευτικῇ ἐντὸς δύο ἡμερῶν· νὰ φέρῃ ἐνώπιον αὐτοῦ νομοσχέδιον περὶ συστάσεως παρασῆμων, καὶ περὶ στολῆς καὶ μισθοδοσίας τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν ὑπαλλήλων· νὰ διορίζῃ ὀκτώ γραμματεῖς ὀφείλοντας νὰ ἐνεργώσι τὰ καθήκοντά των ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν εὐθύνη, ἧγουν τὸν ἀρχιγραμματέα τῆς ἐπικρατείας, τὸν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν, τὸν ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν, τὸν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν, τὸν ἐπὶ τοῦ δικαίου, τὸν ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν, τὸν ἐπὶ τῶν ναυτικῶν, τὸ ἐπὶ τῆς θρησκείας καὶ τὸν ἐπὶ τῆς ἀστυνομίας· ὤρισε τὴν διάρκειαν τῶν δύο σώματων ἐνιαύσιον· ἐκκρόνισε τὰ καθήκοντά των, τὰς πρὸς ἀλλήλα σχέσεις των καὶ τὴν εἰς τὴν νομοθεσίαν συνδρομήν των· ἐνέδυσεν ἀμφοτέρω δυνάμειν τοῦ κηρύττειν πόλεμον καὶ συνάπτειν εἰρήνην, μόνον δὲ τὸ νομοτελεστικὸν τὴν τοῦ συνδέειν ὀλιγοήμεροὺς ἀναχωχάς· ἀνέθεσεν εἰς μὲν τὸ νομοτελεστικὸν τὰ περὶ στρατιωτικῶν προβιδοσμῶν καὶ ἀμοιβῶν διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας ὑπὸ τὴν ἐγκρίσιν τοῦ βουλευτικοῦ, εἰς δὲ τὸ βουλευτικὸν τὴν καθ' ἑκάστην ἀρχιεπίαν ψήφισιν τοῦ ποσὺπολογισμοῦ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων, εἰσαγομένου παρὰ τοῦ νομοτελεστικοῦ, καὶ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ ἀπολογισμοῦ καθ' ἑκάστην ληξιαίαν, ἐξαίρεσασα μόνον τὸ πρῶτον ἔτος, καθ' ὃ ὤφειλαν τὸ μὲν βουλευτικὸν νὰ χορηγῇ τὰ δέοντα ἄνευ προϋπολογισμοῦ καὶ μηδεμίαν ἀναβολῆς, τὸ δὲ νομοτελεστικὸν νὰ δώσῃ λόγον τῆς διαχειρίσεως τὸ τέλος τοῦ ἔτους· ἐπέτρεψε τῇ νομοτελεστικῇ νὰ κόπῃ νόμισμα, ἀφ' οὗ διατάξῃ τὸ βουλευτικόν, νὰ δανείζεται καὶ νὰ ἐκποιῇ ἐθνικὰ κτήματα συναίνεσει τοῦ βουλευτικοῦ, καὶ ἀπηγόρευσε εἰς ἀμφοτέρω τὰ σώματα ἵποιανδήποτε πρᾶξιν σκοπὸν ἔχουσαν τὴν κατάργησιν τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἔθνους. Ἄν δέ ποτε κατηγορεῖτο βουλευτῆς ἐπὶ πολιτικῇ ἐγκλήματι, διέταξε νὰ διορίζεται ἐπταμελῆς ἐπιτροπὴ τοῦ βουλευτικοῦ εἰς ἐξέτασιν ἂν ἦτο δεκτὴ ἢ κατηγορία καὶ εἰς ἐγγραφοὺς κοινοποιήσιν τῆς γνώμης αὐτῆς εἰς τὸ βουλευτικόν καί, ἂν διὰ τῶν δύο τρίτων τῶν ψήφων αὐτοῦ κατεγινώσκειτο ὁ κατηγορούμενος, ἐκηρύττετο ἐκπτώτος καὶ παρεπέμπετο ὡς ἄπλοῦς πολίτης εἰς τὸ ἀνώτατον δικαστήριον τῆς Ἑλλάδος πρὸς δίκην καὶ τιμωρίαν κατὰ τοὺς νόμους, μὴ φυλακίζόμενος ὅμως πρὸ τῆς ἐκπτώσεώς του. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἠλέγχοντο καὶ ἐκρίνοντο καὶ οἱ γραμματεῖς, ἂν ἐπιπταν εἰς τὸ αὐτὸ ἐγκλήμα· τὰ δὲ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ κατηγοροῦντο καὶ αὐτὰ ἐνώπιον τοῦ βουλευτικοῦ ἐπὶ τῷ αὐτῇ ἐνοχῇ, ἀλλ' ἠλεγχόμενα ὑπὸ ἐννεαμελοῦς ἐπιτροπῆς· καὶ ἂν μετὰ τὸν ἔλεγχον κατεγινώσκοντο διὰ τῶν τεσσάρων πέμπτων τῶν ψήφων τοῦ βουλευτικοῦ, ἐγίνοντο ἐκπτώτα καὶ παρεπέμποντο, ὡς καὶ οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ γραμματεῖς, εἰς τὸ ἀνώτατον δικαστήριον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ μὴδ' αὐτὰ ἐφυλακίζοντο πρὸ τῆς ἐκπτώσεώς των. Ἄν δὲ ὅλον τὸ νομοτελεστικὸν ἐσυνθηκοποιεῖ εἰς κατάργησιν τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἔθνους, ἢ ἐπιπτεν

εἰς ἄλλο ἐγκλήμα παρνομίας, τότε, ἀφ' οὗ ἀπεδεικνύετο τὸ ἐγκλήμα, ἐγίνετο ἐν πρώτοις ὁ πρόεδρος ἐκπτώτος, καὶ μετὰ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ κατηγοροῦντο τὰ μέλη ἐν πρὸς ἐν καθ' ὃν τρόπον ἐβρέθη, καὶ ἠλεγχόμενα ἐκπιδεύοντο. Ἡ δὲ κυβέρνησις ὤφειλε, καθ' ἃ διέταξεν ἢ συνέλευσις, νὰ περιθάλπῃ τὰς χήρας καὶ τὰ ὄρφανὰ τῶν φονευομένων καὶ τοὺς ὑπὲρ πατρίδος θυτυχοῦντας, νὰ βραβεύῃ τοὺς ἀνδραγαθούντας καὶ τοὺς καλῶς ὑπηρετοῦντας, καὶ ν' ἀνταμείβῃ τοὺς εἰς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἔθνους συνεισφέροντας.

Ἡ συνέλευσις, ἀφ' οὗ διέγραψε τὰ τοῦ βουλευτικοῦ καὶ νομοτελεστικοῦ, ἐφρόντισε καὶ περὶ τοῦ δικαστικοῦ κλάδου καὶ ὤρισε νὰ ἐγκατασταθῶσι δικαστήρια, ἀνώτατον μὲν ὅπου ἔδρευεν ἢ κυβέρνησις, ἐφετεία δὲ ἐν ταῖς ἔδραις τῶν κεντρικῶν διοικήσεων, ἐν ἐκάστη δὲ ἐπαρχίᾳ πρωτοδικεῖον μὴ ἔχον ἐγκληματικὴν δικαιοδοσίαν· ἀνατεθείσαν εἰς μόνον τὰ ἐφετεία καὶ τὸ ἀνώτατον διέταξε δὲ ἐν πάσῃ κοινότητι ἢ ἐν παντὶ χωρίῳ εἰρηνοδικεῖον, καὶ τὴν ἐφαρμογὴν διὰ μὲν τὰ πολιτικά καὶ ἐγκληματικά τῶν βυζαντινῶν νόμων, διὰ δὲ τὰ ἐμπορικὰ τῶν γαλλικῶν μέχρις οὗ συνταχθῶσιν ἐθνικαὶ κώδικες. Ἀφ' οὗ δὲ τοιοῦτοτρόπως ὠργάνισεν τὰ τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως, ἔθελεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς τὰς δύο Γερουσίας καὶ τὸν Ἄρειον Πάγον, καὶ κατήργησε τὰ σύμβολα καὶ τὰς σημαίας τῆς φιλικῆς Ἑταιρίας· καὶ ὡς χαρακτηριστικὸν μὲν τῆς ἐθνικῆς σφραγίδος παρεδέχθη τὴν Ἀθηνᾶν, ὡς σημαίαν δὲ ἐθνικὴν τὴν ἐξ ἐννέα ὀριζοντείων καὶ ἐναλλάξ κειμένων κυανῶν καὶ λευκῶν ταινιῶν. Ἀναγκαία ἦτον ἢ κατάργησις τῶν συμβόλων τῆς Ἑταιρίας. Οἱ Ἕλληνες ἐπροσπάθουν νὰ ἐλύσωσι τὴν συμπάθειαν τῶν αὐλῶν· ἀλλ' αἱ αὐλαί, ὡς εἶδαμεν, ἀπεστρέφοντο τὰς μυστικὰς Ἑταιρίας, ὡς συνωμοσίας κατ' αὐτῶν. Ἄν δὲ καὶ ἡ Φιλικὴ Ἑταιρία δὲν εἶχε σχέσιν πρὸς ἄλλας μυστικὰς ἑταιρίας, ἢ ἐν Λαυδάχῃ διακήρυξις τῆς ἱεράς συμμαχίας τὴν περιέπλεξεν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην· διὰ τοῦτο τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος ἀπῆται νὰ ἐξαλείψῃ ἕ, τι καὶ κατ' ἐπιφάνειαν τὴν ἐνοχοποιεῖ. Ἄλλ' ὁ Ὑψηλάντης κατεπαράχθη καὶ ὠργίσθη ἰδίως κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου, ὃν ἐθεώρει δικαίως ὡς ὑποβολέα τῆς πράξεως ταύτης. Ἐνεσθῆεν ἐνισχύθη ἢ διχόνοια τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν.

Τούτων οὕτω διατεθέντων, ἠσυχολήθη ἢ συνέλευσις εἰς συγκρότησιν τῆς νέας κυβερνήσεως, καὶ ἐξελέξατο μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν Μαυροκορδάτον καὶ πρόεδρον, τὸν δημοκρατικώτερον τῶν προϋχόντων Κανακάρην τὸν καὶ μετὰ ταῦτα ἀντιπρόεδρον, τὸν Ἀναγνώστην Πηπαγιαννόπουλον (Δηληγιάννην), τὸν Ἰωάννην Ὀρλάνδον καὶ τὸν Ἰωάννην Λογοθέτην· καὶ οἱ μὲν πληρεξούσιοι τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἔχοντες ὄχι μόνον ἐντολήν νὰ συγκρατήσωσι τὴν συνέλευσιν, ἀλλὰ καὶ δυνάμειν ν' ἀποτελέσωσι μέρος τῆς κυβερνήσεως, διέμειναν, ὅσοι δὲν συμπεριελήφθησαν εἰς τὸ νομοτελεστικόν, ὡς μέλη τοῦ βουλευτικοῦ· οἱ δὲ τῶν νήσων, εἰς οὓς δὲν ἐδόθη ἢ αὐτῇ δυνάμει, δὲν μετεσχηματίσθησαν εἰς βουλευτάς· ἀλλὰ καὶ αἱ νῆσοι αὐταὶ καὶ ἄλλαι ἐστειλαν μετ' ὀλίγον τοὺς βουλευτάς των· διωρί-

σθη δὲ καὶ προσωρινῇ ἔδρᾳ τῆς νέας κυβερνήσεως ἡ Κόρινθος, καὶ οὕτω διελύθη ἡ συνέλευσις τὴν 15 Ἰανουαρίου, ἐργασθεῖσα ἡσύχως καὶ εὐτάκτως καθ' ὅλην τὴν διάρκειάν της, καὶ κηρύξασα ἐπὶ τέλους (α) ὅτι ὁ πόλεμος τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῶν Τούρκων δὲν ἐστηρίζετο ἐπὶ δημογαγικῶν, στασιωδῶν ἢ ἰδιοτελῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ὅτι σκοπὸν εἶχε τὴν ἀπόσεισιν τοῦ σκληροῦ καὶ ξένου ζυγοῦ καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξομοίωσιν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς λοι-

Ἰωάννης Ὁρλάνδος.

ποὺς χριστιανικοὺς λαοὺς, ἢ ἐν ἀποτυχίᾳ τὴν τελείαν ἐξόντωσίν των ὡς προτιμότεραν τῆς ζωῆς ὑπὸ τοιαύτην αἰσχροὴν δουλείαν. Τὸ κήρυγμα τοῦτο ἀνέφερε καὶ τὰς αἰτίας, δι' ἃς ἀνεβλήθη μέχρι τούδε ὁ ἐθνικὸς ὀργανισμὸς καί, ἀφ' οὗ ἀνήγγειλεν ἐν συντόμῳ τὰ γενόμενα, ἐκάλει τοὺς λαοὺς εἰς ὁμόνοιαν, εἰς διατήρησιν τῶν νόμων καὶ εἰς ὑποταγὴν πρὸς τὴν κυβέρνησιν, ὡς τὰ μόνα συντελεστικά πρὸς στερέωσιν τῆς ἀνεξαρτησίας των.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐξερράγη περὶ πολιτικῶν συστημάτων, ἀλλὰ πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ καὶ πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ· διὰ τούτο, ὅτε συνήλθαν οἱ Ἕλληνας εἰς Ἐπίδαυρον, δὲν ἔπεσαν εἰς σπουδαίας συζητήσεις περὶ ἀρχῶν.

Μεταξὺ δὲ τῶν τριῶν συστημάτων, τοῦ μοναρχικοῦ, τοῦ ὀλιγαρχικοῦ καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ, τὸ μοναρχικὸν ἦτον ἀναντιβρόχως τὸ δημοφιλέστερον

ἐν Ἑλλάδι. "Πότε θὰ μᾶς ἔλθῃ ὁ ἀφέντης;" ἠρώτων οἱ Ἕλληνας ἀπὸ ἄκρου ἕως ἄκρου τῆς Ἑλλάδος· αἱ δὲ ναυτικαὶ νῆσοι ἐν τοῖς ἐγγράφοις των καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς ἐν τῇ συνέλευσει τῆς ἐθεώρησαν ἐπισήμως καὶ ὁμογνωμόνως τὴν βασιλείαν ὡς τὸ πλήρωμα τῶν εὐχῶν των. Ἐδύνατό τις τῶν Ἑλλήνων, ὠφελούμενος ὑπὸ τῆς τοιαύτης διαθέσεως ὄλων τῶν κλάσεων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, νὰ καθήσῃ τότε μονοκράτωρ. Τοιοῦτος ὑπέδεικνύετο ὁ Ὑψηλάντης· ἀλλ' ἡ ὑπερισχύουσα μερὶς τῆς ἐθνικῆς συνέλευσεως ἦτον ὅλη ἐναντία του· διὰ τούτο κατεβιβάσθη μᾶλλον ἢ ἀνεβιβάσθη.

Ἐδύνατο ἴσως καὶ οἱ προὔχοντες, ὄντες ἰσχυρότατοι ἐν τῇ συνέλευσει, νὰ ἐνθρονίσωσι τὸ ὀλιγαρχικὸν σύστημα· ἀλλ' οὔτε κἀν τὸ ἐπεχείρησαν. Ὁ κυριώτερος τούτων σκοπὸς ἦτον ἡ μὴ ἀνύψωσις τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἡ μὴ ἐνίσχυσις τοῦ στρατιωτικοῦ ἀνελογίζοντο δὲ ὅτι ἡ οἰκειοποίησις τῆς ἐθνικῆς ἐξουσίας ἀντέβαινε πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον. Τῷ ὄντι τοιοῦτον σύστημα, ἀπαρέσκον ἐν γένει, ἦτον ἱκανὸν ν' ἀποσπάσῃ πολλοὺς πολιτικοὺς φίλους των καὶ νὰ τοὺς οἰκειώσῃ πρὸς τοὺς ἐναντίους των, νὰ συνενώσῃ δὲ κατ' αὐτῶν καὶ τὸ μὴ ἕως τότε συνηνωμένον στρατιωτικὸν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου. Συνέτρεξαν δὲ καὶ οἱ ἐξῆς λόγοι κατὰ τῆς συστάσεως τῆς ὀλιγαρχίας.

Ἡ Ἑλλάς, ἀναδεχθεῖσα τὸν δεινὸν ἀγῶνα, καὶ ἐρειδομένη ἐπὶ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ τῇ ἀγιότητι του, διότι πᾶς ἀγὼν ἐθνικὸς κατὰ ξένης ἐξουσίας εἶναι δίκαιος καὶ ἅγιος, ἤλπιζεν ἐξωθεν βοήθειαν. Ἐξωθεν δὲ δύο συστήματα εἶχαν ὑπερασπιστάς, τὸ μοναρχικὸν καὶ τὸ δημοκρατικόν· τὸ πρῶτον εἶχε τὰς αὐλάς, τὸ δεῦτερον τοὺς λαοὺς· ὥστε τὸ ὀλιγαρχικὸν θὰ ἔδραπε μᾶλλον ἢ θὰ ὠφέλει ἐξωτερικῶς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀπροστάτευτον ὑπὸ τῶν αὐλῶν, καὶ ὡς μισούμενον ὑπὸ τῶν λαῶν· ἀλλ' ἡμεῖς, γνωρίζοντες τοὺς προὔχοντας τῆς Πελοποννήσου ἐκ τοῦ πλησίον καὶ συνυπηρετήσαντες ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ὀφείλομεν ν' ἀποδώσωμεν αὐτοῖς ἐν πλήρει γνώσει τὴν πρέπουσαν δικαιοσύνην ὁμολογούντες ὅτι, ἂν δὲν ἐδειξάν ποτε διάθεσιν νὰ ἐνθρονισθῶσι δεσπότες τῆς πατρίδος σφετεριζόμενοι τὴν ἐθνικὴν Ἀρχήν, δὲν ἐπηρεάσθησαν ἐκ μόνης πολιτικῆς προνοίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ πατριωτικῆς καὶ φιλελευθέρως προαιρέσεως. Ὅλα ταῦτα τὰ αἷτια συνέτρεξαν εἰς τὸ νὰ συστηθῇ ἐν Ἐπιδαύρῳ δημοκρατικὴ κυβέρνησις, ἐν ᾗ τὸ δημοκρατικὸν στοιχεῖον ἦτο πάντη ἀνίσχυρον, διότι ὀλιγώτατοι μόνον νέοι, σπουδάζοντες ἐν Εὐρώπῃ, ἦσαν οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ Ἰνα δὲ μὴ καταθορυβηθῇ ἢ τότε παντοδύνημος ἰερά συμμαχία ἐπὶ τῇ συστάσει δημοκρατικῆς κυβερνήσεως ἐκλήθη ἡ κυβέρνησις προσωρινῇ καὶ ἀφέθη ἡ θύρα ἀνοικτὴ εἰς θεμελιώδεις πολιτικὰς μεταβολάς.

Ἐξ ὧν δὲ, διερχόμενοι τὰ τῆς συνέλευσεως, εἶπαμεν ἀπεδείχθη, ὅτι τὸ στρατιωτικὸν τῆς Πελοποννήσου ἀπέτυχε, διότι ὅλη ἡ Ἀρχὴ ἐδόθη τοῖς ἀντιπάλαις του, καὶ ὅτι ὁ Ὑψηλάντης ὠλιγορήθη, ἀλλ' οὐδεὶς ἀντεῖπεν οὐδ' ἀνέστη εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς συνέλευσεως. Καὶ αὐτὸς ὁ Ὑψηλάντης, ὅστις δυσχερῆστον ἐδίετριβε, διαρκύσης τῆς συνέλευσεως, ἐν Κορίνθῳ, ἀρ'

οὐ εἶδεν ὅτι ἐτάφη ἡ Ἀρχὴ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας ἐν Ἐπιδαύρῳ ὑπὸ τὸν νέον σύμβολον, τὴν Ἀθηναίαν, καὶ τὴν δίχρουν σημαίαν, καὶ συνετάφη καὶ πᾶσα ἐκείθεν ἐξουσία, ἐδέχθη τὴν προεδρίαν τῆς βουλῆς δοθείσαν αὐτῷ ὡς δειγμα τιμῆς διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν σωζομένην ὑπόληψιν τοῦ κοινοῦ· ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε μετέβη εἰς Ἐπίδαυρον, ὅπου ἐνήργει τὰ τῆς προεδρίας ὁ Πετρόμπεης, ὡς ἀντιπρόεδρος.

Τὸ δὲ νομοτελεστικὸν τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν συνεκροτήθη, διώρισε τοὺς ὑπουργούς, οὓς ἐκάλεσε Μίνιστρος, τὸν Νέγγριν ἐπὶ τῆς ἀρχιγραμματείας τῆς ἐπικρατείας, ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων καὶ πρόεδρον τοῦ συμβουλίου τῶν ὑπουργῶν, τὸν Ἰωάννην Κωλέττην ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν, τὸν Πανούτσον Νοταρᾶν ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, τὸν Νότιν Μπότσαριν ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν, τριμελῆ ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῶν ναυτικῶν, τὸν Θεόδωρον Βλάσην ἐπὶ τοῦ δικαίου, τὸν ἐπίσκοπον Ἀνδρούσης Ἰωσήφ ἐπὶ τῶν ὀρθοκυντικῶν, καὶ τὸν Λάμπρον Νάκον ἐπὶ τῆς ἀστυνομίας, τὴν δὲ ἐπιούσαν ἐκίηρυξε τὴν ἐναρξίν τῶν ἐργασιῶν του.

Πρώτη δὲ φροντίς τῆς νέας κυβερνήσεως ἦτον ἡ εὔρεσις πόρου εἰς σύστασιν καὶ διατήρησιν τῶν στρατοπέδων καὶ τὴν κίνησιν τοῦ στόλου. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐψηφίσθησαν δάνεια καὶ γενικαὶ συνεισφοραὶ· ἀλλὰ μικρὰ ἢ ὠφέλεια ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων. Λόγος πολὺς ἔγεινεν ἐπὶ συνελεύσεως καὶ περὶ πρεσβειῶν πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἀλλὰς· ἀλλ' ἡ κυβερνήσις, εἰς ἣν ἀνετέθη ἡ φροντίς, δὲν ἔκρινεν εὐλογον νὰ ἐνεργήσῃ τι κατ' ἐκείνας τὰς περιστάσεις, διότι ἡ καθ' ἡμῶν ἐπικρατούσα διάθεσις τῶν ἀλλῶν ἦτο φανερά, καὶ ὡς ἐκ τῆς διαθέσεως αὐτῆς ἡ ἀποβολὴ τῶν πρέσβων θεσθαία. Τὰ δύο κυβερνητικὰ σώματα διέμεναν ἐργαζόμενα ἐν Ἐπιδαύρῳ τὸ μὲν βουλευτικὸν μέχρι τῆς 23, τὸ δὲ νομοτελεστικὸν μέχρι τῆς 28· μετέβησαν δὲ μετὰ ταῦτα εἰς Κόρινθον, ὅπου ἐπικράτησαν τὰς διακοπείσας συνεδριάσεις τῶν τὴν 31, τὸ μὲν βουλευτικὸν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ὑψηλάντου, τὸ δὲ νομοτελεστικὸν ὑπὸ τὴν ἀντιπροεδρίαν τοῦ Κανακάρη, διότι ὁ πρόεδρος Μαυροκορδάτος μετέβη εἰς Ἐπιδαύρου εἰς Ὑδραν πρὸς ἐκπλουν τοῦ στόλου, καὶ πρὸς ἐξέτασιν ψιθυρισματὸς τινος περὶ σκευωρουμένης ἐν τῇ νήσῳ ἐπιβουλῆς εἰς ὑποδούλωσιν τῆς ἀλλ' ἡ σκευωρία αὕτη, ἂν τῷ ὄντι ὑπῆρξε, διεσκεδάσθη ἀδελφῶς καὶ ἀθροῦδως. Ἡ δὲ κυβερνήσις, καθ' ἣν ἡμέρας εὐρίσκειτο ἐν Ἐπιδαύρῳ, ἔσπευσε νὰ ψηφίσῃ καὶ ἐκυψεν ἐν Κορίνθῳ μετὰ τὰ μεταλλία φέροντα ἐφ' ἑνὸς μὲν τὴν εἰκόνα τῆς Ἀθηναίας καὶ γύρωθεν αὐτῆς. «Ἡ Ἑλλάς εὐγνωμονοῦσα.» ἐφ' ἑτέρου δὲ «ἔθνη κὴ συνέλευσις. α ω κ β» ἐκόπησαν δὲ τὰ μεταλλία ταῦτα χάριν τῶν ἡσύχως, ἀκινδύνως καὶ ἐν ὁμοιοῖα τὸν ἐν Ἐπιδαύρῳ πολιτικὸν ὀργανισμόν ὑπογραψάντων καὶ τῶν εἰς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ συνεργησάντων· ἀλλὰ τῆς τιμῆς ταύτης δὲν ἠξιώθησαν οἱ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν προκινδυνεύοντες. Τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως ἦσαν καὶ μέλη τῆς συνελεύσεως, ὡς ἐπέδωκαν αὐτοὶ ἑαυτοῖς ὡς λυτρωταῖς τῆς πατρίδος τὰς τιμὰς ταύτας, παρρηῶντες τοὺς ἐν πολέμῳ ἀληθεῖς λυτρωτάς τῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ

Ἀτυχῆς ἐκστρατεία εἰς Καρυστίαν καὶ θάνατος Ἡλίου Μαυρομιχάλη.— Ἐπιπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου καὶ ἀπόδοσις στρατευμάτων εἰς Πάτρας. — Ναυμαχία ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν. — Τὰ μεταξὺ τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. — Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην εἰς πολιορκίαν τῶν Πατρῶν

ΚΑΘ' ὃν καιρὸν συνέταττεν ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις τὸν θεμελιώδη νόμον, ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης μετέβη εἰς Ἀθήνας ὡς ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροπόλεως ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν ἐντοπίων, συναινέσει δὲ καὶ τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ.

Ἡ ἀτυχῆς πρώτη εἰς Κάρυστον ἐκστρατεία, περὶ ἧς ἄλλοτε ἀνεφέραμεν, δὲν ἀπῆλπισε τοὺς εἰς κυρίευσιν αὐτῆς ἀγωνιζομένους. Ἀπεδόθη ἡ ἀποτυχία εἰς τὴν ἐπικρατούσαν τότε ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀναρχίαν, εἰς τὴν ἀπειρίαν τῶν στρατιωτικῶν καὶ κυρίως εἰς τὴν ἔλλειψιν ἀξίου καὶ σέβας ἐμπνέοντος ἀρχηγοῦ. Ὁ ἄκονος ἐπίσκοπος Καρύστου, ὁ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν συγκροτήσας, ἐπεχείρησε καὶ δευτέραν μετέβη εἰς Ὑδραν, ἐκεῖθεν εἰς Τρίκορφα, ἐπανήλθεν εἰς Ὑδραν, ἐπεσκέφθη τὴν Κέα, παντοῦ στρατολογῶν, χρηματολογῶν καὶ ποριζόμενος πολεμφοδία καὶ τροφάς, καὶ τὴν 16 Νοεμβρίου κατήντησεν εἰς Ἐρέτριαν, ὅπου διέμεινε μέχρι τινός, διότι ὁ Ὁμέρμπεης περιεφέρετο εἰς τὰ περὶ τὴν Κούμην χωρία συνάζων καὶ ἀποταμιεύων τροφίμα ἐν Στούροις. Ἀπομακρυνθέντος δὲ τούτου, ἐκίνησεν ὁ ἐπίσκοπος πρὸς τὰ Βρυσάκια μετὰ 50 στρατιωτῶν εἰς ἐντευξίν τοῦ Ἀγγελῆ· ἀλλὰ, ἅμα ἐφθασεν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐφάνησαν ἐπερχόμενοι ἐκ Χαλκίδος ἐχθροὶ μαθόντες τὴν διάβασιν τοῦ ἀκροβολισμοῦ δὲ γενομένου ἐπὶ τῆς πεδιάδος τῆς Καστέλλας ἀπέναντι τοῦ στρατοπέδου, ἔχασαν οἱ Τοῦρκοι δύο πολεμιστὰς καὶ ἐπανήλθαν εἰς τὸ φρούριον. Μετὰ τρεῖς δὲ ἡμέρας ἐπέστρεψεν ὁ ἐπίσκοπος εἰς Ἐρέτριαν συμπαραλαβὼν, συναινέσει τοῦ Ἀγγελῆ, τὸν Κριαζώτην καὶ τοὺς ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν αὐτοῦ ὡς συναγωνιστὰς εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς Καρύστου. Ἀρξάμενου δὲ τοῦ βραμαζανίου, ἡσύχασαν ὁ μὲν Ὁμέρμπεης ἐν Καρύστῳ, οἱ δὲ λοιποὶ Τοῦρκοι ἐν Στούροις. Τότε οἱ πρόκριτοι τῶν χωρίων, μείναντες ἀνενόχλητοι, συνήλθαν εἰς Ἀλιθέρι καὶ συνευδόκησαν, πρὶν ἐπιχειρήσασθαι κατὰ τῆς Καρύστου, νὰ φέρωσιν ἐξωθεν σημαντικὸν τινα καὶ ἀξιὸν ἀρχηγὸν ἔχοντα καὶ ἱκανοὺς στρατιώτας ἐμπειροπολέμους· ἡ σταλείσα

δὲ εἰς εὐρεσιν τοῦ ἀρχηγοῦ τούτου ἐπιτροπή, ἦς μέλος ἦτο καὶ ὁ ἐπίσκοπος, ἤυρε καὶ τὸν Ἡλίαν Μαυρομιχάλην ἐν Ἀθήναις φθάσαντα ἐκεῖ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, τὸν ἔπεισε νὰ μὴ ἀναδεχθῆ τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως, τὸν ἐχειροτόνησεν ἀρχηγὸν ὄλων τῶν κατὰ τῆς Καρύστου στρατευμάτων, καὶ τῷ ἔδωκε τὴν ἀδειαν νὰ στρατολογήσῃ ἐπὶ μισθῷ. Ἄλλ', ἐνῶ ἡ ἐπιτροπή

Κυριακ. Μαυρομιχάλης

ἔπραττε ταῦτα, οἱ ὀπλαρχηγοὶ τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ στρατοπέδου, συμπληρουμένου ἐξ ἐντοπίων καὶ ξένων εἰς 700, ἀποδοκιμάζοντες τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐπιτροπῆς, διώρισαν ἀρχηγὸν τὴν Βάσσαν Μαυροβουνιώτην ἐλθόντα κατὰ τὸν παρελθόντα Αὐγουστον ἐκ Σμύρνης εἰς Κούμην καὶ διαδεχθέντα κοινῇ γνώμῃ τῶν Κουμιωτῶν τὸν φονευθέντα ἀρχηγὸν τῶν Πικτῶν ὥστε ἀντὶ ἐνὸς τοῦ στρατόπεδου ἀπέκτησε δύο ἀρχηγούς.

Τὴν δὲ 3 Ἰανουαρίου ἔφθασεν ὁ Ἡλίας εἰς τὸ ἀπέναντι τῆς Εὐβοίας χωρίον τῆς Ἀττικῆς, Κάλαμον, συνοδευόμενος ὑπὸ

τοῦ θείου τοῦ Κυριακούλη καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ 600, καὶ τὴν ὁ διεβιάσθη πανστρατιᾷ ὅπου τὸ ἄλλο στρατόπεδον. Ἦλθε συγχρόνως καὶ γράμμα τοῦ Ὀδυσσεῦς πρὸς τὸν ἐπίσκοπον λέγον, ὅτι παρηκολούθει καὶ αὐτὸς μετὰ διαχιλίων.

Ἀφ' ὅτου ἔφθασεν ὁ Ἡλίας, ἐστέλλοντο γράμματα συχνάκις εἰς τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον παρὰ τῶν Στουρέων παρακλητικὰ ὅπως τοὺς ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τῶν ἐμφυλευόντων καὶ τυραννούντων αὐτοὺς Τούρκων. Αἱ ἀλλεπάλληλοι παρακλήσεις ἠνάγκασαν τὸν φιλότιμον Ἡλίαν καὶ τοὺς λοιποὺς νὰ ἐκστρατεύσωσι πρὸς τὰ Στούρα χωρὶς ν' ἀναμείνωσι τὴν προσδοκωμένην ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεᾶ δύναμιν· καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ μετέβησαν ὅλοι εἰς Μεσοχώρια δύο ὥρας μακρὰν τῶν Στούρων καὶ ἔμειναν ἐκεῖ συσκεπτόμενοι περὶ τοῦ μελετωμένου κινήματος. Ἐσυμβιβάσθησαν δὲ ὁ Ἡλίας καὶ ὁ Βάσσαν. Ἰνα θεωρῶνται καὶ οἱ δύο ὡς ἀρχηγοί, ἐνηγγελίσθησαν ὡς ἀδελφοί, καὶ ὠρκίσθησαν ἐνώπιον τοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου νὰ συμβοηθῶνται ἐν καιρῷ ἀνάγκης, καὶ νὰ φυλάττεται εὐταξία παρὰ τοῖς ὑπὸ τὴν ὁδὴ γίαντων.

Τριακόσιοι ἐπίλεκτοι Τούρκοι ἠυλίζοντο ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐν Στούροις, ὅπου ἦσαν καὶ αἱ σιτοθήκαι. Πρὶν ἐπιπέσωσιν οἱ Ἕλληνας, ἐσχεδίασαν οἱ δύο ἀρχηγοὶ τῶν νὰ στείλωσιν ἀνὰ 150 εἰς κατάληψιν τοῦ Διακοφτίου, στενοῦ μεταξὺ Στούρων καὶ Καρύστου, ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐμποδίσθῃ πάσα ἐκ Καρύστου βοήθεια, καὶ τὴν 11 ἐξεστράτευσαν καὶ αὐτοὶ ἐκ Μεσοχωρίων καὶ κατέλαβαν δύο μικρὰ χωρία, ἡμιώριον μακρὰν τῶν Στούρων τὸ ἐν, καὶ τὸ

ταρτον ὥρας τὸ ἄλλο· καὶ ἐν μὲν τῷ πλησιεστέρῳ ἐτοποθετήθη ὁ Βάσσαν, ἐν δὲ τῷ ἀπωτέρῳ ὁ Ἡλίας. Τὴν δὲ 12, πρωτῆς γενομένης, ἐφάνησαν ἔξωθεν τῶν Στούρων οἱ Τούρκοι προκαλοῦντες κατὰ τὸν ὀμηρικὸν τρόπον τοὺς Ἕλληνας εἰς μάχην. Ἄν καὶ δὲν ἀπεστάλησαν οἱ 300, ὡς ἐσχεδιάσθη, εἰς κατάληψιν τοῦ στενοῦ, ἐφώρμησαν οἱ περὶ τὸν Βάσσαν μηδὲ τοὺς περὶ τὸν Ἡλίαν ἀναμείναντες· ἀλλ' ἀρξαμένης τῆς μάχης ἐπεδοθήθησαν οὗτοι, καὶ συμπολεμήσαντες γενναίως ἀπώθησαν τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὸ χωρίον καὶ πατήσαντες τοὺς ἀπέκλεισαν περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐντὸς ὀλίγων ὄχυρῶν οἰκιῶν. Τούτου δὲ γενομένου, παραλαβόντες ὁ Βάσσαν καὶ ὁ Κυριακούλης τινὰς ὑπήγαν νὰ καταλάβωσιν αὐτοὶ τὸ στενὸν τοῦ Διακοφτίου· ἀλλ' ἐν ᾧ ἀνέβαιναν, κατέβαιναν ἐκεῖθεν ὁ Ὁμέρμπεης εἰδοποιηθεὶς ἄφ' ἐσπέρας περὶ τῶν ἐχθρῶν κινήματων. Ἀδυνατώτεροι οἱ περὶ τὸν Βάσσαν καὶ τὸν Κυριακούλην ὠπισθοδρόμησαν καὶ ἀπεχωρίσθησαν τῶν ἀποκλειόντων τοὺς ἐχθροὺς ἐν Στούροις, οἵτινες μηδὲν ὑποπεύοντες ἔξωθεν, διότι ὑπέθεταν τὸ στενὸν προκατειλημμένον, ἐξεφάντον· ἀλλὰ μαθόντες αἴφνης ὅτι ἤρχετο ὁ Ὁμέρμπεης, ἀκούσαντες καὶ τὸν τουφεκισμὸν, ἐτράπησαν οἱ μὲν πρὸς τὰ πλοῖα οἱ δὲ πρὸς τὰ μακρυνὰ χωρία. Ἐξῆλθε τότε τοῦ χωρίου καὶ ὁ Ἡλίας ἔχων 7 μόνον συντρόφους ὑπεραγαπώντας αὐτὸν καὶ πάντοτε παρακολουθούοντας, καὶ καταλαβὼν ἀνεμόμυλόν τινα ἀσκεπῆ ἐπὶ λόφου, κοινῶς λεγόμενον Κοκκινόμυλον, παρεκίνει ἐκεῖθεν τοὺς λοιποὺς νὰ ἐγκαρτερήσωσιν· ἀλλ' εἰς μάτην αἱ πατριωτικαὶ προτροπαὶ τοῦ. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπλησίασεν ὁ Ὁμέρμπεης εἰς Στούρα, ἐξῆλθαν οἱ ἐντὸς τῶν ὄχυρῶν οἰκιῶν Τούρκοι, καὶ καταδιώκοντες οἱ μὲν ἐντεθῆεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν τοὺς Ἕλληνας φεύγοντας κατήντησαν εἰς τὸν Κοκκινόμυλον, ὅπου συνεσωρεύθησαν ὅλοι πολεμοῦντες. Τότε ὁ Ἡλίας καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, βλέποντες ὅτι ἀπελείφθησαν μόνον πολεμοῦντες, ἐπεχείρησαν νὰ ἐξορμήσωσι ξιφῆρεις διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν· ἀλλ', ἐκτὸς δύο διασωθέντων, ὅλοι ἀπέθαναν ἐν οἷς καὶ ὁ χαριέστατος καὶ φιλότιμος Ἡλίας εὐκλεῶς βιώσας καὶ εὐκλεέστερον ἀποδιώσας. Ὁ δὲ Ὁμέρμπεης, μαθὼν ὅτι εἰς τῶν φονευθέντων ἦτον ὁ ἐπίσημος αὐτοῦ νέος, ἔκοψε τὴν κεφαλὴν του καὶ τὴν ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Μετὰ τὸ δυστύχημα τοῦτο συνήχθησαν οἱ πρόκριτοι πολιτικοὶ καὶ πολεμικοὶ εἰς Ἀλιβέρι προσπαθοῦντες νὰ διατηρηθῆ τὸ στρατόπεδον ἐν ᾧ δὲ ἐσκέπτοντο περὶ δευτέρου κινήματος, ἔφθασεν ὁ Ὀδυσσεὺς ἔχων 300 καὶ τοὺς ἐθάβρουνεν· ἐκίνησαν δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰανουαρίου ὅλοι πρὸς Κάρυστον, ὅπου συνεσωρεύθησαν καὶ ὅλοι οἱ Τούρκοι ἐν οἷς καὶ οἱ κατέχοντες ἐπὶ τῆς προτέρας μάχης τὰ Στούρα· καὶ ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς μετὰ τῶν 300 κατέλαβε τὴν θέσιν Πλακωτὰ καὶ ἔκοψε τὸ εἰς τὸ φρούριον βέον νερόν· ὁ δὲ Κυριακούλης, ὁ Κριεζιώτης καὶ ὁ Βάσσαν κατέλαβαν τοὺς κήπους περιορισάντες τοὺς Τούρκους ἐντὸς τοῦ φρουρίου, καὶ ἀκροβολιζόμενοι καθ' ἡμέραν. Ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ κανονοβολισμοῦ ἔπεσε πεπαλαιωμένον τι μέρος τοῦ φρουρίου, καὶ οἱ Τούρκοι ὑποπεύοντες μὴ δι' αὐτοῦ τοὺς πατήσωσιν οἱ Ἕλλη-

νες αἴφνης, σπανίως ἔκτοτε ἐξήρχοντο. Ἐν ᾧ δὲ ἡ πολιορκία ἐφαίνετο προκόπτουσα, ὁ Ὀδυσσεὺς ἔφυγεν αἴφνης μετὰ τῶν ὀπαδῶν του ἐν πολλῇ βίᾳ εἰς Μελισσῶνα, δύο ὥρας μακρὰν τῆς Καρύστου. Φυγόντος αὐτοῦ, οἱ ἐχθροὶ ἔπεσαν ἀμέσως ἐπὶ τοὺς ἀπομειναντας καὶ τοὺς κατεδιώξαν μίαν ἡμισυ ὥραν μακρὰν μέχρι τοῦ Κατσερονίου, ὅπου καὶ πρότερον ἦσαν οἱ Ἕλληνας, καὶ ὅπου καὶ ἤδη διενυκτέρευσαν. Τὸ δὲ πρῶτ' οἱ ἀρχηγοί, ἀποροῦντες δικαίως ἐπὶ τῇ αἰφνιδίῳ φυγῇ τοῦ Ὀδυσσεύς, ἔστειλαν ἔφιππον φέροντα γράμματα πρὸς αὐτόν, δι' ὧν ἠρώτων τὴν αἰτίαν τῆς ἀπροσδοκίτου φυγῆς του καὶ ἐζήτουν γνώμην περὶ τοῦ πρακτέου. Ὁ γραμματοφόρος, ἀπαντήσας τὸν Ὀδυσσεά φεύγοντα κατὰ τὰ Στούρα καὶ ἀπολιπόντα ἐν Μελισσῶνι καὶ τοὺς ἀρρώστους καὶ τὰς τροφάς, τῷ ἔδωκε τὰ γράμματα, ἀλλ' ἀπάντησιν δὲν ἔλαβε. Φθάσας ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὰ Στούρα τὸ ἑσπέρας ἤυρεν ἐκεῖ τὸν ἐπίσκοπον καὶ τοὺς προκρίτους τῶν χωρίων, καὶ ἐρωτηθεὶς περὶ τῆς φυγῆς του ἀνέβαλε τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν αὔριον ἐν τούτοις διέταξε τὸ στρατεύμα του νὰ ὑπάγῃ εἰς Βρυσάκια καὶ νὰ περάσῃ εἰς τὴν ἀντικρὺ ξηρὰν ὅπου καὶ ἐπέρασαν αὐτὸς δὲ μηδὲν αἰτιολογήσας τὴν φυγὴν του διεπορθμεύθη ἐκ τοῦ λιμένος τῶν Στούρων μετὰ 50 ἀντικρὺ καὶ ἐκείθεν μετέβη εἰς Λεθαδεῖαν. Ἡ διαγωγὴ αὕτη τοῦ Ὀδυσσεύς ὑπελήφθη ὡς ἐπιβουλὴ. Ἐνίσχυσαν δὲ τὴν ὑπόνοιαν ταύτην καὶ δῶρα καπνοῦ καὶ ταμιβάκου σταλέντα πρὸς αὐτόν παρὰ τοῦ Ὀμέρμπεη ὀλίγον πρὸ τῆς φυγῆς του. Ἡ ἰδέα τῆς ἐπιβουλῆς δὲν ἐξηλείφθη εἰσέτι, στηριζομένη μάλιστα ἐπὶ τῇ μετὰ ταῦτα διαγωγῇ του. Ἄλλοι δὲ συγκαταβατικώτεροι ἀπέδωκαν τὴν φυγὴν του εἰς τὴν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας μετάθασιν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Νικήτα εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, πρὸς οὓς ἔχων στενάς σχέσεις ἤθελε νὰ εὑρεθῇ ἐν τῇ Λεθαδεῖα ἐπὶ τῆς ἀφίξεώς των. Ἄλλ' ὅσον μὲν περὶ τῆς μετὰ ταῦτα διαγωγῆς τοῦ Ὀδυσσεύς εἰς ἐξήγησιν τῆς προτέρας, σφάλλει ὅστις θέλει νὰ εὔρη πάντοτε ἐκ προθέσεως μίαν καὶ τὴν αὐτὴν σειρὰν πολιτεύματος τῶν σημαντικῶν ἀνθρώπων καθ' ὅλον τὸ στάδιόν των ἐπὶ ἐπαναστάσεως. Αἱ ἐπαναστάσεις διὰ τῆς σφοδρᾶς ῥοπῆς των ἀλλοιοῦν τὰ ὑπάρχοντα, παρεκτρέπονται πολλάκις τοῦ σκοποῦ, ὃν προέθεντο ἐξ ἀρχῆς, καὶ ὑπὸ τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν περιπετειῶν παρασυρόμεναι συμπαρασύρουν συνήθως καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τροποποιοῦν τὰ φρονήματά των παριστάμεναι ὑπὸ διαφόρους φάσεις. Ὁ Ὀδυσσεὺς, μέγας καὶ πολὺς μετὰ τὴν ἐν Γραβιᾷ μάχην, καὶ ὁ σημαντικώτερος καὶ ἰσχυρότερος τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς φυγῆς του οὐδεμίαν εἶχεν ἀφορμὴν τότε εἰς ἐπιβουλὴν. Ἄλλ' ἡμεῖς, διερχόμενοι σωζόμενά τινα ἔγγραφα τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἠύραμεν ἐπιστολὴν τοῦ Ὀδυσσεύς, δι' ἧς ἀποδεικνύεται ὅτι διετάχθη παρὰ τῆς Ἀρχῆς ἐκείνης νὰ ἐπανακάμψῃ. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἂν καὶ μὴ δικαιολογοῦσαν τὸν τρόπον τῆς φυγῆς του ἐν ἀγνοίᾳ τῶν συμπολεμιστῶν του, ἐκδίδομεν ἐνταῦθα.

« Ἀρεοπαχίται προσκυνῶ.

« Κατὰ τὴν προσταγὴν σας δὲν ἔλειψα ἀμέσως, ἀφ' οὗ ἔλαβα τὸ ἔξοχον

« γράμμα σας καὶ ἐρίχθηκα εἰς τὸ ἐδῶθε μέρος. Ἐμποδίσθηκα ὅμως ἐδῶ ἐξ αἰτίας τοῦ καιροῦ ὅπου δὲν ἐπέρασαν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καὶ τοὺς προσμένω κατ' αὐτάς ἂν ὅμως καὶ εἶναι καμμία ἀνάγκη, γράψετε μου διὰ νὰ προφθάσω ἀμέσως χωρὶς ἀργοπορίαν, καὶ εἶμαι ἔτοιμος εἰς τὴν προσταγὴν σας. Μένω. 1822, Φεβρουαρίου 15. Ὁρδὶ Καπανδρίτι. »

Μετὰ δὲ τὴν ἀπὸ Καρυστίας φυγὴν τοῦ Ὀδυσσεύς ἐθεώρησαν οἱ λοιποὶ

Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσός.

Ἐξ ἰχνογραφήματος Ἀγγλου φιλέλληνο.

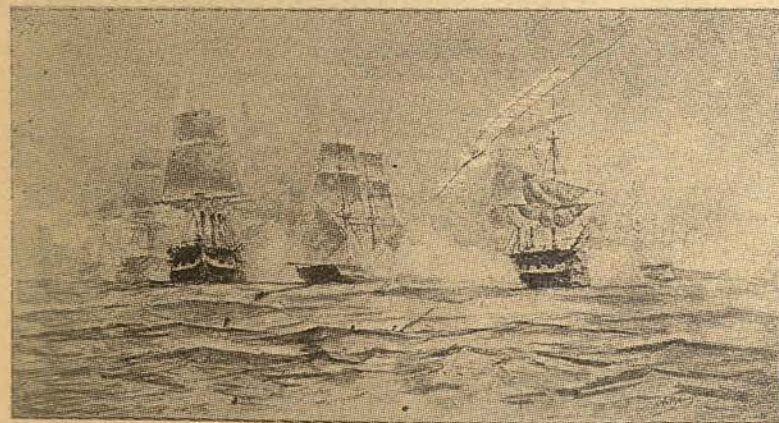
ὀπλαρχηγοί τὴν περαιτέρω ἐκεῖ διατριβὴν των πάντη ἄχρηστον ὄθεν, ἐκτὸς τοῦ Ἰθαγενοῦς Κριεζώτου ἐναπομειναντος καὶ περιφερομένου εἰς τὰ βουνὰ Ἐρετριᾶς καὶ Κούμης, ὅλοι, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπίσκοπος, ἀνεχώρησαν, καὶ ἐτελείωσεν ἢ εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς Καρύστου δευτέρα ἐκστρατεία χείρων τῆς πρώτης. Διέμεινε δὲ ὡς καὶ πρότερον τὸ ἄλλο Εὐβοϊκὸν στρατόπεδον ἐν Βρυσακίαις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἔπαθε μετ' ὀλίγον δεινὸν πάθημα, φονευθέντων ἐν τινι συμπλοκῇ κατὰ τὴν Καστέλλαν τὸν Μάρτιον μῆνα τοῦ ἀρίστου ἀρχηγοῦ του Ἀγγελῆ, τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀναγνώστη, καὶ τοῦ Κότση. Μετὰ τὸ δυστύχημα τοῦτο ἀνεδείχθη ἀρχηγὸς τοῦ στρατοπέδου ὁ Τομαράς.

Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν, ἀμιάζοντας τοῦ χειμῶνος, ἡ Πύλη ἠτόιμασε παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνθήειάν της, ναυτικὴν καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ

τῆς Πελοποννήσου. Ἡ ναυτική δύναμις ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Καπητάν-μπεη, ἔχοντος ὑπὸ τὰς διαταγὰς του καὶ τὸν ὑποναύαρχον τῆς Αἰγύπτου Γιβραλτάρην καὶ τινὰ πλοῖα Ἀλγερινά, Τουνεζινά καὶ Τριπολινά, συνίστατο ἐκ 3 φρεγατῶν, 4 κορβετῶν καὶ 8 δικατάρτων· συνέπλεον δὲ καὶ πολλὰ φορταγωγὰ φέροντα εἰς ἀπόδασιν ἕως 4000 στρατιώτας Ἀσιανούς ὑπὸ τὸν Καρὰ-Μεχμέτπασαν (α) τὸν ἄλλοτε ἀρχιπυροβολιστὴν, καὶ παντὸς εἶδους πολεμικὰς ἀποσκευὰς. Ἡ θαλάσσιος δὲ αὕτη δύναμις ἐφάνη ἔξωθεν τῆς Ὑδρας τὴν 27 Ἰανουαρίου, ὅπου ἐστάθη καὶ ὕψωσέ τινὰ σημεῖα. Ἡ ἐμφάνι-σις τῶν σημείων τούτων ἔδωκε νέαν ἀφορμὴν νὰ θεωρηθῆ πραγματικὴ ἡ περὶ ἧς ἀνεφέραμεν πρὸ ὀλίγου ἐπιβουλὴ, ἀλλ' ἀπάντησις δὲν ἐφάνη δοθεῖ-σα, καὶ ὁ στόλος ἐπλευσεν εἰς Μοθώνην, τὴν ἐπεσίτισε, καὶ μαθὼν ὅτι τὸ Νεόκαστρον ἦτο σχεδὸν ἀφρούρητον ἠτοιμάσθη νὰ προσβάλλῃ ἐξ ἀπροόπτου, καὶ μία φρεγάτα φέρουσα τὴν σημαίαν τοῦ Γιβραλτάρη, μία κορβέττα καὶ ἓν δικατάρτον τῇ ἐπλησίασαν τὴν 30 Ἰανουαρίου ἦλθαν δὲ καὶ διὰ ξηρὰς Τούρκοι ἐκ Μοθώνης. Ἐτυχαν ἐν αὐτῷ ὡς 40 φιλελληνες ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Νορμάννου καταπλεύσαντες πρὸ ὀλίγου ἐκ Μασσαλίας. Οἱ φιλοπόλεμοι οὗτοι καὶ ἔμπειροι κανονοβολισταί, συνεργοὺς ἔχοντες καὶ τοὺς ἐναπομείναντας Ἕλληνας, διότι ἐπὶ τῇ ἐμφανισμῷ τῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν τῇ φρουρῇ ἐφυγαν, ἀντεκκονοδόγησαν εὐτυχῶς τὰ κα-νονοβολοῦντα ἐχθρικά πλοῖα καὶ τὰ ἠνάγκασαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἀπρακ-τα· ἐπληγώθησαν δὲ τρεῖς ἐκ τῶν ἐν τῇ φρουρῇ, καὶ ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπλη-γώθησαν καὶ τινες Ὀθωμανοί. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ὁ στόλος ἀπέ-πλευσεν ὅλος καὶ ἐλλιμένισε τὴν 2 Φεβρουαρίου ἐμπροσθεν τῆς Ζακύνθου, ὅπου ἡ οὐδετέρα κυβέρνησις τὸν ὑπεδέχθη εὐμενῶς, ἐν ᾧ ἀπέπεμψεν, ὡς εἶδαμεν, δυσμενῶς τὸ ἐμβᾶν εἰς τὸν λιμένα ἐκεῖνον πρὸ τινος καιροῦ ἐλληγι-κὸν πλοῖον, χωρὶς νὰ τὸ ἀφήσῃ μήτε καὶ ν' ἀράξῃ. Ἐξ αἰτίας δὲ τῶν ἐναν-τίων ἀνέμων ὁ στόλος οὗτος ἐνδιέμεινε μέχρι τῆς 13, καθ' ἣν ἀνήχθη καὶ, μηδὲν καθ' ὄλον τὸν πλοῦν του ἐμπόδιον ἀπαντήσας, κατέπλευσεν εἰς Πάτρας, ὅπου ἀπεβιάσθησαν αἱ πολεμικαὶ ἀποσκευαί, ἐν αἷς καὶ 20 πεδινα κανόνια, οἱ τετρακισχίλιοι στρατιῶται καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Μεχμέτπασας.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ ἐχθρικός στόλος ἔπλεε τὴν ἐλληνικὴν θάλασσαν, αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι ἠτοιμάζαν τὰ πλοῖά των. Εἰκοσιεπτὰ Ὑδραϊκὰ ὑπὸ τὸν Μια-σὺλην διαδεχθέντα τὸν ναύαρχον Γρακουμάκην Τομπάζην παραιτηθέντα, εἰ-κοσι Σπετσιωτικὰ ὑπὸ τὸν Γαίικον Τσοῦπην, δεκαῆξ Ἑφριανὰ ὑπὸ τὸν Νικο-λῆν Ἀποστόλη καὶ δύο πυρπολικά συνηνώθησαν ἔξωθεν τῆς Ὑδρας, ἀνή-χθησαν τὴν 8 Φεβρουαρίου, καὶ ἠγκυροβόλησαν τὴν 16 ἔξωθεν τοῦ Μεσολο-γίου· τὴν δὲ 17 καὶ 18 ἐπλευσαν πρὸς τὰς Πάτρας, ἀλλ' ἐπόδισαν ἐξ αἰτίας σφοδρὰς ἀντιπνοίας· ἀνήχθησαν τὴν 20 ἐκ νέου, τρίτην ὥραν πρὶν ἐξημε-ρώσῃ, ὑπὸ ἐναντίον πάντοτε ἀνεμον· ἀνήχθησαν καὶ τὰ ἐν τῇ λιμένι τῶν Πατρῶν ἐχθρικά. Ἡγωνίζοντο δὲ οἱ δύο στόλοι ὁ μὲν τουρκικὸς νὰ ἐκπλεύσῃ ἀμαχητί, ὁ δὲ ἐλληνικὸς νὰ βλάβῃ τὸν τουρκικὸν ἐκπλέοντα. Μέχρι τοῦδε ὁ

ἐλληνικός, ὡσάκις ἀπῆντα τὸν ἐχθρικόν, παρεφύλλατε μᾶλλον τὰ κινήματά του ἢ ἐφώρμα, προσπαθὼν νὰ τὸν βλάβῃ διὰ μόνων τῶν πυρπολικῶν· ἀλλ' ὁ νέος ναύαρχος, ὁ μεγαλότολμος Μιασὺλης, ἤλλαξε τὸν τρόπον τοῦ πολε-μεῖν, ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἐκ συστάδην μάχης, καὶ πρῶτος, ἀν καὶ ὁ ἐπι-κρατῶν ἀντίπλους ἀνεμος ἔγεινε σφοδρότερος, ὤρμησεν εἰς τὸ μέσον δύο φρεγατῶν ἐκπλήξας καὶ αὐτὸν τὸν ἐχθρὸν διὰ τῆς τὸλμης. Κατόπιν ἦλθαν εἰς τὸ μέσον ὁ Μανώλης Τομπάζης, ὁ Σαχτούρης, ὁ Ἀντώνης Κριεζῆς, ὁ Γαίικος Τσοῦπης, ὁ ναύαρχος τῶν Ψαρῶν, ὁ Κωνσταντῖνος Κουσιᾶς, ὁ Κοσμᾶς καὶ ὁ Λάμπρος, καὶ ἔφεραν ἀνω κάτω ὄλον τὸν ἐχθρικὸν στόλον·

Ἡ ναυμαχία τῶν Πατρῶν

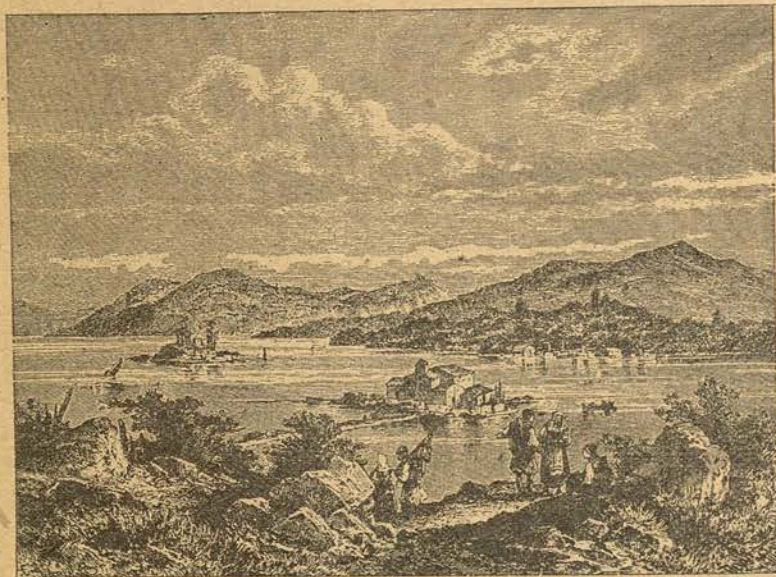
Ἐκ σχεδιογράφου τοῦ Α. Προσαλέντη.

Ἦντε περίπου ὥρας διήρκεσεν ἡ ναυμαχία ἐπικρατούσης σχεδὸν τρικυμίας. Τρεῖς Ἕλληνες ἐσκοτώθησαν, δέκα ἐπληγώθησαν, τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα μεγα-λῶς ἐβλάβησαν. Ἄδηλος ἡ ζημία τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἀλλ' ὁ τρόμος του κατὰ ὄλον· διότι, ἀφ' οὗ διεχωρίσθησαν οἱ στόλοι περὶ τὴν ἐσπέραν, κατέ-φυγεν οὗτος ὡς εἰς ἄσυλον εἰς τὸν φιλικὸν του λιμένα τῆς Ζακύνθου τόσον ἀτάκτως, ὥστε δύο πλοῖά του ἔπεσαν τὴν νύκτα εἰς τὰ βράχια πρὸς τὸ λοι-μοκαθαρτήριον· ἐκινδύνευσαν δὲ νὰ πάθωσι καὶ τὰ λοιπὰ ὑπὸ τῶν φίλων χειρότερα παρ' ὅσα ἔπαθαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, διότι τὰ εὐρεθέντα ἐν τῇ λι-μένι τῆς Ζακύνθου πολεμικὰ ἀγγλικά καὶ αὐστριακὰ τόσον ἐφοβήθησαν μή-πως τὰ ἀτάκτως εἰσπλέοντα ὑπὸ τὸ σκότος πέσωσιν ἐπ' αὐτά, ὥστε τὰ ἐκα-νονοδόγησαν τὴν νύκτα ὡς ἐχθρικά. Τόσον δὲ τὰ τουρκικὰ ἐφοβοῦντο τὰ παραφυλάττοντα ἔξωθεν τοῦ λιμένος ἐλληνικά, ὥστε ἔτοιμα ἦσαν νὰ κανο-νοβολήσωσιν ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ των τὴν πόλιν ἀν ἐξηλαύνοντο. Ἀφ' οὗ ὁ ἐλ-ληνικὸς στόλος περιέπλευσε δύο ἡμέρας ἔξωθεν τῆς Ζακύνθου κατέπλευσεν εἰς τὸ Κατάκωλον πρὸς Ὑδρευσιν.

Τὴν δὲ 23 ἦλθε πρὸς αὐτὸν ἀγγλικὸν πλοῖον δικαιολογῶν ἐπὶ τῇ τρικυμῇ τὴν μὴ ἀποβολὴν τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἀπὸ τοῦ λιμένας τῆς Ζακύνθου, καὶ ἀπαγορευθὲν αὐστηρῶς πᾶσαν σύγκρουσιν αὐτοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐντὸς τῆς Ἰονίου θαλάσσης. Ἐπὶ τῇ κοινοποιήσει ταύτῃ ἐπανέπλευσε τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ ἑλληνικὸς εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου, ἐξέπλευσε καὶ ὁ ἐν Ζακύνθῳ τουρκικὸς πρὸς τὸ ἐσπέρας· ἀλλὰ τὴν ἀκόλουθον αὐγὴν ἔγεινεν ἄφαντος, διότι, ἐν ᾧ ὑπεκρίθη ἅρ' ἐσπέρας ὅτι ἔπλευε πρὸς τὰς Πάτρας, θέλων ν' ἀποκρύψῃ, ὡς ἀπεδείχθη μετὰ ταῦτα, τὸν ἀληθῆ σκοπὸν του, καὶ ν' ἀποφύγῃ τοιουτοτρόπως τὰς νέας προσβολὰς τῶν Ἑλλήνων, παρήλλαξε τὸν πλοῦν του ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ διεσώθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου, ἐπισυμβάσης τρικυμίας, ἐναυάγησε μία τῶν φρεγατῶν του. Ὁ δὲ ἑλληνικὸς ἔπλευε πρὸς τὰς Πάτρας εἰς σύλληψιν τῶν ἐκεῖ μεινάντων φορταγωγῶν, ἀλλὰ τὰ πλοῖα ταῦτα, ἅμα φανείσης τῆς ἑλληνικῆς σημαίας, ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας καὶ κατέφυγον ἐνδότερον τῶν φρουρίων τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ὅπου ἠσφαλίσθησαν. Τὴν δὲ 27 Φεβρουαρίου ἀνεχώρησεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἰς τὰ ἴδια· ἀπέμειναν δὲ ἐν τῷ λιμένι τοῦ Μεσολογγίου ὀκτὼ μόνον πλοῖα ὑπὸ τὸν Μιαούλην.

Διέμεναν ἐν Μούρτῳ ἐκ τῆς ἄλλοτε αὐτόθι καταπλευσάσης τουρκικῆς μοίρας μία φρεγάτα, μία κορβέττα καὶ τέσσαρα δικάταρτα. Ὁ Μιαούλης, θέλων νὰ κυριεύσῃ ἢ καύσῃ τὰ πλοῖα ταῦτα, ἀπέστειλεν ἐν πρώτοις τὰ ἑπτὰ εἰς Ρινιάσιν ἀντικρὺ τῆς Ἀντιπάξευ φρουρουμένην ὑπὸ Σουλιωτῶν, ἵνα παρὰ λάθωσιν ἐκεῖθεν 200 Σουλιώτας ὡς συναγωνιστὰς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πρὸς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ· παρηκολούθησε δὲ καὶ αὐτὸς φέρων ἐκ Μεσολογγίου πολεμφοδία εἰς χρῆσιν τῶν στρατιωτῶν. Τὴν 6 Μαρτίου ἀνήχθη ὁ ἐν Ρινιάσῃ στολίσκος· ἐν ᾧ δὲ ἀπέιχε τοῦ Μούρτου δέκα μίλια, ἦλθεν ἀγγλικὸν πλοῖον ἀναγγέλλον, ὅτι δὲν ἐδίδετο ἄδεια νὰ πλεύσῃ εἰς τὸ παρὰ τὴν ἠπειρωτικὴν παραλίαν νησιδίον τοῦ Μούρτου ὡς κείμενον ἐν τῷ μεταξὺ Κορφῶν καὶ Ἡπείρου πορθμῷ. Ὁ ναύαρχος Μιαούλης ἔστειλεν εὐθὺς τὴν Τερψιχόρην, πλοῖον τοῦ στολίσκου του, εἰς Κορφούς πρὸς τὸν μέγαν ἄρμωστὴν παραπνοούμενος διὰ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ἀπαγόρευσιν, καὶ ἐπανέπλευσε μετὰ τῶν λοιπῶν του πλοίων εἰς Μεσολόγγι ἀναμμένων ἐκεῖ τὴν ἀπάντησιν. Τὴν 9 ἔφθασεν ἡ Τερψιχόρῃ ἔμπροσθεν τῶν Κορφῶν, ὁ δὲ πλοίαρχος, φέρων τὰ γράμματα, εἰσῆλθεν ἐπὶ τῆς λέμβου του εἰς τὸν λιμένα ἀφήσας ἐκτὸς αὐτοῦ τὸ πλοῖον μετέωρον, ὡς σκοπεύων νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς τὸν ναύαρχον, ἅμα ἐλάμβανε τὰς ἀπαντήσεις. Ἄλλ' ἀπόντος τοῦ πλοίαρχου, ἡ κυβερνήσις ἔφερεν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ τὴν Τερψιχόρην εἰς τὸν λιμένα καὶ κατεβίβασε τὴν σημαίαν τῆς. Τοῦτου δὲ γενομένου, εἰδοποίησε τὸν πλοίαρχον περὶ ὧν ἔπραξεν εἰποῦσα ὅτι δὲν ἐκράτει τὸ πλοῖον ὡς ἐχθρικόν, ἀλλὰ διότι τὰ πληρώματα ἄλλων ἑλληνικῶν πλοίων ἐπάτησαν τὴν γῆν τῆς ἀγίας Μαύρας καὶ ἤρπασαν πρόβατα, καὶ διὰ τοῦτο τὸ πλοῖον ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἐν τῷ λιμένι τῶν Κορφῶν, ἕως οὐ ἐδίδετο ἢ πρέπουσα ἱκανοποίησις διὰ τὴν καταπάτησιν τῆς ὑπὸ

οὐδετέραν σημαίαν γῆς, καὶ ἡ ὀφειλομένη ἀποζημίωσις διὰ τὴν ἄρπαγὴν τῶν ζώων διέταξε δὲ νὰ λύσῃσι καὶ τὰ πανία τοῦ πλοίου. Ὁ πλοίαρχος, ὅστις ἄλλα ἐπροσδόκα καὶ ἄλλα ἠύρεν, ἀντέτεινε εἰς τὴν λύσιν τῶν πανίων καὶ ἠπειλήσεν ὅτι, ἂν τὸν ἐβίαζαν, θὰ ἐβρίπτε πῦρ εἰς τὴν πυριτοθήκην τοῦ πλοίου καὶ θὰ ἔκαie καὶ αὐτὸ αὐτανδρον καὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι λοιπὰ πλοῖα, ἀλλὰ τὴν ἐπιούσαν ἐπέισθη καὶ τὰ ἔλυσε. Ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος καταπάτησις τῆς οὐδε-

Ἡ Κέρκυρα (Κορφοί).

τέρας γῆς καὶ ἡ ἄρπαγὴ τῶν ζώων ἦσαν ἀληθεῖς, καὶ ὁ μέγας ἄρμωστὴς εἶχε δίκαιον ν' ἀπαιτήσῃ ἱκανοποίησιν καὶ ἀποζημίωσιν· ἀλλὰ πῶς ἐδύνατο νὰ κρατήσῃ ἀθῶον πλοῖον σταλὲν πρὸς αὐτὸν δι' ἄλλην ὑπόθεσιν καλῆ πίστευ; Ἡ ἀντικακοποίησις τότε εἶναι συγχωρητὴ, ὅταν ὁ κακοποιήσας ἀρνηταί τὴν ὀφειλομένην ἱκανοποίησιν, ἀλλὰ μήπως ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις τὴν ἠρνεῖτο ἢ ἐδύνατό ποτε νὰ τὴν ἀρνηθῇ; ἢ μήπως οἱ Τούρκοι δὲν ἔπραξαν τὰ αὐτὰ καὶ χειρότερα κατὰ τῆς ἀγγλικῆς σημαίας; Πρὸ τινος καιροῦ δὲν εἶχαν ἄρπάσει ἔσωθεν πλοίου ὑπὸ ἀγγλοτονικὴν σημαίαν ὄχι πρόβατα, ἀλλὰ ἀνθρώπους καὶ παρθένους, τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἐκ Πατρῶν Ἀποστόλη Περούκα; καὶ ὅμως οἱ Ἄγγλοι οὔτε πλοῖον τουρκικὸν ἐκράτησαν, οὔτε τὴν τουρκικὴν σημαίαν βύρισαν, ἀλλ' ἠρκέσθησαν νὰ ἐλευθερώσωσι τοὺς συλληφθέντας, καὶ τοῦτους σχεδὸν γυμνοῦς. Καὶ ταῦτα πάντα ἔπραττεν ὁ μέγας ἄρμωστὴς εἰς ὕβριν τῆς ἑλληνικῆς σημαίας κατέμπροσθεν πλοίου τῆς τουρκικῆς μοίρας εὐρεθέντος ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις ἐν τῷ λιμένι τῶν Κορφῶν.

Ἄφ' οὗ δὲ τοιουτοτρόπως ἐκρατήθη ἡ Τερψιχόρῃ μέχρι τῆς 21, ἀπε-

λύθη ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ναυάρχου Ἑγγλου ἐλθόντος κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς Κορφοῦς καὶ ἀποδοκιμάσαντος τὴν διαγωγὴν τοῦ Μαϊτλάνδου· κατῆρε δὲ εἰς Μεσολόγγι τὴν νύκτα τῆς 22 ὅπου τὴν ἀνέμενεν ὁ Μιαούλης, ὅστις ἰδὼν ὅτι δὲν ἐπετρέπετο ἢ μελετωμένη κατὰ τῶν ἐν Μούρτῳ ἐχθρῶν πλοίων προσβολή, ἀνεχώρησε τὴν 24 μεθ' ὧν τῶν πλοίων εἰς τὰ ἴδια.

Ἐν τῷ μεταξῦ δὲ τούτῳ, ὁ μέγας ἄρμωστής ἀπέστειλεν εἰς Ἴδραν τὴν φρεγάταν Καμυρίαν ὑπὸ τὸν Καμιλιῶνα, καὶ ἐν αὐτῇ τὸν διερμηγέα τῆς κυβερνήσεως Πετρίδην, καὶ τῇ ἐγνωστοποίησεν, ὅτι ἀπῆτει τετρακόσια δίστηλα ὡς ἀποζημίωσιν τῆς ἐν Ἁγία Μαύρᾳ ἀρπαγῆς τῶν προβάτων, καὶ ἱκανοποιῆσιν διὰ τὴν καταπάτησιν τῆς οὐδετέρας γῆς τῆς· ὅτι ἐπὶ λόγῳ ὑγειονομικῶν προφυλάξεων ἀπηγορεύετο νὰ πλησιάζωσι τὰ ὑπὸ ἑλληνικὴν σημαίαν πλοῖα τὰς ἰονίους ἀκτὰς ἐντὸς 4 μιλίων καὶ νὰ εἰσπλέωσι τὸν πορθμὸν τῶν Κορφῶν· ὅτι τὸ νησίδιον τοῦ Μούρτου ἀνήκειν εἰς τὴν Ἑπτάννησον, καὶ ὡς τοιοῦτον ἦτον ἀπόρσιτον, καὶ ὅτι ὤφειλε νὰ προειδοποιῆ ἢ ἑλληνικὴ κυβερνήσις τὸν μέγαν ἄρμωστήν, ὁσάκις ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐμελέτα νὰ διαπλεύσῃ τὴν μεταξῦ τῶν ἰονίων Νήσων καὶ τῆς ἑλληνικῆς παραλίας θάλασσαν.

Μαθούσα ταῦτα ἡ ἑλληνικὴ κυβερνήσις ἔσπευσε νὰ στείλῃ πρὸς τὸν μέγαν ἄρμωστήν τὸν Σπανιωλάκην καὶ τὸν διέταξεν, ἐγχειρίζων τὰ περὶ τῆς ἀποστολῆς του γράμματα, νὰ τῷ ἀναγγείλῃ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κυβερνήσις ἐτόιμη ἦτο νὰ πληρώσῃ τὰ ἀπαιτούμενα τετρακόσια δίστηλα, ὅτι κατεγίνετο νὰ εὕρῃ τοὺς ἐνόχους καὶ νὰ τοὺς παιδεύσῃ, ὅτι ἀπόστασις τῶν ἑλληνικῶν πλοίων ἀπὸ τῆς ἰονίου ἀκτῆς ἐνὸς μιλίου ἐφαίνετο ὡς πρὸς τὸν ὑγειονομικὸν σκοπὸν ἰσοδύναμος ἀποστάσεως τεσσάρων, ὅτι ἂν ὁ μέγας ἄρμωστής ἐθεώρει τὸ νησίδιον τοῦ Μούρτου ὡς ἐξάρτημα τῆς Ἑπτάννησου καὶ διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην ἀπέκλειε τοῦ λιμένος αὐτοῦ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, ὤφειλε κατὰ τὴν ἐπαγγελιομένην οὐδετερότητα ν' ἀπομακρύνῃ καὶ τὰ ὀθωμανικά, καὶ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κυβερνήσις, ἂν καὶ ἐθλόπτοντο τὰ συμφέροντά τῆς διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν σκοπῶν τῆς, συγκατετίθετο νὰ προειδοποιῆ τὸν μέγαν ἄρμωστήν περὶ τοῦ προκειμένου διάπλου, ἀφ' οὗ τὰ μέλλοντα νὰ διαπλεύωσι τὴν ἰόνιον θάλασσαν πλοῖα τῆς ἔφθαναν εἰς Γλαρέντσαν.

Διὰ τοιούτων λογικῶν καὶ συνδιαλλακτικῶν ὁδηγιῶν ἐφωδιασμένος ὁ Σπανιωλάκης ἀνεχώρησεν ἐκ Κορίνθου. Ἀλλά, μόλις τὸ φέρον αὐτὸν πλοῖον ἔφθασεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Κορφῶν, ὁ μέγας ἄρμωστής διέταξε ν' ἀράξῃ ἐν μεμονωμένῳ τινὶ μέρει, καὶ τὸ περιεκύκλωσε διὰ φυλάκων καὶ στρατιωτῶν ἐπαγρυπνούντων αὐστηρῶς μὴ τυχόν οἱ ἐν αὐτῷ καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως συγκοινωνήσωσι· τὸν δὲ ἀπεσταλμένον τῆς Ἑλλάδος περιώρισεν ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ τὴν 16 Ἀπριλίου τῷ ἔστειλε τὴν ἀκόλουθον ἀπάντησιν ὑπογεγραμμένην, ἐν ὀνόματι καὶ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ, παρὰ τοῦ ἐξ ἀπορρήτων του, Φρεδερίκου Χάνκη.

«Κύριε,

«Ὁ λόρδος μέγας ἄρμωστής τῶν ἰονίων νήσων ἔλαθε τὰς ἐπιστολάς λε-

«γούσας ὅτι τὰς ἔστειλλαν πρὸς αὐτὸν τινὲς αὐτονομάζομενοι «κυβέρι-
«νησις τῆς Ἑλλάδος» διὰ τινος ἀπεσταλμένου αὐτῆς εὐρισκομένου κατὰ
«τὸ παρὸν ἐν τούτῳ τῷ λιμένι καὶ διατεταγμένου ὑπὸ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος
«αὐτονομάστου κυβερνήσεως νὰ ἔλθῃ εἰς λόγους μετὰ τοῦ λόρδου μεγάλου
«ἀρμοστοῦ.

«Ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης ἀγνοεῖ παντάπασι, ὅτι ὑπάρχει προσωρινὴ κυβέρ-
«νησις τῆς Ἑλλάδος, διὰ τοῦτο δὲν ἔμπορεῖ ν' ἀναγνωρίσῃ τοιοῦτον ἀπε-
«σταλμένον· μόνῃ ἢ ἀνάγκῃ νὰ διατηρήσῃ, καθὼς πάντοτε διετήρησε, τὰς
«ἀρχὰς αὐστηροτάτης οὐδετερότητος τὴν παρακινεῖ νὰ συγκατανεύσῃ ὅπως
«λάβῃ ὑπ' ὄψιν τινὰ τῶν ἐν ταῖς ἀνωτέρω ἐπιστολαῖς· εὐδοκεῖ λοιπὸν νὰ
«διαδηλώσῃ, ὅτι οὐδαμῶν θέλει νὰ ἔχῃ ἀνταπόκρισιν μετὰ κατ' ὄνομα Δυ-
«νάμεως, ἣν δὲν γνωρίζει, καὶ ὅτι ἡ ἀπόφασίς τῆς εἶναι· ἐν συνόψει ἢ ἀκό-
«λουθος.

«Πλοῖον λεγόμενον ἑλληνικὸν ὑπὸ σημαίαν μὴ ἀναγνωριζομένην καὶ
«οὐδαμῶς δεκτὴν ἀποκλείεται· τῶν ἰονίων λιμένων. Δὲν ὀφείλει ἢ αὐτοῦ ἐξο-
«χότης νὰ συζητήσῃ μετὰ Δυνάμεως μὴ ἀναγνωριζομένης ὅτι κρίνει· εὐλο-
«γον νὰ πράξῃ· λέγει ὅμως ὅτι τὸ νησίδιον τοῦ Μούρτου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ
«ἰονίου κράτους, καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας εἶναι ὁ μόνος προστάτης
«του. Ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης θεωρεῖ πρὸς τούτους ὅλον τὸν μεταξῦ Μούρτου καὶ
«Κασιωπίας πορθμὸν τῶν Κορφῶν ὡς πραγματικῶς λιμένα τῶν Κορφῶν. Ἡ
«ἰονίος κυβερνήσις, ὀρμωμένη ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς αὐτῆς οὐδετερότητος, ἦν
«πάντοτε διετήρησεν ὡς πρὸς τοὺς ἀλληλομαχοῦντας, ἐλευσελογεῖ τὴν μω-
«ρὰν ἀλαζονείαν τῶν ὠθησάντων τὰ πράγματα εἰς τὴν τωρινὴν κατάστασιν.
«Ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης ἀξιοῖ ὁ ἐν τῷ λιμένι· τούτῳ ἄνθρωπος ν' ἀναχωρήσῃ ἐν
«ἀκαρεῖ.»

Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὁ μέγας ἄρμωστής ἀπηγόρευεν εἰς τὰ ἑλλη-
νικὰ πλοῖα τὸν μεταξῦ Κορφῶν καὶ ἡπειρωτικῆς παραλίας διάπλου καὶ τὴν
ἐφόρμησιν αὐτῶν ἐπὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι τοῦ Μούρτου τουρκικά, διότι τὸν μὲν
πορθμὸν ἐθεώρει ὡς πραγματικῶς λιμένα τῶν Κορφῶν, τὸ δὲ νησίδιον τοῦ
Μούρτου ὡς ὑπὸ τὴν μοναδικὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας. Παλαιὰ συνθη-
και μεταξῦ Βενετίας καὶ Τουρκίας ἀπηγόρευαν τῷ ὄντι τὸν εἰς τὸν πορθμὸν
πλοῦν τουρκικῶν πολεμικῶν πλοίων καθὼς καὶ τὴν ἀνέγερσιν ὀχυρωμάτων
ἐπὶ τῆς τουρκικῆς τοῦ πορθμοῦ παραλίας. Ἀλλ' ὁ σκοπός, δι' ὃν ὠρίσθη
ἄλλοτε τοῦτο, ἀπέβλεπεν, ὡς εἶναι πασιφανές, εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῆς νήσου
τῶν Κορφῶν ἀπὸ ἐνδεχομένης τουρκικῆς ἀποβάσεως· ἀφ' οὗ δὲ μετέπεσεν
ἡ Ἀρχὴ τῶν νήσων ἀπὸ τῶν Βενετῶν εἰς ἄλλους, ἐθεωρεῖτο ὁ ὅρος ὡς μὴ
ὑπάρχων. Ἀλλά, ἂν ἤθελεν ὁ μέγας ἄρμωστής νὰ τὸν ἐφαρμόσῃ, διατὶ κατὰ
παράδειγμα αὐτοῦ ἄφησε τὰ τουρκικά πλοῖα νὰ εἰσπλεύωσι τὸν ἀπηγορευ-
μένον πορθμὸν καὶ ν' ἀσφαλισθῶσιν ἐντὸς αὐτοῦ; ἂν δ' ἐπροφασίζετο ὅτι τὰ
ἐδέχθη ἐπὶ τῆς ἀπροστασίας τοῦ Ἀλῆ, διατὶ τὰ διετήρει καὶ μετὰ τὴν κατα-
στροφὴν αὐτοῦ παρὰ τὴν προκήρυξίν του; δὲν ἔλεγε δι' αὐτῆς ὅτι πλοῖα

εἶτε τουρκικὰ εἶτε ἑλληνικὰ δὲν ἦσαν δεκτὰ ἐντὸς τῶν ἰονίων λιμένων; δὲν ἐχρεώσεται νὰ ἀποδιώξῃ καὶ τὰ τουρκικὰ ἀφ' οὗ δὲν ἐδέχεται τὰ ἑλληνικὰ; ἢ μεροληψία τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ ἐπὶ βλάβῃ τῆς Ἑλλάδος ἦτο τόσο μᾶλλον ἀξιόμιμπος καθ' ἑσὸν ἤθελε νὰ τὴν κρύπτῃ πάντοτε ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐστηράς οὐδετερότητος. Τὸ δὲ ὕψος τῆς ἐπιστολῆς ἀνάξιον ἀνδρὸς κατέχοντος τόσο ὑψηλὴν θέσιν ἀρκεῖ αὐτὸ καὶ μόνον νὰ δείξῃ τὸ πρὸς τὸν ἑλληγνικὸν ἀγῶνα πάθος αὐτοῦ.

Ἀθανάσιος Δηληγιάννης.

Τὸ σχίσμα μεταξὺ τῶν προεστώτων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν οὐδαμῶς ἦτο τόσο ἐπαισθητὸν ἢ τόσο βλαπτικὸν ὅσον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Καρυταίνης, διότι ἄλλο μὲν ὑπερίσχυε τὸ ἐν ἡ τὸ ἄλλο κόμμα, ἐν δὲ τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ οἱ Δηληγιάνναι καὶ Κολοκοτρῶναι, οἱ ἀντιφερόμενοι, ἦσαν ἰσοδύναμοι. Εἰς μάτην ἐπροσπάθησαν οἱ ἐν Ἐπιδαύρῳ νὰ τοὺς συμβιδάσωσι· φιλοτιμίαι, ἀντιζηλίαι καὶ συμφέροντὰ ἀπέκρουαν πάντα συμβιβασμόν. Οἱ μὲν Δηληγιάνναι ἤθελαν νὰ διατηρήσωσιν ἣν εἶχαν ὑπεροχὴν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν, ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης ἤθελε νὰ κινή αὐτὸς ὅλα τὰ ὄπλα τῆς. Ἄλλ' ἐν τῇ πρρούσῃ περιστάσει, ἐπειδὴ καὶ τὰ δύο μέρη εἶχαν περὶ πολλοῦ τὴν ἐκστρατείαν, ἐσυμβιδάσθησαν ὥστε νὰ στρατολογήσῃ ἕκαστον κόμμα τοὺς ἰδίους, καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Δηληγιάννην νὰ μὴ στρατοπεδεύσωσιν ὅπου οἱ ὑπὸ τὸν Κολοκοτρῶνην. Ἀφ' οὗ δὲ τὰ διάφορα σώματα ἐξεστράτευσαν ἐκ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν πρὸς τὰς Πάτρας, 1500 Καρυτινοὶ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, 800 Γαστουναῖοι ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Πετμεζᾶν καὶ ἄλλοι τόσοι Τριπολιτσιῶται, Φαναριῖται καὶ Πύργιοι ὑπὸ

τῶν Πάτρων, ἀνεδείχθη μετὰ τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσιν κοινὴ γνώμη ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας καὶ εἰδείξεν ἐπὶ τῶν ἐτοιμασιῶν τῆς ἐκστρατείας τοῦ ἀκραν δραστηριότητα. Ἀνέβη ἐν πρώτοις εἰς Τριπολιτσάν, ὅθεν ἀπέστειλεν ἐν ὀνόματι τῆς κυβερνήσεως τὰς περὶ στρατολογίας διαταγὰς τοῦ εἰς πολλὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἀφήσας τὸν υἱὸν τοῦ Πάνου ὡς πολιτάρχην, μετέβη εἰς Καρύταιναν καὶ ἐκείθεν εἰς Γαστούνην, ὅπου διέτριψεν ἡμέρας τινὰς προπαρασκευάζων τὰ τοῦ πολέμου.

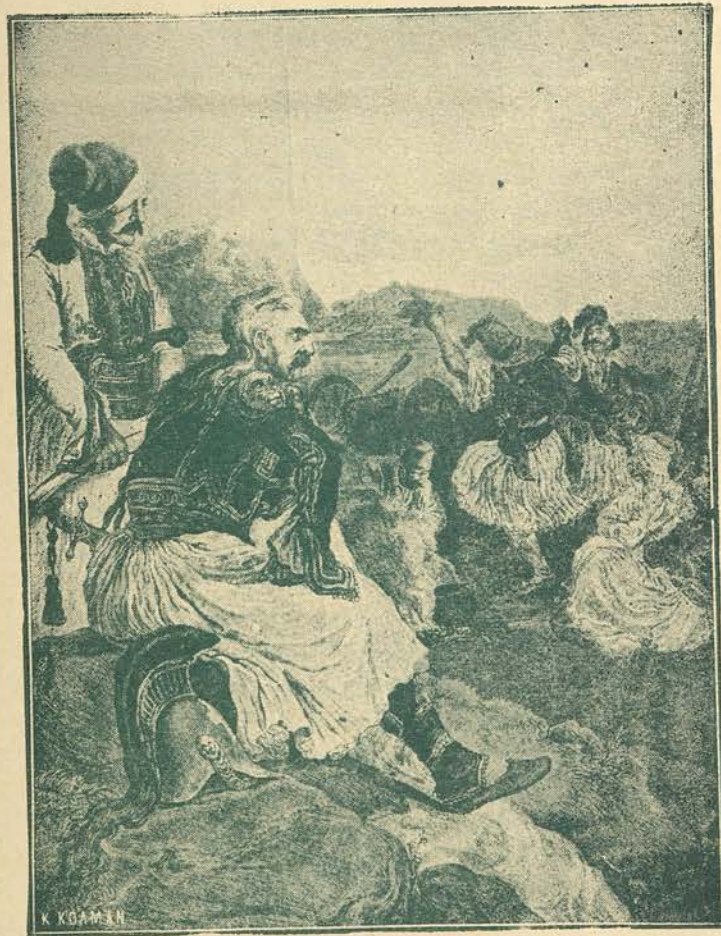
τὸν Γενναῖον καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς, ἐτοποθετήθησαν κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ χωρίῳ τοῦ Ἀλῆ-τσελεπῆ 8 ὥρας μακρὰν τῶν Πατρῶν· μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας μετετόπισαν εἰς τὸ πλησιέστερον χωρίον Ἀχαϊάν, 4 ὥρας μακρὰν τῶν Πατρῶν. Οἱ δὲ Καλαβρυτινοὶ ὡς 1000 ὑπὸ τὸν Ζαήμην καὶ ἄλλους, καὶ οἱ Πατρεῖς ὡς 500 ὑπὸ τοὺς Κουμανιώτας ἐτοποθετήθησαν ἐν πρώτοις κατὰ τὰ Νεζερά, καὶ μετ' ὀλίγον κατέλαβαν καὶ τὴν Χαλανδρίτσαν. Συνηνώθησαν καὶ οἱ μετὰ ταῦτα φθάσαντες Καρυτινοὶ ὡς 800 ὑπὸ τὸν Κανέλλον Δηληγιάννην, καὶ 600 Τριπολιτσιῶται ὑπὸ τὸν Σέκερην, τὸν Λεβιδιώτην καὶ ἄλλους. Κατείχαν δὲ καὶ τὰ Σελά ὡς 300 ὑπὸ τὸν Λόντον. Ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης ἐστρατοπέδευσε ἐν τῇ χωρίῳ τοῦ Ἀλῆ-τσελεπῆ· ὄλιον δὲ οἱ ἐκστρατεύσαντες συνηριθμοῦντο, ἀρχομένου τοῦ Μαρτίου, εἰς 6300.

Οἱ δὲ ἐν Πάτραις Τούρκοι ἐνισχυθέντες ὑπὸ τῶν ἐσχάτως ἐκεῖ ἀποδάντων ἦσαν ἱκανοὶ ὄχι μόνον εἰς ἀμυναν ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπίθεσιν. Τὴν 25 Φεβρουαρίου ἐξεστράτευσαν πανστρατιᾶ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ νεοελθόντος Μεχμέτπασα, καὶ διενυκτέρευσε ἐν τῇ χωρίῳ τοῦ Τσουκαλά. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν δισχίλιοι ἐκίνησαν κατὰ τὴν Ἀχαϊάν, καὶ ὀλιγαριθμότεροι κατὰ τὴν Χαλανδρίτσαν. Ἀπέχουν δὲ τὰ δύο ταῦτα χωρία ἀπ' ἀλλήλων τέσσαρας ἡμισυ ὥρας· καὶ οἱ μὲν κατέχοντες τὴν Χαλανδρίτσαν Πατρεῖς ὀλίγοι ὄντες ἔφυγαν, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἔκαυσαν τὸ χωρίον· οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Πετμεζᾶν, ἰδόντες τὴν Χαλανδρίτσαν κατομένην καὶ μαθόντες παρὰ τῆς προφυλακῆς τῶν ὅτι ἐπήρχοντο οἱ Τούρκοι, ἐκίνησαν ἀφοβοὶ εἰς ἀπάντησίν των. Ἦτον αὕτη ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν οἱ Πελοποννήσιοι ἤρχοντο εἰς μάχην μετὰ τῶν Ἀνατολιτῶν, οὗς ἐμπαίζοντες διὰ τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν ὀνόμαζαν Κακλαμάνους, καὶ τὸν Μεχμέτπασαν Κακλαμάνπασαν· ἀλλ' οἱ Κακλαμάνοι, ἂν καὶ δὲν ἦσαν ἐπιδέξιοι εἰς τουφεκοπόλεμον, δὲν ἦσαν ἀνανδροὶ· ἦσαν δὲ καὶ ἐπιτήδειοι διαξιφισταί. Ἐν τῇ συμπλοκῇ δὲ ταύτῃ τοὺς ἔτρεψαν οἱ Ἕλληγες, τοὺς κατεδίωξαν καὶ τοὺς περιώρισαν ἐπὶ τοῦ λοφίσκου τοῦ Τσουκαλά. Ἡ μάχη αὕτη διήρκεσε σχεδὸν μέχρι τῆς ἑσπέρας· τὴν δὲ νύκτα ἐπανῆλθαν οἱ μὲν Τούρκοι εἰς Πάτρας, οἱ δὲ Ἕλληγες εἰς Ἀχαϊάν· Ἐφρονεῦθησαν δὲ ἐν τῇ μάχῃ 4 Ἕλληγες καὶ 30 Τούρκοι, ἐν οἷς καὶ εἰς χιλιάρχος, ὅστις κυκλωθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλη Κολοκοτρῶνη καὶ τριῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ δις πληρωθεὶς, ἔκοψε πρῶτον τὴν κεφαλὴν ἑνὸς τῶν κυκλούντων αὐτὸν καὶ ἔπειτα ἔπεσε νεκρὸς ὑπὸ τὰ τραύματα τῶν ἄλλων.

Μετὰ δὲ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος συμπλοκὴν ἔφερον ὁ Κολοκοτρῶνης πλησιέστερον τοῦ ἐχθροῦ τὰ στρατεύματα, καὶ αὐτὸς μὲν καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν κατέλαβαν τὸ Σαραβάλι, τὰ δὲ ὑπὸ τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Τσαννέτον Χρηστόπουλον τὸν Παλαϊόπυργον, τὰ δὲ ὑπὸ τὸν Πετμεζᾶν, τὸν Γιαννάκη Κολοκοτρῶνην καὶ τὸν Παπασταθόπουλον τὴν Ὀθριάν· 700 δὲ Καλαβρυτινοὶ διετάχθησαν νὰ καταλάβωσι τὸ Γηροκομειον. Πρὶν δὲ κινήσῃ ὄλιον τὸ σῶμα τῶν Καλαβρυτινῶν εἰς κατοχὴν τῆς θέσεως ταύτης ἐπροπορεύθησαν

ὡς 60 ἐξ αὐτῶν. Ἐξήλθαν συγχρόνως τῶν Πατρῶν καὶ τινες Τούρκοι εἰς κατάληψιν τῆς αὐτῆς θέσεως, ἀλλ' ἠύρην αὐτὴν προκαταληφθεῖσαν ὑπὸ τῶν 60 Ἑλλήνων. Εἰσῆλθον εἰς τὸ Γηροκομεῖον καὶ οἱ ἄλλοι Καλαβρυτινοί, καὶ, τοῦτου γενομένου, ἐξεστράτευσαν δισχιλίοι Τούρκοι πρὸς τὴν θέσιν ἐκείνην. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέστειλεν εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Γηροκομείῳ τὸν μὲν Γενναῖον δεξιόθεν ἄνωθεν τοῦ Κυνηγοῦ, τὸν δὲ Πλαπούταν διὰ τῆς πεδιάδος. Τὸ σχέδιον τοῦτο εὐδοκίμησε, καὶ οἱ Ἕλληνες ἔτρεψαν τοὺς Τούρκους καὶ εἰσῆλθον καταδιώκοντές τους καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν φονεύσαντες 30. Ἠρίστευσε δὲ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὁ σημαιοφόρος Καραχάλιος, ὅστις, πληγωθείς εἰς τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς πρώτης κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὁρμῆς τῶν ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, ἐσκοτίσθη καὶ ἔπεσεν, ἀλλ' ἀναστάς μετ' ὀλίγον ἔδραξε τὴν σημαίαν καὶ ἐπροπορεύετο ὄλου τοῦ στρατεύματος. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην, συμβῆσαν τὴν 2 Μαρτίου, οἱ Ἕλληνες ἐπανῆλθον εἰς τὰς θέσεις των, καθὰ διέταξεν ὁ Κολοκοτρώνης μὴ ἐγκρίνας νὰ μείνωσιν ἐν τῇ πόλει. Τὴν δὲ ἐπαύριον κατέβησαν ἐκ Νεζερέων καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, καὶ κατέλαβον οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Σέκερην Τριπολιτσιώται τὸν λιμὸν τοῦ Σαήταγα, οἱ δὲ Πατρεῖς ὑπὸ τοὺς Κουμανιώτας τὴν θέσιν τοῦ Κυνηγοῦ παρὰ τὸ Γηροκομεῖον· ἐτοποθετήθησαν δὲ καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Δηληγιάννην κατὰ τὸ Πουρναρόκαστρον, ὃ δὲ Ζαήμης μετὰ τινῶν Καλαβρυτινῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ὁμπλοῦ.

Ὁ δὲ Μεχμέτπασα, ἀφ' οὗ ἀπέτυχε καὶ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ ἐν τῇ δευτέρῃ ἐκδρομῇ καὶ εἶδεν εἰσελθόντας τοὺς ἐχθροὺς καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν, ἐταπείνωσε τὴν ὄφρυν του, συνενόηθη μετὰ τοῦ ἐν Ῥίφ καθημένου Ἰσοῦφη, ὃν ὠλιγώρει ἔως τότε, καὶ ἐζήτησε τὴν σύμπραξιν τῶν ἐκεῖ καὶ τῶν ἐν τῷ Ἀντιρρίφ. Ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ ταύτῃ συνήχθησαν εἰς Πάτρας ὡς 8000, καὶ τὴν 9 Μαρτίου ἐξεστράτευσαν ὄλοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν δύο πασάδων, καὶ πεσόντες ἐν πρώτοις εἰς τοῦ Κυνηγοῦ ἔτρεψαν τοὺς ὑπὸ τοὺς Κουμανιώτας κατέχοντας τὴν θέσιν ἐκείνην Πατρεῖς, ἐσκότωσαν τὸν σημαιοφόρον καὶ ἐπήρασαν τὴν σημαίαν των. Πολλοὶ Ἕλληνες τῶν ἐν τῷ Γηροκομείῳ καὶ τῷ λιμῷ τοῦ Σαήταγα ἐξήλθον εἰς βοήθειαν τῶν καταδιωκόμενων, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐτράπησαν, καὶ μηδὲ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς θέσεις των ἐδυνήθησαν. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὰ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, τὸν Γενναῖον, τὸν Δηληγιάννην, τὸν Τσαννέτον Χρηστόπουλον καὶ τὸν Πετμεζᾶν σώματα· ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἔτρεψαν καὶ ταῦτα καὶ ἐπολιόρκησαν καὶ τὸ Γηροκομεῖον. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ τούτῳ ὁ Γενναῖος εἰσῆλθε μετ' ὀλίγων εἰς τὸν λιμὸν τοῦ Σαήταγα ὅπου ἤυρε πολλὰ ὀλίγους Τριπολιτσιώτας καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Σέκερην, διότι οἱ πλείστοι τῶν ἐναπομεινάντων ἔφυγαν ἰδόντες τὰ γινόμενα. Ἐν ἐνὶ λόγῳ οἱ Τούρκοι ἔτρεψαν ὄλους τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἠνάγκασαν καταδιώκοντές τους νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰ ὄρη, ἐκτὸς τῶν ἐν Γηροκομείῳ καὶ τῷ λιμῷ, οὓς ἀπέκλεισαν καὶ ἐπολέμουν, καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Πλαπούταν ἐν τῇ πεδιάδι ὄχυρωθέντων. Ἐπὶ τῆς φυγῆς δὲ ταύτης ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῆ καὶ ὁ Ζαήμης. Εὐρεθεὶς οὗτος ἐπὶ τῆς ἐξόδου τῶν ἐχθρῶν ἐν Ὁμπλῷ ἐκί-

Ὁ Κολοκοτρώνης ἐν μέσῳ τῶν στρατιωτῶν του.

Εἰκὼν Ἑσς.

νησε μετά τινων στρατιωτῶν πρὸς τὸ Γηροκομεῖον, ὅπου ἦσαν οἱ πλείστοι τῶν Καλαβρυτινῶν, καὶ πεσῶν καθ' ὁδόν, ἐπὶ τῆς τροπῆς τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρῶν καὶ καταδιωχθεῖς, ἔφθασεν ἔφιππος εἰς τὸ χεῖλος βύακος τινος, ὅπου ἀφηνιασάντος τοῦ ἵππου, ἐπέζησε καὶ διαπεραιωθεὶς πεζῶς ἀπέφυγε τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν μεινάντων ἐντεῦθεν τοῦ βύακος.

Ἐπὶ τῆς τροπῆς δὲ ταύτης ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις διέμενε κατὰ τὸ Σαραβάλι, ἐκινήθη μόνος κατὰ τὸν Παλαιόπυργον μηδ' αὐτὸς ἠξεύρων πρὸς τί ἐκινεῖτο. Καθ' ὁδὸν ἀπήντησε τὸν Λεχωρίτην στελλόμενον πρὸς αὐτὸν παρὰ τοῦ Ζαήμη ἀγγελιαφόρον, καὶ τὸν συμπαρέλαθε· πλησιάσας δὲ πρὸς τὸν Παλαιόπυργον εἶδεν ἐπάνωθέν του μικρὰν ἐλληνικὴν σημαίαν καὶ 15 Ἑλληνας καθημένους καὶ θεωροῦντας τὰ γενόμενα. « Ποῖον ἔχετε ἀρχηγόν; » τοὺς ἠρώτησε. « Τὸν Βαγγέλη Κουμανιώτη » ἀπεκρίθησαν. « Ἐμένα μὲ γνωρίζετε; » τοὺς ἠρώτησε πάλιν ὁ Κολοκοτρώνης. « Ὀχι, » ἀπεκρίθη ὁ Κουμανιώτης. « Ἐγὼ, » ἐπάνελαθεν, « εἶμαι ὁ Κολοκοτρώνης, ἀκολουθεῖτέ με καὶ ἔχει ὁ Θεός. » Κατέβησαν οἱ 15, τὸν ἠκολούθησαν καὶ ἔγειναν 17· προχωροῦντες ἔγειναν 50 καὶ συμπαρέλαθαν καθ' ὁδὸν καὶ τὸν Παρασκευᾶν Πλαπούταν. « Στήσε ἐδῶ Βαγγέλη, » εἶπε τότε ὁ Κολοκοτρώνης, « τὴν σημαίαν σου· καὶ Σύ, Παρασκευᾶ, σῦρε καὶ πιάσε τὸ ἐμπρὸς τῆς σημαίας τοῦ Βαγγέλη ἀσθεστοκάμινο. » « Εἶναι ἀνοιχτός ὁ τόπος καὶ χανόμεθα, » ἀπεκρίθησαν οἱ περὶ τὸν Παρασκευᾶν. « μὴ φοβάσθε, » ἐπάνελαθεν ὁ Κολοκοτρώνης, « ἐγὼ δὲν σᾶς ἀφίνω νὰ χαθῆτε· σᾶς στέλνω βοήθειαν. » Τὸ ὄνομα τοῦ Κολοκοτρώνη ἦτο πύργος δυνάμεως· ἔγεινεν, ὡς εἶπε, καὶ κατελήφθη ἡ κάμινος. Ἐμπροσθεν αὐτῆς ἦσαν 60 Τούρκοι ἔφιπποι καὶ ὄρμησαν ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας· ἀλλ' οἱ Ἑλληνες ἀντέστησαν καὶ διετήρησαν τὴν θέσιν των. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης παρετήρησεν ὅτι τὸ κέντρον τοῦ ἐχθροῦ ἦτο δυνατόν καὶ ἀδύνατοι αἱ πτέρυγές του· διὰ τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐθάβρυνε τὸ κατὰ τὴν κάμινον μικρὸν σῶμα, μετέβη μετὰ τοῦ σηματοφοροῦ του Καραχάλιου καὶ τοῦ ὑπασπιστοῦ του Φωτάνου πρὸς τὸ ἄλλο μέρος, τὸ κρατούμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τῆς μάχης τοῦ νεροῦ, καὶ ἐκράυγασεν ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς ἐπὶ τῶν βουνῶν Ἑλληνας. « κάτω, Ἑλληνες, κάτω, ἐδῶ εἶναι ὁ Κολοκοτρώνης. » Ἀκούσαντες οἱ ἐκεῖ τὴν βροντῶδη φωνὴν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τὸ ὄνομά του ἤρχισαν νὰ καταβαίνωσι πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης καὶ νὰ μάχωνται· πολλοὶ δὲ ὑπῆγαν καὶ ὅπου ἦσαν ὁ Βαγγέλης καὶ ὁ Παρασκευᾶς ἰδόντες ὅτι ἦσαν καὶ ἐκεῖ Ἑλληνες, καὶ οὕτως ἐξήφθη ἡ μάχη. Ἐντοσοῦτο ἐπολέμου ἀδιακόπως καὶ οἱ ἐν τῇ Γηροκομείῳ καὶ οἱ ἐν τῇ Λινῷ καὶ ἀντείχαν γενναίως, ἀν καὶ ἐκκαυοβολοῦντο καὶ ἐβομβοβολοῦντο ὑπὸ τῶν ἔξω· ἐπίσης διεκρίνοντο καὶ οἱ ἐν τῇ πεδιάδι μαχόμενοι ὑπὸ τὸν Πλαπούταν. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης μετεχειρίσθη εὐτυχῶς τὸ ἀκόλουθον στρατήγημα. Ἀνέβη εἰς τινὰ ὑψηλὴν θέσιν, καί, ἀφ' οὗ ἐκύτταζε διὰ τοῦ τηλεσκοπίου του τοὺς πολεμοῦντας ἐκατέρωθεν.

ἐκρότησε τὰς χεῖρας καὶ ἐκραύγασεν· «Ἐτσάκισαν οἱ Τοῦρκοι, ἐτσάκισαν» πάρτε τους, Ἕλληνες, πάρτε τους.» Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐτσάκισαν, ἀλλ' οἱ πολεμοῦντες πρὸς τὸ ἐν μέρος δὲν ἔβλεπαν τί ἐγίνετο πρὸς τὸ ἄλλο· διὰ τοῦτο ἐπίστευσαν καὶ Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες τὴν φωνὴν τὴν λέγουσαν «οἱ Τοῦρκοι ἐτσάκισαν,» νομίζοντες οἱ τοῦ ἐνὸς μέρος ὅτι τῷ ὄντι ἐτσάκισαν οἱ τοῦ ἄλλου· ὥστε ἐπαλήθευσαν μετ' ὀλίγον ὅσα μὴ ἀληθῶς εἶπεν ὁ Κολοκοτρώνης κατ' ἀρχάς. Καὶ πανταχόθεν δὲ ἐτράπησαν οἱ Τοῦρκοι καταδιωκόμενοι μέχρι τῆς πόλεως, Δεκαοκτῶ ἐξ αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ κεχαγιάς τοῦ Μεχμέτπασα, μὴ δυνηθέντες νὰ καταφύγῃσι καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν πόλιν, ἐκλείσθησαν ἐν τινι περιτειχίσματι, ὅπου εἰσπηδήσαντες ὁ Πλαπούτας καὶ τινες τῶν περὶ αὐτὸν τοὺς ἐφόνευσαν. Διακόσιοι ὑπελογίσθησαν ὅλοι οἱ ἐπὶ τῆς μάχης ταύτης φονευθέντες Τοῦρκοι· ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν καὶ εἴκοσιν Ἕλληνες. Τοιοῦτοτρόπως μετέβαλεν ὁ Κολοκοτρώνης τὴν κατὰ τὴν 9 Μαρτίου ἡτταν τῶν Ἑλλήνων εἰς νίκην. Τοῦτου δὲ γενομένου ἀνεχώρησεν εἰς Κόρινθον ἀφήσας τοποτηρητὴν τὸν Πλαπούταν, εἰς ὃν ἀνέθετε πάντοτε τὰ τῆς στρατοπεδαρχίας ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του.

Λήγοντος δὲ τοῦ Ἀπριλίου ἐξεστράτευσαν οἱ Τοῦρκοι, οἱ μὲν πρὸς τὸ Γηροκομειὸν, οἱ δὲ πρὸς τὸ Σαραβάλι, ἀλλὰ πολλὰ παθόντες ὠπισθοδρόμησαν. Ἐπέβησαν συγχρόνως καὶ τινες αὐτῶν εἰς πλοιάριον καὶ ἐπλευσαν πρὸς τὸν ποταμὸν τῆς Ἀχαΐας, ἵνα ἐπιπέσωσιν ὀπισθεν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ οὗτοι γεναίως ἀντικρουσθέντες, χάρις εἰς τὸν Νικολὸν Μπούκουρη, οὐδὲ ν' ἀποβῶσιν ἐδυνήθησαν. Ἐξεστράτευσαν καὶ αὐθις, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε εὐδοκίμησαντες ἔπαυσαν ἐπιτιθέμενοι.

Π. Πηρομπενη

Υπογραφή τοῦ Πηρομπενη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ.

Καταστροφή τῆς Κασσάνδρας. — Ὑποταγὴ τοῦ ἀγίου Ὁρους. — Καταστροφή τῆς Ναούσης καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος καθ' ὅλην τὴν Μακεδονίαν.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ πρὸς τὰ μέρη τῆς Μακεδονίας δὲν εὐτύχει ἀλλὰ διετηρεῖτο· οὔτε ὁ Ἰσοφμπέης εἶχε δυνάμεις ἱκανὰς νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Κασσανδρεῖς, οὔτε οἱ Κασσανδρεῖς ἦσαν ἱκανοὶ νὰ περιορίσωσι τὸν Ἰσοφμπεην. Ἡ Πύλη εἰς ἐνίσχυσιν τῶν πολεμικῶν τῆς κινήματων ἀπέστειλεν ἡγεμόνα εἰς Θεσσαλονίκην φέροντα τίτλον γενικοῦ ἀρχηγοῦ Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας τὸν Ἀβδουλαβούδπασαν δραστήριον, εὐτολμον καὶ πολλῆς ἱκανότητος ἄνδρα, δεικνύοντα κατὰ τὰς περιστάσεις ποτὲ μὲν ὑπὸ τὴν λεοντήν τὴν ὠμότητα τῆς ψυχῆς του ποτὲ δὲ ὑπὸ τὴν ἀλωπεκὴν τὴν ὑπουλότητα τοῦ χαρακτήρος του Ὁ νέος οὗτος στρατάρχης φθάσας εἰς Θεσσαλονίκην τὸν Σεπτέμβριον ἐξέδωκε προκήρυξιν, δι' ἧς ἐξύμνει τὴν πρὸς τοὺς βασιάδας γενναιοφροσύνην τοῦ Σουλτάνου, ἐμέμφετο τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγνωμοσύνην τῶν ὄνειροπολούντων τὴν ἀνόρθωσιν τῆς προγονικῆς τῶν αὐτοκρατορίας καὶ διέταττε νὰ ὀπλοφορήσωσιν ὅλοι οἱ ἐπέκεινα τοῦ 16 μέχρι τοῦ 50 ἔτους Μουσουλμάνοι· καὶ οἱ μὲν ἐντὸς τοῦ 50 νὰ τρέξωσιν εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης ὀδηγούμενοι ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ προφήτου, οἱ δὲ λοιποὶ νὰ διατηρῶσι τὴν ἐσωτερικὴν εὐταξίαν. Μετὰ τὴν προκήρυξιν ταύτην ὁ Ἀβδουλαβούδης ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως εἰς Κασσάνδραν.

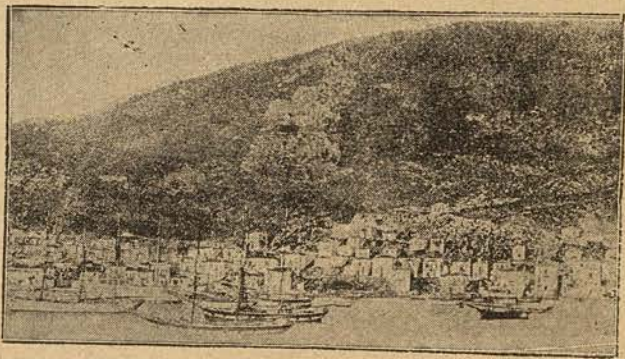
Εἶπαμεν ἤδη, ὅτι 2700 ἦσαν οἱ συνενωθέντες ἐν τῇ χερσονήσῳ ἐκεῖνῃ περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος Ἰουνίου ἐνοπλιοὶ καὶ ὅτι 400 Ὀλύμπιοι ἦλθαν μετὰ ταῦτα ἐπιβοηθοί· ἀλλὰ καθ' ὃν καιρὸν ἐξεστράτευσεν ὁ πασάς, μόλις ἦσαν ὅλοι 600, διότι οἱ λοιποὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων, τὰς ἐπισυμβάσας ἀσθενείας καὶ τὰς διχονοίας τῶν ἐγκριτωτέρων ἀνεχώρησαν. Ὁ πασάς ἐπροσπάθησε κατ' ἀρχάς διὰ μεγάλων καὶ ἐπανειληγμένων ὑποσχέσεων νὰ πείσῃ τοὺς ἐν Κασσάνδρᾳ νὰ προσκυνήσωσιν· ἀλλ' οὗτοι, ἂν καὶ τόσον ὀλίγοι, ἀπέβριψαν τὰς προτάσεις του· Γενομένης δὲ γνωστῆς αὐτῷ τῆς διαθέσεως καὶ τῆς ἀδυναμίας των, ἀπεφασίσθη ἡ ἔφοδος. Τὴν 30 Ὀκτωβρίου πρὶν ἐξημερώσῃ ἐφώρμησαν ἵππεις καὶ πεζοὶ ἐφ' ὅλην τὴν γραμμὴν τῆς τάφρου, καὶ εὐρόντες μέρος αὐτῆς ὀλοτελῶς ἐγκαταλειφθέν, τὸ παρεγέμισαν ἐνρίψαντες ξύλα καὶ ἄλλην βλῆν, καὶ πρῶτοι οἱ ἵππεις εἰσῆλθαν δι' αὐτοῦ εἰς τὴν χερσονήσον, μετ' αὐτοὺς δὲ καὶ οἱ πεζοί, ἔτρεψαν ὅλους τοὺς κατέ-

χοντας τὰ ἄλλα μέρη τῆς τάφρου, πολλοὺς αὐτῶν ἐφόνευσαν, ἐπροχώρησαν εἰς τὰ ἐνδότερα, μηδενὸς ἐναντιομένου, ἔσφαξαν καὶ ἠνδραπόδισαν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἡσυχούς κατοίκους, ἐξ ὧν μόνοι διεσώθησαν ὅσοι εὐτύχησαν νὰ ἐπιβῶσιν εἰς τινὰ παρευρεθέντα πλοῖα τῆς Σκιάθου καὶ τῆς Σκοπέλου, καὶ κατέκαυσαν ὅλα σχεδὸν τὰ χωρία. Δεκακισχίλιοι ὑπελογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ ἀνδραποδισθέντες ἄνδρες καὶ γυναῖκες πάσης ἡλικίας.

Μετὰ τὴν τελειαν καταστροφὴν τῆς Κασσάνδρας ὁ πασᾶς ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὸν Ἄθωνα.

Διηγῆθημεν ἄλλοτε, ὅτι πολλοὶ μοναχοὶ τοῦ ἁγίου Ὁρους ἐξεστράτευ-

Ἡ Σκίαθος.

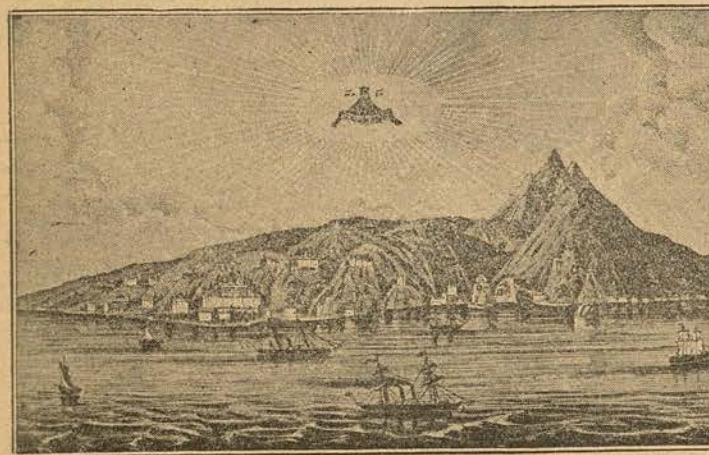
σαν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ καὶ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπα, καὶ ἀποκρουσθέντες καὶ παθόντες ἐπανήλθαν εἰς τὸ Ὄρος.

Ἡ χερσονήσος αὕτη, ἢ τὸ πάλαι Ἀκτὴ, εἶναι ἡ ἀνατολικωτέρα τῶν κατὰ τὴν Χαλκιδικὴν τριῶν παραλλήλων χερσονήσων, 35 μιλίων μῆκος ἔχουσα ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ δύο μιλίων πλάτος ἔχοντος ἰσθμοῦ διώρυχος τοῦ Ξέρξου μέχρι τῆς μεσημβρινῆς τῆς ἄκρας περιέχει μοναστήρια ὄχυρά, καὶ δὲν ἐστερείτο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως πυροβολικοῦ, ψιλῶν ὄπλων, ἢ πολεμεφοδίων.

Ἐπειδὴ ὁ χαρακτὴρ τοῦ πολέμου ἦτον ὄχι μόνον πολιτικὸς ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὸς, μέγας ἐνθουσιασμὸς κατέλαβε τοὺς μοναχοὺς, καὶ ὑπερδισχίλιοι τῶν νεωτέρων ὀπλοφόρησαν ἦλθαν σύμμαχοί των ἐξώθεν καὶ πολλοὶ λαϊκοί, ὥστε τὰ πάντα ἐφαίνοντο πρόσφορα εἰς μακρὰν καὶ εὐτυχή ἀντίστασιν ἀλλ' οἱ ἡγούμενοι καὶ προηγούμενοι διεφώνουν, καὶ οἱ πλεῖστοι ἐζήτησαν ἀσφάλειαν ὅπου δὲν ἐδύναντο νὰ εὕρωσιν εἰμὴ ἀφανισμόν, ἐν τῇ ὑποταγῇ. Τοὺς ἐφόβισε δὲ καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς Κασσάνδρας, καί, ἀντὶ νὰ τοὺς ἐνοπλίση τοὺς ἀφώπλισε τοὺς ἠπάτησε καὶ ἡ ὑπουλότης τοῦ πασᾶ, ἂν καὶ εἶχαν ὑπ' ὄψιν τὰ ἔργα τῆς θηριωδίας του. Ἄφ' οὗ δὲ ὑπερίσχυσε ἡ περὶ ὑποταγῆς γνώμη, πολλοὶ τῶν πατέρων, ἀποδοκιμάζοντες πάντα συμβιβασμόν, ἀπέπλευ-

σαν, συνεπιφέροντες τὰ ἱερὰ σκεύη τινῶν μοναστηρίων καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἅγια λείψανα. Ἀπέπλευσε καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς, καὶ ἀσθενήσας κατὰ τὸν πλοῦν ἀπεβίωσε ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ ἐτάφη ἐν Ὑδρα. Μετὰ δὲ τὴν ἀποδημίαν τούτων ἐπροσκήνησαν οἱ ἐν τῇ ἁγίῳ Ὄρει, ἀφοπλισθέντες, ἀμνηστευθέντες, δόσαντες ὀμήρους καὶ γρόσια 2, 500, 000 καὶ δεχθέντες τουρκικὴν φρουρὰν ἐπὶ ὑποσχέσει νὰ τὴν τρέψωσιν. Ἡ φρουρὰ αὕτη ἐκ τρισχιλίων κατέλαβε τὸ Ὄρος τὴν 15 Δεκεμβρίου καὶ ἔφερε δι' ὧν ἔπραξε εἰς πικρὰν μετάνοιαν τοὺς προτιμήσαντας τῆς ἀντιστάσεως τὴν ὑποταγὴν Ἀγιορείτας, διαμείνασα παρ' αὐτοῖς ἐννέα ἔτη.

Ὁ δὲ Ἀβδουλαβούδης, ἄφ' οὗ ἔσβεσε τὰς δύο ἐπαναστατικὰς ἐστίας

Ὁ Ἄθως.

τῆς Κασσάνδρας καὶ τοῦ Ἄθωνος, ἐζήτησεν ὀμήρους εἰς ἀσφάλειάν του παρὰ τινῶν ἄλλων πόλεων καὶ παρὰ τῆς Ναούσης ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν κατοίκων τῆς Χριστιανῶν ἐσκόπευε δὲ νὰ στείλῃ καὶ 500 εἰς φρουρήσιν τῆς. Προέστεινε τῆς πόλεως ἐκείνης ὁ Ζαφειράκης Θεοδοσίου, ὁ καὶ Λογοθέτης, οὗτος τὸν υἱὸν ἐζήτησε πρὸς τοὺς ἄλλοις ὀμηρον ὁ πασᾶς. Μεγάλην ἀφοσίωσιν ἔδειξε ὁ προεστὴς οὗτος, πρὶν ἐκραγῆ ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις, εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Πύλης, διότι διὰ τῆς συνεργείας αὐτοῦ ἐφονεύθη, ἀρχομένου τοῦ 1821, ὁ διὰ Ναούσης διαβάς ἀπόστολος τῆς Ἐταιρίας Ὑπατρος, περὶ οὗ προανεφέραμεν, καὶ ἐστάλησαν εἰς τὴν Πύλην τὰ ἀνακαλύπτοντα τοὺς σκοποὺς τῆς Ἐταιρίας γράμματα πεσόντα εἰς χεῖράς του δὲν συνήργησε δὲ ὁ Ζαφειράκης εἰς τὸν φόνον ὡς ἐπιβουλευόμενος τὰ τῆς φιλικῆς Ἐταιρίας, διότι καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τῆς ἠγνόει, ἀλλὰ διότι ὁ Ὑπάτρος, μὴ ἐγκρίνας νὰ τῇ ἀνακαλύψῃ τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του, τῷ εἶπε μόνον ὅτι ἀπεστέλλετο εἰς προτροπὴν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ὑποστήριξιν

του Ἀλήπασα, ὃν ὁ Ζαφειράκης καὶ ὑπερηχθρεύετο καὶ ὑπερεφοβείτο· ἢ δὲ Πύλη τόσοσιν εὐηρεστήθη ἐπὶ τῇ διαγωγῇ του, ὥστε τὸν εὐχαρίστησε διὰ φερμανίου· ἀλλ' ἐν τῇ παρουσίᾳ περιστάσει ἐλησιμόνησε τὴν σημαντικὴν πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίαν του καὶ τὸν ἠνάγκασε ν' ἀντισταθῆ ἐνόπλιος, ἢ νὰ στερηθῆ τοῦ υἱοῦ του καὶ δεχθῆ φρουρὰν τουρκικὴν ἐν τῇ πατρίδι του, ὃ ἔστι νὰ παραδώτῃ ἑαυτὸν καὶ τοὺς συμπατριώτας του εἰς τὴν διάκρισιν τῶν φανέντων θηρίων μᾶλλον ἢ ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κασσάνδρας· διὰ τοῦτο ὁ Ζαφειράκης ἐθεώρησεν ἥττον ἐπιβλαβὴ τὴν ἀντίστασιν ἢ τὴν ὑποταγὴν. Τῆς αὐτῆς γνώμης ἐφάνησαν καὶ ὁ Γάτσος ὀπλαρχηγὸς τῶν Βοδινῶν καὶ ὁ Καρατάσος ὀπλαρχηγὸς τῆς Βεβροίας.

Ἡ πόλις τῆς Ναούσης διὰ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων της Χριστιανῶν, Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, διὰ τοὺς πόρους της καὶ διὰ τὸ περιτελισμὰ της ἐφάνη προσφυεὺς ὀρητήριον τῶν κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐπαναστατικῶν κινήματων· διὰ τοῦτο πολλοὶ καὶ σημαντικαὶ οἰκογένειαι, ἐν αἷς καὶ αἱ τοῦ Καρατάσου καὶ Γάτσου, κατέφυγαν χάριν ἀσφαλείας εἰς αὐτήν, καὶ εἰσῆλθαν καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Καρατάσον καὶ τὸν Γάτσον στρατεύματα ὑπὸ τὴν σημελίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ πρῶτον μὲν ἐφόνευσαν τὸν διοικητὴν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ὀλίγους Τούρκους, τοὺς μόνους εὐρισκομένους ἐν τῇ πόλει· διεχύθησαν ἔπειτα εἰς τὰ χωρία τῶν Βοδινῶν πρὸς διέγερσιν τῶν μὴ προθύμων χωρικῶν καὶ ἔκαυσαν καὶ τρία χριστιανικὰ χωρία, τὴν Ἐπισκοπὴν, τὴν Ὁσλανην καὶ τὸ Δρεσίλοδον· μετέβησαν ἔπειτα εἰς Κατρνίτσαν καὶ Γραμματικὸδον, ὅπου ἦσαν Τούρκοι, καὶ τοὺς ἐσκότωσαν, καὶ κινήθητες ἐκεῖθεν πρὸς τὴν πόλιν τῆς Βοβροίας ἔβαλαν πῦρ εἰς τὰ ἄκρα της. Τούτων δὲ γενομένων, ὁ μὲν Καρατάσος μετὰ 200 κατέλαβε τὸ μοναστήριον τῆς Παναγίας Δωδρα, ὁ δὲ Γάτσος καὶ ὁ Ζαφειράκης περιεφέροντο ἐνοπλοὶ εἰς ἄλλα μέρη. Ἐτυχε νὰ διατρίβῃ τότε ἐντὸς τῆς Βεβροίας ὁ Ἀβδουλαβούδης, ὅστις ἔστειλεν ἀμέσως δυνάμεις κατὰ τοῦ Καρατάσου καὶ τὸν ἀπέκλεισεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ. Ἀλλ' ἐλθόντες ἔξωθεν ὁ Γάτσος καὶ ὁ Ζαφειράκης τὸν ἀπήλλαξαν. Μετὰ δύο ἡμέρας ἐξεστράτευσεν ὁ πασὰς εἰς Νάουσαν μετὰ 15,000. Γενναίαν ἀντίστασιν ἤνυε κατ' ἀρχὰς ἐκτὸς τῆς πόλεως, ὅπου ἦσαν ἱκανοὶ Ἑλληνας ἐστρατοπεδευμένοι ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Καρατάσου Τσάμην, ἀλλ' ὑπερίσχυσε ἐπὶ τέλους καὶ διεσκόρπισε τὸ στρατόπεδον ἐκεῖνο· καλέσας δὲ τοὺς ἐν τῇ πόλει εἰς ὑποταγὴν καὶ μὴ εἰσκαουθεῖς ἐφώρμησε τὴν 6 Ἀπριλίου καὶ μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν τὴν ἐκυρίευσε, τὴν κατέκαυσε, καὶ τοὺς μὲν τῶν ἐγκατοίκων ἐσκότωσε, τοὺς δὲ ἠνδραπόδισε.

Μετὰ δὲ τὴν εἰσβολὴν τῶν ἐχθρῶν εἰς τὴν πόλιν, ὁ μὲν Καρατάσος κατέλαβε τὸ Παλαιοεκκλησίον τοῦ Θεολόγου, ὁ δὲ Γάτσος τὸ μοναστήριον τοῦ Προδρόμου, ἀμφότερα παρὰ τὴν Νάουσαν, ὁ δὲ Ζαφειράκης τὸν Παλαιόπυργον (Κούλιαν) πρὸς τὴν ἄκραν τῆς πόλεως. Ἐξώθεν δὲ τοῦ Παλαιόπυργου συνέβρευσεν μέγα πλῆθος ὡς εἰς ἀσφαλέστερον μέρος. Οἱ Τούρκοι σύροντες καὶ κανόνια ἐκτύπησαν ἐν πρώτοις τὸν Παλαιόπυργον, καὶ τὸν μὲν Ζα-

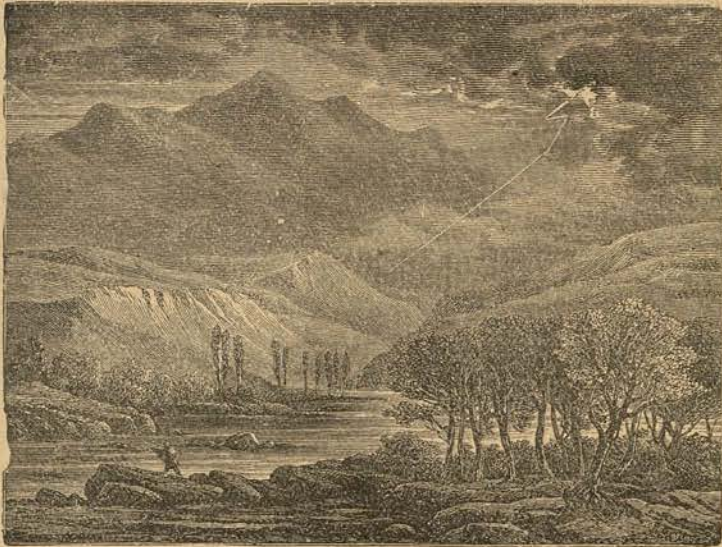
φειράκην ἠνάγκασαν νὰ φύγῃ, τοὺς δὲ ἐκεῖ καταφυγόντας ἄλλους σχεδὸν συνέλαβαν. Ὁ Γάτσος καὶ ὁ Καρατάσος, βλέποντες ὅτι δὲν ἐδύναντο ν' ἀντισταθῶσιν ἀνέβησαν εἰς τὸ πλῆσιον τῆς πόλεως χωρίον, Σέλι, ἀλλ' ἀπειπισθέντες μετ' ὀλίγον ἐφυγαν ὀλοτελῶς ἐκ Μακεδονίας, διέβησαν εἰς Ἀσπροπόταμον καὶ κατήντησαν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα συμδιωσθέντες κατὰ τὴν διάβασιν τῶν μετὰ τῶν κατὰ τόπους Τούρκων μήτε νὰ βλέπτωσι μήτε νὰ βλέπτονται. Ὁ δὲ Ζαφειράκης εἰσέδυσεν εἰς τὸν πλῆσιον τῆς Βεβροίας βάλλον ἔχων δέκα μόνον ὄπαδους καὶ ἓνα τῶν υἱῶν τοῦ Καρατάσου. Τοῦτο μαθόντες οἱ ἐν Βεβροίᾳ Τούρκοι ἐκινήθησαν κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐφόνευσαν ἄλλους ἀνδρείως πολεμήσαντας καὶ μὴ θελήσαντας ἐπὶ ἀσφαλεῖς ζῶης νὰ παραδοθῶσιν.

Μεγάλα τὰ παθήματα τῶν κατοίκων καὶ μεγάλη ἡ καταστροφὴ τῶν μερῶν ἐκείνων. Πεντακισχίλιοι ἐφονεύθησαν καὶ ἠχμαλωτίσθησαν ἐν τῇ Ναούσῃ, καὶ ἄλλοι τόσοὶ ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν περὶ τὸν Παλαιόπυργον· πολλοὶ τῶν συλληφθέντων ἀνηλεῶς ἐβασανίσθησαν, πολλοὶ γυναῖκες εἰς τὰς φλόγας ἐβρίφθησαν, ἔγκυοι ἐξεκοιλιάσθησαν, τέκνα ἔμπροσθεν τῶν γονέων ἐσφάγησαν βρέφη ἀπὸ τῶν τραχήλων τῶν μητέρων ἐκρεμάσθησαν, παρθένοι καὶ μητέρες ἀγκαλοφοροῦσαι τὰ τέκνα τῶν ἔπεσαν αὐθόρμητοι εἰς τὴν πλῆσιον τοῦ Παλαιόπυργου λίμνην, τὸ Μαυρὸν νερόν, καὶ ἐπνίγησαν εἰς ἀποφυγὴν ἀτιμίας καὶ βασάνων τόσοσιν θηριώδεις ἐφάνησαν οἱ νικηταί. Πάμπολλοι δὲ Ἑβραῖοι ἐνοπλοὶ καὶ πολύδιφοι χριστιανικοῦ αἵματος παρηκολούθουν τὸν τουρκικὸν στρατὸν ὡς ἐκούσιοι δῆμιοι. Οὗτοι ἔλκοντες ἔξω τῆς πόλεως τοὺς Χριστιανούς τοὺς ἐβροπάλιζαν κατακεφαλα, καὶ πίπτοντας κατὰ γῆς τοὺς ἐσφαζαν ὡς βόας. Αἱ δὲ ἐν Ναούσῃ συλληφθεῖσαι γυναῖκες τοῦ Καρατάσου, τοῦ Γάτσου καὶ τοῦ Ζαφειράκη μετεκομίσθησαν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἡ μὲν τοῦ Γάτσου ἐτούρκευσε ἀποδειλιάσασα ἐνώπιον τῶν βασάνων, αἱ δὲ δύο ἄλλαι μὴ ἀλλαξοπιστήσασαι προσηλώθησαν ἀπέναντι ἀλλήλων ὄρθαι ἐπὶ τοῦ τοίχου μίᾳ τῶν αἰθουσῶν τοῦ παλατίου τοῦ θηριώδους βεζίρη, καὶ ἀπέθαναν πολυειδῶς βασανιζόμεναι· οἱ δὲ διασωθέντες τρισάθλιοι Χριστιανοὶ δὲν εἶχαν ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνειν, διότι ἑκατὸν εἴκοσι κωμοπόλεις, χωρία καὶ ζευγαλατεῖα τῶν μερῶν ἐκείνων ἀπετεφρώθησαν.

Πρὸ τινῶν δὲ μηνῶν οἱ Ὀλύμπιοι εἶχαν στείλει πρεσβεῖαν πρὸς τὸν ἐν Τριπολιτσᾷ διατρίβοντα τότε Ὑψηλάντην ζητοῦντες πολεμεφῶδια καὶ ἀρχηγόν, ἵνα κινήθωσι καὶ οὗτοι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καταλάβωσι καταλλήλους τινὰς θέσεις καὶ στήσωσι φραγμὸν μεταξὺ τῶν Τούρκων Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας. Ὁ Ὑψηλάντης διώρισε τοιοῦτον τὸν ὑπακπιστὴν του Γρηγόριον Σάλλαν, γεννηθέντα ἐν Βεσσαραβίᾳ ἐξ Ἑλλήνων καὶ πρὸ ὀλίγου παραιτηθέντα τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ῥωσσίας, καὶ διέταξε καὶ τινὰς ἀξιωματικούς Ἑλληνας καὶ φιλέλληνας νὰ συνακολουθήσωσι. Τὴν 25 Νοεμβρίου ὁ ἀρχηγὸς οὗτος ἀπέπλευσε τῶν ἀντρικρῶ τοῦ Ναυπλίου Μύλων, ἀλλ' ἐφάνη τόσοσιν ἀνάξιος τῆς ἀποστολῆς του περιπλανώμενος τέσσαρας ὀλοκλήρους

μήνας εις τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ ἐντροφῶν, ὥστε οἱ πλείστοι τῆς συνοδείας του τὸν ἐγκατέλειψαν ἐν Μυκόνῳ, καὶ μόλις αὐτός, ὁ Πολωνὸς Λεξίνσκις, ὁ διδάσκαλος Θεόφιλος Καίρης καὶ ὀλίγοι ἄλλοι κατέπλευσαν εἰς Ἐλευθεροχώρι τὴν 22 Μαρτίου φέροντες τέσσαρα κανόνια καὶ ὀλίγα πολεμικὰ φόδια.

Μάχιμοι ἐδείχθησαν πάντοτε καὶ φήμην πολλὴν ὡς τοιοῦτοι εἶχαν οἱ ἄνδρες τῶν μερῶν ἐκείνων· καὶ τὰ βουνὰ τοῦ Ὀλύμπου, ἢ ἄλλοτε ἔδρα τῶν Θεῶν, μετεποιήθησαν ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας εἰς λημέρια τοῦ παπᾶ-Θύμιου

Ὁ Ὀλυμπος

τοῦ Λιάκου καὶ τῶν τοιούτων τουρκομάχων ἀνδρῶν, οἵτινες, καλούμενοι εἰς ὑποταγὴν παρὰ τῶν πασάδων καὶ βεζιρῶν, ἀπεκρίνοντο :

« Ἐγὼ βεζιρὴν δὲν ψηφῶ, πασᾶ δὲν προσκυνῶ·
πασᾶ ἔχω τὸ τουφεκί μου, βεζιρὴ τὸ σπαθί μου. »

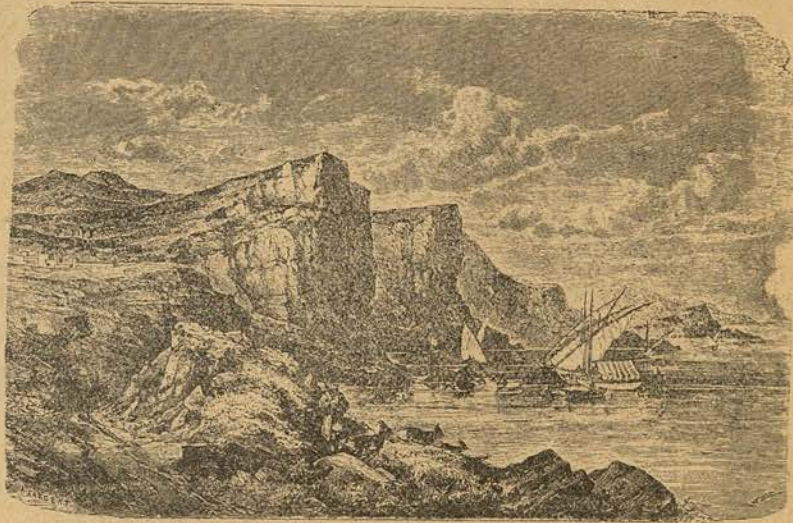
Ἄλλ' ἢ βραδύτης τῆς πρὸ πολλοῦ προσδοκωμένης βοήθειας, ἢ ὀλιγότης αὐτῆς καὶ ἰδίως τὰ ἐπισυμβάντα μεγάλα δυστυχήματα κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα ἔσβησαν τὸν ζῆλον τῶν πολλῶν καὶ ἐματαιώσαν τὸ σχέδιον· καὶ ἐν τῷ ἠλπίζετο νὰ συστρατολογηθῶσιν ὑπερεξκισχίλιοι, μόλις διακόσιοι συνηριθμήθησαν οἱ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Σάλλα τεθέντες ἐπὶ τῆς ἀποβάσεώς του, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀλίγων τούτων οἱ ὀπλαρχηγοὶ διεφώνουν, διότι ἡ ἀποτυχία ἐπιφέρουσα ἀθυμίαν συνεπιφέρει καὶ διαφωνίαν.

Ὅχι μακρὰν τοῦ Ἐλευθεροχωρίου κεῖται τὸ χωρίον Κολινδρόν, ὅπου ἐστάθμευαν χίλιοι Τούρκοι εἰς προφύλαξιν τῶν μερῶν ἐκείνων. Μαθόντες

οὗτοι τὴν ἀπόβασιν τῶν Ἑλλήνων κατέβησαν εἰς Ἐλευθεροχώρι αὐθημερὸν καὶ τοὺς ἐπολέμησαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐπανήλθαν εἰς τὴν προτέραν θέσιν των. Ὁ Σάλλας, ἄστωτος ἀλλὰ γενναῖος, θέλων νὰ ἐμψυχώσῃ τὸν φοβηθέντα λαὸν ἐπροχώρησε μετὰ τὴν μάχην πρὸς τὰ ἐνδότερα καὶ ἐστρατοπέδευσε ἐν Καστανιά πλησίον τοῦ Κολινδρόου, ὥστε τὰ δύο στρατόπεδα ἦσαν ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ συχνάκις ἠκροβολίζοντο· ἐπειδὴ δὲ φόβος ἦτο μὴ ἐπήρχοντο καὶ ἄλλαι δυνάμεις ἀπὸ Θεσσαλονίκης, τινὲς τῶν ὀπλαρχηγῶν Ὀλυμπίων διετάχθησαν νὰ προκαταλάβωσι τὰς διόδους, ἀλλὰ δὲν τὰς προκατέλαβαν, καὶ χίλιοι σταλέντες παρὰ τοῦ Ἀβδουλαβούδη εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοπέδου τοῦ Κολινδρόου, εὐρόντες αὐτὰς πάντη ἀπροφυλάκτους, κατευοδῶθησαν ἀτουφέκιστοι καὶ τὴν 29 Μαρτίου ἔπεσαν ὅλοι ἐπὶ τοὺς ἐν Καστανιά Ἑλληνας, τοὺς ἐκτύπησαν καὶ τοὺς ἠγάγκασαν ἐγκαταλιπόντας τὸ χωρίον τοὺς μὲν νὰ μεταβῶσιν εἰς Μηλιάν, τὸν δὲ Διαμαντὴν Νικολάου νὰ καταβῆ εἰς Ἐλευθεροχώρι πρὸς ἀντιπερισπασμόν· ἀλλὰ καὶ οὗτος, μὴ δυνάμενος νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν ἐκείνην, ἀνέβη μετ' ὀλίγον εἰς Μηλιάν. Οἱ Τούρκοι μετὰ τὴν ἐν Καστανιά μάχην κατεδίωξαν τοὺς Ἑλληνας, ἔκαυσαν τὰ καθ' ὁδὸν χωρία, καὶ τὴν 2 Ἀπριλίου ἔφθασαν καιόντες καὶ εἰς Μηλιάν. Οἱ Ἑλληνες, ἂν καὶ δεκαπλάσιοι ἦσαν οἱ ἐχθροὶ των, ἠτοιμάσθησαν εἰς μάχην, καὶ οἱ μὲν ἐκλείσθησαν ἐν τῷ πύργῳ τοῦ χωρίου ὑπὸ τὸν Σάλλαν καὶ τὸν Γούλαν, οἱ δὲ ἔμειναν ἔξωθεν τοῦ χωρίου ὑπὸ τὸν Διαμαντὴν καὶ τὸν Τόλιον εἰς ἀντίκρουσιν τῶν ἐρχομένων ἐχθρῶν, ἀλλὰ διεσκορπίσθησαν ἅμα τοὺς εἶδαν ὥστε μόνον οἱ ἐν τῷ πύργῳ, ὅχι πλείότεροι τῶν 60, ἔμειναν πολεμοῦντες ἀπὸ τῆς α' ὥρας ἕως τοῦ μεσονυκτίου, καθ' ἣν ὥραν βαλόντες πῦρ ἔκαυσαν τὸν πύργον, ἐξῆλθαν ξιφήρεις καὶ ἐξημερώθησαν εἰς τινα κοιλάδα ἐπὶ τῆς Πιερίας· ἐπειδὴ δὲ τοὺς κατεδίωκαν οἱ ἐχθροὶ, ἔφυγαν καὶ ἐκείθεν, καὶ ζητούντες καταφυγὴν ὤδευσαν ἐν μέσῳ κρημνῶν καὶ χιόνων πρὸς τὰ ἄνω τοῦ ὄρους, καὶ οὕτως ὑπεξέφυγαν ὡς ἐκ θαύματος τὸν προφανῆ κίνδυνον. Ἀνίκανοι δὲ νὰ παρατείνωσι τὸν ἀγῶνα διὰ τὸν ὀλίγον ἀριθμὸν των, τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων, καὶ τὸν παντοῦ διασπαρέντα τρόμον, διηρέθησαν τὴν 14, καὶ οἱ μὲν ἐντόπιοι ἔμειναν προσωρινῶς κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα περιπλανώμενοι εἰς εὐρεσίαν τῶν τῆδε κάκεισε κρυβέντων συγγενῶν των, ὁ δὲ Σάλλας, ὁ Λεξίνσκις, ὁ Καίρης καὶ τινες ἄλλοι, ὁδοιποροῦντες ὑπὸ πιστοὺς ὁδηγοὺς τὴν νύκτα καὶ κρυπτόμενοι τὴν ἡμέραν, πεινῶντες, γυμνητεύοντες, κακοπαθοῦντες καὶ ἔχοντες πάντοτε τὸν θάνατον πρὸ ὀφθαλμῶν, διεσώθησαν ἀνελπίστως εἰς Κόρινθον, ἀρχομένου τοῦ Μαΐου. Ὁ δὲ ὀπλαρχηγὸς Διαμαντῆς καὶ τινες τῶν συγγενῶν καὶ πιστῶν του, φεύγοντες καὶ αὐτοὶ κακῆν κακῶς καὶ συνοδεύοντες οἱ πλείστοι τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, ἔπεσαν τὴν νύκτα εἰς τὸ ὑπὸ τὴν Μηλιάν πυκνὸν δάσος, «τὸ Ρουμάνι τοῦ παλατιοῦ». Οἱ Τούρκοι καταδιώκοντές τους ἔπεσαν εἰς τὸ αὐτὸ δάσος τὴν αὐτὴν νύκτα καὶ ἵχνηλάτουν· τὸσον δὲ ἐπλησίασαν τοὺς περὶ τὸν Διαμαντὴν, ὥστε ἠκούοντο αἱ λαλιαὶ καὶ τὰ πατήματά των. Τινὲς τῶν γυ-

ναικῶν, ἐν αἷς καὶ ἡ τοῦ Διαμαντῆ, ἐβάσταζαν ἐν ταῖς ἀγκάλαις τὰ θηλάζοντα βρέφη των· καὶ ἐπειδὴ φόβος ἦτο μὴ ἀκουσθῆ ὁ κλαυθουρισμὸς των, καὶ ὡς ἐκ τούτου προδοθῶσι καὶ ἀπολεσθῶσι πάντες, τὰ ἐπνιξαν ὄλα.

Τοιοῦτος ἀπέβη ὁ τόσων αἱματοχυσιῶν καὶ καταστροφῶν πρόξενος Μακεδονικὸς ἀγὼν, καὶ πεσῶν δὲν ἀνέστη πλέον. Οἱ δὲ πιστοὶ πρὸς τὸν ἀγῶνα.

Ἡ Σκόπελος.

ὄπλαρχηγοὶ καὶ ὄπλοφόροι συνήχθησαν μετὰ τὴν καταστροφὴν εἰς Σκιάθον καὶ Σκόπελον ἐκτὸς τοῦ Καρατάσου, τοῦ Γάτσου καὶ τῶν περὶ αὐτούς, μεταδάντων, ὡς προείπαμεν, εἰς τὸ Ἀσπροπόταμον.

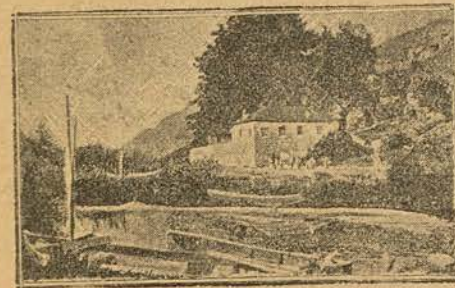
Θανασίμως ἐβλαψε τὰ μέρη ἐκεῖνα ἢ μὴ ἐκ συμφώνου καὶ ταῦταχρόνως, οὐδ' ἐξ ἑνὸς σχεδίου, ἔνοπλος κίνησις. Ἀφ' οὗ κατεστράφη ἡ Κασσάνδρα καὶ ἐπροσκύνησε τὸ Ὄρος, τότε ἐκινήθη ἡ Νάουσα, οὐδ' αὐτὴ ἐκ προμελέτης ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· τότε ἐκινήθησαν καὶ τινὰ χωρία τοῦ Ὀλύμπου, οὐδὲ καὶ αὐτὰ συνάμα ἐξ αἰτίας τῆς διαιρέσεως καὶ ἀντιζηλίας τῶν ὄπλαρχηγῶν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ τόποι ἐκεῖνοι κατεστράφησαν ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ'

Καταστροφὴ τοῦ Ἀλήπασα. — Πολεμικαὶ προετοιμασίαι Τούρκων καὶ Ἑλλήνων. — Χίος καὶ καταστροφὴ αὐτῆς. — Κατορθώματα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου.

ΜΕΤΑ δὲ τὴν λύσιν τῆς ἐλληνοαλβανικῆς συμμαχίας ὁ Ἀλῆς ἐγκαταλείφει ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν του καὶ τῶν ἄλλων ὄλων, καθὼς πάντοτε ἐγκαταλείπονται ἐπὶ τῆς ἀδυναμίας των οἱ θεοποιούμενοι ἐπὶ τῆς δυνάμεώς των τύραννοι, παρεδόθη εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν του ἐπ' ἐλπίδι καὶ ὑποσχέσει ἀφέσεως τῶν ἀνομιῶν του, ἀλλ' ἐθανατώθη τὸν Ἰανουάριον· ὥστε τὸ αἷτιον τὸ

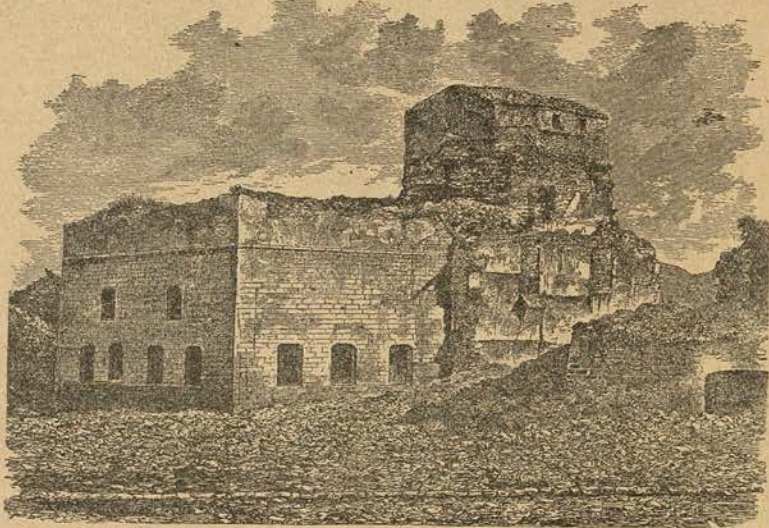

Ἡ μονὴ τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος ὅπου ἐθανανώθη ὁ Ἀληπασᾶς

διαίρουν τὰς ἐπὶ τῆς Ἠπείρου τουρκικὰς δυνάμεις καὶ ἀπασχολοῦν αὐτὰς μακρὰν τῶν Ἑλλήνων ἐλείψεν. Οἱ Ἑλληγες, καὶ κατ' ἐξοχὴν οἱ πρὸ τῶν θυρῶν τῆς Ἠπείρου Στερεοελλαδίται, ἡσθάνθησαν ὄλον τὸ μέγεθος τοῦ μέλλοντος ἀγῶνος. Ὅσον τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλῆ ἦτο μέγα καὶ φοβερόν. τόσον ἡ πτώσις του ἐδόξεσε τὸν νικητὴν του Χουρσέδην, καὶ ἡ ἕως τότε μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀλῆ διηρημένη Ἀλβανία ὑπετάχθη ὄλη εἰς τὰς διαταγὰς του, καὶ ὄλη ἢ Ἠπειρος, ἢ ἐπὶ πολλὰ ἔτη μὴ σεβομένη τόσον τὸ πρόσταγμα τοῦ Σουλτάνου, ὅσον τὸ ἀπλοῦν νεῦμα τοῦ Ἀλῆ, ἐπεσε καὶ ἐπροσκύνησε τὸν Χουρσέδην· τὸ Σούλι μόνον ἀντειχεν ἐξ αἰτίας τῆς σφαλερᾶς καὶ δολίου πολιτικῆς τοῦ προκατόχου του Πασόμπεη, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἐκλονίζετο. Μετὰ δὲ τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Ἀλῆ, ὁ Χουρσέδης ἐβρίψεν ὄλην τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Πελοπόννησος ἐκίνει πρὸ παντός ἄλλου μέρους τὴν ἀγανάκτησίν του. Ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τὰ πλοῦτη του διηρπάγησαν καὶ αἱ γυναῖκές του ἡχμαλωτίσθησαν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δυστύχημα, ἐξάπτει τὴν περὶ τὰ ταιαῦτα συνήθη ὀθωμανικὴν ζηλοτυπίαν, ἀνησύχασε τὸν νοῦν του, παρώργισε καὶ τὴν καρδίαν του. Ἐν ᾧ δὲ ταιαῦτα ἡσθάνετο κατὰ τῶν Ἑλλήνων ὁ Χουρσέδης, ὡς ἰδιώτης, ὁ Σουλ-

τάνος, ὁ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀλή θεωρῶν αὐτὸν ὡς ὑποστήριγμα τοῦ κλονιζομένου κράτους του, τῷ ἔδωκε πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ τῷ ἐπεδαψίλευσε πᾶν ὅ,τι ἐφαίνετο συντεῖνον εἰς καταστροφὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

Βαρεῖς καὶ πολυειδεῖς πολεμικοὺς περισπασμοὺς εἶχεν ὁ Σουλτάνος τὸ παρελθὸν ἔτος, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐδυνήθη νὰ ρίψῃ μεγάλας δυνάμεις εἰς Ἑλλάδα. Εἶχε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀλή, τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, τὸν πόλεμον ἐν Μολδοβλαχίᾳ καὶ τὸν φόβον τοῦ ἐπικειμένου ῥωστικοῦ πολέ-

Τὸ μέγαρον τοῦ Ἀλή εἰς τὸ Σούλι.

μου. Ἀλλὰ τὸ ἀρχόμενον δεύτερον τοῦτο ἔτος εὐρέθη ἀπηλλαγμένους τῶν ἀνωτέρω δεινῶν. Εἶχεν ὅλως διόλου σβεσθῆ ἢ ἐπανάστασις τῆς Μολδοβλαχίας καὶ ἐκλείπει ὁ φόβος τοῦ ἐπικειμένου ῥωστικοῦ πολέμου, διότι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, μὴ παύων νὰ δίδῃ δείγματα τρανὰ τῆς εὐλαϊκῆς διαθέσεώς του ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ εἰρηνικοῦ συστήματος, ἀπέθεσε τὴν λύσιν τῶν πρὸς τὴν Πύλῃν πολιτικῶν διαφορῶν του εἰς τὴν παρέμβασιν τῶν ἄλλων Δυνάμεων, αἵτινες μὴ θέλουσαι τὸν πόλεμον κατεγίνοντο σπουδαίως καὶ εὐτυχῶς διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβειων εἰς ἐξισασμόν. Διήρκει μόνον ὁ περσικὸς πόλεμος, ἀλλ' ἦτο πόλεμος μικρὸς καὶ ἀπέκειτο εἰς τὴν Πύλῃν νὰ τὸν παύσῃ καθ' ἣν ὥραν ἤθελεν· ἐπὶ λόγῳ δὲ ἀνακωχῆς καὶ ἐπ' ἐλπίδι συμβιβασμοῦ διεκόπησαν καὶ αἱ μικραὶ αὗται τουρκοπερσικαὶ ἐχθροπραξίαι. Διὰ τοὺς λόγους τούτους τὸ ἀρχόμενον ἔτος παρίστατο ὡς ἔτος παντελοῦς καταστροφῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, καὶ ἡ Ἑλλάς ἐφαίνετο ἐνώπιον ὄλου τοῦ κόσμου ἐπὶ τοῦ χείλους τοῦ τάφου. Τῷ ὄντι αἱ μὲν τουρκίζουσαι ἐφημερίδες τῆς Εὐρώπης ἐπανηγύριζαν ἕκτοτε τὰ ἐπικηδεῖά της, αἱ δὲ ἑλληνίζουσαι ἐθρήγουν τὴν συμφορὰν της.

Μεγάλοι δὲ καὶ φοβεραὶ ἦσαν αἱ γινόμεναι κατὰ τῆς Ἑλλάδος πολεμικαὶ προπαρασκευαὶ διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Ἡ ἐμπειροπόλεμος Ἀλβανία, ἣν κινεῖ ὁ μισθός, ἐκινεῖτο ὄλη. Οἱ ἡγεμόνες ὄλων τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας διετάχθησαν νὰ στρατολογήσωσιν, ἐν δὲ τοῖς ναυστάθμοις ἡτοιμάζετο εἰς ἔκπλουν μέγας στόλος. Τὸ σχέδιον δὲ ἦτο νὰ εἰσβάλωσι πολυπληθῆ στρατεύματα τὰ μὲν εἰς Αἰτωλοακαρνανίαν τὰ δὲ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ διὰ τῆς συμπράξεως τοῦ μεγάλου στόλου, μέλλοντος νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, νὰ μεταβῶσι τὰ πλεῖστα εἰς Πελοπόννησον καὶ νὰ σδέσῃσι τοιοῦτοτρόπως τὴν ἐστίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Καλῆ τύχῃ εἶχεν ἤδη συστηθῆ ἐν Ἑλλάδι κυβερνήσεις, ἣτις καὶ τὸ ὄνομα μόνον ἔχουσα κυβερνήσεως ὠφέλει τὰ μέγιστα, διότι ἐχρησίμευον ὡς κέντρον ὄλων τῶν διηρημένων καὶ αὐτοκεφάλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος. Συνέβη δὲ καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἀλή τὸν χειμῶνα, ὥστε αἱ πάντοτε βραδεῖαι τῶν Τούρκων ἐτοιμασίαι ἐβράδυναν ἔτι μᾶλλον, καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐνεργηθῶσι τὰ μελετώμενα καταστρεπτικὰ σχέδιά των πρὸ τοῦ καλοκαιρίου. Ἡ Ἑλλάς, ἂν καὶ εἶχε μεγάλην ἀπόφασιν, εἶχε μηδαμινοὺς πόρους. Εὐτυχῆς πόλεμος ἑνὸς ἔτους χρηστάς ἐνέπνευσε τοῦ μέλλοντος ἐλπίδας· ἀλλ' ὁ πόλεμος «δεῖται χρημάτων καὶ ἀνευ τούτων οὐδὲν ἐστι γενέσθαι τῶν δεόντων» τὸ δὲ ταμεῖον τῆς Ἑλλάδος ἦτο πάντῃ κενόν· ἀλλὰ συνέπεσε νὰ λάθωσιν οἱ Ἕλληνες χρηματικὰ βοηθήματα παρ' αὐτοῦ τοῦ Χουρσῆδη, ἄτινα, ἂν καὶ μικρά, ἦσαν μέγала διὰ τοὺς μηδὲν ἔχοντας καὶ τοὺς διὰ μικρῶν μέγала πράττοντας. Ἴδου δὲ πῶς τὰ ἔλαβαν. Εἶδαμεν, ὅτι ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς ἡχημαλωτίσθησαν αἱ γυναῖκες τοῦ Χουρσῆδη καὶ Μεχμέτη, ὁ Καϊμακάμης, ὁ Κεχαγιάμπεης καὶ ἄλλοι. Πρότινος καιροῦ διεπραγματεύετο μεταξὺ τοῦ Χουρσῆδη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων τούτων καὶ τῶν παρὰ τῷ Ἀλή ὀμηρευόντων Σουλιωτῶν πεσόντων μετὰ τὴν καταστροφὴν του εἰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ Χουρσῆδη, ἦγουν τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, τοῦ ἀδελφοῦ του Κώστα, τοῦ Ναστούλη Νταγκλή, τοῦ Κώστα Τζαβέλλα, τοῦ Κίτσου Κωλιοδημήτρη καὶ τοῦ προεστῶτος τῆς Λεβαθίας Νικολάου Νάκου. Πέντε μῆνας διήρκασεν ἡ διαπραγματεύσεσι αὕτη καὶ ἀπεπερατώθη διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ μεγάλου ἄρμωστοῦ τῶν Ἰονίων νήσων τὸν Ἀπρίλιον, καθ' ὃν ἐγένετο ἡ ἀνταλλαγὴ, καὶ ἔλαβε τὸ ἑλληνικὸν ταμεῖον ἐπὶ λόγῳ λύτρων δίστηλα 80,000. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβερνήσις ἐξέδωκε διαφόρους νόμους περὶ ἐξωτερικοῦ δανείου, περὶ συνεισφορῶν, περὶ φορολογιῶν καὶ περὶ συνάξεως τῶν ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν σκευῶν μοναστηρίων καὶ ἐκκλησιῶν. ἐξήρσε δὲ μόνον τὰ εἰς τελετὴν τῶν ἱερῶν μυστηρίων καὶ τὰ χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ κοσμήματα τῶν εἰκόνων· ἀλλ' ὀλίγον ὠφελήθη ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων ὥστε, ἐν ᾧ αἱ χρειᾶι της ἦσαν μεγάλα, οἱ χρηματικοὶ της πόροι ἦσαν πάντοτε μηδαμινοί. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ περὶ τούτων.

Ἐρχόμεθα δὲ τώρα νὰ ἱστορήσωμεν τὰ τῆς Χίου κατὰ τὸ ἐνεστῶς ἔτος·

καὶ ἐπειδὴ ἐφημιζέτο δικαίως ἡ νῆσος αὕτη διὰ τὰ φυσικά της κάλλη, διὰ τὸ διοικητικὸν σύστημά της καὶ διὰ τὴν εὐτυχή κατάστασίν της προσιμιάζομεν ἐντεῦθεν.

Ἀπέναντι τῆς Ἰωνίας, πέντε ἡμισυ μίλια ἀπέχουσα τοῦ πρὸς νότον ἀρωτηρίου, τοῦ παρὰ τοῖς παλαιαῖς Ἀργένου καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις Καδομπιάνκο, ἔχουσα 37 μιλίων μήκος καὶ μέγιστον πλάτος 24, περίπλουν δὲ 120, κρατείνεται ἡ Χίος ὁ βραχύστομος δὲ πορθμὸς ὑπερτετραπλα-

Ἡ Χίος.

σιάζεται κοιταζόμενος πρὸς τὰ ἔσω, καὶ ἀπολήγει πρὸς βορρᾶν παρὰ τινα νησιδα εἰς δύο εὐπλευστα στόμια πλάτος ἔχοντα τὸ μὲν πρὸς τὴν Ἰωνίαν πέντε ἡμισυ μιλίων τὸ δὲ πρὸς τὴν Χίον ἑνὸς καὶ ἡμισυ. Τραχεῖα καὶ βουνώδης εἶνε ἐν γένει ἡ νῆσος, ἀλλ' ἔχει καὶ γῆν εὐκαρπον, εὐανθῆ καὶ καλλίδενδρον· τὸ δὲ κλίμα της εἶναι εὐκραές, γλυκὺ καὶ ὑγρινόν. Πολυάριθμοι καὶ πυργαστόλιστοι λεμονῶνες, πορτοκαλλῶνες, κιστρῶνες, καὶ πολυειδῆ ἀγλάμορφα ἄλλα φυτὰ καὶ δένδρα καθωραΐζουσι τὴν νῆσον καὶ αὐτοὺς τοὺς διαπλεόντας γοητεύουσι διὰ τῆς εὐθαλείας καὶ εὐωδίας. Ἡ πόλις κείτη κατωφερῶς ἐν τῇ μέσῃ τῆς ἀνατολικῆς καὶ παραθαλασσίας πλευρᾶς τῆς νήσου ἀντικρὺ τῶν Ἐρυθρῶν, μίαι τῶν δώδεκα Ἰονίων πόλεων, καὶ ἀρκυτικώτερον τοῦ καθ' ἡμᾶς Τσεσμέ καὶ διαιρεῖται εἰς τρία: τὴν Ἀπλωταριάν, τὸν Ἐγκρεμὸν καὶ τὸ Παλαιόκαστρον· παράκειται καὶ ἐπιθαλάσσιον φρούριον, καὶ δεξιᾷ μὲν τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου ὑψοῦται πύργος ἔνοπλος (μπούρτσι), ἀριστερᾷ δὲ φανὸς εἰς ὁδηγίαν τῶν εἰσπλεόντων. Ἡ πό-

λις περιελάμβανε κατοίκους 30,000, νοσοκομεῖον, λωβοκομεῖον, βιβλιοθήκην, τυπογραφεῖον καὶ μεγαλοπρεπὲς γυμνάσιον, ὅπου ἐφοίτων πολλαχόθεν τῆς Ἑλλάδος νέοι ὑπὸ τοὺς κατὰ καιρὸν σοφοὺς διδασκάλους Ἀδαμάντιον Ῥώσιον, Ἀθανάσιον Πάριον, Δωρόθεον Πρώϊον, Κωνσταντῖνον Βαρδαλάχον, Ἰωάννην Τσελεπὴν καὶ Νεόφυτον Βάμβαν. Εἶχε δὲ ἡ νῆσος ὅλη 66 χωρία, ἐν οἷς καὶ τὰ πρὸς νότον 24, τὰ παράγοντα τὴν περίφημον μαστίχην, ὑπερτέραν, κατὰ τὸν Πλίνιον, καὶ αὐτῆς τῆς ἀραβικῆς καὶ Ἰνδικῆς· εἶχε δὲ καὶ ἑπτὰ μοναστήρια καλογήρων, δύο καλογραιῶν, καὶ ὑπέμεγαν ἀριθμὸν ἐκκλησιῶν καὶ ἐκκλησιδίων· συνηριθμοῦντο δὲ οἱ κάτοικοι ὅλης τῆς νήσου 120,000, ἐν οἷς 2000 Τούρκοι κατοικοῦντες τὴν πόλιν ἐν καιρῷ εἰρήνης, 70 Ἑβραῖοι κατοικοῦντες πάντοτε τὸ φρούριον, καὶ 2000 τοῦ δυτικῷ δόγματος κατοικοῦντες οἱ μὲν τὴν ἐξοχίην οἱ δὲ τὴν πόλιν. Ἡ ὑπὲρ πᾶσαν δὲ ἄλλην ἀκμάζουσα νῆσος αὕτη ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἠκμαζε καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ὀμηρικῶν χρόνων καλουμένη ἔκτοτε λιπαρωτάτη, ἦτοι πλουσιωτάτη. Πλουσιωτάτη καὶ εὐνομιωτέρα πάσης ἄλλης ἐλληνικῆς πολιτείας μετὰ τὴν ἀριστοκρατουμένην Λακεδαιμόνα θεωρεῖται καὶ παρὰ τοῦ Θουκυδίδου. Ἀριστοκρατικὸν ἦτο τὸ καθ' ἡμᾶς ὡς καὶ τὸ ἀρχαῖον πολίτευμά της· ἀρχαία καὶ πατροπαράδοτος καὶ ἡ φιλεμπορία τῶν κατοίκων της ἐνισχυομένη ἔτι μάλλον ὑπὸ τῆς ὀλιγοκαρπίας τῆς γῆς.

Ἐδρευνᾶν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς νήσου μετεσελήμης καὶ καθῆς, ἀλλ' ἐστέλλοντο οὗτοι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μόνον σχεδὸν διὰ τὸν τύπον· οἱ ἀληθεῖς κυβερνήται καὶ δικαστοὶ ἦσαν οἱ πέντε δημογέροντες αὐτῆς ἐκλεγόμενοι κατ' ἔτος καὶ διοικοῦντες τὴν κοινότητα κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

Τὴν 3 Φεβρουαρίου συνήρχοντο εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Φωτίου 40 περίπου τῶν ἐγκριτωτέρων, καὶ ἀφ' οὗ οἱ παύοντες δημογέροντες ἀνήγγελλαν ὅτι ἐπέστη ὁ καιρὸς τῶν νέων ἀρχαιρειῶν καὶ ἐξήτουν δημοσίᾳ συγγνώμην ἂν τινα ἐλύπησαν, ἐναπέμεναν αὐτοὶ καὶ 20 ἐκ τῶν ἄλλοτε χρηματισάντων δημογερόντων, ἦτοι 8 ἐκ τῆς Ἀπλωταριᾶς, 8 ἐκ τοῦ Ἐγκρεμοῦ, 2 ἐκ τοῦ Παλαιόκαστρου καὶ 2 δυτικοί. Δεκαεξὶ δελτία, ὅλα ἐσφραγισμένα, ἐξ ὧν τέσσαρα μόνον ἦσαν ἐγγραφα φέροντα τὴν λέξιν « μείνε, » διενέμοντο τότε παρὰ τῶν παύόντων δημογερόντων τὰ μὲν ὀκτώ, ἐν οἷς καὶ δύο ἐγγραφα, εἰς τοὺς Ἀπλωταριώτας, ἅνα ἐν ἀδιακρίτως, τὰ δὲ λοιπὰ, ἐπίσης ἀδιακρίτως, εἰς τοὺς Ἐγκρεμιώτας· καὶ ὅσοι μὲν ἐλάβαναν τὰ ἐγγραφα, ἦτοι 2 Ἀπλωταριῶται, καὶ 2 Ἐγκρεμιῶται μετὰ τῶν 2 Παλαιοκαστρινῶν, τῶν 2 δυτικῶν καὶ τῶν παύόντων δημογερόντων, ὅλοι 13, ἔμεναν ὡς ἐκλογεῖς· τῶν θυρῶν δὲ κεκλεισμένων, ἀνεγινώσκοντο παρὰ τῶν παύόντων δημογερόντων εἰς ἐπίησον πάντων κατάλογοι ὑποψηφίων ἐξ ὧν ἐνεκρίνοντο ὡς δημογέροντες πέντε, ὧν τὰ ὀνόματα ἐγνωστοποιουντο αὐθωρεῖ τῷ καθῆ, κατεγράφοντο ἐν τῷ κώδικί του καὶ ἐξεδίδετο τὸ ἐπικυρωτήριον (χοτσέτι)· ἠγοίγοντο ἔπειτα αἱ θύραι τοῦ ναοῦ καὶ ἀνηγορευόντο οἱ νέοι δημογέροντες· τὴν δὲ ἐπαύριον ἐκάλουν οἱ παύοντες τοὺς νεοψηφίστους εἰς τὸ δημαρχεῖον, λεγόμενον Μεζᾶν,

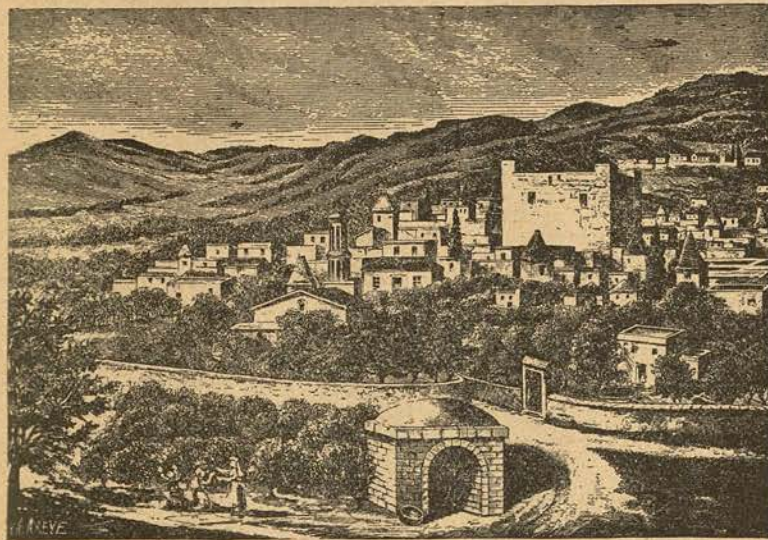
καὶ προπορευόμενοι τοὺς συνώδευαν πρῶτον εἰς τὰς τουρκικὰς Ἀρχὰς καὶ ἔπειτα εἰς τὸν Ἀρχιερέα· ἀφ' οὗ δὲ τοὺς εὐλόγει ὁ Ἀρχιερεὺς, ἐπανήρχοντο ὅλοι εἰς τὸ δημαρχεῖον προπορευομένων τῶν νεοψηφίστων καὶ εὐφημοῦντος τοῦ λαοῦ, καὶ οἱ παύοντες δημογέροντες ἔδιδαν λόγον τῶν πράξεών των αὐθήμερον.

Μεγάλην ἰσχὺν εἶχαν, πολλὰς τιμὰς ἀπελάμβαναν καὶ πολυεῖδη καθήκοντα ἐξεπλήρουν οἱ δημογέροντες· συνήρχοντο δὲ καθ' ἡμέραν εἰς τὸ δημαρχεῖον καὶ ἦσαν οἱ προστάται τῶν ἐπὶ τῆς νήσου Χριστιανῶν ἀπὸ πάσης ἐπηρείας τῶν ἐν αὐτῇ Τούρκων συστελλομένων καὶ φοβουμένων νὰ κακοποιῶσι τοὺς Χριστιανούς, διότι διέτριβαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπρόσωποι ἐπαγρυπνοῦντες τὰ συμφέροντα τῆς χριστιανικῆς κοινότητός των, καὶ δυνάμενοι, δι' ἧς ἀπελάμβαναν παρὰ τοῖς κρατοῦσιν ἰσχύος ἐπὶ ἀδραῖς δαπάναις, νὰ τιμωρῶσι τοὺς μὴ πρᾶως φερομένους πρὸς τοὺς χριστιανούς τῆς νήσου καὶ μὴ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου καὶ τοὺς νόμους σεβομένους. Ὑπερασπίζοντες δὲ τοιοῦτοτρόπως οἱ δημογέροντες τοὺς συμπολίτας των ἠσυχολοῦντο σπουδαίως καὶ νὰ ἐξισιάζωσι τὰς πρὸς ἀλλήλους διαφορὰς αὐτῶν ἐν πνεύματι ἐπιεικειᾶς καὶ δικαιοσύνης κατὰ τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμά των πηγάζοντα κυρίως ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν νόμων· καὶ τὰς μὲν ἐμπορικὰς διαφορὰς ἀνέθεταν εἰς πέντε εἰδικούς δικαστάς, λεγομένους πρωτομάστορας, τὰς δὲ ναυτιλιακὰς εἰς τρεῖς, λεγομένους δεπουτάτους· ἐθεώρουν δὲ τὰς λοιπὰς οἱ δημογέροντες αὐτοπροσώπως, ἢ διώριζαν ἐκ τοῦ προχείρου ἄλλους ἐκ τῶν εἰδημονεστέρων εἰς λύσιν αὐτῶν· ἐν πλήρει δὲ χρήσει ἦτο καὶ ἡ αἰρετοκρασία. Ἀλλ' ἡ δικτατορικὴ οὕτως εἰπεῖν δύναμις αὕτη τῶν δημογερόντων ἐμετριάζετο, συγκαλουμένων εἰς σύσκεψιν ἄλλοτε 40 ἢ 50, καὶ ἄλλοτε 15 ἢ 8 ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων κατὰ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων· ἢ ἀπόφασις δὲ τῶν συγκαλουμένων ἦτον ὀριστική. Τόσον δὲ ἀκριθῶς, ἀπαθῶς καὶ ἐντίμως ἐξεπλήρουν οἱ δημογέροντες τὰ καθήκοντά των, ὥστε οὐδεὶς οὐδέποτε ὡς καταχραστῆς κατηγορήθη καὶ πάντες ἐλάμβαναν ἐπὶ τῆς λογοδοσίας των τὰς εὐχαριστίας τοῦ κοινοῦ διὰ τὴν ἀξιέπαινον διαχείρισιν τῆς δημοτικῆς Ἀρχῆς. Ἐκτός δὲ τῶν ἐν τοῖς πράγμασι οὐδεὶς τῶν Χίων εἶχεν ἄδειαν νὰ ἐπισκέπτεται τὰς τουρκικὰς Ἀρχὰς τοῦ τόπου.

Ἡ νήσος ὅλη δὲν ὑπέκειτο εἰς τὴν δημοτικὴν Ἀρχὴν τῆς πόλεως, καὶ ἐκ τῶν 66 χωρίων τῆς τὰ μὲν Μαστιχοχώρια εἶχαν ἰδίαν κυβέρνησιν τουρκικὴν καὶ δημοτικὴν· ἰδίαν κυβέρνησιν τουρκικὴν καὶ δημοτικὴν εἶχαν καὶ 3 ἄλλα χωρία, ὀφείλοντα νὰ ἐπισκευάζωσι τὰ ὑδραγωγεῖα τῆς πόλεως ἀμισθί· καὶ διὰ τοῦτο μὴ φορολογούμενα, ἦγουν ὁ Δαφνώνας τὸ Βασιλιόνικον καὶ αἱ Καρυαί· τὰ δὲ λοιπὰ εἶχαν καὶ ταῦτα τοὺς γέροντάς των, ἀλλ' ὑπέκειντο εἰς τὰς τουρκικὰς καὶ χριστιανικὰς Ἀρχὰς τῆς πόλεως.

Ἐκτός δὲ τῶν πρὸς τὰς τουρκικὰς Ἀρχὰς τελῶν ἐφορολογοῦντο οἱ Χίοι ὡς ἐφεξῆς. Δώδεκα εὐυπόληπτοι πολῖται, ἐκλεγόμενοι κατὰ ἐξαετίαν καὶ ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοπικῶν καὶ ἀτομικῶν γνώσεων, ἔθεταν ὑπὸ τινὰς ὄρους καὶ ἐν

ἀγνοία παντὸς ἄλλου τοὺς φόρους κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας, ἐκάστου φροντίζοντες νὰ μὴ βαρύνωσι τὸν μικρὸν λαὸν καὶ παρέδιδαν τὸ βιβλίον τῆς φορογραφῆς ἐσφραγισμένον εἰς τοὺς δημογέροντας, οὔτινες, συμπαραλαμβάνοντες καὶ τέσσαρας ἄλλους τῶν ἐγκρίτων, ἐξετίμων τοὺς δώδεκα φοροθέτας. Ἐπειδὴ ἡ νήσος ἐτρέφετο ἔξωθεν τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ἔτους, εἰσῆγοντο τὰ τρόφιμα ἀτελῆ· ἢ ἀτέλεια δὲ αὕτη, ἢ κατ' ἀναλο-

Ἡ Χίος (ἐκ τῆς Τουρλωτῆς).

γιαὶ μικρὰ συνεισφορά τῶν κατωτέρων τάξεων καὶ ἡ ὀλοτελής ἀσυδοσία τῶν κατωτάτων ἐθεωροῦντο ὡς ἀποζημιώσεις διὰ τὴν μὴ εἰς τὰ δημοτικὰ συμμέθεξιν αὐτῶν.

Καὶ οὕτω μὲν οἱ Χίοι ἐπολιτεύοντο· εἰς τὸν συντετὸν δὲ τοῦτον τρόπον τοῦ κυβερνᾶν καὶ κυβερνᾶσθαι, καὶ εἰς τὴν πρὸς τὸ ἐμπορευέσθαι καὶ ξενιτεύεσθαι ῥοπήν τῶν πολιτῶν τῆς ὠφείλετο ἢ εὐζωΐα, ἢ εὐνομία καὶ ἢ φιλομάθεια, δι' ἧς ἡ νήσος αὕτη ἐθεωρεῖτο ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὡς ἄλλη νήσος τῶν Μακάρων.

Διηγῆθημεν ἤδη, ὅτι ἡ εἰς ἐξέγερσιν τῆς Χίου καταπλεύσασα τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τοῦ πασᾶ τὴν Βρῦσιν ὑδραϊκὴ μοῖρα ἀνέπλευσεν εἰς Ὑδραν ἄπρακτος, διότι καὶ ἡ νήσος εὐτύχει, καὶ οἱ φιλέμποροι καὶ φιλοβιομήχανοι λαοὶ σπανίως εἶναι φιλοπόλεμοι, καὶ ἡ φιλικὴ Ἐταιρία προσηλύτους ἐν αὐτῇ σχεδὸν δὲν εἶχε· μετὰ δὲ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀπόπειραν, οἱ Τούρκοι ἐφάνησαν προνοητικώτεροι παρὰ τὸ σῆνηθες. Ἀφ' οὗ ἐκράτησαν ἐν τῇ φρουρίῳ τινὰς τῶν ἐγκρίτων τῆς πόλεως καὶ τὸν Ἀρχιερέα, συμπαρέλαβαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ τινὰς τῶν Μαστιχοχωριτῶν καὶ ἀφῆρσαν ἀπὸ τῶν κατοίκων ὅλης τῆς νήσου ὅσα ἠύραν παρ' αὐτοῖς ὄπλα, γνωστοποιήσαντες δὲ εἰς Κων-

σταντινούπολιν τοὺς ἐξωτερικοὺς καὶ ἐσωτερικοὺς φόβους τῶν ἐζήτησαν βοήθειαν εἰς ἀσφάλειάν των. Ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ ταύτῃ διεβιβάσθησαν κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῆς νήσου χίλιοι ὄπλοφόροι, ἐν οἷς πολλοὶ Κρήτες, ἀτακτοῦντες καθ' ἡμέραν, ἀρπάζοντες καὶ φονεύοντες ἀτιμωρήτως καὶ ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τοῖς χωρίοις. Διεβιβάσθη μετ' ὀλίγον εἰς τὴν νήσον πρὸς σωφρονισμόν τῶν ἀτάκτων τούτων καὶ ὡς φύλαξ πληρεξούσιος τῆς νήσου ὁ Βεχίτπασας μετὰ ἑκατὸν πυροβολιστῶν. Μετ' αὐτὸν διεβιβάσθησαν χίλιοι ἄλλοι στρατιῶται ὑπὸ τὸν Ἐλέξογλου, ὃν εἶδαμεν ἄλλοτε φιλανθρωπῶς πολιτευόμενον πρὸς τοὺς ἐν Κουσταντασίῳ Χριστιανούς, ἀλλ' ἤδη διατελοῦντα ὑπὸ τὰς διαταγὰς πασᾶ, ἔχοντος θηρίου καρδίαν, ἀγγαρεύοντος καθ' ἡμέραν εἰς ἐπισκευὴν τοῦ φρουρίου τὸν χριστιανικὸν λαόν, ἐργοδιωκτοῦντος καὶ καταναγκάζοντος τοὺς ἐν τοῖς πράγμασι Χριστιανούς νὰ τρέφωσι τὸν ἐπὶ τῆς νήσου μαχαροφόρον ὄχλον του καὶ νὰ θεραπεύωσι διὰ πλουσίων χορηγιῶν τὴν ἀπληστον φιλοερηματίαν του εἰς ἀποτροπὴν τῆς διαρπαγῆς, τοῦ ἀνδραποδισμοῦ καὶ τῆς αἱματοχυσίας.

Ὁ Ὑψηλάντης, καθ' ὃν καιρὸν ἐστρατοπέδευεν ἐν Τρικώρφοις, διέταξεν ἐκστρατείαν εἰς Χίον ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Λυκούργου Λογοθέτου ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε τάξιν ἀλλά, θεωρήσας ταύτην βραδύτερον φθοροποιάν, ἀνεκάλεσε τὴν διαταγὴν του. Ἐγκαταστειθείσης δὲ τῆς Κυβερνήσεως, περιεφέροντο εἰς τὴν ἀποστατήσασαν Ἑλλάδα ἀσημαντοὶ τινες Χῖοι προσπαθοῦντες νὰ φέρωσιν ἔξωθεν εἰς τὴν φιλειρηνικὴν πατρίδα των τὴν ἐπανόστασιν ἐν ἀγνοίᾳ καὶ παρὰ γνώμην των δυνατῶν πολιτῶν τῆς μὴ εἰσακουόμενοι δὲ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἣτις ἐβλεπεν ὅτι κατεστρέφετο βεβαίως ἡ νήσος, ἐσκέπτοντο ἄλλως πῶς νὰ κατορθώσωσι τὸ σκοπούμενον. Μεταξὺ τούτων διεκρίνετο Ἀντώνιος τις Μπουρνιάς ἐκ Παρπαριάς, χωρίου τῆς Χίου, ὑπηρετήσας ἄλλοτε παρὰ τοῖς Γάλλοις ὡς λοχαγός.

Διηγούμενοι τὰ τῆς Σάμου εἶπαμεν, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀντικρῶ παραλίω τῆς δὲν ἔμειναν Τούρκοι εἰμὴ ἐν Κουσταντασίῳ, ὡς ἔχοντι δυνατὸν φρούριον. Ἐπειδὴ συνηθροίζοντο αὐτόθι συχνάκις τουρκικὰ στρατεύματα, ἐσύμφερε νὰ ἐκλείψῃ ἡ φυλακὴ αὕτη διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἡσυχίαν τῆς Σάμου· διὰ τοῦτο, σκέψῃς κοινῆς γενομένης, ἀπεφάσισαν οἱ Σάμοι νὰ ἐτοιμάσωσιν ἐκστρατείαν εἰς ἄλωσιν τοῦ φρουρίου. Ἐν τῷ δὲ κατεγίνοντο εἰς τοῦτο, μεταβάς ὁ Μπουρνιάς εἰς Σάμον μετὰ τινων ἀσημάντων συμπατριωτῶν του ἐπρόβαλε τῷ ἀρχηγῷ τῆς ἐκστρατείας Λυκούργῳ ν' ἀναβάλῃ τὸ ἀνὰ χεῖρας σχέδιον καὶ ἐκστρατεύσῃ εἰς Χίον ἐπὶ λόγῳ, ὅτι τὸ μὲν φρούριον τοῦ Κουσταντασίου ἦτο δυσάλωτον, τὸ δὲ τῆς Χίου εὐάλωτον, ὅτι ὅλοι οἱ Χῖοι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ κινηθῶσιν, ἅμα ἐβλεπαν τοὺς Σάμιους ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ ὅτι μεγάλαι χρηματικαὶ ὠφέλειαι θὰ προήρχοντο ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ κοινοῦ ἐκ τῆς συμπαραλαβῆς τῆς πλουσίας ταύτης νήσου· τῷ ἐνεχείρισε δὲ καὶ γράμμα προτροπικὸν ἐνδὸς τῶν ἐπιτρόπων τῶν Μαστιχοχωριῶν. Προθύμως ἐδέχθη ὁ Λυκούργος τὴν πρότασιν ταύτην καὶ ἀνεδέχθη τὴν ταχείαν συμπλήρωσιν

τῆς ἐτοιμαζομένης ἐκστρατείας εἰς τρισχιλίους, μηδὲλως συλλογισθεὶς ποῖον ἐπιχείρημα καὶ ποῖαν εὐθύνην ἀνελάμβανε κινῶν εἰς ἀποστασίαν πολυάνθρωπον καὶ εὐδαίμονα τόπον παρὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ τοῦ τόπου, ἀνευ ἀδείας τῆς Ἐθνικῆς του κυβερνήσεως, στερούμενος τῆς συμπράξεως τῶν ναυτικῶν νήσων, παρὰ γνώμην τοῦ Ὑψηλάντου, ὃν καὶ μετὰ τὴν σύστασιν τῆς κυβερνήσεως θεώρει ἀρχηγόν του, καὶ καθ' ἣν ὥραν ἤρχιζε τὸ ἔαρ, ἦτοι ὁ ἀκαταλληλότερος καιρὸς, καὶ ἦσαν ἔτοιμα πολλὰ τουρκικὰ στρατεύματα εἰς ἐκστρατείαν καὶ πολλὸς στόλος εἰς ἐκπλουν καὶ τόσοι ἐγκριτοὶ Χῖοι ἐν τῷ φρουρίῳ ὀμηρεύοντες (α).

Ἀφ' οὗ δὲ ἐγείναν τὰ ἐν Σάμῳ ἐνεργούμενα γνωστὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔσπευσεν ἡ Πύλη νὰ ζητήσῃ καὶ παρ' ἑαυτῇ εἰς ἀσφάλειαν τῆς πίστεως τῶν Χίων ὀμηρῶς· καὶ ἐστάλησαν τρεῖς τῶν ἐγκριτῶν, ὁ Παντελῆς Ῥοδοκανάκης, ὁ Μιχαὴλ Σκυλίτσης καὶ ὁ Θεόδωρος Ῥάλλης, οἵτινες φθάσαντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐφυλακίσθησαν. Οἱ δὲ ἐπὶ τῆς Χίου Τούρκοι ἐφύλατταν ἔκτοτε αὐστηρότερον τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ, ἐμποδίζοντές τους νὰ λαλῶσιν ὡς ἄλλοτε μετὰ τῶν συγγενῶν των. Ἔστειλαν δὲ ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ οἱ δημογέροντες κατὰ διαταγὴν τοῦ πασᾶ εἰς μὲν τὰ χωρία τῆς νήσου ἀποστόλους καὶ ἱεροκλήρυκας, προτρέποντες τοὺς κατοίκους νὰ μείνωσι πιστοὶ εἰς τὴν Πύλην καὶ ἡσυχαι, εἰς δὲ τὴν Σάμον ἐξεταστὰς περὶ τῆς θρυλλουμένης ἐκστρατείας ἐπὶ παραγγελίᾳ νὰ προσπαθῆσωσι νὰ τὴν ἐμποδίσωσιν, ἂν τῷ ὄντι ἠτοιμάζετο.

Τὴν πρώτην ἐβδομάδα τοῦ Μαρτίου διεδόθη λόγος ἐν τῇ πόλει τῆς Χίου ὅτι 18 Σάμοι ἀπέβησαν εἰς Περαμᾶ, χωρίον βορεινὸν τῆς νήσου. Ὁ πασᾶς, δικαίως ὑποπεύων ὅτι οἱ ἀποβάντες σκοπὸν εἶχαν νὰ ὑποκινήσωσι τοὺς χωρικοὺς, ἔστειλε στρατιώτας εἰς σύλληψίν των, καὶ ἀποτυχῶν ἀπήτησε νὰ τοὺς συλλάβῃ τὸ κοινὸν τῆς Χίου. Τὸ κοινὸν ἔστειλέ τινας ὅπου ὑποψία ἦτον ὅτι ἐκρύβησαν· ἀλλ' ἐν τῷ κατεγίνοντο εἰς εὑρεσιν αὐτῶν, ἐφάνησαν τὴν 9 ἐρχόμενα πολλὰ πλοῖα.

Ἐπὶ σκοπῷ νὰ μὴ ταλαιπωρῶνται ἀδιακόπως καὶ ἀπασχολῶνται τῶν ἔργων αὐτῶν οἱ κρατηθέντες ἐν τῷ φρουρίῳ Χῖοι, ἐδιπλασιάσθη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, καὶ ἀλληλοδεδέχοντο μηνιαίως κατὰ τὸ ἥμισυ, οἱ μὲν ἀναβαίνοντες εἰς τὸ φρούριον, οἱ δὲ καταβαίνοντες εἰς τὴν πόλιν· μόνος δὲ Ἀρχιερεὺς ὡς μὴ ἀντικαταστήσιμος δὲν μετετόπει. Ἀλλ' ὁ πασᾶς, ἀφ' οὗ ἤκουσεν ὅτι ἤρχοντο τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος πλοῖα, ἀνεβίβασεν εἰς τὸ φρούριον καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει εἰς πλείονα ἀσφάλειάν του καὶ ἐκράτησε καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ, ὥστε ἐδιπλασίασε τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑποχειρίων του, ὅλων 72.

Τὸ πρωὶ τῆς 10 τὰ φανέντα τὴν προτεραίαν πλοῖα ἠγκυροβόλησαν κατὰ τὴν ἀγίαν Ἐλένην, καὶ μετ' ὀλίγον ἐπλευσαν τὰ πλείστα εἰς Κοντάρι, τινὰ δὲ ἐπροχώρησαν ἀντικρῶ τῶν τουρκικῶν μηνιμάτων ἦσαν δὲ ὅλα 8 βρίκια καὶ 30 σακολέβαι, καὶ ἔφεραν ὡς 2500 ὄπλοφόρους ὑπὸ τὸν Λυκούργον. Οὗτοι ἀποβιβάσθητες πρὸ μεσημβρίας καὶ πεσόντες ἐπὶ τοὺς κατὰ τὸ πα-

ραθαλάσσιον ἐχθρούς, καὶ τοὺς μὲν φονεύσαντες, τοὺς δὲ αἰχμαλωτίσαντες, τοὺς δὲ τρέψαντες εἰς φυγὴν, εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ἔκαυσαν τὸ τελωνεῖον καὶ τινα τουρκικὰ καφενεῖα καὶ ἐξεστέγασαν δύο μολυβδοσκεπη ζαμαία. Τόσος δὲ φόβος κατέλαβε τοὺς Τούρκους φρονούντας, ὅτι οἱ ἀποδάντες ἦσαν πενταπλάσιοι, ὥστε 300 φυλάσσοντες τὸν λόφον τῆς Τρουλωτῆς ἔφυγαν ἰδόντες 50 μόνον τῶν ἀποδάντων ἐφορμῶντας, ἐγκατέλειψαν καὶ οἱ ἄλλοι ἀνάνδρως τὰς ἄλλας θέσεις καὶ ὄλοι ἐκλείσθησαν ἐν τῇ φρουρίῳ 40 δὲ αὐτῶν, μὴ προφθάσαντες νὰ εἰσέλθωσιν, ἐκλείσθησαν ἐντὸς τοῦ Καμένου Πύργου καὶ τινῶν τουρκικῶν οἰκιῶν καὶ παρεδόθησαν μετ' ὀλίγον εἰς τοὺς περὶ τὸν Λυκούργον ὥστε μετὰ τρεῖς ὥρας Τούρκοι δὲν ἦσαν εἰμὴ ἐντὸς τοῦ φρουρίου καὶ τοῦ θαλασσοπύργου. Οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει Χριστιανοὶ τῆς ἀνωτέρας τάξεως, ἐκπλαγέντες ἐπὶ τῇ εἰσβολῇ ταύτῃ, ἀμηχανοῦντες περὶ τοῦ πρακτέου ὡς πάντῃ ἀπαρασκευάστοι καὶ φοβούμενοι μὴ πάθωσιν οἱ ἐν τῇ φρουρίῳ πρόκριτοι καὶ συγγενεῖς των, οἰκούρου ὄλην τὴν ἡμέραν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἐφρόντιζε περὶ τῶν ἀποδάντων, ἔσπισαν οὗτοι τὰ τροφοπωλεῖα καὶ τὰ διήρπασαν διήρπασαν καὶ τὰς τουρκικὰς οἰκίας. Τὴν ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἦλθον εἰς τὴν πόλιν ὀλίγοι Μαστιχοχωρίται· τὴν δὲ ἐπαύριον συνέβρευσαν πάμπολλοι χωρικοί, ἐξ ὧν οἱ πλείστοι μὴ ἔχοντες ὄπλα ἐβροπαλοφόρουσιν συνηνώθησαν τότε καὶ οἱ ἐν τῇ πόλει, καὶ τὴν γ' ὥραν μετὰ μεσημβρίαν ἐψάλη δοξολογία, καὶ ἔγεινε δι' ὄλης τῆς πόλεως πάνδημος λιτανεῖα ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς πατρίδος ἐν μέσῳ ζητωκραυγῶν, ἀλαλαγμῶν, ἀταξιῶν καὶ φόδων. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰσῆλθε καὶ ὁ Λυκούργος εἰς τὴν πόλιν καὶ κατέλυσε ἐν τῇ Μητροπόλει, ὅπου κατέλυσε καὶ ὁ μέχρι τοῦδε ὑποκινητῆς του καὶ ἀπὸ τῆς σήμερον ἀντιζηλός του Μπουρνιας, φέρων ἐπὶ τοῦ σκιαδίου του τὸ δημοκρατικὸν τῆς Γαλλίας ἐθνόσημον ἤθελε νὰ ἦναι ἰσότημος ἂν ἔχει καὶ ἀνώτερος τοῦ Λυκούργου, ὡς ἐντόπιος. Ὁ δὲ Λυκούργος κατήγγησεν αὐθημερὸν τὴν δημογεροντίαν καὶ ἐσύστησεν ἑπταμελῆ ἐφορίαν· ἔστησε καὶ τρία κανονοστάσια, τὸ μὲν ἐπὶ τῆς Τρουλωτῆς, ἔθεν ἐκτυπεῖτο τὸ φρούριον, τὸ δὲ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀσωμάτου, καὶ τὸ τρίτον ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ· ἀλλὰ τὰ κανόνια ἦσαν τόσον μικρά, ὥστε οὐδεμίαν βλάβην ἐπροξένουν, ἐν ᾧ οἱ ἐν τῇ φρουρίῳ ἔδραπαν τὴν πόλιν βομβοβολοῦντες. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμίαν ἐλπίδα ἐφαίνετο ταχείας πτώσεως τοῦ φρουρίου διὰ πολιορκίας ὡς καλῶς ἐφωδιασμένου, ἢ ἐφορίας, προβλέπουσα τὰ μέλλοντα θεινὰ καὶ ἐκ τῆς ἔξωθεν ἐπαπειλουμένης ἀποδάσεως ἐχθρῶν καὶ ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναρχίας καὶ ἀταξίας, ἀπέστειλε τινὰς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν αἰτουμένη τὴν συνδρομὴν τῆς εἰς ταχείαν πτώσιν τοῦ φρουρίου (β)· μετέφερε δὲ καὶ ἐκ Ψαρῶν πολεμεφόδια, καὶ ἐμίσθησε καὶ ἕξ πλοῖα ψαριανά.

Ὁ δὲ Λυκούργος, ἐπιημένος ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ τῆς ἀποδάσεώς του, ἔστειλε πρὸς τὸν πατρῶν ἐπιστολὴν διὰ τινος αἰχμαλώτου καὶ ἐζήτησε τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου ἐπὶ ἀπειλῇ ἐξολοθρευτέως ὄλης τῆς φρουρᾶς, ἂν παρήκουσε· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔλαβεν ἀπόκρισιν ἐφιλοτιμήθη νὰ πραγματοποιήσῃ

τὰς ἀπειλὰς του καὶ διέταξε νὰ κόψωσι δένδρα καὶ παραχώσωσι τὴν τάφρον τοῦ φρουρίου εἰς ἄλωσίν του δι' ἐφόδου· ἀλλὰ σκεφθεὶς, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐδύνατο νὰ καύσῃ διὰ μιᾶς τὴν συσσωρευθησομένην εὐφλεκτον ὕλην, ἀνεκάλεσε τὴν διαταγὴν του.

Ἐν τοσοῦτῳ, ἡ ἀναρχία ἐκορυφώθη ἐντὸς τῆς πόλεως, καὶ οἱ εὐκατάστατοι ἤρχισαν νὰ φεύγωσιν· ὁ δὲ Μπουρνιας, θέλων νὰ ἐμποδίσῃ τὴν φυγὴν των, ἀντὶ νὰ ἀφαιρέσῃ τὰ αἶτια, ἔγραψεν ἀπειλητικὴν ἐπιστολὴν τοῖς ἐφόροις (γ) καὶ ἐφυλάκισε καὶ προκρίτους καὶ γυναίκας ἐτοιμοὺς νὰ φύγωσι.

Γενομένης δὲ γνωστῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῆς εἰς Χίον ἀποδάσεως τῶν Σαμίων, ὁ Σουλτάνος διέταξεν ὁ μὲν κατὰ πάντα ἐτοιμος στόλος νὰ πλεύσῃ εὐθὺς ἐκεῖ, οἱ δὲ Ἀσιάρχαι νὰ καταδιβάσωσι στρατεύματα ἀνευ ἀναβολῆς εἰς Τσεσμέν, καὶ νὰ τὰ διαδιβάσωσιν εἰς Χίον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ στόλου· ἀκολουθῶν δὲ τὸ σύστημά του νὰ παιδεύῃ ἀδιαφόρως πταιστας καὶ ἀθώους διέταξε νὰ συλληφθῶσιν οἱ εὐρισκόμενοι ἐν Κωνσταντινουπόλει γνωστοὶ Χίοι. Συνελήφθησαν ἕως 60 ὄχι ὡς πταισται· ἀλλ' ὡς Χίοι, καὶ ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἐσφάγησαν, ἄλλοι ἐκρεμάσθησαν· ἐκρεμάσθησαν καὶ οἱ τρεῖς ἄμνηροι μὴδὲν οὐδ' αὐτοὶ οὐδ' οἱ παρ' αὐτῶν ἀντιπροσωπεύμενοι πταισάντες.

Οὐδέποτε προσεγγαί τοῦ Σουλτάνου ἐξετελέσθησαν τόσον ἐτοιμῶς ὅσον αἱ δοθεῖσαι περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης. Τὸ μέγα πλῆθος ἀόπλων, φιλησυχῶν καὶ ἀπροστατεῦτων Χριστιανῶν ἐπὶ τῆς νήσου, ὁ πολλὸς αὐτῆς πλοῦτος, τὰ θέλγητρα τῶν γυναικῶν τῆς, ἢ ἀκόρεστος ἐπιθυμία τῆς καταστροφῆς πάσης χριστιανικῆς πόλεως καὶ ἡ ἄσθεστος δίψα χριστιανικοῦ αἵματος ἠρήμωσαν διὰ μιᾶς τὰ κατοικούμενα ὑπὸ Τούρκων πλησιόχωρα μέρη· ἄπειρα πλῆθη συνήρχοντο εἰς Τσεσμέν ἀναμένοντα τὸν ὀθωμανικὸν στόλον πρὸς ἀσφαλῆ εἰς τὴν νήσον διαδιβάσιν· πολλοὶ δερθίσαι ἀφήκαν τοὺς εὐκτηρίους οἴκους των, καὶ ἀκολουθοῦντες τοὺς ἐκστρατεύοντας ἐξήπταν τὸν φανατισμὸν των καὶ ἠρέθιζαν ἔτι μᾶλλον τὴν αὐτερέθιστον αἰμοχαρῆ καρδίαν των· τινὲς δὲ αὐτῶν περιήλθον παρὰ τὸ σύνθημα ἐν θρησκευτικῇ πομπῇ τὰς ὁδοὺς τῆς Σμύρνης πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Τὴν δὲ 30, ἦτοι τὴν Μεγάλην Ἡέμπτην, ἐφάνη ἔξωθεν τῆς Χίου ὁ στόλος ὑπὸ τὸν καπητάμπασαν Καραλήν, ἐκ 46 πλοίων, ἐξ ὧν 6 δίκροτα καὶ 9 φρεγάται καὶ κορβέτται, τὰ δὲ λοιπὰ θρικά καὶ βομβάρδαι· ἔφερε δὲ καὶ ἑπτακισχιλίους ὀπλοφόρους. Φανέντος τοῦ στόλου, τὰ προστατεύοντα τὸν λιμένα ὀλίγα ψαριανά πλοῖα ἔφυγαν· ὁ δὲ καπητάμπασας ἐφέρετο κατ' ἀρχὰς προσεκτικῶς, καὶ οὐδὲ τὴν σημαίαν του ὕψωσε, διότι οὕτε τῆς πόλεως ἴσως οὔτε τοῦ φρουρίου τὴν κατάστασιν καλῶς ἐγίνωσκεν· ἀλλ' ἀρχομένης τῆς νυκτὸς μαθὼν ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς Ἑλληγες ἐφόνευσαν τὸ πλήρωμα μικροῦ τινος τουρκικοῦ πλοίου πεσόντος εἰς τὰ ῥηχὰ πλησίον τῆς γῆς, ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ καὶ νὰ βομβοβολῇ τὴν πόλιν, καὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ κανονοβομβολισμοῦ ἀπέδιβασε τοὺς ἑπτακισχιλίους ὀπλοφόρους. Ἐξήλθον συγχρόνως καὶ οἱ ἐν τῇ φρουρίῳ ξιφήρεις, καὶ ὤρμησαν οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν

ἐπὶ τοὺς Σαμίους· καὶ οὗτοι μὲν ἔφυγαν ὅλοι ἐκ τῆς πόλεως, οἱ δὲ Τούρκοι εἰσηλθάν, τὴν ἔκαυσαν, ἔκαυσαν καὶ τὰ πλησίον τῆς πόλεως χωρία, Βασιλιόνικον καὶ Νεοχώρι, καὶ ἐδόθησαν εἰς σφαγὴν, εἰς ἀρπαγὴν καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν. Τὴν ἐπαύριον ἐφάνησαν ἄπειρα πλοιάρια μεταφέροντα Τούρκους ἐκ τῆς ἀντικρῦ ξηρᾶς. Ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν οἱ πλείστοι τῶν ἐν τῇ πόλει Χριστιανῶν ἀπεμακρύνθησαν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου, πολλοὶ δὲ κατέφυγαν εἰς τὰ προξενεῖα, δὲν ἐχύθη πολὺ αἷμα, διότι οἱ Τούρκοι, ἂν καὶ τόσοι πολλοί, δὲν ἐπροχώρησαν εὐθὺς ἐνδότερον πρὸς καταδίωξιν τῶν Χριστιανῶν καὶ κατεγίνοντο κυρίως λεηλατοῦντες τὴν πόλιν. Τὴν δὲ Κυριακὴν τοῦ Πάσχα (2 Ἀπριλίου) ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Μηνα μίαν ἡμισυ ὥραν μακρὰν τῆς πόλεως. Τὸ μοναστήριον τοῦτο ἦτον εὐρύχωρον καὶ περιτειχισμένον· ἐντὸς δὲ τοῦ περιτειχίσματος κατέφυγαν 3000 Χῖοι ὡς εἰς ἀσφαλὲς μέρος. Οἱ ἐπελθόντες τοῖς ἐπρόβαλον νὰ παραδοθῶσιν· ἀλλ' οὗτοι ἤξευραν ὅτι θὰ παρεδίδοντο εἰς χεῖρας ληστῶν καὶ φονέων, καὶ δὲν ὑπήκουσαν, ἂν καὶ δὲν εἶχαν ἐλπίδα εὐτυχῶς ἀντιστάσεως. Τότε οἱ Τούρκοι, πεσόντες πανταχόθεν ἐπὶ τὸ περιτειχισμα καὶ σπάσαντες αὐτό, εἰσέδυσαν ξιφῆρεις μετὰ τινα ἀντίστασιν, κατέκαυσαν τὸ μοναστήριον, καὶ τοὺς ἐγκλείστους, ἐκτὸς ὀλίγων, ἐξωλόθρευσαν τοὺς μὲν διὰ σιδήρου τοὺς δὲ διὰ πυρός. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ χωρίου τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Ἐντὸς αὐτοῦ ἦσαν ἱκανοὶ ἔνοπλοι Σάμιοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Λυκοῦργος, μεταβάντες ἐκεῖ ἐπὶ τῆς φυγῆς τῶν ἐπ' ἐλπίδι ἀντιστάσεως· ἀντέστησαν κατ' ἀρχάς, ἀλλ' ἐπὶ τέλος ἔφυγαν· οἱ δὲ Τούρκοι κυριεύσαντες τὸ χωρίον παρέδωκαν ὅλους τοὺς ἐν αὐτῷ τοὺς μὲν εἰς σφαγὴν τοὺς δὲ εἰς αἰχμαλωσίαν. Γενναῖοι ἐφάνησαν, ἐπελθόντων τῶν ἐχθρῶν, οἱ Βροντισιανοί, οἱ Ἐρυθραῖοι καὶ τινες ἀποχωρήσαντες εἰς τὰ χωρία αὐτῶν Σάμιοι, ἀλλὰ καὶ οὗτοι διεσκορπίσθησαν. Μετὰ τὰς προσβολὰς ταύτας ἐγκατέλειψαν οἱ περὶ τὸν Λυκοῦργον ἕλην τὴν νήσον, ἔπλευσαν εἰς Ψαρά, καὶ ἐκεῖθεν ἐπανήλθαν ἀβλαβεῖς εἰς τὰ ἴδια, ἀφήσαντες τοὺς δυστυχεῖς Χίους εἰς τὴν γνωστὴν ἀπανθρωπιάν ἐχθρῶν, οὓς οἱ φεύγοντες ὤπλισαν κατ' αὐτῶν (δ).

Ὁ δὲ καπητάμπασας, ἔχων κατὰ νοῦν, ὡς ἐκ τῶν ἔργων ἐδείχθη, τὸν παντελῆ ἀφανισμόν τῶν Χίων καὶ ζητῶν μόνον τὸν συντελεστικώτερον τρόπον, ἐκάλεσε μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα τοὺς προξένους· καί, ἂψ' οὐ τοῖς ἐκοινοποίησεν ὅτι κατὰ διαταγὴν ἀνωτέραν ἐχάριζε γενικὴν ἀμνηστειάν, τοὺς παρεκάλεσε νὰ περιέλθωσι τὴν νήσον φέροντες τὰ ἀμνηστήρια, καὶ νὰ προτρέψωσι τοὺς κατοίκους εἰς ὑποταγὴν. Ὁ πρόξενος τῆς Αὐστρίας Σιτσιπεδίχος, καί, ἀντιπροσωπεύων τὸν πρὸ ὀλίγου ἀποδημήσαντα ὑποπρόξενον τῆς Γαλλίας Δεγιών, συμπαραλαβόντες καὶ δύο ἐντοπίους Χριστιανοὺς, ἀναδέχθησαν τὴν ἀποστολήν, πιστεύοντες ὅσα ἤκουσαν εἰλικρινῆ· βασιθῶντες δὲ κλάδους ἐλαίας διήλθαν τὰ χωρία φέροντες, ἐκτὸς τῶν ἀμνηστηρίων, καὶ γράμματα τῆς αὐτῆς ἐννοίας πρὸς ὅλους τοὺς Χίους παρὰ τοῦ Ἀρχιερέως καὶ

τῶν ὀμνηρευόντων προκρίτων καὶ ἐγγυώμενοι καὶ αὐτοὶ καλῆ πίστει τὴν ἀσφάλειάν των. Οἱ Χῖοι οὔτε εἰς τὰ ἀμνηστήρια, ὡς ὑποῦλα, οὔτε εἰς τὰ πρὸς αὐτοὺς γράμματα τοῦ Ἀρχιερέως καὶ τῶν προκρίτων, ὡς ὑπὸ τουρκικὴν μάχαιραν γεγραμμένα, ἐπίστευσαν· ἀλλ' ἐπίστευσαν εἰς τὴν ἐγγύησιν τῶν προξένων, καὶ παραδώσαντες ὅσα ὄπλα τοῖς ἐναπέμειναν, οἱ μὲν ἐπανήλθαν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τὰς ἐξοχάς, οἱ δὲ ἔμειναν ἡσυχοὶ καὶ εὐπειθεῖς ἐν τοῖς χωρίοις· ἀπέστειλαν καὶ 70 πρὸς τὸν καπητάμπασαν εἰς ἔκφρασιν τῆς κοινῆς εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν δοθεῖσαν ἀμνηστειάν· ἀλλὰ πολλοὶ δυσπιστοῦντες ἔφυγαν ἀπὸ τῆς νήσου, εὐρεθέντων καλῆ τύχῃ πολλῶν πλοιαρίων ἐν τοῖς παραλίοις καὶ τινῶν πλοίων ψαρικῶν, σταλέντων μετὰ τὸν ἐμφανισμόν τοῦ στόλου πρὸς διάσωσιν τῶν ἐπὶ τῆς νήσου περιπλανημένων

Ἡ Χίος μετὰ τὴν καιατομοφὴν

Χριστιανῶν. Οἱ Τούρκοι, ἂψ' οὐ ἐβεβαιώθησαν ὅτι δὲν εἶχαν τι νὰ φοβηθῶσι, καὶ βλέποντες ὅτι οἱ ταλαίπωροι Χῖοι, δεχθέντες τὴν ἀμνηστειάν καὶ πιστεύοντες, ἤρχοντο πρὸς αὐτοὺς ἀνύποπτοι, διεσπάρησαν εἰς τὴν νήσον καὶ ἤρχισαν ἀδεῖα τῶν ἀρχηγῶν γενικὴν σφαγὴν καὶ αἰχμαλωσίαν.

Ὅταν αὐτοὶ οἱ ἀρχηγοὶ προκαλῶσιν εἰς ἀθεμιτρουργίας βάρβαρον καὶ φανατικὸν στρατόν, εὐκόλον εἶναι νὰ συμπεράνη τις τὰς φρικτὰς παραφορὰς τοῦ στρατοῦ. Εὐκόλον νὰ φαντασθῇ ἂν καὶ δύσκολόν νὰ περιγράψῃ τις καὶ τὰ φρικτὰ κακά, ὅσα ὑπέφερον ὁ ἄοπλος τῆς Χίου λαός, ἀφεθεῖς ἔκτοτε ὅλως εἰς τὴν μαχαιροφόρον χεῖρα 30,000 ἀνθρωπομόρφων θηρίων, πεσόντων εἰς τὴν νήσον ἐπὶ σκοπῷ νὰ σφάζωσι, νὰ λεηλατήσωσι, καὶ νὰ αἰχμαλωτίσωσι. Πιστοί, ἄπιστοι εἰς τὸν Σουλτάνον, ὅλοι τότε ἐξίσου ἐθεωροῦντο καὶ ὅλοι παρεδίδοντο εἰς σφαγὴν ἢ εἰς αἰχμαλωσίαν· ματαῖα ἦτο πάσα ἀντίστασις καὶ ἀπώλεια πᾶσα ὑποταγῆ· ἄσυλον οἱ καταδικασθέντες πικροῦ ἐξήττητον, καὶ ἄσυλον οὐδαμοῦ εὗρισκαν. Μοναστήρια ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν κατεπατήθησαν καὶ διηρπάγησαν, καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς οἱ μὲν ἐθνακτώθησαν, οἱ δὲ ἐδουλαγωγήθησαν· ὀλόκληρα χωρία, ὡς ὁ Ἀνάβατος καὶ τὰ Θυμαινά, κατεστράφησαν· τὰ δὲ

λοιπά, ἐκτὸς τῶν Μαστιχοφόρων τῶν ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν τῶν Σουλτανῶν, κατηρημώθησαν· καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν τῇ νοσοκομείῳ καὶ λωδοκομείῳ νοσηλεύμενοι ὅλοι ἐξωλοθρεύθησαν· ὀλόκληροι οἰκογένειαι ἐπετειχίζοντο ἐντὸς ὑπογείων ἢ κατωγείων ἄσιτοι καὶ ἄποτοι, καὶ ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς ὑπεξήρχετο τις αὐτῶν ῥιψοκινδύνως εἰς πορισμὸν ὀλίγης πόσεως καὶ τροφῆς· οὔτε τὰ ὄρη ἢ τὰ σπήλαια, ὅπου οἱ πολυπαθεῖς Χῖοι κατέφευγαν, ἦσαν ἀσφαλῆς καταφυγή, οὔτε τὰ παραθαλάσσια, ὅπου κατέβαιναν, παρειχαν βεβαίαν ἐλπίδα σωτηρίας, πολλάκις ἀτενίζοντες τὴν θάλασσαν ἐξελάμβαναν τοὺς ἀφροὺς τῶν κυμάτων πλοῖα ἐρχόμενα εἰς διάσωσιν τῶν χιλιάδες ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, συσσωρευθέντων εἰς τινὰ ἄκραν ἀντικρὺ τῶν Ψαρῶν ἐπ' ἐλπίδι ἀπόπλου, ἔπασαν εἰς χεῖρας δημίων, καὶ τόσον αἶμα ἐχύθη ὥστε ἐκοκκίνισε ἡ παράκτιος θάλασσα· ἡ μάχαιρα, τὸ πυροβόλον, ἡ ἀγχόνη, τὸ ὀζῶδες ῥόπαλον δὲν ἤρκουν εἰς χορτασμὸν τῶν αἰμοδιψῶν· ἐπενόησαν νέον εἶδος θανάτου οἱ ἀλιτήριοι· ἀναπτὰν τὰ ἐνδύματα τῶν τρισαθλίων γυναικῶν καὶ βασανίζοντές τας ἀπανθρώπως τὰς ἔκαιαν· ἀδυσώπητοι ἐφάνησαν πρὸς πᾶσαν φωνὴν ἐλέους καὶ κωφοὶ πρὸς πᾶσαν φωνὴν αἰδοῦς· ἐγέμισαν τὰς ἀγορὰς τῶν μεγάλων πόλεων αἰχμαλώτων ὡς ποίμνια ἐλαυνομένων καὶ παρ' ἐνὸς ἀνδροκαπήλου εἰς ἄλλον μεταπωλουμένων· μετέβησαν τὰ λαμπρὰ τῆς πόλεως κτίρια εἰς σωροὺς ἐρειπίων, τὴν βιβλιοθήκην τῆς εἰς στάκτην καὶ τοὺς εὐανθεῖς καὶ υγιεινοὺς ἀγρούς τῆς εἰς γῆν δυσωδίας καὶ λοιμικῆς νόσου. Μόνοι οἱ τοῦ δυτικοῦ δόγματος δὲν ἐκακοποιήθησαν, καὶ μόνα τὰ προξενεῖα δὲν ἐπατήθησαν, καὶ οἱ εἰς αὐτὰ καταφυγόντες μόνοι τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἀπομεινάντων διεσώθησαν, ἀλλὰ καὶ τούτων οἱ πλείστοι ὑπὸ τῶν διασωσάντων αὐτοὺς ἀπεγυμνώθησαν. Τοῦ θηριώδους δὲ τούτου ἐνόπλου ὄχλου θηριωδέστεροι ἐδείχθησαν οἱ ἀρχηγοί. Τὴν νύκτα τῆς 22 ὁ καπητάρμπασας ἐκρέμασεν ἐπὶ τῶν καταρτίων τῶν πλοίων ὡς κακούργους τοὺς ὑπὸ ἀμνηστειᾶν προσελθόντας 70 ἀθώους χωρικούς· τὴν δὲ ὑστεραίαν μετέφερεν ἐκ τοῦ φρουρίου καὶ ἐκρέμασεν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος 8 τῶν ἐν αὐτῇ κρατουμένων ὁμήρων, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐκρέμασεν ὅλους ὁ φρούραρχος τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπὶ τοῦ Βουνακίου, ἐν οἷς καὶ τὸν σεβάσμιον καὶ πεπαιδευμένον ἀρχιερέα Πλάτωνα, καὶ κόψας καὶ ἐκδεῖρας τὰς κεφαλὰς τῶν ἐγέμισεν ἀχύρων τὰς δορὰς καὶ τὰς ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν κυριάρχην του ὡς τρόπαια, τὰ δὲ πτώματα ἐρρίψεν ὅλα διὰ χειρὸς τῶν Ἑβραίων εἰς τὴν θάλασσαν· δὲν ἔπαιαν δὲ οἱ Τούρκοι ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας φονεύοντες, ἀνδραποδίζοντες, λεηλατοῦντες, καταστρέφοντες καὶ ἀνορύττοντες καὶ αὐτὴν τὴν γῆν εἰς ἀνεύρεσιν πραγμάτων· Ἐκατὸν δεκατρεῖς χιλιάδες ἠριθμοῦντο οἱ καθ' ὅλην τὴν νήσον Χριστιανοὶ τὴν 30 Μαρτίου 1800 ἐναπέμειναν τὸν Αὐγούστον· ἐν τῇ μεταξὺ δὲ τούτῳ 23,000 ἐφονεύθησαν, 47,000 κατὰ τὸ κατάστιχον τοῦ τελώνου ἠνδραποδίσθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ τῆδε κακέως διεσώθησαν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ περιφέρημος Χῖος, ἡ νήσος τῆς τρυφῆς, τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς πολυανθρωπίας, ἔγεινε τόπος ἐρημώσεως καὶ δακρύων· ἡ δὲ φρικτὴ καταστροφή τῆς, κατα-

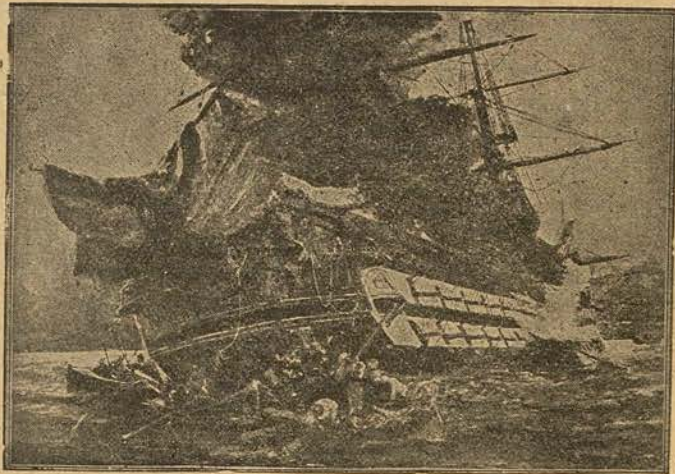
στρική καταστροφῶν, εἶναι ἡ τρανωτέρα καὶ ἀψευδεστέρα ἀπόδειξις τῆς μακρόδους θηριωδίας τῶν Τούρκων ὄχι κατὰ ἐνόπλων ἢ πολεμίων, ἢ ἀποστατῶν, ἀλλὰ κατὰ τῆς χριστιανωσύνης καὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἄλλ' ἂν ἡ πολυπαθὴς αὕτη νήσος δὲν ὠφέλησε τὸν ἀγῶνα ζῶσα, τὸν ὠφέλησε πεσοῦσα, διότι ἐπὶ τῇ φρικτῇ πτώσει τῆς ἐξέστη καὶ ἠγανάκτησεν ὅλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος καὶ εἶδεν ὀφθαλμοφανῶς, ὅτι οἱ Τούρκοι ὤμωσαν τὴν ἐξολόθρευσιν τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, ὅτι ἡ ἀμνηστειὰ τῶν ἦτον ἐπιβουλή καὶ ἡ φιλάνθρωπία τῶν ἀπάτη, καὶ ὅτι οὔτε αὐτὴ ἡ ἀθωότης, οὔτε ἡ πρὸς τὸν Σουλτάνον πίστις ἴσχυαν νὰ στομώσωσι τὸ ἀκονισθὲν ξίφος τῶν.

Ἄν καὶ ὁ κίνδυνος τῆς Χίου ἦτο καὶ πρὸ τῆς καταστροφῆς τῆς φανερός, ἐβράδυναν δι' ἔλλειψιν πόρων νὰ ἐκπλεύσωσι τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα εἰς ὑπεράσπισιν τῆς καὶ ματαίωσιν τῶν περαιτέρω σχεδίων τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Μόλις τὴν 27 Ἀπριλίου ἠνώθησαν 56, ἐν οἷς καὶ 8 πυρπολικά, ἐν τῷ λιμένι τῶν Ψαρῶν· καὶ τὰ μὲν τῶν Σπατσῶν διετέλουν ὑπὸ τὸν Κολανδρουτσον, τὰ δὲ τῶν Ψαρῶν ὑπὸ τὸν Ἀποστόλη, τὰ δὲ τῆς Ὑδρας ὑπὸ τὸν Μιαούλην, ὑφ' ὃν διετέλει καὶ ὅλος ὁ στόλος. Τὴν 28 ἐπλευσεν ὁ στόλος οὗτος πρὸς τὸν Τσεσμέν, ὅπου, ὡς ἐλέγετο, ἐλλιμένιζεν ὁ ἐχθρικός· ἀλλὰ μὴ εὐρὼν αὐτὸν περιέπλεε τὴν Χίον παραλαμβάνων ὅσους εὗρισκε περιπλανομένους καὶ κρυπτομένους δυστυχεῖς Χίους· εἰς εὕρεσιν δὲ αὐτῶν καὶ ἀσφαλῆ συνοδίαν εἰς τὰ πλοῖα ἀπεβιβάσθησαν καὶ ναῦται ἐνοπλοί.

Τὴν δὲ 1 Μαΐου κατέπλευσεν ὁ στόλος εἰς Ψαρὰ καὶ ἔμαθεν ὅτι ὁ τουρκικός ἐπανεπλευσε πρὸ δύο ἡμερῶν εἰς Χίον, ὅπου ὁ καπητάρμπασας, γαυριῶν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασί του, ἐτρύφα περιμένων ἄλλα πλοῖα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Τὴν 10 ἤρχιζε τὸ βραμαζάνι. Ἐπειδὴ, διαρκοῦντος αὐτοῦ, οἱ Τούρκοι συνήθως ἠσυχάζουν, ἀπεφάσισεν ὁ Καπητάρμπασας νὰ μὴ ἐκπλεύσῃ μέχρι τοῦ Μπαϊράμιου· ἀλλ' οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, θεωροῦντες ὅτι ἡ ἐπὶ ματαίῳ παρέλευσις ἐνὸς μηνὸς ἔβλαπτε, διότι ἐξηγντοῦντο οἱ ὀλίγοι πόροι του, ἀπεφάσισαν νὰ κτυπήσωσιν ὅσαν τῆξιον ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Χίου τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἀνήχθη ὁ ἐλληνικός τὴν 8, ἀλλὰ δὲν εἰσέπλευσε τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸν πορθμὸν· τὴν δὲ 14 ἐπλησίασάν τινα τῶν πλοίων πρὸς τὰ ὄρεια στόματα τοῦ πορθμοῦ, ἠκροβολίσθησαν μετὰ τινῶν φρεγατῶν καὶ κορβεττῶν, καί, δύσαντος τοῦ ἡλίου ἐπανεπλευσεν ὅπου ἦσαν τὰ λοιπά. Τὴν δὲ ἐσπέραν τῆς 19 δεκαπέντε πλοῖα πολεμικὰ καὶ τρία πυρπολικά ὑπὸ τὸν Μιαούλην εἰσέπλευσαν τὸν πορθμὸν διὰ τοῦ πρὸς ἄρκτον εἰσπλου, τὰ δὲ λοιπὰ ἔμειναν ἔξω ἀποτελοῦντα γραμμὴν ἀρχομένην ἀπὸ τῆς ἀρκτικῆς ἄκρας τῆς Χίου καὶ παρατεινομένην μέχρι τῶν παραλίων τῆς Ἀσίας· τοῦτο ἰδοῦσα ἐν καιρῷ ἢ ἐπὶ τοῦ στομίου τοῦ πορθμοῦ ἐχθρική προφυλακίς ἔδωκεν εἴδησιν κανονοβολήσασα καὶ ἀμέσως ἀνήχθη ὅλος ὁ τουρκικός στόλος, ἀλλ' ἐν τόσῃ ταραχῇ καὶ βίᾳ, ὥστε πολλὰ πλοῖα ἄφγισαν τὰς ἀγκύρας· ἀφ' οὗ δὲ ἐπλησίασαν οἱ δύο στόλοι ἐντὸς βολῆς κανονίου, τέσσαρα ἐλληνικὰ πλοῖα, τὰ τοῦ Μιαούλη, τοῦ Σαχτούρη,

τοῦ Σκούρτη καὶ τοῦ Τσαμαδοῦ, ἔβαλαν εἰς τὸ μέσον τὴν ἐχθρικὴν ναυαρχίδα καὶ τὴν ἐπολέμουν· ἐπεβρίβηθη καὶ ἐν πυρπολικόν, ἀλλὰ δὲν ἐκόλλησε. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἐξέπλευσαν τὰ ἑλληνικὰ καὶ κατόπιν αὐτῶν καὶ τὰ τουρκικὰ διώκοντα τὰ ἑλληνικὰ καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κανονοβολοῦντα, ἀλλ' ἐπὶ ματαίῳ· οἱ στόλοι ἀντεκανοβολήθησαν καὶ τὴν ὑστεραίαν ἐκτὸς τοῦ πορθμοῦ ἀδλαθῶς ὡς καὶ τὴν προτεραίαν, καὶ τὰ μὲν ἑλληνικὰ ἐπανήλθαν εἰς Φαρά, τὰ δὲ τουρκικὰ εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου. Ἐκ τοσοῦτον ἦλθε νέα ναυτικὴ δύναμις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν Καπητάμπασαν, καὶ ἀνεμένετο καὶ ἄλλη ἐξ Αἰγύπτου. Οἱ Ἕλληνες διελογίζοντο πάντοτε πῶς νὰ βλά-

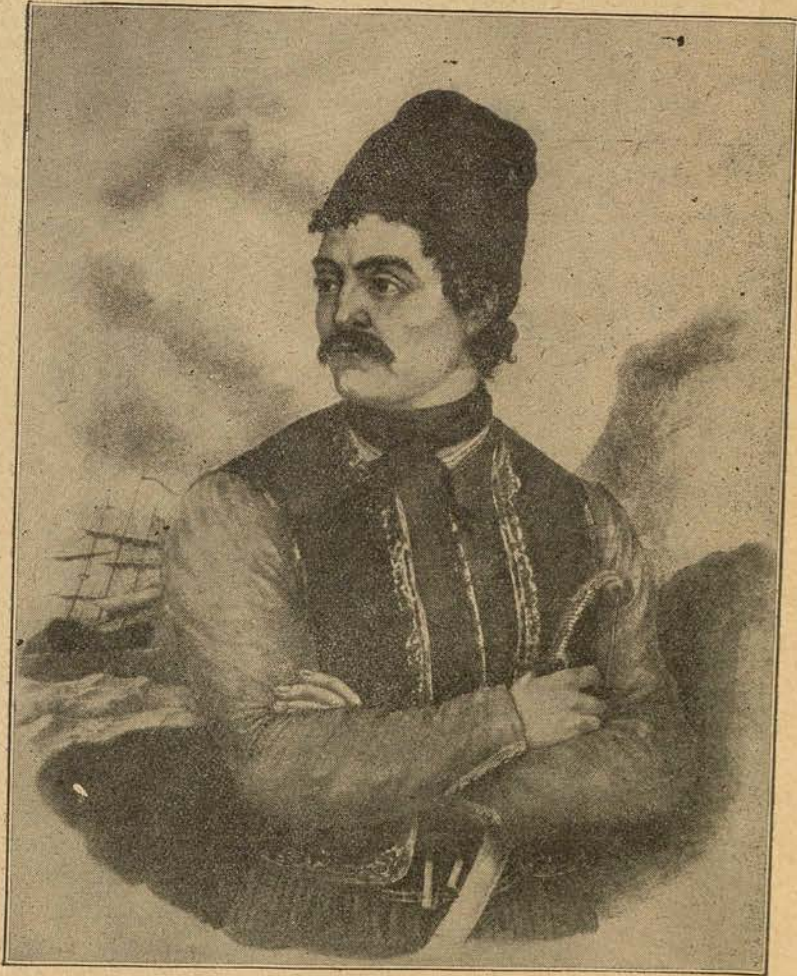
Ἡ πυρπόλησις τῆς Τουρκικῆς Ναυαρχίδος.

Εἰκὼν Κ. Βολωνάκη.

ψοσι τὸν ἐχθρὸν πρὶν δυναμωθῆ ἔτι μάλλον, καὶ ἄλλον τρόπον δὲν εἶχαν παρὰ τὴν χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν. Τὴν νύκτα πρὸ τῆς ἡμέρας τοῦ Μπαϊραμίου, ὃ ἐστὶ τὴν τῆς 6 Ἰουνίου, συνήλθαν ἐπὶ τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος πολλοὶ τῶν πλοιαρχῶν τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς συνεόρτασιν· σκοτεινὴ ἦτον ἡ νύξ ἐκεῖνη οὕσα ἢ τελευταία τῆς σελήνης, καὶ τὰ πλοῖα τοῦ στόλου ἐξ αἰτίας τοῦ ἔτι ἐπικρατοῦντος βραμζιζανίου ἦσαν ὀλόφωτα· διεκρίνοντο δὲ μεταξὺ ὄλων τὰ δύο δίκροτα, ἦτοι ἡ ναυαρχίς καὶ ἡ ὑποναυαρχίς, διὰ τὴν πλουσίαν φωτοχυσίαν των. Πρὸ τριῶν ἡμερῶν δύο ἑλληνικὰ πυρπολικά, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Ἄνδρέαν Πιπίνον Ἰδραίων, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Κανάρην Φαριανόν, ἀπέπλευσαν διὰ νυκτὸς ἐκ Φαρῶν κατὰ τὸ ἀρκτικὸν μέρος τῆς Χίου· ἀλλ' ἔπεσαν εἰς τριήμερον γαλήνην. Συναπέπλευσαν καὶ τέσσαρα πολεμικά, δύο πρὸς τὸ νότιον καὶ δύο πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ πορθμοῦ ἐπὶ σκοπῇ νὰ παραλάβωσι τὰ πληρώματα τῶν πυρπολικῶν μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν αὐτῶν.

Τὴν 6 ἤρχισε νὰ πνέῃ ἀρκτικὸς ἄνεμος, καὶ πρὸς τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου τὰ δύο πυρπολικά παρέπλεον ὑπὸ ξένην σημαίαν τὸ Καραμπουρνοῦ κρυπτόμενα ὑπὸ τὴν ξηρὰν· ἀφ' οὗ δὲ ἐνούκτωσεν, εἰσῆλθαν ἡσύχως καὶ ἀνυπόπτως εἰς τὸν πορθμὸν, διότι ἐξ αἰτίας τῆς ἑορτῆς τοῦ Μπαϊραμίου ἠγκυροβόλησε καὶ ἡ προφυλακίς, καὶ ἔπλεον ἐν μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου· τὸσον δὲ ἐπλησίασαν πρὸς τινὰ τῶν πλοίων ὥστε ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τῇ κραυγῇ τῶν σκοπῶν ν' ἀπομακρυνθῶσι καὶ νὰ μὴ φαίνωνται. Μετὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἐπανήλθαν πλησίοντα ἐν μέσῳ τοῦ στόλου, καὶ βοηθούμενα ὑπὸ τῆς πνεύσεως ἀπογείου αὔρας ἔπεσαν αἰφνης τὸ μὲν Φαριανὸν εἰς τὴν πρῶραν τῆς ναυαρχίδος καὶ περιπλεχθὲν μετέδωκεν ἀμέσως τὰς φλόγας του, τὸ δὲ Ἰδραϊκὸν εἰς τὴν πρῶραν τῆς ὑποναυαρχίδος, ὅπου ἐκόλλησεν, ἀλλ' ἐξέκόλλησε προτοῦ μεταδώσῃ τὰς φλόγας του καὶ καιόμενον ἐκυμαίνετο τῆδε κάκεισε ἐν μέσῳ τοῦ στόλου ἐνσπεῖρον φόβον καὶ ταραχὴν. Οἱ δὲ γενναῖοι πλοίαρχοι καὶ ναῦται τῶν δύο πυρπολικῶν, ὅλοι 43, ἀφ' οὗ ἐτελείωσαν τὸ ἔργον, ἐμβάντες εἰς τὰ ἐφόλκια, ἐξῆλθαν τοῦ πορθμοῦ διὰ τοῦ νοτίου στομίου ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν ἀδλαθεῖς ὅλοι, διεσώθησαν εἰς τὰ εἰς σωτηρίαν των παραπλέοντα πλοῖα καὶ καταπλεύσαντες εἰς Φαρά ἔτρεξαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ εὐφημοῦντος λαοῦ καὶ ἐδοξολόγησαν τὸν θεὸν τὸν εὐλογήσαντα τὸ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τόλμημα· εἶχαν δὲ ἀπόφασιν νὰ καθῶσιν ὅλοι, ἂν ἐβλεπαν ὅτι δὲν ἐδύναντο ν' ἀποφύγωσι τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔφεραν ἐντὸς τῶν δύο ἐφολκίων πυρίτιδα. Ἐντὸς δὲ τῆς φλογισθείσης ναυαρχίδος ἦσαν ὄχι μόνον Τούρκοι πολλοὶ καὶ σημαντικοί, ἀλλὰ καὶ Χριστιανοὶ αἰχμάλωτοι· ὅλοι δὲ ἐκτὸς ὀλίγων ἐχάθησαν, διότι ἀνάψαντα τὰ κανόνια ἐμπόδιζαν διὰ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον τὰς λέμβους τῶν ἄλλων πλοίων νὰ πλησιάσωσι. Δύο λέμβοι τῆς ναυαρχίδος ἐβυθίσθησαν αὐτανδροὶ διὰ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἐν αὐταῖς συσσωρευθέντων. Ἐμβάντος δὲ καὶ τοῦ Καπητάμπασα εἰς τὴν ἰδιαίτην λέμβον του, ἐπέπεσεν, ἐν ᾧ ἀπεμακρύνετο, ἐν τῶν καταρτίων τῆς καιομένης ναυαρχίδος, καὶ τὴν μὲν λέμβον ἐβύθησεν, αὐτοῦ δὲ τὴν ὄσφον ἔθλασεν· ἀλλὰ πεσόντες καλυμθηταὶ εἰς τὴν θάλασσαν τὸν διέσωσαν φερόμενον ἐπὶ τῶν κυμάτων, καὶ τὸν ἀπεκόμισαν ἡμιθανῆ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐξεψύχισε. Βόσκον δὲ τὸ πῦρ ἐν τῇ ναυαρχίδι· διεδόθη μετὰ μίαν σχεδὸν ὥραν εἰς τὴν πυριτοθήκη· τότε ὑψώθη οὐρανομήκης πύρινος στῦλος φωτίζων ἐν μέσῳ τῆς σκοτεινῆς ἐκεῖνης νυκτὸς πλατῶν καὶ μακρῶν ὀρίζοντα. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔθαψαν πρὸ τῆς μεσημβρίας ἐν τῇ φρουρίῳ τὸν Καπητάμπασαν· ἀλλ' ἐπὶ τῆς κηδείας ἐξεμάνθησαν ἐκ νέου οἱ ἐπὶ τῆς Χίου αἰμοχαρεῖς Τούρκοι, καὶ ἡ θῆξ ἐνδὲς Καπητάμπασα, γενομένου θύματος τοῦ πυρὸς τῶν Ἑλλήνων τοῖς ἔδωκε νέαν ἀφορμὴν νὰ κινήσωσιν ἕως δωδεκασχίλιοι τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς κηδείας πρὸς τὰ Μαστιχοχώρια, τὰ μὴ ἕως τότε παθόντα, ἐπὶ προφάσει νὰ παιδεύσωσιν ὄχι τοὺς ἐγγχωρίους ἀλλὰ τοὺς ἐξ ἄλλων χωρίων ἐκεῖ καὶ κυρίως εἰς τὸ Θολὸ Ποτάμι καταφυγόντας, ἂν καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἀμνηστείας. Ἐφρούρει τὰ χωρία ταῦτα ὁ καλοῦσ-

γαθος Ἐλέζογλους, ὅστις, ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὰ προφυλάξῃ παρέδωκε θέλων καὶ μὴ τοὺς εἰς αὐτὰ καταφυγόντας κατοίκους τῶν ἄλλων χωρίων, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη, ὡς ἤλπιζε, διὰ τῆς θυσίας τῶν ὀλίγων νὰ προφυλάξῃ τοὺς πολλούς. Ἄφ' οὗ δὲ οἱ αἰμοχαρεῖς παρέλαβαν ὄσους ἐζήτησαν καὶ τοὺς ἐσφαξαν αὐ-

Κωνσταντῖνος Κανάρης.

Ἐκ παλαιᾶς εἰκόνης.

θωρεῖ, ἐπάτησαν αὐθημερὸν καὶ αὐτὰ τὰ χωρία ξιφῆραις σφάζοντες, αἰχμαλωτίζοντες καὶ καταστρέφοντες· ἡ καταστροφή δὲ αὕτη ἀπετελείωσε τὴν καταστροφὴν ὅλης τῆς νήσου.

Τὴν δὲ 8 ὁ τουρκικὸς στόλος ἀπέπλευσε τῆς Χίου καὶ τὴν 10 κατέπλευ-

σεν εἰς Μιτυλήνην. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπέπλευσε καὶ ὁ ἑλληνικὸς ἐκ Ψαρῶν καὶ κατέπλευσε τὴν 10 εἰς Ἐρισόν· τὴν δὲ 15, καθ' ἣν ἠτοιμάζαν οἱ Ἕλληνες δύο πυρπολικά κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, μετέπλευσεν ὁ στόλος οὗτος εἰς Μοσχονήσια καὶ ἐκεῖθεν εἰς Τένεδον· ὁ δὲ ἑλληνικὸς διέπλευσε τὴν 17 τὸν πορθμὸν τῆς Χίου, ἐκανονοδόλησε τὸ φρούριον καὶ ἀντικανονοβοληθεὶς προσωρμίσθη τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐξωθεν τῶν Ψαρῶν· ἐκεῖθεν ἀπέπλευσε τὴν 23 καὶ ἐλλιμένισε τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀντικρὺ τῆς Χίου ἀγνοῶν τὰ κινήματα τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου (ε). Μαθὼν δὲ τὴν 24 τὸν εἰς Ἑλλάσποντον πλοῦν αὐτοῦ ἐπανάπλευσεν εἰς τὰ ἴδια εὐφημούμενος καὶ θαυμαζόμενος διὰ τὰ κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου τολμηρὰ καὶ εὐτυχῆ του κατορθώματα.

Ἡ καρδία τοῦ Κανάρη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ'.

Περὶ τῶν κεντρικῶν Ἀρχῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν. — Ἐκστρατεία Ὑψηλάντου εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. — Αἰυχῆ κινήματα εἰς ἄλωσιν Ζητουνίου καὶ Πατρατικίου. — Ἐκστρατεία Μαυροκορδάτου εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα. — Τὰ κατὰ Κρήτην μετὰ τὴν ἐκεῖ ἀφιξίν Ἀφεντούλη μέχρι Μαΐου, καὶ θάνατος Βαλέστου.

ΕΙΔΑΜΕΝ, ὅτι ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις, συστήσασα τὴν Ἐθνικὴν Κυβέρνησιν, διετήρησε τὰς κεντρικὰς Ἀρχάς, ἡγούν τὴν Γερουσίαν τῆς Πελοποννήσου, τὴν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν Ἄρειον Πάγον τῆς Ἀνατολικῆς καὶ ἔβαλε καὶ τὰς τρεῖς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς κυβερνήσεως· ἀλλὰ κατὰ τοὺς ὀργανισμοὺς αὐτῶν οὐδὲν ἐδύνατο ἡ Κυβέρνησις νὰ ἐνεργήσῃ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις εἰμὴ διὰ τῶν Ἀρχῶν τούτων.

Ἡ Γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἔστησε τὴν ἔδραν τῆς ἐν Τριπολιτσᾷ καὶ εἰργάζετο προθύμως καὶ ἐπιτυχῶς· ἀλλ' ἂν καὶ ὤφειλεν ὑποταγῆν εἰς τὰς βουλὰς τῆς Κυβερνήσεως, δὲν ἐδράδυνε ν' ἀντιτείνῃ ἐμποδίσασα δι' ἰκανὸν καιρὸν καὶ αὐτὴν τὴν νομοθετηθεῖσαν εἰσπραξίν ἐνὸς γροσίου τὸν ἄνθρωπον (τὸ ψυχόγροσον), διότι αἱ διαταγαὶ τῆς Κυβερνήσεως ἀπεστάλησαν κατ' εὐθειαν εἰς τὰς ἐπαρχίας· ἐξώκειλε δὲ μετὰ ταῦτα καὶ εἰς φανεράν ἀντιπολίτευσιν καὶ ἀντίπραξιν. Ἡ συνέλευσις ἔσφαλεν ἀφήσασα κράτη ἐν κράτει. Δύσκολον δὲν ἦτο νὰ τὰ καταργήσῃ, διότι οὐδεὶς ἀντέστη εἰς ὅσα ἐβουλεύθη· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν εἰσέτι διδάσκαλον τὴν πείραν.

Ἡ δὲ Γερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἡ εὐπειθεστέρα τῶν κεντρικῶν Ἀρχῶν, εἶχε τὴν ἔδραν τῆς ἐν Μεσολογγίῳ, καὶ ἐνήργει ἐντὸς τῆς περιφέρειας τῆς ὅπως ἐδύνατο. Ὁ δὲ Ἄρειος Πάγος εἶχε μοναδικὸν χαρακτήρα· ἦτο περιπατητικὴ Ἀρχὴ καὶ μετέβαινε ἀπὸ ἐπαρχίας εἰς ἐπαρχίαν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ νῆσοι δὲν εἶχαν κεντρικὴν Ἀρχήν, ἐστάλησαν εἰς ὀργανισμὸν αὐτῶν ἄρμοσταί. Ἡ δὲ Κυβέρνησις, προθεμένη τὴν καθ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος εἰσαγωγὴν ὁμοιομόρφου ὀργανισμοῦ, ἐξέδωκε νόμον, δι' οὗ διήρει τὴν ἑλληνικὴν χώραν εἰς ἐπαρχίας, τὰς ἐπαρχίας εἰς ἀντεπαρχίας πρώτης καὶ δευτέρας τάξεως καὶ ταύτας εἰς κοινότητας, ὀρίζουσα τὰ καθήκοντα ἐκάστης ὑπαλλήλου Ἀρχῆς καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν σχέσεις των. Πάντα δὲ ταῦτα ἐνηργούντο κοινῇ γνώμῃ τοῦ βουλευτικοῦ καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ, διετελούντων ἐν ἁρμονίᾳ, καθὼς ἐν ἁρμονίᾳ διετέλεσαν αἱ

συγκροτοῦντες ταῦτα καὶ κατὰ τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσιν. Μόνος ὁ πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ Ὑψηλάντης ἀντεφρόνει, ἀλλὰ φανερᾷ δὲν ἀντεπολιτεύετο. Ἡ δοθεῖσα αὐτῷ πολιτικὴ θέσις οὔτε αὐτὸν εὐχαρίστει, οὔτε τὴν πατρίδα ὠφέλει. Ὁ Ὑψηλάντης ἦτον ἄνθρωπος τοῦ πολέμου μᾶλλον ἢ τῆς πολιτικῆς· ἦτο γενναῖοκαρδος, καρτερικός, καὶ ἠγαπάτο διὰ τὸν πολεμικὸν του χαρακτήρα ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ· εἶδε καὶ αὐτός, ὅτι ἡ θέσις, ἣν κατεῖχε, δὲν ἦτον ἡ πρέπουσα αὐτῷ, καὶ ἐπειδὴ θέατρον τοῦ προσεχοῦς καὶ κινδυνώδους πολέμου ἐφαίνετο ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἐπεθύμει νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐκεῖ. Οἱ δὲ ἀντιπολιτευόμενοι αὐτὸν νομοτελεσταί, ἐπιθυμοῦντες νὰ τὸν ἀπομακρύνωσι τῆς ἔδρας τῆς Κυβερνήσεως, ἐδείχθησαν ἐπίσης πρόθυμοι· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπεφασίσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα, μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας εἰς Ἀνατολικὴν· ἀλλ' ὁ Ἄρειος Πάγος, οὐτινος πολλὰ μέλη ἤρχισαν, ὡς εἶδαμεν, ν' ἀντιφέρωνται πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ἀπ' ὅτου εἶδαν τοῦτον ἐν Τρικόρφοις, δὲν τὸν ἠθέλεν ὅπου ἠγεμόνουεν, ἀλλ' ἠθέλεν ἐκστρατεῖαν Πελοποννησίω ἀνευ αὐτοῦ, διότι ὑπόπτειε μὴ σχετισθῆ πρὸς οὓς ὁ Ἄρειος Πάγος ἀντεπολιτεύετο· τὸν ὑπέβλεπε δὲ καὶ ὡς δυνάμενον νὰ σφετερισθῆ τὴν κεντρικὴν ἐξουσίαν διὰ τοῦτο ἀντέτεινε εἰς τὴν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐκστρατεῖαν τοῦ ἀνδρὸς τούτου. Τὸ δὲ νομοτελεστικὸν ἐνέκρινε τοὺς λόγους τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἐπέμενε εἰς τὸ νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ Ὑψηλάντης εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα, ὡς προαπεφασίσθη· ἀλλ' ἐνέδωκεν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν γνώμην τοῦ βουλευτικοῦ καὶ εἰς τὴν ἐπιμονὴν αὐτοῦ τοῦ Ὑψηλάντου, ὅστις ἀνεχώρησεν ἐκ Κορίνθου τὴν 20 Φεβρουαρίου εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἐξελέχθη δὲ ἀντιπρόεδρος τῆς βουλῆς, ἵνα ἐνεργῆ τὰ τῆς προεδρίας ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ, ὁ Χαραλάμπης, Τρισχιλίω Πελοποννήσιοι ἀπεφασίσθη νὰ συνεκστρατεύωσιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του, ἀλλὰ μόλις 700 ἐξήλθαν τοῦ Ἰσθμοῦ ὑπὸ τὸν Νικήταν καὶ τὸν Παναγιώτην Ζαφειρόπουλον. Ἐκστρατεύσας ὁ Ὑψηλάντης ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς Ἐταιρίας παρὰ τοὺς νόμους τοῦ ἔθνους, οὓς παρεδέχθη καὶ καθ' οὓς πρόεδρος τῆς βουλῆς κατέστη καὶ εἰς τὴν παρούσαν ἐκστρατεῖαν ἀπεστάλη. Ἡ πράξις αὕτη, μεμπτή καὶ ἀσυντελής πρὸς τοὺς σκοποὺς του, ἔδωκε δικαίαν ἀφορμὴν νὰ εἴπῃ καὶ νὰ γράψῃ ὁ Ἄρειος Πάγος τὰ μύρια κατ' αὐτοῦ ὡς ἀνατροπέως τῶν καθεστῶτων. Ἡ Κυβέρνησις ἔδειξε πατριωτισμὸν καὶ φρόνησιν περιορισθεῖσα κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην ὥραν εἰς τὸ νὰ τὸν ἐπιπλήξῃ καὶ συμβουλεύσῃ τὰ δέοντα. Ὁ Ὑψηλάντης ἐδέχθη τὴν ἑθνικὴν σημαίαν ἀντὶ τῆς ἀλλῆς· ἀλλὰ μόλις ἐπάτησε τὴν γῆν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ ἔδωκε νέαν αἰτίαν διεξέσεων· ἔστειλε κατ' εὐθειαν διαταγὰς πρὸς τοὺς ἐφόρους τῶν ἐπαρχιῶν, ὀφείλων κατὰ τὸν ἐνυπάρχοντα ὀργανισμὸν ν' ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον. Νέα καὶ δίκαια παράπονα ἀπεύθυνεν εἰς τὴν κυβέρνησιν ὁ Ἄρειος Πάγος κατ' αὐτοῦ. Ἡ Κυβέρνησις ἔγραψε τοῖς ἀντιφερομένοις νὰ συμβιβασθῶσιν· ἔστειλε καὶ τὸν Γρηγόριον Κωνσταντᾶν, ὅστις τοὺς καθυσόχασεν ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐφίλιψεν.

Λήγοντος δὲ τοῦ Μαρτίου συνήχθησαν εἰς πολεμικὸν συμβούλιον οἱ σημαντικώτεροι ὀπλαρχηγοὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ὑψηλάντου εἰς Πράλον ἐπὶ τῶν ὄριων τῆς Δωρίδος, ὅπου, προθέμενοι νὰ ἐνισχύσωσι τὴν ἐπανάστασιν κατὰ τὰς ἀρκτικωτέρας ἐπαρχίας, ἐσχεδίασαν τρεῖς συγχρόνους ἐκστρατείας, τὴν μὲν εἰς Πατρασίκι, τὴν δὲ εἰς Ζητούνη, τὴν δὲ πρὸς διακοπὴν πάσης συγκοινωνίας τῶν κατεχόντων τὸ Πατρασίκι καὶ τὸ Ζητούνη ἐχθρῶν. Ἐβουλεύθησαν δὲ, ὁ μὲν Ὀδυσσεύς, ὁ Δυοβουνιώτης, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Ζαφειρόπουλος, ἔχοντες 3000, νὰ περάσωσιν εἰς τὴν ἁγίαν Μαρίναν, τὴν ἐν τῇ Μαλιακῇ κόλπῳ, καὶ νὰ προχωρήσωσιν ἐκεῖθεν εἰς ἄλλωσιν τοῦ φρουρίου τοῦ Ζητουνίου, ὁ δὲ Μῆτσος Κοντογιάννης, ὁ Καλτσᾶς καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ σώματα τῶν Κραβδάρων, τοῦ Καρπενησίου καὶ τοῦ Ἀποκούρου, ὄλοι 2500, νὰ κτυπήσωσι τὸ Πατρασίκι· ὁ δὲ Νάκος Πανουργιάς μετὰ 1500 νὰ τοποθετηθῆ ἐν Κομποτάδαις. Ἀπεφασίσθη δὲ τὸ διὰ τὴν ἁγίαν Μαρίναν στρατευμα νὰ διαπλεύσῃ τὸν κόλπον τὴν ἐσπέραν τῆς Μεγάλης Πέμπτης, τὴν δὲ Μεγάλην Παρασκευὴν νὰ ἐπιπέσῃ. Τὸ σχέδιον τοῦτο ὑπεγράφη τὴν 26 ὑπὸ τῶν παρευρεθέντων ἐν τῇ πολεμικῇ συμβουλίῳ· ἀλλ' ἀντὶ τῆς νυκτὸς τῆς Μεγάλης Πέμπτης, τὰ στρατεύματα διέπλευσαν τὸν κόλπον τὴν νύκτα τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς· τὸ πρωὶ δὲ τοῦ μεγάλου σαββάτου, ἦτοι τὴν 1 Ἀπριλίου, ὁ μὲν Δυοβουνιώτης καὶ ὁ Νικήτας ἀπέβησαν εἰς Ἀχινόν, ἵνα μεταβῶσι διὰ ξηρὰς εἰς Στηλίδαν, ὁ δὲ Ὀδυσσεύς εἰς ἁγίαν Μαρίναν. Προχωροῦντες δὲ οἱ ὑπὸ τὸν Δυοβουνιώτην καὶ Νικήτην πρὸς τὴν Στηλίδαν ἀπήντησαν τοὺς ἐκεῖ Τούρκους ἐπερχομένους· καὶ ἐν πρώτοις μὲν ὠπισθοδρόμησαν διωκόμενοι, ἔπειτα δὲ ἐφορμήσαντες τοὺς ἔτρεψαν· ἐμβήκαν εἰς Στηλίδαν, ἐσκότωσαν καὶ ἐπλήρωσαν ὑπὲρ τοὺς 50 καὶ ἔκασον καὶ τινας οἰκίας. Ἦλθαν μετ' ὀλίγον ἄλλοι Τούρκοι ἐκ Ζητουνίου ἐπιβοηθοί, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἔπαθαν καὶ ἀπεκρούσθησαν· διεκρίθησαν δὲ ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ταύταις οἱ Πελοποννήσιοι διὰ τὴν εὐτολμίαν των· τὴν δὲ ἐπελθοῦσαν νύκτα ἐγκατέλειψαν οἱ Ἕλληνες τὴν Στηλίδαν καὶ καταβάντες εἰς τὸν αἰγιαλὸν μετέβησαν εἰς ἁγίαν Μαρίναν, ὅπου συνηνώθησαν μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεῖα. Οἱ Τούρκοι ἦλθαν καὶ ἐκεῖ τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατὰ τῶν συνηνωμένων Ἑλλήνων, συνηνωμένοι καὶ αὐτοί, καὶ ἐπολέμησαν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐκινήθησαν οἱ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος, δὲν ἐκινήθησαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ οἱ πρὸς τὰ ἄλλα μέρη, ὡς προεσχεδιάσθη, ἀναμένοντες τὸν Μῆτσον Κοντογιάννην· τούτου δὲ μὴ φαινομένου, ἐξεστράτευσεν ὁ ἐν Κομποτάδαις Πανουργιάς μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐνήμερα τοῦ Πάσχα, ἦτοι τὴν 2 Ἀπριλίου, εἰς Πατρασίκι· συνεξεστράτευσαν καὶ ὁ Καλτσᾶς καὶ ὁ Σαφάκας, οἱ κατέχοντες τὸ ἐπάνω μέρος τῆς πόλεως· ἦλθεν ἐν τούτοις καὶ ὁ Κοντογιάννης καὶ οὕτως ἐπάτησαν τὴν πόλιν πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι. Ἐφρονεύθησαν 11 Ἕλληνες καὶ ἐπληγώθησαν 3· ἐφρονεύθησαν καὶ πλείοτεροι Τούρκοι· ὄλοι δὲ αἱ οἰκίαι τῶν Μπογομύλων καὶ πολλαὶ τῆς πόλεως ἐκάησαν. Ἐξ ἡμέρας διέμειναν οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ πόλει, τὴν δὲ ἐβδόμην ἀνεχώρησαν μὴ κατορθώσαντες τὸν σκοπὸν, δι' ὃν εἰσέβαλαν.

Ὁ Κανάρης εἰς τὴν Χίον.

Εἰκὼν Ἔσς.

Δεκατριήμεροι διήρκεσαν αὐτὰ κατὰ τὴν ἀγίαν Μαρίναν συμπλοκαὶ καὶ ἡ ἐκστρατεία μετέλλαξεν ἔκτοτε μορφήν· σχεδιασθεῖσα παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιθετικῆ, κατήντησεν, ἐξ αἰτίας τῶν ἐγκαίρως ἐπελθόντων πολυαρίθμων ἐπιθρῶν, ἀμυντικῆ· διότι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἄφησαν τοὺς Ἑλληνας νὰ προχωρήσωσιν, ἀλλὰ κατέλαβαν τὸ ὑπερκείμενον τῆς ἀγίας Μαρίας χωρίον, Αὐλάκι, καὶ στήσαντες ἐκεῖ 4 κανόνια τοὺς ἔδραπαν μεγάλως. Οἱ Ἕλληνες εἶδαν, ὅτι ἀδιακέρητος ἦτον ἡ θέσις τῶν, ἐν ἔσῳ οἱ Τοῦρκοι κατείχαν τὸ Αὐλάκι· καὶ ἐπειδὴ ἐπάναγκες ἦτον ἢ νὰ τοὺς ἀποδιώξωσιν ἢ ν' ἀναχωρήσωσιν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιπέσωσι τὴν νύκτι. Ἐλθούσης δὲ τῆς ὥρας, ὁ μὲν Δυσδουινιώτης καὶ ὁ Νικήτας ἐκίνησαν· ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, ἂν καὶ σύμφωνος πρὸ τοῦ κινήματος, μετέβαλε γνώμην τὴν στιγμὴν ἐκείνην θεωρήσας τὴν τροπὴν τῶν Ἑλλήνων βεβαίαν. Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Ὀδυσσεύς παρεδέχθησαν καὶ ὁ Δυσδουινιώτης καὶ ὁ Νικήτας, κοινοποιηθεῖσαν αὐτοῖς, ἀφ' οὗ ἐκίνησαν, καὶ ἐπανήλθαν καὶ οὗτοι εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σκοπούμενον δὲν ἐπραγματοποιήθη, δὲν ἔμεινον εἰς σωτηρίαν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου εἰμὴ ἢ ἀποχώρησις. Ἦσαν ἐν τῷ λιμένι τὰ διαδιχάσταντα τὸ στράτευμα διάφορα πλοία· ἐν δὲ τῷ τοῦ Βισοῦζι, ἀρχηγοῦ τοῦ στολίσκου, ἦσαν ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἐδρεύοντος τότε ἐν Λιθάδα, χωρὶς τῆς Εὐδοίας, καὶ ὁ Ἀρειοπαγίτης Δρόσος Μανσόλας, μεταθέντες ἐκεῖ εἰς ἐποπτείαν τῶν πράξεων τῶν πολεμούντων καὶ εἰς προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἀνήγγειλαν αὐτοῖς τὴν ἀπόφασιν τῆς ἀποχώρησεως καὶ τοὺς παρεκάλεσαν νὰ διατάξωσι τὴν διὰ τῶν πλοίων ἀντίπεραν τοῦ κόλπου διαδίχασίν των· ἀλλ' ἢ παράκλησις δὲν εἰσηκούσθη, διότι οἱ Ἀρειοπαγίται ἐφρόνουσιν ὅτι ἀναγκαῖον ἦτο τὸ στράτευμα νὰ ἐνδιαιμείνη. Τότε ὁ Ὀδυσσεύς, πικραλῶν τὸν Νικήταν, ὑπέστη εἰς τὸ πλοῖον, ὅπου ἦταν οἱ Ἀρειοπαγίται, πρὸς δικαιολογίαν τῆς μελετωμένης ἀποχώρησεως· ἀλλ' οὐδ' αὐτῶν οἱ λόγοι ἴσχυσαν. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη, χάρις εἰς τὸν ἀκάματον ζῆλον τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ πολυλαχόθεν ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πατρίδος ἀργυρολογήσαντος, ἦτο πολυέξοδος, διότι εἰς χρῆσιν αὐτῆς ἐμισθώθησαν 30 πλοία καὶ ἐπρομηθεύθησαν καὶ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα ἐν ἀφρονίᾳ· διὰ τοῦτο πικρὸν ἐφαίνεται τοῖς Ἀρειοπαγίταις, καὶ πικρὸν τῷ ὄντι ἦτον, ὅλοι οἱ ἀγῶνες καὶ ὅλη ἡ μεγάλη δαπάνη τῆς ἐκστρατείας ν' ἀποβῶσιν εἰς μάτην. Οἱ ἐπὶ τοῦ πλοίου Ἀρειοπαγίται ὠμολόγουν καὶ οὗτοι, ὅτι ἐλπὶς ἀλώσεως τοῦ φρουρίου τοῦ Ζητουνοῦ, δι' ἣν ἐγένετο κυρίως ἡ ἐκστρατεία, δὲν ἦτον, ἀλλ' ἤθελαν τὸ στρατόπεδον νὰ διατηρήσῃ ἢν κατεῖχε θέσιν εἰς ἀναθάρρησιν τῶν κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὸν Ὀλυμπον Χριστιανῶν ἀκουόντων· ἐπὶ τῆς θέσεως ἐκείνης ἦτο στρατόπεδον. Ὁ σκοπὸς ἦτον ἀναμφιδόλως κεινωφελής, ἀλλὰ δὲν ἦτο κατορθωτός· καὶ ὁ Ὀδυσσεύς ἐπέμενε ἐὺλόγως ἐν ὀνόματι καὶ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐξουλεύθησαν. Ἐν τούτοις ἐπαύθη εἰς σφοδρὰν λογομαχίαν, καὶ ὁ Ὀδυσσεύς ὅλως ἐξημμένως ἐξετίμισεν ἀπρεπεῖς λόγους κατὰ τοῦ Ἀγῶνος· οἱ λόγοι οὗτοι, ρηθέντες εἰς ἐπήκουον πολλῶν τῶν ἐν τῷ πλοίῳ, ἂν καὶ λό-

γοι θυμοῦ, ἐξηγγρίωσαν τὸ πλήρωμα ὄλον κατὰ τοῦ Ὀδυσσεῦς ὡς ἐπιβούλου καὶ προδότου, καὶ μόλις τὸ καθησύχασαν αἱ πατριωτικαὶ νοθεσίαι τοῦ ἀντιπροέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου. Διαρκούσης δὲ τῆς λογομαχίας, ἤρχισεν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς τουφεκισμὸς μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων· τότε ἀφῆσαντες τὰς ἔριδας οἱ ἐν τῇ πλοίῳ ἀνέβησαν ὄλοι ἐπὶ τοῦ καταστρώματος εἰς βοήθειαν τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς μαχομένων ἀδελφῶν· παρατηρήσαντες δὲ σωρὸν ἐχθρῶν πεζῶν ἐπὶ τινος ὑψώματος ἐντὸς βολῆς κανονίου καὶ ἓνα χρυσοστόλιστον ἄνδρα καθήμενον ἐπὶ ἀργυροστόλιστου ἵππου ἔμπροσθεν αὐτῶν, βασιῶντα ῥάπαλον ἐν τῇ δεξιᾷ καὶ παρακελεύοντα τοὺς πεζοὺς εἰς μάχην, ἐκάνοσθόλησαν εἰς τὸν σωρὸν καὶ φονεύσαντες καὶ πληγώσαντες τινὰς ἔρριψαν κατὰ γῆς καὶ τὸν ἄγνωστον τοῦτον ἀναβάτην. Μετὰ τὴν πτώσιν αὐτοῦ ἔπαυσεν ἡ μάχη, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἄραντες τὸν νεκρὸν ἀνεχώρησαν· ἦτον δὲ οὗτος, ὡς ἔγινε γνωστὸν μετὰ ταῦτα, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ ἐκείνου στρατοῦ. Ἐν τοσοῦτῃ συγκατετέθησαν οἱ Ἀρειοπαγῖται, ἐκόντες ἄκοντες, εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Ὀδυσσεῦς, καὶ, νυκτὸς γενομένης, ἐπέβη τὸ στράτευμα εἰς τὰ πλοία καὶ διεδιθάσθη ἀντικρὺ καῦσαν τὸν ἐν τῷ χωρίῳ λαμπρὸν πύργον τοῦ Χαλήμπεγ. Τοιοῦτοτρόπως τὰ κατὰ τὴν ἁγίαν Μαρτίαν πολεμικὰ κινήματα λαβόντα ἀρχὴν τὴν 1 Ἀπριλίου παρετάθησαν μέχρι τῆς 15, καθ' ὃ διάστημα ἐφρονεύθησαν 50 Ἑλληνας καὶ ἐπληγώθησαν 90, οἷτινες μετεκομίσθησαν ἐπὶθεραπεῖα εἰς Εὐβοίαν, ὅπου ἀπέθαναν ἐξ αὐτῶν 15· πλειότεροι δὲ ἦσαν οἱ φρονευθέντες καὶ πληγωθέντες Τούρκοι ὡς ἐφορμῶντες ἀπροφύλακτοι.

Μετὰ δὲ τὴν ἀποχώρησιν οἱ ἀποτυχόντες ἐν Πατρατικῇ ἔπεσαν πάλιν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, ἐνωθέντος καὶ τοῦ Νικήτα, καὶ κατέλαβαν καὶ ἔκαυσαν μέρος αὐτῆς· ἀλλ' ἠναγκάσθησαν πάλιν ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἠγνοδραγάθησαν δὲ καὶ ἐφρονεύθησαν ὁ κόμης Κουέλενος, Δανός, καὶ ὁ Εὐνέμανος, Πρώσσοι. Τοιοῦτοτρόπως ἐματαιώθησαν αἱ ἐκστρατεῖαι αὐταί.

Ἐν τούτοις, μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Ὑψηλάντου, ἡ ἐν Κορίνθῳ Κυβέρνησις κατεγίνετο ἀδικόπως στρατολογουσα ἐν Πελοποννήσῳ διὰ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα.

Ἐπὶ τῆς πτώσεως τῆς Κορίνθου τὸ τακτικὸν ἦτον ἐν τῇ διαλύσει δι' ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαιῶν καὶ διὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ἀξίου ἀρχηγοῦ τοῦ Βαλέστου σκοπεύοντος νὰ μεταβῇ εἰς Κρήτην. Ἡ Κυβέρνησις, αἰσθανομένη τὴν μεγάλην ὠφέλειαν τοῦ σώματος τούτου, ἐφρόντισε συστηθεῖσα νὰ τὸ διατηρήσῃ καὶ αὐξήσῃ, καὶ ἐξέδωκε νόμον κανονίζοντα τὸν ὀργανισμόν του καὶ τὰ εἰς διατήρησιν καὶ αὐξήσιν του· ἀναδείξασα δὲ ἀρχηγόν του τὸν φιλέλληνα Ἰταλὸν Ταρέλλαν, ἀξιόλογον ἄνδρα διὰ τὰς στρατιωτικὰς του γνώσεις, τὴν φρόνησίν του καὶ τὴν ἀνδρίαν του, διέταξε νὰ ἴναι δεκτοὶ καὶ ξένοι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται· ἐπειδὴ δὲ συνηλθον πολλοὶ πολλοὶ φιλέλληνες ἀξιωματικοί, καὶ δὲν εὗρισκαν τόπον παρὰ τῷ στρατῷ, ἡ Κυβέρνησις ἐξέδωκεν ἄλλον νόμον, δι' οὗ ὄλοι οὗτοι, οἱ μὲν ὡς ἀξιωματικοί, οἱ δὲ ὡς ἄπλοι στρατιῶται, ἐσύστησαν ἴδιον τάγμα ὀνομασθὲν «τάγμα τῶν φιλελ-

λῶν»· Ἐπρώτευσεν τοῦτο ὄλων τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων, καὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐδέχθη ὁ πρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπιτίμου συνταγματάρχου του· ἐτέθη δὲ ὑπὸ τὸν κατὰ τὴν ἐπὶ τὸ Ναύπλιον ἐφοδὸν διακριθέντα διὰ τὴν εὐτολμίαν τοῦ Ἰταλὸν Δανίαν, συνταγματάρχην ἀναδειχθέντα. Διέταξεν ἡ Κυβέρνησις καὶ στρατολογίαν κατὰ πάσαν ἐπαρχίαν τῆς Πελοποννήσου εἰς αὐξήσιν τοῦ τακτικοῦ. Ἐν ᾧ δὲ ἡσχολεῖτο περὶ τὰ τοιαῦτα, ἦλθε πρεσβεῖα τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος αἰτοῦσα νὰ μεταβῇ ἐκεῖ ὡς πολιτικὸς καὶ πολεμικὸς ἀρχηγὸς ὁ πρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ, Μαυροκορδάτος, ὁ ἐλύσας, ὡς προείπαμεν, ἐπὶ τῆς ἐκεῖ διατριβῆς του τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν Δυτικοελλαδιτῶν καὶ διορισθεὶς παμφηφεὶ πρόεδρος τῆς Γερουσίας τῶν ἐπὶ τῆς διὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ συστάσεώς της. Ἡ πρεσβεῖα εἰσηκούσθη, καὶ ἐξεδόθη ψήφισμα τὴν 11 Μαΐου, δι' οὗ ἐδίδετο ἄδεια τῷ Μαυροκορδάτῳ διμήνου ἀπουσίας, ἵνα μεταβῇ εἰς Δυτικὴν, χρεῖας δὲ τυχοῦσης καὶ εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ τῷ ἐνεπιστεύετο ἡ γενικὴ διεύθυνσις τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν πραγμάτων τοῦ μέρους ἐκείνου. Ἀπαφασίσθη δὲ καὶ πολλὰ στρατεύματα νὰ συνεχίστρατεύωσι καὶ ναυτικὴ δύναμις νὰ συνεχπλεύσῃ εἰς μετάδασιν στρατευμάτων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολεμικῶν κινήματων. Τὴν 17 ἀνεχώρησεν ὁ πρόεδρος ἐκ Κορίνθου καὶ τὴν 23 ἔφθασεν εἰς Μεσολόγγι· ἀλλὰ δὲν εἶχεν εἰμὴ 400 τακτικοὺς, 120 φιλέλληνας, ἄλλους τόσους Ἑπταννησίους ὑπὸ τὸν Σπύρον Πανᾶν, καὶ 400 Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν Γιατράκον, Δηληγιάννην καὶ Κυριακούλην. Συνηκολούθησε δὲ μετὰ 180 καὶ ὁ Μάρκος Μπότσαρης, μεταβὰς πρὸ ὀλίγου εἰς Κόρινθον, ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν ἀντίληψιν τῆς Κυβερνήσεως ὑπὲρ τῆς κινδυνεύουσας πατρίδος του, καὶ φροντίσῃ καὶ περὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν παρὰ τῷ Χουρσίδῃ συγγενῶν του. Εἶχε μεταβῇ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα τὴν 12 Μαρτίου καὶ ὁ Γενναῖος μετὰ 250 πεμφθεὶς παρὰ τοῦ πατρὸς του ἐπὶ τῆς εἰς Πάτρας ἐκστρατείας του κατ' αἰτήσιν τῶν Δυτικοελλαδιτῶν ἀποστειλάντων πρὸς αὐτὸν περὶ τούτου πρεσβευτῆν τὸν πρῶην ἀρχιεπίσκοπον Ἄρτης Πορφύριον· ὥστε ὅλη ἡ μεταβάσις ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα δύναμις, τακτικὴ καὶ μὴ, συνηριθμεῖτο εἰς 1500. Εἶχαν δὲ καταπλεύσει τὴν 8 Μαΐου εἰς Μεσολόγγι καὶ 8 ἑλληνικὰ πλοία.

Ἡ ἀριεὶς τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα δὲν ὠμοίαζε τὴν τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν Ἀνατολικὴν, διότι πρὸς τοῦτον ἀντίπραττε παρρησίᾳ ὁ Ἄρειος Πάγος καὶ ἀντεφέρετο εὐσχήμως καὶ ἡ Κυβέρνησις τὸν δὲ Μαυροκορδάτον ὑπήκουεν ἡ Γερουσία καὶ τῷ ἐδίδε προθύμως χεῖρα βοηθείας καὶ ἡ Κυβέρνησις διὰ τοῦτο ἐν ᾧ ἀνυπέβλητοι δυσκολίαι παρενέπεσαν εἰς τὴν πρόσδοσιν τῶν κινήματων τοῦ Ὑψηλάντου, οὐδεμίαι τοιαῦται ἐδυσκόλευσε τὴν εὐδωσιν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Μαυροκορδάτου.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα τῷ καιρῷ ἐκείνῳ. Διηγούμενοι δὲ τὰ κατὰ τὴν Κρήτην εἶπαμεν ὅτι ὁ Ἀφεντούλης ἀντι-

πρόσωπος τοῦ Ὑψηλάντου, ἔφθασεν εἰς Λουτρόν, λήγοντος τοῦ Ὀκτωβρίου. ἤνυρε δὲ τὰ πράγματα ἔχοντα οὕτως. Ἡ ἐπανάστασις δὲν εἶχεν εἰσέτι ἑξαπλοθῆ καθ' ὅλην τὴν νῆσον· ἐξετείνετο μόνον ἀπὸ τῆς δυτικῆς ἐσχατιᾶς μέχρι τῆς Ῥεθύμνης. Δισχίλιοι τετρακόσιοι Κρήτες ὑπὸ τὸν Δασκαλάκην, Ἀναγνώστην Παναγιώτου, Πρωτοπαπαδάκην καὶ Σήφακην παραφύλατταν τὰ Χανιά, τὰ στενά Σελίνου καὶ Κισάμου, καὶ τὰ πρὸς τὴν Σούδαν μέρη. τρισχίλιοι δὲ ὑπὸ τὸν Ῥούσον καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς κατεῖχαν τὰς διόδους τοῦ πασαλίου τῆς Ῥεθύμνης, ἐξαιρουμένης τῆς παραθλασσίου τῆς ἀπὸ Ῥεθύμνης εἰς τὸ Μεγάλον Κάστρον ἀγούσης· ἐνέδρευε καὶ ὁ Μελιδό-

Τὰ Χανιά.

νης παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ἰδης μετὰ χιλίων· ὥστε ὅλη ἡ ἐνοπλος δύναμις τῶν Κρητῶν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἦτον ἑξακισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι. Τετραπλάσιοι ἦσαν οἱ ὀπλοφοροῦντες Τούρκοι καὶ κατεῖχαν πολλὰ ὄχυρά μέρη καὶ τὰς τρεῖς περιτειχισμένας πόλεις, τὰ Χανιά, τὴν Ῥεθύμνην καὶ τὸ Μεγάλον Κάστρον· μὴ πολιορκούμενοι δὲ διὰ θαλάσσης, εἰμὴ ἐκ δικλιεμισμάτων ὑπὸ τινων πλοίων τῆς Κάσσου, δὲν ἔπαυον ἄλλοτε τῶν ἀναγκῶν. κατετήκοντο ὅμως ὑπὸ τῆς πρό τινας καιροῦ ἀναφανείσης ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ διαρκούσης πανύλους. Ἀρχομένου δὲ τοῦ Δεκεμβρίου, 1500 ὑπὸ τὸν Δασκαλάκην καὶ Ἀναγνώστην Παναγιώτου ἐπάτησαν τὴν ἐπαρχίαν Σελίνου, ἐκυρίευσαν χωρία καὶ ἠνάγκασαν τοὺς τῆδε κάκεισε ἐπαρχιώτας Τούρκους νὰ συγκεντρωθῶσιν εἰς τοὺς πύργους τῆς πρωτεύουσας τῶν. Τινὲς τούτων κατέλαβαν ὡς προφυλακτήριον αὐτῆς καὶ τὸ παρακείμενον χωρίον, Σταυρόν, ὅπου οἱ Χριστιανοὶ τοὺς ἀπέκλεισαν, καὶ στερουμένους τροφῶν ἢ τὸς ἠχμαλώτευσαν μετὰ τινὰς ἡμέρας· ἀλλ' ὁ Δασκαλάκης μηδεμίαν ἀνεχόμενος

ἀναβολὴν ἐκάλεσε τοὺς στρατιώτας του εἰς ἐφοδὸν προκινδυνεύων αὐτὸς καὶ ἀριστεύων· ἀλλ' ἐτοῦφεκοβολήθη θανατηφόρως ἐνδοθέν τινος οἰκίας καταλιπὼν ἀγαθὴν μνήμην τῶν ὑπὲρ πατρίδος λαμπρῶν ἄθλων του καὶ τῆς γλυκειᾶς συμπεριφορᾶς του, δι' ἣν ἐπωνομάζετο Τσελεπῆς. Τούτου ἀποθανόντος, ἐγκατέλειψαν τὰς θέσεις τῶν οἱ συναγωνισταὶ του· διεδέχθη δὲ τὴν ἀρχηγίαν του κατὰ τὴν Μάλξαν ὁ Σήφακας. Συγκρούσεις ἐγένοντο τὴν 20 καὶ ἔξωθεν τῶν Χανίων, ἐπανελήφθησαν δὲ σφοδρότερον καὶ τὴν 24, καθ' ἃς ἠττήθησαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἐφρονεύθησαν κατὰ τὴν τελευταίαν 35 καὶ πλειότεροι ἐπληρώθησαν ἠττηθέντες δὲ ἐξεθύμαναν κατὰ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ Χριστιανῶν, φρονεύσαντες 25 χωρικοὺς εἰσκομίσαντας ἔξωθεν ἀνυπόπτως ἔλαιον εἰς χρῆσιν τῶν κυρίων αὐτῶν. Τὴν δὲ 23 Ἰανουαρίου συνήφθη πεισματώδης μάχη ἔξωθεν τῆς Ῥεθύμνης, καθ' ἣν ἔτρεψαν καὶ ἐκεῖ οἱ Ἕλληνας τοὺς ἐχθροὺς, παρευρεθέντος καὶ τοῦ Μελιδόνη καὶ ἀριστεύσαντος. Ἄλλη μάχη, ἐπίσης πεισματώδης καὶ εὐτυχῆς, παρηκολούθησεν ὑπὸ τὸν Δεληγιαννάκην. Τὴν δὲ 5 Φεβρουαρίου ἐτοποθετήθησαν οἱ Ἕλληνας πλησιέστερον τῶν δύο φρουρίων καὶ ἀπέκρουσαν τοὺς ἐπὶ μεταβάσει εἰς Ῥεθύμνην δις ἐξελθόντας τῶν Χανίων ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν αὐτοῦ τοῦ πασα. Τὰς ἐπανειλημμένας δὲ ταύτας ἀποτυχίας τῶν ἐχθρῶν διεδέχθη ἀπειθεία καὶ ἀναρχία ἐν τῶν Χανίων, καὶ ἡ φρουρὰ ἀπέκλεισε τὸν πασᾶν ἐν τῷ παλατίῳ του καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ πληρώσῃ μέρος τῶν μισθῶν τῆς. Ἀρχομένου δὲ τοῦ Μαρτίου, ἐκοψαν ἐκ δευτέρου οἱ Χριστιανοὶ τὸ πρό τινων ἡμερῶν ἐπιδιορθωθὲν ὑδραγωγεῖον καὶ ἀπώθησαν 1200, ἐξελθόντας μετ' ὀλίγον, σκοτώσαντες 30.

Ἄλλ' ὅσον εὐτύχουν τὰ κινήματα τῶν ἐμπροσθεν τῶν Χανίων καὶ τῆς Ῥεθύμνης Ἕλλήνων, τόσον ἐδυστύχουν τὰ τῶν πρὸς τοὺς πρόποδας τῆς Ἰδης. Οἱ Καστρινοὶ Τούρκοι ἦσαν πολυαριθμότεροι τῶν ἐν τοῖς ἄλλοις φρουρίοις· οἱ δὲ ἀντίπαλοί των ὀλιγαριθμότεροι τῶν ἐμπροσθεν τῶν Χανίων καὶ τῆς Ῥεθύμνης, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσι μέχρι πολλοῦ τὴν θέσιν των, καὶ οἱ Καστρινοὶ ἐξελθόντες ἐστρατοπέδευσαν ἀνενόχλητοι ἐν Φουρφουρᾷ, χωρίῳ τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου, κατὰ τὰς δυτικὰς ὑπωρείας τῆς Ἰδης. Προσῆλθαν καὶ τινες ἄλλοθεν συνηριθμοῦντο δὲ ὡς 4000 σκοπὸν ἔχοντες νὰ πατήσωσιν ὅλα τὰ γεινιάζοντα ἐλεύθερα μέρη. Εἰς ἀντίκρουσιν δὲ αὐτῶν μετεστρατοπέδευσαν εἰς τὰ χωρία τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, Μοναστηράκι, Μέρωνα καὶ Ἀμάρι, οἱ πλείστοι τῶν παρὰ τὴν Ῥεθύμνην καὶ οἱ ἐν ταῖς ὑπωρεῖαις τῆς Ἰδης, ὅλοι ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ῥούσου.

Τὴν δεκάτην τοῦ μηνὸς ἐπέρασαν οἱ Τούρκοι παμπληθεῖ τὸν μεταξὺ τῶν δύο στρατοπέδων ποταμόν, ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ἐπολέμησαν ἐπὶ σκοπῷ νὰ τοὺς διασκορπίσωσιν, ἀλλ' ἀπέτυχαν καὶ ἐλθοῦσης τῆς ἐσπέρας ἀνεστρατοπέδευσαν βλαφθέντες μάλλον ἢ βλάψαντες. Διετήρουν τὰς τροφὰς καὶ ἀπόσκευας τῶν ἐν τῷ χωρίῳ τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, Βαθουακῆ, ἐντὸς τοῦ τζαμίου ὑπὸ φρουρᾶν. Τὴν τρίτην νύκτα μετὰ τὴν μάχην ὁ Μελιδόνης καὶ τινες τολμηροὶ ὄπαδοὶ του ἐπάτησαν αἴφνης τὸ χωρίον τοῦτο ἐν

ἀγνοίᾳ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν, κατέστρεψαν τὴν φρουράν, τὸ ἐλαφυραγωγῆσαν καὶ ἐπανήλθαν εὐτυχῶς εἰς τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον. Κατεπαράχθησαν οἱ ἐν Φουρφουρᾷ Τούρκοι μαθόντες τὸ γεγονός, καὶ ὑποπτεύσαντες ὅτι ἦλθε καὶ ἄλλη δύναμις ὀπισθεν αὐτῶν, καὶ ὅτι κατείχεται εἰσέτι καὶ τὸ χωρίον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, διέλυσαν τὸ στρατόπεδον καὶ ἐπανήλθαν εἰς τὸ φρούριον.

Ἐφθόνουν τινὲς τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐξ ἀρχῆς τὸν Μελιδόνην, ὃν ὁ λαὸς ἐτίμα ὑπὲρ πάντα ἄλλον διὰ τὸν θερμὸν πατριωτισμὸν του καὶ τὴν ἀνδρίαν του· ἡ δὲ τελευταία εὐτυχὴς ἐπιδρομὴ του ὅσον ἐκίνησε τὸν ἔπαινον τοῦ κοινοῦ, τόσον ἐκορύφωσε τὸν φθόνον τῶν ἐναντίων του καὶ ἐπέφερε μετὰ τινὰ λογομαχίαν καὶ τὸν φόνον του διὰ χειρὸς τοῦ Ρούσου προφασισθέντος ὅτι ἐπὶ τῆς κινδυνώδους ταύτης ἐπιδρομῆς δὲν προειδοποιήθη ὡς γενικὸς ἀρχηγός· ὠργίσθη ἐπὶ τῇ φόνῳ ὁ Ἀφεντούλης καὶ ἐκάθηρε τὸν φονέα, ἀλλ' ἔχασεν ἕνεκα τούτου τὴν εὐνοίαν τῶν Σφακιανῶν. Τὸ μέγα δὲ τοῦτο ἀνασιούργημα διέλυσε τὸ στρατόπεδον.

Τὴν δὲ 20 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἀπέβη εἰς Λουτρόν ὁ Βαλέστος μετὰ τινῶν εὐρωπαϊῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλοφόρων Σαμιῶν καὶ μετέβη εἰς τὸ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Χανίων χωρίον, Ἀγεώργην, ὅπου ἔδρευεν ὁ Ἀφεντούλης. Τὰ προτερήματα τοῦ Βαλέστου ἐθάρρουν καὶ τοὺς Κρητὰς καὶ τὸν διοικητὴν, ἀδίκως ὑποπτεύσαντα κατ' ἀρχὰς ὅτι ἐστάλη κατὰσκοπος τῶν πράξεών του, νὰ θέσῃαι τὸ πρὸς τὴν Ρεθύμνην στρατόπεδον ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ. Νοήμων οὗτος καὶ ἐμπειροπόλεμος, εἶδεν ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅτι ἀτελεσφόρητα ἦσαν τὰ κατορθώματα τῶν Κρητῶν ἐν ὅσῳ δὲν κατείχαν ὀχυρὰν τινὰ πόλιν, διότι καὶ ἡ Ἀρχὴ τοῦ τόπου ἐπλανᾶτο τῆδε κἀκείσε, καὶ κέντρον πολεμικῶν ἦτο τὸ ἀπόκεντρον Λουτρόν, καὶ καταφύγιον δὲν εἶχεν ὁ Ἀγὼν ἐν καιρῷ ἀνάγκης. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἔδωκε κατὰ νοῦν τὴν ἄλωσιν τῆς Ῥεθύμνης, καὶ κατεγίνετο μετὰ τῶν ἐν ταῖς πράγμασι εἰς πολυπληθῆ στρατολογίαν. Ἐπισκεφθεὶς δὲ τοὺς παρὰ τὰ Χανιά ἐστρατοπεδευμένους, μετέβη τὴν 28 εἰς τὸ κατὰ τὴν Ῥεθύμνην στρατόπεδον, ὅπου ἦν 800 μόνον μαχητὰς. Αὐξήθεις δὲ τοῦ ἀριθμοῦ μετὰ δύο ἡμέρας εἰς 1200, κατέλαβε τὸ χωρίον Κάστελλον, δύο ὥρας ἀπέχον τῆς Ῥεθύμνης, καὶ τὰ πλησίον χωρία, ἐπάνω Μαλάκι καὶ κάτω Μαλάκι. Τὴν 8 Ἀπριλίου ἐξεστράτευσαν οἱ Ῥεθύμνιοι πρὸς τὸ Κάστελλον καὶ ἔπεσαν εἰς τὴν πεδιάδα· ἀλλὰ σφοδρῶς πολεμηθέντες ἀνεχώρησαν. Εἴκοσι Τούρκοι ἐφονεύθησαν, πλειότεροι ἐπληγώθησαν, καὶ δύο σημαίαι ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἐμψυχωθέντες οὗτοι ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ ἠτοιμάζοντο εἰς γενικὴν ἐφόρμησιν.

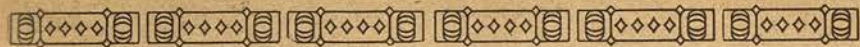
Τὴν 14 συνήθροισεν ὅλους ὁ Βαλέστος εἰς Κάστελλον (ἦσαν δὲ τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην ὡς τετρακισχίλιοι) καὶ τοῖς ἐπρόβαλε νὰ ἐφορμήσωσι τινες ἐπὶ χιλίους πεντακοσίους ἔχθρους κατέχοντας ἔξωθεν τῆς πόλεως δύο ὑψηλὰς θέσεις, ἐξ ὧν ἡ μία εἶχε καὶ κονόνια, καὶ νὰ τοὺς προκαλέσωσιν εἰς μάχην, τῆς μάχης δὲ ἀρξαμένης νὰ ὑποχωρήσωσιν, ὥστε οἱ ἔχθροὶ νὰ τοὺς κατα-

διώξωσιν, ἐπὶ δὲ τῇ καταδιώξει νὰ ἐπιπέσωσιν ἄλλοι ὀπισθεν τῶν καταδιωκόντων, καὶ, τούτου γενομένου, νὰ λάβωσι καιρὸν οἱ λοιποὶ καὶ χυθῶσιν, ἐξάρχοντος τοῦ ἀρχηγοῦ, εἰς τὴν πόλιν, εὐάλωτον οὖσαν ὡς ἔξωθεν αὐτῆς ἐσκηνωμένων τῶν ἀνδρειότερων καὶ πλειοτέρων τῆς φρουρᾶς τῆς· νὰ πλησιάσωσι δὲ καὶ τὰ περιπλέοντα Κάσσια πλοῖα καὶ νὰ κανονοβολήσωσι καὶ ταῦτα τὴν πόλιν ταυτοχρόνως· ἐπρότεινε δὲ ἡμέραν τῆς ἐφόδου τὴν ἐπαύριον. Ἐπικίνδυνον καὶ δυσκατόρθωτον ἐθεωρήθη τὸ σχέδιον, καθ' ὅσον μάλιστα εἶχαν ἦδη ἔλθει εἰς βοήθειαν τῶν Ῥεθυμνίων καὶ παρεστρατοπέδευαν ὑπερδισχίλιοι Καστρινοί, πλὴν δὲν ἀπερίφθη, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης ἀνεβλήθη, μαθόντος τοῦ ἀρχηγοῦ ὅτι ἐσπάνιζε τὸ στρατόπεδον πολεμοφοδίων, καὶ ἀποστείλαντος ἐν ἀκαιρῇ ἀνδρας εἰς Λουτρόν, ὅπου αἱ ἀποθήκαι, καὶ εἰς Ἀρμυρόν, ὅπου ἔδρευε τότε ὁ Ἀφεντούλης, εἰς πορισμὸν αὐτῶν καὶ τροφῶν· ἀλλ' οἱ Ῥεθύμνιοι προλαβόντες κατέδηταν αὐθημερὸν εἰς τὴν πεδιάδα, καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πορτοβλικῶ ὤρμησαν ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας. Μέχρι τινὸς ἐφαίνετο ἡ μάχη ἀμφιρρεπής· ἀλλ' αἴφνης πνικτὸς φόβος κατέλαβε τοὺς, καὶ ὅλοι κακῶς διεσκορπίσθησαν. Εἰς μάτην ἠγωνίζετο ὁ Βαλέστος νὰ τοὺς ἐμψυχώσῃ ἄρρωστος καὶ τωματοῦδος ἐκινδύνευσε καὶ αὐτὸς νὰ πιασθῇ ὡς μὴ δυνάμενος νὰ τρέξῃ· δύο δὲ Σφακιανοί, τῶν ὑπὸ τὸν Δελγηγιαννάκην, τὸν ἐνωτότερον διαδεχόμενοι ἀλλήλους· ἀλλὰ βλέποντες τοὺς ἐχθροὺς προσερχομένους καὶ φοβηθέντες μὴ πιασθῶσι καὶ αὐτοί, τὸν ἀπέθεσαν ἐν τινι μυρσινοδαφνώδει ρευματιᾷ, καὶ ἔφυγον ἐπ' ἑλπίδι, ἐπανελθόντες τὴν νύκτα, νὰ τὸν διασώσωσιν. Οἱ Τούρκοι περιφερόμενοι εἰς σύλληψιν αἰχμαλώτων ἐπλησίασαν καὶ εἰς τὴν ρευματιάν καὶ κόψαντες τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν δεξιάν τοῦ Βαλέστου τὰς ἔφεραν εἰς τὸ φρούριον· συνέλαβαν δὲ παρ' αὐτῷ καὶ τινὰ ἀξιωματικὸν τοῦ τακτικοῦ Χίου, Κόκκινον ὀνόματι, μὴ θέλοντα διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσίν του νὰ τὸν ἐγκαταλείψῃ.

Ὅπως ἐτελείωσε τὸ πολεμικὸν του στάδιον ὁ πολυωφελὴς καὶ πλήρης εὐγενῶν αἰσθημάτων Βαλέστος ἐν τῷ τριακαστῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς ἡλικίας του, ἄξιος τῆς ἀγάπης, τῆς ὑπολήψεως καὶ τῆς παγκοτεινῆς μνήμης τῶν Ἑλλήνων.

Ὅσον δὲ δεῖνόν ἦτο τὸ κατὰ τὴν Ῥεθύμνην πάθημα τῶν Χριστιανῶν, τόσον ὁ κατὰ τὰ ἄλλα μέρη ἀγῶν αὐτῶν εὐδοκίμει. Τελευταῖοντος τοῦ Ἀπριλίου εἰσέβαλαν οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας Αὐλοπόταμον καὶ Ἀμαρι, καὶ καταδιώξαντες τοὺς ἐχθροὺς, διεσπαρμένους εἰς τὰ χωρία, τοὺς ἀπώθησαν κακῶς ἔχοντας εἰς τὸ Μεγάλον Κάστρον, καὶ μετέφεραν τροφὰς εἰς τὰς πεινώσας οἰκογενείας των· ἀλλὰ μαθόντες ὅτι ὑπερτριακόσιοι Καστρινοί, ἐξορμήσαντες τοῦ φρουρίου, κατέλαβαν ὀχυρὸν τινὰ πύργον ἐν τῷ χωρίῳ, Ἐπισκοπῆ, ἐπανήλθαν, καὶ τοὺς μὲν ἀπέκλεισαν, ἄλλους δὲ τινὰς παρακκοῦλουθήσαντας εἰς ἐπικουρίαν διεσκόρπισαν. Ἀπελπισθέντες ἐπὶ τούτοις οἱ ἐγκλειστοὶ καὶ λειψυδροῦντες ἔστερξαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸν πύργον καὶ ν' ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ φρούριον ἀσφαλεῖς καὶ ἄσπλοι· ἀλλ' ὑποπτεύσαντες ἐπι-

βουλὴν ἀπεποιήθησαν ν' ἀφοπλισθῶσι ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ, καὶ ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν, ἐλθόντων εἰς χεῖρας ἕνεκα τούτου, διεσώθησαν εἰς τὸ φρούριον. Ἐφ' ἧ δὲ ταῦτα ἐνηργούντο κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, φονικὴ μάχη συνέβη παρὰ τὰ Χανιά, καθ' ἣν κατεῖχαν θέσεις οἱ μὲν Τούρκοι ἀπὸ τοῦ προαστείου μέχρι τοῦ χωρίου Μακροτοίχου, οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἀπέναντι τοῦ ποταμοῦ Κλαδισσοῦ ἦσαν δὲ καὶ ὑπὸ τὸ πῦρ οὗτοι μὲν τοῦ φρουρίου, ἐκεῖνοι δὲ ἐξ Κασσιῶν πλοίων ὑπὸ τὸν Κανταρτσῆν. 100 Τούρκοι, ἐν οἷς καὶ ὀνομαστός τις Καραγκιουλές, καὶ 40 Χριστιανοὶ ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, μεθ' ἣν οἱ Τούρκοι ἐγκαταλείψαντες τὰς θέσεις των εἰσῆλθαν εἰς τὸ φρούριον κατησχυμμένοι· ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον καθ' ἣν ὥραν εὐθύμουν οἱ Κάσσιοι ψάλλοντες τὰ νικητήρια καὶ ἐκανονοβόλουν, ἀφήρπασεν ὁ θάνατος τὸν εὐκλεῶς καὶ ἐνθουσιωδῶς ἀγωνιζόμενον Κανταρτσῆν, θλασθέντος ἐνός τῶν κανονίων τῆς ναυαρχίδος καὶ θανασίμως τρώσαντος αὐτόν. Ἐπεχείρησαν οἱ Χριστιανοὶ τὴν 12 Μαΐου νὰ καταστρέψωσι διὰ πυρὸς καὶ τοῦ ἐν τῷ πύργῳ τῶν Κουνουπιδινῶν τῆ παρὰ τὸ φρούριον τῶν Χανιῶν· καὶ ἐν πρώτοις μὲν πολλὰ ἔπαθαν, ἀλλ' ἐπικουρήσαντος τοῦ Σήφακα οἱ μὲν ἐχθροὶ κατέφυγαν εἰς τὰ Χανιά καταδιωκόμενοι, οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἀνέτρεψαν τὸν πύργον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ'

Τὰ μεταξὺ Ἀρείου Πάγου καὶ Ὀδυσσεῶς. — Φόνος Νούτσου καὶ Παλάσκα. — Ἀνάκλησις Ὑψηλάντου. — Ὁργὴ τῆς Κυβερνήσεως κατὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς.

ΑΙ προὔπαρχουσαι διχόνοιαὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ Ὀδυσσεῶς ἐκορυφώθησαν μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς εἰς Ζητοῦνι ἐκστρατείας. Τινὲς τῶν Ἀρειοπαγιδῶν, μὴ λογιζόμενοι τὰς ἐξείς τῶν στρατιωτικῶν ἢ τὰς περιστάσεις, δὲν ἔπαυαν ἀποδίδοντας τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας εἰς τὴν διαγωγὴν τοῦ Ὀδυσσεῶς, ἐγκαλοῦντες αὐτὸν ἀναφανδὸν ὡς ἐπίβουλον καὶ θεωροῦντές τον ἀξιόποινον. Ἡ κατακραυγὴ αὕτη ἦτο ἄδικος κατὰ τὴν γνώμην τῶν συνεκστρατευσάντων ὀπλαρχηγῶν, διότι κοινῇ γνώμῃ καὶ ὄχι μόνῃ θελήσει τοῦ Ὀδυσσεῶς τὸ στράτευμα ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς ἀγίας Μαρίας. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἠγανάκτησεν ἐγκαλούμενος ἀδίκως καὶ πικρῶς, καὶ ἔστειλε τὴν 16 εἰς τὸν Ἀρειὸν Πάγον, ἐδρεύοντα ἐν Λιθάδα, ἔγγραφον παραίτησιν ἀπὸ πάσης ὑπηρεσίας τῆς πατρίδος ἐπὶ λόγῳ οἰκιακῶν περιστάσεων. Ὁ δὲ Ἀρειὸς Πάγος, μὴ συλλογισθεὶς ὅσα ἡ ὥρα ἀπήτει, καὶ ὑποθέτων εἰλικρινῆ τὴν παραίτησιν, τὴν ἐδέχθη, ἀπήντησε πρὸς τὸν Ὀδυσσεῶτα ὑπερηφάνως, καὶ διώρισε τρεῖς πεντακοσιάρχους νὰ παραλάβωσι τὴν χιλιarchίαν του προσωρινῶς· παρεκάλεσε δὲ δι' ἐπιστολῶν του τῆς 17 καὶ 18 τὴν Κυβερνήσιν νὰ στείλῃ τὸν πρό τινας καιροῦ ἐνωθέντα μετὰ τῶν ἀγωνιστῶν καὶ διατρίβοντα ἐν Κορίνθῳ Χρήστον Παλάσκην διάδοχον τῆς χηρευούσης χιλιarchίας. Ἡ παραίτησις τοῦ Ὀδυσσεῶς ἦτο πράξις ὀργῆς καὶ ὑπουλότητος, καὶ ὄχι ὠρίμου σκέψεως καὶ εἰλικρινείας. Ὁ παραιτούμενος, αἰσθανόμενος τὴν ἀξίαν του, ἤθελε διὰ τῆς πράξεως ταύτης νὰ ἐρεθίσῃ τὴν κοινὴν γνώμην κατὰ τῶν ἀντιπολιτευομένων αὐτὸν μελῶν τοῦ Ἀρείου Πάγου· διὰ τοῦτο διέμεινε καὶ μετὰ τὴν παραίτησίν του ἐν Δαδίῳ, ὅπου διέτριβε καὶ πρὸ τῆς παραιτήσεώς του, συναναστρεφόμενος, συντρώγων καὶ συμβουλευόμενος μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου, διατρίβοντος καὶ αὐτοῦ ἐκεῖ. Ὁ Ἀρειὸς Πάγος, ὁ ἀντισταθεὶς, ὡς εἶδαμεν, ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς εἰς τὴν εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐξοδὸν τοῦ Ὑψηλάντου, ἔλαβεν ἀφορμὴν ἐκ τῶν συμβάντων μετὰ τὴν ἀτυχῆ εἰς Ζητοῦνι ἐκστρατείαν νὰ ὀργισθῇ ἐτι μᾶλλον κατ' αὐτοῦ, διότι τὸν ἐβλεπε περιθάλποντα

Χρήστος Παλάσκας

καὶ ἐμφυχοῦντα τοὺς ἐναντίους του, καὶ νὰ γράψῃ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τὴν 22 Ἀπριλίου παραπονοῦμενος, ὅτι πολλάκις ἐπρότεινε τὴν ἀνάκλησίν του καὶ δὲν εἰσηκούσθη, ὅτι ἢ ἐν Δαδίῳ διατριβὴ του, ἢ μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἀλληλογραφία του καὶ ἢ πρὸς τὸν Ὀδυσσεῖα εὐνοϊκὴ διάθεσις του ἀνέτρεπαν ὅλα τὰ εἰς ἄλλοις τοῦ Ζητουνίου σχέδια, ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπεδουλεύετο τὴν πατριδα καὶ τὰ καθεστῶτα, καὶ ἐπάναγκες ἦτο ν' ἀνακληθῆ ὁ ὑπερευνοῦν αὐτὸν Ὑψηλάντης, νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ Γιατράκος, ν' ἀποστλῆ ὁ Παλάσκας εἰς παραλαβὴν τῆς χιλιαρχίας καὶ ν' ἀποσπασθῆ τοῦ Ὀδυσσεὺς ὁ Νικήτας.

Ἡ Κυβέρνησις λαβοῦσα τὰς τῆς 17 καὶ 18 Ἀπριλίου ἐπιστολάς τοῦ Ἀρείου Πάγου ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα τὸν Ἀλέξηγ Νούτσον καὶ τὸν Παλάσκαν, ὅχι εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Ὀδυσσεὺς κατὰ τὴν πρότασιν του αὐστηροῦ Ἀρείου Πάγου, ἀλλ' εἰς εἰρήνευσιν τῶν ἀντιφερομένων ἠλπίζετο ὅτι ἢ ἐπιτυχία τῆς ἀποστολῆς ταύτης καὶ ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Νούτσου ὡς ἔχοντος παλαιὰς σχέσεις πρὸς τὸν Ὀδυσσεῖα, ὃν διὰ τῆς πολλῆς πρὸς τὴν Ἀλῆ εὐνοίας εἶχε λυτρώσει τοῦ θανάτου καθ' ἣν περίστασιν ἐπεσεν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ τυράννου ἐκείνου.

Φθάσαντες εἰς Λεβαθεῖαν οἱ ἀποστειλόμενοι καὶ συγκαλέσαντες τοὺς ὀπλαρχηγοὺς εἰς συνέλευσιν, ὅπου παρευρέθησαν καὶ δύο μέλη τοῦ Ἀρείου Πάγου, εἶπαν εἰς ἐπήκοον ὄλων ὅσα παρηγγέλλθησαν πρὸς εἰρηνοποίησιν. Οἱ λόγοι τούτων καὶ αἱ εἰρηνικαὶ συμβουλαὶ τῶν παρευρεθέντων ὀπλαρχηγῶν πρὸς τοὺς ἀντιφερομένους ἐράνησαν ὅτι ἔσχυσαν ἐκάλεσαν τότε οἱ ἀποσταλέντες ἐξ ὀνόματος τῆς βουλῆς τὸν Ὑψηλάντην νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Πελοπόννησον· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ διαταγὴ αὕτη δὲν ἦτο γραπτὴ, δὲν εἰσηκούσθησαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς Κόρινθον ἀρχομένου τοῦ Μαΐου, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασαν νὰ εἰδοποιήσωσι τὴν Κυβέρνησιν ὅτι εἰρηνοποίησαν τοὺς ἀντιφερομένους καὶ ἦλθαν πρὸς αὐτὴν ἀναφοραὶ τινων δευτερευόντων ὀπλαρχηγῶν, ὑποκινήθησαν ἀναμφιβόλως ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἐχθρῶν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Ὀδυσσεὺς, λέγουσαι ὅτι δὲν ἤθελαν νὰ ὑπηρετήσωσιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς οὐδενὸς αὐτῶν. Ἡ Κυβέρνησις, ἰδοῦσα ὅτι πᾶς τρόπος εἰρηνοποιήσεως ἀπέβαινε μάταιος, ἀπέστειλεν ἐκ δευτέρου τὸν Νούτσον καὶ τὸν Παλάσκαν, τούτων μὲν ἕνα παραλάβῃ τὴν χιλιαρχίαν τοῦ Ὀδυσσεὺς, ἐκείνον δὲ ἕνα ἐπιστατήσῃ μετὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου εἰς τὴν πώλησιν τῶν προσόδων καὶ τὴν ἐξαργύρωσιν ἐθνικῶν τινων ὁμολογιῶν, καὶ ἐγκαταστήσῃ τὸν Παλάσκαν ἐν τῇ νῆξ του στρατιωτικῆ Ἀρχῇ διὰ τῆς ἐπιρροῆς του πρὸς τοὺς ζηλοτύπως πρὸς αὐτὸν διακειμένους ὀπλαρχηγοὺς. Ἀνεκλήθη δὲ ἐγγράφως πρὸς τῆς βουλῆς καὶ ὁ Ὑψηλάντης, καὶ διετάχθη καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς νὰ ἐμφανισθῆ ἐνώπιον τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἀπολογηθῆ περὶ ὧν κατηγορεῖτο. Ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ ἐνεργηθῆ εὐτυχῶς ἢ μεταδίδασις τῆς χιλιαρχίας τοῦ Ὀδυσσεὺς εἰς τὸν Παλάσκαν, ἐκρίθη εὐλογον νὰ φυλαχθῆ ἢ περὶ αὐτῆς διαταγὴ μυστικὴ· ἀλλ' ἀνεκαλύφθη μόλις ὑπεγράφη, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ καὶ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν ἀποστελ-

λομένων ἀνηγγέλη τὸ περιεχόμενον αὐτῆς πρὸς τὸν Ὀδυσσεῖα πρὶν μεταβῶσιν αὐτοὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα· ἀνηγγέλη δὲ πρὸς τὸν Ὀδυσσεῖα καὶ ὅτι δὲν ἦτον ἀληθές, δηλαδή, ὅτι ἡ Κυβέρνησις διέταξε τοὺς ἀποστελλομένους νὰ τὸν φονεύσωσιν. Ὑπὸ ταιούτας ἐντυπώσεις ἐμελλε νὰ δεχθῆ τὸν Νούτσον καὶ τὸν Παλάσκαν ὁ Ὀδυσσεὺς, ἀνθρωπος ἀνατραφεὶς ἐν τῇ μιαιφᾷ αὐλῇ τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου εὐδοκίμει καὶ ἐτιμᾶτο μόνῃ ἢ κακουργίᾳ, καὶ ὅπου ἐθεωρεῖτο πολιτικὸν καὶ ὅσον ἢ ἐπὶ ἀπλῇ ὑποψία ἀνθρωποκτονία. Οἱ ἀποστελλόμενοι ἀνεχώρησαν ἐκ Κορίνθου τὴν 14 Μαΐου, καὶ ἐπορεύθησαν εἰς Βελίτσαν, ὅπου διέτριβε τότε ὁ Ὑψηλάντης, πρὸς ὃν ἐνεχείρισαν τὰ ἀνακλητήριά του. Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις τὸ μὲν γενικὸν στρατόπεδον τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος διέμενον ἐν Πατρατικίῳ, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεῖα ἐν Δρακοσπηλιᾷ. Οἱ ἀπεσταλμένοι ἐκριναν εὐλογον νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὸ γενικὸν στρατόπεδον, καὶ παραλαβόντες τοὺς ἐκεῖ ὀπλαρχηγοὺς καὶ ἰκανὴν δύναμιν, διότι ἰδίαν συνοδίαν εἶχαν μόνον 50 στρατιώτας, ν' ἀπέλθωσιν εἰς Δρακοσπηλιὰν πρὸς ἀνάγκωσιν τῶν διαταγῶν τῆς Κυβερνήσεως εἰς ἐπήκοον ὄλων περὶ τῆς ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς Ἀρχῆς παύσεως τοῦ Ὀδυσσεὺς, καὶ τῆς εἰς τὴν καθέδραν τῆς Κυβερνήσεως μεταπέμψεώς του· ἀλλὰ τινες τῶν φίλων των τοὺς ἀπέτρεψαν λέγοντες, ὅτι περιττὸν ἦτο νὰ ἐνεργήσωσιν ὅσα διετάχθησαν τόσῃ προφυλακτικῶς, διότι ὅλον τὸ ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεῖα στρατιωτικὸν ἦτον εἰς ἄκρον κατ' ἐκείνου ἡγανακτισμένον καὶ ἔτοιμον νὰ τὸν παραδώσῃ. Ὑπὸ ταιούτας ἐλπίδας ἀναχωρήσαντες ὁ Νούτσος καὶ ὁ Παλάσκας ἐφθασαν περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 24 πλησίον τοῦ Δαδίου καὶ μαθόντες ὅτι ἐν αὐτῷ ἦτον ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν εἰσῆλθαν, ἀλλ' ἐμεσήμβρισαν ἐκτός, χωρὶς νὰ ἔλθωσι εἰς λόγους μετ' αὐτοῦ. Ὁ Ὀδυσσεὺς, εἰδὼς τὴν ἀποστολὴν των, ἤρχετο νὰ προλάβῃ διὰ τοῦ φόνου αὐτῶν ὅσα ἐπίστευεν ὅτι ἐμελέτων νὰ πράξωσι οὗτοι κατ' αὐτοῦ· εἶχε δὲ 50 ἀκολούθους ἀφήσας τοὺς λοιποὺς ὑπὲρ τοὺς 1000 ἐν Δρακοσπηλιᾷ. Ὁ Νούτσος καὶ ὁ Παλάσκας, μαθόντες ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο μακρὰν τοῦ στρατοπέδου του καὶ μὴ ὑποπτεύοντες ὅτι ἤξευρε τὰ τῆς ἀποστολῆς των καὶ ἐπίστευε καὶ ὅσα δὲν ἦσαν ἀληθινὰ, ἀκούσαντες δὲ καὶ ὅτι ὑπήγαινον εἰς Βελίτσαν πρὸς ἐντευξίν τοῦ Ὑψηλάντου ἐθεώρησαν ἀρμοδίαν τὴν περίστασιν νὰ πορευθῶσιν, ἀπόντος αὐτοῦ, εἰς τὸ ἐν Δρακοσπηλιᾷ στρατόπεδον ὑπολαμβάνοντές το, ἐξ ὅσων ἤκουσαν, πρόθυμον νὰ ἐκτελέσῃ ἅς ἔφεραν διαταγὰς. Ἐπὶ τῇ σκοπῇ τούτῳ ἠλλαξαν πορείαν, ἐξενύκτισαν ἐν Γλουνίτσᾳ, καὶ τὴν ἐπαύριον, ἤγουν τὴν 25, ὠδευαν πρὸς τὴν Δρακοσπηλιὰν. Ὁ Ὀδυσσεὺς καρδοκῶν τὰ βήματά των ἐστράφη, καὶ ἤρχετο ἀφανῆς κατόπιν των. Ἐν ὧ δὲ ὁ Νούτσος καὶ ὁ Παλάσκας ἐπορεύοντο πρὸς τὴν Δρακοσπηλιὰν, ἠκούσθη ἀπροσδόκητος τουφεκισμὸς ὀπισθεν, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐμπροσθεν καὶ οἱ μὲν τουφεκίσαντες ὀπισθεν ἦσαν οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεῖα, οἱ δὲ ἐμπροσθεν οἱ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ· διότι ἀναχωρῶν ἐκείθεν παρήγγειλε νὰ τουφεκίσωσιν, ὅταν ἀκούσωσιν αὐτὸν τουφεκίζοντα. Ὁ Νούτσος καὶ ὁ Παλάσκας, νοήσαντες τότε ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἐγνώριζε τὰ τῆς ἀποστολῆς των, καὶ ὅτι πε-

ριεπλέχθησαν καὶ ἐκινδύνευσαν, ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι ἐξ αἰτίας τῆς θέσεως, εἰς ἣν εὐρίσκοντο, ν' ἀλλάξωσι πορείαν, ἐπροχώρησαν καὶ μὴ θέλοντες πρὸς τὸ στρατόπεδον πάντοτε τουφεκίζόμενοι, καὶ κατέφυγαν εἰς τὴν ἔμπροσθέν των τυχοῦσαν ξυλόστεγον ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὅπου καὶ ἐκλείσθησαν· συνεχλείσθησαν δὲ καὶ ἐξ σύντροφοι, οἱ δὲ ἄλλοι φοδηθέντες διεσκορπίσθησαν.

Τότε οἱ ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά, κυκλώσαντες τὴν ἐκκλησίαν, ἐτουφεκίζαν τοὺς ἐν αὐτῇ πανταχόθεν καὶ ἔκαυσαν τὴν στέγην καὶ τὴν θύραν αὐτῆς. Παρῶν δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς τοῖς ἔλεγε νὰ παραδοθῶσι καὶ τοὺς ἐβεβαίωσεν ὅτι δὲν θὰ τοὺς ἐκακοποιεῖ. Ὁ Νούτσος δὲν ὑπώπτευσεν τὸν Ὀδυσσεά πεπειθῶς ἐπὶ τὰς παλαιὰς πρὸς αὐτὸν σχέσεις του καὶ τὰς ἄλλοτε εὐεργεσίας του, καὶ συναίνεσει τοῦ Παλάσκα ἐξήλθε πρῶτος τῆς ἐκκλησίας μετὰ τοῦ ψυχουτοῦ του ἐλπίζων νὰ σώσῃ διὰ τῆς μεσιτείας του καὶ τὸν Παλάσκαν, ὃν ἠχθρεύετο ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς ἐρχόμενον νὰ λάβῃ τὴν Ἀρχὴν του. Ὁ Ὀδυσσεὺς ὑπεδέχθη εὐμενῶς τὸν Νούτσον ἐν τῇ καλύβῃ του, τὸν ἐθάβρυνε, καὶ δι' αὐτοῦ ἐθάβρυνε καὶ τὸν Παλάσκαν νὰ παραδοθῇ. Ἐβαλαν δὲ καὶ οἱ ἔξωθεν ἐν καθίσκῳ πυρίτιδα ἐπὶ σκοπῇ νὰ τὸν καταδιώκωσιν ἀνωθεν τῆς κεκαυμένης στέγης, καὶ νὰ κάψωσι τοιουτοτρόπως τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἂν δὲν παρεδίδοτο. Οἱ ἐγκλειστοὶ παρεδόθησαν· ὁ δὲ Παλάσκας ὑπήγεν εἰς τὴν καλύβην τοῦ Ὀδυσσεως, ὅπου ἦτο καὶ ὁ Νούτσος. Τότε ὁ Ὀδυσσεὺς διέταξε καὶ ἀνεγνώσθησαν εἰς ἐπήκοον ὅλων τῶν στρατιωτῶν αἱ κατ' αὐτοῦ διαταγαί, ὧν ἦσαν κομισταὶ καὶ ἐκτελεσταὶ ὁ Νούτσος καὶ ὁ Παλάσκα· μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν ἐρεθίζων τοὺς στρατιώτας εἶπεν, ὅτι ὁ μὲν Νούτσος ἐπέλλετο ὡς βασιλεὺς, ὁ δὲ Παλάσκας ὡς ἀρχιστράτηγος, ὅτι αὐτὸς ἀδικόρει· καὶ διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ ἐνός καὶ διὰ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ ἄλλου, διότι ἠ ἐπιθυμία τοῦ ἦτο, καθὼς καὶ τὸ ἔδειξε διὰ τῆς παρακλήσεώς του νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Ἰθάκην ὑπὸ ξένον κράτος, καὶ νὰ ζῆτῃ ἀραγῆς καὶ ἡσυχος ἐν τοῖς κόλποις τῆς οἰκογενείας του, ἀλλ' εἰς αὐτοὺς ἀπέκειτο νὰ συλλογισθῶσιν, ἂν ἦτον ἐντιμον καὶ ὠφέλιμον· συντρίψαντες τὸν τουρκικὸν ζυγόν, νὰ δεχθῶσιν ἄλλον· παρατηρήσας δὲ ὅτι οἱ στρατιῶται ὑπερηρεθίσθησαν ἐπὶ τοῖς λόγοις τούτοις, ἠγέρθη καὶ τοὺς ἠρώτησε μεγαλοφώνως: «αὐτοὺς θέλετε ἢ ἐμέ; «ἐσὲ θέλομεν ἐσέ,» ἐφώνησαν ὅλοι· «τιμωρήσατε λοιπὸν τοὺς ἐχθροὺς σας καὶ ἐχθροὺς μου,» ἐπανελάβε, καὶ ἀνεχώρησε ἐκ τῆς καλύβης. Τότε οἱ στρατιῶται ἀπήγαγον τὸν Νούτσον καὶ τὸν Παλάσκαν ὄχι μακρὰν τῆς καλύβης καὶ τοὺς ἐφόνευσαν περὶ τὸ δειλινὸν τῆς αὐτῆς ἡμέρας (25 Μαΐου). Ἡ μαιφονία αὕτη, τρομερὰ αὕτη κατ' ἑαυτήν, ἐφάνη τρομερωτέρα διὰ τὴν δημοσίαν ἀποστολὴν τῶν φονευθέντων καὶ ἐφαίνετο προμηνύουσα ἄλλους φόνους κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὀδυσσεως διὰ τὰς ἐπικρατούσας διχονοίας· διὰ τοῦτο φόβος μέγας κατέλαβεν ὅλους τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ τῆδε κακίαισε διασκορπισθέντας καὶ ἄσυλον ζητούντας. Ὁ δὲ ἐπανερχόμενος εἰς Πελοπόννησον Ὑψηλάντης ἐξ αἰτίας τῆς ἀνακλήσεώς του ἔμαθε τὸ κατὰ τὴν 25

συμβάν ἐν Διστόμῳ. Ἐκεῖ εὐρίσκοντο σημαντικαὶ οἰκογενεαὶ τῆς Λεβαδείας, αἵτινες καταφορηθεῖσαι ἔδραμαν εἰς τὸ παραθαλάσσιον καὶ ἐμβόησαν εἰς τὰ πλοῖα· ἔλαβαν δὲ ἐν τῇ πρὸς σωτηρίαν φυγῇ των πᾶσαν εἰλικρινῆ συνδρομὴν παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου. Ἄφαντοι ἔγειναν καὶ οἱ εὐρεθέντες πρὸς τὰ μέρη ἐκεῖνα Ἀρειοπαγίται.

Ὁ δὲ Ἄρειος Πάγος, μαθὼν τὰ γινόμενα, ἔγραψε τὴν 31 καὶ ἔστειλε καὶ ἐν τῶν μελῶν του πρὸς τὴν Κυβέρνησιν εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἐξῆς προτάσεων: α^ο νὰ διατάξῃ ἡ Κυβέρνησις τοὺς ὀπλαρχηγούς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος νὰ συλλάβωσι καὶ στείλωσι τὸν Ὀδυσσεά εἰς αὐτὴν πρὸς ἀνάκληψιν συνωμοσίας αὐτοῦ καὶ τοῦ Ὑψηλάντου· ἐπρόσθετε δὲ ὅτι, καθ' ὅς εἶχε πληροφορίας, οἱ ὀπλαρχηγοὶ ὅλοι ἐκείνου τοῦ μέρους, ἀγανακτήσαντες διὰ τὸ ἀνοσιούργημα, ἔτοιμοι ἦσαν νὰ ἐκδικήσωσι διὰ τῆς τιμωρίας τοῦ ἀνοσιουργήσαντος Ὀδυσσεως τὴν τιμὴν τῆς Κυβερνήσεως καὶ ν' ἀσφαλίσωσι τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος· β^ο νὰ μετατεθῇ ὁ Νικήτας εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἢ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἢ νὰ διαταχθῇ αὐστηρῶς νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ παύσῃ ὑπερασπίζων φανερᾶ τὸν Ὀδυσσεά· γ^ο νὰ παραλάβῃ ὁ Γκούρας τὸ ἐπαρχιακὸν στρατεύμα τῆς Λεβαδείας καὶ δ^ο νὰ μεταβῇ ὁ πρόεδρος τοῦ νομοτακτικοῦ ἀπὸ τῆς Δυτ. Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν διὰ τὸ κατεπεῖγον τῆς περιστάσεως.

Ἡ Κυβέρνησις, ἡ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς τὸ Ἄργος μεταβάσα ἐπὶ λόγῳ μὲν ὑγείας διὰ τὸ νοσῶδες τῆς Κορινθοῦ, ἐπὶ σκοπῇ δὲ ἀσφαλείας διὰ τὴν ἐπαπειλούμενην ἀπὸ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἰς Πελοπόννησόν ἐχθρικὴν εἰσβολὴν καὶ διὰ τὴν ἐγγίζουσαν πτώσιν τοῦ Ναυπλίου, ἰδοῦσα πόσον ἐξυβρίσθη ἐπὶ τῇ μαιφονίᾳ ταύτῃ, ὠργίσθη εἰς ἄκρον, καὶ τὴν 3 Ἰουνίου ἐξέδωκε διάταγμα, δι' οὗ ἐκάθηρε τὸν Ὀδυσσεά ὡς ἐξυβρίσαντα τὴν Κυβέρνησιν, καταπατήσαντα τοὺς νόμους καὶ βράψαντα τὰς χεῖρας του εἰς ἄθωον αἷμα· τὸν ἐκήρυξε δὲ καὶ ἄξιον θανάτου, καὶ ἐπεκήρυξε καὶ γρόσια 5000. Μὴ ἀρκεσθεῖσα δὲ εἰς ταῦτα διέταξε πλὴν ὑστεραίαν τοὺς ἐγχωρίους τῆς ἐπαρχίας Λεβαδείας, ἐξ ὧν συνίστατο κυρίως τὸ στρατόπεδον τοῦ Ὀδυσσεως, νὰ τὸν συλλάβωσι ζῶντα ἢ νὰ τὸν θανατώσωσιν· ἔβαλε δὲ ὑπὸ αὐστηρὰς ποινῆς καὶ τοὺς μὴ ἐγκαταλείποντας αὐτὸν καὶ ἐθεώρησε συνενόχους καὶ τῆς αὐτῆς ποινῆς ἄξιους καὶ ὅλους τοὺς συγγενεῖς των. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ ἐπίσκοπος Ἀνδρόσης Ἰωσήφ, ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἔρριψε κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ὀδυσσεως καὶ τῶν ὑπ' αὐτόν, ἂν δὲν τὸν ἐγκατέλειπαν, τοὺς κεραυνοὺς τοῦ ἀφορισμοῦ καὶ τοὺς ἐξεκκλησίασεν· ἀλλ' οὐδεὶς ἐκινήθη κατὰ τοῦ Ὀδυσσεως· καὶ οἱ πρόθυμοι νὰ προκαλέσωσι διὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ κατ' εὐθείαν τὰς αὐστηρὰς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως κατ' αὐτοῦ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος δὲν ἐφάνησαν πρόθυμοι καὶ νὰ τὰς ἐκτελέσωσιν· ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς μαινόμενος καὶ φοβούμενος κατέφυγεν εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ Παργασσοῦ σπήλαιον (α), τὸ Κωρύκιον, τὸ πλησίον τοῦ Πατρακτικοῦ στρατόπεδον διελύθη, ἀναρχία καὶ ἀταξία ἐπέβησαν παντοῦ, καὶ οὐδεμία προ-

φύλαξις ὑπῆρχεν, ἐν ᾗ ἐπέκειτο ἡ εἰσβολὴ τοῦ ἐχθροῦ, ἐπέφερε δὲ ταῦτα πάντα ἡ ἀκαιρος, ἡ ἀπολίτευτος καὶ ἡ ὑπέρμετρος ἀνστηρότης τοῦ Ἀρείου Πάγου καθ' ἑνὸς τῶν σημαντικωτέρων ὀπλαραγγῶν τοῦ μέρους ἐκείνου ὑπαγορευθεῖσα ὑπὸ θερμοῦ μάλλον ἢ ἔμφρονος πατριωτισμοῦ.

Πρὶν ἀποστρέψωμεν τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῆς λυπηρᾶς σκηνῆς τῆς Δρακοσπηλιᾶς, ὀφείλομεν νὰ στηλιτεύσωμεν ὡς ψευδῆ καὶ ἀνυπόστατον τὴν διαδοθεῖσαν τότε φήμην τῆς ἐνοχῆς τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὸν ἀδικον φόνον τοῦ Νούτσου καὶ τοῦ Παλάσκᾶ· ὁ Ὑψηλάντης ἐπεθύμει ἀναμριδῶς τὴν ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων καὶ τὴν εἰσῆξιν τοῦ συστήματός του, ὃ ἐστὶ τῆς προσωπικῆς Ἀρχῆς του· καὶ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως ἀνέγερσιν τῆς σημαίας του καὶ τοῦ φοίνικός του κατ' ἡμέραν ἐξήρχετο τοῦ Ἰσθμοῦ, δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι αἱ πρὸς τὸν Ὀδυσσεῶ καὶ ἄλλους σχέσεις του ἀπέβλεπαν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον· ἀλλ' ἐπίσης δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι οὐδαμῶς ἐνείχετο εἰς τὴν μιανὰν πράξιν τῆς Δρακοσπηλιᾶς· ἀποχρῶσα δὲ ἀπόδειξις τῆς ἀθωότητός του εἶναι ἡ πανθομολόγητος τιμότης του.

Λ εὐδυσσεῶς εἰ
 (εἰς τὸν)
 ΔΒ 518
 ΜΤ ΠΠΣ
 1917

Ἐπογραφή καὶ σφραγὶς τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδροῦτσου.

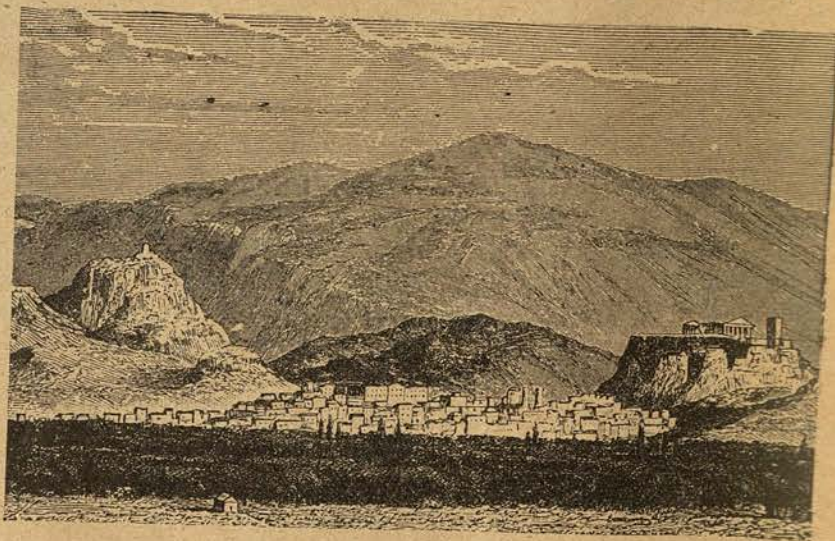

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ'

Παράδοσις τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν.

ΕΡΡΕΘΗ ἤδη, ὅτι, ἀναχωρήσαντος ἐξ Ἀθηνῶν τοῦ Βρυώνη, οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν καὶ ἐπολιόρκουν ἐκ δευτέρου τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλὰ, πρὶν ἀναχωρήσει, οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι εἰσεκόμισαν πολλὰς τροφὰς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὥστε δὲν ἐφοβοῦντο νὰ πεινάσῃσι εἰμὴ μετὰ μακρὰν πολιορκίαν· πηγὴν ὅμως νεροῦ δὲν εἶχαν· ἦσαν πολλαὶ δεξαμεναί, ἀλλὰ δύο μόνον ἦσαν αἱ εὐχρησταί· καὶ ἐπειδὴ τότε ἦτο χειμὼν, μηδ' αὐτὰς ἐφρόντιζαν νὰ γεμίσωσιν ἀπευδεχόμενοι τὸ βροχερὸν νερόν. Ἐντὸς τοῦ παρατειχίσματος τῆς Ἀκροπόλεως (Σερπεντσὲ) ἦσαν, ὡς εἶπαμεν, τρία πηγάδια, ἐξ ὧν μόνον τὸ ἐν εἰχῆ νερόν πόσιμον. Τὸ παρατειχίσμα τοῦτο ἀπεφάσισαν οἱ Ἕλληνες νὰ κυριεύσωσι, ἂν καὶ τὸ ἐπιχειρήμα ἦτο λίαν ἐπικίνδυνον ἐξ αἰτίας τῶν φυλασσόντων αὐτὸ Ἀλβανῶν καὶ τῆς ὑπὸ τὴν βολὴν τῶν ὑπεράνω αὐτοῦ θέσεώς του. Τὴν 13 Νοεμβρίου ἀνέβησαν ὄρθρου βαθέως οἱ Ἕλληνες τὸ παρατειχίσμα, ἐπόρθησαν τὸν ἔσω τεικνέν, ἐπάτησαν τὸ καφενεῖον καὶ ἐγένοντο κύριοι ὅλου τοῦ παρατειχίσματος, ὅπου ἤυραν τροφίμα καὶ ἄλλα εἶδη· 40 Ἕλληνες ἐφρονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν· ἐπληγώθη καὶ ὁ ὀπλαραγγῆς Δημήτριος Λέκκας· διεκρίθη δὲ ἐπ' ἀνδραγαθίᾳ ὁ Σαλαμίνιος Γεώργιος Γλύτσης· πληγώθεις οὗτος βαρέως καὶ ἀποθνήσκων ἠρώτησεν «ἐμβήκαμεν;» ἀκούσας δὲ ὅτι ἐπεθύμει, ἐξυψύχης φαιδρός· ἐφρονεύθησαν καὶ 15 Τούρκοι· οἱ δὲ λοιποὶ φύλακες τοῦ παρατειχίσματος, οἱ μὴ παθόντες, ὡς 30, ἐκρύβησαν ἐν ταῖς ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν σπηλαιῶσι. Ἡμέρας δὲ γενομένης, ἰδόντες αὐτοὺς οἱ ἐν τῇ πόλει ἐκρέμασαν ἐπίμηκες κιβώτιον, ἀνώθεν ἀσκεπὲς καὶ ὅλον ἔσθθεν βαθύστρωτον, καὶ ἐν αὐτῷ κατακλινομένους τοὺς ἀνεδίδασαν ὅλους ἕνα πρὸς ἕνα τουφεκίζομένους κάτωθεν ἀλλὰ μὴ βλαπτομένους. Ἐνθουσιῶντες οἱ Ἕλληνες ὄρμησαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἀκρόπολιν, ἐκυρίευσαν τὴν πρώτην καὶ δευτέραν πύλιν καὶ εἰσέδυσαν εἰς τὸ ἐντὸς αὐτῆς κτίριον, τὸ κοινῶς μεχτέπι. Διὰ τῆς κυριεύσεως τοῦ παρατειχίσματος ἐστέρησαν οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐχθροὺς τοῦ νεροῦ τῶν πηγαδιῶν· ἐπὶ σκοπῇ δὲ νὰ ἀποκαταστήσωσι τὰ πηγάδια ταῦτα ἄχρηστα, καὶ ἂν ἀπεδιώκοντο, ἐνέρριψαν τὰ πεῶματα τῶν φρονευθέντων Τούρκων, ὥστε, ἂν ἐπεκράτει ἀνομβρία, θά παρεδίδοντο οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει δι' ἔλλειψιν νεροῦ. Ἠσθάνοντο ἑκάτεροι πόσον ἀναγκαῖα ἦτον ἡ κατοχὴ τοῦ παρατειχίσματος καὶ ἡγωνίζοντο οἱ μὲν ν' ἀποδιώξωσι τοὺς κατόχους ῥίπτοντες βόμβας ἐπὶ τὸν

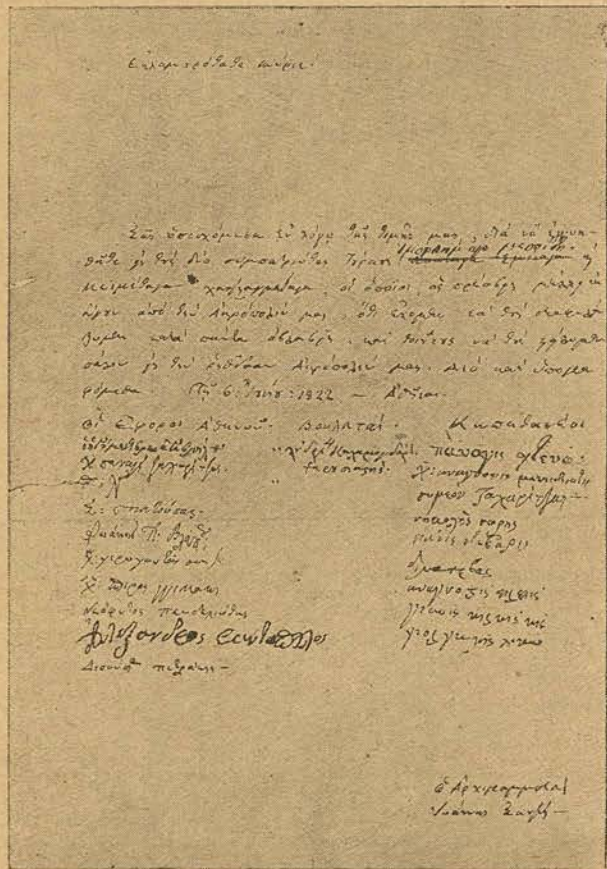
θολοσκέπαστον τεκνέν, ὅφ' ὄν ἐστεγάζοντο, οἱ δὲ νὰ ὑποστηρίζωσιν ἐσωτερικῶς τὸν θόλον. Οἱ Ἕλληνες ἔστησαν συγχρόνως ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἐν κανόνι 12 λιτρῶν, καὶ τὴν 3 Δεκεμβρίου εὐρόντες ὑπόγειον ὄπλιν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῶν προφυλαίων ἐπειράθησαν νὰ παρεισδύσωσιν· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνδότερον σωρείαν λίθων καὶ χωμάτων ὠπισθοδρόμησαν. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας πειραθέντες νὰ κυριεύσωσι καὶ τὴν τρίτην πύλιν τῆς Ἀκροπόλεως, τὴν ἔκαυσαν ἐν μέρει, οὖσαν σιδηροσκεπή, ἀλλ', ἐπισωρευθέντων ὀπισθεν αὐτῆς χωμάτων, δὲν τὴν ἀνέτρεψαν καὶ ἀπεμακρύνθησαν φρονεύ-

Ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων.

σαντες τέσσαρες καὶ πληγώσαντες πέντε (α). Οὐδ' οἱ Τούρκοι ἐφάνησαν εὐτυχέστεροι ἐξορμήσαντες τὴν 16, καὶ ἐπανήλθαν φρονεύσαντες δύο. Ἀπελπισθέντες δὲ οἱ Ἕλληνες νὰ κυριεύσωσιν ἐξ ἐφόδου τὸ φρούριον, περιωρίσθησαν ἐπὶ ὄλην διμηνίαν εἰς διατήρησιν στενῆς πολιορκίας, καθ' ἣν οὐδ' οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν ἐξοδόν. Κανονίαι καὶ τουφεκίαι ἐπιπταν ἐκ διαλειμμάτων, ἀλλὰ πάντοτε σχεδὸν ἀβλαβεῖς, καὶ οἱ Ἕλληνες τόσον ἐθαπρύνθησαν, ὥστε ἐπεσεύασαν τὰς ἐν τῇ πόλει οἰκίας καὶ ἐπανάφεραν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των. Περί δὲ τὰ τέλη Φεβρουαρίου ὑπώπτευσαν ἐξ ὄσων ἐφημίζοντο ἐχθρικὴν εἰσβολήν, καὶ ἐφοβήθησαν μὴ διὰ τῆς μακρᾶς παρατάσεως τῆς πολιορκίας ματαιωθῶσι καὶ δεύτερον οἱ ἀγῶνές των διὰ τοῦτο ἐζήτησαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἔλαβαν 2 βομβοδόλους καὶ 200 βόμβας. Αἱ βομβοδόλοι ἐτέθησαν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀρείου Πάγου, 300 ὄργυιᾶς μακρὰν τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Βουτιέρου, ἀρξαμένου τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ Φεβρουαρίου νὰ βομβοβολῇ αὐτὴν ἀλλ' ἀβλαβῶς.

Συνήλθαν δὲ καὶ στρατιῶται ἱκανοὶ πολλαχόθεν, Αἰγινῆται, Σαλαμῖνιοι, Κεφαλλῆνες καὶ 30 φιλέλληνες· ἦλθε συγχρόνως καὶ ὁ ὑπονομοποιὸς Κώστας Χορμόδας, ὅστις ἤρχισε νὰ ὑπονομεύῃ πρὸς τὴν τρίτην πύλιν, καὶ τὸ πρωτὸ τῆς 18 Ἀπριλίου, ὃ ἐστὶ μετὰ 33 ἡμερῶν μόχθους, ἀναψε τὴν ὑπόνομον,

Ὁμοίτυπον τοῦ ὑποσχετικοῦ διὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκροπόλεως.

δι' ἧς ἐβρίφε τὸ κάτω μέρος τοῦ πρὸς τὴν πύλιν τείχους καὶ ἐφόνευσε 10 Τούρκους φρουροῦντας τὸ μέρος ἐκεῖνο. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἀναψεν ἡ ὑπόνομος, ὠρμησαν Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. 4 Ἕλληνες, ὁ φιλέλλην Σκαλεμβέργης καὶ 8 Τούρκοι ἐφονεύθησαν, καὶ 12 Ἕλληνες καὶ 3 φιλέλληνες ἐπληγώθησαν.

Ἦρχισε δὲ ὁ ὑπονομοποιὸς ν' ἀνοίγῃ τὴν 22 ἄλλην ὑπόνομον. Ἀρχο-

μένου δε του Ίουνίου ἔλως διόλου σχεδὸν ἐξέλειψε τὸ ἐν ταῖς δεξαμεναῖς τῆς Ἀκροπόλεως νερόν· ἐταλαιπώρει δὲ τοὺς πολιορκουμένους ὄχι ὀλίγον καὶ ἡ συνήθως ἐπιπολάζουσα ἐπὶ τῶν πολιορκιῶν ἐπιδημία· οὐδ' ἡ ἐξωθεν ἐτοιμαζομένη τουρκικὴ εἰσβολὴ τοῖς ἦτο κἂν γνωστὴ εἰς ἐμφύχασίν των. Δι' ἔλα ταῦτα, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἐπικρατοῦσαν ἐν Ἀθήναις ἀνομβρίαν, ἣν ὑπέλαβαν οἱ Τούρκοι θεομηνίαν, διότι ἐδλεπαν πίπτουσαν ἐκτὸς τῆς πόλεως τὴν βροχὴν, δύο ἐξ αὐτῶν ἀνέβησαν ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων (2 Ἰουνίου) καὶ ἐπρόβαλαν συνθήκας ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν προξένων. Οἱ πρόξενοι δὲν ἀνεδέχθησαν τὴν εὐθύνην· ὑπεσχέθησαν ὅμως νὰ καταβάλωσι πᾶσαν δυνατὴν φροντίδα εἰς διατήρησιν τῆς συνθήκης. Διέτριβαν πρό τινων ἡμερῶν ἐν Ἀθήναις ὁ Ἀνδρέας Καλαμογδάρτης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ἀξιῶτης, ὡς ἀντιπρόσωποι ὁ μὲν πρῶτος τῆς Κυβερνήσεως ὁ δὲ ἄλλος τοῦ Ἀρείου Πάγου, εἰς παραλαβὴν τοῦ κινδυνεύοντος φρουρίου καὶ καταγραφὴν τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων. Ἡ παρουσία τούτων ἐθάρρυνε τοὺς δικαίως φοβουμένους τὴν παρασπόνδησιν Τούρκους· τοὺς ἐθάρρυνε καὶ ὄρκος δοθεὶς παρὰ τῶν ἰσχυόντων Ἑλλήνων ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἐνώπιον τοῦ Μητροπολίτου· καὶ οὕτως ὑπεγράφη συνθήκη τὴν 9 ἐν τῇ Αὐστριακῇ προξενείῳ καὶ κατὰ ῥητὴν αἰτήσιν τῶν Τούρκων ἐνώπιον τῶν προξένων, ἀλλ' ὄχι καὶ ὑπὸ τὴν ἐγγύησίν των. Οἱ ὅροι δὲ τῆς συνθήκης ἦσαν ἡ παράδοσις τοῦ φρουρίου καὶ παντὸς ὅπλου δημοσίου ἢ ἰδιαίτερου, ἡ ἀσφάλεια τῆς ζωῆς καὶ τῆς τιμῆς τῶν Τούρκων, ἡ ἄδεια νὰ κατοικήσωσιν ἐν τῇ πόλει ἢ νὰ διαβιβάσθωσιν εἰς Ἀσίαν ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν ἀνεξόδως, ἡ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἰσομοιρία παντὸς ἀργυροῦ, χρυσοῦ καὶ πολυτίμου εἶδους, ἡ τελεία ἀπόδοσις πάσης περιουσίας Ἑλληνικῆς, καὶ μεταβίβασις πάσης ἀκινήτου Τουρκικῆς εἰς τὴν κυριότητα τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως (β). Γενομένης δὲ τῆς συνθήκης, ἀνέβησαν εἰς τὸ φρούριον τὴν ἐπαύριον, ἀ' ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, οἱ πρόκριτοι τοῦ τόπου καὶ τὸ στράτευμα ὑπὸ τὸν Παναγὴν Χτενᾶν, προπορευομένου τοῦ Μητροπολίτου· ἐξήλθαν εἰς προὔπαντήσιν οἱ ἐγκλειστοὶ Τούρκοι, καί, παραδώσαντος τοῦ φρουράρχου τὰς κλεῖς καὶ εἰπόντος «αὐτὴ ἦτον ἡ θέλησις τοῦ Ὑψίστου», κατέβησαν ἔλοι αὐθημερὸν εἰς τὴν πόλιν, ὅπου τοῖς ἐδόθησαν κατοικίαι· ἦσαν δὲ ψυχαὶ 1160, ἐξ ὧν τὸ ἕκτον μόνως ἱκανὸν νὰ φέρῃ ὕπλα· ὅλοι δὲ ἐξ αἰτίας τῆς κακουχίας ἐπασχαν, καὶ 60 ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἀπέθαναν. Οἱ Ἕλληνες ὕψωσαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου τὴν σημαίαν των ὑπὸ τὸν κρότον τῶν κανονίων· ἀλλὰ τὴν πάνδημον αὐτὴν χαρὰν συνεσκίασεν εὐθὺς λύπη, διότι ἐκ μέσῳ τοῦ κανονοβολισμοῦ ἐπιρσοκρότησεν ἀπροσδοκῆτως ἐν κανόνι καὶ ἐτίναξε τὸν ἐφιστάμενον ἀγαθὸν πολίτην καὶ γενναῖον πολεμιστὴν Παναγὴν Χτενᾶν, τὸν καὶ φρουράρχον, ἐξώθεν τοῦ φρουρίου.

Γενναῖοι, ἀκάματοι, καὶ καρτερικοὶ ἐφάνησαν οἱ Ἀθηναῖοι Χριστιανοὶ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας· διακόσιοι περίπου ἀπέθαναν ἐξ αὐτῶν ἐν τῇ διαστήματι τούτῳ· μεγάλη ἐφάνη καὶ ἡ καρτερία τῶν Τούρκων

κακουχομένων καὶ διψόντων ἐν καιρῷ τῶν θερινῶν καυμάτων· ἀλλ', ἀποφυγόντες οὗτοι τὴν ἀγωνίαν τῆς δίψας, ἔπασαν εἰς τὴν μάχαιραν τῆς ἀπιστίας. Δὲν ἐγείνε κατα δυστυχίαν ἐν καιρῷ φροντίς, ἵνα εὐρεθῶσιν ἐν Πειραιεὶ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τὰ ἀναγκαῖα εἰς μεταβίβασιν πλοῖα· ἐν τῇ μεταξὺ

Ὁμοίωτυπον τῆς συνθήκης διὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκροπόλεως.

δὲ τούτῳ, διασπαρείσης φήμης ἐχθρικῆς εἰσβολῆς, μέγας φόβος διεχύθη εἰς τὴν πόλιν. Ἡ Κυβέρνησις ὑποπέυσασα ὅτι μετ' ὀλίγον συνέβη, διέταξε καὶ ἐναυλώθησαν τὴν 25 δύο πλοῖα ὑπὸ εὐρωπαϊκᾶς σημαίας· εὐρεθέντα ἐν Πειραιεὶ εἰς διαβίβασιν τῶν παραδοθέντων· τὰ πλοῖα ταῦτα θὰ τοὺς παρελάμβαναν τὴν 29· ἀλλ' ἐν τῇ μεταξὺ τούτῳ ἐπαναλαμβάνομεν αἱ κακαὶ εἰδήσεις τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν καὶ τῆς εἰς Θίβας καὶ Ἀθήνας ἐπιστρατείας

αὐτῶν, ἠῤῥησαν τόσον τὸν φόβον τῶν Ἀθηναίων, ὥστε κατέφυγον ἐκ δευτέρου αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά των εἰς Σκλημίνα· οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει ὀπλοφόροι, ἐν οἷς καὶ πάμπολλοι τῶν καταστραφέντων τόπων, διψῶντες ἐκδίκησιν διὰ τὰ πρὸ ὀλίγου μεγάλα παθήματά των καὶ ἐξαγριωθέντες ἐνώπιον νέων κινδύνων, ἤσαν ἀξιοκατακρίτως τὴν 28, ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου, τῆς φυγῆς, τῆς ἀναρχίας καὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος φόβου, μιαιφόνον χεῖρα ἐπὶ τοὺς ὑποσπόνδους Τούρκους παρὰ γνώμην τῶν ἐφόρων καὶ λοιπῶν προκρίτων τῆς πόλεως. Τετρακόσιοι ἐφρονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ κατέφυγον εἰς τὰ προξενεῖα, ὅπου ἤσαν ὑπεράσπισιν. Τὴν δὲ 3 Ἰουλίου εἰσέπλευσαν καλῇ τύχῃ εἰς Πειραιᾶ δύο βασιλικά γαλλικὰ πλοῖα, ἔτρεξαν οἱ πλοίαρχοι εἰς ἀντίληψιν τῶν ἀδίκως πασχόντων, τοὺς ἐπροστάτευσαν διὰ λόγων, δι' ἀπειλῶν, καὶ διὰ ἐπιδείξεως ὀπλων, καὶ συνώθευσαν ἀσφαλῶς ἐπὶ τῶν πλοίων 325 ἐξ αὐτῶν καὶ τοὺς μετεκόμισαν εἰς Σμύρνην· ἔμειναν δὲ οἱ λοιποὶ ἐν τοῖς προξενείοις, καὶ ἀπεστάλησαν μετὰ ταῦτα αὐτοὶ καὶ ἄλλοι δι' εὐρωπαϊκῶν πλοίων καὶ ἐκ διαλαίμημάτων εἰς τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀσφαλῶς· ὥστε ὅλοι οἱ ἐκ τῶν παραδοθέντων μετακομισθέντες ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἦσαν 550· ὅσοι δὲ οὔτε ἐφρονεύθησαν οὔτε μετεκομίσθησαν, οἱ μὲν ἀπέθαναν ἐξ αἰτίας τοῦ ἐπὶ τῆς πολιορκίας ἐπιδημικοῦ μολυσμοῦ, οἱ δὲ μείναντες ἔκουσίως ἐν Ἑλλάδι· διεσπάρησαν τῆδε κάκεισε κακῶν κακῶς.

Ἡ Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ'

Ἔξοδος τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐπὶ στρατολογία. — Σύστασις βουλευτικῆς ἐπιτροπῆς. Βάπτισις Μαωμεθανῶν. — Σύμβασις περὶ παραδόσεως Ναυπλίου. — Ἰδιαιτέρα καὶ μυσικῆ αἰτησις Ἀγγλικῆς προστασίας ὑπὲρ τῆς Πελοποννήσου. — Δύσις πολιορκίας Πατρῶν.

Η πάντοτε ἀναγκαιὰ ἐκστρατεία τῶν Πελοποννησίων εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐγεινεν ἀναγκαιοτάτη μετὰ τὰ ἐπὶ τῇ καταδιώξει τοῦ Ὀδυσσεύς, διότι ταῦτα ἐπέφεραν τὴν διάλυσιν τῶν στρατευμάτων καὶ ἀταξίαν καὶ ἀναρχίαν κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα. Ἐπειδὴ δὲ αἱ περὶ τοῦτου ἀλλεπάλληλοι τῆς Κυβερνήσεως διαταγαὶ πρὸς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου δὲν εἰσηκούοντο, ἐκρίθη εὐλογον νὰ ἐνεργηθῶσιν αἱ κατ' ἐπαρχίαν στρατολογίαι διὰ τῶν ἐν αὐταῖς ἐχόντων ἐπιτροπῆν· καὶ ἐπειδὴ οἱ πλείστοι ἀντεπροσώπευαν τὰς ἐπαρχίας των παρὰ τῇ Κυβερνήσει ὡς μέλη τῆς βουλῆς, ἐξεδόθη τὴν 5 Ἰουλίου ψήφισμα, προεδρεύοντος τοῦ Ὑψηλάντου, φθάσαντος εἰς Ἄργος τὴν 1 καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἀναλαβόντος τὰ τῆς βουλευτικῆς του ὑπηρεσίας, λέγον, ὅτι ἐξ ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπιτροπὴ ἐκ μελῶν τῆς βουλῆς ὄχι ποτὲ ὀλιγωτέρων τῶν πέντε, ἐπὶ μόνῃ δὲ θέσει νόμου δώδεκα, ἐπέτεχε τόπον ὅλης τῆς βουλῆς, καὶ ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῆς εἶχαν ὅλην τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ κύρος· ὠρίσθη καὶ ἡ διάρκειά τῆς μέχρι τῆς ἐπανόδου τῶν δύο τρίτων τῶν μελῶν τῆς βουλῆς. Τὸ σχέδιον δὲ ἦτο νὰ στρατολογήσῃ καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον ἀναλόγως 17600, ἐξ ὧν νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς μὲν τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα 6100, εἰς δὲ τὴν Ἀνατολικὴν 6350, καὶ νὰ μείνωσιν ἐν ταῖς πολιορκίαις τῶν μὲν Πατρῶν 3300, τῆς δὲ Κορώνης 600, καὶ τῆς Μοθώνης 1000, εἰς φρούρησιν δὲ τοῦ Νεοκάστου 150. Ἄφ' οὗ δὲ κατεστρώθη ὁ κατάλογος τῆς στρατολογίας ἀνεχώρησαν οἱ ἐν Ἄργει πρόκριτοι τὴν 8, συνανεχώρησε δὲ καὶ ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς βουλῆς Χαραλάμης, ὃν ἀντικατέστησεν ὁ Βασίλης Μπουτούρης.

Ἡ ὁμόνοια μεταξὺ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ ἦτον ἡ ἰσχὺς τῆς Κυβερνήσεως κατὰ τὰς δεινὰς ἐκείνας περιστάσεις, καθ' ἃς αὕτη μὲν ἐστερεῖτο παντὸς χρηματικοῦ πόρου, ἡ δὲ Γερουσία τῆς Πελοποννήσου εἶδε τὸ σκανδαλῶδες παράδειγμα φανεράς παρακοῆς εἰς τὰς διαταγὰς αὐτῆς. Ἄλλ' ἡ ὁμόνοια αὕτη ἔπαθε μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ὑψηλάντου, διότι, ὑποβλέπον αὐτὸν τὸ νομοτελεστικὸν δι' ὅσα συνέβησαν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλ-

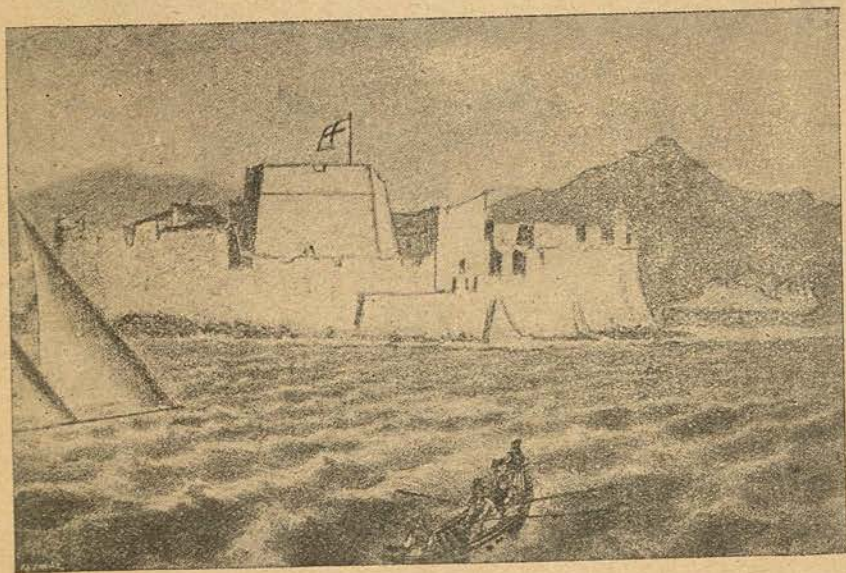
λάδι ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας του, δὲν ἐκοινοποίει τῇ βουλῇ τὰ σχέδιά του ὡς πρότερον, ὅχι διότι ἐφοβείτο τὴν ἐπιρροὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ διότι δὲν ἤθελε νὰ γνωρίζῃ ἐκεῖνος ὅσα ἐσχεδιάζοντο, καὶ ἐνήργει ἕκτοτε πολλάκις ἐν ἀγνοίᾳ τῆς βουλῆς. Ἡ δὲ βουλή, συνειθισμένη νὰ γνωρίζῃ τὰ πάντα καὶ νὰ σκέπτεται περὶ πάντων, δυσηρεστεῖτο διὰ τὸ νεοφανὲς δεῖγμα τῆς πρὸς αὐτὴν ὀλίγης τοῦ νομοτελεστικοῦ πίστεως.

Πρὸ τινων δὲ ἡμερῶν ἀνεφύη τὸ ἐξῆς θρησκευτικὸν ζήτημα.

Πολλοὶ Ἕλληγες ζήτησαν θρησκευτικῶν κινούμενοι ἐδάπτισαν ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως πολλοὺς τῶν αἰχμαλώτων θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας. Ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ γερουσία τῆς Πελοποννήσου, ἀφ' οὗ ἐσυστήθησαν, ἀπηγόρευσαν τὴν βάπτισιν ὡς ἔργον ὅχι προαιρέσεως ἀλλ' ἀνάγκης. Μετ' ὀλίγον ἡ γερουσία ἠθέλησε νὰ τὴν ἐπιτρέψῃ ὡς ἔργον φιλανθρωπίας, διότι ἐν μέσῳ τῶσων αἱματοχυσιῶν, ἃς πᾶς συνετὸς Ἕλληγὴν ἀπεστρέφετο, ἐθεώρησε τὸν τρόπον τοῦτον ὡς τὸν μόνον συντελεστικὸν εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τοὺς Ἕλληνας φιλανθρωποτέρους πρὸς τοὺς διὰ τῆς θείας βαπτίσεως ἀναγεννωμένους Μωαμεθανούς. Ἐπὶ τῇ σκοπῇ τούτῃ ἐπρότεινε πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ἀρχομένου τοῦ Μαΐου, νὰ διατάξῃ διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργείου τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς νὰ βαπτίζωσι τοὺς θέλοντας, προηγουμένης τῆς ἀπαιτουμένης κατηχήσεως. Ὁ τότε ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργός, ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, φιλόφρων ὡς καὶ τις ἄλλος, ἀπεδέχθη μὲν τοὺς λόγους, δι' οὓς ἔγεινεν ἡ πρότασις, ἀλλὰ μὴ ἐγκρίνων νὰ προσφέρεται τοιοῦτοτρόπως ἡ βάπτισις, ἐγνωμοδότησε νὰ βαπτίζωνται μόνον οἱ ἐντὸς τοῦ δωδεκάτου ἔτους ἄρρενες, ἀλλὰ καὶ οὗτοι συναινέσει τῶν γονέων νὰ βαπτίζωνται δὲ καὶ αἱ νέαι γυναῖκες ὅσαι προηροῦντο. Ἀλλὰ τὸ βουλευτικόν, πρὸς ὃ ἐκοινοποιήθη ἡ γνώμη τοῦ ὑπουργοῦ, ἐπρόβαλε νὰ δέχεται ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία ἅπαντας τοὺς μετὰ πίστεως καὶ ἐκουσίως προσερχομένους ἄνδρας καὶ γυναῖκας πάσης ἡλικίας, ἀφ' οὗ κατηχοῦντο, ὡς ἂν ἦτον ἡ πίστις ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν χειλέων. Βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ βάπτισις ἐξήτειτο παρὰ τῶν Μωαμεθανῶν εἰς ἀποφυγὴν τῶν δεινῶν καὶ ὅχι κατὰ συνείδησιν· δὲν ἔπρεπε δὲ μήτε διὰ πολιτικούς λόγους νὰ γίνωνται δεκτοὶ οἱ τοιοῦτοι ὡς ἔτυχε· διότι, ὄντες κρυφίως θανάσιμοι ἐχθροὶ καὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων, ἐδύναντο, εἰσχωροῦντες εἰς τὴν πολιτικὴν ἢ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους διὰ τοῦ καθ' ὑπόκρισιν Χριστιανισμοῦ, νὰ γινῶσιν ἐπικίνδυνοι· παράδειγμα πρόσφατον εἶχαν οἱ Ἕλληγες τὸ πρὸ ὀλίγου συμβῆν ἐν Λεβαδείᾳ, ὅπου πολλοὶ αἰχμάλωτοι ἐδαπτίσθησαν· ἀλλ', ἀφ' οὗ εἰσέβαλαν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην οἱ ὑπὸ τὸν Μεχμέτπασαν καὶ τὸν Βρυώνην, ἀπέπτυσαν τὸ βάπτισμα καὶ ἐμάνησαν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἔτι μᾶλλον ὡς βιασθέντες ἐξ ὧσων ἔπασχαν νὰ ἐξομώσωσιν. Αἱ παρατηρήσεις τοῦ νομοτελεστικοῦ, συνεταί, καὶ ὡς χριστιανικαὶ καὶ ὡς πολιτικαί, ὑπερίσχυσαν μετὰ ἱκανὴν λογομαχίαν αὐτοῦ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ, καὶ ἐνεκρίθη καὶ ἐκανονίσθη ν' ἀναγεννῶνται διὰ τῆς θείας κολυμβήθρας μόνον οἱ ἐντὸς τοῦ δωδεκάτου

ἔτους προσερχόμενοι ἄρρενες, αἱ δὲ γυναῖκες πάσης ἡλικίας, ἀλλ' οὐδεὶς μὴ συναινούντων τῶν γονέων.

Οἱ δὲ πολιορκούμενοι Τούρκοι τοῦ Ναυπλίου, στενοχωρούμενοι εἰς ἄκρον δι' ἔλλειψιν τροφῆς, ἀπεφάσισαν νὰ παραδοθῶσι· συνήγγησεν εἰς τοῦτο καὶ τις Ὁθωμανὸς Ἰσούφ-τσαούσης, πεσὼν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ἐν ᾧ ἀπεστέλλετο παρὰ τῶν πολιορκουμένων εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ γράψας πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολὴν ἐπὶ τῇ προτροπῇ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐκληφθεῖσαν ὡς ἀληθὴ λέγουσαν, δι' ἧς τοὺς ἀπήλπικε πάσης ἐξωθεν ἀντιλήψεως, καὶ τοὺς παρεκίνηει νὰ συμβιβασθῶσι. Καὶ ἄλλοτε ἦλθαν οἱ πολιορκούμενοι εἰς λόγους συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν πολιορκητῶν· καὶ ὁ Πετρόμπεης, ὅστις κατέ-

Τὸ Μπουρτζὶ τοῦ Ναυπλίου.

Κατὰ παλαιὸν σχεδιογράφημα.

δη ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς τὴν Ἀργολίδα ἀντιφερόμενος πρὸς τὴν κυβέρνησιν καὶ πεποιθὼς ἐπὶ τὴν ἐπιρροὴν του, ἔστειλε πρὸς τοὺς πολιορκουμένους τὸν αἰχμάλωτον καθὴν τῆς ἐπαρχίας τοῦ ἁγίου Πέτρου ἐπὶ συμβιβασμῷ μετ' αὐτοῦ ἢ δι' αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ αὕτη ἐματαιώθη συλληφθέντος τοῦ καθ' ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ ὅμως περιστάσει οἱ συμβιβαστικοὶ λόγοι ἐτελεσφόρησαν, καὶ τὴν 18 Ἰουνίου ὑπεγράφη πράξις λέγουσα, οἱ μὲν Τούρκοι νὰ παραδώσωσι τὰ φρούρια καὶ παντὸς εἶδους ὅπλα δημόσια καὶ ἰδιωτικά καὶ τὰ δύο τρίτα τῆς κινητῆς περιουσίας των μετὰ λεπτομερῆ καταγραφὴν, οἱ δὲ Ἕλληγες νὰ μετακομίσωσι τοὺς Τούρκους εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας καὶ νὰ τοῖς δίδωσι τακτικῶς μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συμβάσεως τὴν καθημερινὴν

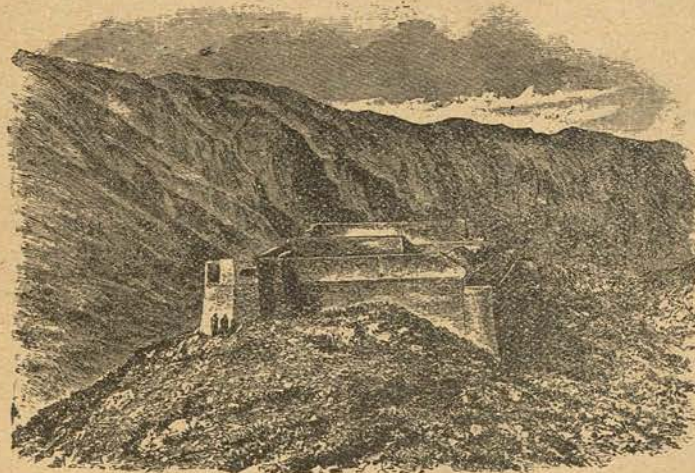

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ΄

Ἐκστρατεία Ἀλβανῶν εἰς Σοῦλι.—Πτώσις αὐτοῦ καὶ ἀποκλεισμός Κιάφας.—Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Μαυροκορδαίον πέραν τοῦ Μακρυνόρους.—Φθορὰ τῆς ὑπὸ τὸν Πασάνον μικρᾶς ναυτικῆς δυνάμεως ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κόλπῳ.—Μάχαι Κομποτίου, Πλάκας, Φαναρίου, καὶ θάνατος Κυριακούλη Μαυρομιχάλη.—Μάχη τοῦ Πέτα.

ΜΕΤΑ δὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ, ὅλη ἡ Ἠπειρος ἐπροσκύνησεν, ὡς εἴρηται, τὸν Χουρσήδην· ἀλλ' οἱ Σουλιῶται δὲν ἔκλιναν τὸν αὐχένα. Ὁ λαὸς οὗτος, ὁ πολεμήσας ἕως τότε ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ, ἀπεφάσισεν ὁμοθυμαδὸν νὰ πολεμήσῃ τοῦ λοιποῦ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους του· ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ πολεμήσῃ εὐτυχῶς καὶ νὰ φέρῃ προσκόμματα εἰς τὴν ἤδη ἔτοιμον κατὰ τῆς ἀποστατησάσης Ἑλλάδος ἐκστρατείαν τῶν Ἀλβανῶν ἐπρόβαλε τῇ Ἑλληνικῇ Κυβερνήσει νὰ στείλῃ κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη πλοῖα, τὰ μὲν πρὸς μεταφορὰν τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων αὐτῶν εἰς Πελοπόννησον, τὰ δὲ πρὸς φόβον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐμπύχωσιν τῶν γειτόνων Χριστιανῶν· νὰ τοῖς στείλῃ δὲ καὶ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, καὶ νὰ τοῖς δώσῃ τὴν ἀδειαν νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τῶν Χριστιανῶν ἢ καὶ τῶν Μωαμεθανῶν τῆς Ἀλβανίας. Ἡ Κυβέρνησις ἔδωκεν ἐκ τοῦ προχείρου τὴν ζητηθεῖσαν ἀδειαν· ἐσκόπευε δὲ νὰ ἐκτελέσῃ βραδύτερον καὶ τὰς ἄλλας τῶν αἰτήσεις ὅπως ἐδύνατο· οἱ Ἀλβανοὶ ἐν τῷ σούτῳ, καὶ κυρίως οἱ γείτονες τῶν Σουλιωτῶν Τσάμιδες, δὲν ἔκριναν συνετὸν νὰ στρατεῦσωσιν ἐπὶ τὴν ἀποστατήσασαν Ἑλλάδα καὶ ἀπομακρυνθῶσι τῶν ἐστιῶν αὐτῶν πρὶν εἰρηνεύσωσιν οἱ Σουλιῶται, διότι ἄλλως ἐκινδύνευαν αἱ οἰκογένειαι των, δι' ὃ παρεκάλεσαν τὸν Χουρσήδην νὰ φροντίσῃ περὶ τούτου. Οὗτος καὶ διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην, καὶ μὴ θέλων ν' ἀφήσῃ ὀπίσω φλόγα ἐπαναστάσεως δυναμένην νὰ διαδοθῇ, ἔγραψε τοῖς Σουλιώταις, ὅτι δίκαιον ἴσως εἶχαν ἄλλοτε νὰ δπλισθῶσι, διότι ὁ προκατόχος του, παραθὰς τὸ βασιλικὸν φερμάνι, ὄχι μόνον δὲν τοῖς ἀπέδωκε τὴν πατρίδα των καὶ τὰ ὑποστατικά των, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπεβουλεύθη· ὅτι ἡ Πύλη δὲν ἐμνησιχάκει, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας τοὺς ἐσυγχώρει καὶ τοῖς ἀπέδιδε τὸν τόπον των, τὰ ὑποστατικά των καὶ τὰ ἀρχαῖά των προνόμια καὶ ὅτι ἦτον ἔτοιμος καὶ αὐτὸς νὰ τοῖς δώσῃ ὅ,τι ἄλλο εὐλογον ἐξήτουν· τοὺς παρεκίνηει δὲ νὰ στείλωσι πρὸς αὐτὸν πληρεξουσίου ὅσον τάχιστα, διότι ἐβιάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ. Οἱ Σουλιῶται, εὐχαριστήσαντές τον διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς εὐνοϊάν του, ἀπήντησαν ὅτι, ἐπειδὴ

ἡ ἀποστασία τῶν Ἑλλήνων ἐπήγασεν ἐκ τῶν ραδιουργιῶν τοῦ Ἀλῆ, δίκαιον ἐφαίνετο, νὰ μὴ ἐκστρατεύσῃ ὁ Χουρσήδης κατ' αὐτῶν, πεσόντος ἐκεῖνου, ἀλλὰ νὰ τοῖς δώσῃ ἀμνηστειαν, καὶ ἂν ἐκεῖνοι τὴν ἐδέχοντο, τὴν ἐδέχοντο καὶ οὗτοι· ἄλλως ἐπρόκριναν ν' ἀποθάνωσι παρὰ ν' ἀμαυρώσωσι τὸ ὄνομά των δι' ἀπιστίας, ἀποχωριζόμενοι ὁμοθρήσκων συμπολεμιστῶν. Ἡ παρακοὴ αὕτη τῆς προσταγῆς καὶ τὸ ὕψος τῆς ἀπαντήσεως τῶν Σουλιωτῶν ἐκίνησαν εἰς ἀγανάκτησιν τὸν ἀλαζόνα Χουρσήδην, ὅστις, ἔτοιμος νὰ στείλῃ τὰς δυνάμεις του εἰς Ἀκαρνανίαν, ἀπεφάσισε νὰ τὰς κινήσῃ πρῶτον ὅλας εἰς ἐξολόθρευσίν των. Ἡ εἶδησις διεσπάρη, καὶ οἱ Σουλιῶται, ἀπόφασιν ἔχοντες ν' ἀνθέξωσι, διέταξαν τοὺς κατοικοῦντας τὰ ἀπώτερα χωρία των

Ἡ Κιάφα.

Χριστιανούς νὰ μετακομισθῶσι καὶ μετακομίσωσι τὰ κτήνη των εἰς τὰ ἐντὸς τοῦ τμήματος τοῦ Σουλίου πρὸς ἀσφάλειαν· ἀλλὰ πρὶν κινήθωσιν οἱ ἐχθροὶ κατ' ἐκεῖνων τῶν μερῶν, οἱ πρόκριτοι τῶν Ἀλβανῶν, λαθόντες τὰς περὶ ἐκστρατείας διαταγὰς τοῦ Χουρσήδη, καὶ βλέποντες ὅτι ἠγνοίγετο στάδιον ἐπικινδύνου πολέμου καὶ ἀνωφελούς διὰ τοὺς λαφυροφίλους τούτους πολεμιστάς, ἦλθον εἰς λόγους συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν Σουλιωτῶν ἐν Δερβιζιάνοις, χωρὶς τέσσαρας ὥρας μακρὰν τοῦ Σουλίου. Οἱ λόγοι τῶν Ἀλβανῶν ἀπέβλεπαν ν' ἀποσπάσωσι τοὺς Σουλιώτας τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' οὗτοι ἐπέμεναν εἰς ὅσα ἔγραψαν τῷ Χουρσήδῃ, καὶ οὕτως οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Σουλιῶται διεχωρίσθησαν ἀπρακτοὶ τὴν πρώτην ἡμέραν· ἀνωφελῶς ἐπανελήφθησαν τὰ αὐτὰ καὶ τὴν ἀκόλουθον· πολλοῦ δὲ λόγου γενομένου περὶ τῆς ἀφεύκτου καταστροφῆς τοῦ Σουλίου, καὶ τοῦ ἀνδραποδισμοῦ τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων τῶν Σουλιωτῶν, ἂν δὲν ἐσυμβιβάζοντο, ὁ Δαγκλῆς ἀπεκρίθη, «ὅτι ποτὲ δὲν

«θὰ ἠγνῶραποδίζοντο· διότι, ἂν ἐκυριεύετο ὁ τόπος των, θὰ ἐφονεύοντο παρ' αὐτῶν τῶν Σουλιωτῶν.»

Μετὰ δὲ τὴν συνέντευξιν ταύτην οἱ Ἄλβανοὶ ἀπηλίπισθησαν παντὸς συμβιβασμοῦ, ὁ δὲ Χουρσήδης, εἰς ἄρσιν τοῦ προσκόμματος τοῦ νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Αἰτωλοακαρνανίαν, ἐκίνησε κατὰ τοῦ Σουλίου ὄλας του τὰς δυνάμεις διὰ μιᾶς, ὡς δεκατέσσαρας χιλιάδας. Εἰς ἄκρον ὀλιγάριθμοι ἦσαν οἱ Σουλιῶται καὶ ὀλίγας μόνον θέσεις ἐδύνατο νὰ καταλάβωσι, καὶ ὀλίγους πολεμιστὰς ἐν αὐταῖς νὰ τοποθετήσωσι. Τῷ ὄντι, ἐναντίον τῶν δεκατεσσάρων χιλιάδων ἀντέταξαν μόνον χιλίους, ἐξ ὧν τριακόσιοι κατέλαβαν τὴν θέσιν τοῦ ἁγίου Νικολάου ὑπὸ τὸν Νότην Μπότσαρην, τετρακόσιοι τὴν τοῦ Ζαβρούχου ὑπὸ τὸν Διαμαντὴν Ζέρβαν καὶ ἄλλους, καὶ τριακόσιοι τὴν τοῦ Μομάκου ὑπὸ τὸν Δράκον, τὸν Δαγκλῆν καὶ τὸν Γούσην. Οἱ ἐχθροὶ, φθάσαντες εἰς Βαριάδας, διηρέθησαν εἰς τρία σώματα, καὶ τὸ μὲν ἐκ τρισηλίων ὑπὸ τοὺς δύο σιλιχτάρους, τὸν τοῦ Χουρσήδου καὶ τὸν τοῦ Ἄλῃ, κατέλαβε τὴν 15 Μαΐου τὸ σέλωμα τοῦ Ποπώδου, τρεῖς ἡμίσει ὥρας μακρὰν τοῦ Σουλίου πρὸς βορρᾶν· τὸ δὲ ἄλλο ἐκ πεντακισχιλίων ὑπὸ τὸν Βρυώνην καὶ τὸν Ἄγον Μουχουρδάρην διέβη τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τὸ ὑπερκείμενον τοῦ Σουλίου βουνόν, Βούτσι· τὸ δὲ τρίτον ὑπὸ τὸν Κεσέρ-Ἀχμέτ-πασᾶν ἐστράτευσε πρὸς δυσμὰς τοῦ Σουλίου, κατὰ τοὺς Μόλους. Τὰ τρία δὲ ταῦτα πολυάριθμα σώματα ἔπεσαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπὶ τὰ τρία ὀλιγάριθμα τῶν Σουλιωτῶν· καὶ τὸ μὲν κατὰ τὸν ἅγιον Νικόλαον, μὴ δηνηθὲν ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του ν' ἀνθέξῃ, ὠπισθοδρόμησε καὶ ἐτοποθετήθη κατὰ τὴν ὑπερκειμένην τῆς Κιάφας Στρέβιζαν, τὴν καὶ Στρούμπουλον· τὰ δὲ κατὰ τὸ Ζαβρούχον καὶ Μομάκον ὑπεράσπισαν εὐτυχῶς κατ' ἀρχὰς τὰς θέσεις των, ἀλλ' ἐπὶ τέλος τὰς ἐγκατέλειψαν. Οἱ ἐχθροὶ εἰσηλθὼν εἰς τὸ Σουλι, τὸ ἐκυριεύσαν καὶ ἀνέβησαν πρὸς τὴν ἄνωθεν αὐτοῦ ράχιν, Κοῦγκι. Ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης κείται ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Δονάτου, περιτειχισμένος. Ὁ Δράκος, μεταβὰς ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Μομάκου εἰς τὸ Κοῦγκι καὶ ἰδὼν ἀναβάντας τοὺς ἐχθροὺς ἐκλείσθη ἐντὸς τοῦ περιτειχίσματος τοῦ ναοῦ μετὰ 52 πολεμιστῶν. Οἱ ὀλίγοι οὗτοι ἐπολέμησαν εὐτυχῶς δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ τῆς πρώτης φυλακῆς τῆς νυκτός. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον οἱ Τούρκοι, ἐπικρατούσης ἐντὸς τοῦ περιτειχίσματος βαθείας σιωπῆς, ὤρμησαν νὰ εἰσπηδήσωσιν ὑποθέσαντες ὅτι ἐφυγαν οἱ ἐν αὐτῷ κρυφίως. Ἀτάρχοι οἱ ἐντὸς δὲν τοὺς ἐκτόπησαν ἕως οὗ ἐπλησίασαν, καὶ τότε πυροβολήσαντες ὅλοι διὰ μιᾶς ἐφόνευσαν καὶ ἐπλήγωσαν πολλοὺς καὶ ἀπώθησαν τοὺς ἄλλους. Τὴν αὐτὴν νύκτα ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἄγου Μουχουρδάρη ἐμήνυσε κρυφίως τοῖς ἐντὸς τοῦ περιτειχίσματος, ὅτι οἱ Τούρκοι ἐμελέτων νὰ μὴ ἐπανέλθωσι κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ ὀρμήσωσι ἐπὶ τὴν Κιάφαν. Ἡ Κιάφα ἦτο τὸ τελευταῖον καταφύγιον τῶν Σουλιωτῶν. Ἐκεῖ ἦσαν αἱ γυναῖκες, τὰ τέκνα καὶ ἡ κινήτη περιουσία των· ἐκεῖ ἐκάθητο καὶ ἡ Ἀρχὴ τοῦ τόπου· ἐκεῖ συνεσωρεύθησαν καὶ αἱ καταφυγούσαι ἐκ τῶν μακρυνῶν χωρίων οἰκογένειαι τῶν Χριστιανῶν καὶ τὰ κτήνη

αὐτῶν· ὥστε, ἂν ἐχάνετο ἡ Κιάφα, ἐχάνετο τὸ πᾶν· διὰ τοῦτο ἐπὶ τῇ κοινόποήσει τοῦ γραμματέως, ἦν δὲν ὑπώπτευσαν δολίαν, ἐγκατέλειψαν τὴν θέσιν τοῦ ἁγίου Δονάτου. Μετὰ τὴν πτώσιν δὲ τοῦ Σουλίου ἐγκατέλειψαν καὶ οἱ ἄλλοι· ἄς ἐκράτουν ἕως τότε θέσεις, ὥστε κατεῖχαν ὅλοι τρεῖς θέσεις, τὰς ἀναγκαιότερας, τὴν Κιάφαν, τὸ Ναβαρίκον, ἀπέχον τῆς Κιάφας τρία τέταρτα τῆς ὥρας, καὶ τὴν Χώνιαν, ὅθεν ἐλάμβαναν οἱ ἐν τῇ Κιάφᾳ τὸ νερόν· οἱ πλείστοι δὲ τῶν πολεμιστῶν ἦσαν πάντοτε περὶ τὴν Κιάφαν.

Οἱ Τούρκοι ἐκινήθησαν τῷ ὄντι, καθὼς προαναγγέλλθη παρὰ τοῦ γραμματέως, πρὸς τὴν Κιάφαν, ἔστησαν ἐπάνωθεν αὐτῆς βομβοδόλους καὶ κανόνια, ἐκτύπων τὸ φρούριον καὶ τὰς ἐξωθεν τοῦ φρουρίου οἰκογενείας τῶν χωρικῶν, καὶ ἐπροξένουν πολλὴν βλάβην. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἦλθε καὶ ὁ Χουρσήδης εἰς τὸ στρατόπεδον μαθὼν τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου καὶ, συμβουλίου γενομένου, ἀπεφασίσθη νὰ κινήθωσι συγχρόνως ἐπὶ τὸ Ναβαρίκον, τὴν Χώνιαν, καὶ τὴν Κιάφαν· καὶ τὰ χαράγματα τῆς 17 Ἰουνίου ἐκίνησαν ὁ ὁ μὲν Βρυώνης καὶ ὁ Ἄγος Μουχουρδάρης μετὰ ἑξακισχιλίων ἐπὶ τὸ Ναβαρίκον, ὁ δὲ Ἰσμαὴλ Πρόνιος, ὁ Ταῆρ-Τσαπάρης, καὶ ὁ Μπάλιος Χούσας μετὰ τετρακισχιλίων ἐπὶ τὴν Χώνιαν· ὁ δὲ Σιλιχτάρης Μπότας μετὰ δισηλίων ἐπὶ τὴν Κιάφαν. Τριακόσιοι Σουλιῶται ἦσαν κατὰ τὸ Ναβαρίκον πρὸ τοῦ κινήματος τῶν ἐχθρῶν· ἐπὶ δὲ τῇ παρουσίᾳ τούτου πλήθους, 37 μόνον ἀπέμειναν ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Δράκον, ἀλλὰ καὶ τὸσον ὀλίγοι ἀντεστάθησαν εὐτυχῶς, ἕως οὗ ἦλθεν ἰκανὴ βοήθεια ἐκ τῆς Κιάφας, καὶ τότε ἠνάγκασαν τοὺς ἐχθροὺς νὰ υποχωρήσωσι τὴν νύκτα ἄπρακτοι. Ἄφ' οὗ δὲ ἐξημέρωσε, χίλιοι πεντακόσιοι, διαμείναντες ἐντὸς τινων πύργων ἐν ἀγνοίᾳ τῆς υποχωρήσεως τῶν συναδέλφων των, ἐζήτησαν ἄδειαν ἵνα ἀπέλθωσιν ἀδελφεῖς. Οἱ δὲ Σουλιῶται, ὑποπτεύσαντες μὴ ἐπανέλθωσιν οἱ προαναχωρήσαντες εἰς λύτρωσιν τῶν ἀπομεινάντων τούτων, εἰσήκουσαν τὴν αἰτησίαν των. Ἀπέτυχαν ἐπίσης καὶ τὰ σύγχρονα κινήματα τῶν Ἄλβανῶν κατὰ τὴν Κιάφαν, ὅπου καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες τοὺς ἐπολέμησαν κυλίουσαι λίθους. Εὐτύχησαν κατ' ἀρχὰς τὰ κατὰ τὴν Χώνιαν καὶ ἐδίασαν οἱ ἐχθροὶ τοὺς ἐκεῖ Σουλιῶτας, ἐκατὸν σχεδὸν ὄντας, νὰ υποχωρήσωσι πρὸς τὰ ἄνω· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐφάνησαν ἀπροσδοκῆτως καταβαίνοντες ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῶν βουνῶν πεντακόσιοι Χριστιανοὶ ἀλαλάζοντες καὶ τουφεκίζοντες, ἐν οἷς καὶ γυναῖκες, αἱ μὲν ἐνοπλοὶ αἱ δὲ ῥοπαλοφόροι. Τούτους ἰδόντες οἱ Τούρκοι μακρόθεν ἐρχομένους ἀνεχώρησαν ἄπρακτοι καὶ μετέβησαν εἰς τὰς πρώτας θέσεις των.

Ἄν ἡ ὑπερέχουσα ἀνδρία τῶν Σουλιωτῶν δὲν ἦτον ἤδη πολλαχόθεν γνωστὴ, τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος κατορθώματα ἤρουν νὰ τὴν μαρτυρήσωσιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ οἱ ἐν Πρεβέζῃ καὶ Ἄρτῃ διαμείνοντες ἐχθροὶ ἐπάτουν τὰ ἄκρα τῆς Ἀκαρνανίας, ἠκροβολίζοντο καὶ ἐπανήρχοντο εἰς τὰ ἴδια. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἐπὶ τοῦ ἕαρος ἐπιδρομῶν ἀνέκτησαν τὰ τεῖχιδια τοῦ Τεκῆ καὶ τῆς Πλαγιάς.

Ὁ δὲ Χουρσήδης, ὅπως ἀγανακτῶν διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς εἰς ἄλωσιν τῆς Κιάφας ἐκστρατείας του, διώρισε τὸν Βρυώνην ἀρχηγὸν τῆς πολιορκίας καὶ ὄλων τῶν κατὰ τὴν Ἡπειρον ὀθωμανικῶν δυνάμεων, καὶ μετέβη εἰς Λάρισσαν πρὸς κίνησιν ἄλλου πολυπληθοῦς στρατοῦ ἐτοιμοῦ ἤδη νὰ εισβάλῃ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον.

Ἐπειδὴ τόσα στρατεύματα ἔτοιμα νὰ πέσωσιν εἰς Αἰτωλοακαρνανίαν δὲν ἐχρονотρίβησαν εἰμὴ διὰ τὴν ἀντίστασιν τῆς Κιάφας, μέγα συμφέρον εἶχεν ἡ Ἑλλάς νὰ διατηρηθῇ ἡ θέσις ἐκείνη, φαινόμενη τὸ προπύργιον τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος· μέγα συμφέρον εἶχε καὶ νὰ μεταφέρῃ τὸ θεάτρον τοῦ πολέμου ὑπερόριον, ὃ ἔστιν εἰς τὴν Ἡπειρον· διὰ τοῦτο, φθάσαντος τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγι, ἀπεφασίσθη νὰ σταλῇ ὅλη ἡ δύναμις εἰς λύτρωσιν τῆς κινδυνεύουσας Κιάφας καὶ εἰς σύστασιν στρατοπέδου πέραν τοῦ Μακρυνόρους.

Ἀφ' οὗ δὲ διὰ τῆς προθύμου συνδρομῆς ὄλων τῶν Ἀρχῶν καὶ ὄλων τῶν δυνατῶν διέθεσεν ὁ Μαυροκορδάτος τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἡ περίστασις ἀπῆται, καὶ ἐνήργησεν ὅσα ἀναγκαῖα εἰς προμήθειαν τροφῶν, ἀπεστάλη ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης μετὰ πεντακοσίων Μανιατῶν καὶ Καρυτιῶν ἐπὶ τεσσάρων ἐκ τῶν ἐν Μεσολογγίῳ τῇ καιρῷ ἐκείνῳ ἐλλειμενιζόντων πλοίων εἰς Φανάρι, λιμένα ὃ ὥρας ἀπέχοντα τῆς Κιάφας· ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἐξεστράτευσεν τὴν 1 Ἰουνίου μετὰ τῶν τακτικῶν, τῶν φιλελλήνων, τῶν ἐπταννησίων, καὶ τινῶν Αἰτωλοακαρνανίων εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἀχελώου κοιλάδα, Λάσπην, ὑπὸ τὸ χωρίον τοῦ Μαχαλλῆ, ὅπου ἐνεκρίθη νὰ συνέλθωσι πανταχόθεν τὰ στρατεύματα· ἐνδιατρίψας δὲ τρεῖς ἡμέρας ἐπροχώρησεν εἰς Καρθακάραν ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ὄχθης τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, καὶ εὐρῶν δύο μικρὰς κανονοφόρους ὑπὸ τὸν Ἰταλὸν Πασάνον, τὸν ἄλλοτε ἐν ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἀλῆ, ἔστειλε δι' αὐτῶν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ἀρκτικῆς ὄχθης τοῦ κόλπου Κόπραϊναν δύο εὐκόμιστα κανόνια καὶ τινὰς ἄλλας πολεμικὰς ἀποσκευὰς πρὸς μετακόμισιν τῶν εἰς Κομπότι, χωρίον δύο ὥρας ἀπέχον τῆς Ἄρτης ἐπὶ ὕψηλης θέσεως ἔστειλε δὲ καὶ τὰ στρατεύματα διὰ Βάλτου καὶ Μακρυνόρους εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον, ὅπου ἔφθασε καὶ αὐτὸς τὴν 9. Ἀλλ' ὅλα τὰ ἐκεῖ συνελθόντα στρατεύματα, τακτικὰ καὶ μὴ, μόλις ἦσαν τρισχίλιοι, ἐν ᾧ τριπλάσια ἦσαν τὰ ἐν Ἄρτῃ, Ἰωαννίνοις καὶ Πρεβέζῃ ἐχθρικά. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν, ἐξεληθὼν ὁ Νορμάννος, μετ' ὀλίγων ἀκολούθων εἰς παρατήρησιν τῶν πέριξ τοῦ χωρίου θέσεων, ἀπήντησεν αἰφνης πεντακοσίους ἵππους ὑπὸ τὸν Ἰσμαὴλ Πλιάσαν ἐρχομένους καὶ αὐτοὺς ἐπὶ τῇ αὐτῇ σκοπῇ ἐξ Ἄρτης πρὸς τὸ Κομπότι, καὶ ὀπισθοδρομήσας εἰς τὸ χωρίον εἰδοποίησε τὴν ἐπέλευσιν τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ οἱ ἐκεῖ Ἑλληγες καὶ φιλέλληγες ἐφορμήσαντες τοὺς ἔτρεψαν, καὶ προπορευόμενοι οἱ φιλέλληγες καὶ ἀκολουθοῦντες οἱ Ἑλληγες τοὺς κατεδίωξαν σχεδὸν ὡς τὴν Ἄρταν φοβέυσαντες ἱκανοὺς ἀναβάτας καὶ ἀρπάξαντες τοὺς ἵππους τῶν, ἐν οἷς καὶ

τινες ἀξιωματικῶν καὶ τοῦ κεχαγιά ἀργυροχαλίνωτοι. Ἐφρονεύθησαν καὶ ὀλίγοι Ἑλληγες τακτικοί.

Τὴν δὲ ἐπαύριον, ἐν ᾧ οἱ ἐν τῇ Κομποτίῳ ἐβουλεύοντο περὶ τῶν περαιτέρω, ἦλθαν πρὸς αὐτοὺς ἀπεσταλμένοι τῶν Σουλιωτῶν ἀναγγέλλοντες τὴν ἐπικίνδυνον στάσιν τῶν καὶ αἰτούμενοι ταχεῖαν ἀντίληψιν· ἐπρόσθεταν δὲ ὅτι, ἐπειδὴ ἦσαν πλειότεροι ἢ ὅσοι ἐχρειάζοντο ὀπλοφόροι εἰς φύλαξιν ὧν κατεῖχαν θέσεων, ἔτοιμοι ἦσαν νὰ ἐξέλθωσι τινες εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἔξω κινήματων ἅμα ἐπλησίαζαν στρατεύματα. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ ἀπεφασίσθη ἄλλοι μὲν τοῦ ἐν Κομποτίῳ στρατεύματος νὰ πλησιάσωσιν ὅσον ἐδύναντο πρὸς τὴν Κιάφαν, ἄλλοι δὲ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ χωρίον τοῦ Πέτα ὡς εἰς θέσιν δυνατωτέραν ἐπὶ μόνῃ τῇ σκοπῇ νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς ἐν Ἄρτῃ Τούρκους τοῦ νὰ ἐκστρατεύσωσιν ἐπὶ τοὺς εἰς βοήθειαν τῆς Κιάφας κινουμένους.

Ὁπλαρχηγὸς τοῦ τμήματος τῆς Ἄρτης, εἰς ὃ ἀνήκε τὸ χωρίον τοῦ Πέτα, ἦτον ὁ Γῶγος, οὐτινος τὰ λαμπρὰ ἐν τῇ χωρίῳ ἐκείνῳ καὶ ἐν Μακρυνόρει κατορθώματα ἀρχομένου τοῦ ἀγῶνος διηγῆθημεν. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐστρατοπέδευεν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν τῇ ῥηθέντι χωρίῳ. Ἄν καὶ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἐπολέμησε φανερὰ τοὺς Τούρκους καὶ ἔφθειρε πολλοὺς καὶ ἐματαίωσε καὶ τὰ κατὰ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας σχέδιά των, οἱ Τούρκοι, θεωροῦντές τον ὡς δυνατόν καὶ ὡς ἔχοντα πολλὴν καὶ δικαίαν φήμην, τὸν ἀφῆσαν ἀνενόχλητον ὀπλαρχηγὸν τοῦ τμήματός του ὑποκρινόμενον ἔκτοτε τὸν φίλον των· ἀλλ' οὔτε ἐκείνοι ἐπίστευαν αὐτόν, οὔτε αὐτὸς ἐκείνους· δι' ὃ καὶ ἀσυνέντευκοι ἦσαν, καὶ συνεννοοῦντο μόνον διὰ γραμμάτων ἐξαγοραζόμενοι ἀμοιβαίως τὸν καιρὸν. Ὁ ὀπλαρχηγὸς οὗτος, διατηρῶν φανερὰς σχέσεις πρὸς τοὺς Τούρκους, διετήρει ἐπίσης φανερὰς καὶ πρὸς τοὺς Ἑλληγας· καὶ τοῖς μὲν ἔλεγεν ὅτι τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ἀπῆται νὰ πολιτευέται τοὺς Τούρκους, τοῖς δὲ ὅτι ἡ φρόνησις ἀπῆται νὰ πολιτευέται τοὺς Ἑλληγας. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Ἑλληγες ἐστρατοπέδευσαν ἐν Κομποτίῳ, οἱ Τούρκοι, ἀναλογιζόμενοι τὴν παρελθούσαν διαγωγὴν του, τὸν ὑπώπτευσαν ὑπερέαλλοτε καὶ τῇ ἔγραφαν ὅτι καιρὸς ἦτο νὰ προσβάλωσιν ἐκ συμφώνου τοὺς κλέπτας· οὗτος δὲ τοῖς ἀπεκρίθη, ὅτι ἔτοιμος ἦτον, ἀλλ' ἐνόμιζε καλὸν νὰ μὴ βιασθῶσι· τοὺς ἐζήτη δὲ τροφὰς καὶ πολεμφοῦδια διὰ τοὺς στρατιώτας του. Οἱ Τούρκοι καὶ τὴν περὶ ἀναβολῆς γνώμην του ἤκουσαν, καὶ ὅσα ἐζήτησε τῇ ἔστειλαν, ἐξ ὧν ἄλλα μὲν ἐχάρισε τοῖς ὁμοπίστοις του, ἄλλα δὲ τοῖς ἐπώλησεν εἰς μισθοδοσίαν τῶν στρατιωτῶν του· δὲν τοῖς ἀπέκρυψε δὲ οὐδ' ὅτι τῇ ἔγραφαν ἐσχάτως οἱ Τούρκοι, οὐδ' ὅτι αὐτὸς ἀπεκρίθη. Τοιοῦτος ἦτον ὁ Γῶγος.

Εἰς ἐκτέλεσιν δὲ τοῦ σχεδίου τῆς ἐλληνικῆς ἐκστρατείας ὑπὲρ τῆς Κιάφας ὁ μὲν Βαρνακιώτης, ὁ Ἰσκος, ὁ Μάρκος Μπότσαρης, ὁ Βλαχόπουλος, ὁ Καρατάσος, καὶ ὁ Γάτσος ἐκίνησαν τὴν ἐσπέραν τῆς 12 μετὰ χιλίων διακοσίων πρὸς τὴν Κιάφαν· οἱ δὲ τακτικοί, οἱ φιλέλληγες, οἱ Ἐπτανήσιοι, ὁ Γρίβας, ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Γιατράκος μετέβησαν τὴν ἐπαύριον εἰς τοῦ Πέτα,

ἔπου ἤσαν τὸν Γῶγον καὶ ἄλλους ὄπλαρχηγούς· ἔμειναν δὲ ἐν Κομποτίῳ τινὲς Μεσολογγίται, Ἀνατολικιώται καὶ Ζυγιώται ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Ντόβαν, τὸν Σπύρον Πεταλούδη καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Γκολφίνον. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τινῶν Πελοποννησίων καὶ Στερεοελλαδιτῶν, μετέβη αὐθημερόν εἰς Λαγκαδάν ἐπὶ προμηθεῖα τῶν ἀναγκαίων τοῦ στρατοῦ. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν συνέβη τὸ ἐξῆς δυστύχημα τῆς ἐκστρατείας, πρόδρομος δεινότερων δυστυχημάτων.

Διὰ τοῦ Πασάνου, διοικοῦντος τὰς δύο μικρὰς κανονοφόρους, εἶχαν ἤδη καταλάβει οἱ Ἕλληνες τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Οἱ Τοῦρκοι θέλοντες νὰ τὸν ἀνακτήσωσιν ἠτοίμασαν ἐν Πρεβέζῃ καὶ μετέφεραν εἰς τὸν κόλπον τρεῖς μεγάλας κανονοφόρους. Ἄνισος ἦτο ἡ πάλῃ, καὶ ὁ Πασάνος ἐπροσπάθησε νὰ ῥίψῃ εἰς τὴν ξηρὰν τὰς κανονοφόρους του, αἵτινες εὐρέθησαν ἀνυπόπτως πλέουσαι ἐπὶ τῇ εἰσπληθῶν ἐχθρῶν· ἀλλ' ἡ ἐπικρατοῦσα νηγμία ἐματαίωσε τὰς προσπάθειάς του. Ἀπελπισθεὶς δὲ τοῦ νὰ τὰς λυτρώσῃ, ἐμβήκεν εἰς τὸ ἐφόλιόν του καὶ ἠγωνίζετο διὰ τῆς κωπηλασίας νὰ σωθῇ κὰν αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἀρκτικής ἄκρας τοῦ κόλπου· ἀλλ' εὐστοχος κανονία ἐβύθισε τὸ ἐφόλιον, καὶ

οὕτως οἱ ἐχθροί, συλλαβόντες τὰς κανονοφόρους καὶ τὰ πληρώματα, συνέλαβαν καὶ αὐτὸν φερόμενον ἐπὶ τῶν κυμάτων, τὸν ἀπεκόμισαν σιδηροδέσμιον εἰς Ἄρταν καὶ τὸν ἐφυλάκισαν (α), τοὺς δ' ἀθλίους ναύτας ἐσούδλυσαν ἐν Πρεβέζῃ. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Τοῦρκοι γενόμενοι κύριοι ἔβλου τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου διέκοψαν τὴν διὰ θαλάσσης κοινωνίαν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς Ἀκαρνανίας.

Οἱ δὲ περὶ τὸν Βαρνακιώτην καὶ λοιποὺς ὄπλαρχηγούς, ἀναχωρήσαντες ἐκ Κομποτίου, ἀπήντησαν μεγάλα ἐμπόδια εἰς τὴν πρὸς τὴν Κιάφην πορείαν των περιφερόμενοι τῆδε κάκεισε, διώκοντες καὶ διωκόμενοι, ἕως οὗ πάμπολλοι Τοῦρκοι ἐπέπεσαν τὸ πρωῒ τῆς 29 εἰς Πλάκκιν, χωρίον ἐπὶ ὄρους ὑψηλοῦ καὶ ἀπέχον τῆς μὲν Κιάφας 10 ὥρας, τοῦ δὲ Κομποτίου 4. Ἡ μάχη διήρκεσεν ἰσοπαλῆς μέχρι τῆς μεσημβρίας, καθ' ἣν, ἐλθούσης νέας καὶ ἀκουράστου πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἐπιδοηθείας, ἐτρέπησαν οἱ Ἕλληνες ἀπηυδηκότες ἐξ αἰτίας τῆς μάχης τῆς αὐγῆς καὶ κατέφυγαν διωκόμενοι εἰς τὴν ἀκρῶρειαν. Οἱ δ' ἐχθροὶ ἐκυρίευσαν τὴν θέσιν των, ἐπήσαν ἔλῃν τὴν πολεμικὴν ἀποσκευὴν των καὶ τὰς ὀλίγας τροφὰς των, καὶ ἐφόνευσαν καὶ ἐπλήγωσαν ὑπὲρ τοὺς 100. Οἱ Σουλῶται ἔστειλαν 500 εἰς ἐπικουρίαν, ὡς προῦπεσκέθησαν, ἀλλ' ἀπαντήσαντες οὗτοι πολλὰς δυσκολίας καθ' ὁδὸν δὲν ἐφθασαν

Μάρκος Μπόδουρης.

πλησίον τῆς Πλάκας εἰμὴ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τῆς μάχης, καθ' ἣν μαθόντες τὴν ἀπὸ τῆς προτεραιᾶς φυγὴν τῶν Ἑλλήνων ἐπανήλθαν εἰς τὰ ἴδια· οἱ δὲ καταφυγόντες εἰς τὴν ἀκρῶρειαν Ἕλληνες, ἀπελπισθέντες τοῦ νὰ χρησιμεύσωσι πλέον πρὸς τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐξεστράτευσαν, κατέβησαν τὴν νύκτα ὑπισθεν τοῦ ὄρους καὶ ἐφθασαν εἰς Πέτα κακῶς ἔχοντες τὴν 1 Ἰουλίου, καὶ οὕτως ἐματαιώθη τὸ δι' ἐκείνου τοῦ μέρους ὑπὲρ τῆς Κιάφας σχέδιον.

Οἱ δὲ ἐν Πέτᾳ φιλέλληνες, καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Δανίας, ἀκούσαντες ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεώς των, ὅτι 800 τῶν ἐν Ἄρτῃ Ἀλβανῶν ἐξήλ-

Κόμης Νορμάννος.

θαν εἰς τὰς πλησιοχώρους κώμας, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιστρατεύσωσι. Τόσον δὲ ἀκράτητος ἦτον ἡ τόλμη τοῦ Δανίου καὶ τόσον θερμὴ ἡ ἐπιθυμία του νὰ διαπρέψῃ, ὥστε παρήκουσε καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐπιτελῶν Νορμάννον, ὃς ὄν διετέλουν οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ φιλέλληνες, μὴ ἐγκρίνοντα τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην περιπλάνησιν. Ἐπειδὴ οἱ φιλέλληνες οὔτε τόπον οὔτε γλῶσσαν ἐγνώριζαν παρέλαβάν τινας τῶν ὁπαδῶν τοῦ Γῶγου ὡς ὁδηγούς. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἐξεστράτευσαν (25 Ἰουνίου), συνεξεστράτευσαν καὶ οἱ Ἐπτανήσιοι ὑπὸ τὸν Πανᾶν, καὶ ὅλοι κατέβησαν ἐν πρώτοις πρὸς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τῆς Ἄρτης, καὶ μέχρι τινὸς παραποταμοποροῦντες ἀνέβησαν τὴν νύκτα εἰς

Πλάκην ὅπου δὲν ἦσαν ψυχὴν, διότι διαδάντες ἐκείθεν τὴν προτεραιάν οἱ Ἄλθανοὶ τόσον ἠτάκτησαν, ὥστε οἱ κάτοικοι ὅλοι κἀτέφυγον εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ δάση· εἶδαν ὅμως ἐπὶ τινων ὄρειων πέραν τοῦ ποταμοῦ πολλὰ πυρὰ καὶ ἐντεῦθεν συμπεράναντες ὅτι ἐκεῖ ἦσαν οἱ ἐχθροί, ἐκίνησαν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τὴν ἀκόλουθον αὐγὴν, ἐπέρασαν πρὸς μεσημβρίαν τὸν ποταμόν, καὶ τὴν ἐσπέραν ἔφθασαν εἰς τὸ ὄρεινόν χωρίον, Βρόντσαν, ὅπου ἐφαίνοντο τὰ πυρὰ τὴν παρελθοῦσαν νύκτα, ἀλλὰ δὲν ἦσαν εἰμὴ μίαν καὶ μόνην γυναῖκα καὶ ἔμαθαν, ὅτι πρὸ ὀλίγου ἔφυγον οἱ Ἄλθανοὶ ἐκείθεν ἐν βίᾳ· ἡ δὲ ἐν βίᾳ φυγὴ φαίνεται ὅτι προῆλθεν ἐκ τινων τουφεκιῶν, ἃς ἐβρίψαν οἱ δοθέντες παρὰ τοῦ Γῶγου ὁδηγοί, ἐν ᾧ ἐπλησίαζαν πρὸς τὴν Βρόντσαν εἶτε κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν τῶν ὀπλοφόρων Ἑλλήνων, τουφεκιζόντων ἀσκέπτως καὶ ἀσκόπως, εἶτε, ὡς τινες τῶν φιλελλήνων ὑπόπτευσαν, εἰς προειδοποίησιν καὶ προφύλαξιν τῶν ἐχθρῶν. Ἐπειδὴ τὸ χωρίον ἐκεῖνο καίτοι ἄνωθεν τῆς μεταξὺ Ἄρτης καὶ Ἰωαννίνων διερχομένης διὰ τινος ἀλύωνος ὁδοῦ ὁ Δανίας ἀπεφάσισε νὰ ἐνδιαιμείνωσιν οἱ περὶ αὐτὸν εἰς ἔνεδρον, μηδαμῶς ὑποπτευόντων τῶν Τούρκων ὅτι παρήσαν ἐχθροί· καὶ ἐπειδὴ ἔφαγαν τὰς ὀλίγας τροφάς των, παρεκάλεσαν τὸν Γῶγον νὰ τοῖς στείλῃ ἄλλας, ὡς προῦπεσθῆν ἐν τούτοις συνέλαβάν τινας Τούρκους διαδαινόντας. Τόσον δὲ ἦσαν ἄφοβοι, ὥστε 40 ἀπεκόπησαν τὴν νύκτα καὶ ἔτρεξαν πολλὰς ὥρας μακρὰν τῶν ἄλλων πρὸς τὰ Πέντε-Πηγάδια, διότι ἤρχετο ἐκείθεν βαθὺς καὶ κωφὸς ἤχος τουφεκισμῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἤχος, ὅστις μόνος τοὺς ὠδήγει, ἔπαυσε προϊούσης τῆς νυκτός, ἐπανήλθαν εἰς Βρόντσαν· ἔπεσαν δὲ ἐπὶ τῆς ἐπανόδου των ἐξαίφνης εἰς τινα ἐχθρικήν φρουρὰν μίαν ὥραν μακρὰν τῶν Πηγαδιῶν καὶ τοὺς μὲν ἐσκότωσαν, τοὺς δὲ διεσκόρπισαν. Ὁ Δανίας εἶχε διάθεσιν νὰ διατρέψῃ ἐκεῖ ἡμέρας τινὰς μετὰ τοῦ μικροῦ στρατοῦ· ἀλλ' ἡ στέρησις τῶν τροφῶν καὶ ἡ μὴ ἀποστολὴ ἄλλων παρὰ τοῦ Γῶγου, εἶτε δὲ καὶ κατεπείγουσα περὶ ἐπανόδου διαταγὴ τοῦ Νορμάννου, μαθόντος ὅτι οἱ ἐν Ἄρτῃ Τούρκοι ἐμελέτων ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἐκστρατεύσωσιν, ἠνάγκασαν τοὺς περιπλανωμένους τούτους νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Πέτα, ὅπου ἔφθασαν τὴν 1 Ἰουλίου.

Καὶ ἄλλοθεν ἴσως, ἀλλὰ βεβαίως ἐκ τοῦ ἐξῆς περιστατικοῦ, οἱ ἐν Ἄρτῃ Τούρκοι ἀνεκάλυψαν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἐλληνικῆς ἐκστρατείας, δι' ἣν ἐφοδῆθησαν κατ' ἀρχὰς ὑποθέτοντές τὴν πολλὰ σημαντικὴν.

Οἱ Τούρκοι, ἐν ᾧ τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον διέμενεν ἐν Κομποτίῳ, ἐνεδρεύοντες διὰ νυκτός πλησίον τοῦ χωρίου ἐκείνου, συνέλαβαν, τελευτώντος τοῦ Ἰουνίου, τὸν ἐκ τοῦ τάγματός των φιλελλήνων Ἰταλὸν Μονάδην περιδιαβάζοντα καὶ τὸν ἔφεραν εἰς Ἄρταν. Οὗτος περιποιηθεὶς καὶ θαρβύνηθεις ὑπὸ τῶν ἐκεῖ διατριβόντων πασάδων τοῦ Ἰσμαήλ-Πλιάσα καὶ τοῦ Μεχμέτ-Ρεσίτη, τοῦ καὶ Κιουτχῆ, ἀνεκάλυψεν αὐτοῖς καὶ τὰς ἐνεστώσας δυνάμεις καὶ τὰ μελετώμενα κινήματα καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ὁ δυστυχὴς δὲν ἐδυνήθη διὰ τῶν ἀνακαλύψεων του ν' ἀποφύγῃ τὸν ἐπαπειλοῦντα

κίνδυνον. Οἱ ἄπιστοι πασάδες, μαθόντες ὅσα ἤθελαν, τὸν ἀπεκεφάλισαν καὶ ἔστησαν τὴν κεφαλὴν του εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς τῆς Ἄρτης. Οἱ Τούρκοι ἐθαρβύνηθησαν μεγάλως ἀκούσαντες ὅσα ἠγγύσαν καὶ τὰ ἐκοινοποίησαν τῇ γενικῇ ἀρχηγῇ των Βρυώνῃ, ὅστις μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Χουρσήδη, ἀφ' οὗ διέθεσε πρεπόντως τὰ τῆς πολιορκίας τῆς Κιάφας, κατέλαβε τὰς Βαριάδας, κεντρικὴν θέσιν μεταξὺ Ἰωαννίνων, Ἄρτης καὶ Σουλίου.

Ἄν καὶ ἡ κατοχὴ τοῦ Κομποτίου ἦτον ἀναγκαιοτάτη, διότι τὸ χωρίον τοῦτο καίτοι ἐπὶ τῆς μεταξὺ τοῦ Πέτα καὶ τῆς Λαγκαδάς ὁδοῦ, δι' ἣς οἱ ἐν Πέτα ἐλάμβαναν τὰς τροφάς καὶ τὰ πολεμφοῦδια, μόνον 150 ἦσαν οἱ ἐναπομείναντες. Οἱ δὲ ἐν Ἄρτῃ, ὡς χίλιοι, ἐπέπεσαν αἰφνης τὴν 3, ἔκαυσαν τὰ ἄκρα τοῦ χωρίου καὶ ἀνέβησαν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος ἐκκλησίαν τῆς Εὐαγγελίστρας, ὅπου ἐκλεισθήσαν οἱ ὀλίγοι Ἑλληνες καὶ ὑπερασπίστησαν εὐτυχῶς δύο ὥρας, ἕως οὗ, ἀκουσθέντος τοῦ τουφεκισμοῦ, ἔφθασεν ἔγκαιρος βοήθεια ἀπὸ τοῦ Πέτα ὑπὸ τὸν Γρίβαν καὶ τὸν Γενναῖον καὶ ἀπὸ τῆς Λαγκαδάς ὑπὸ τὸν Ράγκον, καὶ οὕτως οἱ Τούρκοι προσβλήθέντες ὑπὸ τῶν ἐξωθεν ἐλθόντων καὶ φοβηθέντες ὅτι ἐπήρχοντο καὶ ἄλλοι, ἀνεχώρησαν φονευσθέντων τινῶν ἐξ αὐτῶν· ἐπληρώθησαν δὲ καὶ 7 Ἑλληνες. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἀνεκλήθη ὁ Γενναῖος εἰς Πελοπόννησον παρὰ τοῦ πατρὸς του.

Τὰς αὐτὰς δὲ ἡμέρας ἐκινήθησαν οἱ Τούρκοι ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Κυριακούλην ἐστρατοπεδευμένον παρὰ τὸν λιμένα τοῦ Φαναρίου. Σκοπὸς τῆς ἐνεῖ ἀποδόσεως τῶν Ἑλλήνων ἦτο ν' ἀνοιχθῆ διὰ τῆς συμπράξεως τῶν Σουλιωτῶν ἢ εἰς Κιάφαν ἄγουσα ὁδὸς ἐπὶ εἰσαγωγῇ τροφῶν. Οἱ Σουλιῶται, μαθόντες τὴν ἀπόδασιν, ἔσπευσαν νὰ στείλωσι βοήθειαν. ἀλλ' οἱ Τούρκοι, ὡς τρισχίλιοι, ἐπέπεσαν τὸ πρωτὶ τῆς 4 Ἰουλίου. Ἀντέστησαν οἱ Ἑλληνες γενναίως, φονεύσαντες ἱκανοὺς ἐκ τῶν ἄλλεπαλλήλως ἐφορμώντων. Οἱ Τούρκοι, παθόντες πολλὴν βλάβην ὡς ἀπροφύλακτοι, ἤρχισαν νὰ ὑποχωρῶσιν. Ὁ δὲ ἐν Βαλιτεσίῳ νικητῆς Κυριακούλης διεκρίθη καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ διὰ τὴν συνήθη ἀφοβίαν του· ἀλλ' ἐν ᾧ ἔτρεχεν ἀπὸ προμαχῶνος εἰς προμαχῶνα πρὸς ἐμφύχωσιν τῶν στρατιωτῶν του, τὸν ἐκτύπησε κατάκαρδα τουφεκοβολὴ καὶ τὸν ἐβρίψε νεκρόν. Ὁ παρακολουθῶν αὐτὸν στρατιώτης φοβηθεὶς μήπως ἡ γνώσις τοῦ θανάτου τοῦ ἀρχηγοῦ διαταράξῃ τοὺς συμπολεμιστάς του, ἐπέβριψε τὸν ἐπενδύτην του καὶ ἀπέκρυψε τὸν θάνατόν του καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μάχης. Ἐφρονέθη καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στρατεύματος, ὅστις κατὰ τὴν γνώμην τινῶν ἦτον ὁ κατὰ τὸ Βαλιτεσί στρατηγὸς Κεχαγιάμπεης. Οἱ δὲ Ἑλληνες διετήρησαν ὅλην τὴν ἡμέραν τὰς θέσεις των, τὴν δὲ νύκτα ἀποφασίσαντες ν' ἀναχωρήσωσιν ἐξ αἰτίας τῆς προξενηθείσης ἀθυμίας καὶ ἀταξίας ἐν τῇ στρατοπέδῳ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ καλοῦ ἀρχηγοῦ του, οἱ μὲν Σουλιῶται ἐπανήλθαν εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπέβησαν εἰς τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα, καὶ ἀποπλεύσαντες τὴν ἐπαύριον ἀπεβιβάσθησαν εἰς Μεσολόγγι φέροντες τὸν νεκρὸν τοῦ Κυριακούλη, ὃν ἐκήδευσεν ἡ πόλις λαμπρῶς. Ἀφ' οὗ δ' ἐματαιώθησαν τοιοῦτοτρόπως αἱ δύο

ἐκστρατεύει τοῦ Φαναρίου καὶ τῆς Πλάκας καὶ ἀπέπλευσαν τὰ τέσσαρα ἐλληνηκὰ πλοῖα, οἱ Σουλιῶται ἀπέβαλαν πᾶσαν ἐλπίδα ἐξωτερικῆς ἀντιλήψεως.

Τὸ χωρίον τοῦ Πέτα κείται ἐπὶ θέσεως ὀρεινῆς καὶ ὀχυρᾶς ἐν μέσῳ δύο σειρῶν βουνῶν, τῆς μὲν ἔμπροσθεν πρὸς δυσμὰς τῆς δὲ ὀπισθεν. Ἄφ' ἧς ἡμέρας ἐστρατοπέδευσαν οἱ Ἕλληγες ἐν τῇ χωρίῳ τούτῳ οἱ τακτικοί, οἱ φιλέλληγες καὶ οἱ Ἐπτανήσιοι κατέλαβαν τὴν ἔμπροσθεν σειρᾶν, τὴν καὶ ἐπικινδυνότεραν τὴν αὐτὴν κατέλαβαν καὶ οἱ ἐπανελθόντες ἀπὸ τῆς περιπλανήσεώς των, οἱ δὲ λοιποὶ ἐτοποθετήθησαν ἐν τῇ ὀπισθεν τοῦ χωρίου τῇ καὶ ἐπιμηχεστέρῃ ἦσαν δὲ ὅλοι οἱ ἐν Πέτῃ ὑπερδισχίλιοι. Ἐπειδὴ οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ φιλέλληγες ὀλιγώρουν τὰς συνήθεις ἐν Ἑλλάδι διὰ προμαχῶνων προφυλάξεις ἐν καιρῷ μάχης, οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῶν μὴ τακτικῶν ἐπροσπάθησαν νὰ τοὺς πείσωσι εἰς ἀνέγερσιν αὐτῶν, ἀλλ' ἐκείνοι ἀπεκρίθησαν, ὁ μὲν Δανίας τῷ Γῶγῳ «Ἡμεῖς ἔχομεν τὰ στήθη μας προμαχῶνα,» ὁ δὲ Ταρέλλας τῷ Βλαχοπούλῃ «Ἡξεύρομεν καὶ ἡμεῖς νὰ πολεμῶμεν» ὥστε ἐπὶ μόνῃ τῇ ἀνδρεία των ἐρείδόμενοι δὲν ἠθέλησαν ν' ἀκούσωσι τὰς συμβουλὰς τῶν περὶ τὰς τοιαύτας μάχας ἐμπείρων. Ἐτοποθετήθησαν δὲ τὰ μὲν δύο ἐλληνηκὰ τάγματα πρὸς τὸ κέντρον ἔχοντα παρ' αὐτοῖς δύο κανόνια καὶ δέκα κανονοβολιστὰς ὑπὸ τὸν Ἑλθετὸν Βράνδλην, ὁ δὲ λόχος τῶν φιλελλήνων ἀριστερᾶ, ὁ ἔστιν ἐν τῇ ἐπικινδυνότερῃ ὄλων τῶν θέσεων, τὸ δὲ σῶμα τῶν Ἐπτανησίων δεξιᾶ, ὅλα δὲ πλησίον τὸ ἐν τοῦ ἄλλου· οἱ δὲ μὴ τακτικοί, οἱ ὀπισθεν τοῦ χωρίου, ἐτοποθετήθησαν οἱ μὲν πρὸς τὸ κέντρον ὑπὸ τὸν Βαρνακιώτην, οἱ δὲ ἀριστερᾶ ὑπὸ τὸν Μπότσαρην, οἱ δὲ δεξιᾶ ὑπὸ τὸν Γῶγον καὶ Βλαχόπουλον· ὁ δὲ Ἀνδρέας Ἴσχος καὶ ὁ Γάτσος παρεφέδρευαν. Ἀνεδέχθη δὲ ὁ Γῶγος νὰ φρουρήσῃ καὶ τὸ Μετεπιὸν καὶ τὸν παρακείμενον λόφον, καὶ ἀνέθεσε τὴν φρούρησιν τούτου εἰς τοὺς ἐγχωρίους τοῦ Πέτα.

Τὴν 4 Ἰουλίου, πέμπτη ὥρα πρὸ μεσημβρίας, ἐξῆλθε τῆς Ἄρτης τὸ τουρκικὸν στράτευμα ἔμπροσθεν τοῦ ἵππικόν καὶ ἠκολούθει τὸ πεζικόν τὸ ὅλον ἑπτὰ ἢ ὀκτῶ χιλιάδων. Διηρέθη δὲ εἰς δύο, καὶ οἱ μὲν πλείστοι προσέβαλαν κατὰ μέτωπον τὸ χωρίον, ὅπου οἱ φιλέλληγες, οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ Ἐπτανήσιοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπορεύθησαν δισχίλιοι μὲν πρὸς τὸ δεξιὸν κέρασ τῶν μὴ τακτικῶν, ἵνα, διαβάνας τὸ Μετεπιὸν καὶ κυριεύσαντες τὸν λόφον, καταλάβωσι τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων, ὀλιγαριθμότεροι δὲ πρὸς τὸ ἀριστερὸν κατὰ τὸν Σταυρόν. Σφοδρὸς πυροβολισμὸς ἀναψεν ἐν πρώτοις κατὰ μέτωπον· οἱ Τούρκοι ἀπεκρούσθησαν καὶ πολλοὶ ἔπεσαν ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας προσβολῆς. Οἱ φιλέλληγες ἐφάνησαν ἀξιοὶ τῆς πολεμικῆς φήμης των, καὶ οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ Ἐπτανήσιοι ἀξιοὶ μιμηταὶ των.

Ὁ Γῶγος ἄφησε τὴν ἔμπροσθοφυλακὴν τῶν ἐχθρῶν νὰ διέλθῃ τὸ Μετεπιὸν ἀνεπηρέαστος· ἐσύγκειτο δὲ αὐτῇ ἐξ 80, ἐν οἷς, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν μὴ τακτικῶν, ἦσαν ὅλοι οἱ σημαιοφόροι, οἱ καὶ ἀνδρειότεροι τοῦ στρατοῦ. Ἄφ' οὗ δὲ οἱ παρακολουθοῦντες ἐφθασαν ἐντὸς βολῆς, τότε ἔπεσαν οἱ περὶ τὸν Γῶγον αἰφνης καὶ τοὺς ἔτρεψαν· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ καὶ

ὁ Δῆμος Τσέλιος, οἱ παρασταθμεύοντες, τοὺς κατεδίωξαν κακῶς ἔχοντας ὥστε ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων ἐφαίνετο πανταχόθεν βεβαία· ἀλλὰ τυχαῖον τι περιστατικὸν ἀνέτρεψε τὰ πάντα. Οἱ προπορευθέντες 80 Τούρκοι, βλέποντες ἑαυτοὺς ἀπομεινωμένους καὶ μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῶν καταδιωκομένων καὶ ἀμηχανοῦντες τί νὰ πράξωσι πρὸς σωτηρίαν των, ἐτόλιξαν τὰς σημαίας των καὶ ἐπροχώρησαν ἐξ ἀνάγκης ὡς ἀπηλπισμένοι πρὸς τὰ ἄνω, ἴσως εὕρισκαν διέξοδον ἐκεῖθεν. Φθάσαντες δὲ εἰς τὸν παρὰ τῷ Μετεπιῷ λόφον ἐθαύμασαν μὴ εὐρόντες εἰμὴ ἕνα ἵππον, τὸν τοῦ Γῶγου, καὶ 8 μόνον στρατιώτας φυλάττοντας αὐτόν, καὶ θαρβυθέντες ἐξέτολιξαν τὰς σημαίας των. Τότε τινὲς τῶν μὴ τακτικῶν, ἰδόντες αἰφνης τουρκικὰς σημαίας ὑπεράνω αὐτῶν καὶ ὑποθέσαντες ὅτι ὁ Γῶγος ἐνίκηθη ἢ ἐπρόδωκε, διεσκορπίσθησαν ἐν βροπῇ ὀφθαλμοῦ, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ οἱ λοιποὶ ὅλοι. Οἱ δὲ κάτω μαχόμενοι Τούρκοι, ἐμψυχωθέντες ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν σημαῶν καὶ συμπεράναντες ἐντεῦθεν ὅτι οἱ συναγωνισταὶ των ἐνίκησαν καὶ κατέλαβαν τὰς ἀκρωρείας, ὠρμησαν θαρβραλεώτεροι ἐπὶ τοὺς εὐτυχῶς μέχρι τοῦδε ὑπὸ τὴν ἐλληνηκὴν σημαίαν πολεμοῦντας, οἵτινες ἰδόντες τὰ γενόμενα ἀπηλπίσθησαν καὶ ὑπεχώρησαν διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν ξιφοκτονοῦντες καὶ ξιφοκτονούμενοι. Οἱ πλείστοι δὲ τῶν φιλελλήνων καὶ τινες τακτικοὶ φθάσαντες εἰς τὸν Σταυρόν δὲν ἐδύναντο νὰ προχωρήσωσι, ἐπίτι ἐκυκλώθησαν ὑπὸ σμήνους ἐχθρῶν καὶ εὐρέθησαν ἠναγκασμένοι ἢ νὰ παραδοθῶσιν ἢ ν' ἀποθάψωσιν. Ἐπροτίμησαν τὸ ἐνδοξότερον, καὶ συμπυκνωθέντες εἰς σχῆμα πυργοειδὲς (en bataillon carré) ἔπεσαν ὅλοι ἐνδόξως φονεύοντες καὶ φονευόμενοι. Οἱ δὲ λοιποὶ φιλέλληγες ὑποχώρησαν δι' ἄλλης ὁδοῦ ἐκινδύνευσαν καταδιωκόμενοι ν' ἀφανισθῶσι καὶ ἐκείνοι ὅλοι· ἀλλ', ἀφ' οὗ κατήντησαν εἰς ἀπότομόν τινα θέσιν κατὰ τὸν Σταυρόν, εὐρέθη ὑπεράνω αὐτῆς τὴν ὥραν ἐκείνην ὁ Γῶγος μετὰ τινῶν τῶν ὀπαδῶν του, καὶ ὅλοι οὗτοι ἐτουφέκισαν διὰ μᾶς τοὺς καταδιώκοντας καὶ ἐλύτρωσαν τοὺς καταδιωκομένους. Μεγάλα τὰ παθήματα τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνισθέντων τὴν ἡμέραν ἐκείνην· ὁ Ταρέλλας, ὁ Δανίας, τὸ τρίτον σχεδὸν τοῦ τακτικοῦ, τὸ ἡμισυ τῶν Ἴόνων καὶ τὰ δύο τρίτα τῶν φιλελλήνων, ἐν οἷς καὶ οἱ δέκα κανονοβολισταὶ, καὶ ὁ σημαιοφόρος ἐφονεύθησαν, οἱ ἐν τῇ χωρίῳ ἀσθενεῖς ἐσφάγησαν, ὁ Νορμάνος, ὁ Πανᾶς καὶ ἐκ τῶν μὴ τακτικῶν ὁ Δῆμος Τσέλιος ἐπληρώθησαν· ὀλίγοι ἠχμαλυτίσθησαν, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀπεκεφαλίσθησαν ἐν Ἄρτῃ ἐκτὸς ἐνὸς φιλέλληγος Πρώσσου, ὡς γνώσεις ἔχοντας χειρουργικὰς. Οἱ Τούρκοι ἐγέναν κύριοι τοῦ χωρίου, καὶ ἐπῆραν ὅλα τὰ πολεμειόδια, ὅλας τὰς τροφὰς, δύο κανόνια καὶ τὴν σημαίαν τῶν φιλελλήνων. Τοιοῦτος δὲ ἦτον ὁ διασκορπισμὸς καὶ τοιαύτη ἡ περιπλάνησις τῶν διασωθέντων, ὥστε πολλοὶ μὴ παθόντες οὔτε ἐφαίνοντο οὔτε ἠκούοντο πολλὰς ἡμέρας· ἦσαν δὲ καὶ τινες, ὡς ὁ Βλαχόπουλος, ὁ Γουβερνάτης καὶ ἄλλοι, οἵτινες θρηγνόμενοι ὡς πεσόντες ἐν τῇ μάχῃ ἐξεφανερῶθησαν παρ' ἐλπίδα ὡς ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ συμφορὰ τοῦ Πέτα ἦτο μᾶλλον καταστροφὴ ἢ ἦττα.

Καὶ οἱ μὲν Τούρκοι ἀφῆσαντες φρουρὰν ἐν τῇ χωρίῳ ἐπανήλθαν εἰς Ἄρταν, ὅπου ἐπανηγύρισαν λαμπρῶς τὴν νίκην των· οἱ δὲ διασκορπισθέντες ὀπλαρχηγοὶ καὶ ὀπλοφόροι Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες συνήλθαν ἐνθεν κακείθεν εἰς Λαγκαδάαν, ὅπου διέμενον ὁ Μαυροκορδάτος.

Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα συνέβη μεταξύ τῶν Ἑλλήνων ὅ,τι συμβαίνει συνήθως μετὰ τὰς τροπὰς· ἐμέμφοντο καὶ ἐνοχοποιοῦν ἀλλήλους· ἀλλ' ἡ γενικὴ κατακραυγὴ ἔπεσεν ἐπὶ τὸν Γῶγον ἀναδεχθέντα νὰ φρουρήσῃ καὶ μὴ φρουρήσαντα τὸν λόφον, ἐξ ἧς αἰτίας προήλθεν ἡ κρίσις τῆς μάχης· διὰ τοῦτο οἱ φιλέλληνες τὸν ὠνόμαζαν φανερᾶ προδότην, ἀλλ' οὔτε ὁ Μαυροκορδάτος οὔτε οἱ μὴ τακτικοὶ ἀρχηγοὶ συνέφασκαν ἀποδίδοντες δικαίως τὴν μὴ φρουρήσιν τοῦ λόφου εἰς τὴν συνήθη ἀπαίθειαν τῶν μὴ τακτικῶν. Ὁ δὲ Γῶγος, πεποιθὼς ἐπὶ τῇ ἀθωότητι του, ἤλθε καὶ αὐτὸς εἰς Λαγκαδάαν· ἀλλ' ἰδὼν ἐκ τοῦ πλησίον τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων ἐπανήλθεν εἰς τὰ ἴδια, ἐσυμβιδιάσθη μετὰ τῶν Τούρκων, καὶ Τούρκος ἔκτοτε διέμεινε μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του.

Τὰ ἐν Ἠπείρῳ ἀλλεπάλληλα κατορθώματα τῶν ἐχθρῶν τοῖς ἠνοῖξαν τὰς διόδους τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Ἀκαρνανίας, ὅθεν ἄλλοτε ἐξεδιώχθησαν καὶ ἀπεκρούσθησαν κακῶς ἔχοντες.

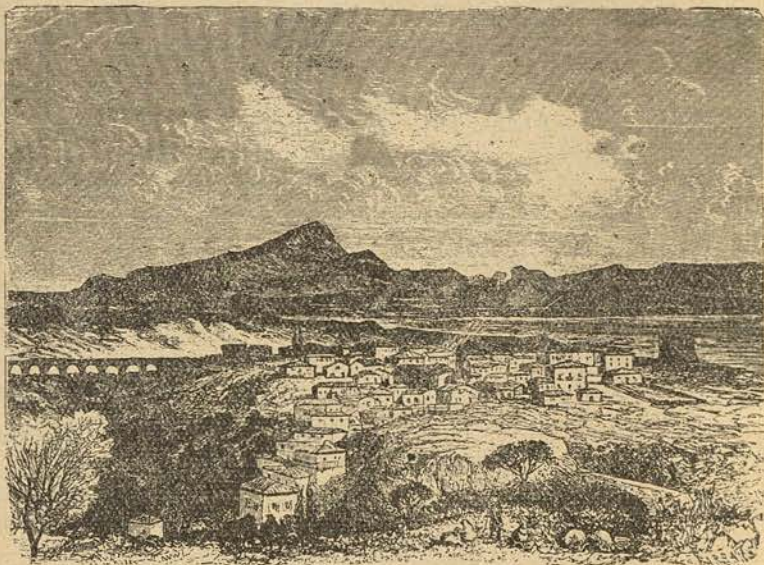
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΣΤ'.

Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Μαχμούδπασαν Δράμαλιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀποτυχία αὐτῆς.—Τὰ κατὰ Ἐϋβοίαν καὶ Κρήτην.

ΕΝ ᾧ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ἦτον ὅλη ἀπροφύλακτος καὶ ὅλη ἄνω κάτω διὰ τὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τοῦ Ὀδυσσεῶς ἀλληλομαχίαν, διὰ τὸν φόνον τοῦ Νούτσου καὶ Παλάσκῃ καὶ διὰ τὴν ὀργὴν τῆς Κυβερνήσεως κατὰ τοῦ φονέως, ὁ μεταθὰς ἐξ Ἠπείρου εἰς Θεσσαλίαν Χουρσήδης ἐκίνησε τὰ συνηγμένα ἐκεῖ πολυάριθμα στρατεύματα· καὶ αὐτὸς μὲν ἐκάθησεν ἐν Λαρίσση εἰς προμήθειαν τροφῶν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς ἐκστρατείας δι' ἀποστολῆς νέων στρατευμάτων, ἐφρορεύον ἐν ταῦτῃ καὶ τὰ κατὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος προσχεδιασθέντα ὑπὸ τὸν Βρυώνην κινήματα· ἐξεστράτευσεν δὲ ὡς ἀρχιστράτηγος κατὰ διαταγὴν τῆς Πύλης ὁ ἐκ Δράμης τῆς Μακεδονίας Μαχμούδπασας, ὁ καὶ Δράμαλης, ὁ πρὸ πολλοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀγωνιζόμενος, γνωστὸς διὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ γένους του καὶ τὰ μεγάλα πλοῦτη του. Συνεξεστράτευσαν δὲ ὑπ' αὐτὸν ὁ ἄλλοτε ἀρχιβεζήρης Τοπάλ-Ἀλήπασας, ὁ ἄλλοτε ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν Ἐρήπ-Ἀχμέτπασας, ὁ Χασάνπασας Κασάμπασης, ὁ Τσαρνατση-Ἀλήπασας, ὁ Ἀργεῖος Ἀλήπασας διορισθεὶς ἔκτοτε φρουραρχος Ναυπλίου, δύο ἄλλοι ὀλίγον γνωστοὶ πασάδες καὶ πολλοὶ δερεμπεῆδες τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, ὧν οἱ ἐπισημότεροι ἦσαν ὁ Ἐμῆναγας Κιουπροῦλης, ὁ ἐκ Καστορίας Μεχμέτμπεης, ὁ ἐκ Ἐάνθης Ἐμῆνμπεης, ὁ ἐκ Νεβροκόπου Ἰσοῦμπεης, καὶ ὁ ἐκ Μαγνησίας Γιακούπαγας Καραοσμάνογλους. Τὴν δὲ 29 Ἰουνίου ὁ ἀρχιστράτηγος ἐπέρασε τὸν Σπερχειόν. Ἐπέκεινα τῶν 30000 ἦσαν οἱ συνεκστρατεύοντες, ἀλλ' 24000 οἱ πολεμισταὶ (α), ἐξ ὧν τὰ τρία τέταρτα ἔφιπποι, οἱ πλείστοι δὲ τῶν πεζῶν Ἀλβανοί. Ἐίχε δὲ ἡ ἐκστρατεία αὕτη εἰς χρῆσιν τῆς καὶ 30000 ἡμιόνους καὶ 500 καμήλους. Ὁ στρατὸς οὗτος ἐφωδιασμένος καὶ δι' ἐξ ἐλαφρῶν κανονίων, καὶ τῶν ἀναγκαίων κανονοβολιστῶν εἰσέβαλεν ἀνεπηρέαστος τὴν 1 Ἰουλίου εἰς Θήβας, ἔκαυσε τὴν πόλιν καὶ διέχυσεν ἐπὶ τῆς διαβάσεώς του παντοῦ τρόμον μέγαν. Ἡ Βοιωτία καὶ ἡ Μεγαρὶς ἠρημώθησαν, καὶ οἱ κάτοικοι τῶν κατέφυγαν οἱ μὲν εἰς τὰ ὄρη οἱ δὲ εἰς τὴν Σαλαμίνα, ὅπου κατέφυγαν καὶ οἱ Ἀρειοπαγῖται· ἀλλὰ φοβηθέντες οὗτοι τὸν μέχρι θανάτου καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Σαλαμῖνι καταδιώκοντα αὐτοὺς Ὀδυσσεᾶ ἔφυγαν καὶ ἐκεῖθεν, καί, μεταβαίνοντες ἀπὸ πλοίου εἰς πλοῖον καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, κατήνη-

σαν εἰς τὸ ἐν Εὐβοίᾳ Ξηροχώρι, προσπαθοῦντες νὰ διατηρήσωσι σιάν διουκίσεως ἐν μέσῳ τόσῃ δεινῶν περιστάσεων. Πρὶν δὲ φθάσῃ ὁ ἐχθρικός στρατός εἰς τὸν Ἴσθμόν, 1200 ὑπὸ τὸν Τσαρκατση-Ἀλήπασαν μετέβησαν εἰς Εὐβοίαν καὶ εἰσῆλθαν εἰς Χαλκίδα.

Μαθοῦσα ἡ Κυβέρνησις τὴν ἐχθρικήν ἐκστρατείαν, ἦν οὔτε τόσον σημαντικήν ἐπίστευεν οὔτε ταχεῖαν ἐπροσδόκα, ἔσπευσε νὰ φρουρήσῃ τὰ πέραν τοῦ Ἴσθμοῦ στενά. Πολλοὶ ἐκλήθησαν εἰς φρούρησιν, πλὴν ὀλίγοι ἐπροθυμή-

Αἱ Θῆβαι.

θησαν προθυμότεροι δὲ πάντων ἐφάνη ὁ Τσαλαφατίνος, ὅστις ἐκστρατεύσας ἐπροχώρησε πέραν τοῦ Ἴσθμοῦ ἐπὶ σκοπῇ νὰ προκαταλάβῃ τὸ Κανδηλί· ἀλλὰ πολλὰ ὀλίγοι τῶν συνειστρατευσάντων τὸν ἠκολούθησαν ἀμυχανῶν δὲ διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν ἀκολούθων του περὶ τοῦ πρακτέου, καὶ μαθὼν ὅτι 600 Τριπολιτσιῶται ὑπὸ τὸν Σέκερην, Ῥήγαν Παλαμίδην καὶ ἄλλους, 80 Ἀργεῖοι ὑπὸ τὸν Νέζον καὶ ἄλλοι τόσοι Κορίνθιοι ἀνέβησαν ἤδη τὰ μεγάλα Δερβένια, ὡπισθοδρόμησε πρὸς αὐτούς· ὅλοι δὲ καταλαβόντες διαφόρους θέσεις εἰς ἐμπόδιον τῆς προόδου τῶν ἐχθρῶν ἐφαίνοντο πρόθυμοι ν' ἀντιπαραταχθῶσιν· ἀλλ' ἐπὶ τῇ θέᾳ τόσου στρατοῦ, πλησιάζοντος, ἐδειλίασαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἀμαχητί, ἐγκαταλείψαντες καὶ ὅλας τὰς ἀποσκευὰς τῶν· μόνοι ἐναπέμειναν οἱ ὑπὸ τὸν Τσαλαφατίνον ὀλίγοι· ἀλλ' ἰδόντες καὶ οὗτοι παρ' ἐλπίδα τοὺς λοιποὺς συμπολεμιστάς των φεύγοντας ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι. Διαδίδοντες δὲ οἱ φεύγοντες εἰς δικαιολογίαν τῶν ὅθεν διέβαιναν καὶ διαβεβαίοντες καὶ οἱ ἀρχογοὶ αὐτῶν ὅτι οἱ πλείστοι τῶν σὺν

αὐτοῖς ἐχάθησαν ἐν τῇ μάχῃ, ἐν τῇ μάχῃ δὲν ἔλαβε χώραν, καὶ τετραπλασιάζοντες τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐχθρῶν καὶ μεγαλαποιοῦντες τὸν κίνδυνον ἔφεραν τὸν λαὸν ὅλον εἰς ἀπελπισίαν καὶ κατ' ἐξοχὴν τοὺς ἐν τῇ Ἀργολίδι, οἵτινες καταλιπόντες καὶ πόλιν καὶ χωρία καὶ τὴν δυσμετακόμιστον περιουσίαν τῶν ἔτρεχαν ἄλλοι εἰς τὰ ὄρη καὶ ἄλλοι εἰς τὰ παραθαλάσσια, γυμνούμενοι οἱ πλείστοι· οἱ μὲν καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν εἰς τὴν Ἀργολίδα πρὸς λεηλασίαν τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς προσδοκωμένης πτώσεώς του συρβρυσάντων Μανιατῶν, οἱ δὲ κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τῶν ναυτῶν, εἰς ὧν τὰ πλοίαρκα κατέφυγαν. Τὰ πάντα ἦσαν ἐν ἄκρᾳ ταραχῇ, ἀταξίᾳ, διαίρεσει καὶ ἀπελπισίᾳ. Ἡ Κυβέρνησις, ἀντὶ νὰ ἐμψυχώσῃ τὸ πλῆθος, ὀλιγοψύχησεν αὐτὴ· μείνασα δὲ καὶ ἀφροῦρητος καὶ μὴ θεωροῦσα ἑαυτὴν ἀσφαλῆ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἐμβῆκε τὴν β. ἐκτός τινων μελῶν τῆς, εἰς δύο γολέττας ἐλλιμενίζούσας· ἔμπροσθεν τῶν Μύλων, τὴν μὲν Ὑδραϊκὴν, τὴν δὲ Σπετσιωτικὴν. Κατήντησε δὲ εἰς τόσῃν ἀδυναμίαν, ὥστε οὔτε κὰν τὸν ἄργυρον νὰ προφυλάξῃ ἐδυνήθη, τὸν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων συναχθέντα καὶ κατατεθέντα ἐν τινι πλοίῳ, ὅθεν τὸν ἤρπασαν ναῦται ἔξωθεν ὀρμήσαντες ἐπὶ λόγῳ ὀφειλομένων μισθῶν. Μόνος ὁ Θανάσης Καρίγιαννης, Μανιάτης, εὗρεθεὶς ἐν Ἀργεὶ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τῆς φυγῆς, τῆς ἀρπαγῆς, τῆς καταπίεσεως καὶ τοῦ τρόμου, καὶ εὐρῶν δέκα ὀμόφρονάς του ἀνέβη αὐθόρμητος καὶ ἀφοβος εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ἀργους καὶ ὕψωσε σημαίαν.

Ἀφ' οὗ δὲ ἡ ἀνωθεν τοῦ Ἴσθμοῦ στενὴ ἐκείνη καὶ δι' ὀλίγων εὐπεράσιτος διόδος ἀφέθη ὅλη ἀνοικτὴ διὰ τὴν λειποταξίαν τῆς φρουρᾶς τῆς, ἡ πρόδοδος τοῦ ἐχθροῦ ἔμεινε πάντῃ ἀνεμπόδιτος. Ἀλλὰ, εἰδὼς οὗτος πόσον ἡ διάβασις ἦτον ἐπικίνδυνος, ἐπλησίαζε μετὰ πολλῆς προσοχῆς, καθ' ὅσον μάλιστα ἔβλεπεν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων ἀναπεπταμένας ἑλληνικὰς σημαίας, ἃς οἱ λειποτάκται ἐγκατέλειψαν ἐκ τῆς βίας καὶ τοῦ τρόμου ἐπὶ τῆς φυγομαχίας των. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἐχθρικός στρατός εἰσέδυσσε διὰ τοῦ δυσπροσίτου ἐκείνου μέρους πάντῃ ἀνεμπόδιτος, καὶ ἐχύθη ὅλος εἰς τὴν πεδιάδα καταδιώκων καθ' ὁδὸν τοὺς λειποτάκτας καὶ φονεύων καὶ τινὰς αὐτῶν. Ἐπὶ δὲ τῆς εἰσόδου του ἔφυγεν ὁ φρούραρχος Ἀχιλλεὺς Θεοδωρίδης (β) καὶ ὅλη ἡ φρουρὰ τῆς Ἀκροκορίνθου, ἀν καὶ καλῶς ὠχυρωμένης καὶ ἐφωδιασμένης. Ἐφονεύθησαν καὶ οἱ ἔμπροσθοι Τούρκοι, ἐν οἷς καὶ ὁ πολυκτῆμων Κιαμῆλμπεης.

Ἐπὶ τοιαύτας εὐτυχεῖς περιστάσεις διαβάς ὁ Δράμαλης τὰ δυσδιάβατα Δερβένια τὴν ὁ, ἐκυρίευσσε τὴν αἰσχυρῶς ἐγκαταλειφθεῖσαν δυσάλωτον Ἀκροκορίνθον. Καταπλεύσαντος δὲ συγχρόνως εἰς τὸν Ἴσθμόν καὶ τοῦ ἐν Πάτραις Ἰσοῦφη καὶ γενομένου αὐθημερόν πολεμικοῦ συμβουλίου περὶ τῶν περαιτέρω κινήματων, οἱ πλείστοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰσοῦφης καὶ ὁ Ἀργεῖος Ἀλῆς, οἱ εἰδότες τὸν τόπον, ἐγνωμοδότησαν νὰ φρουρηθῇ προσηκόντως ἡ Ἀκροκορίνθος καὶ διαίρεθῆν τὸ στράτευμα εἰς τρία νὰ κινήθῃ τὸ μὲν πρὸς τὴν Ἀργολίδα, τὸ δὲ πρὸς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Καλαβρύτων, τὸ δὲ πρὸς τὰς Πάτραις

καὶ τὴν Ἥλιδα, ἐπὶ λόγῳ ὅτι διηρημένον τοιοῦτοτρόπως καὶ πᾶσαν στρατιωτικὴν συγκέντρωσιν Ἑλλήνων θὰ διεσκέδαζε καὶ τὰς ἀναγκαίαις τροφὰς θὰ εὑρίσκαε, καὶ μαχόμενον παντοῦ θὰ ὑπερίσχυεν. Ἄλλ' ὁ ἀρχιστράτηγος δὲν ἐνέκρινε τὴν γνώμην ταύτην, καὶ φρουρήσας τὴν Ἀχροκόρινθον διὰ τριακονσίῳν ὑπὸ τὸν Χασάνπασαν, νυμφευθεὶς καὶ τὴν χήραν τοῦ Κικιμήλ-μπεη ὠδεύσαε πανστρατιᾷ καὶ ἐν βίᾳ πρὸς τὸ Ἄργος ἀφήσας ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ, ὑπὸ φύλαξιν ὀλίγων, τὰ πέντε, ἐκ τῶν ἕξ κανονίων (γ). Ἔστειλε καὶ 50 ἵππεῖς

Τὰ Καλάβρυτα.

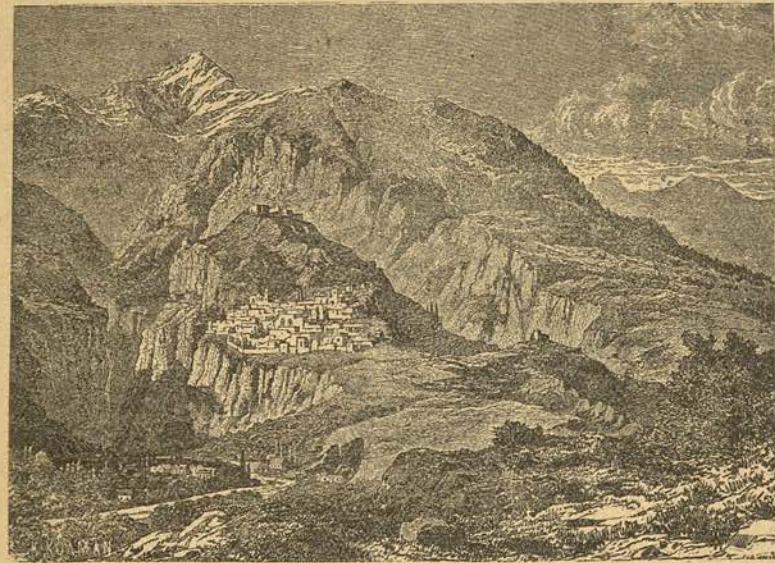
εἰς κατασκοπήν, οἵτινες, μηδεμίαν εὐρόντες ἀντίστασιν εἰσῆλθαν τὴν 6 καὶ εἰς αὐτὸ τὸ Ναύπλιον καὶ ἀνήγγειλαν τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατοῦ πρὸς ἐμφύχωσιν τῶν πολιορκουμένων καὶ λύσιν τῆς συμμάσεως.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἀνέβαιναν οἱ ἐχθροὶ πρὸς τὸ Ἄργος, οἱ Ἕλληνες ἔκαιαν ὄλους τοὺς ἐν τῇ πόλει καὶ τοῖς χωρίοις τῆς Ἀργολίδος καρπούς. Ὁ δὲ Πάνος Κολοκοτρώνης, ὁ Κουμουσιώτης καὶ οἱ Μαυρομιχάλοι: Γεωργάκης, Ἰωάννης, Κατσάκος καὶ Βοϊδῆς, παραλαβόντες διακοσίους στρατιώτας, ὑπῆγαν εἰς Κουτσπόδι εἰς καῦσιν τῶν ἐκεῖ ἀσυγκομιστῶν εἰσέτι γεννημάτων· ἀλλὰ, καθ' ἣν ὥραν τὰ ἔκαιαν, ἡ ἐχθρική προφυλακὴ κυκλώσασα τὸ χωρίον ἐβρέφη ἐπ' αὐτοὺς ἀνισταθέντας γενναίως καὶ ἐφόνευσεν ἱκανούς, ἀλλ' οἱ σημαντικοί, ἔφιπποι ὄντες, διεσώθησαν ὄλοι ἀβλαβεῖς. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη Ἑλλήνων καὶ Τούρκων σύγκρουσις ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς ταύτης.

Ἐν τοσοῦτῳ, ἐπαυρόμενοι οἱ ἐχθροὶ ὡς μηδαμοῦ εὐρόντες ἀντίστασιν, ἀνέβαιναν εἰς Ἄργος ὡς εἰς πανήγυριν. Τόσον δὲ ἐθαῤῥύνηθησαν, ὥστε μόναι οἱ ἀποσπασθέντες 50 ἵππεῖς, οἱ φέροντες τὰς ἀγαθὰς ἀγγελίας εἰς Ναύπλιον, εἰσῆλθαν εἰς Ἄργος πρὶν φθάσῃ ὁ στρατός, καὶ διέμειναν, τόσον ὀλίγοι, ἄφοβοι ἐν τῇ ἐχθρική ἐκείνῃ πόλει ὡς ἐν ἰδίᾳ. Τοῦτο ἰδὼν ὁ πλήρης τόλμης καὶ ζήλου Καρίγιαννης ἀνωθεν τῆς ἀκροπόλεως ἐξῆλθεν ὄλος ὀργῆ, καὶ ἐντυχὼν τινὰς Ἀργείους τοὺς ἐπέπληξεν, ὅτι ἄφησαν τὴν πατρίδα των εἰς τὴν διά-

κρισιν τόσον ὀλίγων ἐχθρῶν. Ἐπιλοτιμήθησαν οἱ ἐπιπληχθέντες, ὤρμησαν μετὰ τῶν περὶ τὸν Καρίγιαννην ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς, ἐφόνευσάν τινὰς, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπεδίωξαν. Τοῦτου γενομένου, ὁ γενναῖος Καρίγιαννης ἀνέβη πάλιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὑπὸ τὴν σημαίαν του.

Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης (δ), διατρίβων ἔτι ἐν Τριπολιτσᾷ, ἔμαθε τὴν εἰς Ἄργολίδα εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη καὶ τὴν εἰς τὰ πλοῖα καταφυγὴν τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἰδὼν τὸν κίνδυνον τῆς πατρίδος ἐδόθη ὄλος εἰς ὑπεράσπισιν τῆς πρόθυμον συνεργῶν εὐρῶν τὴν Γερουσίαν (ε) κατακχλοῦσαν ἔκτοτε πᾶσαν φροντίδα εἰς ἀσφάλειαν τοῦ Κράτους· ἔγραφε παντοῦ, ἐφοβέριζεν, ἐνήργει,

Ὁ Μυστράς

ἐδείκνυεν ἄκραν ἀφοβίαν ἐν μέσῳ τοῦ ἐπικρατοῦντος γενικοῦ φόβου, διέταξε τὸν μὲν Πλαπούταν νὰ ἔλθῃ μετὰ 500 πλησίον τοῦ Ἄργους καὶ τοποθετηθῇ ἐν Σχοινοχωρίῳ (ζ), τὸν δὲ Ἀντώνην Κολοκοτρώνη νὰ μεταβῇ μετὰ 400 εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον· ἐξῆλθε δὲ καὶ αὐτὸς τῆς Τριπολιτσᾶς πρὸς τοὺς Μύλους.

Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, διατρίβων ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη ἐν Ἄργει, κατέκρινεν ὡς ἀνάνδρον τὴν εἰς τὰ πλοῖα καταφυγοῦσαν Κυβέρνησιν, καὶ πρόθυμος νὰ τρέξῃ εἰς βοήθειαν τῆς κινδυνουούσης πατρίδος ἀνέβαινεν εἰς Τριπολιτσάν πρὸς ἐντευξίν τῶν μὴ μεταταπισάντων γερουσιαστῶν καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ εἰς σύσκεψιν περὶ τοῦ πρακτέου· ἀνέβαιναν δὲ ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ συγχρόνως ἐκ τῶν Μύλων καὶ ὁ Πετρόμπεης καὶ ὁ Κρεββατᾶς προεστῶς τοῦ Μυστρά, καὶ ἀπήνητησαν ὄλοι τὸν Κολοκοτρώνη κατὰ τὸ Τα-

βοδλι' ἐκεῖ συσχεφθεντες ἔκριναν πρὸ παντὸς ἀναγκαῖον νὰ καταλάβωσι τὴν ἔρημον καὶ ἀνώχωρον ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους εἰς ἐπαρχολῆσιν τοῦ ἐχθροῦ ἐντὸς τῆς Ἀργολίδος ὀλίγας ἡμέρας, ἕως οὐ λάθωσι καιρὸν καὶ συνάξωσι στρατιώτας εἰς ἀντίστασιν, διότι οἱ Τούρκοι σπανίως ἀφίπουν ὀπισθὲν των ἐχθροῦς συσσωματωμένους. Εἰς κατάληψιν δὲ αὐτῆς ἐστάλησαν ὁ Μαυριπι-

Ἰωάννης Μαυρομιχάλης.

τσιώτης, ὁ Κατσάκος, ὁ Κουμουσιώτης καὶ ὁ Ζαχαρόπουλος μετὰ 200 στρατιωτῶν. Οὗτοι φθάσαντες πλησίον τῆς ἀκροπόλεως ἠπόρησαν καὶ ἐχάρησαν ἰδόντες κυματίζουσαν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἐλληνικῆν σημαίαν, εἰσῆλθαν προθυμότεροι, ἠσπάσθησαν ἐγκαρδίως τὸν Καρίμιαννην καὶ κατέλαβαν καὶ τὴν ὑπ' αὐτὴν Μονὴν τῆς Κεκρυμμένης. Κατόπιν τῶν βρῆθέντων ὀπλαρχηγῶν ἀνέδησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Γεωργάκης καὶ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης, ὥστε ἔλη ἢ ἐν αὐτῇ φρουρὰ συνίστατο ἐξ 700 ἐπιλέκτων.

Τὴν 10 ἐχύθη ὄλος ὁ ἐχθρικός στρατὸς εἰς Ἀργολίδα, ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσε· τὴν δὲ 12 ἔφθασεν ὁ ἀρχιστράτηγος εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἄργους· καὶ ὁ μὲν Ἄργεῖος Ἀλῆς, παραλαβὼν ἵππεις τινας εἰσῆλθεν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν κανονίων εἰς Ναύπλιον, ὁ δὲ Δράμαλης ἐπολιόρησεν εὐθὺς στενωῶς καὶ ἐπολέμει τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους καὶ τὴν Μονὴν τῆς Κεκρυμμένης.

Ἄφ' οὗ δὲ οἱ συνελθόντες εἰς Ταβοῦλι διεχωρίσθησαν, ὁ Κολοκοτρώνης ἐκίνησε πρὸς τὸν ἅγιον Γεώργιον διὰ τοῦ Τουρνεϊκίου, θέλων νὰ παρατηρήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ· εὐρῶν δὲ καθ' ὁδὸν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Μαλανδρινίου Τούρκους (ἦ) ἐκ τῶν τοῦ Δράμαλης, ἐλθόντας ἐπὶ λαφυραγωγίᾳ, τοὺς ἔκασσε κλεισθέντας ἐν τινὶ οἰκίᾳ καὶ μὴ θελήσαντας νὰ παραδοθῶσιν. Ἐτοποθέτησε δὲ τὸν μὲν Ἀντώνην Κολοκοτρώνην καὶ ἄλλους τινας ὀπλαρχηγούς, ἔχοντας ὄλους 500, κατὰ τὰ Δερβενάκια, τὸν δὲ Γεώργιον Ἀλωνιστιώτην καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ κατὰ τὸν ἅγιον Γεώργιον, ὅπου διέμεινε πρὸς καιρὸν καὶ αὐτός.

Ὁ δὲ Πετρόμπεγης ἐπανῆλθεν εἰς τοὺς Μύλους, ὅπου ἦσαν καὶ πρὸ τῆς

εἰσόλῃς τοῦ Δράμαλη ἱκανὰ στρατεύματα συνηθροισμένα εἰς λαφυραγωγίαν ἐπὶ τῇ προσδοκωμένῃ πτώσει τοῦ Ναυπλίου καὶ ὅπου συνήρχοντο καθ' ἡμέραν καὶ ἄλλα. Κατεῖχαν δὲ τὰ στρατεύματα ταῦτα τὴν θέσιν τῶν Μύλων καὶ τὴν τοῦ Κεφαλαρίου τὴν ἐν τῇ ὑπωρεῖα τοῦ Χάου, ὅπου ἀναφαίνονται τὰ νερά τοῦ ἀπὸ τῆς Στυμφάλης λίμνης πηγάζοντος Ἐρασίνου, καὶ ὑπὸ γῆν μέχρι τῆς θέσεως ἐκείνης βέοντος. Τὸ σχέδιον δὲ τῶν ἀρχηγῶν Ἑλλήνων ἦτο νὰ κλείσωσι τὰς ἐξόδους τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ τοὺς λιμοκτονήσωσιν ἐντὸς τῆς Ἀργολίδος μὴ εὐρίσκοντας τροφάς, διότι οἱ Ἕλληνες ἐπρόλαβαν καὶ τὰς ἔκασσαν. Ἐν τοσούτῳ οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἄργους καὶ οἱ ἐν τῇ Μονῇ τῆς Κεκρυμμένης ἐπροκάλουν εἰς μάχην ἄνωθεν τοὺς ἐχθροὺς τουφεκίζοντες. Οἱ Τούρκοι, ἄφ' οὗ τοῖς ἐπρόβαλαν νὰ προσκυνήσωσι καὶ δὲν εἰσηκούσθησαν, ἐκανοσβόλουν τὴν Κεκρυμμένην ἀπὸ τοῦ Φορονέως καὶ ἐτουφεκίζαν νύκτα καὶ ἡμέραν καὶ τὴν ἀκρόπολιν· ἐπέμειναν δὲ πολεμοῦντες ἂν καὶ σὺδερμίαν βλάβην ἐπροξένουν, διότι ἐπίστευαν, ὅτι οἱ Ἄργεῖοι καὶ ἄλλοι ἀπέθεσαν ἐν τῇ ἀκροπόλει τὴν πολυτίμιον περιουσίαν των. Οἱ ἔγκλειστοι δὲν ἐπάσχαν ἔλλειψιν τροφῆς, διότι ἐπρόλαβαν καὶ εἰσεκόμισαν ἐκ τῆς πόλεως, ἀλλὰ νεροῦ. Τοῦτο ἐγνώριζαν οἱ ἐν Μύλοις καὶ ἐν Κεφαλαρίῳ, καὶ πεπεισμένοι ὅτι δὲν ἐδύνατο οἱ ἔγκλειστοι ν' ἀνθέξωσι μέχρι πολλοῦ, καὶ βλέποντες περὶ ἑαυτοὺς ἱκανὰ στρατεύματα, ἀπεράσισαν νὰ κινηθῶσιν ἐπὶ τοὺς πολιορκητάς, καὶ εἰδοποίησαν καὶ τὸν ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Σχοινοχωρίου εἰς τὴν τῶν Ἐκδόων, πλησιεστέραν τοῦ Ἄργους, μεταθάβαντα Πλαπούταν, ἵνα κινηθῇ καὶ αὐτὸς συγχρόνως. Τοιοῦτοτρόπως πεσόντες τὴν 15 Ἰουλίου πολλαχόθεν ἐπὶ τοὺς πολιορκοῦντας ἦνοιξαν τὴν ἀκρόπολιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ κατοχὴ τῆς ἦτο δι' οὗς εἴπαμεν λόγους εἰσέτι ἀναγκαιοτάτη, ἐξῆλθαν μόνον, κοινῇ γνώμῃ, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Γεωργάκης Μαυρομιχάλης, ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης καὶ οἱ πλείστοι τῶν στρατιωτῶν· ἐναπέμειναν δὲ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ καὶ 250 στρατιῶται, δυνάμενοι δι' ἧς εἶχαν τροφῆς καὶ πόσεως, ἄφ' οὗ τόσον ἠλαττώθη ὁ ἀριθμὸς των, νὰ ἐνδιαμείνωσιν εἰσέτι ὀλίγας ἡμέρας, συνενοήθησαν δὲ νὰ ἔλθωσι καὶ ἐκ δευτέρου μετ' ὀλίγον οἱ ἐξῶθεν εἰς βοήθειάν των. Τοιοῦτοτρόπως, χάρις εἰς τὴν ἀφοσίωσιν καὶ γενναϊότητα τῶν ἀπομεινάντων ἐν τῇ ἀκροπόλει Ἑλλήνων, ἀσχολούμενος ὁ ἐχθρὸς εἰς τὴν πολιορκίαν αὐτῶν δὲν ἐπεχείρησε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου. Διὰ τοιούτων τεχνασμάτων ἐπροσπάθουν οἱ Ἕλληνες νὰ σταματήσωσι τὴν πρόοδον τοῦ δεινοῦ στρατοῦ, ὅτε αἴφνης ἐγνώσθη ὅτι πολυάρμενος ὀθωμανικὸς στόλος ἐπλεον ἐξῶθεν τῆς Ὑδρας σκοπεύων, ὡς ἐφαίνετο, νὰ εἰσπλεύσῃ τὸν Ἀργολικὸν κόλπον. Εὐκόλον εἶναι νὰ φαντασθῇ τις τὸν εὐλογον φόβον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἐπικίνδυνον ἐκείνην ὥραν, καὶ ἐξαιρέτως τὴν παραξάλην τῆς Κυβερνήσεως, οὔτε ἐπὶ τῆς ξηρᾶς θεωρούσης ἑαυτὴν ἀσφαλῆ, οὔτε ἐντὸς τῶν πλοίων, ὅπου κατέφυγε, δυναμένης πλέον νὰ διαμείνῃ. Καλῇ τύχῃ ὁ στόλος, ὡς ἂν δὲν ἐφρόντιζε περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ Κράτους, ἦ ὡς ἂν ἦτο ξένος ὁ ἐπὶ τῆς Ἀργολίδος ἀγών, ἀντὶ νὰ εἰσπλεύσῃ καὶ συμπράττων

μετὰ τοῦ στρατοῦ καταστρέψῃ διὰ μᾶς τὰ πάντα, ἐξηκολούθησεν ἡσυχῶς τὸν πλοῦν πρὸς τὰς Πάτρας, ἵνα παραλάβῃ τὸν ἐκεῖ διατρίβοντα Μεχμέτπασαν διαδεχθέντα τὸν ἐν Χίῳ θανατωθέντα Καπητάμπασαν.

Διασκεδασθέντος τοῦ μεγίστου τούτου κινδύνου, οἱ ἐν Μύλοις καὶ ἐν Κεφαλαρίῳ ἐστρατοπεδευμένοι Ἕλληγες, ἀναλογισθέντες ὅτι ἡ ἐξοδος τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει ἀπομεινάντων δὲν ἐπεδέχετο περαιτέρω ἀναβολήν, ἐκίνησαν εἰς λύτρωσίν των ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀντώνη Μαυρομιχάλη τὴν 19, καλέσαντες, ὡς καὶ πρότερον, τὸν Πλαπούταν ὅπως συμπράξῃ, ἅλλ' οὗτος δὲν εἰδοποιήθη ἐν καιρῷ, ὥστε ὄλον τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς ἐλθόντας ἐκ Μύλων καὶ Κεφαλαρίου.

Ἀνήγειραν οἱ πολιορκοῦντες καὶ πολεμοῦντες τὴν ἀκρόπολιν Τούρκοι πρὸς τοὺς ἄλλοις ἓνα προμαχῶνα ὑπ' αὐτήν, ὑπερενοχλοῦντες τοὺς πολιορκουμένους. ἅλλ' οἱ πολιορκούμενοι, τουφεκίζοντες ἄνωθεν, ἠνάγκασαν τοὺς κατέχοντας αὐτὸν νὰ τὸν ἐγκαταλείψωσι, καὶ ἐνέθεσαν τὸν Βοῦδῆν Μαυρομιχάλην. Ὁ φιλοκίνδυνος οὗτος ἀνὴρ ἐξήλθε, διαρκούσης τῆς μάχης, μετὰ 40 ἀκολούθων ξιφῆρης καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς πλησίον του ὀλίγους ἐχθρούς. ἅλλ' οἱ λοιποὶ Ἕλληγες, μὴ ἠξεύροντες ὅτι ὁ προμαχῶν κατελήφθη ὑπὸ τῶν συναδέλφων των, ἐξέλαβαν τοὺς ἐντὸς ὡς ἐχθρούς· καὶ βλέποντες αὐτοὺς μὲν διασκορπίζοντας τοὺς πλησίον αὐτῶν, ἄλλοθεν δὲ γενειοφόρον στρατιώτην, ἢ κατ' ἄλλους παπᾶν, βαστώντα σημαίαν καὶ φεύγοντα, ἐτράπησαν ὄλοι εἰς φυγήν. Τότε οἱ ἐχθροὶ, βλέποντες τοὺς Ἕλληγας φεύγοντας, ἔπεσαν ἔφιπτοι καὶ πεζοὶ κατόπιν των καὶ τοὺς κατεδίωξαν προσπαθοῦντας νὰ διασωθῶσιν ἐπὶ τοῦ Χάου· ἐφόνευσαν δὲ 153, καὶ ἐπλήρωσαν 64. Μετὰ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην τροπὴν καὶ φθορὰν τῶν Ἑλλήνων οἱ μὲν Τούρκοι ἐπανήλθαν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἄργους, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι, ἰδόντες τόσον ἀριθμὸν πεσόντων καὶ πληγωθέντων ἀδελφῶν, συνήχθησαν πάλιν εἰς Κεφαλάρι ἐντρομοί. Ἐν τσοσούτῳ οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἐφαίνοντο μηδεμίαν πλῆον ἔχοντες ἐλπίδα σωτηρίας.

Ὁ δὲ κατὰ τὸν ἅγιον Γεώργιον Κολοκοτρώνης μαθὼν τὸ δυστύχημα μετέβη τὴν ἐπαύριον (20 Ἰουλίου) εἰς Μύλους, ὅπου ἐκτὸς τῶν ἠττηθέντων σωμάτων ἤυρε καλῆ τύχῃ 1300 Ἀρκαδίους φθάσαντας μετὰ τὴν μάχην θέλων δὲ νὰ θαρβύνη τοὺς δειλιάσαντας, ἀνέβη ἐπὶ τινος ὑψώματος καὶ ἐφλόγισε τὰς καρδίας τῶν ἀκροατῶν του διὰ τῶν σφοδρῶν ἐπιπλήξεών του, διὰ τῶν πατριωτικῶν προτροπῶν του καὶ δι' ὧν ἔδωκε χρηστῶν ἐλπίδων· καὶ, ἐπειδὴ τότε ἐπρόκειτο πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ προφθάσῃ καὶ σώσῃ τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἐκίνησαν τὴν αὐτὴν ἐσπέραν τὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Κόλοκοτρώνην· καὶ τὴν μὲν πρώτην καὶ δευτέραν νύκτα ἠεροβολίσθησαν ἀνεπιτυχῶς. Τὴν δὲ τρίτην, διαρκούσης τοῦ συνήθους ἀεροβολισμοῦ, ἔλαβαν οἱ ἔγκλειστοι καιρὸν καὶ ἐξήλθαν ὄλοι σχεδὸν σῶοι. Παρέδλεψαν δὲ, ὡς φαίνεται, καὶ οἱ Τούρκοι, ὡς ἔχοντες πρώτιστον σκοπὸν τὴν διαρπαγὴν τῶν πραγμάτων. Ὁ δὲ πρῶτος στήσας ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τὴν σημαίαν Καρί-

γιαννης ἔτυχε κοιμώμενος τὴν ὥραν τῆς ἐξόδου. Ἐξυπνήσας δὲ, καὶ ἰδὼν ἀπροσδοκῆτως ἑαυτὸν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν καταγινομένων νὰ λαφυραγωγῶσιν ὅ,τι εὑρισκαν, διότι πολῖται τινες τοῦ Ἄργους εἶχαν τῷ ὄντι ἀποθέσει ἐν τῇ ἀκροπόλει πρὸς ἀσφάλειαν ἐπὶ τοῦ διασκορπισμοῦ των τὰ ἐπιπλάτων, ἔδραξε καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ προχείρου κακάδιον, ἔχωσεν ἐν αὐτῷ ὄλην τὴν κεφαλὴν του ὥστε νὰ μὴ φαίνεται τὸ πρόσωπόν του, καὶ χειροκρατῶν οὐτιδανὰ σκευὴ ἐξήλθε τῆς ἀκροπόλεως τὴν ἡμέραν, τραγηδῶν καὶ σκιρτῶν, διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν ὑπολαθόντων αὐτὸν ὡς ἓνα τῶν εἰσελθόντων Τούρκων μεταφέροντα εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἄργους τὰ λάφυρά του.

Ἐν τῇ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἐστάλη ἐκ νέου πρεσβεία εἰς Ζάκυνθον ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ στρατιωτικοῦ τῆς Πελοποννήσου, ἐπικαλουμένη δι' ἐγγράφου τὴν προστασίαν τῶν Ἀγγλων· ἀλλὰ δὲν ἐνεκρίθη τὸ ἐγγράφον ὅπως ἦτο συντεταγμένον, καὶ ὁ πρεσβευτὴς Πονηρόπουλος ἐπανήλθεν εἰς Πελοπόννησον πρὸς καταλληλοτέραν αὐτοῦ σύνταξιν.

Μετὰ δὲ τὴν εἰς Ἀργολίδα εἰσβολὴν τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν εἰς Ναύπλιον εἰσόδον τοῦ Ἀλῆ ὡς φρουράρχου, ἡ περὶ παραδόσεως συνθήκη ἐλύθη, καὶ οἱ ἀκολουθήσαντες τὴν εἰσελθοῦσαν εἰς Ναύπλιον ἐπὶ καταγραφῇ τῶν πραγμάτων ἐπιτροπήν, ἐνοπλοὶ ἕως τότε, ἀφωπλίστησαν. ἅλλὰ τὰ ἐντὸς τοῦ φρουρίου εὐρεθέντα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς οὔτε ἐκακοποιήθησαν, οὔτε εἰς τὸν Δράμαλην, ζητοῦντα αὐτά, παρεδόθησαν, διότι οἱ ἐν Ναυπλίῳ Τούρκοι ἐφοδοῦτο μὴ δώσωσι δικαίαν ἀφορμὴν καὶ ἀντικακοποιήσωσιν οἱ Ἕλληγες τοὺς παρ' αὐτοῖς ὀμηρεῦντας οἰκείους των· διέμεινε δὲ καὶ ὁ θαλασσοπύργος ὑποχείριος τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Δράμαλης ἐπροσπάθησεν ἐν πρώτοις νὰ διαφθείρῃ τὴν φρουράν του· ἀφ' οὗ δὲ ἀπέτυχε, διέταξε τοὺς ἐν Ναυπλίῳ νὰ τὸν κανονοβολήσωσι, τοὺς ἔστειλε κανονοβολιστάς, καὶ οὕτω τὸ πρῶτ' ἡ 21 Ἰουλίου ἤρχισε σφοδρότατος κανονοβολισμός· κατέλαβε δὲ καὶ τὸ ἔξωθεν τοῦ τείχους χωρίον Ἄριαν. Ἡ φρουρὰ τοῦ κανονοβολουμένου ὀχυρώματος συνίστατο τότε ἐκ τινῶν Κρανιδιωτῶν, ἀλλ' εἰσῆλθαν εἰς ἐνίσχυσιν καὶ εἰς εὐστοχωτέραν χρῆσιν τῶν κανονίων οἱ φιλέλληγες Χάστιγξ, Χάνης, Ἀνεμάτος καὶ Γέρβης ὑπὸ τὸν Ἰορδάνην, ὃν διέταξεν ἡ Κυβέρνησις νὰ καύσῃ τὴν πόλιν τοῦ Ναυπλίου, δι' ἧς ἐπηγγέλλετο πυροτεχνίας· ἀλλ' ὁ ἀρχηγὸς οὗτος ἐγενεῖν ἄφαντος ἐλθούσης τῆς εἰδήσεως ὅτι εἰσέπλεεν ὁ ἐχθρικός στόλος, διέμειναν ὅμως οἱ ἄλλοι Ἕλληγες καὶ φιλέλληγες κανονοβολοῦντες καὶ κανονοβολούμενοι. Ὁ πόλεμος δὲ οὗτος, συχνῶς καὶ σφοδρῶς ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπαναλαμβανόμενος, δὲν ἔπαυσε εἰμὴ τὴν 25 ἐπὶ τῇ ἔκτεναι αἰτήσει τῶν Ναυπλιέων, οἵτινες βλέποντες φθειρομένης τὰς οἰκίας των ἔδικαιολογοῦντο πρὸς τοὺς Ἕλληγας, ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Δράμαλη καὶ ὄχι κατ' ἰδίαν θέλησιν ἤρχισαν τὰς ἐχθροπραξίας. Ἐν τῷ διαστήματι ὅμως τούτῳ ἔπαθαν τὰ τείχη τοῦ θαλασσοπύργου, καὶ κατεστάθησαν ἄχρηστα καὶ τινα τῶν κανονίων του, ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ὑπερασπιστῶν του ἐφονεύθη· δύο μόνον Κρανιδιωταὶ ἐπληρώθησαν.

Εἶδαμεν πόσον ταχέια ἦτον ἡ πρόοδος τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ. Ἐν διαστήματι δύο ἐβδομάδων, ἀφ' οὗ ἐπέρασε τὸν Σπερχειόν, ἔφθασεν εἰς Ἄργολίδα· ἀλλὰ δύο ἐβδομάδας ἐνδιέμεινεν ἀργός. Τροφάς δὲν ἦνρε διόλου (θ), καὶ ὅσον πολλὰ καὶ ἂν ἦσαν ὅσας ἔφερε κατηναλίσκοντο ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ὑπὸ τοῦ πλήθους· ἀλλ' εἰς ἐξαφάνισιν αὐτῶν συνέτρεξε καὶ ἡ πολλὴ κατάχρησις. Τὸ κρέας ἐπωλεῖτο 30 παράδας ἢ ὁκὰ ἐν Ἄργει τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς εἰσβολῆς, ἀλλὰ μετὰ δεκαπενθήμερον κρέας σχεδὸν δὲν εὑρίσκειτο. Ἐδόθησαν δὲ καὶ ἱκαναὶ τροφαὶ εἰς χρῆσιν τῶν ἐν Ναυπλίῳ, καὶ τὸ στρατόπεδον ἤρχισε νὰ πεινᾷ καὶ δὲν εὑρίσκειν ἐπὶ τῆς ἀργολικῆς πεδιάδος εἰς τροφήν του εἰμὴ ἄωρα σταφύλια πρόξενα πυρετῶν, πολλάκις δὲ καὶ θανάτων, διότι οἱ Ἕλληνες ἐνέδρευαν ἐντὸς τῶν ἀμπέλων καὶ ἐφόνευαν καθ' ἡμέραν πολλούς. Οὐδὲ νερὸν εἶχαν ἐν ἀφθονίᾳ, διότι δὲν ἔβρεξε τὸ θέρος ἐκεῖνο διόλου, καὶ τὰ πλεῖστα πηγὰδια τοῦ Ἄργους ἐστέρφευσαν. Δι' ὅλα ταῦτα ὁ Δράμαλης ἐσκέπτετο σπουδαίως νὰ μεταδῆ εἰς ἄλλην ἐπαρχίαν καὶ ἐθεώρει μᾶλλον κατορθωτὴν καὶ ὠφέλιμον τὴν εἰς Κόρινθον ἐπάνοδόν του. Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἀντιπολίτευσις ἐν τῷ στρατοπέδῳ του, κρυφίως ὑποθαλαπομένη ὑπὸ τοῦ Χουρσήδη φθονοῦντος τὴν δοθείσαν αὐτῷ κατ' εὐθεῖαν ὑπὸ τῆς Πύλης ἀρχιστρατηγίαν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐκστρατείας του τιμὴν καὶ δόξαν. Ἡ ἀντιπολίτευσις δὲ αὕτη, καθὼς συμβαίνει ἐν ταῖς ἀποτυχίαις, ἐκορυφώθη, ἀφ' οὗ δὲν εὐδοκίμησεν ἡ ἐκστρατεία, καὶ διήγειρε πολλὴν κατακραυγὴν κατὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου. Τὸν ἐκάνιζαν δὲ οἱ ἐναντίοι του ὅτι ὁ στρατὸς ἔπαθε, διότι δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῆ τὴν γνώμην τῶν προβαλόντων ἐν Κορίνθῳ νὰ μὴ βαδίσῃ ὅλος τὴν αὐτὴν ὁδὸν πολλοὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἠπειθούν ἀναφανδὸν εἰς τὰς διαταγὰς του· τινὲς δὲ καὶ ἀλληλομάχουν παρῤῥησίᾳ, ὥστε τὸ Ἄργος κατήντησε θέατρον καθημερινῶν καὶ δεινῶν ἀταξιῶν. Τοιαύτη ἦτο ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις ἡ κατάστασις τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου.

Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης μὴ δυνάμενος νὰ βλάψῃ τοὺς ἐχθροὺς πολεμῶν, ἐσοφίζετο πῶς νὰ τοὺς φοβίσῃ· παρετήρησεν ὅτι ἔχασαν τὸ θάρρος καὶ ὑπόπτεισε τὴν φυγὴν των· ἐπειδὴ δὲ ἠθελε νὰ τοὺς ἀποτρέψῃ τοῦ νὰ προχωρήσωσιν εἰς Τριπολιτσάν, διέσπειρε τὴν νύκτα τῆς 23 πολλοὺς στρατιώτας ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν πόλιν ἐκείνην ὁρέων καὶ τοὺς διέταξε ν' ἀνάψῃ ἕκαστος καὶ νὰ διατηρήσῃ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τρία πολυλαμπῆ πυρά. Ἐγείνει τὸ διαταχθὲν καὶ ἐπανελήφθη καὶ τὴν ἐξῆς νύκτα, ὥστε οἱ Τούρκοι ὑπέλαβαν ὅτι συνέβρυσαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος πλήθη Ἑλλήνων, ἐφοβήθησαν καὶ δὲν ἐξῆλθαν τοῦ Ἄργους, ὡς συνείθιζαν. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ἄγρυπνος πάντοτε καὶ προσεκτικός, ἐσυμπέρανεν ἐντεῦθεν ἔτι μᾶλλον, ὅτι ἐμελέτων ταχέως νὰ φύγῃσι, καὶ εἶπε τοῖς συναδέλφοις του ὅτι ἐθεώρει ἀναγκαῖον οἱ πολλοὶ νὰ διατηρήσωσι τὰς θέσεις τοῦ Κεφαλαρίου καὶ τῶν Μύλων, εἰς ἐμπόδιον τῶν ἐχθρῶν, ἂν ἐδοκίμαζαν ν' ἀναδῶσιν ἐκεῖθεν εἰς Τριπολιτσάν, καὶ ὅτι ὀλίγοι ἦσαν ἱκανοὶ νὰ κλείσωσι τὰς μεταξὺ Ἄργους καὶ Κορίνθου

Ἑλληνόπαις ὑπερασπιζόμενος τὸν πατέρα του.

Ἐκ παλαιᾶς εἰκόνης.

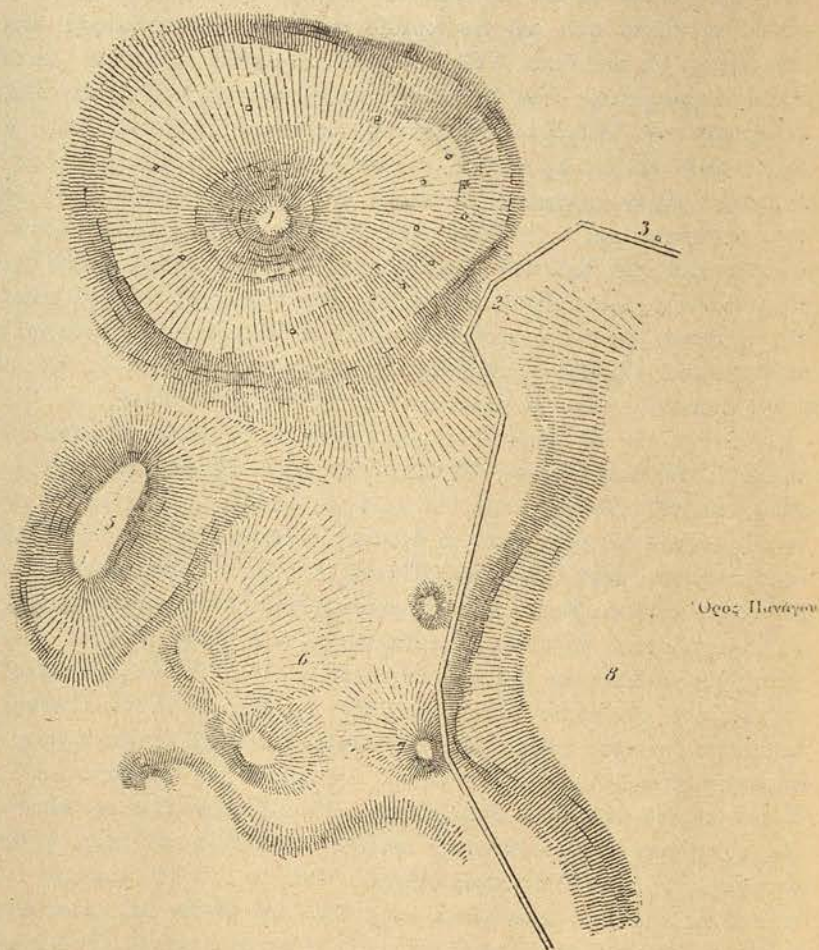

στενοτοπίας εἰς πρόσκομμα τῆς εἰς Κόρινθον ἐπανόδου των· ἦσαν δὲ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ὡς ὀκτακισχίλιοι ὄπλοφόροι Ἕλληνες ἐν τῇ Ἀργολίδι. Κατὰ τὴν γνώμην ταύτην οἱ πλεῖστοι ἔμειναν ὅπου ἦσαν ὑπὸ τὸν Πετρόμπεγν, τὸν Γιατράκον καὶ τὸν Κρεββατᾶν· ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγων εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ κατέβη εἰς Μύλους ὁ γραμματεὺς τοῦ Δράμαλη προβάλλων τοῖς ἐκεῖ ἄρεσιν ἀμαρτιῶν, ἂν ἐπροσκύνουν. Ἀπορῥιφθείσης δὲ τῆς προτάσεώς του, τοῖς εἶπεν, ὡς ὑπὸ ἐμπιστοσύνην καὶ ὡς Χριστιανός, νὰ δυναμώσωσι τὰς θέσεις ἐκείνας, διότι οἱ πασάδες εἶχαν ἀπόφασιν, ἂν ἀπερῥίπτετο ἡ πρότασις των, νὰ ἐφορμήσωσι πανστρατιᾷ καὶ ν' ἀνοίξωσι τὴν ἄγουσαν εἰς Τριπολιτσάν ὁδόν. Ἄλλ' ἡ μυστηγορία τοῦ Χριστιανοῦ γραμματέως, ὃν ἐκράτησαν οἱ Ἕλληνες ἵνα μὴ ἀνακαλύψῃ τοῖς ἐχθροῖς ὅ,τι εἶδεν, ἦτο δολία, ὡς ἐδείχθη, μετὰ ταῦτα σκοπὸν ἔχουσα νὰ θεωρήσωσιν ἀναγκαίαν οἱ Ἕλληνες τὴν μεταγωγὴν τῶν στρατευμάτων εἰς Μύλους ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν Κόρινθον ὁδοῦ, καὶ οὕτω ν' ἀφεθῆ ἀνοικτὴ ἡ ὁδός, ἣν ἐσκόπευαν οἱ ἐχθροὶ νὰ ὀδεύσωσι.

Τῷ ὄντι τὴν 26 Ἰουλίου ἐκινήθη ὅλον τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον πρὸς τὴν ὁδὸν τῶν Δερβενακίων. Ἡ ὁδὸς αὕτη ἔχει δύο μονοπάτια, τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ βάθους τοῦ αὐλῶνος παρὰ τὴν κοίτην χειμᾶβρου, τὸ δὲ ἔρπον πρὸς τὴν δεξιόθεν ὄφρυν τοῦ ὄρους ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀἰσώστη, διὰ τὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Σώζοντος ἐκεῖ ἐκκλησίαν. Ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες κατεῖχαν τὴν ἐπὶ τοῦ βάθους τοῦ αὐλῶνος θέσιν καὶ ἦσαν καλῶς ὠχυρωμένοι, ἐστράφησαν οἱ Τούρκοι πρὸς τὰ δεξιὰ θέλοντες νὰ καταλάβωσι τινὰ λόφον πρὸς τὸ ἄλλο μονοπάτιον καὶ νὰ διέλθωσι διὰ τοῦ Ἀἰσώστη· ἀλλ' ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης προκατέλαβε τὸν λόφον. Ἐκεῖ ἤρχισεν ἡ μάχη· Ὁ Κολοκοτρώνης ἐφύλαττε τότε τὴν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῶν Δερβενακίων καὶ τέταρτον ὥρας αὐτῶν ἀπέχουσαν θέσιν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὑποπεύων μὴ διέλθωσιν οἱ Τούρκοι δι' ἐκείνου τοῦ μέρους ὡς ὀμαλωτέρου. Ἰδὼν δὲ τὴν πορείαν αὐτῶν ἔστειλεν ἐπιβοήθειαν 800 στρατιώτας· ἐπειδὴ δὲ κατέστη ἀδύνατος ἡ θέσις, ἦν κατεῖχεν, ἀφ' οὗ 800 ἀπεμακρύνθησαν, ἔστησεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ πολλὰς σημαίας φαινομένας μακρόθεν, καὶ ἔθεσεν ἐπὶ κατακτανοῦς μέρους ὅσα ζῶα καὶ ὄσους ἐπενδύτας εἶχαν οἱ στρατιωταὶ του, ἵνα ὑπολάβωσιν οἱ κάτωθεν ἐχθροὶ ὅτι κατεῖχεν τὴν ἀδύνατον ἐκείνην θέσιν πολλοὶ Ἕλληνες καὶ μὴ δοκιμάσωσι νὰ διαδῶσιν ἐκεῖθεν. Οἱ ἐχθροὶ ἐν τοσούτῳ πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι ὀπισθεν καὶ ἐκ τῶν πλυχίων, καὶ φονευόμενοι ἐπροχώρουν πρὸς τὸν Ἀἰσώστην, ὅπου δὲν ἦτον ἑλληνικὴ φυλακή.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔτυχαν ὀδεύοντες πρὸς τὴν Κόρινθον διὰ τοῦ Ἀἰνορίου, δύο ὥρας ἀπέχοντος τῶν Δερβενακίων πρὸς τὰ δεξιὰ, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Δικαῖος μετὰ 500 στρατιωτῶν, ἵνα τοποθετηθῶσιν ἐπὶ τῶν μεγάλων Δερβενίων εἰς ἀντίκρουσιν ἐπαπειλουμένης νέας εἰσβολῆς ἐχθρῶν. Οὗτοι, ἀκούσαντες πολὺν τουφεκισμὸν ἀνωθεν τῆς θέσεως ὅπου ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης, ἐστράφησαν πρὸς τὰ ἐκεῖ ὑποπεύοντες συμπλοκὴν· ἀλλὰ

δὲν ἐπροχώρισαν, διότι ἀπαντήσαντες βροχὸν ἔμαθαν, ἔτι ὀλίγοι Τούρκοι ἦλθαν πρὸς τὰ Δερβενάκια, καὶ ὅτι ἀκροβολισθέντες μετὰ τῶν φυλακτόνων

- 1 Ἀγγιλόζουνο Καυκάσιοι καὶ Βουναίοι Ἀλωνιστῶται
- 2 Θέσις τῶν Καπετανῶν
- 3 Χάνι τοῦ Ἀνέστη (Μύλος)
- 4 Δύο ξῶναι περιβολῶν ἐπὶ τοῦ Ἀγγιλοζούνου. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους μεγάλο ταμποῦρι ὡς καταφύγιον
- 5 Θέσις τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη
- 6 Χαμόκλαδα εἰς ἃ ἐκρίπτοντο οἱ στρατιῶται
- 7 Ἐκκλήσιος εὐρείαι
- 8 Βουνὸ εἰς ὃ ἐστρεψαν οἱ Τούρκοι διὰ τὸν Ἅγιον Σώστην

Τὰ Δερβενάκια.

Τοπογραφικὸς χάρτης Φωτάκου.

τὴν θέσιν ἐκεῖνην Ἑλλήνων ἐπανήλθαν εἰς Ἄργος. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ βοή τοῦ τουφεκισμοῦ δὲν ἔπαυεν, ἐστράφησαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος καὶ κατέλαβαν

τὰ ἔμπροσθεν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐξακισχίλιοι Τούρκοι εἶχαν ἤδη διαβῆ καὶ πέσει εἰς Κουρτέσαν κακῶς ἔχοντες· ἀλλ' οἱ κατόπιν αὐτῶν ἐρχόμενοι ἦσαν τὴν ἐξόδον προκατειλημμένην ὑπὸ τῶν βηθέντων τριῶν γενναίων ἀρχηγῶν τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Τούρκοι πολεμούμενοι ἔμπροσθεν, ὀπισθεν, δεξιῇ καὶ ἀριστερᾷ, συνωθούμενοι καὶ συναγωνιζόμενοι νὰ περάσωσι καὶ αὐτοὶ εἰς Κουρτέσαν συνωθούμενοι ἐπὶ τὴν βάραν ὑπὸ τὴν ἐκκλήσιον τοῦ Ἀϊσώστη καὶ ἐκεῖ ἠφανίσθησαν· σωρηθὸν ἐπιπταν ἐντὸς τοῦ βαράθρου φονευόμενοι· πολλοὶ ὑπεκφεύγοντες τὸν κίνδυνον ἐδοκίμαζαν ν' ἀναβῶσι ἐφιπποὶ τὰ ὄρη· ἄλλοι ὠδήγουν δι' ἐκεῖνου τοῦ μέρους φορτωμένους ἵππους καὶ καμήλους· ἀλλ' οἱ ἵπποι καὶ αἱ καμήλοι ὀλισθαίνοντες ἐκρημνίζοντο· ὥστε ζῶα, ἄνθρωποι, φορτία καὶ λίθοι ἐπιπταν ἐπὶ ζώων, ἀνθρώπων, φορτίων καὶ λίθων. Ὁ ὀλίγος ὅμως ἀριθμὸς τῶν ἔμπροσθεν Ἑλλήνων δὲν ἦτον ἱκανὸς νὰ ἐμποδίσῃ ὀλοτελῶς τὴν διάβασιν τῶν ἐχθρῶν, διὰ τοῦτο πολλοὶ αὐτῶν διεσώθησαν ὡς καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν εἰς Κουρτέσαν. Ὑπερτρισχίλιοι ἐλογίσθησαν οἱ ἀπολεσθέντες ἐχθροί· ἔπεσαν δὲ τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων μέγας ἀριθμὸς ζώων καὶ ἀπειρα καὶ πολύτιμα ἄλλα λάφυρα. Οἱ δὲ διασωθέντες εἰς Κουρτέσαν ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας διαβάσεως ἐπανήλθαν τὴν ἐπαύριον πρὸς τὸ στόμιον τῆς ἐξόδου εἰς βοήθειαν τῶν ὀπισθεν ἀπομεινάντων συναδέλφων τῶν ἄλλ' ἰδόντες τοὺς Ἑλληνας ἐτοίμους νὰ τοὺς ἀντικρούσωσι δὲν ἐπροχώρησαν. Ἔστειλε συγχρόνως καὶ ὁ φρούραρχος τῆς Κορίνθου τρία ἐλαφρὰ κανόνια πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἀλλὰ καὶ ταῦτα εἰς οὐδὲν ἐχρησίμευσαν. Οἱ δ' ὀπισθεν ἐρχόμενοι Τούρκοι, ἐν οἷς καὶ οἱ πλείστοι τῶν πασάδων καὶ αὐτὸς ὁ Δράμαλης, ἰδόντες ὅσα ἐπαθῶν οἱ προπορευθέντες, δὲν εἰσηλθεν τὴν τεθλιμμένην ὁδὸν τῶν Δερβενάκων, ἀλλ' ἔμειναν ἐπὶ τῆς ἀπέναντι πεδιάδος καὶ ἔστειλάν τινες πρὸς τοὺς πλησιεστέτους Ἑλληνας ἵνα μάθωσι τίς ὁ ἀρχηγὸς τῶν. Μιθόντες δὲ παρὰ τοῦ ἐκεῖ φυλάκτοντος παπᾶ Δημήτρη Χρυσόβιτσιώτου ὅτι ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης, τῷ ἐπρότειναν νὰ ἐξαγοράσωσι ἐλευθέραν τὴν δίοδον· ἀλλ' ἰδόντες ἐν τῇ μεταξὺ τούτῳ ἵππεις τινες Ἑλληνας καὶ τοὺς ὑπασπιστὰς τοῦ Κολοκοτρώνη, Σπηλιωτόπουλον καὶ Φωτᾶκον, ἐρχομένους πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, καὶ ὑπολαβόντες αὐτοὺς ἐρχομένους εἰς κατασκοπὴν, μὴ θέλοντες δὲ καὶ νὰ διανυκτερεύσωσιν ἐπὶ τῆς πεδιάδος, ἐπανήλθαν εἰς Γλυκιὰν πλησίον τοῦ Ναυπλίου· ὥστε οἱ ἐχθροί, ἔχοντες μεσότηχον τὰ φονικά Δερβενάκια, διηρέθησαν ἀκουσίως οἱ μὲν κατὰ τὴν Κουρτέσαν, οἱ δὲ κατὰ τὴν Γλυκιάν, ὅπου τοῖς συνέβη τὴν αὐτὴν νύκτα ἄλλο δυστύχημα ἐκληφθὲν ὡς κάκιστος οἰωνός· ἀναψε αἴφνης καὶ ἐκάη ἡ πυρτις.

Ἐπειδὴ δὲν ἔμενε πλέον ἀμφιβολία, ὅτι οἱ Τούρκοι θὰ ἐπεχειρίζαν νὰ διαβῶσιν εἰς Κόρινθον θέλοντες καὶ μὴ θέλοντες, ἀνάγκη ἦτο νὰ προκαταλάβωσιν οἱ Ἑλληνας τὰς διόδους.

Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν τῆς μάχης, ἦτο τὴν 27, ἦλθαν εἰς τὸν τόπον τῆς καταστροφῆς ὁ Πλαπούτας, ὁ Δημήτρης Δηληγιάννης, ὁ Γιατράκος, ὁ Τσόκρης καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ πρὸς ἀκριβῆ γινῶσιν τῶν ἐπὶ τῆς προτε-

ραίας. Συσκέψεως δὲ γενομένης περὶ τοῦ πρακτέου, ἀπεφασίσθη, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἐν ἀγνοίᾳ: ποίαν τῶν ἀγουσῶν εἰς Κόρινθον ὁδῶν ἐσχόπευαν οἱ ἐχθροὶ νὰ διέλθωσιν, ὁ μὲν Γιατράκος καὶ ὁ Τσόκρης νὰ παραλάβωσιν ἀμέσως τὰ ἐν Ἄργει στρατεύματά των καὶ νὰ καταλάβωσι τὰς Μυκήνας, ὁ δὲ Ὑψηλάντης, ὁ Δικαῖος καὶ ὁ Νικήτας, ὁ διὰ τὰς κατὰ τὴν 26 ἀνδραγαθίας του ἐπονομασθεὶς Τουρκοφάγος, νὰ μείνωσι κατὰ τὸ Μπερπάτι καὶ Ἄινορι, ὅπου μετέβησαν μετὰ τὴν μάχην, ὁ δὲ Πλαπούτας, ὁ Δηληγιάννης, καὶ ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης νὰ φυλάξωσι τὰ Δερβενάκια· ὅλοι δὲ νὰ τρέξωσιν ὅπου φανῇ ὁ ἐχθρὸς. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐξεστράτευσε πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ Ἄινορίου ὅλος· φθάσας δὲ εἰς Μπερπάτι ἐκτυπήθη ὑπὸ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων. Ὁ Κολοκοτρώνης, νομίζων ὅτι οἱ περὶ τὸν Γιατράκον καὶ τὸν Τσόκρη κατέλαβαν τὰς Μυκήνας καὶ θὰ ἐπιπταν ὀπισθεν τοῦ ἐχθροῦ, ὡς προσεχειδιάσθη, διέταξεν ἀμέσως τοὺς περὶ τὸν Πλαπούταν ν' ἀφήσωσι τὴν θέσιν τῶν Δερβενακίων καὶ νὰ τρέξωσιν ἀπέμπροσθὲν του πρὸς τὴν Κλένιαν, κώμην τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου. Ἄλλ' οὔτε οἱ περὶ τὸν Πλαπούταν ἔφθασαν ἐν καιρῷ ὅπου διετάρχησαν, οὔτε ὁ Γιατράκος καὶ ὁ Τσόκρης κατέλαβαν τὴν θέσιν τῶν Μυκηνηῶν ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ἠπειθήσαν οἱ στρατιῶταί των· τοιοῦτοτρόπως ἀπέτυχε τὸ σχέδιον, καὶ οἱ ἐχθροὶ παθόντες πολλὰ, ἀλλ' ὀλίγα ὡς πρὸς ὅσα ἔπαθον οἱ συνάδελφοί των τὴν 26, διέβησαν τὰ στενὰ καὶ διεσώθησαν εἰς Κόρινθον, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐστάλησαν ἐκ Πατρῶν πέντε πλοῖα φέροντα τροφὰς εἰς χρῆσιν αὐτῶν καὶ τῶν ἐν τῇ Ἀκροκορίνθῳ ὧν ὑπὸ τὰς ὄψεις ὁ Μ. Τομπάζης, εἰσπλεύσας τὸν Σαρωνικὸν κόλπον πρὸ τινῶν ἡμερῶν καὶ ἀποβιβάσας εἰς Κεγχρεὰς τὰ πληρώματα τῶν πλοίων του, ἤρπασεν ὅλας τὰς ἐναποτεθειμένας τροφὰς καὶ ἄφησε τὴν ἀπρονόητον ἐκείνην φρουρὰν σχεδὸν πεινῶσαν.

Τοιοῦτον ἀπέβη τὸ τέλος τῆς εἰς Ἀργολίδα ἐστρατείας τοῦ πολυπληθοῦς τούτου ἐχθρικοῦ στρατοῦ, παθόντος τὰ πάνθαινα ἐπὶ τῆς εἰς Κόρινθον ἐπιστροφῆς, διότι ὁ ἀρχηγός του, ἐπαιρόμενος ἐπὶ τῇ δυνάμει του, δὲν ἐφρόντισεν ἐπὶ τῆς ἐκεῖθεν εἰς Ἄργος ἀναβάσεως νὰ διατηρήσῃ τὰ μεταξὺ τῶν δύο πόλεων στενὰ. Τόσος δὲ τρόμος κατέλαβε τὸν Δράμαλιν, ὥστε ἐγκατέλειπεν ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς εἰς τὴν Γλυκιὰν ὑποχωρήσεώς του καὶ τὸ μόνον παρ' αὐτῷ ἐπὶ τῆς εἰς Ἀργολίδα εἰσβολῆς του κανόνι.

Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Τούρκοι συνήλθαν ὅλοι εἰς Κόρινθον, ὁ Κολοκοτρώνης ὀρθῶς συλλογιζόμενος ἐσχέδιασε νὰ τοὺς ἀποκλείσῃ ἐντὸς ἐκείνης τῆς ἐπαρχίας διὰ ξηρὰς (διότι ἡ θάλασσα τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἦτον ἀνοικτὴ δι' ἔλληψιν ἑλληνικῶν πλοίων) καθὼς τοὺς ἀπέκλεισε πρὸ ὀλίγου ἐντὸς τῆς Ἀργολίδος· καὶ ἐπειδὴ μετὰ τὰς προῤῥηθείσας μάχας ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Δικαῖος μετέβησαν εἰς τὸν Ἴσθμὸν καὶ ἔκλεισαν τὰς διόδους ἐκεῖνας συνάξαντες καὶ τοὺς Δερβεγοχωρίτας, ὁ Κολοκοτρώνης ἄφησεν ἱκανὴν φρουρὰν ἐπὶ τῶν μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἄργους διόδων, μὴ τυχόν τὰς καταλάβωσιν οἱ Τούρκοι καὶ ἀνοίξωσι τὴν κοινωνίαν τῶν δύο ἐκείνων ἐπαρ-

χιῶν· αὐτὸς δέ, ὁ Γιατράκος, ὁ Πλαπούτας, ὁ Δημήτρης Δηληγιάννης, ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης, ὁ Χρηστόπουλος καὶ ὁ Γενναῖος, ἔχοντες τρισχιλίους, ἐποποθετήθησαν ἐν Σουλῷ, χωρὶς πέντε ὥρας ἀπέχοντι τῆς Κορίνθου, ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Ἀχαΐαν ὁδοῦ, δι' οὗ, ὡς ἐσυμπέραναν, ἐμελέτων οἱ Τούρκοι νὰ διαβῶσι. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἔφθασαν καὶ οἱ Πετμεζάδες μετὰ 500 εἰς Βάλτσας, χωρὶς ἀπέχον τοῦ Σολίου μίαν ὥραν. Τὴν δὲ ἐπαύριον ὁ Κο-

Ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὰ Δερβενάκια

Σχεδιογράφημα Δ. Μπισλίνη.

λοκοτρώνης διέταξε τὸν Γεννητιὸν καὶ τὸν Γιαννάκη Κολοκοτρώνην νὰ καταλάβωσι τὰ Βασιλικά, μίαν ὥραν καὶ τρία τέταρτα μακρὰν τοῦ λοιποῦ στρατοπέδου, ὡς προφύλακες. Διέβαινε κατὰ περίστασιν τὴν αὐτὴν ἡμέραν διὰ τῶν Βασιλικῶν ὁ Γάτος ἐρχόμενος ἐκ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐνδιέμεινε καὶ οὗτος· ὥστε ἡ προφυλακὴ αὕτη συνηριθμήτετο εἰς 1300. Τὴν δ' ἐπιούσαν νύκτα ὁ Κολοκοτρώνης διέταξε καὶ ἀναψῆν πολλοὶ πυρὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν βουνῶν εἰς ψευδῆ ἐπίδειξιν τῶν δυνάμεών του.

Τρισχίλιοι Τούρκοι ἵππεις καὶ πεζοί, ἐπανήλθαν τὴν 4 Αὐγούστου εἰς Κλένιαν, ὅπου ὡς ἔμαθον, ἦσαν συσσωρευμένοι τροφαί. Τὴν θέσιν ἐκείνην κατεῖχαν 400 Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Γεωργάκη Μαυρομιχάλην, τὸν Κατσάκον, τὸν Τσαλαφρατινὸν καὶ ἄλλους. Οἱ ἐχθροὶ ἔτρεψαν διὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνας,

τοὺς κατεδίωξαν, ἐκυρίευσαν τὴν κώμην καὶ παρ' ὀλίγον συνέλαβαν τὸν Μαυρομιχάλην· ἀλλ' οἱ φυλάττοντες τὴν πλησίον θέσιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου

Θ. Κολοκοτρώνης.

Κατὰ σχεδιογράφημα περιηγητοῦ.

Τριπολιτσιώται, ὡς 600, ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς Ἀθανασόπουλον, Λεβιδιώτην, Δαρειώτην καὶ Ριζιώτην, κατέβησαν ἐκεῖθεν ὄρμαϊοι, κατέλαβαν τὸν ἔξωθεν τῆς κώμης ναὸν καὶ τὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κώμης λόφον, ἐθάβρουν τοὺς

φεύγοντας δι' οὐ ἔδειξαν αὐτοὶ θάρβους, τοὺς ἐπανεφέραν εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, καὶ διὰ τῆς συμπράξεως αὐτῶν ἀπήλασαν τῆς κώμης ἀπράκτους τοὺς εἰς αὐτὴν εἰσελθόντας ἐχθρούς.

Τὴν δὲ 7 Αὐγούστου οἱ Τούρκοι, θέλοντες ν' ἀνοίξωσι τὴν εἰς Πάτρας ἄγουσαν ὁδόν, ἐξεστράτευσαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Κιάτου καὶ τῶν Βασιλικῶν, καὶ συνεκρούσθησαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων πλησίον τῶν σταφιδίωνων, ἀλλ' ἐπανήλθαν ἄπρακτοι εἰς Κόρινθον. Τὴν δὲ 12 ἐξεστράτευσαν πάλιν πανστρατιᾷ πρὸς τὰ Βασιλικά, ὅπου διέμενε ἡ προφυλακὴ, ἣτις ἀντέστη γενναίως, ἂν καὶ ὀλίγη· συνήλθαν ἐκεῖ μετὰ τὴν ἑναρξιν τῆς μάχης καὶ τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ στρατεύματα, καὶ ἡ τροπὴ τῶν Τούρκων ἐφαίνετο καὶ ταύτην τὴν ἡμέραν βεβαία· ἀλλὰ τινες ἐκ τοῦ τάγματος τοῦ Ἀναγνώστη Πετμεζᾶ, μαχομένου εὐτυχῶς, ἰδόντες ἵππον ἐντὸς σταφιδίωνος, ἀφεθέντα ὑπὸ τῶν Τούρκων ὡς δέλεαρ, ἔτρεξαν νὰ τὸν συλλάβωσι καὶ αἰφνης ἀνέστησαν 60 Τούρκοι ἐνεδρεύοντες, καὶ ἔτρεψαν τοὺς ἀπροσέκτους τούτους Ἑλληνας εἰς φυγὴν φονεύσαντες ἕνα ἐξ αὐτῶν. Ἡ φυγὴ τῶν ὀλίγων Ἑλλήνων ἔφερε πανικὸν φόβον καὶ γενικὴν τροπὴν. Μόνοι δὲν μετετόπησαν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τάγματος τούτου καὶ ὁ υἱὸς του παρακχεύοντες καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τοὺς μιμηθῶσιν, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν καὶ ἀπέθαναν καὶ οἱ δύο μαχομένοι. Οἱ δὲ Τούρκοι, ἐμφυχωθέντες ὑπὸ τοῦ καταλαβόντος τὸ τάγμα τούτου πανικοῦ φόβου, ἔπασαν πανστρατιᾷ ἐπὶ τὰ ἄλλα, ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὰ ὑπὸ τὸν Γιατράκον καὶ Πλαπούταν καὶ ἐφρόνευσαν δύο γενναίους ὑπαρχηγούς, τὸν Γιαννετᾶν Μιστριώτην, τὸν Οἰκόνομον Παπα Καλομοίρην καὶ ἱκανοὺς στρατιώτας. Μόνη ἡ ὑπὸ τὸν Γάτσον, Γενναῖον, καὶ Γιαννάκη Κολοκοτρώνην προφυλακὴ διετήρησε τὴν θέσιν τῆς καὶ ἐμπόδισε τὴν πρόσodon τῶν ἐχθρῶν. Τὸ ἀξιέπαινον παράδειγμα τῆς προφυλακῆς ἐπανεγήγαγε μετ' ὀλίγον εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ τοὺς ὑπὸ τὸν Γιατράκον καὶ Πλαπούταν, ἀκούσαντας τὰς πατριωτικὰς φωνὰς τῶν ἀρχηγῶν καὶ οὕτως οἱ Τούρκοι ἰδόντες τοὺς Ἑλληνας ἐπανεληθόντας εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ὑπεχώρησαν, φονεύσαντες 53, ἀλλὰ πλείότεροι ἐφονεύθησαν ἐξ αὐτῶν. Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς Κόρινθον ἀπήνησαν καθ' ὁδὸν τοὺς περὶ τὸν Ἀντώνην Κολοκοτρώνην καὶ Ἀλωνισιιώτην, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἠνώχλησαν, ἂν καὶ τὸ μέρος ἦτον ἐπίπεδον. Μετὰ τὰς δύο ἀτυχεῖς δοκιμὰς ἀπηλπίσθησαν τοῦ νὰ σπάσωσι τὸν πρὸς τὴν Ἀχαΐαν στρατιωτικὸν τῶν Ἑλλήνων φραγμόν. Ἐχοντες δὲ τὴν θάλασσαν ἀνοικτὴν, καὶ λαμβάνοντες ἐκεῖθεν ἀνεμπόδιστως τροφὰς, ἔκριναν καλὸν ν' ἀναμείνωσι μέχρι τινδεῖς ὥσως τὰς ἐξῶθεν δυνάμεις κατὰ τὰς ὑποσχέσεις τοῦ ἐν Λαρίσση Χουρσήδη, καὶ τὸν εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον κατάπλουν τοῦ ἐμπροσθεν τῶν Πατρῶν στόλου τῶν ἄλλ' ἠνωχλοῦντο ἀκαταπαύστως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀρπαζόντων καθ' ἡμέραν τὰ ζῶα τῶν.

Μετὰ δὲ τὰ συμβάντα ταῦτα ἡ Γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἐφήμισε τὸν Κολοκοτρώνην, ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν ἐν τῇ Κορινθίᾳ στρατευμάτων, ἀρχιστράτηγον διὰ τοὺς λαμπροὺς καὶ εὐτυχεῖς ἀγωνιάς του. Ὁ δὲ νέος ἀρχιστρά-

τηγος, ἀφήσας φρουράς ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω θέσεων καὶ δυναμώσας καὶ τὰς ἐπὶ τῶν μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἄργους στενοτοπιῶν, ἀνέβη εἰς Τριπολιτσάν, ὅπου ἡ Γερουσία καὶ ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθησαν εὐγνωμονοῦντες καὶ ἀγαλλόμενοι.

Θεόκλητος Φαρμακίδης.

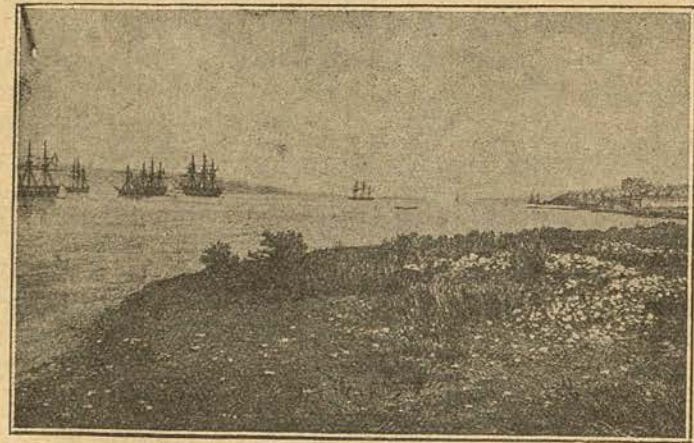
Ἐχθρὸν ἐπερχόμενον, διεσκορπίσθη· οἱ δὲ Τούρκοι κατέλαβαν τὴν θέσιν ἐκείνην.

Διέτριβε πρό τινων ἡμερῶν ἐν Ξηροχωρίῳ ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ὅστις μεταβὰς εἰς Λιθάδα καὶ ἐφοδιασθεὶς διὰ γραμμάτων τοῦ Ἀρείου Πάγου μετέβη τὴν 30 Ἰουνίου εἰς Σκιαθόν, ἵνα πείσῃ καὶ μεταφέρει εἰς Εὐβοίαν τοὺς ἐκεῖ μετὰ τὴν ἐν Κασσάνδρᾳ, Ναούσῃ καὶ Ὀλύμπῳ καταστροφὴν τοῦ ἀγῶνος ὑπὸ διαφόρους ὀπλαρχηγούς καὶ ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Διαμαντῆ μεταδάντας πολεμικοὺς ἀνδρας τοῦ Ὀλύμπου. Ἐπίεσθησαν οἱ ἄνδρες οὗτοι, κατέπλευσαν 600 πλησίον τῶν Βρυσακίων κατεχομένων ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηράν, καὶ διὰ τοῦ σφοδροῦ κανονιοβολισμοῦ τοῦ ὑπὸ τὸν Ἀρείου Πάγον διατελοῦντος καὶ καταπλεύσαντος ἐκ Λιθάδας πλοίου τοῦ Βισβίτζη, ἀπεδίωξαν τοὺς Τούρκους τῆς θέσεως ἐκείνης καὶ ἐτοποθετήθησαν αὐτοί. Οἱ Τούρκοι κατέφυγαν εἰς τὸ φρούριον κηκῶς ἔχοντες, τὴν δὲ ἐπιούσαν συσσωματωθέντες ἀμύπολλοι ἐπεξήλθαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐπανήλθαν πάλιν περὶ τὴν ἐσπέραν εἰς τὸ φρούριον. Τὰ αὐτὰ ἐπραξάν καὶ ἐπαθάν καὶ τὴν ὕστεραίαν καὶ ἔκτοτε περιορίσθησαν ἐντὸς τοῦ φρουρίου. Οἱ δὲ ἐντόπιοι Χριστιανοὶ θαρρύνθεντες, χάρις εἰς τοὺς Ὀλυμπίους, συνήλθαν πάλιν εἰς Βρυσακία, ὅπου μετέβησαν καὶ πρόκριτοι τοῦ βορείου μέρους τῆς Εὐβοίας· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν τὸ ὑπὸ τόσον αἰσίους οἰωνοὺς νεοσυστηθὲν στρατόπεδον τοῦτο διελύθη ἐντὸς ὀλίγου· διότι οἱ μὲν Ὀλύμπιοι ἀπήτουν πολλά, οἱ δὲ ἐντόπιοι δὲν εἶχαν νὰ τοῖς δώσωσιν εἰμὴ ὀλίγα. Ἀναχωρήσαντες δὲ οἱ 600 Ὀλύμπιοι εἰς Ὠρεόν, διέμεναν ἐκεῖ βουλευόμενοι περὶ τοῦ πρακτέου· ἐφθασε καὶ ὁ μὴ συναποπλεύσας γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν Διαμαντῆς· τοὺς ἐπρόφθασαν καὶ τινες στα-

λέντες πρὸς αὐτοὺς παρὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου· μετέβησαν καὶ οἱ πρόκριτοι τοῦ τόπου, καὶ συμφωνίας γενομένης ἐπανήλθαν οἱ Ὀλύμπιοι εἰς Βρυσακία ὑπὸ τακτὸν κατὰ μῆνα μισθὸν καὶ ἔστησαν ἐκ νέου τὸ στρατόπεδον ὑπὸ τὸν Διαμαντῆν.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τῆς Εὐβοίας μέρος. Ἴδου δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸ δυτικόν.

Μετὰ τὴν πρὸς τὰ μέρη τῆς Καρύστου ἦταν τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὴν ἐκείθεν ἀναχώρησιν τῶν ἐξωθεν ἐλθόντων ὀπλοφόρων, ἐναπέμεινε ὁ ἐντόπιος ὀπλαρχηγὸς Κριεζιώτης, περιφερόμενος, ὡς εἴρηται, τὰ βουνὰ τῆς Ἐρετρίας καὶ Κούμης. Ἡ φήμη τῆς ἀνδρίας τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἔφερε ὑπὸ τὴν ση-

Ὁ λιμὴν τῆς Ζούβας.

μαίαν του μετ' ὀλίγον πολλοὺς συντοπίτας του. Ὁ δὲ Τσαρκατσῆ-Ἀλήπασας, εὐδοκίμησας κατὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν Βρυσακίων, ἔστειλε στρατεύματα καὶ κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν Κριεζιώτην ἐστρατοπεδευμένων ἐν Μετοχίῳ, χωρίῳ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Κούμης. Ἐν τούτοις ἤλθαν εἰς βοήθειαν τῶν περὶ τὸν Κριεζιώτην ἐξωθεν στρατιῶται ὑπὸ τὸν Ἀναγνώστην Σαλαμίτιον. Τρεῖς ἡμέρας ἀντετουφεκίζοντο Ἕλληνες καὶ Τούρκοι. Οἱ Τούρκοι ἀπέτυχαν τοῦ σκοποῦ τῶν καὶ ἐπανήλθαν εἰς Χαλκίδα καταδιωκόμενοι.

Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις ὅλης τῆς Εὐβοίας ἐκείναις ταῖς ἡμέραις· ἡ δὲ τῆς Κρήτης ἦτον ἡ ἐξῆς.

Μετὰ τὴν συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου ἢ Κυβέρνησις, καθ' ὃν καιρὸν ἐφρόντιζε περὶ γενικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ κράτους, ἀπέστειλεν εἰς Κρήτην ὡς ὀργανιστὴν αὐτῆς τὸν Πέτρον Σκυλίτην Ὀμηρίδην. Φθάσας οὗτος τὰ τέλη Ἀπριλίου εἰς Ἀρμένους, κώμην τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνων, ὅπου ἔδρευε τότε ἡ προσωρινὴ διοίκησις τῆς Κρήτης, ἐκάλεσε τὸν περιπεδύοντα τὴν νῆσον Ἀφεντούλην εἰς γνῶσιν τῶν διαταγῶν τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ Ἀφεντού-

λης, ὅστις ἐθεώρει τὴν Κρήτην ὡς βασιλείον ἀνεξάρτητον τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος καὶ ἐνεδύθη πᾶσαν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς νήσου ἐν ὀνόματι τοῦ Ὑψηλάντου, καλούμενος « Ἀρχιστράτηγος καὶ διοικητῆς πάσης Κρήτης », ὠργίσθη ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ ταύτῃ καὶ ἐβόα κατὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ μὴ εἰσκουόμενος ἠναγκάσθη νὰ ὑπακούσῃ καὶ προσυπογράψῃ τὴν 21 Μαΐου τὸν νέον ὄργανισμὸν, ὃν πρόθυμοι ὄλοι οἱ πρόκριτοι καὶ ὄπλαρχηγοὶ τῆς νήσου ὑπέγραψαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Καταλιπὼν δὲ καὶ τὸν πολεμικὸν τίτλον τοῦ ἀρχιστρατήγου ἔφερεν εἰς τὸ ἐξῆς τὸν πολιτικὸν τοῦ γενικοῦ ἐπάρχου τῆς Κρήτης κατὰ τὸν νέον ὄργανισμὸν. Ἄλλ' ἐν ᾧ ὄλοι συνεσκέπτοντο περὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ ἐφάνη τὴν 28 παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἐν τῷ λιμένι τῆς Σούδας ὁ Αἰγύπτιος στόλος ἐξ 106 πολεμικῶν καὶ φορητῶν πλοίων, φέρων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χασάνπασα πεντακισχιλίου, ἐν οἷς καὶ δισχίλιοι ἐμπειροπόλεμοι Ἄλβανοί, ὀντακόσιοι ἱππεῖς καὶ ἱκανὰ πολεμφοδία καὶ κανόνια. Ἡ πρωτοφανὴς ἐν Κρήτῃ θέα στόλου ἐφόβισεν εἰς ἄκρον τοὺς Κρητάς· ἠῶξεν δὲ τὸν φόβον καὶ ἡ σύγχρονος φήμη, ὅτι ὁ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Μαχαίρων ἐδρεύων τότε Ἀφεντούλης, ἀπαρεσκόμενος ἐπὶ τῇ νέᾳ τάξει τῶν πραγμάτων καὶ ἀπελπισθεὶς ἐξ αἰτίας τοῦ νέου κινδύνου καὶ τῶν ἐγχωρίων διενέξεων, ἐμελέτα νὰ δραπέτευσῃ. Ἡ μελετωμένη δραπέτευσίς δὲν ἦτο ψευδής, ἀλλ' ἐπρολήφθη ἢ μᾶλλον εἶπεν ἀνεδλήθη.

Τριακόσιοι περίπου ψυχαὶ εὗρισκοντο κατὰ τὸ ἀκρωτήριον τῶν Χανίων, Μελέχα, εἰς συλλογὴν καρπῶν καθ' ἣν ἡμέραν κατήχθη ὁ στόλος καὶ ἐκινδύνευαν ἀποκλειόμενοι ν' ἀπολεσθῶσιν· ἀλλά, χάρις εἰς τὸν Σήφρακαν καὶ τὸν Βασίλην Χάλην, δραμόντας αὐθημερόν εἰς ἀπαλλαγὴν των, διεσώθησαν εἰς τὰ ἴδια ἀβλαβεῖς. Πλήρεις ζήλου καὶ θάρρους οἱ δύο οὗτοι γενναῖοι ὄπλαρχηγοί, παραλαβόντες καὶ τὸν Μανδᾶν, ἐπάτησαν πολλαχόθεν μετὰ περίπου πεντακοσίων τὸ κατὰ τὰς Ἀλυκὰς ἐσκηνωμένον ἐχθρικὸν στρατόπεδον περὶ τὸ λυκαυγὲς τῆς 1 Ἰουνίου, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ κενδιώχθησαν μέχρι τῆς ὑπωρείας τῆς Μαλάξας, ὅπου ἐντυχόντες ἄλλους ἐπιδοητοὺς ἀντέκρουσαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἀπώθησαν εἰς τὰς σκιηὰς των.

Ἀποδιώξας ὁ Χασάνπασας τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς του τοὺς ἐν Τσουκαλαρισὶς καὶ ἐν Νεοκώρῳ σταθμεύοντας Χριστιανοὺς καὶ κυριεύσας ὄλα τὰ πλησιόχωρα πεδινὰ μέρη, ἐστράτευσε τὴν 11 εἰς κατοχὴν τῆς Μαλάξας. Ἐπτακόσιοι Χριστιανοὶ ἦσαν ἐν ταῖς ὑπωρείαις τότε συγκεντρωμένοι, ἀντέστησαν εἰς τετρακισχιλίους, ἀλλὰ πολλὰ παθόντες ἀνέδησαν διὰ νυκτὸς εἰς τὸ χωρίον καὶ μετ' ὀλίγον τὸ ἐγκατέλειψαν ἀμαχητὶ καὶ ὑπεχώρησαν πρὸς τὰς Ρίξας εἰς χωρίον Κάμπον καταλαβὼν δὲ τὴν ἐπαύριον ὁ Χασάνπασας τὴν Μαλάξαν καὶ ἐγκαταστήσας φρουρὰν ὑπὸ τὸν ἀνεψιὸν του Μουσταφάμπεην. ἀνεστρατοπέδευσεν· ἀλλ' οἱ Χριστιανοὶ ἐπανελθόντες τὴν 20 Ἰουλίου περιέζωσαν τὸ χωρίον. Οἱ περὶ τὸν Μουσταφάμπεην, πτοηθέντες κατ' ἀρχάς, ὠρμησαν νὰ φύγωσιν, ἀλλ' ἐμποδίσθησαν, ἐπακινδρόμησαν ἐξ ἀνάγκης, ἐπολέμησαν ὡς ἀηγητισμένοι, ἐνίκησαν καὶ διεσκόρπισαν τοὺς

ἐχθροὺς των φονεύσαντες 40, ἐν οἷς καὶ τὸν στρατηγικώτατον τῶν ὄπλαρχηγῶν τῆς Κρήτης Πρωτοπαπαδάκην· ἀλλὰ μετὰ δέκα ἡμέρας ἀφήκαν τὸ περιμάχητον χωρίον, καὶ τὸ κατέλαβαν ἐκ νέου οἱ Χριστιανοί.

Μετὰ δὲ τὰ κατὰ τὴν Μαλάξαν, ἐπενέγκοντα μέγαν καὶ γενικὸν φόβον, ἐβουλήθη ὁ Χασάνπασας νὰ ἐλκύσῃ εἰς ὑποταγὴν τοὺς Χριστιανοὺς ὡς μηδὲν ἐλπίζοντας πλέον εἰς τὰ ὄπλα των, καὶ ὑπέσχετο διὰ τοῦ ἐπισκόπου Κυδωνίας, ὃν εὗρων ἐν τῇ φυλακῇ ἀπεφυλάκισε, ν' ἀποδώσῃ ταῖς ἀποστάταις, ἂν ἐπροσκύνουν, τὰ ὑπάρχοντά των καὶ τοὺς κρατούμενους συγγενεῖς των. νὰ ἐπιτρέψῃ δὲ καὶ τὴν ἐπισκευὴν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ νὰ χορηγήσῃ πᾶσαν ἀντίληψιν εἰς ἐπικνώρθωσιν τῶν κικῶς ἐχόντων. Ἀδύνατοι οἱ Χριστιανοὶ τὸν ἐπολιτεύθησαν, ἐξέθεσαν τὰ κακὰ ὅσα ὑπέφεραν, εἶπαν ὅτι ἀδύνατον νὰ συζήσωσιν εἰς τὸ ἐξῆς Τούρκοι καὶ Χριστιανοὶ ὡς καὶ πρότερον, ἐπρόβαλαν διακοπὴν ἐχθροπραξιῶν καὶ ἄλλους ἀπαραδέκτους ὄρους καὶ ἐζήτησαν καιρὸν νὰ συμβουλευθῶσι καὶ τὴν ἐν Πελοποννήτῳ Κυβέρνησιν. Ὁ Χασάνπασας ἐπανέλαβε ὅσα καὶ πρότερον, καὶ θέλων νὰ τοὺς ἀπελπίσῃ, τοὺς εἶδοποίησεν, ὅτι ὄλη ἡ Πελοπόννησος ἐπροσκύνησεν ἐπὶ εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη· ἀλλὰ πεισθεὶς ὅτι οἱ Χριστιανοὶ τὸν ἠπάτου ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ἀπεφάσισε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὰ Λευκὰ Ὀρη, καὶ παραλαβὼν τοὺς πασάδας τῶν Χανίων καὶ τῆς Ρεθύμνης, ἐπάτησεν ἀμαχητὶ τὴν 4 Αὐγούστου καὶ ἔκαυσε τὸ θέρισον καὶ τοὺς Λάκκους· μαθὼν δὲ ὅτι πολλαχόθεν συνέβρεαν Σφρακτιανοί, Ριζίται καὶ ἄλλοι εἰς ἀντίκρουσιν, συχνάκις ἀκροβολιζόμενος καὶ φοδηθεὶς μὴ πάθωσιν αἴφνης οἱ περὶ αὐτὸν ὅσα ἐπαθάν τὸ παρελθὸν ἔτος οἱ συνάδελφοί των, ἀνεστρατοπέδευσε, μηδὲν κατὰ τὴν μεγάλην ταύτην ἐκστρατείαν κατορθώσας πολλοῦ λόγου ἄξιον πατήσας δὲ ἀμαχητὶ καὶ καταστρέψας τὸν Ἀποκόρωναν, καὶ ἀναπαύσας ἐπὶ τινὰς ἡμέρας τοὺς ὑπ' αὐτόν, ἐστράτευσε εἰς Μεγάλον Κάστρον ὅπου ἐφθασε τὴν 31 πολεμῶν καθ' ὅδον καὶ πολεμούμενος καὶ ἐστρατοπέδευσε ἐξω τῆς πόλεως.

Εἶχαν ἐκστρατεύσει πρὸ τινων μηνῶν διάφοροι ὄπλαρχηγοὶ τῶν ἐν ἀποστασίᾳ μερῶν εἰς Μυράμπελον καὶ Λεσίδι πρὸς ἀνέγερσιν καὶ ἐμπύκωσιν τῶν εἰσέτι ἐν ἡρεμίᾳ ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν, καὶ εὐδοκίμησαν· οὐδ' ἡ ἀπόδοσις τῶν ἐξ Αἰγύπτου ἐδυνήθη νὰ ψυχράνῃ τοὺς εἰς ἐφόπλισιν ὀργῶντας τῶν μερῶν ἐκείνων Χριστιανοὺς, ὥστε τὸν Ἰούλιον μόνῃ ἡ ἐπαρχία τῆς Σιταίας ἠρέμει ὡς ἀπόκεντρος. Πολλάκις καὶ πολλαχῶς συνεκρούσθησαν Χριστιανοὶ καὶ Τούρκοι κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, καὶ ὁ κάλλιστος τῶν ἀγῶνων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπερίσχυε. Τόσον δὲ ἐξεμάνησαν οἱ Ρεθύμνιοι Τούρκοι μαθόντες τὰ γενόμενα, ὥστε ἀφήρησαν οἱ θρασύτεροι καὶ φιλεκδικιώτεροι, ἄκοντος τοῦ πασᾶ, τὸν ἐν εἰρικῇ κρατούμενον καὶ κακουχούμενον ἐπίσκοπον τῆς ἐπαρχίας, καὶ τὸν ἐκρέμασαν· ἐφόνευσαν δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ἄλλους Χριστιανοὺς.

Ἄλλ' ἡ ἀφιξίς τοῦ ὑπὸ τὸν Χασάνπασαν στρατοῦ εἰς τὸ Μεγάλον Κάστρον, ὅπου ἦσαν ἤδη οἱ πολυαριθμότεροι τῶν ἐν τοῖς φρουρίοις Τούρκων,

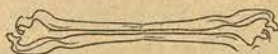
μετέβαλε τὰ πράγματα ἐπὶ τὸ χειρόν, καὶ ἐπηρέασε καὶ αὐτὰ τὰ πνεύματά τινων τῶν κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη Χριστιανῶν. Ὁ στρατάρχης οὗτος ἀπέστειλεν, ἅμα φθάσας, πολλαχού ἀποσπάσματα εἰς ἐξολόθρευσιν καὶ αἰχμαλωσίαν εἰσέβαλε μετὰ ταῦτα καὶ αὐτὸς πανστρατιᾷ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πεδιάδα καὶ τὴν ἐκυρίευσεν ἀναμιωτί· ἀλλὰ πειραθεὶς νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν δυσδιάβατον θέσιν Σίτι, τὴν Μκλάξαν ἐκείνου τοῦ μέρους, ἀπεκρούσθη καὶ ὀπισθοδρομήσας ἐστρατοπέδευσε κατὰ τὸ Βιάννον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀρκαδίας, ὅπου διατρίψας ὀλόκληρον μῆνα ἐπανήλθεν εἰς τὴν Πεδιάδα. Ἡ ἐπαρχία Λασιθί, εἶναι, ἐξ αἰτίας τῆς ὄρεινῆς καὶ δυσπρόσιτου θέσεώς της, τὰ Σφακιά τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς νήσου, καὶ εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἀπέβλεπεν οἱ γεινιάζοντες καὶ πάσχοντες λαοί· ἀλλ' οἱ κάτοικοι αὐτῆς καταπτοηθέντες ἐπεκαλέσθησαν παρὰ πάντων ἐλπίδα τὸ ἔλεος τοῦ ἐχθροῦ, λήγοντος τοῦ Ὀκτωβρίου· οἱ ἄλλοι ὅμως λαοί, ἂν καὶ ἀσθενέστεροι, δὲν ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμά των, προτιμῶντες τῆς ὑποταγῆς ποτὲ μὲν τὴν πάλην, ποτὲ δὲ τὴν εἰς τὰ ὄρη καταφυγὴν μετεμελήθησαν δὲ καὶ οἱ Λασιθῶται καὶ ἐφωπλίσθησαν ἐκ νέου. Ὀλίγοι μόνον ὑπεκρίθησαν ἐξ ἀνάγκης ὑπόκλισιν· οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ πλησιόχωροι τοῦ φρουρίου.

Μη δυνάμενοι δὲ οἱ Χριστιανοὶ ν' ἀντιπαρτάττωνται πλέον ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τοὺς πολυαριθμούς καὶ καλῶς συντεταγμένους ἐναντίους των ἠγωνίζοντο νὰ τοὺς βλάπτωσι σποράδην.

Πολλὰς τοιαύτας εὐτυχεῖς ἐπιδρομὰς παρορῶντες χάριν συντομίας φέρομεν εἰς γνῶσιν τὴν ἐξῆς.

Τριακόσιοι ἐκλεκτοὶ Ἄλβανοὶ ἐστάλησαν διὰ θαλάσσης εἰς Κρουσῶνα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μικελβυζίου παρὰ τοῦ Χασάνπασα ὡς προφυλακὴ τοῦ στρατοπέδου, ἀλλ' ἐπιπεσόντες ἐξῶθεν διὰ νυκτὸς οἱ Χριστιανοί, καὶ συνεργεῖα τῶν ὑποκρινομένων ὅτι ἐπροσκύνησαν ἐντοπίων τοιχωρυχόντες, καὶ μεταβαίνοντες ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν καὶ καίοντες, τοὺς ἠνάγκασαν νὰ κλεισθῶσι ἐν τῇ θολωτῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ χωρίου, καὶ σπάζσαντες τὸν θόλον καὶ ἐνρίψαντες καυστικὰς ὕλας τοὺς κατέκυσαν ὅλους.

Κατ' ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας ἦλθε νέα ἐπικουρία χιλίων ἀνδρῶν πρὸς τὸν Χασάνπασαν ἐξ Ἀλεξανδρείας καὶ διεκομίσθησαν ἐν ἀφθονίᾳ τροφαὶ καὶ πολεμεφόδια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΣ'

Τὰ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς πολιορκίας Μεσολογγίου καὶ ἡ ἐν τούτοις παράδοσις τῆς Κιάφας.

ΜΕΤΑ δὲ τὰ ἐν Πέτα δυστυχῆ συμβάντα, φανερόν ἦτον ὅτι οἱ Τούρκοι θὰ ἐπροχώρουν πρὸς τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν πίπτοντες οἱ μὲν εἰς Ἐηρόμερον διὰ τῆς Βονίτσης, κύριοι ὄντες τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, οἱ δὲ εἰς Βάλτον διὰ τοῦ Μακρυνόρους. Ὁ Μαυροκορδάτος, διαμείνας ἐν Λαγκαδά ἕως οὐ συνήχθησαν ἐκεῖ τὰ ἐπὶ τῆς ἐν Πέτα μάχης διασκορπισθέντα στρατεύματα πρὸς ἐνδυνάμωσιν τῆς θέσεώς ἐκεῖνης, ἂν καὶ μὴ ὅσον ἄλλατε ἀναγκαιῶς μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κυρίευσιν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἀνεχώρησε, καὶ μεταβαίνων ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον καὶ ἀπὸ βουνοῦ εἰς βουνὸν ἐπροσπάθει νὰ ἐγκαρδιώσῃ καὶ πείρῃ τοὺς φοβηθέντας λαούς, ἵνα προκαταλάβωσι τὰς θέσεις τοῦ Λουτρακίου καὶ τοῦ Καρθασαρά, ὅπου ὁ ἐχθρὸς ἐδύνατο ν' ἀποδιβάσῃ εὐκόλως τὰ στρατεύματά του. Ἄλλ' ἐν ᾧ κατεγίνετο ἐπιπόνως εἰς τοῦτο, νέον δεινὸν ἐπῆλθε πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ σχεδίου. Ὁ συνηνωμένος στόλος Κωνσταντινουπόλεως, Αἰγύπτου καὶ Ἀλγερίας, ὁ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη φανεὶς ἐκτὸς τῆς Ἰδρας, ἐξ 84 πολεμικῶν πλοίων, ἐξ ὧν 7 δίκροτα καὶ 15 φρεγάται, ἐλλιμένισε τὴν 20 Ἰουλίου ἐξῶθεν τοῦ Μεσολογγίου· ἦλθαν καὶ τὰ ἐν τῇ Κορινθιακῇ κόλπῳ καὶ ἐγείναν ὄλα 90. Ἐμφανισθέντος τοῦ στόλου τούτου, τὰ 8 ἑλληνικὰ πλοῖα ἀπέπλευσαν, καὶ οἱ Ἕλληνες φοβηθέντες ἐξ αἰτίας τῶν κατὰ τὴν ξηρὰν νεωστὶ συμβάντων, καὶ βλέποντες ὅτι ἡ θάλασσα τοῦ Μεσολογγίου ἐπηξε, κατὰ τὴν φράσιν των, ἐπὶ τῇ ἐμφανισμῷ τόσων κινητῶν βουνῶν, ἐνόμισαν ὅτι ἐπέστη ἡ τελευταία ὥρα καὶ τῆς ἐλευθερίας, τῆς πατρίδος καὶ τῆς ζωῆς των.

Τὴν ἄλωσιν τοῦ Βασιλαδίου ἐπεχείρησεν ὁ ἐχθρικός οὗτος στόλος καὶ πολλάκις ἐδοκίμασεν ὑπὸ βαρῶν κανονοβολισμῶν ν' ἀποδιβάσῃ νυκτὸς καὶ στρατιώτας· ἀλλ' ἡ τόλμη των ἐντοπίων ὑπερασπιστῶν του ἐδείχθη τοιαύτη, ὥστε ὅμοιον ναῦται Μεσολογγίτικα ἤρκεσαν νὰ ἀποκρούσωσιν εὐτυχῶς τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐφόδους τοῦ ἐχθροῦ. Ἀγωνισθεὶς δὲ δύο ἡμέρας ἀνωφελῶς μετέπλευσεν εἰς τὴν μετὰ τὸν Εὐήνου καὶ Μεσολογγίου Μαύρην Ἀλικὴν, ἐπισκοπῆ νὰ κυριεύσῃ καὶ ἐκεῖνην τὴν θέσιν καὶ στήσῃ στρατόπεδον· ἀλλ' ἤρρεν ἐπὶ τῆς παραλίας 800 Αἰτωλοὺς ἐτοίμους νὰ τὴν ὑπερασπίσωσιν. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Μακρῆς, ὁ μόνος ἴσως τῶν συγχρόνων του ὀπλαρχηγῶν τῆς

Δυτικῆς Ἑλλάδος, ὅστις δὲν ἐφίλησέ ποτε τουρκικὴν ποδιάν, διότι ἐξῆ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἀδιακόπως ὡς κλέπτης, περιπλανώμενος εἰς βουβά καὶ εἰς ἐρήμους, θέλων νὰ δείξῃ τὸ στρατεύμα τοῦτο πολυανθρωπότερον καὶ ἐπιφοβώτερον, διέσπειρεν, ἅμα ἐνύκτωσε, τοὺς στρατιώτας του ἐπὶ τῆς παραλίας καὶ τοὺς διέταξε νὰ τουφεκίζωσιν ὄλονυκτι ἀνάπτοντες καὶ πολλὰ πυρά· ἐπαίζαν δὲ καὶ μουσικὰ ὄργανα, καὶ οἱ στρατιῶται εὐθύμουν χορεύοντες, τραγουδοῦντες καὶ ἀλαλάζοντες. Πρωῖας δὲ γενομένης, καθ' ἣν ὥραν οἱ Τούρκοι προσήχοντο καὶ εἰς αὐτῶν διελάλει μεγαλοφώνως κατὰ τὴν συγγήθειαν τὴν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν θείαν ἀποστολὴν τοῦ Προφήτου, τινὲς τῶν στρατιωτῶν ἀνέβησαν τὰ δένδρα προσευχόμενοι καὶ διαλαλοῦντες ὡς οἱ Τούρκοι καὶ βλασφημοῦντες τὸν Προφήτην. Ἄλλοι δὲ, συνάζοντες χοίρους, τοὺς ἠνάγκαζαν τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τῶν Τούρκων, σφίγγοντες τὸν λαιμόν των, νὰ γρυλλίζωσιν. Οἱ Τούρκοι, ἀκούσάντες τόσους ἀσεβεῖς λόγους καὶ τὸν ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ ἑλληνικοῦ στρατεύματος ὄξυν γρυλλισμόν τῶν βδελυρῶν παρ' αὐτοῖς ζῶων, ἰδόντες καὶ τόσῃν ἀφοβίαν ἀπέπλευσαν τὴν ἐπαύριον ἀπρακτοί, καὶ ἐλλιμένισαν ἔμπροσθεν τῶν Πατρῶν. Οἱ δὲ Ἕλληνες, οὗς ἐξ αὐτῆς τῆς φυσικῆς ζωηρότητος καὶ θερμῆς φαντασίας των μικρὸν τι ἀρκεῖ νὰ μικροκαρδίση ἢ νὰ μεγαλοκαρδίση, ἰδόντες τὴν διττὴν ἀποτυχίαν τῶν ἐχθρῶν κατὰ τὰ παράλια τῆς Αἰτωλίας ἤρχισαν νὰ λησιμονῶσιν ὅσα ἐπαθῶν.

Μετὰ δὲ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἀποτυχίας τῶν Ἑλλήνων πέραν τοῦ Μακρυπόρου καὶ τὸν ἐξ ἀνάγκης περιορισμὸν αὐτῶν ἐντεῦθεν τῶν ὀρίων τοῦ Ξηρομέρου καὶ τοῦ Βάλτου, οὐδεμία ἀπέμεινεν ἐλπίς εἰς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Κιάφας· ἤρχισαν δὲ οἱ ἐγκλειστοὶ καὶ νὰ πεινώσιν· ἡ δὲ συσώρευσις τῶν χωρικῶν ἐντὸς τῶν στενοῦ τόπου ἐπήνεγκεν ἐντὸς ὀλίγου καὶ λοιμικὴν· οἱ Ἄλθανοὶ ἐπροσπάθουν δι' ὑποσχέσεων ν' ἀποσπᾶσαι τῶν Σουλιωτῶν τοὺς χωρικοὺς των· οἱ δὲ χωρικοὶ ἐδίδαν ὅσα ἀνοῆς ἐξ αἰτίας τῆς πείνας, τῆς λοιμικῆς καὶ τῆς ἀπελπισίας. Καθ' ἡμέραν δὲ ἐγένετο λόγος μεταξὺ πολιορκούντων καὶ πολιορκουμένων περὶ συμβιβασμοῦ ἄλλοτε μέρικου καὶ ἄλλοτε γενικοῦ, ἕως οὗ ἐσυμβιβάσθησαν ὀριστικῶς.

Οἱ Σουλιῶται συγκατένευσαν νὰ παραδώσωσι τὴν Κιάφαν, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησαν νὰ μετροκίσωσιν εἰς μέρος τουρκικόν, καὶ ἀπήτησαν νὰ μεταβιβάσθωσιν ὑπὸ ἰόνιον σημαίαν εἰς τὴν Ἐπτάνησον. Οἱ Τούρκοι δὲν ἀντειπᾶν, ἀλλ' ἐχρειάζετο ἡ συγκατάθεσις τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ τῶν Ἰονίων νήσων, καὶ ἔστειλαν πρὸς αὐτὸν καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι πρέσβεις. Ἐν τοσοῦτῃ, ἀφ' οὗ προώδευσεν ὁ συμβιβασμὸς, οἱ χωρικοὶ τῆ συγκαταθέσει τῶν Σουλιωτῶν ἐπανήλθαν εἰς τὰ χωρία των καὶ παρεδόθησαν εἰς τοὺς γείτονας των ἀγάδες. Εἰσηκούσθη καὶ ἡ πρὸς τὸν μέγαν ἀρμοστὴν πρεσβεία, καὶ υπεγράφη συνθήκη ἐν Πρεβέζῃ τὴν 28 Ἰουλίου ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τοῦ ἐκεῖ Ἀγγλου προξένου, Μαυέρου, ὑποχρεούσα τοὺς Τούρκους ν' ἀγοράσωσιν ὅσα εἶδη οἱ Σουλιῶται ἠθέλουν ν' ἀφήσωσιν ὡς περιττὰ ἐν τῇ

φρουρίῳ, νὰ τοῖς δώσωσι φορτηγὰ ζῶα πρὸς μεταφορὰν τῶν ἀδυνάτων καὶ τῶν σκευῶν αὐτῶν εἰς τὸν λιμένα, νὰ πληρώσωσι τοὺς ναύλους, νὰ τοῖς ἐγχειρίσωσιν ὀμήρους πρὸς ἀσφάλειάν των ἐπὶ τῆς ἐξόδου αὐτῶν μέχρις οὗ ἐμῶσιν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ν' ἀπομακρύνωσι τὰ ἐν τῇ λιμένι στρατεύματα. Οἱ Τούρκοι, προθέμενοι ν' ἀπαλλαγῶσιν ὅσον τάχιον τῶν δεινῶν τούτων ἐχθρῶν καὶ προσηλώσωσι τὴν προσοχὴν των εἰς τὰ τῆς Αἰτωλοσακκαρνανίας, ὄχι μόνον ταῦτα ἔστειραν, ἀλλὰ καὶ γρόσια 150000 τοῖς ἔδωκαν ἐπὶ λόγῳ μισθῶν ὀφειλομένων αὐτοῖς παρὰ τοῦ Ἄλῃ, διότι ἀνευ τούτων δὲν ἠθέλουν οἱ Σουλιῶται ν' ἀπολύσωσι τὸν Χασάνπασαν, ὃν ὡς ὄμηρον τοῖς παρέδωκεν ὁ πάππος τοῦ Ἄλῃς ἐπὶ τῆς συμμαχίας των. Ἐπὶ τοὺς ἄλλους τούτους ἔστειλαν ἐν πρώτοις εἰς τὸν αἰγιαλὸν οἱ Σουλιῶται τὰς οἰκογενεῖας καὶ τὰ σκευῆ των, κατέβησαν τὴν 2 Σεπτεμβρίου καὶ αὐτοὶ ἔνοπλοι καὶ ἀπέπλευσαν σὺν γυναίξῃ καὶ τέκνοις ὑπὸ συνοδίαν ἀγγλικῶν πολεμικῶν πλοίων εἰς Κεφαλληνίαν, ὅπου ὑπέστησαν πολὺήμερον κάθαρσιν διὰ τὴν ἐπικρατούσαν παρ' αὐτοῖς λοιμικὴν καὶ τὴν ἀναφάνεισιν ἐντὸς τοῦ λοιμολαθαρτηρίου εὐλογίαν.

Παραδοθείσης τῆς Κιάφας, ἡ Αἰτωλοσακκαρνανία ἔχασε τὸ προπύργιον τῆς.

Διετέλει ὑπὸ τὸν Βρυώνην ὁ Μεχμέτ-Ρουσήτπασας, ὁ καὶ Κιουταχῆς, φρούραρχος τῆς Ἄρτης, καὶ διαπρέψας ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Πέτα. Ἄνθρωπος οὗτος ὄξυν καὶ τολμηρὸς, μεμφόμενος τὸν ἀρχηγόν του ὡς ἄδραν ἢ καὶ ἀνάξιον καὶ φιλοτιμούμενος νὰ φανῇ ἀξιώτερος καὶ δοξαστήν ὑπὲρ ἐκεῖνον, ἐμίσθωσεν ἐπὶ δύο μῆνας τρισχιλίους Ἄλθανούς, παρέλαβε καὶ τὸν Ἰσμαὶλ Πλιάσαν ἀντίζηλον τοῦ Βρυώνη, καὶ, πλήρης ἐλπίδων νὰ ὑποτάξῃ τὴν Αἰτωλοσακκαρνανίαν διὰ τῶν μικρῶν τούτων δυνάμεων ἐξ αἰτίας τῶν δεινῶν τῆς περιστάσεως, διέπλευσε τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον καὶ ἀπέβη εἰς Λουτράκι, ἀρχομένου τοῦ Αὐγούστου, συγκαταταθέντος καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ Βρυώνη θέλοντος καὶ μὴ θέλοντος, ὡς φοβουμένου τὰς πρὸς τὴν Πύλιν καὶ τὸν Χουρσῆδην κατ' αὐτοῦ ἀναφοράς τοῦ τολμηροῦ Κιουταχῆ.

Ὁ δὲ καταγιγόμενος εἰς ἀσφάλειαν τῆς ἄκρας τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου Μαυροκορδάτος εἶχεν ἐλθεῖ εἰς Μαχαλᾶν φέρων τὰ ἀπομεινάρια τοῦ τακτικοῦ ὀλίγας ἡμέρας πρὶν ἀποβῆ ὁ Κιουταχῆς εἰς Λουτράκι, τὰ ἀφῆσεν ἐκεῖ πρὸς σύστασιν στρατοπέδου, ὑπῆγεν ἐπὶ στρατολογίᾳ εἰς Μεσολόγγι καὶ Ἀνατολικὸν καὶ ἀνέβη ἔπειτα εἰς Βραχωρί πρὸς ἐπίβλησιν, ὡς ἀπὸ κεντρικωτέρου μέρους, τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων καὶ προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μαχαλᾶ, οὗτινος εἰς αὐξήσιν κατεγίνοντο καὶ προσετώτες καὶ ὀπλαρχηγοί.

Ὁ δὲ Κιουταχῆς, ἀποβὰς εἰς Λουτράκι καὶ εὐρών τὸν τόπον ἀφύλακτον ἐξεστράτευσεν εἰς τὰ ἐνδότερα, ἔκαυσε καθ' ὅδον τὴν Κατούναν, καὶ φθάσας εἰς Παπαδάτα, χωρίον ἡμίωρον ἀπέχον τοῦ Μαχαλᾶ, ἀπήντησεν 60 Ἕλληνας ἐν τῇ μοναστηρίῳ τοῦ προφήτου Ἡλίου ὁδοιποροῦντας πρὸς τὸ ἀρτιγενὲς στρατόπεδον τοῦ Μαχαλᾶ. Οὗτοι, εὐρεθέντες παρὰ προσδοκίαν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ φύγωσι κατέλαβαν τὴν παρακειμέ-

νην δυνατήν θέσιν τοῦ μικροῦ χωρίου Ἄετοῦ καὶ τόσον γενναίως ἀντέστησαν ὥστε οἱ περὶ τὸν Κιουταχὴν, φοβηθέντες μὴ ἐπιπέσωσι καὶ οἱ ἐν Μαχαλά, ἀνεστρατοπέδευσαν εἰς Λουτράκι ἐπὶ σκοπῷ νὰ μὴ ἐκστρατεύωσιν ἕως οὗ εἰσβάλῃ καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Βρυώνην μεγάλη δύναμις. Διέπρεψαν δὲ κατὰ τὴν μάχην τοῦ Ἄετοῦ, συμβάσαν τὴν 10 Αὐγούστου, ὁ Θεοδωράκης Γρίβας, ὁ Γιάννης Τσαούσης, ὁ Στάθης Κατσαρός καὶ ὁ Δημήτρης Παλληγογιάννης.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐκάθητο ὁ Κιουταχὴς ἐν Λουτρακίῳ ἀργός, οἱ εἰς τὸν Μαχαλᾶν πανταχόθεν συρρέοντες Ἕλληνες ἔγειναν τρισχίλιοι καὶ ἐξεστράτευσαν ἐπὶ σκοπῷ νὰ ριφθῶσιν αἴφνης διὰ νυκτὸς ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς ὡς ἀπροφυλάκτους. Ἀλλὰ πλησιάζοντες καὶ εὐρόντες αὐτοὺς παρὰ πᾶσαν προσ-

Τὸ Μεσολόγγιον.

δοκίαν καλῶς ὠχυρωμένους καὶ ἐτοίμους εἰς μάχην, δὲν τοὺς ἐκτύπησαν καὶ ἐπανήλθαν εἰς Μαχαλᾶν ἄπρακτοι. Ἡ δὲ ἀπροσδόκητος τῶν ἐχθρῶν αὕτη προετοιμασία ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύωσι πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων, ὅτι μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν ἐπίβουλοι ἀνακαλύπτοντες τῇ ἐχθρῇ τὰ σχέδιά των. Ἐφωράθησαν δὲ καὶ τινες σπερμολόγοι ἐμπνέοντες κακοδοῦλως φόβον. Οἱ φανεροὶ οὗτοι λόγοι εἰς ἀπονέκρωσιν τοῦ λαοῦ καὶ αἱ ὑποκρυπτομένης ἐπιβουλῆς ὑποψίαι ἐγέννησαν μεταξὺ τῶν συγκροτούντων τὸ στρατόπεδον τοῦ Μαχαλᾶ ὀπλαρχηγῶν δεινὰς λογοτριβὰς καὶ ἔφεραν μετ' ὀλίγον καὶ τὴν διάλυσιν ὅλου τοῦ στρατοπέδου, ἐλθούσης τῆς βεδαίας εἰδήσεως ὅτι ὁ εἰς Ἄρταν μεταβάς Βρυώνης ἦτο ἔτοιμος νὰ εἰσβάλῃ καὶ οὗτος μετὰ πολυαρίθμων Ἀλβανῶν.

Ἡ εἰδησις τῆς ἐγγιζούσης εἰσβολῆς καὶ ὁ διασκορπισμὸς τοῦ στρατοπέδου ἀπήλπισαν τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους τῶν μερῶν ἐκείνων, οἵτινες μῆτε ὑπεράσπιον βλέποντες, μῆτε νὰ προσκυνήσωσι θέλοντες ἔτρεχαν πληθηθῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀκαρνανίας, ἵνα διασωθῶσιν εἰς τὸ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἔρημον νησίδιον τοῦ Καλάμου, τὸ ὑπὸ τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἐπτανήσου, φέροντες καὶ ἕσπην ἐδύναντο περιουσίαν. Τὴν ἀπελπίσιν δὲ ταύτην

ἐκορύφωσαν αἱ πρὸς ἀλλήλους τινῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τινῶν τῶν προκρίτων διαιρέσεις, ἀπειλοῦσαι κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐμφύλιον πόλεμον, κατὰ μὲν τὰ Ἄγραφα μεταξὺ Καραϊσκάκη καὶ Ῥάγκου, κατὰ δὲ τὸν Βλωχὸν μεταξὺ Σταταίου καὶ Βλαχοπούλου, κατὰ δὲ τὰ Κράβαρα μεταξὺ Πηλλάλα καὶ Καναδοῦ. Ὁ δὲ ἐμφύλιος οὗτος πόλεμος, ὅπου καὶ ἂν ἐξερρήγνυτο, φόβος μέγας ἦτο μὴ ἐτάραττε καὶ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας, καὶ τότε θὰ ἐκινδύνευε νὰ χαθῆ ἀίσιχρῶς ὅλη ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς αὐτῇ ἀφ' ἑαυτῆς.

Ὁ Βρυώνης δὲν ἦτον οὔτε ὡς ὁ Χουρσήδης βαρὺς καὶ σκληρός, οὔτε ὡς ὁ Δράμαλης ἄσκεπτος καὶ ὀρηκτικός. Ἦτο καὶ αὐτὸς ἄλλοτε ἐκ τῶν αὐλικῶν τοῦ Ἀλή, ἐγνώριζε τοὺς προεστῶτας καὶ ὀπλαρχηγούς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἀπελάμβανε τὴν ὑπόληψίν των. Πολλὰκις ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ θαυμάσῃ τὴν ἀνδρίαν τῶν πολεμιστῶν ἐκείνου τοῦ μέρους καὶ δὲν ἠλαζονεύετο διὰ τὰς κατ' αὐτῶν τελευταίας ἐπιτυχίας του. Διὰ ταῦτα ἐπεχείρησε, καὶ πρὶν πέσῃ ἡ Κιάφα, νὰ τοὺς ἐλκύσῃ μᾶλλον διὰ λόγων ἢ νὰ τοὺς ὑποτάξῃ δι' ὤπλων, καὶ ἀνταπεκρίνετο φιλικῶς μετὰ τινῶν τῶν δυνατῶν ἐκείνων τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ἰδίως μετὰ τοῦ Βαρνακιώτη, τοῦ μόνου στρατηγοῦ ἐν τῇ Αἰτωλοακαρνανίᾳ. Οἱ δ' ἐν τοῖς πράγμασι καὶ αὐτὸς ὁ Μαυροκορδάτος ἐγνώριζαν τὴν περὶ τῆς ὁ λόγος ἀνταπόκρισιν· ἂν δὲ καὶ εἶχαν ὑπ' ὄψιν τὴν πρόσφατον ἀποσπίρτησιν τοῦ Γώγου καὶ τὰ εἰς διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μαχαλᾶ σκευρωθέντα, ὅλοι ἐπίστευαν, ὅτι οἱ μετὰ τῶν Τούρκων ἀνταποκρινόμενοι Δυτικοελλαδίται ἦσαν πιστοὶ εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ ὅτι ἐνήργουν ἐπ' ἀγαθῇ τῆς κινδυνευούσης πατρίδος, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν.

Ἀφ' οὗ τὸ στρατόπεδον τοῦ Μαχαλᾶ διεσκορπίσθη καὶ οἱ κάτοικοι ἀπῆλπισμένοι ἐγκατέλειψαν τὰς ἐστίας των, ὁ Μαυροκορδάτος, βλέπων τὸν φανερὸν κίνδυνον, μετέβη εἰς Κωνοπίαν, ὅπου συνεκρότησε συμβούλιον, ἐν ᾧ παρευρέθησαν διάφοροι πρόκριτοι καὶ ὁ Βαρνακιώτης. Ἐπρόκειτο περὶ τοῦ ποιητέου, καὶ ὅλοι οἱ παρευρεθέντες συνωμολόγησαν ὅτι, ἐπὶ τῶν δεινῶν ἐκείνων περιστάσεων, ἡ φρόνησις ἀπήτει νὰ πολιτευθῶσι τὸν Βρυώνην, ἀλλ' ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ νὰ κερδίσωσι καιρὸν, ἕως οὗ συνδιαλλαγῶσιν οἱ ἀντιφερόμενοι ὀπλαρχηγοί, ἐγκαρδιωθῶσιν οἱ πτοηθέντες λαοὶ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας καὶ φθάσῃ ἡ ἡμέρα τῆς ἡμέρα ἀναμενομένη Πελοποννησιακῆ ἐπικουρίας, διότι ἦτο γνωστὴ ἡ διὰ τὴν συμβάσαν φθορὰν τοῦ Δράμαλη ἀπαλλαγὴ τῶν Πελοποννησίων τοῦ ἐπαπειλούντος αὐτοὺς κινδύνου. Ἐκρίθη δὲ συμφέρον νὰ μὴ διακόψῃ ὁ Βαρνακιώτης τὴν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ μετὰ τοῦ Βρυώνη ἀπατηλὴν ἀνταπόκρισιν. Ὁ Βαρνακιώτης ἀντέτεινε κατ' ἀρχὰς ἐπὶ λόγῳ, ὅτι, ἐν ᾧ ἀνταπεκρίνετο ἐπ' ἀγαθῇ τῆς πατρίδος, τινὲς τὸν ἐσυκοφάντων ὡς μελετώντα προδοσίαν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔδειξεν ὅτι ἐπέισθη, ζητήσας καὶ λαθῶν εἰς ἀναίρεσιν τῶν ἀδικῶν κατ' αὐτοῦ, ὡς ἔλεγεν, ὑποψιῶν, ἔγγραφον παρὰ τῶν παρευρεθέντων, δι' οὗ τῷ ἐδίδοτο ἄδεια νὰ μὴ παύσῃ μὲν διαπραγματευόμενος δι' ὧν ἐνόμιζε καταλληλοτέρων τρόπων, ἀλλ' ἐξαγοραζόμενος μόνον

τὸν καιρὸν (α). Λαβὼν δὲ τὸ ζητηθὲν ἔγγραφον, παρέλαβε καὶ τὸν Γιαννάκην Ῥάγκον, καὶ ἀπῆλθε, μεσουδὸς τοῦ Σεπτεμβρίου, εἰς Ἄρταν, μῆτε τοὺς υπογράφαντας προκρίτους προειδοποιήσας, μῆτε τὴν ἄδειαν τοῦ Μαυροκορδάτου, ὅστις ἦτον ἡ Ἀρχὴ τοῦ τόπου καὶ συνυπέγραψε, λαβὼν ἢ ζητήσας. Παρηκολούθησε δὲ μετ' ὀλίγον τὸν Βαρνακιώτην εἰς Ἄρταν καὶ ὁ Ἄνδρέας Ἴσκος.

Ἐμμενῶς καὶ ἐντίμως ἐδέχθη τὸν Βαρνακιώτην ὁ Βρυώνης καὶ διὰ τὴν ἀντιπροσωπίαν του καὶ διὰ τὴν σημασίαν του, καὶ τόσον τὸν ἔθελε δι' ὅσων τῶν ὑπεσχέθη, ὥστε τὸν ἔφερον εἰς παντελῆ λήθην τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς του. Ἐπανελθὼν δὲ ὁ Βαρνακιώτης μετ' ὀλίγον εἰς τὰ ἴδια ἐκάλεσεν ἀμέσως παρ' αὐτῶν τοὺς προκρίτους τῶν ἐπαρχιῶν εἰς σύσκεψιν, καὶ εἰδοποίησε περὶ τούτου καὶ τὸν Μαυροκορδάτον, ἀλλὰ δὲν ὠμολόγησεν ὅτι ἐπροσκόνησεν.

Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ πολλοὶ πρόκριτοι εὕρισκοντο πρὸς τὰ Κάτω Γεφυρία καθ' ἣν ἡμέραν ἔφθασαν τὰ πρὸς αὐτοὺς γράμματα τοῦ Βαρνακιώτη ἦσαν δὲ ἀνήσυχοι δι' ὅσα ἤκουσαν καὶ ἀπεποιήθησαν εὐσχήμως τὴν πρόσκλησίν του. φοβούμενοι μὴ κρατηθῶσι καὶ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Βρυώνην ἐκάλεσαν δὲ αὐτοὶ αὐτὸν εἰς συνέντευξιν ἐπὶ σκοπῶν ἢ ἀνακαλύψωσι τὴν ἀλήθειαν, σκεπτόμενοι, ὅτι, ἂν ἦτον ἔνοχος, θὰ παρήκουεν, εἰ δὲ καὶ ἦτον ἀθῶος, θὰ ὑπήκουεν. Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, 23 Σεπτεμβρίου, ἀνεκαλύφθη ἡ ἀλήθεια, διότι τοῖς ἐστάλησαν ἄλλοθεν τινὰ τῶν ἀμνηστηρίων τοῦ Βρυώνη πρὸς διαφόρους ὀπλαρχηγούς τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ τινὰ γράμματα τοῦ Βαρνακιώτη πρὸς αὐτοὺς κατακρίνοντος τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, ὡς κινηθῆντα καὶ διατηρούμενον ὑπὸ ἑτεροχθόνων καὶ τυχοδιωκτῶν ἐπ' ὠφελεία αὐτῶν καὶ συμβουλευόντος αὐτοὺς νὰ προλάβωσι τὴν ἀφρευκτον καταστροφὴν τοῦ τόπου, καὶ ἀσφαλίσωσι τὰ συμφέροντά των διὰ τῆς προθύμου καὶ εἰλικρινοῦς ὑποταγῆς των εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην.

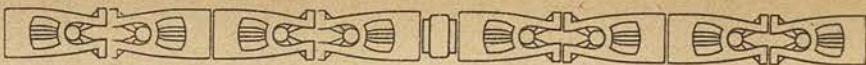
Τοιαύτη διαγωγή καὶ τοιαῦται προτροπαὶ ἐν τοιοῦτοις καιροῖς τοιοῦτου ἀνδρός, παρασύραντος καὶ τὸν ὀπλαρχηγὸν τοῦ Βάλτου Ἄνδρέαν Ἴσκον καὶ τὸν συνοπλαρχηγὸν τοῦ Γιαννάκην Ῥάγκον καὶ τὸν Γεωργάκην Βαλτινόν, ἔφεραν χεῖριστα ἀποτελέσματα ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι, διότι αἱ δύο πολεμικώτεραι ἐπαρχίαι τῆς, τὸ Ἐηρόμερον καὶ ὁ Βάλτος, αἱ προφυλακίδες τῆς : ἡ μὲν πρὸς τὸ Μακρονόρος ἢ δὲ πρὸς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, θεωροῦντο ἔκτοτε ὡς προσκυνήσασαι· μέγας δὲ φόβος ἦτο μὴ καὶ ἄλλαι ἐπαρχίαι ἐμμοῦντο τὸ παράδειγμά των.

Ἀλλ' ὅσον μεγάλα ἀνεφάνησαν τὰ περίστοιχίζοντα τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα δευνά, τόσον ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ μείναντες πιστοὶ εἰς τὴν πατριδα, ἠῤῥῆσαν τὸν ζῆλόν των ὑπὲρ τῆς τιμῆς καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς. Ἄνω κάτω ἐκινούντο οἱ πατριῶται οὗτοι θαρρύνοντες τὸν λαόν, συνιστῶντες νέα στρατόπεδα καὶ καταλαμβάνοντες διαφόρους θέσεις ἀλληλοδιαδόχως, ἂν καὶ ἡ εἰσχωρήσασα εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ἐπιβουλή καὶ τὰ στρατόπεδα διέλυε καὶ τοὺς ἄλλους πατριωτικοὺς ἀγῶνάς των παρέλυεν (β).

Ἐν τούτοις, καθὼς προαναγγέλλθη, ὁ Βρυώνης διέβη ἀνεμποδίστως μετὰ ἑπτακισχιλίων ἢ ὀκτακισχιλίων Ἀλθανῶν τὰ στενὰ τοῦ Μακρονόρους καὶ ἐστρατοπέδευσε κάτωθεν τῆς Λεπενούς· ἐκεῖ ὑπῆγεν εἰς ἐντευξίν του ὁ Κιουταχῆς, καὶ ἐκεῖθεν πρῶτος οὗτος ἐπέρασε μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν. Οἱ δὲ ἀπομείναντες ἐν τοῖς χωρίοις, ὅθεν διέβαιναν ὁ ἐχθρὸς, Χριστιανοί, μὴ δυνάμενοι νὰ τὰ φυλάζωσιν ἀπάτητα, τὰ ἔκαιεν καὶ ἔφευγαν· ἔκαυσαν καὶ τὸ Βραχωρί τὴν αὐτῆς τῆς αὐτῆς ἡμέρας, καθ' ἣν εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸ περὶ τὸ ἐσπέρας ὁ Κιουταχῆς. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Τούρκοι ἐπροχώρουν μὲν πάντῃ ἀνεπηρέαστοι ἐντὸς τῆς Αἰτωλίας, ἀλλ' οὐδαμοῦ ἀπήντων ψυχὴν γεννητὴν, καὶ περίεξ αὐτῶν δὲν ἔβλεπαν εἰμὴ καπνοὺς, φλόγας καὶ παντελῆ ἐρημίαν.

Ὁ δὲ Κιουταχῆς διέμεινεν ἡμέρας τινὰς ἐν Βραχωρίῳ, ἕως οὗ ἦλθεν ἐκεῖ καὶ ὁ Βρυώνης μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατεύματος, καὶ τότε ἐξεστράτευσαν ὅλοι ὁμοῦ πρὸς τὰ κάτω μέρη τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ἀφίσαντες ἐν Βραχωρίῳ ἰκανὴν φρουράν. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, ὁ Μπότσαρης, ὁ Τσόγκας, ὁ Βλαχόπουλος, ὁ Μακρῆς καὶ ἄλλοι πιστοὶ ὀπλαρχηγοί, κατέλαβαν διαφόρους θέσεις ἐπ' ἐλπίδι ἀντιστάσεως· ἀλλ' ἀδύνατοι ὄντες ἐνώπιον τῶσων δυνάμεων ἠναγκάζοντο ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τοῦ ἐχθροῦ νὰ ὑποχωρῶσιν. Ἡ τελευταία θέσις, ἣν κατέλαβαν, ἦτο τὸ Κεφαλόδρυσον, δύο ἡμισυ ὥρας μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου διέμειναν τέσσαρας ἡμέρας· ἀλλὰ καὶ ταύτην ἐγκατέλειψαν, ἐπελθόντων τῶν ἐχθρῶν τὴν 21 Ὀκτωβρίου καὶ ἐσκορπίστησαν· καὶ οἱ μὲν ἐντόπιοι ὀπλαρχηγοὶ ἀνέβησαν τὰ βουνά, ὁ δὲ Κίτσος καὶ ὁ Μπότσαρης, οἱ μὴ ἔχοντες ἐπαρχιακὰς ὀπλαρχηγίας, εἰσῆλθαν καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καὶ κακῶς ἔχοντες εἰς Μεσολόγγι, ὅπου εἶχε καταφύγει τέσσαρας ἡμέρας προτοῦ καὶ ὁ Μαυροκορδάτος.

Διελθόντες δὲ οἱ ἐχθροὶ ἀνεπηρέαστοι τὸ Κεφαλόδρυσον ἔπесαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς τὴν ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου πεδιάδα ἀνωθεν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, μηδενὸς ἀντιμαχομένου, καὶ ἐπροχώρησαν αὐθημερὸν πρὸς τὰ κατ' ἀνατολὰς τοῦ Μεσολογγίου χωρία Μποχωρί καὶ Γαλατάν, ἦρπασαν τὰς ἐκεῖ τροφὰς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἤχμαλώτευσαν καὶ τινὰς γυναῖκας καὶ παιδία· τὴν δὲ 25 ἐπανῆλθαν ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἐστρατοπέδευσε ὁ μὲν Κιουταχῆς κατὰ τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον, ὁ δὲ Βρυώνης κατὰ τὸν ἅγιον Δημήτριον· ὕψωσαν δὲ διὰ νυκτὸς καὶ κανονοστάσια ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐντὸς πιστολιᾶς ἀπὸ τοῦ τείχους τῆς πόλεως, καὶ ἐπέθηκαν κανόνια καὶ βομβοδόλους. Παρηκολούθηον δὲ τὰ ἐχθρικά στρατεύματα ὁ Γῶγος, ὁ Βαρνακιώτης, ὁ Ἴσκος, ὁ Γιαννάκης Ῥάγκος καὶ ὁ Γεωργάκης Βαλτινός. Πρὸ ὀλίγων δὲ ἡμερῶν εἶχαν καταπλεύσει εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου καὶ τρία πολεμικὰ πλοία ὑπὸ τὸν ἐν Πάτραις Ἰσοῦφην, ὥστε τὴν 25 ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου ἐπολιορκεῖτο διὰ ξηρὰς καὶ θαλάσσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΗ.

Συγκρούσεις κατά ξηράν ἔμπροσθεν Ναυπλίου.—Ναυμαχία ἐν τῷ Ἀργολικῷ κόλπῳ καὶ ἀνάπλους τοῦ Τουρκικοῦ στόλου.—Ἐμπρησμός δικρότου ἐν Τενέδῳ.—Παράδοσις Ναυπλίου.

ΟΥΤΕ ἡ ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ Δράμαλης λυθείσα διὰ ξηρᾶς πολιορκία τοῦ Ναυπλίου ἐπανελήφθη μετὰ τὴν ἐξοδὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ἀργολίδος, οὔτε αἱ μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἄργου στενοτοπία ἐφυλάχθησαν μετὰ τὴν εἰς Τριπολιτσάν ἀνάβασιν τοῦ Κολοκοτρώνη. Πάμπολλοι Ἕλληνες, διαταχθέντες εἰς φρουρήσιν τῶν στενοτοπιῶν καὶ διατήρησιν τῆς πολιορκίας, διεσπάρησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, οἱ μὲν πρὸς φύλαξιν οἱ δὲ πρὸς πώλησιν τῶν πλουσίων λαφύρων· ὥστε οἱ ἐν Ναυπλίῳ Τούρκοι, ἀντιλήπτορες ἔχοντες καὶ τοὺς εἰσελθόντας μετὰ τοῦ Ἀλῆ ἵππεις, ἐξήρχοντο ἀνεμποδίστως καὶ ἀφόδως εἰς τὰ πέριξ τοῦ φρουρίου βόσκοντες τοὺς ἵππους των καὶ ἀρπάζοντες ὅ,τι εὗρισκαν. Τοῦτο θεωρῶν ὁ ἐν Μύλοις διατρίβων Πετρόμπεης διέταξε πεντακοσίους Μανιάτας καὶ κατέλαβαν τὴν παραθαλασσίαν θέσιν τοῦ Κιοσκίου· εἶχαν δὲ εἰς ὑπεράσπισιν οὗτοι καὶ δύο κανονοφόρους· ἀλλὰ τὴν 8 Αὐγούστου ἐξελθόντες τοῦ Ναυπλίου 50 ἵππεις καὶ 600 πεζοὶ ἀπεδίωξαν τοὺς 500 κακῶς ἔχοντας, φονεύσαντές τινες αὐτῶν, θαλασσοώσαντες πολλοὺς καὶ αἰχμαλωτίσαντες 14, ἐν οἷς καὶ τοὺς ὄπλαρχηγούς· Ῥαβούλιαν Καθβαλαράκη καὶ Θεοδωρῆν Κουμοντάκον. Μετὰ τὸ πάθημα τοῦτο βλέποντες οἱ Ἕλληνες τοὺς Τούρκους περιφερομένους ἀφόδως ἐσκέφθησαν νὰ τοὺς βλάψωσι δι' ἐνέδρας. Πολλοὶ Τούρκοι ἐξήλθον τὴν 14 καὶ ἐπροχώρησαν ἐπὶ συγκομιδῇ καρπῶν εἰς Κούτσι, ὅπου ἐνέδρευάν τινες Ἕλληνες, οἵτινες θέλοντες νὰ παρασύρῳσι τοὺς ἐχθροὺς μακρότερον ἠσύχαζαν· ἀλλ' εἰς αὐτῶν θελχθεὶς ἐκ τῆς λάμψεως τῶν ἀργυρῶν ὄπλων ἐνὸς Τούρκου, ἀναδάντος εἰς συκὴν, τὸν ἐτουφέκισε καὶ τὸν ἔρριψε νεκρόν. Ἐξ αἰτίας τοῦ περιστατικοῦ τούτου ἐξεφανερῶθησαν οἱ Ἕλληνες ἐκ διαφόρων μερῶν ὅπου ἐνέδρευαν, ἔξωσαν τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς ἔτρεψαν, ἐφόνευσαν 26 καὶ ἐζώγησαν 18, οἷς ἔδωκαν εἰς ἀνταλλαγὴν τῶν προσυλληφθέντων 14 Μανιατῶν· ἐζώγησαν καὶ ἵππους, ἡμιόνους καὶ καμήλους, ἐφονεύθησαν δὲ καὶ 2 Ἕλληνες καὶ ἐπληγώθησαν 5. Κατὰ τὴν ἡμέραν δὲ ταύτην ὁ ἀδελφὸς τοῦ Νικήτα Νικολῶς Σταματελόπουλος, ἀρχηγὸς τῶν ἐξωθεν τοῦ Ναυπλίου Ἑλλήνων, καταδιώκων Τούρκον καθήμενον ἐπὶ ἀργυροστολίστου ἵππου, ἐφονεύθη ὑπ' αὐ-

τοῦ καθ' ἣν στιγμὴν ἔδραξε τοὺς χαλινούς τοῦ ἵππου του· διεκρίνετο δὲ ὁ φονευθεὶς ὡς ἀνδρεῖος καὶ φιλεύτατος.

Ὁ δὲ Ὀθωμανικὸς στόλος, ἀφ' οὗ διέμεινεν ἀνωφελῶς ἐν Πάτραις ὑπὲρ τὸν μῆνα, καθ' ὃν καιρὸν ἡ παρουσία του ἦτο τόσο ἀναγκασία ἐν τῇ Ἀργολίδι πρὸς διατήρησιν τοῦ ὑπὸ τὸν Δράμαλην στρατοῦ καὶ λύσιν τῆς πολιορκίας τοῦ Ναυπλίου, ἀπέπλευσε τὴν 27 ὑπὸ τὸν νέον Καπητάμπασαν, καὶ τὴν 7 Σεπτεμβρίου ἐφάνη ἐξωθεν τῆς Ἰθάρας καὶ τῶν Σπετσῶν.

Ἐλθούσης δὲ τῆς εἰδήσεως, ὅτι ἐπλεε πρὸς τὸ Ναύπλιον, κατέλιπαν τὸν θαλασσοπυργὸν οἱ φυλάσσοντες αὐτόν, καὶ ἔμειναν εἰς φύλαξιν αὐτοῦ 48

Αἱ Σπέτσαι.

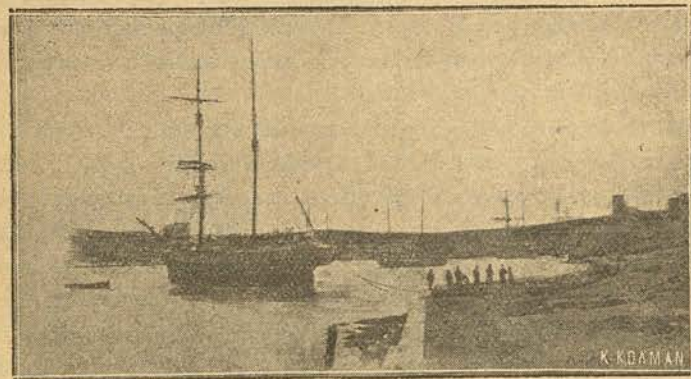
ἄρας δύο μόνον γέροντες, ὁ μὲν Ἰδραῖος ὁ δὲ Σπεταιώτης καὶ ὁ φιλέλλην Χάνης· μετὰ δὲ ταῦτα εἰσηλθὼν 20 Ἑπτανήσιοι ὑπὸ τὸν Σεμπρικὸν καὶ ἄλλοι τόσοι Χαιμαριῶται ὑπὸ τὸν Γράμζην, καὶ οὕτω ἠσφαλίσθη τὸ μικρὸν ἐκεῖνο φρούριον.

Οἱ Ἕλληνες ὑπέθεσαν, ὅτι ὁ στόλος ἐσκόπευεν ὄχι μόνον νὰ τροφοδοτήσῃ τὸ Ναύπλιον, ἀλλὰ καὶ ν' ἀποδιβάσῃ στρατεύματα εἰς Σπέτσας· διὰ τοῦτο ἐπρόλαβαν οἱ Σπεταιῶται καὶ μετεβίβασαν εἰς Ἰθραν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, καὶ μετέφεραν ἐξωθεν καὶ στρατιώτας πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ τόπου των· 60 δὲ πολεμικὰ πλοῖα καὶ 10 πυρπολικὰ ὑπὸ τὸν Μιαούλην παρέπλεον εἰς ματαίωσιν τοῦ βῆθέντος διττοῦ σκοποῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Ἑλλήνων ἦτον ἀνεπαρκής, ὁ Μιαούλης ἐσχεδιάσε νὰ τὴν ἀντιτάξῃ ὅλην ἡνωμένην, καὶ διέταξε νὰ πλέῃ ὅλη ὁμοῦ μεταξὺ τῆς Πελοποννησιακῆς παραλίας καὶ τῶν νήσων Ἰθάρας καὶ Σπετσῶν· ἀλλ' ὁ ἐχθρικός στόλος ἐκινήθη τόσο ἐπιδειξίως παρὰ πάσαν προσδοκίαν, ὥστε διέπλευσε τὴν 8 τὸν μεταξὺ Ἰθάρας καὶ Σπετσῶν πορθιμὸν, καὶ διεχώρησε τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα τὰ μὲν πρὸς ἀνατολὰς τὰ δὲ πρὸς δυσμὰς, ἐν οἷς καὶ ἡ ναυαρχίς. Ὁ Μιαούλης, ὅσον γενναῖος τόσο καὶ συνετός, ἐπιμένων εἰς τὸ πρῶτόν του σχέδιον, ἐπόδισε καὶ ἐπλεε πλησίαιος πρὸς τὸ Κέλι ἐπὶ τῆς Πελοποννησιακῆς παραλίας, εἰς προσβολὴν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἀν' ἐπειράτο νὰ πλεύσῃ εἰς

Ναύπλιον· διέταξε δὲ ὅλα τὰ πλοῖα νὰ παρακολουθήσωσι. Ἄλλ' οἱ πλοῖαρχοι Ἀντώνης Γ. Κριεζῆς, Ἀναργύρος Λεμπέσης καὶ Λεονάρδος Θεοδωρῆς, ὧν τὰ πλοῖα εὐρέθησαν πρὸς ἀνατολάς, ὑποθέτοντες ὅτι ὁ ναύαρχος ἀπεμακρύνετο ἐπὶ σκοπῇ νὰ παρεκκλίνη τὴν μάχην, παρήκουσαν καὶ ἐπλευσαν εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων πλοίων τὸ μὲν τοῦ Λεονάρδου ἦτο πυρπολικόν, τὰ δὲ τοῦ Λεμπέση καὶ Κριεζῆ πολεμικά, ἅτινα καὶ ἤρχισαν εἰς ἐκπλήξιν τῶν ἐχθρῶν καὶ φίλων νὰ κανονοβολῶσιν. Ὁ ναύαρχος, ἰδὼν ἀπροσδοκῆτως ὅτι ἀνετράπη τὸ σχέδιόν του, ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω καὶ διέταξε τὰ ἄλλα πλοῖα νὰ συμπαραπλέωσιν. Ἐν τούτοις ἡ πρὸς δυσμὰς μοῖρα κατεδιώκετο, καὶ κινδυνεύουσα νὰ πάθῃ ἐπλησίασε πρὸς τὸ νησιδίον τοῦ Δοκοῦ, ὅπου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πλησιάσῃ τὰ μεγάλα τοῦ ἐχθροῦ πλοῖα· πολλὰ ὅμως μικρότερα ἐπλησίασαν προστατευόμενα ὑπὸ τῶν μεγάλων, ἕως οὗ ὁ Πιπίνος ἐκόλλησεν εἰς ἓν ἀλγερινὸν τὸ πυρπολικόν του· ἀλλὰ 50 γενναῖοι Ἀλγερινοὶ εἰσεπήδησαν καὶ τὸ ἐξεκόλλησαν· πλὴν καὶ οἱ 50, φλογισθέντος αὐτοῦ, οἱ μὲν ἐκάησαν οἱ δὲ πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν ἐπνίγησαν· ἐροθήθησαν ὁμοῦς ἐξ αἰτίας τοῦ συμβάντος τούτου τὰ ἄλλα πλοῖα τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ ἀπεμακρύνθησαν. Τοιουτοτρόπως ἀπηλλάγη ἡ ἑλληνικὴ ἐκεῖνη μοῖρα· ἀλλὰ μὴ δυναμένη νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸν ναύαρχόν της ἐξ αἰτίας τῆς θέσεώς της προσώρμισε σῶα παρὰ τὴν Πελοποννησιακὴν παραλίαν ἀντικρὺ τῆς Ὑδρας. Ἐν δεινῇ θέσει εὐρέθησαν καὶ πλοῖα τῆς πρὸς ἀνατολάς μοῖρας, ὥστε ὀλίγα, ἐν οἷς καὶ ἡ ναυαρχίς, ἤλθαν ὅπου ἐμάχοντο τὰ τοῦ Κριεζῆ καὶ τοῦ Λεμπέση· ἦσαν δὲ τὰ προσελθόντα τοῦ Σαχτούρη, τοῦ Χατοῦ - Ἀναργύρου, τοῦ Παναγιώτα, τοῦ Δημήτρη Μιαούλη, τοῦ Τσοῦπη, τοῦ Ῥάφτη καὶ τοῦ Λαχανᾶ. Ἡ μικρὰ δὲ αὕτη δύναμις ἐπολέμησε μέχρι τῆς ἐσπέρας, καὶ δὲν ἄφησε τὸν ἐχθρικὸν στόλον νὰ πλεύσῃ, καθὼς ἐμελέτα, εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον. Νυκτὸς δὲ γενομένης, ὁ μὲν τουρκικὸς στόλος ἐξεπελάγισεν, ὁ δὲ ἑλληνικὸς ἔμεινεν ἐντὸς τοῦ πορθμοῦ. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐκανονοβολήθησαν μακρόθεν οἱ δύο στόλοι ἰκανὴν ὥραν, διαρκούσης ἄκρας νηγεμίας. Τὴν δὲ ἐπιούσαν καθὼς καὶ τὴν παρελθούσαν νύκτα ἐφεγγυόβλουν ὅλα τὰ πλησίον θουνὰ τῆς Πελοποννήσου, καὶ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καθὼς καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς οἱ ἐπὶ τῶν νήσων Ὑδρας καὶ Σπετσῶν καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ἀντικρυνῶν χωρίων Κρανιδίου καὶ Ἐρμιόνης ὄλοι ἐγρηγόρουν· συνέβρευσαν δὲ πρὸς τὸ παράλιον καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἔνοπλοι ἄλλοθεν. Τὴν δὲ ὑστεραίαν οἱ στόλοι ἔμειναν ἄπρακτοι, ἂν καὶ ὁ ἐχθρικός ἐπλησίασε ταῖς Σπέτσαις· ταῖς ἐπλησίασε καὶ τὴν 11, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε ἐκανονοβόλησε. Τὴν δὲ 12 ἐπροχώρησεν ὀλόσωμος πρὸς τὸ Ναύπλιον· ὠπισθόπλεε καὶ ὁ ἑλληνικὸς σκαπεύων νὰ τὸν κτυπήσῃ πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου, ὅπου ἐναυλόχουν τινὰ πυρπολικά. Ἄλλ' ὁ ἐχθρικός, προχωρήσας ἕως οὗ ἀπέιχε τοῦ Ναυπλίου 10 μίλια, ἀνεχώρησεν αἰφνιδίως καὶ ἐστειλεν εἰς τὴν πόλιν πλοῖον ὑπὸ σημαίαν Αὐστριακὴν φέρον τροφάς.

Τὸ πλοῖον τοῦτο συνελήφθη ὑπὸ τῶν αἰφνης ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἀναφα-

νέντων πυρπολικῶν τοῦ Τσερεμὲ καὶ τοῦ Θεοδωρῆ Ὑδραίων· εὐρέθησαν δὲ καὶ γράμματα ἐν αὐτῇ στελλόμενα παρὰ τοῦ Καπητάμπασα πρὸς τὰς ἐν Ναυπλίῳ Ἀρχὰς καὶ λέγοντα, ὅτι τὰ πάντα ἦσαν λίαν καλὰ, ὅτι τὸ Σούλι ἔπεσε καὶ ὄλοι οἱ ἐν αὐτῇ ἄπειστοι κατηφανίσθησαν, ὅτι ὁ ἐπανελθὼν εἰς Κόρινθον βασιλικὸς στρατὸς δὲν ἐβλάφθη καὶ ἐπανέστρεφεν εἰς Ἄργος, ὅτι νέα στρατεύματα παρηκολούθουν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Χουρσίδη, ὅτι ναυμαχίης ὁ ἀήττητος στόλος 6 ἑλληνικὰ πλοῖα ἐβύθισε καὶ 2 ἔκαυσε καὶ ὅτι ὁ Καπητάμπασας δὲν ἔκρινεν εὐλογον νὰ εἰσπλεύσῃ διότι ἦσαν τὰ νερὰ ῥιγὰ, καὶ διότι ἐβεβαιώθη, ὅτι 6 πυρπολικά τῶν ἀπίστων ἦσαν πλησίον τοῦ φρου-

Ὁ λιμὴν τῶν Σπετσῶν.

ρίου παραφυλάττοντα, καὶ 10 ἐν τῇ λιμένι τῶν Σπετσῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἔστειλε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πλοῖον φέρον τροφάς, διανοσόμενος νὰ στείλῃ καὶ ἄλλας. Καὶ ταῦτα μὲν περιεῖχαν ἐν περιλήψει τὰ γράμματα (α). Ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος οὔτε κατὰ τῶν ἀπέμπροσθεν αὐτοῦ συλλαβόντων τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος αὐστριακὸν πλοῖον ἐκινήθη, οὐδὲ ἄλλας τροφάς ἐπεχείρησε νὰ στείλῃ· ἀλλὰ ἐπόδισε τὴν ἐπιούσαν καὶ ἐξήρχετο ἐν τσαυτῇ βίᾳ, ὥστε, ἀφ' οὗ ἀφώπλισε κατὰ τὰ παράλια τῆς Λακωνίας ἐν δικάταρτόν του ὡς βραδύπλουν, τὸ ἔκαυσε· ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀνεμος ἦτον ὀλίγος, δὲν ἐξέπλευσεν ὅλος τοῦ κόλπου εἰμὴ τὴν ὑστεραίαν παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ, κανονοβολῶν μακρόθεν καὶ κανονοβολούμενος. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐκάθησε πρὸς τὸ νότιον μέρος τῆς Ὑδρας ἐν δίκροτον· ἀλλὰ, μετακομισθέντων τῶν κανονίων του εἰς ἄλλο πλοῖον, ἐξεκάθισε πρὶν ψθάσῃ τὰ κατ' αὐτοῦ κινήθοντα πυρπολικά. Τὴν δὲ 15, πνέοντος ἀνατολικοῦ ἀνέμου, ἐξεπελάγισεν ὁ ἐχθρικός στόλος καὶ κατέπλευσεν εἰς Σούδα· ἐπανέπλευσε τότε καὶ ὁ ἑλληνικός εἰς τοὺς λιμένας του.

Ἐρχόμεθα τώρα νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν αἰφνιδίον ἀνάπλου τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου.

Ἀρχομένου τοῦ Αὐγούστου ὁ τότε ἀρχηγὸς τῆς ἐν τῇ Αἰγαίῳ γαλλικῆς μοίρας Βιελλᾶς κατέπλευσε τὴν νύκτα εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς φρεγάτας Fleur de lis. Τὴν δὲ ἐπαύριον κατέπλευσεν εἰς τὸν αὐτὸν λιμένα καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀγγλικῆς Χαμιλτῶν ἐπὶ τῆς Καμιδρίας. Ἡ ἐν Μύλοις τότε Κυβέρνησις ἔστειλε τινα εἰς χαιρετισμὸν τῶν μοιράρχων παρακαλοῦσα αὐτοὺς νὰ μὴ λάθωσι συγκοινωνίαν μετὰ τῶν ἐν Ναυπλίῳ. Ὁ Χαμιλτῶν ἐδέχθη προθύμως τὴν δικαίαν ταύτην αἴτησιν· ἀλλ' ὁ συνάδελφός του Βιελλᾶς τὴν ἀπέρριψεν ἀποτόμως· ἔστειλε δὲ καὶ ἀξιωματικὸν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ἀπαιτῶν γρῶσα 35 χιλιάδας, τὰς μὲν 30 εἰς ἀποζημίωσιν τοῦ φορτίου τοῦ ὑπὸ γαλλικὴν σημαίαν πλοίου Λιστόκου, κρατηθέντος ὑπὸ τοῦ φρουράρχου Μονεμβασίας Γιάννη Μαυρομιχάλη καὶ διὰ τῆς βίας ἐκφορτωθέντος τὸν παρελθόντα Ἀπρίλιον, τὰς δὲ 5 ἐπὶ λόγῳ ἄλλων ἀποζημιώσεων.

Ἡ Κυβέρνησις ὑπεσχέθη τὴν ἀπόδοσιν καὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης ποσότητος μετὰ διμηνίαν, καὶ ὁ Βιελλᾶς ἔστεργεν· ἀλλὰ τὴν 31, ὅ ἐστι πρὶν παρέλθῃ ἡ προθεσμία, καὶ καθ' ἃς ἡμέρας ἀνεμένετο ὁ τουρκικὸς στόλος, ἐπανέπλευσεν ὁ μοιράρχος οὗτος εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς φρεγάτας του, σύμπλους ἔχων μίαν γαβάραν καὶ μίαν γολέτταν. Ὁ Μιαούλης πολιορκῶν τὴν πόλιν ἔστειλε τὸν Σαχίνην εἰς χαιρετισμὸν του καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ μὴ κοινώνησῃ μετὰ τῶν ἐν τῇ πολιορκουμένῃ πόλει· ἀλλ' ἐκεῖνος ὄχι μόνον ἀπέρριψε τὴν παράκλησιν, ἀλλ' ἀπήτησεν ἀμέσως τὰς ἀποζημιώσεις ἐπὶ ἀπειλῇ βίας. Εἰς μάτην ἡ Κυβέρνησις ἐπεκαλέσθη τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ὅρου τῆς προθεσμίας· ὑπέικουσα δὲ εἰς τὴν ἀνάγκην ὑπεσχέθη νὰ πληρώσῃ ἐντὸς ἑξ ἡμερῶν. Ἡ προθεσμία αὕτη ἔληξε τὴν 8 Σεπτεμβρίου, καθ' ἣν, μὴ δοθέντων τῶν χρημάτων, παρέστη ὁ Γάλλος μετὰ τοῦ στολίσκου του ἔμπροσθεν τῆς Ἰδρας, ἐν ᾗ ἐμάχοντο οἱ στόλοι, καὶ χωρὶς ν' ἀνταρτίσθῃ τὴν κρίσιμον θέσιν τῶν πραγμάτων κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, μετέπεμψε τὸν Νέγκαν, καὶ ἐπὶ λόγῳ τῆς μὴ ἀποδόσεως τῶν χρημάτων κατὰ τὴν τελευταίαν ὑπόσχεσιν τῆς Κυβερνήσεως ἀπήγει τοὺς ἐπὶ τῆς γολέττας αὐτοῦ Τούρκους, τοὺς ὡς ὁμήρους δοθέντας τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει παρὰ τῶν ἐν Ναυπλίῳ Τούρκων, καθ' ὃν καιρὸν ὑπεγράφη ἡ περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου σύμβασις. Ὁ Νέγκας ἀπέρριψε τὴν ἀπαίτησιν, ὁ δὲ Βιελλᾶς ἔστειλε ν' ἀφαρπάσῃ τοὺς ἐν τῇ γολέττᾳ ὁμήρους, μηδὲν ἄναλογισθεὶς ὅτι ἀποσπῶν αὐτοὺς ἀπέσπα τὴν μόνην ἐγγύησιν τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς τῶν ἐν Ναυπλίῳ ὁμήρων Ἑλλήνων. Ἀλλ' οἱ ναῦται τῆς γολέττας ἐπρόλαβαν καὶ τοὺς ἀπεβίβασαν. Τότε ἡ φρεγάτα ἐκανονοδόγησε τὴν ὑπὸ τὰ κανονοστάσια τῆς Ἰδρας ἀπειθῆ γολέτταν, τὴν ἐτρόπησε καὶ ἐπλήγησε δύο νύκτας ἐν αὐτῇ καὶ μίαν ἔγκυον γυναῖκα ἐπὶ τοῦ παραθαλασίου. Τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας τὰ γαλλικὰ πλοῖα ἠγκυροβόλησαν κατὰ τὴν δυτικὴν ἄκραν τῆς νήσου τῶν Σπετσῶν. Τὴν δὲ 12 ἔστειλεν ὁ ἀρχηγὸς τῶν πρὸς τὸν Καπητάμπασαν ἕνα τῶν ἀξιωματικῶν εἰς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ καὶ εἰς συμβιβασμὸν τοῦ συνήθους

διὰ κανονίων ἀμοιβαίου χαιρετισμοῦ· ἀλλ' ἔστειλε διὰ τῆς αὐτῆς εὐκαιρίας καὶ τινα Ἀραβὰ παρὰ καιροῦ αἰχμάλωτον ἐν Ἰδρᾷ, ἐλευθέρως περιφερόμενον ἐκεῖ καὶ καταφυγόντα εἰς τὴν γαλλικὴν φρεγάταν, ἐν ᾗ αὕτη εὗρίσκετο ἔμπροσθεν τῆς Ἰδρας. Μετ' ὀλίγην ὥραν, ἄφ' οὗ οἱ ῥηθέντες ἐφθασαν εἰς τὴν ὀθωμανικὴν ναυαρχίδα, ἀνεχώρησε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ στόλος, ἀπέστειλε τὸ συλληφθὲν αὐστριακὸν καὶ ἐπόδισεν. Ἐν τῆς περιστάσεως ταύτης καὶ ἐκ τῆς ἐννοίας τῶν συλληφθέντων γραμμῶν ἀπέδωκαν τὸν αἰφνίδιον ἀνάπλου τοῦ στόλου οἱ μὲν εἰς τὰς πρὸς τὸν Καπητάμπασαν ἀνακαινώσεις τοῦ εὐμενῶς πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ δυσμενῶς πρὸς τοὺς Ἑλλήνας διακειμένου Βιελλᾶ μαθόντος ἐξ ὧν ἔλαβε συνεντεύξασιν μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ὅτι ἐναυλόχουν πυρπολικά πρὸς τὸ δάθος τοῦ λιμένος καιροφυλακτοῦντα νὰ καύσωσι τὸν στόλον ἐπὶ τοῦ εἰσπλου, οἱ δὲ εἰς μόνας τὰς ἀνακαλύψεις τοῦ Ἀραβος. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀναὐδρος Μεχμέτης ἀπέφυγε τὴν ἐπαπειλουμένην ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου βλάβην τοῦ στόλου του ἴσως δὲ καὶ αὐτὸν τὸν ὀλεθρὸν του. Ὁ δὲ Γάλλος μοιράρχος ἔλαβε μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὅσα χρήματα ἐζήτηε καὶ ἀνεχώρησεν, ἀλλ' ἡ ἀξιόμιμπος διαγωγή του κατεκρίθη ὑπὸ τῆς φιλανθρώπου καὶ φιλέλληνος Γαλλίας καὶ ἐπέφερε τὴν ἀνάκλησίν του.

Διατρίψας δὲ ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ἡμέρας τινὰς ἐν τῷ λιμένι τῆς Σούδας πρὸς ἀναψυχὴν τῶν ναυτῶν, ἀπέπλευσε τὴν 8 Ὀκτωβρίου, περιηλθέ τινὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ ἔρριψεν ἄγκυραν ἔμπροσθεν Σύρας καὶ Μυκόνου. Οἱ φιλότουρκοι τῆς Σύρας ἔσπευσαν νὰ προσφέρωσι τὴν βαθεῖαν ὑπόκλισιν τῶν τῷ Καπητάμπασᾳ, ἀποστειλάντες τοὺς προεστώτας τῶν εἰς τὴν ναυαρχίδα (β). Ἀλλ' οἱ Μυκόνιοι, ἀντὶ ὕδατος καὶ γῆς, τῷ ἐπρόσφεραν πυρίτιδα καὶ βόλια, καὶ ὅλοι ἔνοπλοι ἔτρεψαν εἰς φυγὴν 100 Ἀλγερινούς ἀποδάντας εἰς τινα ἄκραν τῆς Μυκόνου ἐπὶ ἀρπαγῇ αἰγοπροβάτων καὶ ἐφόνευσαν καὶ τινὰς αὐτῶν. Ὁ στόλος δὲν ἔκρινεν εὐλογον νὰ παιδεύσῃ τὴν αὐθάδη νῆσον, μήτε νὰ ῥίψῃ ἄγκυραν ἔμπροσθεν ἄλλης τινός, ἄφ' οὗ μάλιστα παραπλέων τὴν Τήνον (γ), εἶδε μέγα πλῆθος ἐνόπλων ἐτοίμων εἰς ἀντίστασιν· ἀλλ' ἐπλευσε κατ' εὐθείαν εἰς Τένεδον. Ἐν ᾗ δὲ ἀνέμενον ἐκεῖ τὰς διαταγὰς τοῦ Σουλτάνου, σφοδρὰς τρικυμίας ἐπελθούσης, πολλὰ πλοῖα διεσκορπίσθησαν, τινὰ δὲ καὶ ἐβλάφθησαν. Μετὰ τὸ συμβᾶν τοῦτο ἐξέπλευσαν τῶν Φαρῶν δύο πυρπολικά· τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Κανάρην, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Μπρατσάνον, συνέπλεαν δὲ καὶ δύο μύστικα· τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Καλαφάτην, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Σαρίανην, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν προφυλακίδων ἔπεσαν τὰ πυρπολικά εἰς τὸ μέσον τοῦ στόλου τὰ ἐξημερώματα τῆς 27 καὶ ἐρρίφθησαν ἐπὶ δύο δίχροτα, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Μπρατσάνον ἐπὶ τὴν ναυαρχίδα, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Κανάρην ἐπὶ τὴν ὑποναυαρχίδα. Ἡ ναυαρχὴς διεσώθη κόψασα τὰς ἀγκύρας τῆς, ἀλλ' ἡ ὑποναυαρχὴς κατεφλέχθη. Χίλιοι ἑξακόσιοι ἦσαν οἱ ἐν αὐτῇ ναῦται καὶ στρατιῶται, ἐξ ὧν 15 μόνον διεσώθησαν. Μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο οἱ μὲν ναῦται τῶν δύο ἑλληνικῶν πυρπολικῶν ἐπλευσαν ἐπὶ τῶν ἐφορκίων πρὸς τὴν Ἀθήμνον, καὶ μὴ εὐρόντες ἐκεῖ τὰ μύστικα κατέπλευσαν εἰς Σκύρον, ὅπου τὰ ἡῦραν,

καὶ ἐπανήλθαν ὅλοι ἀδελφεὶς εἰς Ψαρά· ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος ἀνήχθη ὅλος ἐντρομος καὶ εἰσέπλευσε τὸν Ἑλλάσποντον, ταπεινωθεὶς κατέμπροσθεν τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀφήσας τοὺς μεγαλοτόλμους ναύτας τῆς θαλασσοκράτορας. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα τὰς

Γυνὴ τῆς Μυκόνου.

νήσους καὶ τὰς παραθαλασσίους πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας τὰς ὑπὸ Τούρκων κατοικουμένας. Ἐν Σμύρῃ, ἐν Χίῳ, ἐν Μιτυλήνῃ, παντοῦ ἠγωνίζοντο οἱ Τούρκοι δι' ὧν ἐδύναντο τρόπων ὄχι πλεόν πῶς νὰ καταδιώξωσι τοὺς ἐχθρούς των, ἀλλὰ πῶς νὰ ἀσφαλισθῶσιν ἀπὸ τῆς καταδιώξεως τῶν θαλασσιῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ κυρίως τῶν γειτόνων των Ψαριανῶν (δ), οἵτινες περιέπλεαν

ὡς θαλασσοκράτορες ὅλα τὰ παράλια, καταστρέφοντες, λεηλατοῦντες καὶ ἐκφοβίζοντες τοὺς παραθαλασσίους ἐχθρούς των.

Εἰς τόσῃν δὲ ἔφθασαν οἱ θαλασσινοὶ τῆς Ἑλλάδος τόλμῃν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, καὶ τόσον κατεφρόνησαν τοὺς ἐχθρούς των, ὥστε 4 πλοῖα τῆς Κάσσου κατέσχαν ἐν τῇ λιμένι τῆς Δαμιέττης, πόλειως πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νείλου καὶ ἀντικρῦ τοῦ Δέλτα, 13 πλοῖα παραλαμβάνοντα τροφὰς εἰς χρῆσιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἤρπασαν ἱκανὰ χρήματα εὑρεθέντα ἐν αὐτοῖς, καὶ μεταγγίσαντες ὅλας τὰς τροφὰς εἰς τρία τῶν κατασχεθέντων πλοίων ἀπήγαγον αὐτὰ εἰς τὴν πατρίδα των, χωρὶς ὅμως νὰ ἐγγίσωσι τὴν ἐν αὐτοῖς εὑρεθείσαν εὐρωπαϊκὴν ἰδιοκτησίαν. Μετὰ τινὰς δὲ ἡμέρας 2 πλοῖα Ψαριανὰ συνέλαβαν 4 μικρὰ ἐχθρικά πρὸς τὰ παράλια τῆς Συρίας φέροντα πλούσια φορτία. Ἐν ἐνὶ λόγῳ μετὰ τὸν εἰς τὸν Ἑλλάσποντον κατῆσχυμμένον πλοῦν τοῦ μεγάλου στόλου, ὃν ὁ ἀνάξιος Καπητάμπασας δὲν ἠσχύνθη μετὰ τὴν αἰσχρὰν ἀποτυχίαν του νὰ ὀνομάσῃ διὰ τῶν πρὸς τοὺς ἐν Ναυπλίῳ Τούρκους γραμμάτων του ἀήτητον, δὲν ἐφαίνετο ἔξωθεν τοῦ Ἑλλησπόντου τουρκικὴ σημαῖα παρἔξ ἐν τοῖς μυχοῖς τινῶν λιμένων καὶ ἐν τῇ Κορινθιακῇ κόλπῳ μέχρι τοῦ Μεσολογγίου, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐν ὄσῳ δὲν ἐφαίνετο ἑλληνικὸν πλοῖον.

Μανιῶ Μαυρογένους.

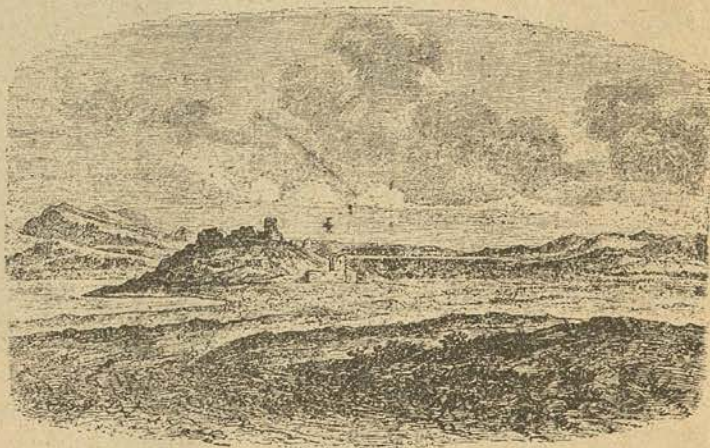
Ἡ ἡρώς τῆς Μυκόνου.

Ἡ δὲ ἀνάληψις τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου μετὰ τὴν εἰς Κόρινθον ἐπάνοδον τῶν ὑπὸ τὸν Δράμαλην, ἔφερε τοὺς Ναυπλιεῖς εἰς τὴν προτέραν των δεινὴν θέσιν. Αἱ τροφαί, ἅς ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη εἰσεκόμισαν, κατηναλώθησαν μετὰ παρέλευσιν τόσου χρόνου· ἡ θέσις αὐτοῦ, παρ' οὗ ἠλπίζαν οἱ ἐν Ναυπλίῳ βοήθειαν, ἦτο χειρίστη· τὸ ὑπ' αὐτὸν στρατόπεδον δὲν ἔπασχεν ἔλλειψιν τροφῶν, διότι ὁ Κορινθιακὸς κόλπος ἦτον ἀνοιχτός, ἀλλ' ὑπέπεσεν εἰς βαρεῖαν ἀσθένειαν ἐξ αἰτίας τοῦ κλίματος τῆς Κορίνθου καὶ τῆς στενοχωρίας. Διὰ τοῦτο ὁ Δράμαλης, μὴ δυνάμενος ν' ἀνοίξῃ τὴν πρὸς τὰς Πάτρας ὁδόν, ἀπέστειλε διὰ θαλάσσης τὴν 26 Σεπτεμβρίου ὑπερδισχιλίους στρατιώτας πρὸς τὴν Περαιχώραν, οἵτινες ἀπέβησαν ἐκεῖ ἐπὶ σκοπῇ νὰ κυριεύσωσι τὴν Μεγαρίδα εἰς πλειοτέραν ἀνεσιν τοῦ στρατοῦ, ἀλλ' ἀπέτυχαν καταπολεμηθέντες ὑπὸ τοῦ παρευρεθέντος Νικήτα μετὰ 800 καὶ ἐδιάσθησαν νὰ ἐπαναπλεύσωσιν εἰς Κόρινθον. Ἐπεσαν δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ μάχῃ 40 Τούρκοι καὶ 12 Ἕλληνες.

Ἐν ᾧ δὲ τὰ παθήματα τοῦ στρατοῦ τούτου καὶ τῶν ἐν Ναυπλίῳ ἦσαν

τοιαῦτα, ὃ ἐν Πάτραις Ἰσοῦφης, ἀντὶ νὰ φροντίσῃ πῶς νὰ τοὺς ἀνακουφίσῃ, ἀν ὄχι καὶ νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ τῶν δεινῶν, δὲν ἔπαυεν ἐμπορευόμενος τὰ ναυὰγια τοῦ βασιλείου του καὶ τὰς δεινὰς περιστάσεις τῶν πασχόντων συναδέλφων του.

Πρὸ πολλοῦ εἶχε συστηθῆ ἐν Ζακύνθῳ Ἑταιρία κερδοσκοπῶν, τῶν πλείστων ξένων, τροφοδοτοῦσα ὑπὸ τὴν πρὸς τοὺς Τούρκους εὐμενῆ διάθεσιν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὴν ὀργάνῃ καὶ κατάραν τοῦ λαοῦ τὰ μεσημβρινὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰς Πάτρας. Ὁ Ἰσοῦφης, ὅστις ἐξουσίαζε τὸ στόμα τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, δὲν ἐπέτρεπεν ἀφορολόγητον τὴν εἰσαγωγὴν τροφῶν ἐντὸς τοῦ κόλπου· πολλὰς δὲ ἠγόραζεν αὐτὸς ἐπὶ μετριοτάτῃ τιμῇ

Ἡ πεδιάς τῶν Μεγάρων.

καὶ μετεπώλει πρὸς τοὺς ἐν Κορίνθῳ συναδέλφους του ὅσον ἠθελεν. Ὁ πασὰς οὗτος ἤρρε καὶ ἄλλον πόρον ἀντὶ νὰ βλάψῃ καιρίως τοὺς ἐντὸς τοῦ κόλπου ἐχθροὺς του, μὴ ἐπιτρέπων τὴν ἐξαγωγὴν τῶν προϊόντων αὐτῶν, εὐηρεστεῖτο, γενόμενος συμμέτοχος τῆς ὠφελείας, νὰ ἐπιτρέπη ὑπὸ βαρὺν φόρον τὴν ἐξαγωγὴν τῆς σταφίδος, τοῦ ἐλαίου, καὶ παντὸς ἄλλου προϊόντος.

Ὁ δὲ ἀτυχὴς Δράμαλης, ὃ πάντοτε περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους του φροντίζων, οὔτε κόπων οὔτε κινδύνων οὔτε χρημάτων ἐφείδετο. Ἄν καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν ἦσαν εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, ἔλαβε φροντίδα περὶ τοῦ κινδυνεύοντος Ναυπλίου, καὶ, ἀρχομένου τοῦ Ὀκτωβρίου, ἔστειλεν εἰς αὐτὸ ὀλίγας τροφὰς ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ δελήμπασῆ του Ἀχμέτῃ ἔχοντος 80 μόνον ἵππους διὰ τὴν καθ' ὁδὸν προστασίαν τῆς ἀποστολῆς ταύτης. Ὁ δελήμπασῆς εὐδοκίμησε καὶ κατὰ τὴν εἰς Ναύπλιον νυκτερινὴν διὰ τῶν Δερβενάκιων διάβασιν του καὶ κατὰ τὴν ἐκεῖθεν εἰς Κορίνθον τὴν ἐφεξῆς νύκτα ἐπιστροφὴν του, διότι ἤρρε τὰ στενὰ τῆς ὁδοῦ πάντῃ ἀφύλακτα. Θαρ-

ρυνθεῖς ὁ Δράμαλης ἐκ τῆς ἐπιτυχίας ταύτης ἔστειλε περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς ἄλλας τροφὰς· καὶ ἐπειδὴ τὰ Δερβενάκια δὲν ἦσαν ὡς προτοῦ ἀφρούρητα, συναπέστειλε δύο στρατιωτικὰ σώματα τὸ μὲν εἰς ἀσφαλῆ συνοδίαν τῶν τροφῶν μέχρι Ναυπλίου ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ δελήμπασῆ του, τὸ δὲ εἰς μόνην ὑπεράσπισιν τῆς ἐκεῖθεν τῶν στενῶν μετακομίσεώς των· διέταξε δὲ τὸ σῶμα τοῦτο νὰ ἐπιστρέφῃ ἔπειτα εἰς Κορτέσαν καὶ παραμεινῇ ἐκεῖ, ἵνα ὑπερασπίσῃ πάλιν τὴν ἐπάνοδον τῶν συνοδευσάντων τὰς τροφὰς. Εἰσελθόντα τὰ δύο ταῦτα σώματα τὰ Δερβενάκια καὶ πορευόμενα τὸ μὲν διὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ, τὸ δὲ, τὸ καὶ συνοδεῦον τὰς τροφὰς, διὰ τοῦ Ἀἰσώστη, ἀπεδίωξαν ἀπέμπροσθέν των τοὺς παραφυλάττοντας ὀλίγους Ἕλληνας, καὶ εὐτυχῶς κατορθώσαντα τὸ σκοποῦμενον ἐπανήλθαν εἰς Κορτέσαν ἀβλαβῆ· ὁ δὲ δελήμπασῆς διὰ τὴν διττὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιχειρήματος ἐτιμήθη διὰ τῶν δύο ἀλογοουρῶν.

Ὁ Κολοκοτρῶνης, ὅστις καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας τροφοδοτήσεως διέτριβεν ἐν Τριπολιτσᾷ, μαθὼν τὴν διάβασιν τῶν Τούρκων καὶ φοβηθεῖς μήπως εὐτυχήσαντες οὗτοι ἐπιχειρήσωσι νέαν εἰσβολὴν εἰς Ἀργολίδα καὶ καταλάβωσι καὶ κρατήσωσι καὶ τὰ στενὰ εἰς ἐλευθέραν συγκοινωνίαν Κορίνθου καὶ Ναυπλίου καὶ ματαιώσωσι τοιοῦτοτρόπως ὅλας τὰς περὶ τῆς πτώσεως τοῦ φρουρίου τούτου ἐλπίδας, κατέβη καὶ ἐδυνάμωσεν ὅλας τὰς ἀναγκαίας θέσεις μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἀργους, τοποθετήσας ἱκανὰ καὶ ἀξιόμαχα στρατεύματα, καὶ ἐνδιέμεινε καὶ αὐτὸς. Ἄλλ' ὅλαί αἱ προσπάθειαι καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὀλίγον ἔλειψε ν' ἀποθῶσι μάταιαι ἕνεκα τοῦ ἐξῆς περιστατικοῦ.

Τὴν 5 Νοεμβρίου, περὶ τὰ χαράγματα, οἱ ὑπὸ τὸν Σεμπρικὸν φυλάττοντες τὸν θαλασσόπυργον τοῦ Ναυπλίου εἶδαν πλοῖον εἰσερχόμενον τὸν λιμένα, τὸ ἐκανονοδόλησαν καὶ ἐφόνευσαν τὸν πηδαλιούχον. Ὁ κρότος τοῦ κανονοβολισμοῦ ἔθαλεν εἰς κίνησιν τὰ πρὸς τοὺς Μύλους ἑλληνικὰ πλοῖα, ἅτινα ἰδὼν ὁ διοικητὴς τοῦ ἀγνώστου πλοίου πλέοντα πρὸς τὸν θαλασσόπυργον καὶ πιστεύων, καθ' ἃς εἶχε ψευδεῖς πληροφορίας, ὅτι τὸ φρούριον ἐκεῖνο ἦτον ὑπεξούσιον τῶν Τούρκων, καὶ ὅτι ἡ κανονία ἔπεσε κατὰ λάθος, ἔφερε τὸ πλοῖον πλησίον τοῦ φρουρίου, ὕψωσε τὴν σημαίαν καὶ ἐφώναξε μακρόθεν ὅτι ἦτο πλοῖον φιλικὸν φέρον πρὸς τοὺς πολιορκουμένους τροφὰς. Οἱ ὑπὸ τὸν Σεμπρικὸν τὸ ἐκτύπησαν ἐκ δευτέρου καὶ τὸ ἐτρύπησαν· τότε ἐνόησαν οἱ ἐν Ναυπλίῳ τὴν ἀπάτην τῶν ἐπὶ τοῦ πλοίου, καὶ οἱ μὲν ἐκανονοδόλουν πρὸς ἐμφύχωσιν καὶ ὀδηγίαν τῶν ἐν αὐτῷ, πολλὰ δὲ ὀθωμανίδες, ἰστάμεναι ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν θάλασσαν ἐπάλλξεων, ἐξέτειναν τὰς χεῖρας, καὶ κραυγάζουσαι παρεκίνουν τοὺς ἀγνοῦντας τὸν λιμένα καὶ φοβουμένους ναύτας τοῦ πλοίου νὰ εἰσπλεύσωσιν ἀφόβως· τοῖς ἐδείκνυαν δὲ ὡς ἀσφαλὲς ἄραγμα τὸ ὀπισθεν μέρος τῆς ἀκροναυπλίας. Ἐπρόφθασαν ἐν τοσοῦτῃ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα καὶ τὸ συνέλαβαν. Τὸ πλοῖον ἦτο ἀγγλικόν, φέρον τροφὰς ἐκ Σμύρνης (ε).

Μετὰ τὴν τοιαύτην ἀρπαγὴν τῶν τροφῶν ὑπὸ τῶν πεινῶντων στομάτων, κατήντησαν οἱ Ναυπλιεῖς νὰ τρώγωσιν ὄχι μόνον ἀκάθαρτα ζῶα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς σάρκας τῶν ἀποθνησκόντων ἀνθρώπων καὶ βράζοντας τὰ ἔσθια τῶν ζῶων νὰ φρωῖσι τὸν ζυμόν. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς δεινῆς ταύτης θέσεως τῶν, 150 ἐπίλεκτοι ἐκ τῶν ἐντοπίων ἐξήλθον τοῦ Ναυπλίου τὴν νύκτα κρυφίως, καὶ γνωρίζοντες ἀκριβῶς τὰς θέσεις καὶ τὰ μονοπάτια, καὶ λαλοῦντες ἐντελῶς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διέδωκαν πρὶν φέξῃ διὰ μέσου τῶν Ἑλλήνων ὡς Ἑλληγες, καὶ φθάσαντες εἰς Κόρινθον ἀνήγγειλαν ὅτι τὸ Ναυπλιον παρεδίδοτο ἐξ ἄπικτος μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἂν δὲν ἐπρομηθεύετο ἐν καιρῷ τροφῶν. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ οἱ ἔχθροὶ ἐκίνησαν πανστρατιᾶ τὴν 28 εἰς τροποδοτήσιν του καὶ ἐνυκτώθησαν κατὰ τὴν Κορτέσαν· ὄρθρου δὲ βαθείος εἰσῆλθον πρῶτοι τὰ στενά τοῦ Ἀϊσώστη οἱ ὡς Ἑλληγες διαδάντες 150 Ναυπλιεῖς, καὶ φθάσαντες ὅπου ἦτον ἡ τῶν περὶ τὸν Νικήταν προφυλακὴ ὑπὸ τὸν Ζαχαρίαν Ἀγιοπετρίτην ἐχαίρετήσαν καὶ ἀντεχαιρετήθησαν ὡς Ἑλληγες. Ἐρωτηθέντες δὲ πόθεν ἤρχοντο ἀπεκρίθησαν, ὅτι περιεπλανήθησαν εἰς ζωνκλοπίαν καὶ ὅτι ἀπέτυχαν. Ἀπατήσαντες τοιοιτοτρόπως τοὺς Ἑλληγας ἀνέβησαν ὑπὸ τὸ ἐπικρατοῦν σκότος ἐν ἀγνοίᾳ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν ὑψηλότερον λόφον ὀπισθεν τῆς θέσεως τῶν περὶ τὸν Νικήταν καὶ ἐκάθησαν ἡσυχοί. Ἐν τούτοις ἡ ἑλληνικὴ προφυλακὴ εἶδε τοὺς ἔχθρους πανστρατιᾶ ἀναβαίνοντας τὰ στενά καὶ ἔδωκεν εἶδησιν. Κατειχαν δὲ ταῦτα 1500 Ἑλληγες ὑπὸ τὸν Νικήταν, τὸν Τσόκρην, τὸν Δαρειώτην, τὸν Λεβιδιώτην καὶ τὸν Παπα-Ἀρσένιον Κρανιδιώτην. Ἐπὶ δὲ τῇ εἰδοποιήσει οἱ Ἑλληγες κατέλαβαν τοὺς προμαχῶνάς των τουφεκίζοντας καὶ τουφεκίζομενοι. Ἄλλ' ἄφ' οὗ ἀναψεν ὁ τουφεκισμὸς, εὐρέθησαν ἀπροσδοκίτως ἐν μέσῳ διττοῦ πυρός, διότι οἱ ὡς Ἑλληγες προδιαβάντες 150 καὶ κατέχοντες τὸν ἐπικείμενον λόφον ἔχθροὶ τοὺς ἐτουφεκίζαν ὀπισθεν· εἶδαν δὲ πεσόντα μετ' ὀλίγον νεκρὸν ἔμπροσθέν των ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἔχθρῶν τούτων καὶ τὸν Παπα-Ἀρσένιον, τὸν αὐτὸν ὅστις ἠνδραγάθησεν ἐν τῇ πρὸς τὸ τεῖχος τοῦ Ἄργους μάχῃ ἐπὶ Κεχαγιάμπεη καὶ διήλθε ξιφῆρης καὶ ἀδλαθῆς πολυάριθμον στρατεύμα ἔχθρῶν ἀπὸ τῆς μονῆς τῆς Κεκρυμμένης εἰς τοὺς Μύλους. Ὁ γενναῖος οὗτος λειτουργὸς τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, ἐν ᾗ ἔτρωγε καὶ ἔπινε τὴν πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μάχης ἐσπέραν, εἶπεν εὐθυμῶν εἰς ἐπήκοον πολλῶν, «ὅτι τὸ κεφάλαιον τοῦ Ἀρσενίου θὰ πέσῃ, ἀλλὰ σπερὶ δὲν θὰ φθάσῃ εἰς Ναυπλι.» Ἐν τούτοις τετραγήμενοι οἱ Ἑλληγες διὰ τὴν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἔχθρῶν θέσιν των, ἰδόντες καὶ τὸν Ἀρσένιον πεσόντα ἐτράπησαν εἰς φυγὴν· ἔφυγε καὶ ὁ Νικήτας καὶ κλεισθεὶς μετ' ὀλίγων ἐν τινὶ πύργῳ κτισθέντῃ πρὸ ὀλίγου παρὰ τὴν θέσιν ἐκείνην ἐπολέμει τοὺς ἔχθρους κτυποῦντας τὸν πύργον διὰ κανονίου. Ἐφθασαν ἐν τοσούτῳ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ οἱ πλείστοι τῶν κατεχόντων τὰς ἄλλας στενοτοπίας Ἑλλήνων, ἐπέπεσε καὶ ὁ χατση-Χρήστος ὀπισθεν, καὶ οὕτως οἱ Τούρκοι ἀπελπισθέντες ἐπανήλθον ἄπρακτοι εἰς Κόρινθον καταδιω-

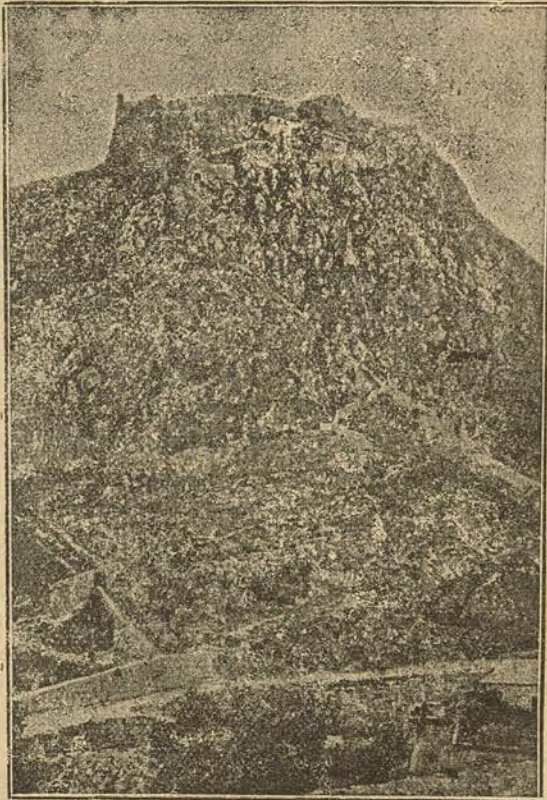
κόμει ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἕως οὗ ἔπεσαν εἰς τὴν πεδιάδα. 50 Τούρκοι καὶ 9 Ἑλληγες ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν κατὰ τὴν μάχην ταύτην.

Ἐν δὲ τῷ Ναυπλίῳ ἐπεκράτει πρὸ τινος καιροῦ δικίρσεις, τῶν μὲν θελώντων, τῶν δὲ μὴ θελώντων νὰ παραδοθῶσιν. Οἱ δυστυχεῖς ἐγκλειστοὶ ἐκτὸς τῆς πείνας κατεθλιβόντο καὶ ὑπὸ λοιμικῆς ὅσον δὲ ἐπερίσσειαν τὰ κακὰ των, τόσον ὑπερίσχυε καὶ τὸ εἰς παράδοσιν κλίνον κόμμα. Ἐστενοχωροῦντο δὲ πρὸ τινῶν ἡμερῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἔξω τοῦ Ναυπλίου ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ὧν τὴν ἀρχηγίαν διεδέχθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικολοῦ Σταματελοπούλου ὁ Σταΐκος Σταϊκόπουλος. Τὰ στρατεύματα ταῦτα, βοηθούμενα ὑπὸ τῶν ἀπομεινάρων τοῦ τακτικοῦ, ἄτινα μεταβάντα μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα ἀπὸ τόπου εἰς τόπον κατήντησαν τὸν Ὀκτώβριον πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Ναυπλίου, ἐκτύπησαν πολλὰκις τοὺς Ναυπλιεῖς ἐξερχομένους καὶ τοὺς ἐβίασαν νὰ μὴ προχωρῶσιν ἐκείθεν τοῦ προχώματος. Τὰ αἰτία ταῦτα ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους καὶ πρὸ τῆς παντελοῦς ἀποτυχίας τῶν εἰς ἀντίληψιν των στρατευσάντων ἐκ Κόρινθου νὰ ἔλθωσι σπουδαιότερον εἰς λόγους συμβιβασμοῦ μετὰ τοῦ Σταΐκου καὶ εἰς νέαν δι' αὐτοῦ διαπραγματεύσιν μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπεκρίθη ὅτι τοῖς ἐχαρίζετο ἡ ζωὴ καὶ τοῖς ἐδίδοντο καὶ πλοῖα πρὸς διαβίβασιν ὄλων εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας· εἰ δὲ καὶ δὲν ἔστεργαν, θὰ τοὺς ἔτρωγεν ὄλους ἐντὸς ὀλίγου ἡ ἑλληνικὴ μάχαιρα. Τὸ γράμμα τοῦτο λαβὼν ὁ Σταΐκος ἀπέστειλε τὴν ἐσπέραν τῆς 29 εἰς τὸ φρούριον. Οἱ Τούρκοι, θέλοντες νὰ λάθωσιν αὐτοῦ γινῶσιν ὄλοι καὶ συναποφασίσωσι, συνήλθον εἰς γενικὸν συμβούλιον· κατέβησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ οἱ ἐν Παλαμηδίῳ ἀφήσαντες ὀλίγους φύλακας ὡς μηδὲν ὑποπτεύοντες.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξῷ τούτῳ δύο Ἀλβανοὶ ἐκ τῶν ἀπομεινάντων φυλάκων τῆδε κακείσε ἀπροσέκτως διεσπαρμένων, ταλαιπωρούμενοι ὑπὸ τῶν δεινῶν τῆς πολιορκίας καὶ ἐλπίζοντες ἴσως πλουσίας ἀμοιβᾶς, κατέβησαν διὰ σχοινίου ἀπὸ τοῦ τεύχους, ὑπῆγαν πρὸς τὸν κατὰ τὴν Ἄριαν Σταΐκον, τῷ εἶπαν ὅτι ἡ φρουρὰ τοῦ Παλαμηδίου κατέβη εἰς τὴν πόλιν καὶ ὅτι, ἂν ὑπήγαγεν εὐθύς, θὰ ἐκυρίευε τὸ Παλαμηδὶ ἀνικητωτῶς. Ὁ γενναῖος Σταΐκος, χωρὶς νὰ ὑπόπτευσῃ δολιότητα, παρέλαβε 200 συντρόφους, 60 Κρανιδιώτας καὶ ἕνα λόχον τοῦ τακτικοῦ καὶ ἦλθεν ὑπὸ τὰ τεῖχη μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Ἀσέλγητος καὶ βροχερὰ ἦτον ἡ νύξ ἐκείνη· ἀνέβησαν τὰ τεῖχη κατ' ἀρχὰς ὀλίγοι, ἤνοιξαν πυλῖδα τινὰ καὶ εἰσῆξαν δι' αὐτῆς καὶ τοὺς λοιπούς. Ἡθέλησάν τινες τῶν φυλάκων ν' ἀντισταθῶσιν, ἀλλ' ἔβριψαν μετ' ὀλίγον τὰ ὄπλα, καὶ οἱ Ἑλληγες ἐκυρίευσαν τοιοιτοτρόπως ἀναιμῶς τὸ ἀπόρθητον φρούριον πρὸς τὰ χαράγματα τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ Ἐυκκλησία ἐορτάζει τὴν μνήμην τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου. Ἄφ' οὗ δὲ τὸ ἐκυρίευσαν, ἐτουφεκίσαν ὄλοι διὰ μιᾶς βλέποντες πρὸς τὴν πόλιν καὶ φωνάζοντες· «καλῶς «σὰς ἡ ὑβρα μὲν ἀγάδες.» Οἱ δυστυχεῖς ἀγάδες, ἀγνοοῦντες τίνι τρόπῳ ἐκυρίευσαν οἱ Ἑλληγες τὸ φρούριον καὶ βλέποντες ἐαυτοὺς καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἔχθρῶν περιέτρεχαν τὰς ἀγυῖας τῆς

πόλεως ὡς παράφρονες. Ἡμέρας δὲ γανομένης, οἱ νέοι κύριοι τοῦ Παλαμηδίου ὑψώσαντες τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ ἐκανονοδόλησαν φωνάζοντες, «καὶ τοῦ χρόνου ἀγάδες τοῦ ἀγίου Ἀνδρέου.» Ἐν τοσοῦτῳ ὁ ἐν Δερβενακίαις Κολοκοτρώνης, ἀκούσας τὸν κανονοβολισμόν, ἔτρεξεν ἔφιππος εἰς Ναύπλιον· κατ' ὁδὸν ἀπήντησε πεζὸν φέροντα τὴν εἶδησιν, εἰσηλθὲν εἰς τὸ φρούριον ὑπὸ τὸν κρότον τῶν κανονίων καὶ διέταξεν ἀμέσως καὶ

Τὸ Παλαμῆδι.

ἔστρεψαν πρὸς τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀκροναυπλίαν πολλὰ κανόνια· ἔστειλε δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει Τούρκους διαταγὴν ἀπειλητικὴν νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀκροναυπλίαν ἐντὸς τριῶν ὥρων, καὶ ἐπειδὴ μετὰ τὰς τρεῖς ὥρας δὲν ἔλαβεν ἀπόκρισιν, ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ· ἀλλ' ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν Τούρκων καὶ τῇ μεσιτείᾳ τῶν διαμενόντων ἐν Ναυπλίῳ μελῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐπιτροπῆς, ἔστρεψε νὰ συμδιβασθῇ· καὶ οὕτω, παύσαντος τοῦ κανονοβολισμοῦ, ἀνέβησαν εἰς τὸ Παλαμῆδι οἱ ἐντόπιοι μπέηδες καὶ ὁ ἀρ-

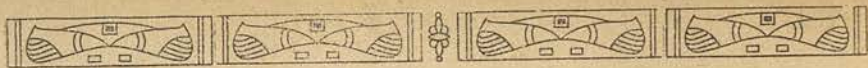

Ὁ Σταϊκόπουλος κυριεύων τὸ Παλαμῆδιον.

Εἰκὼν Ἑσς.

χηγός τῶν ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου Ἀλβανῶν ἐπὶ συμβίβασιν. Σὰς χαρίζομεν, τοῖς εἶπεν ὁ Κολοκοτρώνης, τὴν ζωὴν καὶ σὰς ἀφίνομεν καὶ ἀπὸ δύο ἐνδυμασίας· σὰς δίδομεν καὶ ἑλληνικὰ πλοῖα εἰς μετακόμισίν σας καὶ σὰς τρέφομεν ἕως οὗ κατευοδωθῆτε ὅπου θέλετε. «Ἡμεῖς,» ἀπεκρίθη ὁ ἀρχηγός Ἀλβανός, «δὲν δίδομεν τ' ἄρματα· θὰ πολεμήσωμεν ὅσω νὰ βγῆ ἡ ψυχὴ μας, θὰ καύσωμεν τὴν χώραν· καὶ δὲν θ' ἀφήσωμεν πέτραν σὲ πέτραν.» «Καύσατέ την,» ἐπανέλαθεν ἀποτόμως ὁ Κολοκοτρώνης, «ἀλλὰ νὰ ἤξεύρετε ὅτι θὰ καῆτε καὶ σεῖς·» ἀλλ' οἱ μπέηδες ἔπαυσαν τὴν ἀναφύεσιν λογοτριβὴν, συγκατετέθησαν εἰς τὰς προτάσεις τοῦ Κολοκοτρώνη πρὸς χάριν, ὡς εἶπαν, τῶν γυναικῶν καὶ παιδίων, κατέβησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὑπέγραψαν ὅλοι τὴν σύμβασιν· ἀπ' οὗ δὲ συνυπεγράφη καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἔστειλαν οἱ Τούρκοι πρὸς αὐτοὺς τὰς κλεῖς τῶν φρουρίων. Οἱ Ἕλληνες παρέλαβαν τὰ κάτω φρούρια καὶ διώρισάν τινας εἰς σύναξιν καὶ ἀπέθεσιν ἐν δύο τζαμίοις, ἐπὶ καταγραφῇ, τῶν πραγμάτων τῶν Τούρκων. Φόβος μέγας ἐπεκράτει μὴ ἐπάθαιναν οἱ Ναυπλιεῖς ὅσα ἔπαθον οἱ συνάδελφοί των ἐν Νεοκάτρω, ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν Ἀθήναις· ὁ Κολοκοτρώνης, μὴ θέλων νὰ συμβῆ τοιοῦτόν τι, μηδὲ νὰ διαρπαγῆ ἡ περιουσία, ἔκλεισεν ἔξω τῆς πύλης τοῦ φρουρίου τοὺς συβρέυσαντας ἐπὶ λαφυραγωγίᾳ στρατιώτας· ἀλλ' οὗτοι ἠπέλησαν νὰ εἰσέλθωσι διὰ τῆς βίας, νὰ σφάξωσι τοὺς Τούρκους καὶ νὰ διαρπάσωσι τὰ ὑπάρχοντά των· δι' ἃ πᾶσα ἀναβολὴ ἀπόπλου ἦτον ἐπικίνδυνος. Καλῆ τύχῃ κατέπλευσε τὴν 12 Δεκεμβρίου εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου ὁ Χαμιλτὼν ἐπὶ τῆς Καμβρίας καὶ παρέλαθε συναινέσει τῶν Ἑλλήνων 400, παρέλαβαν καὶ τοὺς λοιποὺς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Μιαούλη ἐπὶ μισθῷ ἑκατὸν δέκα χιλιάδων γροσίων πληρωθέντων ἐκ τῶν λαφύρων, καὶ οὕτως ἀπεβίβασαν τοὺς αἰχμαλώτους ὁ μὲν Χαμιλτὼν εἰς Σμύρνην, ὁ δὲ Μιαούλης εἰς Κουσαντάσι, ἀλλ' ὅλους τόσῳ κακῶς ἔχοντας διὰ τὴν ἐπὶ τῆς πολιορκίας πείναν, τὴν λοιμικὴν καὶ τὴν κακοπάθειαν, ὥστε 67 ἀπέθαναν ἐπὶ μόνῃς τῆς Καμβρίας κατὰ τὸν διάπλουν παραταθέντα ἐξ αἰτίας ἐπισυμβάσης τρικυμίας· ἀπέθαναν δὲ τινες αὐτῶν φαγόντες διὰ μιᾶς κατὰ κόρον· ἐμολύνθη καὶ τὸ πλήρωμα τῆς φρεγάτας· μόνοι ὡς αἰχμαλῶται ἐκρατήθησαν ἐν Ναυπλίῳ ὁ πρῶν φρούραρχος Σελήμπασας καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἀλῆς, ὡς μὴ θελήσαντες νὰ ὑπογράψωσι τὴν συνθήκην· ἀλλ' ὄχι μόνον δὲν ἠνωχλήθησαν οὐδ' αὐτοὶ οὐδ' οἱ περὶ αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ἄκρας ἔτυγον περιποιήσεως τροφοδοτούμενοι πλουσιοπαρόχως καὶ ζῶντες ἐν ἀνέσει μέχρις οὗ ἀπελύθησαν. Οἱ Ἕλληνες διεμερίσαντο μεταξύ των τὰ ἐναποταμιευθέντα πράγματα τῶν Τούρκων ἄνευ οὐδεμιᾶς ὠφελείας τοῦ ταμιείου· τὰ πολυτιμότερα δὲ αὐτῶν διηρπάγησαν ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ'

Τὰ κατὰ τὸν Ὀδυσσεῶ — Ἀυτοκέλυστος συνέλευσις ἐν Ἀθήναις τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ἐκεῖθεν διάβασιν τοῦ Δράμαλη.

Τὰ κατὰ τὸν Ἄρειον Πάγον. — Κατηγορία τοῦ Ἰωάννου Λογοθέτου μέλους τοῦ νομοτελεστικοῦ ἐπὶ πολιτικῷ ἐγκλήματι.

— Νέα εἰσβολὴ ἐχθρῶν ὑπὸ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτπασαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἀναχώρησις αὐτῶν.

ΟὔΤΕ ἢ πρὸς τὸν Νούτσον καὶ Παλάσκην βδελυρὰ διαγωγὴ τοῦ Ὀδυσσεύς, οὔτε ἢ κατ' αὐτοῦ ἀγανάκτησις καὶ κκατδρομὴ τῆς Κυβερνήσεως ἴσχυσαν νὰ βλάψωσι τὴν πρὸς αὐτὸν τοῦ κοινοῦ ὑπόληψιν. Ὡς προδότην καὶ ὡς θαρβύραντα τὴν εἰσβολὴν τῶν ἐχθρῶν τὸν κατεμήνυεν ὁ Ἄρειος Πάγος, ἀλλὰ τὸ κοινὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀπέδοκίμαξε τὰ κατ' αὐτοῦ λεγόμενα, ὅχι διότι τὸν ἐνόμιζεν ἄθῳον, ἀλλὰ διότι τὸν ἐθεώρει ὡς τὸν ἰκανώτερον ν' ἀνορθώσῃ διὰ τῶν ὄπλων τὴν πεσοῦσαν πατρίδα δι' ὃ καὶ τὸν ἐθάβρυνε διὰ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς συνδρομῆς του. Ἰσχυρότεροι τῶν ἀνθρώπων τῆς μάχαιρας εἶναι οἱ ἄνθρωποι τοῦ νόμου ἐν καιρῷ εἰρήνης· ἀλλ' ἐν καιρῷ ἐπαναστάσεων καὶ πολέμων ἢ μάχαιρα τιμᾶται ὑπὲρ τὸν νόμον, καὶ θεωρεῖται ὡς ἀσπίς κατὰ κακοποιήσεων καὶ ἀδικιῶν, ὡς ἀσφαλιστήριον κατ' ἐχθρικῶν προσβολῶν καὶ ὡς εὐτυχὲς ὄργανον πλεονεκτηῶν καὶ φιλάρχων σκοπῶν. Διὰ ταύτην καὶ μόνην τὴν αἰτίαν ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὁ μισούμενος ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Ὀδυσσεύς. Τὸ αἶσθημα δὲ τοῦτο τοῦ κοινοῦ ἴσχυσε διὰ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ παρὰ τῇ βουλευτικῇ προτείναντι τὴν 24 Ἰουνίου τὴν ἀφῆσιν τῶν ἀμικριῶν τοῦ Ὀδυσσεύς· τὸ δὲ νομοτελεστικόν, ὑπέεικον εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην, διέταξε τὸν Ἄρειον Πάγον νὰ μὴ ἐκτελέσῃ ὅσα κατ' ἐκεῖνου διετάχθησαν. Ἀλλ' ὅποιαδήποτε καὶ ἂν ἐφάνη ἢ ἐξ ἀνάγκης διαγωγὴ τῆς Ἀρχῆς, ὁ Ὀδυσσεύς, πεποιθὼς ἐπὶ τὴν ἐπιβρόχην καὶ τὴν μάχαιράν του, κατεφρόνει Κυβέρνησιν καταφυγοῦσαν διὰ τὴν ἀσφάλειάν της εἰς πλοῖον, καὶ κεντρικὴν Ἀρχὴν ἀνίσχυρον ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς δικαιοδοσίας της, φεύγουσαν ἀπέμπροσθὲν του, περιπλανωμένην καὶ διασωθεισαν εἰς τι ἀπομεινωμένον ἀκρωτήριον νήσου. Ἐξέδιδεν ἢ Κυβέρνησις κατ' αὐτοῦ καταστρεπτικὰ καὶ ἀφοριστικὰ ἔγγραφα. καὶ οὗτος συνέζη ἀσφαλῆς καὶ συνέπραττε μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Κυβερνήσεως ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ἐνεργῶν παρρησία τὴν ἀνατροπὴν καὶ αὐτῆς καὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Τόση δὲ ἦτον ἢ παρὰ τοῖς ὀπλαρχηγοῖς ὑπόληψίς του, ὥστε ὁ Γκούρας, ἂν καὶ μικρὰς

τότε σημασίας, ἀπεποιήθη τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ μετὰ τὴν καθάρσειν τοῦ Ὀδυσσεύς ὀπλαρχηγίαν τῆς Λεβαδείας, προτιμήσας τῆς μεγαλοδωρίας τῆς Ἀρχῆς τοῦ ἔθνους τὴν φιλίαν τοῦ καθαίρεθέντος.

Μετὰ δὲ τὴν διάβασιν τοῦ Δράμαλη ἢ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ἐφοβείτο νέαν εἰσβολὴν. Μόνος τόπος ἀσφαλῆς ὅπως οὖν κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη ἦσαν αἱ Ἀθηναίαι μετὰ τὴν κυρίευσιν τῆς Ἀκροπόλεως διὰ τὴν παράμερον θέσιν των. Ἀλλὰ καὶ ἢ πόλις ἐκεῖνη ἐπασχεῖν ἐσωτερικὰς ἀνωμυκλίαις, διότι οἱ πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐνεργοῦντες πρὸ τῆς κυριεύσεως τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηναῖοι διηρέθησαν μετὰ τὴν κυρίευσιν καὶ κατέτρεχαν ἀλλήλους. Ἡ Ἀττικὴ δὲν εἶχεν, ὡς εἴρηται, πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ὀπλαρχηγόν. Διάφοροι ἀνεφάνησαν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ἀντιποιοῦμενοι τὴν ὀπλαρχηγίαν, ἀλλ' οὐδεὶς ὑπερίσχυεν. Ἀποθανόντος τοῦ Παναγῆ Χτεναῦ, ἀνεδείχθη φρουραρχος τῆς Ἀκροπόλεως ὁ ἀδελφός του Σπύρος. Ἀλλ' οὗτος οὔτε τὴν πολιτικὴν Ἀρχὴν τοῦ τόπου ἐτίμα, οὔτε πρὸς τοὺς συμπολίτας του καλῶς ἐφέρετο, τοὺς μὲν αὐτεξουσίως φυλακίζων καὶ τιμωρῶν, τοὺς δὲ φορολογῶν ἐπὶ λόγῳ τροφῆς καὶ μισθοδοσίας τῆς φρουρᾶς· τινὲς δὲ τῶν στρατιωτῶν του ἐδολοφόνησαν τὸν Χατοῦ Γεωργαντᾶν Σκουζέν, ἓνα τῶν ἐφόρων τῶν Ἀθηνῶν, ἐπανερχόμενον ἀπὸ Σαλαμῖνος εἰς Ἀθήνας. Τοιαύτη διαγωγὴ διήγειρεν ἄκραν ἀγανάκτησιν, καὶ μίαν ἡμέραν, καθ' ἣν ἔλειπεν ὁ Χτεναῦς ἐκ τοῦ φρουρίου, ὁ Σαρῆς, ἄλλος ὀπλαρχηγός Ἀθηναῖος, ἀνέβη μετὰ τινῶν ὀπαδῶν του εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἀντικατέστη αὐτοχειροτόνητος φρουραρχος, παρέλαθεν εἰς ὑποστήριξίν του ὡς συμφρουραρχον καὶ ἄλλον ὀπλαρχηγόν Ἀθηναῖον, τὸν Δημήτριον Λέκκαν, ἀπέλυσε τοὺς ἐν φυλακῇ καὶ ἐπολιτεῦθη ἀξιεπαίνως· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιζηλίας πολλῶν συμπατριωτῶν ὀλίγον ἐχάρησαν καὶ αὐτοὶ τὴν φρουραρχίαν των.

Ἐστρατοπέδευε πρὸ τίνος καιροῦ ἐπὶ τῆς Γερανίας τῆς Μεγαρίδος ὁ Ὑψηλάντης· οὗτος ἐπὶ τῇ προσκλήσει τῶν Ἀθηναίων τῶν μὴ θελώντων φρουράρχους τὸν Σαρῆν καὶ τὸν Λέκκαν συμπαραλαβὼν καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὄρους συναγωνιστὴν τοῦ Νικήταν μετέβη τὴν 21 Ἀυγούστου εἰς Ἀθήνας, ἓνα διαθέσῃ ἄλλως πως τὰ τοῦ φρουρίου. Ἀλλ' οἱ φρουραρχοὶ οὔτε τὰς φιλικὰς προσκλήσεις του εἰσήκουσαν, οὔτε εἰς τὰς βραχείας ἀπειλὰς του ἐνέδωκαν, οὔτε νὰ τὸν δεχθῶσιν ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως ἐπιθυμοῦντα νὰ τὴν ἐπισκεφθῇ συνήνεσαν· ἐπειδὴ δὲ ἐφοβήθησαν μὴ πάθωσιν ὑπὸ τῶν ἰδίων στρατιωτῶν, διότι ὁ Ὑψηλάντης ὀργισθεὶς ἐφοβείρισε νὰ καύσῃ ἐπὶ τῇ παρακοῇ των τὰς οἰκίας των καὶ νὰ φυλακίσῃ τοὺς συγγενεῖς των, μετεκάλεσαν τὸν Ὀδυσσεῶ εἰς παραλαβὴν τῆς Ἀκροπόλεως. Εὐρημα ἐθεώρησεν ὁ Ὀδυσσεύς τὴν προσφορὰν ταύτην καὶ ἔτρεξε δρομαίως εἰς Ἀθήνας τὴν 27. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος, ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Νικήτας ἦσαν τοῦ αὐτοῦ φρονήματος δὲν ἐλογόφεραν περὶ τῆς κατοχῆς τοῦ φρουρίου· μάλιστα τόσον ἦσαν σύμφωνοι, ὥστε συννεπεστάτησαν καὶ οἱ τρεῖς ἐπὶ τῶν γενομένων ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις ἀθηναϊκῶν ἀρχαιρεσιῶν. Καὶ ὁ μὲν Ὑψηλάντης καὶ ὁ Νικήτας ἐπανήλθαν

μετ' ὀλίγον εἰς τὸ στρατόπεδον (α), ὃ δὲ Ὀδυσσεὺς ἔμεινε ἐν Ἀθήναις καὶ διώρισε φρούραρχον τὸν ὀπαδὸν τοῦ Γκούραν. Τοιουτοτρόπως οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τὰς πρὸς ἀλλήλους ἀσυμφωνίας ἐστερήθησαν οἰκαιοθελῶς τῆς ἐγχωρίου δυνάμεως τῶν καὶ τὴν παρέδωκαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν παρέδωκαν ἑαυτοὺς, εἰς χεῖρας τοῦ Ὀδυσσεύος, ἀνδρὸς, οὐτινος ἢ προλαβοῦσα διαγωγῆ καὶ ἢ παροῦσα θέσις δὲν ἦσαν βεβαίως τόσης ἐμπιστοσύνης ἀξία.

Ἡ δ' ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης ἀπροσδόκητος αὔξησις τῆς δυνάμεως τοῦ Ὀδυσσεύος καὶ τὴν φιλοδοξίαν του ἐτι μᾶλλον ἐξήψε, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὑπόληψιν τοῦ κοινοῦ ὑπερήψθησεν· καὶ οἱ μὲν διὰ κολακείαν, οἱ δὲ διὰ φόβον, καὶ ἄλλοι διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν περιστάσεων ἤθελαν νὰ ἐκτείνωσι τὴν ἐξουσίαν του καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Πολλοὶ τῶν προκρίτων αὐτῆς ἀντεφέροντο πρὸ πολλοῦ πρὸς τὸν Ἄρειον Πάγον. Μετὰ δὲ τὰ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ὀδυσσεύος συμβάντα, ἐθαρρόνθησαν ἐτι μᾶλλον καὶ ἔβαλαν κατὰ νοῦν καὶ αὐτὴν τὴν κατάργησιν του ἢ τὴν ἀντικατάστασιν τινῶν τῶν μελῶν του, ὑποστηρίζόμενοι ὑπὸ τοῦ δεινοῦ ἀντιπάλου του. Ἀληθῆς αἰτία τῆς ἀντιπολιτεύσεως τῶν ῥηθέντων προκρίτων ἦτον ἢ πρὸς τοὺς Ἀρειοπαγίτας ἀντιζηλία καὶ ἢ ἀντιποιήσις τῆς ἐξουσίας τῶν, ἂν καὶ μὴ πολλοῦ φόβου ἀξίας· ἀλλ' οἱ ἰδιοτελεῖς σκοποὶ καὶ τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων περικαλύπτονται πάντοτε ὑπὸ πρόσχημα ὀρθοῦ λόγου καὶ γενικοῦ συμφέροντος εἰς ἀπάτην τοῦ κοινοῦ, οὐτινος ἀπαιτεῖται ἢ σύμπραξις ἢ ἡ γνώμη· διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἄνδρες οὗτοι διετείνοντο εἰς δικαιολογίαν τῆς κατακραυγῆς τῶν, ὅτι οἱ πλείστοι τῶν Ἀρειοπαγιδῶν ἢ δὲν ἐξελέθησαν ὑπὸ τῶν ἐλευθέρων ἐπαρχιῶν νομίμως, ἢ ἐστάλησαν ἐξ ἐπαρχιῶν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν εἰσέτι ζυγόν· καὶ ἐστὶν μὲν τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἦσαν αἱ Ἀθηναί, πρωταγωνιστὰὶ δὲ ὑπὸ τὴν ἐπιβρόχην πάντοτε καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ Ὀδυσσεύος οἱ πρόκριτοι τῶν Ἀθηναίων, τῆς Λεβαδείας καὶ τῶν Θηβῶν, καλέσαντες, ἀρχομένου τοῦ Σεπτεμβρίου, δι' ἐγκυκλίων, εἰς γενικὴν σύσκεψιν περὶ τούτου καὶ τοὺς προκρίτους τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ τὰ ἐν τῇ Δρακωσπηλιᾷ συμβάντα καὶ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη, καὶ μέλη τοῦ Ἀρείου Πάγου διασκορπισθέντα καὶ καταδιωκόμενα ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεύος, διαπράττοντος καὶ ἐπὶ ξηρᾶς καὶ ἐπὶ θαλάσσης τὴν σύλληψιν τῶν, κατήντησαν μεσοῦντος τοῦ Σεπτεμβρίου εἰς Ξηροχώρι τῆς Εὐβοίας, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ οὔτε δύναμιν οὔτε ἀσφάλειαν εἶχαν. Αἱ ἐπαρχίαι, ἃς ἀνεφέραιμεν, ἀπεστάτησαν καὶ ἐκινήθησαν κατ' αὐτοῦ· καὶ αὐτῇ ἢ νῆσος τῆς Εὐβοίας, εἰς ἣν κατέφυγεν, ὄχι μόνον δὲν ὑπήκουεν, ἀλλὰ καὶ ὄπλα κατ' αὐτοῦ ἔλαβε· θὰ διελύετο δὲ βεβιαίως, ἂν δὲν ὑπεστηρίζετο παρὰ τοῦ ἐπὶ τῆς νήσου ὀπλαρχηγοῦ Διαμνητῆ, ὅστις καὶ ἐνόπλιως ἀπὸ τῶν κατ' αὐτοῦ ἐνόπλιως ἐλθόντων Εὐδοέων τὸν ὑπερήσπισε, καὶ οὔτε εἰς τὰς ἐπανειληγμένους εἰσηγήσεις τοῦ Ὀδυσσεύος οὔτε εἰς τὰς ἰδικιτέρας προτροπὰς τοῦ Ὑψηλάντου, ἀποστειλάντος ἐπὶ τούτῃ πρὸς αὐτὸν τὸν ἄλλοτε ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου συναγωνιστὴν του καὶ πάντοτε πιστὸν Ὑψηλαντιστὴν Σάλλαν, ὅτι ἀκοῆς ἔδωκεν.

Τοιαύτη κατάστασις πραγμάτων ἐβोधῆται μεγάλως τοὺς ἐν Χαλκίδι Τούρκους, οἵτινες, μηδενὸς ἐναντιούμενοι, ἐξήρχοντο εἰς τὴν ἀντικρυνὴν ξηράν, ἤρπαζαν ὅ,τι εὗρισκαν καὶ ἐπανήρχοντο ἀνενόχλητοι εἰς τὸ φρούριον, φοβούμενοι μόνον νὰ προχωρήσωσιν· ἀλλ' ὅσα ἐκ τοῦ πλησίον ἤρπαζαν, οὔτε εἰς αὐτάρχη τροφήν τῶν οὔτε εἰς χορτασμὸν τῆς πλεονεξίας τῶν ἤρκουν. Ἦσαν δὲ ἐντὸς τοῦ φρουρίου καὶ Ἄλβανοι εἰς τόσην ἀπέθειαν καὶ ἀναισχυντίαν καταντήσαντες, ὥστε ἀρπάσαντες μᾶλλον ἢ λαβόντες τοὺς καθυστεροῦντας μισθοὺς τῶν παρὰ τοῦ πασᾶ ἀπέβησαν αὐθαίρετως εἰς τὴν ἀντίπεραν ξηράν τὴν 25 ὡς 500, ἐκανονοβολήθησαν ὡς ἐχθροὶ παρὰ τῶν ἐν Καραμπαπᾶ Τούρκων καὶ ἐπῆλθαν εἰς τὰ τουρκικὰ χῶματα διὰ Λεβαδείας καὶ Ζητουνίου. Τὴν ἀκόλουθον δὲ ἡμέραν 200 Τούρκοι, ἐξελθόντες τῆς Χαλκίδος, ἐπροχώρησαν ἐπὶ ἀρπαγῇ μέχρι τῶν Πλαταιῶν, ἀλλ' ἐκτυπήθησαν καὶ ἐπέστρεψαν σχεδὸν ἀπρακτοί.

Συνελθόντες δὲ οἱ κατὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου συγκαλεσθέντες εἰς Ἀθήνας, τὸν κατήγγησαν τὴν 18, ἀναθέσαντες τὰ καθήκοντά του εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους καὶ ἐφόρους τῶν ἐλευθέρων ἐπαρχιῶν μέχρι τῆς συγκροτήσεως τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως· θέλοντες δὲ νὰ τιμήσωσι τὸν δυνατὸν τῆς ἡμέρας Ὀδυσσεά, τὸν ἀνηγόρευσαν ὀμοθυμαδὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, καὶ τὴν 24, γενομένης τελετῆς παρόντων τῶν μελῶν τῆς συνελεύσεως ταύτης καὶ πλήθους λαοῦ, ἀνεγνώσθη μεγαλοφώνως τὸ ἀρχιστρατηγικὸν δίπλωμά του, τὸν ἔξωσαν οἱ ἀρχιεπίσκοποι Ἀθηναίων καὶ Θηβῶν, μέλη ὄντες καὶ αὐτοὶ τῆς συνελεύσεως, τὴν σπάθην τῆς ἀρχιστρατηγίας καὶ τὸν ἀνευφήμησαν ὅλοι οἱ παρευστώτες.

Ἡ τοπικὴ δὲ αὕτη καὶ αὐτοκέλευστος συνέλευσις, ὑπογράψασα τὰς δύο πράξεις, τὴν τῆς καταργήσεως τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τὴν τῆς ἀρχιστρατηγίας τοῦ Ὀδυσσεύος, ἐν ᾗ μήτε τὴν μίαν μήτε τὴν ἄλλην νὰ ὑπογράψῃ δύναμιν εἶχε, διελύθη· ἀλλὰ τὸ παραδοξότερον καὶ μεμπτότερον, καὶ ὅ,τι δεικνύει αὐτὸ καὶ μόνον τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν τότε κυβερνητικῶν πραγμάτων εἶναι, ὅτι μέλος τοῦ νομοτελεστικοῦ, ὁ Ἰωάννης Λογοθέτης, εὐρεθεὶς ἐκεῖ συνέπραξε καὶ αὐτὸς παρῆρησεν μετὰ τῶν ἀντιπολιτευομένων τὴν Κυβέρνησιν καὶ συνυπέγραψε καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τὴν περὶ τούτων πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ἀναφορὰν. Διὰ τὴν διαγωγὴν του δὲ ταύτην τὸ νομοτελεστικὸν ἠναγκάσθη νὰ τὸν κατήγορήσῃ ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ὡς ἔνοχον πολιτικὸν ἐγκλήματος.

Ἐκστρατεύσαντος δὲ τοῦ Δράμαλη, ὁ Κουρσήδης διέμεινεν ἐν Λαρίσῃ καὶ δι' ἄλλα αἰτία καὶ εἰς ἀποστολὴν νέων στρατευμάτων ἐξαπέστειλε δὲ, ἀρχομένου τοῦ Αὐγούστου, τρισχιλίους ὑπὸ τὸν Χασνατάρην, τοῦ καὶ πέρυσιν εἰσβαλόντος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα βεζίρη Κιοσσέ-Μεχμέτη διορισθέντος ἀρχηγοῦ τῶν νέων τούτων στρατευμάτων. Οἱ τρισχίλιοι οὗτοι ἦλθαν κατὰ τὴν Φοντάναν ὄχι πρὸς διάθασιν εἰς Λεβαδείαν τόσον ὀλίγοι ὄντες, ἀλλὰ πρὸς κατάληψιν τῆς θέσεως διὰ τὴν ἐν καιρῷ ἀκίνδυνον δι' ἐκείνου τοῦ

μέρους εισβολήν και άλλου στρατεύματος, έρχομένου κατόπιν υπ' αυτόν τόν Μεχμέτην. Τήν θέσιν τῆς Φοντάνας κατείχαν ὁ Δουβουνιώτης και ὁ Γκούρας. Οἱ Τούρκοι ἐδοκίμασαν νά προχωρήσωσιν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν και φονευθέντων τινῶν, ὠπισθοδρόμησαν πρὸς τὴν Νευρόπολιν, ὅπου και ἐστρατοπέδευσαν. Οἱ δὲ ῥηθέντες ὀπλαρχηγοὶ Ἕλληνες και τινες ἄλλοι, ἐν οἷς και ὁ Ὀδυσσεύς, ἐπέπεσαν σκοποῦντες νά τοὺς διασκορπίσωσιν, ἀλλὰ διασκορπίσθησαν αὐτοί· ἐδοκίμασαν και ἐκ δευτέρου νά τοὺς διασκορπίσωσιν, ἀλλὰ και ἐκ δευτέρου ἀπέτυχαν, και τὰ στρατεύματά των διελύθησαν, και οἱ τρισχίλιοι Τούρκοι ἔμειναν ἔκτοτε ἀνενόχλητοι. Μετ' ὀλίγον ἦλθαν και ἄλλοι εἰς ἐνδυνάμωσιν τοῦ μικροῦ τούτου ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, και ἔκτοτε οἱ ἐχθροὶ ἐφόβιζαν ἀντὶ νά φοβῶνται, και ἐδλαπταν ἀντὶ νά βλάπτωνται· ἔμειναν δὲ οἱ μὲν πεζοὶ ἐν Νευροπόλει ὡς και πρότερον, οἱ δὲ ἵππεις ἐτοποθετήθησαν ἐν Δαδίῳ· διεχέοντο δὲ οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν, μηδενὸς ἐναντιουμένου, εἰς τὰ περίξ χωρία λεηλατοῦντες και ἐσοδιάζοντες τοὺς ὀψίμοις καρπούς· ἔκαυσαν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ και τὸ Ταλάντι. Ἐπὶ τέλους ἦλθε και αὐτὸς ὁ Μεχμέτης· ἐφημίζετο δὲ ὅτι οἱ εἰτελθόντες ἐχθροὶ ἦσαν ὄλοι· δωδεκακισχίλιοι.

Θέλων δὲ ὁ παῖς νά προχωρήσῃ διήρπεν εἰς δύο τὸν στρατόν του, και αὐτὸς μὲν ὀδηγῶν τὸ πλεῖστον μέρος διέβη εἰς Σάλωνα τὴν 17 Ὀκτωβρίου διὰ τῆς Γραβιάς, ὁ δὲ διοικητῆς τῆς Ὀχρῖδος Τσελελεντήμπεης, ὀδηγῶν τὸ ὑπόλοιπον, ἐπεχείρησε νά διέλθῃ διὰ τοῦ Ζεμενοῦ, ἀλλ' ἀπεκρούσθη παρὰ των ὑπὸ τὸν ὑποπλαρχηγὸν τοῦ Ὀδυσσεῶς Λαῖον προκαταλαβόντων τὴν θέσιν ἐκείνην Ἀραχωδιτῶν και παρὰ των ὑπὸ τὸν Λεπενιώτην, ὑποπλαρχηγὸν και αὐτὸν τοῦ Ὀδυσσεῶς, τοποθετηθέντων ἐν τῷ μετοχίῳ τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἀπελπισθεὶς δὲ νά διέλθῃ τὴν ὁδὸν ἐκείνην ὠπισθοδρόμησε και διέβη και οὗτος εἰς Σάλωνα διὰ τῆς Γραβιάς.

Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ἐπελθούσης ἀμηχανίας ἐξ αἰτίας τῆς ἐχθρικής ταύτης εισβολῆς, οἱ Ἀνατολικοελλαδίται ἀπέβλεπαν διὰ τὴν σωτηρίαν των εἰς τὸν νέον ἀρχιστράτηγον και τῷ ἔγραφαν πανταχόθεν νά ἐκστρατεύσῃ. Ὁ Ὀδυσσεύς ὑπόπτειε μὴ ἔλθῃ ὁ Μεχμέτης, μηδενὸς ἐναντιουμένου, και εἰς αὐτὰς τὰς Ἀθήνας και κατεγίνετο σπουδαίως εἰς ὀχύρωσιν και ἐφοδισμὸν τῆς Ἀκροπόλεως· και ἐπειδὴ ἀνέπαρος ἦτον εἰσέτι ἡ περιουσία των παραδοθέντων Τούρκων, διότι δὲν ἐσυμβιβάζοντο οἱ κρατοῦντες αὐτὴν εἰς διανομήν τῆς· ὁ Ὀδυσσεύς συναινέσει τῶν ἐφόρων τὴν ἐξηργύρωσε και τὴν ἐξώδευσε συνεξοδεύσας και ἐξ ἰδίων εἰς ἀγορὰν τροφῶν και ἄλλων ἀναγκαίων διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Ἀκροπόλεως. Εἶδαμεν, ὅτι ἡ ἔλλειψις τοῦ νεροῦ και ὄχι τῆς τροφῆς ἐπέφερε τὴν πτώσιν αὐτῆς. Καλῇ τύχῃ ὁ κίνδυνος οὗτος ἐξέλειπε· ἀπροσδοκῆτως, διότι ἐργάται τινὲς σκάπτοντες ἀνεκάλυψαν κατὰ περίστασιν ὑπὸ τὸ ἄντρον τοῦ Πανδῆ πηγῆν ἀφθόνου και καθαροῦ νεροῦ, ἣν ὀλίγον ἀπέχουσαν τοῦ τείχους συμπάρελαθεν ὁ Ὀδυσσεύς διὰ παρατειχίσματος. Ἐξασφαλίσας δὲ τὴν Ἀκρόπολιν ὑπὸ τὴν φρουραρχίαν τοῦ Γκούρα ἐξεστράτευσε

τὴν 23 (β). Δὲν εἶχε τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰμὴ 300, και μόλις ἔγειναν ὄλοι οἱ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του 1200, συνενωθέντων καθ' ὁδὸν και ἄλλων ὀποπλαρχηγῶν. Ἀλλ' ἡ φήμη τόσον ἐπλήθυνε τὰς δυνάμεις του, ὥστε ὁ Μεχμέτης, ὅστις ἤξευρεν ὅτι οἱ ὑπὸ τὸν Λεπενιώτην μετετόπισαν ἀπὸ των πρὸς τὸ Ζεμενὸν θέσεων εἰς Καστρί ἐπὶ περιορισμῷ των πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐχθρῶν, φοβηθεὶς μὴ κλεισθῇ ἐντὸς των Σαλώνων τὰ ἔκαυσεν, ἔκαυσε και τὸ παρακείμενον χωρίον Τοπόλια, ἐξῆλθε πανστρατιᾷ και ἐστρατοπέδευσε πρὸς καιρὸν κατὰ τὴν Γραβίαν. Φθάσας δὲ ὁ Ὀδυσσεύς εἰς Δαλίαν ἐπὶ τῆς εἰς Σάλωνα πορείας του και μαθὼν ταῦτα ἐστράφη και ἔφθασεν εἰς Δαδί τὴν 1 Νοεμβρίου· και ἄλλοι μὲν ἔμειναν ἐντὸς τοῦ χωρίου, οὔσης τῆς ἡμέρας βροχερᾶς, ἄλλοι δὲ ἀνέβησαν ὑπ' αὐτὸν εἰς τὸ ἡμιώριον ἀπέχον τοῦ χωρίου μοναστήριον τῆς Παναγίας, ὅπου ἤρραν τοὺς κατὰ διαταγὴν του μεταδάντας πρὸ ὀλίγης ὥρας ἐκεῖ ἐκ Καστρίου. Πρὶν δὲ τοποθετηθῶσιν, ἐφάνη αἰφνιδίως ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὀδεύων διὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Δαδίου πρὸς τὸ Τουρκοχώρι, και ὁ σαλπικτής τοῦ Ὀδυσσεῶς ἐσάλπισεν εἰς εἰδοποίησιν των Ἑλλήνων. Οἱ Τούρκοι ἠγνῶουν ὅτι κατείχαν τὰς θέσεις ἐκεῖνας Ἕλληνες και ἦσαν ἤδη προωδευμένοι· ἀλλ' ἀκούσαντες τὸν ἦχον τῆς σάλπιγγος ὠπισθοδρόμησαν και κατέλαβαν τὰ καλύβια τοῦ Δαδίου. Ὁ Ὀδυσσεύς διέταξεν ἀμέσως τοὺς σὺν αὐτῷ νά ὀχυρωθῶσι και παρήγγειλε και τοὺς ἐν τῷ χωρίῳ ὑπὸ τὸν Γάτσον και τὸν Σαρῆν ν' ἀναβῶσιν εἰς τὸ μοναστήριον. Ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ μῆτε νά ἐνωθῶσι τοῖς ἔδωκαν καιρὸν μῆτε νά ὀχυρωθῶσιν, ἀλλ' ἔπεσαν διὰ μιᾶς οἱ μὲν πεζοὶ ἐπὶ τοὺς ἐν τῷ μοναστηρίῳ, οἱ δὲ ἵππεις ἐπὶ τοὺς ἐν τῷ χωρίῳ, ἔτρεψαν ὄλους, ἐπήρραν τὰς ἀποσκευὰς των, ἐφόνευσαν

Γυνὴ ἐν Τανάγρας.

ὡς 20, ἐν οἷς καὶ τὸν Μήριον Κατσοικογιάννην, ἐξώγησαν τὸν Σαρῆν (γ), ἐπλήρωσαν τὸν Γάτσον, καὶ μόλις ὁ Ὀδυσσεὺς διέφυγεν ὡς ταχύπους τὰς χεῖράς των διαβάς διὰ μέσου αὐτῶν ὡς Ἄλθανός. Ἦσαν δὲ ἐν τῇ μοναστηρίῳ τῆς Παναγίας καὶ τινες οἰκογένειαι, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἄνδρες ἐσφάγησαν, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά ἠχμαλωτίσθησαν. Οἱ Τούρκοι μετέβαλαν τὸ σχέδιόν των μετὰ τὴν παρεμπροσθεύσαν ταύτην τροπὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ μετέδωκαν εἰς Βελίτσαν.

Μετὰ δὲ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος συμβάντα, οὐδὲν ἐφαίνετο δυνάμενον νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πρόσδον τῶν ἐχθρῶν πρὸς τὸν Ἰσθμὸν ἢ πρὸς τὰς Ἀθήνας, οὐδὲ νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τῆς σφαγῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας πολλοὺς κατοίκους τῶν μερῶν ἐκείνων μὴ δυνάμενους διὰ τὸν ἐπικρατοῦντα χειμῶνα μῆτε νὰ προφυλαχθῶσιν, μῆτε τὰ ζῷα των νὰ προφυλάξωσιν ἐπὶ τῶν ὁρέων· ἀλλ, ὁ πολυμήχανος Ὀδυσσεὺς, νικηθεὶς διὰ τῆς ἐχθρικής δυνάμεως, ἐνίκησε διὰ τῆς φυσικῆς του δεξιότητος.

Προθέμενος νὰ κερδίσῃ καιρὸν καὶ στρατολογήσῃ ἐκ νέου, ἐσφορίσθη νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τῶν Τούρκων, καὶ ἔγραψε τῇ γνωστῇ του Τσελελεντήμπεγῃ γράμμα τιπεινόν, δι' οὗ παρακάλει τὸν πασᾶν ν' ἀπολύσῃ τοὺς ἐπὶ τῆς τελευταίας μάχης συλληφθέντας Ἑλληνας, ὑποσχόμενος καὶ αὐτοὺς ν' ἀπολύσῃ τινὰς παρ' αὐτῷ αἰχμαλώτους Τούρκους. Ὁ Τσελελεντήμπεγης ἀπεκρίθη φιλοφρόνως, καὶ τῇ ἐπρόβαλε νὰ στείλῃ πρὸς αὐτὸν πιστὸν ἀνθρωπὸν του εἰς διαπραγματεύσειν περὶ τῆς ἀμοιβαίας ἀπολύσεως τῶν αἰχμαλώτων καὶ περὶ ἄλλων σπουδαίων ὑποθέσεων. Ἐπὶ τῇ ἀρεστῇ ταύτῃ προτάσει ἀπέστειλεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὸν γραμματέα του Ἀντώνην Γεωργαντᾶν, ὁ δὲ Τσελελεντήμπεγης ἀνταπέστειλε τὸν Μουσταμίπεγην πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ Γεωργαντᾶ. Εὐμενέστατα ἐδέχθησαν οἱ Τούρκοι τὸν ἀποσταλέντα καὶ ὑπεσχέθησαν πρόθυμοι ἐξ ὀνόματος τῆς Πύλης πρὸς τὸν ἀποστείλαντα τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀναχωρήσειν ὅλου τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ προσκυνήσῃ αὐτοὺς καὶ προσκυνήσωσι διὰ τῆς προτροπῆς του καὶ οἱ λοιποὶ ὄπλαρχηγοὶ καὶ πρόκριτοι τοῦ μέρους ἐκείνου. Ὁ Γεωργαντᾶς, ὑποκριθεὶς ὅτι τοιαύτη ἦτο καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ Ὀδυσσεύς, ἐπανῆλθε πρὸς αὐτὸν τὴν ἐπαύριον κοιμιστῆς τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος προτάσεων. Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς, εὐρῶν ὅτι ἐζήτηε ἐπανέπεμψεν αὐθημερὸν τὸν ἐπιτηδεῖον Γεωργαντᾶν, ἀπέλυσε τοὺς πλείστους τῶν παρ' αὐτῷ αἰχμαλώτων καὶ ἐπρόβαλεν εἰς ἀποπεράτωσιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος διαπραγματεύσεως ἀναχωρῆν καὶ συνέντευξιν. Προθύμως ἐδέχθησαν οἱ Τούρκοι τὴν πρότασιν, ἀπέλυσαν τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ τὴν 5 Νοεμβρίου ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν συνοδίᾳ ὀλίγων σωματοφυλάκων ὑπήγεν εἰς τὸ πλησίον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου χωρίον ἀγίαν Μαρίναν, ὅπου ἤυρε τὸν Κεχαγιαίμπεγην καὶ τὸν Τσελελεντήμπεγην προσμένοντάς τον· τὸσον δὲ ἐπιτηδεύεις ὑπεκρίθη πρὸς αὐτοὺς τὸν πιστὸν βασιᾶν, ὥστε ἀπέφυγεν εὐσχήμως καὶ ἀνυπόπτως νὰ υπογράψῃ τὸ προετοιμασθὲν εἰς ὑπογραφὴν του προσκυνητοχάρτιον ἐπὶ

λόγῳ ὅτι ὄχι μόνον δὲν ὠφέλει, ἀλλὰ ἔδραπε τὸν κοινωφελῆ σκοπὸν μόνῃ ἢ ὑπογραφῇ αὐτοῦ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἄλλων ὄπλαρχηγῶν καὶ προκριτῶν τοῦ μέρους ἐκείνου· τοὺς ἐδεδαιώσατο δὲ ὅτι μετὰ τὴν εἰς Ζητοῦνι ἐπάνοδοσιν τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν πρότασιν των θὰ ἔσταλλεν ἐκεῖ τοὺς προκριτοὺς τῶν ἐπαρχιῶν εἰς προσκυνήσιν των. Οἱ μπέηδες ἐπήνεσαν τὸν ζήλόν του καὶ τὴν φρόνησιν του, τῇ ὑπεσχέθησαν πλουσίας ἀμοιβὰς διὰ τὴν πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ἀρκαιφνῆ πίστιν του, καὶ ἐπὶ τῇ βεβαιώσει τῆς εἰς Ζητοῦνι ταχείας ἐπανόδου των, διεχωρίσθησαν· καὶ οἱ μὲν Τούρκοι ἀνεχώρησαν τῇ ὄντι ὄλοι εἰς Ζητοῦνι (δ)· ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς, θέλων νὰ φανῇ ὅτι ἐξετέλεσεν ὅσα ὑπεσχέθη, ἔστειλε κατόπιν αὐτῶν εἰς προσκυνήσιν τοῦ πασᾶ τέσσαρας ἀσημάντους ἀλλ' εὐπρεπῶς ἐνδεδυμένους γέροντας ὡς ἀντιπροσώπους τῶν ἐπαρχιῶν τῶν μερῶν ἐκείνων.

Ἀρμοδίαν ἐθεώρησεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν περίστασιν ταύτην νὰ κυριεύσῃ δι' ἀπάτης ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ψευδοῦς του ὑποταγῆς τὸν Καραμπαμπᾶν· καί, ἀφ' οὗ προητοιμάσθη, ἀπέλυσε καὶ ἀπέστειλε πρὸς τοὺς ἐν τῇ φρουρίῳ τινὰς αἰχμαλώτους Τούρκους, καὶ παρηκολούθει καὶ αὐτοὺς, σκοπεύων νὰ ριφθῇ αἰφνιδίως εἰς αὐτό· ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἀνεκάλυψαν τὴν ἀπάτην καὶ ἐματαίωσαν τὸ σχέδιόν του.

Διὰ τοιαύτης μηχανουργίας ἠλευθέρωσεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν κινδυνεύουσαν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ οἱ πρόκριτοι καὶ ὄπλαρχηγοὶ αὐτῆς, οἱ μὴ συμπράξαντες, εὐφύμησαν τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς. Ἄλλ' ἀπορίας ἄξιον εἶναι πῶς ὁ Μεχμέτης ἠπατήθη τόσον εὐκόλως· καὶ φαίνεται ὅτι συνέτρεξαν εἰς τὴν ἐπάνοδόν του καὶ ἄλλα αἷτια, τὰ ἐξῆς. Διαδοθέντος τοῦ λόγου ὅτι ἐπροσκύνησε τὸ μέρος ἐκεῖνο, οἱ συνεκστρατεύοντες Ἀλβανοί, ἀποβαλόντες πᾶσαν ἐλπίδα λαφυραγωγίας καὶ αἰχμαλωσίας, ἀνεχώρησαν πρὸ τῶν ἄλλων, καὶ ἠδυνάτισεν ὁ στρατός. Ἐγνώσθη δὲ ὅτι καὶ ἑλληνικά τινα σώματα διέκοψαν τὴν συγκοινωνίαν Βελίτσας, ὅπου ἐστρατοπέδευαν οἱ ἐχθροί, καὶ Ζητουνίου, ὅθεν τοῖς ἤρχοντο αἱ τροφαί, καὶ ἤρπασαν καὶ τινὰς αὐτῶν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας. Ἐτάραξε δὲ ἴσως ὄχι ὀλίγον τὸν Μεχμέτην καὶ ἡ εἶδησις, ὅτι ὁ προστάτης του Χουρσὶδης, δι' οὗ ἀνεδείχθη ἡγεμὼν τῆς Πελοποννήσου, πεσὼν εἰς ὄργην καὶ καταδικασθεὶς εἰς θάνατον, ἐπρόλαβε καὶ ἐφαρμακεύθη, οὕτως ἀνταμείψαντος τοῦ Σουλτάνου τὰς πρὸς αὐτὸν λαμπρὰς ὑπηρεσίας του (ε)· ἔμαθεν ἴσως καὶ τὰ δυστυχήματα τοῦ Δράμαλη, ἐπροχώρει καὶ ὁ χειμῶν δριμύς καὶ βροχερός. Πάντα ταῦτα συνέτρεξαν, φαίνεται, εἰς τὴν ἐπὶ μόνῃ τῇ ἀπατηλῇ διαγωγῇ τοῦ Ὀδυσσεύς δυσεξήγητον ἀναχωρήσειν τοῦ Μεχμέτη ἐν μέσῳ τῆς εὐτυχοῦς προόδου του.

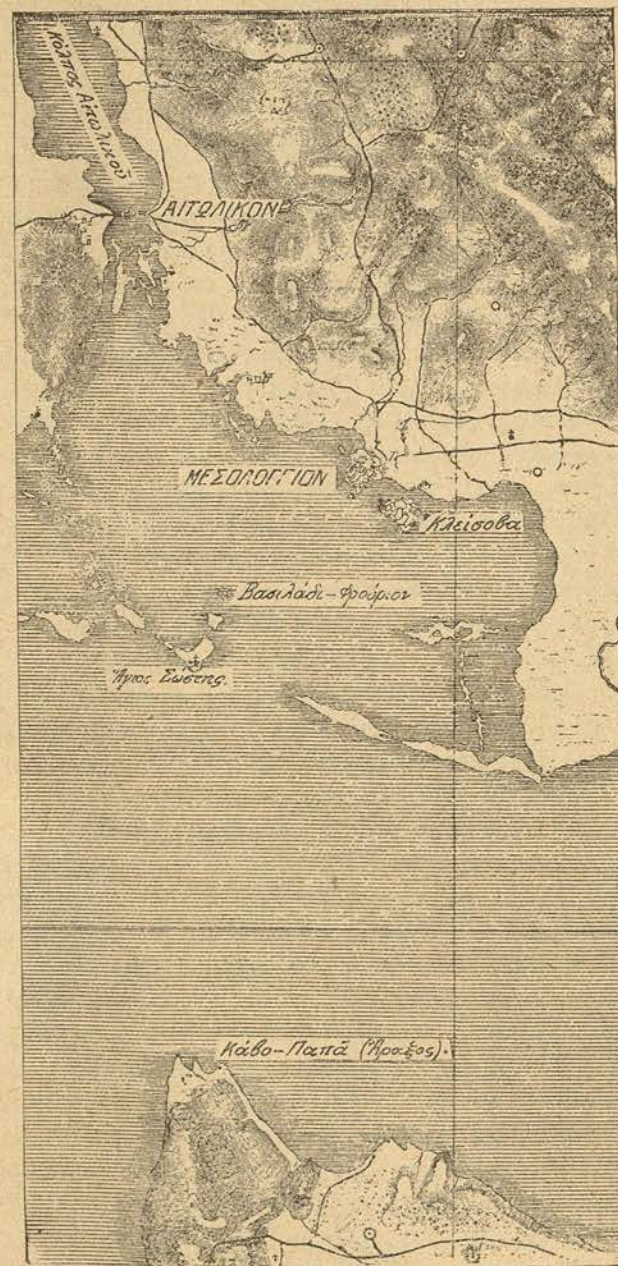

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ'.

Περιγραφή Μεσολογγίου και πολιορκία αὐτοῦ. — Ἀποτυχία τῆς ὑπὸ τὸν Βενώνην ἐκστρατείας εἰς Ἀντικὴν Ἑλλάδα.

Η ΠΟΛΙΣ τοῦ Μεσολογγίου κεῖται μεταξύ τῶν δύο ποταμῶν, τοῦ Εὐήνου (Φίδαρη) καὶ τοῦ Ἀχελφίου (Ἄσπρου) ἀπέχει δὲ τοῦ μὲν πρώτου 6, τοῦ δὲ δευτέρου 12 μίλια, καὶ 4 τῆς νοτίου ὑψώσεως τοῦ Ἀρακύνθου (Ζυγοῦ)· κεῖται δὲ ἐπὶ χερσονησοειδοῦς ἐσχατίας πεδιάδος ἀπὸ τῆς ῥηθείσης ὑψώσεως ἀρχομένης καὶ εἰς τὴν θάλασσαν τελευτώσης. Μίαν ἡμισυ ὥραν μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου πρὸς ἄρκτον ἐπὶ τινος λόφου κεῖνται τὰ ἑρείπια τῆς νεωτέρας Πλευρώνας, τὰ κοινῶς λεγόμενα κάστρον τῆς Κυρὰ-Εἰρήνης. Ἄδηλον ποία αὕτη ἡ Κυρὰ-Εἰρήνη. Πρὸς τὴν ὑπώρειαν δὲ τοῦ Ζυγοῦ ἐπὶ τινος ὑψώματος σώζονται ἑρείπια τοῦ τείχους τῆς παλαιᾶς Πλευρώνας, κοινῶς λεγόμενα Γυφτόκαστρον. Συμφικίσθησαν δὲ κατὰ τὸν Στράβωνα οἱ οἰκητορες αὐτῆς εἰς τὴν νεωτέραν Πλευρῶνα, πορθούντος τὴν χώραν Δημητρίου τοῦ ἐπικληθέντος Αἰτωλικοῦ. Ἄγνωστος ἡ πρώτη τῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου καταβολή. Ὁ Ἰουδαῖος Βενιαμὴν ὁ ἐκ Τουδέλης, ὁ περιηγηθεὶς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1153, ἀναφέρει τὸ Ἀνατολικόν, τὸ κατ' αὐτὸν Νατολικόν, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ Μεσολόγγι. Ὁ δὲ Βενετὸς ἱστοριογράφος, Πέτρος Γαρζώνης, διηγούμενος τοὺς μεταξὺ Τουρκίας καὶ Βενετίας συγχρόνους τοῦ πολέμου λέγει, ὅτι μετὰ τινὰ μάχην πλησίον τοῦ Μεσολογγίου ἐν ἔτει 1684, καθ' ἣν ἐφρονεύθησαν ὄχι ὀλίγοι Τούρκοι καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Σεφέραγας, τὸ Ἀνατολικόν, τὸ καὶ κατ' αὐτὸν Νατολικόν, καὶ τὸ Μεσολόγγι ἀπεσπάρθησαν τῶν Τούρκων καὶ ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Βενετούς. Ὁ ἡμέτερος Ἰωάννης Στάννος οὐδ' αὐτὸς οὐδαμῶς τῆς χρονικῆς βίβλου τοῦ ἀναφέρει τὸ Μεσολόγγι. Ἐν οὐδενὶ δὲ τῶν πρὸ τῆς συγγραφῆς τοῦ Γαρζώνη γεωγραφικῶν πινάκων σημειοῦται ἡ πόλις αὕτη, οὐδὲ μνεῖα γίνεται αὐτῆς ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἐν ἔτει 1571 κατὰ τὴν Ναύπακτον περιφήμου ναυμαχίας ἢ ἄλλης τιγὸς κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη συμπλοκῆς. Οὐδὲν ἴχνος ἀρχαιότητος, οὐδὲ βυζαντινὸν ἢ βενετικόν τι φαίνεται ἐν τῇ πόλει, καὶ ἡ κτίσις αὐτῆς εἶναι ὄλη τουρκικὴ φαίνονται μόνον τὰ ἑρείπια τῶν κατὰ τὸν τουρκοβῶσικὸν πόλεμον ἐπὶ Αἰκατερίνης κατεδαφισθειῶν οἰκιῶν, λαδούσης καὶ τῆς πόλεως ταύτης τότε τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Τούρκων. Βορειοανατολικῶς τοῦ Μεσολογγίου, μίαν ὥραν μακρὰν αὐτοῦ ἐπὶ πεδιάδος, σώζονται ἑρείπια πενιχρᾶς κομποπόλεως καλούμενα χίλια σπίτια, καὶ λέγεται, ὅτι μετὰ τὴν κατ' ἀρχῆς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶ-

Χάρτης τοῦ Μεσολογγίου.

νος καταστροφήν τῆς κωμοπόλεως ἐκείνης κατέφυγαν οἱ πλείστοι τῶν κατοίκων τῆς χάριν ἀσφαλείας εἰς τὰ ἔνυδρα μέρη, ὅπου κείται σήμερον ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου. Ἄλλα καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως δεικνύει τὴν ὄχι ἀρχαίαν καταβολὴν τῆς καὶ ἐξηγεῖ καὶ τὴν θέσιν, ἐφ' ἧς ἐκτίσθη εἴτε ἐν μέσῳ λάκκων ἐξ αἰτίας τῆς λίμνης τῆς, εἴτε ἐν μέσῳ λόγγου, διότι, καὶ ἀρχομένης τῆς ἐπαναστάσεως, ἐσώζοντο ἔξωθεν αὐτῆς καὶ ἐξικνούοντο ἕως εἰς τὰ ἄκρα τῆς ἐλαιῶνες, οἵτινες κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παράδοσιν, ἄγριοι καὶ κατάπικνοι ἄλλοτε, ἠραιώθησαν καὶ ἐκεντρώθησαν. Πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἡ πόλις αὕτη ἦτο καθ' ὅλα σημαντικώτερα τοῦ Ἀνατολικοῦ δι' ὃ, ἂν καὶ ἡ ἐκ τῶν δύο τούτων πόλεων καὶ τοῦ Νεοχωρίου ἐπαρχία ἐκαλεῖτο ἐπὶ τουρκοκρατίας Μουκατὰς Ἀνατολικοῦ, ὁ διοικητὴς ἔδρευεν ἐν Μεσολογγίῳ ἐκαλεῖτο δὲ ἀναμφιβόλως οὕτω, διότι ἐπὶ τῆς συστάσεως αὐτῆς τὸ Ἀνατολικὸν ἐπρώτευν. Ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου εἶχε πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως 5500 ψυχάς· 40 δὲ ἢ 50 μόνον ἐξ αὐτῶν ἐπρέσβευαν τὰ τοῦ κορανίου. Μέγα μέρος τῶν κατοίκων ἦσαν ἀλιεῖς, ἱκανοὶ δὲ ναῦται μετερχόμενοι τὴν ἀκτοπλοῖαν ἢ πλέοντες ἐπὶ ξένων πλοίων, ἀφ' οὗ ἔπαυσαν νὰ ναυπηγῶσιν ἐπὶ τοῦ τόπου μεγάλα πλοῖα μετὰ τὴν πρόοδον τοῦ ναυτικοῦ τοῦ Γαλαξειδίου, ἐνισχυομένου ὑπὸ τῶν πλουσίων ἐμπόρων τῶν Πατρῶν. Αἱ δύο δὲ αὗται τάξεις τῶν κατοίκων, ἢ τῶν ἀλιέων καὶ ἢ τῶν ναυτῶν, κατεῖχαν ἐν γένει τὸ παραθαλάσσιον τῆς πόλεως· οἱ δὲ γεωργοί, οἱ κοινῶς λεγόμενοι καλυδιῶται, ὡς ἔχοντες εἰς κατοικίαν καλύδας, κατεῖχαν τὸ πρὸς τὴν ξηρὰν οἱ δὲ λοιποὶ πολῖται τὰ κεντρικώτερα. Ἐπειδὴ τὸ παραθαλάσσιον εἶναι τὸ τερπνότερον καὶ τὸ ὑγιεινότερον, πολλοὶ εὐκατάστατοι ἔφρατταν διὰ πασσάλων καὶ πλιουρίων συμπεπλεγμένων μέρος τῆς ἀβαθοῦς θάλασσης καὶ τὸ ἀπεγαίωσαν μεταφέροντες ἐν τῶν πλησιεστέρων τῆς λίμνης νησιδίων γλίναν ἀντέχουσαν εἰς τὰς παντοεινὰς ἐπαφὰς καὶ τὰς συχνὰς προσβολὰς τῆς θαλάσσης· ἐπὶ δὲ τοῦ κατασκευαστοῦ τούτου καὶ ἀστερεώτου ἐδάφους ἔστρωναν τεσσάρων πέντε ποδῶν πλάτος ἐχούσα· ἐσχάρας, ἣτοι συνδεδεμένα δένδρινα ξύλα μὴ σηπόμενα ἀλλὰ μάλιστα σκληρυνόμενα ἐντὸς τῆς θαλάσσης· ἐπὶ τῶν ἐσχάρων δὲ τούτων ἐθεμελίωσαν τὰς οἰκίας.

Τὸ δ' ἐδαφος τῆς πόλεως εἶναι σχεδὸν ἰσοθάλασσον διὰ τοῦτο πολυλάκις ἐν καιρῷ χειμῶνος, ὠθουμένων τῶν κυμάτων πρὸς τὴν ξηρὰν ὑπὸ τῶν πελαγίων ἀνέμων, περιθαλάσσοῦνται αἱ παράλιοι οἰκίαι, καὶ οἱ ἐνοικοῦντες κοινωνοῦν μετὰ τῶν λοιπῶν διὰ μονοξύλων. Συμβαίνει δ' ἐνίστασιν τὸ ἐναντίον, καὶ ἡ θάλασσα φεύγει ὡς ὠκεάνειος ἀμπωτις ἀπέμπροσθεν τῆς πόλεως ἐπὶ τῇ διαίᾳ καὶ διαρκεῖ πνοῇ τοῦ χειμερινοῦ βορέου. Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν ἐν τῇ πόλει πέντε ἐκκλησίαι καὶ ἐν τζαμίῳ ἡχμαζε καὶ σχολεῖον διαδίδον τὴν γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπὸ τὸν μαθητεύσαντα ἐν τῇ Ἀγίῳ Ὁρει παρά τῃ Εὐγενίῳ καὶ τῷ Νεοφύτῳ καὶ μετὰ ταῦτα συσχολαρχήσαντα Παναγιώτῳ Παλαμᾶν, ὅν, ἀπικτήσαντα μεγάλην ὑπόληψιν γραμματικῶν καὶ ἐλάσαντα μέγαν ἀριθμὸν ἀκροατῶν ἐκ διαφόρων

μερῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔπειτα δὲ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ Γρηγόριον καὶ Ἰωάννην συγκροτούμενοι ἑλληνοδιδάσκαλοι ἐστέλλοντο πολλαχοῦ διὰ τοῦτο ἢ γνῶσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἦτο παρὰ τοῖς προϊσταμένοις κοινή.

Ἡ δὲ ἐμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου λιμνοθάλασσα ἔχει ὅθι μιλίων περιφέρειαν εἶναι πολυέχθος· περιέχει δύο ἀλυκάς, τὴν μὲν κατὰ τὸ Ἀνατολικόν, τὴν Ἀσπρην, τὴν δὲ κατὰ τὸ Μποχώρι τὴν Μαύρην· τὰ πρὸς τὴν θάλασσαν δὲ νερά τῆς εἶναι τόσον ῥηχὰ καὶ ὁ πυθμὴν τῆς τόσον βορβορώδης καὶ φυκώδης, ὥστε καταντᾷ ἀπλευστος διὰ παντός εἶδους τροπιδοφόρων πλοιαρίων καὶ μόνον πλώμιος δι' ἐλαφρῶν μονοξύλων· σχίζεται δὲ διὰ στενοῦ αὐλακος ἀρχομένου ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ τελευτῶντος ὅπου τὰ νερά εἶναι βαθέα· δι' αὐτοῦ δὲ καὶ μόνου εἰσέρχονται καὶ ἐξέρχονται τὰ μικρὰ τροπιδοφόρα πλοῖα· τὰ δὲ εὐμεγέθη ὀρμίζονται ἐξ μιλία μακρὰν τῆς πόλεως. Πολλαχὸς τῆς λίμνης ἀναδύονται νησιδία χρήσιμα εἰς τοὺς ἀλιέοντας ἡμερονοκτίζοντας ἐν καιρῷ τῆς ἀλιείας ἐντὸς χορτοσκεπῶν καὶ κάλαμοστρώτων καλυθῶν, κοινῶς πελάδων (α), ἐστημένων ἐπὶ δοκῶν ἐμπηγνυομένων εἰς τὸν βορβορώδη καὶ ἀπαγῆ πυθμένα τῆς θαλάσσης καὶ μίαν ἢ δύο πήχεις ὑπερυψουμένων, ὥστε αἱ πελάδες αὐταὶ φαίνονται κρεμάμεναι ἐπὶ τῶν κυμάτων.

Τερπνὸν θέαμα παριστάνει ἡ λίμνη συνήθως ἐν μέσῳ τῶν ἀσελήνων νυκτῶν. Πάμπολλα μονόξυλα φέρονται ἐπὶ τῆς ἄκρας τῆς πρώρας προμήκη καὶ σιδηρὰν ἐσχάραν ἐνθαδον καὶ φωτοβολοῦσαν, κοινῶς λεγομένην πρυάν, περιπλανῶνται ἐν τῇ λίμνῃ εἰς ἀλίευσιν, ἢ δὲ πλουσία καὶ αἰκινήτος φεγγαβολῆ τῶν πρυῶν αὐτοκίνητος ὑπολαμβάνεται μακρόθεν διὰ τὴν ἐν μέσῳ τοῦ σκότους ἀφάνειαν τῶν μονοξύλων.

Ἐπὶ τῆς ἄκρας δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ χεῖλους τοῦ αὐλακος κείται τὸ Βασιλάδι, νησιδίων 150 βημάτων περιφέρειαν ἔχον καὶ σχεδὸν ἰσοθάλασσον, ἀλλὰ πολλὰ σημαντικὸν διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ στομίου τῆς δυσσεισπλεύστου λίμνης θέσιν του καὶ ἀπέχει τῆς πόλεως μίαν ἡμισυ ὥραν. Τὴν πρὸς τὸ πέλαγος δὲ πλευρὰν του ἐτείχισεν ὁ Ἀλήπασα· ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸ 1803 τουρκοβόρρωσικου πολέμου· οἱ δὲ Ἕλληνας ἐπέθεσαν, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, τρία κανόνια, δι' ὧν ἐματκίωσαν ἄλλοτε, ὡς προεῖπαμεν, τὰ σχέδια τοῦ μεγάλου ἐχθρικοῦ στόλου.

Ὅπως δὲ ἡ πρὸς τὴν θάλασσαν οὕτω καὶ ἡ πρὸς τὴν ξηρὰν θέσις τῆς πόλεως εἶναι φύσει ὀχυρά, διότι ἡ ἀπὸ τῆς ὑπωρείας τοῦ Ζυγοῦ χωρίζουσα αὐτὴν γῆ εἶναι, ὡς προεῖρηται, ὅλη ἐπίπεδος, οὐδαμῶς ἐπιτηδεῖα εἰς πολεμικὰς προσβολὰς καὶ πανταχόθεν ὑπὸ τὸ πῦρ τῆς πόλεως· ἀπέκοπτε δὲ αὐτὴν τῆς ξηρᾶς ἡμελημένη καὶ ἀτελής τάχος ἀμφοτέρωθεν εἰς τὴν λίμνην ἀπολήγουσα καὶ ἔχουσα τεσσάρων ποδῶν βάθος, ἐπὶ πλάτος καὶ ἐνὸς μιλίου μήκος· ἐπὶ δὲ τῆς πρὸς τὴν πόλιν ὀχθῆς τῆς τάρρου ὑψοῦτο τείχος ἀπύργωτον, ἀκατακείακτον, ἐπὶ σθρῶν θεμελίων, τεσσάρων ποδῶν ὕψος

καὶ δύο πλάτος ἔχον, ἐν μέρει πέτρινον καὶ ἐν μέρει πλίνθινον, ἔφ' οὗ ἔκειντο δεκατέσσαρα παλαιὰ κανόνια σιδηρᾶ.

Τοιαύτη ἦτον ἡ πόλις, ὅπου κατέφυγαν ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Μάρκος καὶ ὁ Κίττος, καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν.

Μηδὲν γενναῖον μὴδ' εὐτυχὲς προσδοκῶντες οἱ πλείστοι τῶν περὶ τὸν Μαυροκορδάτον μετὰ τὰ πρὸ μικροῦ ἐν τῇ Αἰτωλοακαρνανίᾳ συμβάντα, τὸν ἐσυμβούλευσαν κατὰ τὴν ἐν Μεσολογγίῳ πρώτην τῶν συνδιάσκεψιν νὰ μὴ κινδυνεύσῃ ἀνωφελῶς, ἀλλὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ μέρη ἐκεῖνα. «Ἄν τὰ ἐγκαταλείψωμεν ἡμεῖς,» ἀπεκρίθη ὁ Μαυροκορδάτος, «διέρχονται οἱ ἔχθροι ἀκωλύτως, κυριεύεται ἢ εἰσέτι δεινοπαθοῦσα Πελοπόννησος, καὶ τὸ πᾶν ἀπόλλυται· ἐγὼ θ' ἀποθάνω ἐδῶ.» «Κ' ἐγώ,» ἀναφώνησεν ὁ Μάρκος. Οἱ λόγοι οὗτοι ἐχρησίμευσαν ὡς θεμέλιος λίθος τῆς ἐν Μεσολογγίῳ ἐγκαρτερήσεως. Ἄλλ' ὅσον σταθερὰ καὶ ἂν ἦτον ἡ ἀπόφασις τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Μάρκου, ἀδύνατον νὰ ἐνεργηθῇ τι εὐτυχῶς χωρὶς τῆς εἰλικρινοῦς καὶ θερμῆς συμπράξεως τῶν ἐντοπίων, διότι τὸν μὲν Μαυροκορδάτον μόνον 2ῷ φρουροὶ ἠκολούθησαν ὑπὸ τὸν Κατσαρόν, τὸν δὲ Μάρκον καὶ Κίττον 3ῷ ὀπλοφόροι· διὰ τοῦτο ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ ῥηθέντες ὀπλαρχηγοὶ ἐκάλεσαν εἰς συμβούλιον τὸν ἐν τῇ πόλει ἀρχιεπίσκοπον Πορφύριον καὶ τοὺς προεστώτας αὐτῆς Ἰωάννην Τρικουπην, Ἀναστάσιον Παλαμᾶν, Πάνον Παπαλουκᾶν καὶ Ἀθανάσιον Ραζοκότσιαν, καὶ τοὺς ἤδραν ὁμογενώμενας· ἐρωτηθεὶς καὶ ὁ λαὸς συνεπευφήμησε καὶ αὐτὸς ὅλος, προθυμηθεὶς νὰ συνεγκαρτερήσῃ μέχρι τέλους. Ἄφ' οὗ δὲ ἀπεστάλησαν εἰς τὴν Ἐπτανήσον οἱ πλείστοι τῶν γερόντων, τῶν γυναικῶν, τῶν παιδίων καὶ τῶν ἀσθενούντων διὰ τινῶν κρουπτῶν διάπλων, ἠριθμήθησαν οἱ δυνάμενοι ἐκ τῶν ἐναπαρμεινάντων νὰ φέρωσιν ὄπλα καὶ εὐρέθησαν ὅλοι 360, ἐν οἷς καὶ οἱ ἀνωτέρω φρουροὶ καὶ ὀπλοφόροι· εὐρέθησαν καὶ τροφαὶ καὶ πολεμεφόδια ἐνός μηνός.

Οἱ δὲ πολιορκοῦντες ἔχθροί, ἔχοντες καὶ ἑνδεκα κανόνια καὶ τέσσαρας βομβοδόλους, ἤρχισαν εὐθὺς νὰ πυροβολῶσι σφοδρῶς τὴν πόλιν· ἀλλ' ἄφ' οὗ ἀνωφελῶς καὶ ἀκαταπύστως ἐπολέμησαν δύο ἡμερονύκτια, συνήλθαν οἱ πασάδες εἰς συμβούλιον. Ὁ Κιουταχῆς καὶ ὁ Ἰσούφης, ὁ πολιορκῶν διὰ θαλάσσης, ἦσαν γνώμης νὰ ἐφορμήσῃσι διὰ μᾶς ἐπὶ τὸ σκθρὸν τεῖχος καὶ νὰ κυριεύσῃσι τὴν πόλιν ἐξ ἐφόδου· ἀλλ' ὁ Βρυώνης ἀντέτεινε λέγων, ὅτι τὸ ἐπιχειρήμα ἦτο κινδυνώδες, καὶ ὅτι ἐν τῇ γενικῇ ἐρημώσει τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ἀναγκαῖον ἦτο νὰ διατηρηθῇ ἡ πόλις ἐκεῖνη διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοπέδου ἐν καιρῷ χειμῶνος· ἀντέτεινε δ' ἔτι μᾶλλον στοχαζόμενος, ὅτι ἐδύνατο νὰ ἐλκύσῃ τοὺς ἐν τῇ πόλει, ὡς μηδεμίαν τρέφοντας ἐλπίδα σωτηρίας καὶ ὡς ὑπ' ὄψιν ἔχοντας τὰ προσκυνήσαντα μέρη τῆς Αἰτωλοακαρνανίας καὶ μὴ παθόντα, ὡς αὐτὸς ἐπίστευε, καὶ τοὺς προσκυνήσαντας ὀπλαρχηγούς τοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ τιμῇ ζῶντας. Κατὰ τὴν γνώμην δὲ ταύτην, ὁ Βρυώνης ἐπεχείρησεν ἀμέσως νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὸ περὶ συμβιβασμοῦ προσφιλές του σχέδιον, καὶ διέταξε τὸν παρακολουθοῦντα Βαρνακιώτην νὰ

γράφῃ τοῖς γνωστοῖς αὐτῷ προκρίταις τοῦ Μεσολογγίου περὶ ὑποταγῆς. Ὁ Βαρνακιώτης ἔγραψεν, ἀλλ' ἀπάντησιν δὲν ἔλαβεν. Ἐν τοσοῦτῃ ἐξηκολούθει ὁ πόλεμος. Οἱ δὲ ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου τειχομαχοῦντες ἐμεθοδεύοντο διάφορα τεχνάσματα εἰς ἀπάτην τοῦ ἐχθροῦ ὡς πρὸς τὸν ὀλίγον ἀριθμὸν τῶν, καὶ ἄλλοτε μὲν ἐτουφέκιζαν καὶ ἐπιστόλιζαν διὰ μᾶς ὅλοι, ἄλλοτε δὲ ἐφαίνοντο ἐπὶ τοῦ ἐνός μέρους τοῦ τεῖχους καὶ ἔτρεχαν οἱ αὐτοὶ καὶ ἐφαίνοντο ἐπὶ τοῦ ἄλλου ἐμπήγοντες ἐπιτηδείως τουφεκολόγῃας (β), ἵνα ὑποθέτωσιν οἱ θεωροῦντες αὐτὰς ἔξωθεν ὅτι ἦσαν ἐν τῇ πόλει καὶ ὀπλιταὶ φράγκοι· ἔκρουαν δὲ ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ καὶ εὐρωπαϊκὰ τύμπανα. Ὁ Βρυώνης βλέπων ὅτι δὲν εὐδοκίμησεν ἡ πρὸς τοὺς προκρίτους διαπραγματεύσις του διὰ τοῦ Βαρνακιώτη, διέταξε τὸν Ἄγον Βασιάρην νὰ ἔλθῃ εἰς λόγους μετὰ τοῦ Μάρκου ὡς γνώμιός του. Ὁ Μάρκος λαθὼν τὴν ἀδειαν ἐξῆλθεν ἐντὸς βολῆς πιστόλας εἰς συνέντευξιν.

Ὁ Ἄγος τὸν ἐσυμβούλευσεν ὡς φίλος, καὶ παρήγγειλε δι' αὐτοῦ καὶ τοῖς προκρίταις νὰ μὴ κινδυνεύσωσιν ἐπὶ ματαίῳ ἀλλὰ νὰ προσκυνήσωσιν· ἐγγυᾶτο δὲ ἐξ ὀνόματος τῶν πασάδων ὅχι μόνον γενικὴν καὶ τελείαν ἀμνηστειάν, ἀλλὰ καὶ ἀδειαν ν' ἀναχωρήσωσιν ἀνεπηρέαστοι ὁ πρόεδρος, ὁ Μάρκος καὶ ὅσοι ἄλλοι ὑπόπτευαν τὴν ὀργὴν τῶν πασάδων. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἐγκλειστοὶ καὶ ἀναλογιζόμενοι ὅτι πᾶσα ἀναβολὴ τοὺς ὀφείλει περιμένοντας ἔξωθεν βοήθειαν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἔκριναν εὐλογον, βλέποντες τοὺς ἔχθρους κατατρίβοντας τὴν κρίσιμον ὥραν τῶν ἔργων εἰς ἀχρήστους λόγους, νὰ μὴ ἀπορρίψωσιν ἀποτόμως τὰς περὶ συμβιβασμοῦ προτάσεις, ἀλλὰ νὰ προβάλωσιν ἄλλας δυσπαραδέκτους. Ἐν ᾧ δὲ ἐξηκολούθει ἡ φιλικὴ αὐτῇ διαπραγματεύσει, εἰδοποίησεν ὁ Ἰσούφης τὸν λαὸν τοῦ Μεσολογγίου, ὅτι ἂν ἤθελε νὰ μὴ ἀποτεφρωθῇ ἡ πόλις ὅλη καὶ γίνῃ τάφος ὄλων τῶν ἐν αὐτῇ ἀθῶων, νὰ τῷ παραδώσῃ τὸν πρόεδρον, τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ὀπλαρχηγούς καὶ ἂνὰ δύο χριστιανούς δι' ἕκαστον Τούρκον τῶν ἐν τῷ ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Φίδαρη πεσόντι τουρκικῷ πλοίῳ συλληφθέντων καὶ θανατωθέντων (γ)· ἀπήγει δὲ παρὰ τοῦ λαοῦ καὶ ἀποζημιώσιν τῶν διαπραγέντων ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ ἀπόδοσιν ὄλων τῶν ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως ὀφειλομένων τῇ Πύλῃ φόρων. Ὁ Ἰσούφης, πεπειθὴς ἐπὶ τὴν ἄφευκτον πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἀστόχαστος ἐν οἷς ἐνήργει, ἔδωκε καὶ ἐγγράφους ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν Μεσολογγιτῶν τὰς προτάσεις καὶ ἀπαιτήσεις του. Ὁ Μάρκος ἔσπευσε νὰ τὰς κοινοποιήσῃ τῷ Βρυώνῃ ἐξ ὀνόματος τῶν Μεσολογγιτῶν, ὡς ἀπορούντων καὶ ἀμφιβαλλόντων περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν συγκαταβατικῶν λόγων του, διότι τοὺς ἀπεδείκνυαν ὑπόπτους αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ Ἰσούφη. Ἄλλος ἐξ ἄλλου ἔγεινεν ὁ Βρυώνης ἐπὶ τῇ κοινοποιήσει ταύτῃ καὶ ἀπεκρίθη νὰ μὴ δοθῇ ἀκρόασις, ἀλλὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐν πλήρει πεποιθήσει ἢ διὰ τοῦ Ἄγου καὶ τοῦ Μάρκου διαπραγματεύσει. Μετὰ τινῶν δὲ ἡμερῶν διαπραγματεύσιν ἐσυμβιβάσθη διὰ λόγου ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς Πελοπόννησον ἀνεπηρέαστοι ὁ πρόεδρος καὶ οἱ περὶ αὐτόν, ὁ Μάρκος, ὁ Κίττος, οἱ προεστώτες καὶ τρια-

κόσμαι οικόγενεαί αὶ εὐπορώτεραι, ὃ ἔστι πολυαριθμότεραι παρ' ὅσας περιείχεν ἡ πόλις τότε· καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι οἱ Τούρκοι ἠγγόνουν τὴν ἐσωτερικὴν ἀδυναμίαν τῆς πόλεως· ἐσυμβιδάσθη δὲ καὶ ὀκταήμερος ἀνακωχή, εἰς εὐρεσίαν τῶν ἐπὶ μετακομίσει πλοίων. Ἐν τοσοῦτῃ ἡ ἀνακωχή αὕτη καὶ ἡ προθεσμία ἐχρησίμευαν εἰς ἐνδυνάμωσιν τοῦ ὀχυρώματος ἐν γνώσει καὶ ἀδείᾳ τοῦ Βρυώνη πιστεύοντος τοὺς παραγγέλλοντας ἔσωθεν, ὅτι ἀναγκαῖον ἦτο ν' ἀποκοιμίζωσι τοιοῦτοτρόπως τὸν λαόν, ὅστις δὲν ἔπρεπε νὰ μάθῃ, πρὶν ἔλθῃ ἡ ὥρα, ὅσα ἐσυμβιδάσθησαν.

Ἡ τρίτη ἡμέρα τῆς ἀνακωχῆς, ἦτοι ἡ 8 Νοεμβρίου, ἔγεινεν ἡμέρα χαρᾶς, διότι ἐφάνησαν ἔσωθεν τῆς πόλεως ἑπτὰ ὑδραϊκὰ πλοῖα ἀποδιώξαντα διὰ μόνου τοῦ ἐμφανισμοῦ των τὰ ὑπὸ τὸν Ἰσοῦφην τουρκικὰ, ἐξ ὧν ἓν, ἀνικανὸν νὰ μεταβῇ εἰς Πάτρας διὰ τὴν ἐπικρατούσαν ἀντίπνοιαν, κατέφυγεν ἡμίπνικτον εἰς Ἰθάκην. Ἡ ἔλευσις τῶν πλοίων διέλυσε μὲν τὴν διὰ ἠθαλάσσης πολιορκίαν, ἀλλὰ δὴν ἠσφάλισε τοὺς ἐγκλείστους καὶ ἀπὸ τῆς ἐφορημέσεως τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυαριθμῶν ἐχθρῶν διὰ τοῦτο ὁ Βρυώνης, πεποιθὼς πάντοτε ἐπὶ τὴν ὑπερέχουσιν δυνάμιν του, ἐσυμβούλευσε τοὺς πολιορκουμένους νὰ διαβιβάσθωσιν εἰς Πελοπόννησον κατὰ τὴν συμφωνίαν ἐπὶ τῶν ἐλλθόντων ἐλληνικῶν πλοίων· ἀλλ' ἀντὶ νὰ διαβιβάσθωσιν οἱ ἐν Μεσολογίῳ εἰς Πελοπόννησον, διεβιδάσθησαν τὴν 11 ἀπὸ Πελοποννήσου εἰς Μεσολόγγι ἐπὶ τεσσάρων ἐκ τῶν προῤῥηθέντων πλοίων 700 Πελοποννήσιοι ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Ζαήμην καὶ τὸν Κανέλλον Δηληγιάννην· συνεπανέπλευσε καὶ ὁ περὶ τῆς ἐπικουρίας ταύτης προαποσταλεὶς παρὰ τοῦ Μαυροκορδάτου Γρίδης. Ὁ Ἄγιος, ἀνήσυχος δι' ὅσα ἔβλεπε καὶ ἤκουεν, ἦλθεν εἰς λόγους βαρεῖς μετὰ τοῦ Μάρκου· οὗτος δέ, ὑποπτεύων μὴ πάθῃ ὡς ἀπατήσεως τοὺς Τούρκους, ὑπεκρίθη ὅτι οἱ ἐγκλείστοι ἔτοιμοι ἦσαν νὰ στείλωσιν ἱκέτας εἰς προσκύνησιν τῶν πασάδων. Ὑπερεχάρησαν οἱ πασάδες ἐπὶ τῇ φαιδρᾷ ταύτῃ ἀγγελίᾳ, καὶ ἠτομιάσθησαν τὰ πάντα εἰς δεξιῶσιν τῶν ἱκετῶν. Ὁ δὲ γλυκὺς καὶ συγκαταβατικὸς Βρυώνης θέλων νὰ τιμήσῃ τὸν ἄγριον Κιουταχὴν, ὑπήγεν εἰς τὴν σκηνὴν του καὶ καυχώμενος ὅτι τὸ περὶ συμβιβάσμου σχέδιόν του τὸ παρ' ἐκείνου ἀποδοκιμαζόμενον, εὐδοκίμησε διέταξε νὰ ὀδηγήσωσιν ἐκεῖ τοὺς ἐρχομένους εἰς προσκύνησιν. Ἐπ' αὐτῇ τούτῃ ἠτομιάσθησαν τὰ συνήθη καθάδια εἰς τιμὴν τῶν ἐρχομένων, οἱ κήρυκες περιφερόμενοι διεσάλπιζαν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, οἱ καταλυματῆται διέθεταν τὰ καταλύματα, οἱ ἵπποκόμοι ἐφαλάροναν τοὺς ἵππους τῶν πασάδων διὰ τὴν ἐν τιμῇ καὶ παρατάξει· εἰσοδόν των εἰς τὴν πίπτουσαν πόλιν, καὶ ὁ Βαρνακιώτης διετάχθη νὰ προῦπαντήσῃ τοὺς προσερχομένους. Ἐν τοσοῦτῃ ἡ ὥρα παρήρηχετο, καὶ οὐδεὶς προσήρηχετο, Ἀδημονοῦντες οἱ πασάδες διὰ τὴν τόσῃν βραδύτητι εἶδαν ἄνθρωπον προσερχόμενον ἐκ τῆς πόλεως παρ' οὗ ἔλαβαν γράμμα λέγον «ἂν θέλετε τὸν τόπον μας ἐλάτε νὰ τὸν πάρετε».

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ πλαστὴ διαπραγματεύσις καὶ ὁ πόλεμος μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀπάτης καὶ τοῦ ἐμπαιγμοῦ ἐπανελήφθη σφοδρότερος.

Κατ' ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας ἀπέθανεν ἐν Μεσολογίῳ ὁ ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος παρὰ πάντων διὰ τὴν ἀγαθὴν καρδίαν καὶ τὰς πολεμικὰς του γνώσεις Νορμάννος καὶ ἐτάφη πλησίον τοῦ Κυριακούλη.

Μόλις δ' ἐλύθη ἡ κατὰ θάλασσαν πολιορκία, καὶ οἱ φιλογενεῖς Ζακύνθιοι καὶ Κεφαλλῆνες ἔσπευσαν νὰ στείλωσι τροφὰς καὶ πολεμεφόδια εἰς τὴν πόλιν, ἂν καὶ ἡ κυβέρνησις των παρενέβαλε παντὸς εἶδους προσκόμματα· ἠγγυροδόλησε δὲ μετ' ὀλίγον ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου καὶ πλοῖον φέρον ἐκ Λιδούρνου πολεμεφόδια· ἦλθαν καὶ ἄλλα τέσσαρα πολεμικὰ πλοῖα Σπετσιωτικά· εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν διὰ θαλάσσης καὶ διάφοροι Δυτικοελλαδίται, ἐν οἷς καὶ οἱ ὄπλαρχηγοὶ Μακρῆς καὶ Τσόγκας· ἦλθαν καὶ ἄλλοι χίλιοι Πελοποννήσιοι ἐκ Γαστούνης καὶ Πύργου· ἦλθε καὶ ὁ Λόντος μετὰ τῶν περὶ αὐτόν (δ). Ἡ μεταβολὴ αὕτη τῶν πραγμάτων ἔφερε μεταβολὴν καὶ τῶν πνευμάτων τῶν ἐναπομεινάντων κατοίκων τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, οἵτινες προσκυνήσαντες πρὸ ὀλίγου διὰ τῆς συνεργείας τῶν ὄπλαρχηγῶν των κατεπίεζοντο καὶ ἐγυμνοῦντο ὑπὸ τῶν Ἀλθανῶν εἰς τόσῃν ἀναίδειαν ἐξοκειλάντων, ὥστε ν' ἀπογυμνώσωσι καὶ αὐτοὺς τοὺς Βραχωρίτας Τούρκους, τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ἐκείνης ἐν Δραγαμέστῳ παρὰ τοῦ Βαρνακιώτου φυλαττομένους.

Ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν ἐντεύθεν τοῦ Μακρυπόρου πάμπολλοι κάτοικοι τῆς Αἰτωλοακαρνανίας κατέφυγαν, ὡς εἴρηται, εἰς Κάλαμον πρὸς ἀποφυγὴν τῆς σφαγῆς, τῆς γυμνώσεως καὶ τῆς αἰχμαλωσίας, ὡς μὴ δυνάμενοι ν' ἀντισταθῶσι, καὶ ὡς μὴ θέλοντες νὰ προσκυνήσωσιν. Ἄλλ' ὁ μέγας ἀρμιοστὴς ἐφάνη τόσον ἀσυμπαθῆς, ὥστε ἔστειλε στρατιώτας καὶ τοὺς ἀπώθησεν. Ἐξήτησαν οἱ δυστυχεῖς ἄσυλον κἂν διὰ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ ἀνήλικα τέκνα των, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο δὲν εἰσηκούσθησαν. Ἡ σκληρὰ αὕτη πράξις ἀπέβλεπεν ἀναμφιβόλως εἰς τὸ νὰ βιάσῃ τοὺς ἀποδιωχθέντας νὰ προσκυνήσωσιν· ἀλλ' ἔφερε τὸ ἐναντίον ἀποτέλεσμα, διότι τοὺς ὤπλισεν ἐξ ἀνάγκης πρὸς ὑπεράσπισιν γυναικῶν καὶ τέκνων καὶ πρὸς βλάβην τοῦ ἐχθροῦ· ἐκ τῶν ἀποδιωχθέντων δὲ τούτων καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν Ἑλλήνων ἄλλοθεν συρρέουσάντων συνεκροτήθησαν ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις δύο σώματα, τὸ μὲν κατὰ τὸ Ἐηρόμερον ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Χασαπαίους, τὸ δὲ κατὰ τὸν Βάλτον ὑπὸ τὸν Μαλεσάδαν, καὶ περιφερόμενα ἠνώχλουν συνεχῶς τοὺς ἐχθρούς, κόπτοντα καὶ τὴν μετὰ τῆς Ἄρτης καὶ Πρεβέζης κοινωνίαν· ἐγνώσθησαν καὶ καθ' ὅλον τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἡ ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας τοῦ Δράμαλη, τὰ κατὰ τὸν Ἀργολικὸν κόλπον συμβάντα τοῦ στόλου, ὁ ἐν Τενέδῳ ἐμπρησμοὸς τοῦ δικρότου καὶ ἡ πτώσις τοῦ Ναυπλίου· ὁ χειμὼν ἐπροχώρει καὶ ἐστενοχώρει τοὺς ἐχθρούς· αἱ τροφαὶ ἐσπάνιζαν ἐν τῇ στρατοπέδῳ· βροχαὶ συνεχεῖς καὶ βραχδαῖαι ἐπιπταν· πυρετοὶ κακοήθεις ἀνεφύοντο· μισθοὶ δὲν ἐδίδοντο καὶ συχνάκις ἐξώρμων ἐπὶ τοὺς πολιορκούντας οἱ πολιορκούμενοι. Δι' ὅλα ταῦτα ἠγγέρθη ἐν τῇ τουρκικῇ στρατοπέδῳ μέγας γυγυσμὸς κατὰ τῶν πασάδων καὶ ἐψιθυρίζετο καὶ ἡ διάλυσις του. Οἱ δὲ πρ-

σάδες, κακὸν μᾶλλον ἢ καλὸν προσδοκῶντες ἀπὸ πάσης περαιτέρω ἀναβολῆς, ἀπεφάσισαν ἔφοδον. Ἄλλ' ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ στρατοπέδου εἶχε οὐθεσθῆ' μόνον τὸ χρυσίον, τὸ μὴ παρ' ἄλλοις ἴσως τόσην ἰσχὴν ἔχον ὅσην παρὰ τοῖς Ἄλβανοῖς, ἐδύνατο νὰ τὸν ἀνάψῃ. Διὰ τοῦτο οἱ πασάδες ἐπρόσφεραν ἀνὰ χίλια γρόσια ἐκάστη τῶν προαιρουμένων ν' ἀναβῶσι τὰ τεῖχη. Ὀκτακδοκαιο προηρέθησαν, ἐν οἷς καὶ ὄλοι οἱ σημαιοφόροι, καὶ ἡμέρα ἐφόδου ὠρίσθη ἡ τῶν Χριστουγέννων περὶ τὸν ὄρθρον, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι οἱ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ σχεδίου τούτου Ἕλληνες θὰ συνήρχοντο τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ θὰ κατέλιπαν τὸ ὄχυρῶμα ἀφροῦρητον. Καὶ ταῦτα μὲν οἱ Τούρκοι μυστικῶς ἐμελέτησαν, οἱ δὲ Ἕλληνες τὰ ἀνεκάλυψαν οὕτως.

Τὴν ἑσπέραν τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων παρέπλεε τὴν ἄσπρην Ἄλυκὴν μονόξυλον φέρον ἀπὸ Ἀνατολικοῦ εἰς Μεσολόγγι τὸν γραμματέα τοῦ Μακρῆ. Ὁ γραμματεὺς, ἰδὼν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἀνθρωπὸν σείοντα μανδύλιον, ἐπλησίασε. «Ἐγώ,» εἶπεν ὁ ἀνθρωπὸς, «εἶμαι Χριστιανὸς καὶ πρόθυμος νὰ πάθω διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Κυρίου μου· μὴ ἀπορήσῃς καὶ μὴ δυσπιστήσῃς εἰς ὅσα θ' ἀκούσῃς, ἀν μὲ βλέπῃς συνοδεύοντα τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Κυρίου μου· ἡ γυνή μου καὶ τὰ τέκνα μου εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των, καὶ τοῦτο ἀρκεῖ νὰ μὲ δικαιολογήσῃ ἐνώπιόν σου. Ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν ἠθέλησε νὰ μάθῃ ὅσα οἱ ἐχθροὶ μελετοῦν κατὰ τοῦ λαοῦ του, καὶ περιφέρομαι ἀπὸ πρῶτας ὡς κυνηγὸς εἰς σωτηρίαν τῶν ὁμοπίστων μου· τρέξε εἰς τὴν πόλιν καὶ εἶπέ ὅτι οἱ ἐχθροὶ σκοπὸν ἔχουν νὰ ἐφορμήσωσιν αὔριον τὰ χαράγματα διὰ τῆς πρὸς ἀνατολὰς πλευρᾶς τοῦ ὄχυρῶματος». Ταῦτα εἶπεν ὁ ἀγνωστος ἀνθρωπὸς, ὕψωσε τὰς χεῖράς του εἰς τὸν οὐρανόν, ἐδάκρυσε καὶ ἔγεινεν ἄφαντος (ε).

Ὁ γραμματεὺς ἐφθασε περὶ τὴν α' ὥραν τῆς νυκτὸς εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀνήγγειλεν ὅσα εἶδε καὶ ἤκουσε. Τὸ πρῶτ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ὁ Μαυρομιχάλης, ὁ Τσόγκας καὶ ὁ Γρίβας εἶχαν ἐμβῆ μετὰ 500 στρατιωτῶν εἰς πλοῖα, ἵνα μεταβιβασθῶσιν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀκαρνανίας καὶ ἐνοχλήσωσιν ἐκεῖθεν τὸν ἐχθρόν· ἐσκόπευαν δὲ νὰ ἀποπλεύσωσι τὴν νύκτα· ἀλλ' ὁ πρόεδρος, ἅμα μαθὼν τὰ ἀνωτέρω, τοῖς παρήγγειλε νὰ ἐξέλθωσι, καὶ ἐξῆλθαν ὡς 100 ὑπὸ τὸν Γρίβαν, τὸν Τσαλαφατῖνον καὶ τὸν Κουμουντουράκη· διέταξε δὲ συγχρόνως διὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου νὰ μὴ ἀνοίξωσιν αἱ ἐκκλησίαι τὸ πρῶτ', καὶ ὄλοι οἱ ἄνδρες νὰ εὐρεθῶσιν ἐπὶ τοῦ ὄχυρῶματος ἔτοιμοι εἰς πόλεμον. Τούτου γενομένου, ἐτοποθετήθησαν οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ ὡς ἐξῆς. Ὁ Μάρκος καὶ ὁ Λόντος μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν των 400 κατέλαβαν τὸ κέντρον, ἦγγον τὸ ἔμπροσθεν τῶν δύο ἐκκλησιῶν τῆς Παναγίας καὶ τοῦ ἁγίου Νικολάου μέρος, ὅπου ἦτο τοῦ ὄχυρῶματος ἡ πύλη· 600 δὲ, οἱ πλείστοι Καλαβρυτινοί, οἱ λοιποὶ δὲ Μεσολογγῖται καὶ Ἀνατολικῶται ὑπὸ τὸν Ζαΐμην καὶ ἄλλους, ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ὄχυρῶματος· 1200 δὲ Καρυτινοί, Γαστουναῖοι, Πύργιοι, Μεσολογγῖται καὶ Ζυγῖται διεσπάρησαν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ὑπὸ τὸν Δηληγιάννην, τὸν Μακρῆν, τὸν Γιαν-

νάκην Ῥαζοκότσην, τὸν Γρίβαν καὶ τινὰς ἄλλους· ἐπὶ δὲ τῶν κανονοστασιῶν ἦσαν πάντοτε Μεσολογγῖται ναῦται, ὡς ἐμπειρότεροι τῶν ἄλλων πυροβολισταί. Ἦσαν δὲ τότε ὄλοι οἱ ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου πολεμισταί 2250 ἐπὶ γραμμῆς ἀρχομένης ἀπὸ τῆς μιᾶς ἄκρας τῆς τάφρου καὶ τελευτῶσης εἰς τὴν ἄλλην. Ἐφύλατταν πάντοτε καὶ τὰς δύο ἄκρας τῆς τάφρου δύο κανονιοφόροι.

Οἱ Τούρκοι διηρέθησαν καὶ οὗτοι καὶ διεσπάρησαν καθ' ὄλον τὸ μήκος

Ἄνδρας Ζαΐμης.

τοῦ ὄχυρῶματος· οἱ δὲ 800 τειχοβάται ἐπλησίασαν τὴν νύκτα πρὸς τὴν κατ' ἀνατολὰς πλευρὰν τοῦ ὄχυρῶματος, ὅπου τὸ τεῖχοςμα ἦτον ἀδυνατώτερον, καὶ παρεφῆδρευαν ἐν ταῖς παραφουμέναις βουρλιαῖς, ὄλοι εὐζωνοὶ, βασιτώντες γυμνὸν ξίφος καὶ ἀναμένοντες ἀφανεῖς καὶ σιωπηλοὶ τὴν ὠρισμένην ὥραν, μηδὲ ὡς ὑποπευόντων τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ ὄχυρῶματος ὅτι οἱ ἐχθροὶ ὑποδιενυκτέρευαν. Μίαν ὥραν πρὶν φέξῃ ἤρχισεν ἔξωθεν σφοδρὸς τουφεκισμὸς ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ ὄχυρῶματος· ἐκινήθη συγχρόνως δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὸ ἵππικόν· κραυγαί, ἀλαλαγμοὶ ἤκούοντο πανταχόθεν, καὶ

μετ' ὀλίγον ἀνεφάνησαν αἰφνης οἱ κρυπτόμενοι 800, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀνέβησαν δι' ὧν ἔφεραν κλιμάκων εἰς τὸ τεῖχος, ὅπου ἔστησαν δύο ἢ τρεῖς σημαίας· δύο δὲ σηματοφόροι ἐτινάχθησαν καὶ ἐντὸς τοῦ ὀχυρώματος καὶ σκοτώσαντες δύο τρεῖς συνελήφθησαν. Ἡ ἐφόρμησις τῶν 800 ἦτο καὶ τολμηρὰ καὶ ἐπιδέξιος, ἀλλ' ἀνωφελὴς καὶ θανατηφόρος. Ἀλλεπάλληλοι ἐκρημνίζοντο εἰς τὴν τάφρον οἱ ἀλλεπαλλήλως τὸ τεῖχος ἀναβαίνοντες. Τρεῖς ὥρας ἐπέμεναν μαχόμενοι, ἀλλὰ μηδὲν κατορθώσαντες ἀπεχώρησαν, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐξελλθόντες ἤϊραν παρὰ τὸ τεῖχος 12 σημαίας κατὰ γῆς ἐρριμμένας καὶ ἐσκύλευσαν τοὺς νεκρούς. 500 ἐχθροὶ ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπληρώθησαν ἐπὶ τῆς ἐφόδου· ἐσκοτώθησαν δὲ μόνον 4 Ἕλληνες, οἱ 2 Μεσολογγίται· καὶ οἱ 2 Γαστουναῖοι, δύο δὲ ἐπληρώθησαν.

Ἡ ἡττα μεταβάλλει πολλὰκις τοὺς φίλους εἰς ἐχθρούς, καὶ ἡ νίκη τοὺς ἐχθρούς εἰς φίλους. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τοῦ Βάλτου Ῥάγκος καὶ Ἰσκος καὶ ὁ Βαλτινός, οἱ συνακολουθήσαντες τοὺς Τούρκους, τοὺς ἐγκατέλειψαν μετὰ τὰ κατὰ τὴν 25 Δεκεμβρίου συμβάντα· ἔπαθαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἄλλο δεινόν· τὰ ὑπὸ τὸν Μαυρομιχάλην καὶ Τσόγκαν σώματα πεσόντα ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ Κατοχῇ ἐχθρούς, τοὺς ἠφάνισαν· τὰ μεταδιβάσαντα δὲ αὐτοὺς ἐκεῖ πλοῖα συνέλαβαν ἐν φορτηγὸν φέρον εἰς τοὺς ἐχθρούς ἐκ Πρεβέζης τροφάς· διεδόθη καὶ λόγος ἐν τῇ τουρκικῇ στρατοπέδῳ, καὶ λόγος ἀληθής, ὅτι οἱ ἐπανελθόντες εἰς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα Βαλτινοὶ ἔκλεισαν τὸ Μακρυνόρος, καὶ ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἦρχετο καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸ Μεσολόγγι μετὰ πολλῶν στρατευμάτων, ἀφ' οὗ ἀνεχώρησαν οἱ ὑπὸ τὸν Μεχμέτην Τούρκοι. Δι' ὅλα ταῦτα ἔφυγαν οἱ Τούρκοι διὰ νυκτὸς τὴν 31 Δεκεμβρίου ἀπέμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου ἐν τόσῃ βίᾳ, ἀταξίᾳ καὶ φόβῳ, ὥστε τὴν ἐπαύριον ἐξελλθόντες οἱ ἐν τῇ πόλει ἠύραν, ὅπου ἦσαν ἐσκηνωμένοι οἱ Τούρκοι, 10 κανόνια, 4 βομβοδόλους, τὴν πολεμικὴν ἀποσκευὴν των καὶ αὐτὰ τὰ ἐπιπλα τῶν πασάδων. Συνέλαβαν δὲ καὶ τινὰς ἀσθενεῖς Τούρκους, παρ' ὧν ἔμαθον ὅτι οἱ πασάδες ὤδευαν πρὸς τὸ Βραχῶρι, ὁ μὲν Βρυώνης διὰ τῆς Κλεισούρας, ὁ δὲ Κιουταχῆς διὰ τοῦ Κερασόβου, ἵνα περάσωσι τὸν ποταμὸν ὅσον τάχιον καὶ διασωθῶσιν εἰς Πρέβεζαν. Διαιρεθέντες τότε οἱ ἐν Μεσολογγίῳ Ἕλληνες οἱ μὲν κατεδίωξαν τὸν ἐχθρὸν μέχρι τοῦ Κερασόβου, οἱ δὲ μέχρι τῆς Κλεισούρας· ἄλλοι δὲ ἐστράτευσαν εἰς Μποχώρι καὶ Γαλατάν, ὅπου ἦσαν τὰ νοσοκομεῖα καὶ αἱ ἀποθήκαι τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Μάρκος ἐπρόβλεπε ν' ἀποκλείσωσι τοὺς ἐχθρούς ἐντὸς τοῦ Βραχωρίου ὅπου, ἐστερημένοι τροφῶν καὶ μὴ ἔχοντες ἄλλα πολεμικά· παρέξ ὅσα περιεῖχεν ἐκάστου ἢ φυσικοῦ ἀντικειμένου, ἢ θὰ ἐχάνοντο ἢ θὰ παρεδίδοντο. Ἡ πρότασις ἐνεκρίθη, ἀλλὰ δὲν ἐπραγματοποιήθη διὰ τὰς ἐπικρατούσας εἰσέτι μεταξὺ τινῶν ὀπλαρχηγῶν διαιρέσεις καὶ ζηλοτυπίας. Οἱ Τούρκοι, καθὼς ἔχοντες, συνήχθησαν εἰς Βραχῶρι ἀφήσαντες καθ' ὁδὸν ἀπὸ τῆς βίας τὸ μόνον παρ' αὐτοῖς κανόνι, καὶ ἐπροχώρησαν ἄνευ ἀναβολῆς πρὸς τὸν ποταμὸν, ἀλλὰ τὸν ἠύραν ἀδιάβατον διὰ τὰς βραχθαίνας βροχὰς καὶ τὴν λύσιν τῆς χιόνος ἐξ-

αἰτίας τῶν ἐπικρατούντων νοτίων ἀνέμων, καὶ ἐπανήλθαν ὅλοι εἰς Βραχῶρι, ὅπου ἔμειναν ἱκανὰς ἡμέρας ἀστεγοὶ, ἀσκήνωτοὶ ἐν μέσῳ ἐρειπίων, τρώγοντες τοὺς ἵππους των. Διαρκούσης δὲ τῆς ἀμνηχανίας ταύτης, ἀπεκόπησαν τρισχίλιοι, καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἰσμαήλ-Πλιάσα, τοῦ Ἰσμαήλ-Χατοσή-Μπέντου καὶ τοῦ Ἄγου ἐπεχείρησαν νὰ διέλθωσι τὴν 15 Ἰανουαρίου τὰ Ἄγραφα· ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης, προκαταλαβὼν τὴν διόδον κατὰ τὸν Ἄγιον Βλάσσην, τοὺς ἀπώθησεν εἰς τὸ Βραχῶρι φονεύσας ὑπὲρ τοὺς 200, ἐν οἷς καὶ τὸν Χατοσή-Μπέντον. Ἐφρονεύθησαν δὲ καὶ 20 Ἕλληνες, ἐν οἷς καὶ ὁ Μπακογιάννης. Ἐν μέσῳ δὲ τῶσων δεινῶν καὶ τοιαύτης ἀμνηχανίας οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσιν ὅλοι τὴν 28 ἐπὶ Βραχωρίου, καὶ ἐρριφθησαν εἰς τὸν ποταμὸν κατὰ τὸ μέρος τῆς Λεπενούς· ἀλλ' ὁ πυθμὴν αὐτοῦ ἦτο τόσῳ λασπώδης, καὶ ἡ ὀρμὴ τοῦ βεύματος τόσῳ σφοδρά, ὥστε ἡ ποταμοπορία ἐφαίνετο ἀδύνατος.

Τότε οἱ ἐπιτηδεότεροι καὶ τολμηρότεροι ἵππεις, στήσαντες τοὺς ἵππους των ἀκινήτους εἰς τρεῖς στίχους ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ κατέμπροσθεν τοῦ βεύματος, ἐκοπταν ὀπισσὸν τὴν φορὰν αὐτοῦ, καὶ οὕτως οἱ στρατιῶται κρεμῶντες τὰς φυσικοῦ ἀντικειμένου ἐπὶ τοῦ τραχήλου καὶ ἀνατείνοντες τὰς δεξιὰς των βασιτώσας τὰ τουφέκια ἐπιπταν εἰς τὸν ποταμὸν κάτωθεν τῶν τριῶν ἀκινήτων στίχων εἰς διαπεραίωσιν· ἀλλ' ἡ ῥύμη τοῦ ποταμοῦ ἔσπα τὰς ἵπποστυχίας, καὶ τὰ βεύματα παρέσυραν διὰ τῆς δινήσεώς των καὶ τοὺς ποταμοποροῦντας ἵππεις καὶ τοὺς ἵππους των. Ἐτυχε νὰ παροδεύωσιν ἀντικρὺ τοῦ ποταμοῦ ὀλίγοι Ἕλληνες, οἵτινες τουφεκίσαντες μακρόθεν κατεθορύθησαν ἐτι μᾶλλον τοὺς ποταμηπόρους φοβηθέντας ὅτι ἐπύρροντο πολλὰ στρατεύματα. Τῷ ὄντι ἐστάλησαν στρατεύματα εἰς κατοχὴν τῆς ἀντίπεραν ὄχθης, ἀλλὰ διὰ τὴν διαφωνίαν τῶν ἀρχηγῶν ἐκάθησαν κατὰ τὸν Μαχαλᾶν καὶ ἀφησαν τὸν πόρον ἀνεμπόδιστον· οὐδεμίαν δὲ ἀμφιβολίαν ἔτι, ἀν κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν κατελαμβάνετο ἡ ὄχθη, ἀφευκτος θὰ ἦτον ὁ παντελής ὄλεθρος τῶν ἐχθρῶν· διότι ἀν καὶ δὲν ἠνωχλήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, πεντακόσιοι καὶ ἐπέκεινα ἐπνίγησαν. Οἱ δὲ διασωθέντες ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὅπου καὶ ἐξενύκτισαν ἡμίπνικτοι, ἀπρηδωμένοι καὶ ἀνεφοδίαστοι, ἦσαν τόσον ἐντρομοὶ καὶ ἀπηλιπισμένοι, ὥστε ἀκούσαντες τὴν νύκτα τὸ σφοδρὸν φυφύλλισμα τῶν δένδρων ἐξ αἰτίας πνεύσαντος αἰφνιδίως ἀνέμου ἐνόμισαν ὅτι ἐπέπεσαν οἱ ἐχθροὶ, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ὑπτιάζοντες καὶ χεῖρας ἰκέτιδες ἐκτείνοντες ἐφώναζαν· ἀμάν· ἀμάν· τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν κατέβησαν εἰς Καρθασαράν, ὅπου εὐρόντες πλοῖα ἔτοιμα διέπλευσαν εἰς Πρέβεζαν τὴν 8 Φεβρουαρίου. Τόση δὲ ἦτο ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἡ ἀσυμφωνία καὶ ἀπίθεια τῶν Ἑλλήνων, ὥστε τινὲς τῶν ἡμιθανῶν τούτων ἐχθρῶν ἔλαβαν θάρρος καὶ ἔμειναν καὶ ὀχυρώθησαν ἐν Καρθασαρά. Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ὁ Βαρνακιώτης κατέφυγεν εἰς Κάλαμον.

Τοιοῦτον τὸ τέλος τῆς εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἐστρατείας, καθ' ἣν οἱ ὀνομαστότεροι Ἄλβανοὶ κατησχύνθησαν. Ἐνδεκαχισχίλιοι ἦσαν οἱ εἰσβα-

λόντες· πολλοὶ αὐτῶν ἄφησαν ἐκεῖ τὰ κῶλα, οἱ πλείστοι δὲ διεσώθησαν, ἀλλ' ἄξιοι ἐλέους καὶ ὀφείλοντες τὴν ὑπαρξίν των εἰς μόνην τὴν ἀσυμφωνίαν τῶν Ἑλλήνων.

Ἄλλὰ, ἂν μόνη ἡ ἀσυμφωνία τῶν Ἑλλήνων διέσωσε τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τοῦ παντελοῦς ὀλέθρου, ἢ μοῖρα τῶν ἐχθρῶν διέσωσεν, αὕτη μόνη, τὸ Μεσολόγγι. Ὅσοι ἦσαν οἱ ὑπὸ τὸν Βρυώνην ἔμπροσθεν τῆς πόλεως ταύτης, ἄλλοι τόσοι, ἂν ὄχι καὶ πολυαριθμότεροι, ἦσαν καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Μεχμέτην ἐν Σαλώνοις. Ἄλλ' ἀντὶ τὰ ἐνεργῶσιν οἱ δύο οὗτοι ἀρχηγοὶ ἐκ συμφώνου καὶ δραστηρίως, ἐνήργουν ὡς ἂν δὲν εἶχαν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, καὶ ὡς ἂν δὲν ὑπηρέτουν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ κράτος· καὶ ὁ μὲν Μεχμέτης, πολιορκουμένου τοῦ Μεσολογγίου, ἔφυγε πανστρατιᾷ ὡς νενικημένος, ἂν καὶ νικητῆς, ἐκείθεν τῆς Οἴτης, ὁ δὲ Βρυώνης ἔχασε τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως ὀρεγόμενος νὰ ἐξουσιάσῃ διὰ συνθήκης ὅ,τι ἀπέκειτο εἰς αὐτὸν καὶ μόνον νὰ κωριεύσῃ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς διὰ τοῦ ξίφους.

Χαίρουσα ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῆς ἐχθρικής ταύτης ἐκστρατείας ἐώρταζε πολλὴν καιρὸν τὰ ἐπινίκια, τραγουδοῦσα τοῦ Μεσολογγίου τὸ τραγῶδι, βραψυδῖαν ἀγνώστου τινὸς καὶ ἀγραμμάτου λυραοῖδου· Ἰδοὺ οἱ πρῶτοι στίχοι.

«Νᾶμουν πουλι νὰ πέταγα, νὰ πῆρῃται τοῦ ψήλου,
 «ν' ἀγνάντενα τῇ Ροῦμελῃ, τὸ δόλιω Μεσολόγγι,
 «πῶς πολεμᾷ μὲ τὴν Τουρκιά, μὲ τέσσαρους πασάδαις·
 «πέφτουν ἢ μπόμπαις σὰ βροχή, ἢ μπάλαις σὰ χαλάζι,
 «κι' αὐτὸ τὸ λιανοτούφεκο σὰν ἄμιμος τῆς θαλάσσης·
 «κλατοῦν μαννούλαις γιὰ παιδιὰ, γυναικες γιὰ τοὺς ἀνδρας,
 «κλαίει κι' ἡ μαύρη μας ἢ γῆ πῶχασε τὴ σπορά της.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

(α.)

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Λεβαδείας ἀνέφερον εἰς τὴν Πύλην ὁ Κιοσέ-Μεχμέτπασας, ἐν Ἀσιανῇ μεγαλοῤῥημοσύνη, ὅτι ἐφονεύθησαν τρισχίλιοι Ἕλληνες, οἱ μὲν διὰ σιδήρου, οἱ δὲ διὰ πυρός.

(β.)

Ὁ πρόξενος οὗτος ἡγαπαῖο καὶ ἐτιμᾶτο δικαίως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, εὐμενῆς φανείς πρὸς τὸν ἀγῶνά των ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

(α.)

Ἄρθρον ζ' τῆς συνθήκης τοῦ Καϊναρτσίου.

«Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ὑπόσχεται νὰ προστατεύῃ πάντοτε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὰς ἐκκλησίας της.»

Ἐν δὲ τῷ ἄρθρῳ ιζ', ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀποδόσεως ὄλων τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἃς ἐκυρίευσεν ἐπὶ τοῦ πολέμου ἡ Ῥωσσία, ἡ Πύλη ὑπόσχεται πρὸς τοὺς ἄλλοις μῆτε ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, μῆτε αἱ ἐκκλησίαι νὰ πάθωσιν εἰς τὸ ἐξῆς, μῆτε ἡ ἀνοικοδομὴ τῶν ἐκκλησιῶν ἢ ἡ ἐπισκευὴ νὰ ἐμποδίζεται· νὰ μὴ καταδιώκεται δὲ μῆτε νὰ χλευάζεται κατ' οὐδένα τρόπον τὸ ἱερατεῖον. Ὁ Hammer θεωρεῖ τὴν συνθήκην τοῦ Καϊναρτσίου ὡς ἀρχὴν τῆς διαλύσεως τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, τοῦλάχιστον τῆς ἐν Εὐρώπῃ. (Ἰδὲ Βιβλ. ογ'.)

(β.)

«Ἡ Πύλη» (λέγει ὁ ι' παράγραφος τοῦ α' ἄρθρου τῆς συνθήκης) «συναινῇ ν' ἀναφέρωνται εἰς αὐτὴν ὑπὲρ τῶν δύο ἡγεμονειῶν οἱ παρ' αὐτῇ πρέσβεις τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας κατὰ τὰς περιστασεις τῶν μερῶν ἐκείνων, καὶ ὑπόσχεται νὰ τοὺς ἀκούῃ μετὰ τῆς εἰς «φιλικὰς καὶ τιμωμένας Δυνάμεις προσηκούσης εὐμενείας.»

(γ.)

Ἀνέγνωσα ἀναφορὰν πολλῶν χωρικῶν τῆς Βλαχίας πρὸς τὸν ἐκεῖ πρόξενον τῆς Ῥωσσίας ἐκτροσγωδούντων τὰ δεινὰ των καὶ ἐπικαλουμένων

τὴν ἀντίληψιν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ὡς προστάτου τῶν ἡγεμονειῶν.

(δ.)

Ὁ Δανέζης ἐφυλακίσθη κατ' ἀρχάς, μετὰ ταῦτα ἐξωρίσθη εἰς Μαγνησίαν καὶ ἀπελύθη ἐπὶ τῇ ἰκεσίᾳ τοῦ πατριάρχου καὶ τῇ συνδρομῇ τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας.

(ε.)

Ἄρθ. λβ'.

Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ὑπόσχεται μῆτε αὕτη ν' ἀπαιτῆ, μῆτε νὰ ἐπιτρέπη «ἄλλος τις ν' ἀπαιτῆ οἰαδήποτε τέλη ἐπὶ τῶν φορτίων τῶν ἐμπορικῶν ὥσσοικῶν πλοίων, τῶν εἴτε ἀπὸ ὥσσοικῶν λιμένων εἰς τὴν Ἀσπρην ἢ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, εἴτε ἀπὸ τῆς Ἀσπρης ἢ τῆς Μεσογείου εἰς τὴν Μαύρην πλεόντων, μῆτε νὰ βιάζονται τὰ πλοῖα ταῦτα ἐπὶ τοῦ διάπλου ν' ἀποβιβάζωσι τὰ φορτία εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ εἰς ἄλλο μέρος.

Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ὑπόσχεται, τὰ ὑπὸ ὥσσοικὴν σημαίαν πλοῖα, τὰ ἐρχόμενα ἀπὸ Μαύρης θαλάσσης καὶ διαβαίοντα διὰ Κωνσταντινουπόλεως, ἀφ' οὗ παρουσιασθῆ ἢ δήλωσις τῶν φορτίων αὐτῶν ἐπιβεβαιωμένα παρὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Ρωσσίας, νὰ λαμβάνωσιν ἀμέσως τὸ φιορμάνι «καὶ ν' ἀποπλέωσιν ἀκωλύτως, ἀφ' οὗ τὸ δεῖξωσιν ἐπὶ τοῦ ἔκπλου. Ἐπίσης «νὰ μὴ κωλύονται καὶ ὅταν ἐπανερχόμενα ἀπὸ τῆς Ἀσπρης θαλάσσης εἰς «τοὺς ἐντὸς τῆς Μαύρης ὥσσοικοὺς λιμένας δεῖξωσιν ἐπὶ τοῦ εἴσπλου τὸ «ἐπὶ τῇ παρὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Ρωσσίας ἐπιβεβαιωθείση δηλώσει τοῦ «φορτίου τῶν ἐκδοθῆν «φιορμάνι».

Ἄρθ. λγ'.

Ἐπειδὴ τὰ ὑπὸ ὥσσοικὴν σημαίαν πλοῖα, τὰ διαπλέοντα τοιαυτοτρόπως «τὸν πορθμὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπερχόμενα μακρύτερον, ἐφο«διάζονται ἐπὶ τῆς διαπορθμεύσεώς των διὰ φιορμανίου, καθὼς ἐρῶδέθη ἐν «τῷ λβ' ἄρθρῳ, ἐπὶ τῇ καλῇ πίστει τῆς δηλώσεως τῶν φορτίων ὑπὸ τὴν «ἐπιβεβαίωσιν τοῦ πρέσβεως τῆς Ρωσσίας, ἂν δὲ ἡ Πύλη ἀμφιβάλλῃ ἢ «ὑποπτεύῃ ὅτι εὐρίσκονται ὑπήκοοί της μεταξὺ τοῦ πληρώματος, τότε ἢ «αὐτοκρατορικῆ αὐτῆ τῆς Ρωσσίας ἐπιτρέπει νηοσίαν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς «συστολῆς ἐνεργουμένην, μηδαμῶς ἐγγιζομένων, ὡς ἐρῶδέθη ἀνωτέρω, τῶν «ἐντὸς τοῦ πλοίου πραγματειῶν ἢ ἐνοχλουμένου τοῦ πλοιοάρχου, ἢ ἐμπο«διζομένου ὑπὸ περιττῶν ἐνίοτε ἐξετάσεων τοῦ διὰ τῆς συνθήκης τῆς εἰ«κρήνης νομοποιηθέντος ἐπὶ διακομιδῇ ἐμπορίου».

(στ.)

Ἡ ἀπόδειξις ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐπροσπάθει ἡ Πύλη νὰ ἐμπο«δίσῃ τὴν μετακομιδὴν τῶν τροφῶν εἰς τὴν ἀποστατήσασαν Ἑλλάδα, εὐρί«σκειται ἐν τῇ πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει γαλλικὴν πρεσβείαν κοινο«ποήσει αὐτῆς κατὰ τὸν Αὐγουστον διαλαμβανούσῃ πρὸς τοῖς ἄλλοις τὰ ἀκόλουθα. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀπαιτεῖ φιλικῶ τῷ τρόπῳ νὰ μὴ πωλῶσιν οἱ

«δηθέντες ἔμποροι τὰ γεννήματά των πρὸς τοὺς παραπλέοντας τὸ Αἰγαῖον «πειρατάς· καὶ ὁ ἀντιπρέσβυς τῆς Γαλλίας καλῶς θὰ πράξῃ, ἂν διατάξῃ «τοὺς ἐρχομένους σιτεμπόρους ἀπὸ τῆς Μαύρης θαλάσσης καὶ ἔχοντας «τὴν ἄδειαν νὰ μεταφέρωσι τὰ γεννήματα εἰς τὴν Ἀσπρην νὰ μὴ τοῖς «τὰ πωλῶσι χάριν τῆς μεταξὺ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ τῆς αὐτῆς τῆς Γαλ«κίας ὑπαρχούσης «σταθερᾶς φιλίας».

(ζ.)

Τὸ ἔγγραφο τοῦτο πληροῖ δεκαεπτὰ σελίδας εἰς 8ον κατὰ τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν, ὅθεν τὸ ἐπορίσθη.

(η.)

Ἴδου τί λέγει περὶ τούτου τὸ β' ἄρθρον τῆς συνθήκης τοῦ Καίναρ-«τοῦ.

«Ἐάν μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης καὶ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν «ἐπικυρώσεων ὑπήκοοί τινες τῶν δύο Δυνάμεων, πράξαντες βαρὺ τι ἔγ«κλημα ἢ ἔνοχοι γενόμενοι ἀπειθείας ἢ προδοσίας, καταφύγωσιν ὡς εἰς «ἄσυλον εἰς τὰ χῶματα τῆς μιᾶς τῶν δύο δυνάμεων, νὰ μὴ γίνονται δεκτοὶ «ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει, ἀλλ' ἀμέσως νὰ παραδίδωνται, ἢ τοῦλάχιστον ν' «ἀποπέμπωνται ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς ἐπικρατείας, ἵνα μὴ συμβῆ ἐντεῦθεν «ψυχρότης ἢ ἀνωφελῆς ἔρις μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν. Ἐξαιροῦνται «μόνον ὅσοι ἐν μὲν Ῥωσσίᾳ ἀσπασθῶσι τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἐν «δὲ Τουρκίᾳ τὴν μωαμεθανικὴν. Ἄλλ' ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ὑπήκοοί τῆς «μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης Δυνάμεως, εἴτε Χριστιανοὶ εἴτε Τοῦρκοι ἐγκληματῆται, με«ταβοῦν ἀπὸ τῆς μιᾶς ἐπικρατείας εἰς τὴν ἄλλην, νὰ παραδίδωνται ὅταν «ζητηθῶσιν».

(θ.)

Ὁ πατριάρχης Γρηγόριος δὲν ἐγεννήθη ἐν Καλαβρύτοις ἀλλ' ἐν Δη-«μητσάνῃ.

Ἐξ ὧν μέχρι τοῦδε ἐξιστόρησα, ἔγινε γνωστὸν ὅτι ἐν τῇ Ἑλλάδι ἢ αἵματοχυσία τῶν ἀθῶων Μουσουλμάνων καὶ αἱ βεβηλώσεις τῶν τζαμιῶν ἤρχισαν μετὰ τὰς ἀδίκους σφαγὰς καὶ τὴν χύσιν τοῦ ἱερωτέρου αἵματος τῶν Ἑλλήνων, ὅ ἐστιν ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα καὶ ὄχι τὰ αἷτια τοῦ θανατοῦ τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἄλλων.

(ι.)

Οὐδεμία ἀπόδειξις ἢ ἐνδείξις τοῦ ἐγκλήματος τοῦ πατριάρχου, τῶν ἀρχιερέων ἢ τῶσων ἄλλων θυμάτων ἐφάνη.

(κ.)

Ἐάν ἡ Πύλη εἶχε τοιαῦτα ἔγγραφα, διατί δὲν τὰ ἐγνωστοποιεῖ εἰς δ. καιολογίαν τῆς;

(λ.)

Ἴδου ἡ ἀπόδειξις ὅσων εἶπα ἔξιστορῶν τὰ κατὰ τὴν Μολδοβλαχίαν, δηλαδή ὅτι ἡ Ῥωσσία ἐπρόσφερε στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ἣν ἡ φιλύποπος καὶ ὑπερήφανος Πύλη δὲν ἐδέχθη.

(μ.)

Ὅσα λέγει ὁ πρέσβυς εἰς μαρτυρίαν, ὅτι δὲν ὑπῆρχε κατ' εὐτυχίαν παράδειγμα πατριάρχου τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὑποστάντος τοιοῦτον θάνατον, πρέπει νὰ ἐννοηθῶσι, καθὼς προσθέτει καὶ αὐτός, ὡς πρὸς τὸν τόπον καὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἀγχόνης τοῦ Γρηγορίου, διότι ἡ ἱστορία μᾶς λέγει, ὅτι πρὸ τοῦ Γρηγορίου πολλοὶ οἰκουμενικοὶ πατριάρχαι οἱ μὲν ἀπηγονίσθησαν οἱ δὲ ἄλλως πως ἐθανατώθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

(α.)

Ἴδου ἡ συνθήκη.

«Διὰ τοῦ παρόντος ὑπογράφου καὶ βεβαιωτικοῦ ἡμῶν γράμματος «δηλοποιούμεν ὅλοι ἡμεῖς οἱ ἀγάδες Μονεμβασίας καὶ οἱ λοιποί, ὅτι, «ἐπειδὴ καὶ ἐπολεμήθημεν παρὰ τοῦ ἐκλαμπροτάτου ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου πρίγκηπος Κατακουζηνοῦ, καὶ μὴν ὑποφέροντες πλέον νὰ ἐναντιωθῶμεν εἰς τὴν ἡγεμονίαν του, ὑπὸ τῆς μεγάλης ἡμῶν ἀνάγκης παραδιδόμεθα καὶ δίδομεν τὸ βασιλικὸν κάστρον εἰς τὴν ἐκλαμπρότητά του κατὰ «τὸς συνθήκας καὶ διμιλίας καὶ ἀποφάσεις τῆς ἡγεμονίας του. Ἡ ἀπόφασις τῆς ἡγεμονίας του, κατὰ τὸ ζήτημά μας, εἶναι διὰ νὰ μᾶς στείλῃ μὲ «καράβια ἢ εἰς Τσιρῆγον ἢ εἰς Ἀνατολήν, δίδοντάς μας καὶ τὴν ζωοτροφίαν μας καὶ νὰ μᾶς ὑπάγουν, Θεοῦ θέλοντος, χωρὶς ναύλους· παραδίδομεν καὶ τὰ ἄρματα μας ἄνευ τῶν ἀσημίων. Οὕτως ἐδέσαμεν τὰς συμφωνίας καὶ συνθήκας μας καὶ οὕτω παραδιδόμεθα εἰς τὴν ἐκλαμπρότητα του, δίδοντες τὰ κλειδιά τοῦ κάστρου μας Μονεμβασίας.

«1821 Ἰουλίου 20, ἀπὸ Μονεμβασίας.

«Ὅλοι ἡμεῖς οἱ ἀγάδες Μονεμβασίας ὑπογραφομένοι βεβαιούμεν.

«ΜΕΧΜΕΤΑΓΑΣ, Γιαντισάραγας.

«ἸΜΠΡΑΧΗΜΑΓΑΣ, Τσιτάραγας τοῦ πάνου κάστρου.

«ΜΟΥΣΤΑΦΑΓΑΣ, Τσιτάραγας τοῦ κάτω κάστρου.

«ΜΕΧΜΕΤΑΓΑΣ, Ἀζέπι Ἀβέλης.

«ΜΕΧΜΕΤΑΓΑΣ, Τσεπετοῦ Ἀβέλης.

«ΧΟΥΣΕΗΝΑΓΑΣ, Τσεπετοῦ Ἀνής.

«ἸΜΠΡΑΧΗΜΑΓΑΣ, Τοπιτοῦ Ἀβέλης.

«ΜΕΧΜΕΤΑΓΑΣ, Τοπιτοῦ Ἀνής.

«ΜΟΥΣΤΑΦΑ ΜΠΕΗΣ, Χασάν-μπέη-Ζαδές.»

(α δὶς.)

Ὁ Πιεράκος ἠνδραγάθησε καὶ ἄλλοτε· ἐκλείσθη μίαν ἡμέραν μετ' ὀλίγων στρατιωτῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Λεώνη τῆ ἐν τῷ προαστείῳ εἰς ἔνδραν. Οἱ Τοῦρκοι ἐπρόλαβαν καὶ τὸν ἀπέκλεισαν ἐντὸς τῆς οἰκίας· βόμβαι καὶ κανονόσφαιραι ἐπεσαν ἐπάνω του· ἀλλ' αὐτὸς διετήρησε τὴν θέσιν του δλόκληρον ἡμερονύκτιον καὶ ἔφυγεν ἔπειτα ἀβλαβής.

(β.)

Ἴδου ἡ συνθήκη.

«Φανερόνομεν οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι ἀρχιστράτηγοι, οἱ καπεταναῖοι ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ὅτι ἀπὸ τὰς 25 Μαρτίου τοῦ παρόντος χρόνου, κατὰ τὴν ὑψηλὴν προσταγὴν ἤλθομεν μὲ τὰ στρατεύματά μας τῆς «ξηρᾶς, καθὼς καὶ διὰ θαλάσσης μὲ τὰ καράβια μας καὶ ἐπολιορκήσαμεν «τὸ κάστρον, λεγόμενον Νεόκαστρον, καὶ ἀφ' οὗ διάφοραι φοραῖς ἐπολεμήσαμεν μὲ τοὺς εἰς τὸ κάστρον πολιορκουμένους Τοῦρκους μὲ κανόνια, «μπόμπαις καὶ μὲ ντουφέκια, τοὺς ἐκαταστήσαμεν μουσερὲ σφικτὰ καὶ «τοὺς ἐβαστήξαμεν ἕως τὴν σήμερον, Αὐγούστου 5, ἀποκλεισμένους ξηρᾶς «καὶ θαλάσσης, χωρὶς νὰ εἰμπορέσουν οὔτε νὰ ἐμβοῦν οὔτε νὰ ἐβγοῦν. «Ἐτοῦτον τὸν τρόπον τοὺς ἐφέραμεν εἰς τέτοιον περσεῖ, ὅπου ἔφαγαν «τ' ἄλογά τους καὶ κάθε ἄλλο εἶδος ζῶων ὅπου εὐρέθη μέσα, καὶ μὲ αὐτὸν «τὸν τρόπον μᾶς ἐπληροφόρησαν ὅχι μόνον οἱ καθημερινοὶ ἐξερχόμενοι «Τοῦρκοι ἀπὸ τὸ κάστρον, καὶ ἐπαρὰδίδοντο ἐκ τῆς πείνης σχεδὸν ἀποθιμένοι εἰς χειρᾶς μας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἐδικούς μας, εὐρισκομένους «μέσα, ὅλα αὐτὰ ἐπληροφορήθημεν. Ἐκ ταύτης τῆς ἀνάγκης λοιπὸν κα «κατὰ τὸ ἀνθρώπινον χρέος σήμερος ἐσυμφωνήσαμεν μὲ κατὰ μέρος ἀποβραῖα γράμματα, καὶ μᾶς ἐπαράδοσαν τὰ κάστρον· καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὸ ἄλλο «μέρος φιλανθρώπως τοὺς ἐσυμφωνήσαμεν ἐλεύθερον ἀπέραςμα ξηρᾶς καὶ «θαλάσσης μὲ ὅλα τους τὰ πράγματα, ἐκτὸς τῶν ἁρμάτων, νὰ τοὺς ὑπάγωμεν ὅθεν ὁ καθεὶς ἠθέλησεν. Διὸ εἰς ἔνδειξιν τοὺς δίδομεν τὸ παρὸν μας ὑπογεγραμμένον.

«1821 Αὐγούστου 7, Νεόκαστρον.

«Μεθώνης Γρηγόριος,

«Πρωτοπαπατσώρης,

«Ἀναστάσιος Κατσαρός,

«Ἀθανάσιος Γρηγοριάδης,

«Νικόλαος Πονηρόπουλος,

«Γιαννάκης Μέλιος,

«Α. Ρ. Χ. Γ. Α. Ρ. Κ.

«Καπετανάκης,

«Νικόλας Μπόταση,

«Ἀναστάσιος Ἀνδρούτσου,

«Ἀθανασοῦλης,
 «Γαλάνης Παναγιώτης,
 «Γ. Οἰκονομόπουλος,
 «Κωνσταντῖνος Διαμαντῆς,
 «Τσάννες. Ἀναστάσης Περωτῆς,
 «Γιωργάκης Παναγιώταρος.»

«Τὴν σήμερον φανερόνομεν ἡμεῖς οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι τρεῖς
 «καπηταναῖοι, οἱ δύο Πετωταῖς, ὀνομαζόμενοι ὁ καπετὰν Νικόλας Μπό-
 «τασης καὶ καπετὰν Ἀναστάσης Κολανδρούτσος, καὶ καπετὰν Γεώργιος
 «Δενδρολίβανος, Ζακύνθιος, μὲ πανδιέρα ἑλληνική, εἰς τὰ ὁποῖα τρία κα-
 «ράβια ἐμπαρκάρονται οἱ Νεοκαστῖται Τοῦρκοι, κατὰ τὸ δευτέρῳ ὁποῦ
 «βαστοῦν καὶ τὰ δύο μέρη, καπεταναῖοι καὶ οἱ Τοῦρκοι, ἄνδρες καὶ γυ-
 «ναῖκες, ὁποῦ γίνονται ψυχαῖς ἐπτακόσiais τριάντα τέσσαραις μεγάλοι καὶ
 «μικροί, Ν. 734. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἐμπαρκάρονται εἰς τὰ ἄνωθεν κα-
 «ράβια μὲ ὅλον τους τὸ πρᾶγμα, ὅ,τι καὶ ἂν περιποτάζου, κατὰ τὸ δευ-
 «τέρῳ, καὶ νὰ ἔχουμε χρέος νὰ τοὺς πηγαῖνουμε εἰς τὴν Ἀραβιά, εἰς Τού-
 «νεζι, εἰς τὸ πόρτον Ἀκαλιμέντι μὲ τὸ ἴρτζι τους καὶ ζωὴν τους καὶ βίος
 «τους, καὶ χωρὶς ναῦλον· καὶ διὰ τὸ φαί τους, παξιμάδι ἀπὸ ὀκτὸ μίαν
 «τὴν κάθε ψυχὴν, κρέας, λάδι καὶ ὅλα ὅ,τι κάνουν χρεῖαν νὰ ἡμεθεα εἰς
 «χρέος νὰ τοὺς μαντινίζουμε, ἕως ὁποῦ νὰ τοὺς ἐβγάλωμεν εἰς τὴν στε-
 «ρεὰ ὡς ἄνωθεν· καὶ διὰ σιγουριτὰ ἔγινε τὸ παρὸν καὶ ὑπεγράφη ἀπὸ
 «τοὺς καπεταναῖους,

«1821 Αὐγούστου 7, Νεόκαστρον.

«Μεθώνης Γρηγόριος,
 «Πρωτοπαποτσώρης,
 «Ἀναστάσιος Κατσαρός,
 «Ἀθανάσιος Γρηγοριάδης,
 «Νικόλαος Πονηρόπουλος,
 «Καπετανάκης,
 «Γιαννάκης Μέλιος,
 «Καπετὰν Γεωργάκης Τράκος,
 «Αφ. Χ. Γ. Α. Ρ. Κ.
 «Νικόλας Μπόταση,
 «Ἀναστάσης Ἀνδρουῖτος,
 «Κωνσταντῖνος Διαμαντῆς,
 «Γαλάνης Παναγιώτης,
 «Γεώργιος Οἰκονομόπουλος,
 «Τσάννες. Ἀναστάσης Περωτῆς,
 «Γεωργάκης Παναγιώταρος.»

(γ.)

Ἡ ὑπὸ τὸν Δημήτηρον Μιαοῦλην καὶ Νικολὸν Μπότασην πλέουσα
 πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον μοῖρα ἄφησεν ἐπὶ τοῦ διάπλου της εἰς πο-
 λιορκίαν Νεοκαστρον καὶ Κορώνης δύο πλοῖα, τὸ τοῦ Α. Κολανδρούτσου
 καὶ τὸ τοῦ Α. Κολάτση, ὡς εἴρηται, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἀνάπλου της ἀντικατέ-
 στησε ὁ Μπότασης τὸν Κολάτσην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'

(α.)

Ὅλιγας ἡμέρας προτοῦ ὁ Γιάννης Θεοδώρου Κολοκοτρώνης, μόλις
 δεκαεξαετής, κατέβη μετὰ τριῶν ἢ τεσσάρων ὀπλοφόρων πλησιέστερον τῆς
 Τριπολιτσᾶς, ὅπου συνέλαβεν Ἀραβὰ ὄπλισμένον· διὰ τὸ ἀνδραγάθημα
 τοῦτο ὀνομάσθη Γενναῖος καὶ φέρει ἔκτοτε τὸ ὄνομα τοῦτο.

(β.)

Ὅρα τὸν πρὸς τὸ νομοθετικὸν σῶμα κατὰ τὴν 5 Μαρτίου 1822 ἐναρ-
 κτήριον λόγον τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ.

(γ.)

Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, φόβῳ καταληφθεὶς ἕνεκα τῶν ἐπιχειμένων τοῖς
 χριστιανοῖς δεινῶν, ἐτούρχευσε καὶ ἐν τῷ νεοφωτισμῷ του κατεδίωκε τοὺς
 πρώην ὁμοπίστους του.

(δ.)

Ὁ προεστὸς τῆς Τριπολιτσᾶς Σωτήρης Κούγιας οὔτε ἐφυλακίσθη
 οὔτε ὡς συνωμότης κατὰ τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἐθεωρήθη· κατηγορήθη
 δὲ ὡς προδόσας τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας, ἔπαθε πολλὰ ἐπὶ τῆς ἀλώσεως
 τῆς Τριπολιτσᾶς παρὰ τοῦ Λαγρῆ καὶ ἀπέθανεν ἐξ ὧν ἔπαθεν.

(ε.)

Ἐφονεύθησαν αἴφνης ἐν μιᾷ νυκτὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ πολιτάρχου,
 Πάνου Κολοκοτρώνη, ὁ Μουσταφάμπεης καὶ ὁ Δεφδερδάσης.

(στ.)

Ἐπεγράφετο «Μιχαὴλ Κομνηνὸς Ἀφεντούλιεφ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'

(α.)

Ὁ συνακολουθήσας τὸν Βουρώνην Ὁμέρμπεης Καρύστιος εἶχεν ἀνα-
 χωρήσει ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Εὐβοίαν τὸν Αὐγούστον.

(β.)

Ποῖα προνόμια ἀπελάμβαναν αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ἐν γένει συνάγεται

ἐκ τοῦ ἀκολούθου ἀνεκδότου Χάρτου, ὅστις ἐλληνιστὶ μετεγλωττισμένος κείται ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Νάξου. Τὸν ἐκδίδω δὲ ἀπαράλλακτον κατὰ τὸ δοθέν μοι ἀντίγραφον παρορῶν τὰ ἐσφαλμένα.

«Μετάφρασις τοῦ Ἄκτιναμὲ, ὃν ὁ αὐτοκράτωρ καὶ βασιλεὺς Σουλτάν-«Ἰμπραήμ ἔδωσε τῶν νησίων.

«Ἀπὸ τὸ νησι τῆς Ναξίας, τῆς Ἄνδρου, τῆς Μήλου, Πάρου, Σον-«τορίνης καὶ Σίφνου, καὶ τῶν λοιπῶν νησιῶν, οἱ ἄνθρωποι Χρυσάκης «Σουμμαρίπας, Κανάλας, Κάης, Μικέλης, Δαμιανός, καὶ Χριστόδουλος «Μεχέλης ὁ Περχῆς καὶ οἱ λοιποὶ ἦλθαν εἰς τὴν ἀνίκητόν μου Πόρταν «καὶ ἦτον ἀπ' ἀρχῆς ὁ ἀοιδιμὸς μου πάππους ὁ Σουλτάν Σουλεϊμάν, ὁ «Θεὸς νὰ τοῦ χαρίζῃ τὸν παράδεισον, εἰς τοῦ ὁποίου Σουλτάνου τὸν καιρὸν «ἦτον ὁ Χερέμπης καπητάν-πασᾶς, ὅστις διέβη εἰς αὐτὰ τὰ νησιά, καὶ «οἱ αὐτῶν ἐγκάτοικοι δὲν ἐσῆκωσαν κεφάλι ἀλλ' ἐπροσκύνησαν τὴν ἀνίκη- «τόν του βασιλείαν, καὶ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἐξ ἐκείνου τοῦ καιροῦ ἕνα Ῥω- «μαῖον μπέην ἔκαμαν ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδίων ἀπεράσαντας ὁμως καιρὸς «ἕνας ἑβραῖος μπέης ἐστάληκεν, Ἰωσήφ τοῦνομα, καὶ ἔκαμε ζάπτι αὐτὰ «τὰ νησιά μερικὸν καιρὸν κατὰ ταῖς τάξαις καὶ κατὰ τὰ κανόνια τους, «καὶ ἕως τὴν σήμερον ἡμέραν εἰς τὸν Ἰσκιον τῆς βασιλείας μου αὐτὸ ὅλα «τὰ νησιά ἐπέρασαν δίχως καμμίαν πείραξιν. Ἀποθνήσκοντος δὲ τοῦ «Ἰωσήφ ἐδιωρίσθη ἀπὸ τὴν βασιλείαν μου μπέης Φλαμπουριάης, ἐδιω- «ρίσθη καὶ κριτῆς διὰ νὰ κρίνῃ εἰς αὐτὰ τὰ νησιά μὲ τέτοιαν προσταγῆν, «ἤγουν ἀπαραμειώτως νὰ κρίνῃ τὰς ὑποθέσεις των κατὰ τὸ κανόνι καὶ «κατὰ τοὺς νόμους ὅπου εἰς τοὺς Χιώτας ἐδόθησαν. Καὶ τῶν Χιωτῶν οἱ «νόμοι καὶ κανόνες ὅπου τοὺς ἐχάρισα εἶναι ἂν πληρῶνωσι κατὰ ὅπως «ἐπλήρωναν ἐξ ἀρχῆς τὰ χαράτσια των, καὶ περισσότερον νὰ μὴ πληρῶ- «νωσι, καὶ ὅστις δὲν εἶναι διὰ χαράττι νὰ μὴ τὸ πληρῶνῃ, καὶ ἔξω ἀπὸ «τὰ χαράτσια των οὔτε σπένζα οὔτε ἀβαρίζι, οὔτε ἀτζεμογλάνι, οὔτε σι- «λεμπιγιέ, οὔτε μεχτεριγιέ οὔτε ἀπὸ τὰ τεκλήφια ὅπου ἔχει ἡ βασιλεία μου «νὰ μὴ δίδουν, καὶ ὅπως εἶναι ὁ λανθασμένος νόμος τους νὰ πηγαίνουν «εἰς τὰς ἐκκλησίας τους καὶ νὰ . . . . . θάπτουν τοὺς νεκροὺς τους ὑπὸ «τὰς ἐκκλησίας, καὶ ὅταν θελήσουν νὰ ἀνοίγουν τὰ μνήματά τους οὔτε ὁ «καδῆς, οὔτε ὁ μπέης νὰ μὴ τοὺς πειράξῃ· μερέτι διὰ τοὺς ἀποθαμένους «νὰ μὴ γυρεῦν οὔτε νὰ πάρουν, διότι οὔτε εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν κρίσιν, οὔτε «εἰς τὸ κανόνι μου εἶναι τὰ τοιοῦτα. Ἀπὸ ὑποθέσεις ὅπου δὲν εἶναι τῆς «κρίσεως οἱ καδίδες δυνατὰ νὰ φυλάττωνται· χωρὶς κρίσιν κανένα νὰ μὴ «πειράζωσι· καὶ αἱ ἐκκλησῖαι τους ὅποταν χαλάσουν νὰ ταῖς φκιάνουν ὡς «πρότερον, καὶ τινὰς εἰς τοῦτο νὰ μὴ τοὺς πειράξῃ. Ἀπὸ τὰ χωράφια τους «καὶ τὰ ἀμπέλιά τους νὰ πέρνονται αἱ δεκατρία ὡς ἐπέρνοντο πρῶτον, καὶ «περισσότερον νὰ μὴ πέρνωσιν ἀπὸ τὰ μούλκιά των· τινὰς νὰ μὴ τοὺς «εἰδγάλην στανικῶς, καὶ τινὰς στανικῶς νὰ μὴ τοὺς τὰ πέρνῃ· εἰς τὰς δια- «τάξεις αὐτῶν ὅ,τι ἤθελαν δώσει ἢ ἀφήσει νὰ πιάνεται εἰς τὰ χαρίσματα

«των, νὰ πιάνωνται καὶ οἱ πείτουλματζίδες, καὶ οἱ κασαμίδες νὰ μὴ «ἀπλώνουν, ἢ νὰ τοὺς πειράζουν, καὶ ὁποῖαν κρίσιν κατὰ τοὺς νόμους των «ἔκοψαν ἀναμεταξύ των καὶ ἔχουν τὴν ἀπόδειξιν αὐτῆς, τινὰς νὰ μὴ εἰ- «μπορῇ νὰ χαλάσῃ αὐτὴν τὴν κρίσιν τους. Οἱ καδίδες διὰ χοτζέτι, διὰ σι- «τζέλι καὶ διὰ ἄρζι ἔξω ἀπὸ τὸ κανόνι περισσότερον νὰ μὴ πέρνωσι, καὶ «διὰ τὰς ὑποθέσεις των βάζοντας ἐκ τῆς ἐδικῆς τους ὁμηγύρεως ἀνθρώ- «πους διὰ νὰ τοὺς συμβιβάζουν ὅ,τι ἤθελαν θεσπίσει νὰ εἶναι στερκτόν «καὶ οἱ καδίδες μου νὰ μὴ ἀνακατόνωνται εἰς τοὺς συμβιβασμούς των. Ἀπὸ «ψευδομαρτυρίας δυνατὰ νὰ φυλάττωνται, καὶ περισσότερον ἀπὸ πεντακό- «σια ἄσπρα δίχως χοτζέτι ἢ συγκύλι, ἂν καὶ μαρτυρήσωσι τοιαύτας μαρ- «τυρίας, οἱ καδίδες μου νὰ μὴ τὰ ἀκροάζωνται. Ἀπὸ τοὺς ζαερόδες τους «καὶ κουμπάνιαις τοῦ ὀσπιστίου τους καὶ διὰ τὸ κρασί τους καὶ ἄλλα φαγο- «πότια κοιμέρκι νὸ μὴ δίδωσι. Ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς νησιώτας ἂν πηγαίνά- «μενοι εἰς ἄλλους τόπους διὰ πραγματεῖαν τους καὶ ἤθελαν ἀποθάνει, τὸ «ὅ,τι πρᾶγμα καὶ ῥοῦχα ἤθελαν ἔχει νὰ τὰ περιλαμβάνουν ἀκέραια καὶ «σωστὰ οἱ συντρόφοι αὐτῶν. ὅχι οἱ πείτουλματζίδες, οἵτινες νὰ μὴ ἔχουν «ἄδειαν νὰ ἀπλώνουν εἰς αὐτὰ. Ὅστις ἐξ αὐτῶν τῶν νησιωτῶν ἤθελεν «ἔλθει ἐκουσίως ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς κρίσεως ὁμολογούμενος νὰ ἔμβῃ εἰς τὴν «πίστιν τοῦ Θεοῦ, ἄς ἐμβαίη ἀνεμποδίστως· βιαίως ὁμως τινὰς Μουσουλ- «μάνον νὰ μὴ κάμῃ. Ἀπὸ δὲ τὰς γυναῖκας ὅποια θελήσει νὰ ὑπανδρεῖ- «θῇ Τοῦρκον, νὰ ἔρχηται μόνῃ της εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν κρίσιν νὰ δώσῃ «τὴν ὁμολογίαν της, χωρὶς τοῦτο καπίνι νὰ μὴ τὴν κόπτεται. Εἴτις ἐξ «αὐτῶν ἤθελεν ἐπιτέσει εἰς σφάλμα, ἐκεῖνος προσωπικῶς του μόνον νὰ «παιδεύεται, καὶ ὅχι τινὰς ἄλλος δι' αὐτόν. Διὰ νυκτὸς νὰ περιπατῶσι ἔ- «χοντες φανάρια ἢ φῶς μαζί τους, τινὰς νὰ μὴ τοὺς ἐμποδίσῃ· εἰς τὰ «χωρῖα τους ναίτης νὰ μὴ πηγαίνῃ· ἀλλ' εἴ τις ἔχει κρίσιν καὶ ὑπόθεσιν «ἐλευθέρως νὰ πηγαίνῃ εἰς τὴν κρίσιν καὶ τινὰς νὰ μὴ τὸν ἐμποδίσῃ. Ἐ- «κείνοι ὅπου συνάζουν τὰ δοσίματα καὶ χαράτσια, μόνον τὰ συνηθισμένα «νὰ πέρνωσι οὐχὶ περισσότερον· κανὲν μαγκίρι, χάρτζι, καὶ ταγὶ διὰ τὸ «ἄλογόν τους, οὔτε διὰ τὰ φαγοπότια τους νὰ μὴ τοὺς δίδουν, ἀλλὰ νὰ «τὰ ἀγοράζωσι μὲ τὰ ἴδιά τους ἄσπρα. Τοὺς δὲ χρεώστας ὁ μουμπασίρης «εἰς ἄλυσον ἢ εἰς σκοτεινὸν τόπον νὰ μὴ τοὺς βάζουν ἀνευ τῆς γνώμης «τῶν γερόντων καὶ τῶν προεστῶν τοῦ τόπου, καὶ εἰς τι θέλημα ἢ ὑπόθεσιν «τους διορίσῃ ὁ καδῆς ἢ ὁ μπέης τους νὰ τὸ ἐξετάζωσιν. ἂν ἦναι κατὰ τὴν «κρίσιν καὶ νὰ διορίσωσι δραγομάνον αὐτοὶ οἱ νησιῶται ὅποιον θελήσωσι· «ταῖς βίγλαις, ὅπου βάνουσιν ὡς ἐξ ἀρχῆς πάλιν νὰ βάνουσιν ὁποιους θέ- «λουσι. Γιανίτζαροι οὔτε γιασακτζίδες εἰς αὐτὰ τὰ νησιά νὰ μὴ πηγαίνωσι. «Ἐκ τούτων τῶν νησιωτῶν ὅποιον ἤθελον πειράξῃ ἢ τοῦ ἤθελαν κάμει «ζουλοῦμι εἴτε ὁ καδῆς, εἴτε ὁ μπέης ἢ ἄλλος τινὰς, καὶ ἤθελε νὰ ἔλθῃ «εἰς τὴν βασιλείαν μου διὰ νὰ ἐμφανίσῃ τὰς ὑποθέσεις του νὰ ἐμβαίη εἰς «ὅποιον ξύλον ἤθελεν εὔρει, καὶ τινὰς οὔτε πασᾶς, οὔτε μπέης, οὔτε καδῆς

«να μὴ τὸν ἐμποδίξῃ. Εἰς τὰ χωράφια τοὺς ὅπου ἀναμεταξὺ τῶν δίδουσι «μὲ ἀποκοπὴν, καθὼς ἔχουσι συνήθειαν, τινὰς νὰ μὴ τοὺς ἐμποδίξῃ, ἀλλὰ «να ἔχουν τὸ κύρος τοὺς καθὼς αὐτοὶ συνηθίζουσι. Ὅλα ὅπου ἐγράφησαν «εἰς τοῦτον τὸν Ἄκτιναμὲ νὰ ἔχουν τὸν τόπον τοὺς, ὅλα νὰ κρατῶνται, καὶ «ὁποῖος δὲν ἤθελεν ὑποταχθῆ καὶ κρατήσῃ τὸ κανόνι μου, νὰ γίνεται παρ' «αὐτῶν γνωστὸς εἰς τὴν βασιλείαν μου διὰ νὰ παιδεύηται. Οὕτως γράφω «καὶ οὕτως ὀρίζω. Τοῦ πάππου μου, τοῦ πατρὸς μου, τοῦ ἀδελφοῦ μου «τὸν Ἄκτιναμὲ ἔγραψα καὶ ἐγὼ καὶ τὸν ἀνανέωσα. ὄν καὶ δέδωκα τῶν «αὐτῶν νησιωτῶν διὰ νὰ περνώσιν ὑπὸ τοῦ μεγαλοτάτου ἰσκίου μου· ἔτι «ὥρισα ὁποῦ ὁ Ἄκτιναμὲς μου δυνατὰ νὰ πιάνεται· ἀφ' ὅσα γέγραφα εἴτις «ἤθελε παραβῆ ἓνα τὸ μικρότερον νὰ παιδεύηται· ἔτι νὰ πράττῃτε.»

(γ.)

Ὁ ὄργανισμὸς τοῦ Ἀρείου Πάγου ὑπεγράφη τὴν 15 Νοεμβρίου. ἀλλ' ἡ συνέλευσις εἰργάσθη κατὰ τὰ σωζόμενα πρακτικὰ τῆς μέχρι τῆς 20. Ὅρα τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Μάμουκα.

(δ.)

Δωδεκαμελὴ τὴν Ἀρχὴν ταύτην διατάττει ὁ ὄργανισμὸς τῆς, ἀλλὰ μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν δύο προέδρων τῆς. Τοῦτο δὲ ἐξάγεται ἐκ τοῦ α' παραγράφου τοῦ β' κεφαλαίου τοῦ ὄργανισμοῦ τῆς καὶ ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς συνεδριάσεως τῆς 17 Νοεμβρίου. Ὅρα τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Μάμουκα.

(ε.)

Θ' ἀπορήσουν ἴσως οἱ μεταγενέστεροι πῶς ἐμωράνθησαν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν οἱ Ἄλβανοί, ἐν ᾧ ἐξεδίδοντο προκηρύξεις καὶ ἦσαν καὶ τόσα ἄλλα φανερά δείγματα τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' οἱ Ἄλβανοὶ οὔτε γράμματα ἠξεύρουσι, οὔτε ἀνταποκρίσεις ἔχουσι, οὔτε φροντίζουσι νὰ μάθωσι τί γίνεται ἄλλοῦ· ἂν δὲ ἤκουσαν τοιοῦτόν τι, τὸ ἐθεώρησαν ἢ ὡς ψευδὲς ἢ ὡς ἀναγκαῖον πρὸς ἀπάτην τῶν πολλῶν. Ἡ ἱστορία λέγει ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀμφέβαλλον περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Θεμιστοκλέους κατασκευῆς τῶν μακρῶν τειχῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἕως οὔ, ἀποτελειωθέντων, ἔμαθαν τὰ περὶ αὐτῶν παρὰ τοῦ ἰδίου Θεμιστοκλέους. Ἐχόντες τοιαῦτα παραδείγματα διατί ν' ἀπορήσωσιν οἱ μεταγενέστεροι διὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν Ἄλβανῶν :

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ'

(α.)

Λυθείσα ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροκροίνθου ἐπὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Κεχαγιάμπεη ἐπανελήφθη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ καὶ πρὸ τῆς διαβάσεως ἀρχηγοῦ αὐτῆς Ἀναγνώστη Πετμεζᾶ. Τοῦτον διεδέχθη τὸν Ὀκτώβριον ὁ

Νικολὸς Σολιώτης, ἐπὶ τῆς ἀρχηγίας τοῦ ὁποίου κατεσχέθη ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος θέσις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'

Διακήρυξις τῆς Ἐθνικῆς συνέλευσεως.

«Ἀπόγονοι τοῦ σοφοῦ καὶ φιλανθρώπου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων, σύγχρονοι τῶν νῦν πεφωτισμένων λαῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ θεαταὶ τῶν κα- «λῶν, τὰ ὁποῖα οὗτοι ὑπὸ τὴν ἀδιάρρηκτον τῶν νόμων αἰγίδα ἀπολομ- «βάνουσι, ἦτο ἀδύνατον πλέον νὰ ὑποφέρωμεν μέχρις ἀναληθείας καὶ «εὐθιείας τὴν σκληρὰν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους μάστιγα, ἣτις ἤδη τέσ- «σαρας περίπου αἰῶνας ἐπάταξε τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, καὶ ἀντὶ τοῦ λόγου «τὴν θέλησιν ὡς νόμον γνωρίζουσα διψᾷ καὶ διέταττε τὰ πάντα δεσπο- «τικῶς καὶ αὐτογνωμόνως. Μετὰ μακρὰν δουλείαν ἠγαγκάσθημεν τέλος «πάντων νὰ λάβωμεν τὰ ὄπλα εἰς χεῖρας, καὶ νὰ ἐκδικήσωμεν ἑαυτοὺς καὶ «τὴν πατρίδα ἡμῶν ἀπὸ μίαν τοιαύτην φορικτὴν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν «αὐτῆς ἄδικον τυραννίαν, ἣτις οὐδεμίαν ἄλλην εἶχεν ὁμοίαν, ἢ καὶ δυνα- «μένην ὁπωσοῦν μετ' αὐτῆς νὰ παραβληθῆ τυρανσίαν. Ὁ κατὰ τῶν Τούρ- «κων πόλεμος ἡμῶν μακρὰν τοῦ νὰ στηρίζεται εἰς ἀρχὰς τινὰς δημαγω- «γικὰς καὶ στασιώδεις ἢ ἰδιοφελεῖς μέρους τινὸς τοῦ σύμπαντος Ἑλληνι- «κοῦ ἔθνους σκοπούς, εἶναι πόλεμος ἐθνικός, πόλεμος ἱερός, τοῦ ὁποίου «ἡ μόνη αἰτία εἶναι ἡ ἀνάκτησις τῶν δικαίων τῆς προσωπικῆς ἡμῶν ἐλευ- «θερίας, τῆς ἰδιοκτησίας, καὶ τῆς τιμῆς; τὰ ὁποῖα, ἐν ᾧ τὴν σήμερον ὅλοι «οἱ εὐνομούμενοι καὶ γειτονικοὶ λαοὶ τῆς Εὐρώπης τὰ χαίρουσιν, ἀπὸ ἡμᾶς «μόνον ἢ σκληρὰ καὶ ἀπαραδειγμάτιστος τῶν Ὀθωμανῶν τυραννία ἐπροσ- «πάθησε μὲ βίαν ν' ἀφαιρέσῃ, καὶ ἐντὸς τοῦ στήθους ἡμῶν νὰ τὰ πνίξῃ. «Εἶχομεν ἡμεῖς τάχα ὀλιγώτερον παρὰ τὰ λοιπὰ ἔθνη λόγον διὰ νὰ στε- «ρῶμεθα ἐκείνων τῶν δικαίων, ἢ εἴμεθα φύσεως κατωτέρας καὶ ἀχρεῖ- «στέρας διὰ νὰ νομιζόμεθα ἀνάξιοι αὐτῶν καί, καταδικασμένοι εἰς αἰωνίαν «δουλείαν, νὰ ἔρωμεν ὡς κτήνη καὶ αὐτόματα εἰς τὴν ἄλογον θέλησιν «ἐνὸς ἀπηνόου τυράννου, ὅστις ληστρικῶς καὶ ἄνευ τινὸς συνθήκης ἦλθε «μακρόθεν νὰ μᾶς καθυποτάξῃ; δίκαια, τὰ ὁποῖα ἡ φύσις ἐνέσπειρε βα- «θῆς εἰς τὴν καρδίαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰ ὁποῖα οἱ νόμοι συμφώνως «μὲ τὴν φύσιν καθιέρωσαν, ὅχι τριῶν ἢ τεσσάρων ἀλλὰ καὶ χιλίων καὶ «μυρίων αἰῶνων τυραννία δὲν δύναται νὰ ἐξαλείψῃ, καὶ ἂν ἢ ἡ βία ἢ ἡ «αἰσχρὸς πρὸς καιρὸν τὰ καταπλακώσῃ, ταῦτα πάλιν ἀπαλαίωτα καὶ ἀνεξά- «λειπτα καθ' ἑαυτὰ ἢ ἰσχυρὸς εἰμπορεῖ νὰ ἀποκαταστήσῃ καὶ ἀναδείξῃ οἷα «καὶ πρότερον καὶ ἀπὸ αἰῶνων ἦσαν· δίκαια τέλος πάντων, τὰ ὁποῖα δὲν «ἐπαύσαμεν μὲ τὰ ὄπλα νὰ ὑπερασπιζόμεθα ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος ὅπως οἱ «καιροὶ καὶ αἱ περιστάσεις ἐπέτρεπαν.

«Ἀπὸ τοιαύτας ἀρχὰς τῶν φυσικῶν δικαίων ὁρμώμενοι καὶ θέλοντες «νὰ ἐξομοιωθῶμεν μὲ τοὺς λοιποὺς συναδελφούς μας Εὐρωπαίους Χρι-

«στιανοὺς ἐκινήσαμεν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων, μᾶλλον δὲ τοὺς «κατὰ μέρος πολέμους ἐνώσαντες ὁμοθυμαδὸν ἐκστρατεύσαμεν ἀποφασί- «σαντες ἢ νὰ ἐπιτύχωμεν τὸν σκοπὸν μίς καὶ νὰ διοικηθῶμεν μὲ νόμους «δικαίους, ἢ νὰ χαθῶμεν ἐξ ὀλοκλήρου κρίνοντες ἀνάξιον νὰ ζῶμεν πλέον «ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοι τοῦ περικλεοῦς ἐκείνου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ δου- «λείαν τοιαύτην ἰδίαν μᾶλλον τῶν ἀλόγων ζώων παρὰ τῶν λογικῶν ὄντων. «Δέκα μῆνες ἤδη παρήλθαν ἀφ' οὗ ἤρχισαμεν νὰ τρέχωμεν τοῦτο τὸ στά- «διον τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου. Ὁ ὕψιστος Θεὸς μᾶς ἐβοήθησε καίτοι ὄχι «ἴκανά προπαρασκευασμένους εἰς τὸ τοιοῦτον μέγα τῶντι ἐπιχείρημα. «τὰ ὅπ' α μᾶς ἐφάνησαν πολλαχοῦ νικηφόρα, πλὴν καὶ πολλαχοῦ εἴρον «καὶ εἰσέτι εὐρίσκουσιν ἀντίστασιν ὄχι μικράν· περιστάσεις ἐναντίαι μᾶς «ἀπλήρησαν, καὶ ταύτας νὰ ἐξομαλίσωμεν ἕως ὄρας ἐνησυχούμεθα. Ὅθεν «δὲν πρέπει νὰ φανῆ παραξένον ἂν ἄχοι τοῦδε ἀνεβάλλομεν τὴν πολιτικὴν «τῆς πατρίδος μᾶς διάταξιν, ἂν δὲν ἐπροφθάσαμεν νὰ κηρύξωμεν τὴν «ἀνεξαορτήσιαν ἡμῶν καὶ νὰ ἀναφανῶμεν ὡς ἔθνος ἐνώπιον πάντων τῶν «ἐϋνομοιμένων λαῶν καὶ ἀπάσης τῆς οἰκουμένης. Πρὶν περὶ τῆς φυσικῆς «ἡμῶν ὑπάρξεως ὁπωσοῖν βεβαιωθῶμεν, ἦτον ἀδύνατον νὰ σκεφθῶμεν «καὶ περὶ τῆς πολιτικῆς. Ἔστωσαν λοιπὸν τὰ εἰρημένα εἰς μὲν τοὺς ἄλλους «ἴκανή ἀπολογία τῆς ἀναβολῆς μᾶς, εἰς ἡμᾶς δὲ παραμυθία διὰ τὴν ἐπι- «κροτήσασαν ἀταξίαν.

«Ἦδη δέ, ὅτε αἱ ἐναντίαι περιστάσεις ἤρχισαν νὰ ἐξομαλίζονται ἀπε- «φασίσαμεν ἢ μᾶλλον ἠναγκάσθημεν νὰ ὀργανίσωμεν καὶ σύνταγμα πο- «λιτικὸν τῆς Ἑλλάδος· καὶ πρῶτον μὲν κατὰ μέρος, οἷον τὸ τῆς Ἀνατο- «λικῆς χέρσου Ἑλλάδος, τὸ τῆς Δυτικῆς χέρσου Ἑλλάδος, τὸ τῆς Πελοπον- «νήσου, τὸ τῶν Νήσων, κ.τ.λ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ταῦτα ἀπέβλεπαν μᾶλλον τὰς «μερικωτέρας σχέσεις, καθ' ἃς ἐκάστη τῶν εἰρημένων ἐπαρχιῶν καὶ νήσων «ᾤφειλε νὰ διαταχθῆ καὶ διοικηθῆ, διὰ τοῦτο ἦτον ἀνάγκη πᾶσα ἐπομέ- «νως νὰ γενῆ καὶ ἐν ἄλλο γενικὸν προσωρινὸν πολίτευμα εἰς ὅλα τὰ πράγ- «ματα καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς σχέσεις τῆς Ἑλλάδος «ἐπεκτετινόμενον. Πρὸς τοῦτου τὴν κατασκευὴν καὶ σύνταξιν αἱ κατὰ μέ- «ρος ἐπαρχίαι καὶ νήσοι ἐπεμψαν τοὺς πληρεξουσίους παραστάτας τῶν «οὔτοι λοιπὸν ἐν ἐθνικῇ συνλεύσει σκεφθέντες καὶ μελετήσαντες ἴκανῶς «περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων ὀργάνισαν μίαν προσωρινὴν διοίκησιν, «καθ' ἣν, ἢ Ἑλλάς ἅπασα μέλλει νὰ κυβερνηθῆ ἐφεξῆς. Ταύτην, καὶ ἀπλῶς «μὲν ὡς ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ δικαίου καὶ τῶν ὀρθῶν νόμων ἐστηρικμένην, «καὶ ἐν μέρει δὲ καθὼ ὀργανισμένην κοινῇ τῶν Ἑλλήνων γνώμη, ὀφεί- «λουσιν ὅλοι οἱ κίτικοι τῆς Ἑλλάδος ν' ἀναγνωρίζωσι μὲν ἡν ἐν- «νομοὺν καὶ ἐθνικὴν διοίκησιν ἀναλόγως προσφερόμενοι

«Τὰ συνιστώμενα τὴν διοίκησιν σώματα εἶνε δύο· τὸ ἐκτελεστικὸν καὶ «τι βουλευτικὸν ἀπὸ τὰ ὁποῖα διορίζεται καὶ τὸ δικαστικὸν, ἀνεξάρτητον «ἴσως ἀπὸ ἐκεῖνα διόλου.

«Ταῦτα διακηρύττει ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις πρὸς τὸ Πανελλήνιον ἐν καὶ «μόνον προσεπιφέρουσα, ὅτι αὐτῆς μὲν ἐπεραιώθη τὸ ἔργον καὶ διαλύεται «σήμερον· ἔργον δὲ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ χρέος εἶναι νὰ φανῆ εὐπει- «θῆς καὶ ὑπήκοος εἰς τοὺς νόμους καὶ τοὺς ἐκτελεστάς ὑπουργοὺς τῶν νό- «μων. Ἑλληνες, εἴπατε πρὸ ὀλίγου ὅτι δὲν θέλετε δουλείαν, καὶ ὁ τύραν- «νος χάνεται καθημέραν ἀπὸ τὸ μέσον σας· ἀλλὰ μόνη ἡ μεταξύ σας ὁμό- «νοια καὶ ἀκριβῆς ὑποταγὴ εἰς τὴν διοίκησιν ἐμπορεῖ νὰ στερεώσῃ τὴν «ἀνεξαορτήσιαν σας. Εἴθε ὁ κραταῖος τοῦ Ὑψίστου βραχίων ν' ἀνυψώσῃ «καὶ ἀρχομένους καὶ ἀρχοντας, τὴν Ἑλλάδα ὀλοκλήρον, πρὸς τὴν πάρε- «δρον Αὐτοῦ σοφίαν, ὥστε ν' ἀναγνωρίσωσι τ' ἀληθῆ των ἀμοιβαῖα συμ- «φέροντα· καὶ οἱ μὲν διὰ τῆς προνοίας, οἱ δὲ λαοὶ διὰ τῆς εὐπειθείας νὰ «στερεώσωσι τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος τὴν πολυεύκτονον εὐτυχίαν. Εἴθε!

«Εἴθε!»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'

(α.)

Κατ' ἄλλους ὁ πασᾶς οὗτος ἐλέγετο Χασάνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ'

(α.)

Συζητεῖται εἰσέτι ἐν Ἑλλάδι ἂν ὁ Λυκοῦργος ἀνεδέχθη τὴν εἰς Χίον ἐκστρατείαν κατὰ διαταγὴν ἢ παρὰ διαταγὴν τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ Λυκοῦρ- «γος δὲν ἔπαυσε διατεινόμενος μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του ὅτι εἶχε τοιαύτην «διαταγὴν. Ἴδου ἡ ἀλήθεια.

Ὁ Ἰωάννης Λαυρεντίου Πάλλης Χίος, μύστης τῆς Ἐταιρίας τῶν Φι- «λικῶν, διέτριβεν ἐν Ὀδησσῷ, ὅτε ἐξεδρόγη ἡ ἐπανάστασις. Ποιῶν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του διέβη εἰς Τρίκορφα τὸν Μάϊον τοῦ 1821 «καὶ λαβὼν τὴν ἀπαιτουμένην τότε παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου πληρεξουσιότητα «ἀπῆλθεν εἰς Σάμον πρὸς στρατολογίαν, καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὑψηλάν- «του παρέλαβε συνεργὸν καὶ κοινωνὸν τῆς μελετωμένης ἀποβάσεως εἰς Χίον τὸν «Λυκοῦργον, ἰσχύοντα τότε ἐν τῇ πατρίδι του. Πεισθεὶς δὲ μετ' ὀλί- «γόν, ὅτι τὸ ἐπιχείρημα ἦτον ἄκαιρον, ἔγραψε τῷ Ὑψηλάντῃ, ὅτι ἐθεώρει «ἀναγκαίαν τὴν ἀναβολὴν εἰς αἰσιωτέρας περιστάσεις, ἐζήτησε τὴν ἐκ Σά- «μου ἀνάκλησίν του ὡς ἀξιωματικὸς του καὶ ἐντολοδόχος του καὶ τὸν πα- «ρεκάλεσε ν' ἀποτρέψῃ τοῦ σκοπομένου ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν Λυκοῦργον. Ἐνήρησεν ὁ Ὑψηλάντης τὰ προβαλλόμενα, καὶ ὑπεσχέθη ὑπακοὴν ὁ Λυ- «κοῦργος κατὰ τὴν ἀψευδῆ μαρτυρίαν ἰῶν ἐξῆς δύο ἐπιστολῶν σωζομένων «παρὰ τῷ ἐν Σόρῳ Ἰωάννῃ Λαυρεντίου Πάλλῃ, ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται, ὅτι «ὁ Λυκοῦργος ἐξεστράτευσεν παρὰ τὰ διαταχθέντα καὶ συνομολογηθέντα.

«Φιλογενέστατε Κ. Ι. Α. Ράλλη.

«Ἐλαβον τὸ ὑπὸ 28 Νοεμβρίου γράμμα σου παρὰ τοῦ ἀνεψιοῦ σου «Κυρίου Στεφάνου Γαλάτη καὶ τοῦ Κ. Αὐγερινοῦ. Ἐπαινῶ τὴν φρόνησιν «καὶ καρτερίαν σου διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος σου· ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ «απαροῦσαι περιστάσεις δὲν συγχωροῦν τὴν ἐπιχείρησιν, ἐκάματε καλὰ νὰ «τὴν ἀναβάλετε εἰς ἐπιτήδειον καιρὸν, ὅστις εἶναι βέβαια ἢ τοῦ Ῥωσικοῦ «πολέμου κήρυξις, ἢ τῶν ἐθνικῶν κινήματων ἢ πρόοδος, τὴν ὁποίαν ἐλ- «πίσω μὲ τὴν σύστασιν τῆς ἐθνικῆς βουλῆς, ἣτις ἤρχισεν ἤδη νὰ συγκρο- «τῆται. Ἡσύχασε λοιπὸν εἰς καμμίαν νῆσον ἕως νὰ ἔλθῃ ἡ ποθουμένη ὥρα, «καὶ τότε βάλλεις εἰς πρᾶξιν τὸν πατριωτικὸν πόθον σου, τότε κατὰ τὰς «περιστάσεις μὲ γράφεις καὶ σοῦ στέλλω τὰ ἀνήκοντα γράμματα· εἶθε ἕως «τότε νὰ ἐπιτύχω καὶ ἐγὼ καλητέρας περιστάσεις διὰ νὰ βοηθήσω καὶ «πραγματικῶς τὴν πατρίδα σου. Δυποῦμαι ἕως τώρα ὅτι ἡ διχόνοια, ἡ «πλευροεξία καὶ τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν ἡ ἀμάθεια ἐμπόδισαν τὰς λαμπρὰς «προόδους, τὰς ὁποίας ἠθέλαμεν κάμει βέβαια ἀπόντων τῶν ἐλαττωμάτων «τούτων καὶ μάλιστα τῆς διχονοίας· ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη, ἂν εἶναι αἰ- «σθησις τοῦ καλοῦ, πρόκεινται λαμπρότατα παραδείγματα τοῦ τί δύνανται «νὰ κάμουν οἱ Ἕλληνες ἂν ὁμονόησωσιν ἐν καιρῷ.

«Γράφε με ὅ,τι περίεργον μανθάνεις περὶ τοῦ γένους.

«Εὐχόμενος δέ σοι ὑγείαν καὶ τοῦ πόθουμένου ἀγαθὴν ἔκβασιν μένω.

«ὁ πατριώτης

«Δημήτριος Ὑψηλάντης.»

«Ἐκ Κορίνθου τὴν 21 Δεκεμβρίου 1821.»

«Τῷ Ὑψηλοτάτῳ καὶ θεοστηρίκῳ Πρίγκηπι τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος
«καὶ παντὸς Αἰγαίου Πελάγους Κ. Κ. Δημητρίῳ Ὑψηλάντῃ προ-
«σκυνητῷ.

«Ὑψηλότατε Κύριε.

«Κατὰ τὰς προσκυνητὰς μοι ἐπιταγὰς τῆς πρὸ ὀλίγου φανείσης ἐπι- «στολῆς σας ἀνέβαλον εἰς εὐτυχεστέραν περίστασιν τὴν ἐκστρατείαν τῆς «Χίου· μολονότι πατριωταὶ τινες Χίοι πρὸ πολλοῦ ἤδη εὐρισκόμενοι ἐνταῦθα «δὲν ἔλειψαν νὰ μὲ παρακινήσωσιν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην. Εὐχόμενοι «ὅμως αἱ περιστάσεις τοῦ καιροῦ νὰ μὲ ὀδηγήσωσι ταχέως εἰς τὸ νὰ ἐπι- «χειρήσω σὺν Θεῷ καὶ τὸ ἀπαραίτητον τοῦτο χρέος μου κατὰ τὸν πόθον «τῆς ψυχῆς μου. Ὁ Κ. Ράλλης ἀκολουθῶν τὰς αὐτὰς διαταγὰς σας περὶ «τῆς ἐκστρατείας ἀφέθη ἀπὸ τὰς δι' αὐτὴν φροντίδας του κατὰ τὸ παρὸν «ἕωσοῦ ὁ καιρὸς νὰ μᾶς διδάξῃ τὸ πρακτέον, καὶ ἔρχεται αὐτόθι εἰς προ- «σκύνησίν σας.

«Ἡ εἰς τὰ ἐνταῦθα διαγωγή τοῦ ἐστάθῃ τιμῆ καὶ εὐγενῆς καὶ ὄλαι- «του αἱ καθημεριναὶ ἀσχολίαι ἀπέβλεπον ἐν μόνον, τὸν ἱερὸν καὶ γενναῖον «σκοπὸν τῆς ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ ἐλευθερώσεως τῆς φιλτάτης πατρίδος του.

«Ὅθεν ἐπήνεσα τὸν τοιοῦτον ζῆλόν του. Ταῦτα περὶ τούτου προσκυνητῶς,
«μένω δὲ τῆς ὑμετέρας θεοστηρίκτου ὑψηλότητος

«Ταπεινὸς δούλος

«ὁ ἀρχιστράτηγος τῆς Σάμου

«Λογοθέτης Λυκούργος.»

«αωκβ' Ἰανουαρίου κ' Σάμος.»

(β.)

Ἡ Κυβέρνησις ἔστειλε δέκα βομβοβόλους, πέντε βαρέα κανόνια καὶ
πινὰς φιλέλληνας εἰς χρῆσιν αὐτῶν· ἀλλ' ἡ βοήθεια αὕτη ἔφθασεν εἰς Ψαρά,
ἐφ' οὗ ἡ Χίος κατεστράφη.

(γ.)

Ἄν ἀνδρὸς χαρακτήρ ἐκ λόγου γνωρίζεται, ἄς ὄψῃ τὸ βλέμμα ὁ
ἀναγνώστης εἰς τὴν ἀκόλουθον τοῦ Μπουρνιᾶ ἐπιστολὴν πρὸς τὴν ἐφορίαν
καὶ θὰ γνωρίσῃ ἔξ αὐτῆς τὸν ἄνδρα.

Μανθάνω ὅτι τινὲς ἔδω ἀπὸ τοὺς μεγάλους καὶ πλουσίους ἢ μελετοῦν
ἐπὶ ἀποφασίζουσι νὰ φύγουν φαινηλιακῶς. Εἰς τί αἰτίαν ν' ἀποδώσω
αὐτὸ τὸ κίνημα δὲν ἤξεύρω. Πλὴν προλαμβάνω νὰ σᾶς εἶπω ὅτι ὅσον
«τάχιστα νὰ ἐμποδίσετε ὄχι νὰ φύγουν ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ ἐστοχάσθησαν διὰ
«νὰ μεταβληθοῦν καὶ νὰ μὴ μεταύγῃ πλέον ἀπὸ τὸ στόμα των, διότι ἡ κα-
«λοσύνη μου φθάνει ἕως εἰς ἓνα βαθμόν, καὶ ἡμπορῶ πλέον καὶ ἐγὼ, ὅταν
«παροργισθῶ, δι' ὅσον δύναμαι νὰ κάμω. Ἰδοὺ σᾶς λέγω ἐν περιλήψει
«τὴν ἰδέαν, νὰ κρίνετε τὸ πρᾶγμα, νὰ ἐμποδίσετε τοὺς τοιοῦτους στοχα-
«σμοὺς διὰ νὰ μὴ καταντᾶ τὸ πρᾶμα ἄσχημα καὶ ὑγιαίνετε.

«ὁ ἀρχιστράτηγος Χίου Χατζῆ Ἀντώνης.»

«Τὴν 9 Μαρτίου ἀπόγευμα.»

(δ.)

Ἡ πτώσις τῆς Χίου ἐπέφερε καὶ τὴν τοῦ Λυκούργου. Μόλις ἐπανῆλ-
θεν οὗτος εἰς τὰ ἴδια, καὶ οἱ τοῦ ἐναντίου κόμματος τὸν ἀπέκλεισαν ἐντὸς
τῆς ἐν Καρλοβασίῳ οἰκίας του, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ τὸν συλλάβω-
σιν. Ἀποφυγὼν ὁ Λυκούργος τὰς χεῖρας αὐτῶν μετέβη εἰς Ἄργος, ὅπου
ἔδρανε τότε ἡ Κυβέρνησις· ἐκεῖ ἐφιλακίσθη ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν παθόντων
Χίων ὡς αἴτιος τῆς καταστροφῆς τῆς πατρίδος των· ἐπὶ δὲ τῆς εἰσβολῆς
τοῦ Δράμαλη ἐδραπέτευσεν, ἐπανῆλθεν εἰς Σάμον καὶ στρατολογήσας ἐκι-
νήθη κατὰ τοῦ ἐπάρχου Μωραλῆ· ἀλλὰ, συγκρούσεως γενομένης ἐν τῇ
κωμοπόλει τοῦ Πλατάνου, ἐνίκηθη καὶ κατέφυγεν εἰς Σαλαμίνα, ὅπου
συνελήφθη κατὰ διαταγὴν τοῦ κοινοῦ τῆς Ὑδρας ἐπὶ ἀποδόσει τριακο-
σίων χιλιάδων γροσίων, ἅτινα κατηγορεῖτο ὅτι ἤρπασεν ἀπὸ τοῦ ταμείου
τῆς Σάμου ἐπὶ τῆς φυγῆς του· οὐδ' ὀβολὸν δ' εὐρόντες παρ' αὐτῷ οἱ συλ-
λαβόντες αὐτὸν Ὑδραῖοι τὸν ἀπήγαγαν εἰς Ὑδραν καὶ τὸν παρέδωκαν
τοῖς τότε ἀρμοσταῖς πρὸς ἐξέτασιν. Οἱ ἀρμοσταὶ δὲν ἤσαν τὴν κατηγο-

ρίαν ἀληθῆ· ἔχοντες δὲ κυρίαν ἐντολὴν νὰ λάβωσι παρὰ τῶν Σαμίων τὸν ἀναλογοῦντα ἔρανον εἰς χρῆσιν τοῦ στόλου καὶ ἀπελπισθέντες τοῦ νὰ τὸν εἰσπράξωσι διὰ τοῦ ἐπάρχου καὶ τῶν συστηθεισῶν παρ' αὐτοῦ Ἀρχῶν ἀπέλυσαν τὸν ἐν τῷ πλοίῳ κρατούμενον Λυκοῦργον, καὶ διὰ τῆς δραστηρίου συμπράξεως αὐτοῦ ἐσύναξαν τὸν ἔρανον ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν· τὸν ἐγκατέστησαν δὲ καὶ διοικητὴν τῆς Σάμου ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ ὑπερισχύσαντος τότε κόμματός του καὶ εἰς ἀμοιβὴν τῆς ἐπὶ τῇ συνάξει τοῦ ἐράνου ὑπεροσίας του.

(ε.)

Παραπλέουσα ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἢ γολέττα τοῦ Τομπάζη τὰ θρακικὰ παραλία, εἶδεν ὑπὸ τι ἀκρωτήριο ἐλλιμενίζοντα πλοίαρια ἐχθρικά καὶ ἐπέπλευσεν· ἀλλ' οἱ ναῦται τῶν πλοιαρίων τούτων, ἀναβάντες εἰς τὸ ἀκρωτήριο, τόσον οφοδρῶς ἐτουφέκισαν τοὺς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς γολέττας, ὥστε τοὺς ἠνάγκασαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἄπρακτοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ'.

(α.)

Περὶ τοῦ σπηλαίου τούτου ὄρα Κεφάλαιον ΝΕ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ'.

(α.)

Ἡ ἡμέρα κατέλαβε δύο Ἑλληνας ἔμπροσθεν τῆς περὶ οὗ ὁ λόγος πύλης καταγινομένους εἰς τὸ νὰ τὴν δῶσιν· εἰς αὐτῶν ὠνομάζετο Νικολῆς, ὑπηρετήσας ἄλλοτε ὡς στρατιώτης παρὰ τοῖς Γάλλοις. Ἐπειδὴ δὲ ὁ κίνδυνος ἐξ αἰτίας τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας ἦτο μέγας, ἐκρύβησαν οἱ δύο οὔτοι ἐντὸς τινος ἀνοιχθείσης πρὸς τὴν πύλην ὀπῆς ἐπ' ἐλπίδι νὰ φύγωσιν ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτός· ἀλλ' ἡ ἀκρόπολις ἐφωτίσθη ἔξωθεν δι' ὅλης τῆς νυκτός ὑπὸ τῶν Τούρκων φοβουμένων νέαν ἔφοδον, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐτόλμησαν οἱ δύο Ἑλληνας νὰ φύγωσιν τὴν νύκτα. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ὁ μὲν Νικολῆς, δραμῶν αἰφνιδίως ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν, διεσώθη ἀβλαβῆς, ὁ δὲ ἄλλος ἐκτυπήθη κατακέφαλα. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας δύο Ἑλληνας τῶν ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως, θέλοντες νὰ φύγωσιν, ἀπρωρήθησαν διὰ σχοινίου τὰ ἔξημερώματα· οἱ Τούρκοι τοὺς ἐνόησαν καὶ τοὺς ἐτουφέκισαν· ὁ εἷς διεσώθη ὁ δὲ ἄλλος ἐφονεύθη· ἔφυγαν ἐκεῖθεν μετ' αὐτοὺς καὶ τρεῖς τέσσαρες Ὀθωμανοὶ καὶ Ὀθωμανίδες.

(β.)

Ἴδου ἡ συνθήκη γραφεῖσα ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων καὶ παραδεκτὴ γενομένη ὑπὸ τῶν πολιορκητῶν.

«Διὰ τοῦ παρόντος συμφωνητικοῦ γράμματος δῆλον γίνεται, ὅτι, «ἐπειδὴ οἱ Ἑλληνας κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Ἀθηνῶν, ἐπαναστατήσαντες «μᾶς ἐπολέμησαν, καὶ, ἀφοῦ μᾶς ἀπέκλεισαν εἰς τὸ Φρουρίον, μετὰ σταθερὰν ἐπιμονὴν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, καὶ μετὰ τὴν ὁποίαν ὑπεφύραμεν «σκληραγωγίαν, μᾶς ἔλειψαν τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, καὶ κατὰ τὸν ἀνεκαθεν ὄρον ἐζήτησαν νὰ δώσωμεν ῥαί (ὑποταγὴν) εἰς αὐτοὺς, καὶ νὰ τοῖς «παραδώσωμεν τὸ Φρουρίον· καὶ ὅλοι ἡμεῖς οἱ μικροὶ καὶ μεγάλοι ἐστέρεξαμεν τοῦτο, καὶ διὰ τοῦτο συνδιαλεχθέντες μετὰ τῶν ἀπεσταλμένων καὶ «ἀπολύτων πληρεξουσίων τῆς Διοικήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (ὄνομαζομένης ἐνδόξου Γοβέρνου), ὑπὸ τὴν ὁποίαν ὑπόκεινται οἱ εἰρημένοι «Ἀθηναῖοι Ἑλληνας, τῶν ἐντίμων Κυρίων Ἀνδρέου Καλαμογδάρη καὶ «Ἀλεξάνδρου Ἀξιώτου καὶ μετὰ τῶν δώδεκα Ἐφόρων τῶν Ἀθηνῶν καὶ «μετὰ τῶν λοιπῶν Ὀπλαρχηγῶν ἐκάμαμεν τὰς ἀκολούθους συμφωνίας «διακρινομένης κατ' ἄρθρον.

«Α'. Νὰ δώσωμεν εἰς χεῖράς των τὰ ὄπλα τὰ ἐν τῷ Φρουρίῳ εὑρισκόμενα, κανόνια, μουρτιάκια, καὶ ὅλα τὰ εἰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν εὑρισκόμενα ὄπλα καὶ χαρμπία χωρὶς νὰ κάμωμεν καμμίαν ἀντίστασιν.

«Β'. Μετὰ τὴν παράδοσιν αὐτῶν μέχρις ὅτου προμηθευθῶσιν ἄλλοσε, «οἱ Ἑλληνας νὰ ἀσφαλίσωσι τὴν τιμὴν καὶ τὴν ζωὴν τῶν Ὀθωμανῶν, «χωρὶς νὰ τοῖς προξενηθῇ παραμικρὰ ζημία ἢ βλάβη.

«Γ'. Ἀπὸ τὰ εἰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν εὑρισκόμενα ἐπιπλα καὶ φορέματα νὰ λάβῃ ἐκάστη ὀθωμανικὴ οἰκογένεια μετ' ἐαυτῆς ἀνὰ ἓν πᾶπλωμα, σινδόνιον, προσκέφαλον, καὶ σιλτὲ, καὶ κατασκευασμένα φορέματα συγκείμενα εἰς ἓν φορτίον· καὶ ἀνὰ δύο τεντζερέδες μετὰ τὰ σκεπάσματα τῶν καὶ ἀνὰ δύο σαχάνια.

«Δ'. Ἀπὸ τὰ εἰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν εὑρισκόμενα ἀδαμαντικά, «χρυσασφικα, καὶ ἀργυρικά, καθὼς καὶ τὰ μετρητὰ χρήματα ὅσα μὲν εἶναι «ἰδιωτῶν περιουσίαι, τὰ μὲν ἡμίση νὰ λάβωμεν ἡμεῖς τὰ δὲ ἄλλα ἡμίση «νὰ τὰ παραδώσωμεν εἰς αὐτοὺς, ὅσα δὲ ἤθελεν ἀποδειχθῆ ὅτι εἶναι τῶν «Ἑλλήνων περιουσίαι νὰ τὰ παραδίδωμεν εἰς αὐτοὺς σῶα χωρὶς νὰ τὰ μερίζωμεν.

«Ε'. Ἀφοῦ ἐξέλθωμεν τοῦ Φρουρίου ὅσοι τῶν Ὀθωμανῶν θελήσωσιν «νὰ διατριψώσιν εἰς τὴν πόλιν, νὰ ἔχουν τὴν ἄδειαν νὰ κατοικῶσιν ἀπαρεμποδίστως, καὶ νὰ μὴ παρενοχλῶνται ἀπὸ κανὲν μέρος· ὅσοι δὲ θελήσωσιν νὰ περάσωσιν εἰς τὴν Ἀσίαν, νὰ ἐπιβιβάζωνται εἰς πλοῖα ὑπὸ σημαίαν ἀγγλικήν, γαλλικὴν, καὶ αὐστριακὴν, καὶ νὰ μεταφέρονται ἐν «ἀσφαλείᾳ· τὸν δὲ ἀπαιτούμενον ναῦλον τῶν πλοίων αὐτῶν καὶ τὸ ἀναγκαῖον μετὰ αὐτάρκειαν διὰ τὰ πρὸς τὸ ζῆν παξιμάδι καὶ τυρὶ εἰς τὸ διάστημα τῆς ὁδοιπορίας των νὰ παραδώσωσιν οἱ Ἑλληνας εἰς χεῖρας τῶν πλοιαρχῶν.

«Ἀφοῦ ἐσυμβιβάσθημεν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ παρεδέχθημεν

«ἐκάτερα τὰ μέρη τὰς συμφωνίας αὐτάς. ἐδόθη πρὸς ἡμᾶς ἐν ὁωμαϊκὸν «συμφωνητικὸν ἔγγραφον, σφραγισμένον μὲ τὴν σφραγίδα τῆς ἐπαρχίας, «καὶ ὑπογεγραμμένον μὲ τὰς ὑπογραφὰς τῶν διωρισμένων. Διὸ καὶ δίδεται πρὸς αὐτοὺς ἐκ μέρους ἡμῶν τὸ παρὸν ἐπίσημον ἐσφραγισμένον «ἔγγραφον.

«Τὴν 3 Σιαγάλ 1227 (Τουρκ. ἔτ.)»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ.

(α.)

Ὁ Πασάνος ἠλευθερώθη μετὰ ταῦτα ἔξαγορασθεὶς παρὰ τῆς γυναικὸς του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΣΤ.

(α.)

Ἔλαβα τὰς πληροφορίας ταύτας παρὰ τοῦ συνεκστρατεύσαντος καὶ ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ναυπλίου αἰχμαλωτισθέντος Ἀλήπασα. Ἀδύνατον νὰ γνωρίσῃ τις ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν ἀτάκτου στρατοῦ διὰ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν στρατολογικῶν καταλόγων. Οὐδὲ τὸ ποσὸν τῶν διανεμομένων σιτηρεσίων συντελεῖ εἰς γνῶσιν τῆς ἀληθείας διὰ τὰς πολλὰς καταχρήσεις.

(β.)

Ὁ Ἀχιλλεὺς Θεοδορίδης εἶχε βαθμὸν ταξιάρχου καὶ διωρίσθη φρούραρχος Ἀκροκορίνθου τὴν 19 Μαΐου ἡσθάνθη δὲ τί ἐπραξε λειποτακτῆσας καὶ ἐγένετο μετ' ὀλίγον αὐτόχειρ.

(γ.)

Παραφυλάξαντες τὴν εὐκαιρίαν οἱ Δερβενοχωρίται ἤρπασαν τὰ κανόνια ταῦτα.

(δ.)

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐκ Πατρῶν ἀναχώρησιν τοῦ Κολοκοτρώνη ὁ Ἰσούπρασας ἐπλευσεν ἀφοβὸς εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, καὶ ἀποβάς εἰς Βοστίτσαν κατηδάφισε τὸ ἐκεῖ κανονοστάσιον.

(ε.)

Τινὲς γερουσιασταὶ ἀντικολοκοτρωνικοὶ ἔφυγαν ἀπὸ τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἀντικατεστάθησαν ἄλλοι ὁμόφρονές του.

(ζ.)

Ὁ Πλαπούτας καὶ ὁ ἐν τῇ συνοδίᾳ του Μπούκορας, προπορευόμενοι τῶν ἄλλων ἀπήντησαν, ἐν ᾧ ὑπήγαιναν εἰς Σχοινοχώρι, κατὰ τὸ Ψίχτι,

δύο Τούρκους ἐφίππους, ἔφιπποι καὶ οὗτοι, καὶ ἦλθαν εἰς χεῖρας. Ὁ εἰς τῶν Τούρκων ἔθλασεν ἐν τῇ ἀλληλομαχίᾳ τὸ ξίφος τοῦ Πλαπούτα, ἀλλὰ ὁ ἐπιδέξιος οὗτος διαξιφιστὴς καὶ ὁ συναγωνιστὴς του ἐφρονεῦθησαν ἐπληγώθησαν ἐλαφρῶς καὶ οἱ Ἕλληνες. Ὁ Πλαπούτας ἀπέστειλε τὸ ξίφος του εἰς τὴν Γερουσίαν, ἡ δὲ Γερουσία τῷ ἔγραψε τὰ ἑξῆς. «Τὸ εἰς δύο τεθλασμένον ξίφος σου ἐλάβαμεν ἐπληροφορήθημεν καὶ ὅτι ἐπληγώθης ἐπιπολαίως εἰς τὸ πρόσωπον. Τοιαῦτα πληγαὶ προσθέτουσι λάμπιν εἰς τὴν «δόξαν, ἣτις σὲ περικαλύπτει.» Ἀπήντησαν μετὰ ταῦτα οἱ περὶ τὸν Πλαπούταν ἐρχομένους ἐκ Κορίνθου 60 ἐχθροὺς, καὶ αἴφνης ἐπιπεσόντες κατέστρεψαν τοὺς πλείστους.

(η.)

Εὐρέθη καὶ ὁ Δικαῖος ἐν τῇ συνοδίᾳ τοῦ Κολοκοτρώνη κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην.

(θ.)

Ἐπειδὴ ἡ ἄγουσα πρὸς τὴν Ἐπίδαυρον ἦτον ἀφύλακτος, ὤδευσαν οἱ ἐχθροὶ ἀκινδύνως πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη εἰς προνομήν ἐπροχώρησαν δὲ καὶ εἰς τὸ Λιγουριὸν καὶ τὸ ἔκαυσαν ἔκαυσαν καὶ τινα μοναστήρια· ἀλλ' οὐδαμοῦ εὑρισκαν τροφάς, ὥστε ἔβλαπτιαν, ἀλλὰ δὲν ὠφελούντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ'

(α.)

Ἴδου τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔγγραφον.

«Ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς ἔφθασεν εἰς ἀκμὴν τοιαύτην, καθ' ἣν μόνη ἢ «γενικὴ συνδρομὴ καὶ προθυμία τῶν κατοίκων τῆς μὲ τὰ ὄπλα εἰς τὰς «χεῖρας εἰμπορεῖ νὰ τὴν ἀσφάλισιν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ τοὺς ὄνυχας. Ἀλλ' «ἐπειδὴ αὕτη ἢ προθυμία (ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδὲν γενναῖον κατορθοῦται) «λείπει κατὰ τὸ παρὸν δι' ἐξωτερικὰς τινὰς αἰτίας, δὲν μένει ἄλλη καταφυγὴ, παρὰ τὸ νὰ γενῆ στρατήγημα ἐπιτήδειον νὰ ἀναβάλλῃ τὴν παροῦσαν ὁρμὴν τοῦ ἐχθροῦ, ἕως οἷον νὰ γενῆ τρόπος νὰ συναχθῶσιν οἱ σκορπισμένοι Ἕλληνες. Τοιοῦτον στρατήγημα δὲν εἶναι ἄλλο, παρὰ μία προσποιητὴ διαπραγματεύσεως, ἢ ὁποία ἐκτεινομένη εἰς μῆκος «θέλει δώσει καιρὸν νὰ οἰκονομηθῶσι πρὸς τὸ συμφέρον τὰ πράγματα. «Κοινὴ γνώμη λοιπὸν ὄλων ἡμῶν τῶν ἐνταῦθα παρευρεθέντων, διορίζεται ὁ Γενναϊότατος Στρατηγὸς Γεώργιος Νικολοῦ (ὁ Βαρνακιώτης), τοῦ «ὁποίου ὁ ἄμεμπτος καὶ φιλελεύθερος χαρακτήρ σῦρει ὄλων τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς ἑαυτόν, νὰ πραγματευθῆ τὸ εἰρημένον στρατήγημα, μεταχειριζόμενος πᾶν ὅ,τι ἢ φρόνησίς του ἤθελε τὸν ὑπαγορεύσει, διὰ νὰ φθάσῃ «εἰς τὸν σκοπὸν του, σκοπὸν κοινῶς παρὰ πάντων ἐγκρινόμενον καὶ ἐπι-

«θυμούμενον, τοῦ νὰ κερδίῃ δηλ. καιρόν, καὶ ἐν τούτῳ νὰ προετοιμα-
«σθῶσι τὰ σωτήρια μέσα διὰ τὸ μετὰ ταῦτα.

«Α. Μανροκορδάτος,
«Κωνστ. Καραπάνου,
«Ἰωάννης Τρικούπης,
«Σπυρ. Κουρκουμέλης,
«Ἀθανάσιος Ῥαζῆς,
«Εὐθύμιος Βασιλάκης,
«Ν. Καρπούνης,
«Δημ. Πλατύκας,
«Πάνος Ῥάγκος,
«Γεώργιος Βαλτινός,
«Νικολάκης Λήλου.»

(β.)

Κατ' ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας οἱ Μεσολογγῖται καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Μακρῶν
συνέλαβον τουρκικὸν πλοῖον, περὶ εἰς τὰ ῥηγὰ πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ
Εὐδήνου καὶ μεταφέρον ἀπὸ Πατρῶν καὶ Πρεβέζης Τούρκους, λάφυρα
καὶ χρήματα· καὶ τὰ μὲν ἐν τῷ πλοίῳ διηρπάγησαν, οἱ δὲ ἐν αὐτῷ Τούρ-
κοι ὅλοι ἐν στέματι μαχαίρας ἀπέθαναν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΗ'.

(α.)

Ἴδόν τὰ συλληφθέντα τρία γράμματα, καθὼς τότε μετεφράσθησαν,
ἐν οἷς θὰ παρατηρήσῃ ὁ ἀναγνώστης τὴν φιλοφροσύνην τοῦ γράφοντος·
«Ἐκτὸς ὅτι ὁ ἀήττητος στόλος δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἔμβῃ ἕως ὑπὸ τὸ
«φρούριον τοῦ Ναυπλίου διὰ τὸ ἀβαθεῖς τῶν ὑδάτων, ἐβεραιώθημεν πρὸς
«τούτοις ὅτι εἰς τὸ καστὲλι τοῦ Ναυπλίου εἶναι κεκρυμμένα ἕξ πυρπολά
«πλοῖα τῶν ἀπίστων, καθὼς ἄκωμη ἄλλα δέκα εἰς Σπέτσας, τὰ ὁποῖα ἔχο-
«μεν καθαρὰν πληροφορίαν ὅτι ἔχουν ἐτοιμότητα. Ἄφ' ἧς στιγμῆς ὁ ἀήτ-
«τητος στόλος ἔκαμε πανία ἀπὸ Πάτραν καὶ τριγυρίζομεν κατὰ ταῦτα τὰ
«μέρη, ἔξῃντα καράβια τῶν ἀπίστων τρέχουν πάντοτε κατόπιν τοῦ στόλου
«μας, καὶ κατὰ ταύτην τὴν στιγμὴν ἄρχεται πάλιν ἡ ναυμαχία, καὶ εἰς
«τοιαύτας περιστάσεις τὸ νὰ ἔμβωμεν εἰς στενὰ μέρη, ἡξέυρετε πολλὰ καλά,
«εἶναι εἰς ἄκρον ἐπικίνδυνον. Ὅθεν ἡ Ὑψηλότης σου, καθὼς ἀνέκαθεν
«ἐφάνης πάντοτε ἀνδρείος καὶ πιστός, θέλεις ἔξακολουθεῖ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς
«τὴν συνήθη σου αὐτὴν ἀνδρίαν καὶ πίστιν. Περὶ δὲ τροφῶν καὶ ἄλλων
«διὰ τὰ αὐτόσε ἀναγκαίων θέλομεν φροντίσει καὶ πρὸς ἡσυχίαν σας.

«Ἐγράφη ἡ παρούσα τῇ 5 Μουχαρρέμιου 1238 (12 Σεπτεμβρίου
«1822).»

«Μὲ ἄλλα μου γράμματα σὰς ἔγραφα ὅτι σὰς στέλλονται δύο ἄλλα
«καράβια μὲ διαφόρων εἰδῶν τροφάς· αὐτὰ ὅμως ἀπαντήσαντα καθ' ὁδὸν
«ἐναντίον τὸν ἄνεμον ἐπόδησαν καὶ ὑπῆγαν πρὸς τὴν Σούδαν· κατόπιν
«ὅμως δὲν θέλομεν λείπει ἀπὸ τοῦ νὰ σὰς στέλλωμεν.»

«Δόξα τῷ Ὑψίστῳ Θεῷ πρὸ ἐνὸς μηνὸς ἤδη αἱ δυνάμεις τῆς Ῥού-
«μελης πηγαίνουν ἀξιολογώτατα. Εἰς τὸ φρούριον λεγόμενον Σοῦλι ἐμβὰς
«ὁ ὑψηλότετος βαλῆς Ἰωαννῖνον Ὁμέρ-πασὰς κατεκυρίευσεν αὐτὸ καὶ
«καταφανίσας τοὺς ἐν αὐτῷ ἀπίστους, ἄλλους μὲν ἐφόνησεν, ὀλίγους δὲ
«ἔξ αὐτῶν διεσκόρπισεν. Ἄντικρυς τῶν Πατρῶν εἰς τὸ Μεσολόγγι ἐλθόν-
«τες διάφοροι βεζηράδες κατεκυρίευσαν αὐτὰ τὰ μέρη. Αὕτη ἡ εἰδησις
«ἔφθασε πρὸς ἡμᾶς πρὸ δώδεκα ἡδὴ ἡμερῶν. Εἰδοποιεῖσθε πρὸς τούτοις
«ὅτι ὁ ὑψηλότετος Χουρσὶδ-πασὰς ἔρχεται κατ' αὐτὰς εἰς Μορῆαν μὲ
«πλήθος ἄπειρον στρατιωτῶν. Τὸ δὲ ἐν Κορίνθῳ ἀνίκητον στρατόπεδόν
«μας δὲν ἐπειράχθη τὸ παραμικρόν, καὶ κατ' αὐτὰς ἔρχεται πρὸς τὸ μέρος
«τοῦ Ναυπλίου. Ταῦτα πληροφορηθέντες βεβαίως γνωστοποιούμεν καὶ
«πρὸς ὑμᾶς. Διὰ νὰ ἐμβάσωμεν τροφάς εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου
«ἐξεπλεύσαμεν ἀπὸ Πάτρας μὲ τὸν ἀήττητον στολόν, ἡμέρα Παρασκευῆ,
«τῇ δεκάτῃ τρίτῃ τοῦ παρελθόντος μηνὸς Ζιλχιζέ, καὶ διὰ τὸ ἐναντίον τῶν
«ἀνεμων μόλις ἐφθάσαμεν εἰς τὰ μέρη Ὑδρας καὶ Σπετοῶν τῇ πέμπτῃ
«τοῦ τρέχοντος Μουχαρρέμιου, ἡμέρα Παρασκευῆ. Ἐπειδὴ ὅμως ἐφάνησαν
«ἕως ὄγδοῆντα καράβια τῶν ἀπίστων Ὑδραίων καὶ Σπετοιωτῶν ἔμπρο-
«σθεν τοῦ ἀητήτου στόλου, τὰ ὁποῖα ἐδείκνυον ὅτι ἤθελον νὰ ὀρμήσωσι
«καθ' ἡμῶν, ἐκροτήσαμεν ναυμαχίαν, ἣτις διήρκεσε σχεδὸν ὥρας ἕξ καὶ
«εἰς τὴν ὁποίαν μὲ τὴν χάριν τοῦ Ὑψίστου καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ἐν
«ἀγίοις βασιλεως μας ἐβυθήσαμεν διὰ τῶν πυρπολῶν μας ἕξ καράβια των,
«καὶ δύο ἄλλα, τὸ μὲν μὲ τρία, τὸ ἕτερον μὲ δύο κατάρτια ἐπυρπολήθη-
«σαν ἀπὸ τὸ σφοδρὸν τῶν ὀπλων μας πῦρ. Χάριτι θεῆς πανταχόθεν ἔχο-
«μεν ἀγαθὰς ἀγγελίας, τὰς ὁποίας καὶ πληροφοροῦμεθα, καθὼς ἀκόμη
«σὰς εἶναι γνωστός καὶ ὁ σφοδρὸς οὗτος πόλεμος τοῦ ἀητήτου στόλου
«κατὰ τῶν ἀπίστων, ἐν καιρῷ τῆς συγκροτήσεως τοῦ ὁποίου ἐστάλη πρὸς
«ὑμᾶς τὸ παρὸν πλοῖον μὲ τὰς τροφάς, καὶ πάλιν ὁ περίβλεπτος οὗτος
«στόλος θέλει πλεύσει κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τοὺς ὁποίους μὲ τὴν βοήθειαν
«τοῦ Ὑψίστου ἐλπίζω ὅτι θέλομεν νικήσει καὶ καταφανίσει. Ἡ δ' Ὑψη-
«λότης σας δεομένη ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τοῦ κράτους τοῦ ἀητήτου στόλου μὲ
«ὑποχρεοῖ καθ' ὑπερβολήν.

«Τῇ 9 τοῦ Μουχαρρέμιου 1238 (12 Σεπτεμβρίου 1822).»

(β.)

Ὀλίγον ἔλειπε νὰ καθῆ ἡ Σύρα μετὰ τινὰς μῆνας ἐπὶ τῇ προφάσει
τοῦ φανατισμοῦ τῆς καὶ τῆς ἐντεῦθεν τουρκοκρατίας τῆς Φαισώλης τῆς
Ἐπτανήσιος βουλὴν ἐβυλῆ νὰ τὴν λεηλατήσῃ συνάξας ὑπὸ πρόσχημα

θησκευτικῷ ζήλῳ πολλοὺς πολλαχόθεν Ἑλληνας τοὺς ἔφεραν ἐπὶ δύο πλοίων εἰς Σύραν· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι καὶ τοῦ ἐνός καὶ τοῦ ἄλλου δόγματος ἐκινδύνευαν ἐξίσου, ἀντέστησαν ὅλοι ἐκ συμφώνου, ἐπολέμησαν καὶ τοὺς ἀπεδίωξαν διὰ τῆς συμπράξεως Αὐστριακοῦ πολεμικοῦ πλοίου εὐρεθέντος ἐν τῷ λιμένι. Ἐσκοτώθησαν δὲ καὶ τινες κατὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀλληλομαχίαν. Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν Φασιώλην ἐπιμένοντες εἰς τὸν σκοπὸν των, εὐρόντες καὶ ἄλλους ἐπὶ ἀρπαγῇ ἐτοιμούς, καὶ συμπληρωθέντος τοῦ ἀριθμοῦ εἰς δισχιλίους, ἐπανῆλθαν τὴν 10 Φεβρουαρίου εἰς Σύραν ἐπὶ πολλῶν πλοιαρίων, καὶ ἔκαυσαν καὶ διήρπασάν τινες ἐπὶ τοῦ παραλίου ἀποθήκας. Καθ' ἣν δὲ ὥραν ἔμελλαν νὰ πέσωσιν εἰς διαρπαγὴν καὶ αὐτῆς τῆς πόλεως κατέπλευσεν ἀγαθῇ τύχῃ τὸ γαλλικὸν πολεμικὸν πλοῖον Estafette καὶ διέσωσε τὴν κινδυνεύουσαν πόλιν, ἀναγκάσαν τοὺς δισχιλίους ληστοπειρατὰς νὰ φύγωσιν ἐκείθεν ἐπὶ τῶν πλοιαρίων των. Ὁ ἀκούραστος κακοῦργος Φασιώλης ἤλθε καὶ τρίτην φορὰν εἰς Σύραν τὴν 4 Ἰουλίου ἐπὶ τινος βρικόιου 12 κανονίων ἐν συνοδείᾳ καὶ ἄλλων ὁμοίων του, καὶ διέδωκεν ὅτι ἐστάλη ὡς ἀστυνόμος παρὰ τῆς Κυβερνήσεως· ἀλλ' ὁ Δεσφινῆς, ὅστις παρετήρει τὰ κινήματά του, ἔφθασεν εἰς Σύραν τὴν ὑστεραίαν ἐπὶ τῆς Μηδείας, συνέλαβε τὸ βρικόι, συνέλαβε καὶ τὸν Φασιώλην ἐντὸς Ἰονίου τινὸς πλοίου κρυβέντα, καὶ τὸν ἀπέστειλε σιδηροδέσιμον εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους.

(γ.)

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀνεφάνη πανώλης ἐν Τήνῳ καὶ διεδόθη καὶ εἰς ἄλλα μέρη, ἀλλὰ δὲν διήρκεσε.

(δ.)

Ὁ κύριος Ν. Κοτσιᾶς λέγει ἐν τινι φυλλαδίῳ, ὅτι δὲν ἀποδίδω τὸν προσήκοντα ἔπαινον εἰς τοὺς Ψαριανοὺς· ἀλλ' ἡ συγγραφή μου ἀποδεικνύει τὸ ἐναντίον· εἶπε καὶ ἄλλα, ἀλλ' οὔτε εἰς αὐτὰ ἀπήνησα οὔτ' ἀπαντῶ. ἄλλοι ἀπήνησαν εἰς πολλὰ· ὅρα τὰ ἐν ἔτει 1857 δημοσιευθέντα, ἧτο Ἄνασκην Τσυμαδοῦ. Τηλέγραφον τῶν Κυκλάδων 25 Μαΐου. Ἀθηναῖν 30 Ἰουνίου, 3 καὶ 7 Ἰουλίου, 16 Αὐγούστου καὶ 11 Σεπτεμβρίου. Ἐλπίδα 22 Νοεμβρίου, καὶ Ἑλληνα 18 Μαΐου τοῦ 1858. Εἰς πρόχειρον δὲ φωτισμὸν τοῦ ἀναγνώστου ἐφ' οἷς ἐπικρίνεται ἡ ἱστορία, ἀρκοῖμαι νὰ βάλω ὑπ' ὅσιν αὐτοῦ μόνην τὴν ἐν τῷ φύλλῳ τῆς Ἀθηναῖς τῆς 3 Ἰουλίου 1857 διατριβὴν ἔχουσαν οὕτω.

«Ὁ Κ. Κοτσιᾶς ἐξέδωκε κατ' αὐτὰς ἐπικρίσιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλητικῆς ἑπαναστάσεως, ἐν ἣ μέμφεται τὸν συγγραφέα αὐτῆς Κ. Τρικούπη ὡς μὴ ἀπονέμοντα ἔπαινον εἰς τοὺς Ψαριανοὺς διὰ τὰ κατὰ τὸν ἀγῶνα ἀνδραγαθήματά των, ὡς θεωροῦντα τὸν ναύαρχον τῆς Ὑδρας ἀγενικὸν ἀρχηγὸν τῆς θαλασσοῦ δυνάμεως, ὡς ἀποδίδοντα εἷς τινα ἀγγλον «πλοίαρχον τὴν πρώτην ἰδέαν τῆς χρήσεως τῶν πυρπολικῶν, ὡς συμπεριλαβόντα ἐν τῇ διηγήσει τῶν ναυμαχιῶν ἡμαρτημένα τινά, ὡς παρα-

«φράζοντά τινα τῆς ἱστορίας τοῦ Γόρδωνος, καὶ ὡς μὴ ἀναφέροντα τὰς «πηγὰς ὅθεν ἠρύσατο τὴν ὕλην.

«Ἀνεγνώσαμεν καὶ ἡμεῖς ἐν καιρῷ. καὶ ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τῆς περὶ ἧς «ὁ λόγος ἐπικρίσεως διήλθομεν ἐκ νέου τὴν ἱστορίαν τοῦ Κ. Τρικούπη «προσεκτικώτερον, καὶ ὄχι μόνον οὐδὲν οὐδαμοῦ εὐρομεν δικαιοῦν τοὺς «λόγους τοῦ ἐπικριτοῦ ὡς πρὸς τὴν ὀλιγόρησιν τῶν ἀνδραγαθιμάτων τῶν «Ψαριανῶν, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας παρετηρήσαμεν ὅτι πολλαχοῦ τῆς ἱστορίας «ποιεῖ μετὰ πολλῶν ἐγκωμίων μνεῖαν αὐτῶν· εἰς πίστωσιν δὲ τῶν λεγο- «μένων ἀντιγράφωμεν τὰ ἐξῆς δύο τεμάχια.

«Ἀναφέρων ὁ ἱστορικὸς ἐν τῷ ΛΗ' κεφαλαίῳ τὴν κατὰ τὴν Τένε- «δον κατάφλεξιν τῆς τουρκικῆς ὑποναυαρχίδος παρὰ τοῦ ἐνδόξου Κανάρη, «λέγει. «ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος ἀνήχθη ὅλος ἔντρομος καὶ εἰσέπλευσε τὸν «Ἑλλησποντον ταπεινωθεὶς κατέμπροσθεν τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τῆς «Ἑλλάδος, καὶ ἀφήσας τοὺς μεγαλοτόλμους ναύτας τῆς θαλασσοκράτο- «ρας· φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε μετ' αὐτὰ τὰ συμβάντα τὰς νήσους καὶ «τὰς παραθαλασσίους πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας τὰς ὑπὸ Τούρκων κατοι- «κουμένας· ἐν Σμύρῃ, ἐν Χίῳ, ἐν Μιτυλήνῃ, παντοῦ ἠγωνίζοντο οἱ Τούρ- «κοι δι' ὧν ἐδύνατο τρόπων ὄχι πλέον πῶς νὰ καταδιώξωσι τοὺς ἐχθρούς «των, ἀλλὰ πῶς ν' ἀσφαλισθῶσιν ἀπὸ τῆς καταδιώξεως τῶν θαλασσινῶν «τῆς Ἑλλάδος καὶ κυρίως τῶν γειτόνων των Ψαριανῶν, οἱ ὁποῖοι «περιέπλεον ὡς θαλασσοκράτορες ὅλα τὰ παράλια, καταστρέφοντες, λεη- «λατοῦντες, καὶ ἐκφοβίζοντες τοὺς παραθαλασσίους ἐχθρούς των.»

«Καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ ΜΔ' διηγούμενος ὁ ἱστορικὸς τὴν εἰς τὰ ἀντι- «κρὺ τῆς Σάμου παράλια τῆς Ἰωνίας ἀπόβασιν τῶν Ψαριανῶν λέγει. «τό- «σον δὲ φόβον διέσπειραν οἱ Ψαριανοὶ εἰς ὅλα ἐκεῖνα τὰ παράλια, ὥστε «οἱ ἐν Σμύρῃ πρόξενοι τοὺς παρεκάλεσαν ν' ἀπέχωσι πάσης ἐχθροπρα- «ξίας ἐντὸς τοῦ κόλπου ἐκείνου χάριν αὐτῶν, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἐνοι- «κούντων χριστιανῶν· ἀφίνομεν τὸν τόπον ἤσυχον, ἀλλ' ὑπό- «φορον, ἀπεκρίθησαν ὑπερηφάνως οἱ Ψαριανοί.»

«Τίς ἀναγνὸς τὰ τεμάχια ταῦτα δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ «Κ. Τρικούπη δὲν ἀπονέμει τὸν προσήκοντα ἔπαινον εἰς τοὺς Ψαριανοὺς, «καὶ δὲν τοὺς ἀναβιβάζει, οὕτως εἰπεῖν, ὑπεράνω τῶν ἄλλων κατὰ θάλασ- «σαν ἐνδόξων συναγωνιστῶν αὐτῶν;

«Ψευδές, κατὰ τὸν Κ. Κοτσιᾶν, ὅτι ὁ ναύαρχος Τομπάζης ἀνέφερεν «ἐν τῷ ἐν τῇ ναυαρχίδι του συμβουλίῳ, ὅτι πλοίαρχος ἀγγλος, ὃν συνή- «τησε κατὰ τὸν Καφηρέα, τὸν ἐσυμβούλευσε τὴν χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν. «ὅπως διηγεῖται ὁ Κ. Τρικούπης· προσθέτει δὲ ὁ Κ. Κοτσιᾶς, ὅτι ὁ «πλοίαρχος Νικόδημος, δισλεχθεὶς μετὰ τοῦ Κ. Τρικούπη περὶ τούτου καὶ «τινων ἄλλων ἐπεμελήθη νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ τῆς ἀπάτης ταύτης, ἀλλὰ δὲν «εἰσηκούσθη, εἰπόντος τοῦ Κ. Τρικούπη, ὅτι ἄνδρες ἀξιοπίστοι τὸν ἐβε- «βαίωσαν ὅτι οὕτως εἶχεν.

«Ἐάν οἱ ἐν τοῖς πράγμασι παρόντες εἶναι ἀξιολογότεροι τῶν ἀπόντων, εἶχε δίκαιον ὁ ἱστορικός νὰ προτιμήσῃ τῆς μαρτυρίας τοῦ ἀπόντος «τὴν τῶν παρόντων καὶ αὐτηκόων, καὶ τοιοῦτοι εἶναι οἱ διάσημοι κατὰ «θάλασσαν ἀγωνισταί, Α. Κριεζῆς καὶ Γ. Σαχίνης, παρενεθέντες ἐν τῷ «συμβουλίῳ καὶ διηγούμενοι καὶ νῦν τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο· ἀλλ' ὁ Κ. Τρι- «κούπης ἀναφέρειν αὐτὸ προσεπισημειοῖ ὅτι «ἀκούσας ὁ ἐν τῷ συμβου- «λίῳ ναύαρχος τῶν Ψαρῶν τοὺς λόγους τοῦ Τομπάζη εἶπεν, ὅτι καὶ ἐν τῇ «νήσῳ του ἐγένετο λόγος περὶ πυρπολικῶν,» ὥστε ὁ Κ. Τρικούπης ἱστο- «ρεῖ ὅτι προὔπηχε τῆς ἀγγελίας τοῦ Ἄγγλου ἢ ἰδέα αὐτῆ ἐν τῇ νήσῳ τῶν «Ψαρῶν· ἀποδίδει δὲ ἐν τῷ 13 κεφαλαίῳ εἰς τοὺς Ψαριανοὺς μόνους καὶ «τὴν πρώτην παρασκευὴν καὶ τὴν πρώτην χρῆσιν αὐτῶν. Ἀλλὰ τὰ πυρπο- «λικὰ δὲν ἐφανερῶθησαν πρώτην φοράν, κατὰ τὸν Κ. Κοτσιᾶν, ἐπὶ τοῦ «ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, οὗτ' ἐπὶ τῆς μεταξὺ Ῥώσων καὶ Τούρκων ναυμαχίας «τοῦ Τσεσιέ· ἦσαν ἐν χρήσει, ὅπως ἐπέτρεπον οἱ καιροὶ ἐκεῖνοι, τὸν πέμ- «πτου αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου, ἂν ὄχι «ἀρχαιότερον.

«Ἡμαρτημένα τινὰ ἐν ταῖς περιγραφαῖς τῶν ναυμαχιῶν περιέχει, «κατὰ τὸν Κ. Κοτσιᾶν, ἡ ἱστορία τοῦ Κ. Τρικούπη. Δὲν ἀποροῦμεν εἰς «τοὺς λόγους τούτους, διότι καὶ αὐτοὶ οἱ αὐτόπται τῶν γεγονότων διαφό- «ρως ἐκθέτουν αὐτὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· «οἱ παρόντες τοῖς ἔργοις,» λέγει «ὁ Θουκυδίδης, «οὗτ' αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἔλεγον, ἀλλ' ὡς ἐκατέρων τις «εὐνοίας ἢ μνήμης ἔχου·» καὶ ἡ εὐνοία τοῦ Κ. Κοτσιᾶ εἶναι καταφανής. «Πιθανὸν νὰ παρεσιήχθησαν ἡμαρτημένα τινὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Κ. Τρι- «κούπη, καθὼς καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ ἱστορικῇ συγγραφῇ, ἀλλὰ, καὶ ἂν πα- «ραδεχθῶμεν ὡς ἀληθῶς ἡμαρτημένα ὅσα ἀναφέρει ὁ Κ. Κοτσιᾶς, εἶναι «καλῆ τίχῃ ὅλα μηδαμινῆς σημασίας· προσωπικὰ μᾶλλον ἢ πραγματικά, «κηδαμῶς ἐπηρεάζοντα τὴν οὐσίαν καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν πραγμάτων «ὡς τοιαῦτα, καὶ μᾶλλον ἐπιβεβαιοῦντα ἢ ἐξασθενοῦντα τὴν ἀξιολογίαν «τῶν ἐν τῷ συγγράμματι. Ἀλλ' ὁ ἐπικριτὴς, καὶ τοι περὶ τῶν κατὰ θά- «λασσαν πραγματευόμενος, οὐτε κἂν ὄλων τῶν ὑπαρχόντων ἡμερολογίαν «φαίνεται λαβὼν γνώσιν, ἂν καὶ ὀλίγων. Τὸ εἰσέτι χειρόγραφον τοῦ ναυάρ- «χου Σακτοῖρη βεβαίως δὲν ἀνέγνωσεν, ἀλλ' οὐδὲ γνώσιν τῆς ὑπάρξεως «αὐτοῦ εἶχεν, ὡς ἐκ τοῦ φυλλαδίου του καταδεικνύεται· δὲν διεξῆλθεν οὐδὲ «τὸ τοῦ ναυάρχου Σαχίνη, καὶ τοι κατατεθειμένον ἐν τῇ δημοσίᾳ βιβλιο- «θήκῃ. Τοσοῦτον δὲ ἀτελῶς παρεσκευασμένος ἀποδύεται εἰς ἀγῶνα πρὸς «συγγραφεῖα καὶ τὰ ἡμερολόγια ταῦτα διεξελθόντα, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς «παραθέσεως, καὶ τὰς ἐκ μονομερείας πληροφορίας, ἐφ' ὧν ἐρείδεται ὁ «Κ. Κοτσιᾶς, ἔχοντα, καθὼς αὐτὸς ὁ ἐπικριτὴς του ὁμολογεῖ, ἀπορῶν ἐν «τῇ ἀπλότητί του πῶς ἐδυνήθη ὁ συγγραφεὺς, καὶ τοι ἔχων αὐτὰς, νὰ «διηγηθῇ συμβάντα τινὰ ἀλλοτρόπως.

«Ὁ Κ. Κρικούπης παραφράζει τινὰ, κατὰ τὸν Κ. Κοτσιᾶν, τῆς ἱστο- «ρίας τοῦ Γόρδωνος.

«Ἡ ἱστορία δὲν εἶναι ἐφευρέσεις· εἶναι διήγησις γεγονότων, καὶ χρῆος «τοῦ ἱστοριογράφου εἶναι νὰ μελετήσῃ τὰ παρ' ὄλων πρὸ αὐτοῦ γρα- «φέντα· καὶ ὅσα μὲν εὗρεν ὀρθά, νὰ παραλάβῃ ὅσα δὲ ἐσφαλμένα, νὰ πα- «ραλείψῃ, τὰ δὲ νὰ συμπληρώσῃ ἢ νὰ διςρθώσῃ· τοῦτο ἔπραξεν ἀκριβῶς «ὁ Κ. Τρικούπης· ὁ δὲ ἐπικριτὴς, εἰς ἀπόδειξιν ὅτι μετέφρασεν ὁ Κ. Τρι- «κούπης πολλὰ τοῦ Γόρδωνος, φέρει παραδείγματα ἀντιπαραθέτων αὐτά· «ἀλλὰ φέρει τὰ τοῦ Ἄγγλου εἰς τὴν πρωτότυπον αὐτοῦ γλώσσαν, ὥστε ὁ «μὴ εἰδὼς ἀγγλικά οὐδεμίαν κρίσιν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ· ἡμεῖς μετεγλωτ- «τίσαμεν καὶ ἐκδίδομεν τὸ πρῶτον παράδειγμα τοῦ, καὶ λέγομεν ὅτι καὶ «αὐτολεξεῖ ἂν μετέφραζε τὸ τεμάχιον τοῦτο ὁ Κ. Τρικούπης δὲν θὰ ἐσφαλ- «λεν, ἂν ἐθεώρει τὸ διήγημα ἀκριβές. Ἀλλ' ὁ ἀναγνώστης θὰ παρατηρήσῃ «ἐκ τῆς παραθέσεως ὅτι τὸ τοῦ Ἑλλήνου ἱστορικοῦ εἶναι πληρέστερον διή- «γημα. Ἴδου τὸ τοῦ Γόρδωνος· Ὁ πλοίαρχος Τοῦρκος ἐσκοτίσθη ἐκ τοῦ «φόβου του· (deprived by fear of all presence of mind) καὶ ἔρριψεν «ἄγκιραν ἐν τῷ ὄρω· τῆς Ἐρισοῦ ὅπου παρέλαβε στρατεύματα· ἰδοὺ «καὶ τὸ τοῦ Κ. Τρικούπη· Τὴν ἑσπέραν τῆς ἰδίας ἡμέρας τὸ δίκροτον «ἔπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρισοῦ παρακολουθούμενον ὑπὸ τῶν ἑλλη- «νικῶν πλοίων· ὁ πλοίαρχος τοῦ δίκροτου, φοβούμενος νικητηρίην ἔφοδον «κατὰ τοῦ πλοίου του, παρέλαβε τὴν ἰδίαν ἑσπέραν ἀπὸ τῆς ἑρῆς ἰκα- «νοὺς στρατιώτας Τοῦρκους εἰς ὑπεράσπισίν του· Ἦθελεν ὁ Κ. Κοτσιᾶς «νὰ παραλείψῃ ὁ Κ. Τρικούπης τὸ γεγονός, διότι προγενέστερός του «ἱστορικός τὸ ἐδιηγήθη, ἢ ἔπρεπε νὰ τὸ μεταποιήσῃ ἵνα φανῇ πρωτό- «τυπος ἐν πᾶσι;

«Ἐλέγχει ὁ ἐπικριτὴς τὸν Κ. Τρικούπην ὡς μὴ ἀναφέροντα τοὺς «περὶ τῆς ἐπαναστάσεως συγγράψαντας, ὅθεν ἠρύσατο τὴν ὕλην, καὶ ἀντι- «παραθέτων τὸν τρόπον τοῦ γράφειν αὐτοῦ, ὡς πρὸς τὴν συλλογὴν τῆς «ὕλης, πρὸς τὸν τοῦ Θουκυδίδου, λέγει ὅτι ὁ μέγας εὗτος ἱστορικός ὁμο- «λογεῖ τὰς πηγὰς. Καὶ ἡμεῖς ἀνεγνώσαμεν τὸν Θουκυδίδην, ἀλλ' οὐδαμοῦ «εἶδομεν ν' ἀναφέρῃ συγγραφῆς οὗς ἐσυμβουλευθῆ· λέγει μόνον τάδε. «Τὰ δὲ ἔργα τῶν πραχθέντων ἐν τῷ πολέμῳ οὐκ ἐκ τοῦ παρατιχόντος «πινυθάνομενος ἤξιωσα γράφειν, οὐδ' ὡς ἐμοὶ ἐδόκει, ἀλλ' οἷς τε αὐτὸς «παρῆν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ὅσον δυνατόν ἀκριβεῖα περὶ ἐκείστου ἐπε- «ξελθόν.»

«Ἐάν ὁ ἐπικριτὴς πηγὰς ταύτας θεωρεῖ, τὰς αὐτὰς ἔχει καὶ ὁ Κ. Τρι- «κούπης· τοὺς λόγους τούτους, λέγει, τοῦ ἱστορικοῦ εἶχα καὶ ἐγὼ παν- «τότεινον ὁδηγόν μου συγγράφων. Καλῶς ἔχει βεβαίως ὁ γράφων ἀρχαίαν «ἱστορίαν ν' ἀναφέρῃ τοὺς συγγραφῆς οὗς συμβουλευέται· ἀλλ' ὁ γράφων «τὴν σύγχρονόν του καὶ ἀρνούμενος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν ὕλην ἐκ στό- «ματος χιλιᾶδων αὐτοπτῶν πῶς δύναται νὰ τηρήσῃ τὸν κανόνα τοῦτον;

«Προθέμενος ὁ Κ. Κοτσιᾶς νὰ διορθώσῃ σφάλματα ἄλλων πίπτει αὐτὸς εἰς τρανὰ σφάλματα. Ὁ Κ. Τρικούπης, λέγει, ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1824. ἀλλὰ πάμπολλοι τῶν ἐν Ἀθήναις τὸν εἶδον κατὰ τὸ Μακρυνόρος, ὅπου καὶ συνέφαγον ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ἐκστρατείας τοῦ Κ. Μαυροκορδάτου, τὸ 1822. Ἐν σελίδι δὲ 57 λέγει, ὅτι ἐν φῶ ὁ Σαχιούρης ἀπαριθμεῖ 40 πλοῖα φορηγὰ τοῦ ἔχθρου, ὁ Τρικούπης τὰ μεταποιεῖ εἰς 60, λέγων ὅτι ἦσαν 40 ἐν οἷς καὶ 20 σακολέβαν» ὥστε ἡ πρόθεσις ἐν, κατὰ τὸν Κ. Κοτσιᾶν, σημαίνει ἐνταῦθα σύν!

«Παραλείποντες δὲ χάριν συντομίας πολλὰ ἄλλα, λέγομεν, πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς ἐπικρίσεως, ὅτι ἀναγκαῖα καὶ διδακτικὴ εἶναι ἡ ἐπίκρισις παντὸς συγγράμματος γινομένη ἀπαθῶς, ἐπιστημόνως, ἐν πνεύματι «φιλαληθείας, καλῆς πίστεως καὶ μετ' εὐσημοσύνης· ἀλλ' ἡ ἀνά χειρας «ἄμοιροὶ ἀτυχῶς παντὸς τοιούτου χατακτηριστικοῦ» μεμπτή δὲ ὡς τοιαύτη, «καθίσταται μεμπτοτέρα καὶ ὡς ἀγενῶς προθεμένη, δι' ὧν μερῶν τοῦ συγγράμματος ἀποσιωπᾶ ἢ διαστρέφει νὰ διαταρᾶ ἢ καὶ διεγείρῃ κατὰ τοῦ «συγγραφέως ἀδίκως καὶ παραλόγως ὀλόκ'ηρον κοινότητα, διότι δὲν ἐμνημόνευσεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ του, ὡς ὁ ἴδιος Κ. Κοτσιᾶς ὁμολογεῖ ἐν σελίδι «75, τινὸς τῶν συγγενῶν του, καὶ δὲν ὑπερεπήνεσέ τινος τῶν φίλων του, «μὴ συλλογισθεὶς ὅτι ἡ ἱστορία οὔτε ὀνοματολόγιον εἶναι, οὔτε λόγος πανηγυρικός.

«Ἐπηνέθη καὶ ἐπαινέται τὸ σύγγραμμα τοῦ Κ. Τρικούπη ὑπὸ τῶν «σοφῶν Ἀγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας καὶ Ἀμερικῆς ὁμοθυμαδὸν διὰ τὴν «ἀμεροληψίαν του, τὴν ἱστορικὴν του οἰκονομίαν καὶ τὴν γραφικὴν του «ἀξίαν. Καθ' ἣν ὥραν γράφομεν, ἔχομεν ὑπ' ὄψιν δύο διατριβὰς περὶ τοῦ «συγγράμματος τούτου πρὸ ὀλίγων ἐβδομαδῶν ἐκδοθείσας, τὴν μὲν ἐν τῇ «ἐφημερίδι τῶν σοφῶν (Journal des Savans), τὴν δὲ ἐν τῇ τῶν συζητήσεων (des débats) λίαν ἐπαινετικᾶς. Σύγγραμμα ὑπὸ τοιούτων καὶ τοσοῦτον εὐφημούμενον μυκτηρίζει βεβαίως τὰς προσβολὰς ἀνθρώπου «ἐμπαθῶς πρὸς τὸν συγγραφέα ὡς παριδόντα τοὺς συγγενεῖς του διακείμενου, ἀτελῆ γνώσιν τῶν πραγμάτων ἐκ μονομερείας ἔχοντος, τὴν δόξαν «τῶν μεγάλων τῆς Ὑδρας ἀγωνιστῶν φθοροῦντος καὶ οὐδ' αὐτὴν τὴν «κοινήν σημασίαν τῶν προθέσεων γινώσκοντος.»

(ε.)

Τὸ πλοῖον τοῦτο (the Flora of London) ἐστάλη εἰς τὸ Καστρί ὅπου ἔδρευεν ἡ Κυβέρνησις. Συνελήφθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔξωθεν τῶν Σπετσῶν καὶ ἄλλο ἀγγλικὸν ἐρχόμενον καὶ αὐτὸ ἐκ Σμύρνης (Malvina). Τὰ δύο ταῦτα πλοῖα ἐκρατήθησαν καὶ ἐξεφορτώθησαν εἰς χοῦσις τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσει τοῦ Ἀγγλοῦ μοιράρχου, Χαμιλτῶνος, λόγῳ ὅτι δὲν ἀνεγνωρίζοντο οἱ ἀποκλεισμοί, καὶ τὰ πλοῖα ἀπελύθησαν, καὶ τὰ φορτὰ ἐπληρώθησαν, καὶ ἀπαζημιώσεως ἐδόθησαν.

Ὁ Κανάρης καὶ ὁ Πιπῖνος.

Μαρμάρινον ἄγαλμα ἐν Πανόρμῳ τῆς Σικελίας.

B — 273

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ΄

(α.)

Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις κατέπλευσαν εἰς Πειραιᾶ δύο γαλλικὸ πολεμικὰ πλοῖα εἰς παραλαβὴν Τούρκων τινῶν ἐκ τῶν καταφυγόντων εἰς τὰ προξενεῖα καὶ τοῦ διοικητοῦ τῶν Ἀθηνῶν· ἀλλ' ὁ λαὸς ἠναντιώθη εἰς τὴν ἀπόλυσίν τινων ἐξ αὐτῶν. Οἱ Γάλλοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποβιβάσωσι στρατιώτας καὶ κανόνια εἰς ὑπεράσπισίν των, καὶ οὕτως οἱ κρατούμενοι ἀπελύθησαν διὰ νυκτὸς συνεργείᾳ καὶ τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ τῶν ἐφόρων.

(β.)

Συνελήφθησαν ἐν Πέτρα καὶ ἐστάλησαν πρὸς τὸν Ὀδυσσεᾶ, διατρίβοντα ἔτι ἐν Ἀθήναις, τρεῖς ὡς φέροντες γράμματα τῶν ἐν Χαλκίδι πρὸς τοὺς ἐν Ζητουσίᾳ Τούρκους. Ἐξ αὐτῶν ὁ μὲν ἦτο Μωαμεθανός, οἱ δὲ δύο Ἕλληνες, ἐξ ὧν ὁ εἷς παπᾶς. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐθανάτωσεν αὐτεξουσίως καὶ ἀνεξετάστως καὶ τοὺς τρεῖς, τοὺς μὲν δύο κρεμάσας, τὸν δὲ παπᾶν κτίσας ὄρθιον.

(γ.)

Ὁ Σαρῆς ἀπήχθη εἰς Λάρισσαν, ὅπου καὶ ἐφυλακίσθη· ἀλλ' ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Χουρσήδη συνέβη ταραχὴ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει, ἠνοίχθησαν αἱ φυλακαί, ἔφυγεν, ἄν καὶ σιδηροδέσμιος, καὶ τὴν 20 Δεκεμβρίου ἐξεφανερῶθη ἐν μέσῳ τῶν Ἀθηναίων.

(δ.)

Ἴδου τί ἔγραφεν ὁ Ὀδυσσεὺς τῷ Δυοβουνιώτῃ καὶ Διαμαντῇ περὶ τῆς φυγῆς τῶν ἐχθρῶν τὴν 22 Νοεμβρίου.

«Μάθετε ὅτι τοὺς Τούρκους ἐγὼ μὲ τουφέκι καὶ τὸ περισσότερον μὲ «ταῖς ψευτιάς καὶ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐκνήγησα καὶ πᾶν «κατὰ διαβόλου εἰς τὸ Ζητοῦνι.» . . . . .

(ε.)

Ὁ νεκρὸς τοῦ Χουρσήδη ἐξετάφη μετὰ ταῦτα, ἀπεκόπη ἡ κεφαλὴ του καὶ ἀπεκομίσθη ἐπὶ ἀργυροῦ πίνακος εἰς τὸν Σουλτάνον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ΄.

(α.)

Πλεκτὰς καλύβας ὀνομάζει τὰς τῶν ἀλιέων ὁ Θεόκριτος (ὄρα εἰδύλλιον «ἀλιεῖς»), τὰς περιγράφει δὲ οὕτως·

«Ἰχθύος ἀγρευτῆρος ὁμῶς δύο κείντο γέροντες,
«στρωσάμενοι βρούον αὐὸν ὑπὸ πλεκταῖς καλύβαισι,
«κεκλιμένοι τοίχῳ τῷ φυλλίνῳ. . . . .»

(β.)

Αἱ τουφεκολόγχοι αὗται ἦσαν αἱ τῶν τουφεκίων, ἅτινα ἔφερον εἰς

Μεσολόγγι ὁ Μανροκορδάτος ἐπὶ τοῦ ἐκεῖ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς κατάπλον του ἔκειντο δὲ ὡς ἄχρηστοι, ἀποποιουμένων τῶν μὴ τακτικῶν τὴν παρὰ τοῖς τακτικοῖς συνήθη χρῆσιν αὐτῶν τὸν καιρὸν αὐτὸν ἀπεβίβασθησαν εἰς Μεσολόγγι καὶ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος εὐρωπαϊκὰ τύμπανα.

(γ.)

Τὸ πλοῖον τοῦτο εἶναι τὸ ἀναφερόμενον ἐν ταῖς σημειώσεσι τοῦ ΑΖ κεφαλαίου ὑπὸ στοιχεῖον β'.

(δ.)

Ὁ Λόντος, ἐπὶ σκοπῶ νὰ κυπήσῃ ἔξωθεν τοὺς πολιορκοῦντας τὸ Μεσολόγγι, διεβίβασεν ἱκανὰς δυνάμεις ἐκ Βοστίτης εἰς Τριζώνια καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Γαβαλοῦς· ἀλλὰ διὰ τὰς ἐπικρατούσας τότε διαίρεσεις καὶ ζηλοτυπίας τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐκείνου τοῦ μέρους, ἐπανῆλθεν ἄπρακτος εἰς Πελοπόννησον, καὶ εἰσῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς Μεσολόγγι.

(ε.)

Ὁ τότε ἄγνωστος ἄνθρωπος ἐγνώσθη μετὰ ταῦτα. Ἦτον Ἰωαννίτης καὶ ὠνομάζετο Γιάννης Γούναρης· ἠκολούθει δὲ τὸν Βρυώνην ὡς κυνηγὸς του καὶ συνέιθιζε νὰ κυνηγᾷ ἀνυπόπτως πρὸς τὰ ἄκρα τῆς λίμνης θαλασσοπούλια. Ὁ Βρυώνης ἔμαθεν ὅτι οὗτος ἀνεκάλυψε τὸ μυστικόν, καὶ μὴ δυναθεὶς νὰ τὸν συλλάβῃ φοβηθέντα καὶ μείναντα ἐν Μεσολογγίῳ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν Τούρκων, ἔσφαξεν ἐπὶ τῆς εἰς Ἄρταν ἐπανόδου του, ἐπὶ τῇ ἐπιμόνῳ ἀπαιτήσῃ τῶν συνεκστρατευσάντων καὶ παθόντων, τὴν ἐκεῖ γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά του. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἔγεινε, μετὰ τὴν σφαγὴν τῶν φιλιτῶν του, μοναχὸς, καὶ διὰ τῆς ἐλεημοσύνης τῶν Χριστιανῶν ἀνεκαίνισε τὴν ἐπὶ τῆς μεταξὺ Μεσολογγίου καὶ Βραχωρίου Κλεισοῦρας ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσης, καὶ ἐκεῖ ἐτελείωσε τὰς ἡμέρας του, δίδων νερὸν τοῖς διαβάταις καὶ διὰ τῶν μικρῶν δωρημάτων αὐτῶν ποριζόμενος τὰ πρὸς τὸ ζῆν.

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΗΣΙΟΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΝ ΕΘΝΙΚΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΩ 1922

ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ, ΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ, ΙΣΤΟΡΙΑ,
ΕΚΚΛΗΣΙΑ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ,
ΕΘΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ

ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ:

Γ. Ἀθήνας, Θ. Ἀθήνας, Κ. Ἀθανασιάδης, Δ. Αἰγινήτης, Αἴγλη Αἰγινήτου, Ἀμίλιας Ἀλεβιζάτος, Κ. Ἀμαντος, Α. Ἀνδρεάδης, Γερ. Χ. Ἀννινος, Μπάμπης Ἀννινος, Ἑλλη Ἀποστολίδου, Θ. Βελλιανίτης, Ι. Κ. Βογιατζίδης, Δημοσθ. Βοντροῦς, Π. Γιαννηλίας, Φ. Γιοφύλλης, Ρήγας Γκόλφης, Γ. Γρατσιῶτος, Ι. Κ. Γρονάσης, Αἰμιλία Στεφ. Δάφνης, Στέφ. Δάφνης, Γ. Δελής, Δ. Ι. Δρόσος, Μιχ. Ι. Εὐλάμπιος, Κ. Ζέγγελης, Σπυρ. Θεοτόκης, Κ. Καροφύλας, Δ. Κακλαμάνος, Ι. Θ. Κακριδῆς, Δ. Γρ. Καμπούρογλου, Α. Καρκαβίτσας, Ἀντ. Κεραμόπουλος, Γ. Δ. Κορομηλῆς, Παντ. Κοιτογιάννης, Σ. Κοιγέας, Φ. Κοικουλές, Στίλπων Κιριακίδης, Κ. Κωνσταντόπουλος, Π. Λορεντζάτος, Ε. Σ. Λυκούδης, Μ. Μαλακίσης, Δ. Μάργαρης, Σ. Μενάρδος, Δ. Σ. Μπαλάνος, Στ. Ξανθοῦδίδης, Α. Ξυγγόπουλος, Δ. Οἰκονομίδης Γ. Π. Οἰκονόμος Ἀναστ. Ὁρλάνδος, Παῦλος Νιοβάνας, Κωστῆς Παλαυᾶς, Ἀνθ. Παπαδόπουλος, Δ. Π. Πασχάλης, Ι. Πολέμης, Α. Προβελέγγιος, Κ. Ρωμαῖος, Ι. Σβορώνος, Μ. Σιγοῦρος, Σ. Σκίπης, Γ. Σπαταλᾶς, Α. Μ. Στρατηγόπουλος, Γ. Σωτηριάδης, Γ. Σωτηρίου, Π. Δ. Ταγκόπουλος, Μ. Τσιριμώκος, Γ. Β. Τσοκόπουλος, Χ. Τσουντας, Π. Φουρῆκης, Ζωὴ Φράγκου, Γ. Χατζιδάκις, Ι. Χρυσάφης.

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ:

Σ. Βικᾶτος, Δ. Γαλάνης, Κ. Δημητριάδης, Α. Δούκας, Π. Ζωγράφος, Ε. Θεοδόπουλος, Π. Μαθιόπουλος, Δ. Μπισσίνης, Σ. Παπαπαναγιώτου, Κ. Πιροθένης, Προκοπίου, Γ. Ροῖλος, Α. Σῶχος, Μ. Τόμπρος, Χατζηκωριάδης Γκίκας.

ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ

Τοῦ ἔτους	1922	Ἄδειον δρ. 30.—	Χαρτ. δρ. 40.—	Δεμ. δρ. 45.—
	1923	» » 30.—	Δεμ. » 45.—	
	1924	» » 30.—	» » 45.—	
	1925	» » 35.—	» » 50.—	
	1926	» » 50.—	» » 65.—	

Πᾶσα ποραγγελία ἀπερὶθύνεται συνοδευομένη ὑπὸ τοῦ ἀντιτίμου καὶ τῶν ἑξῶν ταχυδρομικῆς ἀποστολῆς: (Δρ. 4 διὰ τὸ Ἑσωτερικόν καὶ Δρ. 8 διὰ τὸ Ἐξωτερικόν ἕκαστος τόμος) Πρὸς τὸ Βιβλιοπωλεῖον ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΙΔΕΡΗ, ὁδὸς Σταδίου 46, Ἀθήνας.

Henry Liddell & Robert Scott

ΜΕΓΑ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΘΕΝ, ΔΙΑΣΚΕΥΑΣΘΕΝ ΚΑΙ ΔΙΑ ΠΛΕΙΣΤΩΝ ΝΕΩΝ ΛΕΞΕΩΝ
ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΩΝ ΠΛΟΥΤΙΣΘΕΝ

ΥΠΟ

ΜΟΣΧΟΥ—ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

Σχήμα μέγα 22×32 τόμοι τέσσαρες, σελίδες 3040

Μία και μόνη λέξις δύναται νὰ παραστήσῃ τὴν μεγάλην ἀξίαν καὶ τὴν χρησιμότητα τοῦ λεξικοῦ τούτου: ἡ λέξις ἀπαράμιλλον. Καὶ πράγματι οὐδὲν ἄλλο ὁμοειδὲς ἔργον δύναται νὰ παραβληθῆ ἢ πρὸς αὐτὸ ὡς πρὸς τὸν πλοῦτον τῆς ὕλης, ἀκριβολογίαν τῶν ἐννοιῶν, τὴν ἐρμηνείαν τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων τῶν περιεχομένων εἰς τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, καὶ τέλος ὡς πρὸς τὴν καθοδήγησιν διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῶν γραμματολογικῶν πηγῶν, τῶν τύπων καὶ τῶν ἰδιωμάτων τῶν διαφορῶν ἐλληνικῶν διαλέκτων. Εἶνε τὸ μοναδικὸν ἔργον εἰς τὸ εἶδός του καὶ συνεπῶς πᾶσα σύστασις προτιτεῖται. Πᾶς φίλος τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εὐρίσκει ἐν τῷ λεξικῷ τούτῳ ἀνεξάντλητον πηγὴν φιλολογικῶν γνώσεων καὶ πλῆθος πολιτίμων καὶ χρησιμωτάτων ὁδηγιῶν εἰς τὸν χειρισμὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τὴν κατανόησιν τοῦ μηχανισμοῦ καὶ τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον. Εἶνε πολιτιμώτατον φιλολογικὸν μνημεῖον καὶ κόσμημα διὰ πᾶσαν βιβλιοθήκην.

Εἶνε τὸ μοναδικὸν ἔργον εἰς τὸ εἶδός του καὶ συνεπῶς πᾶσα σύστασις προτιτεῖται. Πᾶς φίλος τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εὐρίσκει ἐν τῷ λεξικῷ τούτῳ ἀνεξάντλητον πηγὴν φιλολογικῶν γνώσεων καὶ πλῆθος πολιτίμων καὶ χρησιμωτάτων ὁδηγιῶν εἰς τὸν χειρισμὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τὴν κατανόησιν τοῦ μηχανισμοῦ καὶ τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον. Εἶνε πολιτιμώτατον φιλολογικὸν μνημεῖον καὶ κόσμημα διὰ πᾶσαν βιβλιοθήκην.

Τόμοι 4. Σχήμα μέγα (22×32) ἐπὶ χάριτος πρώτης ποιότητος Δρ. 800
Δεδευμένον στερεῶς με δέμα εἰς δύο τόμους » 1.000

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ - Π.Τ.Δ.Ε.
ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ-ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΣΧΟΛΙΚΟΥ
ΜΟΥΣΕΙΑΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ (Δ.Ε.Σ.Μ.Υ.)
ΑΡΧΕΙΟ - ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ &
ΠΑΙΔ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ (Α.-Β.Α.Κ.Η.)
ΑΡΙΘΜ. ΕΙΣΑΓ. .... 1663 .....
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓ. .... 11-1-6011 .....
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘ. DEW. .... 938.5 TP1 .....

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY